[illegible]

[illegible]

Digitized by Google

Digitized by Google

MENGELWERK,

VOOR

1839.

Digitized by Google

Digitized by Google

VADERLANDSCHE
LETTEROEFENINGEN,
OF
TIJDSCHRIFT
VAN
KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,
WAARIN DE
BOEKEN EN SCHRIFTEN,
DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1839.

MENGELWERK.

Te AMSTERDAM, bij
G. S. LEENEMAN VAN DER KROE
en
J. W. IJNTEMA.
1839.

Digitized by Google

Digitized by Google

INHOUD

VAN HET

MENGELWERK.

Iets, naar aanleiding van een Stukje van den Weleerw. B. VAN WILLES, getiteld: *Iets over de Doodstraf.* Door W. H. WARNSINCK, BZ. Bl. 1
Waarnemingen omtrent de Herſenen der *Negers*, vergeleken met die der *Europeanen* en van den *Orang-outang*. Door Doctor F. TIEDEMANN. 14
De waardigheid van den *Nederlandſchen* Landaard gehandhaafd tegen' de aantijgingen van *Madame* DE LAMARTINE en *Dr.* WAP, door een *Amſterdamsch* Handelaar. 20
De *Rusſiſche* Jaarmarkt te *Nis'hnji Nowgorod.* Volgens G. ENGELHARDT. 24
De ſchoone *Kreoolſche. Een Verhaal.* 34
Het Geweten boven en vóór alles. 48
FILIPS DE IV en VELASQUEZ. 49
Een woord van pas. 49
Het Dorp der Schaakſpelers. 50
De Slotenmakersherberg te *Weenen.* 50
Pastoors en Vrouwen, als de hier aangeduide, vindt men immers in ons Vaderland niet? 51
Δεχητικὴ ᾠδή. Naar eene der *Oden* van HORATIUS. 52
Winter. Door J. H. GRAVENSTEIN, te *Leyden.* 52
De Kersmisavond. *Zweedsch* Volksverhaal. Naar het *Zweedsch* van RUNEBERG. 54
Over de Echtheid der Gedichten van OSSIAN. Door Prof. N. G. VAN KAMPEN. 57

Digitized by Google

I N H O U D.

Verslag van het bezoeken eener zoogenaamde *Salle d'asile* (Bewaar- of Kleine-kinder-schooltje) te *Parijs*, ter aanprijzing van de meerdere uitbreiding, aan soortgelijke Inrigtingen hier te lande te geven, bijzonder ten behoeve van minvermogenden, met vele jonge Kinderen bezwaard. Door Mr. JERONIMO DE VRIES, JZ. 73
De *Uralsche* Diamanten. Volgens G. ENGELHARDT. 85
De Vlugt van KAREL DEN II. 88
Strenge Puriteinen in *Nieuw-Engeland*. 98
Rood, wit en blaauw. Door A. C. SCHENK. *Dichtstukje*. 99
De edele Vorstin. 100
De Droom van een' ter dood veroordeelden. 101
De Narrenmeter. 103
Ruil geene oude Kleederen tegen nieuwe in. 104
Wereldlust. 104
De Menschelijke Wil. 104
Over de Echtheid der Gedichten van OSSIAN. (*Vervolg van bl.* 73.) 105
WALTER SCOTT's Dagboek. 121
Eenige aan de ondervinding beproefde denkbeelden nopens de wijze, om den zedelijken en godsdienstigen toestand der lagere Volksklassen te bevorderen. Door Mevrouw A. W. SIEVEKING, te *Hamburg*. Medegedeeld door A. M. CRAMER, te *Middelburg*. 136
Fragment uit den Brief van een' jongen *Hindou* in *Europa* aan zijne Zuster UNNI op het Eiland *Tanna*, over de Muzijk. Medegedeeld door CARL GOLLMICK. 142
De Vooruitzigten der *Joodsche* Natie. 150
Spijker- en Mantelrede, in den wind uitgesproken. 152
Iets uit WAGENAAR. 154
Huistelegraaph. 155
De Bakker van groote Brooden. 155
De gelukkigste Inval. 156
Echt *Belgische* Nieuwspost. 156
De *Criticus*. 156
Argwaan. 156
Over de Echtheid der Gedichten van OSSIAN. (*Vervolg en slot van bl.* 121.) 157

Digitized by Google

[illegible]

Een oud Bijſchrift in een waardig Grafſchrift verkeerd. 264
WILLMAR. 264
Verhandeling, over de groote waarde en voortreffelijkheid van het Ligchaam voor ons beſtaan, als denkende en redelijke wezens. Door N. SWART. 265
De Aardbeving te *Bucharest* in het jaar 1837. 282
Herinneringen aan een' tiendaagſchen Reistogt langs den *Rijn*, in September 1838. Briefswijze medegedeeld aan eenen Vriend, door H. F. T. FOCKENS. 285
De afgeſneden keel. *Geſchiedkundig Verhaal.* 300
Bidden. *Dichtſtuk.* Door J. VAN HARDERWIJK, RZ. 309
Gelukkige tegenwoordigheid van geest. 311
De Minnebode tegen wil en dank. 312
Onteerende Straffen. 313
Verregaande naauwgezetheid op de zuivere uitſpraak der taal. 314
Onheuſche Trek van een *Duitsch* Hoogleeraar. 315
Aalmoes door een' kus. 315
Liefkozingen in groot of klein formaat. 316
Decorum. 317
Lof der Ligtgeraaktheid. 323
Gevaarlijk Gezigtsbedrog. Door den Weleerw. A. GOEDKOOP, Predikant te *Gent.* 329
Herinneringen aan een' tiendaagſchen Reistogt langs den *Rijn*, in September 1838. (*Vervolg van bl.* 300.) 330
De afgeſneden keel. (*Vervolg en ſlot van bl.* 309.) 343
Kalabriſche Zeden en *Napolitaanſche* Regtsoefening. *Een merkwaardig Verhaal.* 353
Op een' vroegen Morgen in de Lente, te *Heemſtede.* (Aan een' ſlaapgragen Vriend.) *Dichtſtukje.* 365
De Bierbrouwerijen te *Londen.* 367
De twee Artſen. 368
Definitie van eenen Arts. 368
Vroeg opſtaan. 368
Gedachte van BULWER. 368
PUBLIUS, over het Recenſeren. *Een Geſprek.* 369
Rusſiſche Zeden en Gewoonten, geſchetst door LINA REINHARDT. 381

I N H O U D.

Herinneringen aan een' tiendaagſchen Reistogt langs den *Rijn*, in September 1838. (*Vervolg van bl.* 343.) 399
GRACE. *Eene ware Gebeurtenis.* 414
Een beroemd *Botanicus* door een' Dorpsſchout geëxamineerd. 419
Pligtplegingen van een' goedhartigen Slagter. 421
Aan mijnen Vriend L. VROOM, bij zijn vertrek naar *Zwolle*. Door G. TEN BRUGGENCATE, HZ. *Dichtſtukje.* 422
Ontboezeming wegens eene aangedane grieve. *Dichtſtukje.* 423
Kinderlijke Naïveteit. 424
PUBLIUS, over het Recenſeren. (*Vervolg en ſlot van bl.* 381.) 425
Rusſiſche Zeden en Gewoonten, geſchetst door LINA REINHARDT. (*Vervolg en ſlot van bl.* 399.) 437
Herinneringen aan een' tiendaagſchen Reistogt langs den *Rijn*, in September 1838. (*Vervolg en ſlot van bl.* 413.) 454
Keizer NICOLAAS. 466
Voor u! *Romance.* Naar SEIDL. Door J. VAN HARDERWIJK, RZ. 470
De Bevrijding der Negerſlaven. *Eene ware Gebeurtenis.* Naar BJERREGAARD. *Dichtſtukje.* 473
Definitie van een' Filozoof. 475
De Lijder, dien de Dokter verlaat. 475
Een Brief van FREDERIK DEN GROOTEN. 476
Reciprociteit. 476
Nog iets over de Doodſtraf. Door VAN OUWERKERK DE VRIES. 477
De Waterkuur te *Boppart a. R.* Door ROËLL, *M. D.* te *Nijmegen*. 494
Indiaansch Leven aan den *Misſiſippi*. 500
Avontuur bij de Walvischvangst. 507
Is de *Over-Betuwe* alleen het verblijf van Toovenaars en Hekſen? 511
BUONAPARTE op de *Roode Zee*. 518
Het Klavier van Koningin MARIA ANTOINETTE. 519
MOZART's Graf. 522
Bij het dagen van een' Zomermorgen, onder het verlaten der Stad. *Dichtſtukje.* 523

I N H O U D.

Aan *Domburg*. Door Mr. A. F. SIFFLÉ, te *Middelburg*. *Dichtstuk*. 525
Iets over de *Camera obscura*, volgens de uitvinding van DAGUERRE, medegedeeld door Dr. NÜRNBERGER. 532
Djandi Mundut in 1839. Door S. A. BUDDINGH, *Theol. Dr.* en Predikant te *Batavia*. 539
De Slotenmaker van *Philadelphia*. *Eene ware Geschiedenis*. 549
Eene Bijdrage tot de Dwingelandij van NAPOLEON BONAPARTE. 567
De Gevangene. Dramatisch Tafereel van LEWIS. 570
Weddenschap met MARIA THERESIA. 575
Op zekere Dame, welke mij naar den prijs van hare *shawl* liet raden. 576
De Podagrist en zijn Geneesheer. 576
De Koord. 576
Het Oordeel der Menschen. 576
Opvoeding en Vaderlandsliefde. 577
Het Hof te *Sourakarta*. Medegedeeld door S. A. BUDDINGH, *Theol. Dr.* en Predikant te *Batavia*. 585
OUVRARD, de groote Leverancier. 589
Iets over het openbaar en huiselijk Leven der *Turken*. Fragment uit het Reisverhaal van Dr. VICTOR MORPURGO. 598
Een Bezoek bij de Tooneelkunstenaresse RACHEL te *Parijs*. 603
De Verzoening. *Een Verhaal uit het werkelijke leven*. 613
Mijne Kindschheid. Naar het *Deensch* van JENS BAGGESEN. 623
Verhandeling over het Nationale in onze Dichtkunst. Door Mr. JERONIMO DE VRIES. 625
Iets over het openbaar en huiselijk Leven der *Turken*. (*Vervolg en slot van bl.* 603.) 645
VAN AMBURGH, de Dierentemmer. 651
BUONAPARTE te *Modena*. 659
De Tempel *Selo Grio*. Door S. A. BUDDINGH, *Theol. Dr.* en Predikant te *Batavia*. 660
Het tegenwoordige Levenslot der vermaarde, ook onzen Tooneelminnaars niet onbekende, *Fransche* Treurspelspeelster, *Mlle* GEORGES. 663

I N H O U D.

Drie Avonden. *Een leerzaam Verhaal voor Jongedochters.* 664
De Tijd. Naar THOMAS. Door VAN DER POORT. *Dichtstuk.* 670
De Voetwassching. 673
Wie van drieën redde zich het best uit de verlegenheid? 674
De vijfde Declinatie. 676
Levensvraag. 676
De Ring. 676
De Tusschenwerpsels. 676
Proeve, over den aard en de grenzen der Zedelijke Vrijheid, in verband beschouwd met andere, voor den Mensch onmisbare, waarheden. Door Mr. A. F. SIFFLÉ, te *Middelburg.* 677
De oude Arts. Een Verhaal, Dr. STRAHL nageschetst, door H. A. S. 695
Iets over *Teneriffe*, uit eenen Brief aan zijne Zusters van iemand, die, zich naar *Suriname* begevende, zijnen eersten zeetogt doet. 715
Drie Avonden. (*Vervolg van bl.* 670.) 719
De noodlottige Hangklok. *Tooneelanecdote.* 727
Menschelijke Spierkracht. 729
De Diplomaat Kok. 729
Anecdote, rakende KLOPSTOCK. 730
Iets, wegens GELLERT. 731
De Dief *Compère.* 731
Toetssteen van rein en onrein genot. 732
De groote Heilig. 732
Grafschrift. 732
Redevoering, over de wijsheid en liefde des Scheppers, zigtbaar in den hulpbehoevenden toestand van den Mensch in het eerste tijdperk zijns levens. Door L. V. LEDEBOER, AZ., *V. D. M.* te *Kolhorn.* 733
Merkwaardigheden van het *Dieëngsche* Gebergte, of de *Tankouban Prahu.* Door S. A. BUDDINGH, *Theol. Dr.* en Predikant te *Batavia.* 750
Iets over de zoogenaamde Tongziekte van het Vee. Door J. BOUMAN, in de *Beemster.* 761
Iets belangrijks rakende de Koepokinenting. 766

I N H O U D.

Drie Avonden. (*Vervolg en ſlot van bl.* 727.) 767

Een nacht uit het leven van een' jongen Arts. 773

Aan den Landman. Door J. VAN DUYN, *Landbouwer te Naaldwijk. Dichtſtukje.* 779

De Oorſprong der *Tontine*-Maatſchappijen. 782

Naauwkeurigheid van een' Reiziger in *Holland.* 783

Loon naar Verdienſte. 783

KÄSTNER in de Antichambre. 784

Hoe de Grooten te behandelen. 784

Toegenegenheid en Opregtheid. 784

Welke Titel komt den Predikanten toe? Door J. G. C. KALCKHOFF, Predikant te *Laren*, bij *Zutphen.* 785

Eenige Aanmerkingen op de *Proeve over de Zedelijke Vrijheid* van Mr. A. F. SIFFLÉ. 788

Merkwaardige overeenkomst van maat en ſnelheid des menſchelijken ligchaams met die van onzen Aardbol. 792

Vernieling van Archiven gedurende de *Franſche* Omwenteling. 793

Opmerkingen over en onder het wandelen. 795

Londen door een' *Duitſcher* beſchouwd en beoordeeld. 803

De Tolbeämbte op de proef. *Eene Vertelling.* 808

De Tooneelſpeler FROGÈRES. 816

Zegepraal der Danſeres TAGLIONI. 821

Op het Schaatsrijden. 823

Wie kan hierbij aan Toeval denken? 823

Raad. 824

HAGEDORN's rondborſtigheid. 824

MENGELWERK.

IETS, NAAR AANLEIDING VAN HET STUKJE VAN DEN WELEERW. HEER B. VAN WILLES, GETITELD: IETS OVER DE DOODSTRAF.

Soll man nicht auch im unglücklichen Sträflinge den Menschen achten; ist man ihm nicht Gerechtigkeit und Liebe schuldig?

Dr. J. N. MULLER, *Erbauungsbuch.*

Het in 't hoofd dezes genoemde stukje van den weleerwaardigen Heer VAN WILLES (*) heeft mijne bijzondere aandacht en belangstelling tot zich getrokken; en alhoewel ik bescheidenlijk vermeen, met het door den achtingwaardigen Schrijver beweerde geenszins *in alles* te kunnen instemmen, zoo ontveins ik het genoegen niet, dat de lectuur van zijn geschrift mij verschaft heeft. Inzonderheid behaagde mij de rondborstige en tevens onpartijdige wijze, waarop het aangelegen onderwerp door hem is behandeld geworden, en over het geheel de beschaafde toon en bescheiden geest, in zijn opstel doorstralende, die niet altoos in geschriften, waarin het gevoelen van anderen bestreden wordt, ons in het oog vallen. Bovenal schonk ik mijne goedkeuring aan de edelmoedigheid des Schrijvers, als die, een' onhoudbaren post niet langer, hardnekkig maar vruchteloos, pogende te verdedigen, voorzigtiglijk en koen tevens, zich terugbeweegt op een terrein, waar hij zich, met de wapenen, die hem overig bleven, en die hij zoo wél weet te gebruiken, nog lang en met goed gevolg verdedigen kan. Ook dit beleid heb ik zeldzaam bij andere voorstanders der Doodstraf aangetroffen.

En echter waag ik het, de pen op te vatten, zij het al niet *tegen* het geschrijf des Heeren VAN WILLES,

(*) Men zie dit Tijdschrift, *Meng.* voor 1838. N°. XI.

dan toch *naar aanleiding* van hetzelve. De ſtandplaats, thans door den Eerw. Schrijver gekozen, en het daar tegenover liggend terrein, waarop ik mij geplaatst zie; met één woord, de ſtaat des geſchils, zoo als dezelve thans is, gedoogt, dat men over eene ſtaking van vijandelijkheden onderhandele, om, kunnen partijen zich al niet bevredigen, dan voor 't minst tot het aangaan van een Beſtand te komen, ten einde eenige rust te genieten na den gevoerden krijg.

„Dan, ware die begeerde rust niet evenzeer door *ſtilzwijgen* te gewinnen?" vraagt men mogelijk. Ik vermeen hierop ontkennend te moeten antwoorden. Neen, door *ſtilzwijgen* en *ſtilzitten* komt men niet tot een' ſtilſtand van wapenen, en men zal elkander blijven beſtrijden, omdat men elkanders ſtellingen niet genoegzaam kent. De Heer VAN WILLES heeft ons edelmoediglijk een plan zijner *poſitie* gegeven. De gematigde tegenſtanders van de toepaſſing der Doodſtraf behooren even edelmoedig te zijn; en daartoe kan geen *ſtilzwijgen* dienstbaar wezen. Ook zij behooren den grond te leeren kennen, waarop zij zich bevinden en gelegerd zijn.

Ik gewaagde van *gematigde* tegenſtanders, omdat niet allen even gematigd zijn. Er zijn er toch, die de afſchaffing der Doodſtraf drijven, maar zich daarbij niet door de beginſelen van menſchenliefde en Christendom laten beſturen; en men ſtaat wel eens in twijfel, of de bedoelingen van deze drijvers wel rein en zuiver zijn, — in twijfel, of zij ons hun natuurlijk gelaat, dan wel een ſchoonſchijnend masker te zien geven, — in twijfel, of de rust der maatſchappij bij hunne leer, *maar door hen verklaard en toegepast*, ook gevaar zou kunnen loopen. Onder de gelederen van dit *vrijcorps* vindt men den *gematigden* tegenſtander niet.

Er zijn er, die, door hun teeder, gevoelig en prikkelbaar geſtel, van alwat ſchrikwekkend is eenen onveranderlijken afkeer hebben; en hoe! zouden *deze* zich niet tegen de toepaſſing der Doodſtraf verklaren? Zij kunnen van geene menſchelijke ellende hooren, zonder

weemoedig te worden; geene verwonding zien, zonder schier in zwijm te vallen. Is 't wonder, wanneer deze overgevoeligen de afschaffing van alle Lijf- en Doodstraf als wenschelijk beschouwen? — Maar ook onder deze Afdeeling moet men den *gematigden* tegenstander geenszins zoeken.

Evenmin voegt hij zich bij de zoodanigen, die zich van de zedelijke verbetering van misdadigers ongegronde — en daardoor overdrevene — denkbeelden gevormd hebben. Het droombeeld, dat zij zich schiepen, moge van de edelaardigheid hunner bedoelingen en van hun menschlievend gevoel getuigen; het *blijft* intusschen een droombeeld, en op grond daarvan bouwt de *gematigde* tegenstander zijne stelling niet.

De drie genoemde en gekenschetste *divisiën* vertoonen zich echter meest op de gewone kampplaats, en scharen er zich doorgaans in de voorhoede; maar daardoor worden zij ook meest opgemerkt, terwijl de verwerende wapenen der tegenpartij *hen* het eerst en het meest moeten treffen. De *gematigde* tegenstanders beschouwen zichzelven meer als tot het *corps de reserve* te behooren, en staan daarom niet zelden, in de achterhoede, te midden van een hevig gevecht, met het geweer in den arm; of, indien zij zich in den strijd mengen, het is dáár, waar zij kans meenen te zien, eenig belangrijk voordeel te behalen en den vijand afbreuk te doen. Door deze wijze van krijgvoeren vallen zij evenwel minder onder de opmerking en kennisnêming hunner tegenstanders, die alwat tegen hen in 't geweer is voor *een en hetzelfde armeecorps* houden.

Het dwalen valt hier ligt, en men mag het daaraan toeschrijven, dat ook de Eerw. VAN WILLES, zoo ik wél zie, in het oordeel over zijne tegenstanders is misleid geworden. Ik wenschte die misleiding te doen ophouden, en aan Z. Eerw. den *gematigden tegenstander* van de toepassing der Doodstraf te doen kennen, even gelijk hij zichzelven als een *gematigd voorstander* van dezelve kenbaar maakte. Zulks even rondborstig en

onpartijdig doende, ftreelt mij het denkbeeld, dat, bij het blijvend beftaan van uiteenloopende begrippen, het rustig *ftatus quo*, in onze gefchillen met *België* geenszins, maar in *dit* gefchil zeer verkieslijk, zal kunnen bewaard blijven.

De gefchriften, die voor het behoud der Doodftraf ijveren, zijn ook evenmin één in de ontwikkeling der beginfelen, waarvan derzelver fchrijvers zijn uitgegaan. Het betoog van den *Jurist*, met het Strafwetboek nevens zich, rust op geheel anderen grond, dan dat van den *Theologant*, die zich op de uitfpraken des Bijbels beroept; en beider redenering verfchilt van het gevoelen, dat door den *wijsgeerigen menfchenvriend*, in het belang der burgermaatfchappij, wordt voorgedragen. Dan, bij allen heerscht niet altijd die geest van *gematigdheid*, waarvan het gefchrift des Heeren VAN WILLES de blijken draagt, en waardoor ik mij opgewekt gevoelde, om Z. Eerw. den *gematigden* tegenftander te doen kennen. Vaak ftonden partijen tegenover elkander, die, na eene nadere kennismaking, niet konden nalaten elkanders verfchillend begrip te eerbiedigen. Mogt dit de weldadige uitkomst van mijne tegenwoordige poging zijn!

Het fpreekt van zelf, dat het beginfel, waarvan de Heer VAN WILLES is uitgegaan, door mij in dit gefchrift geheel onbeftreden wordt gelaten. Dát beginfel toch kan Z. Eerw. niet prijs geven, zonder den grondflag van zijn betoog te verwoesten; en ik laat hem alle regt, hetzelve te blijven behouden, als rustende op zijne innerlijke overtuiging. Ik verzoek alleen, dat Z. Eerw. den *gematigden* tegenftander hoore, en dan zelf oordeele, of het beginfel van *dezen* zóó verwerpelijk zij, als het door hem, mijns inziens min juist en te onbepaald, is voorgedragen. De *ultra-liberale*, de *overgevoelige* en *goedhartig dweepende* tegenftanders mogen zichzelven verdedigen! Ik neem deze taak niet voor mijne rekening.

De *gematigde* tegenftander van de toepasfing der Dood-

ſtraf, het geſchrift des Heeren VAN WILLES toetſende aan zijne overtuiging, ſtemt het gezegde op bl. 558 toe: „ *Het Christendom beveelt de Doodſtraf niet,* „ *maar verbiedt dezelve evenmin;*" hij erkent, zonder voorbehoud, „ *een regt, door God verleend aan de* „ *burgerlijke maatſchappij;*" hij zegt het den Eerw. Schrijver na, bl. 556: „ *Men late het werk der af-* „ *ſchaffing van die ſtraf over aan het Christendom,*" even als zulks weleer met de *Slavernij* (zie bl. 551, 552) het geval was; dan hij merkt hierbij beſcheidenlijk op, dat de eerſte Christenen die afſchaffing niet lijdelijk van den tijd gewacht, maar daaraan van lieverlede de hand hebben geſlagen. Er moest met het afſchaffen der ſlavernij een *begin* gemaakt worden, zou dezelve eenmaal eene geheel vreemde en onder Christenen ongehoorde zaak zijn. Dit *begin* make men ook ten aanzien der Doodſtraf! — Dan, de Heer VAN WILLES oordeelt daartoe de tijd nog niet gekomen. Hij zegt, bl. 555: „ *In ons Vaderland wenſchen wij, dat geene proefne-* „ *ming geſchiede, vóór dat van elders blijkt, dat de* „ *tijd hiervoor geſchikt en rijp is.*" Maar zijn dan de blinde *Heidenen*, aan wie onze Zendelingen het Evangelie gaan verkondigen, daarvoor geſchikt en rijp? Waren het, ten tijde der Apostelen, de *Joden*, voor wie het kruis eene ergernis — de *Grieken*, voor wie hetzelve dwaasheid was? En echter werd het werk aangevangen, voortgezet en voltooid. — Vroeger waande men de wreedaardigſte doodſtraffen noodig te hebben, om misdadigers te tuchtigen, en de gruwelijkſte martelingen werden op beſchuldigden toegepast, opdat zij zich ſchuldig zouden erkennen: al die barbaarschheden zijn afgeſchaft, de pijnbank is verdwenen, en op onze ſtrafplaatſen ziet men niets meer dan galg of zwaard. Maar zijn *daarna* en *daarom* de misdaden vermeerderd?

De Schrijver zegt, bl. 551: „ *Het komt ons voor,* „ *dat zij, die voor de afſchaffing der Doodſtraf in de* „ *burgerlijke wetgeving ſtemmen, minder het verlicht* „ *verſtand ten gids hebben, dan wel zich laten vervoe-* „ *ren door menschlievendheid jegens zulken alleen, die,*

„ *het harde woord moet er uit*, *deze in die mate niet* „ *waardig zijn.*" Ja, dat was wél een *hard woord*, Eerw. Heer! te harder, omdat GOD genadig en barmhartig is, en het bloed van JEZUS CHRISTUS van alle zonden reinigt. Zijn dan groote zondaren, die bij GOD vergeving kunnen vinden, de menschlievende gezindheid van *medezondaren* onwaardig? — Dan, waarin bestaat toch wel de *menschenliefde*, welke de *gematigde* tegenstander der Doodstraf die onwaardigen poogt te bewijzen? Dezelve vindt haren *oorsprong* niet in het altijd feilbaar menschelijk oordeel en beperkt verstand, maar in het getuigenis GODS: *dat Hij geenen lust heeft in den dood des zondaars*, *maar daarin*, *dat hij zich bekeere en leve.* Zuiverder oorsprong zal men toch wel niet kunnen aanwijzen! En, nu, welke is de *aard* van die dusgenoemde menschenliefde? Ja, bevrijding van eenen geweldigen dood; maar in de plaatsstelling van eene altoosdurende gevangenis, als een verblijf, van waar hij der maatschappije geen nadeel kan toebrengen, en tevens zich bekeeren van zijne booze werken. Inderdaad, mag zulk eene straf niet zwaarder dan de Doodstraf zelve geacht worden, en kan zij schier wel als eene vrucht der menschenliefde worden aangemerkt? Dit zij niet tot den Eerw. VAN WILLES, maar alleen tot *hem* gezegd, die van geene menschenliefde hooren wil.

Men kan hier aanvoeren, dat een geweldige dood den misdadiger gewis onschadelijk maakt, en dat hem de tijd tot boete, berouw en bekeering wordt gelaten. Het *eerste* behoeft geen betoog. Omtrent het *laatste* hoore men CLAUDIUS: „ Men kan veilig tien tegen één wedden, dat een misdadiger, die op den dood gevangen „ zit, in den kerker gansch andere gevoelens over goed „ en kwaad zal uiten, dan hij vroeger, eer hij gezet „ werd en toen hij nog in volle vrijheid leefde, aan den „ dag leide. De bekeeringsgeschiedenissen zijn dus een „ zeer gevaarlijk punt, en het is gelukkig, dat de Godsdienst, ten bewijze harer waarheid, dezelve niet noodig heeft."

Maar „ *de Doodstraf is noodweer*, *niet minder dan*

„ *bij het voeren van oorlog.*" (Bl. 553.) Is deze vergelijking wel juist? In den krijg toch poogt de verdediger de perſonen en bezittingen der aangevallenen te behoeden; maar *wat* wordt er behoed, met de voltrekking der doodſtraf aan eenen moordenaar? De vermoorde keert toch daardoor niet in het leven terug; en de ſchuldige kan in eenen verzekerden kerker belet worden, zijne handen te bevlekken met het bloed van den naasten. De Doodſtraf is alzoo geen ſterker verweermiddel, ten behoeve der beteren, dan eene altijddurende gevangenis.

Dit zal men welligt — en indien al niet geheel, dan toch ten deele — toeſtemmen; maar daarbij tevens de vraag opperen, bl. 554: „ *Is de overtreder der wetten niet de aanvaller; en mag de Overheid, ook de Christelijke Overheid, het zwaard wegwerpen, opdat de beteren zonder beſcherming en de overtreders zonder vrees zouden zijn?*" Hier leidt mij de Eerw. VAN WILLES op het terrein der *afſchrikkingstheorie*, die voorname verſchanſing van de voorſtanders der Doodſtraf; eene verſchanſing, die den naam van een tweede *Gibraltar* te regt zou verdienen, indien de *ervaring*, in ſpijt van alle *theorie*, geenen weg aanwees, om deze zoo geduchte ſterkte te naderen.

Volgens het *afſchrikkingsſysteem* brengt men alzoo den moorder van A. ter dood, opdat C. D. E. F. en G. afgeſchrikt zullen worden H. I. J. K. en L. om te brengen. Werd dit menschlievend doel bereikt, dan werden de levens van *vijf beteren* geſpaard, ten koste van het leven van den *éénen moordenaar* B. die, volgens den Heer VAN WILLES (zie bl. 551) *geene menschlievendheid* (t. w. ter bevrijding van den dood) *waardig is.* Dan, ongelukkig voor het *ſysteem*, ook van de gematigdſte voorſtanders van galg en zwaard, wordt deze gevolgtrekking door de aanteekeningen der criminele procedures tegengeſproken. Immers, kort na capitale voorſtellingen worden juist de zwaarſte vergrijpen gepleegd. Dit is zeer natuurlijk. De *ſlechten* vermoeden, dat de *beteren* zullen wanen, dat de volvoerde

doodſtraf hen heeft afgeſchrikt, en dat de laatſten derhalve minder op hunne hoede zullen wezen; en dit is het, dat hen *aanmoedigt* tot het volvoeren van gruweldaden. Dan, er is geene *aanmoediging* noodig! De booswichten C. D. E. F. en G. beklagen den armen ter dood gebragten hals B., dat hij zich door Policie of Justitie heeft laten betrappen. „Zij," dus denken zij, „zullen het beter aanleggen, en wel zorgen, dat ſtrop noch zwaard hen treffe!"

Wil men bewijs. Men oordeele! — Ik was nog een kind van ſlechts twaalf jaren, toen een der *Amſterdamſche* Predikanten, aan het huis mijns waardigen vaders, Ouderling der Gemeente, verkeerende, en die eenen, wegens het *crimen nefandum*, ter dood veroordeelden had bijgeſtaan, verhaalde, dat hij, den armen zondaar gevraagd hebbende: „hoe hij toch tot eene zoo tegennatuurlijke misdaad had kunnen komen in het gezigt van de galg?" van dezen tot antwoord had bekomen: „Och, Dominé, vraag daar niet naar; maar bid GOD, dat Hij u niet in verzoeking brenge! Hier de galg en dáár de misdaad, en... gij zoudt de laatſte kiezen." — Ja, Eerw. VAN WILLES! van dat oogenblik af aan — alhoewel niet meer dan een jongen van twaalf jaren — werd ik een vijand van de afgrijſelijke Doodſtraf, die geene magt bezit, om een zondig mensch ook van tegennatuurlijke wanbedrijven terug te houden. — Vóór weinige jaren werden er te .... twee misdadigers opgehangen. A. had de afſchrikkende vertooning gezien, en begaat met B., te huis gekomen, ſlechts één uur daarna, een' manſlag! Ik zou hier *plaatſen* en *perſonen* kunnen noemen; maar de misdadigers zijn door onzen menschlievenden en edelaardigen Koning begenadigd. Zij leven nog, en gedragen zich onberispelijk. Ik mag alzoo hunne namen niet openbaar maken. — Ziedaar de onrijpe vrucht der *afſchrikkingstheorie!* Maar nog één ſtaal, niet van mij, maar van MEINERS, in zijne *Brieven over Zwitſerland*, van eenen misdadiger, die tot het rad veroordeeld was. Hij verhaalt de zaak aldus: „Op den weg naar

„ de executieplaats begon hij luidkeels te lagchen, en, „ naar de reden gevraagd, antwoordde hij, zich eenen „ mensch te herinneren, dien hij eens, in het bosch al- „ daar, bij de beenen, met het hoofd boven een' mie- „ renhoop, opgehangen had, en nog te moeten lagchen, „ wanneer hij aan de zeldzame gezigten van den gehan- „ genen dacht. Niet minder ruw gedroeg zich deze „ booswicht op de geregtsplaats zelve. Hij veranderde „ geen gelaatstrek, toen hem de beul armen en beenen „ verbrijzelde; toen eerst, wanneer hem de ribben in- „ geſtooten werden, zeide hij rustig en koelbloedig: „ Dat kraakt eens regt!" En zoo gaf hij den geest!" Ziedaar den indruk der Doodſtraf op een' booswicht, die *deze ſtraf* moest ondergaan! Wat zal zij uitwerken op die rampzaligen, die haar alleen in een donker en ver verwijderd verſchiet aanſchouwen?

Nog een bewijs, hoe weinig ſchavotſtraffen op het ruwe en onbeſchaafde gemeen uitwerken, lees ik in een' door mij ontvangen brief uit *Parijs*, den 28 Aug. l. l. geſchreven: — „ Van dagbladen geſproken! Heden las „ ik, in een derzelven, dat er gisteren eenige veroor- „ deelden hadden te pronk geſtaan. Na den afloop daar- „ van klommen kinderen, mannen en vrouwen op het „ ſchavot, de houding der te pronk geſtelden nabootſen- „ de. Deze vertooning eindigde met eenen dans op het „ ſchavot." De *afſchrikkingstheorie* leidde alzoo, in *Parijs*, tot *het ſpelen van een Blijſpel op het Tooneel der ſchande!* Aan de mogelijkheid van zoo iets kan de Eerw. VAN WILLES niet gedacht hebben, toen hij het *ſtelſel* trachtte te verdedigen.

Neen, de ruwe en onbeſchaafde misdadiger denkt geenszins na over de, hem te fijne, onderſcheidingen van *Natuur-* en *Overheidsregten*. Bij hem komt alleen de vraag in overweging: „ hoe hij best de ſtraf, die hem op het misdrijf bedreigt, ontgaan zal?" En treedt de dood hem al voor 't gezigt, dan is, helaas! zijne diepe en beklagenswaardige onkunde aangaande GOD en eenen ſtaat van vergelding na dit leven te groot, dan dat hij

zich door vrees voor den Wereldregter en eenen dag der vergelding zou laten terughouden van de volvoering zijner ſnoode bedoelingen. Hij vat eenen onveranderlijken haat tegen regters, regtbanken en wetten op, en — zonderlinge tegenſtrijdigheid! — wat hem van gruweldaden moest terughouden, dient den ruwen en onbeſchaafden, om gruweldaad nevens gruweldaad te voegen! De roover vermoordt den beroofden, opdat deze hem niet, door zijne getuigenis, als roover, aan zwaard of galg zal overleveren. Deze wijze van redeneren wordt door de registers der lijfſtraffelijke regtspleging, de tijden door, geſtaafd, en wij proeven daarbij de wrange vrucht der doodſtraffen bij het ruwe en onbeſchaafde gemeen.

De *gematigde* tegenſtander van de toepasſing der Doodſtraf begeert in derzelver plaats geenszins de *bloedwraak* daar te ſtellen, zoo als de Eerw. VAN WILLES, bl. 555, op het oog ſchijnt te hebben, waar hij zegt: „*Beſchaving zou zekerlijk niet winnen, wanneer wraak* „*in plaats van regt kwam, en meer bloeds zou er vergoten worden, indien de Overheid haar regt liet va-* „*ren.*" Neen, de Overheid moet haar regt, om de beteren te beſchermen en de ſnoodaards te ſtraffen, *niet* laten varen! Zij moet *het zwaard niet vergeefs dragen!* (*Rom.* XIII: 1—4) geenszins om daarmede hoofden te doen vallen, maar als *ſymbolum* van gezag in den Staat. Zij behoort den misdadiger, die, volgens de nog in zwang zijnde wetten, met den dood zou moeten geſtraft worden, door *eene altijddurende gevangenis*, voor altoos onſchadelijk te maken.

De welopgevoede, beſchaafde en godsdienſtige mensch moge ſidderen voor den ſchrik des doods — niet alzoo de verwilderde, ruwe en ongodsdienſtige misdadiger, die, in zijne even rampzalige als beklagenswaardige onkunde, waant, dat met dit leven alles eindigt. De laatſte vreest eene lange gevangenſchap meer dan den dood. Het verſche voorbeeld van dien gevangenen, die, weinige weken geleden, den Kommandant van het Huis van Correctie te *Hoorn* ter dood verwondde, kan zulks,

onder meer andere voorbeelden, bewijzen, door de uitdrukking: „ Breng mij maar naar 't fchavot en hang mij op!" En intusfchen vreesde die rampzalige voor gevangenis en gevangenistucht! Dit moge vreemd fchijnen; en toch is de gevolgtrekking, bij zulke rampzaligen, allernatuurlijkst: de doodftraf kan flechts *oogenblikken* — de gevangenis *jaren* duren! Aan GOD, aan eeuwigheid en eene toekomftige vergelding denken zulke ongelukkigen nooit. Hun beneveld oog reikt niet verder dan de grenzen van dit leven, en het zinnelijk genot, dat woeste vermaken hun konden opleveren. De booswicht ziet de geheele maatfchappij tegen zich gewapend, en in de doodftraf niets anders dan eenen wettigen moord. In zijne beklagenswaardige zielsverbijstering en verbittering neemt hij het befluit, de magt der wet te trotferen. Andere booswichten zien zijn voorbeeld, en — volgen het na.

De *gematigde* tegenftander deelt geenszins in het gevoelen van den Heer VAN WILLES, waar hij zegt: (bl. 555) „ *De misdaden, nu niet gebreideld door de* „ *vrees voor den dood, zouden zich vermenigvuldigen,* „ *en, om zelfs de gevangenis te ontgaan, zou het leven* „ *van weerloozen meer op het fpel gezet worden.*" Immers hij herinnert zich, dat de moorderijen op den openbaren weg in *Engeland* juist zijn toegenomen, federt op de *ftraatroof* den dood, als ftraf, gefteld werd; zoodat men het genomen befluit, ten doel hebbende de beteren te fparen en te befchermen, weder heeft moeten intrekken. Nog in mijne kindfche jaren werd *veedieverij* met den dood geftraft: deze ftraf is federt verzacht; maar is daarom hier te lande de veedieverij toegenomen? De Heer VAN WILLES wenscht niet, dat in ons Vaderland eene *proefneming* gefchiede. Maar is men daarmede niet federt langen tijd, alfchoon niet bij vormelijke befluiten der wetgeving, begonnen? Juist de weldadige invloed des Christendoms, die de harten niet voor overdrevene, maar voor eene welbeftuurde en verftandige menfchenliefde opende, begon langs zoo meer de regterlijke

magt te leiden tot eene hoogstſpaarzame toepasſing eener ſtraf, ons door de oudheid en de middeleeuwſche barbaarschheid achtergelaten; en niet zelden lezen wij de woorden *niet ſchuldig* in het regterlijk vonnis, waar het éóne woord *ſchuldig* den *dood* des veroordeelden zou veroorzaakt hebben. Gode zij dank! de de vargassen zitten niet meer in onze vaderlandſche regtbanken, maar Christelijke regters, die door daden toonen, dat zij den zin en de beteekenis der Gelijkenis van onzen Heer verſtaan, *Matth.* XVIII: 23—35. (*)

En onze geëerbiedigde Koning, Hij, die gezegd kan worden het zwaard der geregtigheid met vaste hand te voeren, bezigt hetzelve veeleer als *ſymbolum* van die hooge waardigheid, waarmede Hij bekleed is, dan om het bloed, ook van ſchuldigen, te doen vloeijen. Meestal toch wordt zijne koninklijke genadebetooning niet te vergeefs ingeroepen. Is het niet, als wilde de edel- en Christelijk-denkende Vorst, bij het blijvend beſtaan eener harde ſtrafwet, gedurig proeven nemen, om derzelver toepasſing zeldzamer te maken? Vermeerderen nu de misdrijven? Vermenigvuldigen zich moord en doodſlag? Komt de maatſchappij en het leven der vreedzame en betere burgers in gevaar? Men zie om zich, en oordeele!

Ik heb de taak, die ik mij had voorgeſteld, volbragt. Dezelve werd niet ondernomen, om met den Eerw. van willes, en nog veel minder, om met een minder gematigd voorſtander van de toepasſing der ſchrikkelijke Doodſtraf in penneſtrijd te treden; maar alleen, om te doen zien, hoe er over het beſproken onderwerp door den *gematigden* tegenſtander gedacht wordt. Ik durf mij vleijen, dat Z. Eerw., in mijne rondborſtige, maar, zoo ik vermeene, tevens beſcheiden taal, mijne hooge waardering van het Christendom en mijnen eerbied voor

(*) De gemoedelijkſte *regter* zal toch wel nooit kunnen vergeten, dat ook hij *mensch* en *zondaar* is, wanneer *de wet* het hem ten *pligt* maakt, *medezondaren* te veroordeelen.

Overheid en Wetten geenszins zal miskennen. Volgaarne onderwerp ik mijn opſtel aan den toets van het verlicht verſtand en der onpartijdigheid, als welke beide het woord eenzijdigheid alleen zullen toepasſen op het beginſel, volgens hetwelk ik vermeende, mij onder de rij der *gematigde* tegenſtanders der Doodſtraf te moeten rangſchikken.

Alhoewel het verre van mij is, mijne voorgedragene meening met het gezag van anderen te willen doordrijven, zoo is de aanhaling der woorden van den *Leydſchen* Hoogleeraar in de *Regtsgeleerdheid*, Mr. H. W. TIJDEMAN, alhier geenszins ongepast, ten beſluite van dit mijn opſtel: „ Verbannen zijn de folterende ligchaamspijnigingen, dat langzaam moorden, dat blakeren en verbranden, dat afhouwen van ligchaamsdeelen, dat barbaarsch radbraken. Afgebroken zijn die akelige galgen, welke, aan den weg opgerigt, den ſtillen wandelaar in zijne genoegens ſtoorden en den voorbijganger verſchrikten. En, men moge het zeggen, dat de kwaden nogtans niet zijn vermeerderd, hoe zeer zij dan ook beſtaan mogen. Het zou er met den mensch rampzalig uitzien, zoo ſchrikvertooningen hem moesten wederhouden van onregt te plegen. Hij is veeleer zoo gevormd, dat hij de oogen van dezelve afwendt. Zijn eigen zedelijk gevoel gruwt van elken weedom, anderen aangedaan; en dit eigen zedelijk gevoel, de ſtem des pligts en des gewetens, moet hem van het kwaad terughouden; en zij is ook magtiger, dan alle de ſchriktafereelen, welke hem wel kunnen treffen, maar geenen zoo duurzamen indruk veroorzaken, dat zij alleen hem beſtendige trouw aan de deugd doen zweren.” (*)

W. H. WARNSINCK, BZ.

(*) *Over de zedelijke verbetering der Misdadigers*, van FRED. WILH. VAN HOVEN, *Koninkl. Beijersch Opper-Medicinaalraad*, bl. 173.

WAARNEMINGEN OMTRENT DE HERSENEN DER NEGERS, VERGELEKEN MET DIE DER EUROPEANEN EN VAN DEN ORANG-OUTANG. Door Doctor F. TIEDEMANN.

Het is bekend, hoe men den affchuwelijken *Neger*handel en den ftaat van flavernij, tot welken zoo velen van dat ongelukkige menfchengeflacht veroordeeld werden, heeft pogen te verontfchuldigen met het verfchil van kleur, van uiterlijken ligchaamsvorm, hetwelk tusfchen hen en de overige aardbewoners beftaat, en eindelijk, toen de vordering van het menfchelijk verftand ook in dit punt meer afdoende drangredenen begon te eifchen, met het verfchil van herfengeftel, hetwelk men beweerde bij hen aanwezig te zijn, en dat, zeide men, hen meer deed naderen tot het ras der groote apenfoorten, dan tot dat der met het volle redevermogen begaafde menfchen. Dit laatfte, zoo gewigtige vraagftuk heeft de Heer TIEDEMANN door ontleedkundige onderzoekingen pogen te beflisfen, *in de eerfte plaats* nafporende, of er inderdaad verfchil ontdekt kan worden tusfchen de herfenen van den *Europeaan* en van den *Neger*, en *ten andere*, of deze laatfte al dan niet meer gelijkvormigheid hebben met die van den *Orang-outang*, dan met die van den mensch. Ziehier eenige proefnemingen, welke hij daartoe in het werk gefteld heeft:

Gewigt der herfenen bij de Europeërs. Na het gewigt van 35 mannelijke en 17 vrouwelijke herfenen onderzocht te hebben, leidt de Heer TIEDEMANN daaruit deze gevolgtrekkingen af: 1°. Het gewigt der herfenen van een' volwasfen *Europeaan* van het mannelijk geflacht verfchilt tusfchen de 3 pond 2 ons en 4 pond 6 ons (te weten het medicinale pond van 12 onfen.) De herfenen der perfonen, die zich door hun verftand en kunde onderfcheiden hebben, zijn zeer dik en zwaar; die van den beroemden CUVIER woog 5 pond, 3 ons, 3 gros en 29 grein; het gewigt van die van DUPUYTREN

was 5 pond, 4 ons en 13 grein. Daarentegen zijn de herſenen der lieden van gering verſtand meestal klein, vooral in het geval van aangeboren verſtandeloosheid. De herſenen eener *idiote* van 50 jaren wogen ſlechts één pond, 8 ons en 4 gros; die eener andere van 40 jaren één pond, 11 ons en 4 gros. — 2°. De herſenen der vrouwen zijn ligter dan die der mannen; het verſchil in gewigt is tusſchen 2 pond 8 ons en 3 pond 11 ons. De Heer TIEDEMANN heeft nimmer vrouwen-herſenen gevonden, die 4 ponden haalden. Die van een zestienjarig verſtandeloos meisje wogen ſlechts één pond, 6 ons en 1 gros. De ondervinding heeft hem bewezen, dat de herſenen der vrouwen doorgaans van 4 tot 8 ons minder zwaar zijn dan die der mannen. Dit verſchil wordt reeds bij eerstgeborene kinderen opgemerkt. — 3°. Eerst tusſchen het 7de en 8ſte levensjaar hebben de herſenen hare volkomene ontwikkeling verkregen. SÖMMERING bedriegt zich, wanneer hij zegt, dat na het 3de jaar de herſenen niet meer groeijen kunnen. GALL en SPURZHEIM daarentegen zijn van gevoelen, dat zij blijven aanwasſen tot in het 14de jaar. De gebroeders WENZEL nogtans hebben bewezen, dat de herſenen omſtreeks het 7de jaar haren vollen wasdom verkrijgen, en dit wordt door HAMILTON's naſporingen bevestigd. — 4°. DESMOULINS meent, dat de herſenen bij toenemenden ouderdom in omvang verminderen; en in deze vermindering ziet hij de oorzaak, waardoor de werkingen van het zenuwgeſtel en de verſtandelijke vermogens bij oude lieden verzwakken. Deze meening wordt in geenen deele door HAMILTON en de gebroeders WENZEL omhelsd: evenwel verdient het opmerking, zegt de Heer TIEDEMANN, dat de herſenen van een' tweeëntachtigjarigen grijsaard zeer klein waren en ſlechts 3 pond, 2 ons en 3 gros wogen, gelijk ook die eener tachtigjarige vrouw ſlechts 2 pond, 9 ons en 1 gros. Hij heeft mede bevonden, dat over het algemeen de holte van het bekkeneel bij oude lieden kleiner is dan bij lieden van middelbaren leeftijd,

Hij moet dus gelooven, dat de vermindering van de grootte der herſenen in den ouderdom zich bij ſommigen meer doet opmerken dan bij anderen. — 5°. Het is eene uitgemaakte zaak, dat er een naauw verband beſtaat tusſchen de volſtrekte grootte der herſenen en de verſtandelijke kracht, die bij al de werkzaamheden van den geest wordt aangewend; hetgeen onder anderen blijkt uit den geringen omvang der herſenen bij hen, die van hunne geboorte af verſtandeloos geweest zijn; zijnde dezelve bij dezen zelden zwaarder dan bij een pasgeboren kind. GALL, SPURZHEIM, HASLANE, ESQUIROL enz. hebben dezelfde opmerking gemaakt.

Het gewigt der herſenen blijft over het algemeen onveranderd, niettegenſtaande de vermeerdering of vermindering van de grootte des ligchaams; daarom is het, dat magere lieden, naar evenredigheid van den omvang huns ligchaams, meer herſenen hebben dan zij, die ſterker geſpierd zijn. De herſenen van een pasgeboren kind zijn, met betrekking tot zijn geheele ligchaam, het deel, dat het grootst is; de verhouding is als 1 tot 6; maar zij worden, vergeleken met het ligchaam, naar evenredigheid kleiner, hoe meer de mensch tot zijnen vollen wasdom nadert. Dus is in het tweede jaar de verhouding der herſenen tot het ligchaam als 1 tot 14, in het derde als 1 tot 18, in het vijftiende als 1 tot 24. Van 20 tot 70 jaar neemt deze verhouding toe; zij ſtaat alsdan in de rede van 1 tot 35. Bij magere lieden is deze verhouding meestal gelijk 1 tot 22 à 27, en bij de meer gezette als 1 tot 50, ja zelfs tot 100. De herſenen der vrouw zijn ſomwijlen grooter dan die van den man, naar evenredigheid namelijk van de grootte des ligchaams.

Herſenen van den Neger. De herſenen van een veertienjarig *Neger*-kind wegen, volgens SÖMMERING, 3 pond, 6 ons en 6 gros; ASTLEY COOPER bepaalt het gewigt der herſenen van een' grooten en ſterken *Neger* op 4 pond en 1 ons, en het gewone gewigt der herſenen van een mensch wordt door hem op 37 à 42 onſen geſchat. De herſenen eens vijf voet langen *Negers*,

die te *Luik* overleed, wogen 3 pond, 3 ons en 2 gros. Maar men kan zulke gewigten niet tot ſtandaard aannemen, dan nadat men een zeker aantal herſenen met zorg gewogen en daaruit den middelterm getrokken heeft.

Grootte der holte van de onderſcheidene bekkeneelen. Men begon met de bekkeneelen met of zonder de onderkaak te wegen; vervolgens vulde men dezelve, door het achterhoofdsgat, met gierst; als wanneer, bij eene hernieuwde weging, de vermeerdering der zwaarte de ruimte van het bekkeneel aanwees. Na op deze wijs 41 voorwerpen van het *Ethiopiſche* en 77 van het *Kaukaſiſche* ras onderzocht te hebben, heeft hij daaruit het beſluit getrokken, dat de bekkeneelholte van den *Neger* niet kleiner is dan die van den *Europeaan* of van eenig ander perſoon van het menſchelijk geſlacht. Zoodanig zijn ook de uitkomſten, welke HAMILTON verkregen heeft. Deze daadzaken, zegt TIEDEMANN, bewijzen, dat de meening van verſcheidene natuuronderzoekers, zoo als CAMPER, SÖMMERING, CUVIER, LAWRENCE, VIREY en anderen, welke den *Neger* beſchouwen als hebbende eene herſenkas en herſenen kleiner dan die van den *Europeaan*, kwalijk gegrond en door mijne bevinding weërlegd is. Het dwaalbegrip dier natuurkundigen is daaruit ontſtaan, dat men de lijn en den aangezigtshoek, door CAMPER waargenomen, heeft toegepast op enkele bekkeneelen van *Negers*, die aan de zeekust wonen, en, volgens getuigenis der reizigers, de ellendigſte en verdorvenſte van al de *Neger*-ſtammen zijn, vormende zij het overblijfſel van de ſlavenbevolking, door ſlavernij en mishandeling verlaagd en verbasterd. Ik beſchouw, voegt TIEDEMANN er bij, de lijn en den aangezigtshoek van CAMPER als weinig geſchikt, om de bekkeneelsruimte, de grootte der herſenen en dienvolgens den trap van het verſtandsvermogen aan te wijzen.

Het ruggemerg en verlengde ruggemerg van den *Neger* verſchillen, volgens onzen Schrijver, ook niet van die des *Europeaans*. De kleine en groote herſenen zijn gelijk, behalve in eenige rasſen, bij welke de ſlangswijze

wendingen en groeven van de halfronden der herſenen meer ſymmetriek ſchijnen, dan zij het gewoonlijk bij de *Europeërs* zijn. SÖMMERING heeft beweerd, dat de zenuwen onder aan de herſenen bij den *Neger* dunner zijn dan bij den *Europeaan*, vooral de reukzenuwen; terwijl TIEDEMANN verzekert, nimmer eenige dier bijzonderheden te hebben kunnen ontdekken.

Volgens onzen Schrijver verſchillen de herſenen van den *Orang-outang* en den aap van die des menſchen: 1°. daarin, dat zij kleiner, ligter, korter, naauwer en lager zijn; 2°. dat zij, ook wanneer men de grootte der zenuwen vergelijkt, kleiner zijn dan bij den mensch; 3°. de vierdubbele ligchamen, met betrekking tot het ruggemerg, en de bedding der gezigtszenuwen, zijn kleiner dan bij den mensch; 4°. de wendingen en groeven der herſenen zijn niet zoo talrijk en zoo diep als bij het menſchelijk geſlacht; 5°. de eenige meerdere gelijkvormigheid, welke tusſchen de herſenen van den *Neger* en die van den *Orang-outang* beſtaat, wordt in de wendingen en groeven van de halfronden der herſenen gevonden, welke meer ſymmetriek zijn dan bij de *Europeanen*.

Uit de door hem gedane onderzoekingen heeft TIEDEMANN deze gevolgtrekkingen afgeleid: *a.* Dat de herſenen des *Negers*, in derzelver geheel, hetzelfde volumen hebben als die des *Europeërs* en der overige menſchenrasſen; het gewigt der herſenen en de ruimte der beenige herſenkas bewijzen zulks. *b.* De zenuwen des *Negers*, met de grootte van deszelfs herſenen vergeleken, zijn noch dikker noch zwaarder dan die der *Europeanen*, gelijk SÖMMERING en diens leerlingen beweerd hebben. *c.* De buitenſte oppervlakte van het ruggemerg en verlengde ruggemerg der herſenen en kleine herſenen van den *Neger* vertoont geen zeer aanmerkelijk onderſcheid met die der inboorlingen van *Europa*. *d.* De inwendige bouw, de verdeeling van de aschgraauwe en mergachtige zelfſtandigheid noch ook de innerlijke inrigting van de herſenen des *Negers* vertoonen geenerhande onderſcheid met die des *Europeaans*. *e.* De herſenen

des *Negers* gelijken niet meer naar die van den *Orang-outang*, dan het brein van dezen naar dat der andere menſchen gelijkt, uitgezonderd alleen in eene iets meer ſymmetrieke verdeeling der wendingen en groeven van de halfronden der herſenen; offchoon het nog niet zeker zij, dat dit bij alle *Negers* hetzelfde is.

Deze belangrijke opmerkingen van den Heer TIEDEMANN worden gevolgd door eenige overwegingen nopens de verſtandelijke vermogens van den *Neger*. Daar de herſenen het werktuig zijn, door middel van hetwelk wij *denken*, *redeneren*, *wenſchen* en *willen*, even gelijk de oogen het werk- of, zoo als wij zeggen, het zintuig zijn van het gezigt en de ooren dat van het gehoor, zoodat wij door middel van deze zien en hooren, zoo verkrijgen de ontleedkundige daadzaken, door den Schrijver medegedeeld, een zeer groot gewigt. Verſcheidene natuuronderzoekers van niet geringen naam zeggen ons, dat de *Negers* den overgang maken tot het apengeſlacht, en ſlechts weinig boven hetzelve verheven ſtaan; dat gevolgelijk ſlavernij en onkunde hunne altoosdurende beſtemming is. TIEDEMANN beſtrijdt een zoo hatelijk gevoelen; hij heeft trachten te bewijzen, dat hunne verſtandelijke vatbaarheid met die der blanken gelijkſtaat, en dat men het zwarte menſchenras ten onregte verlaagd heeft; kortom, dat het de omſtandigheden en de dwingelandij der beſchaafde volken zijn, welke het verſtand van den *Neger* verdoofd en hem in banden gehouden hebben. Maar die zelfde *Neger*, thans, dank zij de meerdere menſchenliefde der regeringen! aan zijne oorſpronkelijke vrijheid teruggegeven, kan zich uit zijnen ſtaat van onkunde verheffen, en het is de gebiedende pligt der blanken, hem hierin behulpzaam te zijn, want *zij* zijn het geweest, die tot zijnen ſtaat van verlaging het meest hebben toegebragt. Eene niet meer dan verſchuldigde vergoeding is het dus, wanneer zij hem aan zijnen treurigen toeſtand onttrekken, en hem zijnen rang in de maatſchappelijke ſchaal doen hernemen.

DE WAARDIGHEID VAN DEN NEDERLANDSCHEN LANDAARD GEHANDHAAFD TEGEN DE AANTIJGINGEN VAN MADAME DE LAMARTINE EN DR. WAP.

Mijne Reis naar Rome in het voorjaar van 1837, *door Dr.* WAP, in den loop van dit jaar uitgegeven, en waarvan mij het eerste Deel in handen kwam, is inzonderheid aanleidelijk, om den Lezer, die daarin eenig belang mogt nemen, te verwittigen, wat al vermaarde of beruchte personen door Dr. WAP zijn bezocht; en het verhaal van 's mans kennismakingen vult in dit Deel al menige bladzijde. Onder deze bekleedt de kennismaking met den Heer DE LAMARTINE en diens Echtgenoote eene voorname plaats; wordende zelfs de wederkeerig gewisselde verzen door den Doctor zeer goedgunstig medegedeeld. Het is evenwel den Lezer tamelijk onverschillig, welke personen door WAP zijn bezocht, en op wat wijze de Doctor door dezen is ontvangen, geregaleerd en gecajoleerd. Een en ander zal toch wel *à la manière Française* of *Italienne* geweest zijn. Maar onverschillig is het den *Nederlander* niet, hoe de *Bredasche Onderwijzer* zich daarbij heeft gedragen; en wel, met name, of hij daarbij het eerwaardig karakter van een regtgeaard *Hollander*, dan dat van een' laffen vleijer van vreemdelingen, heeft aan den dag gelegd.

Wil men een staal van hetgeen ik hier bedoel, het volgende kan den Lezer overtuigen, hoe diep de Doctor van de *eer der Natie*, waartoe hij het voorregt heeft te behooren, doordrongen is! Aldus leest men bl. 15 en 16: *Mevrouw de Lamartine, aan wier linkerzijde ik de eer had geplaatst te zijn, kwam telkens op onze schilderschool terug, en beloofde zich van eene reize naar 't waterrijk en scheepvarend Holland niet weinig voedsel voor haren kunstsmaak; ook wenschte zij op de plaats-zelve kennis te maken met onze zoo ver befaamde en door het gerucht al te zeer overdreven zindelijk-*

heid; zoo doende kon ik ook hier het algemeen aangenomen denkbeeld wegnemen, alsof Broek in Waterland het ideaal van geheel Nederland oplevert.

Tot hiertoe gaat alles wél. De Doctor zit bij den Heer DE LAMARTINE aan tafel en naast diens Gade, aan hare linkerzijde, de naaste aan het hart. De uitgezochtfte fpijzen worden in louter zilver opgedragen, en hij, de verhaler, heeft een' livereiknecht achter zich. Hij drinkt de fijnfte wijnen van *Frankrijk*, van het Oosten — nog meer, van den *Libanon!* Hij eet Oosterfche confituren, op een Smirnaasch tapijt (?) in kristal en goud voorgediend! Hij gebruikt, eindelijk, de mokka, en daarbij de Turkfche prachtpijp, met het rookkruid der *Muzelmannen*, het een zoo wel als het ander een gefchenk van den Grooten Heer!!! Mevrouw DE LAMARTINE vult den tabakskop, en — na lang verzet — WAP, *de Hollander*, rookt gelijk *een Turk!* (Zie bl. 17.) En, ondanks dit alles, heeft WAP den heldenmoed, der *Françaife* het denkbeeld te ontnemen, alsof *Broek* het ideaal van geheel *Nederland* zoude opleveren. Bravo! dát noem ik eerst vaderlandsliefde, Heer Doctor!

Thans echter komt het hinkende paard leelijk achteraan fukkelen! De Reiziger vervolgt: *Doch toen zij ook van den Hollandfchen rijkdom ophaalde, en vroeg, hoe men bij ons die fchatten toch verteerde, kon ik haar moeijelijk met het antwoord voldoen, dat het opftapelen van goud den Hollander een genot verfchafte, misfchien grooter dan een Engelschman het verteren; zij meende, dat het eindeloos tobben, om geld te winnen, het ware genieten des levens verbande, terwijl zuinigheid zoo fpoedig tot karigheid en karigheid wederom zoo ligt tot gierigheid voerde, behalve dat kunst en wetenfchap, voor zoover daarmee geen koophandel verbonden is, onder den invloed van zulk een volksgeest geweldig moeten lijden; — er lag zooveel waarheid in die redenering opgefloten, dat ik, om er geen amen op te zeggen, liever den fchijn aannam, alsof het on-*

beleefd zou wezen, eene dame in hare zoo wél voorgedragen bewering tegen te ſpreken.

Ja, Lezers! het ſtaat er; en wat dáár ſtaat, heeft *Doctor* JAN — J. F. WAP gehoord, gezegd, geſchreven, en thans drijft hij de onbeſchaamdheid zoo verre, om het door den druk te verſpreiden. En wie is de verbreider van die laster- en logentaal? Een der Onderwijzers onzer Zonen aan de *Militaire Akademie* te *Breda*, wien des Konings goedheid de gelegenheid verſchafte naar *Rome* te reizen; maar gewis niet met de bedoeling, opdat hij een achtbaar Volk, in de oogen van wufte vreemdelingen, verguizen zou! Een man, die het brood dier Natie eet, welke door hem openlijk in het aangezigt wordt geſpogen!

Dat eene *Françaiſe*, eene *Madame* DE LAMARTINE, ons Land en Volk, onze zeden en gewoonten ſcheef beoordeelt, vergeven wij haar, omdat zij uit onkunde dwaalt, en Franſche ligtzinnigheid veel te nietig en te bekrompen is, om Nederlandſche regtſchapenheid te kunnen begrijpen en omvatten. Maar toen WAP aan de taal der onkunde ten antwoord gaf: *dat het opſtapelen van goud den Hollander een genot verſchafte, misſchien grooter dan een Engelschman het verteren*, toen wist hij, dat hij loog! En toen hij, op de brabbeltaal eener *Françaiſe*, *den ſchijn aannam, alsof het onbeleefd zou wezen, eene dame in hare zoo wél voorgedragen bewering tegen te ſpreken*, toen handelde hij als een laaghartig vleijer en huichelaar!

Ik verklaar dit hier even openlijk, als WAP onze Natie openlijk dorst verguizen, om bij vreemdelingen de eer der tafel te genieten en voor een' man van gewigt door te gaan. — WAP! wat is onbeſchaamder: zulk een gedrag aan het Oostersch feestmaal van een' *Franschman*, die zeggen durft: „Ik baad in 't goud!" of de openbare mededeeling eener taal, den *Nederlander* geheel onwaardig?

Eilieve, Heer *Onderwijzer*, *Doctor* of *Profesſor*, of hoe gij het liefst wilt genoemd zijn! (de groote DE

LAMARTINE — gij boekſtaaft het zelf, bl. 20 — noemt u eenvoudig *Mr.* WAP, *poëte Hollandais!*) eilieve, zie eens om u, wat die, door uwe logentaal en uw lafhartig toeſtemmen en zwijgen, belasterde en verachte kooplieden voor de wetenſchappen en kunſten gedaan hebben! Maar gij weet dit; gij kent het onſchatbare werk van onzen COLLOT D'ESCURY, *Hollands roem in Kunſten en Wetenſchappen;* gij kent de geleerde Genootſchappen en Maatſchappijen, door de mannen van de Beurs en het kantoor daargeſteld; de kunstverzamelingen en kabinetten van hen, wier namen te achtbaar zijn, om naast die van hunnen belasteraar geſpeld te worden! Gij hebt, te *Amſterdam*, *Felix Meritis*, alleen door den Handel geſticht, wel eens bezigtigd. Gij kent en weet dit alles; en desonaangezien noemt gij de *Hollanders opſtapelaars van goud*, en ſtemt toe, *dat kunst en wetenſchap, waar zuinigheid, karigheid en gierigheid heerſchen en geen handelsbelang wenkt, onder den invloed van zulk een volksgeest geweldig moeten lijden!* Kunt gij nog blozen? bloos dan over zooveel kwade trouw, over zooveel ondankbare onbeſchaamdheid! — Zeg niet, dat de wijn van den *Libanon* of het rookkruid der *Muzelmannen* u bedwelmden! want die bedwelming was voorbij, toen gij uw boekdeel ter perſe gaaft. Neen! ſchrijf en dicht niets meer tot roem en lof van die armzalige Natie, die *zuinige, karige en gierige goudſtapelaars*, die *onbeduidende Amſterdamſche, Rotterdamſche en Dordſche kooplieden*, die in de ſchatting van *Madame* DE LAMARTINE zoo diep zijn gezonken! Zij beſeffen uwe waardij, in het gebied van kunst en wetenſchap, te weinig, om voor de twee Deelen van uw onſchatbaar Reisverhaal *twaalf guldens*, en nog *vier guldens* voor een *Album* daarenboven, te betalen! Welk een onbeteekenend Volk!

Veel zou ik hier nog kunnen bijvoegen; dan ik wil ook iets aan het nadenken van den Lezer overlaten. En wat kan de ſlotſom van dat nadenken, ten aanzien van *Doctor* WAP, zijn? Elk heeft thans een ſprekend voor-

beeld voor oogen, hoe diep een zoogenaamde *Nederlander* zich verlagen kan!

Een Amſterdamsch Handelaar.

DE RUSSISCHE JAARMARKT TE NIS'HNJI NOWGOROD.

(Uit GEORG ENGELHARDT's Reize in 1830, onder den titel *Rusſiſchen Miscellen* te *Petersburg* 1832 uitgegeven.)

Ik was te *Nis'hnji Nowgorod* ten tijde van de groote jaarmarkt. Deze belangrijke handelſtad, geheel uit ſteen en ijzer, benevens alle daartoe behoorende kanalen en andere werken, is voltooid, en de ganſche aanleg vertoont zich als reusachtig, vooral wanneer men de oude, ellendige houten kramen van *Makarjew* gezien heeft, van waar de markt werd verlegd naar *Nowgorod.* Evenwel, moet ik bekennen, gaat het mij, even als vele kooplieden alhier: de nieuwe prachtige markt met alle hare regelmatigheid, met evenwijdig loopende ſtraten en ſchoone ſteenen winkels enz., is mij vreemd — ik ben er nog niet regt te huis. Men heeft den ouden, zekerlijk wat ruigen, *Makariër* glad geſchoren, in een' vreemden vorm gedwongen, hem enge, netjes ſluitende kleederen naar de mode en ſchoenen aangetrokken, in welke hij nu ſtijf en ongemakkelijk zich beweegt, en voor den waarnemer, die niet alles met het oog van een' koopman beſchouwt, ook zijn voornaamſte ſieraad, de krachtige, oorſpronkelijke natuur, verloren heeft. Tot mijnen troost is echter het natuurlijke; trots alle bemoeijingen, teruggekeerd of liever gebleven; op de ruime vlakte rondom de nieuwe jaarmarktſtad hebben de oude *Makarjewſche balagany*, of houten kramen, weder plaats genomen — hier ben ik als te huis, en hier heb ik ook tevens mijne oude, eigenlijke *Rusſen* wedergevonden.

Daar ſtaat b. v. bij de rij der wieldraaijers en wagenmakers, waar onafzienbare hoopen van *Kaſanſche* raderen hoog opgeſtapeld liggen, onder Gods vrijen hemel, een jonge knaap voor eene zeer eenvoudige ſoort van draaibank, op welke hij naven voor wielen draait. Een, toevallig ter zelfde plaatſe gegroeide, regte jonge boom is een weinig van zijne takken ontdaan, en dient als wipſtok; van deszelfs boveneinde,

waaraan nog eenige bladeren zijn gebleven, loopt een ſnoer om de, tusſchen loodregt in den grond geſlagene planken zich draaijende, naaf rond, en van daar af tot aan het beneden daaraan vastgemaakt treedplankje, hetwelk de vaardige kunſtenaar met zijne voeten in beweging brengt. Het in haast bijeengeſlanste werktuig, dat zoo wankel ſtaat, ſchijnt naauwelijks zamen te hangen; en evenwel gaat de arbeid lustig van de hand, en in korten tijd is eene behoorlijke naaf met randen en groeven ſierlijk en glad vervaardigd. Ik beſchouwde den knaap eenigen tijd, en gaf hem eindelijk mijne verwondering te kennen, dat hij op eene zoo onvolkomene draaibank nog iets goeds kon maken. „Ei zoo!" antwoordde hij, ſteeds voortwerkende, „wat ontbreekt er dan aan deze draaibank? Mijn vader is als wieldraaijer in het ganſche *Kaſanſche* land beroemd; zijn werk wordt overal gezocht, en hij heeft geene betere draaibank dan ik. Het eenige onderſcheid is, dat de zijne in de ſchuur en de mijne onder den vrijen hemel ſtaat. Ik heb mij deze heden morgen vroeg zelf gemaakt, en wat het wiggelen aangaat, dit zal ik haar wel ſpoedig afleeren; als het heiligavond is, ſla ik aan elke zijde nog ſchuinſche ſtutten, en dan zal het ding ſtaan als een muur." In den loop van ons geſprek vernam ik, dat hij eerst den vorigen avond als roeijer op eene groote boot uit *Kaſan* was aangekomen. Hij had heden in den vroegen morgen zijne werkplaats uit eenige zaamgeraapte ſtukken hout vervaardigd; twee naven waren reeds gemaakt, en hij hoopte vóór den avond nog twee in gereedheid te hebben. Met zekere zelfvoldoening voegde hij er bij: „Ik heb reeds verſcheidene beſtellingen — men kent ons." Zoo zal deze jongeling drie of vier weken arbeiden, waarſchijnlijk ſteeds op den grond, nevens zijne luchtig opgeſlagene werkplaats, onder eene mat ſlapen, brood en *kwas* eten, en zeer vergenoegd met vijftig roebels (want zoo veel hoopt hij van zijn verdiend geld over te houden) naar *Kaſan* terugkeeren. Al zijn gereedſchap beſtaat uit eene gewone bijl, kleine handzaag, en drie oude beitels, waarvan er twee, welke niet gebruikt werden, voor in den gordel ſtaken.

Zoodanige zelfſtandige kunſtenaars zijn hier in menigte. De een vervaardigt ſpeeken, welke een ander in de velgen en naven zet; dus wordt het wagenrad voltooid; een derde bereidt de disſelboomen enz. — in twee of drie dagen is alles gemaakt. De ſmid, die ook in het vrije veld zijne ſmidſe

opgerigt heeft, bezorgt in zeer korten tijd het ijzerwerk, en ten langfte in vier dagen is een *telega*, dier er zeer wel uitziet, vervaardigd.

Niet verre van de ftapels raderen ftaat de zoogenaamde *tfchig*, eene ten minfte een werst lange, dubbele rij van aangefpannene boerenwagens, welke verhuurd worden, om koopwaren van den oever naar de markt te vervoeren. Dezelve zijn regelmatig geplaatst; ieder heeft zijn nommer aan den krommen disfelboom en aan den hoed van den voerman, en niet één mag anders, dan naar de volgorde, waarin ze ftaan, afrijden. Dit is volftrekt noodig, dewijl anders ligt verwarring zou ontftaan onder de duizenden, die gaarne iets verdienen. De lieden zien zelve de nuttigheid van den maatregel in, en fchikken zich dus gewillig naar die bepaling, welke door eenige uit hun midden gekozene *ftarosty* ftreng gehandhaafd wordt. Daar de behoefte aan vervoer zeer groot is, blijft de *tfchig* in gedurige beweging — dezelve gelijkt eene foort van legertros. Zoodra van voren twintig of dertig wagens afgereden zijn, fchieten de anderen telkens zoo verre vooruit, en de terugkeerenden plaatfen zich dan weder aan het achtereinde. Wanneer men van eene kleine hoogte dit woelig tooneel overziet, heeft men een zonderling fchouwfpel.

Het meeste werk hebben de lieden van de, aan gene zijde van het uit de *Wolga* in zee vallend riviertje opgerigte, groote loodfen met thee, welke hier aan den oever eerst afgeladen en vervolgens naar de magazijnen en kramen op de markt vervoerd wordt. Men moet de bergen van theekisten, die hier in loodfen, en ook onder den vrijen hemel opgeftapeld zijn, gezien hebben, om zich eenig begrip te vormen van de hoeveelheid thee, welke in *Rusland* gebruikt wordt. Ten tijde van de jaarmarkt liggen hier gewoonlijk ongeveer 35,000 *zibieken*. Deze zijn houten, met lood belegde en in vellen genaalde kisten, waarvan ieder omtrent 50 pond thee inhoudt, dus te zamen 1,750000 ponden. Hiervan wordt omftreeks 20,000 of 30,000 pond buitenslands vervoerd, maar het overige binnenslands verbruikt, en wel flechts in een gedeelte van *Rusland*; want geheel *Siberië* en ook eenige gewesten aan deze zijde van het *Uralfche* gebergte voorzien zich onmiddellijk uit *Kjächta*, alwaar jaarlijks 6,000,000 pond en meer wordt ingevoerd. Thee is eene algemeene en dagelijkfche behoefte bij geringen en aanzienlijken; ieder drinkt thee;

in de vergulde prachtzalen der hoofdſtad en in de armſte hut van het ellendigſte dorpje, overal drinkt men *tſchajku* (theetje), overal is de *ſamowar* (zelfkoker, eene ſoort van theeketel) eene der eerſte noodwendigheden bij het oprigten van een huishouden. Jaarlijks worden hier over de 10,000 koperen ketels ter markt gebragt en grootendeels verkocht. Tegenover dezen voorraad van thee ſtaat in het veld eene zeer lange rij wagens, die zich niet met vervoer in de nabijheid ophouden, maar tot verdere verzending van goederen, door het ganſche rijk en ook wel buitenslands, dienen. De voerman van zoodanigen wagen zit daar bij zijn' kop *ſchtſchi*, treft eene overeenkomst, en rijdt na verloop van weinige uren naar *Berlijn*, waar hij misſchien nooit geweest is, van ſpraak, geld, leefwijze enz. niets weet. Hij komt er evenwel, weet zich overal goed door te helpen, en keert voorts zeer bedaard naar huis terug.

Verder voortwandelende, kwam ik bij eene rij kramen, waarin hangſloten van allerlei ſoort in onbegrijpelijke menigte opgeſtapeld lagen. Ik knoopte een geſprek aan met een' der kramers, en vernam, dat hier in twintig kramen ongeveer twee en een half millioen verſchillende ſloten, van 10 roebels het ſtuk tot 36 kopeken het dozijn, en omtrent even zoo veel mesſen voorhanden zijn, die grootendeels gedurende de markt verkocht worden, bijzonder de goedkoopſten. Ik zeide: „ Maar, vriend! hoe is het mogelijk, voor drie kopeken een ſlot benevens ſleutel te leveren?" Hij antwoordde lagchend: „ Ja, juist deze goedkoope en, om de waarheid te zeggen, ſlechte waren brengen ons het meeste voordeel aan; dit tuig bakt men zamen als pannekoeken, en elke knaap is tot den arbeid te gebruiken." — „ Sluiten dan deze dingen ook goed?" — „ Nu ja, daar zijn er wel onder; doch hierover bekommeren zich de *Perzianen* en *Indianen* niet zoo zeer. Zij vragen ſlechts naar het getal en naar geheime ſloten, *ſecretoj*." Hier werd ons geſprek afgebroken door de komst van drie *Perzianen*, welke, met hunne hooge mutſen van lammerenvellen, in de kraam traden, en te kennen gaven, dat zij vijf- of zesduizend ſloten wilden koopen. Zij begonnen dus daarmede, dat zij van elke ſoort, waarvan er omſtreeks de veertig waren, hoopen te zamen legden, die ſteeds kleiner werden, naarmate de prijs der ſloten ſteeg. Zij namen dus meest van genoemde goedkoope ſoort, maar ook nog bijzonder van zeer aardig, in onder-

ſcheidene vormen, uit koper vervaardigde en met zekere figuren, op blaauw en rood verfoeliefel, verſierde ſloten, die onder den naam van *'s henskie ſamki* (vrouwenſloten) bekend zijn, dewijl ze tot geſchenken voor de vrouwen gebruikt worden. Lang duurde het, dat men koos, ter zijde legde, weder verwisſelde enz.; eindelijk waren er 5400 ſloten van 32 verſchillende ſoorten uitgezocht, en nu verlangden de koopers, nog honderd ſtuks *ſecretoy* op den koop toe te hebben. Deze *ſecretoy* zijn ſloten, waarachter eenig kunstſtukje is verborgen. De Oosterlingen ſtellen er doorgaans veel prijs op. Met eene veelbeteekenende houding haalde nu de verkooper eene groote kas voor den dag, die deze wonderſloten bevatte, en waarvan het ſlot zelf er zoodanig een was. Hij gaf hun den ſleutel, en verzocht hen, de geheimenisvolle kas te openen. Nadat zij zulks lang vergeefs beproefd hadden, ſloot de kramer eindelijk zelf open, nam uit onderſcheidene vakken van de kas de wonderbare kunstſloten, en prees ze den koopers aan, die bij elk door eene drukking openſpringend klepje of iets dergelijks in een luid gelach van goedkeuring uitbarstten en wel gaarne al de *ſecretoy* zouden gehad hebben. Dat gaat echter niet zoo gemakkelijk; want gewoonlijk wordt ſlechts één *wonderſlot* op de honderd ſtuks gemeenen toegeſtaan. Twee uren duurde deze onderhandeling, en men werd het eindelijk eens omtrent de toegift van 75 *ſecretoy*. Nu volgde het tweede bedrijf — de bepaling van den prijs voor alle de uitgezochte ſloten te zamen. Volgens de berekening des verkoopers, moest de ſom boven de 7000 roebels bedragen; de koopers boden 4000 roebels. Zeer bedaard pakte de kramer zijne *ſecretoy* in; zij kwamen op, hij een weinig af, en de *Perzianen* gingen eindelijk misnoegd heen. „Nu, vriend," zeide ik, „daar hebt gij een paar uren verloren en niets verkocht." Zijn antwoord was: „*Nitwſchew' os* (het kan niet ſchelen); zij ontgaan mij toch niet; wanneer zij eens uitgezocht en de *ſecretoy* gezien hebben, komen zij elken dag een paar maal terug met de betuiging, dat zij nu in 't geheel niet meer koopen willen — intusſchen bieden zij telkens iets meer, en na eenige dagen heb ik mijnen prijs."

Ik praatte nog verder met den man, die mij verzekerde, dat alle deze waren ſlechts een gedeelte van den arbeid van twee, tachtig werſten van hier gelegene, Grafelijke *Scheremetewſche* dorpen uitmaken, waar alle bewoners, mannen,

vrouwen en kinderen, flotenmakers en mesſenſmeden zijn, en waar millioenen mesſen van allerlei ſoort vervaardigd worden, waaronder, benevens wezenlijke meesterſtukken, ook eene ſoort van knipmesſen met rood ingewerkte beenen hechten, welke, even als die floten, voor 36 kopeken het dozijn verkocht worden. Dit alles wekte bij mij veel belangſtelling; ik zocht van de merkwaardigſte artikelen iets uit, en hierdoor en door de blijken mijner deelneming verblijdde ik den eerlijken kramer zoo zeer, dat hij mij dringend noodigde, om in het aan zijne kraam belendend kamertje te gaan, hetwelk even luchtig als deze uit planken opgeſlagen, maar met een papieren behangſel verſierd was. Hier vond ik geen ander huisraad dan zijn bed, zijnde eene krib van drie planken, met een *wojlok* (vilten dek), hetwelk de matras verbeeldde, benevens eene kleine wankel ſtaande tafel en eene bank. Ik moest mij nederzetten en, in weerwil van alle tegenſtribbeling, een glaasje *naliwki* drinken en een weinig gezouten visch daarbij eten. Hetgeen hij mij van *Pawlowo* verhaalde, deed in mij den wensch ontſtaan, om het merkwaardige dorp te bezoeken; naauwelijks had ik denzelven geuit, of mijn vriend was reeds in geestdrift, en wilde terſtond weten, wanneer ik daarheen rijden zou. Ik vroeg: „ Wat behoeft gij dit dan juist zoo naauwkeurig te weten, broertje?" Hij antwoordde: „Wel, dan rijd ik vooruit, wacht u aan den ſcheidweg op, en breng u in ons dorp. Gij zijt mijn gast, en blijft bij ons, zoo lang het u belieft; en als gij alles hebt bezigtigd, doe ik u weder uitgeleide tot op den naasten postweg." Hij kon niet ophouden, de vreugde te beſchrijven, welke ik hem en alle de zijnen door mijn bezoek veroorzaken zou. Ik moest den man beloven, *Pawlowo* te zullen bezoeken, en ſlechts met moeite kon ik hem bewegen, om mij alleen te laten afreizen en zijn' kostelijken tijd niet nutteloos in mijn gezelſchap te verſpillen. Daarop volgden weder herhaalde betuigingen van genoegen — hij wilde mij champagne, eene pastei, en wat niet al, geven. Ik bedankte hem beleefdelijk voor dat alles, en zoo ſcheidden wij van elkander, nadat hij onder het heengaan mij nog, als geſchenk, tot een aandenken, een paar allerliefſte kleine flootjes, ter grootte van eene korrel hennepzaad, en een mesje in de gedaante van een hondje, had weten op te dringen. Naar oude volksgewoonte, gaf ik voor het laatſte twee kopeken, dewijl een *gegeven* mes, zoo het heet, de vriend-

ſchap *affnijdt*. Hij nam zeer vriendelijk de kopeken aan, vergezelde mij nog vrij verre, en herhaalde gedurig zijne dringende bede, dat ik toch zijn huis mogt bezoeken in *Pawlowo*; hetgeen ik, daar komende, ook niet zal nalaten te doen.

Hier in de ſteenen winkels, even als voorheen met de houten kramen te *Makarjew* plaats had, vindt men voor elke ſoort van waren eene bijzondere rij; zoo is er onder anderen ook eene voor gouden en zilveren ſtoffen en tresſen. In een' dezer winkels, die van boven tot beneden geheel opgevuld was met ſchitterende voorwerpen, zag ik in het voorbijgaan, tot mijne niet geringe verwondering, voor een' grooten ſpiegel *à la Pſyche* een aardig jong dorpmeisje ſtaan, rondom hetwelk drie oude vrouwen bezig waren met haar eenen *ſarafan* aan te trekken, die uit eene dikke gouden ſtof met groote zilveren bloemen gemaakt en zoo ſtijf was, dat dezelve wel verguld blik geleek. Daar dit kleedpasſen, even als een *lever du Roi*, in het openbaar plaats had, ging ik ook in den winkel, begon een geſprek met verkooper en koopſters, en vernam nu weldra, dat het meisje de bruid, en de dochter van een' rijken boer uit *Pawlowo* was, die haar voor de aanſtaande feestdagen eens regt kostelijk uitdosſen wilde. Reeds lang vóór mijne aankomst was over den prijs van het gouden kleedingſtuk onderhandeld geworden — de moeder had 450 roebels geboden, maar de koopman zwoer hoog en duur, dat het hemzelven over de 550 kostte. Over en weder was men zeer woordenrijk, en poogde aan den eenen kant de voortreffelijkheid der waren hoog te verheffen, aan den anderen de gebreken breed uit te meten. Van tijd tot tijd werd er eene kleine pauze gemaakt, om adem te ſcheppen; dan bood de moeder iets meer, en de verkooper kwam een weinig af, tot dat zij eindelijk voor nagenoeg 500 roebels eens werden. Nadat deze ſom uit een in verſcheidene doeken en lappen gewikkeld pakje voor den dag gehaald en uitgeteld was, werd onder een onophoudelijk praten het pronkkleed zorgvuldig ingepakt en weggedragen. Ik vond den prijs voor de kleeding van een dorpmeisje zeer hoog; maar de koopman verzekerde mij, dat zoodanig iets zeer gewoon is in *Pawlowo*, en dat de ganſche opſchik van eene bruid, daaronder begrepen het met goud geſtikte voorhoofdsſtuk, oorhangers, hemdknoopen, parelſnoer enz., wel op 1000 roebels te ſtaan komt. Men moet echter in aanmerking nemen, dat gewoonlijk zoodanige *ſarafan*, niet

lang na de bruiloft, met een matig verlies weder wordt verkocht, en gevolgelijk aan vele bruiden na elkander tot opſchik dient. Ook deze was oorſpronkelijk voor de dochter van een rijk koopman alhier gemaakt; doch het meisje had het aangenamer gevonden, de kostbare, zware nationale kleeding tegen eenige ligte zijden en andere kleedjes naar de mode te verwisſelen.

De *platina*-munt is hier reeds algemeen in omloop. Een duidelijk bewijs, dat dezelve de *Rusſiſche* nationale munt geworden is, vindt men hierin, dat het volk daaraan reeds eene nationale benaming heeft gegeven — de *platina*-dukaten zijn onder den naam van *ſerinkie* (graauwtjes) algemeen bekend, en worden niet alleen door de kooplieden uit het binnenland, maar ook zelfs door de boeren, liever aangenomen, dan de gouden dukaten. Een oude kramer, die eenige van deze nieuwe muntſtukken inwisſelde, en wien ik mijne verwondering te kennen gaf, dat eene onlangs eerst ingevoerde munt, die op het uiterlijk aanzien toch op verre na zoo veel waarde niet ſcheen te hebben als de ſchoone, gele, blinkende dukaten, boven deze geſteld werd, antwoordde mij: „ Mijn lieve Heer! de oude dukaten zijn altijd vreemde koopwaren; men weet niet regt, hoe veel zulk een ding waardig is. De *ſerinkie* is eene eigene landsmunt, door onzen vader, den Czaar, gegeven; wat dezelve waard is, ſtaat er op geſchreven; daarvoor neemt de kroon dezelve aan; ieder weet dus, wat hij heeft. Dus vertrouwt men de munt en neemt die gaarne aan." — Zij is oorſpronkelijk door de bergwerk-eigenaars DEMIDOW en JAKOWLEW in zwang geraakt, die veel *platina* bij de metaalwasſching verkregen, hetzelve te *Petersburg* deden munten, en hunne arbeiders en leveranciers daarmede betaalden.

Gelijk ik had voorgenomen, reed ik van *Nis'hnji Nowgorod* naar *Pawlowo*, na alvorens al mijne welſprekendheid aangewend te hebben, om den wakkeren POSNIKOW het medereizen uit het hoofd te praten. Ongaarne bewilligde hij eindelijk, doch verzekerde bij het afſcheid nogmaals, dat ik door de zijnen met blijdſchap ontvangen zou worden. Trouwens, hieraan had ik ook niet getwijfeld; ik reisde immers naar echte *Rusſen*, en bij de zoodanigen heeft men geene bijzondere aanbeveling noodig, om een vriendelijk onthaal te vinden.

Pawlowo is een groot en aanzienlijk dorp, heeft verſchei-

dene ſtraten, met eene menigte ſteenen woonhuizen, ſmederijen, zeepziederijen en leerlooijerijen. Zes ſchoone ſteenen kerken met koepeltorens doen op zekeren afſtand eene goede werking, en geven aan dit dorp het voorkomen van eene ſtad. Ik vond gemakkelijk het huis van mijnen vriend POSNIKOW, met wien ik op de jaarmarkt in kennis was geraakt — de vrouw van den huize, hare oude moeder en een ſchoonzoon met zijne jonge vrouw ſtonden reeds op ſtraat mij op te wachten. Mij terſtond bij mijnen voor- en toenaam noemende, noodigden zij mij vriendelijk om binnen te komen en een klein ontbijt te nemen. Vriend POSNIKOW had een' bode vooruitgezonden, om mijne komst te melden en alles tot mijne ontvangst in gereedheid te brengen. Men wees mij een paar zindelijke vertrekken op de tweede verdieping aan. Ik maakte gebruik van die gastvrijheid, en had geene reden, om mij hierover te beklagen. Nadat ik het rijkelijke ontbijt had genomen, bood de vriendelijke plaatsvervanger van mijn' gullen gastheer zijne met twee ſchoone paarden beſpannen *droshki* en zichzelven tot geleider aan, om mij de merkwaardigheden aldaar te laten zien.

Nergens is de naam van *fabrijkdorp* meer gepast, dan hier; ieder huis, elk woonvertrek dient tot werkplaats, waarin, op eene echt nationale wijze, zonder *machinerie*, met de eenvoudigſte inrigtingen en werktuigen niet zelden ware meesterſtukken vervaardigd worden. Terſtond bij den ingang van een huis, ter linkerhand, ſtaat eene vijlbank met eenig gereedſchap — bij de tafel één klein aanbeeld, benevens een koolbak. Een zeer jong kind trekt den blaasbalg, en leert, vader en broeders ziende werken, al vroeg de kunst van ſlotenmaken of mesſenſmeden. In den anderen hoek is de vrouwelijke werkplaats. In de mesſenſmederijen maken de vrouw en de dochters de hechten, die zij uit hout of been met verwonderlijke vlugheid vervaardigen. Vandaar, dat deze waren voor zoo geringen prijs geleverd kunnen worden. De meeste werkplaatſen zijn op gelijke wijze ingerigt. Thans, in den zomer, biedt eene wandeling door het dorp een hoogst merkwaardig gezigt. Wegens de groote hitte, zijn alle mannelijke werklieden, oud en jong, bij den arbeid naakt tot aan de middel, alleen wijde linnen broeken aan hebbende; voor elk open venſter ziet men een paar zulke *Herkules*-modellen — ſchilders en beeldhouwers moesten derwaarts gaan,

om de fchoone vormen en fterke fpierkracht dezer praktifche natuurmenfchen te beftuderen.

Elken zondag is in *Pawlowo* eene groote markt, waarop de bewoners van *Worsma* en andere omliggende gehuchten of kleine dorpen, die meer of min hetzelfde bedrijf uitoefenen, hunne gedurende de week vervaardigde goederen verkoopen, om er levensbehoeften of ook artikelen van weelde voor terug te brengen.

Pawlowo heeft ook belangrijke leerlooijerijen en zeepziederijen. De laatstgenoemde fabrijken worden meest bewerkt door vrouwen, die hier vlijtiger en arbeidzamer zijn, dan ergens elders in *Rusland*. Met genoegen heb ik opgemerkt, dat de lieden alhier, de betere woningen en een weinig weelde in het huifelijk leven niet medegerekend, nog zoo tamelijk wel reine, onbedorvene *Rusfifche* boeren gebleven zijn. In fabrijkplaatfen heerscht gewoonlijk, bij mindere welvaart, veel meer zedeloosheid onder het werkvolk *in fabrijken* — de benaming van *fabritfchnyj* is, in den mond van den gemeenen man, reeds gelijkluidend met *deugniet* geworden. *Hier* heerscht niet dat zedebederf; en dit fchijnt vooral daaraan toegefchreven te moeten worden, dat men, ja, wel fabrijkarbeid doet, maar ieder in zijn eigen huis, in den kring der zijnen, in en voor zijn gezin; zoo krijgt hij lust in zijn werk, en zijn perfoonlijk voordeel bewaart hem voor vele uitfpattingen; terwijl in groote fabrijken aan de opgehoopte menigte van arbeiders hun werk vreemd blijft — zij werken enkel om loon, en, daar zij den ganfchen dag verwijderd van de hunnen zijn, verliezen zij allen zin voor huifelijkheid. Jammer, dat het bij zeer vele fabrijken niet anders kan zijn!

Nadat ik den voormiddag met bezigtiging van vele merkwaardigheden had doorgebragt, wachtte mij een regt nationaal, zeer zindelijk en fmakelijk toebereid middagmaal. Ik moest echter de gulle lieden, welke mij gastvrijheid betoonden, eerst door fterk dringen en bidden overhalen, om er zelve mede deel aan te nemen. Zoo als gewoonlijk, bedienden de huisvrouw en hare dochter — de laatfte vooral was zeer werkzaam; zij haalde de geregten, verwisfelde fchotels en borden, enz. Alleen de oude grootmoeder, eene achtbare vrouw, bleef op hare plaats zitten, en vergenoegde zich, nu en dan een' kleinen wenk te geven; doch zij bevlijtigde zich, om mij geweldig tot eten en drinken te noodigen. Voor het overige was haar onderhoud aangenaam en

werkelijk leerzaam, wegens het juist oordeel en gezond menschenverstand, in alle hare gezegden doorstralende. Zeker kan deze oude vrouw niet lezen; maar het ontbreekt haar daarom geenszins aan heilzame levenswijsheid. Van verscheidene in de werkelijke wereld voorkomende dingen heeft zij juister en duidelijker begrippen, dan men bij menigen geleerde aantreft.

Eindelijk was het tijd, om te vertrekken. Bij het afscheid van deze goede lieden werd ik nog als overladen met eene menigte van dankbetuigingen voor de eer en het genoegen, door mijn bezoek hun aangedaan; terwijl men tevens mij dringend bad, om toch op mijne terugreis bij hen mijn' intrek te nemen, ten einde ook den *ilja wassilitsch* (den afwezigen gastheer) het geluk te verschaffen van mij te herbergen. Als ik in mijnen, met de schoone paarden van mijnen vriend bespannen', wagen stappen wilde, vond ik denzelven zoo vol gepakt met versch gebakken brood, koeken, koud gebraad, ingelegde agurken en *naliwki*-fleschen, dat ik zelf naauwelijks plaats kon vinden, en, tot groot leedwezen der vriendelijke gevers, ver over de helft daarvan moest achterlaten. Onder duizend wenschen voor eene gelukkige reis vertrok ik.

DE SCHOONE KREOOLSCHE.

Een Verhaal.

—— Het middagmaal was ten einde, en het gezelschap had zich door het park verspreid. Ik was in de nabijheid eens koepels staan gebleven, van waar men gelijktijdig de lommerdreven van *St. Cloud* en de grillige kronkelingen der van *Parijs* wegvlietende *Seine* overzien kon. Eensklaps werd ik, beneden op het voetpad, Dr. MILLER (*) gewaar, die naar mij toe kwam.

Dr. MILLER is een vóór ettelijke maanden uit *Amerika* herwaarts gekomen *Methodist*, en was heden morgen aan den Heer HENRY VARIN, bij wien wij ons bevonden, voor-

(*) Men weet, dat in *Engeland* en in *Noord-Amerika* die titel aan Godgeleerden gegeven wordt, zelfs wanneer zij den akademischen graad, waaraan dezelve verbonden is, eigenlijk niet bezitten.

gesteld geworden. Eenige uren geleden had ik een lang gesprek met hem gehad, gedurende hetwelk ik hem als een' man van meer dan gewone waardije had leeren kennen. Inzonderheid had mij de mengeling van ernst en stoutheid, van onbuigzaamheid en zachtheid verrast, die in alle zijne gedachten, in alle zijne redeneringen doorstraalde. Het was voor de eerste maal, dat ik met een' dier Zendelingen zonder punthoed in aanraking kwam, die onbedeesd midden onder lieden der groote wereld verbetering prediken, die Godsdienst en deugd op den ongekunstelden toon van een vertrouwd vriendengesprek behandelen, beproeven goed te stichten, zonder het voorkomen aan te nemen van het hunnen hoorderen te willen ingieten; kortom, Dr. MILLER scheen een staal dier kwakers te zijn, van welke ik in boeken zoo veel schoons gelezen, maar die ik tot nog toe in het leven te vergeefs gezocht had.

Ik ontving hem dus allervriendschappelijkst en met vrolijken glimlach aan de deur des koepels, waar ik stond. Met den vinger toonde ik hem de heerlijke landouw, die voor ons lag, en die hij een' tijdlang stilzwijgend aanschouwde. Na eene vrij lange pauze strekte hij de hand uit naar *Parijs*, dat zich aan den horizont verloor.

„ Zoo wij het niet zeker wisten," sprak hij half binnensmonds, „ wie zou ons dan kunnen zeggen, of dat eene hoofdstad is, of een nevel? Ach! alle werken der menschen zijn toch, uit de verte beschouwd, niets meer dan ijdele wolken."

„ Ja, heer Doctor; maar in die wolken ligt gedachte en leven."

„ O! dat weet ik," hernam hij levendig. „ Des menschen werken zijn alleen de rook van zijnen geest; het heilige vuur brandt in zijn binnenste. De mensch is slechts klein door hetgeen hij voortbrengt; door hetgeen hij voelt, is hij onmetelijk groot: wat is de magtigste stad der wereld tegen de ziel van een kind? Gods gewrochten alleen zijn waarlijk groot en waarlijk schoon."

Op dit oogenblik stegen levendige en lagchende stemmen naar ons op; ik boog mij voorwaarts, en zag de jonge dames, in wier gezelschap wij den dag hadden doorgebragt, beneden op de weide.

„ Hier hebt gij het bewijs uwer stelling," zeide ik lag-

chende tot den Doctor: „ Niets fchoons is er, dan de gewrochten van God."

Maar de *Amerikaan* was eensklaps ernftig geworden.

„ Hoe is de naam dier dame in het wit, welke de Heer VARIN aan den arm heeft?" vroeg hij.

„ Mevrouw DE LARCY."

„ Is zij reeds lang in *Frankrijk?*"

„ Ik weet volftrekt niet, dat zij immer ergens anders gewoond heeft."

„ Kent gij haar?"

„ Zoo als men elkander in de groote wereld kent; ik vind haar fteeds bij den Heer VARIN, als ik hem bezoek."

„ Waarlijk," hernam Dr. MILLER, met een' doordringenden blik op mij, „ het kwam mij voor, alsof zij hier te huis behoorde."

Ik kon mij niet onthouden te glimlagchen; hij fchudde het hoofd.

„ Hoe kon de Heer VARIN van zich verkrijgen, zijne jonge vrouw zoo zeer te verwaarloozen?" ging hij voort; „ ziet hij dan niet, hoe zij van regtmatige jaloezij bijna fterft?"

Ik haalde medelijdend de fchouders op.

„ En wie heeft dan toch aan Mevrouw DE LARCY zulk eene magt over uwen vriend gegeven?"

„ Hebt gij dan niet gezien, hoe fchoon die dame is? Toen men haar aan u voorftelde, fcheent gij zelf door hare fchoonheid verrast en getroffen; want ik zag u ontroeren."

Hij antwoordde hierop niet, en fcheen iets diep te overpeinzen.

„ Heeft dan niemand eene poging gedaan, om den Heer VARIN tot zijnen pligt terug te brengen?" dus hief hij weder aan.

„ Dat zou vruchteloos geweest zijn."

„ Maar is er dan in het geheel geen middel, om hem van die vrouw af te brengen?"

„ Welk zou het kunnen wezen?"

MILLER zweeg, en er volgde tusfchen ons eene lange poos van ftilzwijgen.

Ik begon te vreezen, dat de *Amerikaan* misfchien over eene redevoering nadacht, die, gelijk ik wist, VARIN in geenen deele gefticht en ons dus aan een belemmerend tooneel zou blootgefteld hebben. Ik had tot nog toe de bekeerders in hunne edele zending fteeds zoo ongefchikt gevon-

den, dat ik mijn vertrouwen zelfs op dezen verloor. Derhalve wierp ik losjes eenige aanmerkingen daarheen over het vruchtelooze van alle pogingen bij onzen gastheer. De Heer MILLER raadde voorzeker mijn oogmerk; want hij zeide tot mij: „ Vrees niets, Mijnheer; ik acht de zedeleer te hoog, dan dat ik haar voor doove ooren zou willen prediken."

Middelerwijl begon het donker te worden; eenigen der wandelaars voegden zich bij ons, en zoo keerden wij met elkander naar het falon terug; de dames waren er reeds, en het gefprek werd algemeen.

Doctor MILLER had, iets zijwaarts af, bij een venfter plaats genomen, van waar hij Mevrouw DE LARCY onafgebroken befchouwde. Moeijelijk zou men hebben kunnen zeggen, welke aandoening, bij dit aandachtig onderzoek, in hem eigenlijk de heerfchende was; nu eens helderden voor een *oogenblik* zijne trekken zich op, alsof alle twijfel bij hem verdwenen was; dan weder verfpreidde zich over dezelve de wolk der onzekerheid; menigmaal boog hij het hoofd op de borst, hoorde Mevrouw DE LARCY fpreken zonder haar aan te zien, en fcheen naar den toon, welken zij aan hare uitdrukkingen gaf, te luisteren; fomwijlen ook floeg hij naauwkeurig de beweging harer lippen gade, en befpiedde als 't ware, hoe hare woorden zich vormden en hoe zij door haar uitgefproken werden.

In den beginne had Mevrouw DE LARCY dit navorfchend gadeflaan niet bemerkt; eindelijk echter werd zij het gewaar, en fcheen er door belemmerd; zij keerde zich af, om er aan te ontkomen, en hield plotfeling op te fpreken.

In elken gezelfchapskring is er meestal fteeds één perfoon, die als 't ware daaraan de rigting geeft, en denzelven, om zoo te zeggen, beheerscht. Door geluk, fchoonheid of verftand voor het oogenblik tot dit gebied verheven, houdt hij het gefprek aan den gang; zwijgt hij, zoo ftaat het ftil, even als een uurwerk, welks hoofdveder verlamd is. Zoo was thans het geval met Mevrouw DE LARCY: van het oogenblik af, dat zij de rol eener zwijgende nam, kwijnde het onderhoud en hield allengskens geheel op.

Door de plotfelinge luim der dame ontrust, poogde VARIN het gefprek weder op te vatten, maar moest het, na eenige vergeeffche pogingen, laten varen, en floeg toen voor, whist te fpelen, hetwelk nogtans algemeen niet aangenomen werd.

Men opperde eene lectuur, zonder over het te lezene boek eens te kunnen worden.

„ Ware COURCY flechts hier, hij zou ons van zijne reis naar *Afrika* en van zijne avonturen op den *Atlas* vertellen."

„ Met betrekking tot reizen en reisavonturen," viel ik hier in „durf ik u den Heer Dr. MILLER aanbevelen."

„ Waarlijk, Doctor! zoo vertel ons toch iets," zei VARIN.

MILLER boog en wilde zich verontfchuldigen.

„ Neen, neen, geene verontfchuldigingen!" riep ik uit; „ dezen morgen hebt gij mij al te zeer geïnteresfeerd, dan dat ik u heden avond genade zou fchenken; dus frisch op, Mijnheer! nog een van die belangrijke verhalen, welke gij zoo goed weet te vertellen."

De Doctor glimlachte.

„ Waarlijk," zei hij, „ ik poog mij vruchteloos iets te herinneren..... Doch neen, ik vergis mij," riep hij plotfeling, alsof een lichtftraal hem getroffen had; „ een voorval fchiet mij te binnen, dat ik u wil mededeelen; het gebeurde voor mijne oogen, en voor de waarheid van hetgeen ik verhalen zal, kan ik inftaan."

Vol nieuwsgierigheid fchoof men nader om den Doctor, en zijn verhaal begon in dezer voege: Nu omtrent zes jaren geleden kwam ik te *Nieuw-Orleans* aan, werwaarts mijne bezigheden mij geroepen hadden; het was voor het eerst, dat ik de noordelijke Staten verliet, en derhalve verbaasde mij het vreemde en ongewone gezigt, hetwelk de *Franfche* ftad mij vertoonde. De vrouwen liepen er over ftraat met een' *Spaanfchen* fluijer of wel blootshoofds, terwijl zij hare lange, met bontkleurige linten verfierde, haren om de fchouders lieten flodderen. Aanvallige meisjes zaten aan de deuren te fnappen, en lokten, fteelswijs rondziende, de voorbijgangers. Eene ontelbare bevolking van *Negers* woelde, onder het fpreken van een affchuwelijk *Fransch*, zoo als ik het nog nimmer gehoord had, in alle rigtingen door elkander; de openbare pleinen wemelden van vreemdelingen in allerlei kleederdragten; allerwegen eene wilde en luidruchtige verwarring, eene vrijheid in houding en in gang, zoo als ik die nog nimmer gezien had.

De natuur zelve was hier minder ernftig, ik zou bijna zeggen minder eerbaar, dan in de noordelijke Staten. Alles getuigde als 't ware van zinnelijken rijkdom. Midden in den groenen poel, uit welken het oprijst, heeft *Nieuw-Orleans*

het voorkomen van een tusfchen bloemtuinen gebouwd *Venetië.* Een fmalle, op eenen dijk aangelegde weg leidt uit de ftad naar het meer *Pontchartrain.* Blaauwe leliën en ftruikgewas uit de keerkringslanden fpreiden zich, als een duizendkleurig tapijt, langs de oevers van een moeras; graauwachtig mos, met de bloemen en ftengels der purperlelie als met wimpels gefierd, dobbert op het water rond, terwijl groene flangen zich, gelijk lianen, aan de takken der laurierboomen laten fchommelen. Hier en daar ontdekt men eenen *Neger*, die op een vlot of in een fchuitje van uit een cipresfenboschje te voorfchijn komt en door het bloeijend waterriet heenfchuift. Hier ftaat eene ruwe hut, daar een in den ouden *Franfchen* trant gebouwd woonhuis, van welks balkon jonge, fchoone, in het wit gekleede meisjes naar beneden zien. De fteeds met een woud van masten bedekte *Misfisfippi* vloeit, merkbaar boven het oppervlak der ftad, voorbij, en fchijnt medelijdend zijne wateren te weêrhouden, om haar niet te verzwelgen. De geweldige ftroom breidt zich zoo verre uit, dat de duizende fchepen, welke zijn boezem draagt, de aan een' onafmeetbaren gezigteinder verfpreid liggende fterren gelijken.

Steeds is de lucht er brandend heet; elken avond rommelt de donder, fchittert het weerlicht, en vormt aan den horizont vurige watervallen; in den dampkring ligt als 't ware een ontzenuwende geur, welks wellustig gif door de aderen ftroomt.

Verrast en bijna verfchrikt door deze mij nieuwe indrukken, befloot ik, dezelve door overpeinzingen en eenzaamheid te beftrijden. Ik was van brieven aan de voornaamfte inwoners voorzien, doch overhandigde geen' derzelven, en hield mij uitfluitend met de aangelegenheden bezig, die mij herwaarts gevoerd hadden. Ik woonde aan den oever van het moeras en aan het begin van den weg, die naar het meer loopt, zeer nabij de fraaije woning eener *Franfche* weduwe, Mevrouw LAHORIE. Zij was drie malen gehuwd geweest, en hare echtgenooten, die allen na een' korten huwelijkstijd geftorven waren, hadden haar een aanzienlijk vermogen nagelaten. Om hare aanvalligheid, zwier en verftand, werd zij alom gevierd; zonder haar was geen gezelfchap fchitterend, geen feest volmaakt. Ik had haar eens bij een' *Franfchen* reeder aangetroffen, in wiens huis ik ingeleid was, en haar gezigt had een bijna pijnlijk gevoel in mij verwekt. Schoon was deze

vrouw ontegenzeggelijk; maar die schoonheid had iets vreemds, ik zou bijna zeggen iets boosaardigs. Ik weet niet, welk eene vreeswekkende ruwheid onder hare zachte vormen verholen scheen; haar helder blaauw oog had eene snijdende strakheid, voor welke men den blik moest nederslaan; ook boezemde de glimlach op hare rozekleurde lippen, in plaats van vertrouwen te wekken, een zeker wantrouwen in.

Alles rondom haar scheen bovendien door eene als bij instinct ingeboezemde vrees beheerscht te worden. Hare dochters, bleeke en treurige kinderen, die door eene onbekende kwaal verteerd schenen te worden, sloegen in hare tegenwoordigheid de oogen nimmer op. Hief zij, in gezelschap, soms de hand op, om derzelver lokkenkopjes te streelen, dan bogen zich deze met angstig sidderen. Ik zag, hoe andere kinderen hen te vergeefs uitnoodigden om met hen te springen en te spelen; Mevrouw LAHORIE's dochtertjes *verstonden niet te spelen.* Uit gewoonte hielden zij zich steeds ter zijde, stonden of zaten, als zochten zij weerkeerige verdediging, digt aan elkander gedrongen, en wierpen zwijgend onrustige blikken in het rond.

Deze sprakelooze schrik deelde zich aan allen mede, die in Mevrouw LAHORIE's nabijheid kwamen. Met dat alles was daarvoor geene eigenlijke reden te vinden: bij alle gelegenheden toonde zij teedere liefde jegens hare kinderen, welwillendheid jegens hare slaven, en was gewoon hen steeds zachtzinnig en op den vriendelijksten toon aan te spreken; nooit hoorde men eene bestraffing uit haren mond; zij lachte allen vriendelijk toe, ja maakte, wanneer zij hun iets zeide, van vertrouwelijke vleinamen en liefkozende spreekwijzen gebruik. Eene enkele maal had ik met haar bij den *Franschen* reeder ten eten geweest, en had zelfs bij die gelegenheid opgemerkt, hoe zij, na den kostelijken wijn, welken men voordiende, met de lippen aangeroerd te hebben, het glas, met den goedhartigsten lach, over haren schouder aan haren *Neger* toereikte. Ondertusschen moest het in 't oog vallen, hoe hare talrijke slaven, onder al de overigen der stad, zich door magerheid en een bedrukt voorkomen onderscheidden. Zag men hen, met hun somber en lijdend uiterlijke, hunne bevallige meesteres omgeven, zoo zou men hen voor misdadigers hebben kunnen houden, veroordeeld eenen Engel te dienen. Een eenige, haar koetsier, glinsterde, onder dezen hoop vermagerde, schuwe menschen, van gezondheid; vruch-

teloos poogde men voor dit onderfcheid eene voldoende reden uit te denken; zijne welgedaanheid bleef evenzeer een geheim, als het flecht uitzien zijner makkers.

Alle deze omftandigheden, welke mij allengskens en zonder oogmerk medegedeeld werden, maakten mijne nieuwsgierigheid in de hoogfte mate gaande. Terftond, toen ik haar voor de eerfte maal zag, had Mevrouw LAHORIE een' diepen indruk op mij gemaakt; ongetwijfeld moest het leven dezer vrouw een bijzonder geheim omvatten.

Tot het door mij bewoonde huis behoorde een terras, op hetwelk ik gewoon was mij elken avond te begeven en van waar men het uitzigt op hare woning had. Menigmaal hadden mijne blikken zich naar deze gewend, uitziende naar eenig teeken, hetwelk mij kon helpen raden, wat zij verborg; doch in de woning der fchoone weduwe was fteeds alles ftil en rustig. Eene eenige maal zag ik, dat Mevrouw LAHORIE een in den tuin gelegen paveljoen binnentrad, uit hetwelk ik mij vervolgens verbeeldde een dof gefteun te hooren voortkomen; doch weldra verfcheen de jonge vrouw weder, bedaard en met een lagchend wezen; zij ging de bloembedden langs, rigtte de door den regen neêrgeknikte bloemen op, en keerde vervolgens, met langzamen tred en als in zoet gepeins verdiept, terug, terwijl zij eene magnoliaroos ontbladerde.

Bij toeval had ik eene oude *Negerin* van Mevrouw LAHORIE leeren kennen, RACHEL geheeten, wier kleinzoon mij menigmaal bezocht; het was een knaap van ongemeene fchoonheid en vatbaarheid, en ik beproefde, het in de waarheden onzer Godsdienst te onderrigten. MINGO had mij lief, en ik zelf voelde veel genegenheid voor hem. Twee of drie malen, bij gelegenheden waarin ik hem bijzonder neerflagtig vond, onderhield ik hem over zijne gebiedfter, doch hij zweeg; ook RACHEL, wanneer ik haar deswege ondervroeg, kon of wilde mij evenmin iets zeggen. Ik begon te gelooven, dat mijne inbeelding mij een' trek gefpeeld had, en ik hield eindelijk op, mijne oplettendheid op de *Franfche* woning te rigten.

Op zekeren avond, echter, bleef ik langer dan gewoonlijk op het terras. De lucht was nog altijd heet, en met waar genoegen ademde ik de van den ftroom tot mij overwaaijende avondkoelte in; aan het uitfpanfel flonkerden de fterren. Bij deze ftilte van den nacht drong het kleinfte geruisch tot mijn oor.

Ik ſtond aan het hekwerk van het *belvedère* geleund en in mijne mijmeringen verzonken, toen een doordringende ſchreeuw mij met ſchrik uit dezelve wekte. Ik hief het hoofd op; twee dergelijke kreten klonken ſnel achter elkander. Op hetzelfde oogenblik werd ik in Mevrouw LAHORIE's tuin twee ſchaduwgedaanten gewaar, die ijlings voorbijzweefden. De eene was ſlank en in het wit gekleed; zij voerde in de hand een wapentuig, dat ik niet onderſcheiden kon, en ſcheen de andere, die vlood, te vervolgen. Ik zag, hoe beide het huis, welks verlichte venſters helder door den donker ſchitterden, binnentraden en den trap opvlogen. Op deze wijs geraakten zij van verdieping tot verdieping. Eensklaps verſcheen de nog gedurig vervolgde donkere gedaante boven op het terras der woning. Ik zag, hoe zij zich over de leuning heenboog, hoorde een' ſchreeuw, vervolgens een dof geluid, alsof een ligchaam nederplofte, en daarna was alles ſtil! .... De witte ſchim ſtond digt bij de galerij, en keek bedaard naar beneden.

Weldra zag ik haar weder afſtijgen. In het huis ontſtond eene beweging, die ettelijke minuten duurde; lichten zweefden van de eene kamer in de andere; eindelijk kwamen vier ſlaven met lantarens in de hand langzaam naar buiten; aan den voet van het terras hieven zij iets wanſtaltigs van den grond, en droegen het, zwijgend, dieper den tuin in; daar werd een kuil gegraven; hij werd gevuld; de ſlaven keerden terug, en alles was weder ſtom en ſtil.

Met ontzetting en afgrijzen had ik dit tooneel aangeſtaard; het overige van den nacht bragt ik in een' koortsachtigen toeſtand door.

Toen ik 's anderen daags uitging, zat RACHEL op den drempel der *Franſche* woning met gevouwene handen en het hoofd op de knieën gebogen. Ik ſprak haar tweemaal toe, zonder dat zij mij hoorde.

„ Zijt gij ziek, RACHEL?" vroeg ik eindelijk.

De oude *Negerin* ſchudde het hoofd.

„ Wat is u dan overkomen?"

Zij antwoordde niet. Ik keek in het rond.

„ Waar is MINGO?" vroeg ik.

Op dezen naam ſtiet RACHEL een' ſchreeuw uit; met één' ſprong was zij overeind, en ſtampte met de voeten op den grond, onder gebaren, die mij deden ijzen.

„ Hier, hier!" riep zij, „ mijn kind! oogen toe!" en,

met beide handen haar aangezigt bedekkende, keerde zij in het huis terug.

Nu was mij alles duidelijk. Ik ging naar een' *Amerikaanschen* planter, die mijn bloedverwant was, en verhaalde hem, wat ik gezien had. Hij bragt mij bij de Overheid, voor welke ik mede mijne verklaring aflegde. Nog denzelfden dag begon een regterlijk onderzoek. Wat het aan den dag gebragt hebbe, weet ik niet, daar de *Fransche* partij er in slaagde om de zaak te susfen; men vernam alleen, dat eene daad van *onwettige wreedheid* door de verklaring van negen slaven van Mevrouw LAHORIE bewezen was geworden. Deze slaven werden hierop verbeurd verklaard en den volgenden zondag ten voordeele van den Staat verkocht.

Ik werd in de zaak noch als getuige gehoord, noch ook in het geheel mijn naam daarbij genoemd. Mevrouw LAHORIE, die mij elders gezien had, wist niet, welk deel ik er aan genomen had, en ik vermeed zorgvuldig, haar te ontmoeten; het gezigt dier vrouw was mij ondragelijk; ik meende haar nog steeds te zien, hoe zij MINGO vervolgde en koelbloedig deszelfs lijk aan den voet van het *belvedère* bekeek.

Inmiddels waren zes maanden verloopen, en van de geruchten, die eene korte poos over de hardheid der jonge weduwe tegen hare slaven in omloop geweest waren, werd niet meer gerept. Haar salon was weder zoo gezocht als te voren, en stond voor de groote wereld van *Nieuw-Orleans* open; het huis was wegens zijnen glans en milde gastvrijheid beroemd, zij zelve nog altijd van bewonderaars omgeven, en, wanneer immer bij toeval iemand waagde van het verledene te spreken, opperde men terstond twijfelingen, stelde tegen het vermoeden de bekende zachtaardigheid der weduwe over, prees het lieftalige van geheel haar gedrag, en behandelde eindelijk de dwaze aanklagte, waaraan zij blootgesteld geweest was, als niets anders dan lasterzucht.

Zoo stonden de zaken, toen op zekeren dag plotseling de alarmklok gehoord werd; het huis van Mevrouw LAHORIE stond in brand; alles snelde ijlings daarheen; door het rumoer verwittigd, sloot ook ik mij aan den volkshoop aan.

De brand was in de zijgebouwen der woning, waar de keukens lagen, ontstaan. Op het oogenblik, toen wij in den tuin drongen, vloegen de vlammen door het dak, dat hierop instortte. Op de plaats zelve was volstrekt niets voorhan-

den, waarmede men het voortflaan van den brand had kunnen verhinderen, en de fpuiten, die daartoe moesten dienen, waren nog niet aangekomen. Aller oogen waren op het brandende gebouw gevestigd, toen plotfeling midden uit de vlammen een ijzingwekkend gefchreeuw gehoord werd; een venfter opende zich, en aan hetzelve verfcheen eene vrouw; het was RACHEL, die in dreigende woede hare armen heen en weder zwaaide. Bij haar gezigt was er een kreet van ontzetting opgegaan, en door eene onwillekeurige beweging drong de menigte nader bij het gebouw; doch de vlammen floten allen toegang. Intusfchen had RACHEL het bovenlijf uit het venfter geftrekt, en riep, op den brand wijzende, die ook reeds het woonhuis bereikt had: „ Meesteres verbrandt, MINGO gewroken, ik gewroken, al de Zwarten gewroken!" Hierbij klapte zij met krankzinnig gefchater in de handen. Onmiddellijk daarop zonk zij uitgeput neder.

Middelerwijl was eene ladder aangebragt; men zette die tegen het venfter, en een jong man fteeg er onverfchrokken op. Toen hij bij de oude *Negerin* gekomen was, wilde hij haar opheffen, dat echter niet gelukte.

„ Zij ligt vast aan een' ketting!" riep hij.

„ Ja, ja, de arme Zwartin; zes maanden ligt zij vast met ketting aan den haard," ftamelde RACHEL: „ Meesteres wil, dat arme RACHEL goede middageten voor haar maakt.... maar RACHEL te warm heeft geftookt; RACHEL dacht aan MINGO; RACHEL het vuur nu aangeftoken heeft, om te fterven."

Op dit oogenblik grepen de vlammen het venfter aan, zoodat de jonge man gedwongen was naar beneden te klimmen; wij zagen, hoe zich de oude met een' fchreeuw van pijn weder oprigtte, midden in de vlammen zich ineenkromde, toen achterwaarts viel en verdween.

Diep afgrijzen en ontzetting hadden de menigte bevangen; men begon verwenfchingen uit te ftooten, toen de brandfpuiten aankwamen. De brand, dien men niet had kunnen ftuiten, greep reeds de naburige gebouwen aan. De wind dreef de vlammen fnel tegen het dak van een afgezonderd en zorgvuldig gefloten paveljoen, hetwelk op een' kleinen afftand opgerigt was. De menigte drong op hetzelve aan, toen plotfeling Mevrouw LAHORIE zelve aan een venfter van het huis verfcheen; zij was bleek, en de hand, waar-

mede zij zich aan het balkon vasthield, beefde. Er verhief zich eenig gemor; doch fpoedig zweeg het weder.

„ De fleutel van het paveljoen!" riep men van alle kanten.

„ Laat het paveljoen branden!" riep de jonge vrouw op onrustigen toon.

Doch de menigte hoorde niet.

„ De fleutel! de fleutel!" herhaalden honderd ftemmen.

„ Ik heb dien niet."

„ Komt, laat ons dan de deur openloopen!"

De deur viel; er ontftond eene beweging onder het volk, op welke langdurig gemompel volgde. Mevrouw LAHORIE had zich ijlings in huis begeven.

Daar ik in de nabijheid van het paveljoen geftaan had, was ik een der eerften, die het binnentraden. Al leefde ik duizend jaren, nimmer zal ik het fchouwfpel vergeten, dat zich alstoen aan mijne oogen vertoonde!

In eene lage, donkere zaal waren negen palen opgerigt: aan de twee eerfte hingen lijken, die reeds omtrent tot geraamten geworden waren; aan de zeven overige waren flaven vastgeketend; van fommigen derzelven waren de handen boven het hoofd zaamgebonden; anderen lagen kromgefloten op den grond, buiten ftaat zich op te rigten; verfcheidenen hadden een halsijzer om den nek, waarmede zij, in volftrekte onbeweegbaarheid, elk aan een' paal gefmeed waren. Zij hadden geen fpoor meer van een menfchelijk voorkomen; hunne ligchamen vormden eene eenige ontzettende wonde, waarin zweepflagen diepe kerven gegroefd hadden. Midden in den door de palen gevormden kring verhief zich eene estrade of verhooging van den grond, zoodanig ingerigt, dat de van daar toegebragte flagen met meerdere kracht konden nederkomen; zij was nog vochtig van een roodachtig flijk; een met bloed gedrenkte riemengeefel uit osfenhuid hing er nevens.

Nadat de eerfte verbazing voorbij was, haastte men zich, de zeven nog levende flaven van hunne ketens te bevrijden en in de open lucht te brengen; twee dier ongelukkigen ftierven onder onze handen, toen zij het daglicht wederzagen. De anderen, die nog eenige krachten hadden, konden op de hun gedane vragen antwoorden.

Wij vernamen nu, dat deze negen flaven, van welke zeven nog leefden, dezelfde waren, welke men van de weduwe geconfiskeerd en zes maanden geleden ten behoeve van den Staat verkocht had. Met oogmerk om over de door hen

afgelegde getuigenisſen wraak te nemen, had Mevrouw LAHORIE hen weder doen inkoopen en heimelijk in haar huis brengen; ſedert zes maanden hield zij hen in dit paveljoen opgeſloten, waar zij alles tot hunne foltering had doen inrigten.

Elken morgen oefende deze elegante en ſchijnbaar teedere vrouw, van de bloedige estrade, met eigen hand hare onverzadelijke wraak. Zoodra zij eenmaal den geeſel in de hand had, vermeesterde haar eene ſoort van dolle woede; het gezigt der wonden en des bloeds deed hare krachten als 't ware herleven. Vreeſelijke dolzinnigheid, die ſlechts genoegen raapte uit de ſmart van anderen, en voor welke doodsangst eene vreugde was!

Zwijgend had de menigte in het begin de verklaringen der ſlaven aangehoord; doch weldra berstte de verontwaardiging, die door nieuwsgierigheid bedwongen was, vreeſelijk los. Toen de maar der ontdekking zich verſpreid had, begonnen de van alle kanten uit de ſtad te hoop geloopene *Negers* elkander met donkere blikken aan te zien, en de Blanken, verſchrikt op het denkbeeld der gevolgen, welke zulk eene ſtemming hebben kon, beijverden zich, overluid hun misnoegen en hunne verontwaardiging te kennen te geven.

Spoedig werd het dreigen ſtelliger en meer op de perſoon gerigt. In *Amerika* gaat de volksmeening ſnel over van woord tot daad. De gewoonte der magtsoefening verleent het volk vertrouwen op zijne kracht; en heeft zich aller geroep verheven, zoo volgt de uitvoering het vonnis oogenblikkelijk. Mevrouw LAHORIE wist dit, en kende bovendien de verbittering der menigte. Met elk oogenblik nam de menſchenmasſa toe, zoodat men van het huis tot aan het moeras weldra niets anders zag dan eene zee van onrustig bewogene hoofden.

Reeds had zich moordgeſchreeuw laten hooren; de meest verbitterden, voornemens met geweld in de woning te dringen, poogden zich eenen doorgang tot dezelve te banen. Daar openen zich plotſeling de beide ſlagdeuren der groote koetspoort, en in dezelve verſchijnt het rijtuig van Mevrouw LAHORIE. De zwarte koetſier zit op den bok, gekleed in zijne liverei; terwijl de jonge *Kreoolſche*, in haar kostbaarſte gewaad, met een gerust wezen en lagchenden mond op hare gewone plaats gezeten is, en onbekommerd aan een bouquet heliotropen ruikt. Op dit gezigt verſtomt het ge-

ſchreeuw; het rumoer zwijgt; alles ſtaat een oogenblik lang bewegeloos van verbazing.

Dit oogenblik maakt de koetſier zich ten nutte; hij baant zich een' weg door de menigte, zet zijne paarden aan, en heeft den verbolgen hoop reeds lang achter zich gelaten, toen hij uit de verte het geſchreeuw weder hoort opgaan. Zoodra namelijk de eerſte verrasſing voorbij was, begon het volk zich over eene zoo verregaande ſtoutheid te ergeren, en wilde het rijtuig der onbeſchaamde aanhouden; doch het had reeds den ſmallen havendijk bereikt, die naar het meer *Pontchartrain* loopt. Den weg haar af te ſnijden, is nu ondoenlijk; het moeras levert daartegen een onoverkomelijke hinderpaal; haar te vervolgen, is vruchteloos, want zij heeft te veel wegs vooruit, en de paarden vliegen als een blikſemſtraal.

Desniettemin ondernamen het de woedendſten; doch vruchteloos: toen zij bij het meer aankwamen, had Mevrouw LANORIE eene overdekte bark gehuurd, welker zeilen reeds in de verte aan den horizont verdwenen.

Alleen de koets was aan den oever van het meer teruggebleven; aan deze koelde zich nu de woede des volks; zij werd aan ſtukken geſlagen, ja de paarden doodgeſtoken. Toen men te *Nieuw-Orleans* berigt ontving, dat de *Françaiſe* ontkomen was, trok de menigte naar hare woning, die binnen weinig uren tijds een puinhoop was.

Met gedurig ſtijgende oplettendheid had men naar het verhaal des Doctors geluisterd. Toen hij geëindigd had, riep iedereen: „En wat is er van deze verſchrikkelijke vrouw geworden?"

„Gisteren wist ik dit nog niet," antwoordde de Heer MILLER.

„En heden?"

„Heden? Heden heb ik haar gezien."

„Wat zegt ge! Waar?"

„Hier! ...."

Tien monden deden gelijktijdig eenen uitroep; al de gasten ſprongen op.

Gedurende des Doctors vertelling was het avond en ſtikdonker geworden. Er volgde een oogenblik van ſtomme verbazing. Thans trad een bediende met licht binnen. Allen

zochten elkander weêrkeerig, onder eene foort van twijfel en angftige nieuwsgierigheid, met de oogen op.

„ Mijnheer!" riep VARIN buiten zichzelven, op MILLER toefchietende; „ fpreek, om Gods wil! voleind!"

In plaats van te antwoorden, wees de Doctor naar de plaats van Mevrouw DE LARCY; zij was ledig.

Op dit oogenblik hoort men een rijtuig; men dringt naar de venfters..... eene open, door eenen *Neger* gemende, kales rijdt beneden fnel het balkon voorbij, en in dezelve zit, bedaard en trotsch, Mevrouw DE LARCY, met een bouquet heliotropen in de hand.

HET GEWETEN BOVEN EN VÓÓR ALLES.

Toen NAPOLEON zich tot Keizer gemaakt had, moest onder anderen het Hof van Casfatie hem trouw zweren. Alle de leden van dat geregtshof deden zulks ook zonder aarzelen. Slechts een eenige, zekere Heer RIOLS, deed het niet. Hij was een kundig regtsgeleerde, die echter niets had, om, met eene bejaarde meid, van te leven, dan zijne bezoldiging. Al zijn eigen vermogen beftond in een klein ftukje lands, dat, te midden der rotsgebergten van *Auvergne* gelegen, hem naauwelijks honderd francs opbragt. Overigens was hij even min dweepend Republikein als Monarchist, maar was Jurist, en mengde zich volftrekt in geene ftaatkunde. Niettemin had hij in den tijd der Republiek zijne aanftelling bekomen, had haar derhalve den eed van trouw gezworen, en meende dien te moeten houden. Zijne ambtgenooten beminden den wakkeren man. Zij poogden hem van zijn, blijkbaar voor hem zoo nadeelig, befluit af te brengen. „ Denk wél, wat gij doet, lieve RIOLS! Bedenk u wel! Gij hebt geen vermogen:" — „ Hoe zoo?" hernam hij. „ Hoe komt dat hier te pas? Wat heeft vermogen met eenen eed te maken?" — „ Dat is gemakkelijk gezegd!" riepen de anderen. „ Maar uw post? Het verlies van uwen post? Gij hebt niets." — „ Niets?" herhaalde de eerlijke man. „ Ja, ik heb iets; ik heb een *geweten*." — Hij bleef het trouw; en NAPOLEON zond hem, met zijn geweten, naar de bergen van *Auvergne* terug.

Men mag wel vragen, wie geruster geftorven zal zijn,

RIOLS in *Auvergne*, zoo hij er gebleven is, of NAPOLEON op *St. Helena*.

FILIPS DE IV EN VELASQUEZ.

FILIPS IV van *Spanje* had den fchilder VELASQUEZ eene werkplaats in zijn paleis gegeven, en ging fchier dagelijks, wanneer hij zich aan den ftaatsarbeid onttrekken kon, naar den kunstoefenaar, dien hij gaarne zag werken en in wiens gefprekken hij behagen fchiep. VELASQUEZ fchilderde de portretten van FILIPS' familie, en ontving van den Koning verlof, om zichzelven mede op de fchilderij af te beelden. Toen dezelve voltooid was, zeide hem de Koning: „Het ftuk is bewonderenswaardig; maar — er ontbreekt nog iets aan." Des fchilders ijdelheid voelde zich eenigzins gekwetst; hij vroeg, waarin het berisping verdiende, en voegde er fchroomvallig bij, dat het, naar zijn inzien, geheel afgewerkt was. „Ik wil zelf er het ontbrekende bijvoegen," hernam de Koning; en VELASQUEZ verfchrikte nog fterker. De beheerfcher der *Spaanfche* monarchij, hij, over wiens gebied de zon nimmer onderging, was geen fchilder. Sidderend van bezorgdheid reikte hem de kunftenaar penfeel en palet. Daar kletfte FILIPS, op de linkerzijde der borst van zijnen geliefden kunftenaar, zoo als hij op de fchilderij ftond afgebeeld, het kruis van de *St. Jago-orde*, een der hoogfte eereteekenen in de *Spaanfche* monarchij. „Dit was het, mijn lieve VELASQUEZ, wat aan uw fchilderftuk ontbrak," zeide hierop de Koning. Deze gekladde ordefter heeft het ftuk tot een historisch voorwerp gemaakt.

EEN WOORD VAN PAS.

NADAT Koning WILLEM *Ierland* veroverd had, ontdekte men eene zamenzwering tot herftel van zijnen fchoonvader JAKOB. Aan het hoofd der eedgenooten ftonds deszelfs Opperkamerheer, Lord PRESTON, wiens leven, op eene merkwaardige wijs, door zijn dochtertje gered werd. Dit meisje toch, dat nog geene volle elf jaren oud was, deed door een gelukkig gezegde de fchaal ten voordeele van haren vader

overslaan. Zij bevond zich aan het Hof te *Kensington*; en toen Koningin MARIA haar op zekeren dag het portret van Koning JAKOB strak zag aankijken, vroeg zij het kind, waarom het dit deed. „Ik dacht," antwoordde het meisje al schreijende, „hoe hard het is, dat mijn vader op het schavot moet sterven, omdat hij uw' vader lief gehad heeft."

HET DORP DER SCHAAKSPELERS.

Misschien is er nergens, althans niet in *Duitschland*, eene plaats, waar het schaakspel algemeener bekend is en ijveriger beoefend wordt, dan in het dorpje *Ströbitz*, bij *Halberstadt*. Al deszelfs opgezetenen zijn driftige schaakspelers, en de doorreizende vreemdeling kan er zelfs, zoo ook hij een liefhebber van dit spel mogt zijn, het genoegen hebben van in *het Schaakbord* te logeren, want dit is het uithangbord der dorpsherberg. De liefde der *Ströbitzers* voor dit geestrijke spel is eene nalatenschap hunner vroegste voorouders, en heeft zich sedert onheugelijken tijd van het eene geslacht tot het andere voortgeplant. Men vertoont den reiziger ook een zeer fraai schaakbord, hetwelk de gemeente ten geschenke bekomen heeft van den grooten Keurvorst FREDERIK WILHELM van *Brandenburg*, die, gelijk bekend is, in de zeventiende eeuw geleefd heeft. Volgens de overlevering, is de kennis van het schaakspel door een' teruggekeerden kruisvaarder, die het gedurende zijne gevangenschap in het Oosten had aangeleerd, naar *Ströbitz* gekomen.

DE SLOTENMAKERSHERBERG TE WEENEN.

Een slotenmakersgezel uit *Zwaben* kwam op zijne ambachtsreize te *Weenen*. Terwijl hij daar nu de lange en breede straten doorwandelt, vraagt hij aan eenen voorbijganger, waar toch wel de herberg is, in welke gezellen van zijn handwerk gewoon zijn hunnen intrek te nemen. Deze man, een schalk en grappenmaker, wijst hem op een groot huis, en zegt: „Daar, waar gij die twee sleutels als uithangbord ziet." Het kwam den goeden *Zwaab* wel eenigzins vreemd voor, dat te *Weenen* de slotenmakersherberg zulk een groot huis was; maar hij zag de geschilderde sleutels, en dus moest alles wel

in orde zijn. Derhalve klimt hij den marmeren trap op, opent, zonder verderen omhaal en zonder aan te kloppen, de eerfte deur, die hem voorkomt, en met de woorden: „ Dag, jongens, daar ben ik!" werpt hij zijn ranfeltje af. Op hetzelfde oogenblik, echter, ziet hij in het rond, en zou bijna van fchrik en fchaamte door den grond gezonken zijn; want in eene groote en prachtige zaal zaten aan eene tafel eene menigte ftatige heeren in de kostbaarfte kleeding. Hij bemerkte nu maar al te duidelijk, dat hij hier in 't geheel niet te regt was, en, zijn bundeltje weder opnemende, wilde hij wegfluipen. Maar op den wenk van een vriendelijk heer, die een groot gouden kruis op de borst droeg, trad een lakkei op hem toe, en vroeg hem, wie hij was en wat hij begeerde. Nu bekende onze fmid, wat hem wedervaren was; men lachte, en ieder der aanwezigen legde op een bord, dat men deed rondgaan, een ftuk gelds, tot dat het bijna geheel gevuld was, waarna het aan den verbaasden ambachtsgezel werd toegereikt. Dankbaar ftreek deze het geld op, en met een: „ God loone het u, mijne lieve Heeren! Je hebt het mij toch niet kwalijk genomen?" nam hij zijn affcheid. Toen hij nu, beneden op ftraat gekomen, dan eens het uithangbord met de fleutels en dan weder het ontvangene geld bezag, kon hij zich volftrekt niet rijmen, hoe het met de zaak gelegen was, tot dat een *Weener* burger hem onderrigtte, dat in dit huis de Paufelijke Nuntius zijn verblijf had, die, gelijk men weet, als Paufelijk wapen, de *St. Pieters-fleutels* boven de poort van het Hotel der Ambasfade heeft.

PASTOORS EN VROUWEN, ALS DE HIER AANGEDUIDE, VINDT MEN IMMERS IN ONS VADERLAND NIET?

Een molenaar leende, tot zekeren togt in het gebergte, zijnen ezel aan den Pastoor zijner woonplaats, en verzelde hem in perfoon. Toen zij nu aan een' fteilen rotsweg gekomen waren, roept de molenaar den Pastoor deze welgemeende waarfchuwing toe: „ Pas op, Heer Pastoor! hier is reeds menige ezel naar beneden geftort."

Eene aanzienlijke Dame zocht eene kamenier. Iemand meldde zich daartoe aan. „ Kunt gij kappen, kindlief?" vroeg de Dame. „ Trots den besten kapper," was het antwoord;

„ in een half uur ben ik met de moeijelijkfte coiffuur gereed.” — „ In een half uur!” riep de Dame vol fchrik; „ lieve hemel, wat voer ik dan met het overige van mijnen voormiddag uit?”

Δεχητικὴ ᾠδή. (*)

Εκφεύγεις χιμάρῳ, παρθενικὴ Χλόη!
ζητουσῃ κατ' ὄρη μητέρ' ἀπρόςβατα
ἴσῃ, τὸ ψιθυρίζον
δειδούσῃ ματαίως δρύον.

Εἴθ' ἡδεῖα γὰρ αὖρα Ζεφύρων πνέει,
Φύλλοις Φρικὰ Φέρουσ', εἴτ' ἐλαφρῶς βάτον
χλωρὸς σαῦρος ἐπαίρει,
κῆρ καὶ γοῦνατα πάλλεται.

Καὶ μὴν ὂυ καθάπερ θῶὲς ἀνήμεροι,
ἤ Γήτουλος ἀμύξαι διόμαι λέων.
λήγ' ἤδη ποθ' ἕπεσθαι
δεινὴ μητρὶ Φιλῇ γαμεῖν.

Vrij naar HORATIUS, *Od.* I. 23.

(*) Den geëerden Inzender, wiens heuschheid ons „ eene uitgebreidere en oorfpronkelijke *Griekfche* Hymne” aanbiedt, zij minzaam berigt, dat der Redactie is gebleken, dat de vermenigvuldiging van dusdanige, fchoon ook in hare foort verdienftelijke, proeven *in de talen der Geleerden* minder welgevallig is in een Tijdfchrift als het hare.

WINTER.

'T Is winter; — 't blad viel af en dekt den dorren grond;
Natuur neigt zich tot rust; ook in den eigen ftond
Is 't groene veld verdord; het vee betrekt de ftallen,
En rijp en waterdamp beginnen neêr te vallen;
De zon, wier licht den grond tot 's avonds laat befcheen,
Geeft minder warmte en trekt reeds vóór den avond heen;
De nacht is ruw en koud en rekt zijn zwarte ftonden,
En fchrale onvruchtbaarheid bedekt nu de akkergronden;

Het vogelkoor is ſtom; de teedre filomeel
Boeit thans het oor niet meer door liefelijk gekweel;
De koekoek doet zijn ſtem in 't wiegend hout niet hooren;
't Heeft met den bladerdos zijn zangrig koor verloren;
De ſtilte heerscht alom; alleen het raafgekras
Klinkt aaklig, waar voorheen het bosch één zangkoor was;
Het Noord' ontſluit zijn poort en zendt zijn ſtormen buiten;
Het Westen doet bij beurt zijn waterkolk ontſluiten;
Het giet zijn plasſen uit en ſlaat zijn' hagel neêr,
En tier en vrolijkheid zijn op het veld niet meer;
Het Oosten wil zijn norſche luimen meê doen gelden;
Het ſtuwt zijn' fellen aam langs akkers heen en velden,
Verſchijnt voor ſtee en vest, ſluit over muur en wal,
Opdat paleis en hut zijn magt erkennen zal;
De drupplen worden ijs, terwijl zij nederrollen;
Men ziet het golvend nat tot vaste bodems ſtollen;
De vorst pronkt met haar kunst op 't glas van elke ruit,
En blaast door ſpleet of reet, hoe vast men 't venſter ſluit;
Men houdt de deuren digt en ſtookt er fel van binnen,
Om 's winters norsch gelaat een' glimlach af te winnen;
De jagtſneeuw dringt in huis en dekt den harden grond;
Het wagenrad maakt ſpoor en breekt de witte klont;
Wij hooren 't gladde pad bij iedren voetſtap kraken;
De raaf ſchreeuwt van gebrek op torenſpits en daken;
De gans verlaat het meer, en, voor de vorst beducht,
Zoekt ze onbevrozen ſtroom in minder koude lucht.

't Moge aaklig zijn, 't gelaat des winters aan te ſtaren,
Zoo doodlijk bleek, zoo dor, met witbeſneeuwde haren;
't Moog ſchijnen, of natuur in doodſlaap zij geſust,
Deze orde is toch zoo wijs: want de aarde vordert rust,
Om, als de lente naakt, weêr, met vernieuwde krachten,
Den ſchat ons aan te biên, dien we uit haar' ſchoot verwachten,
Terwijl ze in 't jeugdig groen, met bloemen opgetooid,
Weêr nieuw genot en nieuwen zegen om ons ſtrooit.

Mijn ziel! ook eenmaal zal des levens winter komen;
Ééns heeft voor prille jeugd de grijsheid plaats genomen;
Reeds is de lente weg, en kwam mijn zomertijd;
Reeds zie ik, in den geest, mij 's levens herfst bereid.
Och, dat het bar ſaizoen mij niet met ſchrik genake,
Maar koestrend Christenvuur in mijnen boezem blake,

Als mij, door ouderdom verdord, beroofd van kracht,
De koude van het graf en diepe doodflaap wacht!

Mijn ziel! houd u bereid, en merk het op; daar ginter, —
Ach, in hoe kort verfchiet! — daar nadert ook uw winter;
Wees moedig, en bedenk, dat, even als deze aard'
In rust, met fneeuw bedekt, des winters wordt bewaard,
Tot weêr de lente komt, om dan, op nieuw herboren,
Te pronken met haar fchoon, gelijk een jaar te voren,
Zoo ook die eigenfte aarde uw ligchaam eens bedekt,
Tot dat de Levensbron u uit den doodflaap wekt,
Om daarna, als haar gunst u roept tot eeuwig leven,
Rondom den troon van God en Zijnen Zoon te zweven;
O, merk het op, mijn ziel! fta van de zonde eens af,
En treed met vaste hoop, met Christenmoed naar 't graf!

Leyden. J. H. GRAVENSTEIN.

DE KERSMISAVOND.

(Zweedsch Volksverhaal.)

Zacht werpt de maan haar fchijnfel neêr;
Verhongerd loeijen wolf en beer;
't Geblaf des honds klinkt bij de heg;
De wandlaar fpoedt zich langs den weg
Naar 't hutjen in het gindfche woud:
De kersmisavond is zoo koud.

Schoon moê, bevleugelt hij zijn' gang.
Het pad is wit befneeuwd en lang.
Hem wacht en kind en echtgenoot.
Hij brengt het feestlijk kersmisbrood,
Reeds lang met ongeduld verwacht,
Waar 't fchamel huisgezin naar fmacht.

Hij fpoedt zich voort door fneeuw en wind.
Daar ziet hij een verlaten kind,
Gezeten op eens grafkuils rand;
Het blaast zich in de koude hand,
En fchijnt, bij bleeken manefchijn,
Bevroren en verkleumd te zijn.

„ Waarheen, mijn kind! wat doet gij hier?
„ Ga mede en warm u bij het vier!"
Zoo klonk des wakkren wandlaars woord.
Hij neemt den knaap en ijlt weêr voort,
En treedt in 't eind zijn huisdeur in,
En toont zijn' gast en brood 't gezin.

Bij d' oven zat zijne echtgenoot,
Het jongfte kindjen op haar' fchoot:
„ Gij toefdet lang, mijn man en heer!
„ Kom, zet u bij het vuur ter neêr!
„ Kom gij ook!" fpreekt ze zacht en goed,
En brengt het kind bij d' ovengloed.

Nu ftak ze 't waslicht aan, en fnel
Verfpreidt zich 't fchijnfel mild en hel.
Vergeten was nu alle nood.
Verheugd nam zij het kersmisbrood,
En droeg het op ten avondmaal,
Met verfche koemelk op een fchaal.

Toen fprong van 't ftroo de kinderfchaar,
En fchikte zich, met vreugdgebaar,
Ten feestdisch, thans zoo rijk belaân.
De gast bleef bij den oven ftaan;
Maar, met de vriendelijkfte taal,
Noodt zij ook hem ten avondmaal.

Nu dankt zij God met vromen mond,
En deelt het kersmisbrood in 't rond.
„ Uw milde gift verfchaffe u loon!"
Zoo fprak de knaap op weeken toon:
Een traan droop langs zijne oogleên af,
Terwijl zij 't ftukje broods hem gaf.

En toen zij verder ging en gaf,
Toen miste niets van 't feestbrood af.
Verftomd blijft nu de moeder ftaan,
En ziet het vreemde kindjen aan;
Zij beeft en trilt en ziet en fchouwt,
Daar zij hare oogen niet vertrouwt.

Zijn oog vlamt als een ſtar zoo klaar;
Die ſtar, zij vlamt zoo wonderbaar;
Een wolkenkleed, vol gloed en licht,
Omhult den knaap voor haar gezigt;
Zoo ſchoon als de Englen van omhoog
Staat de Engel haar voor 't ſcheemrend oog.

Toen vierden zij met blijden geest
Het dubbel heerlijk kersmisfeest.
Schoon jaar en maand vervliegen mag,
Nooit, nooit vergeet men zulk een' dag:
Want blijder feestdag was er geen,
Dan waar een Engel meê verſcheen.

* * *

'k Kwam menig winter na dees ſtond
Ten kersmisfeest aldaar, en vond
Den naneef van dees vrome liên,
Die mij den maaltijd aan kwam biên;
Zijn jeugd was lang voorbijgegaan:
Het kersmismaal werd opgedaan.

En vrouw en kind zat aan zijn zij';
Het licht wierp zacht zijn' glans er bij;
Hij ſprak tot God in 't vroom gebed;
Hij hield zijn woning rein en net:
Hij meende, dat, in vroeger tijd,
Zij door een' Engel was gewijd.

En bij den feestdisch, bovenaan,
Daar bleef een zetel ledig ſtaan;
En voor die plaats ſtond melk en brood,
Als toefde er nog een feestgenoot.
Ik vroeg hem, wiens die zetel zij:
„ Des goeden Engels," zeide hij.

Naar het *Zweedsch* van RUNEBERG. L. T.

Rotterdam, 8 Nov. 1838.

MENGELWERK.

OVER DE ECHTHEID DER GEDICHTEN VAN OSSIAN.

Aan de Redactie der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Mijne Heeren!

Het hiernevens gaande stuk is door mij gesteld op aanmoediging en herhaalde aansporing van mijnen waarden Vriend PAN, vroeger te *Hoorn*, thans Regter in het Provinciaal Geregtshof van *Drenthe* te *Assen*, die meende, dat een Artikel, vóór eenigen tijd in zeker Maandwerk gesteld, mij als 't ware in de verpligting bragt, om de zaak der echtheid van OSSIAN's gedichten, waaraan wij beide zoo zeer toegedaan zijn, uit een te zetten en te staven. Die taak zou *hem* veel beter zijn toevertrouwd geweest; doch overgroote bescheidenheid hield hem daarvan terug: hij gaf mij echter zoo vele belangrijke wenken en bouwstoffen, dat ik dezen arbeid, door mij met geestdrift ondernomen en ten einde gebragt, slechts voor de helft aan mijzelven mag toeschrijven, waardoor het zekerlijk voor hen, die de *sólide* kunde van mijnen Vriend kennen, in waarde moet winnen. Mag ik het als bijdrage tot het Mengelwerk van uw zoo algemeen geacht en gelezen Tijdschrift aanbieden? Door dezen arbeid hoop ik toch iets te hebben bijgedragen tot de zekerheid, dat wij in OSSIAN's liederen *een echt gedenkstuk der Oudheid bezitten* en in deze toonen den weêrklank der verhevene gezangen van FINGAL's Zoon hooren. — Ik heb de eer mij te noemen

Uwen bestendigen Lezer
N. G. VAN KAMPEN.

Sedert de laatste jaren der achttiende, maar vóóral in de negentiende Eeuw, heeft zich eene algemeene twijfelzucht omtrent de vroeger nimmer betwijfelde echtheid van oude Schrijvers geopenbaard. Natuurlijk heeft eene gezonde kritiek hare regten, en wij zijn er zeer ver af, haar die te betwisten; maar de zich, met zoo veel aan-

matiging, *hoogere kritiek* noemende ſtrekking, om aan *alles* te twijfelen; aan JESAIAS, aan HOMERUS het ſchoonſte gedeelte (van laatstgenoemden genoegzaam alles) van hunne verhevene liederen door ſpitsvindige redenering te ontvreemden; de grootſche voortbrengſelen uit de kindschheid der wereld, de boeken van MOZES, tot EZRA — in eene echt *prozaïſche* Eeuw — terug te brengen; aan PLATO eenige zijner ſchoonſte zamenſpraken te betwisten; aan de Evangelisten zelfs en Apostelen te knagen: dit alles draagt den ſtempel eener Eeuw, die aan het grootſche, echt verhevene, aan reuzenwerken van het Genie twijfelt, omdat zij die niet kan voortbrengen.

Onder de meest betwiste gewrochten der hooge Oudheid behooren de gedichten van den *Schotſchen* Bard OSSIAN of OÏSIAN, FINGAL's Zoon, den eerſten der Zangers, gelijk zijn Vader de eerſte der Helden, van *Schotland.* Zekerlijk zou het door velen omhelsde ſtelſel, dat deze gedichten niet dan de voortbrengſelen eens zeer middelmatigen *Engelſchen* Dichters uit de achttiende Eeuw onzer jaartelling waren, niet die nadeelige gevolgen voor echte Geſchiedenis, Oordeelkunde en Godsdienst hebben, als vele der zoo even genoemde vermetele uitſpraken; maar voor het gevoel van dichterlijk en zedelijk ſchoon, voor de karakterkunde van menſchen en volken, voor de waardéring der menſchelijke natuur zou het toch diep bedroevend zijn, wanneer de gezangen van SELMA en MORVEN, wanneer karakters als die van den edelmoedigen FINGAL en zijner helden verdicht waren, en ſlechts in het brein van MACPHERSON hadden beſtaan. Het is niet onverſchillig voor de eer en den adel der menschheid, of er te midden van eene ruwe, beneveldе landſtreek, van een onbeſchaafd jagersvolk, edelaardige vrienden der verdrukten en zelfs hunner overwonnene vijanden, doordrongen van een fijn en kiesch gevoel voor echte vrouwenwaarde, geleéfd hebben, dan of dit alles niet dan denkbeeldige ſcheppingen der 18de Eeuw zijn. Wij zullen trachten, zoo on-

zijdig en naauwkeurig mogelijk, eerst den ſtaat en de geſchiedenis van het geſchil op te geven, en daarna de echtheid der gedichten van OSSIAN te bewijzen.

De *Schot* JACOB MACPHERSON, uit de *Hooglanden*, die reeds vertaalde Fragmenten van *Galiſche* poëzij had uitgegeven, deed in 1760 en 1761 eene reis derwaarts, en beweerde, eene menigte hoogstbelangrijke gedichten, deels in handſchriften, deels uit den mond der *Hooglanders*, te hebben medegebragt; hij bewerkte in hetzelfde jaar 1761 derzelver vertaling, en gaf in 1762 het heldendicht *Fingal* met zestien anderen, gelijk in 1763 de *Temora* met vijf kleinere dichtſtukken in het licht. Dat hij niet terſtond het oorſpronkelijke door den druk gemeen maakte, liet zich uit de onbekendheid met de *Galiſche* taal (die der *Hooglanders*), zeer gereedelijk verklaren, als die bij den druk blijkbaar verlies zou hebben opgeleverd, tegen hetwelk de middelen van MACPHERSON niet ſchijnen beſtand te zijn geweest. Ongelukkig heerschten er op dat oogenblik zware vooroordeelen in *Engeland* tegen de *Schotten*, vooral tegen de *Bergſchotten*, die in den opſtand van 1745 en 1746 voor de STUARTS tot in *Engeland* toe waren doorgedrongen. Een werk, dat de oude *Kaladoniërs* in zulk een heerlijk licht plaatſte, als de gezangen van OSSIAN, moest dus in een land, zoo geheel door partijzucht geregeerd, als *Engeland*, wel verdenking wekken. Maar zelfs de *Laaglanders* in *Schotland*, in oorſprong, taal, volkskarakter en gedeeltelijk in Godsdienst zoo verſchillend van de *Bergſchotten*, en die door den opſtand van 1745 bijkans aan dezen zouden ondergeſchikt zijn geworden, koesterden zware vooroordeelen tegen hunne ruwe naburen, en dus kon de ontdekking van zulk een gedenkteeken der oude grootheid van dezen aan de bewoners der vlakten, aan de *Sasſenaghs*, niet bijzonder aangenaam zijn. Zelfs het gedrag van MACPHERSON was zeer zonderling, en vermeerderde de verdenking. Toen de roem der door hem uitgegevene gedichten door geheel *Europa* weërgalmde, ſcheen hij het voor hem

zoo vleijende vermoeden, *dat hij de oorspronkelijke Dichter was*, niet ongaarne op zich te laten rusten. Te meer groeide de verdenking aan, omdat MACPHERSON, zijn geheele leven lang, de twijfelingen aan de echtheid door de uitgave der oorspronkelijke *Galische* handschriften weigerde weg te nemen, hoezeer eenige letterlievende en rijke *Engelschen* in *Indië* hem daartoe de noodige middelen rijkelijk verstrekten. Slechts de zevende zang van *Temora* werd in 1763 door MACPHERSON in het *Galisch*, als ter proeve, medegedeeld. Men deed ook geene moeite, om andere handschriften of mondeling overgeleverde stukken te bekomen, hoewel er vele andere waren, deels sedert gevonden, deels verloren gegaan.

In deze omstandigheden verscheen SAMUEL JOHNSON, een gezworen letterkundig vijand van *Schotland*, hoewel hij zelf uit dat land afkomstig was. Hij was een der grootste en meestberoemde *Engelsche* Geleerden, wiens uitspraken als Orakels geëerd werden. Schoon hij zelf erkennen moest, volstrekt niets te verstaan van de *Galische* of *Celtische* taal, deed hij in 1774 eene reis naar de westelijke landen van *Schotland* (de *Hebriden*), en verklaarde nu schriftelijk, *aldaar niets van* OSSIAN *vernomen te hebben*; bewerende verder, *dat er niets schriftelijks in het Galisch bestond; dat het dus onmogelijk was*, 1500 *jaren lang dergelijke gedichten in mondelinge overlevering te bewaren*. JOHNSON's gezag was in *Engeland* beslissend. Daarbij kwamen dan nog de twijfelingen van den grooten twijfelaar DAVID HUME, ook een' *Schot*, die zich echter veel minder sterk uitdrukte dan JOHNSON. Hij schreef reeds in 1763 aan den beroemden HUGO BLAIR, die eene *oordeelkundige Verhandeling over de Gedichten van* OSSIAN, waarin hij derzelver echtheid ten sterkste beweerde, geschreven had: „ Hoezeer uwe Verhandeling geprezen „ wordt, twijfelen toch nog velen aan de echtheid van „ OSSIAN, en velen verwerpen die met verachting en „ verontwaardiging, als een tastbaar, onbeschaamd be-

„ drog. *Dit gevoelen is onder de letterkundigen te Lon-„ den het heerschende geworden;* en ik voorzie, dat, „ indien het met deze gedichten zoo voortgaat, *zij binnen* „ *weinige jaren ter zijde gelegd en geheel vergeten* „ *zullen zijn.* Deze algemeene twijfeling wordt nog „ zeer bevestigd door den ongerijmden trots en eigen-„ zinnigheid van MACPHERSON, die zich niet ver-„ waardigt iemand, die aan zijne waarheidsliefde twij-„ felt, te voldoen; en ik moet bekennen, dat, *schoon* „ *ik vele bijzondere redenen heb, om deze gedichten* „ *voor echt te houden, meer dan eenig geletterd En-*„ *gelschman kan hebben,* ik echter niet zonder zwa-„ righeden op dat stuk ben." Daarop verlangt hij van Dr. BLAIR, dat deze *getuigenissen,* (niet *bewijzen*) voor de echtheid der gedichten van OSSIAN, en derzelver lange instandhouding in den mond des volks sedert de derde Eeuw, zal leveren. Het zou daarbij niet genoeg zijn, dat *Bergschotten*, hetzij leeken of geestelijken, zeiden dergelijke gedichten gehoord te hebben; *want niemand twijfelde, dat er overgeleverde gedichten waren, waarin de namen van* OSSIAN, FINGAL, OSCAR *en* GAUL *in ieder couplet voorkwamen;* maar dat die gedichten *dezelfde* waren als de door OSSIAN uitgegevene. Doch BLAIR, hoezeer zich eerst daartoe genegen verklarende, nam met de daad de uitdaging van HUME niet aan, en het bleef voor lateren tijd bewaard, de zwarigheden van dezen ten volle te zien oplossen.

De twijfelingen duurden dus voort, te meer daar MACPHERSON ondertusschen naar *Florida* in *Noord-Amerika* ging, waar hij, zoo gezegd werd, eenige der verlangde handschriften zou hebben verloren. Dit alles diende niet, om de zwarigheden te verminderen. Hier kwam nu nog bij het getuigenis van eenen *Hooglander* zelven, die te voren zeer hoog met de echtheid van OSSIAN had geloopen, WILLIAM SHAW, kundig in de *Galische* taal, waarvan hij zelfs een Woordenboek uitgaf, en die in 1781 een opzettelijk onderzoek naar die echtheid deed, en beweerde, *dat dezelve verdicht moesten*

zijn, maar voornamelijk (in een later antwoord aan den Heer CLARKE, den grooten voorstander van den ouden OSSIAN) als hoofdbewijs hierop nederkomende: *Bestaat* FINGAL *in het Galisch? Dat men hem vertoone!* en, ingevalle het oorspronkelijke kan worden te berde gebragt, zal ook de tegenstand wel ophouden. De *Schot* LAING schreef: *Gedichten van* OSSIAN *enz., behelzende de dichterlijke gewrochten van* J. MACPHERSON, 1805; en de beroemde Oordeelkundige SCHLEGEL ontkende mede de afkomst der gedichten van OSSIAN, zekerlijk beide zonder zijne taal te verstaan. Naderhand heeft de *Franschman* PICHOT, in zijne *voyage littéraire en Angleterre et en Ecosse*, zelfs de beroemde WALTER SCOTT, (een naam, als *Schot* en warm *Schotsch* Vaderlander, belangrijker dan die van JOHNSON) sterke twijfelingen tegen de echtheid van den ouden *Bard*, zoo als wij hem bezitten, geopperd. Vervolgens heeft de geleerde VILLEMAIN zich onder de tegenstanders van OSSIAN's echtheid geschaard. De Heer W. DE CLERCQ spreekt, in zijne *Wenken omtrent de dichterlijke loopbaan van* BILDERDIJK, (*Gedenkzuil op* BILDERDIJK, bl. 12) van BILDERDIJK's vertalingen, als „stukken van OSSIAN, of „misschien van MACPHERSON. Dit vraagstuk toch „over de poëzij van OSSIAN schijnt nog onbeslist, „offschoon de laatste onderzoekingen het gevoelen van „hen, die de onechtheid dezer gedichten beweren, meer „en meer schijnen te bevestigen."

Het blijkt dus, dat op verre na nog niet alle stemmen zich ten voordeele der echtheid van OSSIAN's gedichten hebben vereenigd, hoewel het ook geenszins aan warme verdedigers en klemmende redenen ten voordeele derzelven ontbroken heeft, tot dat de *echte uitgave van het oorspronkelijke* alle twijfelingen scheen te moeten doen verdwijnen; gelijk nu blijken zal, wanneer wij eerst de *in-* en daarna de *uitwendige* bewijzen voor die echtheid zullen beschouwen en aandringen.

Vooreerst was MACPHERSON, mag men wel zeggen, geen waar Dichter. Nimmer heeft hij, zoo verre men weet, *Galifche*, en flechts zeer dagelijkfche *Engelfche* gedichten geleverd. Hoe zou nu zulk een man de verhevenfte dichtftukken zelf hebben kunnen vervaardigen? Het zal ons naderhand blijken, dat zijne vertaling, vergeleken met den *letterlijken Galifchen* tekst, waarvan wij eene *Hoogduitfche* overzetting door AHLWARDT bezitten, *te kort fchiet in fchoonheid en kracht*, hoewel overal de zin *in de hoofdzaak* volmaakt met dien van MACPHERSON ftrookt, en flechts vrij is van nutteloozе en verzwakkende *epitheta* des Vertalers. Maar wij behoeven geen ander getuigenis vóor de voortreffelijkheid van het door MACPHERSON medegedeelde, dan de algemeene toejuiching van geheel *Europa*, en de veelvuldige overzettingen in genoegzaam alle *Europifche* talen, gedeeltelijk door waarachtige Dichters, ja Dichters van den eerften rang. Zou iemand niet in ftaat zijn, *op zijn' eigen naam* iets dragelijks te voorfchijn te brengen, maar wel op den naam van *een' ander'* meesterftukken, door de geheele befchaafde wereld toegejuicht, kunnen dichten? Dit zou een zielkundig wonder zijn, veel grooter dan de lange bewaring der gedichten van OSSIAN in het geheugen der *Kaledoniërs*. MACPHERSON zou een der grootfte Dichters hebben moeten zijn, indien hij zich zoo goed in den toeftand der Maatfchappij van die afgelegene tijden had kunnen verplaatfen; indien hij zoo altijd het *concrete* in plaats van het *abftracte* gezet had; de eenvoudige zeden van dien tijd; de afwezigheid aller weelde en zelfs gemakken (door op een fchild te flaan of door een' luiden kreet worden de krijgslieden zamengeroepen), de vrijmoedigheid in eigen lof der helden, het gemis aller krijgstucht, zoo volmaakt in den geest van dien tijd, *zoo als hij zijn moest*, had gefchilderd, en daarbij nimmer uit zijne rol was gevallen, zoodat men hem op hedendaagfche denkbeelden had betrapt. Daarbij draagt de *ftijl*, die geene kunftige overgangen kent, kort, afgebroken is, gelijk alle voort-

brengſelen dier ruwe tijden van dat barre klimaat, waar de rederijkheid, door het ſchoone klimaat van *Iōnië* begunſtigd, niet te huis is, alle kenteekenen van hooge oudheid. Zal MACPHERSON ook dit nagebootst hebben? Dan moesten wij toch in zijne eigene gedichten erkende bewijzen zien van een hoog poëtisch Genie, dat zich nimmer verloochent; dat bij HOMERUS zoo wel in den *Kikvorsch- en Muizenkrijg*, en in de ergerlijke historie van VENUS, MARS en VULCANUS, als in de verhevenſte tooneelen der *Ilias;* bij SHAKESPEARE zoo wel in den *Zomernachtsdroom* en deszelfs grillen, als in HAMLET, MACBETH en OTHELLO en ook in de *Sonnetten* overal den klaauw der leeuw vertoont. Maar neen, *hier* de *middelmatige*, naauwelijks gelezene, thans geheel vergeten Dichter, *daar* de lieveling van het Publiek, die tevens juist aan de grootſte geesten, gelijk wij ſtraks zien zullen, het meeste behaagt.

Ook de *toon* des Dichters is een nieuw bewijs voor de echtheid. Men heeft MACPHERSON beticht, dat hij in zijne beelden onbeſchaamd HOMERUS, den Bijbel en MILTON geplunderd heeft. Ware dit zoo, dan zou meermalen de onderſchuiver de woordenvrijheid, de praatachtigheid en vrolijkheid van den beminnelijken *Iōniſchen* Zanger hebben gehad. Wie zóó copieert of ſteelt, als hier onderſteld wordt, die laat het niet bij enkele beelden, en valt van tijd tot tijd uit den gekozen' toon in een' anderen. Maar nu zie men de eenvoudigheid en zelfs eentoonigheid met zoo veel verhevenheid, doch tevens ſomberheid van beelden vereenigd, als *juist* hier het geval moest zijn, waar de Natuur trotsch, ſtatig, maar eenzelvig is, de Natnur der nevelen, der rotſen, der heiden, der meiren en van het golfgeklots, die juist een *Schotsch* Natuurdichter kenſchetſen, in tegenoverſtelling van den beeldrijken, vrolijken HOMERUS te midden der Natuur van het lagchende *Iōnië*. OSSIAN's helden zouden meer van den driftigen, wrokkenden ACHILLES, van de onderſtelde barbaarschheid aller onbeſchaafde volken in den oorlog

gehad hebben; hij zou zijn bedrog meer gevernist, en zulke denkbeeldige helden, fteeds zacht en menfchelijk omtrent de verwonnelingen en flechts voor gewapenden vreesfelijk, niet hebben ten tooneele gevoerd.

Maar nu de Bijbel en MILTON! Zijn deze misfchien bronnen van den verdichter geweest? Hiertegen verzet zich eene andere eigenaardigheid der gedichten van OSSIAN. Wat is de ziel, de geest van den Bijbel, zonder welke die terftond in het niet vervalt? Het denkbeeld van éénen almagtigen, alwijzen, algoeden Schepper van Hemel en Aarde, van Zijne onmiddellijke, allerbijzonderfte zorg voor de menfchen, die Hij niet alleen gefchapen heeft, maar ook onderhoudt en beftuurt, zoo dat zonder Hem geen muschje op aarde, geen hair van ons hoofd valt; van eenen God, van wien wij zijn afgeweken, maar die ons door herhaalde openbaringen, zelfs van den Zoon Zijner liefde, weder tot zich roept, om ons in eeuwigheid gelukkig te maken. Wat zou de Bijbel zijn zonder dit denkbeeld? Geen beeld of het zou mislukken, kleur en geur verliezen. — Wat is MILTON? Een waardig dichterlijk navolger van datzelfde Goddelijke boek, waaraan hij zijne gelukkigfte vindingen, voorftellingen en beelden te danken heeft. En wat doet nu de letterdief, de plunderaar van beiden? *Hij ftelt ons een volk voor zonder eigenlijke godsdienftige denkbeelden.* Hoe is dat mogelijk! Kan de man, die zoo veel aan de Godsmannen der Openbaring ontroofd heeft, zich geheel — ik zeg niet van den God der Openbaring, maar van de invoering eener Godheid, hoedanig dan ook, fpenen? En hoe averegtsch, hoe onhandig ontrooft hij zich daarmede eene rijke bron der verhevenfte fchoonheden, die zelfs HOMERUS, PINDARUS en de *Griekfche* Treurfpeldichters aan hunne Goden te danken hebben! OSSIAN *kent geene Godheid*, of fchijnt die althans niet te kennen. Alles, wat hij van het bovenzinnelijke weet, is omgang met de geesten zijner Vaderen, die de wolken bewonen, en hem in den droom of ook buitendien verfchijnen in een nevelge-

waad. Zullen wij zeggen, dat de verdichter juist dit met oneindig veel kunst heeft gedaan, om zich verborgen te houden? Wij mogen dan met ROUSSEAU (die zulks van een heiliger onderwerp zeide) wel uitroepen: *Mon ami, ce n'est pas ainſi qu'on invente!* en de verdichter zou te verſtandig geweest zijn, om door eene hooge onwaarſchijnlijkheid — eene zedelijke *anomalie* in de wereldgeſchiedenis — door volſlagen gebrek aan Godsdienst bij eene hooge mate van deugd en edelaardigheid in een' ſtaat van onbeſchaafdheid, lezers tot zich te willen lokken. Maar heeft die ſtaat van zaken werkelijk plaats gehad; was het eene kortſtondige Anarchie in het godsdienſtige, een overgang uit de dienst der *Druïden*, die men in *Schotland* verbannen had, tot de invoering des Christendoms, aanvankelijk door de *Culdeërs* of kluizenaars gepredikt; dan ontwikkelt zich alles, en hetgeen vreemd en ongeloofelijk ſcheen, wordt natuurlijk en geloofwaardig. Daar men nergens eene vergisſing ziet, zoo als eenen verdichter toch wel eens zou moeten ontſnapt zijn; daar er in geen der gedichten, ten getale van 23, met 14 of 15000 verzen, een enkel woord van eene Godheid geſproken wordt, (behalven eene toeſpeling op de eerdienst der *vijandelijke Scandinaviërs*) zoo mag men eensdeels wel de onmogelijkheid onderſtellen, dat een verdichter der achttiende Eeuw zich van zulk eene rijke bron, als godsdienſtige denkbeelden zijn, ter verrijking van zijn werk zou hebben verſtoken, en aan den anderen kant, dat deze Gedichten aan de Middeleeuwen, toen eene kwalijk gewijzigde godsdienſtigheid de ſpil was, om welke alles zich draaide, hun beſtaan zouden hebben te danken. Eindelijk heerscht er eene herhaling van beelden, die in den ouden Bard, te midden zijner woeste natuur, van alle de voordeelen des akkerbouwenden, ja des herderlevens, en van een bekoorlijk landſchap verſtoken, zeer wel te verklaren is; die men echter niet denken zal, dat een verdichter uit de zoo weinig eenvoudige, zoo zeer naar ſieraden jagende achttiende Eeuw zich zou hebben opgelegd, alleen

om te doen gelooven, dat niet hij, maar een herfenfchimmig wezen uit de vierde Eeuw, de dichter van zoo veel fchoons was!

Doch wanneer nu alles zamenloopt, om ons in deze Gedichten eenen Bard van vóór anderhalf duizend jaren, niet eenen hedendaagfchen Dichter te doen aanfchouwen, dan, maar dan ook flechts, is de geestdrift te verklaren die geheel het befchaafde fmaakvolle en dichtlievende *Europa* voor deze Gedichten heeft opgevat, en die in een uit plaatfen van HOMERUS, den Bijbel en MILTON zamengelapt werk, met eene *dofis* nevelbeelden gemengd, onmogelijk zou zijn te verklaren geweest. De grootfte vernuften in *Engeland*, *Duitschland* en *Nederland* bewonderden OSSIAN. BLAIR gaf een fraai vertoog over hem uit, en toonde daarin, uit inwendige bewijzen, de echtheid der dichtftukken aan. De eerfte *Geniën* van *Duitschland* fpraken met vuur van den *Schotfchen* Bard. Men kent het gezegde van GÖTHE in den *Werther*: OSSIAN *hat in meinem Herzen den* HOMER *verdrungen. Welch eine Welt, in die der Herrliche mich führt!* HERDER fpreekt, in het vierde Deel der *Ideën* en in den *Geest der Hebreeuwfche Poëzij*, met niet minder levendigheid over den *Kaledonifchen* Dichter. Hij noemt OSSIAN *broeder van* JOB in de perfoonverbeeldingen, en haalt hem dikwerf met HOMERUS in éénen adem aan, als twee der verhevenfte Dichters, die immer beftaan hebben. In zijn *über* OSSIAN *und die Lieder aller Völker*, (in het 7de Deel zijner *æsthetifche* werken, voor zijne *Verzameling van Liederen der onderfcheidene Volken* gedrukt) duidt hij met de krachtigfte trekken de vereischten van eenen waren *Natuurdichter* aan, en vindt die in OSSIAN volkomen verwezenlijkt. Hij fchrijft aan eenen vriend, die te voren hardnekkig aan de waarheid en echtheid van den *Schotfchen* OSSIAN twijfelde, en dien hij zelf door inwendige gronden van het tegendeel overtuigde; hij, de fijngevoelige kenner van hetgeen den waren, onnavolgbaren Dichter der Natuur kenfchetst, gelijk hij in de reeds genoemde ver-

zameling van volksliederen getoond heeft! Op eene zeereis, te midden van een' ftorm, in gevaar van eene fchipbreuk, daar las, daar gevoelde hij OSSIAN! En *zulk* eene ziel, in die oogenblikken, te roeren, dat zou een bedriegelijk verdichter van oude liederen hebben vermogt? — Ook SCHILLER, WILLIAM JONES, SPRENGEL en GIBBON fchijnen aan geene verdichting te denken (de laatfte is echter niet zonder twijfeling.) SULZER befchrijft OSSIAN als Held en Dichter te gader met ware geestdrift, en vooral als grootmoedig en edel mensch, en als kiësch en waarlijk teeder omtrent de fekfe, te midden van den ftaat van onbefchaafdheid zijns volks. „Dit alleen," voegt SULZER er bij, „moet ons den Dichter reeds hoogst merkwaar„dig maken; maar als wij hem hebben leeren kennen, „dan gevoelen wij ons met bewondering en hoogach„ting voor zijn genie en karakter en met liefde voor „zijn edel hart geheel doordrongen. Men zou zich „derhalve grootelijks bedriegen, indien men van onzen „Bard eenvoudige verhalen zonder poëzij, geestverruk„king en zedelijke fchildering verwachtte, gelijk eenige „der historifche liederen uit de Middeleeuwen. OSSI„AN's heldenliederen zijn ware poëzij, en wel in den „ftaat der volkomenfte rijpheid. Maar in het helden„dicht zijn wij de manier, waarop HOMERUS het be„handeld heeft, en waarin hem VIRGILIUS en de „nieuweren, elk naar zijn bijzonder genie, gevolgd zijn, „zoo zeer gewoon, dat wij ons bij het lezen der hel„dendichten van OSSIAN als in een geheel vreemd land „bevinden." (Dit laatfte is een ftellig bewijs voor de echtheid van OSSIAN; immers hoe zou een hedendaagsch Dichter zich zoo geheel in eene vreemde wereld, van de *Homerifche* zoo wel als Bijbelfche en tegenwoordige geheel verfchillende, hebben kunnen verplaatfen?) — BILDERDIJK, die zoo gaarne vrij algemeen aangenomene gevoelens tegenfpreekt, werd echter hier door de kracht der waarheid en van zijn dichterlijk gevoel gedrongen, den ouden Bard regt te doen.

In zijn ſtuk over OSSIAN (achter de vertaling des FINGALS) zegt hij: „ Wanneer MACPHERSON „ zijne vertaling van OSSIAN eerst in het licht gaf, „ was geheel *Engeland* in de weer, om deze dichtſtuk- „ ken als door hem verdicht uit te kraaijen. *Een be-* „ *drijf des te ſchreeuwender, daar ieder zich in de* „ *naburige berglanden van hunne echtheid kon gaan* „ *overtuigen, waar men ze overal als voorouderlijke* „ *gedenkſtukken hoorde zingen; waar duizenden ze van* „ *buiten kenden, eenige huisgezinnen ze in twee- en* „ *driehonderdjarige handſchriften bezaten, de zoo al-* „ *gemeene als onafgebroken overlevering ze bekrachtig-* „ *de, en de taal zelve, vergeleken met die van andere* „ *oude dichtſtukken, hunne oudheid bewees.* In alle „ andere landen ware eene diergelijke *algemeene verzet-* „ *ting tegen het gezond verſtand* onmogelijk geweest; „ maar de *Engelschman* droomt niet dan van onderge- „ ſchovene ſtukken.” (FINGAL, IIde D. bl. 73, 74.) BURGER, eenmaal de Lievelingsdichter van *Duitschland* en Vertaler van HOMERUS, bragt ook uitgelezene ſtukken van OSSIAN over. CESAROTTI, een der uitnemendſte klasſieke Geleerden en Dichters van *Italië*, beroemd door eene heerlijke vertaling van HOMERUS, heeft ook zijnen tijd beſteed aan eene *Italiaanſche* overzetting van OSSIAN, die als eene der besten gekeurd wordt, en tevens de echtheid der dichtſtukken verdedigd in een uitvoerig betoog. De grootſte kenners der Oosterſche talen, die, wanneer MACPHERSON letterdief uit het *Hebreeuwsch* of *Arabisch* geweest was, dadelijk het bedrog zoude hebben beſpeurd, prijzen OSSIAN hoog. SCHULTENS zegt in zijne *Verhandeling over het Genie der Arabieren*, zakelijk het volgende: „ Zou „ de ſtovende zonnewarmte alleen bij de *Arabieren* die „ verbeeldingskracht en beeldrijkheid, die in hunne poëzij „ uitblinkt, doen ontſtaan? Maar wat heeft dan datzelfde „ vurige Genie, diezelfde verbeeldingskracht bij OSSIAN „ en de overige oude Barden onder den kouden *Noord-* „ *ſchen* hemel voortgebragt, wier poëzij zoo weinig van

„ de *Arabiſche* verſchilt, dat men dadelijk (behalve de „ beelden: deze toch hangen van het plaatſelijke af) een „ gelijkſoortig vernuft herkent en bewondert? Of zouden „ wij den uitgever MACPHERSON van ſnood bedrog „ verdenken, alsof hij die gedichten voor oude had uitge- „ vent, weinig bedenkende, hoe weinig zij ſtrooken met „ de koude van het Noorden? Zoo denken ſommigen, „ van welke ik verre verſchil. Zóó is toch de oudſte poë- „ zij, de *Arabiſche* zoo wel als andere; en gelijk kinde- „ ren, door nieuwe gewaarwordingen getroffen, zulks vurig „ uitdrukken, zoo is het ook met den kinderlijken leeftijd „ der menschheid." RAU heeft OSSIAN zelfs, in eene openlijke redevoering, met het boek *Job* en met HOMERUS vergeleken (in 1799). De kunstregters EICHHORN, BOUTERWECK en GREGORY gelooven (de eerſte althans voorwaardelijk) aan de echtheid. De eerſte houdt, in zijne *Geſchichte der Literatur*, wel de *bouwſtoffen* van MACPHERSON's uitgave voor echt, doch denkt, dat de verzamelaar zich in de *zamenſtelling* eenige vrijheden zal hebben veroorloofd; maar ſtellig zegt hij, dat onder de *Celtiſche* gezangen eenigen *in den mond der Schotſche Hooglanders* den tijd overleefd hebben, waaruit MACPHERSON in de jongſte tijden eenige overblijfſels redde, en onder OSSIAN's naam tot grootere en kleinere gedichten zamenſtelde. (Dit werd vóór de uitgave van den grondtekst geſchreven.) De zoo beroemde wijsgeerige Geneesheer GREGORY, die, als *Schot* en Hoogleeraar te *Edimburg*, een zeer bevoegd getuige was, zegt, in zijne *Vergelijking van den ſtaat en de vermogens des menſchen met die der dierlijke wereld*, na de voordeelen van 's menſchen toeſtand in de zoogenoemde *Heldeneeuwen* te hebben opgeſomd: „Een „ zeer ſchoon beeld van dezen ſtaat der Maatſchappij „ vertoont zich aan ons in de werken van OSSIAN. Hier „ ontmoeten wij menſchen, welke dien hoogen geest van „ onafhankelijkheid, die verhevenheid en waardigheid „ van ziel, die verachting des doods, die gehechtheid „ aan vrienden en Vaderland bezitten, welke de gedach-

„ tenis van *Griekſche* en *Romeinſche* helden onſterflijk „ gemaakt heeft. Maar waar zullen wij de gelijken van „ OSSIAN's helden vinden in de oude of nieuwe Ge„ ſchiedenis, onder de wildſte en beſchaafdſte Natiën, „ ten aanzien van die zachtere deugden des harten, die „ *hunnen* heldenmoed verzelden en temperden? Daar „ zien wij den ſtoutſten krijgsmansgeest alleen aange„ wend tot verdediging zijner vrienden en van het Va„ derland. Wij zien daâr waardigheid zonder pronk, „ moed zonder woestheid, en gevoeligheid zonder zwak„ heid. Doordrongen met elk gevoel van regtvaardig„ heid en menschlievendheid, maakte dat zeldzame volk „ nimmer gebruik van die voordeelen, welke hunne groo„ tere dapperheid of de oorlogskans hun boven hunne „ vijanden gaven." (*) Zouden alle die fijngevoelige kenners van het ſchoone, alle die geſtrenge Oordeelkundigen, misleid zijn geworden door een' bedrieger, die zich nergens dan hier als Dichter getoond heeft? NAPOLEON BUONAPARTE werd door het in OSSIAN heerſchende krijgsvuur in zijne jeugd weggeſleept. Zou een bedrieger dit vuur zoo hebben kunnen opwekken; een bedrieger, die nimmer ſoldaat was geweest? Zulke uitwerkingen van een ondergeſchoven ſtuk, hoe listig ook aangelegd, hebben nooit plaats gehad. Dergelijke bedriegerijen zijn ten minſte binnen de 30 jaren bekend geworden, en ſommigen, gelijk de valſche *Sanchoniathon* en de kwanswijs te *Malta* gevondene boeken van LIVIUS, in veel korteren tijd. De valſche KLAAS KOLIJN heeft iets langer geleefd, maar toch aan het adelaarsoog van HUYDECOPER niet kunnen ontſnappen. OSSIAN is nu reeds bijna 80 jaren lang bekend, en nog bewijst niets het bedrog, maar wel zeer veel de echtheid. Wat meer is: ſchrandere Geleerden, die te voren de gezangen van OSSIAN voor onecht hielden, werden nader-

(*) Zie EICHHORN, *Geſch. der Literatur*, 2 B. p. 779. GREGORY, *Works*, V. II. *Edim.* 1788. *Preface*, p. VI—VII. SCHULTENS, *Oratio de Ingenio Arabum*, p. 10—12.

hand van het tegendeel overtuigd, zoo als onze beroemde *Archivarius* VAN WIJN door den Graaf VAN SARSFIELD, en hield zich nu daarvan zoo zeer verzekerd, als hij in dergelijke zaken flechts zou kunnen begeeren; hij bewonderde *de kracht der groote en zuivere Natuur, die de grootfte Dichters van dit en andere landen poogden te bereiken, fchoon fomtijds vergeefs.* NODIER, (*) die te voren opzettelijk in een eigen gefchrift den OSSIAN van MACPHERSON als *het gelukkigfte en luisterrijkfte letterkundige bedrog* had willen doen voorkomen, *eer hij in Schotland geweest was*, werd in de *Hooglanden* volkomen bekeerd tot het gevoelen der echtheid. Bij het hooren opzingen van een *Galisch* gezang door eene gemeene vrouw (eene fchuitevoerfter) twijfelde hij niet meer aan het beftaan van heldenzangen bij overlevering in dat land. In fpijt zijner ijdelheid, die ongaarne een vroeger verdedigd gevoelen opgaf, ftond hij *Schotland* te verlaten, „ innig overtuigd, dat MACPHERSON inderdaad zeer „ algemeen door de overlevering verfpreide zangen verzameld heeft, en, heeft hij die dan ook fomtijds in „ zijne vertaling verrijkt met de hem eigene levendige en „ fchitterende kleuren, zoo heeft hij ten minfte derzelver geaardheid zeer weinig veranderd. Mag dan ook „ de Dichter ons niet *in alle zijne oorfpronkelijkheid* „ zijn ter hand gekomen, of mag een hedendaagsch Dichter zich meester gemaakt hebben van zijne opftellen, „ *om die met nieuwe fchoonheden te verfieren*, het is „ voor mij belangrijk en aangenaam genoeg, de ftellige „ zekerheid te hebben van die ontzagwekkende, geftrenge fabelleer, die helden- en oorlogsgefchiedenisfen uit „ den ouden tijd, en die zekerlijk op maat geftelde gezangen, die zoo ftatig en beeldrijk, en die federt vijf-

(*) Zie den lof van CHARLES NODIER bij Prof. LULOFS, in deszelfs uitmuntende Aanteekeningen op BLAIR, die zoo vele treffende *voorbeelden* bij de *voorfchriften* des kunstregters voegen.

„ tien Eeuwen in het geheugen des menſchen bewaard „ zijn. Het zou nog vreemder zijn, dan dat ze zoo „ lang *bewaard* in de herinnering zijn overgebleven, in- „ dien zij waren verloren gegaan bij een volk, dat veel „ prijs ſtelt op zijne herinneringen, dat daaraan reeds „ alle voorwerpen, alle gebeurtenisſen, alle natuurtoo- „ neelen verbindt, en eene taal bezit, die ſinds onheu- „ gelijken tijd onveranderd is gebleven." (*) — Dit brengt ons tot de *uitwendige* bewijzen.

(*) NODIER, *Promenade de Dieppe aux Montagnes d'Ecosſe*, *Paris* 1821. p. 257—261.

(Het vervolg hierna.)

VERSLAG VAN HET BEZOEKEN EENER ZOOGENAAMDE SALLE D'ASILE (BEWAAR- OF KLEINE-KINDERSCHOOLTJE) TE PARIJS, TER AANPRIJZING VAN DE MEERDERE UITBREIDING, AAN SOORTGELIJKE INRIGTINGEN HIER TE LANDE TE GEVEN, BIJZONDER TEN BEHOEVE VAN MINVERMOGENDEN, MET VELE JONGE KINDEREN BEZWAARD.

„ Het valt niet te ontkennen," zegt de Steller van het Verſlag aangaande de Kleine-Kinderſcholen te *Deventer* (*), „ dat, niettegenſtaande den bloei van het lagere Schoolwezen in *Nederland*, de opvoeding van kinderen beneden de 5 of 6 jaren, die tot de gewone ſcholen nog niet kunnen worden toegelaten, tot dusver in eenen min gunſtigen toeſtand is gebleven." Geen wonder dan ook, dat men, in de laatſte jaren, op het voorbeeld der zoogenaamde *Infantſchools* in *Engeland*, *Kinder-Bewahr-Anſtalten* in *Duitschland*, en dergelijke ſchooltjes te *Brusſel*, ook in *Oud-Nederland*, met name

(*) *Nieuwe Bijdragen ter bevordering van het Onderwijs*, *enz.* Julij 1836. bl. 625.

te *Zwolle* (*), *Deventer* (†), *Rotterdam* (§), *'s Hage*, alsmede binnen *Amſterdam*, zich aanvankelijk tot het weldadig doel vereenigd heeft, om, ter vervanging van de alhier tot dusver beſtaande, doch hoogst gebrekkige Kleine-kinder- of zoogenaamde Matresſen-ſchooltjes, betere inrigtingen daar te ſtellen, onder den naam van *Bewaarſchooltjes*, waar kinderen, ook beneden de 5 of 6 jaren, inzonderheid van minvermogenden, worden opgenomen. Ook de Maatſchappij *Tot Nut van 't Algemeen* ſchreef daartoe, met bijzondere aanprijzing, nog kort geleden, eene prijsvraag uit (*). De aandacht der Beſturen en van bijzondere perſonen ſchijnt zich op deze zaak al meer en meer te vestigen; zelfs mag men achten, dat het, bij eene geſchikte aanleiding en gelegenheid, aan geene krachtdadige bijdragen van meervermogenden ontbreken zou, indien daardoor de Bewaarſchooltjes, inzonderheid voor de meest behoeftige Armenklasſe, meerdere uitbreiding konden erlangen. Die aanleiding ſchijnt men nog ſlechts af te wachten; om met milde hand gereed te zijn. Zeker is het, dat, bij den tegenwoordigen ſtand van het lágere Schoolwezen, de noodzakelijkheid der Bewaarſchooltjes, als eene kweekhof van het verder lagere Onderwijs van Armenkinderen, thans meer dan ooit gevoeld wordt. Men is

(*) Zie het Tweede Verſlag van den ſtaat der Stads Armen-Inrigting te *Zwolle*, op den 1 Aug. 1834, uitgegeven van wege de Regering dier Stad.

(†) *Nieuwe Bijdragen* voormeld, bl. 625—636.

(§) Van deze vindt men een verſlag in de *Revue des Familles*, *Amſterdam*, 1837, bij VAN DER VINNE uitgegeven, bl. 7 en volg. door VICTOR COUSIN geſteld.

(*) *Punten van Beſchrijving, voor de Algemeene Vergadering der Maatſchappij Tot Nut van 't Algemeen*, bl. 102, en *Lijsten, houdende Ontwerp-Prijsſtoffen, voor* 1837, bl. 76. Ook de Heer BRUNO TIDEMAN, in zijne voortreffelijke *Redevoering ter opening van de Algemeene Vergadering van het voorleden jaar*, noemde, bl. 22, de Bewaarplaatſen voor kleine Kinderen onder de hoogstnuttige Inrigtingen, aan den loffelijken ijver van de Leden der Departementen verſchuldigd, en welke wij gelooven, dat aan de algemeene perſoonlijke medewerking der Leden dezer Maatſchappij mag blijven aanbevolen. Ook te *Arnhem* beproeft het Departement de zaak.

het ten minste omtrent het ondoeltreffende der bestaande Kleine-kinder- of Matresfen-schooltjes (waarvan ook doorgaans, binnen de meeste steden, de minvermogenden, wegens te hooge schoolgelden, geen gebruik kunnen maken), over 't algemeen eens. Als laag van verdieping, of aan de straat gelegene keldertjes, geven zij den kinderen ook te veel afleiding, en lokken zelfs de storing of speelschen euvelmoed der voorbijgangers niet zelden uit. Geschikte verblijf-, bewaar-, oefenings- of ontwikkelingsplaatsen zijn de bestaande Kleine-kinderschooltjes, zoo als die tot dusver hier te lande bestonden, althans niet. De goede strekking der zaak alzoo meer algemeen erkend zijnde, eischt zij slechts nog meerdere bekendheid onder het publiek, om de belangstelling al meer en meer op te wekken, en tot werkelijke daarstelling dier Inrigtingen te dienen.

Het doel der Bewaarscholen is in de door ons aangehaalde geschriften nader en uitvoerig uiteengezet. Het zou overbodig zijn, veel daarbij te voegen. Men moet die schooltjes zelve *zien*, om zich derzelver inrigting en nuttige strekking regt goed voor te stellen. Doch, om van dit nut hier slechts een' kleinen wenk te geven: indien het algemeen voor een der moeijelijkst op te lossene vraagstukken door den Armenverzorger gerekend wordt, hoe weduwen, of in 't algemeen ouders, met vele *zeer jonge* kinderen bezwaard, door de zorg voor hunne kinderen aan hunne woningen gebonden, en echter, buitenshuis, werk en brood moetende zoeken, aan den kost te helpen, dan schijnt het mij toe, dat hierin inderdaad niet beter te voorzien is, dan door de oprigting, van wege of onder toezigt der Regering, of door particulieren, van Bewaarschooltjes, waar de kinderen in ruimere localen, dan in de vochtige schoolkeldertjes, al spelende leeren en ontwikkeld worden; terwijl zij tevens van de straat geweerd, en, tot opscherping van verstand en oordeel, nuttig en aangenaam bezig gehouden worden. De ouders, inzonderheid behoeftige weduwen, kunnen dan middelerwijl buitenshuis het noodige verdienen, of, ziek zijnde, de kinderen onder goede zorg rekenen. Zij zijn dan niet genoodzaakt, dezelve aan achtelooze buren, of geheel aan zichzelve, dat is, aan de schromelijkste gevaren, van brand als anderzins, bloot te geven. Menigvuldig toch zijn de voorbeelden van ongelukken, in den jongsten tijd, door het alleen tehuislaten van zeer jonge kinderen door hunne ouders, veroorzaakt. Hoe dikmaals

las men dezer dagen, in de Nieuwspapieren, van jonge kinderen, welker kleederen, in het afzijn der ouders, vuur hadden gevat, waardoor zij het grootfte gevaar liepen van te verbranden, of ook werkelijk verbrand zijn; iets, hetwelk des winters, bij ftrenge koude, nog ligter plaats kan vinden. — Men fticht alzoo door de Bewaarfchooltjes, voor de meest behoeftige kinderen en ouders tevens, nut, en verfchaft aan beide eene wezenlijke toevlugt, eene weldadige onderfteuning, die men hun anders, zelfs bij den ruimften geldelijken onderftand, voortdurend niet kan toebrengen, tenzij men, waartoe flechts allerzeldzaamst de gelegenheid beftaat, in het volledig onderhoud van het gansche gezin voorzie.

Ik was dikwijls in de gelegenheid, mij van het wenfchelijke eener meer algemeene uitbreiding der Bewaarfchooltjes, inzonderheid voor de meestbehoeftige Armenklasfe, bij ondervinding te overtuigen, en van het veelvuldig nut, hetwelk dezelve ook in andere opzigten konden hebben. De eerfte vorming, de eigenlijke kern van het onderwijs, kan niet te vroeg in acht genomen worden; en zoo het waar is, dat in de eerfte opvoeding en het eerfte onderwijs de eigenlijke grond voor het volgende leven en geluk gelegen is, zoodat het zelfs uit naauwkeurige ftatistieke waarnemingen blijkt, dat men op die plaatfen, waar een doeltreffend onderwijs en zorg voor de opvoeding plaats vinden, eene groote vermindering van misdaden befpeuren kan, (gelijk nog onlangs door den Hoogleeraar Mr. C. A. DEN TEX (*) is aangetoond) dan kan voorzeker die goede zedelijke grond niet te vroeg gelegd worden. Ook DEGERANDO, (†) die zoo voldingend bewezen heeft, dat de ware Armenverzorger een *Armenbezoeker* wezen moet, getuigt, pag. 151: „*Plus on etudie les caufes de l'indigence, et plus on reconnait que le défaut d'éducation est celle qui fait le plus de criminels.*"

Ik werd omtrent het boven aangevoerde volkomen bevestigd bij het toevalligerwijze bezoeken van eene zoogenaamde *Salle d'afile* te *Parijs*, en federt kwam dikwerf de gedachte bij mij op, of wij *Nederlanders*, die ten opzigte van het lager onderwijs ons anders beroemen mogen, aan vreemden een zoo loffelijk en door henzelve erkend voorbeeld te ge-

(*) *Over Statistiek van Strafvordering*, in de *Bijdragen tot Regtsgel. en Wetgev.* 1838. *No.* 3.

(†) In deszelfs voortreffelijk werk: *Le Vifiteur du Pauvre*, 3e *Edit. Paris*, 1826.

ven, echter, ten aanzien van de meerdere uitbreiding en algemeenheid der Kleine-kinder- of Bewaarfchooltjes voor de meestbehoeftige Armenkinderen, niet erkennen moeten achter te ftaan; of er niet werkelijk te dien opzigte eene gaping in het lagere Schoolwezen bij ons beftaat; en of de Armenkinderen doorgaans niet te laat en te ongelijk van jaren op de *Scholen* worden toegelaten; of alzoo eene Inrigting, van hooger hand of door particulieren daargefteld, niet allerwenfchelijkst ware, waarbij kinderen beneden de 6 of 7 jaren geregeld wierden opgenomen en tot de eigenlijk gezegde latere Armenfcholen opgeleid, zoodat er van den aanvang af, tot aan het geheel eindigen hunner fchooljaren toe, een geregelde gang gevolgd wierd, en er geen tusfchentijd of gaping in het lager onderwijs beftond (*).

Mogt het navolgende Verflag omtrent eene door mij bezochte *Salle d'afile* te *Parijs* ter nadere bevestiging van een en ander kunnen dienen en ten goede ftrekken, zulks zou mij ten hoogfte verheugen, al is die bijdrage dan ook nog zoo gering. Welligt wekt de mededeeling bij anderen den lust op, om, met beter en vollediger kennis toegerust, het nuttige der zaak nog meer algemeen te doen erkennen, en, waar het hier vooral op aankomt, daartoe door beftuur of middelen in ftaat gefteld, de uitbreiding zelve der Bewaarfchooltjes zoo veel mogelijk te bevorderen.

Met welk een genoegen herinner ik mij de verpoozing en aangename verrasfing binnen het woelige en prachtige *Parijs*, mij van uit de weelde der grootfche wereldftad op éèns verplaatst te zien binnen eene Armenfchool van alle zeer jonge kinderen, door eene weldadige vrouw geftichtl Nimmer zal mij de herinnering, de diepe indruk, welken dit fchouwfpel op mij maakte, ontgaan. Hoe betooverend oog en oor binnen *Parijs* geftreeld worden; wat kunst en fmaak ook mogen toebrengen, om ons dáár te boeijen, — hij, die

(*) Een eerfte Leermeester van eene der talrijkfte Stads Armenfcholen alhier verzekerde mij, dat hij nimmer gehoorzamer, bevattelijker, rustiger, meer ontwikkeld kind op de fchool gehad had dan één, hetwelk terftond van een Bewaarfchooltje tot de Armenfchool was toegelaten; en dat het alzoo wel wenfchelijk ware, dat de Bewaarfchooltjes, op ruimere fchaal ingerigt, zich aan de Stads Armenfcholen aanfloten.

er de weldadige inrigting der *Ziekenhuizen*, der *Invaliden*, en vooral ook de minder bekende *Salles d'asile* bezoekt, zal er al het overige te liever om genieten en te beter om waarderen, als hij ziet, hoe de *Franschman*, bij alle zorg voor lust en eigen genot, echter ook liefderijk en doeltreffend den Armen gedenkt, ja met daden staaft, dat, zoo als de voortreffelijke Bijbelschrijver voor de Jeugd getuigt, *de ware liefdadigheid, om nut te stichten, gepast moet zijn!* (*)

Het was door de heuschheid van den Heer COQUEREL, Predikant bij de Gereformeerde Gemeente te *Parijs*, dat de gelegenheid mij verschaft werd, den Heer MONTANDON, *Eersten Suffragant* bij dezelfde Gemeente, te leeren kennen, en met dezen, in eene der verwijderdste en meest verarmde wijken dier stad, de Armenscholen te bezoeken. Ik had mij voorgesteld, de eigenlijk gezegde *Stads Armenscholen*, zoo als die te *Amsterdam* en elders gevonden worden, te bezigtigen, zonder van het bestaan van nog andere Armenscholen, voor kinderen *beneden de* 6 *à* 7 *jaren*, toenmaals eenige kennis te dragen. Ik bezocht dan eerst eene zoodanige eigenlijk gezegde Stads Armenschool, voor kinderen *boven de gezegde jaren* ingerigt. Ik vond deze in eenen zeer ongunstigen staat, en veroorloof mij te eer, zulks hier te getuigen, omdat de klagten deswege der *Parijzenaars* zelve, vooral ten aanzien van het lager onderwijs buiten *Parijs*, genoeg bekend zijn. Men volgde er het zoogenaamde weêrkeerig of onderling onderwijs (*Enseignement mutuel*). De *Moniteur*, of Scholiermeester, stond er, midden in eenen kring zijner medeschoolgangers, hun, zoo het heette, les te geven. Maar hoe? Zóó, dat de kinderen zelve hem gewis ter naauwernood verstaan konden, en ik ten minste, ondanks de meeste inspanning, uit den mond des lesgevers geen enkel woord duidelijk onderscheiden kon. De Meester of Directeur zelf dezer Armenschool bleef veel te lang met ons in gesprek, en liet zich middelerwijl aan zijne scholieren in het minst niet gelegen liggen; hij liet het alles op de *Moniteurs* of Kweekelingen aankomen. Op mijne vraag: of zich dat alles zoo maar geleidelijk, zonder deszelfs eigen toezigt, schikte; of dat alles maar zoo buiten deszelfs eigene bemoeijing zijn' gang kon gaan? werd mij, geheel naar den *Franschen* trant, geantwoord:

(*) VAN DER PALM, *Bijbel voor de Jeugd*, XXste Stuk. 9de Hoofdstuk.

„ Och ja, Mijnheer; dat gaat altoos maar zoo gestadig en „ van zelf zijn' gang!" (*Pardonnez, Monsieur; cela marche toujours!*) Als proeven van de vorderingen der kinderen werden mij teekeningen getoond, die er stijf en slecht uitzagen, waarvan de voorbeelden veel te moeijelijk en uitvoerig waren, en die buitendien verre boven de bevatting en behoefte van Armenkinderen waren. — Maar welke was nu mijne verwondering, toen ik daarop van hier met mijnen leidsman eene *Salle d'asile* binnentrad! Schoone naam, aan deze Inrigting gegeven! Het was inderdaad een zeer ruim locaal, hetwelk in waarheid eene *zaal*, en met volle regt een *toevlugtsoord* voor Armenkinderen, ter verligting hunner ouders, heeten mogt. Deze Bewaarschool met de even te voren bezochte Armenschool vergelijkende, bleek mij duidelijk, hoe er tusschen de verschillende trappen van het lager onderwijs, tusschen de particuliere inrigting der *Salles d'asile* en der *Stads Armenscholen*, alle verhouding ontbrak; zoodat hier juist het tegendeel plaats vond van hetgeen behoorde, namelijk, dat de ontwikkeling, op den laagsten trap dier scholen genoten, in plaats van op de volgende Armenscholen toe te nemen, integendeel noodzakelijk moest afnemen en vervloeijen.

Binnen deze *Salle d'asile* zag ik de kinderen, ten getale van wel driehonderd, zoo jongens als meisjes, op een breed amphitheater in lange rijen of halfronden naast elkander geschaard, zoodat de meester, vóór hen staande, allen met één' oogopslag overzien kon. Men kan zich dit luchtig, licht en ruim vertrek niet beter voorstellen, dan wanneer men zich den vorm van het amphitheater te binnen brengt van de gehoorzaal voor de Natuurkunde der Maatschappij: *Felix Meritis*, met dit verschil, dat hier, in de *Salle d'asile*, de banken van het verheven halfrond niet in het midden, maar op het einde eener lange zaal geplaatst waren. Deze inrigting van een amphitheater scheen mij uitnemend geschikt, omdat de kinderen, bij klimmende rijen naast elkander geplaatst, den meester allen even goed zien konden, daartoe niet behoefden te reiken, elkander te hinderen of hunne plaatsen te verlaten. Wel is waar zijn bankjes, met kleine lessenaars vereenigd, welligt nog verkieslijker; doch ook deze zouden amphitheaterswijs geplaatst, en zoo het dubbel doel bereikt kunnen worden.

Hoe genoegelijk en opgeklaard was aller gelaat, terwijl de kleinen daar bijeengeschaard zaten! Welk een roerend schouwspel,

hier zoo vele arme kinderen van den teederften leeftijd, die anders, langs de morfige ftraten van *Parijs* zwervende, aan een wis gevaar, aan den bedelftand of aan lediggang zouden zijn prijs gegeven, zoo vrolijk bijeen te zien! De kinderen waren, naar gis, tusfchen de 4 en 5 tot 7 jaren oud. Zij bleven hier des zomers van 7 ure des ochtends tot hetzelfde uur des avonds, en werden dan eerst door de ouders teruggenomen. Een eenvoudig voedfel werd hun in een afzonderlijk vertrek toegediend (*); of zij hadden (hetwelk ik mij niet ftellig meer weet te binnen te brengen, doch toenmaals wél meen vernomen te hebben) hunnen kost, in kleine blikken busfen, gereed gemaakt, medegebragt, om tegen den tijd van het middagmaal voor hen te dienen.

Ik kon mij niet genoeg verwonderen, hoe zuiver en verftaanbaar de *fpraak* dier kinderen was; gelijk men het dan ook alhier dikwijls, bij het bezoeken van de Armenwijken, genoegzaam aan de fpraak der kinderen reeds bemerken kan, of zij de Stadsfcholen al dan niet bezocht hebben. Door het gelijk opzeggen van les, gedicht, getallen, vermenigvuldigingstafel enz. werd onderling de oefening der fpraak en van het geheugen bevorderd (†). Als op één' toon fprak de een den ander' onwillekeurig en wedijverend na. Op orde

(*) Om echter de kinderen niet te zeer te verwennen, of van de fchamele woningen hunner ouders te vervreemden, fchijnt het, althans voor den meestbehoeftigen ftand, verkieslijker te zijn, de kinderen niet, dan bij eene enkele uitzondering, gedurende den geheelen dag op de Bewaarfchooltjes te doen verblijven, maar alles zóó in te rigten, dat zij met geen' weêrzin tot het ouderlijk verblijf terugkeeren.

(†) Van de bevordering der zuiverheid en vorming van de fpraak, door dergelijke oefeningen, vindt men een opmerkelijk voorbeeld aangehaald in het voormelde *Verflag aangaande de Kleine-kinderfcholen te Deventer*, bl. 634: „Een „jongetje van omftreeks 4 jaren, dat verfchillende letters „niet konde noemen, en naauwelijks de eene had leeren „zeggen, of het noemde weder eene andere verkeerd, ver„kreeg op de Bewaarfchool, door het aanwenden van vele „moeite en geduld, in tamelijk korten tijd, eene goede en „zuivere uitfpraak; hetwelk aan hetzelve welligt nimmer „zou zijn te beurt gevallen, indien het alleen aan de zorg „zijner ouders ware overgelaten geworden."

werd bijzonder acht geslagen. Ook zagen de kinderen, schoon van de behoeftigste klasse, er geenszins haveloos of slordig uit. — Na het eindigen van het leer- of speeluur, zoo als men het noemen wil, want inderdaad waren beide hier als vereenigd, zag ik de kleinen, in de beste orde, als ware het *bij* geregelde troepen, marcherende, hunne banken verlaten, en de school voor anderen inruimen; de gebrekkigen, soms op krukjes strompelende, achteraan, door de anderen ondersteund. In bepaalde opvolging trokken allen zoo, zingende, geregeld, naar de opene speelplaats af, zonder dat zich eenig merkelijk gedruisch of de minste wanorde vernemen deed. In alles, zoowel in spel als leeren, werd orde den kinderen ingeprent. Zij waren onderling zoo wél te moede! Zij leerden, zonder te weten, dat zij leerden. — Meer- en minbehoeftigen schenen hier vereenigd te zijn. Er werd echter, zoo ik mij niet bedriege, door allen een schoolgeld betaald, hetwelk zoo laag mogelijk gesteld was. Het scheen eene zoogenaamde *Ecole payante*, schoon het in deszelfs aard, wegens de zeer geringe bijdrage, die betaald werd, eene liefdadige inrigting (*Ecole gratuite*) heeten mogt (*). Het kan voorzeker een goede maatregel geheeten worden, even als bij ons de Armen-, Tusschen- en Burgerscholen, ook de Bewaarschooltjes in twee of meer klassen te verdeelen, en, gelijk op de beide laatstgenoemde scholen, een gematigd en naar de middelen der ouders geëvenredigd schoolgeld door allen te doen betalen, opdat ook de behoeftigen iets leeren sparen, en de eenigzins minder behoeftigen, door een eenigzins verhoogd schoolgeld te betalen, hunne kinderen van de andere onderscheiden ziende, zich niet schamen, dezelve naar de voor hunnen stand opengestelde schooltjes heen te zenden. Ook de meer- behoeftige dient eene opoffering, hoe gering ook, voor het welzijn zijner kinderen ten beste te hebben, en eenige moeite te doen, om door eigen verdiend loon dit weinige schoolgeld bij te brengen. In den beginne is het welligt verkieslijk, ten einde de zaak geheel naar inzigt der oprigters

(*) Daar ik deze *Salle d'asile* alleen toevalligerwijze, en dus slechts vlugtig, bezocht, kan ik hieromtrent, of omtrent andere bijzonderheden, geen stelliger berigt geven; en verzoek dit hier, en elders, wel in aanmerking te willen nemen, indien ik mij, ten opzigte van dit of eenig ander punt, min naauwkeurig uitgedrukt of ergens in mogt vergist hebben.

te regelen, zonder zich aan eenige aanmerking der ouders te behoeven te ſtoren, eene Kleine-kinder- of Bewaarſchool aanvankelijk zonder eenig ſchoolgeld open te ſtellen, en dan later eene daarbij te voegen, waar wordt betaald.

Het onderwijzen of leerzaam bezig houden der kinderen in de *Salle d'aſile* was zoowel aan Leermeesters als aan Leermeesteresſen toebetrouwd (*). Het Beſtuur van het geheel was echter aan eenen Opperleermeester gegeven. Deze ſcheen met hart en ziel, met de meeste oplettendheid zijner taak toegedaan te zijn. Van een' wuften *Franschman* kon men in hem geen ſpoor ontdekken, maar meende hier een ernſtig, kloek, opgeruimd, bedaard, eenvoudig en wakker *Nederlandsch* Schoolmeester binnen *Parijs* verplaatst te zien.

Bij het onderwijs, of liever het nuttig bezighouden der kinderen, had eene geſtadige afwisſeling plaats, waardoor de kinderen zich niet verveelden. Terwijl ik hen hier zoo ſpelende leeren en zoo vergenoegd en vrolijk te zamen zag, kwam mij VAN ALPHEN'S: „*Mijn ſpelen is leeren, mijn* „*leeren is ſpelen*," geſtadig voor den geest, waarin zulk een diepe zin ligt opgeſloten. De ſpeelswijze geleerde zaken beſtonden, als allereerſte beginſels ter ontwikkeling, in het nadoen van allerlei gebaren, b. v. het eenparig opheffen der armen, het ſlaan met de vlakke hand op de knie, het tegelijk opſtaan en weder gaan zitten, het beantwoorden van allerlei eenvoudige en nuttige vragen, het aanhooren van zedelijke en andere verhaaltjes, enz. De zedelijke vorming toch der kinderen werd ook hier naauwkeurig bij alles in acht genomen. Het godsdienſtig onderwijs, wel verre van eenigzins *leerſtellig* te zijn, was integendeel geheel van geſchiedkundigen aard, waartoe aan de kinderen gekleurde platen, op een zwart geſchilderd bord vastgehecht, en de bevatte-

(*) Men kan de Leermeesters en Leermeesteresſen het best op deze Bewaarſchooltjes zelve vormen, en, gelijk hier te lande, naar wij meenen, bij de Bewaarſchooltjes meestal heeft plaats gehad, door eene Meesteres, van een beſtaand Bewaarſchooltje afkomſtig, een elders nieuw opgerigt ſchooltje laten beſturen. Ook is het niet ongeraden, de mededinging en den wedijver tusſchen dezelve onderling op te wekken, door vermeerdering van traktement, bij verplaatſing, naar verdienſten, van eene min talrijke naar eene talrijker Inrigting van dien aard.

lijkste gewijde geschiedenissen voorstellende, ter verklaring en tegemoetkoming van het geheugen, vertoond werden. Het leeren tellen, vermenigvuldigen, aftrekken en deelen geschiedde hier, zoo als elders door dobbelsteenen, door het verschuiven van een zeker getal ringen, op eene rij geregen, waarbij men den kinderen deed opmerken, hoevele er verschoven waren naar den eenen kant, hoevele er aan den anderen kant waren overgebleven, enz. Bij alles ging men zonder eenige drift en met het meeste geduld te werk; men knorde niet, en, zoo als het bij volwassenen ook wel gaat, de kleine leerlingen werden ook niet knorrig, maar waren welgemoed (*). Tot alles bezigde men zoo veel mogelijk zigtbare voorwerpen bij het onderrigt, om hetzelve daardoor des te duidelijker en aangenamer te maken. Het is toch te regt door een bevoegd oordeelaar (†) opgemerkt, dat „men „het onderwijs niet te aanschouwelijk maken, en niet te „dikwijls bedenken kan, dat alle onze kennis in de aan„schouwing haren grond heeft." — De meester hield orde, door, als sein van het begeerde stilzwijgen, een fluitje te doen hooren, waaraan dan ook terstond werd gehoor gegeven. Van de aardrijkskunde werden ook hier reeds de eerste denkbeelden door kaarten aan de hand gegeven, en door het verhalen, van waar b. v. verscheidene koopmanswaren uit vreemde oorden werden aangebragt (§). Op de Stads Armenschool zag ik, als een economisch middel tot het onderwijs der aardrijkskunde, de werelddeelen in ruwe trekken op den wand geschilderd.

(*) Hoe waar en menschkundig is niet het zeggen van VICTOR COUSIN, in het Verslag omtrent den staat van het lagere Schoolwezen te *Rotterdam*, in de boven aangehaalde *Revue des Familles*: „*Le peuple et l'enfance demandent une patience sans bornes: qui n'est pas doué d'une telle patience, ne doit pas songer à être maître d'école.*"

(†) *Verslag aangaande de kleine Kinderscholen te Deventer*, *Nieuwe Bijdragen* voormeld, bl. 633.

(§) Zoo bezigt men elders, tot het leeren kennen en onderscheiden der zaken door de kinderen, ook wel verschillende soorten van graankorrels of grutterswaren, om de kleinen tevens met de voortbrengselen der natuur bekend te maken, hun begrip aanvankelijk te ontwikkelen, en hen te doen nadenken.

Uit de ſchool begaven zich de kinderen naar eene met boomen beplante ſpeelplaats, en bij ſlecht weder in een ſpeelvertrek, om door wedloopen, balkaatſen, ſchommelen en allerlei andere ſpelen de te dikwerf verzuimde ligchaamsoefening te bevorderen. Ook dit ſpelen zelf der kinderen was zoodanig ingerigt, dat het den kinderen nuttig was. Terwijl een zeker aantal zich op deze ſpeelplaats bevond, werd een ander middelerwijl in de ſchool bezig gehouden, om alzoo een dubbeltal te kunnen plaatſen. Bij het verlaten dezer ſtichting werd men in eene nette *antichambre* of receptiekamer gelaten. Men zag er de afbeeldingen der voornaamſte weldoeners van arme kinderen binnen *Frankrijk* in plaat opgehangen, waaronder ik die van FÉNÉLON, VINCENT DE PAUL, den Abt DE L'EPÉE enz. heb opgemerkt. Een Album diende, om de namen der bezoekers te bevatten, welke daarin, nevens hunne handteekening, doorgaans eenig bijſchrift ſtelden, om van hunnen lof en hunne belangſtelling te getuigen, of ook om het Beſtuur dezer Inrigting eenige nuttige aanmerking of verbetering beſcheiden aan de hand te geven.

Ik was te *Parijs* in den tijd, dat de geleerde VICTOR COUSIN zich hier te lande bevond, om, ter betere inrigting van de eigenlijk gezegde Armenſcholen in *Frankrijk*, zich van de uitnemende inrigting der *Nederlandſche* in perſoon te overtuigen, en dat de *Franſche* Kamers zich zouden bezig houden met het onderzoek der voordragten tot het brengen van veranderingen in het lagere Schoolwezen. Doch, hoe gebrekkig het, over 't algemeen, met dit lagere Onderwijs in *Frankrijk* ook moge geſteld wezen, voorzeker kan men zich geene betere Inrigtingen voor jonge kinderen, dan de zoogenaamde *Salles d'aſile* of Bewaarſchooltjes te *Parijs*, verbeelden.

Bij het einde van mijn kort bezoek vroeg ik met belangſtelling naar den naam van hem, wien de eer der oprigting van deze ſtichting toekwam. Men gaf mij te verſtaan, dat men dezelve geenszins aan eenen *oprigter*, maar aan de liefdadigheid eener aanzienlijke vrouw verſchuldigd was, en men aan deze tevens de vervaardiging der gedichtjes, kleine gebeden en gezangen, welke men mij lezen liet en die voortreffelijk waren, te danken had.

Het is inderdaad opmerkelijk, hoe men niet alleen in *Engeland*, *Frankrijk*, te *Bruſſel*, maar ook hier te lande, met name te *Amſterdam*, de oprigting der *Bewaarſchooltjes*

meerendeels aan de liefdadige zorg van aanzienlijke Armenverzorgſters verſchuldigd is. Ik weet dan ook dit mijn opſtel, als eene geringe bijdrage ten beste eener zaak, die, als hoogstnuttig in zichzelve, de behartiging der Beſturen en van particulieren zoo zeer verdient, niet beter te beſluiten, dan door mij te beroepen op het edel gemoed dier *Nederlandſche* weldoenſters, die, naar vermogen en waar zij zulks kunnen, het meer algemeen verſpreiden der Bewaarſchooltjes, inzonderheid voor de meest behoeftige Armenklasſe, gewis volgaarne zullen willen bevorderen, waartoe hare hulp inderdaad onmisbaar mag gerekend worden (*).

JERONIMO DE VRIES, JZ.

(*) Welligt was de door ons bezochte *Salle d'aſile* eene dergene, waarvan DEGERANDO, in zijn uitmuntend, boven aangehaald werk: *Le Viſiteur du Pauvre*, pag. 154, gewaagt: „*Un établisſement de ce genre*," zegt deze Schrijver, „*fut formé à Paris, il y a plus de vingt ans, par* „*une dame, qu'inſpira le génie de la charité et dont la vie* „*offre tous les modèles.*" En vervolgens: „*Paris voit ſe* „*former en ce moment une asſociation dirigée par des da-* „*mes pleines de zèle, qui, nous l'éprouvons, ne tardera pas* „*à nous faire jouir des mêmes bienfaits.*"

DE URALSCHE DIAMANTEN.

(Uit GEORG ENGELHARDT's Reis in 1830.)

De eerſte ontwikkelde wenken, omtrent het waarſchijnlijke beſtaan van diamanten in het *Uralſche* gebergte, gaf MORITS VON ENGELHARDT, Profesſor te *Dorpat*, in 1826, in het *Journal de St. Petersbourg*, ten gevolge eener wetenſchappelijke reis derwaarts, welke hem de opmerkelijkſte overeenkomst van beſtanddeelen in genoemde gebergte met die ſtreken in *Braziliё*, welke diamanten opleveren, deed kennen. Weldra ontvingen nu, op bevel des Financieministers, alle bergwerkbeſtuurders eene aanwijzing, om ervarene bergwerkers ter ontdekking van diamantſporen uit te zenden. Lang bleven die naſporingen vruchteloos; ofſchoon dezelve, wijl ook de vermaarde HUMBOLDT het gevoelen van Prof. ENGELHARDT aankleefde, met ijver werden gedaan. Ten

laatste had de Graaf POLIER het geluk, te *Krestowoswi-ſhensk*, onder eene menigte, bij het wasſchen van dit goud bevattende zand, zich voordoende kwarts- en zwavelkies-kristallen, op den 23 Junij 1829, den eerſten *Uralſchen* diamant te ontdekken. Een brokje kristal was, namelijk, den vorigen dag, door deszelfs ongemeenen glans, een' dertienjarigen boerenknaap, met name PAWEL POPOW (*), bij het wasſchen van goudzand, in het oog gevallen, en hij ſtelde het diensvolgens den opzigter ter hand, zeggende: „Dat glinſtert geheel anders dan het overige." Deze, minder ſcherpziende dan de jongen, vond niets buitengewoons aan het ſteentje, en wierp het bij andere kristalbrokken, waar het waarſchijnlijk zou zijn verloren geraakt, had niet de Graaf, bij een naauwlettender onderzoek, het kostbare kristal in den gemengden hoop onderſcheiden. Nu kwamen welhaast meer diamanten aan het licht, welke, offchoon tot dusverre van geene aanmerkelijke grootte, naar het oordeel van kenners, voor den *Braziliſchen* diamant in zuiverheid en ſchoonheid niet behoeven onder te doen. Deze ontdekking ſpoorde, in 1830, Prof. ENGELHARDT aan tot eene tweede reis derwaarts, op welke hij de voor de wetenſchap belangrijke waarneming deed, door hem ontwikkeld in een geſchrift, getiteld: *De Diamantſtreek in het Uralgebergte*, dat de tot heden nog niet aangewezen oorſpronkelijke of moederſteen des diamants waarſchijnlijk een zwarte *dolomiet* is.

Het goud- en diamant-wasſchen geſchiedt hier nog op de allereenvoudigſte manier, goeddeels door jongens. Onder den blooten hemel ſtaat eene lange reeks, uit ongeſchaafde planken opgeſlagene, eenigzins ſchuins afhellende waschbanken, de eene digt bij de andere; langs het boveneinde derzelven loopt eene houten goot, uit welke het daarin loopende water, door middel eener kraan, naar vereisch des wasſchers, op de waschplaats vloeit, en van het daarop uitgeſchudde zand, dat beſtendig met een' aan eenen ſteel vastgemaakten haak of krabber wordt omgeroerd, allengskens alle ligtere aarddeeltjes afſcheidt en wegvoert. Na verloop van eenigen tijd blijft aan het oppereinde der waschplaats

(*) De knaap won eigenlijk meer bij zijnen vond dan zijn Heer: immers deze verkreeg daarbij eenige ſchitterende ſteentjes; hij, het kostelijkſte juweel, zijne perſoonlijke vrijheid, welke hem, met eenig geld, geſchonken werd.

alleen eenig fijn, zwart zand en — goud liggen. Om dit af te fcheiden, bedient zich de arbeider van eene kleine borftel, met welke hij dat achtergelatene zorgvuldig bijeenbrengt, maar tevens, door een' bijzonderen handgreep, als 't ware oprakelt, ten einde de daarover heenloopende kleine waterftraal ook het zwartachtige zand wegfpoele. Dit verrigt zijnde, verkrijgt men een klein hoopje, of fnuifje, fchitterende goudkorrels, dat met de vingers opgenomen en in eene, naast elken arbeider ftaande, fchaal of kom wordt gelegd. Zoo worden ponden gouds verzameld. Ik zeide tot eenen knaap, dat er toch maar zeer weinig echt goud uit kwam; hij antwoordde: „ Wel, Mijnheer, de hoenders pikken ook hun voedfel bij korreltjes op, en worden toch zat en vet!" Een andere riep mij toe: „ De *Ural* is een heel hooge berg, en beftaat toch ook flechts uit enkel kleine zandkorrels!"

Nagenoeg op gelijke wijze gaat men ook bij het diamantzoeken te werk, met dit onderfcheid, dat daarbij eene geringere hoeveelheid alreeds van de fijne aarddeeltjes gezuiverd zand op het boveneinde der waschplaats uitgefchud en een weinig bevochtigd wordt, en dat de wasfcher het niet, als het goudzand, met eene ftang *ftaande* omroert, maar daarbij, *op den buik liggende*, met een klein, plat houtje, in de gedaante van een mes gevormd, de duizenden kleine kristallen en het fteengruis omwoelt. Dus liggen zestig knapen, de een naast den ander, al hunne oplettendheid uitfluitend op het voorwerp huns onderzoeks gevestigd, waarvan zij het oog niet afwenden; geen geluid wordt gehoord, geene beweging gezien. Eensklaps verheft zich eene hand, met den blijden uitroep: „ *Almas!*" (Een diamant!) en al de zestig hoofden keeren zich naar den gelukkigen toe. Een der beide opzigters, die onophoudelijk langs de waschbanken op en neder gaan, fchiet toe, bezigtigt den vond naauwkeurig, en bevestigt des vinders meening, of — fpreekt het fchrikwoord uit: „ *Pustoje.*" (Het is niets.) In het eerfte geval fpringt de knaap op, en ijlt, na bekomen verlof, in een' galop naar het omtrent twee werften van daar gelegen kantoor, om zijnen fchat af te leveren, en de daarvoor bepaalde geldelijke belooning te ontvangen. Maar is het *pustoje* uitgefproken, dan bekijkt hij droevig het fteentje nog eens naauwlettend, toetst zijne meening aan die van een paar zijner medgezellen, en, bevindende dat de opzigter gelijk

heeft, werpt hij het bedriegelijk voorwerp zijner hope onder het overige uitſchot, en hervat geduldig zijnen arbeid. Somtijds gebeurt het, dat de meeningen verdeeld zijn, en alsdan heeft de vinder het regt, den vermeenden diamant in een, opzettelijk daartoe beſtemd, klein ijzeren kistje te werpen, dat zoo vele vakjes heeft als er arbeiders zijn, en van boven een gelijk getal ronde gaatjes, met nommers voorzien. Dit geheimvolle kistje, waarvan de ſleutel bij den Inſpecteur berust, wordt des' avonds naar het kantoor gebragt, aldaar, in tegenwoordigheid des vinders, onderzocht, en uitſpraak gedaan, of hij op het bepaalde loon al dan niet aanſpraak hebbe.

Wanneer men die zestig arme, havelooze knapen gadeſlaat, zoo als zij daar over de waschbanken liggen, naar goud en diamanten zoekende, treft ons het zeldzame contrast van rijkdom en armoede; maar tot heden is de vond der laatſten nog zeer onbeduidend: in ongeveer anderhalf jaar zijn nog ſlechts *dertig* ſtuks, van $\frac{3}{8}$ tot $2\frac{1}{2}$ karaat gewigts, en die alle in het dal van *Poludenka*, gevonden. Men mag zich echter vleijen, deze kostbare kristallen ook op andere plaatſen te zullen vinden, inzonderheid bijaldien men door den *dolomiet* veelligt de eigenlijke diamantbedding op het ſpoor komt.

DE VLUGT VAN KAREL DEN II.

Nadat Koning KAREL DE I op het ſchavot zijn leven verloren had, ondernam, gelijk bekend is, zijn oudſte zoon, naderhand de tweede van dien naam, zijnen ridderlijken togt, om de partij te beſtrijden, die zijnen vader van den troon geſtooten had. De ſlag bij *Worcester*, op den 3den September 1651, beſliste nogtans, ook in dezen tweeden kampſtrijd, wederom ter gunſte der Republikeinen. In dit gevecht vermogt KAREL ſlechts 12000 man, meest *Schotten*, den 30000 man ſterken vijand tegenover te ſtellen; maar ondanks deze meerdere ſterkte zijner tegenpartij, en hoezeer dezelve door den krijgskundigen CROMWELL werd aangevoerd, liet zich de Prins, die toen eerst 20 jaar oud was, niet dan na de dapperſte tegenweer uit het veld ſlaan. Wat hij ook later, als Koning, moge geweest zijn, bij deze gelegenheid echter ontwikkelde hij al de eigenſchappen, vereischt in eenen Prins, die zijn leven op het winnen eener kroon zet. Zelfs toen reeds al de hoop op een' goeden uitſlag des krijgs verdwenen

was, en zijne troepen in wilde vlugt de ſtraten van *Worcester* bedekten, deed hij nog eene laatſte krachtige poging om hen te herzamelen, en toen hij eindelijk zag, dat alle aanſporing vruchteloos was, riep hij: „ Zoo ſchiet mij dan liever neder, dan mij het ongeluk van dezen dag te laten overleven!" Bijna met geweld moesten zijne vrienden er hem toe brengen, de ſtad te verlaten en voor den zegevierenden vijand te wijken.

Wat nu, na deze overwinning, van hem geworden was, bleef langen tijd een raadſel. En bijna alleen door een wonder had hij aan des vijands handen kunnen ontkomen; want CROMWELL, wiens arendsoog reeds in de verte op de kroon gevestigd was, ſpoorde als een bloedhond den ongelukkigen Koningszoon na, die tusſchen hem en het doel zijner ſtaatzucht ſtond. Er werd een prijs van duizend pond ſterling op zijn hoofd gezet, en allen, die zich verſtouten mogten hem eene ſchuilplaats te verleenen, werden met de ſtrenge ſtraf van hoogverraad bedreigd. Afdeelingen krijgsvolk, te paard en te voet, doorkruisten onophoudelijk de om het ſlagveld gelegene oorden in alle rigtingen; terwijl kust en havens in dien omtrek allernaauwkeurigst bewaakt werden. Desniettemin was er geen ſpoor van zijne vlugt te ontdekken, en even min kon men te weten komen, waar de Koning (KAREL was tot Koning van *Schotland* gekroond geworden) eene wijkplaats gezogt mogt hebben, ofſchoon men omtrent het lot van bijna al de overige perſonen van eenig aanzien uit de rijen der Koningsgezinden zekere berigten had. En nu werd nog verſcheidene weken lang de Koning des te ijveriger nagespoord, omdat men ſtellig meende te weten, dat hij *Engeland* niet verlaten had.

Inderdaad was het ook ſlechts onder de dreigendſte gevaren, en door grootmoedige zelfopoffering van den kant van verſcheidene perſonen, den Koning mogelijk geweest, midden door de digte drommen zijner vijanden te ontſnappen. De zijde der ſtad *Worcester*, aan welke de aftogt gebeurde, bragt de vliedenden op den grooten weg naar het noorden, en op dezen weg joegen zij een tijdlang voort, zonder te weten waarheen, en alleen om den vijand zoo ver mogelijk achter hen te laten. Gedurende den nacht na den beſlisſenden ſlag ontmoette KAREL eene afdeeling der *Schotſche* ruiterij, die zich rondom hem geſchaard had, doch te zwak geweest was, om hem gedurende de kriſis van nut te kunnen

zijn, en die nu veel te talrijk was, om den vijand te ontkomen. Derhalve fcheidde zich de Koning van dit paardenvolk, en, flechts door weinigen zijner getrouwen verzeld, nam hij den regtftreekfchen weg naar *Derbyfhire*, alwaar, gelijk de Graaf VAN DERBY hem verzekerde, eene veilige fchuilplaats voor hem te vinden zou zijn op den huize *Boscobel*, een der landgoederen van dien Graaf, die kort daarop zelf in hechtenis genomen en ter dood gebragt werd. Nadat zij tot des ochtends toe voortgereden waren, bereikten zij in de eerfte plaats *Whiteladies*, eene andere aan het huis *Derby* toebehoorende landbezitting, niet verre meer van *Boscobel*. Te *Whiteladies* vertoefde de Koning, hoe afgemat hij ook was, flechts een klein uur; maar, terwijl hij zich hier bevond, poogde men zijne vlugt door eenige verkleeding te hulp te komen, zoo als zij, die hem verzelden, dezelve tot zijne redding het dienftigst oordeelden. Hier werd hij, zegt een oud handfchrift uit dien tijd, van zijnen vorftelijken dos ontbloot; men fneed hem het haar af en deed hem eene boerenkleeding aan; terwijl zijne geleiders ook zijn aangezigt en zijne handen onkenbaar poogden te maken en hem ook nog eene houthakkersbijl op den fchouder gaven, om zijne vermomming te voltooijen.

Nadat dit gedaan was, namen diegenen zijner vrienden, die in het geheim waren, met tranen in de oogen van hem affcheid, en reden allen van *Whiteladies* weg, zonder dat ook zij nog wisten, waarheen zij zich wenden moesten. De Koning zag zich thans aan de hoede van vier gebroeders toevertrouwd, PENDEREL geheeten; mannen, wien hunne onverzettelijke trouw eene eervolle vermelding in de gefchiedenis verworven heeft. (*) Hun zwager YATES voegde zich mede bij hen, niet minder vast dan de PENDEREL's befloten hebbende, zijnen Koning op dezen weg van gevaar met raad en daad bij te ftaan. Nadat de Koning van zijne vrienden affcheid genomen had, werd hij door zijne gidfen

(*) Oorfpronkelijk waren er zes gebroeders geweest; maar een hunner was in den oorlog, nog vóór den flag van *Worcester*, gefneuveld. Allen woonden op het land, en waren, als boschwachters, pachters en molenaars, nabij *Boscobel* gezeten. De vijfde muntte, evenzeer als zijne broeders door zijne loyaliteit uit, daar hij ondernam, Lord WILMOT (naderhand Graaf van *Rochester*) in veiligheid te brengen.

naar het digtste gedeelte van het bosch geleid, en het was ook hoog tijd; immers reeds spoedig ware de vijand hem op het spoor geweest: naauwelijks een half uur was verloopen, of de hem vervolgende vijandelijke ruiters kwamen te *White-ladies* aan, en doorzochten het huis. Dat hij hier slechts ter naauwernood ontkomen was, bleef den Koning zelven niet verborgen; want zijne geleiders hadden zich op onderscheidene punten verdeeld, van waar zij naar alle kanten 's vijands nadering konden gadeslaan. Middelerwijl had de koninklijke vlugteling zijne rustplaats onder een boom genomen, werwaarts een der broederen, aan wien men den naam van *den trouwen* RICHARD gegeven heeft, hem geleid had. Vermoeid, gelijk hij was, zou hij hier reeds eene dragelijke legerstede gevonden hebben, ware het niet, dat de aanhoudende regen hem belet had op het veldbed uit te rusten, hetgeen RICHARD's zorg hem had weten te verschaffen. Terwijl hij in dezervoege voor het oogenblik aan het gevaar onttrokken scheen, was ook de moeder en zuster der PENDEREL's aangekomen, spijs en drank voor hem medebrengende. Toen zij hem zag, zonk de oude vrouw op hare knieën, en dankte God, dat Hij hare zonen uitverkoren had, om hunnen Koning uit het midden van deszelfs vijanden te redden.

In dit woud bleef de Koning dien geheelen dag (den 4den September) tot negen ure des avonds, toen hij, aan de hand van RICHARD PENDEREL, zich weder op weg maakte, en, op raad van dezen, zijne rigting dwars door *Staffordshire* nam, om een klein vlek in *Shropshire*, *Madely* genaamd, en dat niet ver van de *Severn* lag, te bereiken, hopende aldaar verscholen te kunnen blijven, tot dat het hem mogelijk zou zijn de kust te verlaten. Niet dan met de uiterste inspanning en moeite gelukte het hem tegen middernacht op dit verhoopte punt van rust en verkwikking aan te komen. Het huis, waar de vlugtelingen aanklopten, was dat van eenen geestelijke, WOLF genaamd, die, hoezeer koningsgezind, hun terstond bij het binnenlaten verklaarde, dat hij geen oogenblik voor hunne veiligheid kon instaan, vermits twee regementen in het dorp gelegerd waren, om de Royalisten te bewaken, en dat nog zoo even zijn huis als verdacht doorzocht geworden was. Derhalve zag de Koning zich gedwongen, met zijnen leidsman nachtkwartier in eene hooischuur te nemen, waar zij den dag van den 5den September

tember bleven, tot dat het donker begon te worden. Middelerwijl had hun gastheer alles in het rond opgenomen, en bevonden, dat alle fchuiten weggebragt waren, en elke brug, die over de *Severn* voerde, fcherp bewaakt werd. De Koning en diens gids waren dus genoodzaakt, voor dien nacht hunne toevlugt wederom in de nabuurfchap van *Boscobel* te zoeken.

Des anderen daags, den 6den September, 's morgens vroeg, terwijl de Koning in de ftruiken van het bosch verborgen zat, — want het was veel veiliger, zich gedurende den dag in het bosch op te houden, dan in eenig huis, uit hoofde der menigte foldaten, die overal in de woningen rondfnuffelden, — „ bemerkte hij," verhaalt CLARENDON, die dit relaas uit den eigen mond des Konings had, „ eenen anderen man, die op een' eikenboom geklouterd was. Op 's Konings verlangen klom hij naar hem af, en toen bleek het, dat hij een gevlugte Kapitein der Royalisten was, met name CARELESS. Hij haalde den Koning over, om, daar het voor hem hoogst gevaarlijk geweest zou zijn het bosch te verlaten, op den boom te gaan zitten, waar hij zelf te voren gezeten had, en waar de takken zoo digt met loof bezet waren, dat hij er veilig voor ontdekking zijn kon, aangemerkt op onverdachte plaatfen, gelijk hier, niet ligtelijk zoo naauwkeurig onderzoek zou gedaan worden. De Koning volgde dezen raad, en klom, met bijftand van den ander', in den boom, waarna hij op zijne beurt dezen medgezel hielp hem na te klauteren, en beide hier den geheelen dag bleven doorbrengen. Het is zeer waarfchijnlijk, dat deze zelfde dag over KAREL's lot beflist zou hebben, wanneer niet dit zoogenaamd toeval hem gered had. Want, terwijl hij met CARELESS op den boom zat, zagen zij uit hunnen fchuilhoek niet alleen van tijd tot tijd de *Engelfche* roodrokken, die bezig waren hen te vervolgen, in hunne nabijheid voorbijgaan, maar zij werden ook nog vele andere lieden gewaar, die met een dergelijk oogmerk het bosch doorkruisten, en hoorden, hoe deze met elkander fpraken, wat zij met den Koning beginnen zouden, wanneer zij hem vonden. Eenigen der getrouwe PENDERELS hielden middelerwijl de wacht, en gaven zich den fchijn, alsof zij met houthakken bezig waren, doch hadden vast befloten, als het op het uiterfte kwam, hun leven voor den Vorst in de bres te ftellen. Evenwel deze dag ging zonder ongeval voorbij, en KAREL vlood naar *Bosco-*

bel, om er den nacht door te brengen. De boom, welken hij verlaten had, droeg naderhand den naam van den *Koningseik*, en is later letterlijk aan ftukken gefcheurd, om zijnen aanhangeren gedachtenisblijken aan dit merkwaardige geval te leveren.

Op *Boscobel-houfe* vond KAREL zich goed geborgen, en bragt er in volle veiligheid en gemak den nacht op den 7den, als ook bijna den geheelen volgenden dag (die een zondag was) door; doch wat hemzelven betrof, was hij er in niet geringen angst, want hij begreep, dat hij zich nog altijd binnen eene ftreek gronds bevond, welke zijne vijanden gedurig weder op nieuw doorzochten, daar zij wisten, dat hij er zijn moest, en verzekerd waren, hem eindelijk te zullen vinden. Nogtans vatte hij weder moed, toen hij des zondags avonds door JOHN PENDEREL eenige regels fchrift van Lord WILMOT's hand ontving, die hem noopte, bij hem te *Mofeley* (in *Staffordfhire*) te komen, waar hem eene veilige vrijplaats wachtte, en waar reeds alles in gereedheid gebragt was, om hem tot het volkomen gelukken zijner verdere vlugt behulpzaam te zijn. De Lord verwierf zich bij deze gelegenheid met volle regt den naam van een' man van eer, daar hij zijne eigene veiligheid geheel en al veronachtzaamde en uitfluitend op het welzijn van den Koning bedacht was, die ook inderdaad flechts daardoor eenig en alleen gered werd. In den nacht van den 7den op den 8ften vlood de Koning van *Boscobel* naar *Mofeley*, begeleid door de onvermoeide PENDERELS. Ook ditmaal had hij het flechts aan een gelukkig toeval te danken, dat hij de handen zijner vijanden ontkwam; want reeds den volgenden dag kwamen achter elkander twee detachementen ruiters naar *Boscobel* en doorzochten alle hoeken van het huis; doch de vogel was gevlogen. Bij deze nachtreis naar *Mofeley* reed de Koning op een oud, afgereden trekpaard, en echter was hij blijde het te hebben, vermits zijne voeten door de vlugt naar en van *Madely* en de overige vermoeijenisfen fterk gezwollen en ftuk gegaan waren. Desniettemin pasten de Koning en zijn knol, wat het uiterlijke betreft, volkomen bij elkander; want zijne garderobe beftond flechts uit een vest en broek van grof en afgedragen laken, een oud en morfig lederen wambuis, groene koufen met gaten, zware half verfletene fchoenen, een' gefcheurden grijzen hoed zonder voering of lint. In deze verkleeding reed de Koning, omgeven door zijne zes ge-

trouwen, — want ook hun zwager YATES was medegereden, — twee voorop, twee achter hem en een ter wederzijden, allen gewapend en allen bereid, om iedere verhindering, welke zich mogt opdoen, zelfs met opoffering van hun eigen leven, te overwinnen. Er is ook nog eene aardige anecdote, die nopens HUMPHREY PENDEREL van dezen togt verteld wordt. Toen namelijk de Koning zich beklaagde, dat de draf van het oude paard zoo geweldig ſtootte, hernam HUMPHREY: „ Maar bedenk dan toch, mijn Koning, dat uw ros den last van drie Koningrijken op den rug draagt!" — Behouden kwamen zij te *Moſeley* aan, waar de bezitter, die WHITGREAVE heette, als ook Lord WILMOT, gereed ſtonden, om Z. M. te ontvangen. Een oud handſchrift, hetwelk narigten omtrent 's Konings bezoek te *Moſeley* behelst, is onder de papieren van dat huis wedergevonden, en in het *Gentlemans-Magazine* voor Julij des jaars 1789 door den druk medegedeeld. In dit ſtuk leest men onder anderen: „ Toen de Koning, met de hem verzellende PENDERELS, voor de poort van *Moſeleyhouſe* aankwam, was hij in kleeding zoo zeer aan de overigen gelijk, dat ik hem niet wist te onderſcheiden." Nadat echter de Koning in eene kamer geleid was, werd WHITGREAVE binnengeroepen, en de Lord ſprak tot hem: „ Deze heer hier is uw heer en meester, de meester van mij en van ons allen, welken wij gehoorzamen en volgen moeten." — Toen nu de Koning zich weder eenigzing herſteld en het oord bezigtigd had, alwaar hij in geval van nood eene ſchuilplaats voor zijne vijanden zou kunnen vinden, en hetwelk WHITGREAVE, die tot de Koningsgezinden behoorde, reeds vroeger tot verberging van hemzelven beſtemd had, vatte hij weder friſſchen moed, en verklaarde, dat, zoo hij ſlechts aan het hoofd van 10000 man ſtond, hij van voren af aan den ſtrijd om zijn gebied zou wagen. KAREL hield zich te *Moſeley* twee dagen lang op. Vóór hij het nog verliet, was hij wederom als door een wonder aan de naſporingen zijner vijanden ontſnapt. Zij hadden namelijk thans het ſtellig berigt bekomen, dat hij, na den ſlag, te *Whiteladies* geweest was, en, hierdoor aangezet, hadden zij hunne vervolging met nieuwen ijver hervat. Derhalve onderging *Moſeley*, even als de andere ſloten, den 9den een bezoek der ſoldaten. Gelukkigerwijs was men van hunne nadering nog tijdig genoeg ver-

wittigd geworden, om den Koning verborgen te houden tot dat het gevaar voorbij was.

In den nacht van den 10den gelukte het aan KAREL, om van *Mofeley* naar *Bentley* te geraken. Dit was een nabijgelegen landeigendom van Kolonel LANE, eenen Royalist, denzelfden, die het vroeger vermelde plan tot het ontkomen van den Koning aan de hand gegeven had. De zuster van dezen Kolonel had een' pas voor zich en haren bediende, om een' harer verwanten, zekeren Heer NORTON, te *Bristol* te gaan bezoeken. De kust te bereiken, moest natuurlijk den Koning het meest aan het hart liggen; derhalve fprak men thans af, dat hij de rol van dien bediende op de reis vervullen zou. Hoe groot het gevaar ook was, in het openbaar, bij dag en vele mijlen ver, midden door de vijandelijke krijgsmagt te trekken, ftemde hij evenwel in dit plan. Hij verwisfelde diensvolgens het boerenpak, dat hij tot nog toe gedragen had, met een' gewonen livereirok, en fpoedde zich den 11den te paard van daar, met zijne voorgegevene gebiedfter, die door eenen neef, den Heer LASCELLS, verzeld werd, achter zich. Na eene reis van drie dagen bereikten zij behouden het huis van den Heer NORTON, zonder dat hun eenige verhindering hoegenaamd overkomen was, niettegenftaande zij honderden van menfchen ontmoet hadden, die den perfoon des Konings naauwkeurig kenden, en voor welke het niets vreemds of ongeloofelijks geweest zou zijn, hem te dezer tijd in zulk eene verkleeding te zien.

Bij den *Bristolfchen* bloedverwant aangekomen, ging KAREL, zelfs ten aanzien van den heer des huizes, door voor WILLIAM, den bediende van Mejufvrouw LANE, en om zich zoo veel mogelijk aan alle nieuwsgierige blikken te onttrekken, wendde hij ongefteldheid voor, en verliet zijne kamer niet. Misf LANE, zeggende dat haar vader boven alle andere bedienden op hem gefteld was, trok zich zijnen toeftand zorgvuldigst aan. Een- of tweemaal bragt zij zelve hem zijn eten; doch daar zij, zonder opzien te verwekken, dat niet altijd kon doen, droeg men zulks eens aan den huisknecht op, en niet weinig zeker fchrikte de Koning, toen deze man op de knieën viel, en met tranen in de oogen uitriep: „Wat ben ik verblijd, uwe Majesteit te zien!" Na een oogenblik bedenkens begreep de Koning, dat het raadzaamst zijn zou, den genen, die hem dus herkend had, tot zijnen vriend te maken; en hij heeft ook geene reden gehad,

om over dit besluit berouw te gevoelen, daar de zorg van dien bediende hem voor ontdekking van den kant der overige huisgenooten beveiligde.

Het ontworpen plan bragt mede, dat Misf LANE, in geval er zich geene gelegenheid, om ter zee te vertrekken te *Bristol* mogt opdoen, aan den Heer TORTON zou zeggen, dat haar voornemen was, alvorens naar huis te keeren, nog eenen anderen vriend in *Dorfetfhire* te bezoeken, om op deze wijs weder een ander punt der kust te bereiken. Tot uitvoering van dit plan bood zich weldra eene gunftige omftandigheid aan, en den 18den September had KAREL, zonder herkend te worden, het huis van een' zijner vrienden, den Kolonel WIJNDHAM, bij *Sherborn*, in *Dorfetfhire*, gelukkig bereikt. WILMOT, die den Koning uit *Bentley* nagereisd, en, fchijnbaar onbezorgd, met eenen valk op den arm, den geheelen weg over gereden was, eene onderneming, welke hemzelven, zoo wel als zijnen heer, uiterst gevaarlijk had kunnen worden, voegde zich in WYNDHAM's huis weder bij hem, om te beraadflagen, wat nu verder ondernomen behoorde te worden. Offchoon zij zich thans hier in de nabijheid der zeekust bevonden, konden zij er des te minder op veiligheid rekenen, vermits de tegenpartij juist te dezer plaatfe veel aanhangers telde, en geheel de bevolking, vriend zoo wel als vijand, zich nog altijd met het onbekende lot des Konings bezig hield. Na menige vruchtelooze poging vond Kolonel WYNDHAM eindelijk te *Lyme Regis* een fchip, hetwelk hij huurde, om eenen Edelman met deszelfs bediende (den Koning en WILMOT) naar de *Franfche* kust te brengen. Plaats en tijd der infcheping werden thans nader afgefproken, en, om zoo veel mogelijk opzien of verdenking te vermijden, had WYNDHAM zich bevlijtigd, in eene herberg, die door eene weduwe bij *Charmouth* gehouden werd, een paar kamers te vinden, om, naar hij voorgaf, tot fchuilplaats voor een jong paar te dienen, dat heimelijk met elkander getrouwd was. Overeenkomftig deze affpraak, kwam KAREL kort daarna er aan, verzeld door eene jonge dame, JULIANA CONINGSBY genaamd, als ook door WILMOT en den Kolonel. Tot dusverre was alles naar wensch gegaan; maar nu kwam het bepaalde uur, waarop het fchip verfchijnen moest, en geen vaartuig kwam opdagen. Met het aanbreken van den dag ging WILMOT zelf naar *Lyme* op weg, om naar het fchip te vernemen; terwijl

KAREL met de jonge dame, welke hij voorgaf aldaar niet in veiligheid te achten, naar *Bridport* reed, om er op WILMOT te wachten. Hier echter, geraakte hij in het grootste gevaar, dat hem op geheel zijne vlugt nog overkomen was. Hij vond er, namelijk, een vijandelijke korps van 1500 man, dat alhier ingescheept moest worden, en de geheele omtrek was digt gedrongen vol menschen. Ware hij teruggekeerd, zoo zou hij zich hoogst waarschijnlijk aan vermoeden en aan ontdekking hebben blootgesteld; moedig vervolgde hij derhalve zijnen weg, tot dat hij de herberg bereikt had. Hier was hij, vergelijkenderwijs, weder in veiligheid, en kort daarop kwam hij en WILMOT, buiten de stad, bij elkander, als wanneer hij vernam, dat de reden van het achterblijven van het schip geweest was, dat de vrouw van den Kapitein dezen had afgeraden, zich met eene zaak, die haar verdacht scheen, in te laten.

Zij zagen zich dus weder gedwongen, eene andere gelegenheid af te wachten, en de Koning, aan wien veel, dat in de nabuurschap voorviel, ongerustheid verwekken moest, besloot, den 8sten October, WYNDHAM's huis te verlaten, en naar *Heale*, bij *Salisbury*, in dat eener weduwe HYDE te vlugten. Hier gelukte het eindelijk aan een' zijner vrienden, om voor hem de overvaart te bedingen aan boord van een kolenschip, dat bij *New-Shoreham*, niet verre van *Brighton*, lag, en naar de *Fransche* kust bestemd was. Den 15den October kwam KAREL te *Brighton*, om den laatsten gang te doen, die hem voor langen tijd buiten het bereik zijner vijanden moest brengen. Doch ook hier nog was hij op het punt om verraden te worden. Toen hij, namelijk, des avonds, te *Brighton*, met den eigenaar en den Kapitein van het schip aan tafel zat, ontdekte deze laatste, die tot nog toe onbewust gebleven was, wien hij aan zijn huis ontvangen had, dat deze reiziger niemand anders was, dan de Koning. Evenwel hij liet alleen den Vorst zelven merken, dat hij hem herkend had; want hij bezigde eene zich opdoende gelegenheid, om 's Konings hand te kussen, en hem toe te fluisteren: „Ik hoop, zoo ik in het leven blijf, mijzelven nog als Pair en mijne vrouw als Paires te zien." KAREL lachte hem vriendelijk toe, tot blijk dat hij den zin der woorden begrepen had. Kort daarop stak het schip in zee, en den 17den October betrad de Koning de kust van *Frankrijk*.

Dat KAREL onder al deze gevaren zoo gelukkiglijk zij-

nen vijanden ontkomen was, werd door zijne aanhangers als een wonderwerk beschouwd, en inderdaad grensde het aan het wonderbare. Onder de vele personen, die met den Koning in aanraking gekomen waren, en die meestal tot de lagere volksklassen behoorden, was er niet een eenige, die door den grooten, op deszelfs hoofd gestelden, prijs in verzoeking geraakte, hem te verraden; en verheugend is de gedachte, dat KAREL naderhand, toen hij tot den troon verheven werd, ook de magt had, om aan de PENDERELS, LANES, WYNDHAMS en anderen zijne dankbaarheid voor de diensten te bewijzen, welke zij hem in den tijd van gevaar en nood bewezen hadden.

STRENGE PURITEINEN IN NIEUW-ENGELAND.

Deze strengheid toont zich niet alleen in de zeden; men ziet dezelve ook in de wetten doorstralen. Dronkenschap, hazardspelen, ongebondenheid, Godslastering, het niet vieren of het ontheiligen van den zondag zijn, in *Massachusetts*, overtredingen, die met gevangenis of geldboete gestraft worden. Het in *Nieuw-Engeland* heerschende *Puriteinismus* oefent zijnen invloed nog over alle de Vereenigde Staten uit; zoo bepaalt het Strafwetboek van *Ohio* gevangenis op ongeoorloofden omgang tusschen ongehuwde mannen en vrouwen. Ik heb te *Cincinnati* personen gezien, welke om zoodanige overtreding veroordeeld en in een' ongezonden kerker opgesloten werden, waar de frissche buitenlucht niet kan indringen. Te *New-Tork* zijn alle kansspelen, als kaart-, dobbelen biljart-spel, op alle openbare plaatsen, in herbergen, kroegen, pakketbooten enz., op eene boete van 10 *dollars* voor den waard of houder, verboden. Ieder persoon, die zekere som met een hazardspel wint, moet vijfmaal de som van het gewonnen geld, als boete, betalen. Die in eenig spel of door eene weddenschap eene som van 25 *dollars* verliest of wint, wordt schuldig aan wangedrag (*misdemeanor*) verklaard, en verbeurt eene geldboete, welke niet minder dan vijfmaal de hoeveelheid van het verlorene of gewonnene zijn mag. De wetten van denzelfden Staat straffen niet alleen Godslastering, maar ook alle vloeken en zweren; zij verbieden het verkoopen van sterke dranken in de nabijheid eener godsdienstige vergadering, ten minste op eenen afstand

van twee (*Eng.*) mijlen in het rond. Het Wetboek van *Penſylvanië* behelst dergelijke verordeningen: op dronkenſchap is deels gevangenis, deels geldboete bepaald; en herbergiers, welke gelegenheid tot het overtreden der wet verſchaft hebben, verliezen hun patent. Wanneer iemand als drinker of dagelijkſche zuiper bekend is, benoemt men voor hem eenen *curator* of voogd, als of de perſoon krankzinnig ware; en zoo iemand, hij zij herbergier, ſtoker of tapper, hem ſterken drank verkoopt, moet deze 10 *dollars* boete betalen.

ROOD, WIT EN BLAAUW.

Drie kleuren, ja, wier wondre pracht
Reeds uitblonk bij ons voorgeſlacht;
Drie kleuren, die ons 't harte boeijen;
Drie kleuren, die nog dag aan dag,
O Neêrland! in uw ſchoone Vlag
Met onverdoofbren luister gloeijen.

Ja, welk een mastbosch voor ons oog
Langs IJ- of Maaskant weemlen moog,
Geen Vlag, waarvoor uw Vlag moet zwichten!
Zij golft en glanst ons toe van ver,
Als waar' ze een ſchittrende avondſter
In 't heir der mindre hemellichten.

Belonkt haar van d' azuren trans
De heldre zon met gouden glans,
Hoe liefiijk ſtreelt zij 't oog der volken!
Beſtookt de orkaan den hollen vloed,
Ze ontleent haar pracht een hooger gloed
Aan 't graauw van 's hemels donderwolken.

Van waar ons 't hart zoo diep geroerd,
Als ze aarde en zee wordt omgevoerd,
Of ſtaatlijk opſtijgt uit ons midden?
Wat raadſel dan, wat hoogen zin,
Wat Godſpraak houdt dat wonder in, —
Die Vlag, die volk bij volk aanbidden?

Wat zien we in dat zoo gloeijend rood?
Het bloed, dat hen door de aadren vloot,

Die ze eens zoo ſtout aan 't niet onttogen;
Het bloed, waardoor nog onze borst
Den dood trotſeert voor Land en Vorst,
Zoo ſlechts die Vlag ons blinkt in de oogen.

Wat wil dat wit, die heldre baan?
Zij wijst ons Neêrlands braafheid aan;
Zijn blanke trouw; zijn' open handel.
Ja, Volken! wie ons prijze of laak',
Zóó vlekloos rein is Neêrlands zaak,
Zóó ongekreukt zijn woord en wandel.

Dat blaauw, met rood en wit vereend,
En Naſſau's wapenſchild ontleend,
Wat mag dat vorstlijk blaauw ons toonen?
Dat blaauw weêrglanst het blaauwend ſtaal,
Dat, eeuw bij eeuw, de zegepraal
Of neêrlaag gaf aan 's werelds troonen.

Dat ſtaal, nooit ſtrafloos aangeſard;
Dat bloed, zoo warm in 't Hollandsch hart;
Dat vlekloos regt, naast God ons heilig;
Dat, Neêrland, ſtelt uw' dierbren grond
— Nog meer dan 't ſluwſte Troonverbond —
Voor 't helsch verraad der boosheid veilig.

Waai uit, waai uit dan, ſchoone Vlag!
Geen Vorstlijk feest, geen vreugdedag
Verlustig 't hart van Neêrlands braven,
Of wapprend toone uw purpren gloed,
Uw ſchitt'rend blaauw, dat ſtaal en bloed
Ons regt tot in den dood zal ſtaven!

A. C. SCHENK.

DE EDELE VORSTIN.

Eene Vorſtin uit de *Rijnlanden* deed eens met eene harer Hofdames eene wandeling; want de groene boomen, het ſtroomende water en het blaauwe hemelgewelf bevielen haar, gelijk God ze gemaakt heeft, veel beter, dan zoo als zij in den ſchouwburg nagemaakt worden. Aan den weg zat eene

behoeftige, blijkbaar door kommer nedergedrukte vrouw, met een' kwijnenden zuigeling op haren fchoot. Door medelijden aangedaan, bleef de Vorftin ftilftaan, en zeide: „ Waarfchijnlijk is uw kindje ziek?" — „ Ach!" hernam de arme vrouw, „ het wurmpje moet verfmachten; het voedfel in mijne borften is opgedroogd, want federt twee dagen heb ik niets gegeten dan een ftukje droog brood." Op eenen wenk der Vorftin haalde de Hofdame een goudftuk uit, en gaf het aan de ongelukkige moeder. Deze nogtans begon te fchreijen, en zeide: „ Kon het maar terftond in zog verkeeren!" Dit woord trof het hart der edele Vorftin. Te huis had ook zij eenen zuigeling, dien zij zelve zoogde. Zij zette zich naast de arme vrouw op het gras, nam haar het kind van den fchoot, en legde het aan hare borst. — Ik had op dit oogenblik wel de arme moeder willen zien en de voortreffelijke Vorftin, en ook, zoo iets zoodanigs gezien kon worden, den Engel, die naast haar ftond!

DE DROOM VAN EEN' TER DOOD VEROORDEELDEN.

De morgennevelen rustten nog op de toppen van den berg, aan wiens voet het Amerikaanfche ftadje *Redcliff* ligt; maar de wegen, die derwaarts leiden, waren reeds met de bevolking van den ganfchen omtrek vervuld. Te *Aylesbury* waren alle winkels gefloten; de hamer van den groffmid rustte op het aanbeeld; geen rijtuig was op de ftraten te vinden, ja zelfs de deur der herberg was digt, en de fleutel volgde den bezitter naar eerstgenoemde plaats; kortom, alles duidde aan, dat eene buitengewone gebeurtenis aldaar moest plaats grijpen.

Hoe meer men het ftadje *Redcliff* naderde, des de grooter werd het gewoel van menfchen. Mannen, vrouwen, kinderen en paarden, alles wemelde daar bont door elkander. Het ftadje was reeds meer dan vol, vóór nog de ftralen der zon het dal, waarin het lag, verlichten konden. In de herberg heerschte eene ongemeene drukte; in de ftraten begroetten alle bekenden elkander; de paarden trappelden; de honden blaften; de vrouwen praatten; maar de aanblik dezer woelige menigte liet niet gisfen, tot welk einde zij derwaarts was zamengevloeid.

Binnen de muren der oude, aan den voet des bergs gele-

gene, steenen gevangenis had dien morgen een tooneel van geheel anderen aard plaats gehad. Daar lag, in een vochtig, bedompt, slechts door eene kleine opening spaarzaam verlicht kerkerhol, met ketens beladen, een ongelukkige, wiens einde nabij scheen te zijn. Eenige uren vroeger was zijne getrouwe gade, met zijn dochtertje, van verre gekomen, om hem aan den rand des grafs nog eenmaal in de armen te sluiten. De korte zamenkomst was ten einde. De ongelukkigen hadden zich wederzijds aan de hoede van hunnen Hemelschen Vader aanbevolen, en waren toen gescheiden: de man, om zijn lot op het schavot moedig tegen te gaan; de vrouw, naar het scheen, om de lange terugreis weder aan te nemen. Uitgeput en afgemat zonk de veroordeelde in een' diepen slaap.

De naam van dezen man was CREEL, en *Virginië* zijn Vaderland. Hij was, terwijl hij naar zijne woonplaats terugkeerde, gevangen genomen en vervolgens ter dood veroordeeld, wegens een' moord, dien hij aan een' reiziger gepleegd zou hebben, die eene niet onbeduidende som gelds bij zich had, met hem een eind wegs had gegaan, en in de herberg, waar zij overnachtten, vermoord was gevonden.

CREEL had zijne onschuld onafgebroken betuigd; de omstandigheden getuigden echter tegen hem, en hij werd derhalve, hoewel men het geld niet bij hem gevonden had, tot den strop verwezen. De dag tot zijne ter doodbrenging was nu verschenen, het schavot reeds opgerigt, de nieuwsgierige menigte van heinde en ver toegestroomd, en van alle kanten weërgalmde de kreet: „Weg, weg met den moordenaar!"

Eindelijk naderde het uur van elven. De Geregtsdienaars traden den kerker des veroordeelden binnen, schudden hem wakker, kondigden hem aan, dat alles gereed was, en bevalen hem, hen te volgen. — „Ha! de droom! de droom!" riep hij plotseling, op zonderlingen toon, uit. — „Welke droom?" vroeg de Sheriff, door het zeldzame gedrag des veroordeelden opmerkzaam gemaakt.

„Ik droomde, — ja, zoo was het! — dat, terwijl gij, Mijnheer de Sheriff, mij op het schavot mijn doodvonnis voorlaast, plotseling een man door de menigte heendrong, met een' witten hoed op het hoofd, in een' grijzen jas gewikkeld, met zware bakkebaarden. Een vogel vloog over zijn hoofd heen, en schreeuwde: „Dat is LEWIS, de moordenaar van den reiziger!"

De Sheriff en zijne ambtgenooten ontstelden, beraadslaagden

met elkander, en kwamen, daar droomen in die ftreken veel golden, overeen, zorgvuldig naar den man met den witten hoed en den grijzen mantel rond te zien. De kerkerdeur werd geopend, en de ongelukkige betrad, met het gebedenboek in de hand, het fchavot. Naauwelijks echter had hij het betreden, toen hij zijne blikken navorfchend over de menigte weiden liet. De Sheriff las het vonnis voor; de angst des veroordeelden klom van oogenblik tot oogenblik; hij liet het hoofd in vertwijfeling op de borst zinken; toen hij het echter weder ophief, ftond een man, juist zóó als hij hem uitgeduid had, flechts zes voeten van de ladder verwijderd. — „Dat is LEWIS, de moordenaar van den reiziger!" riep de gevangene met vonkelende blikken.

Men maakte zich onverwijld van den vreemdeling meester. Deze poogde eerst te ontvlugten; maar, ziende dat zulks vruchteloos was, beleed hij den moord, gaf de omftandigheden daarvan op, en deed aanwijzing, waar zich het geftolen geld bevond, waarop hij aan het geregt werd overgeleverd. CREEL werd terftond in vrijheid gefteld, en verwijderde zich, als waren zijne zinnen verbijsterd, met onbegrijpelijken fpoed.

Drie dagen verliepen. CREEL was verdwenen; maar nu werden eensklaps de Regters, door de nadere bekentenis van den perfoon met den witten hoed en de zware bakkebaarden, in eene onbefchrijfelijke verbazing gebragt, want deze bleek nu niemand anders te zijn, dan — de vrouw des veroordeelden! Het plan ter redding was tusfchen hen beiden in de gevangenis afgefproken, en op eene zoo wèl geflaagde wijze bewerkftelligd geworden. Of CREEL werkelijk den moord gepleegd hebbe, is nooit aan den dag gekomen. De vrouw werd, na kortftondige opfluiting, op vrije voeten gefteld, en nooit is van haar of haren man iets meer vernomen.

DE NARRENMETER.

FOX was bij menige gelegenheid, gewoon te zeggen: „Ik zou toch wel willen weten, wat Lord B... er van denkt." Lord B... nu was een uiterst dom mensch, en de vrienden van den grooten FOX werden dus niet weinig door de nieuwsgierigheid geplaagd, om te weten, waarom hem toch zoo veel aan de meening van een zoo nietsbeduidend wezen ge-

legen lag. „ Zijne meening," zeide FOX eindelijk, „ is van veel meer belang, dan gij waarschijnlijk denkt. Hij is een volkomen vertegenwoordiger van alle gewone *Engelsche* vooroordeelen; en wat Lord B... van eenen maatregel denkt, zal gewis ook de groote meerderheid van het *Engelsche* volk er van denken." — Niet ondienstig ware het, wanneer ieder Minister zulk eenen *narrenmeter* bezat, om daaraan den indruk te toetsen, dien deszelfs maatregelen op het gros van het volk zullen maken.

RUIL GEENE OUDE KLEEDEREN TEGEN NIEUWE IN.

Te *Parijs* werd op straat een ontsnapte galeiboef gevat. Men bragt hem naar de prefectuur van policie. In het gevangenvertrek aldaar vindt hij eenen ouden kerkermakker, die hem beklaagt, dat hij weder in handen van het geregt gevallen is, en zulks des te meer, zegt hij, daar hij zelf op het punt is om in vrijheid gesteld te worden. „ Het eenige, wat mij daarbij spijt," voegt hij er bij, „ is, dat ik zoo slecht gekleed, gelijk ik ben, weder in de wereld moet treden." — „ En mij, daarentegen," herneemt de galeiboef, „ wat helpen mij mijne nieuwe kleederen? Ziedaar, zoo gij het verkiest, daar hebt ge mijn' jas en hoed; voor de wandeling, die ik te doen heb, zijn mij uwe lompen goed genoeg." De ruil wordt dankbaar aangenomen, en naauwelijks is dezelve volbragt, of de gevangene, die in vrijheid gesteld moet worden, wordt in de spreekkamer geroepen. „ Laat mij eens, voor de grap, in uwe plaats gaan; het zal mij benieuwen, of zij mij herkennen," zegt de ander. Men herkende hem niet, en hij werd in het oude pak van zijnen kameraad ontslagen. Hoe het dezen laatsten in den nieuwen jas gegaan is, meldt het verhaal niet.

WERELDLUST.

De wereldlust is honigzeem, waarom wij, als de vliegen, zweven:
Hem, die er te onbedacht van lept, blijft ligt een vleugelstukje kleven.

DE MENSCHELIJKE WIL.

Zorg, dat uw wil u op deze aard' geen hemel zij,
Opdat hij namaals eens u tot geen' hel gedij'!

No. I. *Meng.* bl. 25. reg. 2. staat *dier*, lees *die*.

MENGELWERK.

OVER DE ECHTHEID DER GEDICHTEN VAN OSSIAN.

(*Vervolg van bl.* 73.)

Wij zullen, — om de echtheid van OSSIAN's Gedichten door *uitwendige* bewijzen te ſtaven, — eerst de *mogelijkheid*, daarna de *zekerheid* aantoonen, dat gedichten in de Oud-*Schotſche* of *Gaeliſche* taal gedurende eene reeks van meer dan veertien Eeuwen in derzelver vaderland hebben kunnen bewaard blijven: — en het zal ons dus blijken, dat men niet tot de ſtelling, waarvan wij de ongerijmdheid meenen te hebben aangetoond, alsof de ondichterlijke MACPHERSON te midden der ondichterlijke achttiende Eeuw de hoogſte poëzij, door de eerſte vernuften van *Europa* bewonderd, zou hebben ondergeſchoven, de toevlugt behoeft te nemen.

Reeds ſedert de vroegſte tijden waren de *Bergſchotten* aan zang en poëzij gewend. Zij behoorden tot den toen zoo uitgebreiden *Celtiſchen* volksſtam, die ook in *Frankrijk*, *Spanje*, *Engeland* en *Ierland* gewoond heeft, en in laatstgemelde landen nog leeft. Zij waren van het gebruik der letteren verſtoken, maar bewaarden, even als vele andere Natiën, in liederen hunnen oorlogsroem en de groote daden der Vaderen. De *Barden*, die deze liederen vervaardigden, opzongen en meerendeels in het geheugen prentten, waren, gelijk in den geheelen *Celtiſchen* volksſtam, (ook in Oud-*Gallië*) hoog geëerd, en bleven zulks nog lang na de invoering des Christendoms, zoodat EDUARD I van *Engeland* den volksgeest in *Wales* en *Schotland* niet beter wist te fnuiken, dan door de uitroeijing der *Barden*. Nog ten tijde van BUCHANAN echter, (tijdgenoot van de invoering der Hervorming) in de 16de Eeuw, toen zij nog zoo wel liederen vervaardigden, als die voor de Grooten of voor het Volk

opzeiden, en bij ſnarenſpel opzongen, gelijk de oude *Rhapſooden*, waren de *Barden* onder dien naam bekend. BUCHANAN noemt die dichtſtukken „ geenszins onbe- „ ſchaafd." (*) Datzelfde was het geval op de *Hebridiſche* eilanden, ten Westen van *Schotland*, en deze bevatteden, zegt de Geſchiedſchrijver bepaaldelijk, *den lof van dappere mannen.* Een ander *Schotsch* Geſchiedſchrijver, JOHNSTON, merkt aan „dat de *Schotten* in „ ouden tijd hunne HOMERUSSEN en MARO's hadden, door hen *Barden* genaamd. Deze *declameerden* „ de daden hunner oude, dappere krijgslieden in heldenverzen, geſchikt voor de toonen der harp; hiermede „ wekten zij de gemoederen der hoorders tot roem en „ deugd, en leverden voorbeelden van dapperheid aan „ het nageſlacht. Deze orde van mannen beſtaat nog „ onder de bewoners van *Wales* en Oud-*Schotland*, en „ draagt nog den naam der *Barden* in hunne taal."

De taal dezer Barden was eene grondtaal der wereld, de *Celtiſche*, verwant met *Grieksch*, *Latijn* en zelfs *Duitsch*, en is een der grootſte takken van den *Indo-Germaanſchen* ſtam, die zich over het land ten Noorden der *Zwarte Zee*, of over den *Archipel* uit *Azië* naar *Europa* verſpreid heeft, en daar verdeeld is in *Grieksch*, *Latijn*, *Slavonisch* en de zoo verſchillende takken van het *Duitsch.* Dan, nog vóór die talen moet het *Celtisch* naar *Europa* gekomen zijn, gelijk de afgelegenheid der landen bewijst, thans door *Celten* bewoond, die achtervolgens door de later gekomene volkstakken tot naar *Europa's* uiterſten westerhoek werden verdrongen. De overeenkomst dezer taal met het *Grieksch*, *Latijn* en eenige *Oosterſche* talen is door MAC ARTHUR's *Aanteekeningen over de echtheid van* OSSIAN ten klaarſte bewezen. (†)

Dus bleef de toeſtand van *Schotland*, onder *Druïden*,

(*) *Non inculta.*

(†) *The Poems of* OSSIAN *in the original Gaelic*, Vol. III. p. 421–431.

of Opperpriesters, onder hoofden der onderscheidene stammen of *Clans*, en door *Barden*, die tot heldenmoed in den strijd aanspoorden, gedurende al den tijd der *Romeinsche* heerschappij in *Engeland* en zuidelijk *Schotland*. Vergeefs deden onderscheidene *Romeinsche* Veldheeren, gelijk AGRICOLA, of zelfs Keizers, gelijk SEVERUS, pogingen om het noordelijk gedeelte van *Schotland*, waar de *Kaledoniërs* (*) woonden, te onder te brengen; en de taal der minachting bij APPIANUS (*Praefatio Histor. C.* 5.): *de Romeinen hebben van Britannië meer dan de helft; het andere behoeven zij niet*, was blijkbaar slechts ingerigt, om het onvermogen der overheersching van dezen krijgshaftigen stam te bedekken. In een' der togten van CARACALLA, Zoon van SEVERUS, leden de *Romeinen* zelfs eene belangrijke nederlaag, die hun door een' der *Kaledonische* Opperhoofden, FINGAL, wiens naam door dat geheele land tot op dezen dag met den grootsten roem bekend is, werd toegebragt. Onder zijnen Grootvader zou, volgens de overlevering, de heerschappij der *Druïden* gevallen zijn. Deze trotsche priesters hadden zich de geheele geestelijke magt aangematigd, benevens het regt, om den *Wergobret*, of het algemeene Opperhoofd in groote gevaren van oorlog, aan te stellen. Doch de gedurige oorlogen met de *Romeinen* hadden deze waardigheid genoegzaam erfelijk doen worden; en, toen de *Druïden* hun regt van verkiezing weder wilden doen gelden, gaf dit aanleiding tot eenen burgeroorlog, waarin hunne magt en zelfs hunne geheele orde in *Schotland* vernietigd werd, en weinigen naar afgelegene holen ontsnapten. FINGAL's Grootvader of Vader was toen *Wergobret*, en deze waardigheid ging zekerlijk op deszelfs Kleinzoon of Zoon over. Het is dus niet te verwonderen, dat wij geene stellige Godsdienstbegrippen, die met

(*) Dit woord komt af van *Kael*, den volksnaam, (*Kelt*, *Kalt*, *Kael*, *Gal*, bij ons en de *Engelschen Wal* of *Wael*) en *Don* of *Dun*, (hoogte, ons *duin*) en dus *Bergcelten*.

de orde der *Druiden* ten naauwste verbonden waren, in de gezangen van FINGAL's Zoon, OSSIAN, vinden. De naam van FINGAL of FINN is in *Schotland* als die van een der eerste helden algemeen beroemd. Wie kent niet de *Fingals-grot* op het eiland *Staffa*, welke nog dezen naam draagt? Reeds in de veertiende Eeuw vermeldt hem een beroemd ridderdicht van BARBOUR op den held BRUCE. Hij ging in de overlevering door voor een' held van reusachtige gestalte (zeven ellen hoog) en werd somtijds FIN MACCOUL (*de Zoon des Hemels*) genoemd. Van toen af vinden wij in de zestiende en zeventiende Eeuwen, bij verschillende Schrijvers, gedurige vermelding van FINGAL als een held gelijk SAMSON en WALLACE, (*Schotlands* bevrijder in de veertiende Eeuw) als bestrijder zelfs van den boozen geest. Men reist, zegt NODIER, schier geene mijl in *Schotland*, zonder eene der zalen van OSSIAN, eene der grotten van FINGAL, het spoor van hunnen doortogt of hunne grafplaats, te vinden. Op de westkust van *Arran* zijn *Fingals-grotten*, waar de held op dat eiland vaak om te jagen vertoefde. Een dier holen is 112 voet lang, 30 hoog, en gaat al vernaauwend naar binnen. Men vindt ook eene andere *Fingals-grot*, en de plaats van eene zoogenaamde *Clachan-Ossian*, of *grafsteen van Ossian*, (de grafsteen is ongelukkig, op de heirbaan staande, omver gevallen, maar met nog vier kleinere steenen in wezen.) Zij liggen in het Graafschap *Invernesf*, geheel in het midden der *Hooglanden*. Men vindt in oude *Galische* gezangen melding van OSSIAN's verblijf aan de rivier *Bran*, die in de *Tay* valt, en van de plaats, waar de zwaarden en wapenrustingen voor FINGAL en zijn heir werden vervaardigd. Men heeft nog eene plaats, de *Bardenheuvel* genaamd, waarvan OSSIAN bezitter zou zijn geweest. In *Morven* (een gedeelte van *Wester-Schotland*) en op de eilanden zijn nog vele plaatsen, *Fingal's Ford*(veer)of *heuvel*, *Fingal's stappen* of *trappen* genoemd. OSSIAN *dall* (*de blinde* OSSIAN) is in *Schotland* een even zoo welbekend persoon als bij ons *de sterke* SIM-

SON of *de wijze* SALOMO, en men hoort zeer dikwijls de ſpreekwijze van iemand, die alle de zijnen overleefd heeft: OSSIAN, *de laatſte van* FINGAL's *bloed; hij is zoo ſchoon als* AGANDECCA, *zoo zangerig als* MALVINA; *hij is eenzaam als* OSSIAN, *vlug als* CUTHULLIN, enz.) Iets, dat zeer oud is, heet *Fion-lach*, of *uit Fingal's tijd.* Doch FINGAL's roem is niet tot *Schotland* bepaald. Schier even groote vermaardheid geniet hij in *Ierland*, (waar hij zekerlijk, volgens de gezangen van OSSIAN, veel heeft geoorloogd.) Doch de *Ierſche* gedichten, (die van FINGAL soms onder den naam van FERGUS ſpreken) zijn, volgens het algemeene gevoelen, niet ouder dan tusſchen de 8ſte en 12de Eeuwen. OSSIAN wordt daarin als *Christen* en leerling van PATRICK, den beroemden Apostel van *Ierland*, voorgeſteld; iets, hetwelk geheel ſtrijdig is met de tijdorde, volgens welke OSSIAN in de derde Eeuw geleefd hebbende, den 200 jaren na hem in *Ierland* gekomen' Evangelieprediker onmogelijk kan hebben gezien. Ook vindt men bij de *Ieren* allerlei vertellingen van de *reuzen* FIN, OSSIAN en OSCAR; de eerſte zou zelfs den bekenden *reuzendam* (thans meest door de zee verzwolgen) als brug tusſchen *Schotland* en *Ierland* aangelegd hebben.

Daar dus FINGAL en OSSIAN in *Schotland* zoo beroemd waren, is het geheel niet te verwonderen, dat hunne liederen zeer lang in het geheugen der menſchen bewaard bleven. JONES zegt dit van vele *Arabiſche* zangen; het is bekend van de liederen van HOMERUS, die eerst 400 jaren na den Dichter door PISISTRATUS werden bijeengebragt en opgeſchreven uit den mond der *Rhapſoden.* Doch wij behoeven hiertoe niet eens de toevlugt te nemen. De *Druïden kenden*, volgens (CESAR, die hen in *Gallië* wel moest opmerken) *de ſchrijfkunst, en bedienden zich in de dingen des gemeenen levens van Griekſche letteren* (waarſchijnlijk uit *Marſeille* ontvangen); maar hunne *gewijde geſchriften* (over de onſterfelijkheid der ziel, de ſterre- en natuurkunde, en over de Godsdienst) *wilden zij opzettelijk niet in ge-*

schrift brengen, deels om het volk daarmede niet bekend te maken, (het was eene priesterkaste, gelijk in *Indië*) deels opdat de leerlingen niet, op het schrift vertrouwende, te weinig hun geheugen oefenen zouden. (*) Nu was echter *die geheime leer uit Britannië tot hen gekomen*, waarheen zich de *Gallische Druïden* dikwerf begaven om zich naauwkeuriger te oefenen. (†) En als leerlingen konden schrijven, zouden dan de leermeesters dit niet gekend hebben? Ook weet men stellig, dat het *Druïdische* of *Celtische* Alphabet 16 letters had, waarvan elk den naam van eenen boom of eene plant droeg, en dat *zij eenigzins naar de Griekscke karakters geleken*. (§) Zou nu, bij de vernietiging van de orde der *Druïden*, deze geheele wetenschap zijn verloren gegaan? Zouden niet de *Barden*, naast de *Druïden* de bewaarders van de geestgewrochten der Natie, dat heilige vuur hebben ontstoken en medegedeeld? Wij weten zelfs stellig, dat de *Druïden* grootendeels eene schuilplaats vonden op het eiland *Iona*, een der *Hebriden*, aldaar eene school opritgten, en ongemoeid leefden, tot dat zij door den *heiligen* COLUMBANUS, of COLUMBA, een' Christenzendeling in de zesde Eeuw, werden verdrongen, die echter van hunne kunde, zoo het schijnt, heeft weten gebruik te maken. Maar, ondersteld zelfs dit verlies der letteren, dan behoefden de Gedichten van OSSIAN toch niet langer dan drie of vier Eeuwen aan de mondelinge overlevering alleen te worden toevertrouwd; iets, hetwelk zoo dikwerf omtrent de dichterlijke voortbrengselen van andere Natiën het geval is, en het hier vooral moest zijn, waar eene gevestigde orde van Dichters met het bewaren der gezangen hunner voorouderen in het geheugen belast was, en waar die zoo dikwijls op feestmalen of andere plegtige gelegenheden werden opgezongen. *Van drie of vier Eeuwen* zeggen wij, want het klooster van *Iona* of *Icolmkill* werd reeds in

(*) CAES. *de Bello Gall.* L. VI. C. 14. (†) C. 13.

(§) DAVIES, *Celtic Researches*, aangeh. in *Poems of* OSSIAN *from the Originals*, V. III. p. 388, 389.

de zesde of zevende Eeuw een zetel van geleerdheid, waar de beroemde COLUMBA leefde en predikte. Het is zeker, dat toen reeds de fchrijfkunst aldaar werd beoefend; en dat COLUMBANUS *Galisch* fchreef, is zeer waarfchijnlijk. Zeer fpoedig na de invoering des Christendoms in *Schotland* werden in dit klooster ftukken, zoowel in de *volkstaal* (dit was toen voor geheel *Schotland* het *Galisch*) (*) als in het *Latijn* in de *zevende* Eeuw gefchreven. De monnik ADAMANNUS fchreef het leven van den heiligen COLUMBANUS, een' grooten Geleerde onder de *Galen*, te *Iona*, hetwelk toen het middelpunt der Noordfche geleerdheid onder de Christenen was, gelijk naderhand *St. Gallen* in *Zwitferland*, (ook al de ftichting van een' *Schotfchen* Zendeling.) Zekerlijk begonnen toen de nog altijd beftaande Barden ook voor hunne liederen het fchrift te gebruiken; *Morven*, OSSIAN's geboorteland, is flechts door het eiland *Mull* van *Iōna* gefcheiden. In eene verzameling van *Galifche* handfchriften, door de *Hooglandfche* Maatfchappij te *Londen* in 1803 aan die te *Edinburg* ten gefchenke gegeven, vindt men niet minder dan 11,000 verzen; fommige gedichten daaronder zijn van OSSIAN, FINGAL's Zoon, FERGUS den Bard, CAOILT en CONAN, vrienden en tijdgenooten van OSSIAN, op onderfcheidene tijden gefchreven. Het oudfte handfchrift in deze verzameling was van de *negende* of *tiende* Eeuw, en bevatte, onder den titel van *Emanuel*, oude Gefchiedenisfen (ook van CAESAR's togt naar *Britanniën*) en berigten over de zeden, gewoonten, wapendragten en bijgeloovigheden der oude *Kaledoniërs*, en andere handfchriften in dezelfde taal uit de tiende of elfde, en de twaalfde of dertiende Eeuwen. Dit alles werpt de onderftelling van JOHNSON, dat *er geene Galifche hand-*

(*) Tot aan het midden der elfde Eeuw, (de heillooze Regering van MACBETH) was het *Galifche* de *algemeene* taal in *Schotland*, zelfs ten Hove, en de Geestelijkheid kon geene andere taal fpreken. Zie *Poëms of* OSSIAN *in the Original*, V. III. p. 394.

ſchriften, *meer dan eene Eeuw oud*, zouden beſtaan, volledig omverre.

Maar vanwaar komt dan toch de tegenwoordige ongemeene ſchaarschheid van *Galiſche* werken? Vele redenen hebben daartoe zamengewerkt. Vooreerst was, in de vroegere Middeleeuwen, de taal der *Kelten* of *Galen* die van geheel *Schotland*. Maar toen de *Laaglanden* door vele *Angel-Sakſers*, die de tirannij der *Noormannen* van WILLEM *den Veroveraar* kwamen ontvlugten, werden bevolkt, en allengs hunne taal met eenige wijziging aldaar de heerſchende werd onder MALCOLM, die naar het Hof van EDUARD *den Belijder* gevlugt was, en de Koningszetel in het lage land werd opgeſlagen, toen verviel allengs de *Galiſche* letterkunde, en werd er weinig meer geſchreven, hoewel nog altijd de Barden, gelijk men denken mag, hunne oude gezangen aan het ſchrift toevertrouwden. Maar ſpoedig kwamen er grootere rampen. *Iōna* en alle andere echt *Schotſche* kloosters werden door den overweldiger van *Schotland*, EDUARD I, *Engelands* Koning, in 1296 geplunderd, ten einde, zegt HUME, „alle gedenkſtukken der „Oudheid te vernietigen, die de gedachtenis van 's lands „oude onafhankelijkheid konden bewaren en de *Engel*„*ſche* aanſpraken wederleggen." In 1304 ſchafte dezelfde geweldenaar alle de *Schotſche* wetten en gewoonteregten af, en deed verdere geſchiedwerken, die zijne vroegere naſporingen waren ontſnapt, vernielen. De verwoesting moest verſchrikkelijk zijn; want men weet, dat destijds de kloosters de groote, bijkans eenige bewaarplaatſen der letteren waren; terwijl de Bardenzangen, die niets dan vrijheids- en vaderlandsliefde, heldenmoed en onafhankelijkheid ademden, en tevens als kostbare bouwſtoffen voor de Geſchiedenis in den vroegſten tijd mogten gelden, zekerlijk de *Vandaalſche* vernietingszucht van den heerschzuchtigen Koning niet zullen ontſnapt zijn. Men weet ook, dat er vóór die vernieling te *Iona* eene kostbare boekerij was, daar Koning EUGENIUS VII *in het begin der achtſte Eeuw*

(ruim eene halve Eeuw vóór KAREL *den Grooten*) alle bescheiden en boeken, die betrekking hadden tot de *Schotsche* Geschiedenis, te *Iona* of *Icolmkill* bij elkander had doen verzamelen, alwaar hij het oude Bibliotheekgebouw deed afbreken, en een geheel nieuw, alleen tot dat einde opgerigt, bouwen. Men wil zelfs, dat, onder de geschriften dezer boekerij, een, uit den brand gered, in 1525 te *Aberdeen* werd gebragt, doch *door ouderdom genoegzaam onleesbaar was;* het scheen echter een der verlorene boeken van SALLUSTERES te zijn.

Er was nogtans het een en ander aan de vernieling door Koning EDUARD ontsnapt: oude stukken, op parkement geschreven, die, helaas! door de onbesuisde Hervormers, welke met de misbruiken der Roomsche kerk ook hetgeen zij voor de wetenschappen gedaan had meenden te moeten vernietigen, door de *Schotsche Synode* vernield, of door de bezitters naar de *Jezuïten* te *Doucay* en te *Rome* werden geborgen. Iets werd er ook uit *Iona* naar *Inverary* in *Schotland* gebragt, alwaar een Hertog van *Montague* overblijfsels in de snuifwinkels als scheurpapier vond; en, tot overmaat van ramp, vielen alle de echte stukken betrekkelijk de oude *Schotsche* Geschiedenis, in het kasteel van *Stirling* nedergelegd, in 1651 in handen van den toenmaligen Generaal voor het Parlement tegen den Koning, MONK; hij zond die naar *Engeland;* zij werden, na de herstelling des Konings, naar *Schotland* terug gezonden, doch, om kosten te sparen, ter zee naar *Leith*, waarbij het meeste door storm verging. Men voege hierbij, wat er niet al in de tallooze burgeroorlogen van *Schotland* is verloren gegaan. Is het te verwonderen, dat er zoo weinig in de taal van FINGAL en OSSIAN is behouden gebleven? Hoe diep het *Galische* in *Schotland* gevallen was, kan men daaruit opmaken, dat er *tot op het jaar* 1780 *geene Bijbelvertaling in die taal bestond*, hoezeer de Kerkhervorming in geheel *Schotland* was aangenomen, en ook vele *Hooglanders* die beleden. In *Ierland* was het *Celtisch* nog zoo diep niet gezonken. Het had nog

tot in het laatst der zestiende Eeuw onder ELIZABETH zijne eigene wetten en taal, ook in openbare ſtukken behouden; eene taal, die van het *Schotsch-Galisch* weinig verſchilde. Dit maakt dus een verſchil van zes Eeuwen, dat het *Iersch* langer de taal der Regering en van de groote meerderheid der ingezetenen bleef; en van daar ook, dat er in die táal veel meer *Galiſche* geſchriften zijn, dan in *Schotland*, gelijk er reeds in 1684 eene Bijbelvertaling in het *Iersch* beſtond. Reeds hebben wij opgemerkt, dat daardoor de werken, betrekkelijk tot FINGAL en OSSIAN, meer de kleur der Middeleeuwen hebben aangenomen; in *Schotland* waren die meer tot een' vergeten' hoek des lands bepaald en bleven dus zuiverder. Men kan zich eenig denkbeeld maken van deze *Ierſche* gezangen uit de Fragmenten, die de Baron DE HAROLD, zelf een *Kaledoniër*, daarvan (waarſchijnlijk in *Ierland*) heeft opgedaan, waarin minder dichterlijke gloed en meer ſtellige Godsdienstbegrippen gevonden worden. Hij erkent echter, zelf veel tot deze Fragmenten te hebben bijgevoegd. Doch er zijn ook andere, waarin zelfs de *kruistogten* en latere gebeurtenisſen zijn vermeld, en FINGAL's tijdgenooten beurtelings als Kruisvaarders en dolende Ridders voorgeſteld worden.

Maar omtrent het midden der achttiende Eeuw begon men zich toch te ſchamen over den verwaarloosden godsdienſtigen toeſtand der *Schotſche Hooglanders*, en, in plaats van de berispingen der Geestelijkheid, dat de *Galen* meer werks maakten van de heldenzangen hunner Barden, dan van de Pſalmen; in plaats der nuttelooze klagten van den Bisſchop CANWELL, (den eerſten, die te *Edimburg* eenige Protestantſche boeken voor godsdienſtig onderwijs in het *Galisch*, in 1567, had doen drukken) *dat er niets in deze taal nog door den druk was gemeen gemaakt, en dat noch de Bijbel, noch de boeken der Barden en Geſchiedſchrijvers over* FINGAL, COMHAL's *Zoon enz. gedrukt was*, (*) beſloot men,

(*) OSSIAN *in the Original*, V. III. p. 401, 402.

handen ter Bijbelvertaling aan het werk te ſlaan. Men had daartoe echter woorden en ſpreekwijzen noodig, die nergens te vinden waren, dan in de oude volksgezangen. Men vond meer dan men zocht; liederen, die de opteekening wel ſchenen te verdienen. Op het eiland *Mull*, nabij *Iona*, was er, ſinds onheugelijke tijden, eene volgreeks van *Ollas* of leeraren in een gezin, dat den naam van MACLEAN droeg, en eene geheele kist vol geſchriften in het *Galisch* bezat. Dr. JOHN MACPHERSON zag, volgens zijne plegtige betuiging in eenen brief aan den beroemden Dr. BLAIR, bij een' ouden Bard, in 1733, een *Galisch* handſchrift, waaruit die Zanger hem en zeer velen, die toen nog leefden, en waarop zich de briefſchrijver beroept, de daden van CUTHULLIN, FINGAL, OSCAR, OSSIAN, GAUL, DERMID en de overige thans bekende helden der aloudheid voorlas. Deze Bard was uit het geſlacht der MACMURRICH, hetwelk reeds 300 jaren in eene Familie als Bard en geſlachtrekenaar gediend had, gelijk zijne voorzaten lang te voren. Ook kwamen deze gedichten zeer overeen met de later vertaalde, en onder anderen wist de genoemde Bard het geheele gedicht *Darthula* van OSSIAN op te zeggen, hetwelk in geſchriften beſtond, en bezat ook het geheele dichtſtuk *Bierrathon* ſchriftelijk. Een ſtudent in de Godgeleerdheid uit de *Hooglanden*, JAMES of JACOB MACPHERSON, vertaalde eenige fragmenten van oud-*Galiſche* liederen, en deelde die mede aan den Dichter JOHN HOME, ſchrijver van het uitmuntende treurſpel uit de *Schotſche* Geſchiedenis, *Douglas*, die deze ſtukken met verbazing en bewondering las. Men bragt dus bij inteekening eene zekere ſom bijeen, waarvoor de jonge MACPHERSON naar het gebergte zou reizen, om verder oude Bardenzangen op te ſporen en in het *Engelsch* over te brengen. Wij hebben boven daarvan den ſchitterenden uitſlag gemeld. Kort daarop ſchreef de beroemde BLAIR zijne *oordeelkundige Verhandeling over de Gedichten van* OSSIAN, zekerlijk een meesterſtuk van kritiek en

kenfchetfende waardering van het karakter in alle deze dichtftukken. Maar tevens rees ook, bijkans terftond na de uitgave der Gedichten, de ftrijd over de echtheid of onechtheid derzelven, door MACPHERSON's onbegrijpelijk uitftel (en eindelijk geheel afftel) van de uitgave dezer werken, natuurlijk gevoed en verfterkt. Ondertusfchen waren er toen reeds overvloedige fporen van echte, oude *Galifche* gedichten van OSSIAN. De Baronet JOHN MACPHERSON, naderhand medelid der *Hooglandfche* Maatfchappij, zond in Februarij 1760 (*) aan Dr. BLAIR drie proeven van oorfpronkelijke gedichten, aan OSSIAN toegefchreven, over deszelfs liefde tot EVERALLIN, deszelfs aanfpraak aan de *avondftar*, en ULLINS krijgszang. Hij verklaarde op zijn woord van eer, dat deze zangen geheel onafhankelijk waren van die, welke JAMES MACPHERSON gevonden had, zelfs dat deze in zijne vertaling de fchoonheid van het oorfpronkelijke te kort had gedaan. Een *Sir* JAMES MACDONALD fchreef in October 1763, dat hij een' der weinige Barden op het afgelegen eiland *Noord-Uist* uren lang gedichten had hooren opzeggen, die hem dezelfde fchenen te zijn als de vertaalde door MACPHERSON. LACHLAN MACPHERSON (†) van *Strathmoshie*, die in 1760 zijnen naamgenoot naar de *Hooglanden* verzelde, verklaarde aan denzelfden BLAIR in 1763, *dat hij denzelven had bijgeftaan in het opfchrijven, uit den mond des volks en uit oude handfchriften, van verreweg de meeste ftukken, die hij had uitgegeven; dat hij de vertaling naderhand met de ko-*

(*) *Poëms of* OSSIAN *in the Original*, V. III. p. 447. J. MAC ARTHUR, *Supplementary Obfervations an the Authenticity of* OSSIAN. Wij denken, dat de jaarteekening Februarij 1760 een misflag is, want toen was MACPHERSON nog niet op reis naar de *Hooglanden*.

(†) De naam van MAC PHERSON en anderen zijn in *Schotland* zoo algemeen, omdat zij die van *Clans* of ftammen zijn, waar de gemeene man heet zoo als zijn *Lantird* of ftamhoofd.

pijen der oorſpronkelijken in de hand vergeleken en zeer getrouw had bevonden; terwijl de tooneelen der gebeurtenisſen nog in de Hooglanden aangewezen en OSSIAN's *gedichten Eeuwen lang de wintervermaken der ſtammen van het bergvolk uitmaakten.* Een handſchrift, onder anderen, zegt MACPHERSON, was van het jaar 1410. De Predikant te *Zuid-Uist*, (het verstafgelegene der *Hebriden*), MACNEILL, betuigde aan BLAIR, (Dec. 1760) volgens verklaringen van leden zijner Gemeente, *dat zij vele oude handſchriften over* FINGAL's *oorlogen hadden gelezen, waaronder eenige volkomen met het door* MACPHERSON *vertaalde heldendicht* FINGAL, *vooral Boek II, IV en V, overeenkwamen.* Andere ſtukken uit den *Fingal* had de Predikant NEIL MACLEOD te *Roſs*, op het eiland *Mull*, (zeer in de nabijheid van FINGAL's woonplaats) gehoord, en de verzekering ontvangen van den ouden Heer CAMPBELL van *Octomere*, *dat deze in zijne jeugd den Fingal had hooren opzeggen, juist zoo als* MACPHERSON *dien vertaald had.* Lt. DUNCAN MAC NICOLL vond, door naſporingen bij verſcheidene bejaarde lieden, vele ſtukken uit FINGAL's derde, vierde en vijfde boek, (onder anderen de Epiſode van FAINEASOLLIS) den ſlag van *Lora*, *Darthula*, en het grootſte gedeelte van *Temora* en *Carric Thura.* Volgens den Lt. MAC NICOLL zou hetgeen hij bij menſchen, die noch lezen noch ſchrijven konden, van OSSIAN's gedichten gehoord had, meer ruimte in druk beſlaan, dan de thans uitgegevene vertaling. Onder anderen beweerde de Predikant DONALD MACLEOD, te *Gleneig*, in eenen brief aan BLAIR, (1764) dat de vertaling van CUTHULLIN's paarden in den FINGAL, *en* in volledigheid *en* in ſchoonheid, bij het oorſpronkelijke verre te kort ſchoot; dit laatſte was ook het geval met de beſchrijving van eenen zonneſtraal, van FINGAL's ſtandaard en zijne zeven grootſte helden; terwijl MACPHERSON de beſchrijving van FINGAL's ſchepen had weggelaten. De Predikant POPE te *Reá*, in *Carthneſſ*,

betuigde in 1763, „dat vele der gedichten van OSSIAN „door de ſchuld der Geestelijkheid, die zich ſterk tegen dezelve verklaarde, waren verloren gegaan; dat „daardoor het opkomende geſlacht daarvan zoo weinig „wist; maar dat toch velen beroemd waren door het „opzeggen dier liederen, mannen die nimmer iets van „MACPHERSON hadden gehoord, en die dezelve reeds „vóór zijne geboorte bezaten. Wanneer men de kosten wilde vergoeden, zou hij eenigen dier grijsaards „naar *Londen* kunnen doen overkomen."

Doch MACPHERSON's werk had de aandacht ſterk op *Kaledonië* gevestigd, en vele anderen begonnen ook naar oude gedichten aldaar naſporingen in het werk te ſtellen. JOHN CLARK gaf in 1778, onder den naam van *Werken der Kaledoniſche Barden*, twaalf helden-, voorts herderszangen en Elegiën uit van andere Dichters dan OSSIAN, in *Engelsch* proza vertaald, die hij zelf echter erkende, dat voor OSSIAN's liederen verre moesten onderdoen. Ook voegde hij daarbij talrijke aanteekeningen over de zeden, gewoonten en de taal der *Bergſchotten* en de echtheid van OSSIAN, die hij ten ſterkſte bepleitte. Een ſtuk van een dier gedichten, *Morduth*, is naderhand door den Heer GILLIES, in 1786, in het oorſpronkelijk *Galisch* uitgegeven. Men bewondert daarin eene aanſpraak aan de ondergaande zon na eene nederlaag, die Koning MORDUTH in een' oorlog met de *Scandinaviërs* (*Lochlin*) bekomen had. Ook is de *Wensch van den ouden Bard*, door CLARK vertaald, in de oorſpronkelijke *Galiſche* taal uitgegeven. Naderhand tastte hij den bovengemelden SHAW, die ten ſtoutſte beweerde, dat er niets van OSSIAN voorhanden, dat MACPHERSON en BLAIR bedriegers waren, en dat hij voor ieder woord van OSSIAN's Origineel een' *Hollandſchen daalder* (2½ *Engelſche ſchellingen*) betalen wilde, op zijne beurt allerhevigst aan, als een' bedrieger, een' lasteraar, en een' vleijer van JOHNSON. De ſtrijd was nu perſoneel geworden; doch de Heer SMITH bragt hem op een ander grondgebied over, waar

hij thuis behoorde: het ontdekken van nieuwere gedichten in OSSIAN's trant. Hij was Predikant te *Killrandon*, naderhand te *Campbelltown* en *Argyle*, (alles in de *Schotsche Hooglanden*) en gaf in 1780 zijne *Galische Oudheden* in het licht, waarin men eene Geschiedenis der *Druïden* van *Kaledonië*, een vertoog voor de echtheid van OSSIAN, en eene verzameling van oude gedichten vindt, vertaald uit het *Galisch*. Hij levert getuigenissen van achtingwaardige personen, die de gezangen van OSSIAN *gehoord* en de originelen derzelven *gezien* hadden. SMITH gaf niet minder dan *veertien* oude gedichten uit, in het *Engelsch* overgebragt, en ver uitstekende boven de door CLARK medegedeelde; *elf* waren van OSSIAN zelven, en de drie andere van ULLIN en ORAN, diens tijdgenooten in hetgeen men de gouden Eeuw der Dichtkunst in *Kaledonië* noemen kan. In 1787 gaf SMITH het *Galische* oorspronkelijke van de door hem bezorgde vertalingen in het licht, zonder zich eenigzins in den bitteren twist tusschen CLARK en SHAW te mengen; het thans uitgegevene kon voor zichzelve spreken. Nu eenmaal het ijs gebroken was, volgde er meer. In 1783 gaf THOMAS HILL, een *Engelschman*, verscheidene *Galische* gezangen, die hij in 1780 op eene reis in de *Hooglanden* had verzameld, tevens met den oorspronkelijken Oud-*Schotschen* tekst. Hij zocht in zijne aanteekeningen, hoezeer de echtheid van OSSIAN gaarne erkennende, eene soort van middelweg tusschen de partijen te gaan, bewerende, dat MACPHERSON uit een aantal verschillende, ja uiteenloopende lezingen, die in het verloop van veertien Eeuwen en door de verscheidene tongvallen in den mond des volks en zelfs in de afschriften noodzakelijk moesten ontstaan, en uit de daaronder vermengde middeleeuwsche Legenden, de beste gekozen had, en die hem de oudste voorkwamen; dat hij deze in zekere orde geschikt, en de uiteengerukte stukken en Episoden zoo goed mogelijk weder vereenigd had; iets, hetwelk SMITH zeer gereedelijk en openhartig daarna van zichzelven erkende. Daarenboven houdt HILL

FINGAL en zijne helden voor *Ieren*, en deelt, naast den dood van OSCAR, (in het eerste boek der *Temora*) ook een gesprek mede tusschen OSSIAN en ST. PATRICK, den Apostel van *Ierland*, die op eenen afstand van twee Eeuwen van elkander geleefd hebben. Dit kon bezwaarlijk met MACPHERSON's gevoelen overeengebragt worden. Zelfs beweerde hij stellig aan Dr. MAC-INTRIE, dat hij niets gedaan had, om gapingen in den *Fingal* aan te vullen, gelijk deze vermoedde. Doch hij, een trotsch en halsstarrig mensch, achtte het beneden zich, aan alle die twijfelingen en gissingen door de *echte* uitgave van den onder hem berustenden *Galischen* tekst op eens een einde te maken. Het scheen wel, alsof hij daartoe eenige toebereidselen maakte; zelfs vatte hij het voornemen op, om dien in *Grieksche* letters (de karakters der *Druïden*) het licht te doen zien. Hij werd op het laatst van zijn leven traag, welligt mismoedig door het verlies van een gedeelte des Origineels (misschien reeds in *Florida*) en overleed in 1796. Ondertusschen had hij, bij uitersten wil, de som van 1000 P. St. (*f* 12,000) voor de uitgave van den *Celtischen Ossian* nagelaten. Een zijner boedelredderaars, de Heer JOHN MACKENZIE, een uitmuntend Geleerde, maar een weinig schroomvallig, wilde het werk voor alle mogelijke berisping vrijwaren, waardoor eene nieuwe vertraging ontstond. Eerst moest het werk letterlijk in het *Latijn* worden overgebragt (tegenover den tekst) door den Heer MACFARLANE; dan de *Galische* spelling in orde gebragt, en daartoe het werk nog eens door den Heer THOMAS ROSS van *Edinburg* volgens de spelling des *Celtischen* Bijbels geheel overgeschreven, de letter bepaald, over papier en eenen uitgever, zulk een werk waardig, gehandeld worden; en onder dit alles stierf de Heer MACKENZIE, toen alles genoegzaam gereed was. De uitvoerder van zijnen laatsten wil, een Veldheelmeester, gevoelde zich tot de uitgave van zulk een werk niet geroepen, en stelde het dus den 17 Mei 1804 in handen van de *Hooglandsche* Maatschappij te

Londen, die dadelijk eene Commisſie benoemde, om het werk eindelijk tot ſtand te brengen.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

WALTER SCOTT'S DAGBOEK.

De Gedenkſchriften van WALTER SCOTT, gelijk de Heer JOHN LOCKHART dezelve uitgeeft, moeten veeleer als eene Boekverkoopers-ſpeculatie beſchouwd worden, dan als de Zelfbiographie van den vermaarden Romanſchrijver. Het is eene zeer uitgebreide, niet zelden vrij onoordeelkundige bijeenraping van anecdoten, brieven, herinneringen, fragmenten, die meer of min regtſtreeks betrekking hebben tot WALTER SCOTT. De belangrijkſte en tevens opmerkelijkſte gedeelten dier wijdloopige verzameling zijn: De geſchiedenis van WALTER SCOTT's jeugd, door hemzelven verhaald (*); eenige brieven, door hem aan zijne verwanten, vrienden, aan verſcheidene uitſtekende perſonen geſchreven, over verſchillende onderwerpen van geſchiedenis, ſtaat- en letterkunde; en eindelijk het *Dagboek*, eene reeks van aanteekeningen, welke WALTER SCOTT op het denkbeeld kwam, naar het voorbeeld van dat van BYRON, door THOMAS MOORE in het licht gegeven, te houden. Hij begon hetzelve eerst tegen het einde van 1825; maar, daar het gewigtigſte tijdperk van zijn leven daarin omvat is, te weten dat, waarin hij, het toppunt van zijnen roem bereikt hebbende, plotſeling beſtaan en goeden naam door het bankroet zijner boekverkoopers bedreigd zag, is dit dagboek hoogstbelangrijk. Ook heeft de Heer LOCKHART welberaden dit ſtuk tot het eind van het door hem uitgegeven werk beſpaard, waarſchijnlijk om den goeden aftrek van hetzelve te verzekeren. Hier en daar is dit dagboek niet meer dan een *album*, maar op de meeste plaatſen is het een merkwaardig pſychologisch gedenkſchrift, waarin de Schrijver al zijne aandoeningen en gedachten heeft opgeteekend, naarmate de verſchrikkelijkſte gebeurtenisſen gedurig digter en menigvuldiger op hem indrongen. Eerst

(*) Te vinden in ons *Mengelwerk* voor 1837. bl. 377 enz. Men zie verder ald. bl. 351 enz. en bl. 684. Alsmede voor 1838. bl. 24 enz.

ziet men hem kalm de toekomst nog altijd door het *prisma* zijner begoochelingen befchouwende; bemerkt men hoe hij, naderhand, het ongeluk, dat hem treffen zal, voorziende, zichzelven aanprikkelt, om den ftorm het hoofd te bieden, fomwijlen verflaauwt, maar dan weder moed vat, door volharding de kolk dempt, over den tegenfpoed zegeviert, doch ten laatfte onder den arbeid bezwijkt. Waarlijk, een bewonderenswaardige worftelftrijd! Ligchaamspijnen en zielefmart gelijktijdig eenen man aangrijpende, wiens éénige uitzigten op de vrije werking van zijnen geest berusten, en die, te midden van zoo vele redenen van onrust en ontroering, kalmte genoeg weet te behouden, om meesterftukken te fcheppen! Alles overftelpt hem te gelijk: zijne vrouw fterft; hij verliest zijn, ten koste van zoo veel arbeids verkregen, vermogen; zijne dochter en fchoonzoon verlaten hem, om naar *Londen* te verhuizen; de verbindtenisfen, welke hij op zich genomen heeft, fchijnen zijne krachten te boven te gaan; zijne zoo vaste gezondheid begeeft hem, en ondanks dat alles blijft de man weêrftaan. WALTER SCOTT's vijf laatfte levensjaren zijn rijk aan lesfen van meer dan ééne foort: het is een luisterrijk voorbeeld van kracht en braafheid, dat hij als mensch, als huisvader en als fchrijver aan de wereld gegeven heeft. Te midden van den wanhoopigen toeftand, waarin hij zich bevond, liet hij de hoop niet varen; en God, in wien hij zijn vertrouwen ftelde, fchonk hem de noodige krachten, om zijne taak te voltooijen.

„*Edimburg*, 20 *November* 1825. Mijn geheele leven lang heeft het mij berouwd, dat ik geen dagboek gehouden heb; want door dit verzuim heb ik zelf de herinnering van eene menigte dingen verloren, die verdiend hadden in mijn geheugen geprent te blijven, en ik heb mijn huisgezin van vele opmerkenswaardige inlichtingen beroofd. Kort geleden eenige boekdeelen met aanteekeningen van Lord BYRON ziende, zeide ik tot mijzelven, dat dit misfchien de beste wijs was, om zulk eene foort van opfchrijfboek te houden. BYRON volgt geenerlei orde: hij teekent de gebeurtenisfen op, zoo als zij zich aan zijn geheugen voordoen. Van dit plan wil ik eene proeve nemen. En zie, daar ben ik juist bezitter van een fraai boek met fluiting, zoo als geene dame er een netter voor een album zou kunnen wenfchen! — *Nota bene.*

JOHN LOCKHART, ANNA en ik, wij willen met ons drieën eene maatſchappij vormen tot afſchaffing der albums: het is de kwellendſte ſoort van bedelarij, die ik ken. „Och, Mijnheer, als het u belieft, een paar woorden van uw ſchrift, een versje, of ſlechts eene proza-ſpreuk!" Wanneer men nu aan de armzalige rijmelarijen en de laffe vleilogens denkt, die zulk een mengelmoes meestal ontſieren, zoo moet „men al eene ferme maag hebben, om dergelijk een kost te verduwen."

Ettelijke maanden vóór dat hij zijn dagboek begon, had WALTER SCOTT eene reis naar *Ierland* ondernomen. Ofſchoon die reis dus eigenlijk niet tot zijn tegenwoordig leven behoorde, wilde hij niettemin de indrukken en aandoeningen, welke hij gedurende dezen uitſtap ondervonden had, in zijn boek opteekenen. De volgende zinſneden leveren in weinig woorden een treffend tafereel van *Ierlands* ongelukkigen toeſtand.

„Verleden zomer ben ik naar *Ierland* geweest; het was een allerheerlijkst togtje. — Men heeft echter de ellende der arme *Ieren* veel minder vergroot, dan ik gewoon was te denken; zij bereikt de uiterſte grenzen der armoede. Hunne ſtulpen zouden bij ons in *Schotland* ter naauwernood voor varkenshokken goed genoeg zijn; de lompen, waarin zij gekleed zijn, ſchijnen het uitvaagſel uit de voorraadſchuur eens voddenkrabbers, en zij ſchikken die aan hun ligchaam met eene zoo ſcherpzinnig uitgedrukte verſcheidenheid, dat men zich zou kunnen verbeelden, dat deze het uitwerkſel van grillig opzet ware: elk oogenblik beeft men, dat een losgaande knoop of een brekende draad, den geen, die met u ſtaat te ſpreken, in eenen toeſtand van volſtrekte naaktheid zal laten; hun voedſel is niets anders dan aardappelen, en nog hebben zij daarvan niet genoeg. Met dat alles zijn er de mans gezond en welgeſpierd, de vrouwen friſch en behagelijk."

„21 *November* 1825. Waarlijk, ik begin mijn dagboek lief te krijgen; het is maar te hopen, dat die ijver van duur zij. Nog eens kom ik op *Ierland* terug. Ik zeide, dat men de armoede der *Ieren* niet overdreven had; even min heeft men hunne geestigheid, hunne vrolijke luim, hunne wonderlijke ongerijmdheid en hunnen moed overdreven. Eens gaf ik aan een' *Ierſchen* knaap een heelen in plaats van een' halven ſchelling. „Vergeet niet, PADDY," zeide ik, „dat

gij mij een *fixpence* fchuldig blijft." — „ Moge uwe Edelheid leven tot dat ik ze betaal!" was het antwoord. Er lag beleefdheid en fcherpzinnigheid tevens in dat gezegde van een' armen drommel, wiens heele gewaad de fom in questie niet waard was.

„ In de *Ierfche* hutten kan men fteeds op het hartelijkst onthaal rekenen. Men biedt u karnemelk, aardappelen, een zitbankje aan, of wel men rolt een' grooten fteen naar den haard, opdat zijne Edelheid er plaats bij neme. Zij, die overal elders bedelen, ftellen er eer in, onder hun eigen dak gastvrijheid te bewijzen. Van aard zijn zij tot vrolijkheid genegen en bezitten de gefchiktheid om gelukkig te zijn. Terwijl de *Schot* er over peinst, hoe hij zijne landhuur betalen zal, of van de hel droomt, en de *Engelschman* reeds deze aarde er tot eene maakt, lacht en fchertst de *Ier*. Van aard is hij, men moet dit erkennen, uiterst ligtgeraakt. Hij is in ftaat om u op een bloot vermoeden uit te dagen, maar ook bereid om daags daarna te erkennen, dat hij zich vergist heeft, en dat, zoo hij u al doodgefchoten heeft, het met geen boos opzet gefchied is."

„ 22 *November*. Onlangs heb ik MOORE — ik mag wel zeggen voor de eerfte maal gezien, offchoon wij elkander twintig jaar geleden reeds in het publiek ontmoet hadden. Behalve veel ongedwongenheid in zijne manieren en de bestmogelijke opvoeding, merkt men in hem eene mannelijke rondborftigheid op: niet de geringfte zweem van dichter of pedant. Hij is bijzonder klein van geftalte, kleiner nog, geloof ik, dan LEWIS, den Schrijver van den *Monnik*, die ook min of meer naar hem gelijkt.

„ Daar BYRON menigmaal, met dezelfde bewoordingen van achting, over MOORE en over mij gefproken had, was ik nieuwsgierig te zien, of en wat er gemeens tusfchen ons mogt wezen. MOORE heeft fteeds te midden van de vermaken der groote wereld geleefd, ik ben zelden in de ftad gekomen, en had weinig anderen omgang dan met lieden van bedrijf; MOORE is een geleerde, ik ben niets minder dan dat; MOORE is muzikant en fpeelt meesterlijk, ik ken niet eene enkele muzijknoot; MOORE is een democraat, ik een aristocraat; en hoe vele andere punten van verfchil beftaan er niet tusfchen ons! MOORE is een *Ier*, ik ben een *Schot*, en waarlijk het ontbreekt ons geen van beiden aan vooringenomenheid met ons land. Ondanks dit alles beftaat er tus-

ſchen ons beider wezen één punt van gelijkheid en wel een gewigtig punt; wij zijn een paar goedhartige ſchepſels, die ons liever vermaken zoo als gewone menſchenkinderen, dan dat wij ſtijf en ſtatig onze achtbaarheid van *Leeuwen* (*) bewaren. Wij hebben de wereld te veel en te wèl gezien, om geene verachting te gevoelen voor de verwaandheid dier letterkundigen, die met hoog gedragen neus rondkuijeren, en mij ſteeds aan de perſonaadje doen denken, die JOHNSON in eene herberg ontmoette en die den titel had aangenomen van den grooten TWALMLY, uitvinder van het verbeterde ſtrijkijzer. MOORE hoort en bezigt gaarne een woord, dat lagchen doet, en ook ik ben er niet vies van. Bitter jammer is het, dat niets dan de volſtrekte vernietiging van BYRON's gedenkſchriften de gemoedelijkheid zijner boedelredders heeft kunnen voldoen; maar, daarvoor beſtond eene reden..... *premat nox alta!* (†) Het leven zou voor mij eene bekoorlijkheid te meer hebben, zoo THOMAS MOORE een *cottage* bewoonde, niet verder dan een uurtje wegs van hier. Wij zijn te zamen naar den ſchouwburg gegaan, en het publiek, dat gelukkigerwijs dien avond een goed publiek was, heeft hem met geestdrift ontvangen. Ik zou al de aanwezigen wel hebben willen omhelzen, want zij betaalden de ſchuld mijner goede ontvangst in *Ierland.*"

Nu volgen eenige aanmerkingen, waarin men WALTER SCOTT's gewoon gezond verſtand wedervindt. In het voorbijgaan gezegd, hij was een vrij goed ſtaathuishoudkundige, wanneer partijzucht zijnen blik niet verduisterde. Verſcheidene van zijne brieven aan SOUTHEY, over de zwaarwigtige vraag der Armenwetten, zouden overneming verdienen. Voorts heeft hij ook nog, onder den aangenomen' naam van MALEACHI MALAGROWTHER, drie ſcherpe brieven geſchreven, die eerst in het *Edimburg Weekly Journal* geplaatst en vervolgens door wijlen BLACKWOOD in een bundeltje vereenigd zijn. De Romanſchrijver, in eenen Pamfletſchrijver veranderd, beſtrijdt in dezelve, met het dubbele wapen van redenering en van ſpot, het een oogenblik lang door het

(*) Dus noemen de *Engelſchen* ſedert eenigen tijd degenen, die in het een of ander vak uitmunten en zich roem verworven hebben.

(†) Een diepe nacht bedekke het!

Ministerie gekoesterde plan, om het uitgeven van banknoten beneden de 5 pond st. aan de *Engelsche* en *Schotsche* banken te verbieden. Doch keeren wij tot de aanhalingen uit ons Dagboek terug.

„ 25 *November.* Zoo even heb ik JEFFREY's adres aan het werkvolk, over deszelfs zamenspanningen, gelezen. Het is goed en met een goed oogmerk geschreven; maar ik twijfel, of het wel de uitwerking zal hebben, die hij er van verwacht. De hand van een' *Lilliputter* is genoeg om eenen brand te ontsteken; een GULLIVER is naauwelijks in staat dien te blusschen. De *Whigs* schijnen in eene zonderlinge begoocheling te zullen leven en sterven. Zij denken, dat de wereld met pamfletten en redevoeringen bestuurd kan worden, en dat men de menschen slechts behoeft te doen zien, welke handelwijs het best met hunne belangen strookt, om hen, na een klein aantal vermaningen, die handelwijs te doen volgen. Ware dit het geval, dan wierden wetten en kerken overbodig: want zeker, gemakkelijk genoeg zou het wezen, het betoog te leveren, dat goede en ordelijke zeden 's menschen welbegrepen belang zijn, en dat het niet alleen slecht, maar ook dwaas is, zich aan misdaden over te geven. Zij, die zoo oordeelen, zijn de plank verre mis: alle menschen hebben hartstogten en vooroordeelen, welker voldoening zij verkiezen, niet alleen boven het algemeene, maar zelfs boven hun bijzonder welzijn. Door die verkeerde neiging gedreven, verzuipt de dronkaard zijnen laatsten schelling, al is hij zoo goed als zeker, den volgenden dag van honger te zullen sterven; en vermoordt de roover den reiziger, met het stellige vooruitzigt, daarvoor aan de galg te zullen boeten. Onze geest kant zich zoo hardnekkig tegen alle overtuiging van hetgeen met onze heerschende driften strijdt, dat werklieden zamenspannen zullen om de loonen eene week lang te doen rijzen, met gevaar van de fabrijken voor altoos te doen ondergaan. Het beste hulpmiddel tegen het kwaad zou zijn, werkvolk uit andere takken van nijverheid aan te werven. GEFFREY wil, dat ieder hunner nog een ambacht, behalve het zijne, zal aanleeren, ten einde, bij geval van nood, eenen slag om den arm te hebben; maar hij bedenkt niet, hoe veel tijds een tweede leertermijn zou wegslepen. Om een' en denzelfden man tot een' goeden wever en een' goeden snijder te maken, zouden er weinig minder jaren vereischt worden, dan de Aartsvader JACOB er in LABAN's

dienst besteden moest, om zijne twee vrouwen te winnen. Elk ambachtsman heeft daarenboven steeds een' slag om den arm, namelijk het boerenwerk, waartoe hij toevlugt kan nemen."

Thans zijn wij tot het tijdstip gekomen, waarop de ongelukstijdingen elkander met schrikbarende snelheid beginnen op te volgen. Op de eerste geruchten, voorboden der ramp, die hem, CONSTABLE en de BALLANTYRE's treffen zou, gevoelde SCOTT de noodwendigheid om te sparen. Onder dezelfde dagteekening, als het hier voorgaand uittreksel, leest men hetgeen volgt:

„ Hier registreer ik plegtig mijn vast besluit om te sparen. Wenschen of verzoekingen tot uitgaaf bestaan er voor mij weinig meer. *Abbotsford* is alles, wat ik er van maken kan, en reeds te groot voor de uitgestrektheid van het goed. Ziehier dus, wat ik besloten heb:

„ Niet meer bouwen.

„ Geen aankoop van grond, tot dat alles weder volkomen zeker geworden zal zijn.

„ Even min aankoop van boeken of van kostbare beuzelingen.

„ Het besteden der opbrengst van mijnen arbeid gedurende dit jaar tot schuldafdoening.

„ Deze besluiten zullen, mag ik slechts gezond blijven, bij mijne gewoonte van naarstigheid en vlijt, mij, trots storm en onweder, gerust doen slapen.

„ Maar is het, bij dat alles, niet eene schande, dat landloopers, dat agioteurs, uit baatzuchtige bedoelingen, zulk eene losbarsting te weeg kunnen brengen, als thans te *Londen* plaats heeft, en daardoor het crediet van mannen, die met goed verzekerde kapitalen werken, als HURST en ROBINSON, de correspondenten van CONSTABLE, in gevaar brengen? Waarlijk, die agioteurs gelijken op een haar naar eene bende gaauwdieven, die een' volksoploop veroorzaken, om des te gemakkelijker te kunnen stelen."

„ 30 *November*. Ik ben tot den tijd gekomen, waarvan geschreven staat: „ Die door de vensteren zien, zullen verduisterd worden." (*) Aanhoudend moet ik tegenwoordig brillen, als ik lezen of schrijven wil; terwijl ik nog verleden winter het slechts van tijd tot tijd behoefde te doen. Mijne

(*) *Prediker* XII: 3.

gezondheid blijft zoo goed als ik wenfchen kan, maar mijn manke been doet mij meer pijn dan te voren en hindert mij menigmaal. Het gaan op de ftraatfteenen valt mij moeijelijk. Evenwel, ben ik op het land, zoo leg ik nog met gemak anderhalf of een paar uren wegs achtereen af. Doch zoo moest het wel komen, en zonder morren behoort men zich aan de noodwendigheid te onderwerpen. Vroeg reeds kreupel, kon ik zeker niet verwachten, nog fterker en vlugger te zijn, dan ik het twintig of dertig jaren lang heb mogen wezen. Eindelijk laten de naden los en kijken de ellebogen uit de mouwen, zei de kleêrmaker; en daar ik den 19 Augustus l. l. vierenvijftig jaar geweest ben, is mijn zielekleed waarlijk niet meer nieuw. Maar WALTER, CHARLES en LOCKHART (*) zijn drie knappe, vlugge jonge lieden; zoo lang zij nog rap en fterk zijn, kan men eigenlijk niet zeggen, dat ik opgehouden heb het te wezen. Misfchien ook heb ik mijn geheele leven lang aan die ligchamelijke voordeelen te veel gewigts gehecht; maar het komt mij voor, alsof een gevoel van fierheid en onafhankelijkheid in natuurlijk verband met gezonde ledematen ftaat, offchoon het, zeker, daarvan niet onaffcheidelijk en de regel aan vele uitzonderingen onderhevig is. Lieden met een fterk geftel zijn gewoonlijk goedaardig, en die vlug van ligchaam is, is het meestal ook van geest. Al te dikwijls voorzeker maakt men van die zegeningen misbruik, en God zal er ons eenmaal rekenfchap over afvorderen."

De Heer LOCKHART, tot het beftuur van het *Quarterly Review* geroepen, moest *Edimburg* verlaten en zich te *Londen* nederzetten, werwaarts hij zijne vrouw SOPHIA en hun zoontje medenam. Deze fcheiding viel SCOTT bijzonder hard.

„ 2 *December*. Zoo goed als niets voor mijn dagboek. SOPHIA heeft alleen met ons gegeten: LOCKHART was, in het Westen, zijnen vader en broeders vaarwel gaan zeggen. Den geheelen avond heb ik met SOPHIA over hare uitzigten en ontwerpen gefnapt. God, bid ik, moge het goede kind bewaren! Nooit heeft zij mij den minften grond tot klagte gegeven. O God! haar arme kleine, zoo levendig, zoo verftandig, zoo in alles boven zijne jaren, en te

(*) Zonen en fchoonzoon van SCOTT.

denken, dat dat leven aan een' zijden draad hangt! Nu, *Deus providebit.*

5 *December.* Heden morgen vroeg hebben LOCKHART en SOPHIA ons verlaten, zonder affcheid te nemen. Toen ik ten acht ure opftond, waren zij weg. Zij hebben wél gedaan; roode oogen mag ik niet zien. *Agere et pati Romanum est.* Wat vermogten de *Stoïcijnen* niet! Zeker, onze aandoeningen geheel te verdooven, kunnen wij onmogelijk; ook zouden wij, al konden wij het, er kwalijk aan doen; maar wij kunnen dezelve binnen behoorlijke grenzen bedwingen, en ons niet tot derzelver fpeelbal maken, terwijl wij ze behooren te beheerfchen. God zegene mijne dochter en mijn' fchoonzoon! Doch laat ons weder aan ons werk gaan, en dat is voor het oogenblik de gefchiedenis van het waardige driemanfchap. DANTON, MARAT en ROBESPIERRE!

„ 10 *December.* Niets verfchrikt ons meer, dan wanneer wij pogen met onzen blik in de wolken en nevelen te dringen, die het gebroken uiteinde der vermaarde brug van MIRZA bedekken; en evenwel, daar elke dag ons nader aan dat einde brengt, fchijnt het, dat men er een helderder inzigt in behoorde te krijgen. Doch het lijkt er niet naar: ééne gordijn moet nog opgaan, één fluijer verfcheurd worden, eer wij de dingen zien kunnen, gelijk zij wezenlijk zijn. Weinig menfchen zijn er, die het beftaan van een Opperwezen ontkennen. Ik twijfel zelfs, of wel ooit iemand in ernst die afgrijfelijke leer omhelsd hebbe. Met het geloof aan de Godheid is, door een' onbreekbaren band, het geloof aan de onfterfelijkheid der ziel verbonden en aan een leven hiernamaals, waar het goede beloond en het kwade geftraft zal worden. Meer behoeven wij niet te weten; maar het is ons niet verboden, al onze pogingen, vruchtelooze pogingen, helaas! in te fpannen, om dit ontzettend duister te doorgronden. De uitdrukkingen, welke de Bijbel bezigt, zijn ontwijfelbaar zinnebeeldig; want het helfche vuur en de gezangen der hemellingen kunnen niet wel anders dan ligchamelijke wezens aandoen. Nu zullen, volgens de uitdrukkelijke woorden der Heilige Schrift, de zielen der menfchen, hetzij zij tot de volkomenheid der regtvaardigen ingaan, hetzij naar de gewesten der ftraffen afdalen, aan geene ligchamen verbonden zijn, althans niet tot op den dag der opftanding. Het is zelfs niet te onderftellen, dat de verheerlijkte

ligchamen, welke op dien jongften ftond verrijzen zullen, nog vatbaar zullen zijn voor de zinnelijke en grove genietingen, welke hun hier beneden genoegen verfchaft hebben. Het denkbeeld van een Paradijs, als dat van MAHOMET, ftrijdt klaarblijkelijk met de zuiverheid van onze Godsdienst. Het is dus duidelijk, dat men gezang en fnarenfpel gekozen heeft als het zinnebeeld van liefde, eendragt, vrede en volkomen geluk; maar inderdaad, zij, die het eeuwigdurende concert, de fteeds wederkeerende verjaardags-orde (*) naar de letter opnemen, toonen een jammerlijk denkbeeld van de Godheid en van de belooningen, welke zij den goeden beftemt, te koesteren. Ik zou veeleer denken, dat daardoor eene zending te verftaan is, welke de Allerhoogfte hun zal opdragen, de een of andere gewigtige pligt, dien zij onder toejuiching van hun voldaan geweten vervullen zullen. Dat God, bij wien men liefde en genegenheid voor de door Hem in het aanzijn geroepene wezens moet onderftellen, tot vermeerdering van hun geluk, een deel zijner beftuursmagt aan hen opdrage, dit, dunkt mij, is eene niet geheel ongerijmde onderftelling. De verhevene wereldinrigting van MILTON, met deszelfs Befchermengelen en befturende Geesten, zou zich op deze wijze verwezenlijkt zien. Dit ftelfel heeft iets van de leer der Heiligen volgens de Katholijke Kerk, zonder in het ongerijmde van derzelver eerdienst te vallen. Er zouden alsdan zeker moeijelijkheden te overkomen zijn, en al die hemelfche wezens zouden de vereischte krachten bezitten, om over dezelve te zegevieren. Ik erken ronduit, dat een beftaan van werkzame weldadigheid met mijne denkbeelden van eenen gelukftaat hier namaals veel beter ftrookt, dan een altoosdurend muzijkfeest; maar dit alles zijn niet dan bloote gisfingen, en, alvorens te onderzoeken, wat wij doen zullen, behoorden wij het voorafgaand en veel noodiger vraagftuk op te losfen: „wat zal er van ons worden?" Doch, er beftaat een God, en een goed, regtvaardig God; er zal een oordeel en een leven na dit leven wezen, en, mits ieder flechts van deze waarheid overtuigd zij, zoo laat elk naar zijn bijzonder geloof en meening handelen. Het verftaat zich,

(*) *The Birthday-ode*, Ode op 's Konings Verjaardag. De gelauwerde Dichter had de taak, dit dichtftuk te vervaardigen. Men ziet, dat SCOTT deze uitdrukking fchertfenderwijs gebruikt.

dat ik de werking mijner besturende Geesten niet tot onze onbeduidende plaats beperken wil, terwijl werelden zonder tal in de grenzenlooze ruimte voortrollen."

12 *December*. Heden morgen is HOGG bij ons komen ontbijten, en heeft ons zijnen medgezel, DAVID THOMSON, den Bard van *Galashiel*, medegebragt. De goede herder van *Ettrick* verklaart met allerliefste naïveteit, dat MOORE's verzen veel te zoetvloeijend zijn. „Maar," herneemt THOMSON dan, „THOMAS MOORE heeft toch een uitmuntend juist oor, zijne noten hebben eene heerlijke kadans." — „Zij hebben er te veel," is het antwoord van den herder; „want de mijne hebben er juist genoeg." Die anecdote brengt er mij eene van *Queen* BESS (*) in de gedachte, die, met nieuwsgierige drift Lord MELVILLE ondervraagd hebbende, om te weten, of MARIA STUART grooter van gestalte was dan zij, van hem een bevestigend antwoord bekwam. „Dan is uwe Koningin te groot," zeide zij; „want ik ben juist zoo groot als eene vrouw wezen moet."

„14 *December*. Alles gaat weder slecht aan de *Londensche* beurs. De losbersting zal zich ook zelfs bij ons doen gevoelen, en ik heb te veel verbindtenissen uitstaan, om er niet onder te lijden. Maar, om er op eenmaal een eind aan te maken, wil ik 10,000 pond sterling opnemen; het huwelijkscontract van mijn' zoon veroorlooft mij, mijn goed tot die som toe te belasten. Dit zal ons grootendeels van de hulp der bankiers ontheffen, en ons toelaten, al rommelt het onweder, onbezorgd te slapen.

„Ik heb er wel geene reden toe, maar evenwel brengt die zaak mij min of meer de gal aan het woelen, of misschien komt dit van het gebrek aan ligchaamsbeweging gedurende den zittingstermijn bij het Hof en van den plotselingen overgang uit zeer gematigde temperatuur in eene sterk verwarmde. Doch laat dit zijn zoo het wil: zon en maan zullen eer op het grastapijt een dansje houden, eer onbedachtzaamheid, hoop op winst en gemakkelijk te verkrijgen discontering mij op nieuw in verlegenheid brengen zullen. — Heden hebben wij alleen onder ons gegeten. Ik heb het vaste besluit genomen, geen open tafel voor heel *Engeland* en *Schotland* meer te houden, zoo als ik dit tot nog toe ge-

(*) Zoo noemen, bij naamsverkorting, de *Engelschen* gaarne hunne Koningin ELIZABETH.

daan had. Het zal een jaar van fparen wezen, daar het er een van leenen zijn moet."

„ 18 *December.* Blijft het te *Londen* flecht gaan, dan vrees ik, dat de tooverftaf van den *Onbekende* in zijne handen ftuk zal breken. Hij zal dan wel den naam krijgen van den *Al te bekende.* De veerkracht der verbeelding zal met het gevoel der onafhankelijkheid verloren gaan. Hij zal het zoo ftreelende genoegen niet meer hebben, 's morgens met het hoofd vol fchitterende denkbeelden te ontwaken, en zich te haasten die aan het papier te vertrouwen. In de mededeeling dier denkbeelden zal hij niet meer een aangenaam bijinkomen vinden, het middel om zoo veel heuvels te beplanten, zoo veel heigronden aan te koopen. Geen zoete droomen meer! Werk van vaster en min dartelenden aard zal hij op zijne fchouders moeten laden; dat is te zeggen, gefchiedenis fchrijven *et fimilia.* Mijne werken zullen niet meer met dezelfde geestdrift ontvangen worden; ten minfte twijfel ik hieraan zeer. Het denkbeeld alleen, dat iemand om den broode fchrijft, al ware het ook niet om zijn' kost te winnen, maar om dien wat lekkerder te maken, verlaagt hem in de oogen van het publiek, en hetgeen hij voortbrengt.

„ Het fiere ros, dat fteeds den lauwer had geplukt,
„ Verliest zijn vuur en roem, zoodra 't gareel hem drukt.

„ Het is een pijnigend denkbeeld; maar, zoo het al tranen uit de oogen perst, laat ze ten minfte vrijelijk ftroomen! Mijn hart is geboeid aan het lustverblijf, dat ik gefchapen heb. Geen boom op geheel den grond van *Abbotsford*, die niet aan mij zijn aanwezen te danken heeft.

„ Welk een leven is niet het mijne geweest! Bijna volftrekt veronachtzaamd, of aan mijzelven overgelaten; mijn hoofd met ongerijmde oude vodden volproppende, en langen tijd door de meesten mijner medgezellen miskend; vervolgens veld winnende en voor een bekwaam en ftoutmoedig man gehouden, ftrijdig met de meening dergenen, die in mij flechts eenen droomer zagen. Rijk en arm vier- of vijfmaal bij beurten; nu eens aan den rand van het verderf, en den volgenden dag met nieuwontfprongene bronnen van overvloed voor mij. En nu eindelijk met gebogen trots en geknakte wieken, (of er moesten nog goede tijdingen uit *Londen* komen) omdat de hoofdftad verkozen heeft zich onderstboven

te keeren, en omdat, in den worstelstrijd van *bullen* en *beeren*, (*) een arme leeuw als ik, die het bijten niet verstaat, noodwendig tegen den muur gedrongen moet worden. Maar, hoe zal dit alles nog eindigen? God weet het. Doch, bij slot van rekening, niemand zal aan mij een' schelling te kort komen; dit ten minste is een troost. Men zal zeggen, dat hoogmoed vóór den val gekomen is. Laat hen hunne eigenliefde streelen met de gedachte, dat mijn val hen grooter zal maken of doen schijnen. Ik mag mij verblijden met het denkbeeld, dat mijn voorspoed aan meer dan éénen van nut zal geweest zijn, en dat sommigen mij mijnen kortstondigen rijkdom vergeven zullen, uit aanmerking van het schuldelooze mijner bedoelingen en van mijnen opregten wensch om de armen goed te doen. Vele droevige harten zijn er te *Darnick* (†) en in de hutten van *Abbotsford*. Ik heb besloten dat verblijf nimmer weder te zien. Hoe zou ik met zulk een' neergebogen kam den vloer mijner ridderlijke slotzaal kunnen betreden? Hoe zou ik, arm en onder schulden gebukt, kunnen leven, waar ik als een rijk, als een hooggeëerd man geleefd heb? Ik wilde er aanstaanden zaturdag heen, om mijne talrijke vrienden in vreugd en voorspoed te ontvangen. Mijne honden zullen vruchteloos op mij wachten. Het is dwaas van mij; maar het denkbeeld, om van die stomme dieren te moeten scheiden, doet mij nog meer aan, dan al de smartelijke gepeinzen, waarvan ik daar zoo even mijnen boezem ontlast heb. Arme beesten! Laat ik toch vooral zorgen, dat ik goede meesters voor hen vinde. Misschien zijn er nog menschen, die, genegenheid voor mij behoudende, om mijnentwil mijn' hond beminnen zullen. Doch laten wij ons haasten, aan deze mistroostige gedachten een eind te maken; wij zouden anders de zielskracht verliezen, die een man noodig heeft om het ongeluk te verduren. Het is mij somtijds alsof ik de pooten der trouwe dieren op mijne knieën voel; ik hoor ze klagend huilen, en verbeeld mij te zien, hoe ze mij overal zoeken. Dwaasheid, zal men zeggen; maar ontwijfelbaar zouden zij het doen, konden zij weten, wat er omgaat. Er valt mij daar eene wonderlijke gedachte in. Wat zal wel het lot van dit Dagboek zijn? Zal men het, na mijnen dood,

(*) *Haussiers* en *baissiers*, speculateurs op het rijzen en dalen der fondsen.

(†) Een dorp, dat binnen SCOTT's bezittingen lag.

uit de ebbenhouten secretaire op *Abbotsford* halen, en er met verbazing in lezen, dat de schijnbaar zoo schatrijke Baronet op het punt geweest is van zulk eene geweldige lotwisseling te ondergaan? Of zal men het in de eene of andere afgelegen huurkamer vinden, waar de verarmde zoon der Ridderschap zijn schild is komen ophangen, en waar twee of drie vrienden met een droevig begrafenisgezigt elkander in het oor fluisteren zullen: „Die arme man! hij meende het toch goed, en had geen' anderen vijand dan hemzelven. Hoe kon hij zich toch gaan verbeelden, dat zijne krachten en geestvermogens nimmer zouden afnemen! Daar zit nu zijn gezin in de armoede! Hoe jammer is het, dat hij ooit dien gekken titel aangenomen heeft!"

„Arme WILLIAM LAIDLAW! Arme TOM PURDIE! Die tijdingen zullen uw hart verscheuren en dat van meer dan éénen armen drommel, wien mijn voorspoed het dagelijksch brood verzekerde. BALLANTYNE gedraagt zich op eene wijs, die zijner waardig is. Hij vergeet zijn eigen ongeluk, om deernis te toonen met het mijne. Het is waar, ik heb getracht hem rijk te maken; maar thans staat alwat hij bezit, zoo wel als het mijne, op het spel. Hij behoudt het Tijdschrift, dat is nog een troost, en inderdaad zij zouden ook geen beter' uitgever kunnen krijgen. *Zij!* helaas, wie zullen het wezen, *die unbekannten Obern*, die naar willekeur over alwat het mijne was gaan beschikken? Waarschijnlijk zal het de een of andere bankier met matten blik zijn; een dier geldmenschen, die ik zoo dikwijls beschreven heb."

„26 *December*. Goede God, welke broze schepselen zijn wij toch! Na al mijne gisteren gemaakte, voortreffelijke ontwerpen, voelde ik mij plotseling door hevige pijnen in de lendenen aangetast, moest naar bed gaan en terstond om CLARKSON zenden. Tot twee ure in den nacht heb ik veel geleden, ben eindelijk in slaap geraakt, en toen ik wakker werd was de plaatselijke pijn verdwenen. Ik heb vuur in mijn schrijfvertrek doen aanleggen en mij door DALGLISH doen scheren. Van deze kleinigheden maak ik gewag, omdat ze met mijne gewoonten van onafhankelijkheid strijden. Ik leg des morgens anders altijd zelf mijn vuur aan en scheer mij altijd zelf. Mag ik mij wel vleijen, dat het eerste bezoek dier pijnlijke ongesteldheid het laatste zal zijn? Helaas, neen! Maar moeten wij niet het kwade zoo wel, als het goede, uit Gods hand aannemen?"

„ 27 *December*. Ik heb twaalf uren aan één ſtuk geſlapen, het gevolg mijner afmatting. Heden gevoel ik in het geheel geen pijn, maar ben ongemakkelijk door de werking der camille, die, voor mij ten minſte, ſteeds veel heeft van de hulp eener auxiliaire armee, juist eenen graad minder ondragelijk dan de vijand, van welken zij ons verlost. Ik heb eene inleiding en eenige aanteekeningen voor de Gedenkſchriften van Mevrouw LA ROCHE JAQUELIN geſchreven, want ik was buiten ſtaat iets anders te doen. Ik heb met Lady SCOTT gegeten, en des avonds aan een artikel over PEPYS gearbeid, dat ik voor het *Quarterly-Review* beſtem. Ondanks de lusteloosheid, door de camille veroorzaakt, doet het mij genoegen alleen te zijn. Weinig lieden hebben, zonder daarom op te houden een vreedzaam en bijna eenzelvig leven te leiden, meer menſchen gezien dan ik, meer genot van omgang gehad, en zijn echter minder door lastige bezoekers gekweld geweest. Zelden, zoo immer, heb ik iemand ontmoet, uit wien het mij onmogelijk was, iets tot mijn vermaak of mijn onderrigt te trekken; en zoo ik van al de bouwſtoffen, die ik op deze wijs verzameld heb, rekenſchap en uitkeering moest doen, zou ik vrij wat van mijne vertellingsgaven moeten aftrekken. Met dat al heb ik, van mijne jeugd af aan, eenzaamheid boven bezoeken verkozen, en ben menigmaal, met een broodje en een ſtuk kaas in den zak, naar bosch of berg gevlugt, om niet in gezelſchap het middagmaal te moeten houden. Toen ik uit mijne jongelingsjaren in den mannelijken leeftijd trad, gevoelde ik, dat dit zoo niet gaan kon, en dat ik, om eene plaats in de achting der menſchen te winnen, onder hen verkeeren, en leven moest gelijk zij doen. Hoogmoed, eene koortsachtige opgewondenheid van geest heeft menigmaal bij zekere lieden de plaats bekleed van het genoegen, dat anderen in den gezelſchappelijken omgang genoten. Ik ben niet in dat geval: menigmaal heb ik daarin ware genietingen geſmaakt. Evenwel, moest ik tusſchen de groote wereld en opſluiting verkiezen, zou ik geen oogenblik aarzelen te zeggen: „ Cipier, ſchuif de grendels maar weêr digt!"

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

EENIGE AAN DE ONDERVINDING BEPROEFDE DENKBEELDEN NOPENS DE WIJZE, OM DEN ZEDELIJKEN EN GODSDIENSTIGEN TOESTAND DER LAGERE VOLKSKLASSEN TE BEVORDEREN.

„ Het volgende is een uittrekſel uit het vijfde jaarlijkſche „ *Verſlag der Vrouwenvereeniging tot verzorging van Armen* „ *en Zieken*, te *Hamburg*. (*Fünfter Bericht über die Leis-* „ *tungen des weiblichen Vereins für Armen- und Kranken-* „ *pflege*, *von* A. W. SIEVEKING, *d. z. Vorſteherin. Hamburg*, „ 1837.) Misſchien zal de geëerde Redactie der *Vaderlandſche* „ *Letteroefeningen* ons nog wel eenige ruimte kunnen en willen „ toeſtaan, om eenige nadere berigten wegens die Vereeni- „ ging mede te deelen: in allen gevalle zullen deze bladen „ wel door geenen weldenkenden zonder veelzijdig nut en „ genoegen gelezen worden.

„ Onder andere opmerkelijke teekenen des tijds is voorze- „ ker ook in het oog vallend de heerſchende zucht, om, „ door allerlei Maatſchappijen en Inrigtingen, de lagere Volks- „ klasſen vooral te verlichten, te beſchaven, te verbeteren. „ Zeker ware het nog beter, zoo men eveneens als eene „ heerſchende zucht kon opmerken, dat elk zichzelven tracht- „ te te verbeteren. Ook ontveins ik niet, ſomtijds te duch- „ ten, dat de waarde en het nut der heilrijkſte Maatſchappij „ — der Christelijke Gemeente — hier en daar miskend „ wordt, en dat de *perſoonlijke* werkzaamheid door die Ver- „ eenigingen wel eens wordt verminderd. Maar toch het is „ een edel pogen, onzen medemenſchen tot bevordering van „ hun geluk en hunne volmaking, tot vermindering van hun „ leed behulpzaam te zijn; en daaromtrent behelzen de vol- „ gende bladen nuttige wenken."

„ *Middelburg*, Dec. 1838. „ A. M. CRAMER."

Bij het juiste verſlag heb ik een uitvoeriger berigt beloofd van 't geen door ons in het werk geſteld is, om zedelijkheid en Godsdienst onder onze armen te bevorderen; en ik ga thans aan die belofte voldoen. Ik ſtel zeer groot belang in deze zaak, maar misken ook derzelver moeijelijkheid niet, daar het hier niet zoozeer aankomt om onbetwistbare daadzaken bloot te leggen, als om zedelijke opmerkingen en denk-

beelden mede te deelen, waaromtrent bij verschillende menschen zoo verschillend gedacht wordt. Doch ik mag beweren, dat die denkbeelden bij mij langs den weg der ondervinding ontstaan zijn; en, na gedurende vijf jaren bij de verzorging der armen mijne aandacht daarover te hebben laten gaan, schijnt het mij toe, wel tijd te zijn, om ook over dit onderwerp iets in het midden te brengen. — Ik zal vooraf in 't algemeen eenige aanmerkingen maken.

Reeds bij eene oppervlakkige beschouwing is de groote invloed niet te miskennen, welken de hoogere standen der maatschappij op de lagere uitoefenen. Gelijk de toon, die bij het vorstelijk hof heerscht, zich over de Residentie, ja in zekere mate over het geheele land uitbreidt, zoo bestaat er in elke stad, in elk stadje, ja in ieder dorp zelfs, een zeker moreel gezag der hoogere kringen over de mindere; en die groote magten, die wij *geest des tijds* en *publieke meening* noemen, worden blijkbaar in de hoogere kringen geboren. Indien dit nu waar is, dan ontstaat hieruit, mijns inziens, eene groote verantwoordelijkheid voor de beschaafde standen. Hoe durven zij zich zoo bitter beklagen over den geest van baatzucht, van ligtzinnigheid, van zucht naar zingenot, van pronkzucht, van bedrog en ontrouw, die, zoo men zegt, onder de dienende en in 't geheel onder de armere klasse heerscht? Is dat alles dan niet eerst van hen uitgegaan, al moge het ook, gevernist door eenen schijn van beschaving, bij hen een minder aanstootelijk voorkomen hebben? En zoude het derhalve niet tijd zijn, om er met ernst aan te denken, dat die verderfelijke invloed door eenen meer weldadigen tegengewerkt en weggenomen worde?

Waarop nu is die magtige invloed gegrond? — ten deele, dunkt mij, op eene der menschelijke natuur ingeplante neieing, om alwat hooger gesteld is na te volgen; ten deele op eene natuurlijke noodzakelijkheid, (zou ik zeggen) om voor de zedelijke meerderheid te bukken, zelfs dan, wanneer dezelve niet duidelijk erkend wordt. Hoe nader nu de onderscheidene standen met elkander in aanraking komen, des te grooter zal die invloed worden; hij wordt bijkans onweêrstaanbaar, wanneer de lager gestelde bij het gevoel, dat de ander hem door uitwendige zoowel als innerlijke voorregten overtreft, tevens levendig overtuigd is van diens opregte welwillendheid en hartelijke belangstelling in zijn geluk. Immers, is dit niet dezelfde grond, als waarop de heerschap-

pij der ouders en opvoeders over het kinderlijk gemoed fteunt? Het kind gelooft ons, gelooft in ons beter inzigt, gelooft aan onze liefde; daarom geeft het zich gewillig aan onze leiding over, en vertrouwt op onze uitfpraak zoo vaak blindelings, als ware het eene orakelfpreuk der eeuwige wijsheid. Wachten wij ons dan maar, dat wij dat fchoone geloof, in hetwelk die tooverachtige magt onzer heerfchappij alleen gelegen is, niet vóór den tijd door onze eigene fchuld vernietigen!

Eenmaal moet er voor het kind, en behoort er ook voor den arme de tijd te komen, dat zij onze leiding niet meer behoeven. Hiermede is echter niet gezegd, dat zij dan geheel en alleen op zichzelve zouden moeten ftaan, in trotfchen waan zich onttrekkende aan alle afhankelijkheid van Goddelijke en menfchelijke wetten, zoo als fommige ongeloovige filozofen willen. Neen, zulk eene ongelukkige onttrekking en affcheiding is blijkbaar verderfelijk, zoowel voor de maatfchappij, als voor ieder op zichzelve. Het doel eener *Christelijke leiding* is dán alleen bereikt, wanneer de geleide geleerd heeft, de hand van zijnen hoogeren, hemelfchen, onzienlijken Beftuurder aan te vatten; wanneer hij, aan menfchelijke voogdijfchap ontwasfen, een onmondig, onderworpen kind voor zijnen God geworden is.

Maar zoude, zeggen eenigen misfchien, dat geloof, van hetwelk de invloed, dien wij voor eenen tijd op de armen uitoefenen, afhangt, door eene grootere toenadering niet veeleer in de waagfchaal gefteld, dan bevorderd worden? En indien er in het Franfche fpreekwoord: „*Nul grand homme n'est grand pour fon valet de chambre*," (*) buiten twijfel veel waars gelegen is, moeten wij dan niet vreezen, door eene zekere familiariteit met de armen ons aanzien bij hen te verminderen? Zoude het niet veeleer raadzaam wezen, om, door ons met zekere grootheid op eenen afftand te houden, eene foort van optisch bedrog bij hen te onderhouden?

Ik antwoord hierop, dat alle gezag, dat geen' anderen grond heeft dan fchijn en bedrog, mij eene bedenkelijke zaak toefchijnt; wat op fchaduw gebouwd is, kan ook niet meer dan fchaduw en ijdelheid zijn, en toen ik voorheen van eene zedelijke meerderheid der hoogere ftanden fprak, had ik het

(*) Geen groot man is groot voor zijn' kamerdienaar.

oog op eene wezenlijke, niet bloot ingebeelde meerderheid. Maar alles, wat wezenlijk is, kan het wel lijden, dat men het van naderbij ziet; wezenlijke waardigheid verlaagt zich niet, door tot lageren af te dalen; zij verfchijnt voor hen flechts in een vriendelijker licht, en trekt hen juist door hare vriendelijkheid meer tot zich. Onze Goddelijke Meester vreesde niet, bij zijne discipelen iets van zijn aanzien te verliezen, terwijl Hij hun de voeten wiesch; de *dienende liefde* heeft eene eigene waardigheid, en ik denk, dat geene waardigheid gewilliger van de menfchen erkend wordt, dan juist deze. Maar mag ik het aan mijne hooggefchatte Medezusters (*) zeggen, waardoor wij, naar mijn inzien, het eerst iets van deze onze waardigheid verliezen zouden? Het zou, geloof ik, dit zijn, wanneer wij in onze verkeering met de armen niet eene waardige, zelfftandige houding bewaarden. Wanneer wij ons nu eens blindelings voor hen laten innemen, dan door hunne verkeerdheid tot drift en hevigheid ons laten wegflepen, dan weder omgekocht worden door een fluw berekend woord, dat onze eigenliefde vleit; deze en foortgelijke zwakheden, dat zijn eigenlijk de klippen, waarop ons aanzien fchipbreuk zou lijden.

Na deze algemeene opmerkingen voorop gezonden te hebben, kom ik nu tot mijn bepaald oogmerk, om namelijk bloot te leggen, hoe wij de zedelijkheid bij onze armen zoeken te bevorderen. De zedelijkheid des menfchen nu beftaat in twee ftukken: het is eene zedelijke gefteldheid des gemoeds, en eene gewoonte om deugdzaam te handelen. Geloof, liefde en ootmoed moeten in het binnenfte wonen; dan zal ook het leven met Godebehagelijke deugd verfierd zijn. Maar onze werkzaamheid, om de zedelijkheid van anderen te bevorderen, moet zeer verfchillend ingerigt zijn, naarmate óf derzelver eigenlijke grond, óf derzelver zigtbare uitwerkfels bedoeld worden. Zoo kan men b. v. hopen, door uitdeeling van premiën vlijt en fpaarzaamheid te bevorderen; maar wie op dezelfde wijze de godsdienftigheid der menfchen wilde opwekken, die zou juist den weg inflaan om huichelaars te vormen; en wij kunnen niet te voorzigtig zijn, om zulke verderfelijke misgrepen te vermijden.

Wat nu van onze zijde gedaan wordt, om onder onze armen de deugden van het burgerlijk leven, *nijverheid*, *goede*

(*) De medeleden der Vrouwenvereeniging te *Hamburg*.

huishouding, *orde*, *zindelijkheid*, *trouw en opregtheid*, te doen heerſchen, dit is meestal in de vroegere Verſlagen genoegzaam aangeduid. Ik zal dan de daar verſtrooide opmerkingen hier ſlechts in 't kort behoeven zamen te vatten.

Het uitvoerigst heb ik in vroegere Berigten reeds geſproken van hetgeen wij doen tot bevordering van *vlijt* onder onze armen; hierover kan ik dus thans het kortst zijn. Immers wordt het ook reeds algemeen en welwillend door onze medeburgers erkend, dat wij de lieden geſchikte bezigheden verſchaffen. En wie nog weigeren mogt dit te erkennen, hem behoeven wij ſlechts aan onze rekening van uitgaaf te herinneren, uit welke blijkt, dat in de laatſte vier jaren veel meer dan de helft der ons toevertrouwde gelden aan werkloon beſteed is. Ja, wij houden arbeidzaamheid voor zulk een voornaam bevorderingsmiddel van de ganſche zedelijkheid des menſchen, dat wij nooit zullen ophouden, dit punt eene bijzondere belangſtelling waardig te achten. Gedurig zijn wij er op bedacht, om ook voor de ouden, zwakken en zieken eenig aan hunne krachten geëvenredigd werk uit te vinden; en elk nieuw, uitvoerlijk denkbeeld te dezen opzigte wordt door ons als een gelukkige, zeer gewenschte vond beſchouwd. Ons kan daarom ook niet ligt grootere vreugde verſchaft worden, dan wanneer men iets bij ons beſtelt om te laten vervaardigen, of ons naar geſchikte voorwerpen vraagt, om dezelve ergens te plaatſen. En, Gode zij dank! het eene zoowel als het andere vindt tegenwoordig gedurig meer plaats; wij hebben zelfs reeds uit andere landen beſtellingen ontvangen; en daar, tot onze blijdſchap, de meesten, die wij aanbevolen hebben, zich goed gedragen, en niemand zich beklagen kan van door eene ligtvaardig gegevene getuigenis door ons misleid te zijn, dewijl het onze regel is zoowel de gebreken als de deugden der dienstboden, naar ons beste weten, kenbaar te maken, — zoo hebben wij hoop, dat onze aanbevelingen ook op den duur geacht zullen wezen.

Wat verder de *ſpaarzaamheid* betreft, zoo is wel het voornaamſte, wat wij doen, om deze deugd onder onze armen te bevorderen, dat wij jegens hen ſpaarzaam zijn. Wij zijn er zorgvuldig op bedacht, om hun geene andere ondersteuning te doen toekomen, dan die zij werkelijk noodig hebben. Een der grootſte begunſtigers onzer Vereeniging, wien wij voor de dadelijke bewijzen zijner welwillendheid ten hoogſte

dankbaar zijn, zal zich bij deze gelegenheid nog wel herinneren, eens van de President der Vereeniging een bezoek ontvangen te hebben, met geen ander doel, dan om hem af te raden van eene ondersteuning te schenken, welke ons overtollig toescheen. Hij had namelijk het oogmerk, om de helft van het kostgeld voor een kind, dat bij eene andere vrouw de borst zou hebben, te betalen. Over de moeder van het kind hadden wij volstrekt geene klagt; maar, hare omstandigheden wél in aanmerking nemende, begrepen wij, dat zij in staat behoorde te wezen om het kostgeld zelve te betalen, en nu achteden wij het niet wenschelijk, dat zij ontheven wierd van haren moederlijken pligt, om met hare verdiensten zuinig te wezen ten behoeve van haar kind. In het voorbijgaan zij dit voorbeeld een bewijs, dat de rijken niet altijd behoeven te vreezen, dat het hun kostbaar wordt, zich nader met ons in te laten. Misschien, indien zij verkozen in twijfelachtige gevallen, waar hunne weldadigheid ingeroepen is, ons om raad te vragen, zouden wij hun even zoo dikwijls uitgaven besparen als hen daartoe aansporen. Niets maakt de menschen, dit is onze overtuiging, ligtzinniger in het gebruik van hunne kleine inkomsten, dan wanneer zij meenen er op te kunnen rekenen, dat in het vervolg voor alle hunne behoeften, onverschillig of zij daaraan schuld hebben of niet, zal gezorgd worden.

Aan den anderen kant, echter, mag ik niet nalaten te doen opmerken, dat het in vele gevallen volstrekt noodig is, de menschen door tijdige ondersteuning te hulp te komen, juist om ze tot eene goede huishouding op te wekken. Tot de beoefening van elke deugd, en alzoo ook van de spaarzaamheid, is een zekere moed noodig; en deze moed kan door overmaat van aardsche ellende gebroken worden. De huisvader verkwist in jenever de weinige stuivers, die hij verdiend heeft, *omdat* hij wanhoopt, vrouw en kinderen met dezelve te kunnen verzadigen; de huisvrouw laat in hare kleine huishouding door moedelooze onverschilligheid veel verloren gaan, *omdat* zij de mogelijkheid niet inziet, om ook bij de grootste oppassendheid dezelve in staat te houden. Het is waar, het *behoorde* zoo niet te zijn, maar het *is* zoo; en daar het nu eenmaal zoo is, zouden wij dan niet erkennen, dat dit eene sterke aansporing voor ons is, om door eene wijselijk toegedeelde ondersteuning onze armen voor een geheel verval te behoeden?

(Hier volgt nu nog eene uitvoeriger aanwijzing, hoe men ten opzigte van de huishuur, het losfen van verpande goederen, aanfchaffen van kleederen enz. de armen te hulp komt. Tot vermijding van te groote uitvoerigheid laat ik dit weg, de desbegeerende naar het oorfpronkelijke Verflag zelf verwijzende.)

(*Het vervolg hierna.*)

FRAGMENT UIT DEN BRIEF VAN EEN' JONGEN HINDOU IN EUROPA AAN ZIJNE ZUSTER UNNI OP HET EILAND TANNA, OVER DE MUZIJK.

(Naar het oorfpronkelijke Handfchrift vertaald en medegedeeld door CARL GOLLMICK.)

—— Doch al hetgeen ik u tot nog toe gemeld heb wordt nog overtroffen door de Europefche muzijk, welker wonderen naar eisch te kunnen befchrijven zelf een wonder zijn zou. Ziet gij, in *Indië* drijven de menfchen muzijk; hier drijft muzijk de menfchen, en is geheel en al derzelver gebiedfter. Het meest verbazen mij hare tegenftrijdigheden, offchoon ik nu reeds daaraan gewoon had behooren te zijn. Zij gelijkt volkomen naar de hartstogten van hen, die ze voortbrengen. Ik zelf heb in alle landen er nog geene gevonden, die eene bepaalde en blijvende aandoening in mij verwekt heeft, en ik zal wel *Europa* verlaten, zonder met mijzelven eens te zijn, wat ik bij deze muzijk eigenlijk genoten en gevoeld heb.

BRIMHA, die mij verzelt, zeide mij, dat de Europefche muzijk uit eene verbinding van toonen beftaat, welker regelmaat en wetten tot het uitdrukken van zachte, grootfche en edele gevoelens moeten dienen; maar desniettemin heb ik er meestal een barbarismus in gevonden, waartegen al onze inftrumenten, wanneer zij te gelijker tijd in beweging gebragt worden, naar het ruifchen van het waterriet gelijken. En evenwel noemen de *Europeërs* onze muzijk eene barbaarfche. Misfchien echter ligt de reden hiervan in de kunst zelve; want de muzikale gedachten der *Europeërs* worden door zekere wetten en regelen bepaald. Zij hebben eene groote menigte van dikke boeken, onder welke het eene

ſteeds beter dan het andere zegt, hoe men zijne aandoeningen het ſchoonst gevoelen moet. Gemelde boeken vormen als 't ware vijandelijke armeeën, die tegen elkander krijg voeren. Maar het laatſte dier boeken, hetwelk den vrede herſtellen moet, is nog altijd niet in 't licht verſchenen.

Dewijl het derhalve hier eene kunst is, toonen te leeren gevoelen, noemen zij hunne muzijk ook *toonkunst.* Wanneer echter CRISHNA de *chalil* blies, of ook de *maschrokita*, of NAREDZONG bij de *nebel-nasſor*, zoo waren wij arme *Hindous* reeds zoo gelukkig, verheugden ons eerst regt in ons aanwezen, en dankten BRAMA, den uitvinder, voor zijne goddelijke gift: hoe oneindig vrolijker en zaliger moet nu niet de kunst, ontdaan van de ruwe natuur, de *Europeërs* maken!

Zij, die hier in de wereld der toonen, leven, beſtaan eigenlijk ſlechts uit twee klasſen. De eerſten zijn de toonkunſtenaars zelven, die met de muzijk, als met eene waar, handel drijven, regels geven, boeken ſchrijven en afſchrijven, in alles zeer ernſtig en gemoedelijk te werk gaan; kortom, niet zonder muzijk leven kunnen, omdat zij er van leven moeten.

De tweede klasſe is die, welke het met de regels zoo naauw niet neemt. Deze lieden naderen reeds meer tot de muzikanten der *Hindous*, vermits ook de wanklanken, welke zij ſomwijlen voortbrengen, hun dierbaar zijn. Daar zij de muzijk ſlechts tot hun vermaak drijven, en haar ook inderdaad liefhebben, noemt men hen *liefhebbers.* Zij zijn ſteeds tevreden over hetgeen zij uitvoeren, en altijd opgeruimd van gemoed. Hieruit beſluit ik, dat de muzijk den waren *kunſtenaar* veel verdriets moet veroorzaken.

De inſtrumenten der *Europeërs* zijn zoo zonderling en wonderlijk, dat zij ſomwijlen in geene verhouding ſtaan met dengenen, die ze beſpeelt. Somwijlen zag ik, hoe een groot kunſtenaar zijn klein inſtrument in den zak ſtak; dan weder kwam het mij voor, alsof het inſtrument den kunſtenaar zakte. Slechts in één inſtrument vond ik groote gelijkvormigheid met onzen drieſnarigen *tambours*, die, gelijk gij weet, uit een fleſchen-pompoen met langen hals beſtaat. De *tambours* van den Europeſchen kunſtenaar, echter, heeft geene ſnaren; ſchoon men bijna geene muzijk welgeſnaard acht, waarbij dezelve ontbreekt. De pauken, die onze Indiſche maagden aan den gordel om het lijf hechten, en die gij,

mijne UNNI, onder het danfen zoo heerlijk met de handen flaat, zijn hier in twee verfchrikkelijke reusgeftalten herfchapen, welke een half razend mensch, die in een' hoek gedoken zit, zoo onbarmhartig mishandelt, alsof zij zijne ergfte vijanden waren.

Nu eenige voorbeelden van de wonderwerken der Europefche muzijk.

Onze gefchiedenis verhaalt van den zanger MIA TOUSINE, dat hij op klaar lichten dag een nachtgezang met zoo veel uitdrukking zong, dat de zon zich verduisterde, en dat een andermaal een orkaan bedaarde. In *Europa* verrigt ieder zanger veel grootere daden. Daar beheerscht hij al de elementen der menfchelijke ziel; want in eene tijdruimte van weinige minuten gebeuren de wonderbaarfte veranderingen. Ik heb duizend menfchen in hetzelfde gevoel zien verfmelten, alle aangezigten dezelfde uitdrukking aannemen. Ik zag hen als in tranen baden, terftond daarop overluid juichen, en het volgende oogenblik zoodanig in razende woede uitbarften, dat hunne handen en voeten in krampachtige trekkingen geraakten. Ik vroeg BRIMHA, of er ook gezangen waren, als de *ragis* van den Dichter HEEPUK, welke dengenen vernietigden, die ze zong. Hij antwoordde, dat er voorzeker in *Europa* zeer vele vernietigde zangers gevonden werden. — God MAHADEO nam de *ragis* uit zijn hoofd; elke Europefche Componist fchudt de zijne uit zijne mouw. Slechts onze zesendertig *rangis* zijn van hemelfchen oorfprong, gelijk gij weet; in *Europa* daarentegen worden vele duizend zangwijzen hemelsch en goddelijk genoemd. Het volksfprookje vertelt van MEID-MULAAR, dat de toovertoonen van zijn *ragi* terftond regen te weeg bragten; hier zegt men, dat waterige muzijkftukken niets zeldzaams zijn. NAIK-GOBAU's gezang deed hemel, fterren, rivieren en zeeën ftilftaan; hier vindt men zangers, die zoo hoog zingen, dat het verftand der hoorders daarbij ftilftaat. De fnarenfpeelfter SERINDA heeft op het eiland *Bukar* aan de *Bullocfues*, dat toch menfcheneters zijn, tranen afgeperst; hier perst ieder kunftenaar, zoo al geen tranen uit de oogen, dan toch goud uit de beurzen: of men misfchien naderhand over zijn fpel tranen vergiet, kan ik niet zeggen.

Ik word, om mijne natuurlijke begrippen over Europefche dingen, met verbazing aangeftaard, terwijl ik op mijne beurt alles met verbazing befchouwen moet, wat mij onnatuurlijk

voorkomt; doch ik wil tot de muzijk terugkeeren, omdat ik u, mijne waarde UNNI, met mijne gewaarwordingen over andere voorwerpen reeds genoegzaam bekend gemaakt heb. De zonderlinge toonen, die in de zoogenaamd muzikale salons mijn gehoor pijnigen, moeten zeker aan al hetgeen de beeldende kunst kan vorderen voldoen; want hier hoort men nooit laken, en de Europesche mond, die zich zoo gaarne in spottende plooijen legt, put zich hier alleen uit in loftuitingen. Mij is hierbij het innerlijke bevattingsvermogen en eene als 't ware instinktmatige oefening in het prijzen des te bewonderenswaardiger, daar men gedurende den tijd van het muzikaal genot, dat hier geleverd wordt, gewoon is zich over geheel tegengestelde dingen te onderhouden.

Maar er is een ander ding, dat nog wonderlijker is. Er verzamelt zich, namelijk, een aantal menschen op eene plaats, welke men een *concert* noemt. BRIMHA zegt, het woord is van *strijd* afkomstig, en daarom zeker gelijkt dat, hetwelk men hier hoort, ook naar een' muzikalen strijd. Hier ziet men op een kleinen houten berg een heir van kunstenaars, die als in slagorde staan, en er zoo ernstig, ja soms zoo vermetel uitzien, alsof zij inderdaad vijandige oogmerken tegen de toehoorders in hun schild voerden. Wanneer de eerste uitbarsting daarvan, met al de zeldzaam en dreigend gevormde instrumenten, doorgestaan is, treden, kort na elkander, enkele mannen en vrouwen op, die zich zoo diep buigen, alsof zij iets van den grond wilden oprapen, zonder dat iemand deze beleefdheid beantwoordt. In het blad, hetwelk ieder voor zich heeft, zijn al de zachte of hevige aandoeningen opgeschreven, welke ieder voelen *moet*; en, offchoon de lieden op dien berg somwijlen zeer driftig en onstuimig worden, eindigen toch al die hartstogtelijke kunstbewegingen wederom met een zeer diep en bedaard compliment. Al deze liefelijke of geweldige wijzen, die even wonderlijke als barbaarsche namen dragen, volgen zoo kort op elkander, dat men geen' tijd heeft tusschen dezelve een' glas water te drinken, veel min tot bezinning te komen. Onmogelijk is het, zich aan eenen indruk over te geven langer dan het toonstuk duurt, daar een volgende indruk den voorgaanden oogenblikkelijk weder vernietigt; en hierin ligt zeker het duidelijkste bewijs van Europesche beschaving, dat ieder aanwezige alles, wat hij gehoord heeft, met klaarheid in zich opnemen, verwerken, in zoo korten tijd geheel

doorvoelen en, te huis gekomen, navoelen kan. Bij mij, armen *Hindou*, was met elken toon de aandoening ook reeds vervlogen. Bij het flot van zulk een *concert* hernieuwt zich ook doorgaans de eerfte algemeene ftrijd weder, waarbij ik het meest de fterkte der Europefche zenuwen bewonderde, welke men toch doorgaans als zoo zwak affchildert. Ter naauwernood echter is de galm der laatfte donderflagen voorbij, of alles is zoo kalm even alsof er niets voorgevallen ware, en in twee minuten ziet men het kunftenaars-flagveld ledig, zonder dat iemand wonden bekomen heeft.

Nu wil ik u in eene gansch bijzondere wereld van tooverij en wonderen voeren — in eene wereld, waarin gij al de fprookjes, die ons MATHURA verhaald heeft, levendig voor oogen zult hebben; eene wereld, waarvan men vooruit weet, dat alles in dezelve fchijn is, dat men door fchijn bedrogen wordt, en desniettemin zich inbeeldt, dat alles waar is! Gij ziet hieruit, dat bedrog en misleiding in *Europa* iets zeldzaams moeten zijn, vermits men dezelve op deze plaats voor geld gaat koopen. Zulk eene wereld van fchijn en bedrog noemt men hier een' fchouwburg. Wordt men in denzelven met woorden bedrogen, zoo heet dit bedrog *tooneelfpel;* gefchiedt het met klanken, dan heet het *Opera.* De bedrogenen noemt men in beide gevallen fteeds *het publiek.* Onder al deze fpelen is de Opera het zonderlingfte, omdat hier een geheel menfchenleven zich in kunftige toonen beweegt; en wanneer onze *Braminen* zeggen, dat wij nog in het bezit der aloude kunst-theorie zijn, maar dat de praxis verloren geraakt is, zoo fchijnt dit met de Opera het omgekeerde geval te zijn. Ik zal trachten u zulk een ding iets nader te befchrijven.

Ik treed dan, met BRIMHA, in een geweldig groot gebouw, dat op zuilen rust, als een koninklijk paleis. Met gedruisch opent men ons eene foort van kleine kast, welke men *loge* noemt. De binnen-omkring van dit paleis beftaat uit drie of vier rijen van zoodanige kasten, waarin zij, welke men bedriegen wil, opgefloten worden. Beneden zich hoort men het bruifen eener zee van golvende hoofden. Vóór u, daarentegen, ftuit het oog op een' ondoordringbaren fluijer, achter welken de tooverwereld toebereid wordt. Vóór dezen fluijer ziet gij weder, in eene eigene ruimte omfloten, die dreigende geftalten, welke mij reeds in het *concert* zoo zeer verontrust hadden. Zij hebben hier, even als daar,

hunne bijzondere verlichting. Plotfeling verheft zich uit hun midden een man, die met veel waardigheid eene foort van fchepter grijpt, en op wiens met een gebiedend gelaat gegeven teeken alles rondom hem zich nederzet, toerust en de blikken naar hem rigt. Ik wist nu reeds door BRIMHA, dat ik thans eene muzijk zou hooren, welke men *ouverture* noemt, en welke het karakter van den in de elfde eeuw zoo beroemden held TANCREDO moest aanduiden; maar deze ouverture fchilderde in hem tevens een' vluggen en bekwamen danfer, iets waarvan zeker de Gefchiedenis zwijgt: waarfchijnlijk heeft de fcherpzinnige componist daarmede willen te kennen geven, dat *Konftantinopel* naar zijne pijpen gedanst heeft. Toen nu de geheimvolle fluijer in de hoogte rolde, en zich de beloofde wonderwereld zoo heerlijk voor het gezigt uitbreidde, verbaasde ik mij, *fprookje* en *wezenlijkheid* in zoo zigtbaar verband te zien; want van nu af aan fpeelde de ftaf van den man, die voor den fluijer ftond, de grootfte rol. Deze ftaf, hoe wonderbaar hij ook al die vreemde inftrumenten in orde wist te houden, bewoog zich echter als een te ftoffelijk middel voor mijne oogen; aller blikken waren te zeer op denzelven gerigt, dan dat ik dit met eene kunst kon overeenbrengen, die men eene vrije, den geest alleen onderdanige, uit den hemel ontfprotene noemt. Maar BRIMHA zegt, dat in *Europa* flechts de beteugelde kunstaandoeningen geen onheil aanregten. Ik dacht aan de afgebrokene en ongeregelde maatgangen onzer *ragls*, bij welke niets de vrijheid van het genot belemmert. Maar ik liet mij des te gereeder van mijne dwaling terugbrengen, daar ik bemerkte, dat onder het publiek niemand zich door dit eeuwig zwaaijende en danfende ding liet ftoren, hetwelk weder een bewijs levert, hoe fterke wieken de Europefche verbeeldingskracht bezit. Bij het dusgenoemde *tooneelfpel* is het hiermede anders gefteld. Daar zit de wonderman in een klein hokje achter in plaats van vóór den fluijer, zoodat het publiek hem niet ziet, maar zoo veel te meer hoort. Die *virtuoos* zegt, namelijk, den fprekers alles voor, wat zij te fpreken en te gevoelen hebben, en ftaat dus bij hen in hoog aanzien; terwijl echter het publiek (welk eene tegenftrijdigheid!) hem met minachting befchouwt, ja niet zelden befpot.

Niet weinig verwonderde ik mij, hoe de lieden op het tooneel, die allen zeer fchoon blozend zijn, nu eens zongen en dan weder fpraken. In den beginne dacht ik, dat zij

ons verklaren wilden, wat zij al onverſtaanbaars gezongen hadden; maar ik vernam, dat men daartoe kleine boekjes had, welke de geheele verhandeling uitlegden. De ware reden kon BRIMHA zelf mij niet zeggen. Wat de historie betreft, waarover eene Opera-muzijk gemaakt wordt, dit ſchijnt ſlechts een bijding te zijn. De hoofdzaak in zulk eene gebeurtenis is ſteeds, dat de liefde van twee perſonen gedwarsboomd wordt, en dat daarbij meestal een paar menſchen om het leven komen. De beminde van TANCREDO, bij voorbeeld, kon zich reeds van den beginne af aan door een enkel woord uit de verdenking van verraderij redden; maar in dat geval zou de geſchiedenis, en met dezelve ons vermaak, een einde gehad hebben. Ik was op het punt van op het tooneel te ſpringen, en door mijne opheldering de geheele verwarring en het lijden der arme vrouw te doen eindigen; maar BRIMHA hield mij terug, en meende, dat zij mij dit zeer kwalijk nemen zou. Al de zonderlinge dingen, welke ik zag, te willen beſchrijven, zou niet mogelijk zijn; derhalve nog ſlechts hier en daar iets. In een muzijk-geſprek, bij voorbeeld, ſcheidt men tienmaal van elkander zonder heen te gaan, hoezeer elk oogenblik met doodsgevaar dreigt. Zulk een zanger is reeds daardoor onſterfelijk, dat hij door al het zingen niet tot ſterven komen kan. — Wanneer er velen bij elkander zijn, het mogen nu Ridders of boeren wezen, zoo zingen zij allen met hetzelfde gevoel, en liefde, haat en genoegen hebben dezelfde wijzen. Zijn zij in openbaren ſtrijd, zoo ſtroomt er nimmer bloed; niemand *valt*, dan op zijn hoogst de hoofdperſonen. Willen er twee met elkander vechten, zoo ſchermen zij met de handen, en pralen zoo lang met hunne dapperheid, tot dat de tijd komt, dat zij geſcheiden moeten worden. Wat eerbaarheid en goede zeden betreft, hierover zet de uitvinder van zulke *Natals* of Opera's zich heen; want hij laat zijne heldinnen onverzeld bij nacht en nevel in bosſchen en bergklooven rondloopen, laat haar in wind en ſtorm bedaard een' langen, rustigen *ragis* zingen, zonder dat iemand dit ongepast vindt.

Hoe begeerig was ik, eindelijk den held te zien optreden, die *Sicilië* onder het juk bragt en *Jeruzalem* veroverde! Hij moest, dacht ik, een man zijn, zoo ſterk en groot als onze ſchoone, onoverwinnelijke FESHOO LAMA. Hij trad op, en — gij zult mij niet willen gelooven, en toch ſpreek ik

waarheid — er verfcheen een geharnast meisje! Ik zag met meer verwondering naar het zoogenaamde publiek, dan naar deze fierlijke en koene verfchijning zelve. Maar men fcheen zich daarop reeds voorbereid te hebben; want men maakte een razend geweld, hetgeen men *applaudisferen* noemt, en wierp den held, die eer een kind geleek, groote lauwerkranfen toe, zonder dat hij nog voor het vaderland geftreden of gezongen had. Wanneer hij nu zijn zwaard trok, dat opzettelijk voor zijn poezelig handje gemaakt fcheen, wanneer hij met hetzelve rondom zich hieuw, en wel twintig maal in éénen adem dezelfde woorden herhaalde, zoo geloofde eindelijk het eene gedeelte van het publiek deze menigvuldige verzekeringen, en klapte, tot bewijs daarvan, met hevigheid in de handen. Het ongeloovige gedeelte, daarentegen, deed andere veel doordringender teekens hooren. En nu ontftond er een afzonderlijke oorlog te midden der toehoorders. De betrekking was plotfeling omgekeerd. Het publiek fpeelde nu zijne eigene comedie en de tooneelfpelers keken toe. Het meisje in het harnas dankte voor het eerfte teeken, en hield zich, alsof zij het laatfte niet vernam. En na zulke luidruchtige ftoringen, die foms in eene en dezelfde Opera meer dan eenmaal voorkomen, treedt het fchijnbedrog weder in zijne regten. — Niet zelden dwingt men den zanger, nog eenmaal van voren af aan weder te beginnen, waarover hij groote vreugde betoont, offchoon men hem kan aanzien, hoe zuur hem zulks valt. Menigmaal moet hij ook, wanneer alles reeds voorbij is, zich weder vertoonen, hoezeer men hem drie of vier uren lang onafgebroken voor de oogen gehad heeft. Zoo verre gaat de vereering der *Europeërs* voor hunne kunftenaars! Het zonderlingfte hierbij is echter nog, dat men van zulk eene, bij voorbeeld te *Parijs* voorgevallene Opera-gebeurtenis juist het tegendeel te *Berlijn* kan lezen, hetwelk men eene *kritiek* noemt.

Ik zou u, mijne lieve UNNI, nog veel van de wonderlijke gebruiken der *Europeërs*, met betrekking tot hunne muzijk, kunnen mededeelen, en u doen zien, hoe zij datgene, hetwelk in *Hindostan* onverklaarbaar blijft, hier volkomen natuurlijk vindt. Doch ik zal liever nog wachten, tot dat verdere omgang met dit volk mijne begrippen zoodanig zal gelouterd hebben, dat ook ik in ftaat zal zijn datgene natuurlijk en verftandig te vinden, wat mij tot nu toe uiterst onnatuurlijk en dwaas is voorgekomen. Alsdan fchrijf ik u nader.

DE VOORUITZIGTEN DER JOODSCHE NATIE. (*)

Sedert eeuwen is de vraag, wat eenmaal het lot der *Joden* worden zal, zoowel bij den nadenkenden Staatsman, als bij den aandachtigen lezer der oude Godſpraken, opgerezen. Waar zij de oogen ſlaan, ontwaren zij een verbannen en verſtrooid, dikwijls ten bloede toe vervolgd, meermalen ſchandelijk veracht Volk, hetwelk nog heden ten dage wel, wat de groote meerderheid aangaat, aan de diepſte armoede ter prooi is, maar bij hetwelk toch hier en daar, gelijktijdig, rijkdom, betrekkelijk aanzien en eerbiedwaardige geleerdheid heerſchen; verſtrooide deelen van een groot geheel, maar die nogtans niet ophouden, door banden van godsdienſtige en nationale vereeniging, en door onafgebrokene en ſnelle gemeenſchap met hunne broederen in alle oorden der Aarde, een geheel uit te maken.

Sommige ſtaatslieden trachten het vraagſtuk door pogingen tot ineenſmelting met de Christenvolken te beſlisſen, en meenen de banden, welke ABRAHAM's nakomelingen ſedert achttien Eeuwen vereenigd hebben gehouden, eenvoudig door naturaliſatie op te losſen. Door hen inzonderheid, die deze pogingen als vruchteloos aanmerken, zal het volgende gewis met belangſtelling gelezen worden:

De algemeene aandacht is thans in hooge mate op het Heilige Land gevestigd, niet alleen die der Christenen, maar ook die eener menigte van *Joden*, welke den dag meenen te zien aanbreken, waarop de God hunner Vaderen het overſchot zijns Volks van de vier hoeken der Aarde terug zal brengen (†). Het plaats maken der vroegere vervolgingen, waaraan hunne Geloofsgenooten onderhevig zijn geweest, voor eenen milderen, meer Evangeliſchen zin onder de Christenen, bevestigt hen in deze hoop, en vele *Joden* hebben reeds met erkentelijkheid de hand gereikt aan die Genoot-

(*) Dit ſtuk bevat, met de noodige bekortingen, den hoofdinhoud eener redenering over dit onderwerp, onlangs in een der meest geachte *Engelſche* Tijdſchriften geplaatst, met inlasſching van eenige opmerkingen, door een niet minder geacht *Engelsch* Dagblad, bij de gedeeltelijke overneming daarvan, gemaakt.

(†) *Jez.* XI: vs. 1.

fchappen, welke, in *Engeland* en *Duitschland*, met het doel ontftaan zijn, om hun maatfchappelijk en geestelijk welzijn te bevorderen. Ook onder diegenen, welke de voorvaderlijke Godsdienst nog met geene andere verwisfeld hebben, is reeds een licht opgegaan, bij hetwelk zij de *Talmudifche* overleveringen hebben leeren onderfcheiden van MOZES en de Profeten.

Maar het was aan *Engeland* voorbehouden, eene nog treffender poging te ondernemen. Een aantal ijverige behartigers der belangen van het Joodfche Volk hebben tot de vestiging eener Kerk te *Jeruzalem*, zoo mogelijk op den berg *Sion* zelven, befloten, waar de eerdienst en liturgie der gevestigde Kerk van *Engeland* dagelijks in de Hebreeuwfche taal zal in acht genomen worden. Reeds is eene aanzienlijke fom tot dit doel bijeenverzameld; reeds bevinden zich Zendelingen op de plaats, en de grond moet nog maar aangekocht worden, om er het bedehuis op te ftichten. De Heer NICOLAYSON is door den Bisfchop van *Londen* tot Geestelijke bij de nieuwe Gemeente geordend, en de Heer PIERITZ, een Joodsch bekeerling, hem als Kapellaan toegevoegd. De dienst is inmiddels reeds aangevangen, en een klein maar ijverig getal van Profelyten hoort dagelijks de Evangelifche waarheden op den heiligen berg, in de taal der Profeten en in den geest der Apostelen. Dit verfchijnfel verdient alle opmerking. Wel hadden, federt Eeuwen, de *Grieken*, *Roomschkatholijken*, *Armeniërs* en *Turken*, hunne plaatfen van eerdienst in de ftad *Jeruzalem*, en de rekkelijkheid van IBRAHIM-*Pacha* in godsdienstzaken heeft deze vergunning eenigen tijd geleden ook tot de *Joden* uitgeftrekt. Maar de Hervormde leer was tot hiertoe, onder al deze vormen van Godsdienst, nog niet vertegenwoordigd geworden.

De toenemende belangftelling in deze landftreken, de meerdere plaatfing van *Engelfche* kapitalen, en de toevloed derwaarts van *Engelfche* en andere reizigers uit alle oorden der wereld, heeft Lord PALMERSTON, den Secretaris van Staat voor buitenlandfche zaken, tot het befluit gebragt, eenen vertegenwoordiger der *Britfche* kroon, in den perfoon van eenen Vice-Conful, derwaarts te zenden, die in September des voorleden jaars naar *Alexandrië* is afgereisd, wiens hoofdzetel te *Jeruzalem* gevestigd zal wezen, maar wiens regtsgebied zich over het geheele voormalige Heilige

Land moet uitſtrekken. De grond en het klimaat van *Palestina* zijn buitengemeen gunſtig voor den groei van zoodanige voortbrengſelen, die voor de behoeften van *Groot-Brittanje* berekend zijn: het ſchoonſte katoen kan er in den ruimſten overvloed geteeld worden; het is eene ſtapelplaats voor de zijdeteelt, en olijvenolie maakt er nog ſteeds, als oudtijds, de vettigheid des lands uit. Kapitalen en nijverheid worden nog ſlechts vereischt; de tegenwoordigheid van een *Engelsch* ambtenaar, en de toenemende veiligheid, die daardoor gewaarborgd zal worden, zullen de bewoners van het vereenigd Koningrijk tot de beſchaving van *Palestina* aanſporen, en de *Joden*, welke zich in geen ander Land aan den landbouw willen toewijden, zullen, na in den *Engelſchen* Conſul eenen bemiddelaar tusſchen zich en den *Pacha* gevonden te hebben, vermoedelijk in grooten getale derwaarts trekken, om, op het voetſpoor hunner Vaderen, de landbouwers van *Judea* en *Galilea* te worden.

Men verwachte nogtans de vervulling dezer welmeenende wenſchen niet plotſeling. Van den tijd en de gebeurtenisſen, van welke het Oosten welligt het tooneel worden kan, zal veel afgewacht moeten worden. De grootſte ontwerpen der Voorzienigheid ontwikkelen zich doorgaans het langzaamst.

SPIJKER- EN MANTELREDE, IN DEN WIND UITGESPROKEN.

De mensch hangt in zijn leven vele en velerlei zaken aan den ſpijker, en gelooft ſoms ze niet meer te zullen noodig hebben; eindelijk haalt hij ze er weder af. Gelukkig hij, die de, voor zijne deugd en levensvreugde, gewigtige voorwerpen niet aan den ſpijker hangt, om ze er nimmer weêr af te nemen!

De groote kunst, om in het leven gelukkig te zijn, beſtaat daarin, dat men de dingen ter regter tijd aan den ſpijker hangt, en ze in het gepaste oogenblik er weder afneemt. Had NAPOLEON zijn zwaard aan den ſpijker gehangen, vóór hij naar *Rusland* toog, de Pulks van den *Donſchen* volksſtam hadden hem niet zoo duchtig de ooren gewasſchen. Hadden alle ultra-liberale ſchreeuwers hunne longen ter regter tijd aan den ſpijker gehangen, ze zouden thans zelfs niet bij menig Geregtshof veroordeeld en gevonnisd zijn geworden.

Er zijn, helaas! zoo veel menſchen, die den waren tijd

niet kennen, om de zaken aan den ſpijker te hangen; b. v. deze hangt zijne betrekking als afgevaardigde van het volk juist op eenen tijd aan den ſpijker, waarin hij, volgens zijne wijze van werken, het nuttigst had kunnen zijn, en haalt er zijn' ſchrijfluſt af, die gevoegelijk er aan had kunnen blijven hangen. Ginds haalt men den vrijheidsgeest van den ſpijker op een' tijd, waarin de geest de vrijheid misvormt, en de vrijheid den geest onderdrukt.

Dus: de dingen ter regter tijd aan den ſpijker gehangen en ze ter regter tijd er weder afgenomen, dat heet den ſpijker op den kop ſlaan; die het alzoo begrijpt, begrijpt de zaken goed.

Bij geene zaak, echter, is die „regte tijd" zoo gewigtig als bij den mantel. Die den mantel op geſchikten tijd weet aan den kapſtok te hangen en er weder af te nemen, is een wijsgeer, en zijn mantel is de *Socrates*-mantel, een kroonings-mantel, en een *Doctor Faust*-mantel, die alles vermag en alles uitvoeren kan.

Den mantel naar den wind te hangen, is zeer gemakkelijk in onze winderige wereld: zulks kan iedere windbuidel. Het groote geheim der Diplomatie beſtaat daarin, om den mantel naar den wind te hangen. Als er geen wind is, gehoorzame Dienaar, dan wordt het een moeijelijk werk! Een echte Diplomaat hangt in Augustus zijn' mantel naar den wind, die in December waaijen zal.

Er zijn kunſtenaars met den mantel genoeg in de wereld geweest en nog. TALLEYRAND b. v. heeft zijn' mantel zoo dikwijls naar den wind gehangen, dat de mantel ſoms TALLEYRAND naar den wind hing. In het algemeen deugt de redenering niet: „men moet den mantel naar den wind hangen"; het moest zijn: „men moet den mantel in den wind hangen;" dan ziet men, vanwaar de wind waait.

Ik heb menſchen gekend, die in 't geheel geen mantel hadden, en die echter den geleenden mantel zoo naar den wind wisten te hangen, dat zij in alle mantel-rollen volkomen thuis waren, en zich als echte mantel-kinderen van het geluk ſtaande hielden.

Ik heb anderen gekend, die het zoo weinig verſtonden om den mantel naar den wind te hangen, dat zij aanhoudend hunnen mantelzak op den rug droegen.

Wederom heb ik er gekend, die iedere zaak, iedere ge-

dachte, iedere uitdrukking een manteltje wisten om te hangen, om daardoor hunne eigene nietigheid te bemantelen.

Verder heb ik er gekend, die hunne droevigste uren aan eenen huwelijksmantel, en hunne vrolijkste dagen aan eenen rouwmantel te danken hadden.

Ik ken er ook, die in de kerk onder den mantel der aandacht naar vrouwenmanteltjes loeren, en anderen, die onder den mantel der Christelijke liefde den naasten den rok uittrekken.

Ik ken mantel-leerlingen, die reeds staatsmantels dragen.

Ik heb menschen gekend, die zeer *eenzijdig* waren, en die toch den mantel op de beide schouders droegen.

Er zijn ook menschen, die den mantel slechts naar den wind hangen, opdat de voering zoude gezien worden.

Er zijn er... Maar neen! Een en ander kwam mij laatst op een' zeer kouden dag voor den geest, toen ik mijnen mantel van den kapstok nam, om hem om te slaan. Ik ging uit, wikkelde mij digt in denzelven, en dacht: dat is eene ingewikkelde geschiedenis!

IETS UIT WAGENAAR.

Aan de Redactie der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Ik neem de vrijheid, UEd. om een klein plaatsje voor het onderstaande, in uw Mengelwerk, te verzoeken, bijaldien gij zulks waardig keurt.

Onlangs het overheerlijke dichtstuk van den Heere Mr. A. BOGAERS van *Rotterdam* in handen krijgende, getiteld: *de Togt van Heemskerk naar Gibraltar*, (door de *Holl. Maatsch. van fraaije Kunsten en Wetenschappen*, in den jare 1837, met haren gouden eerpenning bekroond) eene nieuwe parel aan de kroon der Nederlandsche dichtkunst, sloeg ik WAGENAAR (*Vaderl. Hist.* Deel IX. bl. 256) daarover na, en vond aldaar nog de volgende treffende bijzonderheid vermeld, welke bij dien roemruchtigen zeeslag had plaats gehad: „ *De gevangenen, op 't (Spaansche) Admiraalsschip* „ *gevonden, bekwamen hunne vrijheid, en verhaalden, dat* „ *twee soldaten, de een na den ander, gezonden, om hun,* „ *gedurende 't gevegt, het leven te beneemen, door twee ko-* „ *gels geveld waren, en dat, daarna, hunne ketens, door*

„ *eenen derden ſchoot, waren losgeſprongen.*" — Wie denkt hier niet aan 1 *Kon.* XXII: 34? Ook de duizende met de vaart des bliksems afgeſchoten kogels worden als met de hand geleid!

Ik waag het, hierbij mijn gevoelen te uiten, hoe wenſchelijk het ware, dat bovengenoemd dichtſtuk voor een' matigen prijs, afzonderlijk, in den handel verkrijgbaar geſteld wierd, en ben, met de meeste hoogachting,

Januarij 1839. Uw grage lezer
N. N.

HUISTELEGRAAPH.

Tot heden was ons geen ander middel bekend, om dienstboden bevelen te geven, dan de ſchel; maar deze meldt hun alleen, dat zij verſchijnen moeten, om te vernemen, wat heer of vrouw hun te zeggen hebben. Zekere PEARSON, te *Boston*, vond onlangs een middel uit ter beſpoediging en verzekering van de huisdienst. Van twee ſchijven, op dezelfde wijze ingedeeld, en welker beide wijzers gelijktijdig hetzelfde aanwijzen, bevindt zich de eene in de woonkamer, de andere in de keuken. Elke indeeling dezer ſchijven, naar welgevallen te vermeerderen of te wijzigen, behelst een bevel, door bepaalde, gemakkelijk te begrijpen teekens aangeduid. In ſtede nu van aan de ſchel te trekken, zet men den wijzer op een dier teekens, 't welk op hetzelfde oogenblik in de keuken zich vertoont, en de bediende brengt of doet terſtond, wat men begeert.

DE BAKKER VAN GROOTE BROODEN.

In *Brunswijk* zag men onlangs bij een' bakker brood, dat veel grooter was dan het gewone. Het volk ſtroomde derwaarts, om den milden bakker zijn brood af te koopen. Te huis komende, was het op het gezigt zoo wel, als op de ſchaal, noch grooter noch zwaarder, dan dat van andere bakkers. En nu bleek het, dat de man vergrootglazen in zijnen winkel had aangebragt. — Verkoopt niet menigeen zoo zijn brood, die geen bakker is?

DE GELUKKIGSTE INVAL.

Lord DORSET had een aantal fchrandere geesten ten zijnent genoodigd. — „ Wie zal den gelukkigften inval hebben?" riep iemand uit. Eene weddenfchap werd aangegaan, en de beflisfing aan den beroemden Dichter DRYDEN overgelaten. Ieder fchreef in ftilte zijne invallende gedachte op; en wie was de winner? De Gastheer DORSET zelf: hij had een' wisfel van 500 ponden fterling, aan de order van DRYDEN, gefchreven, die altijd in geldelijke verlegenheid verkeerde, en nu op het onverwachtst een' fchat verkreeg.

ECHT BELGISCHE NIEUWSPOST.

(*Emancipation* van 11 Febr. 1839.)

„ De diepfte moedeloosheid heerscht beftendig in het *Hollandfche* leger; men weet niet, wat men doen zal, om de foldaten aan te wakkeren: onlangs deed men hun weten, dat zij zich volftrekt niet moesten ontrusten over het gevaar, dat er voor hen gelegen was in eenen aanval van den kant der *Belgen*; dat de Noordfche Verbondenen zich belast hadden met hen aan te tasten, en dat, zoo wij (*Belgen*) ons dan niet op discretie overgaven, den foldaten van het oude *Nederland* de roemrijke daad was voorbehouden, ons den genadeflag te geven."

DE CRITICUS.

Wel hoe! een vers van A? Och heer! een vers van B!
Sprak Criticus, vrij fcherp en vinnig:
Ik, in mijn oordeel liefst zachtzinnig,
Sprak: „ Wel, die lieden zingen meê;
Ze doen u immers *niets*, die menfchen?" —
„ Dat zij me *iets* deden, zou ik wenfchen,"
Zei Criticus, dus uitgetart;
„ 'k Wou, dat er een mij greep in 't hart."

v. H.

ARGWAAN.

Den argwaan kunt gij ligt bedriegen:
Spreek waar; hij zal zichzelv' beliegen.

MENGELWERK.

OVER DE ECHTHEID DER GEDICHTEN VAN OSSIAN.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 121.)

Middelerwijl waren de bewijzen voor de echtheid, tot wier opſporing de *Hooglandſche* Maatſchappij hare uiterſte pogingen deed, nog al vermenigvuldigd. De *Hooglander* HUGH MACDONALD, op het eiland *Zuid-Uist*, leide, in tegenwoordigheid van verſcheidene achtingwaardige lieden, de ſtellige getuigenis af, dat er oneindig meer gedichten van OSSIAN in de *Hooglanden* en *Hebriden* ſchuilen, dan MACPHERSON *gezegd werd vertaald te hebben*, en zelfs bij menſchen, die MACPHERSON nooit hebben hooren noemen en geen woord *Engelsch* kennen. Hoezeer de gedichten van OSSIAN in alle die ſtreken niet overal *letterlijk* overeenkwamen, is die overeenkomst toch *in het wezen der zaak* volkomen, zoodat er geen gedicht in het geheele land is, dat met het andere kwalijk ſtrookt, en de bekwaamſte Geleerde kan die, uit hoofde der geheel éénige en aan de taal eigene ſchoonheid, niet volkomen naar waarde vertalen, veel minder eene vertaling naar behooren weder in de grondtaal terugbrengen. Hij vermeldt ook de Barden, die nog in zijnen tijd bij de MACDONALDS en anderen werden gehouden. „ *Duizenden kunnen nog* „ *enkele ſtukken uit* OSSIAN *opzeggen*, naar mate die „ den meesten indruk op hen gemaakt hebben.” Hij verklaarde, zekeren MAC CODRUN, drie weken achtereen, avond op avond, gedichten te hebben hooren opzeggen, zonder die eene enkele maal te herhalen; terwijl het huis vol mannen, vrouwen, grijsaards en kinderen was, om naar die betooverende klanken te luisteren. Ook genieten de *Hooglanders* over 't algemeen een lang leven, zoodat de overlevering dezer gedichten minder

menschengeslachten vereischte, dan men oppervlakkig zou denken. Dezen zelfden HUGH MACDONALD sprak de *Duitsche* reiziger SOLTAU op het eiland *Zuid-Uist*, den 22 Augustus 1804. Hij *verstond geen woord Engelsch*, en niet dan zijne landtaal en *Iersch*. Dadelijk zeide hij uit het hoofd een stuk van een lijkdicht van OSSIAN, *Diarmada*, op, en betuigde, van zijne kindschheid af met OSSIAN's gedichten en kernspreuken uit dezelve te zijn gemeenzaam geweest. Het lied, dat hij zoo even had opgezegd, kende hij sedert zijn *vijftiende* jaar, nu *tweeënzestig* jaren geleden; zijn leermeester van hetzelve was 80 jaren oud geweest, en had het voor zijn' vader, wanneer hij te bed ging en opstond, gezongen. (MACPHERSON *had deze gedichten uit diens eigen' mond opgeschreven.*) MACPHERSON was ook op *Zuid-Uist* geweest, om gedichten te verzamelen, doch werd bespot, omdat hij het *Galisch* zeer slecht sprak. Ook noemde de oude MACDONALD verscheidene zware misslagen in OSSIAN's vertaling op, waarvan hij gehoord had. *Volgens het getuigenis der volksverhalen*, had OSSIAN vóór de invoering der Christelijke Godsdienst geleefd. (*) — ARCHIBALD FLETCHER leide voor een' Vrederegter op den 19 Januarij 1807 getuigenis af, dat hij aan den Secretaris der *Hooglandsche* Maatschappij eene verzameling van *Celtische* gedichten, te zamen 294 bladzijden groot, had ter hand gesteld, *van welke gedichten afschriften uit zijnen mond waren vervaardigd.* Sommige dier gedichten had hij *veertig* of *vijftig jaren* te voren van buiten geleerd, en daartoe behoorde het gedicht *Darthula*, ook door MACPHERSON overgebragt. Nog eene menigte getuigenissen van MALCOLM, MACPHERSON, EWAN MACPHERSON, ALEXANDER MORISON, LACHLAN MACMURRICH en anderen, bewijzen zoo klaar als de

(*) SOLTAU, *Reis door Schotland en de Schotsche Eilanden*, IIde D. bl. 137—144. Zie ook het verdere zeer belangrijke gesprek tot bl. 167.

dag het bestaan van *Galische* handschriften, bevattende gedichten van OSSIAN (althans volgens de aloude en algemeene overlevering), die zij gedeeltelijk gezien, gedeeltelijk zelve aan MACPHERSON op zijne reis, of naderhand aan de Maatschappij, hadden ter hand gesteld. Het zal niet noodig zijn, hieromtrent in bijzonderheden te treden. De *Hooglandsche* Maatschappij heeft daarvan uitvoerige berigten medegedeeld. Kapt. MORISON zegt met krijgsmanskracht: MACPHERSON *kon even zoo goed de Profetiën van* JESAIAS *opgesteld, of het eiland Skye geschapen, als eenig gedicht hebben vervaardigd, zoo als één van* OSSIAN! (*)

Maar het stelligste bewijs voor de echtheid kwam *niet* uit *Schotland*. Wij hebben vroeger gezien, dat, ten tijde der dweepzieke Hervormers in dat Rijk in de zestiende Eeuw, eenige letterschatten uit het eiland *Iona* naar *Rome*, andere naar *Douai* in *Frankrijk*, waar de *Roomschgezinde Schotten* een Collegie hadden, waren geborgen. In de laatstgemelde plaats nu bevond zich ook een Exemplaar van OSSIAN in zijne eigene taal. Deze gedichten waren verzameld en geschreven door den Geestelijke JOHN FARQUHARSON, die zich omstreeks 1745 zelf te *Strathglass*, in de Noordelijke *Hooglanden*, ruim 30 jaren lang ophield. Met behulp eener Dame (Mevr. FRASER) leerde hij namelijk grondig het *Galisch*, en ook die gedichten kennen. Dit handschrift nam hij met zich naar *Douai*, waar hij aan het hooger onderwijs werd geplaatst, en liet hetzelve aan het Collegie, toen hij die Stad in 1773 verliet. De Heer SINCLAIR, lid der *Hooglandsche* Maatschappij, deed in 1806, toen men ijverig bezig was met den druk van MACPHERSON's handschrift, daaromtrent onderzoek bij den te *Edinburg* wonenden *Roomschen* Bisschop CA-

(*) MAC ARTHUR, *Supplementary Observations* (*Poems of* OSSIAN.) Vol. III. p. 471—479. Onder die stukken was de zoo betwiste *Aanspraak aan de Zon*, die naar MILTON gemaakt zou wezen.

MERON, die hem antwoordde, dat zijn ambtsbroeder MACGILLIVRAY de bewuste ſtukken tallooze malen met die van MACPHERSON's vertaling had vergeleken, en dat alle deskundige *Schotten* te *Douai* meenden, dat het handſchrift alle de ſtukken van de laatstgenoemde vertaling omvatte, maar *dat deze verre bij de kracht en ſchoonheid van het oorſpronkelijke te kort ſchoot.* Telkens kon men ieder gedeelte der vertaling in het oorſpronkelijk handſchrift terugvinden, ook de geheele heldendichten van FINGAL en TEMORA: maar in dat handſchrift waren nog meer dichtſtukken, die men zich beklaagde, dat MACPHERSON niet had overgebragt. Na het vertrek van FARQUHARSON kwam het handſchrift in handen van onderſcheidene jonge lieden, die de taal niet verſtonden; het werd dus verwaarloosd, en zelfs werden er bladen uitgeſcheurd, om het vuur aan te maken. (Zoo er nog iets van was overgebleven, zullen de *Franſche* Republikeinen in de tijden van het *Vandalismus* wel voor de vernietiging, even als van zoo vele andere kostbare overblijfſelen der Oudheid, hebben gezorgd.) Ondertusſchen zou, volgens den *Kunst- en Letterbode* van 1818, N°. 46, te *Douai* een handſchrift der gedichten van OSSIAN (waarſchijnlijk wel dat van FARQUHARSON) ontdekt zijn, waarvan echter later niets is gebleken. Bij nader onderzoek bleek het, dat FARQUHARSON menigmaal die gedichten gelijk geſteld had met die van HOMERUS en VIRGILIUS, doch beweerde, dat MACPHERSON den zin menigmalen gemist had. Voorts had FARQUHARSON nimmer van MACPHERSON hooren ſpreken, vóór het zien zijner vertaling. Het handſchrift van Mevrouw FRASER, naar hetwelk FARQUHARSON het zijne ſchijnt te hebben overgeſchreven, geraakte door haren zoon, die ook een liefhebber van het Oud-*Schotsch* was, naar *Amerika;* doch deze, zich in den vrijheidsoorlog voor *Engeland* verklaard hebbende, werd door de Republikeinen gevangen, in den kerker geworpen, en het handſchrift ging verloren.

Het eenige dus nog bestaande handschrift der gedichten, dat van MACPHERSON, werd nu met de uiterste zorg door de Commissie der *Hooglandsche* Maatschappij voor de drukpers gereed gemaakt. Jammer, dat, gelijk reeds boven gezegd is, verscheidene stukken van het oorspronkelijke door MACPHERSON, waarschijnlijk gedurende zijn verblijf in *Amerika*, zijn verloren geraakt! Het was niet gemakkelijk, eenen *corrector* der proeven te bekomen; eindelijk vond men dien in den geleerden Schrijver eener *Galische* spraakkunst, den Heer STEWART, in *Perthshice*. Het opzenden der proeven, zoo verre uit *Londen*, veroorzaakte nieuw oponthoud, tot eindelijk het werk in 1807, in 3 zware boekdeelen groot 8vo, het licht zag. Het was voorzien met belangrijke vertoogen over de echtheid der gedichten van OSSIAN door SINCLAIR en MAC ARTHUR, beiden leden der Commissie tot de uitgave, en waaruit wij zeer veel ontleend hebben, daar alles op echte bescheiden rust; met eene vertaling van CESAROTTI's verhandeling over OSSIAN, verrijkt met belangrijke aanteekeningen van den vertaler MAC ARTHUR; eindelijk behelsde het den ouden *Schotschen* tekst, met eene woordelijke en daardoor zeer stijve en onbehagelijke *Latijnsche* vertaling.

Nu scheen er aan alle eischen voldaan, en redelijkerwijze niets meer te wenschen over te zijn, toen juist een man, die anders niet tot de bestrijders der echtheid behoort, met eene bedenking ter bane kwam, die men bijkans slechts behoeft te hooren, om ze voor ongerijmd te verklaren. Het is BOUTERWECK, die, in zijne *Geschiedenis der Letterkunde bij de nieuwere Volken*, (VII. f. 371) met zoo vele woorden zegt: „ Door de „ uitgave der Gezangen van OSSIAN in de *Ersische* „ taal, waaruit MACPHERSON die overgebragt wil „ hebben, is voor derzelver echtheid volstrekt niets be- „ wezen; want de man, wiens tweede moedertaal de „ *Ersische* (*Galische*) was, kon een gedicht, naar „ welgevallen, even zoo ligt in deze taal, als in de „ *Engelsche*, ter neêrschrijven." Het schijnt, dat BOU-

TERWECK dit zeer oppervlakkig, en zonder eens de moeite te doen van de nieuwe uitgave, althans de vertoogen, te lezen, heeft ter nedergeschreven. Immers, wij hebben boven gezien, dat personen, gemeenzaam met de *Galische* taal, den tekst dier stukken verre boven de vertaling van MACPHERSON keurden; zij kenden dus dien tekst vóór de uitgave, en niet enkel kleine fragmenten, maar geheele uitgebreide gedichten, zoo als wij boven gezien hebben. Doch wij hebben tegen BOUTERWECK's gevoelen nog vier onomstootelijke gronden. Vooreerst de onmogelijkheid, om zoo vele gezangen, die, volgens bevoegde regters, in uitgebreidheid HOMERUS of VIRGILIUS evenaren; om in den korten tijd van *twee* jaren *twintig* heldendichten of groote heldenzangen, te zamen 15,000 verzen, niet slechts te *vertalen*, maar te *vervaardigen*, en dan weder in het *Galisch* over te brengen, (want terstond na zijne reis heeft MACPHERSON den tekst in het oorspronkelijke aan sommige personen doen zien.) Deze onmogelijkheid komt nog sterker uit in een' persoon, die noch vroeger noch later goede verzen in het *Engelsch*, en nooit verzen in het *Galisch* gedicht had, en die de taal zelfs niet goed verstond; immers wij zagen, dat hij te *Zuid-Uist* bespot werd, omdat hij het *Kaledonisch* zoo slecht sprak. Vele *Hooglanders* herkenden in OSSIAN's vertaling de stukken, die zij hem hadden ter hand gesteld, doch veel minder krachtig dan in het oorspronkelijke, dat zij hadden. Nu wordt de tekst, door de Maatschappij uitgegeven, voor veel dichterlijker, eenvoudiger en zaakrijker gehouden, dan de wel eens met *épitheta* overladene vertaling. Zou nu een Dichter de kopij van een origineel, de in het *Galisch* overgebragte *Engelsche* gedichten, eenvoudiger kunnen maken, en juist in alles bij kenners meer naar een oorspronkelijk doen gelijken? Neen! al onderstelt men bij MACPHERSON de zelfverloochening, om bij al den lof, dien geheel *Europa* aan zijne gedichten toezwaaide, in plaats van *scheppend Genie*, *vertaler* te willen heeten: zulk een duizendkunstenaar was hij niet, om eens-

deels al wat in *Europa* kennis aan dichtvuur en *locale* zeden had, en aan den anderen kant de Barden en grijsaards, die OSSIAN's taal volkomen kenden, te bedriegen. „Het zou," zegt AHLWARDT teregt, „even „zoo waarfchijnlijk zijn, dat een *Latijnsch* leerling der „tweede klasfe gedichten maakte, welke men voor die „van HOMERUS of VIRGILIUS kon doen doorgaan, „en waarmede inderdaad de geleerde wereld misleid zou „worden, of dat de ellendige *Latijnfche* vertaling van „HOMERUS, die bij de oudere uitgaven gevonden „werd, het oorfpronkelijke, en het *Grieksch* de vertaling „ware." (Wel wat fterk uitgedrukt!)

Doch ten andere: hoe zouden zoo vele onbefprokene lieden, die allen getuigen, de een, (gelijk LACHLAN MACPHERSON) dat hij zijnen naamgenoot in het opzoeken vergezeld heeft, en zelf veel uit den mond van grijsaards, veel uit oude handfchriften overgefchreven en met de vertaling heeft vergeleken; de ander, dat hij *Galifche* ftukken zelf aan den Heer JAMES MACPHERSON heeft ter hand gefteld; weder anderen, en daaronder lieden, die noch *Engelsch* noch den perfoon van MACPHERSON vroeger kenden, dat zij in MACPHERSON's overzetting hunne oude volksliederen, althans zakelijk, geheel hebben herkend: hoe zouden die allen een fnood *complot* tegen het Publiek hebben gefmeed, om *Europa* te bedriegen? Immers anders zijn hunne deels *geregtelijke* uitfpraken bij geene mogelijkheid met het gevoelen van BOUTERWECK overeen te brengen.

Hier komt nu nog bij de uitfpraak der *Roomfche* Geestelijken uit *Douai*, die een' gelijktijdigen *Galifchen* tekst van OSSIAN vermelden, welke met 's mans vertaling zoo juist overeenkomt, en het flechts in verhevenheid en hooge poëzij daarvan wint. Dit zou toch wel een toeval zijn, dat zeer na aan een wonderwerk grensde, indien juist deze zelfde aanmerking, door de *Schotfche Jezuiten* nopens *hunnen* tekst gemaakt, toepasfelijk ware op de voorondersteldе *Galifche* overbrenging door MACPHERSON van zijn *Engelsch*. En dit is toch wezenlijk het

geval. Wij willen zekerlijk niet zoo verachtelijk van MACPHERSON's vertaling fpreken als AHLWARDT, die zegt, dat *elke bladzijde der vertaling*, met het origineel vergeleken, *van misflagen*, *foms van den befpottelijkften aard*, *krielt*; maar wanneer wij b. v. de aanfpraak aan de Zon, gelijk zij in MACPHERSON's vertaling en in de letterlijke der Commisfie van de *Hooglandfche* Maatfchappij gevonden wordt, vergelijken, zullen wij toch de eerfte min gelukkig verfraaid of liever opgefchikt, de tweede veel krachtiger en eenvoudiger vinden. Daar dit ftuk kort is, willen wij het naar MACPHERSON en naar de Commisfie, (hoewel beide door deze nieuwe overbrenging in eene derde taal geweldig moeten verliezen) zoo getrouw als ons mogelijk is, hier ter neder zetten:

MACPHERSON.

„ O gij, die daar boven wentelt, rond als het fchild
„ mijner Vaderen! van waar zijn uwe ftralen, o Zon!
„ uw eeuwigdurend licht? Gij komt voort in verhevene
„ fchoonheid; de ftarren verbergen zich aan den hemel;
„ de maan, koud en bleek, daalt in de westerfche gol-
„ ven, maar gij zelf beweegt u alleen. Wie kan van
„ uwen loop tot medgezel ftrekken? De eiken der ber-
„ gen vallen, de bergen zelve vervallen met de jaren,
„ de oceaan krimpt in en groeit weder aan, de maan
„ zelve verliest zich aan den hemel, maar gij zijt voor
„ eeuwig dezelfde, en verheugt u in den glans van uwen
„ omloop. Wanneer de wereld met ftormen verduisterd
„ is, wanneer de donder rolt en de blikfem fchiet, dan
„ ziet gij in uwe fchoonheid ver boven de wolken, en
„ lacht om den ftorm. Maar op OSSIAN ziet gij ver-
„ geefs ter neêr; hij ziet uwe ftralen niet meer, of uw
„ blonde hair op de oostelijke wolken golft, of dat gij
„ beeft aan de poorten van het Westen. Maar gij zijt
„ misfchien, gelijk ik, voor een' tijd; uwe jaren zullen
„ een einde nemen; gij zult in uwe wolken flapen, ach-
„ teloos omtrent de ftem van den morgen. Juich dan,

„ o Zon! in de kracht uwer jeugd! de ouderdom is „ donker en onbevallig; hij is gelijk het flikkerende licht „ der maan, wanneer zij fchijnt door gebrokene golven „ en de mist op de heuvelen rust; de adem van den „ noordewind is op de vlakte; de reiziger huivert op „ het midden van zijne reis.”

De Commisfie der Maatfchappij (letterlijk naar het *Galisch.*)

„ O gij, die daarboven reist, rond gelijk het volle, „ harde fchild der magtigen! vanwaar zijn uwe ongerimpelde ftralen, uw licht, dat eeuwig duurt, o Zon? „ Gij komt voort in uwe magtige fchoonheid, en de „ ftarren bedekken haar' loop; de maan, met de bleeke „ *fchijf*, beflaat den hemel en bedekt zich onder eene „ wolk in het Westen. Gij zijt op uwe reis alleen; „ wie durft u naderen? De eik valt van den hoogen „ berg, de fteenhoop en de oprijzende klip bezwijken „ onder den ouderdom; de oceaan heeft eb en vloed, „ de maan is daarboven aan den hemel verborgen, maar „ gij alleen zijt altijd zegevierend en verheugt u fteeds „ in uw eigen licht. Wanneer de ftorm de wereld rondom verduistert, met fellen donder en doordringenden „ blikfem, dan ziet gij onder dat woeste geweld in uwe „ fchoonheid ter neêr, en glimlacht onder het rumoer „ des hemels. Maar voor mij is uw licht te vergeefs, „ want ik kan uw gelaat nimmer zien, hetzij gij uwe „ gulden lokken op het gelaat der golven in het Oosten „ uitfpreidt, of in het Westen, bij uwe donkere poort „ aan de wereldzee, beeft. Maar misfchien zijt gij, gelijk ik, den eenen tijd magtig, den anderen zwak; „ misfchien haasten zich onze jaren, van het uitfpanfel „ afglijdende, te zamen naar het einde. Verheug u „ dan, o Zon! terwijl gij nog fterk zijt, in uwe jeugd! „ Treurig en onaangenaam is de ouderdom, gelijk het „ ijdele licht der maan aan den hemel, wanneer zij uit „ de wolken op het veld fchijnt, en de graauwe mist „ op de helling des heuvels rust, wanneer het geblaas

„ uit het Noorden op het veld wordt befpeurd, en de
„ reiziger treurig en langzaam daar heengaat."

Nog eenige proeven uit het begin van den *Fingal* mogen tot verder bewijs ftrekken:

MACPHERSON.

„ CUTHULLIN zat bij *Tura's* wal, bij den boom met den ruifchenden klank. Zijne fpeer leunde tegen eene rots; zijn fchild lag op het gras aan zijne zijde. Te midden zijner gedachten aan den magtigen CAIRBAR, eenen held, door het Opperhoofd in den oorlog verflagen, komt de befpieder des Oceaans, MORAN, FITHIL's Zoon. „ Rijs," zegt de jongeling, „ CU-
„ THULLIN! rijs! Ik zie de fchepen van het Noor-
„ den. Velen, Opperhoofd der mannen, zijn de vijan-
„ den, velen de helden van den op de zee gedragenen
„ SWARAN!" — „ MORAN, FITHIL's Zoon," hernam de held met het blaauwe oog, „ altijd fiddert
„ gij; eene vrees heeft den vijand vermeesterd. Het is
„ FINGAL, de Koning der woestijn, met hulp voor
„ het groene *Erin* der ftroomen!"

„ Ik zag hun Opperhoofd," zeide MORAN, „ rij-
„ zig als eene fchitterende rots. Zijne fpeer is een ver-
„ welkte pijnboom, zijn fchild de rijzende maan. Hij
„ zat op den oever, gelijk eene nevelwolk op den ftillen
„ heuvel. Velen, Hoofd der Helden, zeide ik tot hem,
„ velen zijn onze handen ten oorlog. Wel wordt gij *de*
„ *Magtige* genaamd, maar vele fterke mannen worden
„ ook van *Tura's* door den wind beftookte wallen gezien.
„ Hij fprak, als eene golf op eene rots: Wie vertoont
„ zich in dit land gelijk ik?" enz.

THOMAS ROSS (woordelijk naar het oorfpronkelijke.)

„ CUTHULLIN zat bij *Tura's* wal, in het lommer van een' ruifchenden boom. Zijne fpeer leunde tegen de rots met de holen, zijn groot fchild aan zijne zijde op het gras. De gedachten des legerhoofds waren aan CAIRBAR, eenen held, door hem in den oorlog ver-

ſlagen, toen de beſpieder des Oceaans kwam, de ſnelle, hoogopſpringende Zoon van FITHIL. „Rijs, CU-„THULLIN, rijs! Ik zie eene magtige vloot van het „Noorden. Haast, haast u, hoofd van het feest! „Groot is SWARAN, talrijk zijn heir." — „MO-„RAN," hernam de held met de blaauwe oogen, „gij „zijt zwak en ſiddert altijd! In uwe vrees is de vijand „talrijk. Zoon van FITHIL, het is FINGAL, het „hooge krijgshoofd der donkere heuvelen."

„Ik zag hun Opperhoofd," ſprak MORAN; „de held „is gelijk eene rots, zijne ſpeer als eene den op de rots-„klip, zijn ſchild als de rijzende maan. Hij zat als „eene rots op den oever, als de nevel op gindſchen „heuvel. Geleider der vreemdelingen, talrijk zijn de „driftige ſtrijders, die met u oprijzen, onverſaagde ſtrij-„ders met vertwijfelde ſlagen, wier zwaarden ſcherp „zijn in de worſteling der helden; maar talrijker nog „zijn de magtige helden, die het door de winden be-„ſtookte *Tura* omringen."

„Het krijgshoofd hernam, als de branding op eene rots: „Wie is in dit land met mij te vergelijken?"

Men zal terſtond in de vertaling van MACPHER-SON de wegneming van het meer of min aanſtootelijke voor den hedendaagſchen lezer hebben opgemerkt, zoo als de herhaling van het woord *rots* en *rotsklip*; en in de eerſte aanſpraak van MORAN, wiens rede dadelijk ingevoerd wordt, zonder de voor het wél verſtaan noodzakelijke bijvoeging (*zeide ik.*)

Dus ook, eenigzins verder, ſpreekt CUTHULLIN:

MACPHERSON.

„Ga," Zoon van FITHIL, „neem mijne ſpeer, „ſla op SEMO's helklinkend ſchild; het hangt aan *Tu-„ra's* knarſende poort. De klank des vredes is zijne „ſtem niet. Mijne helden zullen hooren en gehoorza-„men!" Hij ging, hij ſloeg op het gewelfde ſchild; heuvels en rotſen antwoordden. De klank verſpreidt zich langs het bosch; de herten ſpringen op bij het meir der

reeën. CURACH ſpringt van de weêrgalmende rots, en COUNAL met de bloedige ſpeer! CONGAL's ſneeuwwitte borst klopt hoog; FAVIS Zoon verlaat de donkerbruine hinde. Het is het oorlogsſchild, zegt RONNAR; CUTHULLIN's ſpeer, zegt LUGAR! Zoon der Zee, gord uwe wapenen aan! CALMAR, ligt uw klinkende zwaard op! Rijs, geduchte held PUNO, rijs! en gij, CAIRBAR, van uwen rooden boom te *Cromla!* Buig uwe knieën, ETH! daal neder van *Lena's* ſtroomen, CA-OLT; ſtrek onder 't gaan uwe zijde uit langs het windgeblaas van *Mora's* heide; uwe zijde, blank als het ſchuim der bruiſende zee, door de donkere winden op het rotſige *Cuthens* geſtort. Nu zag ik de helden in den trots hunner vroegere daden. Hunne zielen worden ontvlamd door de gevechten van ouds, de daden van vroegere tijden. Hunne oogen zijn vuurvlammen; zij zoeken rollend de vijanden van hun land. Hunne magtige handen zijn aan hunne zwaarden; de bliksem ſchiet uit hunne ſtalen zijden."

Woordelijke vertaling van ROSS:

„ Ga, Zoon van FITHIL, grijp mijne ſpeer, ſla op „ SEMO's donker, ſomber ſchild; het is hoog op den „ wal der ſperen; zijn klank is niet het geſluister des „ vredes. Sla, FITHIL's Zoon, met ſpoed het ſchild „ van SEMO; roep onze helden uit de bosſchen en wou- „ den!" Hij ſlaat met ſpoed op het gevlekte ſchild; ieder boschje, ieder woud weêrgalmt; de klank verſpreidt zich ſnel door het geboomte; herten en reeën vliegen op in de heide; CURTHA ſpringt van de weêrgalmende rots, en COUNAL nadert met de welvertrouwde ſpeer; FAVI verlaat de jagt der hinden, en CRUGAL keert naar het beroemde *Tura* terug. Luister, RONAN! daar is het oorlogsſchild! CLUTHAR! daar is het geroep van CUTHULLIN! Kom van de zee, CALMAR, in uwe wapenen; LUTHAR, verrijs! PUNO's Zoon, magtige ſtrijder, en CAIRBAR van het weêrgalmende *Cromleac!* buig uwe knieën, gastvrije FITHI, en CON-

NAC van *Lena* der ſtroomen! CA-OLT, ſtrek uwe ſchoone leden uit, terwijl gij met ſpoed van *Mora* nadert, uwe leden, ſchooner dan het ſpattende ſchuim op het vlak eener ſtormende zee. Zie de krijgshoofden des roems, afdalende uit hunne kronkelende valleijen; hunne zielen branden om de daden van ouds te vernieuwen; hunne vlammende oogen rollen trotsch in het rond, om den donkeren vijand van *Inis-fail* te ontdekken; hunne magtige handen zijn aan hunne zwaarden geſlagen; ſnelle blikſems ſchieten uit hunne wapenen."

Niets hoort men hier van de *knarſende poort*, niets van het *hooren en gehoorzamen der helden*, een denkbeeld door MACPHERSON ingevlochten. *Bosſchen* weërgalmen hier, geene *rotſen* en *heuvelen*. In vs. 161, 162 van het oorſpronkelijke zegt CONNAL tot CUTHULLIN: „Verheugt de krijg uwe ziel, dan zal „deze arm zwaard en ſpeer opheffen." MACPHERSON breidt dit uit met te zeggen: „Is de krijg uwe „keus, zoo verhef ik zwaard en ſpeer; *mijne vreugde* „*zal zijn in het midden van duizenden; mijne ziel* „*zal blikſemen door den nacht des gevechts!*"

Zekerlijk zal ieder erkennen, dat het laatſte de ruwe, maar verhevene kracht van een' Natuurdichter heeft, het eerſte meer beſchaafd, verſierd en geſchikt is voor lezers uit de achttiende Eeuw. Hoe zou het dan mogelijk zijn, dat MACPHERSON eerst het bovenſtaande in het *Engelsch* gedicht, en dan, ruwer, in het *Bergſchotsch* had overgebragt; en dat hij alle die moeite om niet had gedaan, en, in weerwil der ſterkſte aanzoeken, zijne lettervrucht, die hem ongeloofelijken arbeid zou gekost hebben, niet in het licht had willen geven? Waartoe zou toch ook die geheele vertaling in het *Bergſchotsch* gediend hebben, dan om den roem van MACPHERSON, als oorſpronkelijk Dichter, (dien hij zich misſchien wel eens wilde laten aanleunen) geheel te vernietigen, daar ſchier niemand de wonderſpreuk, dat hij ook het *Galiſche* gedicht had, gelooven zou? Neen! zoo tegen alle voordeel en roem aan liegt en bedriegt men niet!

Wij meenen dus nu alle redelijke twijfelingen beantwoord, en de echtheid van OSSIAN's gedichten genoegzaam gestaafd te hebben. Ten overvloede zullen wij doen opmerken, dat de plaatselijke ligging van *Morven*, *Selma* en andere streken van Noordelijk *Schotland*, *die* MACPHERSON *nimmer bezocht heeft*, door OSSIAN met eene treffende waarheid geschilderd zijn, zoodat, in weerwil van alle de veranderingen, die in zestien Eeuwen moeten plaats gehad hebben, de natuur aldaar nog gedeeltelijk dezelfde tooneelen vertoont. *Semla*, de Rijkszetel van FINGAL, schijnt, gelijk geheel *Morven*, in het Graafschap *Argyle* te hebben gelegen, waar men nog op den top eens heuvels sporen van uitgestrekte gebouwen vindt, onder anderen van een rond gesticht, waarschijnlijk het grootste. Nog ziet men er het *witte strand*, door den Dichter bezongen, en de rots, vanwaar men het hondengeblaf hoorde, gelijk men zulks in eenige oude gedichten van OSSIAN, door SMITH ontdekt, leest. Op dezelfde wijze wordt de ligging van *Selma* of *Toura* (de Heer MAC ARTHUR houdt dit voor twee namen van dezelfde plaats) op eenen heuvel aan zee, volgens de oude dichtstukken, nog door de natuur bepaald. Nog bestaat de duistere heide van *Lora*, met hare vele steenhoopen, in den *Carthon* bezongen, bij het veer, waar *Loch* (het meir) *Etine*, of *Eite*, zich door eene engte in zee werpt. De waterval van *Lora*, wanneer bij ebbe de ingespoelde zee met een verdoovend gebulder terug en twaalf voet diep over de rotsen stroomt, (de grootste waterval in *Schotland*) wordt door OSSIAN in den *Carthon* beschreven. „Duister en somber, o „Held! zijn uwe gedachten, wanneer gij alleen zijt bij „het bulderende *Lora*. Uw gemurmel, o *Lora* der „stroomen! heeft de herinneringen van het voorledene „in mijn geheugen teruggeroepen." En in den *Fingal:* „Dood was in zijne hand in den strijd; zijne „kracht was als de vloed van *Lora* der heide." (*)

(*) Hier vergist zich MACPHERSON zelfs, door *Lora*

Dit alles ziet men in een' afgelegenen, bijkans nimmer (althans vroeger) bezochten uithoek van *Schotland*, en de volkomene overeenkomst tusfchen het dichtftuk en de natuur is even zoo opmerkelijk, als die van *Trojes* omftreken, den *Skamander* en *Simoïs*, in de *Ilias*, en nog is de overeenkomst van OSSIAN's liederen met de tooneelen, door hem bezongen, treffender en minder betwistbaar. Het tegenover *Selma* aan de zeeëngte tusfchen het vaste land en het eiland *Mull* gelegene fchiereiland *Morven*, hetwelk ook ontelbare malen in OSSIAN's gedichten voorkomt, bevat eene menigte ronde gebouwen, doorgaans voor *Druïden*-tempels gehouden, zijnde, onder den naam van *Cairns*, kenfchetfende blijken van het verblijf der *Celten*, waarvan er zoo vele in het Zuidwesten van *Engeland* en in het Noordwesten van *Frankrijk* voorkomen, en waaronder ook de geleerde WESTENDORP onze *Hunebedden* wil hebben gerangfchikt. Daar vindt men nog veel, dat OSSIAN herinnert, maar niet zoo veel als te *Selma*. Doch men wil er nog cellen van den beroemden COLUMBA vinden; dus ten minfte heet de plaats, waar de oudfte kerk des lands ftaat, *Cill-Collum-Kill* (*Columba-cel.*) Zou dus de groote Zendeling, de Vader der *Schotfche* geleerdheid en van zoo veel Christelijke verlichting in *Europa*, ook het Vaderland van OSSIAN hebben bewoond? Hoe waarfchijnlijk wordt het dan, dat hij, zijne medehelpers en navolgers, een aantal gedichten uit dien ernftigen, verhevenen, gemoedelijken Zanger, die nergens de Afgoderij huldigde en flechts hooger licht ontbeerde, zullen hebben afgefchreven, en de kennis daarvan onder hunne leeken zoo niet bevorderd, ten minfte vooral niet zullen hebben tegengewerkt!

Maar hoe komt het dan, dat men thans nog zoo wei-

---

door een' kleinen ftroom te houden: (Aanteekeningen op *Temora*, 5de Boek); want alsdan zou die vergelijking geen fteek gehouden hebben, en de natuur toont het tegendeel. Dit is waarlijk het werk van een' verdichter niet!

nig handschriften en vooral mondelinge overleveringen meer onder de *Hooglanders* aantreft? Immers, anders ware het gemakkelijk, zich daarvan nog telkens, vooral bij den tegenwoordigen algemeenen reislust, te overtuigen. Doch de tijden zijn, vooral ten opzigte der *Hooglanders*, verbazend veranderd. Hunne *Clans*-Regering, het aanzien hunner hoofden of *Lairds*, die bijna willekeurig over hunne onderhoorigen — allen van denzelfden stam — konden beschikken; dit alles heeft inzonderheid door den opstand van 1745 ten voordeele van den Pretendent — door WALTER SCOTT in den *Waverley* zoo uitnemend geschilderd — een' geweldigen stoot ontvangen. Men heeft aan die geheele inrigting, en daarmede aan het bestaan der nog overige Zangers en aan de geheele *Galische* taal, veel naauwere perken gezet. Thans vooral is de *Engelsche* taal, tot zelfs in *Morven*, in OSSIAN's Vaderland, waar een MACDONALD, *Heer der Eilanden*, woonde en zijn hof hield, ingevoerd, en het schoolonderwijs begint er de oude mondelinge overlevering te vervangen. De *Hooglanders* zijn gedeeltelijk geene schaapherders meer; zij zijn als visschers op de kusten verplaatst, en weldra zal misschien van de zoo eigenaardige kenschetsende gebruiken en zeden van dit merkwaardige volk niet veel meer overig zijn. Hunne taal moge nog eenigen tijd duren; ook zij zal het lot onzer oude *Friesche* landtaal ondergaan, die nog ter goeder ure haren tolk in GYSBERT JAPIX vond. Dan zal haar de gemeene man nog spreken, maar zij zal de liederen van *Selma*, de daden van FINGAL, OSSIAN en OSCAR niet meer zingen; in de *Hebriden* en op de *Grampische* bergen zullen de toonen van het voorgeslacht verstomd zijn, en dan mogen wij mannen als MACPHERSON, CLARK en SMITH dankweten, dat zij ons eenen nagalm van die verhevene klanken hebben doen hooren, en dat OSSIAN nog leeft in de harten der beminnaren van het edele, groote en schoone!

IETS MERKWAARDIGS BETREKKELIJK EENE SEDERT HET JAAR 1828 GEVESTIGDE BEWAARSCHOOL (*Salle d'afile*) TE AMSTERDAM.

Ten jare 1781, gedurende den krijg der *Engelfchen* met de, later door hen onafhankelijk verklaarde, Staten van *Noord-Amerika*, werden er, door het *Britsch* Gouvernement, zonder eenige voorafgaande oorlogsverklaring, kaperbrieven tegen de *Hollandfche* fchepen uitgevaardigd, onder voorwendfel, dat, door dezelve, aan de zoogenaamde opftandelingen, krijgswapenen en krijgsbehoeften werden toegevoerd. Een dezer kapers, te *Londen* uitgerust, maakte zich, in de nabijheid der zuidelijke kusten van *Ierland*, meester van een *Nederlandsch* koopvaardijfchip, genaamd *Amfterdams Welvaren*, van *Curaçao* naar het Moederland beftemd, hetzelve naar eene der *Ierfche* havens opzendende; terwijl de kaper naar *Londen* ftevende, alwaar de reeders den genomen' prijs lieten verzekeren. Inmiddels leed het geroofde vaartuig fchipbreuk op de *Ierfche* kust, en de Asfuradeurs keerden de verzekerde fom aan de drie deelhebbers uit, die daarvoor elk 1800 ponden fterling ontvingen. Dan, aangezien één van hen tot de godsdienftige gezindte der *Vrienden*, of dusgenaamde *Kwakers*, behoorde, wier grondbeginfelen, gelijk bekend is, niet gedoogen, onder welk voorwendfel ook, krijg te voeren, of ook eenig voordeel uit deszelfs kanfen te trekken, zoo befloot deze, het door hem ontvangen aandeel aan zekere bepaalde adminiftratie, ter bewaring en beheering, in handen te ftellen. Door dit beftuur werd de bovengenoemde fom in de publieke fondfen belegd, en de ontvangene renten op gelijken voet befteed, met oogmerk, om, t'avond of morgen, deze gelden aan den wettigen eigenaar terug te geven.

Na den vrede des jaars 1783 werden er, door gezegd beftuur, in de publieke papieren, aankondigingen geplaatst, waarbij de eigenaars van den genomen' koop-

vaarder werden uitgenoodigd, om, ten kantore van een aangeduid handelshuis, derzelver regt van eigendom te ſtaven, ten einde daarna in het bezit te worden geſteld van de ſom, eenmaal door de Asſuradeurs uitgekeerd. Dan, de meesten dier eigenaren waren inmiddels gefailleerd, en, ondanks herhaalde oproepingen, meldde zich niemand aan. Niet lang hierna brak de oorlog, ten gevolge der *Franſche* Omwenteling, uit, en bij vernieuwing werd het handelsverkeer met *Holland* afgebroken. Bij den vrede van *Amiens*, in 1802, werden de vroegere oproepingen herhaald; dan ook thans weder zonder gevolg, terwijl aldra de oorlog hervat werd. In 1816 hadden nieuwe aankondigingen, in de *Amſterdamſche Courant*, een' beteren uitſlag: eenige eigenaars van ſchip en lading, of wel derzelver erfgenamen, vonden zich in ſtaat, hun goed regt te bewijzen, en er werd een termijn van tijd geſteld, na welken geene nieuwe vorderingen zouden worden aangenomen. Het bedrag der gereclameerde gelden beliep in het geheel ongeveer 3800 ponden ſterling; en men kwam onderling overeen tot het uitbetalen van genoemde ſom, met terughouding van het meerdere gedeelte van het, door de ontvangene renten, toegenomen kapitaal; welk gedeelte of overſchot, door het beſtuur in *Engeland*, beſtemd werd, om daarvoor eenige nuttige Inrigting, binnen de ſtad *Amſterdam*, tot ſtand te brengen.

Het beſtuur raadpleegde onderſcheidene perſonen in genoemde ſtad, ten einde het voorgeſtelde doel, in overeenſtemming met de godsdienſtige beginſelen, door het Genootſchap der *Vrienden* als de zijne erkend, te bereiken; dan veel tijds verliep, alvorens men hierin vermogt te ſlagen. Mijn Stadgenoot en Vriend, J. S. MOLLET, (uit wiens mededeelingen, geplaatst in het *Journal de la Société de la Morale Chrétienne. Tome* 12. *N°.* 1. *Paris*, 1837, ik dit berigt ontleende) zich, in 1824, te *Londen* bevindende, werd insgelijks over dit onderwerp geraadpleegd; en daar deze destijds eene der ſcholen voor zeer jonge kinderen (*Infantſchools*) had

bezocht, zoo ſtelde hij voor, eene dergelijke Inrigting te *Amſterdam* te vestigen. Dit denkbeeld werd aangenomen; offchoon de moeijelijkheid, om een geſchikt lokaal en eene bekwame onderwijzeres te vinden, de werkelijke uitvoering nog, gedurende een lang tijdsverloop, vertraagde. Ten laatſte werd, in de maand November des jaars 1828, in de Beerenſtraat, hier ter ſtede, de ſchool, voor een aantal van 30 jonge kinderen, geopend. Schikkingen, ter vergrooting van het lokaal, in de lente van 1829 tot ſtand gebragt, gedoogden later de opname van meer kinderen, tot een getal van 70 tot 75. Sedert de opening der ſchool, tot het jaar 1837, zijn er ongeveer 250 kinderen, van 2 tot 6 jaren, achtereenvolgens, aangenomen, en kunnen dezelve bijwonen, tot dat zij den *leeftijd* van 7 jaren hebben bereikt; alsdan tot de gewone, lagere ſcholen overgaande, alwaar hunne vorderingen ſpoediger voortgaan. „ Ik had (getuigt mijn „ Vriend MOLLET) dikwijls de zelfvoldoening, het „ jaarlijks openbaar examen van de leerlingen op de „ Stadsſcholen, en het uitreiken van prijzen, bijwonende, een aantal kinderen te zien bekroonen, die de „ eerſte beginſelen van lezen en ſchrijven in de ſchool, „ onder mijn opzigt, zich hadden eigen gemaakt."

Om in de Bewaarſchool te kunnen worden opgenomen, behooren de ouders eene geboorteäkte van het kind over te leggen; mitsgaders eene, door een Genees- of Heelkundige opgemaakte, verklaring, dat hetzelve, met goed gevolg, is gevaccineerd, of de kinderpokken heeft gehad; gelijk dit in al de ſcholen binnen dit Koningrijk gebruikelijk is. Bij het lezen wordt de leerwijze van den Heer PRINSEN gevolgd; bij het gebruikmaken van figuren en afbeeldingen worden nagenoeg die gebezigd, welke, in *Frankrijk*, door den Heer BERTHAUD, gebezigd worden, en waardoor zij de verſchillende taalklanken leeren kennen. Daarna doet men hun woorden zamenſtellen uit enkele letters, op karton gedrukt, en voorts, allengskens voortgaande, worden hun leesboeken, ter oefening, in handen gegeven; tot dat zij, elke

ſoort van letters kennende, in het lezen ervaren zijn, wáár ook het boek openvalt.

Bij het ſchrijven bedient men zich van leijen, waarin lijnen zijn geſneden, aan wier begin eene ſchrijfletter gegraveerd is, die zij, met een griffel, moeten navolgen. — Voor het rekenen worden kleine, vierkante ſtukjes hout gebruikt; en, wanneer hunne vaardigheid hiertoe blijkt, oefent men hen in het uit het hoofd rekenen; daarbij, in de toepasſing, zich bedienende van bekende en gewone voorwerpen, waarvan zij zich een juist begrip kunnen vormen.

Door middel van gekleurde prenten leert men hun de voornaamſte bijzonderheden der gewijde geſchiedenis kennen, bij forme van kort begrip, en zonder inmenging van iets leerſtelligs, het beſtaan van het Opperwezen en deszelfs volmaaktheden uitgezonderd. Men tracht hun zedelijke indrukken te doen verkrijgen, door korte verhalen, onder het bereik hunner bevatting liggende; waardoor hun wordt aangetoond, welk verband er beſtaat tusſchen de Goddelijke weldaden en hunne verpligting tot gehoorzaamheid, vlijtbetooning, zachtmoedigheid en verdraagzaamheid; terwijl men, in het algemeen, zich voornamelijk toelegt op de vorming van hun karakter, het gewennen aan orde, zindelijkheid en welwillendheid. Zoo veel mogelijk worden alle ſtrafoefeningen vermeden, en, indien dezelve niet kunnen achterblijven, bepaalt men zich hierbij tot het plaatſen van den overtreder in een' hoek, met het gelaat naar den muur gekeerd, of tot het onthouden van anders gebruikelijke ververſchingen, die hun in een' tuin of opene plaats, rijkelijk met zand voorzien, worden toegediend, en waar zij zich met eene wipplank of ander kinderſpel, geſchikt om hunne phyſieke krachten te ontwikkelen of te verſterken, mogen vermaken.

Het lokaal behoort aan het meergenoemd beſtuur te *Londen*, hetwelk, telken jare, eene ſom van ongeveer *f* 1000 Nederl. overmaakt, ter betaling van het traktement der Schoolopzigtſter en Onderopzigtſter, te zamen

nagenoeg *f* 625 beloopende. Het overſchot wordt tot beſtrijding van de kosten voor benoodigdheden, onderhoud en lasten, beſteed.

Het meerderdeel der kinderen eet des middags ten hunnent; een klein getal, te verre verwijderd wonende, gebruikt het middagmaal in de ſchool. Alle kinderen genieten daarenboven water en melk voor drank; terwijl het aan de Opzigtſters verboden is, van de kinderen of derzelver ouders, eenige toelage te mogen aannemen, onder wat voorwendſel het zij.

Ook de zang maakt een deel van het onderwijs uit, en verbindt zich met ſommige hunner oefeningen; er zijn weinigen, wien het hiertoe aan opgewektheid ontbreekt.

Zietdaar een beknopt verſlag van deze Inrigting, naar welker voorbeeld nog twee andere Bewaarſcholen, onder het beſtuur van eenige godvruchtige Vrouwen, zijn daargeſteld, waar men zich meer bedient van godsdienſtig gezang en van gebeden. Deze laatſte, in de oorſpronkelijke ſchool gebruikt wordende, dienen alleen bij het aan- en uitgaan van dezelve; zij zijn kort, en kunnen aan geene Christengezindte aanſtoot geven; want, met uitzondering der *Israëliten*, worden de kinderen van alle geloofsbelijdenisſen toegelaten. Het deel der ſtad, waar zich de *Israëlieten* doorgaans ophouden, is trouwens ook te verre van het ſchoolgebouw verwijderd.

De mededeeling van het bovenſtaande is mij, na de lectuur van het welgeſtelde *Verſlag van het bezoeken eener zoogenaamde Salle d'aſile te Parijs*, door den Heer JERONIMO DE VRIES, JZ. in N°. II der *Vaderlandſche Letteroefeningen* voor dit jaar, niet als geheel overtollig voorgekomen. Genoemde Heer had, bij zijne mededeeling van hetgeen elders gevonden wordt, ten oogmerk, *om de meerdere uitbreiding van ſoortgelijke Inrigtingen hier te lande, bijzonder ten behoeve van minvermogenden, met vele jonge kinderen bezwaard, aan te prijzen;* en met geene andere bedoeling wenschte ik het-

geen *hier ter ſtede werkelijk beſtaat* aan mijne Landgenooten nader te doen kennen; vooral ook, omdat de geſchiedenis van de daarſtelling der *Amſterdamſche oorſpronkelijke Bewaarſchool* zoo hoogstmerkwaardig is.

Een ons Vaderland onregtvaardiglijk aangedane oorlog, en het nemen van een *Nederlandsch* vaartuig, zeer vermoedelijk te *Amſterdam* te huis behoorende, (immers de *naam* van het ſchip maakt dit waarſchijnlijk) moet, onder de leiding van het hooge Godsbeſtuur, in de gevolgen nog ten zegen gedijen. Een der eigenaars van den *Britſchen* kaper moet (ſchijnbaar toevallig) tot eene godsdienſtige gezindte behooren, wier beginſelen niet gedoogen zich te verrijken met den gemaakten buit. Deze moet daarvan afzien, en denzelven tot een weldadig doel beſtemmen. Jaren moeten verloopen, alvorens de wettige eigenaars van het prijsgemaakte en verongelukte ſchip zich kunnen aanmelden; terwijl inmiddels het kapitaal, door het zetten van rente op rente, zoodanig vermeerderd is, dat, nadat zij het hunne hebben bekomen, er nog een fonds overig blijft, om het oorſpronkelijk doel des edelen *Kwakers* te verwezenlijken. En, eindelijk, moet, na ruim *veertig* jaren tijdsverloop, een Lid van het Gezelſchap der *Vrienden* zich binnen *Amſterdam* vestigen — in 1824 *Londen* bezoeken — dáár over dit onderwerp geraadpleegd worden, en, ten gevolge van die raadpleging, zich, *vier* jaren later, eene *Bewaarſchool*, zien tot ſtand gebragt. Het buitgemaakte en geſtrande ſchip moge dan ook, in 1781, geenszins hebben beantwoord aan den *naam*, dien het voerde; maar, in de gevolgen, moesten, naar het beſtel der ondoorgrondelijke Voorzienigheid, de omſtandigheden zoo zonderling te zamen loopen, dat daaruit iets te voorſchijn kwam, hetwelk hoogstweldadig op de *welvaart* van menig *Amſterdamsch* huisgezin zou kunnen invloeijen. In waarheid, hier mogen wij den vinger Gods niet voorbijzien! *Hij toch is groot van raad en magtig van daad; Hij brengt het licht voort uit de duisternis.*

Zou er, in dit opmerkelijk beſtuur der Voorzienig-

heid, niet eene opwekking en aanſporing voor ons zijn te beſpeuren, om den weg te volgen, dien Hare hand ons zoo kennelijk aanwees? Na alles, wat de Heer DE VRIES aangaande de *Bewaarſcholen* op- en aanmerkte, mag het wel overtollig geacht worden, het door hem gezegde en geſtaafde andermaal ter ſprake te brengen. Daarom onthoude ik mij van alle verdere uitweiding over een onderwerp, dat alle behartiging van mijne Land- en Stadgenooten overwaardig is. Mogten deze weinige regelen hiertoe mede dienstbaar wezen; zij het ook alleen maar als *Bijlage* of *Aanhangſel* tot het vroeger geſchrijf van eenen verdienſtelijken Stadgenoot!

EENIGE AAN DE ONDERVINDING BEPROEFDE DENKBEELDEN NOPENS DE WIJZE, OM DEN ZEDELIJKEN EN GODSDIENSTIGEN TOESTAND DER LAGERE VOLKSKLASSEN TE BEVORDEREN.

(*Vervolg van bl.* 142.)

Ik ga nu van de *orde* en *zindelijkheid* ſpreken. Zekerlijk niet geheel ten onregte hebben ſommige zedekundigen deze uitwendige deugd als eene ſoort van maatſtaf voor de zedelijkheid in 't algemeen beſchouwd, en van de uiterlijke tot de inwendige reinheid willen beſluiten. Zoo b. v. ſchrijft SCHUBERT, in zijn werk: *Altes und Neues aus dem Gebiet der Seelenkunde:* „ Waar in een huis uit elken hoek „ der kamer en overal, gelijk ook in het ongekamde haar en „ morſig aangezigt der bewoners, eene woeste wanorde en „ onreinheid zich vertoont, daar kunnen de bewoners geene „ Christenen zijn; want het Christendom veredelt ook den „ uitwendigen mensch, en geeft hem dien zin voor het ſchoo„ ne, waardoor het niet alleen aan de zindelijkheid van het, „ hoe armelijk ook bekleede, ligchaam, maar ook aan de „ zindelijkheid en ordelijkheid der woning enz. enz. zigtbaar „ wordt, dat hier een tempel Gods is." (III, bl. 233.)
Inderdaad, ook uit den kring onzer ondervindingen met de armen herinneren wij ons menig voorbeeld, dat tot ſtaving van het hier geſtelde zou kunnen dienen. Waar wij bij ons eerſte bezoek eene in morſigheid verzonkene huishouding vin-

den, daar kunnen wij het niet ligt van ons weren, eene ongunſtige meening van de zedelijkheid der lieden in 't algemeen op te vatten; en doorgaans wordt dan ook dit vermoeden bij nadere kennismaking bevestigd. Bij armen, daarentegen, waar godsvrucht, regtſchapenheid en nijverheid heerscht, daar vindt men *meestal* ook in hunne kleeding en geheele huishouding eene voor het oog behagelijke orde en zindelijkheid, die ons, hunne omſtandigheden in aanmerking genomen, niet zelden verbaasd doet ſtaan.

Maar — en dit wilde ik hier doen opmerken — de omſtandigheden moeten in aanmerking genomen worden. Eigenlijk is toch ook het denkbeeld van orde en zindelijkheid zeer betrekkelijk. Dat in de woning des armen niet dezelfde reinheid verlangd worden kan, die in de pronkvertrekken der rijken heerscht, ziet elk gereedelijk in; maar niet altijd bedenken wij, hoe moeijelijk het den arme valt, om ook ſlechts eene matige orde en zindelijkheid te onderhouden. Men ſtelle zich voor een donker, vochtig, dompig vertrek; de vrouw, zoo al niet bedlegerig, toch zoo ziekelijk, dat elk zwaarder werk haar zuur valt, of ook, dat zij hare verdienſte buitenshuis moet zoeken, zoodat zij doorgaans laat, vermoeid terugkomt; de kleêren der kinderen zijn geſcheurd, maar het ontbreekt aan de noodige lappen om het te verhelpen; er moest gewaſchen worden, maar terwijl het goed droogt is er niets anders om aan te trekken; er is ook geene zeep, en het geld daartoe moeten de menſchen eerst uit hunnen mond beſparen. Men ſtelle zich zulke en dergelijke gevallen — die waarlijk onder onze armen niet zeldzaam zijn — voor, en vrage zichzelven af, of het niet eenige verontſchuldiging verdient, indien ook niet alles even knap en ordelijk is. Ja, ik durf beweren, dat er in het menſchelijke leven gevallen zijn, waarin er een hooge graad van zedelijke kracht vereischt wordt, om ook ſlechts eenige orde en zindelijkheid te bewaren, en dat, indien het er op aankwam, menig eene, die thans, in hare gelukkiger omſtandigheden, er zich op laat voorſtaan ook niet de geringſte ſmet in haar huis te dulden, die proef niet zou doorſtaan.

Uit deze aanmerkingen zal men nu reeds eenigzins kunnen afleiden, hoe wij de genoemde deugden bij de onder ons toezigt ſtaande armen zoeken te bevorderen. Wij vermanen daartoe met allen ernst; maar wij overdrijven onze eiſchen niet, waardoor wij de menſchen ſlechts zouden ontmoedigen. Wij

verlangen flechts het wezenlijk uitvoerlijke, en nemen hierbij ten maatftaf, wat andere armen doen, die door liefde tot orde en zindelijkheid uitmunten. Beftaan er zwarigheden, door overgroote armoede of andere omftandigheden, dan zoeken wij deze uit den weg te ruimen. Wij bezorgen zeep, dweilen en ander fchuurgerei, verfchaffen wat meer ondergoed, betalen voor de zieke vrouw, zoolang zij bedlegerig is, eene arbeidfter, die voor haar de woning en het waschgoed fchoon houdt, opdat zij niet, van het ziekbed opftaande, hare kleine huishouding geheel in morfigheid en wanorde vinde, waardoor zij anders, zich nog altijd zwak gevoelende, ligtelijk den moed geheel zou kunnen verliezen om er zich door te werken. Ook is het duidelijk, dat de perfoonlijke en altijd onverwachte bezoeken van de leden onzer Vereeniging een bijzondere fpoorflag zijn, om zich op orde en zindelijkheid toe te leggen. Zij begrijpen toch wel, dat de opmerkzame blik van de Dames op dit punt zeer bijzonderlijk acht geeft; ja dat hiervan ook berigt gegeven wordt weten zij, daar zij vaak, bij de Prefidente komende, deswege berispt worden, en deze zich daarbij op het getuigenis der bezoekfters beroept.

In zeer vele gevallen, dit meen ik te durven zeggen, is het ons gelukt, op deze wijze een' goeden invloed op de huishouding onzer armen uit te oefenen; en menig huisgezin is, meen ik, alleen door onze zorg bewaard van niet geheel in morfigheid en ongedierte om te komen. Daarentegen wil ik ook niet verbergen, dat, tot ons leedwezen, in menige gevallen alle moeite vergeefsch was. Waar de gewoonte aan wanorde en onzindelijkheid tot een' zekeren trap heerfchende geworden is, daar is het haast even moeijelijk, deze ondeugd te verbeteren, als de dronkenfchap.

Eveneens ftaan ons groote zwarigheden in den weg, wanneer wij eene ingewortelde gewoonte der *onwaarheid* te beftrijden hebben; en, helaas! is ook deze ondeugd onder de armen niet zeldzaam. Immers daarover wordt van de rijken, die zich zoo vaak van hen op het fchandelijkst bedrogen zien, zoo bitter geklaagd, en zeker niet ten onregte. Worde flechts deze klagt niet eene onmeêdoogende veroordeeling; men vergete niet, de redenen tot verontfchuldiging, in de omftandigheden der armen gelegen, mede in aanmerking te nemen; men overzie ook niet geheel, dat men misfchien mede fchuld daaraan heeft!

Onder de redenen van verontschuldiging tel ik allereerst en voornamelijk hunne opvoeding. Zoo ver ik de kinderen, ook de kinderen uit de hoogere standen, heb gadeslagen, is mij het den mensch eigene zondige bederf ook daarin gebleken, dat bijkans alle kleinen eene neiging tot onwaarheid hebben. Er zijn wel slechts weinige — zoo men niet zeggen mag, geene — die niet wel eens beproefden, om, indien al niet door eene openbare leugen, dan toch door eene looze bewimpeling der waarheid, eene fout te bedekken, eene gevreesde beschaming te ontwijken, of eenen wensch te verkrijgen. Hier is het nu van het allergrootste belang, dat reeds in het begin de eerste zoodanige pogingen van het kind niet aan de waakzaamheid der opvoeders ontsnappen, maar door hem met wijze gestrengheid bestraft worden. Maar hoe zeer ontbreekt juist deze waakzaamheid en deze wijsheid gewoonlijk bij ouders uit de laagste klassen! Zeer dikwijls maken hunne omstandigheden het reeds onmogelijk, om, wat toch noodzakelijk ware, op de kleinen naauwkeurig acht te geven, daar zij voor hun bestaan geheele dagen, ja soms weken lang (men denke aan ziekenoppassters en bakers) van dezelve afwezig zijn moeten. Maar daarbij hebben zij ook, in het bestraffen van de ondeugden der kinderen, niet zelden geheel verkeerde regelen, en, terwijl zij voor het breken van een kopje of eene ruit enz. misschien een pak slagen geven, wordt om eene openbare leugen, indien slechts vader of moeder daardoor geen nadeel lijden, weinig of niets gegeven, ja daarover misschien geglimlacht. Ik spreek hier niet eens van zulke ouders, die zelve hunne kinderen tot leugen en bedrog opleiden, en hen leeren daarmede voordeel te doen; offchoon ook zeker dergelijke voorbeelden, helaas! maar al te overvloedig zijn.

Doch reeds die verkeerde handelwijze moet blijkbaar op het zedelijk gevoel bij de jeugd een' zeer verderfelijken invloed uitoefenen, en voor haar eene groote verzoeking zijn, om door moedwil of onbedachtzaamheid begane misslagen door de veel grootere, maar in hunne oogen geringer geachte zonde van eene leugen te bedekken. Daarbij komen dan in latere jaren nog andere verzoekingen, die haren grond hebben, deels in het drukkende gevoel der behoefte, deels in den toestand, waarin de armen tegenover de rijken zich geplaatst zien. Ik heb in een vroeger Verslag reeds doen opmerken, dat deze toestand niet zelden, en waarlijk niet *al-*

leen door de fchuld der armen, het voorkomen eener vijandige houding aanneemt. Maar wanneer de zaken eenmaal zoo gefteld zijn, hoe ligt is het dan te begrijpen, dat de arme leugen en bedrog flechts als eene foort van geoorloofde krijgslist leert befchouwen! Om flechts één voorbeeld aan te halen: hoe vaak gebeurt het niet, dat de arme werkman tot op het uiterfte bedongen, dat hem voor zijn werk een prijs geboden wordt, waarbij hij waarlijk niet beftaan kan. Is het dan zoo zeer te verwonderen, en hem als eene onvergeeflijke misdaad aan te rekenen, wanneer hij, door flechte maat en gewigt, door vervalfching zijner waar, enz. zich zoekt te helpen?

Geeft alzoo de welgeftelde klasfe der maatfchappij, aan den eenen kant, door onredelijkheid en hardheid, den armen aanleiding om oneerlijk te worden, aan de andere zijde laadt dezelve misfchien eene even groote verantwoordelijkheid op zich door te groote ligtgeloovigheid. Immers, is het niet zoo klaar als de dag, dat het ganfche fchandelijke beftaan van hen, die door leugen en bedrog op eene gemakkelijke wijze aan het brood zoeken te komen, in duigen zou vallen, indien er niet nog altijd ligtgeloovige rijken waren, die zonder onderzoek aalmoezen geven? — En vanwaar die ligtgeloovigheid? Is dezelve altijd wezenlijk een goedhartig, offchoon dan ook blind, vertrouwen? Of heeft zij haren grond niet dikwijls in eene zucht tot gemak, die haren pligt, om wél te doen, liefst met eenige geldelijke offers wil voldoen, zonder zich voor het ware welzijn der armen eenige verdere zorg of moeite te geven. Hoe zeer fommigen van dezen een naauwkeurig onderzoek te vreezen hebben, kan onder anderen daaruit blijken, dat men reeds meermalen van zeer lastige bedelaars voor altijd bevrijd werd, door hun aan te raden, dat zij zich tot onze Vereeniging om bijftand wenden zouden. Die raad werd niet opgevolgd, buiten twijfel omdat het geweten hun zeide, dat zij, naar onze bekende handelwijze, bij ons niets te verwachten hadden. Somtijds zelfs fcholden zij onze Vereeniging nog bitter uit, zeggende dat door dezelve den arme de geringe onderftand, dien hij anders genoot, nog onttrokken wierd. Intusfchen houde ik het er voor, dat fcheldwoorden van zulke menfchen mogen aangemerkt worden als een getuigenis te onzer gunfte, die misfchien nog meer geloof verdient, dan de loffpraken van brave armen.

Indien nu zulke armen, die met ons nog in geene nadere betrekking ſtaan, reeds de goede gedachte van ons hebben, dat zij hunne verdichtingen bij ons niet ligt ingang kunnen doen vinden, zoo hoop ik, dat die goede gedachte meer en meer bevestigd zal worden in die huisgezinnen, die door ons werkelijk aangenomen zijn. Inderdaad geloof ik niet, dat de menſchen er in ſlagen zouden, *op den duur* ons in eenige zaak van belang te misleiden. Maar ook in dit opzigt valt het voordeel eener *gemeenſchappelijke* armenverzorging duidelijk in het oog. Had elke arme ſlechts met ééne van ons te doen, zoo zoude deze ligter bedrogen kunnen worden. Maar wat nu de eene over het hoofd ziet, merkt de andere op; en daar de gemaakte opmerkingen altijd medegedeeld worden, zoo blijft ook de eerſte er niet onkundig van. Daarbij komt nu nog de gemakkelijkheid, waarmede wij van de Heeren Armenverzorgers, Armendoctoren en onderſcheiden autoriteiten inlichtingen kunnen verkrijgen: ook de menigerlei betrekkingen, die wij zoowel met andere armen als in hoogere kringen hebben, en waardoor wij dikwijls onverwachts ophelderingen krijgen, zijn ons van nut; ja niet zelden komt ook de naijver van de naaste buren der armen ons te ſtade, doordien dezelve hen aanſpoort, om ons, wanneer eenige onbehoorlijkheid te hunner kennis komt, daarvan berigt te geven.

Zoo wordt beſtendig over de lieden gewaakt, zoo worden zij naauwkeurig gadegeſlagen, zonder hen door ongegrond wantrouwen te krenken, hetwelk, gelijk ik later nog zal trachten aan te toonen, niet dan verderfelijk voor hunne zedelijkheid wezen zou. Wij ſtellen vertrouwen in hen, zoolang zij ons geene reden geven om aan hunne eerlijkheid te twijfelen; maar niet ligt winnen zij ons vertrouwen weder, wanneer zij het eenmaal verſpeeld hebben. In geen punt zijn wij geſtrenger, dan in dit; en onze menſchen weten dit. Ik weet, dat eene behoeftige vrouw, die, zonder eene eigenlijke leugen, toch eene door haar genoten wordende onderſteuning verzwegen had, eenige maanden later, toen de Preſidente haar wegens eene andere zaak bij zich ontboden had, niet dan met grooten angst kwam, omdat zij wegens die oneerlijkheid ſcherpe verwijten duchtte, waarvan zij dan ook zekerlijk niet vrij kwam. Worden zulke misdrijven herhaald, dan beſtraffen wij dezelve door onze onderſteuning in te hou-

den, hetzij, naar bevind van omſtandigheden, voor altijd, hetzij voor langeren tijd.

Weten nu onze armen het, dat zij onzen opmerkzamen blik, en bij elke poging, om ons te misleiden, ons ernſtig ongenoegen te duchten hebben, zoo ſtellen wij er, aan den anderen kant, den grootſten prijs op, om, in hunne verkeering met ons, alle ſlaafſche vrees, die zoo ligt achterhoudendheid en veinzerij te weeg brengt, uit hunne ziel te verbannen. Wij trachten hun vertrouwen te verwerven, en (Gode zij dank, dat ik het zeggen durf!) dit is ons bij velen op eene zeer verblijdende wijze gelukt. Velen van hen zullen zeker geenen belangrijken ſtap doen, zonder deswege ons mede om raad te vragen; ongevraagd zeggen zij het ons, wanneer zij onverwacht van elders eene gift ontvingen, overtuigd zijnde, dat wij ons daarover met hen verblijden, en onze verdere onderſteuning, indien dezelve noodig blijft, daarom niet verminderen zullen; ſtervenden bevelen hunne achterblijvende huisgezinnen onzer zorge aan, en het afſcheid van de wereld valt hun gemakkelijker, wanneer wij hun dit beloofd hebben; huisvaders en moeders verzoeken ons om de hunnen wegens het een of ander te vermanen, als waren onze vermaningen van meerder kracht dan hunne eigene; ja in enkele gevallen hebben reeds ſommigen, die zich van eenen misſtap bewust waren, uitdrukkelijk om een bezoek van de Preſidente verzocht, ten einde door eene vrijwillige bekentenis hun hart te verligten.

Dat ook zulke ontboezemingen nog ſlechts geveinsd zouden *kunnen* zijn, ſtem ik toe. Ik weet, dat er huichelaars en bedriegers zijn, die het voorkomen zelfs van het openhartigſte vertrouwen kunnen aannemen, om daaronder hunnen binnenſten grond te verbergen. Doch geloof ik te mogen beweren, dat zij daardoor op den duur ſlechts een ongeoefend oog kunnen bedriegen. Ik houde het daarvoor, dat de ware taal van het hart haar' eigenen ſtempel heeft, dien ieder, wien het maar zelf niet aan waarheidsliefde ontbreekt, weldra van elk namaakſel zal leeren onderſcheiden.

Hier nu ſta ik aan de grenzen van het gebied, dat ik voorheen het gebied der *hoogere zedelijkheid*, der *godsvrucht* noemde. Wanneer ik tusſchen deze en de zedelijkheid, die zich in maatſchappelijke deugden betoont, onderſcheid maak, dan ſtel ik hetzelve daarin, dat de laatſte meer het *uitwendige leven*, de eerſte meer het *inwendige* betreft. De *waarheids-*

liefde behoort nu wel buiten twijfel reeds tot onze innerlijke gesteldheid; maar de daar tegenoverstaande zonde treedt zoo duidelijk in de maatschappij te voorschijn, oefent zulk een' verderselijken invloed op alle maatschappelijke betrekkingen uit, dat zij te allen tijde een onderwerp der burgerlijke wetgeving geweest is. Geheel anders is het gesteld met het *geloof*, den *ootmoed* en de *liefde*, die ik, boven, de grondslagen van het hoogere zedelijke leven noemde, en die blijkbaar geheel buiten het bereik der burgerlijke wetgeving liggen; maar daarom niet buiten het bereik van allen menschelijken invloed. Is het niet het hoogste doel eener Christelijke opvoeding, die hemelsche zaden in de ziel des kinds te doen ontkiemen en vruchtbaar te maken? En zoude eene Christelijke armenverzorging het zich niet als doel mogen voorstellen, bij hare werkzaamheid zulk eenen opvoeder na te volgen? Niemand zal ontkennen, dat hier wijze voorzigtigheid noodig is, om niet, in plaats van ware vroomheid, eene rampzalige huichelarij te bevorderen. Maar, offchoon er dwaalwegen zijn, zou men daarom, zonder nader onderzoek, wanhopen, den regten weg te vinden?

Wat ons hier nu toeschijnt de regte weg te zijn, dat is, wat de hoofdzaak betreft, reeds verklaard in onze wetten, waar in Art. 6 gezegd wordt, dat wij, om zedelijkheid en Godsdienst bij onze armen te bevorderen, het meeste verwachten van eene *werkzaamheid* der Liefde in den *geest* des Geloofs; eener Liefde dus, die gepaard gaat met waarheid, wijsheid en ernst. *Voor ons* zal het dus altijd de groote hoofdzaak blijven, dat wij onszelven gedurig meer laten bezielen en doordrongen worden van den geest des geloofs, hetwelk door de liefde werkzaam is. Echter zij het mij vergund, eenige denkbeelden, die het geloof ons verschaft, kortelijk mede te deelen; of liever, daar toch bloote denkbeelden niet genoeg zijn, aan te toonen, welk eenen invloed het geloof bijzonderlijk op de behandeling der armen hebbe.

En dan schijnt mij het eerste en voornaamste te zijn, dat wij met volkomen geloof het vriendelijke, hemelsche woord onzes Zaligmakers aannemen: „*Wat gij gedaan hebt aan* „*eenen van de geringsten onder mijne broederen, dat hebt* „*gij aan mij gedaan.*" Welk eene veel hoogere waarde verkrijgt voor ons de arme broeder, wanneer wij hem beschouwen bij het licht dezer Goddelijke uitspraak! Ach, in den persoon van den arme ligt vaak zoo weinig aantrekkelijks

voor ons; zien wij alleen op hem, dan zullen wij duizendmaal in verzoeking komen, ons of onverschillig, of zelfs met stelligen afkeer van hem af te'wenden. Maar indien wij het weten, zeker weten, dat de Heer zelf in hem ons tegentreedt; dat Die begeert, dat wij in den arme Hem te eten, te drinken geven, Hem kleeden, bezoeken en verkwikken: hoe geheel anders wordt de zaak dan! Indien wij dan nog hand en hart voor denzelven gesloten kunnen houden, dan moeten wij ons ten minste ook niet beroemen CHRISTUS lief te hebben. Wie onder de menschen zou aan onze verzekeringen van vriendschap eenig geloof hechten, indien wij aan eenen vriend elk werkelijk bewijs van liefde ontzeiden?

Hebben wij alzoo geleerd, den *persoon* van den arme in het regte licht te beschouwen, niet min gewigtig is het in de tweede plaats, om ook deszelfs ellende uit het regte oogpunt te beschouwen. Ook dit is ons aangewezen in de H. Schrift, die ons het verband tusschen zonde en ellende doet opmerken. In zeker opzigt wordt nu wel dit verband bij de armen bijkans algemeen erkend. Goedhartige dweepers, die er behagen in schepten, om zich van de laagste klassen der maatschappij idealen te vormen, deinzen verschrikt terug, wanneer zij, nader met dezelve in aanraking gekomen, overal zooveel eigene schuld vinden. Menschen, van hardere stof gevormd, roepen hun dan wel op zegevierenden toon toe: „Hebben wij het u niet gezegd? Er is geene armoede zon„der eigene schuld." En met deze beslissende uitspraak achten zij dan niet zelden elke hardheid jegens de armen voor genoegzaam geregtvaardigd. Ware dit echter werkelijk het geval, hadden wij inderdaad het regt, om, wanneer wij de schuld konden aanwijzen, waardoor de ellende veroorzaakt werd, aan deze alle hulp te ontzeggen, — welaan, dan moeten wij ook in allen kommer, die nu of in het vervolg *ons* ter neder drukt, geene verzachting, geenen troost en geene verkwikking verwachten. Of zijn wij misschien geheel schuldeloos en rein? Is in de rampen, die ons treffen, geen verband te vinden tusschen deze en onze zondenschuld? En al moge dat verband voor het oog der wereld, misschien ook voor ons eigen oog, verborgen zijn, is dat een bewijs, dat het daarom niet bestaat?

Door zulke vooronderstellingen zouden wij de Christelijke, in Gods woord gegronde waarheid, stellig tegenspreken. Deze

leert ons, dat het te vergeefs is, eenen reinen te zoeken, waar niemand rein is; deze leert ons, dat alle kwaad in de wereld deszelfs oorsprong heeft in het ééne groote kwaad, de zonde; maar deze leert ons ook, met wijze bescheidenheid het oordeel over de *mate* der schuld aan een' anderen, hoogeren Regter over te laten.

Misschien zou nu iemand denken, dat door het hier gestelde tegengesproken wordt die bepaling onzer wetten, volgens welke de door ons verleende hulpbetooning eene vereerende onderscheiding zijn moet voor *betere, eerlijke* armen. Maar men vergete hierbij toch niet het onderscheid tusschen vroegere, en tusschen nog voortdurende schuld en een blijkbaar zondig leven. Alleen aan zulke geheel verbasterde menschen ontzeggen wij alle hulp, en dit niet omdat wij hen als reddeloos verloren beschouwen, maar alleen omdat wij inzien, dat onze bemoeijingen hier op verre na niet afdoende genoeg zijn, ja dat de ligchamelijke hulp in zulke gevallen doorgaans slechts daartoe dient, om de geestelijke ellende te verergeren. En genezing van deze ellende, dat is het toch, wat wij bij alle onze bemoeijingen voor de armen in 't oog moeten houden, indien wij, in de hand des Albestuurders, werktuigen tot zegen, geschikte werktuigen tot bevordering zijner bedoelingen worden willen. *De zonde is de oorsprong des kwaads, en deszelfs oogmerk: genezing van de zonde,* (*) dat is in twee woorden de voorstelling, welke het Evangelie ons geeft van het wezen der menschelijke ellende, en naar mijne meening de eenige, waarbij wij bij de opmerking van derzelver bestaan vrede kunnen hebben, wanneer wij ons die voorstelling regt eigen maken.

Dat wij dan daaraan ook bijzonderlijk vasthouden in onze

(*) Hoezeer de geëerde Schrijfster hier zeer behartigenswaardige en maar al te veel vergetene waarheden ontwikkelt, zoo kan ik mij toch met hare voorstelling niet geheel vereenigen. In het O. V. moge niet meer geopenbaard zijn, het Evangelie geeft wegens Gods oogmerken met tijdelijke rampen een hooger inzigt. Zie o. a. 2 *Cor.* IV: 17, 18. MATTH. V: 4, en vooral ook JOAN. IX: 3. Dat ADAM en EVA aan moeite en dood onderworpen werden, was voor hen, bij bestraffing, tevens heilzaam geneesmiddel. Kan het voor ABEL niet enkel opleiding tot hoogere volmaking en zaligheid geweest zijn? — *Vert.*

verkeering met de armen! Misfchien mogt anders het gezigt der menigerlei ellende, die ons daar tegenkomt, ons ter neder drukken, en ons berooven van de blijmoedigheid, welke, naar het mij voorkomt, tot eene gezegende werkzaamheid van zooveel belang is. Zien wij dan niet alleen op de tuchtroede, onder welke zij zuchten, maar ook op de Vaderhand, die haar voert; niet alleen op den bitteren lijdenskelk, welken zij drinken moeten, maar ook op den wijzen, zorgvuldigen Geneesheer, die denzelven infchenkt! Maar, gelijk de menfchelijke geneesheer zelden alleen door de voorgefchrevene medicijn de kwaal wegnemen kan, maar daarbij ook op eene zorgvuldige oppasfing en verpleging van den zieke rekent, zoo bereikt ook de Heer zelden door den toegezonden' nood zijn liefderijk doel aan het menfchelijk hart: Hij heeft daarbij gerekend op de hulpbetooning der Christelijke liefde; en deze hulp, waardoor de oogmerken van onzen God bevorderd worden, te verleenen, dat is de verhevene, fchoone bedoeling eener Christelijke armenverzorging.

In de verblijven der ellende moeten wij nevens de ligchamelijke hulp eene blijde boodfchap brengen, waardoor geest en hart verfterkt worden en nieuwe levenskracht verkrijgen moeten; dit, dit is onze fchoone roeping. Maar hoe zouden wij deze roeping waardiglijk vervullen, wanneer wij niet zelve van de blijdfchap des Evangelies doordrongen zijn? Wie zoude onze boodfchap gelooven, wanneer wij eene voor ons evenzeer heilvolle zaak met al het voorkomen van naargeestigheid verkondigden? De geest des Evangelies is een blijde en opgewekte geest, en is daarom ook voor ter neder gedrukten bijzonder aantrekkelijk en krachtig, want zij verlangen naar verkwikking, naar troost en vreugde. Nu is het wel zeer dikwijls en geheel naar waarheid opgemerkt, dat een diep bedroefde, te midden der blijdfchap den last van zijnen druk dubbel gevoelt; maar dat is toch flechts dan het geval, wanneer de blijden weigeren aan het vreemde lijden liefderijk deel te nemen, en wanneer hunne vreugde uit eene bron ontfpringt, die voor den lijder ontoegankelijk is. Anders is het gelegen bij den Christelijken trooster. Deze kan en zal weenen met den weenenden; maar zelfs in den traan des medelijdens, dien hij ftort, fpiegelt zich eene blijde hoop, waardoor de nedergedrukte geest magtig opgebeurd wordt; en — dit moet hij immers erkennen — de opgewekte moed, de kalme blijdfchap en vrede, die in het ganfche voor-

komen van den geloovige uitgedrukt is, is niet het uitwerksel enkel van gelukkige uiterlijke omstandigheden; neen! uit eene andere bron ontspringen zij, en deze bron is ook voor hem toegankelijk; het is Gods genade in CHRISTUS JEZUS, onzen Heer. Uit deze bron ontspringt de liefde, waarmede hij nu in zijne ellende opgezocht wordt; en deze liefde wil hem nu den weg aanwijzen, om het eeuwige leven te verkrijgen: zoude hij deze aanwijzing niet gewillig volgen?

Maar beantwoorden dan, mag hier wel gevraagd worden, de leden onzer Vereeniging in hare werkzaamheid geheel aan het beeld, hetwelk hier geschetst is? — Ach, indien ik dit zeggen durfde, dan zouden er zeker nog meerdere en schoonere vruchten van onze werkzaamheid te zien zijn. Neen, ik zeg het niet; maar dat dit het is, wat wij begeeren, waarnaar wij streven, hoezeer dan ook in groote zwakheid en onvolkomenheid, dit meen ik van mijzelve en mijne medeleden te mogen betuigen.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

WALTER SCOTT'S DAGBOEK.

(*Vervolg van bl.* 135.)

„ 1 *Januarij* 1826. Een jaar is voorbij, een ander begint. De terugkeer dier tijdverdeelingen maakt op ons allen indruk; en evenwel, wat buitengewoons hebben zij toch? Sluit niet elke dag een twaalftal maanden, even zoo als de 31ste December? Maar deze laatste levert een plegtiger punt van stilstand en terugblik. Dus doet een gids, die eenen reiziger langs een' woesten en ongelijken grond geleiden moet, hem plotseling omzien, om het oog over den afgelegden weg te laten weiden. Dit nieuwe jaar opent zich droevig voor mij."

„ 2 *Januarij*. Te *Edimburg* wordt eindelijk de lucht helderder, en alles zal nog wèl gaan, hoop ik. Men rijdt mij den rug in om *Woodstock*, en ik moet zien, dat ik er snel mede vooruit kom. Kon ik maar eene goede ader van belangrijkheid ontdekken! Laat ons zien onze oude wijze van werken weder op te vatten: onze arbeid zal ons dan onze goede luim teruggeven. Het is alleen wanneer ik aarzel, regts, links en achter mij zie, dat ik die flaauwhartigheden

ondervind. Iedereen is, geloof ik, min of meer in dit geval. De matroos, die alles tot het gevecht ziet gereedmaken en elk zijne plaats innemen, flaat ongeruste blikken in het rond, en kan zich van eene zekere angstvalligheid niet onthouden; maar de eerfte volle laag geeft hem zijne bedaardheid terug."

„3 *Januarij.* Ik heb eene obligatie van 10,000 pond geteekend. Die fom zal mij van al mijne dringende fchulden bevrijden. Zijn *Woodftock* en NAP's. (*) gefchiedenis eens afgewerkt, dan zal ik weder 12,000 pond en meer nog te mijner befchikking hebben; tegen denzelfden tijd van toekomende jaar hoop ik bij dit alles nog 3000 pond gevoegd te hebben, of de Drommel moest in het fpel zijn! BALLANTYNE doet mij ernftige vertoogen over de mindere zorg, die in mijnen ftijl doorftraalt: ik dacht niet zorgeloozer dan gewoonlijk geweest te zijn; maar hij zegt het en moet wel gelijk hebben. Ik zal in het vervolg zorgvuldiger wezen."

SCOTT rekende buiten den waard, toen hij zich met 10,000 pond uit de verlegenheid dacht te redden. Het was flechts een droppel in den Oceaan, gelijk de welfprekende *Franfche* paruikmaker zeide, van wien STERNE ons verhaalt. Weldra barstte het onheil los.

„*Edimburg*, 16 *Januarij.* Ik heb eenen droevigen weg afgelegd, om droevig nieuws te vernemen. HURST en ROBINSON hebben een geprotesteerd briefje op CONSTABLE laten terugkomen. Dit is waarfchijnlijk het fein van den val der beide huizen. Spoedig zullen wij het zien. JOHN BALLANTYNE is mij heden morgen komen zien, met een gezigt zoo donker als de nacht. Die arme man! hij heeft geene hoop meer, dat hij zich ftaande kan houden, en maakt zich gereed om zijne zaken op te geven. Een hard befluit, na zoo krachtig geworfteld te hebben! Ik heb mij verfchoond, naar de *Royal-Society-Club* te gaan, die heden een *gaudeamus* hield en waarfchijnlijk op mij als voorzitter rekende. Mijne oude vriendin Mifs ELISABETH CLARK is plotfeling geftorven. Waarom niet liever WALTER SCOTT?... Doch foei over zulk een' wensch! het is gebrek aan moed. Ik moet in de behoeften van ANNA, van mijne vrouw, van

(*) Verkorting van den naam NAPOLEON.

mijn' zoon CHARLES voorzien. Op den terugweg van het Parlementshuis liet ik bijna het hoofd hangen; ik vreesde een voorwerp van het *digito monſtrari* te zijn; maar ook dat moet men weten te verduren, *cum caeteris*, en, Gode zij dank! al gaat het mij niet naar den zin, moed verlies ik niet. Mijne vrouw en dochter zijn bedroefd, maar geduldig."

„18 *Januarij*. „Die te lang ſlaapt, leene het oorkusſen van eenen ſchuldenaar," zegt het *Spaanſche* ſpreekwoord, en ik ondervind er de waarheid van. Ik wenschte, dat deze twee dagen voorbij waren; maar evenwel het ergſte is reeds achter den rug. De *Schotſche* bank heeft zich uitmuntend gedragen: zij heeft aangeboden, het huis CONSTABLE en mij te ondersteunen; maar, daar men niet weet, voor hoe veel HURST en ROBINSON gefailleerd zijn, zou geldopnemen het kwaad misſchien ſlechts erger maken."

Het huis HURST, ROBINSON EN CO. bleef lang verklaren, dat deszelfs ſchuldeiſchers niets te kort zouden komen, maar hield die belofte in geenen deele. Is het ſchouwſpel van deugdzamen moed, met den tegenſpoed worſtelende, een aanblik der Godheid waardig, gelijk een oud Schrijver zulks gezegd heeft, zoo moet het gezigt van een' man van talent, die met het ongeluk ſtrijdt, ten minſte belangſtelling bij zijne lezers wekken; en wie is er, die de Romans van WALTER SCOTT niet gelezen heeft!

Terwijl de eene Jobsbode den anderen volgde, huppelde de pen des Schrijvers van *Waverley* over het papier, even als in de gelukkigſte tijden van zijn leven. En, eenmaal aan den gang, weet elk, dat hij wat af kon doen. „Op zekeren dag," zegt de Heer LOCKHART, „at ik, met andere jonge adſpirant-advocaten, bij iemand, die in *Georges-ſtreet* woonde; eene ſtraat, welke die van *North-Castle* regthoekig doorſnijdt. Toen het maal ten einde was, gingen wij naar de boekerij, om er *Franſchen* wijn te blijven drinken. Plotſeling zag ik den zoon des huizes zijn voorhoofd fronſen en een onthutst voorkomen aannemen. Ik vroeg hem, of hij ongeſteld werd? Och neen, antwoordde hij; maar doe mij het pleizier en wisſel van plaats met mij, want van hier valt mijn oog op eene verwenschte hand, die mij reeds dikwijls geërgerd heeft, en als eene ſtilzwijgende preek tegen mijne traagheid is. Ik zit haar nu reeds een kwartier uurs gade te ſlaan; zij houdt mijn oog als

„ door tooverkracht op zich gevestigd; onafgebroken gaat „ zij al voort, al voort, flapelt pagina op pagina, en zal „ zoo gedurig blijven gaan, tot dat mén licht brengt, en „ de hemel mag weten, hoe lang nog daarna. Dit tooneel „ heb ik alle avonden. — Zeker is het de een of andere „ botterik van een procureurs-klerk, die grosfen krabbelt, „ riep een der gasten. — Neen, hernam onze gastheer, ik „ ken die hand, en gij allen kent, wat zij fchrijft. Het is „ de hand van WALTER SCOTT." Inderdaad was het de fnelle hand, die gedurende de avonden van drie zomerweken de twee laatfte deelen van *Ivanhoe* gefchreven had. SCOTT'S Dagboek bevestigt die anecdote. Wij vinden in hetzelve de volgende regels, onder dagteekening van den 19 Januarij:

„ Ik heb daar, aan één ftuk, twintig bladzijden van *Woodftock* gefchreven. Twee bedroevende tooneelen hebben heden plaats gehad, het eene na ons middagmaal, het andere na het avondeten. Ik heb al mijne krachten ingefpannen, om die arme fchepfels (zijne vrouw en zijne dochter) te doen begrijpen, dat zij op geene wonderwerken moeten rekenen, maar ons ongeluk behooren te befchouwen als onvermijdelijk en door niets te verhelpen dan door geduld en arbeid."

„ 21 *Januarij*. SUSANNA, in *Tristram Shandy*, meent, dat het verkieslijkst is, den dood in zijn bed af te wachten. Dat, zeker, kan men van zorgen en verdriet niet zeggen. De nachturen fluipen traag als eeuwen voorbij, wanneer de ziel aan vruchteloos naberouw, aan fombere voorgevoelens ter prooije is. Ik heb CADELL (*) gezien; hij is uiterst neêrflagtig. Hij vreest, dat het eigendoms-regt der handfchriften voor niets zal weggaan, zoo het nu verkocht wordt. Ik heb hem doen opmerken, dat, zoo het al te goedkoop verkocht wierd, er middel zou zijn om het weder in te koopen.

„ De breuk tusfchen CONSTABLE en CADELL zal alwat men nog had kunnen hopen voorzeker onmogelijk maken. Het is, geloof ik, bij de wedloopen in *Italië*, dat de paarden, in plaats van door *jockeys* bereden te worden, prikkels aan hunne zijden gehecht hebben, om hunnen galop niet te doen verflaauwen. CADELL zegt mij, dat de bruto-winften van het huis dikwerf tot 16,000 pond in het jaar bedroegen, maar dat zij grootendeels door de uitgaven en be-

(*) Een Compagnon van het huis CONSTABLE.

hoeften van zijnen Compagnon verzwolgen werden, die niet minder dan 4000 ponden noodig had. Welk gebruik maakte hij van die fondſen? God weet het! De blijkbare uitgaven van CONSTABLE waren zeer beperkt.

„COLIN MACKENZIE belooft mij, met zijne gewone welwillendheid, dat hij zijnen invloed op CONSTABLE's ſchuldeiſchers aanwenden zal, opdat zij hem het beheer over eene ſoort van eigendom laten, waarvan niemand zoo goed partij zou kunnen trekken als hij. Nadat hij weg is, komt de Heer GIBSON, en brengt mij de treurigſte tijdingen. CONSTABLE's zaken zijn veel erger dan ik dacht. Wij zijn naakt in deze wereld gekomen, en naakt zullen wij er uitgaan. De naam des Heeren zij geloofd!"

Een woord over den boekhandelaar CONSTABLE en de gebroeders BALLANTYNE. JAMES, de oudſte dier twee broeders, was een man van den ouden trant. Gehuwd aan de dochter van een' rijken hoevenaar, leide hij een voorbeeldig leven. SCOTT had hem tot vertrouwde in zijnen letterarbeid gekozen; aan zijn gevoelen hechtte hij groot gewigt. Meer dan eens heeft de Schrijver van *Waverley* zijne verzen en zijn proza naar de oordeelkundige raadgevingen van zijnen drukker verbeterd.

Trouwens het was alleen voor de critiek zijner vrienden, dat SCOTT zich leidzaam betoonde. De boekhandelaar BLACKWOOD, die ſedert zijnen naam aan een vermaard *Review* gehecht heeft, gaf met MURRAY de eerſte reeks der *Verhalen van mijn' Hospes* uit. (*De Schotſche Puriteinen en de zwarte Dwerg.*) De ontknooping van den *Dwerg* kwam hem niet goed voor, en hij verzocht den Schrijver haar om te werken, of liever er eene geheel nieuwe te maken, volgens de opgaven, welke hij, BLACKWOOD, hem leverde. Dit was de grenzen der uitgeversmagt wat al te ver te buiten gegaan. Wel te verſtaan, dat hij aanbood, de drukkosten der nieuwe ontknooping te dragen; want de oude was reeds afgedrukt. JAMES BALLANTYNE werd belast, dit verzoek aan SCOTT over te brengen. Het antwoord van dezen was kort, maar nadrukkelijk:

Ik heb BLACKWOOD's ſchaamteloozen brief ontvangen. *God verd. zijn ziel!* Zeg hem en zijnen coadjutor MURRAY, dat ik tot de zwarte huzaren der letterkunde behoor, en kwartier neem noch ontvang. Ik mag verd. zijn, als

dit niet de onbefchaamdfte voorflag is, die ooit iemand gedaan heeft!"

JOHN BALLANTYNE was het volftrekte contrast van zijnen broeder; levendig, brooddronken, een wargeest, losbandig van zeden, maar overigens vol geest en vrolijkheid, en, wat geene geringe verdienfte in het oog des Lairds van *Abbotsford* was, ervaren in al de veldverlustigingen, van de lange jagt te paard af tot het visfchen met den hengel. Daar de dolle drift van bouwen ook hem vermeesterd had, had hij zich eene rijk opgefierde *villa* gefticht, waar hij kunftenaars uit alle vakken rondom zich verzamelde, en waar menig eene ARMIDA onder het frisfche lommer ging dolen. Hij bezat de bijzondere gaaf, om iederen zonderling fprekend na te doen, en de vermaarde acteur MATHEWS is hem meer dan ééne goede caricatuur verfchuldigd geweest. SCOTT vond in zijn gezelfchap zoo veel behagen, dat hij eens aan LOCKHART zeide: „Het is mij, alsof er, federt JOHN's dood, minder zon meer voor mij in het leven is."

Wat CONSTABLE betreft, de onderfcheidene bijnamen, welke men hem gegeven heeft, ontheffen ons van de moeite om zijn portret te leveren. De *Moscovifche Czaar*, de *Lord Grootconftable*, kon niet wel anders dan een achtbaar en ftatig perfonaadje wezen. Hij was trotsch op de Romans van SCOTT, alsof hij ze zelf gefchreven had, en riep dikwerf, terwijl hij met groote fchreden in zijn bureau heen en weder wandelde: „Er ontbreekt nog flechts aan, dat ik de fchrijver der *Waverley*-romans ben, om ze geheel en al de mijne te kunnen noemen." Doch, alle fcherts ter zijde, de boekenkennis van zijnen uitgever is SCOTT van groote dienst geweest. „Ik heb," zegt de Heer LOCKHART, „een' brief voor mij liggen, waarin CONSTABLE mijnen fchoonvader aanraadt, het onderwerp der *Armada* te behandelen. Die brief behelst een' catalogus van bouwftoffen, waarmede onze Romanfchrijver zeker zijn voordeel gedaan zou hebben."

Daarenboven had CONSTABLE de eer, bij verfcheidene der door hem uitgegevene Romans, de waardigheid van doopheffer te bekleeden. Aan hem, bij voorbeeld, is *Rob Roy* zijnen titel verfchuldigd. „Hoe nu, Mijnheer de vroedmeester," zei SCOTT, „begeert gij dan ook peetoom te zijn? Laat eens zien, welk eenen naam zoudt gij voorflaan?" CONSTABLE antwoordde, dat de beste titel de naam van den held zou wezen. „Maar evenwel," hernam

SCOTT, terwijl hij zich inderdaad er toe liet overhalen, „ ik zou toch niet graag het welflagen van een boek aan den titel verfchuldigd willen zijn."

Minder gelukkig was CONSTABLE bij het voorflaan van een' titel voor den *Abt*. Hij wilde daarvoor in de plaats gefteld hebben *het Nonnenklooster* (*the Nunnery.*) Ditmaal bleef SCOTT onverzettelijk. De boekverkooper was knorrig, maar eindigde met weder goed te worden, toen de Schrijver hem beloofde, in zijnen eerstvolgenden Roman, Koningin ELISABETH ten tooneele te zullen voeren, als tegenhanger van de MARIA STUART in den *Abt*. Hij hield echter aan zich, het tijdftip uit de regering der gekroonde Vestale te kiezen, hetwelk CONSTABLE almede had willen voorfchrijven, door den titel van de *Armada* aan de hand te geven. SCOTT wilde de gelegenheid waarnemen, om zijne geliefde oude legende te behandelen, de ballade van MEIKLE. Hij was er aanvankelijk ook bijzonder op gefteld, aan den Roman denzelfden titel, als de ballade draagt, te geven, te weten *Cumnor-Hall*; maar op de aanhoudende verzoeken van CONSTABLE ftelde hij er *Kenilworth* voor in de plaats.

„ 22 *Januarij*. Door de kwade tijdingen, die ik ontvangen heb, voel ik mij noch onteerd noch ter neder geflagen. Voor de laatfte maal heb ik de landgoederen, die ik beplant heb, doorkruist, voor de laatfte maal mij onder de gewelven, die ik gebouwd heb, nedergezet. Doch de dood zou ze mij toch vroeg of laat ontnomen hebben. Mijne arme bedienden, van welke ik zoo veel hield! Er is nog een dobbelfteen, die in deze reeks van wederwaardigheden tegen mij kan omflaan: indien ik eens, bij mijnen val van den rug diens olifants, den voorfpoed, ook mijnen tooverftaf kwam te breken! indien ik, met mijn vermogen, mijne populariteit verloor! In dat geval zouden *Woodftock* en BONAPARTE te zamen naar de komenij wandelen, en ik zou voortaan niets anders meer te doen hebben dan cigaren te rooken en grog te drinken, of ook nog zou ik fijn kunnen worden en in die andere foort van dronkenfchap mijne verlustiging gaan zoeken. In de onderftelling dat mijn ondergang volledig worde, twijfel ik zelfs, of men mij wel mijnen post bij het Hof van Sesfiën zouden laten behouden. Ik geloof bijna, dat ik wèl zou doen het land te verlaten en de zee over te fteken, om

„ Verre van den *Tweed* mijn droef gebeent' te laten.

„ Maar ik voel, dat de tranen mij in de oogen komen. Het zal niet zoo zijn. Ik zal niet wijken zonder gestreden te hebben. Zonderling is het, als ik al grommende aan het werk ga, gelijk Dr. JOHNSON zou gezegd hebben, alsdan voel ik mij volstrekt denzelfden, die ik te voren geweest ben. Geene gedruktheid, geene afwezigheid van geest! In gelukkiger tijden heb ik menigmaal mijne verbeeldingskracht voelen flaauwen en mijn stijl kwijnend worden; maar tegenspoed is voor mij een heerlijk spanmiddel.

„ Die arme Heer POLE, de harpist! hij heeft mij 500 of 600 pond doen aanbieden; waarschijnlijk zijn geheele vermogen. Er is toch veel goeds in de wereld, al is er ook veel kwaads in. Maar, ik zal in mijnen val geenen vriend medeslepen, om het even of hij arm of rijk is. Mijne regterhand zal mij redden, of ik zal vergaan. Geheel mijn gezin, Lady SCOTT uitgezonderd, is jong en kan ongemak en arbeid verduren, offschoon verscheidene hunner die nu eerst leeren kennen. Ik voel mij gelukkig, dat de meeste harten, die bij mijne tegenwoordige omstandigheden ontroostbaar zouden geweest zijn, zich buiten het bereik van menschenlijden bevinden. Velen waarschijnlijk zal mijn ongeluk spijten, sommigen zal het zelfs innig leed doen; maar mijne goede moeder, Misf CHRISTY RUTHERFORD, die voor mij bijna eene zuster was, de arme WILLIAM ERSKINE, zijn dood. Waren zij het niet, hoe grievend eene zielsmart zou het voor hen geweest zijn!

„ Komaan, werkzaamheid! werkzaamheid! O mijne verbeeldingskracht, ontwaak! Mogen menschen mij welgezind, moge God mij gunstig zijn! Het ergste is, dat ik nog altijd niet weet, of ik op den goeden weg ben. BALLANTYNE, die het tot zekere hoogte weten kan, durft het mij niet zeggen. LOCKHART's tegenwoordigheid zou mij op dit oogenblik goud waardig wezen; maar misschien zou ook hij mij niet alles durven zeggen. Mijne éénige hoop berust op de voortduring der toegeeflijkheid van het publiek.

„ Ik ontving daar een noodigingsbiljet, om de begrafenis van den Ridder YELIN bij te wonen, een buitenlander van veel kunde en begaafdheid, die in het *Hotel Royal* overleden is. Hij had verlangd mij voorgesteld te worden, en zou, op den dag van die voorstelling, eene verhandeling in de

Koninklijke Maatschappij voorgelezen hebben. Doch op dien dag was ik in de Maatschappij niet tegenwoordig, en de arme vreemdeling, plotseling ziek geworden, heeft zijn stuk niet kunnen voorlezen. Hij heeft zich te bed gelegd om niet weder op te staan; en ziedaar is nu zijne begrafenis de eerste openbare zamenkomst, waar ik weder verschijn! Hij dood! ik geruïneerd! eene zonderlinge ontmoeting, welke het lot ons daar bewaarde!"

„24 *Januarij*. Heden ben ik voor het eerst weder naar het Hof van Sessiën gegaan. Even als de man met den langen neus (*) geloofde ik, dat ieder over mij sprak en zich met mijn ongeluk bezig hield. Velen zeker dachten er aan, en allen met leedwezen, vertrouw ik; meer dan één zelfs met merkbare smart. Het was der moeite waardig, de verschillende wijzen gade te slaan, waarop de menschen poogden mij eene beleefdheid aan te doen en mij hunne deelneming te betoonen. Sommigen namen, terwijl zij mij goeden dag wenschten, een lagchend wezen aan, alsof zij zeggen wilden: „Denk er niet aan, beste vriend; wij willen er ook niet aan denken." Anderen namen hunnen hoed voor mij af met al de droeve statigheid, waarvan men bij eene begrafenis den schijn vertoont. De wellevendsten, offchoon ik geloof, dat allen mij even welgezind waren, drukten mij de hand, en bemoeiden zich verder met hunne zaken. In de nieuwspapieren lees ik een gekke *puff* (†), waarin men hemel en aarde bezweert om eenen volksschrijver te hulp te komen, die, na het publiek den last van duizende ponden te hebben afgenomen, de kunst niet verstaan heeft om het verkregene te bewaren. Dringt men mij te zeer, en bezigt men middelen van strengheid, dan verklaar ik mij failliet. Dit is de partij, welke ieder advocaat zijnen cliënt in mijn geval zou aanraden. Maar koos ik die, zoo verdiende ik, dat mijne sporen mij in een *cour d'honneur* van de beenen gehakt wierden! Neen, willen mijne schuldeischers het mij slechts veroorloven, zoo zal ik mijn gansche leven lang hun lijfeigene zijn. Ik zal de mijn mijner verbeeldingskracht doorwroeten, om er diamanten (of ten minste wat men als zoodanig zal uitventen) in te vinden, ten einde mijne schulden af te doen. En dit alles, niet omdat het mij hindert insol-

(*) Uit den *Tristram*.
(†) Een hoogdravend artikel.

vabel verklaard te worden, wat ik toch waarschijnlijk ben, maar omdat de vermogens van geest en letterkunde, die ik bezitten mag, de eigendom mijner schuldeischers zijn; zoodanig ten minste komt het mij voor.

„Ik heb daar de begrafenis van den Ridder YELIN bijgewoond. Hoe talrijk en verscheiden zijn toch de gedaanten, welke de noodlottigheid aanneemt om de menschen te bedroeven! Ziedaar een ongelukkige, die, verre van zijn vaderland, met een verscheurd hart heeft moeten sterven, terwijl zijne vrouw en kinderen met angst naar tijding van hem uitzien! Maar al te vroeg zullen zij vernemen, dat zij geenen man en vader meer hebben. De Ridder is op *Calton-hill* begraven, nabij het stoffelijk overschot van zeer geleerde en vermaarde lieden, tusschen het graf van DAVID HUME en van JOHN PLAYFAIR."

SCOTT gevoelde te regt, en verklaarde het openlijk, dat de gunst van het publiek de eenige hem overgebleven kans was. Iets zeide hem, dat zijn booze geest hem niet zou neêrvellen, indien hij zijne lendenen omgordde, even als eertijds Aartsvader JACOB, toen hij tegen den Engel des Heeren streed. Vijanden wist hij niet dat hij had, en zijne vrienden verlieten hem niet, al verdonkerden nevelen den gezigteinder. Talrijke aanbiedingen van geldelijke hulp werden hem gedaan. Iemand, die zich niet noemde, bood hem 30,000 pond aan; maar dit voorstel wees hij, even als al de overige, van de hand, verklarende, dat hij vast besloten had, van niemand een' penning op te nemen.)

(*Het vervolg en slot hierna.*)

HET GEHEIMZINNIGE FEESTMAAL TE PALERMO.

Gedurende mijn verblijf op het eiland *Sicilië*, had ik gelegenheid een zonderling personaadje te leeren kennen, als 't ware eene levende courant, een repertorium aller ergerlijke anecdoten, en die daardoor ook eene zeer bijzondere plaats in mijn geheugen behouden heeft; hij heette CALABRESSA. Zijn uiterlijke kenmerkte in alles den *Siciliaan*; een puntige neus, uitstekende kin, geweldige smeerbuik, een gelaat, welks gedurig afwisselende verwringingen elke zijner uitdruk-

kingen verzelden. Hij wist niets grondig, praatte aanhoudend, was goedhartig, dienstvaardig, geestig, uiterst vroom, minder jegens God dan jegens de Maagd MARIA, minder jegens de Maagd MARIA dan jegens de Heiligen, minder jegens de Heiligen dan jegens de monniken, en minder jegens dat alles dan jegens de *bajocchi*, eene kleine geldmunt, welke zijne ſteeds gedienſtige lastigheid den reizigers meestal uit den zak lokte.

„ Excellentie," zeide mij CALABRESSA op zekeren avond, „ zie dezen bouwval eens aan; het zijn de overblijfſels van eenen *Sarraceenſchen* toren. Gij weet, dat de *Muzelmannen Sicilië* in bezit gehad hebben. Hier is het, dat men het gebeente der reuzen gevonden heeft; het is onder dien zuilen-boog, van waar gij een licht ziet ſchemeren, want hij ſtrekt tot woonverblijf aan eenen *impresſario* van mijne vrienden, dat ik onlangs twee medailles gevonden heb: de eene vertoont het hoofd van den *Minotaurus*, de andere dat van ISIS. Ik denk een fraai verſlag over mijne ontdekking te ſchrijven, en het aan de Akademie van *Palermo* op te dragen, die mij alsdan zeker tot honorair lid benoemen zal. Ik twijfel niet, of uwer Excellenties aanbeveling zou mij hierbij zeer nuttig kunnen zijn; en zoo ik hopen mogt van uwe Excellentie de gunst van eenen eigenhandigen brief te verwerven, zou ik mij gelukkiger achten, dan men het in den ſtaat der eindelooze zaligheid wezen kan."

Niets ter wereld is wonderlijker, dan het contrast van de ſchoonheden der natuur en een belagchelijk perſonaadje. Die tegenſtelling begon met mij boos te maken; maar eindelijk gewende ik mij daaraan, en onder het rondwandelen met CALABRESSA deed ik hem zijne levensgeſchiedenis vertellen. CALABRESSA was barbier, acteur, dichter, ſoldaat, muzikant en *cicerone* geweest. Elk dier beroepen had in zijn karakter eenig duidelijk onderſcheiden en op zichzelf ſtaand kenmerk achtergelaten; doch ik wil hemzelven laten ſpreken.

„ Ik werd te *Girgenti* geboren, uwe Excellentie; mijn vader was er kapper en barbier, een vrolijk, dienstvaardig man, een groote trictrac-ſpeler en de *fac-totum* der geheele ſtad. Hij had eene vrouw uit *Napels* getrouwd, die hem als huwelijksgoed de beſchermende vriendſchap van Monſignore den Prins van *Matalagoni* had aangebragt. Bij de verdienſte van goed te ſcheren voegde mijn vader die van aangenaam te vertellen en van een weinig te kunnen teekenen. De Prins

had geld om te verfpillen en eene zeer eenzaam liggende *villa* met ftandbeelden te verfieren; overigens had hij veel ledigen tijd en een min of meer ontredderd brein, dat bezig gehouden moest worden; hij kreeg in het hoofd, om zich op eene bijna krankzinnige wijs te verlustigen, en mijn vader nam op zich, hem daarin bij te ftaan. Hunne vereenigde vlijt heeft de *villa* van den Prins met die menigte van gedrochtelijke beelden vervuld, waarover thans al de reizigers zich verbazen. Daar ziet men eenen BACCHUS, wiens buik een druiventros is, een' Minnegod, die op eene flak rijdt, en die vermaarde achttien voet hooge flesch van *Carrarisch* marmer. Denk echter niet, uwe Excellentie, dat mijn vader de fchuld had, zijnen patroon tot al die buitenfporigheden aan te zetten. Men moet in dit leven op de eene of andere wijs het noodige weten te winnen, om zijne kinderen groot te brengen; en, dit bedenkende, zult gij de dienstvaardige verbeeldingskracht mijns vaders niet al te ftreng beoordeelen.

„ Ik was jong en dacht anders; de minachting, welke ik voor al die dwaasheden gevoelde, belette mij, bij den Prins den post te vervullen, dien mijn vader bekleed had; ik nam, met mijn' fcheerzak onder den arm en eenige *bajocchi* in den zak, de beenen op, en ging te *Rome* den *impresfario* FORNACHI opzoeken, met wien ik reeds vooruit daarover affpraak gemaakt, en die mij beloofd had, mij in zijnen troep aan te nemen. Ik werd dan acteur, maar een flecht acteur. Door gunst der maitres van een' Kardinaal werd ik vervolgens foldaat van den Paus. Helaas! waarom moest zij in het hoofd krijgen haren weldoener te bedriegen? Zonder dat zou ik nu nog den geheiligden fnaphaan dragen. Maar naauwelijks had de Kardinaal de Signora MOLINARI genoodzaakt haren titel af te leggen, of ook ik zag mij den voet geligt; ik viel met haar. Mijne betrekkingen bij het Hof van het Vatikaan hadden mij eene foort van fmaak voor de dichtkunst ingeboezemd, en, al zeg ik het zelf, ik maakte geen onaardig fonnet. Ik nam den titel aan van *poëet-improvifateur*, en vijf volle jaren zag men mij van dorp tot dorp trekken en aan elken nieuwaankomenden reiziger hetzelfde min of meer veranderde loffonnet toezwaaijen. Grove winften gaf deze levenswijze niet; de dichtkunst loopt om brood; ik kwam te *Girgenti* terug, zonder iets ter wereld te bezitten, en grond nu al mijne hoop in dit leven op de

edelmoedigheid der heeren reizigers, en op het weinigje, dat ik van de oudheden weten mag."

Dit levensrelaas geeft een getrouw beeld der zeden van het hedendaagfche *Italië*. Ik fchepte er behagen in CALABRESSA te doen praten, en hij ontwikkelde mij daarbij zijne theoriën, welke hij met anecdoten doorfpekte.

„ Gij bezit geenen roman meer," zeide hij mij op zekeren dag, „ gij volken met uwe welgeregelde nijverheid en uwen fteeds op voordeel loerenden koophandel! Hetgeen de befchaafde volken roman noemen, hetgeen hun als zoodanig behaagt en verlustigt; dappere bedrijven en gevechten, wonderlijke vermommingen, grappige vindingen, buitengewone avonturen, bovennatuurlijke ontmoetingen: dit alles is het leven zelf der wilde of nog flechts ten halve befchaafde volken. Dank zij den hemel, waterpas en fnoer uwer regtlijnige befchaving heeft nog niet alles glad en effen gemaakt; allen leven wij nog niet als bevers in onze holen; en het fchilderachtige, het aandoenlijke, het vreemde, het bruifende der hartstogten, het verrasfende der kleuren, zijn nog niet uit de wereld verbannen. Wanneer al de ftraten in al de fteden op onzen aardbol onverbiddelijk naar de fnoer gerigt zullen zijn; wanneer men het kadaster der geheele menschheid opgemaakt zal hebben; wanneer het heelal niets anders meer zijn zal dan een uitgebreid handelhuis; wanneer men, om er de fteenen van te gebruiken, de grijze torens van *Westminfter* en de oude waggelende gebouwen van *Keulen*, *Augsburg* en *Wittenberg* gefloopt zal hebben; ik weet niet, of alsdan de menfchen een' zoeteren flaap zullen fmaken, of de fom hunner genietingen vermeerderd zal zijn: maar de dichter en de fchilder zullen vaarwel mogen zeggen aan hetgeen hun leven uitmaakt, aan de eerfte beftanddeelen van genie en kunst.

„ Wat mij betreft, (voegde CALABRESSA er bij) indien ik; op mijne langdurige kruistogten over dezen onzen bol, van welke alle breedtegraden mij bekend zijn, eenige herinneringen heb opgedaan, die mij nog tegenwoordig verlustigen, zoo ben ik dezelve verfchuldigd noch aan de handelzuchtige heiligheid der *Amerikaanfche* zeden, noch aan de preutfche geleerdheid van die der *Schotten*, noch aan het flapende *Italië*, noch aan het in koortsijling razende *Spanje*, noch aan *Mexico*, door deszelfs eeuwigdurende partijwoede verfcheurd. Daarentegen herinner ik mij nog de godsdienftige

feesten der wilde brullers in de onontgonnen bosfchen van *Noord-Amerika*, als ook zekere zamenkomften op *Malta* en *Sicilië*, bij welke perfonen en vermaken die oorfpronkelijkheid van karakter hadden, welke men nimmer weder vergeet, maar die zich onuitwischbaar in het geheugen prenten. *Sicilië*, bij voorbeeld, waar wij ons thans bevinden, is, zelfs nu nog, een van de opmerkelijkfte landen der wereld, door het originele van deszelfs zeden en handelingen.

„ Te *Palermo* wilde, weinige jaren geleden, zekere Markies aan zijne zuster, die met den Prins VAN V.... in het huwelijk getreden was, een prachtig feest geven. Deze broeder was op den Prins, wien de bruid een aanzienlijk huwelijksgoed aanbragt, en die de familie door het uiterlijke van een vermogen, meer fchitterend dan wezenlijk, misleid had, niet weinig gebelgd. Hoe zich nu over dit bedrog te wreken? Hoe den man te doen gevoelen, dat de fchijn, van welken hij zoo zeer partij had weten te trekken, zijne nieuwe verwanten niet verblindde? De Markies, die een originele kop was, kreeg den inval, om feestmaal en bal in eene langdurige mystificatie, misfchien van averegtfchen fmaak, maar uiterst dramatisch, te veranderen.

„ Het paleis van den feestgever fchitterde van lichten; bloeijende oranjeboomen ftonden op de trappen; in de vestibule zag men lange rijen van bedienden in kostbaren dos en met brandende toortfen in de handen; bloem- en wierookgeuren wafemden in de marmeren gewelven. Plotfeling echter verdween dit bekoorlijke tooneel, en maakte plaats voor eene doodfche tooververtooning; de toortsdragende bedienden waren eensklaps aan het oog onttrokken, en een gordijn, dat vóór hen neêrviel, vertoonde den verbaasden aanfchouwers eene akelige fantasmagorie. Het waren nu eens wonderlijke, dan weder droevige gedaanten, welke eene juiste nabootfing en gezigtsbedrog als levend vertoonde; CUPIDO op eene geldkist, die hem tot zegekar diende; het karikatuur-portret van den Prins; vervolgens eene reeks van tooneelen, die den doodendans herinnerden, en eenige zonderlinge figuren, welke, op eene geestige wijs, de gelijkenis aanboden van de meest bekende perfonaadjen uit *Palermo*. Men had de verbazing en den fchrik der vrouwen moeten zien, de gramfchap van zekere gehuwde mans, die aan hun eigen beeld niet ontkomen konden! Daarna ging het gordijn weder op, en het gewelf werd op nieuw verlicht. Doch ook dit was

flechts eene verandering van decoratie. Een als van den hemel komende glans verfpreidt zich in het rond. Doorfchijnende gaasfchermen maken een luchtperfpectief van nevelachtige beeldgroepen aanfchouwelijk, welke de fchrandere ontwerper van het *corps de ballet* der Opera te *Palermo* den Markies geleend had; een drom van liefdegoodjes, in derzelver klasfieke naaktheid, herinnert de lieftaligfte verdichtfelen der heidenfche fabelleer; geheel een volk van nimfen zweeft de bruid te gemoet; een met bloemen bedekte en met wijnloof omkranste wagen ontvangt haar als in zegepraal. Op denzelven gezeten, beweegt zij zich voorwaarts, omgeven door eenen zwerm van danferesfen en van rozenftrooijende kinderen. Het was een tafereel, als van BOUCHER in zijnen besten tijd.

„Het bal werd, onder deze lagchende voorteekenen, in de groote zaal geopend. Overmatige onkosten, die waarfchijnlijk verfcheidene jaren der inkomften van den Markies verzwolgen hadden, konden alleen hem de middelen tot het daarftellen dier zonderlinge, maar prachtige dwaasheden verfchaft hebben. De waskaarfen, die de cirkelvormige balzaal van licht voorzagen, waren nergens te zien: in de holte van kristallen zuilen, welke het plafond onderfteunden, verborgen, ftroomden zij eene foort van tooverlicht uit over de groepen der danfenden. Vervolgens, alsof de wonderlijke gastheer plotfeling eene droevige waarheid op de liefelijkfte begoocheling wilde doen volgen, zonk de vloer, onder nagebootst gehuil, weegeklag en gekrijsch, hetgeen uit daartoe ingerigte koperen werktuigen voortkwam, met al de danfers in een donker keldergewelf, hetwelk de werkplaats van VULKAAN fcheen te verbeelden: zware hamerflagen klonken op het ijzer; bruinkleurige *Cyclopen* deden den reusachtigen blaasbalg al knarfend werken; VENUS echtgenoot zelf, een wanftaltige reus, als 't ware het zinnebeeld der huwelijkswederwaardigheden, bewoog in zijne lompe vuisten den ontzaggelijk grooten nijptang. De bedoeling van den eigenaar was klaarblijkelijk: de vrouwen fchreeuwden; mannen en minnaars vonden de fcherts alleronvoegzaamst; maar nergens kunnen zij eenen uitgang ontdekken. Ook ftilt weldra eene nieuwe, niet minder wonderbare tooneelverandering het misnoegen der gasten.

„VULKAAN en zijne werkgezellen verdwijnen, en, daar geheel de onderaardfche zaal nu langzaam weder in de hoog-

te rijst, zien zij, die er in zijn, zich zachtelijk opgevoerd tot aan eene galerij en hoog terras, overschaduwd door een' dier onmetelijke *Siciliaansche* wijngaarden, waarvan het loof tot doorschijnende gordijnen dient, en welke zaal van groen, te gelijker tijd, door daarin opgehangene kaarskroonen en door den zachten glans der volle maan verlicht wordt.

„ Men zet zich neder aan tafels, die op het terras gereed staan: het maal was allersierlijkst opgedischt: reeds begon men den gastheer het grillige van al die gedaantewisselingen en der kostbare spotternijen, welke hij zich veroorloofd had, te vergeven. De marmeren tafels waren met de uitgelezenste spijzen en zeldzaamste lekkernijen bedekt: alle zinnen gevoelden zich gestreeld; de glimlach herleefde op aller lippen. Doch toen men nu de schotels wilde aanspreken, veranderden de opgewekte hoop en goede luim in verbazing. Eene allerheerlijkste pastei, waaraan het mes bezig was eene diepe wonde toe te brengen, verschrikte het gezelschap door eenen slag als die van een pistoolschot, en verdween daarna tot niets. Een gelei, welks smakelijke kleur aller opmerking tot zich getrokken had, vatte vuur en verteerde zichzelf, zoodra men er den lepel in stak. Eene jonge dame, wier verbazing tot vrolijken moedwil oversloeg, wilde ras eene perzik grijpen, welker gloed en waas haar aanlokten: de perzik was een holle, broze bol, waaruit eene hagedis te voorschijn kroop, dat onschadelijke diertje, hetwelk in bijna alle landen het voorregt heeft de meeste vrouwen te doen schrikken. Midden op de tafel verspreidde een ontzaggelijk gebouw van pasteiwerk een' appetijtelijken geur, die scheen te bewijzen, dat hier ten minste geen bedrog verborgen was; doch naauwelijks was in een' van deszelfs muren eene bres gemaakt, of eene geheele vlugt kleine, in die zonderlinge kevie opgeslotene vogeltjes stormde naar buiten en verspreidde zich klapwiekend in de lucht.

„ De optelling van al de begoochelingen der natuurlijke tooverkunst, welke de heer des huizes uitgedacht had om zijne gasten te verschalken, zou al te lang worden: sommige dier grappen hadden zelfs iets wreeds. De meeste gevogelten, in welke vork en mes zich een' weg baanden, en die, met de vereischte gelei of saus overdekt, ter voordiening gereed schenen te liggen, waren levend. Het arme dier, zich gekwetst voelende, gaf een' schreeuw, sprong met inspanning zijner krachten overeinde, en, onder het huppelen op

de tafel zijne vleugels fchuddende, deed het de faus, of wat het anders ten kuras gediend had, wijd en zijd over de gasten in het rond vliegen. Ongetwijfeld had eenig verdoovend middel, een paar druppels *laudanum*, het in den ftaat van verftijving gehouden, en een ligt verbreekbare draad het op den fchotel bevestigd, tot dat de pijn het wekte en het zijnen brozen band deed losfcheuren. Evenwel op dit bedriegelijke maal volgde er een wezenlijk, hetwelk de gasten eenigzins fchadeloos ftelde, zonder daarom volkomen aan de mans hunne befpatte kleedij, of aan de vrouwen haren verflensten tooi te doen vergeten. Men nam eindelijk genoegen in verfchalkingen, welke zich onder zoo velerlei fchrander uitgedachte gedaanten vertoond hadden, en begon uit nieuwsgierigheid in het fchouwfpel behagen te fcheppen. Nog eenen langen tijd zag men beurtelings, alwat de kunst door gezigtsbedrog aan gedrogtelijke of liefelijke zinsbegoochelingen fcheppen kan, voor het verbaasde oog verfchijnen. Een oogenblik was er, waarop al de dames, met doodskleur overdekt, zoo vele akelige lijken fchenen; een ander, waarop elk van haar plotfeling met eenen krans en ruiker der keurigfte bloemen verfierd fcheen.

„ Ten flotte werden op een fchouwtooneel, hetwelk als door tooverkracht in het midden van den flottuin oprees, aan de bruiloftsgasten verfcheidene fchertfende voorftellingen gegeven, waarbij kleine, grappig gekleede marionetpoppen de verborgene handelingen en geheime ondeugden der voorname lieden van *Palermo* nabootfend gispten. Het fchaterend gelach, 't welk deze karikaturen deden opgaan, was niet zelden doormengd met uitroepen van toorn en verwenfchingen van den kant dergenen, die zich te hard getroffen voelden. Verfcheidene der aanwezigen waren onbehendig genoeg om te kennen te geven, dat zij zich in eenig beeld herkenden, en zich dus zelven aan te klagen. Ook kwam deze fpottende wraak, welke den fchranderen uitvinder een goed gedeelte van zijn vermogen gekost had, hem weldra daarenboven zijn leven te kosten. Reeds des anderen daags ontving hij meer dan twaalf uitdagingen, zoo hoogelijk achtte de adel van *Palermo*, anders niet zeer ftrijdzuchtig van aard, zich door den Markies beleedigd. Hij getroostte zich dapperlijk de gevolgen zijner fcherts, en bezweek in het derde duël.

„ Zoek nu eens onder de volken, die aan eene regelmatige befchaving onderworpen zijn, deze weelderige verbeeldings-

vruchten, die uitsluitend eigen schijnen aan warme luchtstreken, werkeloos levende natiën en willekeurige wetten. Al de zwaarte uwer strenge en stijve beschaving uit het Noorden is noodig geweest, om aan het eiland *Malta* deszelfs eigenaardig karakter te ontnemen; *Malta*, zoo lang *Siciliës* mededinger in uitgelatene vrolijkheid, zorgeloosheid en ongedwongenheid. O! wat zou *la Vallette* thans treurig voorkomen aan die dappere *Maltezer* Ridders, indien het hun vergund ware, nog eenmaal uit hunne graven op te staan! Geene tweegevechten en heerlijke degenstooten meer; geene schakingen; geene met schranderheid te besturen intriguen; geene galante zegepralen; geene serenaden, welker accompagnement zwaardgekletter was. Orde, regelmatigheid, stilte vervangen dit alles, maar vergoeden het niet. Welvaart zal nimmer zoo veel waard zijn als poëzij. In dat gelukkige tijdperk was ieders familiegeschiedenis een roman; een dag, op *Malta* doorgebragt, leverde stof voor tien tooneelspelen. Luim, verbeeldingskracht, liefde voor het wonderbare, zucht naar avonturen, alle hartstogten gistten beurtelings, en drukten op de bevolking des eilands eenen bijzonderen stempel, dien men elders vruchteloos gezocht zou hebben."

DUITSCHE DOMHEID OF — KLEINGEESTIGHEID?

(Inleiding eener zoogenaamde Recensie van eene *Hoogduitsche* vertaling van den JOHAN DE WIT van onzen Landgenoot P. SIMONS, voorkomende in de *Blätter für literarische Unterhaltung*, 15 Dec. l. l.)

„Sedert zich de *Nederlanders*, ook in het letterkundige, van *Duitschland* gescheiden en op eene zelfstandigheid aanspraak gemaakt hebben, die met hunne staatkundige betrekking schier noodwendig verbonden scheen, is hunne Letterkunde in een steeds armer en kommerlijker bestaan verzonken; zij is als eene Volkplanting, die tegen haar Moederland aanleunde, maar in vrijheid niet gedijen kan. Is dit bovenal in de Poëzij allerduidelijkst, en bieden de voortbrengsels der *Hollanders* in de Wijsbegeerte, in de Godgeleerdheid enz. algemeen datzelfde treurige resultaat, zoo schijnt evenwel de Geschiedenis niet zóó geheel en in dezelfde mate ten onder te zijn gegaan; offchoon zulks geenszins in staat is, het ge-

brekkige in de genoemde wetenschappelijke vakken te vergoeden, of het algemeen uitgesproken oordeel te verzachten. — Wij hebben dezer dagen van (VAN) KAMPEN eene *Geschiedenis der Nederlanden* ontvangen, die verdienden lof bekomen heeft; intusschen komt daarvan een niet gering deel toe aan zijne *Duitsche* vorming. SIMONS kan tegen hem op verre na niet opwegen, hoewel hij tot de werkzaamste en aanzienlijkste *Historici* zijns Vaderlands behoort, en het voor ons liggende werk kan, in weerwil van deszelfs verdienstelijke zijde, in zijn geheel niet dan een zeer ongunstig denkbeeld verwekken van den geest en de kunst, waarmede in *Nederland* de Geschiedenis wordt behandeld. — Zij ook de stoffelijke gehalte des werks over 't geheel verdienstelijk, de historische zin des Schrijvers, daarentegen, en zijne kunst van daarstelling, staan op een' des te lageren trap."

[Wij maken geene noten op eenen tekst, die, schier in elken regel, bij *Nederlanders*, zijne eigene wederlegging met zich brengt. Zoo dom en zoo kleingeestig is onze Landaard waarlijk omtrent zijne *Duitsche* broeders niet. Wat zeg ik! Gave de Hemel, dat wij, minder toegevend omtrent hen, een heirleger van hunne zoutelooze producten onvertaald lieten! *Onze* Letterkunde, die nu, door partijdige vooringenomenheid, met verbastering wordt bedreigd, zou daar, in oorspronkelijkheid en degelijkheid, wel het meest bij winnen.]

HOE VER GAAT DE ONKUNDE OF ONBESCHAAMDHEID VAN EEN' FRANSCHMAN NIET!

E. SOUVESTRE, een hedendaagsch *Fransch* Romanschrijver, behaagt het, in een verhaal, voorkomende in de *Revue des deux Mondes*, Fevr. 1839, bij gelegenheid van de beschrijving eener bijeenkomst van *Sansculottes* tijdens het Schrikbewind, ter neêr te flansen: „Het meerendeel rookte, dronk „of speelde. Eenigen liepen halfnaakte vrouwen achterna, „die schaterend hen ontweken; men hoorde niet dan vloe- „ken, glazen klinken, ontuchtige liederen en luidruchtig „kussen; men zou gezegd hebben, dat men op een Concert „te *Amsterdam* was," (*on eût dit un musico d'Amsterdam.*) — In welke kit mag die fraaije Mijnheer SOUVESTRE zich wel bevonden hebben!...

ZIELKUNDIGE OPMERKING.

Zeldzaam is het, dat vrouwen, welke hare eer verloren hebben, niet nog datgene weten te waarderen, waarvan zij niet meer in ſtaat zijn zelve het voorbeeld te geven. Er beſtaat meer hartstogt en noodlottigheid bij haren val, dan bij den man plaats grijpt: bij haar ſpruit het kwaad regtſtreeks uit het gevoel, en heeft niets gemeen met den geest; naar gelange haar val dieper is, berekenen zij dien minder, maar doen den ſprong met geſlotene oogen. De mannen, daarentegen, geven zich reden van het kwaad, en komen tot de ondeugd langs den weg van wijsgeerige redenering. Wel is waar is de terugkeer voor den man en de vrouw ſchier even moeijelijk: maar de eerſte is trapswijze langs eene zachte helling neêrgedaald, en denkt niet meer aan den verlaten' berg; terwijl de andere, plotſeling neêrgeſtort, den blik nog van tijd tot tijd op de hoogte vestigt, waar zij eenmaal ſtond. Moge het dan al geen berouw zijn, het is voor 't minst een aandenken, en het baart haar een weemoedig genoegen, zich te verplaatſen in vroegere dagen; even gelijk wij, in ſpijt van ons ongeloof van rijpere jaren, behagen ſcheppen in het herdenken van de onſchuldige vroomheid van onzen kinderlijken leeftijd.

OP WELKE WIJZEN MEN AL COMPONEERT.

Glück moest zich, zoude zijne verbeeldingskracht ſterk en helder zijn, naar buiten begeven; dáár, in friſche lucht en door de zon beſchenen, zette hij zijne piano neder, met twee fleſchen champagne bij zich, en ſchreef zijne beide *Iphigenia's*, de klagt van *Orpheus*, en de vermetele liefde van *Paris*.

Sarti, daarentegen, had, om te kunnen componeren, eene groote, duistere, ſlechts door eene lamp flaauw verlichte kamer noodig; zijne ſchoonſte muzikale gedachten vielen hem in de ſtilte van den nacht in: zoo ontſtonden zijne beroemdſte Aria's en Rondo's.

Salieri moest, om rijkdom aan zijne denkbeelden te geven, uitgaan, de woeligſte ſtraten der ſtad doorwandelen, en *bonbon* eten, waarbij hij altijd eene lei en griffie in de

hand hield, om, wat hem inviel, op te schrijven, ten einde zóó de gelukkigste ideën, die hem voor den geest kwamen, ter loops te kunnen bewaren.

PAER schreef, terwijl hij met zijne vrienden praatte en schertste, met zijne vrouw kibbelde en zijne kinderen bestrafte, of zijne dienstboden beknorde, *Camilla*, *Sargines* en *Achilles*.

CIMAROSO moest veel geraas om zich hebben, en arbeidde het liefst in vrolijk gezelschap. Zoo ontstonden zijne *Horatiërs en Curiatiërs* en zijn *Mariage secret*, dat, behoudens eenige kleine feilen, een zijner beroemdste werken is.

SACCHINI kon zijne melodie niet vinden, wanneer hij niet bij zijne geliefde was en zijne kleine katten niet om hem heen liepen.

PAESIELLO moest te bed liggen, wanneer hij wilde componeren; de *Molinara* en andere meesterwerken van dezen onnavolgbaren Toonkunstenaar ontstonden op deze wijze.

ZINGARELLI las, vóór hij zich aan de piano zette om te componeren, eenige bladzijden uit eenen ouden Kerkvader of een Latijnsch Dichter; na dit gedaan te hebben, componeerde hij, in minder dan vier uren, een geheel bedrijf van den *Pyrrhus* of van *Romeo en Julia*.

HAYDN zat stil in zijnen leuningstoel, als zijne grootsche gedachten hem voor den geest zweefden; maar hij moest den ring, door FREDERIK II hem eens ten geschenke gegeven, aan den vinger hebben, wilde hij dezelve schoon en duidelijk voordragen.

AANPLAKKINGEN EN ANDERE WIJZEN VAN AANKONDIGING TE LONDEN.

Te *Parijs* vindt men menig huis, van boven tot beneden, beschilderd en beschreven met een *catalogue raisonné* van al de artikelen, welke in onbeduidende, binnen hetzelve geplaatste, winkeltjes verkocht worden. En menigmaal vindt men op den eenen *Seine*-oever aanplakbiljetten geplaatst, die men gemakkelijk van den anderen oever lezen kan, zoo overmatig groot is de druk. Doch hoe verre laten niet, in de kunst van adverteren, de *Engelschen* hunne *Fransche* overburen achter zich! Reeds verscheidene mijlen ver, eer hij te *Londen* komt, kan de reiziger aan de schuttingen en omtui-

ningen lezen, waar hij ſchoenſmeer, ſterken drank, kleederen ſchoenmakers vinden kan, en alles *cheap! cheap!* (goedkoop.) De Heer WOOD, toen hij tot Parlementslid gekozen werd, liet den voorbijgangeren briefjes in de hand ſtoppen, en hen, als dankzegging, uitnoodigen, om zijnen jenever, brandewijn, rum enz. te koopen. — Een verloopen huurkoetſier plaatſte op het onderſtel van zijn rijtuig eene ontzaggelijk breede en hooge vierkante kast, bekleedde dezelve geheel en al met aanplakbiljetten, en reed daarmede den ganſchen dag ſtapvoets door de ſtad rond. Hij vond vele navolgers, onder anderen eenen hoedenmaker, die eenen hoed in de ſtad deed omrijden, zoo groot, dat hij er met zijnen geheelen winkel en huisgezin plaats in vond. Evenwel wordt ook hij tegenwoordig door eenen zoon van ESCULAPIUS overtroffen, die eene houten Obelisk, voor welke de ſteenen naald, die men twee jaren geleden met zoo veel kosten te *Parijs* heeft opgerigt, zich bijna zou moeten ſchamen, door de ſtad laat toeren, bekleed met eene monſterachtig groote aankondiging. — Dat annonces en katalogusſen bij de inwoners aan huis gezonden of aan de huisdeuren geplakt worden, gebeurt zeer dikwijls. Ondertusſchen heb ik geen eclatanter aankondiging gezien, of liever gehoord, dan die van den *Weekly Mesſenger*. Een rijtuig, met twee paarden beſpannen, zat vol trompetters, en werd door een paar dozijn mannen gevolgd, die aan lange ſtokken groote houten borden droegen, waarop de aankondiging geſchreven ſtond.

EEN KIND ALS COMPOSITEUR VOOR KINDEREN.

In het tweede Deel van KALKBRENNER's *Clavierſchule*, welk werk uit eene keur van gemakkelijke ſtukken tot oefening in het ſpelen *à quatre mains* beſtaat, en berekend is, het gehoor en den ſmaak der kinderen te vormen, liefde voor de muzijk bij hen te wekken, en hun aanleiding te geven tot zuiver gevoel voor de maat, leest men de volgende belangrijke mededeeling: „Daar ik menigmaal verlegen was, „hoe best ſtukken te componeren, die voor de kleine han„den der kinderen gemakkelijk genoeg mogten zijn, nam ik „tot dat oogmerk muzijkſtukken, welke mijn zoon, die thans „acht jaren oud is, gecomponeerd had; welk kind ſedert zijn „derde jaar, toen hij de noten nog niet kende, eene leven„dige zucht tot het componeren liet blijken. Zijne originele „denkbeelden en het gevoel in zijne melodiën maakten zijne „compoſitiën inzonderheid van waarde. De kleinte zijner ei„gene handen deed hem daarbij alle pasſagiën vermijden, tot „welker uitvoering eene grootere wijdte van greep vereischt „zou geworden zijn."

DE NAAUWGEZETTE TIMMERMAN.

Een Heer, die eenige vertimmeringen aan zijn huis moest laten doen, ging op zekeren tijd eens zien, of de karwei goed vorderde, en, een aantal fpijkers tusfchen fpaanders en krullen ziende liggen, zeide hij tot den timmerman: „Wanneer gij die fpijkers niet bergt, dan zullen ze zeker allen te zoek gaan." — „Neen," antwoordde baas fpijkerbewaarder, „Mijn Heer zal ze allen op de rekening vinden."

HET STERVENDE KIND.

Mijn moeder, ik ben krank! — De zon zinkt reeds ter neder;
O, laat mij rusten aan den boezem, die zoo teeder
Mij heeft gevoed, gelaafd! — Wees, dierbre, niet beducht!
Verberg dien wrangen traan, weêrhoud dien droeven zucht!
'k Ben koud: zie om ons heen; 't wordt alles aaklig zwart!
Maar, als ik inflaap, o wat vreugd voelt dan mijn hart!
Ik zie door 't blaauw azuur een' blinkend' Engel komen:
Wat blijde zaligheid is 't mij, aldus te droomen!

Hoort gij geen zacht gezang u thans in de ooren dringen?
't Zijn toonen zoo als we eens daarboven zullen zingen.
Zie, de Engel klapwiekt; zie, hij lacht mij vriendlijk aan;
Hij fpreekt mij toe, en blijft aan mijne zijde ftaan!
Wat fchoone kleuren zie 'k, mijn moeder! welk een glans!
Zie, de Engel fiert mij 't hoofd met eenen bloemenkrans!
Krijg ik die vleuglen ook voor 't droef en aaklig fterven?
'k Wil dan om dat bezit de vreugd der aard' wel derven.

Zeg, waarom drukt gij mij zoo droevig in uwe armen?
Waarom zoekt gij zoo teêr mij aan uw borst te warmen?
Waarom die heete traan op uw zoo bleeke wang?
'k Bemin u, moederlief, 'k min u mijn leven lang!
Maar zeg mij, 'k fmeek het u, waartoe die bittre fmart?
Als ik u lijden zie, helaas! lijdt ook mijn hart.
'k Ben krank en moê getobd; o, ftrek gij mij tot hoeder!
Zie, de Engel kust mij 't hoofd, — ik fterf! Vaarwel, mijn moeder!

Naar het Deensch van H. C. ANDERSEN.

Rotterdam. L. T.

No. II. *Mengelw.* bl. 64. reg. 1. leze men: tijden, van.
——— ——— ald. reg. 13. des leeuws.
——— ——— bl. 69. reg. 9 v. o.: zonden.
——— ——— bl. 89. reg. 25: gezocht.
——— ——— bl. 96. reg. 6: NORTON.
——— ——— bl. 97. reg. 5: vijandelijk.
——— ——— bl. 100. reg. 11 v. o.: Verlustig'.

MENGELWERK.

DE HOOGE WAARDE, WAARIN DE LANDBOUW BIJ DE OUDSTE BESCHAAFDE VOLKEN STOND, EEN BEWIJS VAN DESZELFS WELDADIGEN INVLOED OP DE BESCHAVING VAN HET MENSCHELIJKE LEVEN.

Door

N. E. ERNST VETTEN,

Predikant te *Renesse* en *Noordwelle.* (*)

Onder alle kunsten, M. H., door het menschelijke vernuft uitgedacht, bekleedt de *Landbouw* eenen hoogen rang. Welverdiend heeft *hij* zich gemaakt bij de menschheid, die het eerst haar heeft uitgevonden. Doch de geboorte van den Landbouw schuilt in het duister. Men kan het jaar noch den dag bepalen, waarin die edele kunst een' aanvang nam. Zij is echter bijkans zoo oud als het menschdom. Welligt deed een gelukkig toeval haar geboren worden; de dagelijksche behoefte verzekerde haar voortdurend bestaan, en het menschelijke vernuft, begeleid door de ervaring, was gestadig aan hare volmaking werkzaam. Nog bloeit op aarde de Landbouw als een weldadige *genius* des menschdoms, en zal eerst *dan* den doodsnik geven, wanneer de laatste mensch op deze wereld zal hebben opgehouden te bestaan. Ten allen

(*) Voorgedragen in een landelijk Departement der Maatschappij: *Tot nut van 't Algemeen.* Daar de Schrijver van dit stuk oorspronkelijk geen het minste voornemen had tot de openbare uitgave, heeft bij nagelaten, de plaatsen der Ouden, hier en daar vermeld, naauwkeurig aan te halen, hetgeen dan ook minder noodig is. Het onderwerp ware, zijns inziens, eene meerdere ontwikkeling waardig, dan hier gegeven is of kon gegeven worden.

tijde zal de Landbouw befchouwd worden als eene voorname zenuw van den Staat, als een groote zegen der volken en als een der edelfte van alle menfchelijke bedrijven en hanteringen. Nimmer zal men, hetzij in de paleizen der grooten, hetzij in de ftulpen der armen, den lof van den Landbouw hebben voldongen, zoo lang het gezonde en voedzame brood de geliefkoosde en tevens onontbeerlijke fpijze van alle rangen en ftanden van menfchen zal uitmaken.

Thans mag de Landbouw echter die hooge hulde niet meer ontvangen, welke dit edel bedrijf zoo waardig is te worden toegezwaaid, nu het wel nog veel en velerlei nut en voordeel aanbrengt, maar nogtans in de befchaafde wereld niet meer dien dadelijken en zigtbaren invloed uitoefent op de ontwikkeling van den redelijken en zedelijken aanleg des menfchen, welken het vroeger onmiskenbaar heeft gehad. Om uit dit oogpunt de hooge waarde van den Landbouw te leeren kennen, moet men tot de grijze oudheid opklimmen. Opent de gefchiedrollen der oudfte volken, en zij doen u den Landbouw befchouwen als de eerfte en voornaamfte oorzaak van de befchaving des menschdoms; als dat bedrijf, hetwelk den eerften ftoot gegeven heeft, om den mensch tot een mensch te maken, en hem de zoete vruchten der ontwikkeling van zijnen bovenaardfchen aanleg en de aangenaamheden der gezellige zamenleving te doen fmaken.

Het is van die zijde, dat ik u in dit uur den Landbouw ter befchouwing wil aanbieden. Mijn onderwerp munt echter evenmin door nieuwheid uit, als de ontwikkeling zich door volledigheid zal aanbevelen. Doch waarlijk, bij de menigte van redevoeringen en verhandelingen, welke er in onzen tijd gedaan worden, kan de niet-nieuwheid van een onderwerp niet langer tot een gebrek worden aangerekend; terwijl van eenen *verhandelaar*, die binnen eene zekere tijdruimte beperkt is, niet die volledigheid kan gevorderd worden, welke men billijk van eenen *fchrijver* eifchen kan. Ik zal dus flechts de ruwe omtrekken leveren van een tafereel, het-

welk bij volledige uitwerking misschien de stof van een dik boekwerk zou kunnen opleveren. Intusschen hoop ik, dat ik u eenige oogenblikken aangenaam zal bezig houden; u, die of zelf den Landbouw uitoefent, of u, die met mij een hartelijk deel neemt in al wat den Landbouw betreft. Hoort mij dus met toegenegene aandacht, nu ik tot u spreken zal over *de hooge waarde, waarin de Landbouw bij de oudste beschaafde Volken stond, als een bewijs van deszelfs weldadigen invloed op de beschaving van het menschelijke leven.*

Gij bemerkt dus, G. H., dat mijne rede twee hoofdpunten bevatten zal. *Vooreerst* het onderzoek naar de hooge waarde, waarin de Landbouw bij de oudste volken der beschaafde wereld stond. *Ten tweede*, de nasporing van de reden dier hooge waardering; hetwelk ons ongetwijfeld tot dit rèsultaat brengen zal; dewijl men bemerkte, dat de Landbouw zulk eenen heilzamen invloed had op de beschaving van het menschelijke leven.

De volken der oudheid kunnen wij als meerder of minder beschaafd beschouwen, naarmate der meerdere of mindere ontwikkeling van hunnen redelijken en zedelijken aanleg; naarmate hunner meerdere of mindere zucht voor het maatschappelijk en gezellig leven; naarmate hunner meerdere of mindere bedrevenheid in allerlei nuttige kunsten en wetenschappen. Bij het woord *beschaafd* moeten wij evenwel niet denken aan eene beschaafdheid, zoo als wij die in onze verlichte eeuw kennen. Neen, wanneer wij aan de Ouden beschaafdheid toekennen, dan beschouwen wij hen in betrekking tot het licht van kennis en wetenschap, dat hen bestralen kon, en in vergelijking met de ruwe onbeschaafdheid van andere natiën, die met hen te gelijker tijd leefden. Want vele volken droegen nog alle blijken van wildheid en barbaarschheid, terwijl andere reeds aanmerkelijke voortgangen in de beschaafdheid gemaakt hadden. Doch wij vinden juist bij die natiën, welke zich met de jagt en visscherij geneerden, en in holen of onder ruw opgeslagene tenten leefden, de meeste woestheid van ze-

den; terwijl wij onder hen, die den Landbouw hanteerden, reeds veel meer beschaafdheid en menschelijkheid ontdekken. Ik bemerk echter, dat ik met datgene begin, waarmede ik eindigen moest. Welaan, vestigen wij het oog op die volken, bij welke de Landbouw in hooge waarde was, en die door allen, welke der zake kundig zijn, voor de meest beschaafde der gansche oudheid geacht worden. Doen wij onderzoek naar de hooge waarde, waarin de Landbouw stond bij de *Egyptenaars*, de *Hebreërs*, de *Perzen*, de *Grieken*, en de *Romeinen*. Reeds dat onderzoek zal ons doen ontwaren, dat de Landbouw als een weldadige Engel op aarde is nedergedaald, om, gelijk PHIDIAS uit den ruwen marmerklomp den *Olimpischen Jupiter*, uit den ruwen mensch den beschaafden burger en huisvader te vormen.

Onder alle landen van den aardbodem is *Egypte* het spoedigst beschaafd geworden. Daar bloeiden reeds in de grijze oudheid een aantal kunsten en wetenschappen. Daar was reeds vroeg eene welgeordende staatsinrigting. Daar, op deszelfs eenzame vlakten, getuigen nog de *Piramiden* van de vorige noeste vlijt dezes volks. Vraagt gij nu, welk hun voornaamste bedrijf was? het was de Landbouw. Geen wonder, de jaarlijksche overstrooming van den *Nijl* schonk aan hunne landerijen eene vruchtbaarheid, welke hun honderdvoudig de geringe moeite beloonde, die zij tot het beplanten en bezaaijen van den grond aanwendden. Op den Landbouw, die hun zoo vele voordeelen aanbood, die hen van alle andere volken onafhankelijk maakte, waren dan ook hunne Godsdienst en Staatkunde gegrondvest. Geen middel door deze aangeboden, lieten de eerste stichters van den *Egyptischen* Staat onbeproefd, om het volk de grootste genegenheid voor den Landbouw in te boezemen. Daar was bijna geene Godheid in *Egypte*, of zij stond met den Landbouw in naauwe betrekking, inzonderheid de twee voornaamste Godheden, OSIRIS en ISIS. OSIRIS was het beeld van den *Nijl*, wanneer hij overvloeit en den bodem mest, maar ook even zeer

het beeld der Zon, als de bewerkster van den jaarlijkschen groei en bloei der veldgewassen; terwijl ISIS het beeld was der vruchtbare aarde. Ook toonde zich niet minder de Staatkunde gereed, om den Landbouw aan te moedigen en te begunstigen. Hoe diepe verachting werd het volk ingeboezemd tegen het herdersleven, omdat hetzelve van den akkerbouw aftrok; eene verachting, die zich reeds ten tijde van den Aartsvader JACOB in hare gansche kracht vertoonde, en nog in de dagen van HERODOTUS, ten minste omtrent de zwijnenhoeders, voortduurde. Voor onrein zelfs werden de herders in *Egypte* gehouden; door geene huwelijken mogt men zich met hen vermaagschappen, en zij waren in gelijke mate veracht als tegenwoordig nog de *Paria's* in *Indië*. Neen, daar is geen volk, hetwelk grooter ingenomenheid met den Landbouw liet blijken, dan het *Egyptische*. Maar daar is ook geen volk, hetwelk in korter tijd grooter reuzenstappen gemaakt heeft in het uitvinden van nuttige kunsten en wetenschappen, en in het daarstellen van eenen welgeordenden staat; terwijl er dus ook geen volk is, hetwelk ons duidelijker vertoont, welk eene kracht de Landbouw gehad heeft, om onbeschaafde menschen te polijsten en te veredelen.

Wenden wij nu het oog naar dat uitverkoren volk van God, hetwelk zoo lang in *Egypte* zich opgehouden, en grootendeels aan *Egypte* deszelfs aanvankelijke beschaving heeft te danken gehad. Gelijk de stichters van het *Egyptische* rijk, zoo grondde ook MOZES, die onderwezen was in al de wijsheid der *Egyptenaren*, den jeugdigen Staat der *Hebreërs* op den Landbouw. Was *Palestina* een zeer vruchtbaar land, ja, gelijk het in dichterlijken stijl genoemd wordt, *overvloeijende van melk en honig*, hij wilde dan ook, dat zijn volk een volk van landbouwers zijn zou. Ieder *Israëliet* moest dus landbouwer zijn; ieder moest zijn' eigen' akker hebben, waarvan de vruchten hem en zijn huisgezin konden voeden, en die, zelfs bij de hoogste welvaart en rijkdom, het voorwerp zijner voornaamste zorgen wezen

moest. Ook een voornaam doel van MOZES wetgeving was, den Landbouw aan te moedigen en te begunstigen. Vandaar ook de instelling van het Pinksterfeest, — het oogstfeest — om, als 't ware, aan den Landbouw een godsdienstigen tint te geven. Vandaar, dat de Landbouw, door alle tijden heen, in *Israël*, als het nuttigste en edelste bedrijf, door verstandige regenten werd aangeprezen. Vandaar, dat SALOMO, die zelf menigmaal aan de bezigheden des velds een werkzaam deel schijnt genomen te hebben, het in zijnen tijd met leede oogen aanzag, dat de Landbouw meer en meer in verval geraakte, en dat vooral jonge lieden van goeden huize op het eenvoudige akkerleven met versmading nederzagen. Hoe hoog in eer en aanzien de Landbouw bij SALOMO stond aangeschreven, blijkt duidelijk uit zijne schoone lofspraak in den *Prediker*, (*) naar de vertaling van den Hoogleeraar VAN DER PALM aldus luidende: *Gewis, het genoegen des Landbouws gaat alles te boven; een Koning is hij, wiens Rijk het veld is!*

Onder de beschaafdste volken der oudheid bekleedden ook de *Perzen* eenen voornamen rang. Grootelijks werd almede in *Perzië*, zoo wel als in *Egypte* en *Palestina*, de Landbouw geëerd en aangemoedigd. Het was daar zelfs een godsdienstig werk, de vruchtbaarheid des aardrijks te bevorderen. Ook werd de Landbouw in *Perzië* voor eene zaak van zulk een uitstekend groot belang gehouden, dat er, van wege de Kroon, ambtenaren door het gansche land waren aangesteld, die den Koning van de wijze, waarop de akkers bebouwd werden, van tijd tot tijd rekenschap geven moesten. Door den Vorst zelven werd de nalatigheid en het verzuim der tragen en achteloozen gestraft, de arbeid der vlijtigen daarentegen met aanmoedigende prijzen en geschenken beloond. Ook was er zekere dag van het jaar, waarop de magtige Koning van *Perzië* met de landbouwers in zijn rijk den maaltijd hield, om te toonen, dat de voornaamste ze-

(*) Hoofdst. V: 8.

nuw van den bloei en welvaart van *Perzië* de Landbouw was. Zoo grijpt ook de Keizer van *China*, jaarlijks, op eenen feestdag, vergezeld van al de grooten van zijn hof, den ploeg aan, om de waardigheid van den akkerbouw, die de grondflag is van zijne hoogheid en van 's volks geluk, te erkennen en te doen erkend worden. Ook was het ZOROASTER, de beroemde Wetgever en Godsdienstleeraar der *Perzen*, die de wijze uitfpraak deed: „ Hij, die den grond zorgvuldig en „ vlijtig bezaait, verkrijgt eenen grooteren voorraad van „ godvruchtige verdienfte, dan hij door de herhaling „ van tienduizend gebeden zou kunnen winnen." Met hetzelfde regt mogen wij zeggen, dat ook hieraan zelfs 's menfchen geluk en zedelijke volmaking verbonden zijn. Want welk een aanzienlijk en bloeijend rijk was *Perzië*, in dien ouden tijd, toen de Koning het hoofd en de befchermer van den Landbouw was; en welk een armzalig land, welk een zetel van domheid en armoede en vadzigheid is het thans, nu de ploeg naauwelijks gehanteerd wordt, en het land fchier woest en onbebouwd ligt!

Van de *Perzen* willen wij overgaan tot de *Grieken*, het vernuftigfte volk der aarde, hetwelk in de beoefening van allerlei nuttige kunften en wetenfchappen bijkans tot de volmaaktheid geftegen was. Offchoon de *Grieken* zich niet uitfluitend met den Landbouw bezig hielden, zoo was toch dit voor velen hunner het eenige middel van beftaan. Ook beijverden zich hunne grootfte ftaatsmannen en wijsgeeren, om den Landbouw aan te bevelen. Van hen zal het genoeg zijn ARISTOTELES en XENOPHON te noemen, die eene wereldvermaardheid verkregen hebben. *Het beste volk*, zeide ARISTOTELES, *is dat, hetwelk den Landbouw drijft.* Terwijl XENOPHON denzelven befchrijft „ als de voedfter des menschdoms, de bronwel des overvloeds, der „ gezondheid en onfchuldige vermaken, de bewaarfter „ der zeden, de fchool aller deugden." Geen wonder, dat een ARISTOTELES en XENOPHON den land-

bouw zoo hoog waardeerden; want zij wisten, dat van den dag af, waarop in *Griekenland* de akkerbouw verbeterd en uitgebreid was geworden, zich ook de tijd had begonnen te dagteekenen, waarop het land door HERCULES van wilde dieren gezuiverd, de zeerooverij verminderd, de eerbied voor bijzonderen eigendom toegenomen, en de ſteden zetels van gezellige orde en burgerlijke werkzaamheid geworden waren.

Doch nog meer dan bij de *Grieken*, die al ſpoedig het bearbeiden van den grond aan hunne ſlaven overlieten, ſtond bij de *Romeinen*, gedurende de bloeijendſte tijdperken van hunnen Staat, de Landbouw in hoogen roem. De wijze en vredelievende Koning NUMA POMPILIUS legde den grondſlag van *Romes* toekomſtige grootheid, door er den Landbouw uit te breiden en te beſchermen. Hij verdeelde de landerijen, onder ROMULUS aangewonnen, en maakte er gedeeltelijk vlekken of dorpen van, welker inwoners eigenlijk werkelooze krijgslieden geweest waren, die alzoo in nuttige burgers van den Staat, in nijvere akkerlieden, herſchapen werden. Om hen tot den veldbouw nog des te meer aan te zetten, ſtelde NUMA opzieners aan, wier post het was, op deze nieuwe akkerlieden een wakend oog te houden, en de tragen door ſtraffen tot hunnen pligt te brengen, de vlijtigen door belooningen tot hun werk aan te moedigen. Om den Landbouw te vereeren, greep ook de inrigting plaats, dat, bij het uitbrengen der ſtemmen in de volksvergaderingen, de ſtand der landbouwers altijd den voorrang had boven dien der ſtedelingen. Hierdoor werd de Landbouw bij de *Romeinen* een zeer geacht en geliefkoosd bedrijf. De voornaamſte lieden van den Staat vonden er hun vermaak in. Nooit was ook het *Romeinsche* Gemeenebest rijker aan welvaart en bloei, dan toen deszelfs Veldheeren, na den lauwertak der overwinning behaald te hebben, de zegevierende hand aan den ploeg ſloegen. Want wie weet niet, dat de ſtaatsman van *Oud-Rome*, niet zelden zijnen purperen mantel met het nederig boersche gewaad, of de oorlogsheld zij-

ne wapenrusting met de eenvoudige werktuigen van den akkerbouw verwisselde, en zich daarbij grooter en gelukkiger gevoelde, dan een Vorst? Wie weet niet, dat LUCIUS QUINTUS CINCINNATUS bezig was met ploegen, toen hem door boden, van wege den *Romeinschen* Senaat, de hoogste waardigheid in den Staat — het *Dictatorschap* — werd aangeboden? Ook heeft de welsprekende CICERO, in zijn gulden boeksken over den *Ouderdom*, breedvoerig aangetoond, dat er vooral voor een' grijsaard, die van zijne staats- of krijgsbetrekkingen uitrust, geen vermakelijker bezigheid, dan het landelijke bedrijf bestaat. Immers alzoo doet hij, onder anderen, in dat werkje, den ouden CATO zeggen: „Was „nu de ouderdom van die mannen, die hun vermaak in „den veldbouw zochten, wel ellendig? Naar mijn oor„deel weet ik niet, of er wel een gelukkiger ouderdom „zijn kan. En dit niet alleen uit besef van pligtmatig„heid, omdat namelijk de Landbouw voor het geheele „menschdom heilzaam is, maar ook ten aanzien der „vermaken, waarvan ik zoo even sprak, en den rui„men overvloed van alle die dingen, die tot het levens„onderhoud der menschen en de dienst der Goden be„hooren. Want onder het beheer van goede en naar„stige landëigenaars zijn de wijn-, olijf- en voorraad„kelders rijkelijk voorzien, en het geheele huis is vol, „daar men eenen overvloed heeft aan varkens, geiten, „lammeren, hoenders; en melk, kaas en honig. Ja „zelfs noemen de landlieden hunnen tuin *eenen tweeden* „*lekkeren bout*; en de vogelvangst en jagt, die bezig„heden ter uitspanning, maken dit alles nog veel sma„kelijker. Wat zal ik van het groen der weiden, wat „van de rijen der boomen, wat van de schoonheid der „wijngaarden en olijfboomen zeggen? Met korte woor„den, niets is voor het gebruik vruchtbaarder, niets „voor het oog bekoorlijker, dan een welbebouwde ak„ker." Zoo spreekt CICERO over den Landbouw. Doch waar moest het heen, indien ik u met al de lofspraken wilde bekend maken, die ter eere van dit

edel bedrijf, bij de *Romeinsche* Dichters en Redenaars aangetroffen, en bijkans talloos kunnen genoemd worden! Zoo lang zulke gevoelens in stand bleven, was *Rome* groot en bloeijend; doch het oogenblik, waarop de Landbouw min geacht en verwaarloosd werd, was ook dat van den val van *Romes* grootheid.

Doch waarom, en ziet daar het *tweede* hoofdpunt mijner Verhandeling, waarom stond nu de Landbouw bij de beschaafdste volken der oudheid in zoo hooge eere? Waarom werd dit bedrijf door hunne Regenten en Staatslieden zoo zeer in bescherming genomen? Dewijl men wist, welk eenen heilzamen invloed de Landbouw uitoefende op 's menschen beschaving, zonder welke aan geene ordelijk ingerigte Staten en maatschappelijke verbindtenissen kan gedacht worden. De woeste mensch, die bijkans op geen hooger trap van beschaving staat, dan het wilde dier, hetwelk hij met zijne knods verbrijzelt, is ongeschikt voor de burgerlijke zamenleving. Dit wisten de wijzen der oudheid even zoo goed als wij. Zij zagen het dagelijks met eigene oogen, wat de Landbouw al niet deed, om den ruwen natuurmensch te ontbolsteren en aan wet en orde te gewennen. Dit konden zij nog te duidelijker inzien, wanneer zij hen, die den Landbouw hanteerden, vergeleken met die, welke b. v. met de jagt of de visscherij zich onledig hielden. Welk een hemelsbreed onderscheid vertoonde zich onder anderen tusschen den stillen akkerman en den woesten jager! Vandaar, dat de grondleggers der oude Staten, Godsdienst, staatkunde, en wat meer van dien aard zij, op den Landbouw te huis bragten. Doch het onderwerp is overwaardig, dat wij niet bij het algemeene ons bepalen, maar tot bijzonderheden afdalen. Komt, laat ons dan nagaan, welken heilzamen invloed de Landbouw moet gehad hebben op de beschaving van het menschelijk leven! Wij zullen dan ook den sleutel gevonden hebben, waarom de stichters en bestuurders der oude Staten zulke groote voorstanders en beschermers van den Landbouw waren. Be-

drieg ik mij niet, dan zullen wij bij dit onderzoek ontwaar worden, dat de beſchaafdſte volken der oudheid aan den Landbouw te danken hadden: *de ontwikkeling van het eigendomsregt; de grondvesting van een burgerlijk beſtuur; de uitvinding van vele nuttige kunſten en wetenſchappen*; en eindelijk, *de veredeling en verfijning van hunne zeden en gewoonten.*

1. Zoo lang de menſchen, in hunnen onbeſchaafden ſtaat, met de vruchten der boomen, met de opbrengst der jagt of vischvangst zich geneerden, zoo lang was er aan geen' bijzonderen eigendom te denken. Men zal toch het vel, waarmede zij zich kleedden, de grot, waarin zij zich tegen de guurheid van het weder verſchuilden, of de ruwe tent van boomtakken, waaronder zij zich nederleiden, wel geen eigendom willen noemen, want dit alles had voor hen geene de minſte waarde; en het is de waarde, welke wij aan een voorwerp hechten, die het denkbeeld van eigendom en van regt van eigendom doet ontſtaan. Zij, die door jagt of visſcherij in hunne nooddruft voorzagen, leidden een omzwervend leven. Heden waren zij hier, morgen daar, al naarmate zij meenden, ergens het best en aangenaamst voedſel te kunnen vinden. Zij hadden geene vaste huizen, geene vaste landerijen, in één woord geene eigendommen. Ware deze toeſtand altijd gebleven, dan zouden er nimmer burgerlijke maatſchappijen ontſtaan zijn; want deze zijn alleen gegrond op het bezit en het regt van eigendom. Wat bekommert zich de Wilde om wet en orde, die niets te verliezen heeft, die naauwelijks eene hut heeft, om in te wonen, en een beestenvel, om er zich mede te dekken? Doch daar ontſtaat de Landbouw, en met dat edel bedrijf de ontwikkeling van het denkbeeld van eigendom en eigendomsregt. De akker toch, door den mensch in het zweet zijns aanſchijns bewerkt, bezaaid of beplant, werd dadelijk zijne bezitting. Zou hij dit moeras, door hem droog gemaakt, of die wildernis, door hem van onkruid gezuiverd en bebouwbaar gemaakt, niet voortaan als zijn eigendom beſchouwen?

Zou hij er zich niet aan hechten, bijkans gelijk een vader aan zijn kind? Ook kon hij dien akker niet aan zijn eigen lot overlaten. Dezelve maakte een gestadig toezigt noodzakelijk. Van zelf moest hij dus zijn zwervend leven vaarwel zeggen, en eene hut bouwen, die duurzamer en steviger was dan de voorgaande, welke hij, als jager of visscher, binnen korten tijd weder gewoon was te verlaten. Hoe dierbaar werd hem nu die akker, van welks vruchten hij leefde; die woning, waarin hij voor zijn gansche leven zich nederzette! Beide werden hem even lief als zijn leven; hij besefte, dat hij regt had om ze te bezitten, en hij verdedigde dit regt tegen ieder, die het hem durfde betwisten.

2. Nu de Landbouw eenmaal een' aanvang genomen had, was men er op bedacht, om have en goederen in rust en veiligheid te bezitten. Dit edel bedrijf bragt eene regeling in het huisselijke leven, door een' naauweren band van gemeenschap te knoopen tusschen man, vrouw en kinderen. Wel is waar, dit waren nog slechts bekrompene bedoelingen; maar zij stonden toch in het naauwste verband met de grondslagen, waarop daarna het gebouw der maatschappelijke orde werd opgetrokken. Van uit den boezem van het huisselijke leven moest de beschaving aanvangen, om hooger te klimmen, en bijzonder en algemeen belang te leeren verbinden. Al vroeg ontwikkelde zich dan ook de zucht tot het maatschappelijke leven, en alzoo te gelijk de behoefte, om een burgerlijk bestuur daar te stellen. Dagelijks leerde men meer en meer de voordeelen van onderlinge hulpvaardigheid en ondersteuning kennen. Zij, die de akkers begonnen te ontginnen, beseften de noodzakelijkheid, om zich naauwer aan elkander te sluiten. Vroeger, toen men nog van de jagt of visscherij leefde, had men hierbij geen belang gehad. Integendeel, men wilde liever zoo min mogelijk door anderen vergezeld worden, om niet in de noodzakelijkheid te worden gebragt, den buit met een' tweeden te moeten deelen. Doch deze reden hield nu op. De eene akkerman kreeg

er belang bij, om den anderen niet alleen geen nadeel toe te brengen, maar ook zoo veel mogelijk hulp en bijſtand te verleenen. Zij, die vroeger als 't ware in een' voortdurenden ſtaat van oorlog verkeerd hadden, leerden het zoete genot van den vrede en de aangename vruchten der onderlinge zamenleving en welwillendheid kennen. De ſterkte van den een' kwam de zwakheid van den ander' te baat. De bekwaamheid van den een' vergoedde ſteeds rijkelijker de onervarenheid van den ander'. De vermeerdering van behoeften, door den Landbouw allengs ontſtaan, verzachtte ook meer en meer de uitbarſting van woeste drift en hartstogtelijkheid. Men leerde elkander verdragen, en liever door minnelijke ſchikkingen aangedaan onregt herſtellen, dan, gelijk vroeger het geval was, aan de kans der wapenen de beſlechting der geſchillen overlaten. Ook werden de gevolgen van geweld en onderdrukking des te gevoeliger en onverdragelijker, naarmate men de noodzakelijkheid en aangenaamheid van een ſtil, gerust en veilig leven leerde inzien. Hoe meer ook de ondervinding, de vlijt en de winstbedoeling door den Landbouw werden aangekweekt, verbreid, en verſterkt, des te meer moest men dus in eene weldadige afhankelijkheid, met elkander in verbindtenis komen. Daardoor ontſtonden van dag tot dag nieuwe betrekkingen, welke voor de menſchen de nadere vereëniging met andere menſchen ſteeds dierbaarder maakten. Daardoor ontſtonden achtervolgens huisgezinnen, gemeenſchappen, vlekken, dorpen, ſteden. Zij konden echter niet ontſtaan, zonder dat men de noodzakelijkheid inzag, om wetten en handhavers der wetten te hebben. Vroeger had alleen het regt van den ſterkſte geheerscht; dit bloeddorſtig regt leerde men verfoeijen, ſedert de Landbouw vredelievender denkbeelden en zachter neigingen had ingeboezemd. Gelijk het huisſelijke leven, door den Landbouw ontſtaan, den grondſlag legde tot het maatſchappelijke leven, zoo gaf ook de regeringsvorm, om mij zoo uit te drukken, welke in de huisgezinnen plaats greep, den eerſten ſtoot tot het vormen

van een maatſchappelijk beſtuur. Wijze en doelmatige bepalingen werden daargeſteld, om ieder zoo wel bij zijne regten te handhaven, als tot algemeen nut te doen medewerken. Gelijk nu in ieder huisgezin aan den huisvader het oppertoezigt over het inſtandhouden der huisſelijke orde was aanvertrouwd, zoo werden in het maatſchappelijke leven veeltijds de oudſten, de wijsſten, de braafſten verkoren, om over de maatſchappelijke verordeningen een waakzaam oog te houden. Ook onderwierp men zich volgaarne aan hunne uitſpraken, tot algemeen best. Ziet daar het regte woord: *tot algemeen best.* Immers daar alleen onderwerpt men zich aan maatſchappelijke orde en wetten, waar men beſeft, dat het algemeene en bijzondere belang als in één brandpunt te zamen vloeijen. Waar men dit niet inziet, daar kan geen maatſchappelijk beſtuur ontſtaan; daar gevoelt men de noodzakelijkheid niet, dat velen, tot eigen welzijn, aan het gezag van weinigen zich moeten onderwerpen. Doch welk bedrijf was geſchikter, dan de Landbouw, om het te doen beſeffen, dat ieders bijzonder belang met het algemeene belang ten naauwſte verbonden was? Vandaar dan ook, dat in vele talen, doch het meest nog in onze taal, om dit laatſte denkbeeld regt levendig te houden, eene maatſchappelijke inrigting, op wetten gegrond en door Overheden beſtuurd, een *Gemeenebest* genoemd wordt. O, gezegende Landbouw, al waren het alleen de aangenaamheden van het huisſelijke en maatſchappelijke leven, die wij aan u te danken hebben, reeds dit zou genoegzaam zijn, om u te verheffen tot eenen weldadigen beſchermengel van het menſchelijke geſlacht!

3. Doch het ontſtaan van den Landbouw werkte ook heilzaam op de uitvinding en volmaking van vele andere kunſten en wetenſchappen. Behoef ik u wel te zeggen, dat de Landbouw, even als alle kunſten, eerst ruw en onvolmaakt was; dat dit ook betrekking had tot de werktuigen, die men bij den veldarbeid gebruikte, en dat dit alles eerst met den tijd, langzamerhand en trapswijze, is verbeterd geworden? Niet met éénen ſprong,

zoo als fommigen zich voorftellen, werd de Wilde een landbouwer met overvloed van allerlei doelmatige gereedfchappen, maar langzamerhand en door trapswijze verbetering. Doch toen men eenmaal het gezonde en aangename voedfel, het graan, had leeren kennen, door een' Dichter der oudheid *het merg der menfchen* genoemd, gevoelde men ook meer en meer de behoefte, om het aan te kweeken en te vermenigvuldigen. Die behoefte deed nu ook weder de noodzakelijkheid ontftaan, *en* om den Landbouw zelven te verbeteren, *en*, door het uitvinden van doelmatige werktuigen, zich den arbeid gemakkelijker en winstgevender te maken. Dikwerf was het toeval of de ondervinding hierin den mensch behulpzaam; maar niet minder dikwerf moest hij zijn vernuft fcherpen, (en hoe voordeelig was dit voor zijne verftandsontwikkeling!) om, door het uitvinden of verbeteren van een of ander gefchikt werktuig, des te beter zijn doel te kunnen bereiken. Was er zulk eene belangrijke uitvinding gedaan, dan werd zij door allen toegejuicht; want de ontdekking werd dadelijk een algemeene eigendom. Schitterend was de eerelauwer, waarmede de ontdekker bekranst werd. Menigmaal verhief men hem tot eene Godheid. Met welk eene dankbare lofverheffing fchrijven b. v. de *Egyptenaren* de gewigtige uitvinding van den ploeg toe aan OSIRIS, de *Pheniciërs* aan DAGON, de *Chinezen* aan CHIN-NONG, den opvolger van FOHI, de *Grieken* aan TRIPTOLEMUS, de *Romeinen* aan CERES en SATURNUS! Welk een prikkel was zulk eene openlijke en eervolle vermelding voor anderen, om ook weder door eene nieuwe ontdekking dezelfde of nog grooter eere te verwerven! Hoe ontftond daardoor de lust, om het vernuft te fcherpen, en door het doen van nuttige uitvindingen, eenen onfterfelijken naam te verkrijgen! Doch het is niet alleen de verbetering van den Landbouw, of het uitdenken van doelmatige werktuigen tot het uitoefenen van dit bedrijf, waarvan hier flechts fprake zijn kan; neen, de Landbouw zelf gaf

mede aanleiding tot het ontdekken van vele andere kunſten, die tot hem, het zij regtſtreeks, het zij zijdelings, in betrekking ſtonden. De kunst om de metalen te bewerken, om kanalen te graven en waterleidingen aan te leggen, om dieren te temmen en bruikbaar te maken, om het land te meten, om duurzame huizen van ſteen te bouwen, om koophandel te drijven, om den loop der ſterren te bepalen, om door heilzame kruiden der kranke menschheid ter hulpe te komen, om de geheimen en werkkrachten der natuur te ontraadſelen en uit te vorſchen, — alle deze kunſten, en nog vele andere, danken, in meerdere of mindere mate, haar aanwezen aan den Landbouw. Hij is de vader van die allen; allen zijn rondom hem, als om den moederſtam, welig opgeſchoten. De Landbouw heeft het eerst de ſluimerende geestvermogens des menſchen opgewekt. Gelijk het ſtaal uit den keiſteen de vuurvonk ſlaat, zoo heeft hij in den mensch de eerſte vonk van verlichting en beſchaving doen ontſpringen. Ja, het is de Landbouw, die het eerst voor hem den ſlagboom ontſloten heeft van het ruime veld der kunſten en wetenſchappen. Het is de Landbouw, welke hem den eerſten voetſtap heeft doen zetten op dien nuttigen en bevalligen weg, welke naar den tempel der onſterfelijkheid geleidt.

4. Geen wonder dan ook, dat aan den Landbouw de veredeling en verfijning van 's menſchen zeden en gewoonten moet worden toegeſchreven. Gaat naar den *Indiaan*, die den Landbouw verwaarloost, die alleen van de jagt of visſcherij leeft, en ziet daar, hoe woest er de menschheid nog is, hoe groot het gebrek van beſtaan, hoe onbeſtendig de woningen, hoe ſlaauw en zwak de verbindtenisſen, hoe onbeſchaafd en ruw de zeden, hoe arm de ſpraak, en hoe onaandoenlijk het hart voor de ſchoonheden der natuur, met één woord, op welken lagen trap de menschheid daar eeuwen lang is blijven ſtaan en nog ſtaat. Welke verbazende, welke ongeloofelijk heerlijke gevolgen heeft integendeel niet de veldarbeid te weeg gebragt, reeds onder die volken

der grijze oudheid, welke zich daarmede onledig hielden! Daardoor zijn die edele deugden en verbindtenissen onder hen ontstaan, zonder welke de mensch den naam van mensch niet verdient te dragen. Gelijk de Landbouw aan de aarde hare woestheid ontnomen, en de vruchten des velds, door de natuur haar aangeboden, door de kunst veredeld en verfijnd heeft, zoo heeft hij ook den mensch zelven zijne woestheid doen afleggen, en hem aan edeler stem, dan aan die eener grove zinnelijkheid, gehoor doen geven. Door de schoonheden der natuur heeft hij zijn hart verteederd. Door het dagelijks navorschen van hare werkkrachten heeft hij hem tot het nadenken over en het vereeren van hooger magten opgeleid. Hij heeft zijn spraakvermogen ontwikkeld, zonder hetwelk aan geene menschelijke zamenleving kan gedacht worden. Hij heeft hem als in den kring van het huisselijke leven binnengeleid. Hij heeft hem de zucht tot maatschappelijke orde ingeboezemd. Hij heeft hem het regt van eigendom leeren eerbiedigen. Hij heeft hem vredelievend, regtvaardig en behulpzaam omtrent anderen gemaakt. Hij heeft hem gehoorzaamheid ingeboezemd aan maatschappelijke verdragen en inrigtingen. Hij heeft hem de getrouwe nakoming van aangegane verbindtenissen opgelegd. Hij heeft den kring zijner behoeften uitgebreid, maar daardoor ook zijne zeden verfijnd, en hem smaak doen krijgen in wellevendheid en in kunst- en wetenschappelijk genot. Hij heeft de uitbarsting van woedende hartstogten beteugeld, en hem prijs doen stellen op den gezelligen en vriendschappelijken omgang met zijne natuurgenooten. Hij heeft de oorlogen verminderd en vermenschelijkt. Hij heeft, eindelijk, aan den mensch den lust ingeboezemd, om volkplantingen aan te leggen, en alzoo het zaad der beschaving, reeds in hem ontkiemd, naar andere streken van den aardbodem over te brengen; gelijk het zaad van sommige bloemen en planten, door den wind ginds en herwaarts verspreid, dezelfde bloemen en planten soms in verafgelegene oorden te voorschijn brengt.

Het is dus de Landbouw geweest, die, in de hand der Voorzienigheid, als een weldadige Genius, rijkelijk het zijne heeft toegebragt, om deze aarde, die woest en verwilderd daar lag, tot een Paradijs, en den ruwen natuurmensch, tot een befchaafd lid der zamenleving te vormen.

Vraagt dan niet, M. H., na al het aangevoerde, waarom de Landbouw bij de befchaafdfte volken der oudheid in zulk een hooge achting ftond! Beter, dan wij nog, konden zij inzien, welk een' weldadigen invloed de hantering van dit edel bedrijf op de befchaving van het menfchelijke leven hebben moest. Meent niet, dat zij het niet inzagen; want reeds vóór de tijden van HOMERUS, den oudften *Griekfchen* Dichter, hield men de zoodanigen voor volflagene wilden, die Gods weder over Gods akker lieten gaan, en de velden bezaaiden noch beploegden. De ftichters en hoofden der oude Staten begrepen dus te regt, dat er geene maatfchappelijke orde beftaan kan zonder den Landbouw, en dat, wilde men de onderlinge zamenleving in ftand houden, men den Landbouw moest aankweeken en begunftigen.

Onze tegenwoordige leeftijd geeft ons echter dat oogpunt niet meer aan, waaruit wij thans den Landbouw befchouwd hebben, namelijk als een voornaam middel ter befchaving van de wereld. Gedurende den loop der eeuwen is de Landbouw als ineengefmolten met andere oorzaken, die tot de befchaving van ons geflacht het hare toebrengen, waardoor het moeijelijk valt te bepalen, in hoeverre hij nog aan de verlichting en befchaving *onzer* hedendaagfche wereld een werkzaam aandeel neemt. Met zoo vele andere bronnen tot dit heilig doel vereenigd, is het fchier onmogelijk geworden, de rigting van zijnen ftroom afzonderlijk gade te flaan. Doch genoeg, om den lof van den Landbouw als tot den hemel te verheffen, dat zij den eerften ftoot gegeven heeft aan de befchaving van het menfchelijke leven. Al ware het ook, dat de Landbouw in ons midden de rol van

beschaver heeft afgelegd, hij is echter nog altijd eene goudmijn voor den Staat, een verzorger van het aangenaamste en gezondste voedsel, en eene bron van bestaan en werkzaamheid voor honderden en duizenden van menschen. Zoo lang dus ook *Neêrland Neêrland* blijft, zoo lang zullen alle wijzen en weldenkenden in dit goede land niet ophouden te bidden om den bloei en het welvaren van den Landbouw.

AUGUSTIN CAZALLA, KANUNNIK VAN SALAMANKA.

(Medegedeeld door den Eerw. J. BRAVE.)

Wiens oogen vestigen zich in dezen tijd niet op *Spanje?* Welke bloedige tooneelen, die de heillooze burgerkrijg er bijna dag aan dag te aanschouwen geeft! En wanneer zal nog het einde komen der wreedheden, welke den grond met burgerbloed drenken? „Is dat," vraagt men met innig mededoogen, „is dat hetzelfde Schiereiland, welks magt eenmaal *Europa* fidderen deed? Zijn dat belijders van den Naam des Gezegenden, wiens wezen, gelijk dat des eeuwigen Vaders, *Liefde* is?" En men staat inderdaad verbaasd over den heilloozen invloed, welken Hierarchie en Pausdom voortdurend oefenen op den geest des menschen; ja aanschouwt, met diepen weemoed, wat er ten laatste wordt van een volk, hetwelk, van echt Christelijke beginselen verstoken, aan den eenen kant door het bijgeloof besprongen, en van de andere zijde door het ongeloof aangevallen wordt. Ontferme zich de Albarmhartige over het ongelukkige volk!

Er was voormaals een tijd, waarin *Spanjes* heilzon scheen te zullen oprijzen. Een schoone dageraad scheen de bode te zijn van eenen zegenvollen dag voor de bewoners dier heerlijke gewesten. De Hervorming der zestiende Eeuw drong ook tot dat land door, en velen waren er, die de waarheid kenden en beleden, en in het licht der waarheid zich verheugden. Het heeft der hoogste Wijsheid, zoo aanbiddelijk in hare onnaspoorlijke wegen, niet behaagd, het licht der gezegendste Hervorming in *Spanje* tot den vollen dag te doen rijzen. Weldra taande deszelfs glans, en duisternis bedekte dien grond. Maar opmerkenswaardig is het toch, dat ook

Spanjaarden de zaden der gezuiverde Godsdienstleer opnamen, en dat er onder hen gemeenten ontstaan zijn van Protestanten, in welke de kracht des geloofs zich heerlijk geopenbaard heeft.

Een dier *Spaansche* waarheidsvrienden staat aan het hoofd van dit opstel genoemd. Hij was een man van edele inborst, van aanzienlijke afkomst en van groote bekwaamheden. Hij strooide het zaad der waarheid, waar hij kon, met wijze voorzigtigheid uit, en zou, indien hij moed met wijsheid had weten te paren, eenen eersten rang onder de helden des gezuiverden geloofs in *Spanje* bekomen hebben. Hij viel als een slagtoffer van het vreesselijkste geregtshof, en waardig is hij, dat zijn naam, benevens de gedachtenis van zoo velen, als met hem in *Spanje* de waarheid beleden hebben, bewaard worde in de Gedenkschriften van den geleerden *Professor* M'CRIE, van wiens belangrijk werk: *Geschiedenis der uitbreiding en onderdrukking van de Hervorming in Spanje*, thans eene *Nederduitsche* vertaling ondernomen is geworden door den *Leydschen* Kerkleeraar MUNTING, die onlangs het eerste Deel derzelve het licht heeft doen zien bij den Boekhandelaar W. BRAVE, JR. te *Amsterdam*.

Uit die vertaling leerden wij den man reeds met genoegen kennen, bladz. 294, 297—299, alwaar eenige bijzonderheden van zijn leven vermeld staan. En daar wij in de gelegenheid gesteld zijn, door *the Church of England Magaz.* Vol. V, Part 26, om 's mans leven en uitgang te aanschouwen, hebben wij gemeend, geenen onnutten arbeid te zullen verrigten, wanneer wij 's mans afbeelding onder de oogen bragten van ons publiek. Wij loopen daardoor misschien wel het werk van den Heer MUNTING vooruit, die in het vervolg der vertaling zeker op den waarheidsleeraar zal terugkomen; maar des te meer, hopen wij, zal nu ook de belangstelling rijzen van ons letterlievend publiek in eene geschiedenis, van welke onze CAZALLA slechts enkele schoone bladzijden inneemt.

AUGUSTIN CAZALLA werd geboren in den jare 1510. Zijn vader was PEDRO CAZALLA, president van de Koninklijke Rekenkamer, en zijne moeder LEANOR DE VIBERO, beide van Joodsche voorouders hunne afkomst rekenende. Zij hadden een talrijk kroost, en onder hetzelve muntte onze AUGUSTIN vroeg uit door zijne uitstekende talenten.

Hij begon zijne letteroefeningen in het Collegie *San Gregorio* te *Valladolid*, en voltooide dezelve te *Alcala*, toen zich aldaar EGIDIUS, PEREZ DE LA FUENTE en VARGAS bevonden, — mannen, wier namen daarna, in de geschiedenis der Hervorming van *Seviliē*, met eere vermeld zijn geworden. De betrekking van zijnen vader en 's jongelings eigen aard en ſtudie ſchenen CAZALLA de ſchoonſte uitzigten op hooge bevordering in de Kerk te openen. Hij werd al zeer ſpoedig benoemd tot Kannnnik te *Salamanka;* en, zich den roem verworven hebbende van een der eerſte kanſelredenaars van *Spanje* te zijn, werd hij, ten jare 1545, aangeſteld tot Prediker en Aalmoezenier van Keizer KAREL V, wien hij in het volgende jaar naar *Duitschland* vergezelde. Gedurende zijn verblijf in dat land onderſcheidde hij zich door het beſtrijden der aanhangers van LUTHER, zoo wel in zijne openbare prediking, als in afzonderlijke twistredenen.

Maar het gebeurt niet zelden, dat zij, die eerst als magtige beſtrijders des allerheiligſten geloofs in het ſtrijdperk optraden, daarna, door het aanbiddelijke beſtuur der Goddelijke Voorzienigheid, gebragt werden tot een prediken en verdedigen deszelven. Zoo weet de magtige hand des Heeren van den tijger een lam te maken, en den vervolger te herſcheppen in een' voorſtander der heilige waarheid. Duidelijk is zulks bewezen door de verandering dier *Spaanſche* Geestelijken, welke de Keizer met zich nam naar *Duitschland*, en door FILIPS, bij gelegenheid van zijn huwelijk met Koningin MARIA, naar *Engeland* zijn overgebragt. Roomschgezinde Schrijvers hebben er zich over beklaagd, dat de meesten dergenen, die beſtemd waren om de ketterij te onder te brengen, en onder dezen de aanzienlijkſten des lands, met de nieuwe leer beſmet werden; zoodat, offchoon er in den beginne ſlechts enkele lieden van minderen ſtand en uit de onbeſchaafde klasſe der hervorming toegedaan waren, weldra onder de handhavers van die ketterij geteld werden de edelſte, geleerdſte, godvruchtigſte en beroemdſte *Spanjaarden*. Doch zóódanig is de kracht der waarheid op onbevooroordeelde gemoederen, en dat is de zegepraal der reine Evangelieleer op het verſtand en hart der waarheidlievenden.

Ook CAZALLA werd van eenen vijand in eenen vriend der Hervormers herſchapen. Het ſchijnt evenwel, dat hij uiterst voorzigtig was in het openleggen van zijne gevoelens,

Misschien was de gang zijner overtuiging langzaam, en vestigden zich zijn beter inzigt en zijne overeenstemming met de gevoelens der Hervormers niet dan na zeer veel strijd en worsteling. In 1552 keerde hij naar *Spanje* terug, en hield gedurende drie jaren zijn verblijf te *Salamanka*, waar hij eene briefwisseling onderhield met de Protestanten te *Sevilië*. Maar, dewijl zijn ambt van Koninklijken Kapellaan hem van tijd tot tijd naar *Valladolid* riep, werd hij op zekeren tijd overgehaald, om zich aldaar met der woon neêr te zetten. Door zijne omzigtigheid had hij tot hiertoe alle vermoeden van zich geweerd, en werd hij op den duur geraadpleegd in zaken van belangrijke kerkelijke aangelegenheden. Hij werd benoemd tot lid eener *Junta*, uit Kerkelijken en Regtsgeleerden zamengesteld, ten einde uitspraak te doen over het gedrag van Paus JULIUS III, die de algemeene Kerkvergadering van *Trente* naar *Bologne* verlegd had; en was met zijne collega's van oordeel, dat de Paus in deze zaak veeleer zijne bijzondere persoonlijke belangen inwilligde, dan dat hij zich liet besturen door eenige prijsstelling op het welzijn der Kerk. Hij preekte hier ook zeer dikwijls voor Keizer KAREL V, na diens verwijdering in het klooster. Bij zoodanige gelegenheden waren er doorgaans meerdere leden van het Vorstelijke geslacht onder zijn gehoor. En moge hij dan zijne gevoelens al niet geheel hebben kunnen bedekt houden, zoo was toch zijne bedachtzaamheid te groot, en scheen zijn rang te hoog te zijn, dan dat men hem met grond van ketterij kon, of met vrijmoedigheid daarvan durfde beschuldigen. Met dat al werd hij, tijdens zijn verblijf te *Valladolid*, de voorganger van de Hervormden aldaar. Het was ten huize zijner moeder, dat zij te zamen kwamen tot godsdienstige oefeningen en Godsvereering, en zijne familie was meerendeels Protestantsch. Hij zelf nam de geestelijke leiding dezer nieuwe gemeente niet alleen op zich, maar bewees ook door zijnen invloed en ijver gewigtige diensten aan dezelve, zoodat zij gedurig toenam in uitgebreidheid en vastheid.

Maar deze stand van zaken duurde niet lang. De vrede dezer nieuwe gemeente was slechts voor eenen tijd. Aan den gezigteinder vertoonden zich weldra onheilspellende voorteekenen, en binnen kort was de lucht betrokken, en liet zich in de verte reeds de donder hooren. De altijd achterdochtige *Inquisitie* werd gestrenger in hare maatregelen en verdubbelde hare waakzaamheid. Niet tevreden met de mid-

delen, welke haar ter dienste stonden, verlangde zij meerderen invloed, en de *Inquisiteur-generaal*, VALDES, wist, door de tusschenkomst van den Koning, vermeerdering van gezag en magt te bekomen van den Paus PAULUS IV. In 1558 verscheen er eene Pauselijke *Breve*, waarbij, uit hoofde van de vermenigvuldiging der ketterij, alle vroeger genomene besluiten tegen ketters en scheurmakers vernieuwd werden, en waarbij tevens VALDES gemagtigd werd om de schuldigen te vervolgen, zonder onderscheid van welken rang zij waren, al zouden het ook Kardinalen of Gezanten, Koningen of Keizers wezen. Ook werd dit Pauselijke bevelschrift gevolgd van een Edict des Konings, straffe des doods verkondigende aan eenen iegelijk, die eenig boek, door het Heilig Officie verboden, zou koopen of verkoopen, lezen of bezitten. Zelfs ging er, in het begin des volgenden jaars, eene *Bulle* uit van den Paus, waarbij ieder biechtvader gelast werd, zijne boetelingen strengelijk te onderzoeken, en hen, op straffe van geheele excommunicatie, te verpligten tot de aangifte van al degenen, welke zij aan ketterij schuldig achteden. En, ten einde voorts zoodanige aangiften te bevorderen, hernieuwde de Koning eene vroegere Koninklijke verordening, later in onbruik gekomen, welke den aangever een vierde gedeelte der bezitting toezegde desgenen, dien zij van ketterij zouden overtuigd hebben. Ja, wat nog mogt schijnen te ontbreken, werd niet lang daarna in werking gebragt. Een Pauselijk bevelschrift magtigde de *Inquisiteurs* tot het uitleveren aan den wereldlijken arm van al zulke personen, van wie het bewezen was, dat zij, zelfs maar eenmaal, de gevoelens van LUTHER hadden onderwezen, al ware het ook, dat zij genegen zijn zouden tot derzelver herroeping. En deze wet verkreeg eene terugwerkende kracht, zoodat zij toepasselijk werd gemaakt op degenen, die reeds gevangen zaten.

Welke vreesselijke magt derhalve, waardoor de voorstanders der Hervorming in *Spanje* zich bedreigd en aangevallen zagen! De gevangenissen werden weldra vervuld met ongelukkigen, die aan hunne regters verraden waren. En wat men reeds sedert lange had begeerd te ontdekken, namelijk de vergaderplaats der Protestanten te *Valladolid*, dat bragt ten laatste het snoodste verraad mede aan het licht. JUAN GARCIA, een goudsmid, was de man, die hen aanmoedigde, om hunne vergaderingen niet te staken. Hij was ten

volle overtuigd van den invloed, welke de Geestelijkheid zou uitoefenen op het gemoed zijner vrouw, die der Roomsche Kerk toegedaan bleef, en verborg derhalve voor haar zorgvuldig tijd en plaats hunner bijeenkomsten. Maar deze ongelukkige werd door haren biechtvader overgehaald, om het geheim te ontdekken, en, nadat zij op zekeren laten avond haren man in stilte gevolgd was, gaf zij er aan de *Inquisiteuren* kennis van, en verkreeg ten loon, en als bloedprijs, eene lijfrente, welke uit de landskas betaald werd. Eene gansche menigte werd nu de prooi der *Inquisitie*, en bevond zich binnen kort binnen die ontzettende muren, waar de Alwetende alleen getuige is van de ellende der gepijnigden. CAZALLA werd ook gegrepen, en veroordeeld tot de gewone pijniging. De wreedheid der pijnbank deed echter zijn' moed bezwijken. En men zegt, dat hij zich bereid betoonde, zijne dwalingen te belijden, openbarende, dat hij de leer van LUTHER had omhelsd, doch daarbij ontkennende, dat hij dezelve ooit had voortgeplant, dan alleen onder de genen, die met hem van dezelfde gevoelens waren. Doch zijn leven was zelfs door deze bekentenis niet te redden, krachtens de bevelen, die uitgevaardigd waren. Inmiddels liet men hem, ten opzigte van zijn lot, in onzekerheid, ten einde, zoo mogelijk, meerdere kondschap, door hem, te bekomen. Ten laatste — het was op den avond vóór de executie — werd hem een monnik, met name ANTONIO DE CARRERA, gezonden, om hem zijn vonnis aan te kondigen. CAZALLA was vurig verlangende te weten, of hij op lijfsbehoud zou mogen hopen. CARRERA antwoordde niet regtstreeks, maar zeide, dat de Regters in zijne gedane bekentenissen niet konden berusten; offschoon er misschien genade voor hem zou te bekomen zijn, bijaldien hij alles erkende, wat hem te laste werd gelegd. De ongelukkige was nu maar al te zeker van zijn vreesselijk lot. Hij kon niet meer openbaren dan hij gedaan had. Hij bereidde zich dus tot den dood, bijgestaan door CARRERA.

Den volgenden dag was het de Dag des Heeren. Het was het feest der *H. Drieëenheid*, of de eerste Zondag na Pinksteren. Men schreef toen 21 Mei 1559. Reeds vroeg kondigde het klokgelui van *Valladolid* aan de inwoners dier stad het ontzaggelijk *auto da fé* aan. De groote markt was ter schouwplaatse dier executie toebereid. Voor de leden der Koninklijke familie waren er zitbanken opgerigt, ter zijde

van de plaatfen der *Inquifiteurs*. Ter beftemder ure zag men daar Don CARLOS, vermoedelijken erfgenaam der kroon, toen naauwelijks veertien jaren oud, en zijne tante Donna JUANNA, Koninginne-weduwe van *Portugal* en Regentesfe van het Koningrijk, gedurende de afwezigheid van FILIPS. In grooten getale verfcheen daarenboven de *Spaanfche* Adel, en aanzienlijk was het aantal vrouwen van rang, die men er onderfcheidde. Voorts was de volksmenigte ontelbaar, en ftond aller oog gevestigd naar de plaats, waar, onder een prachtig verhemelte, de Regters van het Heilige Officie gezeten waren, met een altaar vóór zich, waarop een crucifix geplaatst was, en hetwelk voorzien was van heilig waslicht en al het benoodigde tot de viering der Mis. Nabij dit altaar ftond een predikftoel, van welken de prediker de befchuldigden moest toefpreken, en hunne onderfcheidene vonnisfen aflezen. Voor deze laatften was een fchavot opgerigt. Toen alles in gereedheid was en ieder zijne plaats ingenomen had, trad de Prefident-*Inquifiteur* naar de Koninklijke loge, en nam den Prins en der Koninginne Regentesfe den eed af, welke het Vorftelijke gezin onder de dure verpligting bragt, om het Heilige Officie te onderfteunen, en aan hetzelve, zonder aanzien van perfoon, alles te openbaren, wat zij mogten te weten komen, in ftrijd met het allerheiligst geloof der Roomfche Kerk.

De gevangenen, ten getale van dertig, waren gedeeltelijk ter dood veroordeeld, gedeeltelijk voor eerloos verklaard en tot eeuwigdurende gevangenisftraf verwezen. *Veertien* moesten den dood ondergaan, en onder dezen was ook *Dr.* AUGUSTIN CAZALLA. Hij droeg de merkteekenen van geledene mishandelingen kenbaar aan zijn ligchaam. En dewijl hij gezegd werd berouw betoond te hebben, en als zoodanig eene korte toefpraak doen moest tot zijne medeveroordeelden, bekwam hij het armzalige voorregt van gewurgd te worden, vóór dat zijn ligchaam aan de vlammen werd overgegeven. Twee zijner broeders en zusters deelden in zijn lot. De beenderen hunner overledene moeder had men er tevens, die tegelijk met hare kinderen door hetzelfde vuur verteerd werden. Eene zijner aanverwanten, eene weduwe, CONSTANCE DE VIBERO, was moeder van dertien kinderen, en tot altijddurende gevangenis veroordeeld. Hoog heeft de Roomfche Geestelijkheid van het berouw van CAZALLA opgegeven; maar men zegt evenwel, dat hij, op het fchavot

gekomen, zou verklaard hebben, dat zijn geloof, hetwelk hem dit onheil berokkende, niet kettersch, maar met het zuivere woord van God overeenkomstig was, en dat hij om hetzelve, als een echt Christen, niet als een ketter, den dood onderging.

Zoo stierf CAZALLA. En diezelfde Hierarchie en *Inquisitie* deden weldra het gansche werk der Hervorming in *Spanje* te gronde gaan.

EENIGE AAN DE ONDERVINDING BEPROEFDE DENKBEELDEN NOPENS DE WIJZE, OM DEN ZEDELIJKEN EN GODSDIENSTIGEN TOESTAND DER LAGERE VOLKSKLASSEN TE BEVORDEREN.

(*Vervolg en slot van bl.* 190.)

Nadat ik alzoo getracht heb aan te toonen, wat ik voor de voornaamste vereischten in eene armen-verpleegster houde, indien zij tot bevordering van ware godsvrucht zal medewerken, wil ik nu nog op de hinderpalen opmerkzaam maken, welke van den kant der armen aan dezen invloed dikwijls in den weg staan. En hier zie ik vooral op twee punten, namelijk *huichelarij* en *eigene geregtigheid.* (*)

Er zijn regtschapene menschen, die het voor volstrekt ondoelmatig achten, dat eene instelling van weldadigheid er openlijk voor uitkomt van een godzalig leven te willen bevorderen, omdat het hun onvermijdelijk toeschijnt, dat daardoor niet aan de in hun oog zoo hatelijke schijnheiligheid voet zou gegeven worden. Zonder nu te willen ontkennen dat dit gevaar bestaat, moet ik toch zeggen, dat dezelve mij niet zoo overgroot, zoo onvermijdelijk voorkomt als ze somtijds voorgesteld wordt. Men make slechts niet ook datgene tot huichelarij, wat het inderdaad niet is. Daar is eene beoefening van het goede, en derhalve ook van de vroomheid, die op gezag steunt; die, zonder de waarde van zelfstandige

(*) Ik zie met genoegen, dat de menschkundige Schrijfster hier niet spreekt van de onkunde, onbeschaafdheid of ongevoeligheid, die der godsvrucht niet zoo zeer in den weg staan, en ook niet zoo heerschende zijn bij de armere klassen, als men zich gemeenlijk voorstelt. — *Vert.*

deugd en van een levendig, uit diep gevoelde innerlijke behoefte voortspruitend geloof te bezitten, daarom toch niet geheel zonder waarde is, de weg kan zijn tot iets beters en hoogers, en vooral niet als schijnheilige geveinsdheid mag verworpen worden. Wat is dan toch, wél beschouwd, het gansche geloof des kinds? Is hetzelve in den beginne niet ook slechts op menschelijk gezag, op het gezag der ouders en leermeesters gegrond? Ongelukkig ware het zekerlijk, wanneer het in 't vervolg niet eenen vasteren grondslag verkreeg; maar zoolang het nog niet die rijpheid van oordeel verkregen heeft, die tot het onderzoek van geestelijke dingen vereischt wordt, mag men het dan van onopregtheid beschuldigen, indien aan hetzelve datgene heilig toeschijnt, wat van hen heilig geacht wordt, die in zijne liefde en achting zoo hoog staan?

Er is een tijd geweest, en het is nog niet lang geleden, toen de gemeene man meende niet duidelijker eene hoogere beschaving aan den dag te kunnen leggen, dan door verachting, ja bespotting van het van de vaderen geërfde geloof (*); de schrijfster van dit opstel heeft zelve somtijds uitdrukkingen van dien aard uit den mond der armen gehoord, terwijl zij zich daarbij beriepen op het gezag van dezen of genen, in hun oordeel voor onfeilbaar gehouden. (†) *Hier* steun-

(*) Ik denk, dat dit meer van *Duitschland*, dan van *Holland* geldt. — *Vert.*

(†) Daar sommigen zich zelfs niet ontzien hebben, om voor de ooren der Presidente wezenlijke Godslasteringen te spreken, zoo moge dit ten minste tot bewijs dienen, dat zij allen Zelotischen ijver zoekt te vermijden. Ik denk althans, dat zij geen' lust zouden gehad hebben, om voor het ongeloof martelaars te worden, en dat, hadden zij gemeend, dat men door vrome taal ondersteuning van ons verwerven kon, zij zich wel meer in acht zouden genomen hebben. Inderdaad begeert de Schrijfster in het rijk des geesten eene volmaakte vrijheid; en elke poging, om het geloof te dwingen, schijnt haar niet alleen eene schreeuwende onregtvaardigheid, maar ook de grootste onzin te zijn, omdat een gedwongen geloof in 't geheel geen geloof is. Kan men ook eenen steekblinden wel gebieden, zich in het zonlicht te verblijden? Eene geschikte, liefderijke, zorgvuldige hand ligte hem den staar, en dat bevel zal niet meer noodig zijn.

de dus het ongeloof, gelijk *daar* het geloof, op gezag van anderen. Moet intusschen een van beide plaats hebben, zoo is alleen de vraag, wat voor het heil, zoowel van het individu, als van het algemeen, meest bevorderlijk zij; en het antwoord zal toch wel niet twijfelachtig wezen. Ja, zoo er eenig bederf der lagere ſtanden van de hoogere voortgekomen is, dan is het zeker het bederf des ongeloofs. En er zou nu niet ook een gewigt in de andere ſchaal gelegd mogen worden? En uit louter vrees van de armen tot huichelaars te maken, zouden zij het niet weten mogen, dat er, Goddank! ook onder de welgezetenen nog velen zijn, die met volle overtuiging de Goddelijke Openbaring aankleven?

Indien er niets tegen dat gevaar te doen ware, dan zoude zekerlijk eene te ver gedrevene vreesachtigheid eerder te verdedigen zijn: maar inderdaad, zoo is het met de zaak niet geſteld. De menſchen worden dán alleen in verzoeking gebragt om te huichelen, wanneer zij hoop kunnen voeden van daardoor anderen te misleiden, en uit die misleiding voordeel te trekken. Men ontneme hun dit uitzigt, en de verzoeking is weggenomen. Maar nu geloof ik te durven verzekeren, dat wij in dit opzigt waarlijk met voorzigtigheid, ja zelfs met bijkans angſtige voorzigtigheid te werk gaan. En zou deze zorg niet voldoende wezen, om ons tegen misleiding, ten minſte eene lang voortgezette misleiding, te beveiligen? Wij zien onze armen immers niet enkel bij plegtige gelegenheden, wanneer zij te gelijk met het uiterlijke dikwijls ook eene ſoort van geestelijk zondagspak aantrekken; wij zien hen ook in hun alledaagſche, gewone leven, in hunne huisſelijke inrigting, en, wat het voornaamſte is, wij hooren hen niet alleen *ſpreken*, maar wij zien hen ook *handelen*, en kunnen derhalve beoordeelen, in hoeverre hun doen met hun ſpreken overeenkomt.

Maar mag ik mijne geliefde Medeleden nog op één punt opmerkzaam maken, hetgeen mij in dit opzigt inzonderheid gewigtig toeſchijnt? — De kenner van echte paarlen zal niet ligt nagemaakte voor echte koopen. Hoe meer wij eene op ervaring gegronde kennis van den aard der ware Godzaligheid verkrijgen, des te bezwaarlijker zal het worden, ons door derzelver blooten ſchijn te bedriegen.

Maar, terwijl wij alle huichelarij en ſchijnheiligheid met een ernſtig opzet tegengaan, hebben wij eene andere en nog

moeijelijker taak, namelijk om de hoogmoedige zelfvoldoening der armen met de regte wijsheid te beftrijden. Zij komen gewoonlijk met deze gezindheid meer onbewimpeld aan den dag dan de meer befchaafde ftanden, die toch doorgaans van zichzelven wat meer befcheiden fpreken; en zoo is het dan ook niet zeldzaam, dat, naar hunne taal te oordeelen, zij ook niet de minfte fchuld aan hun ongeluk hebben; zij hebben altijd braaf geleefd, God en Gods woord geëerd enz. Beproeft men het dan, waartoe men niet zelden in ftaat is, om hunne zelfverheffing te befchamen, door hun aan te wijzen, dat zij zich blijkbaar aan Goddelijke en menfchelijke wetten bezondigd hebben, zoo halen zij de fchouders op, verontfchuldigen zich met de algemeene menfchelijke zwakheid, en het komt er aan het flot haast op neêr, alsof de begane misftap aan God zelv' moet geweten worden, daar men denzelven eerder als een noodlot, als een hun overgekomen ongeluk zou willen doen voorkomen, dan voor eene zondenfchuld erkennen. (*)

Wat is hier nu te doen, om de begrippen der menfchen te verbeteren? Ik wenschte vooral tegen eene te hevige en driftige handelwijze te waarfchuwen. Het valt niet moeijelijk, de menfchen te leeren, dat zij op hunne borst flaan en verzuchten: „o God, wees mij zondaar genadig!" maar eene geheel andere zaak is het, hen tot eene grondige erkentenis van hunne zondigheid te brengen; dat gaat niet zoo fpoedig, en kan doorgaans flechts langzaam te weeg gebragt worden. Om hen tot waren ootmoed op te leiden, fchijnt het mij niet doelmatig, met geweld van de lieden te verlan-

(*) In het bijzonder hoort men zulk eene taal dikwijls van zonden tegen het zesde [zevende] gebod. „Haar is een ongeluk overgekomen," is eene zeer gewone uitdrukking omtrent een gevallen meisje. In vroegere tijden werd zulk eene gevallene aan kerkelijke ftraffen onderworpen, en werd zij in de oogen des volks voor onteerd gehouden. Wie kan de fom van ellende berekenen, welke over de menschheid gebragt is door de thans zoo algemeen heerfchende onverfchilligheid omtrent dit punt? Ik geloof niet te veel te zeggen met te beweren, dat te *Hamburg* ten minfte de helft van den nood der armen te weeg gebragt wordt door eene zondige verkeering der beide fekfen, en de daardoor veroorzaakte vroege en ligtzinnige huwelijken.

gen, dat zij zich voor arme zondaren erkennen, terwijl toch hun leven al vrij wel beantwoordt aan het denkbeeld, dat *zij* van godsvrucht en deugd hebben. Men beginne daarmede, om hun gevoel van zedelijkheid te ontwikkelen; men leere hen naar een hooger, ja het hoogfte doel van volmaking ftreven, — en weldra zullen zij tot die erkentenis van zelve moeten komen.

„Zoo wordt het er dan toch op aangelegd," zullen misfchien fommigen, het hoofd fchuddende, zeggen, „dat de menfchen zich voor arme zondaars erkennen?" Ik fta niet in bedenking hierop ja te zeggen, daar ik innig overtuigd ben, dat voor den Heer geen ander gevoel ons allen past. Mogt echter iemand dit opvatten van eene onwaardige zelfverlaging voor de menfchen, dan zou ik dit ernftig tegenfpreken. Neen, neen, wij wenschten veeleer in den armften en geringften met het gevoel van ootmoed tegelijk een gevoel van eigene waarde op te wekken. Het eene toch kan zeer zeker nevens het andere beftaan. Hoe diep gevoelde een PAULUS zijne onwaardigheid voor den Heer; en toch, hoe ftellig en nadrukkelijk deed hij zich gelden, wanneer het er op aankwam, zijne regten en zijn gezag onder de menfchen te verdedigen!

Moet nu in den arme het gevoel zijner waarde opgewekt worden, dan moeten wijzelve die erkennen; en hier kan ik niet nalaten eene groote onregtvaardigheid jegens onze arme broeders ernftig te berispen; eene onregtvaardigheid, die bijkans onvermijdelijk een' zeer nadeeligen invloed op hun zedelijk beftaan uitoefent. Ik bedoel de vernederende en onwaardige wijze, op welke zij van fommigen bejegend worden, die, ligtvaardig, oordeelen, dat zij eigenlijk toch allen niets waardig zijn. Kan daaruit iets goeds voortkomen? Voorwaar ik acht het eene moeijelijke vraag, of een blind vertrouwen, dan of een onregtvaardig, ongegrond wantrouwen fchadelijker zij!

(Kortheidshalve zijn eenige voorbeelden weggelaten, hier ter opheldering bijgebragt. De waardige Schrijffter gaat aldus voort:)

O, bedachten wij het toch fteeds, hoe diep een zonder oorzaak grievend woord, ja fomtijds reeds een verachtende blik, het eergevoel des armen krenken kan! Ongegrond wantrouwen, onregtvaardige minachting, waardoor bij den eenen een bittere haat opgewekt wordt, veroorzaakt in het weekere

hart misschien slechts diepe ontmoediging. Maar is niet ook dit reeds ongelukkig genoeg? Heeft niet de arme inzonderheid een' goeden en vrolijken moed noodig, om tegen zijnen druk te worstelen; en moet dan van onzen kant niet alles gedaan worden, om denzelven in hem op te wekken en te verlevendigen?

Onder anderen nu komt mij voor een middel daartoe te wezen, dat men den arme, op eene verstandige wijze, een zeker vertrouwen betoone; een vertrouwen, hetwelk zich vasthoudt aan de, hoezeer ook geringe, kiem van het goede, die Christelijke liefde altijd nog nevens velerlei verderf opmerkt, en hetwelk de ontwikkeling van die kiem bevordert, doordien het voor den arme een spoorslag wordt om zijne vermogens te oefenen. Ja, de arme moet zichzelv' leeren achten; hij moet, hoe laag ook in de maatschappij geplaatst, een levendig gevoel in zich bewaren van zijne waarde als mensch en Christen.

Dat dit gevoel geenszins in strijd is met eene ootmoedige erkentenis zijner zondigheid, dit zal gewis door een ieder gaarne toegestemd worden, die het wezen van het ware Christendom levendig erkend heeft. Het Evangelie verootmoedigt ons, daar het ons onze verre afwijking van God aanwijst, daar het ons de hooge, heerlijke bestemming doet kennen, waartoe wij geroepen zijn, en ons tevens levendig doet gevoelen, hoe verre, zeer verre wij nog af zijn van het doel der volmaaktheid. Maar dan ook weder schenkt het ons eenen blijden moed, daar het ons leert, dat wij voorwerpen zijn eener eeuwige, verlossende Liefde, die bedoelt, uit de diepe ellende der zonde ons te verheffen tot de heerlijkheid eener reine heiligheid. Wie eenmaal geleerd heeft op deze Liefde regt te vertrouwen, en zich aan haar over te geven, die gevoelt zich gesterkt tot elken strijd, die bezit ook in de diepste vernedering een onderpand zijner toekomende hoogheid.

Houden wij alzoo, gelijk uit al het voorgaande ligt is op te maken, eene levendige erkentenis der Evangelische waarheid voor den geschiktsten grond van al het goede, dat wij onder de armen wenschen aan te kweeken, zoo spreekt het wel van zelf, dat wij ook elk geschikt middel, om die kennis onder hen uit te breiden, ter hand nemen. Als zulk een middel beschouwen wij ook *het uitleenen van stichtelijke boeken.* Ik weet het, dit is een teeder punt. Ik weet, daar

zijn er, die, wanneer van het uitdeelen van zulke ſchriften geſproken wordt, aanſtonds voor dweeperij of domperij vreezen, indien zij het al niet voor hetzelfde houden. Daar ik mij echter in mijne mededeelingen de zuiverſte waarheidsliefde ten pligt geſteld heb, zoo kan de vrees van dus misverſtaan te worden mij niet beletten, ook hiervan zonder achterhoudendheid te ſpreken. Voor de zoodanigen, die, met vooroordeelen bezet, dezelve volſtrekt *willen* vasthouden, is dit Verſlag toch niet geſchreven; het wendt zich tot het gezonde, welwikkende oordeel van den onbevangenen; en voor zulk een oordeel vertrouw ik ook onze handelwijze in dezen te kunnen regtvaardigen.

Vooraf echter ga de betuiging, dat ik dit middel tot bevordering van godsdienſtigheid geenszins te hoog wil ſchatten. Doorgaans worden de menſchen, en wordt de arme inzonderheid, *door het leven*, in de zamenleving en door oefening, het best gevormd *voor het leven*; wat tot hem geſproken wordt, maakt gewoonlijk een' dieperen indruk op hem, dan wat hij leest, en de beste geſchriften, die door honderden gelezen worden, maken onder deze honderden misſchien ſlechts op één hart eenen duurzamen gezegenden indruk. Doch al ware het ſlechts ééne ziel: zoude deze niet dierbaar door ons geacht worden? En zou derhalve de mogelijkheid van zulk eene gezegende uitwerking niet onze aandacht verdienen?

Hier komt nog iets anders bij. Al werkt het lezen van ſtichtelijke geſchriften misſchien ſlechts bij zeer weinigen datgene uit, wat het moest, zoo houde ik het toch altijd voor een heilzaam middel tegen het lezen van buiten twijfel ſchadelijke boeken. Wij leven nu eenmaal in eene lezende eeuw. Vóór honderd jaren misſchien, ja, toen had men de lektuur van den arme nog wel alleen bij Bijbel en Pſalmboek kunnen bepalen: maar thans is het anders. Bij vele minvermogenden is de leeslust niet gering: en wordt er nu geene zorg gedragen, om dezen lust door heilzaam of althans onſchadelijk voedſel voldoening te verſchaffen, hoe ligt kan hij niet nadeelig worden! Verſcheidene van onze armen plagten, vóór zij door ons bezocht werden, hier en daar boeken te leenen, waar zij dezelve ſlechts magtig worden konden. Maar wat viel hun op deze wijze in de handen? Bij den eenen vond ik een' morſigen roman, bij een' anderen een zoogenaamd tooverboek, bij een' derden een tooneelſtuk, getiteld:

de Roovers. Dat is nu toch zekerlijk geene geschikte lektuur voor behoeftigen. Maar onder anderen nam de knaap, bij wien men het laatstgenoemde tooneelstuk vond, ons aanbod, om hem boeken te leenen, met groote dankbaarheid aan, en leest nu gewoonlijk, des avonds na zijn werk, aan zijne moeder, die verlamd is, en eene bij hen inwonende oude vrouw, uit dezelve voor; dikwijls komt ook nog eene buurvrouw met haar werk over, om mede toe te luisteren. En nu vraag ik, of die knaap wel gemakkelijk zijne avonden beter besteden kon, en of hij, indien hij dit vermaak te huis ontbeerde, niet ligt in de verzoeking komen kon, om buitenshuis een minder onschuldig tijdverdrijf te zoeken? En dit is bij lange na niet het eenige voorbeeld, dat behoeftigen door het vermaak, hetwelk goede boeken hun verschaffen, meer dan vroeger in het huisgezin teruggehouden werden.

(Ik moet hier weder uitlaten een ander treffend voorbeeld van eenen dronkaard, die, gedurende eene lange ziekte tot beterschap ernstig vermaand en tevens van goede boeken voorzien, daardoor ook naderhand, volgens zijne eigene getuigenis, van zijne ondeugd werd afgehouden.)

Veel zal hierbij steeds afhangen van eene doelmatige keuze der boeken. Voor het geschiktst zoude ik achten ten deele zulke geschriften, waarin, door eene eenvoudige, populaire en tot beoefening aanleidende verklaring, de kennis der H. Schrift wordt bevorderd; ten deele zulke, waarin de kracht des geloofs ter ware Godzaligheid in echte, niet verdichte voorbeelden wordt aangetoond, door de levensgeschiedenis van vrome menschen uit allerlei, maar voornamelijk uit de burgerlijke en lagere standen. Eigenlijke leerredenen, uitgebreide ernstige bespiegelingen enz. vereischen reeds eene hoogere beschaving. Het ongeschiktst schijnen mij toe uitvoerige verhandelingen over enkele leerstukken, die, bij groote droogheid, helderheid van voorstelling missen, of zelfs wel op het gebied der eigenlijke Godgeleerdheid overgaan.

Voor het overige, offschoon het wel voornamelijk godsdienstige geschriften zijn, die wij aan de lieden verschaffen, zoo zijn het toch de zoodanige niet alleen. Wij brengen ook goede kinderschriften, en zulke, waarin algemeen nuttige kundigheden op eene bevattelijke wijze medegedeeld worden, gaarne in omloop, en zouden dit nog wel meer doen, indien wij over meer beschikken konden. Het getui-

genis eens algemeen geachten Schrijvers vinde hier nog eene plaats:

„ Van alle Genootſchappen" (zegt FR. VON RAUMER in zijn' werk: *Engeland ten jare* 1835) „ van alle Genootſchappen in *Engeland* heeft voorzeker (met uitzondering „ van het Bijbelgenootſchap) dat tot verſpreiding van nutti„ ge kundigheden den grootſten invloed en de rijkſte gevol„ gen te weeg gebragt. Hetzelve was gegrond op het zeer „ juiste beginſel, dat volksbeſchaving door lektuur bevor„ derd kon worden, dat men nuttige boeken voor het volk „ zou kunnen ſchrijven, en dezelve, indien ze in grooter „ getal dan vroeger verkocht werden, ongelijk veel goed„ kooper zou kunnen geven. De meeste der door het Ge„ nootſchap uitgegevene werken, b. v. over den Landbouw „ en de Veeteelt, de Almanak enz., zijn ongemeen doelma„ tig, en eene onmetelijke ſom van denkbeelden en kundig„ heden wordt daardoor, op eene voorheen naauwelijks „ geloofbare wijze, in omloop gebragt. Op deze manier „ werkt men het best eene ſlechte, onzedelijke en verleide„ lijke volkslektuur tegen; en nu eerst laat, nadat millioe„ nen lezen geleerd hebben, verſchaft men hun iets lezens„ waardigs. Op de bedenking, dat het Genootſchap de „ godsdienſtige en zedelijke ontwikkeling verwaarloost, mag „ geantwoord worden, dat een ander Genootſchap reeds „ werkzaam is om den Bijbel te verſpreiden, en dat het bij „ de geſteldheid der godsdienſtige partijen (in *Engeland*) on„ gemeen moeijelijk zijn zou, iets te leveren, dat niet van „ de eene of andere zijde zou worden gelaakt en verketterd. „ Ook kan niet alles in eens geſchieden; en is eerst de be„ langſtelling in deze goedkoope en verſtaanbare geſchriften „ opgewekt, dan zal waarſchuwing en vermaning meer in„ gang vinden, dan indien men met overhaasting zekere lee„ ringen wilde opdringen. Dat er over de natuur, de hand„ werken, kunst, de gewigtigſte menſchen, uitvindingen, „ gedenkteekenen, en wat dies meer zij, allerlei belangrijks „ wordt aangeboden, en honderdduizenden, die voorheen „ niets dachten, tot nadenken worden opgewekt, dit is en „ blijft een onſchatbaar gewin."

Dit laatſte beaam ik volkomen. Eene vermeerdering der kundigheden bij het volk, ook in deszelfs laagſte klasſen, ſchijnt mij ten hoogſte wenſchenswaardigs toe, zooverre namelijk dit verkregen kan worden *binnen* de perken van hun-

nen ſtand en beroep; en verre van te vreezen, dat dit voor hunne zedelijkheid en vroomheid gevaarlijk zijn zou, ben ik veeleer van gevoelen, dat het niet dan nuttig zijn kan, indien de mensch bij het beproeven der Goddelijke waarheid — zonder hetwelk toch geen levendig geloof mogelijk is — te werk gaat met zekere rijpheid van oordeel en een' in het nadenken geoefenden geest. Daarentegen moet ik hier ook, van de andere zijde, als eene op ondervinding gegronde en door veelvuldige opmerkingen bevestigde waarheid, vastſtellen, dat *door* de godsdienſtige waarheid de gansche inwendige mensch naar al deszelfs vermogen, en met name ook naar zijn denkvermogen ontwikkelt en ſterk wordt, en dat langs dezen weg ook de geringſte, wien anders bijkans alle middelen ter beſchaving ontbreken, eene ſoort van zedelijke beſchaving verkrijgt, die, ik beken het, mij dikwijls reeds op eene verblijdende wijze verraste.

Wij hebben dus niet te vreezen, dat bij onze armen de kundigheden vermeerderd worden, maar alleen, dat dit eenen verkeerden invloed bij hen oefene. Ook op zichzelve nuttige kundigheden kunnen den gemeenen man ten verderve ſtrekken, wanneer hij daardoor opgeblazen wordt, zich deswege verbeeldt alsof zijn levenslot te gering voor hem ware, en hij alzoo met zijnen ſtand in de zamenleving ontevreden wordt. Maar, om hem voor dezen gelijk voor elken anderen dwaalweg te bewaren, ken ik geen zekerder middel, dan dat hij, zoo als DAVID, Gods woord eene lamp voor zijnen voet en een licht op zijnen weg laat zijn; en daarom wilde ik dan ook altijd gaarne aan goede ſtichtelijke boeken de eerſte plaats in de bibliotheek van den arme inruimen.

Ik vat het tot hiertoe gezegde in 't kort zamen in de volgende ſtellingen: Wij achten, dat voor den arme weinig gedaan wordt, indien men hem alleen in zijne ligchamelijke, en niet tevens in zijne geestelijke behoeften te hulp komt. Alle tijdelijke hulpbetooning moet er dus op aangelegd zijn, om hem ook geestelijk te helpen. Zijn geestelijk ongeluk is de zonde. Zal hij derhalve waarlijk geholpen worden, dan moet de zonde beſtreden, en de daar tegenover ſtaande deugd aangekweekt worden. Velerlei uitwendige middelen kunnen daartoe medewerken, en van deze middelen moet men zorgvuldig gebruik maken; maar grondig wordt het hier bedoelde kwaad door enkel uitwendige middelen niet genezen. Eén middel is ons ſlechts bekend, waarvoor al

het kwaad der zonde, ook het verborgenfte, eindelijk wijken moet; en dit is het geloof, hetwelk, terwijl het de zonde wegdoet, vanzelve ook de kiem wordt van een nieuw zedelijk leven, verfierd met alles, wat waarachtig, wat eerlijk, wat regtvaardig, wat rein, wat liefelijk is, wat wél luidt, zoo daar eenige deugd en eenige lof is. Wij gelooven uit overtuiging aan het Evangelie, en zoo fpreekt het vanzelf, dat het een Evangelisch geloof is, waarvan wij, naar ons oordeel, dat gezegende uitwerkfel in de ruimfte maat verwachten. Doch wij eeren elk ander geloof, hetwelk een wezenlijk, op overtuiging gegrond geloof is. Wij twisten niet over godsdienftige gevoelens. Wij bedoelen flechts de hoofdzaak van alle ware Godsdienst; en daarvoor houden wij dit, dat de mensch geheiligd en gezaligd worde. Waar dat uitwerkfel geheel ontbreekt, daar houden wij eene voorgewende vroomheid voor ijdelen fchijn, en rekenen haar mede tot de zonde, die met nadrukkelijken ernst beftreden moet worden. Eindelijk, wij vertrouwen bij het verbreiden der waarheid, die wij gelooven, op de kracht, die in haar woont; en wij zullen nooit, om de heilige zaak van het Godsrijk te bevorderen, tot vleefchelijke wapenen onze toevlugt nemen.

Mijne taak is vervuld: ik wilde den godsdienftigen en zedelijken invloed onzer Vereeniging fchetfen, welken wij misfchien niet altijd uitoefenen, maar toch beoogen en naftreven; en ik hoop dit met voldoende duidelijkheid en uitvoerigheid gedaan te hebben. Misfchien meenen fommigen, dat ik over dit onderwerp al te uitvoerig geweest ben: maar men bedenke, dat hier over de eigenlijke ziel en zenuw van ons Genootfchap gehandeld werd, over de denkbeelden, die onze geheele werkzaamheid befturen. Wie zich met deze denkbeelden vereenigen kan, die moet ook een vriend van onze Vereeniging zijn: hoe zeer moest ik er derhalve op gefteld zijn, haar in het regte licht te doen kennen! — Misfchien zullen fommigen mij tegenfpreken, en in dit Verflag, ligtelijk meer dan in vroegere, ftof tot tegenbedenkingen vinden. Maar eene opene, ernftige, op onderzoek gegronde tegenfpraak vrees ik niet, en verzoek veeleer, mij dezelve te doen kennen. In allen gevalle kan het voor de zaak der waarheid flechts gewin opleveren, dat dezelve zonder vooroordeel uit verfchillende oogpunten befchouwd wordt.

In de hoofdzaak vlei ik mij toch, dat onze pogingen bij

de meerderheid onzer Stadgenooten die gunſtige beoordeeling zullen vinden, welke wij voor het beſtaan onzer Inrigting noodig hebben. Onze hoop toch, om de vereischte bijdragen voor de uitgaven van het loopende jaar te ontvangen, is alleen gegrond op de goede meening des Publieks over ons werk, en de daaruit ontſpruitende bereidvaardigheid, om hetzelve verder, gelijk tot hiertoe, met edelmoedige mildheid te onderſteunen. Moge de uitkomst bewijzen, dat wij ons hierin niet vergist hebben! En moge de Heer iedere groote of kleine liefdegift met zijnen zegen vergezellen! Moge ze door Hem tot eenen zegen gemaakt worden, niet ſlechts voor den ontvanger, maar ook voor den gever, tot eenen zegen in tijd en eeuwigheid!

„Zoo verre de achtingwaardige Schrijfſter. Welk eenen „zegen verſpreidt zij door daad en woord in behoeftige „huisgezinnen, in verduisterde, door druk en ramp nog „meer ontmoedigde harten, en dat in eenen zoo uitgebrei„den kring! Welk eenen zegen ſticht zij ook wel door dit „opſtel, door omtrent de menſchelijke ellende, en de mid„delen om dezelve te verminderen, regte denkbeelden te „verſpreiden, en in het geheel veelvuldige ſtof tot naden„ken te geven, door weldenkenden tot ſoortgelijke welda„dige werkzaamheid aan te ſporen!

„Is dit laatſte ook bij u het geval, Lezer of Lezeres! „wacht dan toch vooral niet tot dat er ook in uwe woon„plaats zulk eene Vereeniging als die te *Hamburg* opgerigt „worde, om tot hetzelfde doel werkzaam te zijn! De ar„men (of ook ſlechts eenen arme) op te zoeken, hen met „liefde en wijsheid toe te ſpreken, hen op te beuren, mis„ſchien hunnen nood te lenigen, in allen gevalle hen in „godsvrucht en deugd te verſterken — dat kunt gij, hoe„zeer gij uwe pogingen gaarne met die van anderen zoudt „willen vereenigen, toch ook voor u zelven doen. Waart „gij lid van eene dergelijke Vereeniging, dan zoude het „toch ook *op uzelven* aankomen, om derzelver doel te helpen „verwezenlijken, uwe *eigene* werkzaamheid zou daartoe ver„eischt worden.

„De vereeniging in Maatſchappijen of Genootſchappen, „met het doel, om Godsdienst en zedelijkheid te bevorde„ren, heeft, mijns bedunkens, vooral dit tweeledig nut,

„ dat daardoor de vereischte *stoffelijke* middelen worden verschaft, en dat bij de leden zelve, die wèl denken, door „ bijeenkomsten, wisseling van denkbeelden enz., de ijver „ opgewekt en tot volharding aangespoord, dikwijls ook regte inzigten bevorderd kunnen worden. Maar Godsdienst „ en zedelijkheid zijn geene zaken, die als fabriekgoed kunnen worden voortgebragt. Het zijn planten, die in elke „ menschelijke borst afzonderlijk moeten worden aangekweekt. „ Elk moet ze in zichzelven aankweeken, of ze komen niet „ op. Maar wij kunnen elkander daarin behulpzaam wezen. „ Dit echter geschiedt het best door *persoonlijken* invloed. „ Wie zelf Godsdienst en zedelijkheid bezit, en zich daarvan „ doordrongen bewijst, die zal ze het best in anderen opwekken. Licht wordt het gemakkelijkst aan licht, en vuur „ aan vuur ontstoken.

„ Er is nu ook in ons land, en wel te *Groningen*, eene „ soortgelijke Vrouwenvereeniging, als die te *Hamburg*, opgerigt. Met belangstelling heb ik, en voorzeker velen met „ mij, zulks vernomen (*), en met goede wenschen die onderneming vergezeld. Zeer aangenaam is het dan ook te „ vernemen, dat dezelve bij voortduring bestaat en werkzaam blijft. Met belangstelling wachten wij nu nadere berigten af, welke uitkomsten men daar zal verkrijgen. Het „ is toch wel eenigzins eene proefneming: de ondervinding „ zal nog eerst moeten leeren, in hoeverre zulk eene inrigting ook voor onzen landaard geschikt, en of dezelve misschien nog voor wijziging en verbetering vatbaar zij. Maar: „ „ *Geloof en Liefde blijven.*" Worde die Vereeniging slechts „ door den geest van Geloof en Liefde bestuurd, en zij zal „ zeker blijvend nut stichten."

„ *Middelburg*, Dec. 1838. A. M. CRAMER.

(*) „ Ook door de *Vaderlandsche Letteroefeningen*, in eene Recensie over een werkje van Prof. HOFSTEDE DE GROOT; zie dit Tijdschrift voor 1838. bl. 606.

WALTER SCOTT'S DAGBOEK.

(*Vervolg en slot van bl.* 199.)

„ 26 *Januarij.* GIBSON komt daar bij mij met een gezigt glinsterende van vreugd; hij berigt mij, dat mijne schuld-

eischers in eene minnelijke schikking bewilligd hebben. Dit is een blijk van vertrouwen, hetwelk ik mij waardig zal toonen, door alle krachten in te spannen, om aan mijne verbindtenissen te voldoen: Ik wil zelfs er niet aan twijfelen, of ik wel slagen zal; twijfel aan het winnen is half verloren.

„Ik hoop nu dezen nacht beter te slapen. Bleef mijne slapeloosheid voortduren, zoo zou ik ziek worden en buiten staat zijn mijne verbindtenissen te vervullen. Het is toch iets vreemds, dat ik aan mijne oogen bevelen kan open te blijven, offchoon vermoeidheid en verveling mijne oogleden neêrdrukken, en dat het niet in mijn vermogen is, het gordijn der vergetelheid te laten vallen. Ik herinner mij, hoe de ontmenschte *Boucaniërs*, in hunne toomelooze goddeloosheid, vrij wel geslaagd waren de *hel* na te bootsen, wanneer zij de scheepsluiken sloten en in het ruim zwavel en *assa foetida* ontstaken; maar de *hemel* dier zeeschuimers was een ellendige hemel. Het is eene der treurigste gebrekkelijkheden onzer natuur, dat het ons honderdmaal gemakkelijker valt, smart te verwekken, dan vreugde te doen ontstaan.

„30 *Januarij*. Gisteren heb ik fiks gewerkt. De bron vloot overvloedig en snel; maar, was het water zuiver? dat is eene andere vraag. Hoe het zij, de *hoeveelheid* ten minste hebben wij, ongeveer dertig bladzijden druks.

„Kom riemen ter hand; zoo krijgt men het land!

„31 *Januarij*. Daar er heden morgen niets op de rol is, kan ik te huis blijven, en dus voeg ik een' nieuwen vollen dag arbeids bij mijnen roman van *Woodstock*. Een volle, ongestoorde arbeidsdag levert meer dan vijf, wanneer men moet afbreken. Ik behoef mij met het harrewarren over geldzaken niet meer bezig te houden, en thans, nu de eerste schok eener zoo vreesselijke ontdekking voorbij is, voel ik mij veel beter. Het komt mij voor, alsof ik mijn ligchaam van een' hoop kleedingstukken ontdaan heb, die, wel is waar, rijk en kostbaar, maar toch een last waren. Ik ben nu vrij van al de kleine pligten, welke een stand in de wereld oplegt; vrij van de geldopofferingen, vereischt tot het volhouden eener kostbare gastvrijheid, en, hetgeen nog meer waard is, van het tijdverlies, dat zij medebrengt. Ik heb in mijnen tijd gezelschapskringen van allerlei soort leeren kennen, en ik weet, hoe weinig men er bij verliest, wanneer men zich

tot eenen engen vriendenkring beperkt. Ik ſlaap, ik eet, ik werk even als ik te voren plagt te doen; en indien zij, die mij omringen, even onverſchillig waren omtrent het verlies van onzen rang, zoo zou ik volkomen gelukkig zijn. Maar de tijd zal ook die wond genezen. Op den tijd ſtel ik mijn vertrouwen.

„ Sedert den 14den heeft geen gast het brood mijnes huizes gebroken, uitgezonderd G. H. GORDON, die eenen ochtend bij ons ontbeten heeft. Het is de eerſte maal, dat mij dit gebeurd is, ſedert ik een eigen huis bezat; maar lang genoeg heb ik de rol van ABOU-HASSAN geſpeeld, en al kwam de Kalif zelf aan mijne deur kloppen, zou ik hem verzoeken voorbij te gaan.

„ 5 *Februarij*. Ik word wakker, na diep en gerust geſlapen te hebben; ik voel niet de minſte *ſpleen*, en niets, dat mijnen inwendigen mensch ontrust. Nog naauwelijks zijn er drie weken verloopen, ſedert er in mijne maatſchappelijke betrekkingen zoo groot eene verandering voorgevallen is, en reeds ben ik er ongevoelig voor. Men heeft mij ſteeds gezegd, dat mijne aandoeningen van vreugd en ſmart, van genot en ontbering, kalmer waren dan die van andere menſchen."

Ondanks al die kalmte en gelatenheid ontwringen duizend kleine omſtandigheden aan SCOTT een' onwillekeurigen zucht. Nu is het een bordje, dat aan zijn huis in de ſtad wordt aangeſlagen, om aan te duiden, dat het te koop is. Al het huisraad moet desgelijks verkocht worden, gelijk ook menigerlei voorwerpen, „ die," zegt hij, „ met de ſchoonſte tijdperken van mijn leven in verband ſtaan." Vervolgens komt de dag, waarop hij de oude woning verlaten moet, om zijne huisgoden onder een vreemd dak over te brengen.

„ Van tijd tot tijd ben ik aan vlagen eener ſoort van zwaarmoedigheid onderhevig, verzeld van hartklopping en gemoedsangst, even alsof ik niet wist, wat mij ſtond over te komen. Somwijlen bied ik dezen vijand het hoofd; maar beter is het, hem te vermijden, dan te beſtrijden. Misſchien ontſtaat mijne neerſlagtigheid uit de wanorde, waarin al onze meubelering gebragt is. De wanden zijn van derzelver ſchilderijen ontbloot; de venſterramen van derzelver draperiën. Kortom, het verlaten eener woning, welke men zoo langen tijd zijn *te huis* genoemd heeft, is iets pijnlijks. Het is mij zeer aangenaam, dat Lady SCOTT zich dit niet ſchijnt aan te trekken; maar ik verbaas mij over deze ſchijnbare on-

verschilligheid. Zij wil hier tot vrijdag blijven, onbewust hoe veel ik lijde. Om mijn rebellerend gemoed te temmen, ben ik begonnen papieren op te redderen en aan liassen te rijgen, om ze te kunnen verhuizen. Welk een zonderling mengelmoes van gedachten doet zulk een arbeid ontstaan! Daar liggen brieven, die, toen zij ontvangen werden, het hart hebben doen kloppen; brieven, thans zonder belang, zonder leven, gelijk misschien zij, die dezelve geschreven hebben. Hoeveel raadsels, waarvan men thans de oplossing kent! hoeveel ontwerpen, welke de tijd gerijpt of verijdeld heeft! hoeveel gedenkteekenen van vriend- of vijandschap, beide gelijkelijk uitgebluscht! Dus verslindt de tijd zichzelven: het heden vernietigt het gisteren, even als de oude SATURNUS zijne kinderen verzwolg, even als de slang zich in den staart bijt. Maar het is tijd, aan mijn Dagboek toe te roepen, als de arme BYRON aan THOMAS MOORE: „Bij alle duivels, TOM, wees toch zoo poëtisch niet!"

„15 *Maart*. Heden morgen neem ik, en dat voor altijd, afscheid van N°. 39 in *Castle-street*. Het hokje was makkelijk, en gewoonte had er mij aan gehecht. Tot nog toe, wanneer ik van verblijf veranderde, was zulks om mij te verbeteren: ditmaal verslimmer ik! Men zal dit huis, dat tot op dit oogenblik nog het mijne is, verkoopen, en ik ga ophouden burger van *Edimburg*, of ten minste eigenaar te zijn; eene hoedanigheid, welke mijn vader en ik zestig jaren onafgebroken bezeten hebben. Vaarwel dan, arm N°. 39! Mogt uw dak nimmer beschutting verleenen aan slechter lieden, dan die het thans verlaten! Om niet allen te gelijk onze *dii lares* te verlaten, zullen Lady SCOTT en ANNA tot zondag blijven. Wat mij betreft, ik vertrek oogenblikkelijk, en ik kan daarbij wel het treurgezang der hunne geboorteplaats verlatende *Hooglanders* aanheffen:

Ha til mi talidh.

Wij komen niet weêrom."

Maar een zwaarder slag, dan het verlies van zijn vermogen, stond den verarmden Baronet te treffen. Lady SCOTT, wier gezondheidstoestand sedert lang ernstige bezorgdheid gebaard had, stierf den 15 Mei. Onder die dagteekening leest men in het Dagboek:

„Na twee dagen lang veel geleden te hebben, is zij ten

twee ure heden morgen gestorven. Eindelijk is zij dan ter ruste ingegaan. Gisteren nacht ben ik hier gekomen. ANNA is uitgeput van vermoeidheid en droefenis. Het arme meisje heeft zenuwtoevallen gehad, die zich bij mijne aankomst hernieuwd hebben. Hare afgebrokene smartgeluiden geleken naar die van een kind, als ook hare taal, die overigens vol was van geduldige berusting in Gods wil. „ Arme moeder! Nooit zult gij dan wederkeeren! Voor altijd weg!... in eene betere wereld!" Het was een tooneel, waarbij een vreemde geschreid zou hebben; men denke dus, wat ik, man en vader, ondervond! Ter naauwernood wist ik, wat ik gevoelde, nu eens vast als eene rots, dan week als de golf, die zich er tegen verbrijzelt. Wanneer ik deze woning vergelijk met hetgeen zij nog kort geleden geweest is, dan voel ik mijn hart ineenkrimpen. Zonder omgang, oud, ver van mijne kinderen, mijne lieve ANNA uitgezonderd, arm, onder lasten gebukt, moest ik dan nog haar verliezen, die alle gedachten met mij deelde, en wier toespraak steeds die angstige voorgevoelens stilde, die het hart doen breken, wanneer men ze alleen moet dragen. Zelfs de zwakheden van mijne arme CHARLOTTE waren mij nuttig, daar zij mij uit den kring mijner droeve overpeinzingen trokken.

„ Ik heb haar gezien! Dat gelaat, waarop daar mijn oog gevestigd geweest is, is, en is ook niet, dat van mijne CHARLOTTE, mijne levensgezellin gedurende dertig jaren. Het was nog wel dezelfde evenmaat van gestalte, hoezeer hare leden, weleer met bevallige buigzaamheid begaafd, thans door den dood verstijfd waren; maar die geelkleurige en krampachtig zaamgetrokken tronie, die het leven schijnt te bespotten, is dat het lief en lagchend wezen, welks uitdrukking zoo levendig en aanminnig was?... Ik wil het niet andermaal zien. ANNA vindt hare moeder weinig veranderd, omdat zij zich haar voorkomen herinnert, zoo als de geweldige pijnen het gemaakt hadden; mijne herinnering klimt op tot de tijden van ons geluk!... Wat zal ik nu doen met de massa denkbeelden, die dertig jaren lang haar eigendom waren? Lang nog voorzeker zullen zij haar gewijd blijven; maar ik zal van mijne smart geen schouwspel maken voor de wereld; ik zal niet de doorgaans meest gemaakte aller rollen spelen, die van een' ontroostbaren weduwenaar.

„ 18 *Mei.* Weder is er een dag aangebroken, een dag vrolijk schitterend voor geheel de buitenwereld. De lucht is

zacht, de bloemen lagchen ons toe, diamanten van dauw glinsteren op al de bladeren; maar dit gezigt zal haar niet meer verheugen, voor wie een liefelijke dag zulk een uitstekend genot was. Een kerker van lood en van hout heeft haar reeds omsloten; weldra zal de koude aarde haar bedekken. Neen, het is CHARLOTTE, de welbeminde mijner jeugd, de moeder mijner kinderen niet, die zij daar zullen gaan begraven tusschen de puinhoopen van *Dryburgh*, welke wij zoo dikwijls te zamen bezocht hebben! Neen, neen, ergens heeft CHARLOTTE de bewustheid van hetgeen ik voor haar voel! Waar en hoe? Dat kan ik niet zeggen. En evenwel zou ik de geheimzinnige, maar vaste hoop, dat ik haar in eene betere wereld zal wederzien, niet willen opgeven voor al, wat de tegenwoordige mij bieden kan. De noodwendigheid dier scheiding, eene noodwendigheid, die haar zelfs tot eene leniging maakte, die noodwendigheid en geduldige berusting zullen mijne troostbronnen zijn. Ik gevoel dat paroxismus van smart niet, dat anderen in dergelijke omstandigheden ondervonden hebben.

„Ik ben daar in hare kamer geweest. Geene stem, geen geluid, geene beweging! De indruk van het lijk was nog zigtbaar op het bed; maar de doode had men reeds naar elders vervoerd. Alles was net, gelijk zij het zoo gaarne had; maar alles was stil, stil als de dood!

„Ik herinner mij onze laatste zamenkomst. Zij hief zich in haar bed op, poogde hare oogen naar mij heen te wenden, en zeide, terwijl zij zich geweld aandeed om te glimlagchen: „Gij ziet er allen zoo treurig uit!" Dit zijn de laatste woorden, welke ik haar heb hooren uitbrengen, en ik haastte mij om heen te gaan, want het scheen dat zij niet de volle bewustheid had van hetgeen zij zeide. Toen ik, op het oogenblik van mijn vertrek, weder in de kamer trad, lag zij in diepen slaap. Die slaap is thans nog dieper!

„Zij zijn in de kamer der afgestorvene bezig; die kamer, zoo lang het verblijf van een huwelijksgeluk, waarop zij fier was. Ik hoor met haastige en zware treden gaan. In de laatste weken zou men er een bijtje hebben hooren gonzen. O, mijn God!"

Doch laat ons het gordijn voor die treurige tooneelen doen vallen, en liever de uitkomsten opgeven van des Schrijvers pogingen ter afdoening eener schuldensom van meer dan 120,000 pond sterling, (anderhalf millioen guldens) welke hij te be-

talen had. Niets inderdaad is merkwaardiger, dan die reeks van werkzaamheden en combinatiën na te gaan. In de eerste plaats dacht WALTER SCOTT er aan, om de werken te voltooijen, tot welker vervaardiging hij zich jegens CONSTABLE verbonden had, vóór dat nog die boekhandelaar bankbreukig werd: en hierin deed zich eene ernstige moeijelijkheid op. Een dier twee werken was vrij ver gevorderd. CONSTABLE had het onder den titel van *Woodstock* aangekondigd; daarenboven had hij den drukker BALLANTYNE het tot den druk vereischte papier toegezonden, en den Schrijver het bedrag van den prijs, waaromtrent men overeengekomen was, in briefjes betaald. Bij zulk eenen stand der zaken eischten nu de sijndics der falliet-massa van CONSTABLE de levering van *Woodstock*, onder verklaring dat zij bereid waren hunne overeenkomsten gestand te doen. SCOTT'S schuldeischers daarentegen beweerden, dat door de bankbreuk der uitgevers het contract vernietigd was, en SCOTT zelf hakte den knoop door met te zeggen: „Het werk zit in mijn hoofd, en zal er in blijven, liever dan dat ik het hun geef."

De uitgave van *Woodstock* en van het *Leven van* NAPOLEON, gevoegd bij andere letterkundige voordeelen, stelde hem in staat, om een eerste dividend van zes schellingen en acht pence per pond, dat is ruim een derde zijner schulden, te betalen. In 1827 gaf WALTER SCOTT de eerste reeks der *Kronijken van Canongate* in het licht in twee deelen, en in 1828 eene tweede reeks dier zelfde Kronijken in drie deelen, behelzende *het schoone Meisje van Perth*. Op het einde van dat zelfde jaar, zag het eerste gedeelte eener Geschiedenis van *Schotland* ten dienste der jeugd het licht, onder den titel van *Vertellingen eens Grootvaders aan zijnen Kleinzoon*. Dit bevallige werk werd met een tweede en derde gedeelte voltooid, makende in alles negen boekdeelen, die in 1829 en 1830 verschenen. In 1831 liet de Schrijver eene andere reeks, welke *Frankrijk* tot onderwerp had, in drie deelen uitkomen. *Anna van Geijerstein* had in het begin van 1829, mede in drie deelen, het licht gezien; en, als ware het om de kracht en buigzaamheid van zijnen geest te toonen, had SCOTT, gedurende hetzelfde jaar, achtervolgens (elk in een deel) twee godsdienstige Verhandelingen, onder den titel van *Preken van een' Leek*, en eene *Proeve over Tuinbouw en Boomteelt*, uitgegeven. In het volgende

jaar verrijkte hij LARDNER's *Encyclopedie* met eene uitmuntende Geschiedenis van *Schotland* in twee deelen, en de *Familie-bibliotheek* van den boekverkooper MURRAY met nog een boekdeel: *Brieven over Demonologie en Tooverij.* Dus zijn in den tijd van drie jaren, dat is te zeggen van het begin van 1827 tot het einde van 1830, negenentwintig oorspronkelijke boekdeelen uit zijne pen gekomen, dat is omtrent tien deelen in het jaar! Maar dat is nog niet alles: onder andere ontwerpen, om geld te maken, kwam WALTER SCOTT op het denkbeeld, om de geheele verzameling der *Waverley*-romans, in eenparig en zaamgedrongen formaat, met noten, voorredenen en platen, alles herzien en verbeterd, in het licht te geven. Diensvolgens, toen het eigendomsregt dier romans door CONSTABLE's schuldeischers in auctie gebragt werd, zag men, met niet geringe verwondering, hetzelve door een' der gewezen compagnons van dat huis voor de som van 8400 pond sterling weder inkoopen. Weldra vernam men, dat die koop voor rekening van SCOTT's schuldeischers geschied was, en dat de nieuwe uitgave, te hunnen voordeele, door den kooper den Heer CADELL zou geschieden. Zij zag inderdaad, in Junij 1829, het licht, en het debiet bereikte binnen korten tijd de geweldige hoeveelheid van 23,000 exemplaren. De Schrijver van *Waverley* geraakte hierdoor in staat, weder een dividend van drie schellingen per pond te betalen, hetwelk, zoo niet de interessen opgeloopen waren, zijne schuld tot bijna de helft verminderd zou hebben. Werkelijk had hij dus 54,000 pond sterling betaald, zonder nog de premiën der levensverzekering te rekenen, welke hij op zichzelven genomen had. Dit gedrag kwam ook zijnen schuldeischeren zoo vereerend voor, dat zij met eenparige stemmen besloten, hem de boekerij, de handschriften, het huisraad en zilver van *Abbotsford*, al hetwelk hij tijdens zijn ongeluk in hunne handen gesteld had, ten geschenke te geven.

In November 1830 nam SCOTT zijn afscheid als Griffier van het Hof van Sessiën, om zich geheel en al aan zijnen letterarbeid te kunnen toewijden. Het bewind van Lord GREY bood hem wel een toereikend pensioen aan, om hem het gemis der voordeelen van den post zelven te vergoeden; maar hij weigerde zulks, om niet tegen zijne staatkundige denkwijs te handelen.

Zoo hardnekkig een arbeid moest noodwendig zijn anders

fterk geftel ondermijnen; weldra vertoonden zich kenteekens van verlamming (*paralyfis.*) Dr. ABERCROMBY, van *Edimburg*, gebood den Dichter, op ftraffe des doods, zijn letterwerk op te fchorten; maar deze gehoorzaamde niet, en zette eene taak voort, welke hij als heilig befchouwde. Eene vierde reeks der *Vertellingen voor mijnen Hospes* zag in den loop des zomers het licht; zij bevatte *Graaf Robert van Parijs* en *het gevaarlijke Kasteel.* Maar de lamp was aan het uitgaan.

De Geneesheeren hadden hem den raad gegeven, verblijf te gaan houden in *Italië*; opfchorting van allen geestarbeid gedurende langen tijd liet nog eene laatfte hoop over. Hij ging, met zijnen oudften zoon en met zijne dochter ANNA, naar *Malta* fcheep. Van *Malta* begaf hij zich naar *Napels*; van *Napels* naar *Rome*, waar hij het overlijden van GÖTHE vernam, die hem had doen aanfporen, om door *Duitschland* en langs den *Rijn* naar *Engeland* terug te keeren, den weg nemende over *Weenen*, *Praag*, *Töplitz*, *Carlsbad*, *Munchen* enz. „ Doe hem toch wél begrijpen," had de eerwaardige *Duitfche* Dichter gezegd, „ dat hij onder ons dak volkomen „ zal zijn alsof hij te huis was, en dat hij overal den eer- „ bied en de bewondering vinden zal, verfchuldigd niet al- „ leen aan den Schrijver eener menigte belangrijke werken, „ maar ook aan den braven, talentvollen man, die geheel „ zijn leven aan de verbetering van het menschdom befteed „ heeft." In Mei verlieten de reizigers *Rome*, en begaven zich met groote dagreizen naar *Frankfort*; niettemin klaagde SCOTT, dat er te langzaam gereisd werd. Den 4 Junij had hij eenen aanval van *paralyfis*, die doodelijk geweest zou zijn, indien niet een getrouwe bediende de tegenwoordigheid van geest gehad had, om hem eene ruime aderlating te doen. Acht dagen daarna bevond hij zich bijna reeds ftervende in het *St. James-hôtel*, in *Jermyn-ftreet* te *Londen*, alwaar hij verfcheidene weken lang in bewusteloozen toeftand doorbragt, nu en dan flechts, in oogenblikken van eenige meerdere helderheid, het eenige woord uitende: *Abbotsford! Abbotsford!*

Zoodra het mogelijk werd hem te vervoeren, bragt men hem te *Blackwell* aan boord eener ftoomboot. Eindelijk zag hij *Abbotsford*, of liever *Abbotsford* zag zijnen ftichter weder, want SCOTT was in eenen toeftand van volkomene gevoelloosheid vervallen. Hij herkende niemand, zelfs niet zijne kinderen. Ten laatfte, toen zijne oude vriend, de

Heer LAIDLAW, zijn ſterfbed naderde, greep SCOTT diens hand, en ſtamelde met doffe ſtem de woorden: „ Thans bemerk ik, dat ik te *Abbotsford* ben." Eenige uren daarna ſcheen hij te herleven; hij deed zich naar zijne boekerij brengen, naar de onderſcheidene vertrekken, en zelfs naar de tuinen, die juist toen met de levendigſte zomerkleuren ſchitterden.

Deze gunſtiger toeſtand duurde verſcheidene dagen, zelfs herkreeg de zieke het gebruik zijner verſtandsvermogens in zoo verre, dat hij verlangde, nu eens de ſchoone gedichten van CRABBE, dan weder den Bijbel te hooren voorlezen. Het voorlezen van denzelfden genoemden Dichter door PHOEBE DAWSON had de laatſte oogenblikken van CHARLES FOX vervrolijkt.

De voor eene korte poos opgeklaarde nevel verdikte zich op nieuw. SCOTT geraakte buiten kennis; maar het ſcheiden van ziel en ligchaam, in een zoo krachtig bewerktuigd wezen, kon niet zonder eene geweldige criſis gebeuren. IJlen maakte zich van den ſtervende meester, wiens ſtuiptrekkingen eene laatſte maar vruchtelooze worſteling tegen den dood ſchenen. De uitgeputte natuur bezweek eindelijk. WALTER SCOTT gaf den 21 September 1832, ten half twee ure, den geest. Hij had een en zestig jaren eene maand en zes dagen geleefd.

Na des Dichters dood hebben zijne ſchuldeiſchers en het publiek zich niet onthouden, overdrevene geruchten te verſpreiden omtrent de door hem nagelatene ſchulden. Het is voor ons een pligt, den waren ſtaat der zaken op te geven.

Het overſchot der ſchuld was 53,000 pond ſterling; maar tot dekking dier ſom had men 22,000 pond, het bedrag der verzekering op het leven van den thans overledene; voorts 11,000 pond, die in handen der *Trustees* of Curators opgeloopen en uit letterkundigen arbeid en andere bijbronnen afkomſtig was. Er bleef dus nog ſlechts 20,000 pond ongedekt, de interesſen daaronder niet begrepen. Den 29 October had er eene bijeenroeping der ſchuldeiſchers plaats, om mededeeling te ontvangen van de aanbiedingen der familie van SCOTT, die zich verbinden wilde, om in den loop van Februarij de nog overige 20,000 pond te betalen, tegen quitantie wegens de geheele ſchuld. Met eenparige ſtemmen werd de voorſlag omhelsd, gelijk ook de volgende motie: „ De vergadering acht eene verdiende hulde te bewijzen aan

„ de nagedachtenis van Sir WALTER SCOTT, door haar „ innig gevoel van dankbaarheid te betuigen voor zijn edel- „ aardig gedrag te midden van moeijelijkheden en rampſpoe- „ den, die de pogingen van ieder ander verlamd zouden heb- „ ben, maar die zijne grootheid van ziel ſlechts te meer „ hebben doen uitkomen."

AAN MIJNEN VRIEND W. H. SCHMIDT, KUNSTSCHILDER, NA HET BEZIGTIGEN ZIJNER SCHILDERIJ, VOORSTELLENDE EENE BOETELINGE IN DEN KERKER; BERUSTENDE IN DE VERZAMELING VAN DEN WELED. GEB. HEER M. A. F. H. HOFFMAN, LID DER KONINKLIJKE AKADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN TE AMSTERDAM.

Daar ligt zij troost- en ſpraakloos neêr,
Met zonde en ſchuld belaân;
Geen ſtraal van hope lacht haar meer
In d'engen kerker aan.
't Blijft in haar ziel ſtikdonkre nacht:
Wat andren laafnis bied',
De ſchuld verteert haar levenskracht,
En — tranen heeft zij niet!

O neen! haar oog is uitgeweend,
Haar hart is moêgezucht;
En hoe zij nokt, en ſnikt, en ſteent,
Niets geeft haar' boezem lucht.
En hoe 't berouw haar ziel vervult,
(Ze ontzonk zoo diep haar pligt!)
Niets geeft haar vrijſpraak van de ſchuld
Bij 't nadrend Godsgerigt.

O, zie dien droefgeplooiden mond;
Die oogleên rood geſchreid;
Die vale doodskleur, die in 't rond
Op 't wezen ligt geſpreid!
Te zwak, kan zich de teedre hand
Niet vouwen voor 't gebed,
En, hooploos aan den grafkuilrand,
Grijpt haar geen hand, die redt.

Maar hoe! komt niets in 't kerkerhol
Dan 't kloppend hart te ſtâ?
Ja! van berouw en boete vol,
Vertrouwt ze op Gods genâ.
Al derft ook 't neêrgeſlagen oog,
Voor 't opzien, moed en kracht,
De Hemel ligt toch niet te hoog
Voor haar gebed en klagt.

En daarom brengt een achtbre grijz',
Met pij en kap bekleed,
Een dienaar Gods, op vrome wijs,
Haar troost in 't zieleleed.
Hij ſmeekt, met opgeheven hand,
Bewogen met haar lot,
Daar 't vuur van ernst in 't oog hem brandt,
Genâ voor haar van God.

't Is, of hij wil, dat ſtem en taal
Tot in den Hemel klink'.
Hij weet, Gods gunst kent perk noch paal,
Hoe diep de zondaar zink'.
Dus wijst hij haar op 't heilig kruis;
En, van Gods trouw bewust,
Brengt hij, wat ſtorm er in haar druisch',
't Geſchokte hart in rust.

Zij dan haar oog ook uitgeweend,
Haar hart ook moêgezucht;
De troost, dien 't vroom gebed verleent,
Geeft aan haar' boezem lucht.
Bid, vrome Priester! bid en ſmeek;
Reeds juicht der Englen kring,
Hoe ze ook het ſpoor der deugd ontweek,
Om uwe boeteling.

Ja, waar zóó 't neêrgeſlagen oog
Tuigt van 't gemoedsbeſtaan,
Daar neemt, vergevend van omhoog,
Genâ den zondaar aan:
Elk boetling, zoo vol ootmoedszin,
Als, SCHMIDT, uw kunst vertoont,
Zweeft eenmaal wis den Hemel in,
Waar vrijſpraak boete loont.

Rotterdam. J. VAN HARDERWIJK, RZ.

SWIFT ONDER DE ADVOCATEN.

In eene Asſiſen-preek had eens SWIFT die ſoort van Advocaten ſcherp doorgehaald, welke zich veroorloofden tegen hun geweten te pleiten. Hierover gebelgd, gaf zich een jong Regtsgeleerde aan harde uitdrukkingen omtrent de Geestelijkheid toe, en, haar als 't ware gelijk met gelijk willende vergelden, zeide hij onder anderen, dat, als de Duivel eens te ſterven kwam, er zeker een Geestelijke gevonden zou worden, die hem eene lijkpreek zou houden. „Ja zeker," zei SWIFT, „zou ik ze hem houden, en van den Duivel zeggen, wat hij verdiend had, zoo als ik het heden morgen van zijne kinderen gedaan heb."

EEN IER VOOR DE REGTBANK.

„Zijt gij ſchuldig of niet?" werd onlangs, naar *Engelsch* gebruik, aan eenen beſchuldigde voor eene regtbank te *Dublin* gevraagd. — „Wel, mij dunkt," kreeg degeen, die de vraag deed, ten antwoord, „juist daartoe zijt gij aangeſteld, om dat uit te vinden."

LAST DER RIJKDOMMEN.

Een onbemiddeld *Rusſisch* Edelman ontdekte toevallig in zijne kleine bezittingen ongemeen rijke goudaderen, zoodat hij weldra een vermogen van ettelijke millioenen bezat. Hij, die tot nog toe ſlechts beeren en ſabeldieren gejaagd had, gevoelde nu plotſeling begeerte naar *Parijs*, huurde loges in alle ſchouwburgen af, en verheugde zich reeds bij voorraad over het heerlijke leven, dat hij in de hoofdſtad der beſchaafde wereld leiden zou, toen hem, onder een ſchoonſchijnend voorwendſel, een verbod der *Rusſiſche* Regering gewierd van het Rijk te verlaten, opdat het uit de ingewanden van *Rusland* gegraven goud niet in *Frankrijk* verſpild mogt worden. Van dien oogenblik af is de jonge heer ten uiterſte mistroostig, en merkt zichzelven aan als een opgeſlotene — tusſchen *Moskou*, *St. Petersburg*, *Warſchau*, *Tobolsk* en *Odesſa!*

OOSTERSCHE LIBERALITEIT.

Die met den aard van het Oosterſche Despotismus en deszelfs zeer wezenlijk onderſcheid van dat in ſommige Europeſche Staten niet naauwkeurig bekend is, moet verwonderd

ſtaan, wanneer hij verneemt, met welk eene vrijmoedigheid ſoms de geringſte bewoner van eene *Perziſche* ſtad zich omtrent zijne Overheden, ja zelfs omtrent den geheiligden perſoon van den *Schah*, durft uitlaten. *Hadſchi* IBRAHIM, die eerſte Minister van *Perzië* geweest was, ten tijde toen Generaal MALCOLM dat land bezocht, verhaalde, tot bewijs van den vrijen moed zijner landslieden, aan de *Engelſchen* onder anderen de volgende Anecdote. Bij gelegenheid eener buitengewone belasting, welke de Gouverneur van *Iſpahan*, IBRAHIM's broeder, op den winkel van elk der neringdoende ingezetenen legde, drong een groenteverkooper naar de plaats door, waar de Gouverneur openlijk gehoor gaf, en riep uit, dat hij volſtrekt onvermogend was, om de opgelegde belasting te betalen. „Betalen moet gij ze, of anders de ſtad verlaten," was het antwoord. — „Ik kan niet betalen," zeide de man; „naar welke plaats moet ik dan gaan?" — „Gij kunt naar *Schiras* gaan, of naar *Kaſchan*, wanneer die ſteden u beter bevallen dan de onze," hernam de Gouverneur. — „Uw broeder," was het antwoord, „is Gouverneur van de eene dier ſteden; uw neef van de andere: welke hulp kan ik daar verwachten?" — „Zoo kunt gij aan het Hof gaan en u bij den *Sehah* beklagen, wanneer gij denkt, dat ik u onregt gedaan heb." — „Uw broeder, de *Hadſchi* (Pelgrim), is eerſte Minister," hervatte de man. — „Zoo loop dan naar de Hel," riep de driftig wordende Gouverneur, „en val mij niet langer lastig!" — „Waarſchijnlijk is wijlen de *Hadſchi*, uw vader, daar," antwoordde de burger, zonder zich van zijn ſtuk te laten brengen. Alle omſtanders lachten, en de Gouverneur, die zelf moeite had om ernſtig te blijven, gebood den klager heen te gaan; terwijl hij hem beloofde te zullen zorgen, dat hem niet te veel afgevergd wierd.

OP HET VERNEMEN VAN HET OVERLIJDEN DES HOOGLEERAARS N. G. VAN KAMPEN.

Hoe! is de hand verſtijfd, wie 't altijd werkzaam brein,
Met wetenſchap vervuld, bijna geen rust ooit gunde?
Is 't vriendlijk licht gebluscht, dat zucht voor deugd en kunde
Verſpreidde in elken ſtand? Ach! is die ziel, zoo rein,
(Veel meer dan 't klatergoud, dat ſoms zijn' glans deed tanen)
Van 't ſtof ontboeid? — Helaas! Heel 't Vaderland pleng' tranen
Op 't graf des Edlen, wien 't zoo dierbaar was, wiens vlijt
Zijn' roem, zijn' zeden, zijn' beſchaving was gewijd; —
Maar, telt, wat edel denkt, zijn' dood bij Neêrlands rampen,
Door deugd en kenniszucht vereert het best VAN KAMPEN.

Rotterdam, 17 Maart 1839. G. v. R.

EEN OUD BIJSCHRIFT IN EEN WAARDIG GRAFSCHRIFT VERKEERD.

VAN KAMPEN, vraagbaak ſteeds van jongen en van ouden,
Beidt hier den jongſten dag. Waarvoor moet men hem houden,
(O wijzen, meldt het mij, indien gij hier niet ſuft!)
Voor eerlijker van hart of kloeker van vernuft?

IJ.

WILLMAR.

Hoort, hoe des wijzen Willmar's taal
Klonk in der Belgenvadren zaal,
Tot roem des lands bijeengezeten:
„ Maakt, edle mannen, maakt nu vreê!
„ De kling blijv' vreedzaam in de ſcheê:
„ Het leger heeft zich wél gekweten.

„ De ſchande heeft het uitgevaagd,
„ Toen 't eens zoo deerlijk werd gejaagd,
„ En thans, door kiekens gaar te koken
„ In 't legerkamp bij Beverloo,
„ Geſtrekt op 't friſche roggeſtroo,
„ Geleden ſmaad met glans gewroken.

„ Pataten, vleesch en Diester-bier,
„ Genuttigd bij een koestrend vier,
„ En meerder ſoortgelijke plagen,
„ Heeft onze dappre legerſchaar,
„ Gedekt voor koude en krijgsgevaar,
„ Met onbezweken moed verdragen.

„ Oranje wierp, verſtijfd van ſchrik,
„ Op 't heldenkamp een' bangen blik,
„ En riep toen tot zijn granadieren:
„ Loopt, kindren, loopt, zoo hard gij kunt!
„ Kiest zelv' u een verzamelpunt
„ Aan de overzijde der rivieren!

„ Ja, 't leger heeft zijn' pligt betracht:
„ Voor onze ſchaar, met roem bevracht,
„ Is Hollands krijgsmagt weggedropen.
„ Hoezee! de zegekrans is ons!
„ Rust, Leopold, op zwanedons!
„ Gij kunt uw legertent nu ſloopen."

Herleef, Euroop! held Willmar's taal
Klonk vredelievend door de zaal.
Geluk, o volken! heil, o landen!
Want, had de man den krijg gewild,
Uw laatſte man werd óf gevild
Of moest in 't laatſte fort verbranden!

18 Maart 1839. v. E.

MENGELWERK.

VERHANDELING OVER DE GROOTE WAARDE EN VOORTREFFELIJKHEID VAN HET LIGCHAAM VOOR ONS BESTAAN, ALS DENKENDE EN REDELIJKE WEZENS.

Door

N. SWART.

Oud en wijd verfpreid is het begrip, dat de ftof, waaruit de wereld gemaakt is, de oorzaak is van het kwaad, in dezelve aangetroffen. God, zeide men, wilde een volmaakt geheel zamenftellen; maar de ftof, die men doorgaans als van eeuwigheid beftaande aannam, verzette zich daartegen, en zoo bleef in de best mogelijke wereld een inmengfel van kwaad over, door geene wijsheid of almagt te weren. En fchoon men zou moeten denken, dat de leer des Bijbels, die eene fchepping uit niet aanneemt, en dus ftof en vorm beide uit dezelfde volmaakte bron afleidt, dit denkbeeld ongerijmd maakt, er wordt echter al vroeg een aanhang in de Christenkerk gevonden, die bepaaldelijk de oorzaak der zonde zoekt in de ftof. (*) Ja, werd ook deze ketterij verworpen, er is blijkbaar niet weinig van haren inhoud overgebleven. Het fpraakgebruik van den Bijbel, volgens 't welk de geest tegen het vleesch wordt overgefteld, vooral de woorden van PAULUS: *het vleesch begeert tegen den geest en de geest tegen het vleesch, en deze twee ftrijden tegen elkander*, benevens vele foortgelijke, gaven hiertoe ligt aanleiding. En gelijk fommi-

(*) De *Manicheërs*.

ge oude wijsgeeren het ligchaam als een kerker voor de ziel beſchouwden, uit welke ontſlagen, zij eenmaal veel vrijer, magtiger en gelukkiger zou bevonden worden; zoo treft men er ook onder de Christenen aan, die, de opſtanding des vleeſches voor een louter zinnebeeld of ſchikking naar Joodſche begrippen houdende, de toekomſtige zaligheid daarin gelegen achten, dat wij, van alle last en beperking door het ligchaam ontſlagen, een geheel geestelijk leven van kennis, bewondering en aanbidding des volmaakten zullen leiden. Dit echter zoude op zichzelf als min gevaarlijk, ten deele zelfs aanprijſelijk te achten zijn, daar wij in allen gevalle toch moeten zeggen: *het is nog niet geopenbaard, wat wij zijn zullen*, indien niet de praktijk des Christendoms zich, op eene verkeerde wijze, naar zoodanige opvatting had geſchikt. Dezelve namelijk ſchreef nu de uitroeijing van alle zinnelijke aandoening en gevoel, de verzaking van alle genot en vreugde der aarde, de ontrukking aan alle maatſchappelijke betrekking en bezigheid voor, om zich in de wildernis, tusſchen naakte rotſen of ſteile kloostermuren, met bloote beſpiegelingen te voeden. Bij de geringſte hoeveelheid van ſchralen en onſmakelijken kost levende, met de ruwſte kleeding aangedaan, bijna zonder ſlaap, op den harden grond genoten, kastijdde men daarenboven zichzelven en beſtreed het ligchaam als eenen boozen vijand. Dat was het leven der zoogenaamde heiligen en volmaakten, die daardoor dan ook niet zelden tot droomen eener ontſtelde verbeelding werden opgevoerd, volgens welke zij met de Engelen, ja met den Eeuwigen zelv', als ligchamelijk verkeerden.

Ik erken, dit alles kan als overdrijving, verkeerde toepasſing en misbruik van onbetwijfelbare waarheden worden beſchouwd. Eene averegtſche opvatting van Bijbelſche lesſen, bij welke noch op de omſtandigheden des tijds, noch op de krachtige taal der Oosterlingen, vol beelden en gelijkenisſen, wordt gelet, is ligt genoegzaam, om deze dwaasheid te verklaren. Maar, zou toch dat oorſpronkelijke denkbeeld van de bedorvenheid

der ſtof, van de verwerpelijkheid van alles, wat uit het ligchaam voortkomt, van de noodzakelijkheid des verbrekens zijner boeijen, daartoe niet krachtig hebben medegewerkt? Zou men er niet de uitſpraak der H. Schrift zelve bij uit het oog verloren hebben, dat beide het ligchaam en de geest Godes zijn, ja het eerſte geſchikt is een tempel des H. Geestes te wezen? (*)

Althans ik heb het niet ongepast geacht, de groote waarde en voortreffelijkheid van het ligchaam voor ons geheele beſtaan, als denkende en redelijke wezens, aan te wijzen. De ziel kennen wij, ten beste genomen, alleen uit hare daden, als eene onbekende bron, als eene vooronderſtelling, waaruit zekere verſchijnſelen zijn te verklaren. Het ligchaam is voor oogen; wij mogen het onderzoeken, en deszelfs verrigtingen, ten opzigte van wijze en middelen, nagaan. Ware het te verantwoorden, dat wij dit om het andere verzuimden? Ik weet niet, of mijne toehoorders, en toehoorderesſen vooral, met zulk een meer wijsgeerig onderwerp ingenomen zullen zijn. Ik verzoek echter op te merken, dat geene afgetrokkene beſchouwingen, maar zigtbare, althans zinnelijke zaken ons daarbij zullen bezig houden. En is er ook niets nieuws onder de zon, zij zullen echter, bij het ſlot misſchien, toegeven, de zaak in dat licht nog niet beſchouwd te hebben.

Er zijn een aantal voorwerpen in de natuur, van welke wij de krachten en werkzaamheden kunnen opmerken en gadeſlaan, zonder dat wij van deze werkzaamheid of dit vermogen eenige reden kunnen geven. Wat de natuurkundigen aantrekkingskracht, de ſcheikundigen verwantſchap tusſchen bijzondere ſtoffen, de beoefenaars der natuurlijke historie groeikracht, en de geneeskundigen levenskracht noemen, dat zijn verborgenheden voor den mensch: hij kan de uitkomſten harer werkzaamheid,

(*) Dit verband blijkt duidelijk uit de Schrijvers der Nieuw-platoniſche ſchool, die, hoewel geene Christenen, niet zonder invloed op dezelve bleven.

derzelver wetten en voorwerpen bepalen; maar waarom en waardoor de verſchillende ſtoffen alzoo werken of bewerkt worden, is hem een onverklaarbaar raadſel. Er zijn andere voorwerpen, en het dierlijk ligchaam levert daarvan wel de klaarſte bewijzen, welker vermogens en werkzaamheid, voor een groot deel, naauwkeurig te berekenen zijn; bij welke, de grondſtoffe eenmaal zijnde gegeven, géene andere kracht dan des verſtands, des vernufts, der berekening wordt vereischt; van welke zich de mensch een volkomen begrip kan maken, ja die hij, voor zoo verre hem de noodige beſchikking over de zamenſtellende ſtoffen is gegeven, in eigene werken navolgt. Het is opmerkelijk, dat deze verklaarbaarheid van krachten en werkzaamheden in de natuurlijke voorwerpen toeneemt, naarmate die voorwerpen op eenen hoogeren trap van volmaaktheid ſtaan — in de planten meer dan in ſteenen en metalen, in de dieren meer dan in de planten. Alles b. v., waardoor zich het levend ſchepſel boven louter groeijende of nog lagere onderſcheidt, zijne vrije beweging, zijne eigene werkzaamheid voor onderhoud, veiligheid en voortduring, berust op eene werktuigelijke zamenſtelling zijner verſchillende ligchaamsdeelen, waarvan wij het kunſtig maakſel van ſtuk tot ſtuk kunnen nagaan. Het ware inderdaad te wenſchen, dat eenige oppervlakkige kennis van dit onderwerp meer tot de algemeene opvoeding gebragt werd, ja dat men jeugd en ouderdom op de wonderen opmerkzaam maakte, welke de wijsheid en zorge des Allerhoogſten op deze wijze doen kennen. Waarlijk, ieder levend ſchepſel is een proefſtuk van Gods hand; de onnavolgbaarſte werktuigkunde, het onnagaanbaarst vernuft en oneindige kunst brengen hier duizend zamenſtellen, duizend verſcheidenheden derzelven tot ſtand, over welke de nadenkende mensch verbaasd en opgetogen ſtaat. Elk voorwerp heeft den noodigen toeſtel voor zijne leefwijze ontvangen — de vogel om te vliegen, de visch om te zwemmen, de os om te grazen, de leeuw om te verſcheuren, de worm om te kruipen, met afwisſelingen zonder tal, met zeldzaamheden niet uit te ſpreken.

Doch onder allen is er geen, die meer onze bewondering verdient, dan de mensch zelf. Ik mag hierbij, in het algemeen, thans niet ſtilſtaan. Elk heeft daarvan ſomtijds gehoord. En wisten de vernuftige *Grieken*, op dien hoogen trap van beſchaving, geen ander beeld, dan dat van den mensch, uit te vinden, om den Vader der Goden en menſchen te vertoonen, dan ſchijnen wij het wel daarvoor te moeten houden, dat geene gedaante het grootſche en ſchoone, het vermogen en de diepe kennis beter uitdrukt, dan de menſchelijke gedaante. Ook onze heilige Boeken volgen dien regel, wanneer zij ons Engelen of andere hoogere wezens in de geſchiedenis voorſtellen. Ja zelfs bij de monſters der Oosterſche verbeelding ligt de menſchelijke gedaante ten grond. En dit althans komt ons voor blijkbaar te zijn, dat, zoo de geheele voortreffelijkheid van den mensch uit zijn ligchamelijk zamenſtel ook niet is te verklaren, deszelfs redelijke ziel toch wel bezwaarlijk in een ander ons bekend ligchaam tot dien trap van ontwikkeling en werkzaamheid zoude kunnen geraken.

Wij willen met het voornaamſte beginnen, met de ſpraak. Het behoeft geen onderzoek, of de dieren de ligchamelijke voorwaarden tot ſpreken, even zeer als de mensch, zouden bezitten. Mij ſchijnt deze opmerking over het geheel daartegen te pleiten, dat wij enkele vogels, die anders niet tot de ſchranderſte wezens behooren, en die er dan ook weinig gebruik van weten te maken, ſommige woorden kunnen leeren naklappen; terwijl wij den ſlimmen hond zoo min, als het paard, den olifant, of zelfs den aap, iets dergelijks kunnen leeren. En onze groote CAMPER moge het dan mis gezien hebben, dat laatstgenoemde door zekere windbuizen achter zijne kaken uitdrukkelijk belet wordt geregelde klanken voort te brengen, en de in zijne ſoort niet minder groote HERDER (*) daarin te onregt de zorg des Schep-

(*) In zijne bekende *Ideën zur Philoſophie* enz., waar ook CAMPER wordt aangehaald.

pers hebben opgemerkt, opdat zulk een wezen met zijne onreine brabbeltaal ons niet zoude hinderen, — het schijnt mij toch door zekeren geleerde (*) wat al te los daarheen gezegd: „ het dier zegt niets, omdat het niets te zeggen heeft."

Dit alles, zeg ik, behoeft geen naauwkeurig onderzoek, omdat wij in allen gevalle weten, dat de menschelijke tong en mond en keel de geschiktheid hebben, om niet alleen toonen, maar wel inzonderheid klanken van allerlei soort voort te brengen, ja die te doen afwisselen en elkander vervangen met eene snelheid en eene gemakkelijkheid tevens, welke wel geen door ons vervaardigd werktuig ooit zal kunnen navolgen. De vier en twintig letters, door ons gebezigd, drukken de grondklanken onzer taal, zij het dan meer of min gebrekkig, uit. En wat is er meer dan dit getal noodig, om eene eindelooze menigte van woorden uit dezelve zaam te stellen, die elk geheel anders luiden, elk eene andere mengeling en wisseling van klanken doen hooren, en elkander toch met eene snelheid opvolgen, die alle denkbeeld te boven gaat. In de ure tijds, die ik hier voor u zal spreken, bereken ik ten minste tienduizend lettergrepen en driemaal zoo vele letters noodig te hebben, om u mijne gedachten mede te deelen, en hoe weinig moeite kost dit mij; ja, hoe veel vermaak pleegt er de mensch in te vinden, om aldus, door middel der tong, zijne innige gepeinzen mede te deelen, menigmaal slechts sprekende om te spreken, of den medgezel zijne tegenwoordigheid door de ooren en den geest zoo wel, als door het oog te doen vernemen! Deze geschiktheid nu onzer spraakwerktuigen behoort geenszins tot de donkere, onverklaarbare vermogens, in de natuurlijke voorwerpen aangetroffen. Dezelve berust integendeel geheel op een

(*) Aangehaald door Prof. W. VROLIK, in twee schoone Voorlezingen in de Maatschappij *Felix Meritis*, over de overeenkomst en het verschil van sommige apensoorten met de menschen.

kunstig maaksel. Tong en keel, mond en lippen zijn er toe ingerigt. De stof, waaruit zij zijn zaamgesteld, maar vooral de vormen, welke aan dezelve zijn gegeven, de gemakkelijkheid der beweging van de tong in het bijzonder, op allerlei wijze en in allerlei rigting, en de tallooze spieren en spiertjes, die geschikt zijn om deze bewegingen voort te brengen, — ziedaar het kunstig middel, om de uitgeademde lucht des te dwingen, te sluiten, te slingeren en weêr los te laten, dat daaruit, als door een onnavolgbaar speeltuig, de vereischte klanken, woorden en volzinnen worden voortgebragt.

Doch, van welk een belang is dat vermogen der sprake voor den mensch! Wat is hij zonder hetzelve! Ziet het aan den doofstomme! Immers, schoon de gelukkigen, die door de spraak tot hooge kennis en vernuft zijn opgeklommen, dezen ongelukkigen door eene eigene uitgevonden taal te hulp komen, het uitnemendst geduld brengt hen toch immer slechts tot eene betrekkelijke hoogte. En de wet zelve behandelt hem niet als volkomen bij verstand. Bij een aantal volken wordt spraakvermogen en denkvermogen door hetzelfde woord aangeduid. Ons *rede* strekt er u van ten voorbeeld. En hoe zouden wij denken, indien wij de voorwerpen onzer opmerkinge niet onder eenig teeken konden brengen, om het daarbij vast te houden, ons te herinneren, en met andere voorwerpen, vroeger of later opgemerkt, in verband te brengen? Of hoe zouden wij hiertoe komen, hierin althans eenige belangrijke vorderingen maken, indien andere menschen ons daartoe niet te hulp kwamen? En zoo wij het niet konden, hoe zouden wij de een van den ander' leeren? Hoe zou een handel van gedachten, eene gemeenschap van kennis, eene zamenwerking van uitvinders en ontdekkers, volmakers en beschavers van allerlei kunst en wetenschap ontstaan, welke alleen hooge kunde en diep doorzigt mogelijk maken? Doch het spreken is den mensch eigen. Zoo min men ergens eenig beginsel daarvan bij de dieren opmerkt, die meest allen eenen bepaalden klank uiten, naarmate

van de gelegenheid en aandoening, op dezen of genen toon, met meerdere of mindere ſnelheid en herhaling voortgebragt — zoo min treft men eene menſchenſoort, hoe laag ook in beſchaving, aan, die niet eenigermate ſpreekt en eene eigene, ſchoon armoedige, taal bezit. Wij lezen in de eerſte hoofdſtukken van *Geneſis*, dat God de dieren tot ADAM bragt, opdat hij ze namen gave. En mij dunkt, hij zal daarmede gehandeld hebben, zoo als nog onze kinderen doen, die eene of andere uitſtekende eigenſchap des diers, allereerst zijne geluidgeving, tot eenen naam voor hetzelve ſtempelen. Althans men heeft in elke taal zulke woorden over, welke blijkbaar naar den klank gevormd zijn, zoo als kieviet en koekoek, welke vogels alzoo hunnen eigen' naam gedurig uitroepen, om ze als in gedachten te doen houden. Ik weet niet, dat er onder de wezens, die den mensch hier het naaste komen, ja den geheel onontwikkelden mensch, het jonge kind bij voorbeeld, in ſlimheid en opmerkzaamheid ver te boven gaan, een eenig gevonden wordt, dat neiging te kennen geeft, om klanken na te bootſen of eenig voorwerp daardoor aan te duiden. En zou dit in eene andere reden gelegen zijn, dan omdat hij geene gemakkelijkheid beſpeurt om de tong daartoe te buigen, omdat de natuur hem ſlechts ééne ſpraak leerde?

Is dit alles inderdaad niet uiterst opmerkelijk, G. G. H. H.? Zou deze inrigting van onzen mond niet de hoogſte oplettendheid verdienen? Zou ze niet tot de middelen moeten gerekend worden, om een verſtandig, redelijk wezen te vormen? Zou de mensch dit ooit geworden zijn, indien hij ſtom als de visch, aan éénen klank gebonden als menig dier, of ſlechts onbuigzaam van tong en gehemelte was, als wij de meeste ſchepſels moeten rekenen? En is dan dit ligchaam zoo geheel te verachten, met eenen kerker te vergelijken, of als eene zware boei te beſchouwen, welke wij ſlechts af te werpen hebben, om ons veel vrijer en ſtouter in de wereld der denkbeelden te verheffen? Integendeel, als het ſchip,

dat ons naar beter gewest voert, zoo verdient dat ligchaam, ontzinkt het ons ook eenmaal, toch den warmen dank des wezens, dat zich door behulp van hetzelve, uit de bewusteloosheid en den laagften dierlijken toeftand zoo hoog wist te verheffen.

Er is een ander deel van het menfchelijk ligchaam, dat niet minder tot zijne ontwikkeling en volmaking bijdraagt. Het zijn de handen, het zijn die kunftige werktuigen, welke hem in ftaat ftellen zoo vele nieuwe fcheppingen voort te brengen, van welke de natuur niets weet. De fpraak is flechts ten halve wat zij zijn moet, zoo lang het fchrift niet beftaat. En het fchrift is voor vele zaken ontoereikend, waar de teekenpen het niet te hulp komt. Doch wat zouden zij alle te beduiden hebben, hadden ze niet mede te deelen, wat de wetenfchap leert en van toepasfing maakt op de kunften en bekwaamheden, door de genoemde fcheppingen eerst mogelijk geworden? Waar beftaat ooit, wat wij befchaving, wat de Ouden zoo fchoon menschheid of menfchelijkheid noemden, zoo lang fchrift en kunst en wetenfchap nog in de kindschheid zijn? Maar dit alles laat zich niet denken zonder de hand, zonder dat wonderbaar kunstftuk, hetwelk, op alles af te rigten, in vermogen en fnelheid, bij den fchrijver, den toonkunftenaar, den werktuigkundige en zelfs den gewonen ambachtsman, vaak alle denkbeeld te boven gaat. Verbeeldt u het fchranderfte vernuft in eenig viervoetig dier, wat zal het er mede uitvoeren? Nergens vinden wij er een, dat eenig opzettelijk werktuig bezit, om de plaats der hand te vervangen. Want, wat zou de tromp van den olifant, alleen en zonder vingers, tot eenige zaamgeftelde werkzaamheid vermogen? — Men zegge niet, de vogel bouwt toch zijn kunftig nest, de bij hare juist geëvenredigde cel, noch beroepe zich op de afwisfelende vormen, in welke vogelnesten en woningen van infecten, naar mate van elks behoefte en ieders omftandigheden in het leven, voorkomen! Men voere dit niet aan, om te doen zien, dat het dezen fchepfelen alleen aan den vrijen geest en het werkzaam vernuft ont-

breekt, om den mensch, als kunſtenaars, op zijde te ſtreven! Wat toch zou de vogel met zijne pooten of met zijne ſneb, om te doen, wat de mensch doet? Wat zou het weinig vermogend inſect? Inderdaad, gelijk de kunstdrift, aan deze wezens eigen, voor ons tot de verborgene krachten behoort, zoo is het tevens blijkbaar, dat hun maakſel hen tot deze ééne kunst bepaalt; dat de bij, bij de vorming harer cel, ſlechts als een werktuig is te beſchouwen, hetwelk, door eene onbekende kracht in beweging gebragt, als onwillekeurig den vorm daarſtelt, welke voor het oogmerk van zijn beſtaan vereischt wordt; dat haar werk meer met telen, dan met maken of bouwen is te vergelijken.

Voorwaar, het fijne gevoel, in de toppen onzer vingeren gelegen, dat bij den blinde zelfs tot onderkenning der kleuren is te volmaken; de gemakkelijkheid, met welke wij door middel der hand alles aangrijpen, om het voor ons oog te brengen en in allerlei rigtingen aan deszelfs beſchouwing te onderwerpen; het vermogen, om de voorwerpen te ſchiften, te verdeelen, te veranderen en weêr zaam te ſtellen; de behendigheid, om een werktuig te voeren en het eene voortbrengſel als uit het andere te doen vloeijen — de natuur ſchenkt het ons, de ondervinding doet het ons meer en meer bezigen, de oefening volmaakt het, en de geest volgt het ligchaam ſchrede voor ſchrede, om zich heerſchappij over het geſchapene te bereiden. Het zijn de kunſten, het zijn de wetenſchappen, die den mensch volmaken. Zij, die elkander onderſteunen, elkander behoeven, vormen den ſtroom, op welken zich zijne ontwikkeling gedurig voorwaarts beweegt. Uit zijne natuurlijke geſteldheid als eerſte bron voortgevloeid, beſtaat hij in den beginne ſlechts uit zwakke beekjes, die echter ſtraks te zaamgevloeid, op iederen trap der beſchaving, nu op eens, dan langzamerheid, toevloed ontvangen en naar alle kanten leven en vruchtbaarheid verſpreiden. Doch, hoe ontſprong die bron, hoe nam zij toe, hoe beſtond zij, zonder de hand? Hoe werd de duisternis licht; hoe ontdekte zich

de wereld, met alle hare wonderen, aan het oog onzes geestes; hoe onderwierpen wij ons dezelve, en wierd zij ons middel tot ſtaag meerdere volmaking, zonder de hand?

Doch welligt werpt mij hier iemand de apen tegen, die in de natuurlijke historie zelfs als vierhandig gekenteekend ſtaan, en ons dus voor de helft in handigheid zouden moeten te boven ſtreven. De ontleedkunde is voor mij niet veel meer, dan eene herinnering uit jeugdiger leeftijd, en de vergelijkende ontleedkunde, die hier vooral zou te pas komen, meestal een onbekend veld, waar ik ſlechts nu of dan, bij toeval, een' aangenamen uitſtap mogt doen. Ik kan dus niet bepalen, of de hand van genoemde dier met de buigzaamheid en gebruikbaarheid der onze gelijk ſta. Ik kan alleen aanmerken, dat de uitſteekſels van dit wonderlijk menschachtig wezen blijkbaar ingerigt en aan hetzelve dusdanig geſchonken zijn, om op de takken der boomen, als op zijn natuurlijk verblijf, te leven en te wandelen. — Doch ik zal, om deze zwarigheid geheel ter zijde te ſtellen, tot een ander gedeelte of liever eigenſchap van het menſchelijk ligchaam overgaan — te weten, deszelfs eigenaardigen, opgerigten ſtand. Dezen bezit de aap niet; het is alleen door middel van een' ſtok, dat ſommigen den menſchelijken gang eenigzins nabootſen. Dezen bezit ook geen ander dier. En hij is het echter, welke ons niet alleen het gebruik onzer handen volkomen vrijlaat, maar welke ons ook, buitendien, tot vele werkzaamheden oneindig beter in ſtaat ſtelt. De dichters hebben daarvan, als het merk zijner verhevenheid, die den hemel, voor de aarde, aanſchouwt, met geestdrift geſproken. Men zou er niet minder juist den heerſchappijvoerder over de aarde uit kunnen kennen, die haar zoo gemakkelijk en als van zelve overziet. Doch, het is niet alleen de vertooning, het is de daad en waarheid dezer heerſchappij, welke op denzelven berust.

Denken wij aan het eenvoudigſte, aan den eerſten belangrijken grondſlag van alle beſchaving, den landbouw:

hoe zal het wezen, met het hoofd naar de aarde gebukt, de fpade voeren, den ploeg befturen, het koren maaijen en alle ander akkerwerk ten uitvoer brengen? Hoe zal het al verder het paard beteugelen of berijden? Hoe ftaat hij aan het roer, om grooter of kleiner vaartuig naar eisch te fturen? Hoe fmeedt hij, en onderwerpt zich die delfftoffen, buiten welker gebruik men den mensch nog nimmer tot een' belangrijken trap van magt en bekwaamheid zag opklimmen?

Ik heb u flechts hoofdzaken genoemd. Het zijn diegene, welke elk in het oog loopen. De natuur heeft ze ons tot vergoeding van andere hulpmiddelen en leidslieden gefchonken, welke aan de dieren verleend zijn. De mensch is, bij zijne geboorte, het behoeftigfte en hulpeloosfte van alle fchepfelen. Doch deze armoede is zijn rijkdom. Het medelijden bezorgt hem eene langdurige koestering, eene geregelde opkweeking, eene aanhoudende verkeering met anderen. Het gevoel van zijn gebrek doet hem naar dekfel en befchutting, naar wapens en verdediging uitzien. En tot geene bijzondere fpijze, leefwijze of klimaat bepaald, zoekt hij fteeds het betere, en bezorgt zich alle middelen, om het te verwerven. De nood is zijn eerfte, de onbeperkte lust zijn volgende tuchtmeester; en niet flechts weet hij zijne zintuigen, zijne krachten, zijne middelen van aanval en verwering gedurig te vermenigvuldigen of te verfterken — maar het zijn inzonderheid de zaden, in hem boven alle dieren kiemende, welke op deze wijze meer en meer tot ontwikkeling geraken.

Wat er verder in de bewerktuiging van den mensch gevonden worde, dat hem boven de dieren verheft, wage ik niet breedvoerig te verklaren. Het blijkt door de ondervinding, dat herfenen en zenuwen de voorname zetels van leven en gevoel, bij de meeste dierlijke wezens zijn. Gelijk van den ftoomketel de kracht uitgaat, die door bepaalde kanalen op de werktuigen wordt aangebragt, welke daardoor in eene bepaalde beweging geraken — zoo fchijnt de wil van het hoofd uit te gaan,

om door de zenuwen op het fpiergeftel te werken. En-gelijk, wederom, de kruisfpin in het midden van haar weeffel opmerkt, wat er in eenig gedeelte van hetzelve voorvalt, zoo fchijnt de ziel (de perfoon of het ik) haren zetel in de herfenen geplaatst te hebben, om van daar alles waar te nemen, wat het gevoel, door vijf verfchillende zintuigen, van buiten of van binnen ondervindt. Wij ftooten hier wederom op die onbekende krachten, die ons ten opzigte van het hoe en waarom ten volle in het duistere laten. Maar het ontleedmes leert die gefteldheid van de genoemde deelen kennen, welke met den meerderen of minderen trap van verftandelijke volmaking ftandvastig gepaard gaan; en deze wijst den mensch, buiten tegenfpraak, de hoogfte plaats onder allen aan. Zijn hooge en fraai gewelfde fchedel is inderdaad het kenmerk van eenen verheven' aanleg. En wat wij in de behandelde deelen van zijn ligchamelijk zamenftel met oogen kunnen aanfchouwen, dat mogen wij van het minbekende gerust vermoeden.

Zietdaar dan, M. G. H. H., wat ons het onderzoek, de oplettendheid op het zigtbaar maakfel van den mensch leert, om zijne hooge voortreffelijkheid boven alle ons bekende fchepfelen eenigermate te verklaren. Zouden wij dit moeten verachten, omdat het ons tot oplosfing der moeijelijke vraag toch niet toereikend fchijnt? Zou het beter zijn, ons, tot dat einde, geheel op eene onbekende kracht te beroepen, van welke wij niets weten? Zouden wij het daarvoor moeten houden, dat de redelijke ziel, als een op zichzelf ftaand wezen, de tijdelijke bewoonfter van deze leemen hut, dat alles doet — ja, nog veel volkomener denken, gevoelen, willen en handelen zou, indien zij in die hut, als in eenen kerker, niet opgefloten, noch aan het vleesch, als aan eene zware boei, gebonden ware? Ik beken, het kan zijne nuttigheid hebben, fommige zaken ondoorzocht te laten en op bloote onderftellingen te redeneren. En zoo kan men ook de ziel, als een gegeven iets, aannemen, hare werkzaamheid volgens de onder-

vinding bepalen, en haar wezen door gevolgtrekking en afgetrokkene redenering nader pogen te leeren kennen. Maar, is zulk eene handelwijze toch niet als een noodmiddel, of als een maatregel bij voorraad te beschouwen, die ons gebiedt, ten gelegenen tijde op het ondoorzochte terug te komen? Of is eene gebrekkige kennis niet boven eene geheele onkunde en bloote onderstelling te kiezen? Althans mij komt het niet zoo geheel dwaas voor, het redelijk vermogen van den mensch als eene rijpe vrucht uit de dierlijkheid te willen doen opgroeijen, door die middelen, welke de natuur aan zijn ligchaam geschonken heeft. Doch, hoe diezelfde ontwikkeling zou plaats grijpen zonder deze middelen — zietdaar, M. M. G. G., een voor ons geheel onbekend land, een veld van vooronderstellingen, waarop ook de schranderste zich bezwaarlijk van tegenspraak met zichzelven onthoudt.

Wij herhalen, er bestaan in de natuur verborgene krachten, welker werking wij zien, maar welker middelen, om zoodanig werk voort te brengen, voor ons in een ondoordringbaar duister zijn geplaatst. Er zijn ook andere, welke wij kunnen nagaan en berekenen; en hoe hooger eenig schepsel op de ladder der wezens staat, hoe meer zijn maaksel, ter bereiking van bepaalde einden, doorgaans voor ons openligt — bij de plant meer dan bij de delfstof, bij het dier meer dan bij de plant. En inzonderheid de vrije beweging van het dier, datgene, wat hetzelve hoogst verheft, wat het het meest tot den zelfstandigen mensch doet naderen, rust bijna geheel op werktuigkunde en berekenbare middelen. Zou dan de mensch, waar hij zich nog hooger verheft, zou het edelste en beste in hem, zijn denkvermogen, tot die zaken behooren, welke, als de zwaarte van den steen of de zeilsteenkracht van den magneet, aan geene verklaarbare, redelijke werkzaamheid doen denken? Neen, op eene fijner en edeler bewerktuiging moet het gevoeliger en hooger leven des menschen, boven het uitnemendste dier, mijns oordeels, geacht worden, althans

grootendeels te zijn gegrond; en vooral de middelen, om dit hoogere leven te ontwikkelen, te beſchaven, te volmaken, moeten in de eigene werktuigen, waarmede hij dezelve betoont en aan den dag legt, in zijn ſpraakvermogen, ja ook in zijne handen en ganſche maakſel, worden gezocht. De mensch is, maar één; zijne verdeeling in ziel en ligchaam, juist geſproken, ligt eene kunstverdeeling, gelijk die van hoofd en hart, ſmaak en gevoel, in zichzelve onafſcheidelijk. (*) Spreekt men trouwens niet van den verſtandigen, redelijken, zedelijken of godsdienſtigen mensch; even of elk van dezen op zichzelven ſtond, daar het toch het eigen juweel is, dat van verſchillende facetten onderſcheidene ſtralen terugkaatst? Spreekt niet de Bijbel zelf, daar hij doorgaans van ziel en ligchaam gewaagt, door PAULUS mond, van *uwen geheel opregten geest en ziel en ligchaam?* En moest niet het eene of het andere eene dwaling zijn, wanneer wij hier aan eene eigenlijke onderſcheiding dachten?

Maar, bedrieg ik mij, of gaat hier en daar bijna een onwillekeurige kreet tegen mij op, ja lees ik uwe afkeuring in het gloeijend oog? „ Hoe! zóó ſpreekt een Leeraar van de Godsdienst, zóó een Verkondiger van Onſterfelijkheid en Oordeel?" Ja, M. G., en zonder eenige vrees, dat zijne belijdenis van die groote waarheden daarbij in het minſte te ſchromen hebbe. Gunt mij nog eenige oogenblikken, om u deze zwarigheid op te losſen.

(*) Ik wil hier nog eenmaal herhalen (zie lager), dat deze éénheid van ziel en ligchaam geen bepaald gevoelen van mij is. Ik weet, hoe weinig men in deze zaken bepalen kan, en hoezeer de algemeene denk- en ſpreekwijze, vooral der Christenen, mij daarin tegen is. Mijn doel was alleen, zekere eenzijdigheid tegen te gaan, de dwalingen, daaruit voortſpruitende, te beſtrijden, eene proeve te geven, hoe onafhankelijk ons allerheiligst geloof van menſchelijke opvatting en beſchouwing in wetenſchappelijke zaken veelal is, en de zorge van het Opperwezen meer en meer in het licht te ſtellen.

Wat den Oneindige betreft, wij kunnen Hem niet vinden; Hij bewoont een voor ons ontoegankelijk licht. Zijne werken verkondigen Hem ons, als den Magtige, den Wijze, den Weldadige, die begin noch grenzen heeft, welke Hem zouden beperken. Maar waar en hoe Hij werkt; hoedanig zijn wezen zij; alwat wij er van zeggen, is bekentenis onzer onwetendheid. Hij is een geest — dat is te zeggen, men ziet Hem niet, men tast Hem niet, men achterhaalt Hem zelfs met de verbeelding niet; en toch bestaat Hij; want Hij werkt. Vraagt het de geschiedenis der wijsgeerte, van de allervroegste tot op dezen laatsten tijd, en zie, hoe men worstelt, om zich aan iets vast te houden, ja hoe de eenige wijsheid, die tot geene dwaling voert, blijkt deze te zijn, dat men zijne onkunde erkent. Dat leert ons ook de Bijbel; hij zegt het uitdrukkelijk: *wij kunnen Hem niet vinden;* Hij bewoont een ontoegankelijk licht. Maar zijne deugden, zijne liefde, zijne heerschappij over de natuur, die kennen wij, die gaf Hij ons in CHRISTUS te lezen. Wie in dezen gelooft, voor dien is alle twijfel opgeheven, de duisternis licht geworden.

En wat in het bijzonder het andere leven aangaat, waar de buik en de spijze zullen te niete gedaan worden, en wij zullen zijn als de Engelen Gods; het zal thans niet ligt door iemand ontkend worden, dat de bewijzen voor dat leven, eertijds op de onstoffelijkheid en daarom onvergankelijkheid der ziele gebouwd, van weinig aanbelang zijn. Wat een begin gehad heeft, waarom zou het geen einde kunnen hebben? Wien de wil van God alleen te bestaan gebood, waarom zou hij langer duren, dan God hem doet bestaan? En is niet inzonderheid opwekking uit den dood de vorm, onder welken het Evangelie ons het nieuwe leven voorstelt? Ja, laat zich Apostel PAULUS niet in het breede over de heerlijke ligchamen uit, die dan dit broze ligchaam zullen vervangen? En toch het zal ons ligchaam zijn; wij zelve zullen het wezen, die alzoo veranderd uit de

groeve te voorſchijn treden. Hij, die de dingen, die niet zijn, roept alsof ze waren, roept en verzamelt ook ons uit het ſtof terug; en niet als geesten, als verheerlijkte menſchen volgen wij de eeuwige gloriebaan, den onſterflijken geopend. (*)

Ja, niet onſchadelijk ſlechts, heilzaam ſchijnt mij *deze* beſchouwing der zaak voor het geloof te mogen worden geacht. De moeijelijkheid, om zich het afzonderlijk beſtaan der ziel voor te ſtellen; de vraag, waar was dezelve, gedurende de uren lange onbewustheid van den ſchijndoode; de opmerking, dat de geest met het ligchaam afneemt in den zwakken grijsaard, deden wel eens twijfel aan de voortduring ontſtaan. En ſchoon het ook

(*) Uit deze voorſtelling der zake volgt niet volſtrekt, dat het eeuwige leven eerst met de opſtanding ten jongſten dage zou beginnen. Ondertusſchen vereenig ik mij met den ſchranderen BOSVELD, in zijne *Voornaamſte Waarheden van het Christendom*, waar hij zegt: „ Wanneer de Christenen „ van onzen tijd van den *dood* en het *leven* daarop volgende „ ſpreken, dan valt het denkbeeld *allereerst* op den ſtaat „ der *afgeſcheidene ziel* na den dood, en men vooronderſtelt „ vooraf, dat die ziel, terwijl het ligchaam naar het graf „ gaat, onmiddellijk in eenen ſtaat van geluk of ongeluk is, „ zonder dat men bijna aan de wederopſtanding denkt. Doch „ het heeft in het lezen van het Nieuwe Testament mijne aan„ dacht dikwerf tot zich getrokken, dat de denkwijs der „ menſchen toen op eenen anderen toon ſchijnt geſtemd te „ zijn geweest. Immers, zoo niet altijd, ten minſte door„ gaans vallen zij met hunne gedachten van den dood, of „ eindpaal dezes levens, onmiddellijk op de wederopſtanding, „ zonder *den tusſchenſtand der ziele*, welke nu al onze aan „ dacht tot zich trekt, in aanmerking te nemen. JOANN. „ VI: 39, 40 enz. Even gelijk in het geval van J. C. de „ Schrijvers des N. T. van den zoon des menſchen, alzoo „ ſpreken zij, ten aanzien van onze opſtanding, ook altijd „ van den *geheelen mensch.* Zij beſchouwen den mensch be„ ſtendig als *een eenig geheel*, als *een eenig ding* of *voor„ werp.* En van dit eenig voorwerp zeggen zij: *De mensch „ ſterft, de mensch zal opſtaan, opgewekt worden* enz." IIde D. bl. 115 en 126.

niet aan gronden ontbreke, om dien twijfel te bestrijden, het wordt toch ligt gevaarlijk te willen *weten*, waar alleen geloof kan bestaan — geloof aan God, aan zijne scheppende almagt, aan zijne regtvaardigheid, aan zijne onfeilbare belofte, aan Hem, dien Hij uit den dood heeft opgewekt.

Ik verlang echter niet, dat men te veel aan mijn voorstel hechte. Het is genoeg, zoo ik bewezen heb, dat wij Gode ook voor dit broze ligchaam den grootsten dank verschuldigd zijn; dat wij van harte mogen toestemmen: *God zag al wat Hij gemaakt had, en ziet het was zeer goed.* Vele dingen zijn van onderscheidene kanten te bezien — en wij twisten ligt en veroordeelen elkander, omdat wij de een den ander' slechts ten deele verstaan (*), terwijl bij nadere opheldering alles op hetzelfde neêrkomt, hetzelfde heilzame bestreven de gewenschte vrucht is. Heb ik iets mogen bijdragen, om u daarvoor te waarschuwen, dan zij er van de gegrondheid des denkbeelds, wat er wil, ik heb niet te vergeefs gesproken. En had het nieuwe voor sommigen ten minste iets aanlokkelijks en boeijends, dan hoop ik daarin de vergoeding voor mijne zwakke voordragt te hebben mogen vinden.

(*) Ik herinner mij in gesprek met een' man, die zich het eenvoudig Christendom lang ontgroeid achtte, en enkel als Critisch Wijsgeer aan God en onsterfelijkheid geloofde, mij een woord over de mogelijke eenheid van den geestelijken en ligchamelijken mensch te hebben laten ontvallen; waarop de man mij aanzag op eene wijze, alsof ik de grootste ketterij had uitgestooten, terwijl hij toch had moeten weten, dat juist zijne gronden van geloof althans met zulk eene vraag niets te doen hadden.

DE AARDBEVING TE BUCHAREST IN HET JAAR 1837.

— Men gaf er, in den *Franschen* schouwburg, het stuk *Angelo*. Ik zal dien avond nimmer vergeten (zegt

een ooggetuige.) Voor de eerste maal had zich een talrijk publiek in de zaal verzameld. Zoo even had het negen ure geslagen, en HOMODEI dreigde juist THISBE den dolk in het hart te stooten, wanneer zij over het voorgevallene niet het diepste stilzwijgen bewaarde, toen plotseling de tooneelisten schenen te waggelen; te zelfder tijd hoorde men een geweldig gekraak; de lichtkroon zwaaide snel heen en weder; de banken stieten tegen elkander, en de galerijen werden als door eene onzigtbare hand geschud. Onder het publiek was de schrik op al de aangezigten te lezen, en een kreet van ontzetting weërgalmde door de geheele zaal; ieder wil zich redden; allerwegen ijlt men naar de deuren; er ontstaat een schrikkelijk gedrang, en de vrees kent geene grenzen meer. Vorsten, *Bojaren* en boeren, Acteurs en Diplomaten verdringen elkander, want alle onderscheid van rang of stand heeft opgehouden. Men wil vlugten; men wil naar buiten; dit is het eenige streven. Eindelijk geraakt men op straat; maar, o schrik! thans voelt men ook de aarde onder zich bewegen, en kan op de beenen niet blijven staan. Steenen, planken vliegen ons over het hoofd. Aan alle kanten ziet men huizen instorten. Een helsch geraas, voor hetwelk alle uitdrukkingen te zwak zijn, verbijstert de menschen, die, Gods almagt zoo schrikbarend ziende werken, met angst en innigheid deszelfs bescherming inroepen. Roerloos van ontzetting, verwacht men niet anders, dan dat de aarde zich openen en geheel de groote stad verzwelgen zal. Drie minuten lang (een buitengewone duur voor zulk een natuurverschijnsel) hield deze vreesselijke aardbeving aan, en gedurende dien tijd zweefden wij tusschen leven en dood, zonder dat wij in staat waren elkander onderling eenige hulp te bewijzen. In den treurigen toestand, waarin wij ons bevonden, vermogten wij slechts op de knieën voort te kruipen, en terwijl wij de eene plaats verlieten, waar wij ons leven bedreigd zagen, ijlden wij misschien op eene andere den dood te gemoet. Ik schreide en had

reeds de hoop op levensbehoud vaarwel gezegd; ik riep om mijne moeder; het geloei van den grond, het kraken der gebouwen en het angstgeschreeuw der ongelukkigen was het eenige antwoord, hetwelk ik vernam. Eindelijk hield de aardbeving op; wij waren gered, vielen elkander in de armen., en dankten de Voorzienigheid, dat zij ons ditmaal genaderijk gespaard had. Doch welk een akelig schouwspel vertoonde zich thans aan ons gezigt! Welk een beeld van jammer en verwoesting! Omgeworpen paleizen, verbrijzelde huizen, straten vol puin! overal lagen onder hetzelve dooden en verminkten. Nog nimmer had men te *Bucharest* zoo sterk eene aardbeving ondervonden; had dezelve nog slechts ééne minuut geduurd, zoo zou geen gebouw op zijne plaats gebleven zijn. Wanneer ik tegenwoordig dezen tijd herdenk, zoo komt zij mij als een droom, als een schijnbeeld mijner verbeeldingskracht voor; zoo lang het verschijnsel aanhield, kon men niet anders denken, of de Oordeelsdag was daar. Alle gebouwen zonder onderscheid bleken meer of minder beschadigd te zijn. De instorting van een enkel klooster, dat zeer zware muren had, deed aan 200 menschen den dood vinden. De nu eerstvolgende tijd werd besteed om het puin weg te ruimen, waaronder de dooden begraven lagen. Ook in andere steden omstreeks *Bucharest* werd deze aardbeving gevoeld; in eene derzelven stortte eene kazerne in, en begroef 500 soldaten. Des anderen daags bespeurde men, op hetzelfde uur, weder eene aardbeving; maar zij was veel zwakker, en veroorzaakte geen ongeluk. Ondertusschen bedaarde de schrik nog in geruimen tijd niet, en men wachtte telkens eenige nieuwe ramp. Wat mij betreft, deze vrees kwelde mij niet; maar ik verlangde, zoodra mogelijk het afschuwelijke land te verlaten.

HERINNERINGEN AAN EEN' TIENDAAGSCHEN REISTOGT LANGS DEN RIJN, IN SEPTEMBER 1838.

(*Briefswijze medegedeeld aan eenen Vriend, door*
H. F. T. FOCKENS.)

„Gij moest die door u aangestipte punten een weinig uitbreiden, en het stuk dan in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* ter plaatsing aanbieden." Dit waren uwe vriendelijke woorden, mijn waarde! toen ik het dorre schema van mijn uitstapje aan den *Rijn* in den afgeloopen' nazomer, u mededeelde, en gij, verbaasd, zoo als gij zeidet, dat ik zoo veel in zoo kort tijdsbestek gezien had, uw verlangen uitdruktet van nog iets naders, en dat meer geregeld, dan in een los gesprek geschieden kan, te vernemen aangaande landen en steden, nimmer door uzelven bezocht. Maar, eilieve! schrikt gij thans niet voor mij, nu gij werkelijk vervuld ziet, wat ik toen meende van de hand te moeten wijzen? Ik althans beken met huivering de pen te hebben opgevat, daar mij de STERNE's, de DE LAMARTINE's enz. enz. voor den geest zweefden, onder wier humoristische of pathetische en doorgaans elk in zijne soort hoogbelangrijke verhalen ik, vooral vroeger, de aangenaamste mijner uitspanningsuren heb doorgebragt. De zucht intusschen, om mij en mijnen togtgenoot de heerlijke beelden van het verledene nog eens voor den geest terug te roepen, en tevens u en anderen op te wekken, om het ons in een volgend schoon saizoen eens na te doen, heeft over mijne bedenkingen gezegevierd, en mij tot het stellen van een stuk genoopt, dat aan den gewonen kring mijner studiën vreemd is, en welks onderwerp ik zelf gevoel, dat niet onder de merkwaardigste of gewigtigste kan gerangschikt worden. Hoe dit zij, ik heb in de goddelijke *Rijn*-streken rondgedoold met een zoo weêrgaloos genoegen, dat, moge de mededeeling mijner ondervindingen ook geene verdere waarde hebben, dan deze, dat het pas genoemde doel er door bereikt wordt, ik den tijd, aan het schrijven dezer bladen besteed, geenszins verloren zal achten.

Na door de leerrede, die ik Zondag den 9 Sept. l. l. hoorde, gesticht te zijn, nam ik den wandelstaf op, om mij, door het bevallige *Velp* henen, langzaam naar *Arnhem* voort

te ſpoeden. Ik behoef het u, die dit plekje gronds ook meer dan eens, te voet zoowel als in een luchtig rijtuig gezeten, bezocht, niet te zeggen, hoezeer het eerſte op eenen ſchoonen zomer- of herfstdag boven het laatſte te verkiezen is. De fraaije equipagiën, de netjes uitgedoste kerkgangers en wandelaars, die ik op mijnen weg ontmoette, droegen, met de gulle ontvangst bij Ds. BOSCH, den bekenden uitgever van reizen in onze *West-Indiſche* bezittingen, genoten, het hunne er toe bij, om mijne wandeling naar *Arnhem* tot eene der alleraangenaamſten te maken. Genoemde Schrijver, thans gepenſioneerd Emeritus van *Curaçao*, met wien ik kort te voren kennis had gemaakt, verſtrekte mij het een en ander, dat mij op mijn *Rijn*-togtje van nut zou kunnen zijn, en gaf mij tevens, daar hij nu juist zelf van een kort uitſtapje in die rigting was teruggekeerd, een allezins welkom berigt nopens de oorden, die ik het eerst zou doortrekken. Wat is het reizen toch iets heerlijks! dacht ik bij het verlaten dezer nette hofſtede; het brengt een' geest van wereldburgerſchap, belangrijkheid van onderhoud, en de beoefening van vele kleine pligten voort, die het maatſchappelijke verkeer veraangenamen.

Onder gunſtige voorteekenen werd alzoo de tour begonnen, en ſedert ik van dierbare betrekkingen, die mij na de kerk met rijtuig tot aan het *Velper* tolhuis gebragt hadden, afſcheid nam, had ik, tot aan de intrede in *Gelderlands* hoofdſtad, niet dan aangename ontmoetingen. Ook hier ſcheen mij mijn goede geleigeest te willen blijven vergezellen. Ik trof toch ten huize van den vriend, door wiens tusſchenkomst ik bij den Policie-Kommisſaris eene *carte de ſureté* zou erlangen, terſtond hem aan, die met mij dit ſpeeltogtje zou doen. Te zamen gingen wij daarop naar den gezegden Ambtenaar, die ons verzekerde, dat wij met onze documenten zonder verlet tot *Maintz* en *Frankfort* zouden kunnen doorreizen, hetwelk ook door de uitkomst ten volle is bevestigd geworden. Te weten, ik had mij, onzeker er van zijnde, of de excurſus, dien ik uit *Gelderland* voorhad te doen, wel ten uitvoer komen zou, in mijne provincie niet van een' reispas voorzien. Middelerwijl had mijn broeder later den, hem als Zeeofficier noodigen, buitenlandſchen verlofbrief van het Ministerie voor de Marine bekomen. Deze koninklijke licence dan werd door de *Duitſche* beambten allezins voldoende geoordeeld, zoodat bij voorbeeld de Kommandant van

Ehrenbreitſtein het ſtuk teruggaf met een' *Schein* voor den wachtdoenden Officier, waarop te lezen ſtond: *Herr F. und Begleitung;* wijl namelijk mijn naam, als die des reisgenoots van den Officier, mede in het *Arnhemſche* viſum van hetzelve was opgenomen.

Zal ik u nu een tafereel gaan ophangen van den indruk, dien de voorwerpen, welke men aan deze oostelijke grenzen van *Nederland* aanſchouwt, op mij maakten? Verwacht iets dergelijks eerder op de volgende bladen; want het hier geziene kon bezwaarlijk mijn gemoed in verrukking brengen. Wat den weg van *Arnhem* tot *Nijmegen* belangt; *c'est tout comme chez nous*, moet een inwoner van *Vriesland* hier met den *Franschman* zeggen; en de heerlijke partijen aan gene zijde van laatstgenoemde ſtad, tot en met *Kleef*, had ik meer dan eens bezocht: zoodat wij, om geen' tijd te verliezen, *Beek* en *Upbergen*, *Berg en Daal* enz. ſlechts door en langs reden; terwijl mijn reisgenoot meermalen de gelofte deed van hier ter gelegener tijd ook eens zijne hulde aan de ſchoone natuur van den vaderlandſchen bodem te zullen brengen.

Onder deze en dergelijke opwekkende geſprekken rolden wij tusſchen de *Nijmeegſche* heuvelen in onze diligence naar de grenzen voort. Doch, om niet terſtond tot eene anachronisme te vervallen, moet ik opmerken, dat we eerst nog te *Nijmegen* overnacht hebben. Het bevallige *Lenth* werd nu nog dubbel aangenaam in mijne oogen door de ſchare van *Nijmegers*, die, in het ſchilderachtig aan de *Waal* gelegene koffijhuis, onder muzijk, welke heerlijk over het watervlak klonk, den ſchoonen Zondagavond kwamen doorbrengen. Aller oogen waren thans op ons reizigers gevestigd, die gezamenlijk uit het rijtuig op de gierbrug overſtapten. Gij kent die vreemde wijze van overvaren, waarvan ik vervolgens, te *Dusſeldorp* en elders, nog meer proeven zag. Bij het aanlanden der drijvende brug aan gene zijde, werden wij in onze beſchouwing der fraaije partijen, die deze overtogt aanbiedt, terſtond geſtoord door eenen Officier van het garnizoen, aan wien wij onze pasſen moesten ter hand ſtellen. Het *Belvedère* en *Valkenhof* werden daarop door ons bezocht. Aan de antiquiteiten en andere merkwaardigheden, die deze, vooral uit een natuur- en aardrijkskundig oogpunt beſchouwd, ongemeene *Nederlandſche* ſtad in zich bevat, viel niet te denken, daar de avondſtond ons, onder de wandeling door hare breede, hellende ſtraten, te vroeg verraste.

Wat ik ſtraks van vorig bezoek en voornemens voor de toekomst ſchreef, deed ons in dit gemis gemakkelijker berusten. Ons doel was trouwens thans ook *Nijmegen* niet. Enkele perſonen, die we hier hadden willen aanſpreken, mogen, zoo ze deze regelen lezen, onzen wil voor de daad nemen. De man, aan wien we thans de meeste behoefte hadden, was onze HOLTERMAN, bij wien wij en al zijne gasten, klein en groot, letterlijk *opzagen*, en wiens geheele voorkomen en ſtem wij aan het ſouper, waarbij hij voorzat, met zijne reuzengeſtalte in ſchoone evenredigheid vonden. Veel had ons op de ſtraat reeds herinnerd, dat wij ons in de grensſtad van het geliefde vaderland bevonden, en ook die avondmaaltijd in de ſchoon verlichte zaal des logements, onder ſmeltende muzijktoonen, was voor ons in onze tegenwoordige ſtemming belangrijk, omdat wij onder de vele dischgenooten gezigten uit dat land meenden te ontmoeten, 't welk wij 's anderen daags hoopten in te treden. En hierin hadden wij ons niet bedrogen, maar bragten onder afwisſelend geſprek met *Duitſche* zoo wel als *Gelderſche* en *Hollandſche* reizigers, die ons omtrent vele zaken inlichtten, verder den avond door, terwijl de verteekende pasſen ons door gedienſtige geesten onder het eten weêr ter hand geſteld werden. — Dit was de eerſte Zondag van de reis, die op eene voor mijne betrekking vreemde wijze beſteed werd; de tweede zou daaraan, hoewel weder onder andere omſtandigheden, beantwoorden. Intusſchen heb ik ondervonden, dat een dag des Heeren, na ééne doelmatig ingerigte en opwekkelijke godsdienstoefening, verder onder woelige reistooneelen doorgebragt, eene voor geest en gemoed weldadiger ſtrekking hebben kan, dan menige andere, waarop men, door minder verhevene en belangrijke voorwerpen uit de natuur en menſchenwereld omgeven, ook dikwerf minder zich geſtemd gevoelt tot hartverheffende godsdienſtige gewaarwordingen. Het denkbeeld: Zoo gaan wij dan morgen den vaderlandſchen grond, waarop zich alles bevindt, wat onze vreugde en ons geluk uitmaakt, verlaten, niet wetende, of wij dien immer weêr betreden zullen, — moest wel iets treffends hebben, inzonderheid voor iemand, die nooit verder dan *Kleef* en *Emden* was gekomen, en anders op dezen dag aan vele reisgenooten het: *tendimus ad coelestem patriam!* pleeg te herinneren.

Na een' gerusten ſlaap vond ons de ochtend van den 10 Sept. te 6 ure aan de ontbijttafel, om te 7 in de di-

ligence te ſtappen. Ik zal u over de, door der *Hollanderen* pleiziertogten derwaarts vermaarde en inderdaad ſchoon gelegene *Pruisſiſche* grensſtad niet onderhouden, maar alleen u van het genoegen deelgenoot maken, dat ik ondervond bij de gedachte: Ziedaar dan *Kleef*, mijn' vroegeren *terminus ad quem*, dien ik heden eens overſchrijden zal, om nog veel meer geroemde oorden te bezigtigen, die van hunne nieuwheid voor mij gewis eene dubbele mate van bekoorlijkheid ontléenen zullen! Daar er, door eenen rusttijd van anderhalf uur tot het afrijden van den *Schnellwagen* op *Emmerik*, gelegenheid was tot een' kleinen uitſtap, zoo gingen wij op den *Zwanentoren*, om het bekende heerlijke gezigt te genieten; woonden beneden, in eene der ruime zalen van teregtzitting, eene audientie bij, en voeren vervolgens met het roeiſchuitje, dat mij weleer met mijn gezelſchap naar Prins MAURITS graf bragt, nu tot aan de hoogte, waarop het logement van MEYWALD prijkt, hetwelk wij ter loops aandeden, om bij tijds het Postbureau wederom te bereiken. Hier hadden we gelegenheid, om ons terſtond met de behandeling der geldſpeciën, die ons op onzen verderen weg zouden voorkomen, gemeenzaam te maken. Eenen bereisden reismakker vond ik ook te dezen aanzien een groot gerief, en nam den voorſlag van den mijnen, om, ſchoon hij wel aan Spaanſche matten, piasters enz., maar niet aan *Pruisſiſche Thaler*, *Groſchen* en *Pfennige* gewend was, de taak van kasſier op zich te nemen, zoo *ik* mij met die van journalist belasten wilde, met welgevallen aan. Uit die onderlinge ſchikking zijn dan de losſe aanteekeningen voortgevloeid, waaruit ik thans begonnen ben het volgend reisverhaal zamen te flanſen, en 't is alsof mij bij derzelver inzage nu alles weêr levendiger te binnen komt en belangrijker wordt, dan in de eerſte weken na de tehuiskomst. Ziedaar eene der geneugten van dien tijd des jaars, welken wij nu weêr beleven, die korte en droevige dagen met hunne voor den ſtuderenden zoo gewigtige ſtille avondſtonden, waarvan ik mij herinner, dat gij wel eens, tijdens ons Akademieleven, met den Dichter uitriept:

Köstlich, herrlich ſind ſie mir!

Doch om u door mijne beſpiegelingen niet op te houden, maar ſpoedig in het groote land, waarnaar gij nu verlangt, met u door te dringen, vervolg ik aldus:

Gezwind en aangenaam reden we voort tot bij *Emmerik*, waar, wij, op den middag uit den wagen flappende, met onze goederen in den *Nachen* over den *Rijn* gezet werden; bij welke gelegenheid ons driederlei dingen ontmoetten, die menigeen misfchien als flechte voorbeduidfelen zou aangezien hebben. Vooreerst: ons volgeladen postfchuitje flingerde bij het varen tegen ftroom zoo fterk, dat het bijkans water fchepte, onderwijl dat een van het gezelfchap een akelig verhaal deed van het twee dagen vroeger verongelukken van eenige menfchen bij eene dergelijke gelegenheid. De angst, die enkelen bekroop, vermeerderde zigtbaar door het gefchil, dat tusfchen den Conducteur der diligence, die zich aan het roer geplaatst had, en onze roeijers, over den koers, dien men te nemen had, ontftond, waarbij de een den anderen zijne kunde in het vak betwistende, er tevens zijne eer in fcheen te ftellen, om in het uitbraken van grove platduitfche fcheldwoorden voor zijne partij niet onder te doen. Schoon mij de kalmte, op het gelaat van mijnen Zeeofficier te lezen, genoegzame gerustheid inboezemde, en van de andere zijde de aanmatigende houding van den man aan het roer, den *futor ultra crepidam*, iets koddigs opleverde, gevoelde ik mij nogtans wél, toen ik te *Emmerik* voet aan wal mogt zetten; niet om *Emmerik* zelf, dat er nog al even ouderwetsch en doodsch uitzag als vóór vijf jaren, maar om de geheel drooge overkomst aan gene zijde der rivier. Zware onweêrswolken trouwens, die met fpoedige uitbarfting dreigden, waren ons tweede omineufe teeken, dat te meer onheilfpellend was, naarmate deze zomer meer regendagen opgeleverd, en de verwachting van tallooze reizigers te leur gefteld had. Nogtans zagen wij, tot ons groot genoegen, die bui fpoedig afdrijven, en hebben het bijzonder geluk gehad van al de overige dagen zulk fchoon weder te treffen, dat wij maar ééns op een belangrijk punt, waarvan beneden meer, door regenvlagen belemmerd werden. Zoo gelukkig als in deze groote hoofdzaak was ik ook met betrekking tot een, hier bij de intrede van *Duitschland* door mij geleden, op zichzelf wel zeer gering verlies, maar dat een' ouden *Romein* ligt bedenkelijk gefchenen en hem tot den terugtogt bewogen zou hebben. De fraaije rotting, eens van eene waarde bloedverwante ontvangen, bleef in den *Schnellwagen* aan de overzijde liggen! Deze kleine bijzonderheid haal ik flechts daarom aan, dewijl zij eene, in mijn oog niet onbelangrijke, bijdra-

ge oplevert tot overtuiging van de goede inrigting en naauwkeurigheid der *Pruisſiſche* postwagendienst. Den ſtok namelijk, die hier door tijdsgebrek niet weder te bekomen was, gaf ik op het Postkantoor te *Dinslaken*, halfweg *Wezel* en *Duisburg*, aan, en toen ik, op de terugreis van *Maintz*, mijn eigendom aan het *Oberpostamt* te *Keulen* opvroeg, werd mij hetzelve, na eenige ambtelijke formaliteiten, ter verzekering van de identiteit des eigenaars ſtrekkende, tot mijne verbazing en vreugde, nevens een biljet van dezen inhoud, uitgereikt: *Der mit heutiger Schnellpost pasſirte Herr Prediger F. aus Arnhem zeigte hier an, dasſ er in der Pasſagier-Stube zu Emmerich heute ſeinen Stock* (die daarop, volgens mijne opgave, geheel omſchreven wordt) *zurück gelasſen, und läsſt ein wohllöbliches Postamt zu Emmerich derſelbe angelegentlichst bitten, ihm gedachten Stock bis Cöln, Poste restante, nachſenden zu wollen. Dinslaken*, 10 *Sept.* 1838. *Königl. Post-Expedition.* ALLBEYDEN. Onder ſtond: *Der Stock ist in dem Nachen, womit Herr F. über den Rhein gefahren, gefunden*, (dit was niet naauwkeurig, hoewel mij onverſchillig) *und geht hiebey. Emm.* $\frac{12}{9}$ 38. IKEN.

Dergelijke ervaringen doen het harte goed, daar zij een' aangenamen dunk geven van de goede trouw der inwoners en zorgvuldige behartiging van des vreemden reizigers belangen. Ook het geheele beheer des *Pruisſiſchen* postwezens verdient, zoo ver mijne ondervinding dienaangaande ſtrekt, allen lof. *Die Herren werden bald noch etwas besſeres finden*, zeide een *Duitſcher*, met wien wij in de *Nijmeegſche* diligence over de gemakkelijkheid en gepaste inrigting van het rijtuig koutten. Hij vond in ons een paar ongeloovigen; maar we hebben de twee volgende dagen, op onzen rid naar *Dusſeldorp* en *Keulen*, nog wel eens aan het zeggen van dien man teruggedacht. Niet minder voortreffelijk is de dienst der Conducteurs en der beambten op de postſtations. Alles trouwens gaat van rijkswege; de naar het militaire zweemende kleeding van het perſoneel, deszelfs geheele dienstverrigting, het draagt alles het kenmerk van het *Pruisſiſche*; regelmatigheid, orde, ondergeſchiktheid. Met de *Schnellpost* gaan zoowel brieven en paketten als pasſagiers.

Zoo rolden wij dan *leutſelig*, mag ik, nu ik mij in gedachte weêr op *Duitſchen* bodem verplaats, wel zeggen, (die taal bezit toch woorden, waarvoor wij er zoo geene hebben) door de ſoms vriendelijk ons aanlagchende dreven

van het *Kleefsche* en *Bergsche* land henen, en het berouwde ons waarlijk niet, den togt tot *Dusseldorp* niet met de stoomboot gedaan te hebben. De snelpost hadden wij gekozen, wijl de beneden-*Rijn* niet veel bijzonders aan den op fraaije natuurtooneelen belusten reiziger aanbiedt, en alleen het afvaren van denzelven het voordeel van groote snelheid oplevert. Wij moesten hooger komen, om aan de heerlijkheid des lands van uit het vaartuig onze harten op te halen. Hier daarentegen bragt ons de uitnemende *Bequemlichkeit* des rijtuigs, het gezonde der lijdelijke beweging, en het bij fraai weder bijzonder opgewekt en spraakzaam reisgezelschap, in eene gewenschte stemming. Wat dit laatste betreft; het was, zoo als gewoonlijk, zeer gemengd, bestaande uit een' *Parijzenaar*, die in een *Engelsch* werk met ijver las, en die taal voor eenen *Franschman* al zeer goed uitsprak; voorts een' koopman van *Berlijn*, die zeven dagen nacht en dag doorreisde, en eenen anderen *Berlijner*, welke, tegenover mij gezeten, zich bekend maakte als de Kandidaat in de Godgeleerdheid, HEYM, tweede Leermeester der Prinses CHARLOTTE, dochter van Prins ALBERT van *Pruissen*. Zijne aankomst uit *den Haag* in een logement te *Amsterdam* had ik pas te voren in het *Handelsblad* gelezen. Toen ik nu druk met dezen, gansch niet van kundigheid en gaven voor het gezellig onderhoud misdeelden jongeling, over NEANDER, SCHLEIERMACHER, HENGSTENBERG, de *Hollandsche* Theologanten, de *Pruissische* Agende, het Separatismus, de eenvoudigheid der *Nederlandsche* hervormde godsdienstoefening, en, wat hem vooral hinderde, de groote afhankelijkheid der stichting in dezelve van de predikatie, die er gehouden wordt, redeneerde, — trad er, hoe zonderling! alweêr een Godgeleerde binnen, een jonge *Westfaalsche* predikant, schoonbroeder van den Schrijver der *Collecten-Reise*, FLIEDNER te *Kaiserswerth*. Thans schenen de uren mij oogenblikken, daar deze ambtsbroeder met een' beschaafden tongval, *in voller Begeisterung*, *den Herren Holländern* ontvouwde, wat *göttlich Schönes* zij al op hunne voorgenomen *Flugreise* ontmoeten zouden, en hoe die diende ingerigt te worden, om in een' korten tijd de voornaamste punten met de meeste vrucht te beschouwen. Het deed mij waarlijk leed, ook om de keurige taal, waarin de man dit alles uitte, dat hij na een paar uren ons weêr verliet. Gij kent toch mijne liefhebberij voor onze zusterspraak, en weet,

hoe het vooruitzigt der gelegenheid tot volkomener oefening in het mondelijk gebruik derzelve, dan in den huifelijken kring kan plaats vinden, eene beweegreden te meer was, die mij tot het *Duitſche* reisje had opgewekt. Ik ſloot mij nu dan weêr nader aan den anderen theologiſchen reisgezel aan, wiens verdere mededeelingen, omtrent *Duitschland* en de Godsdienst betreffende onderwerpen, regt geſchikt waren, om de vaak, die anders, ten gevolge van den langen rid en de invallende donkerheid, mij als een gewapend man kwam overweldigen, uit mijne oogen te weren.

Over *Duisburg* en andere aan de *chausſée* gelegene plaatſen, die gij op nevensgaande kaartje, waar ik onzen ganſchen *Rijn*-tour met rooden inkt heb afgeteekend, kunt nazien, kwamen wij ten 11 ure te *Dusſeldorp* aan, het punt, vanwaar het belang en genot onzer reize van dag tot dag zou toenemen. Nu, daarvan kregen wij bij het doorrijden der ſtad al een aangenaam voorgevoel, in hetwelk wij ons bij het licht van den volgenden morgen niet bedrogen zagen. In geene der vaderlandſche ſteden toch, moet ik bekennen, in 't algemeen dien ruimen en luchtigen aanleg, die kolosſale en regelmatige bouworde gevonden te hebben, als in deze fraaije provinciale hoofdſtad van het *Pruisſiſche* gebied. En het Hôtel *aux trois Couronnes impériales*, dat we intraden, beantwoordde volkomen aan dit grootsch geheel. Bijkans alle gasten hadden, naar *Duitſche* zede, bij onze aankomst reeds hunne kamers betrokken; ook de eerſte vraag aan ons luidde, of wij *ein Zimmer mit zwei Betten* verlangden: wij vonden ons echter niet te vermoeid, om nog een klein ſouper te nemen, en met de half ſlapende waardin, Madam BEEKING, ons over een en ander, voor ons belangrijk, te onderhouden. Zooveel maakten wij uit hare gezegden op, dat het wel voor ons het best zou zijn, ons oorſpronkelijk plan, om van uit *Dusſeldorp* de *Neander-Höhle* te gaan bezigtigen, op te geven, daar grootere natuurtooneelen, die meer regelregt in onzen weg lagen, daardoor te veel verwaarloosd zouden worden. Hier rookten wij (u, den beminnaar der *herba Nicotiana*, mag ik immers dit belangrijke berigt niet onthouden?) de laatſte vaderlandſche pijp! Den volgenden dag moesten er *Duitſche* aangeſchaft worden, wilden wij op de ſtoombooten ons hart eens in den damp ophalen, en niet altijd cigaren zuigen. Ik meende in het logement terſtond een' landsman aan te treffen, toen een heer, op het gezigt

van onze Gouwenaars, er ook eene vroeg; maar, tot hem gaande, hoorde ik, (het was een *Brit*) dat hij, veel houdende van *clean ſmoking*, zich gaarne bij de Heeren *Hollanders* voegde. Om middernacht ſliepen wij, na de bijkomende vermoeijenis der beſtijging van al de trappen, die ons naar n°. 51 *au quatrième* leidden, ſpoedig in, en hadden van daar den anderen ochtend een aardig uitzigt op al de overige appartementen, die mede op den ruimen binnenhof uitkomen. En zoo is het dan nu Dingsdag de

11 Sept. geworden. *Guten Morgen, werthester Freund! Denn wir ſind*, na dezen eerſten dag en nacht zoo prettig op *Duitſchen* bodem doorgebragt te hebben, nu halve *Duitſchers* meê geworden, immers zoodra wij de *Deutſche Pfeife* zullen aangeſtoken hebben! Na in de voorzaal ontbeten, en daar over het marktplein vóór ons en deszelfs levendige drukte, met de hier ſtaande prachtige *Reiterſtatue* van Keurvorst JOHAN WILHELM, en het ſtadhuis tegenover ons, de oogen met vermaak te hebben laten weiden, gaan wij terſtond op den ſtap, om het overige bezienswaardige in en om de ſtad op te nemen. Ik zal u hier echter weinig van vermelden, daar het u meer om een berigt mijns wedervarens, en van den indruk, dien land en volk op mij gemaakt hebben, te doen is, dan om eene naauwkeurige beſchrijving van ſteden, gebouwen, kunst- en prachtwerken enz., die gij trouwens in iedere nieuwe reisbeſchrijving, beter dan ik ze u geven kan, vinden zult. Wij hebben dan op onze morgenwandeling de *Urſeliner* en een paar andere kerken bezocht. Vóór de kathedrale zagen we met verbazing eene groote en ſchoone voorſtelling van den gekruisten CHRISTUS met de twee moordenaars en verder bijwerk, voor welk tafereel eenige menſchen van onderſcheiden' rang en leeftijd lang geknield lagen; terwijl vier daar voorbijgaande geestelijken, die zich als *Keulſche* aan ons bekend maakten, ons zeer dienstvaardig naar het huis des kosters leidden. Ook binnen den ruimen en fraai verſierden tempel vonden wij hier en daar talrijke, oogenſchijnlijk in diepe aandacht verzonkene geloovigen. Vervolgens naar de twee Protestantſche kerken vragende, kregen wij, gelijk later te *Maintz*, ten antwoord: „*Es wird der Mühe nicht lohnen; denn da is nichts zu ſehen!*" Een overheerlijk paar uren hebben we voorts in de Teeken-Akademie en in den *Hofgarten* doorgebragt. In de eerſte, die zich in het klooster der barmhartige zusters bevindt, waren wij

zoo gelukkig, thans juist eene tentoonſtelling van ſchilderſtukken der voorname thans levende *Duitſche* meesters aan te treffen; waaronder ons vooral boeiden de ſtukken van BARY uit *Dresden: Moſes am Brunnen;* BUSCH FRIEDRICH uit *Dusſeldorp: der Barbier;* EBERS EMIL en HÜBENER, beide uit *Breslau*, des eerſten *Volksauflauf*, des anderen *Phariſäer und Zöllner;* MEISTER uit *Keulen: der Beduine auf der Tigerjagd;* MEIJER uit *Bremen: Abraham mit ſeinen beiden Weibern beim Untergang Sodoma's und Gomorrha's;* SCHADON: *Herodias*, en boven alles de twee van inhoud wijd uiteenloopende tafereelen, van STEINBRÜCK uit *Maagdenburg*, dat de *heilige Weihnacht*, en van SCHRADER uit *Berlijn*, dat eene ſchoone ſlapende *Turkin* voorſtelt. De *Garten*, alsmede ſommige partijen in de ſtad, verſchaften ons eene verrukkelijke wandeling. In de *Allee-Strasſe* deed het gunſtige toeval ons de ſchoone kavallerie der bezetting op hare militaire promenade ontmoeten; terwijl wij aan den *Rijn* op het heerlijk gezigt, 't welk de rivier zelve, het deftige *Dampfſchiff-Expeditions-Haus*, de gierbrug enz. opleveren, ons vergastten.

Doch keeren wij naar ons *Gasthof* terug! Daar zit een zestigtal gasten te dinéren in eene groote eetzaal, en dat, naar voorvaderlijke wijze, met den klokſlag van één! Nu, na het op eene breede ſchaal aangelegde *Dusſeldorp* met zijne naaste omſtreken in alle rigtingen doorkruist te hebben, deed de maag reeds hare regten gevoelen. De ſkeletachtige zeventiger tegenover mij, die ongeloofelijk ſnel at en dronk, trok mijne aandacht, daar ik hem door zijne buren ſoms met *Ihre Gnade* hoorde aanſpreken; ik vernam, dat het een Baron en groote goedbezitter daar uit den omtrek was. Wij waren overigens onder dit bonte mengſel van reizigers zeer op ons gemak; en als gij u eens in *Dusſeldorp* ophoudt, durf ik u BEEKING's huis, tafel en bed, met ruimte aanbevelen, door wien ge u dan ook het allerliefſte reiskaartje, tot gedachtenis en dienst op uwen verderen togt, moet doen medegeven, waarvan wij op de ſtoomboot en elders, wanneer ons de ellenlange kaart van den *Rijn* tot boven *Maintz*, waarvan wij tevens voorzien waren, voor het oogenblik te omſlagtig was, een groot pleizier gehad hebben. — Om 3 ure zaten we weêr in de diligence naar *Keulen*, die ons door aangename oorden langs *Benrath*, waar we een weinig vertoefden en het juist kermis was, des avonds 7 ure, eerst

binnen de voorſtad of het bruggenhoofd *Deutz*, en daarna over den langen *Rijn*-brug, de oude en vermaarde koopſtad, naar welke, en naar welker Dom vooral, wij verlangden, binnenbragt. Het was een gerij en geloop van belang, om vandaar *zum Kaiſerlichen Hofe* te komen, dat wij uit vier logementen, die men ons om ſtrijd aangeprezen had, om ik weet niet meer welke reden, maar ik geloof om des heerlijken naams wil, en omdat er uit het onbekende dan toch eene keuze gedaan moest worden, nu eens hadden uitgekipt. Het heeft ons daar dan ook aan niets, wat tot de gemakken en genietingen des levens behoort, ontbroken; maar daaronder zeide ik dan toch van dit *Keizerlijke Hof* tot mijnen broeder, wien zijn Latijn nog niet geheel door de orkanen uit het hoofd gewaaid is: *nomen et omen habet!* en maakten wij, met opzigt tot de onderlinge toenadering en gemeenzaamheid der gasten, eene vergelijking, die zeer ter gunſte van BEEKING's gezelſchap uitviel. Hier zag ik, op den volgenden morgen, in de ontbijtzaal, — à gouverno zij het gezegd: dit is dan de ochtend van den

12 Sept., de vierde dag van onze reize, — hoe krachtig de *Engelſche* familiën van *fashion* gewoon zijn te *breakfasten;* wordende zij door ons en de overigen — zoo werkt het voorbeeld en de zucht om alles te beproeven! — daarin meer of min nagevolgd. Zij trouwens maakten thans het meerderdeel der logerenden uit; gelijk de nachtlijst der vorige dagen en weken dan ook met namen van *gentlemen* en *noblemen*, met hun gevolg, opgevuld was. Zal ik u van den *grootſcheepſchen* ſtijl in dit hôtel (de zeetermen zoowel, als de gezegden uit de klasſieke auteurs, liggen mij, door den omgang met mijnen zeeman en de gedachte aan mijnen vriend, thans zeer nabij) nog een denkbeeld geven? Weet dan, dat wij in een elegant rijtuig gratis, in gezelſchap van een' *Engelschman* en zijne twee dames, naar de ſtoomboot gereden werden. Zulk eene toegift na betaalde rekening gaf wel op den duur minder belangrijke, maar toch voor het oogenblik veel indrukwekkender gedachtenis, dan het mooije kaartje van *de drie Kroonen.* — Maar ik zou om het ſchoone huis, dat ons herbergde, bijkans de fraaije ſtad zelve vergeten. Nu, dit epitheton, weet gij, dat haar niet voegt. De indruk, dien *Keulen* bij den reiziger, welke niet tot den koopmans-, maar bij voorbeeld tot den geestelijken of militairen ſtand behoort, verwekt, is gansch verſchillende

van dien, welken de andere *Rijn*-ſteden in de nabuurſchap, *Duſſeldorp*, *Bonn* en *Koblentz*, voortbrengen. *Hier* zijn het heerlijke akademiſche inrigtingen en ſtudiën, of krijgskundige merkwaardigheden, met eene in oneindige afwisſeling van zeldzame gewrochten rijke natuur, die het gemoed treffen; — *daar* eene oude handelſtad, morſig en naauw, die alwat de ſchaduwzijde van de wereldſtad aan het *IJ* uitmaakt, met weinig van derzelver heerlijkheid, in zich vereenigt; en, klimt men tot de hoogere belangen van den mensch en Christen op, door hare 25 van den Dom zigtbare tempeldaken, onwillekeurig in het Protestantsch gemoed gedachten opwekt, waarvan de Aartsbisſchop DROSTE VON VISSCHERING en zijne aanhangelingen een treurig hoofdbeſtanddeel uitmaken. Doch mijne voor reisbeſchrijving thans verſnedene pen weêrhoude zich, gelijk van dogmatizeren en moralizeren, zoo nu en altijd van polemizeren evenzeer als politizeren! Want, *cui bono?* Gelijk wij in *Keulen* zelf, voorzigtigheids- en beſcheidenheidshalve, den naam van den daar buiten veelmalen door ons genoemden Prelaat niet op onze lippen genomen hebben, en elders weder ſoms vruchtelooze moeite deden, om het tot *Belgisch*-gezindheid opgezette gemoed van vele *Pruisſen*, die wij op onzen weg ontmoeteden, ter gunſte van onzen landaard, en tot erkenning van ons goed regt, om te ſtemmen, — zoo zal ik, alle kwade namen overſlaande, en de beſlechting der groote kerkelijke en vooral ſtaatkundige twistvragen aan den Albeſtuurder en degenen, die Hij tot uitvoerders van zijnen raad wil gebruiken, overlatende, ook in het vervolg van dezen brief mij met voor mij gepaster en u welgevalliger beſchouwingen bezig houden. Ik gewaagde toch eigenlijk zoo even van de grijze Keurvorſtelijke ſtad ſlechts met het doel, om u, uit een aesthetisch oogpunt, met een paar woorden iets van haar, of, naauwkeuriger geſproken, van 't geen *in* haar is, te doen kennen. Onze gids dan (in ieder *Gasthof* ſtaat ſteeds een *Führer* gereed, die u naar al het bezienswaardige geleidt) bragt ons eerst naar den Dom, dien wij ons niet te onregte hadden voorgeſteld, dat alleen wel een nachtverblijf in *Keulen* waardig zoude zijn; en daarop, tot afwisſeling als 't ware van de majesteit der bouw- met de bevalligheid der ſchilderkunst, terſtond naar het Muſeum van den Heer KATZ, een' rijken liefhebber, die, in verſcheidene zalen, eenen kostbaren ſchat der voortbrengſelen van het penſeel ten toon gehangen heeft, en, te-

gen betaling van ettelijke *gute Grofchen*, denzelven aan elk fatfoenlijk mensch ter befchouwing aanbiedt. Schoon niet meer dan dilettanten, konden wij ons van fommige tafereelen bijkans niet losfcheuren, te minder daar de meesterftukken van VAN DIJK en andere groote fchilders der oud-*Hollandfche* en *Vlaamfche* fchool onder deze kunstgewrochten uitblinken.

Doch *manum de tabulâ!* zeg ik, mijzelven bedwingende; ik ken mijnen vriend als een' man, die boven alles door het grootfche en ftoute in natuur en kunst wordt aangetrokken. Welaan dan, illico naar den Dom terug! Beftijg daar *en idée* met ons dat ontelbaar tal trappen, om op den vervaarlijken tempel te komen; ja letterlijk boven op denzelven: hoe gelukkig, denkt gij misfchien, die fteeds op *Vrieslands* vlakken grond treedt, en doorgaans niet veel hooger, dan op den kanfel uwer kerk, komt, dat geene duizelingen onzen reizigers het hoofd deden draaijen! en ik mag er bijvoegen: dat het fchoonfte weder onze klimpartij en het vrij lang verblijf op die doorluchtige hoogte begunftigde, ja de heldere dampkring ons een' vrijen blik over de voor ons uitgefpreide vlakte, met hare bloeijende fteden en vlekken, vergunde! Nooit vergeet ik dat Dom-panorama, en evenmin den reuzenarbeid, dien men, zoo wel in vroeger eeuw, bij de ftichting van dezen kolosfus, als in den jongften tijd, ter verfraaijing van denzelven, in het werk gefteld heeft. Gij zult wel weten, dat de Dom een onvoltooid gebouw is; en nu, daar arbeidt men thans onafgebroken voort, en zal zulks nog eene lange reeks van jaren moeten doen, om hetzelve, zoo niet tot een der grootfte en volkomenfte gedenkteekenen der bouwkunst in *Europa* te verheffen, dan toch hetgeen, waaraan de tand des tijds federt zes eeuwen geknaagd heeft, fchooner te herftellen. Dit laatfte reeds kost tonnen gouds, die het vrijgevige Gouvernement jaarlijks daartoe verftrekt; en, zoo de tijden gunftig blijven, ftaat het gefchapen, dat ook het eerstgenoemde — de hartewensch der *Keulenaren* — zijne vervulling erlangen zal. Het hoog bewind trouwens trekt zich de zaak bijzonder aan; de *Pruisfifche* Kroonprins gaf deswege bij zijn laatfte bezoek nog de meest voldoende verzekeringen. Wordt eens het grootfche plan verwezenlijkt, welk eene aanfpraak te meer heeft dan het Protestantfche Vorftenhuis op de hulde der erkentenis van deszelfs katholieke onderdanen in de *Rijn*-provincie! Dan zal de eerbied-

wekkende Dom, die nu reeds *Duitschlands* roem is, een der bewonderenswaardigste praalgestichten van ons werelddeel zijn. Het boekje althans, dat de Architect den reiziger aanbiedt, waar het voltooide kerkgebouw voorin staat te prijken, doet daaromtrent alles groots verwachten. Maar hoe de kosten tot zulk een werk te vinden? Hetgeen wij er van zagen, het doen nederzinken van zerken als groote molensteenen op de in aanbouw zijnde nieuwe kolommen, waarmede eene menigte van handen, zoo vele honderden voeten boven den grond, onledig waren, en waarbij mij de *lentus labor* der *Cyclopen* van VIRGILIUS, die

.... *inter sese magnâ vi brachia tollunt*,

onwillekeurig voor den geest kwam, — dit ééne, om niet meer te noemen, deed ons bijna aan de voltooijing wanhopen. „De *Hollanders*," zeide de bouwmeester schertsende tot ons, „moesten maar met hunne geldzakken overkomen;" doch bij ons rees de kettersche gedachte op aan eenen schat, die niet met schepen behoefde aangevoerd te worden, maar voor de hand ligt, de reliquiën, millioenen waardig, van de drie Koningen, die deze kerk in een afgesloten heiligdom bevat, voor welks bezigtiging een *Pruissische* daalder extra wordt betaald. Vergeef mij, dat ik u over het goud en edelgesteente dier heilige bewaarplaats, zoowel als over het uit- en inwendige van het gansche gesticht, niet verder onderhoude, uit vreeze van mijne zwakheid in topographische en architectonische beschrijving te veel bloot te leggen. Ik wil u liever iets van mijne gewaarwordingen, bij de beschouwing van al dat ongemeene en groteske, mededeelen. Toen ik voor het hoog-altaar stond, en langs de statige pilaren op het verheven gewelf des tempels mijne blikken wierp, viel mij, bij de gedachte, wat groote geest die middeleeuwsche bouwheer moet geweest zijn, het eenvoudig-verheven *epitaphium* op WREN, den stichter der *Londensche St. Paulus-kerk*, aanstonds te binnen: *Circumspice!* Ook mag ik de vermaning niet vergeten, om, zoo gij ooit te *Keulen* komt, en dan nog moed en kracht genoeg hebt, om ook *op* den Dom te klimmen, dan vooral van die hoogte, door de valdeur op de bovenste zoldering, in de kerk neder te zien, 't welk eene verbazende uitwerking doet: wij zagen daar be-

neden een paar menſchen wandelen, die ons als de ſtukken van een ſchaakbord toeſchenen!

Na deze kunstbeſchouwingen lieten wij ons door den gids naar een koffijhuis aan den *Rijn*, te regt *Schöne Ausſicht* geheeten, brengen, waar wij, met onze koffij en cigaar op het balkon gezeten, ons over onzen tot hiertoe zoo naar wensch geſlaagden togt, en in 't vooruitzigt van het meerdere en grootere, dat ons nog te wachten ſtond, verheugden; terwijl wij den ouden Vader *Rijn* met BORGER baden, om ook de bode der wenſchen van ons hart aan onze geliefden, met wie wij ons den vorigen avond in het logement ſchriftelijk onderhouden hadden, te willen wezen. Derwaarts, na dit alleraangenaamſte ontſpanningsuurtje, aan den breeden, door vele zeilen bedekten vloed, nabij de ſtoute ſchipbrug, doorgebragt, teruggekomen zijnde, vonden wij reeds het meerderdeel der gasten *am Tiſche*, wier blikken alle, inzonderheid die van den thans hier logerenden *Pruisſiſchen* Generaal en nog een paar Hoofdofficieren, zich ſteelswijze op ons vestigden. Dit was de uitwerking van mijns broeders hier min gewone militaire ordeteekenen, die de opmerkzaamheid der voor zulke zaken zeer gevoelige *Duitſchers* telkens boeiden, en waaraan wij ſoms wezenlijke vermeerdering van ons genot op reize hebben te danken gehad. 't Was of dat ridderkruis den invloed der gouden *Willems* krachtig onderſteunde, om ons tot alles, wat ons belangrijk voorkwam, den weg te banen. *Sed ohe! jam ſatis est; vale, vale, Colonia Agrippina!* zeg ik van heeler harte met mijnen letterkundigen vriend, die nu reikhalzend naar de *Bonnſche* Univerſiteit en de wonderen der natuur, die daar in den omtrek en hooger op zich bevinden, uitziet. Jammer maar, dat voorſtelling en uitdrukking verre te kort zullen ſchieten bij het grootſche der onderwerpen! Doch uw levendige geest zal het ontbrekende in mijne ſchets aanvullen en volkomen maken.

(*Het vervolg hierna.*)

DE AFGESNEDEN KEEL.

(*Geſchiedkundig Verhaal.*)

In het hevigſte tijdperk van den worſtelſtrijd om de Godsdienstvrijheid, na de nederlaag, door de *Puriteinen* te *Pent-*

land geleden, had een der verwonnenen, JOHN HALIDAY, zich in de *Schotſche* gebergten verborgen. Na aldaar verſcheidene dagen vertoefd te hebben, beving hem eene ongeduldige zucht, om het lot zijner wapenbroeders te vernemen, en tevens te ontdekken, of de vijandelijke benden opgehouden hadden, het oord, waar hij eene wijkplaats gevonden had, te doorkruiſen. Diensvolgens verliet hij op zekeren Novemberavond zijnen ſchuilhoek, en ſloop omſtreeks middernacht in de vallei. Weldra had zijn zwerven hem voor de deur van GABRIËL JOHNSTON, eenen zijner broeders in den Heere, gevoerd, en daar hij er een licht ontwaar werd, beſloot hij binnen te gaan, als hebbende hij den bewoner ſteeds voor een godvruchtig man gekend, vurig ijverende voor het heil der goede oude *Schotſche* kerk.

HALIDAY derhalve naderde, ſchoon met de uiterſte voorzigtigheid, het huis, verwonderd en zelfs ongerust, gelijk hij was, dat hij er na middernacht licht zag branden, zonder het deftig oplezen der avondgebeden of het pſalmgezang der vervolgden te hooren. Uit vrees dat het geluid zijner ſchreden hem verraden mogt, deed hij zijne dikke ſchoenen uit, ſloop in ſtilte tot voor het kleine benedenvenſter, waaruit de lichtſchijn voortkwam, en wierp ſteelsgewijs eenen blik naar binnen. Doch hoe groot was niet zijne verbazing, toen hij niet JOHNSTON, maar volkomen duidelijk een' ander' man gewaar werd, die, met een mes in de hand, bezig was eenen militair den hals af te ſnijden, terwijl een zeer bevallig meisje, JOHNSTON's dochter, bedaard nevens hem ſtond, en met eene lamp, welke zij in de hand hield, den man bij zijne gruwelijke verrigting lichtte!

Een onbeſchrijfelijke ſchrik maakte zich van HALIDAY meester; want op den vloer vloeide een ſtroom van bloed, en het ſlagtoffer ſcheen zich in doodsangst te wringen. De kleeding van den lijder duidde eenen officier der kavallerie van eenigen rang aan. Op dit gezigt was het den *Puritein*, alsof het hart hem in den boezem omdraaide; ſnel wendde hij zijne oogen af, en nam zoo hard bij loopen kon de vlugt, vast beſloten hebbende allen ſchijn van medepligtigheid te vermijden, en tot in de ziel ontroerd, dat hij ooggetuige had moeten zijn van eene zoo gruwelijke misdaad als een nachtelijke moord, en zulks wel door lieden, die zich beroemden ijverige discipelen eener gezuiverde kerkleer te wezen. HALIDAY was door zulk een hevig gevoel van af-

grijzen tevens en van fchrik aangedaan, dat hij zelfs vergat zijne fchoenen op te rapen, en barrevoets wegvlood. Naauwelijks echter was hij een fnaphaanfchot ver geloopen, of hij ontmoette onverhoeds twee mansperfonen, die, even haastig als hij gedaan had, den weg naar het huis van GABRIËL JOHNSTON volgden. Zoodra zij HALIDAY op hen zagen toekomen, namen zij van hunnen kant de vlugt. Uit deze beweging, en uit de fnelheid, waarmede zij vloden, befloot hij, dat zij tot de partij der vervolgden behooren moesten; derhalve liep hij hen na, met al zijne magt roepende, dat zij hem zouden inwachten. Al wat hij hun zeggen kon fcheen hen flechts tot fneller loopen aan te drijven; en weldra, toen zij aan een dijkje gekomen waren, hetwelk twee weilanden vaneen fcheidde, nam de een zijnen weg regts, de ander links, zoodat HALIDAY, in de aarzeling, wien van beiden hij volgen zou, hen uit het oog verloor en de zaak moest opgeven.

Het huisje, waarin GABRIËL JOHNSTON woonde, lag in eene foort van eenzame en verborgen kloof of daldiepte, niet ver van *West-Linton*. Naar dit dorp was het, dat HALIDAY thans zijne fchreden rigtte, zonder echter volkomen bewust te zijn waarheen hij ging, voordat de eerfte huizen zijn oog troffen. Daar hij in het gehucht geene kennisfen had, op welke hij vertrouwen durfde, en daar de ochtend nijpend koud was, begon hij te begrijpen, dat het voor hem volftrekt noodig zou wezen, naar den kant van JOHNSTON's huis terug te keeren, om, zoo mogelijk, zijne fchoenen weder te vinden, alzoo hij niet wist, hoe hij aan een ander paar geraken zou. Derhalve floeg hij het kortfte pad in, dat derwaarts leidde, bereikte het huis vóór het nog volkomen dag was, en flaagde zelfs, zijn fchoeifel weder in zijne magt te bekomen. Terwijl hij het aandeed, meende hij in het huis een gedruisch te hooren als dat van een hevig twisten, en daar hij tevens eene foort van fchildwacht gewaar werd, die om hetzelve fcheen te kruifen, durfde hij de woning niet naderen, maar verwijderde zich op nieuw, zoo fpoedig hij kon.

Evenwel, daar het hem gelukte eenige levensmiddelen op te doen, onthield hij zich vooralsnog naar zijne vorige fchuilplaats, een' barren berg ten zuiden van *Beggar*, terug te keeren, en verkoos zich gedurende den dag op de heide van *Craigengaur* verborgen te houden. Toen de nacht gekomen

was, besloot hij zelfs zijn zwervend leven op te geven, en nogmaals naar de valleijen af te dalen, om, het mogt kosten wat het wilde, met de inwoners in aanraking te komen. Een vrij helder schijnsel, hetwelk uit een gebouw voortkwam, waar hij het niet verwacht had, trof op nieuw zijn oog. Vreezende weder eenig schouwspel te zullen zien als dat van den vorigen avond, naderde hij schroomvallig; maar toen hij digter bij kwam, hoorde hij de statige melodie der psalmen zijner kerk, die zachtkens met den nachtwind ten hemel rezen. De vrome muzijk deed geheel het gemoed van den goeden *Puritein* zich ontsluiten; nimmer hadden verkwikkender toonen zijn oor gestreeld, zelfs niet toen hij ongestoord de godsdienstplegtigheden zijner kerk kon bijwonen, en de Evangelieleer in vrijheid kon hooren verkondigen: het was voor hem het feestmaal eener hongerende ziel, en als 't ware een voorsmaak van de lofzangen der zaligen. Met snelle schreden naderde hij de plaats, van waar het zingen gehoord werd, en, tot zijn onuitsprekelijk genoegen, vond hij er den vromen predikant LIVINGSTON, bezig de heilige dienst te verrigten in eene oude verlaten schuur op de landen van *Stzipper-field*, omringd door eene menigte oplettende en ernstige toehoorders, allen innig aangedaan door het gemoedelijke preken en bidden van den leeraar.

Nadat de dienst ten einde was, trad HALIDAY naar den prediker, om hem eenige woorden van dankerkentenis over zijne heerlijke leerrede te zeggen, en hem te bidden, hun den troost zijns woords te blijven gunnen, door hetwelk zij hunne harten zoo verkwikt, gevoed en gesticht gevoeld hadden. De omstandigheden, onder welke deze kleine Christengemeente zich verzamelde, maakten voor haar de viering van hare kerkdienst dubbel aandoenlijk. Hun genootschap werd vervolgd; de daad alleen hunner godsdienstige zamenkomst bragt hun leven in gevaar; hunne kerk, als 't ware eene nieuwe katakombe, was niets anders dan een vervallen gebouw te midden eener wildernis; daarenboven, de ruwheid van het jaargetijde en het doodsche van den nacht werkten mede, om hunne zielen te verheffen en met de innigste gewaarwordingen te vervullen. Vervolging is de ademtogt, die, wel verre van het vuur des geloofs uit te dooven, hetzelve te sterker doet ontbranden. De goede predikant bewilligde dus in den wensch, welken allen hem om het zeerst

te kennen gaven, en bestemde nogmaals eenen nacht, om weder op dezelfde plaats bijeen te komen.

HALIDAY, die sedert lang den leeraar kende, verzelde hem tot naar zijn huis, onderweg met hem over al de wederwaardigheden pratende, met welke hun levenspad zoo digt bezaaid was. Onder andere dingen, welke hij den predikant vertrouwde, verhaalde hij hem, wat hij den vorigen nacht door het venster van GABRIËL JOHNSTON's huis gezien had. Op dit berigt gevoelde de predikant eene innige droefheid, en uitte in sterke bewoordingen zijne verontwaardiging over de boosheid en verdorvenheid der tijden, door welke, behalve het bedrijven eener op zichzelve zoo gruwelijke euveldaad, weder eene reden van haat en wraak tegen zijne ongelukkige geloofsbroeders gegeven was. Eindelijk spraken zij af, om, ten einde grootere rampen te verhoeden, des anderen daags op de plaats zelve onderzoek te gaan doen, en, zoo zij de overtuiging bekwamen, dat de misdaad werkelijk gepleegd was, alsdan de eersten te zijn, die de schuldigen aanklaagden en aan de verdiende straf overleverden.

Ten gevolge van dit besluit gingen zij den volgenden ochtend vroeg eenen ouderling der kerk van den Heer LIVINGSTON, WILLIAM TANKIN geheeten, tot deelgenoot van het geheim maken, en allen te zamen namen zij den weg naar het huis van JOHNSTON, om, zoo mogelijk, iets stelligs omtrent de oorzaken en omstandigheden van den moord te vernemen; maar aan de buitendeur vonden zij drie gewapende schildwachten, die hun het verder gaan verboden; beloften noch bedreigingen, ja zelfs niet al de welsprekendheid van den prediker, waren vermogend hen een duimbreed te doen wijken. Zij zeiden alleenlijk aan den leeraar en deszelfs vrienden, dat zij niet begrepen, wat men hebben wilde, maar dat, daar het scheen, dat men geene vriendelijke voornemens had, zij vast besloten hadden, niet te gedoogen, dat men eenen stap nader kwam. Vruchteloos gaf de Heer LIVINGSTON hem zijnen naam en het heilig ambt, hetwelk hij bekleedde, te kennen; vruchteloos sprak hij hun van zijne oude vriendschap voor den meester van het huis, en verzekerde hun, dat hij, even zeer als deze, tot de goede partij behoorde; de op schildwacht staanden waren onverbiddelijk, en toen de predikant hierop zeide, dat het hem dan ten minste aangenaam zou zijn, een paar woorden met GABRIËL JOHNSTON zelven te kunnen spreken, schudden

zij het hoofd en zelden, dat hij GABRIËL JOHNSTON op deze wereld niet weder zou zien. Eindelijk waarſchuwden de korzelig wordende wachters hen, om zonder langer verwijl heen te gaan, zoo zij niet wilden, dat hun iets ergers overkwam, en voegden weldra bij dezen raad zulke veelbeteekenende gebaren, dat de predikant, ziende hoe niets hen bewegen kon, raadzaam oordeelde, met zijne togtgenooten de terugreis aan te nemen, en de zaken in den toeſtand te laten, waarin zij waren. Op deze wijs bleef dit geheimzinnige voorval, een' geruimen tijd lang, in duisternis en vergetelheid gehuld, daar niemand er immer van ſprak, en ook niemand er iets meer van wist, dan ik hierboven verhaald heb. De drie gewapenden, die het gezelſchap afgewezen hadden, waren aan allen, waaruit het beſtond, volkomen onbekend; alleenlijk meende HALIDAY vrij ſtellig, dat een hunner die zelfde jongman was, welken hij den militair met een mes de keel had zien afſnijden.

Middelerwijl verliep de tijd, en met denzelven ſcheen de woede der papistiſche partij nog gedurig te vermeerderen. Die partij beheerschte uitſluitend den geest des Konings, en de vervolging der non-conformisten werd hoe langer hoe geweldiger. Eene menigte bevelen en verordeningen ging uit van den Raad, alle ten doel hebbende, de *Puriteinen* met wortel en tak van den *Schotſchen* grond te verdelgen; maar al die onverdraagzame wetten dienden ſlechts om hen hunne leer en hun vaderland beide nog vuriger te doen beminnen. Eindelijk kwam de nacht, (want eerst bij lange tusſchenpoozen konden de arme lieden zich verzamelen) die tot de godsdienstvereeniging in de oude ſchuur beſtemd was, en het getal der zaam geſtroomde menigte was nog aanmerkelijk grooter dan de vorige maal. Hoe zou men het tooneel kunnen beſchrijven, het welk de mengeling dier menſchen van zoo verſchillende kleeding en geſtalte, in deze ſchuur opeengedrongen, in dit plegtig nachtuur opleverde? Het weifelende ſchemerlicht der lampen voegde nog iets meer geheimzinnigs bij het voorkomen der verzameling. Niettemin bemerkten verſcheidene der aanwezigen, dat, omſtreeks de helft der dienst, een zeker aantal mannen, met breede hoeden op het hoofd en wijde mantels om de ſchouders, even als de nachtwachts gewoon zijn te dragen, binnentraden en vervolgens in twee afdeelingen bij de twee deuren plaats namen, de hoeden op het hoofd hielden, en van tijd tot tijd iets in hunne

zakboekjes aanteekenden. Toen echter de predikant het slotgebed zou uitspreken, gaf hij hun een teeken om de hoeden af te nemen, hetgeen zij deden; maar naauwelijks had hij het amen gesproken, of al deze mannen wierpen ijlings hunne mantels af, trokken sabels en pistolen uit, die zij er onder verborgen hadden, en een hunner, die zich Generaal DRUMMOND liet noemen, eischte, in naam des Konings, dat al de aanwezigen zich gevangen zouden geven.

Nu volgde er een tooneel van verwarring en schrik. In een oogenblik waren de lampen uitgebluscht. Het grootste deel der verzamelden ontsnapte door eene opening in het dak der oude schuur, en geraakte in het vrije veld, zonder veel letsel te ondervinden, niettegenstaande de schoten, die op hen gelost werden; maar de predikant LIVINGSTON zelf en nog elf anderen werden gevankelijk naar *Edimburg* gevoerd, waar zij voor den Raad verhoord en vervolgens in de gevangenis geworpen werden. Onder deze gevangenen had ook de Heer HALIDAY het ongeluk zich te bevinden, gelijk mede de jongman dien hij verrast had, toen deze bezig was den officier den hals af te snijden. Die man bleek zekere Heer JOHN LINDSAY van *Edimburg* te zijn, een jeugdig leerling der Chirurgie, die de dochter van GABRIËL JOHNSTON beminde, in den slag te *Pentland* medegevochten, en sedert zich verborgen gehouden had. Bezwaarlijk zou het vallen, het weegeklag der broeders te beschrijven, toen het bekend werd, dat de Heer LIVINGSTON aan zijne gemeente ontrukt was. Niet alleen werd hij door de zijnen innig bemind, maar hij verdiende bemind te worden. De stukken uit zijne preek, welke bij het proces als getuigenis tegen hem ingebragt werden, dragen blijk, dat hij misschien al zijne tijdgenooten in talenten te boven ging. De tekst der leerrede, welke hij tijdens zijne gevangenneming uitgesproken had, was uit het boek *Genesis* (H. VI: 5) ontleend: *En de Heer zag, dat de boosheid des menschen menigvuldig was op de aarde, en al het gedichtsel der gedachten zijns harten t' allen dage alleenlijk boos was.* Een der fragmenten, welke men tijdens het geding in het midden bragt, luidde aldus: „En terwijl „wij dus, mijne broeders, eene maar al te ruime ondervin„ding hebben van de uitwerkselen der zonde, zien wij, be„laas! voor onze oogen overvloedige voorbeelden van de „zonde zelve, en van de zonde onder hare afzigtelijkste „gedaante; want zie, hoe zij zich onder ons, maar vooral

„ onder de edelen onzes lands, vermenigvuldigt. Zal mijn
„ mond u de misdaden durven vermelden, welke zij begaan,
„ en voor welker gezigt de zon der regtvaardigheid haar aan-
„ schijn verbergt, om haar licht niet over onze onreine hoof-
„ den uit te storten. Zal ik u durven spreken van hunne
„ hemeltergende lasteringen tegen dien God, die hen gescha-
„ pen, en dien Heiland, die hen losgekocht heeft; hunne
„ vloeken en verwenschingen; hunne ontheiliging van den
„ sabbatdag; hunne wulpsche feesten en ontuchtigheden?
„ Maar, bovenal, zal ik u durven afschilderen, hoe laag-
„ hartig zij ons heilig *Covenant* met voeten treden, en met
„ welk eene woede zij het bloed der heiligen en der marte-
„ laren vergieten? Ja, voorwaar, zij vergieten het als wa-
„ ter over het oppervlak der aarde! Door hen is het, dat
„ ons vaderland in zak en assche treurt, en door hen, door
„ hun heilloos voorbeeld, dompelen tallooze scharen zich
„ in een verderf zonder maat en zonder einde. Er zijn er,
„ die u zeggen zullen, het zijn mannen van eer, beminne-
„ lijke, eerlijke, brave lieden, die alleenlijk niet veel werks
„ maken van de Godsdienst; maar ik zegge u, mijne broe-
„ ders, wee over die ijdele deugd, over die hersenschimmige
„ braafheid! Wordt zij immer gewogen door Hem, die de
„ heiligheid zelve is, wordt zij door Hem getoetst aan de
„ geboden zijner wet, hoe deerlijk zal zij dan niet te ligt
„ bevonden worden! Is het geene waarheid, dat de Konin-
„ gen der aarde tegen den Heere en deszelfs gezalfden heb-
„ ben zamengezworen? Laat ons dus eenig zijn om onze
„ ketenen te verbreken en ijverig om de onderdrukking van
„ ons af te weren! Ik voor mij, als lid van deze arme,
„ vervolgde kerk van *Schotland*, en als een, hoezeer on-
„ waardig, leeraar dier kerk, ik bezweer u bij den driewerf
„ heiligen naam van God, uwe aangezigten, uwe handen en
„ harten te zetten tegen alles, wat, met woord of daad,
„ gevaar berokkenen kan aan het heilrijk werk der hervor-
„ ming, volgens het *Covenant*, van dit Koningrijk, ten einde
„ wij alzoo niet medepligtig worden aan de werken der on-
„ geregtigheid, en de Heere ons gedenke in den dag zijns
„ oordeels!"

Men vond getuigen, die onder eede bevestigden, den predikant dit te hebben hooren zeggen; en daar de Heer LIVINGSTON niet ontkende het gezegd te hebben, ontstond er in den Raad eene met drift gevoerde overweging betrek-

kelijk de ſtraf, welke zulk eene opruijing tot oproer verdiend had. De Advocaat des Konings drong, volgens gewoonte, er op aan, den beſchuldigde tot de galeijen te veroordeelen; maar eenige vrienden, welke de gevangene in den Raad bezat, verwierven, dat het vonnis in bannisſement veranderd zou worden. Hij werd derhalve uit het Koningrijk verbannen. Zes andere beſchuldigden, tegen welke men niets anders bewijzen kon, dan dat zij eene geheime bijeenkomst hadden bijgewoond, werden elk tot twee maanden gevangenisſtraf verwezen, en HALIDAY was een van hen. De vijf overigen, van welke, zoo het ſchijnt, bewezen werd, dat zij de wapenen gevoerd hadden, werden veroordeeld, om, op den 14 December toen eerstkomende, aan het kruis van *Edimburg* opgehangen te worden, en onder het getal van deze ongelukkigen bevond zich ook de man van het mes, JOHN LINDSAY.

Zoodra dit laatſte vonnis uitgeſproken was, ſtelde HALIDAY alles in het werk, om een mondgeſprek met LINDSAY te verwerven, ten einde van hem eenige opheldeHALIDAY's pogingen te erlangen betrekkelijk het buitengewone ſchouwſpel, hetwelk hij, op den bewusten middernacht, in het huis van JOHNSTON gezien had. De gebeurtenis had zulk eenen indruk op zijn gemoed gemaakt, dat hij het tooneel gedurig voor zijne oogen waande te hebben; geene afleiding hoegenaamd was vermogend te beletten, dat hij zich niet aanhoudend het ſchoone meisje uit het gebergte voor den geest haalde, hoe zij met een gelaat, dat eer welgevallen dan afgrijzen uitdrukte, en met eene lamp in de hand, nevens LINDSAY ſtond, terwijl deze zijn vreesſelijk werk verrigtte. Aanvankelijk waren HALIDAY's pogingen vruchteloos, omdat de ter dood veroordeelden in andere kerkers zaten dan hij, en de ſtokbewaarders geen acht op zijne verzoeken ſloegen. Maar in den geheimen Raad had zeker Edelman zitting, die, zoo ik geloof, GILMOUR heette, en wiens menschlievendheid HALIDAY gedurende het geding had opgemerkt; zelfs had hij, met regt of ten onregte, zich verbeeld, dat hij en de meesten zijner lotgenooten hem hun levensbehoud verſchuldigd waren. Hij kwam dus op het denkbeeld om zich ſchriftelijk aan dit Raadslid te wenden, met de bede, dat hij hem een gehoor mogt gelieven te verleenen, om daarin de openbaring eener buitengewone misdaad te ontvangen; hem tevens verwittigende, dat het onderzoek ſpoed vereischte, want dat

anders de mogelijkheid daartoe voor altijd verloren zou zijn. De Raadsheer kwam terftond in de gevangenis, en HALIDAY openbaarde hem al de hierboven door ons verhaalde omftandigheden, er bijvoegende, dat de moordenaar tegenwoordig, ter dood veroordeeld, in de gevangenis van *Tolbooth* gevangen zat.

(*Het vervolg en flot hierna.*)

BIDDEN.

Wat geeft, als zorg den boezem knelt,
Als 't angftig oog een traan ontwelt,
Den moêgetobden lijder krachten?
Wat kan, bij 's werelds ramp en rouw,
Gerust op hooger liefde en trouw,
Het grievend leed der aard' verzachten?
Wat maakt met 's Hemels wil ons een?
Het is 't gebed, 't gebed alleen.

Ja, 't is een fchouwfpel Englen waard,
Als, uit het woest gedruisch der aard',
't Gebed, als lieflijke offergeuren,
Van uit der vromen boezem ftijgt,
Die, waar de troost der aarde zwijgt,
Door hemeltroost zich op voelt beuren.
Ja, knielt en bidt de fterveling,
Dan luistert heel der Englen kring.

't Gebed geeft troost; het fterkt den moed;
't Is, hoe het hart van weedom bloed',
Het veilig anker, waar we op hopen.
Geen nood! fchoon 't menschlijk oog zich fluit',
Als 't nokkend hart den klaagtoon uit,
Ons ftaat altijd Gods hemel open.
Vaak daalt, vóór 't amen van 't gebed,
Een Engel neêr, die helpt en redt.

En blijft de bede ook onverhoord,
Wie aan den hoekfteen van Gods woord
Zich vastklemt, blijft fteeds biddend wachten;

De Vader, die zijn kindren lieft,
Onthoudt hun vaak, fchoon 't pijnlijk grieft,
Wat zij zich weldaad zouden achten.
In dat geloof rijst keer op keer
't Gebed tot onzen Vader weêr.

Wie, door het reinst gevoel bezield,
Met kinderzin voor de Almagt knielt,
Om van Haar wijsheid raad te vragen,
Zal, uit den allerzwartften nacht,
Gelijk de zon in uchtendpracht,
Het licht der redding op zien dagen.
't Gebed, in 's levens worftelperk,
Is 't leed, de magt der aard' te fterk.

Zie Babels Vorst; hij dreigt en woedt,
Maar 't drietal wandelt in den gloed
Der ovenvlammen onverfchrokken;
Het bidt, — geen vuurvlam fchaadt; verpletˌ
Staan Vorst en hof; Gods Engel redt;
De braven zijn 't geweld onttrokken;
Terug! wat zet ge uw' moedwil voort,
Als de onfchuld bidt en de Almagt hoort!

Wat hemelkracht het bidden had,
Maalt ons 't gewijde orakelblad;
Die levensboom biedt rijke vruchten.
Daar ftijgt de beê! het lot wordt bang;
Vergeefs zijn wacht en kerkerdwang;
De grondvest trilt; de wachten vlugten;
De kluisters breken; de Almagt hoort;
Ontgrendeld worden flot en poort.

Volhard, volhard! hoe fel de gloed
Der hitte van den tegenfpoed
Rondom ons blaker', fteeds gebeden!
Al groeijen distels om u heen,
't Is onbegrensde liefde alleen,
Die ze op doet wasfen voor uw fchreden;
Hoe diep ge in rouw gedompeld zit,
Het is een Vader, dien ge aanbidt.

Tuigt, zwervers op de levenszee!
Tuigt, Vaderlanders! hoe uw beê
Vaak werd verhoord in zielsbezwaren!
Bedrukt tradt ge uwe tempels in;
Gij badt, en met verruimden zin
Verliet ge uw heilge kerkältaren;
Gij badt, en zaagt, op 't ſtil gebed,
Vaak Volk en Staat verblijd, gered.

Ja, eedle, Godgetrouwe ſchaar!
Gij, vrome bidders in gevaar!
Wij zien op u, is 't lot verbolgen,
Godsdienſtig, dierbaar Voorgeſlacht!
Wij zullen in den rampſpoedsnacht,
Volhardend in 't gebed, u volgen;
Maar zweve ons ſteeds uw beeld het meest,
Verheven Jezus! voor den geest!

Verdove, als 't oog geen hulp meer wacht,
Dan vrij de donkre grafkuilnacht
Van 't levensvuur de laatſte ſpranken!
In 't ſtil gebed volharden wij,
Om eenmaal, in der Englen rij,
Daar bóven, vurig God te danken, —
Te danken, dat op 's levens togt,
De zwakke ſtervling bidden mogt.

J. VAN HARDERWIJK, RZ.

GELUKKIGE TEGENWOORDIGHEID VAN GEEST.

Te *Straatsburg* viel onlangs de navolgende gebeurtenis voor. De jongſte broeder van den koopman L—R, aldaar, een zeer gegoed man, leed, vóór eenige jaren, aan het onverzettelijk begrip (*idée fixe*), dat hij de Zaligmaker was. Dien ten gevolge bragt men hem naar een Gekkenhuis, waaruit hij echter weldra, als geheel herſteld, ontſlagen werd. Hij hernam nu weder zijne plaats op het kantoor zijns broeders, arbeidde zeer vlijtig, en bleef een jaar lang opgeruimd, goedaardig, en volkomen bij zijn verſtand. In het laatst van Februarij l. l. beklommen de beide broeders, op een' helderen zondagmorgen, den toren van den *Straatburgſchen Munſter*.

Boven gekomen, bewonderen beide het heerlijke vergezigt, en leunen, hand in hand, terwijl zij hunnen blik naar alle zijden wenden, tegen de borstwering van het vooruitſpringende balkon. Op eens keert de jongſte, zich langzaam opheffende, zich met deze woorden tot zijnen broeder: „Zie! gij noch iemand heeft het willen gelooven, dat ik JEZUS CHRISTUS ben. Thans wil ik het u bewijzen. Ik zal een wonder doen. Ik en gij, wij zullen te zamen naar beneden ſpringen, en geen onzer zal een hair gekrenkt worden, zoo waarachtig als ik JEZUS CHRISTUS ben!" Hij ſprak deze woorden op een' vasten toon, en had alreeds den eenen voet over de borstwering naar buiten gebragt, terwijl hij met zijnen regterarm den verbleekenden broeder krampachtig omvatte. Dit was het werk van een oogenblik. Men verbeelde zich den toeſtand des oudſten broeders! Aan vreemde hulp viel hier niet te denken; terwijl veelligt de eerſte kreet den aanval der krankzinnigheid tot razernij kon doen overſlaan. Maar de Heer L—R verloor, in dit beſlisſend tijdſtip, zijne tegenwoordigheid van geest niet. Hij zeide: „Goed! Ik geloof, dat gij JEZUS CHRISTUS zijt. Maar dat naar beneden ſpringen, zonder zich een hair te bezeren, is geen kunst. Wilt gij werkelijk een wonder doen, laat het iets zeer buitengewoons zijn. Zoo gij u magtig gevoelt, met mij van de ſtraat op dit balkon te ſpringen, zonder dat wij ergens ſtooten, dan zal zeker de ganſche wereld in u gelooven." — „Ook goed," antwoordde de jongſte haastig; „dat wil ik! Kom!" En pijlſnel vloog hij de torentrappen af, zoodat zijn broeder hem niet kon bijhouden. Beneden gekomen, liet deze den ongelukkige in verzekering brengen. Hij zit nu wederom in het Gekkenhuis, en is, bij vlagen, razend. — Dit geval is thans het onderwerp van aller geſprek. En inderdaad, de redding des krankzinnigen zoo wel, als die zijns broeders, mag wel een wonder heeten.

DE MINNEBODE TEGEN WIL EN DANK.

Te *M*... deed een braaf, maar onbemiddeld jongeling aanzoek om de hand der ſchoone nicht en eenige erfgename van een rijk koopman. De jonge lieden waren het eens; maar de oom weigerde volſtandig, verbood den jongman zijn huis, en ontzeide hun alle, het zij mondeling het zij ſchriftelijk

verkeer. Liefde is vindingrijk. De briefwisfel ging zijnen gang, werd min of meer ruchtbaar, en kwam ten laatfte ook den oom ter ooren. Wat zou hij doen? Goedhartig van aard, kon hij de vereenigde fmeekingen van het verliefde paar, gerugfteund door die van bijzondere vrienden, niet langer weêrftand bieden. Hij gaf dus in het einde zijne bewilliging; maar onder deze voorwaarde, dat men hem het middel kenbaar maakte, waardoor zij, ondanks al zijne waakzaamheid, de correspondentie hadden weten te onderhouden, opdat hij voor 't minst de hem ongetrouwe handlangers konde ftraffen. Hoe ftond hij te kijken, toen hij vernam, dat hij zelf de overbrenger dier minnebriefjes was geweest! Den minnaar, namelijk, was het bekend, dat de oude Heer dagelijks om denzelfden tijd zeker koffijhuis bezocht. Derwaarts vervoegde zich dan ook telkens de jongeling, en fpeldde, terwijl de oom, in een zijvertrek, zijn partijtje whist fpeelde, onder diens mantelkraag een klein briefje vast, waarop hij des anderen daags, op dezelfde wijze, het antwoord van zijne beminde bekwam. — De oude Heer lachte en — vergaf.

ONTEERENDE STRAFFEN.

Even als de waarlijk vrije man, ook in ketenen, vrij blijft, zoo blijft de edelaardige onder onteerende ftraffen, in het tuchthuis, aan de kaak, of waar men ook wil, vereerenswaardig. De meening, niet alleen der braven, maar ook veeltijds die der wereld in het algemeen, laat zich hieromtrent niet misleiden; ruw geweld, of de magtfpreuk des regters, bereikt het doel der onteering niet; eigene fchandelijkheid alleen kan de eer ontnemen.

Een *Duitsch* Monarch, in het begin der vorige eeuw, had ftreng verboden, eenig verzoekfchrift onmiddelbaar aan hem te rigten. De Advocaten, die den verzoekers hunne pen mogten leenen, zouden, luidens dit verbod, zelfs met tentoonftelling aan de kaak geftraft worden. Desniettegenftaande waagde het een Advocaat te *P****, een achtingwaardig en ook zeer geacht man, voor eenen ongelukkige, die door fchreeuwende onregtvaardigheid onderdrukt en vervolgd werd, een request op te ftellen, en maakte geen geheim van de keus, welke hij tusfchen pligtgevoel en de hem gedreigde

ſchande gedaan had. De vergramde Vorst deed hem werkelijk aan de kaak ſtellen. Maar een Generaal, die den Advocaat hoogachtte en beminde, trad, toen hij aan de kaak ſtond, naar hem toe, en omarmde hem openlijk, in het aanzien der gapende menigte. De Monarch ſchimpte naderhand meermalen op *vriendſchap tot aan de kaak;* maar daarbij bleef het. Waarſchijnlijk gevoelde hij, dat de moedige en eerlievende Officier niet anders dan de tolk der openbare meening geweest was, die in aller braven borst haren weêrgalm vond. Ook de meening der wereld heeft hare kaak; doch aan deze ſtond noch de Advocaat, noch de Generaal. (*)

(*) Meermalen trof den Vertaler het eergevoel bij den dusgenoemden Gemeenen Man, dat, in de aangeplakte Publicatiën van voltrokkene ſtraffen, waardoor de misdadigers en hunne meestal geheel onſchuldige familiën als 't ware ten tweeden male geſchandvlekt worden, altijd eenige der aldus gebrandmerkte namen met zwarte verf onleesbaar maakt. O, mogt dit wreede aanplakken, gelijk ook de grievende Advertentiën, die den gerehabiliteerden nog eerst eens weder met naam en toenaam aan de ſchandkaak ſtellen, — mogt dit een en ander weldra voor mildere verordeningen plaats maken!

VERREGAANDE NAAUWGEZETHEID OP DE ZUIVERE UITSPRAAK DER TAAL.

In een dorpje, waar een huisonderwijzer woonde, die met bijzondere inſpanning de Duitſche taal beoefende, en in het ſpreken zelfs de klank en den klemtoon van en op ieder woord altijd ongemeen duidelijk hooren liet, ontſtond nabij het verblijf van dezen taalkundige brand. „*Feuer! Feuer!*" ſchreeuwde men op de ſtraat. Het geluid der roependen klonk in het oor van den geleerde, die juist bezig was met over de zuivere uitſpraak van ſommige woorden na te denken en zich hierin te oefenen, niet als *Feuer* (brand!) maar als *Feier* (feest!) Terſtond riep hij uit het venſter: „Hei, heidaar! roept toch zuiver, en ſchreeuwt in 's Hemels naam geen *Feier! Feier!* maar *Feuer! Feuer!*" — Verder laat zich de naauwgezetheid op de zuivere uitſpraak der taal wel niet drijven.

ONHEUSCHE TREK VAN EEN DUITSCH HOOGLEERAAR.

In den jare 1770 werd, na het overlijden van eenen hoogst verdienstelijken eersten Minister van eenen *Duitschen* Staat, die tevens tweeëndertig jaren Curator der in zijn district bloeijende Universiteit was geweest, bepaald, dat deze Universiteit een lijkfeest te zijner eere vieren zoude, bij welke gelegenheid door eenige Professoren aanspraken zouden gehouden worden. In de tot dat einde gevoerde beraadslagingen vond men goed, eene bepaling te maken, door wien der Hoogleeraren de eerste aanspraak zoude gedaan worden. De keus viel door het lot op den vernuftigen Hoogleeraar K. Onder de uitvoering eener voortreffelijke treurmuzijk ontviel den nevens K. zittenden tweeden spreker zijn handschrift. K. raapte het op, en bemerkte, door eenen vlugtigen blik op het papier te slaan, dat de redevoering van zijnen ambtgenoot aanving met de woorden: „Weent! weent!" Daar K. met zijnen nabuur juist op geen' zeer vriendschappelijken voet stond, vond deze er geen bezwaar in, om hem te dezer gelegenheid eens een' trek te spelen. Als ervaren en vlug spreker voegde hij aan zijne uitgewerkte redevoering een voor de vuist ontworpen slot toe. In hetzelve haalde hij kortelijk de verdiensten des vereerenswaardigen dooden op, aantoonende, dat de droefheid over zijn verlies eene regtmatige droefheid was. Doch, zich bijzonder tot de studerende jeugd wendende, besloot hij aldus: „Maar gij, Jongelingen, schept moed! gedraagt u als mannen en — weent niet!" De, door dit onverwachte slot, bedremmelde tweede spreker, de gaaf niet bezittende van vlug voor de vuist te spreken, begon dus zijne redevoering met de woorden, die hij had neêrgeschreven: „Weent! weent!" Men kan nagaan, hoe, door fluisteren en meesmuilen, deze aanhef door de studerende jongelingschap werd ontvangen!

AALMOES DOOR EEN' KUS.

Op den maandag van het Carnaval te *Weenen* trad des avonds een bejaard heer, met zijne zeer schoone dochter, uit een gezelschap terugkeerende, (volgens landsgebruik) in een koffijhuis, om een' kop koffij te drinken. Terstond daarop nam

tegenover hen een jonge *Elegant* plaats, die, met knevels, kettingjes, ringetjes en anderen tooi, zich tot het bespottelijkste saletjonkertje had uitgedost, en, waarschijnlijk in zelfbewustheid hoe onwederstaanbaar hij was, de schoone aan de overzijde der tafel begon toe te lonken en te *coquettéren*. In het eerst wees zij hem met een' verachtelijken blik af, en sloeg vervolgens op zijn wenken en fluisteren geene verdere acht. Gedurende dit *intermezzo* verscheen in de zaal een arme grijsaard, die van tafel tot tafel aalmoezen begon te verzamelen, en ook tot de plaats kwam, waar onze *Incroyable* gezeten was. Deze zeide, dat het hem speet, geen klein geld bij zich te hebben, maar riep, bij wijze van scherts, den ouden half-overluid toe: „Zoo gij echter van die juffer, daarover, eęn' kus bekomen kunt, zoo zult gij, waarachtig! een' dukaat van mij hebben." — Het meisje stond oogenblikkelijk op, gaf den grijsaard een' kus op het voorhoofd, en sprak overluid: „Ga nu, goede man, en haal uwen dukaat bij dien jongen heer." — Een algemeen bravo klonk door geheel het koffijhuis, uitgezonderd van den kant van den verblusten praler, die in den beginne van scherts, plagerij en dergelijke sprak, maar eindelijk, tusschen allen in de klem rakęnde, bekennen moest, dat zijn geheele schat *in twee stukken zilvergeld* bestond. Nadat hij dit onvrijwillige offer op het altaar der weldadigheid nedergelegd had en onder algemeen gelach naar buiten gedreven was, deed iemand den voorslag, om eene collecte te doen, en de geestdrift, welke de daad der jonge dame verwekt had, ten voordeele van den armen ouden man te doen strekken. Dit voorstel vond bijval, en er werd 16 Weener gulden voor den grijaard ontvangen.

LIEFKOZINGEN IN GROOT OF KLEIN FORMAAT.

De *Fransche* Dichter DELILLE leefde, vóór zijn trouwen, met eene huishoudster, die somwijlen vrij driftig kon worden. Bij deze stormen toonde hij de grootste gelatenheid, en wist het onweder niet zelden door het een of ander schertsend woord te doen bedaren. Op zekeren dag ontstond er een twist, en de vriendin, door de kalmte van den Dichter tot nog heviger toorn geprikkeld, begon hem met boeken te bombarderen, welke zij een voor een van de planken haalde. Toen DELILLE zag, dat zij steeds de grootste boekdeelen nam, om hem naar het hoofd te werpen, zei hij met de uiterste bedaardheid: „Maar, kondt gij mij dan niet ook even zoo goed uwe liefkozingen in een kleiner formaat doen toekomen?"

No. III. *Meng.* bl. 113. reg. 10 v. b. staat SALLUSTERES, lees SALLUSTIUS.

MENGELWERK.

DECORUM.

De mensch, dat wonderbare ſchepſel, hetwelk uit de zamenvoeging van geest en vleesch beſtaat, heeft, ingevolge der genoemde zamenvoeging, behoefte, zoowel aan geestelijk als aan zinnelijk voedſel; en ſchoon het laatſte van oneindig minder waarde dan het eerstgemelde voor zijne hoogere belangen geſchat moet worden, zoo is evenwel hetzelve almede ten uiterſte noodzakelijk tot het behouden van het evenwigt tusſchen zijne twee naturen. Ten einde mij wèl te doen verſtaan, moet ik met een woord aanſtippen, dat ik hier met *voedſel* geenszins alleen bedoel, wat tot levensonderhoud vereischt wordt, maar vooral al wat de zinnen op eene bekorende wijze aandoet; bij voorbeeld: aangename harmoniſche klanken, alwat de toonkunst verrukkelijks kan voortbrengen, noem ik voedſel voor het gehoor; helder licht, ineenſmelting van tinten en kleuren, ſchakering van licht en bruin, alwat het oog aangenaam aandoet, noem ik voedſel voor het gezigt; de aanraking van iets zachts, het rieken van eenigen liefelijken geur, het proeven van iets, dat de tong op eene ſtreelende wijze prikkelt, noem ik voedſel voor gevoel, reuk en ſmaak. Die zinnelijke voeding nu, ſtaat met de geestelijke gewaarwordingen bij den mensch in een zeer naauw verband, zoodat al wat het ligchaam aandoet terugwerkt op de ziel, of wel daarin opgenomen wordt, waardoor dezelve al ligt, bij het ontvangen van een' of anderen dier indrukken, den mond gebiedt uit te roepen: Wat luidt dat liefelijk! Wat is dat ſchoon! enz. en zoo wordt dan het zinnelijk voedſel tot eene voeding der ziel. Deze werking van het uitwendige op het inwendige, of, met andere woorden, van het zinnelijke, vleeſchelijke, op het verhevene, geestelijke beſtaande, zoo mag het wel van

eenig belang gekeurd worden, ter opwekking en verſterking van aangename gewaarwordingen in de ziel, de zinnelijke uitwendigheden te baat te nemen. Trouwens, bij het wezen der menſchen, zoo als die zijn en wij hen kennen, is wel het geboren worden van eenige gewaarwording der ziel, zonder toevoering van een zinnelijk orgaan, niet denkbaar; want al wilde men de gewaarwordingen der ziel tot het idéale bepalen, en zeggen: „ men kan in den geest iets ondervinden, iets denken, al blijft het ganſche ligchaam, behalve wat tot het denkvermogen behoort, daarbij geheel pasſief," zoo blijft het toch zeker, dat eenige vroegere zinnelijke aandoening plaats heeft gehad, en zich, ſchoon dan welligt op eene onmerkbare of onvermoede wijze, vermengt met hetgeen de ziel gevoelt. — Dan, wenden wij ons van hooge beſpiegelingen, die ik tot mijn tegenwoordig oogmerk niet behoef, naar het gewone, dat in het dagelijkſche leven plaats heeft, en pasſen wij het vroeger gezegde, omtrent den indruk van de ligchamelijke gewaarwordingen op die der ziel, naar mijne bedoeling toe.

Ik zeide, dat het wel van eenig belang mag gekeurd worden, ter opwekking of verſterking van aangename gewaarwordingen in de ziel, de zinnelijke uitwendigheden te baat te nemen. Dit toch is te allen tijde als eene waarheid erkend geworden. *Het oog wil ook iets hebben*, is eene bekende ſpreekwijze, die gebruikt wordt, in gevalle men eenig voorwerp, waarvan de degelijke waardij erkend wordt, doch dat van uitwendige behagelijkheid beroofd is, ſtaan ziet naast een voorwerp van evengelijke degelijke waarde, geſierd met uitwendig ſchoon. Moet er nu tusſchen beiden eene keuze gedaan worden, zoo zal die zich ongetwijfeld ter gunſte van het laatst omſchrevene bepalen; waarom? omdat toch het oog ook iets hebben wil. Zijn er niet van oudsher muzijkſtukken en toonen, tot aanduiding of opwekking van eene treurige, en geheel anderſoortige tot aanduiding of opwekking van eene vrolijke gemoedsſtemming geweest? Had niet de kleeding van Priesters iets ernſtigs; die van

regtsoefenende perſonen iets deftigs; die van krijgslieden iets ſtouts; die van danſers en danſeresſen iets luchtigs en vrolijks? Welvoegelijk en allezins gepast is zulk eene onderſcheiding. Of zou het niet algemeene afkeuring verwekken, indien op eene bruiloft klaagtoonen gebezigd wierden, of bij plegtige gelegenheden vrolijke cadanſen, ofſchoon in beide gevallen de woorden in overeenſtemming met de bedoelde zaken mogten zijn? Wat toch zou men zeggen van den Kanſelredenaar, die ons in de kleeding van een' Veldoverſte de waarheden van de Godsdienst zou onder het oog brengen, of eenige plaatſen van het zachtmoedig Evangelie uitleggen? wat van den Regter, die, gekleed als *Pierrot* of *Arlequin*, een doodvonnis, of de veroordeeling van een' zijner natuurgenooten tot jarenlange gevangenisſtraf, durfde uitſpreken? wat, eindelijk, van den danſer, die met mantel en bef, of met een' langen, wijden tabbaard, of van het hoofd tot de voeten in een ijzeren harnas beſloten, ſpringen en *pirouëtteren* zou? — Ongepast, onvoegzaam, ſtrijdig tegen alle *decorum*, noemde voorzeker elk, orde en overeenſtemming van uitwendigen ſchijn en inwendig gevoel liefhebbend mensch, zulke averegtſche handelwijzen.

Wel nu dan; geeft men mij toe, dat harmonie tusſchen het zinnelijke en geestelijke voedſel ſchenkt aan 's menſchen edelst deel, terwijl tegenſtrijdigheden tusſchen het uitwendig vertoon en het inwendig gevoel dat edelst deel beleedigen en pijnlijk aandoen, zoo vlei ik mij, dat men in het algemeen ook met mij eens zal wezen, wanneer ik beweer, dat het wenſchelijk zijn zou, ieder enkel mensch bij alle gelegenheden te zien bijdragen tot het vormen van een uitwendig, met de onderſtelde of voort te brengene geestelijke gewaarwordingen van alle aanwezigen overeenſtemmend geheel. Dat zulks niet altijd plaats heeft, is de aanleidende oorzaak van dit mijn ſchrijven; en wil men weten, bij welke bijzondere gelegenheid het gebrek aan *decorum* mij trof en

noopte deze poging tot verbetering te wagen, men leze wat hier volgt.

In het verleden voorjaar, en wel op den 24 Maart 1839, tegenwoordig zijnde bij de viering van het H. Avondmaal, in de kerk van de Vereenigde Doopsgezinde Gemeente te *Amsterdam*, verbaasde mij het onderscheid in de uitwendige houding der vrouwenschaar, voor zoo veel derzelver kleeding aangaat, met dergelijke houding, in evengemeld opzigt, in vroegeren tijd, ik meen in het begin dezer eeuw, wanneer ik ook wel eens toezag, wanneer genoemde plegtigheid bij dezelfde Gemeente onderhouden werd. Ditmaal zag ik niet alleen de deftige zwarte japonnen zoodanig, bij zeer vele vrouwen, door veelkleurige of schitterend roode *shawls* overdekt, dat men naauwelijks gewaar werd, dat genoemde personen toch waarlijk in het zwart gekleed waren, maar ik ontdekte er meer dan eene in het gekleurd. Laat nu dit bruin of paars gewaad eene *douillette* geweest zijn, het bedekte dan toch geheel de mogelijk zwarte japon, over welke het aangetrokken was, en de persoon *scheen* althans niet in het zwart te wezen. Behalve dit verschil met hetgeen oudtijds in zwang plagt te zijn, toen men niet anders dan eene algemeene zwarte tint over de aanzittende zusteren zag uitgespreid, was er een ander, zeer in het oog vallend; dit betrof de kapsels of hoofdbedeksels. Eertijds waren het mutsen van wit gaas of andere dergelijke stoffaadje, somtijds wel met een sierlijk gevormd doorschijnend zwart kapje overdekt, somtijds ook zonder dat kapje, doch altijd mutsen, *kerkmutsen*, zoo als men die noemde, om aan te duiden, dat ze van een zedig, eenvoudig fatsoen waren, bij statige gelegenheden pasfende, en niets ter opluistering hadden, dan eenig lint van eene niet opzigtige kleur. Nu waren het, op enkele uitzonderingen na, hoeden, hoeden gelijk men die op de wandeling of in den schouwburg dragen zou, hoeden van allerlei kleuren, met linten, strikken, bloemen, pluimen gesierd, sommige smaakvol, andere geheel smakeloos, dikwijls van eene met de kleur van de

ſhawl of *douillette* geheel ſtrijdige tint. Het algemeen overzigt der vrouwenſchaar bood op deze wijze niets, een' ernſtigen indruk wekkende, aan, en was buiten alle harmonie met het plegtſtatige en hoogernſtige der feestviering.

Wel verre is het van mij, te willen beweren, ja zelfs te onderſtellen, dat de gemoedsſtemming der vrouwelijke feestgenooten dezen keer minder goed, minder ernſtig, minder overeenkomſtig met de vereischten van onze *redelijke Godsdienst* geweest zij, dan die in vroegere jaren bij ſtemmiger kleedij plagt te wezen; alleen het *decorum* is hetgeen ik bedoel, en dit was ongetwijfeld veel minder in acht genomen bij deze laatſte dan bij vroegere gelegenheden, en het oog, dat toch ook iets hebben wil, werd niet voldaan en bragt geenszins aan de ziel dat voedſel toe, hetwelk alleen door de overeenſtemming van het uitwendige met het inwendige, van het zinnelijke met het geestelijke, geſmaakt kan worden.

Van de mannen heb ik geheel niet geſproken, omdat zij nagenoeg allen of in het zwart gekleed waren, of zulke donkerkleurige jasſen aan hadden, dat men die niet van zwart kon onderſcheiden, gelijk de hedendaagſche mode medebrengt. Maar indien die mode nog ware gelijk voorheen, toen roode, grijze, vrij licht groene rokken, en verſchillende lichte kleuren voor jasſen, in zwang waren, en men had de mannen in dezer voege bij dezelfde gelegenheid gekleed gezien...... ik vraag u, Vrouwen! zou zoodanig een gebrek aan *decorum* u niet geſtuit, u geene klagten over de ongepastheid van zulk eene vertooning in den mond gelegd hebben? — Mij dunkt waarlijk ja! — Welaan dan gij, die ongaarne zulk een' aanſtoot zoudt lijden, geeft zelve ſoortgelijken aanſtoot niet; gij doet het inderdaad; gij, wier uitwendig vertoon zoo grooten invloed heeft op de gemoederen dergenen, die u aanſchouwen; gij, wier taak onder anderen is, alwat zacht, alwat overeenſtemmend, alwat harmonieus is te bevorderen! Wat gij zonder erg doet, wat gij doet met het denkbeeld: „mijn uitwendig

aanzien is van geen belang, mits ſlechts mijn hart rein, mijne gemoedsſtemming ernſtig en heilig zij," — gij handelt ligt hierin verkeerd. In den grond der zaak hebt gij gelijk, en waart of bleeft gij alleen, geen kwaad zou uit uw zondigen tegen het *decorum* kunnen voortvloeijen; maar dewijl gij u omringd van eene menigte uwer natuurgenooten bevindt en bevinden moet, betaamt het u, de tijdsgelegenheid te bedenken en te *vermijden ook zelfs den ſchijn.....* ik wil niet zeggen *des kwaads*, (zoo als de bedoelde ſchriftuurplaats, 2 *Theſſal.* V: 22, ſluit) maar van hetgeen onwelvoegelijk kan geheeten worden, en een' vreemde, met uwe zedelijke waarde min bekende, die, de kerk intredende, de Tafel des Heeren toebereid zag, de gedachte zou kunnen inboezemen: „men ſchijnt hier weinig werk te maken van overeenſtemming tusſchen uitwendig voorkomen en inwendig gevoel; men ſchijnt hier te vergeten, dat de toebereide maaltijd ingeſteld is ter gedachtenisviering van den dood des Heeren; men ſchijnt het hoogernſtige uit het oog te verliezen, met eenige ligtzinnigheid te werk te gaan, en de voegzame ſomberheid bij dit plegtſtatig bedrijf moedwillig te veronachtzamen." Het betaamt u allen te zamen, en elke uwer in het afgetrokkene, te zorgen, dat zelfs bij hen, die uwe innerlijke waarde kennen en eerbiedigen en alles goeds gaarne van u gelooven willen, geene gedachten oprijzen als bij voorbeeld deze: „Hoe jammer, dat de hier tegenwoordige, voorzeker welgeſtemde vrouwen, hare magt, om tot de algemeene goede ſtemming bij te dragen, niet gebruiken! dat zij den invloed van het zinnelijk aanſchouwen op de gewaarwordingen der ziel niet gedenken; dat zij, bij eene gelegenheid als deze, doen, wat zij, omgekeerd, zeer zeker niet doen zouden, wanneer het zaak ware van de viering van eenig wereldsch feest!" — Op eene bruiloft toch, of op eene vrolijke partij, zoudt gij wel zorgen, dat de in uw gemoed opgewekte blijdſchap zich naar buiten deed kennen, niet enkel door uw gelaat, maar ook door uwen dos, zoodat het oogmerk van uw te zamen zijn dadelijk

bleek uit een overzigt van uwe kleedij. — Welnu dan, Discipelinnen van den grooten Meester, die zelf, toen Hij het Avondmaal instelde, een bewijs gaf van de kennis, die Hij had van den invloed, welken het uitwendige op het inwendige bij de menschen heeft, dewijl Hij ligchamelijk voedsel tot een zinnebeeldig voedsel der ziel zijnen jongeren voorstelde, en zigtbare teekenen, brood en wijn, aanprees als voertuigen, om zijne *gedachtenis* in hunnen geest te verlevendigen, — neemt mijnen welmeenenden raad ten beste; zorgt voortaan, om geen' aanstoot te geven, en geene verkeerde vermoedens aangaande uwe inwendige gesteldheid op te wekken door uw uitwendig vertoon; laat in het vervolg het uiterlijk aanzien van elke uwer, en zoodoende van u allen in massa, een voedsel voor de oogen zijn, dat voedsel geve aan de ziel; laat overeenstemming bij u heerschen tusschen het zinnelijke en geestelijke, de ernst van uw gemoed zich afspiegelen in de zedige deftigheid van uw gewaad, en ook in deze vlijtig door u betracht worden de les van den Apostel PAULUS (*Philippensen* IV: 8): *Alwat waarachtig is, alwat eerlijk is, alwat regtvaardig is, alwat rein is, alwat liefelijk is, alwat wel luidt, zoo daar eenige deugd is, en zoo daar eenige lof is, datzelve bedenkt!*

LOF DER LIGTGERAAKTHEID.

Wie slaat niet met opmerkzame blikken de gevoelige bewegingen van het *kruidje roer mij niet* en andere *sensitive* planten gade? Menig bezoeker van een' uitgestrekten plantentuin zoekt daarnaar bij voorkeur, vermaakt zich met het telkens aanraken der teedere blaadjens, en maakt de omringenden op hunne plotselinge sluiting opmerkzaam.

Hetgene men opzoekt en met welgevallen gadeslaat keurt men niet af, en *inconsequent* zou het wezen, in

menfchen af te keuren, wat ons in onbezielde planten behaagt.

Vreemd is het mij dan ook altijd voorgekomen, dat men gewoon is de Ligtgeraaktheid, indien al niet onder de ftellige ondeugden, althans onder de beklagelijke verkeerdheden en dwalingen te rangfchikken, en het wordt tijd, aan dit vooroordeel perk te ftellen.

Gereedelijk gevoelt men, dat hier de rede niet flechts is van dat zelfgevoel, hetwelk algemeen als betamelijk wordt aangemerkt, en dat geene kwaadwillige krenking van onze eer en dierbaarfte belangen toelaat, maar inzonderheid van die *fusceptibiliteit*, welke den teedergevoeligen, in elk woord, in iederen blik en in elke beweging dergenen, met welke hij in aanraking komt, ja soms evenzeer in hun zwijgen en niet handelen, eene beleediging, eene krenking doet vinden.

Deze Ligtgeraaktheid nu komt mij voor, het *individu* tot eer, der Maatfchappij tot veelzijdig voordeel te ftrekken.

Wie is wel meer veracht en inderdaad verachtelijker, dan een ongevoelig mensch? Zelfs voor den grooten booswicht wordt ons medelijden opgewekt, zoodra wij flechts één fprank van menfchelijk gevoel in hem ontwaren; het gemis daarvan doet ons hem, als eenen verftokten verworpeling, aan zichzelven en zijn lot overlaten. Is Ongevoeligheid alzoo eene afgrijfelijke ondeugd, de Gevoeligheid is de daartegen overftaande beminnelijke deugd; het beminnelijke en bewonderenswaardige eener deugd neemt toe naarmate van hare meerdere ontwikkeling en verfijning; de Ligtgeraaktheid, welke wij te regt verdedigen, is de hoogfte graad van Gevoeligheid; immers noemt men hem of haar, die er mede begaafd is, *ten uiterfte gevoelig;* en zouden wij dan iemand, bij wien eene deugd zich in de hoogfte mate ontwikkeld heeft, laken en ontwijken? Neen, prijzen en zoeken wij den zoodanige veeleer!

Want dit verdient hij, niet flechts om zijne eigene

voortreffelijkheid, maar ook om de genoegens en voordeelen, die hij der menschelijke zamenleving aanbrengt.

Wat kan meer eentoonig en vervelend bedacht worden, dan een huisgezin of eene familie, (gelukkig zijn ze niet talrijk!) waar eene volstrekte eenstemmigheid, een volkomen begrijpen en toestemmen van aller goede bedoelingen heerscht? Zulk een gezin of familie heeft al het eentoonige van een uurwerk, zonder er het nut van aan te brengen. Echter, dat die slaperige eenstemmigheid door de stellige *ondeugden* van een of meer der leden verstoord zou worden, dit heeft te veel gevaar in, dan dat ik het wenschelijk zou durven noemen. Neen, de *deugd* der Ligtgeraaktheid is het, die er ons van verlossen kan. Stoffeer het tafereel, dat gij u van gezin of familie maakt, met een of twee ligtgeraakte figuren; een huisvader of eene huismoeder, een zoon of eene dochter, een broeder of eene zuster, een neef of eene nicht, — terstond verkrijgt gij overal licht en bruin, leven en beweging; uw tafereel wordt hoogst *interessant*. Trachten wij zulks met een voorbeeld op te helderen. — „ Een allerbraafst gezin, de *van* B**S." — „ Ja, jammer maar, dat de oudste zoon PIETER en zijne zuster JETJE zoo ligtgeraakt zijn." — In het geheel niet jammer; juist zij zijn het, die zooveel goeds in huis stichten. Beide moeten als glas behandeld worden, 't is waar; maar juist daardoor oefenen zich dan ook de overige huisgenooten in die loffelijke omzigtigheid in spreken en handelen, in die inschikkelijke toegevendheid, welke hart en verstand beide zoozeer tot eere verstrekken. Wie wordt niet verstoord op den lomperd, die iedereen tegen het lijf loopt en op de teenen trapt? De huisgenooten nu van PIETER en JETJE VAN B*, geoefend in het ontzien van deze, die zoo ligt wanen op de teenen getrapt te worden, zullen zich wel wachten iemand anders te beleedigen.

Naauwlettende opmerkzaamheid is een der zekerste middelen tot bevordering onzer menschenkennis. In het

huis van VAN B* worden de opmerkingen reeds in den vroegen morgen aangevangen. Alles ziet naar de kamerdeur, om te weten, of PIETER en JETJE niet met het verkeerde been ten bedde zijn uitgeſtapt; zoo ja, de ſympathie der blikken uit ſtilzwijgend het: „'t is weêr mis!"; het binnensmonds gebrom van den eerſten, het wasſenbeeldig zwijgen der laatſte, ſpoort aan tot menschwaardig nadenken, wat thans weder de oorzaak der beſpeurde gemelijkheid wezen moge. Bij de eerſte voegzame gelegenheid wordt hierover raad gehouden; na eenig over en weder ſpreken is men het eens, dat de jongſte zuster, den vorigen avond, broeder PIETER, naar diens meening, in zijne deftige houding heeft nagebootst, en dat de huisvader iets van een neuswijs meisje verteld heeft, hetwelk door Jufvrouw JETJE als een zet op haar is aangemerkt. Zulk een onderzoek naar oorzaken en gevolgen is eene theoretiſche oefening, die tegen de gewone ontbijt-praatjes in een volkomen eenſtemmig huisgezin ruim kan opwegen; en het gewone reſultaat dier conferentie: „laat het maar loopen!" behelst een ſchat van levenswijsheid, waarlijk goedkoop genoeg voor een paar toegeſnaauwde woorden van PIETER en een zuur gezigt van JETJE ingeruild.

Wij zouden te breedvoerig worden, indien wij de gedragingen van dit gezin, omtrent zijne zoo gevoelige leden, gedurende een' geheelen dag, of op den duur, wilden nagaan, en daarbij aantoonen, hoe ook de dienstboden daardoor in onderwerping worden geoefend, uit vrees van zich het misnoegen der jongelieden op den hals te halen. Liever willen wij den kring verruimen, en zoo kort mogelijk eenige voordeelen opſommen, door hunne Ligtgeraaktheid aan anderen, ja ſomtijds aan de geheele Maatſchappij, verſchaft.

Jufvrouw JETJE, door hare ſekſe tot meer beperkten kring dan haar broeder bepaald, kan zeker niet zoo algemeen ten goede werken, als wij ſtraks van dezen zien zullen. Nogtans verheugt het ons reeds dadelijk, dat haar trouwe Arts, indien zij niet zoo ligtgeraakt

ware, ettelijke guldens jaarlijks minder verdienen zou. Want de *vapeurs*, het koortſig gevoel, en wat haar meer moge overvallen, wanneer zij zich beleedigd acht, vereiſchen niet zelden zijne dadelijke hulp, waardoor ook de Artſenijmenger zijn beſcheiden deel erlangt.

In den kring harer jeugdige vriendinnen wordt doorgaans niet veel gewigtigs behandeld; de geſprekken, hoewel onberispelijk, zijn daar doorgaans luchtig en ſchertſend. Maar hare tegenwoordigheid ſtemt tot meerderen ernst, tot oefening in die ſtemmige bedachtzaamheid, maar al te weinig aan jonge Dames eigen; want daar zij doorgaans de ſcherts op zich toepast, wordt dat kinderachtig ſchertſen en lagchen weldra verbannen, en maakt voor deftige troniën plaats.

Schenkt zij eenmaal hand en hart aan eenen echtgenoot, welk benijdenswaardig geluk toeft niet dezen! Dagelijks zal hij de teedergevoeligheid zijner wederhelft bewonderen; dagelijks nieuwe aanleiding vinden, om haar zijne onbaatzuchtige liefde te betoonen, wanneer hij, door herhaalde betuigingen, door honderde kleine tegemoetkomingen, door talrijke lieve geſchenken en verrasſingen, pleisters op de wonden leggen moet, haar gevoelig en ligtgeraakt hart door een' niet vriendelijk genoeg gekeurden blik, door een niet zacht genoeg uitgeſproken woord, door het onberaden afſlaan van eenig verzoek toegebragt. En dan die lieve, die ſchilderachtige tooneeltjes van verzoening, van wier treffende bekoorlijkheid zich altijd eenſtemmige echtgenooten geen denkbeeld vormen kunnen!

Keeren wij tot PIETER weder. Daar wij hem reeds als jongeling onder zijne huisgenooten aanſchouwd hebben, zullen wij hem nu in wat verder gevorderden leeftijd gadeſlaan. Hij is eenen werkkring, met zijnen ſtand en opvoeding overeenkomſtig, ingetreden. De minder gevoelige is, in elke betrekking, aan velerlei laagheden blootgeſteld, het verdragen waarvan hem tot ſchande verſtrekt. PIETER duldt laagheden noch beleedigingen; de minſte vermoede krenking van zijne eer vordert

vergoeding. Een bloedig tweegevecht, door hem gevorderd, geeft, terwijl het hem die vergoeding verschaft, de schoonste stof tot belangrijke algemeene gesprekken, tot belangwekkende verhalen, die het lezend publiek de haren te berge doen rijzen, — en welke andere verhalen wekken thans wel algemeener belang! — of tot een regtsgeding, waarmede sommige dagbladen gansche kolommen vullen kunnen. Hij treedt als schrijver op; een verwaten Recensent, (lomperd, betweter, duisterling, enz. in de taal der beleedigde Auteuren) vermeet zich, eenige aanmerkingen op zijn werk te maken; eene schitterende Antikritiek doet alles van PIETER B* spreken, en schenkt het Publiek de gelegenheid tot vergelijken, wikken en wegen van gevoelens, eene tot opscherping van het vernuft en vermeerdering van kundigheden zoo onwaardeerbare oefening. Dan, hierbij bepaalt het algemeen voordeel zich welligt niet. PIETER of een zijner vrienden, billijk met hem verstoord, stelt zich aan het hoofd van een nieuw Tijdschrift, onpartijdiger, bondiger, smaakvoller enz. dan al de tot hiertoe bestaande, en voorziet daardoor in eene „*dringende* en tot hiertoe *onvervulde* behoefte van het beschaafd Publiek," — of althans der beurs van zichzelven of van den Uitgever.

Wij zijn er op verre na nog niet. Onze fijngevoelige jonge man zoekt, in de volle overtuiging zijner zeldzame bekwaamheden, tot eenig eervol en voordeelig ambt te geraken. Zijne pogingen mislukken, en, terwijl de slaperige *phlegmaticus* zich daarin schikken, en tevreden wezen zou met in eene minder schitterende loopbaan nuttig voor zich en anderen te wezen, wordt PIETER *Opposant*, valt lage en hooge Besturen openlijk met vinnigheid aan, verwerft zich een' geduchten aanhang, doet den Staat op zijne grondvesten schokken, bewerkt welligt eene Omwenteling. Aan zijne Ligtgeraaktheid heeft dan tijdgenoot en nageslacht nieuwe, schitterende bladen in 's Lands geschiedrollen te danken; zijne Ligtgeraaktheid wekt het Volk uit die eenzelvige tevredenheid met het bestaande, uit die slaperige

gerustheid, die de Natiën ontzenuwt. Het vuur des opſtands ſlaat naar elders over, — de Wereld verkrijgt, ten gevolge van den ſchok, door hem gegeven, eene nieuwe gedaante, — en wat is wel ſchooner, dan het nieuwe! Alzoo — — — —

Ik zocht een ſlot voor mijn Vertoog, maar kon er niet opkomen. Daaraan heeft de Lezer die, aan de te regt beroemde Engelſche *humoristen* ontleende — — — — te danken, waarin men hen gemakkelijker dan in hun *humor* kan evenaren.

GEVAARLIJK GEZIGTSBEDROG.

Behalve het gezigtsbedrog, dat ik waarnam en ook door anderen opgemerkt is in den *Tunnel*, tusſchen *Leuven* en *Tienen* of *Tirlemont*, beſtaat er een ander, hetwelk van belang is onder de aandacht te brengen, daar, waar ijzeren wegen ingevoerd worden, en reizigers langs die baan er de noodlottige ſlagtoffers van zouden kunnen worden, wanneer zij, door eene of andere onvoorzigtigheid, een' val van het Convooi mogten doen, terwijl het reeds de vereischte ſnelheid verkregen heeft.

Het bedoeld gezigtsbedrog beſtaat hierin, dat de vallende en natuurlijk draaijende perſoon, wanneer hij den grond raakt, uit hoofde van de beweging, die zijn ligchaam op het rijtuig aangenomen heeft, het Convooi aan de andere zijde van zich gelooft, anders ziet, dan waar het werkelijk is, en dus, in plaats van zich onbewegelijk te houden, of, zich bewegende, het te ontwijken, naar hetzelve toewerkt. Aldus laat het zich verklaren, dat de Heer LEVI, die in den afgeloopen winter van het Convooi, dat van *Bruſſel* vertrok, afviel, omdat hij een pak belangrijke papieren, dat hem ontvallen was, wilde redden, zijne beide beenen verbrijzeld zag door het Convooi, nadat reeds vier wagens hem voorbijgeſneld waren; waaruit volgt, dat, indien hij zich ſtilgehouden had, hij er met den val, den ſchrik

en welligt eene ligte kneuzing afgekomen zou zijn, terwijl nu de gelijktijdige afzetting der beide beenen zijnen dood binnen weinig tijds ten gevolge had. Ook een Garde, die zijne hand op deze wijze verloor, verklaart, dat hij meende het Convooi aan de andere zijde te zien, en, het dus willende ontwijken, juist zijne hand onder een der wielen ſtak.

Dit gezigtsbedrog is welligt beter te verklaren, dan dat in den *Tunnel*; doch hier is de rede niet van verklaren, maar van voorkomen van het noodlottig gevolg, hetwelk is 1°. om met alle voorzigtigheid op den ijzeren weg te reizen — de meeste, ja bijna alle ongelukken zijn in *België* aan de onvoorzigtigheid der reizigers te wijten — maar ook, 2°. zich dit gezigtsbedrog diep in te prenten, om, in geval van nood, het noodlottig gevolg voor te komen! Mogen ook deze regelen, geplaatst in een veelgelezen Tijdſchrift, en die, om der menschheid wille, door alle Tijdſchriften zonder letterdieverij zouden kunnen overgenomen worden, medewerken, om zulke heillooze gevolgen voor te komen, dan zou het doel bereikt zijn van

8 April, 1839. A. GOEDKOOP,
Pred. te *Gent*.

HERINNERINGEN AAN EEN' TIENDAAGSCHEN REISTOGT LANGS DEN RIJN, IN SEPTEMBER 1838.

(*Vervolg van bl.* 300.)

Gij weet reeds, hoe wij uit het logement aan boord kwamen. Wij zouden dan nu voor 't eerst in *Duitschland* eens met de ſtoomboot varen. Alvorens echter op dezelve te gaan, betaalden wij voor de eerſte kajuit aan het kantoor der Maatſchappij onze 15 *Thaler*. Zoo veel? zegt gij: ja, wijl wij eene zoogenaamde *perſonal-Karte* namen, die het regt geeft, om tegen een rabat van een vierde der vracht, op welken tijd men wil, met de vaartuigen derzelfde onderneming ook de terugreize te doen. Voornemens

zijnde op de heenreis alles te bezigtigen, ten einde op den bij ons bepaalden tijd, *rectâ viâ*, zonder oponthoud door uitstappen ter regter- of ter linkerzijde, van *Maintz* den *Rijn* af weêr naar *Gelderland* te varen; zoo konden we dit uitgewonnen stuivertje zéer aardig tot het genot van andere verlustigingen besteden: offchoon die spaarpenning daardoor al aanstonds genoegzaam weêr verloren ging, dat we van *Bonn* tot *Königswinter*, en vervolgens van *Bieberich* tot *Maintz*, zoo als ge straks vernemen zult, geen gebruik van den stoom gemaakt hebben. Wij vonden onze boot met allerlei reizigers gevuld. Drie fraaije rijtuigen stonden voorop, waarin zich van tijd tot tijd de lieden van het gevolg der *Engelsche* eigenaars, die in het paveljoen hunne residentie hadden, plaatsten; terwijl wij overige heeren en dames van de eerste kajuit zaten, stonden, liepen, dronken, rookten, uitkeken, praatten, en het genoegen schier op ieders aangezigt te lezen was. Waarlijk eene allerliefste reismanier met een zoo fraai en gemakkelijk ingerigt vaartuig als onze *Agrippina* was; en al die heerlijke geneugten der *Rijn*stoomvaart van *Keulen* tot *Maintz* en vice versa, aan welker herinnering de volgende bladen grootendeels zullen zijn toegewijd, hadden we voor *f* 27! Ja, het is toch maar zoo, mijn Vriend! dat — welke ook de verhouding van den tegenwoordigen stand der hoogere wetenschappen en der zedelijkheid tot dien van vroegeren tijd wezen moge, (waarover wij wel eens zamen een ernstig woord gewisseld hebben) — de toepassing der uitkomsten van de wis- en natuurkundige studiën op mechaniek en industrie, en de daardoor bewerkte bevordering in het gemeen van stoffelijke belangen en maatschappelijke genoegens, in onze dagen reuzenschreden voorwaarts gedaan hebben. Een reisje bij voorb., als dat, 't welk ik u verhaal, waartoe onze voorouders niet dan na veel wikkens en wegens besloten, en waarover zij een boekdeel beschreven zouden hebben, wordt thans door elk, die over een weinig tijds en gelds beschikken kan, met meer gemak en minder zorg volbragt, dan iemand heeft, die met den beurtman van *Harlingen* (ontzettender gedachtenis!) naar *Amsterdam* overvaart. Twee dingen slechts, de warme damp en trilling in het vaartuig, zijn leelijke bezwaren. Zal men ook deze nog eens geheel te boven komen — gelijk op de nieuwste der booten, waarmeê wij voeren, werkelijk, door veranderde drukking der machine, in het

laatstgenoemde opzigt reeds eenige verbetering aangebragt was: — of moeten zij, als proeve der onvolkomenheid van alle menfchelijk werk, aanwezig blijven?

Dit een en ander dan is fomtijds wel eens lastig, als men beneden is, en vooral, wanneer men daar fchrijven wil. Maar onder omftandigheden, als waarin wij ons bevonden, deert dat alles niet: het dek was onze verblijfplaats, waarvan wij ons niet dan op het fchaft-uur en tot enkele andere oogmerken verwijderden. Ja, ook het middagmaal zelfs wordt bij zeer warm weder onder de tent op het achterdek gebruikt. Dat wandelen nu en ftaan en nederzitten op zulk een *Dampffchiff* — hoe zonderling, dat de rijke *Duitfche* taal, even als de armere *Franfche*, geen zelfftandig naamwoord heeft, om het *Nederduitfche* en *Engelfche ftoom* en *fteam* uit te drukken! — is eene bron van onophoudelijk, afwisfelend genot, na aftrek zelfs van de natuurbefchouwing, waartoe het aanleiding geeft, en waarvan ik, na *Bonn* achter den rug te hebben, u meer verhalen zal, wijl daar het in *Holland* ongekende Goddelijk fchoone eerst regt een' aanvang neemt. Het is wel zoo, wat ik met juistheid hoorde opmerken, dat op de diligence uit den aard der zake doorgaans eene meerdere toenadering der reizigers tot elkander plaats vindt; maar toch moet ik zeggen, dat het ons aan allerlei levendig en voor ons hoogstbelangrijk gefprek, zelfs in de moedertaal met enkele landgenooten, geenszins ontbroken heeft. Het doel van onze reize, en de daardoor nimmer ons begevende zucht tot kennismaking met de menfchen zoowel als met het land, dat wij bezochten, en, durf ik het zeggen, de gemakkelijkheid van onzen landaard, om aan den vreemdeling zich aan te fluiten, heeft daartoe zeker ook het zijne bijgedragen. Kortom, daar we ons niet, als echte *Britten*, waarvoor we bij het eerfte aanzien wel eens gehouden werden, in onszelve opfloten, zoo waren wij te *Bonn*, fchoon het ftroomopwaarts bijkans eens zoo langzaam gaat, veel eerder dan ik verwacht had. Tot die aangename tijdkorting bragt onder anderen het zijne toe de tweede *gymnafial-Lehrer* van het ftedeken *Neuftadt* in *Rijn-Beijeren*, die zich, naar de gewoonte des lands, Profesfor noemde, en door het prefenteren eener cigaar kennis met mij maakte. Het radde maar misfelijke Latijn-fpreken van dien man, die zich in zijne moedertaal met eenen vreemden tongval en onduidelijk, en in het *Fransch* met moeite uitdrukte, moest

gij, mijn *Ciceroniaan!* gehoord hebben. Nu, als men dan elkander toch maar verstaat! Mijn *gutmüthiger Herr Professor* verschafte mij ook (en hiervoor was ik hem wel den meesten dank verschuldigd) gelegenheid, om weêr met een' anderen geleerde van hooger rang, eenen gewezen Faculteits-Hoogleeraar, in kennis te komen. Gij weet van HEGEL en zijne philosophie meer dan ik: o, waart gij hier aan boord geweest, gij hadt eenen *Hegeliaan* in levenden lijve voor u zien staan, en ligt niet eerder met redetwisten opgehouden, vóór gij te *Bonn* aan wal staptet. Zoo durfde noch wilde ik het nu niet aanleggen, maar heb mij met mijnen man over den staat der godgeleerdheid en wijsbegeerte meer historisch en uitvragend onderhouden, en over PAULUS, DAUB, ULLMANN, UMBREIT en anderen, berigten, voor mij zeer wetenswaardig, ingewonnen. De Heer KAPP toch, ook als Schrijver bekend, is, na te *Erlangen* Hoogleeraar in de wijsbegeerte geweest te zijn, ten gevolge van een rijk huwelijk, vandaar naar *Heidelberg* getogen, waar hij nu een ambteloos leven leidt, maar met de gemelde beroemde mannen in velerlei aanraking staat. Ik vond in hem en zijne echtgenoote een paar regt hupsche en met vele gezellige deugden begaafde menschen. Hoe ik hem een paar dagen later te *Maintz* wedervond, zult gij beneden zien.

En nu, Amicissime! nu galmt gij zeker nog eens, even als op het *Groninger* oud-studenten-feest, en laatstelijk bij het Jubilé te *Utrecht*, schoon dan minder luide, toch een hartelijk *Iö!* uit, daar ik u verkondige: wij hebben *Bonna Rhenana* voor ons, treden met een van verlangen kloppend hart de stad der geleerden, zoo als gisteren en eergisteren die der kooplieden en kunstenaars, binnen, en worden, door vele lange straten, eindelijk in het *Hôtel de Trèves*, op de groote markt gelegen, en uiterlijk veel naar ons *Keulsche Hof* gelijkende, gebragt, waar eene mijner eerste vragen is naar FREYTAG, NITZSCH enz. De lieftalige Madam SIMROCK, die ons te rede stond, wist van den eenen Hoogleeraar niet veel af, noch ook of de andere in de stad was; Prof. BLEEK was heden haar huis nog voorbij gegaan: en zoo ging zij, toen ik die snaar slechts aangeroerd had, het gansche personeel der Protestantsche theologische faculteit langs, met zoo veel kennis en belangstelling, dat ik de vrijheid nam te vragen, of zij ook tot de Evangelischen behoorde. Neen, zij was Roomsch; maar haar *Gasthof* werd door

vele Protestantsche geestelijken bezocht, gelijk er op dit oogenblik vier afgevaardigden der *Koblentzer* Synode zich in de zaal tot het *Abendessen* begeven zouden. Een hunner, voegde zij er bij, is inzonderheid een geleerd en respectabel man: zal ik u met hem in kennis brengen? Dit aanbod met welgevallen aannemende, ging ik echter eerst op den draf, om de Hooggeleerde Heeren op te zoeken; waarbij mijn wa-terheld, die van het theologische niet vreemd is, en mijne ontmoeting met die lichten van *Duitschland* wel eens wilde bijwonen, mij gaarne vergezelde. Wat hadt *gij*, liefhebber der *Duitsche* literatuur en godgeleerdheid, gij, man der *theologische Studien und Kritiken*, er intusschen niet voor gegeven, dat gij met mij den Redacteur en een paar medeärbeiders van dit ons geliefde tijdschrift hadt mogen zien en spreken! — Met NITZSCH, die gelukkig juist van de groote Kerkvergadering te *Koblentz* weder t' huis was, zaten wij een halfuur regt vertrouwelijk te zamen op de kanapé. Hij ging van 't geen hem nu het naast aan 't hart lag uit, den kerkelijken toestand van *Westfalen* en de *Rijn*-provincie, de belangen van welke beide groote rijks-districten door eene vergadering van 75 afgevaardigde leeraars en hoogleeraars nu gedurende ettelijke dagen, op de om de drie jaren gehouden wordende Provinciale Synode, behandeld waren. Hier hing de geleerde man een tafereel op van de moeijelijkheden, die de onderlinge betrekking van Staat en Kerk, *das Eingreifen*, waarover hij zich bezwaarde, van den eersten op de laatste, en dan daarenboven de overeenbrenging der zeer uiteenloopende belangen en behoeften der beide, thans onder één kerkbestuur vereenigde gewesten, hadden opgeleverd. Vervolgens tot andere zaken, die hij dacht, dat mij belang inboezemden, overgaande, en ook met kieschheid naar het doel en de uitgestrektheid onzer reis zich informerende, vroeg hij met eenigen nadruk, of wij ook niet *Heidelberg* zouden opzoeken? Op het ontkennend antwoord was het dadelijk weder: „*Es würde Ihnen anders vielleicht Freude gemacht haben den Herrn* ULLMANN *zu sehen.*" Met geestdrift dit beaamd hebbende, werd ik niet weinig verrast, den Professor te hooren zeggen: „*Ich werde das Vergnügen haben Sie mit Ihm in Kenntnisſ zu setzen.*" Zoo gezegd, zoo gedaan. Uit een ander vertrek trad de man, dien ik nevens den *Bonnschen* Oriëntalist FREYTAG, welke, helaas! afwezig was, en den *Heidelbergschen* UMBREIT, misschien

het liefst van allen op mijnen weg wenschte te ontmoeten, met zijnen gastheer te voorschijn, en maakte, na eenige oogenblikken met gespannen verwachting door ons verbeid geweest te zijn, op mij eenen indruk, zeer verschillende van 't geen ik mij voorgesteld had. Ik zag in den Auteur van *die Sündlosigkeit Jesu*, *Gregorius Nazianzenus der Theolog*, *das Leben Wessels*, en andere heerlijke geestvruchten, een klein en onaanzienlijk man van een teeder ligchaamsgestel, maar wiens vurige blikken vorschend, doch uiterst minzaam, door zijnen bril op mij afstraalden. De gewone onderwerpen bij dusdanige gelegenheid werden geregeld afgehandeld. Vernemende, dat ik in *Vriesland* t' huis hoorde, vroeg men met belangstelling naar de theologische Faculteit van het naburig *Groningen*; eene vraag, die mij vervolgens bij de godgeleerden telkens weder voorkwam. Ik wenschte wel, dat gij gehoord hadt, hoe NITZSCH, met zijne, uit de *studiën*, uit zijnen bundel Akademische geschriften, en van elders, u bekende scherpzinnigheid, over den staat der theologische wetenschap bij ons, bijzonder der dogmatiek, uitweidde, en vrijelijk aangaande de betrekkelijke hoogte, waarop zij thans staat, over de pogingen van sommige Godgeleerden uit den laatsten tijd, om in den geest van SCHLEIERMACHER naar de volmaking voort te streven, en van anderen daarentegen, om zich, althans schijnbaar, aan het *hergebrachte* te houden, zijn individueel oordeel uitsprak. Maar niet minder opmerkelijk was in mijn oog de stille aandacht, waarmede ULLMANN, zonder eenig teeken van goedkeuring, deze redekaveling aanhoorde, slechts onbewegelijk den spreker aanstarende. Ik wil in dezen, gedrukt aan u te zenden brief, de persoonlijk bij NITZSCH bekenden onzer Hoogleeraren niet noemen, over wie hij zich in het genoemde opzigt anders, dan ik gewenscht had, uitliet. Ook hierover handelen wij, als het onder ons ter sprake komt, wel eens nader. Genoeg, ik dacht bij de aangehoorde gesprekken: *ne Jupiter quidem omnibus!* en vond in het gemeen daarin eene bijdrage tot staving van de door u meer dan eens met weêrzin voor mijne ooren uitgesproken waarheid: de *Duitschers* beschouwen den geest en gang van onze godgeleerde studiën, die geheel met het nationaal karakter overeenstemt, en ook in andere van onze bemoeijingen en bedrijven, zoo in het letterkundige als maatschappelijke, valt op te merken, in een gansch ander licht, dan wij zelve, en zijn er doorgaans zeer verre af van daar-

aan met ons de benamingen: wijze gematigdheid, gepast eclecticisme, bedachtzaam vasthouden van het beproefde oude, met vrijzinnige gebruikmaking van den tijdelijken voortgang in de wetenschappen, toe te kennen. Doch, *dem sei wie es wolle;* de indruk, dien het belangrijke bezoek bij mij verwekte, was over 't geheel aangenaam en weldadig voor geest en hart. De praktische zin der *Duitsche* Godgeleerden, nevens hunne voorkomende gemeenzaamheid en vertrouwelijkheid, trokken mij zeer aan. NITZSCH is een welgemaakt en welbespraakt man, wiens uiterlijk eerbied afdwingt, en zoo ongeveer is als ik mij, ik kan niet regt zeggen waarom, volgens zijne schriften voorgesteld had. Wegens UMBREIT ontving ik, door de gedienstige mededeelzaamheid van deszelfs ambtgenoot, een en ander mij welkom berigt; terwijl dezelfde heusche en kort maar kernachtig sprekende man, toen hij hoorde, dat wij ook *Maintz* bezoeken wilden, schertsend zeide: „ *dann hoffe ich nur, dass die Herrn sich als Holländer nicht zu sehr an die anders schöne Statue des* GUTENBERG *ärgern werden*"!

Vanhier ging het naar BLEEK, dien wij niet t' huis vonden, maar, door de uitnoodiging der zijnen opgewekt, een bezoek tusschen 8 en 9 op den volgenden ochtend toedachten, 't welk wij niet later konden, en zóó vroeg durfden stellen, nu we eenigzins met de landswijze waren bekend geworden. Onzen gids hadden we, NITZSCH t' huis vindende, weder weggezonden; en toch kwamen wij ook nu langs de naaste toegangen weêr aan ons logement op de markt. Mijn adsistent bij de Professorale audiëntiën *loodste* ons daarheen! Ook dat heb ik bij mijnen kruistogt op deze vreemde kusten geleerd, hoe belangrijk het zij, steeds *een oog in 't zeil* te houden, en te zien, welken *koers* men nemen moet. Wat heeft toch ieder mensch, in de gevallen, dienst van zijne kennis en de hebbelijkheden, die zijn beroep hem eigen maakt! Dat ondervond ik 's anderendaags vooral bij den schoonen *toer*, alstoen door ons gemaakt, die gewis niet zoo doelmatig ingerigt geworden en zoo volkomen naar onzen wensch zou afgeloopen zijn, had niet mijn broeder, als ervaren reiziger, uit al de plannen, ons door velen opgegeven, eene gepaste keuze gedaan, die terstond mijne goedkeuring wegdroeg. Wij vonden toch in ons *Triersche Hof*, waar wij des avonds te half 10 terugkwamen, onderscheidene wegwijzers voor de pelgrimaadje naar den *Drachenfels* en

de overige heerlijke punten, die wij bezoeken wilden. Met onze ftraks vermelde *Pfarrern*, de H. H. ESSLER te *Capelle* bij *Crefeld*, TERMEULEN uit den omtrek van *Meurs*, en MAASS te *Esfen*, onderhield ik mij intusfchen over fynodale onderwerpen (gij herinnert u, dat ook zij kersvers van *Koblentz* kwamen), en over andere, ons ambt en land betreffende. Aan eerstgenoemden heb ik de *Nederlandfche* Schrijvers over den *Heidelberger Katechismus* uit de laatfte tijden op een briefje moeten geven. Nadat zij zich vroeg ter ruste begeven hadden, wikkelde ik mij dieper in het gefprek met eenen in algemeene kennis uitmuntenden koopman van *Elberfeld*, die, met *Holland*, dat hij meer dan eens bereisd had, zeer ingenomen, zich verheugde, wegens het bombardement van *Antwerpen*, den ftaat onzer *West-Indifche* koloniën, en andere zaken de Marine betreffende, van eenen ooggetuige eenige nadere bijzonderheden te mogen vernemen. In genoegelijke herinneringen aan het dezen dag geziene en gehoorde fliepen wij in, met het uitzigt, dat de volgende nog rijker zijn zou aan wetenfchappelijk en vooral natuur- en kunstgenot. Ten einde zoo veel mogelijk op denzelven af te doen, gingen wij, reeds tegen 8 ure in den ochtend van den

13 Sept., de Univerfiteitsgebouwen doorloopen, welker ruime gehoorzalen, de *Aula* inzonderheid, voor Akademifche plegtigheden beftemd, uitnemend voor het oogmerk gefchikt zijn, en aan het grootfche van den ganfchen aanleg en de inrigting alhier beantwoorden. Vooral boeit in laatstgenoemde lokaal elks reizigers aandacht het vermaarde viertal tafereelen in fresco, de vijf Faculteiten voorftellende, — de wis- en natuurkundige toch zijn met die der letterkunde en befchouwende wijsbegeerte op ééne fchilderij vereenigd. Hier ziet men op den voorgrond de levensgroote afbeeldingen der beroemdfte mannen uit alle tijden, die zich door uitvinding, volmaking en nuttige toepasfing van kunst en wetenfchap een' onfterfelijken naam verworven hebben. Op het aan de Godgeleerdheid gewijde tafereel prijken de, uit andere goede kopijen bekende borstbeelden der Kerkhervormers, die omtrent de naauwkeurigheid der overige portretten een gunftig vermoeden inboezemen. Zoo getuigde dan ook des Pedels vrouw, die met eene ongemeene deftigheid en vlugheid, alsof de geleerde lucht, waarin zij ademt, op haar ook haren invloed uitgeoefend had, ons al de Arabesken en allegorifche voor-

ftellingen op den rand der ftukken, benevens elke figuur eens wijzen of geleerden uit den ouden en nieuweren tijd, en verklaarde, dat de gelijkenis der mannen, die men nog bij hun leven gekend had, volkomen was. Inzonderheid maakte zij ons te dezen op KANT opmerkzaam, wiens verwaarloosde kleeding en peinzende blik op de vierde fchilderij terftond in het oog valt; terwijl op n°. 3 de zittende BOERHAAVE, met zijn *Hollandsch* gezigt en nette dragt, bijzonder onze belangftelling wekte. Wilt gij een blijk, hoe de zoo vindingrijke als fmaakvolle bewerking en ordonnantie dezer beeldtenisfen van de verlichters der menschheid en voorgangers in MINERVA's koor, ook op niet-geleerden werkt, zoo zeg ik u in 't voorbijgaan, dat mijn broeder met niet meer ingefpannenheid naar DE RUYTER's afbeelding of die van den vermaardften zeeflag had kunnen ftaan te kijken; zoodat ik, die zoo zeer wenschte, om, vóór het verlaten van de ftad, ook de bepaalde vifite bij Prof. BLEEK af te doen, hem nog uit zijne mijmering wekken moest. Wij vonden den als uitlegger, met name van het Nieuwe Verbond, bij u hooggewaardeerden man in zijn boekvertrek, en hadden reden, om ons ook over het half uur, voor deze kennismaking van onzen kostbaren tijd afgeknepen, bijzonder te verheugen. De op het Akademifche *zwarte*-bord door mij gelezene aankondiging van zijne over een paar Boeken des Ouden Testaments in dezen winter-curfus te houden collegiën gaf ons gereede aanleiding, om over onderwerpen, tot deszelfs uitlegkunde betrekkelijk, uit te weiden. *Nach wechfelfeitiger Empfehlung* namen wij, uitftekend over den minzamen Hoogleeraar, gelijk over ons ganfche verblijf te *Bonn*, voldaan, van hem en daarna van de ftad affcheid, die wij wel wederzien, maar niet weêr intreden zouden.

In de gemakkelijke opene kales, die onze hupfche SIMROCK befteld heeft, wordt tegen half 10 door ons plaats genomen, onder begunftiging alweêr van uitftekend fraai weder, om ons met dezelve langs de voornaamfte punten tot aan *Rolandseck* te laten brengen. Door den heerlijken *Hofgarten* en de *Poppelsdorfer Allée* gaat het alzoo regelregt naar het ftatige flot *Clemensruhe*. Hier afgeftapt, om ons op het rijke Mufeum van natuurlijke historie en mineralogie te vergasten. Het was ons wezenlijk goed, geene *Männer vom Fache* te zijn; anders hadden we hier tabernakelen willen bouwen, en veel van hetgeen nog vóór ons lag er bij inge-

schoten. Inderdaad het is verwonderlijk te zien, hoe eene Universiteit, die slechts twintig jaren telt, reeds tot zulk een' bloei en uitgebreidheid, in het materiëel zoowel als het personeel, is aangewassen. De landsvaderlijke zorg der regering, om op dit westelijke punt des Koningrijks wetenschappen, letteren en kunsten derzelver weldadigen invloed over de maatschappij te doen verspreiden, blinkt in alle deelen uit, en dwingt de lofspraak, ook van meer bevoegde beoordeelaars, dan uw vriend is, af. Wie in de uitgestrekte zalen van dit voormalig vorstelijk kasteel met eenen weetgierigen geest tusschen de schatten der natuur, die daar ten toon gespreid liggen, henenwandelt, zal gewis in die niet het kortst vertoeven, welke met den hoogklinkenden naam van *Saal der urweltlichen Versteinerungen* ons werd aangeduid, en waarin wij dan ook het genoegen hadden, de beenderen van den *Mammouth* en andere vermoedelijke overblijfselen der voorwereld van nabij gade te slaan. In delfstoffen is overigens ook de omtrek van *Bonn*, ingevolge den aard van zijnen bodem, bijzonder rijk; geen wonder dus, dat de mineralogische verzameling hier zeer aanzienlijk is. Twee vertrekken hielden ons door derzelver kunstige versiering opgetogen. Wij zagen er namelijk cascades en andere tooneelen der natuur, geheel uit zeldzame en schoone steensoorten zamengesteld, aan de muren aangebragt, die daar wondervolle, heerlijke wanden vormden. — Doch laat ik, aan mijn oorspronkelijk plan getrouw, in de mededeeling van alwat gij ook hier en daar in het lieve vaderland op grootere of kleinere schaal aanschouwdet, spaarzaam zijn, om u, hetgeen noch *Holland* noch *Gelderland* bezitten, door de kracht der verbeelding, thans te zien te geven. Het eerste is de *Kreuzberg*; dan volgen de *Godesberg*, *Rolandseck* en de *Drachenfels*, met al de op dezen weg gelegene Paradijsachtige landschappen. Nu is het dan eerst regt: *Arrige aures, Pamphile!* en terwijl gij ons in dien Goddelijken tempel der natuur ziet rondvoeren, voel dan het snijdende contrast, dat de bevrozen *Vriesche* bodem, waarop ik deze beelden van het verledene voor u schets, met den verheven' grond, toen door mij betreden, en de balsemende luchten, daar ingeademd, oplevert. Als ik mij zoo den broederlijken uitroep op den weg van den *Drachenfels* naar *Königswinter*, met de situatiën, die denzelven uit het binnenste der ziel deden opwellen, te binnen breng: „ hier moesten wij onze overige

dagen kunnen flijten; wat zou dat niet voor geest en ligchaam beide hoogst weldadig zijn!" — dan, Vriend! ja dan, zoo verbeeld ik mij, vult gij mijne rede aan; ontglipt u foms de wensch:

O mihi praeteritos referat fi — — — cet.!

maar ik meen tevens van mijne zijde u, den *vielbefchäftigten* man, half mistroostig te hooren zeggen:

Non cuivis homini contingit adire — — — cet.!

Daarom, zijn wij met het tegenwoordige tevreden, voor het genotene dankbaar, en blijde in de hoop op de toekomst! Zooveel althans is zeker, dat elke toeftand zijne eigendommelijke aangenaamheden met zich brengt; en, genoot een OSSIAN ruimfchoots de *vreugde der treurigheid* in de kille, doodfche natuur, die hem omgaf, gij en ik hebben het thans, van den warmen haard op het bladerloos geboomte en den befneeuwden grond uitziende, even goed, ja ik meen veel beter dan hij.

Van de *Mufea* dan, den Botanifchen tuin en andere Akademifche inftellingen te *Poppelsdorf* ons met een *triste defiderium* verwijderd hebbende, werden we door onzen koetfier bij fteilten opgereden, die in den eerften opflag met rijtuig ongenaakbaar fchenen. Het ging nu den weg naar den *Kreuzberg* op; een onwaardeerbaar ridje, dat elk oogenblik de prachtigfte gezigten in de laagte, vooral op het meer en meer achteruit wijkende *Bonn*, opleverde. Maar dan de berg zelf! Hoe fchilder ik u het panorama van den toren der kerk, die aldaar op den hoogften top als in de lucht fchijnt te zweven? Ik waag er mij niet aan. Liever terftond afgeftegen, en nog eens in het oude heiligdom, ja onder hetzelve rondgefnuffeld. Er onder? Och ja; want daar liggen de verdroogde ligchamen der klooster-monniken, een ganfche grafkelder vol, met de nagels der vingeren bij voorb. nog gansch gaaf en ongefchonden; fchoon ze federt onheugelijke tijden daar bijgezet zijn, en de *Franfchen* ook dit verblijf der dooden geenszins ontzien hebben. Ja, het kwam mij voor, dat deze mumiën beter bewaard zijn gebleven dan die te *Wieuwert*, althans dan het rif van ANNA MARIA SCHUURMANS, dat ik daar, volgens des kosters geloofwaardige (!) verzekering, met mijne handen heb omhoog geheven. Het was

mij aangenaam, dit tweede ſtaal der natuurbijzonderheid, waardoor zoowel die oude *Labbadisten* als deze geestelijke broeders, zonder andere middelen dan alleen de eigenaardige geſteldheid der lucht in deze kelders, voor verrotting bewaard blijven, in oogenſchouw te hebben genomen. Om het derde, in een adellijk graf te *Bremen*, naar ik meen, aanwezig, zal ik nu geene reize meer maken. Het tooneel heeft bovendien ook zoo iets akeligs, dat de merkwaardigheid van hetzelve alleen in ſtaat is, om den afkeer er van te overwinnen. Eene dame, die nevens ander gezelſchap gelijktijdig met ons in de duistere ſpelonk rondwaarde, moest zich verwijderen, om niet in onmagt te vallen. In het kerkje zelf moeten met meer ander vooral worden bezigtigd de 30 heilige marmeren trappen, op iederen van welke zich eene reliquie bevindt, en die door de devootſte Roomschgezinden niet dan met de knieën betreden worden. Een paar jonge heeren naast mij bij de uitlegging van een en ander ziende meesmuilen, vernam ik, dat zij *Bonnſche* ſtudenten waren; doch op mijne vraag naar iets, dat ieder Protestantsch kweekeling dier Hoogeſchool wel weten moest, betuigden zij hunne onkunde; waaruit ik een beſluit trok tot het ongeloof van beſchaafde Katholieken omtrent hetgeen de goede koster ons opdischte.

Vervolgens ging onze weg over het dorp *Kesſenich*, langs den ſchilderachtigen tuin van den Profesſor in de natuurkundige wetenſchappen, GOLDFUSS. De Hoogleeraren toch houden in de verrukkelijke omſtreken van *Poppelsdorf*, zoovelen zij daartoe bij magte zijn, hun zomerverblijf, en geven, gedurende het ſchoone ſaizoen, in de Muſeums, of in hunne woningen in dat dorp de kollegiën. Kan men het beter uitdenken? Wat hebben Prof. GOLDFUSS en andere Collega's daar telkens eene opwekkende wandeling! Eindelijk kwamen wij door *Friesdorf*, waar belangrijke aluin-bergwerken zijn, van welke wij zeggen moesten: *transeant cum ceteris!* terwijl overal langs den weg de rijpe pruimen, de peren en appelen, en dan weder wijnſtokken, als voor den greep des reizigers hingen, — bij *Godesberg*, omtrent anderhalf uur van *Bonn*, aan. Veel hadden wij reeds gezien en genoten; maar nu zou het, volgens aller eenparig en voorwaar niet door onze eigene bevinding gelogenſtraft getuigenis, eerst regt beginnen. Aan het trotſche gebouw, dat eene ſmaakvolle inrigting en elegante meubilering met eene hoogst

gelukkige ligging zoodanig in zich vereenigt, dat zelfs B. (door deze letter zal ik in 't vervolg, kortheidshalve, mijnen broeder, als ik van hem spreke, aanduiden) zich uit vier werelddeelen geen zoo heerlijk logement kon herinneren, stapten wij af, tastten gretig naar de *Amsterdamsche Handelsbladen*, die ons hier voor het eerst eens weêr voorkwamen, en gingen, na de tafel in de onafzienbare zaal te hebben zien aanregten en onszelven wat versterkt te hebben, terstond op de wandeling. Onze wegwijzer voerde ons regelregt naar de oude, ontzagwekkende bergruïne, welke wij, onder geleide van eene daar aanwezige opziensier, tot boven beklommen. Maar wat wij op die hoogte gevoelden en zagen, daarvan zult gij mij nogmaals de beschrijving te goede houden; zoo ook van de zeldzame mineraalbron in den omtrek, bij welke wij op den terugtogt langs een' anderen weg gebragt werden. Sla *s. v. pl.*, over een en ander, ook van 't geen ik verder aanstippen zal, inmiddels uwe boeken eens na, en ik ben er gerust op, gij zult niet zeggen: het treffende der nieuwheid heeft hem, die vroeger niet dan de *Elter*- en *Kleefsche* bergen bestegen had, alles door een vergrootglas doen aanschouwen. Eene fraaije morgenbespiegeling op den *Godesberg* kunt gij lezen in den *Muzen-Almanak* voor 1839, bl. 20. — Voor 't oogenblik van natuurgenot verzadigd, en tijd en krachten voor hetgeen volgen zou moetende sparen, lieten wij — na ter loops de drie statige gebouwen, die hier, nevens eenige andere teekenachtige landhuizen, op eene rij staan, en waarvan ons *Gasthof* het eene is, terwijl het andere tot nachtlogies dient, en het huis van den eigenaar van alles, die, naar ik hoor, hier uitmuntend wel bij vaart, in het midden prijkt, te hebben opgenomen — ons rijtuig weêr aanspannen, en deden een' rid, mijn Vriend! — een' rid, zoo als *ik* althans er nog nooit een' gedaan had, en *leider!* ligt nimmer weêr zal doen. ô Goddelijke *Rijn*-tooneelen! o benijdenswaardige ligging der dorpjes *Plittersdorf* en *Mehlem*, welke wij doorkwamen! De grond helt hier langzaam naar de rivier af, is alomme met wijnstokken, mangelwortel en de bij ons meer gewone gewassen beplant, en levert een verheven-schoon amphitheater op, de indruk van welks aanschouwing slechts overtroffen wordt door dien, welken de tegenover liggende regter *Rijn*-oever met zijne, in de helling van het *Zevengebergte* hangende, of hier en daar voor deszelfs voet gelegene steedjes

en dorpen, voortbrengt. Hier is het land der dichterlijke verrukking; hier, hier gevoelt men, ontworsteld aan *diep* en *damp*, als eenen anderen geest in zijn binnenste varen.

. . . . *poëta non quotannis nascitur;*

anders zaagt gij thans, in plaats van prozaïsche herinneringen, vast een *carmen in laudem Rheni*, of iets dergelijks, in de *Letteroefeningen*; maar gelukkig nog, dat ik APELLES' vermaning slechts in zoo ver vergeten heb, dat ik u deze regelen door het kanaal van dit keurige Tijdschrift heb durven toezenden.

(*Het vervolg hierna.*)

DE AFGESNEDEN KEEL.

(*Vervolg en slot van bl.* 309.)

De Raadsheer GILMOUR scheen door het gemelde verhaal verbaasd en zelfs, meer dan men had kunnen verwachten, door hetzelve ontroerd te zijn, en, oogenblikkelijk een aanteekenboekje vol schrift en cijfers uit den zak halende, doorliep hij het met gretige blikken, en zeide vervolgens tot HALIDAY: „De dagteekening, welke gij zegt die der gebeurtenis te zijn, komt juist overeen met eene andere, welke een soortgelijk voorval betreft, waarbij ik zelf betrokken ben; maar de omstandigheden der beide verhalen zijn zoo verschillend, dat mij niets anders overblijft, dan te gelooven, óf dat gij u vergist, óf dat gij deze overeenkomst hebt uitgedacht, om andere misdadigers aan het oog des regts te onttrekken. HALIDAY verzekerde hem, dat geenerhande zoodanige beweegreden hem aandreef, en volhardde ten plegtigste in hetgeen hij gezegd had. Hierop nam de Raadsheer hem met zich naar den kerker van *Tolbooth*, alwaar beide eene geheime zamenkomst met den veroordeelden hadden. Bij dezelve beschuldigde HALIDAY den Heer LINDSAY, in deszelfs tegenwoordigheid, van moord, begaan op eene plaats en tijd, welke hij met juistheid aangaf; maar de aangeklaagde ontkende het hem te laste gelegde met veel hoogheid. Alstoen zei HALIDAY hem, dat hij vruchteloos de misdaad ontkennen wilde, want dat hij zelf hem gezien had in het

oogenblik, dat hij dezelve in koelen bloede en in tegenwoordigheid der dochter van GABRIËL JOHNSTON beging, die hem daarbij met de lamp in de hand gelicht had.

„ Zwijg, ellendeling!” zei LINDSAY, met een' glimlach van verontwaardiging, „ gij weet niet wat gij zegt. Volgens uw eigen verhaal moet gij de lafhartigſte bloodaard geweest zijn; want zoo gij mij een' man hebt zien vermoorden, waarom zijt gij hem dan niet te hulp gevlogen?”

„ Het was op dien tijd niet in mijne magt, dien Militair te redden,” hernam HALIDAY met ſchaamte, „ en ik begreep dus, dat het wijzer gedaan zou zijn, mij zonder reden in zoo bloedig eene zaak niet te betrekken.”

„ Derhalve,” zei de Raadsheer, zich tot LINDSAY wendende, „ erkent gij, op den bewusten nacht in JOHNSTON's woning geweest te zijn?”

„ En al was dat zoo, wat raakt het u?” riep de gevangene. „ Doch, wat kan het mij, of wien ter wereld ook, nu nog verſchelen? Wel nu dan, ja, ik was er dien nacht, en ik ſchaam mij over de rol, die ik er toen geſpeeld heb, want thans ontvang ik er eene fraaije belooning voor! Ja, juist de belooning, die ik verdiend heb, daar ik een' Papist....: Doch wij willen er niet verder aan denken; en dat ten minſte zweer ik voor mij, dat er geen woord van het geval verder uit mijn' mond zal komen, zoo lang ik nog op deze wereld ben.”

Na deze ſoort van eed gehoord te hebben, verlieten beide den veroordeelden, en de Raadsheer voerde HALIDAY langs een' zeer hoogen trap naar een vertrek in *Parliament-ſtreet*; zij traden er binnen, en vonden er een' man ziek te bed liggen. Nadat GILMOUR naar deszelfs toeſtand vernomen had, zei hij met eene ſoort van drift: „ Waarde broeder, ik geloof, dat wij nu eindelijk den jongen man ontdekt hebben, met wien gij in de ſtulp in het gebergte te doen gehad hebt.”

„ Ik zou de helft van hetgeen ik in de wereld bezit willen geven, dat gij de waarheid ſpraakt. Wie en waar is hij?”

„ Als ik mij in mijne gisſingen niet bedrieg,” hernam de Raadsheer, „ zoo zit hij op dit oogenblik, in *Tolbooth*, onder een doodvonnis gevangen, en heeft nog ſlechts weinige dagen te leven. Maar zeg mij, waarde broeder, zoudt gij in ſtaat zijn hem te herkennen, of herinnert gij hem u daartoe te onduidelijk?”

„ Helaas!” hernam de zieke, „ ik heb de geheele herin-

nering daarvan verloren; want mijne wonde bloedde zoo ſterk, dat ik in flaauwte viel, en, om zoo te ſpreken, aan hetgeen rondom mij voorviel, gedurende al den tijd, dien ik daar bleef, vreemd was. Ik weet zelfs niet, of ik immer zijnen naam heb hooren uitſpreken; in allen gevalle heb ik dien volſtrekt vergeten. Geheel het geval komt mij thans voor als eene gaping, als een ſtilſtand in mijn aanwezen. Alwat ik weet is, dat de man een held moet zijn, en dat het uw pligt is, broeder, hem te redden, welke ook de misdaad mag wezen, waarvoor men hem thans zou willen ſtraffen."

„Hij heeft tegen de wetten van zijn land zijn leven gewaagd," antwoordde GILMOUR, „en hij moet met zijne medepligtigen ſterven."

„Neen, hij zal met de anderen niet ſterven!" hernam de zieke met heftigheid. „Moet er iemand ſterven, dan ſterf ik in zijne plaats. Hemel en aarde zal ik bewegen, eer ik duld, dat hij door beulshanden omkome!"

„Bedaar, liefſte broeder," hernam GILMOUR, „en laat de zorg voor die zaak aan mij over. Ik geloof, dat mijn invloed niet geheel nutteloos geweest is, om dien Heer (hier wees hij op HALIDAY) en ook nog eenige anderen het leven te redden; en zoo ik mij hun lot ter harte nam, was het juist omdat ik de mogelijkheid onderſtelde, dat onder hen de perſoon of de twee perſonen zich bevinden konden, in welke gij belang ſtelt. — Maar, doe mij het genoegen en helder thans aan den geen, die mij herwaarts verzeld heeft, de geheimzinnige gebeurtenis op, van welke hij ooggetuige geweest is, zonder die te begrijpen."

Op dit oogenblik trad de ziekenoppasſter, die zich reeds meer dan eens vruchteloos aan de deur vertoond had, ſtoutelijk binnen, en zeide tot haren meester: „Is het geſprek van uwe Edelheid haast ten einde? Beneden ſtaat een jong meisje, dat met aandrang begeert toegelaten te worden."

„Een jong meisje? wat kan die mij te zeggen hebben, en hoe is haar naam?" vroeg de zieke.

„O Mijnheer," hernam de oppasſter, „zij ziet er uit als een eerlijk meisje; maar, ik weet wel, dat is tegenwoordig geen bewijs, dat zij beter zou zijn dan de rest. Wat mij betreft, ten minſte, ik zou er niet voor willen inſtaan. Zoo veel is zeker, dat zij al dikwijls hier in den omtrek gezworven heeft, en ik geloof, dat zij in de eene of andere kwade

zaak gewikkeld is, want zij heeft mij gezegd, dat zij niet heen kon gaan, vóór zij uwe Edelheid gesproken had."

De oppasser bevel bekomen hebbende om haar binnen te laten, zag men een jong meisje de kamer intreden, dat uiterst bedeesd en met hare houding verlegen scheen. Een lange mantel omsloot hare leest, en eene soort van kap verborg haar grootendeels het aangezigt. De zieke sprak haar aan, haar verzoekende te naderen, en te zeggen, wat zij van hem begeerde. Zij antwoordde alleenlijk, dat zij hem in het bijzonder wenschte te spreken, indien hij wél genoeg was om aan iemand gehoor te verleenen. De zieke, zich in zijn bed een weinig opheffende, zeide, dat zij slechts vrijelijk spreken zou, want dat hij voor de aanwezigen geene geheimen had. Men zag, dat het meisje blijkbaar met hare schroomvalligheid worstelde, maar dat zij iets zeer gewigtigs mede te deelen had. Eindelijk verzamelde zij moed genoeg, om de volgende woorden te zeggen: „Ik ben meer verheugd, dan ik kan uitspreken, Mijnheer, u zoo verre hersteld te zien, offchoon ik bijna zeker ben, dat gij mij niet herkennen zult..... Welnu, de geen, die u, in de vreeselijke kunstbewerking, welke gij ondergaan hebt, heeft bijgestaan, ben ik."

En HALIDAY herkende het jonge meisje, dat de lamp hield. De zieke, Kapitein ROBERT GILMOUR van de Vrijwilligers, thans, even als zijn broeder, lid van den geheimen Raad, greep de hand van het jonge meisje, en, zich naar HALIDAY wendende, zeide hij, op den toon der opregtste dankbaarheid en vreugde: „Verneem dan thans de waarheid van het gebeurde!" en vervolgens verhaalde hij, in ééns door, hetgeen volgt:

„Sedert eenigen tijd was het ons gelukt, zekere dépêches te onderscheppen, welke Edellieden uit de Laaglanden aan den Heer NESH en andere hoofden der dweepers afvaardigden. Aanzienlijke sommen werden uitgeloofd voor diegenen, welke de schuldigen zouden kunnen in handen krijgen, toen ik omtrent de schuilplaatsen van eenigen hunner vrij zekere berigten kreeg. Zonder tijdverlies sloeg ik, uit pligtgevoel, niet om loon, den weg in naar het oord, waar ik er ten minste twee dacht meester te worden.

„Derhalve begon ik op zekeren ochtend in het begin van November mijnen verhaasten togt, en deed mij op denzelven door niet meer dan vijf, maar allen goed beredene en

gewapende ruiters vergezellen. Wij verlieten *Gilmerton* nog lang vóór dat de dag aanbrak, en, daar wij ons van eenen vertrouwden gids hadden weten te voorzien, namen wij regtstreeks onze rigting naar hunne schuilplaats, waar wij tegen den avond aankwamen. Wij verrasten onze vijanden. Zij waren zeven in getal en met stokken en sabels gewapend. Zoodra zij zagen, dat wij hen naderden om hen aan te grijpen, hielden zij niet stand, maar weken naar eenen veengrond, over welks weeke oppervlakte wij onze paarden niet heen konden drijven. Doch, daar ik spoedig in de verte, op eenen anderen heuvel, nog drie menschen bemerkte, die de vorigen te hulp schenen te komen, zag ik, dat, zoo ik hen wilde aantasten, er geen tijd te verliezen was. Derhalve gaf ik terstond onze paarden aan een van mijn volk te bewaren, en drong, met sabel en pistool in de hand, verzeld door de overigen, in het moeras. Ik eischte, dat zij zich overgeven zouden; maar, verre van zulks te doen, maakten zij zich, van hunnen kant, tot gewapenden tegenstand gereed. Zelfs van een oogenblik gebruik makende, dat wij tot aan de knieën in het moer gezakt waren, renden zij allen te gelijk op ons aan, en een paar minuten lang hadden wij, man tegen man, een vrij hevig gevecht te verduren. Inzonderheid was er een zeer oude *Puritein*, die mij met zijn' knuppel een' verschrikkelijken slag toebragt, en, daar hij dien herhalen wilde, wierp ik hem, met een pistoolschot, dood op den grond. Alstoen vloog een jong mensch, die eene sabel in de hand had, woedend op mij aan, en, daar ik de beenen uit het slijk nog niet had kunnen loskrijgen, kon ik zijnen houw niet afwenden, en ontving dien dwarsslag vlak op den hals, die mij ongetwijfeld geheel doorsneden geweest zou zijn, zoo zijne sabel beter geslepen geweest ware. Niettemin de houw was goed toegebragt, daar hij tot op het been toe doorging, en eene der groote halsaderen gekwetst werd. Ik viel; maar, daar op hetzelfde oogenblik mijn volk eene losbranding op den vijand deed, hield deze af. Het schijnt, dat ook wij vervolgens de wijk genomen hebben; maar, van hier af kan ik niet anders meer spreken, dan naar het berigt van anderen, want ik heb geene duidelijke herinnering van hetgeen verder voorviel. Mijn volk droeg mij op hunne armen van het veld; zij hieven mij, zoo goed zij konden, te paard, en poogden, zoo goed hun mogelijk was, mijn bloed te stelpen, dat onophoudelijk mij uit

den hals bleef vloeijen. Weldra nogtans zagen zij, in de verte, verfcheidene andere benden *Puriteinen* opdagen, die hun den terugtogt fchenen te willen affnijden, en, daar zij zelven toch geen middel of hoop meer hadden om mij het leven te redden, oordeelden zij geraden, mij in de eerfte eenzame ftulp neder te leggen, welke zij op hunnen weg ontmoeteden. Mij aan de menfchelijkheid der bewoners aanbevelende, zeiden zij hun, wie ik was, en vervolgens, flechts op hunne eigene veiligheid bedacht behoevende te zijn, gelukte het hun, behouden te ontkomen.

De eenige bewoners van het eenzame huis, waar mijn geleide mij afgezet had, waren, ten minfte op het oogenblik van het mij overgekomen ongeluk, twee *Puriteinfche* gelieven, uitgemaakte *Whigs*. Mijne foldaten hadden zich vergenoegd met mij op den grond van eene benedenkamer neder te leggen, en mijn bloed, hetgeen zij zoo goed zij konden geftelpt hadden, begon op nieuw te vloeijen, en overftroomde den vloer van het vertrek, waar ik lag. De jonge man zeide terftond, dat het beste, wat men doen kon, was, aan mijn lijden een eind te maken, door mij geheel en al te dooden; maar het jonge meisje begon te fchreijen, en fmeekte hem integendeel, met den vurigften aandrang, eene poging te doen om mij te redden. — „O mijn JOHN!" riep zij in hare bergtaal, „hoe kunt gij zulk eene gedachte koesteren? Onderfteld zelfs, dat hij een onzer doodvijanden is, zoo is hij daarom niet minder een fchepel van God; en heeft hij niet, even als wij, eene ziel te behouden? En dan ook nog, moet een Militair niet doen, wat hem bevolen wordt? Nu, mijn vriend, gij weet, dat gij tot het doktersberoep zijt opgeleid; zou het niet beter wezen, zijn bloed, dat al gedurig meer wegloopt, te ftuiten, en te trachten, het leven van dien ftervenden Officier te redden, dan hem in ons huis te laten omkomen? De fchuld van dien dood zou ons wel geweten kunnen worden."

„Dat de zegeningen des Hemels u fteeds verzellen, mijne waardfte SALLY!" hernam de jongeling, „gij hebt inderdaad de taal van mijn hart gefproken, en, daar gij het van mij verlangt, zoo zweer ik bij uzelve, dat, al moesten wij er om lijden, ik, verre van niet alles aan te wenden, wat in mijn vermogen is, om dien man te redden, hem zelfs tot den laatften druppel van mijn bloed, des noods, tegen onze eigene partij verdedigen zal!"

„ Terstond sloeg hij de handen aan het werk, en, ondanks mijne pijn en zelfs mijn' wederstand, want mijn lijden belette mij te begrijpen wat hij met mij voorhad, slaagde hij er in, de vreeselijke wond, welke ik in den hals had, op eene zeer kunstmatige wijze toe te naaijen; en daar, bij de wanorde, waarin het huis zich bevond, eene schaar niet zoo snel te vinden was, schijnt hij tot het affnijden der draden een groot keukenmes gebruikt te hebben. Het is waarschijnlijk, dat juist gedurende dit gedeelte der bewerking de verborgen ooggetuige van dezelve door het venster gekeken heeft, en door den uiterlijken schijn van het bloedige tooneel bedrogen geworden is. Na de toenaaijing volbragt te hebben, bette de jongeling de wond een' geruimen tijd met schoon water, en dekte dezelve vervolgens met pleister en windsels; hierna legde hij mij te bed, en verzekerde zijne beminde, dat hij veel hoop had, mij in het leven te behouden.

„ Naauwelijks was dit alles gebeurd, of de twee broeders van het jonge meisje kwamen uit de plaats, waar zij zich schuil gehouden hadden, naar huis terug. Toen zij den vloer vol bloed zagen, was het eerste, dat zij deden, te vragen, wat er voorgevallen was. Hunne zuster verhaalde het hun; maar, eer zij nog uitgesproken had, grepen beide met drift naar hunne wapenen, en de oudste, SAMUEL, riep met de woede van eenen bezetene: „ Gezegend zij de regtvaardige wreker van het vergoten bloed! Het is dan waar, dat de Heer zijnen wreedsten tegenstander in onze handen geleverd heeft?" — „ Houd op, houd op, waardste broeder!" riep het meisje, terwijl zij hem met hare armen omstrengelde; „ zoudt gij dan eenen armen jongman willen om hals brengen, terwijl hij weerloos op het bed der smarte ligt? Zeker, zoo het de Heer is, die zijn leven in uwe handen gesteld heeft, zal Hij er u, zoo gij thans op eene lage wijs van uwe overmagt misbruik maakt, eens eene vreesselijke rekenschap over afvragen."

„ Zwijg, onzinnige deern!" hernam SAMUEL met dezelfde woede; „ ik zeg u, dat, al had hij duizend levens te verliezen, ik die op dit oogenblik hem alle ontrukken zou! Verderven moge deze onhandige en verroeste sabel, waarmede het mij niet heeft mogen gelukken, hem op de weide het hoofd af te slaan, toen alle kansen van het gevecht zich voor ons verklaarden!" Hij wierp de sabel weg en greep het mes. „ Die man zal sterven. Weet gij wel,

dat hij, nog geene twee uren geleden, onzen ouden vader met een piſtoolſchot vermoord heeft? Zie naar buiten; van hier kunt gij het misvormde lijk in het ſlijk van den veengrond zien liggen!"

„O, God!" riep het meisje, „is onze arme oude vader dood!"... De ſmart belette haar meer te zeggen, en bewusteloos zeeg zij in den ouden armſtoel, waarin de gekwetſte verbonden geworden was.

„Hare broeders ſloegen op haar geene acht hoegenaamd, maar, elk met een wapen in de hand, ſnelden zij naar het kamertje, waar men mij te bed gelegd had, en, in gloeijenden dorst naar wraak, zwoeren zij, dat zij mijn leven hebben zouden. Gelukkig kwam toen de jonge vreemdeling, die mij verbonden had, tusſchenbeiden. Dwars voor de deur gaande ſtaan, zwoer hij van zijnen kant, dat men niet dan over zijn lijk tot mij zou genaken. Hoe zal ik u de onſtuimige wisſeling van drangredenen en verwijten, die nu volgde, naar eisch vertellen? Geene der twee partijen wilde een duimbreed van haar opzet afgaan. Eindelijk rees SAMUEL's woede tot zulk eene hoogte van razernij, dat hij, zijn wapen zwaaijende, uitriep: „Hoe durft gij mij in mijne regtvaardige wraak te keer gaan, daar het lijk mijns vaders nog in het veen ligt te bloeden? Hebt gij de onbeſchaamdheid, om in mijn eigen huis over mij den meester te willen ſpelen? Uit den weg, of dat uw bloed over uwen kop kome!"

„Ja," hernam de Chirurgijn, „ik zal den meester ſpelen over den Duivel zelven, en dat in zijn eigen huis, wanneer hij geen rede verſtaan wil! Sla dan, en wij zullen zien!"

„Toen trad SAMUEL een' ſtap terug, om meer kracht aan den ſlag te geven, dien hij zijnen tegenſtander dacht toe te brengen; maar in een' oogwenk, en zonder hem tijd te laten den onvoorzienen aanval af te keeren, ſprong de dappere jongeling op hem toe, wendde met eene krachtige beweging van zijnen linkerarm de hand af, die het ſtaal voerde, en bragt hem gelijktijdig met den regter een' vuistſlag toe, die hem, in het bloed van den gekwetſte, op den vloer wierp. De andere broeder wilde den aanval voortzetten, en bragt den Chirurgijn, door eenen ſtoot, inderdaad eene ligte kwetſuur toe; maar, gelukkig voor mij, lag hij het volgende oogenblik nevens zijnen broeder op den grond. Toen ontwapende mijn verdediger hen beiden; maar, zich

daardoor nog niet genoegzaam tegen eene hernieuwing hunner woede gewaarborgd achtende, oordeelde hij voorzigtigst hun de handen te binden; vervolgens hield hij zich eeniglijk met het jonge meisje bezig, hetwelk, hoezeer bitterlijk over den dood haars ouden vaders fchreijende, nog altijd bleef volhouden, dat het eene ontmenschte wreedheid zou zijn, den armen gekwetfte om hals te brengen.

„ O mijne waarde broeders!" zeide zij, terwijl aanhoudend fnikken hare woorden afbrak, „ komt tot bedaardheid, en weet u te gedragen als menfchen en Christenen betaamt! Er is voor éénen dag al genoeg bloed geftort; en al fneedt gij nu dien ongelukkige geheel aan ftukken, kan dat aan onzen vader het leven teruggeven? Neen, neen, dit zou zijne ziel, welke dit jammerdal van zonde, lijden en ongeluk verlaten heeft, daarin niet terugroepen; en wildet gij flechts acht geven op hetgeen de Zaligmaker ons geboden heeft, zoo zoudt gij niet dus de zucht naar wraak u het hart laten doorknagen. Daar het de wil des Heeren is, al deze wederwaardigheden op zijne heilige kerk van het *Schotfche Covenant* te laten drukken, waarom onderwerpt gij u dan niet met lijdzaamheid, als uwe overige broeders, in gehoorzame onderdanigheid aan dien wil? Nimmer toch zal het eene, door enkele perfonen bedrevene daad van bloed en wraakneming zijn, die onze vervolgde zaak geluk kan aanbrengen!"

„ Toen eindelijk hare broeders van hunne eerfte woede teruggekomen waren, maakten het meisje en haar minnaar hun de armen los, en na langdurige en aandoenlijke voorftellingen gelukte het hun, hen te doen begrijpen, hoe onteerend het voor mannen van moed was, zulk een lafhartig middel te bezigen om zich te wreken. Ten laatfte leverden zij mij in de handen mijner vrienden over. Liefderijk was dit van hen gedaan; maar het was de ongekunftelde welfprekendheid van het jonge meisje, die het vermogen had, den woesten geest der *Puriteinen* te bedwingen, bij welke de wet van wedervergelding eene gevestigde en als volkomen wettig befchouwde gewoonte fcheen te zijn.

„ Toen mijne vrienden kwamen om mij weg te voeren, en ik, na eene bewusteloosheid van verfcheidene uren, mij weder eenigzins beter bevond, was het eenige, dat ik mij herinner in het huis gezien te hebben, het lijk van den armen grijsaard, dien ik gedood had, en het fchoone jonge meisje, dat nevens hem ftond en fchreide. Waarlijk, op

dat oogenblik ondervond ik zoo smartelijke aandoeningen, dat ik voor niets ter wereld zou willen, er dergelijke ten tweedenmale te gevoelen; en hetgeen nu buiten kijf geacht moet worden is, dat het in mij, of in iemand der mijnen, de zwartste ondankbaarheid zou wezen, immer of ooit te vergeten, wat dit lieve meisje en haar minnaar voor mij gedaan hebben; want het is, om zoo te spreken, niet mogelijk, dat zich iemand andermaal in eenen toestand als den mijnen bevinde, daar ik van den dood gered geworden ben in het huis en door de kinderen zelven van den man, aan wien ik zoo even eerst de doodwond had toegebragt."

Dus sprak Kapitein ROBERT, van dankbaarheid schreijende op de eene hand van het meisje, terwijl zijn broeder, en ook HALIDAY, de andere teederlijk drukten. Dit alles deed haar meerderen moed vatten, en eindelijk bragt zij, onder eenen vloed van tranen en al snikkende, de volgende woorden uit: „Er is een arme jongeling, die, volgens uwe meening, gelijk de mijne, u het leven gered heeft, en het is juist de geen, die veroordeeld is om overmorgen aan de galg te sterven. Wilt gij niet uwen invloed gebruiken, om voor hem te doen, wat hij voor u gedaan heeft?"

„Voeg er geen woord verder bij, mijne lieve en waardige dochter!" zei de Raadsheer; „want offchoon ik niet regt weet, hoe ik het aanleggen zal, om iets te doen voor eenen rebel, die de wapenen tegen de regering gevoerd heeft, zal ik evenwel, om zijnent-, om uwentwil, doen, wat ik slechts immer vermag."

„O, zeg liever, Mijnheer, dat de *Whigs* tot wanhoop gebragt waren, en dat die ongelukkige door de warmte van zijn hart en de drift der jeugd weggesleept geworden is! Wat kan ik er nog bijvoegen? Maar gij zijt goed, zeer goed, en op mijne knieën smeek ik u geen tijd te verliezen, want er blijft u slechts weinig over."

Raadsheer GILMOUR nam het meisje bij beide hare handen, en, haar vriendelijk opheffende, verzocht hij haar, bij zijnen broeder en de oppasster te willen vertoeven, tot dat hij terug zou zijn. Oogenblikkelijk ging hij naar den Voorzitter van den Raad, en een half uur daarna bragt hij aan het jonge meisje een bevel mede, om de uitvoering van het vonnis tegen JOHN LINDSAY drie dagen lang uit te stellen, tevens met verlof voor haar om den gevangene te bezoeken. Zij dankte hem met de tranen in de oogen, maar

voegde er bij: „ O, Mijnheer, zal ik hem dan, na die drie dagen, toch nog voor eeuwig vaarwel moeten zeggen?" — „Tracht uwen moed te herzamelen, mijne lieve," zei de Raadsheer, „ en bemoedig ook uwen minnaar. Kom aanstaanden Donderdag, op dit zelfde uur, andermaal bij mij; want vóór dat de Raad vergadert, kan ik niets verder doen."

Ligtelijk zal men beseffen, hoe verbaasd de arme veroordeelde was, toen hij zijne SALLY, met het bevel tot uitstel in de hand, zijne eenzame kerkercel zag binnentreden, en hoe veel hooger nog den volgenden Donderdag zijn hart moet geklopt hebben, toen zij hem zijne geheele onbeperkte gratie bragt. Kort daarna waren zij echtelingen, en werden door de familie GILMOUR in de wereld voortgeholpen. JOHN LINDSAY werd een der voornaamste Chirurgijns te *Edimburg*, en de afstammelingen van dien goeden en onverschrokken jongman bekleeden nog tegenwoordig in die stad eenen aanzienlijken rang.

KALABRISCHE ZEDEN EN NAPOLITAANSCHE REGTSOEFENING.

(*Een merkwaardig Verhaal.*)

Een naar het Geregtshof van appèl te *Napels* verwezen en voor hetzelve nog aanhangig lijfstraffelijk geding, welks onderwerp met al deszelfs bijomstandigheden niet alleen in ieders mond, maar ook voor een gedeelte reede in de openbare nieuwspapieren is overgegaan, levert een al te treffend kenmerk van de denk- en handelwijze der *Kalabrezen*, alsmede van de *Napolitaansche* regtsoefening, dan dat het niet verdienen zou in deszelfs vollen zamenhang ook bij ons bekend te worden; vooral daar dit in onze tegenwoordige tijden gebeurde voorval ons als 't ware in de duisterste dagen der Middeleeuwen en op het gebied der Romantiek verplaatst. Het tooneel is het kleine *Kalabrische* stadje *Misura*; de gebeurtenis zelve valt in het jaar 1837.

Niet slechts de geschiedboeken der magtiger Staten van *Italië* vertoonen ons op elke bladzijde die bloedige trekken, welke eeuwen lang het Schiereiland tot een schouwtooneel van innerlijke tweedragt, burgerkrijg en vreemdenheerschappij gemaakt hebben; ook de kronijken der kleinere steden en vlekken leveren daarvan den weêrschijn, en bieden allerwegen

hetzelfde bedroevende schouwspel van om het gebied worstelende Edelen; van maatschappijen, door partijhaat verscheurd; van misdaden, welke, door hartstogt ingegeven, straffeloos onder den dekmantel der wetten begaan werden; van burgers, die op den wenk hunner dwingelanden elkander naar de slagtbank sleepten, in plaats van hunne vereenigde krachten tegen hunne onderdrukkers te keeren.

Zoo was ook *Misura* sinds onheugelijke tijden het tooneel geweest der kampstrijden van twee adellijke geslachten, dat van LONGOBUCO en POLIZZI, en was door de vijandschap dier familiën in partijen gescheurd geworden. Naar gelange der afwisselende tijdsomstandigheden hadden de kleuren der strijdenden gewisseld, doch niet de beweegreden van den strijd — hun haat. Toen de Ridders uit hunne rotsnesten naar de steden daalden, en het ijzeren pantser tegen het burgerkleed ruilden, was die onverzoenlijke wrok hun trouwe medgezel gebleven. Van nu af aan werd, in plaats van het zwaard, de pen hun wapen, hun slagveld de regtszaal, en de wederzijdsche verbittering door den schijn van wettigheid, met welke iedere partij hare aanvallen poogde te bekleeden, nog slechts verhoogd.

De hoofden der twee familiën waren nu laatstelijk FELICE LONGOBUCO en ALOÏSIO POLIZZI, welke laatste het ambt van Stadssyndicus bekleedde. Deze was gehuwd en vader eener dochter, terwijl *Don* FELICE nog ongehuwd was en zijn huis door eene oudere zuster liet besturen.

Misura is niet groot genoeg, dat twee doodvijanden er elkander uit den weg zouden kunnen gaan, en bezit te weinig openbare plaatsen van verlustiging, dan dat zij er elkander niet dagelijks zouden ontmoeten. Elke dier ontmoetingen drupte nieuw gif in de opene wonde; gif, dat daarin te dieper voortknaagde, hoe minder de beschaafder gewordene zeden eene ruwe uitbarsting der driften gedoogden, hoe meer *Don* ALOÏSIO op het bewaren zijner ambtswaardigheid bedacht moest zijn, en *Don* FELICE zich in acht moest nemen, den opppersten magistraatspersoon daarin niet te kwetsen.

Op zekeren avond troffen de twee tegenstanders elkander weder aan in het eenige koffijhuis der plaats. *Don* FELICE speelde domino. Toevallig stond achter deszelfs stoel de Syndicus in gesprek met andere gasten, aanvankelijk zonder op het spel acht te geven, daarna gedachtenloos het opendekken en aan elkander voegen der steenen beschouwende; waar-

schijnlijk wist hij niet eens, dat zijn vijand hem zoo nabij was. *Don* FELICE speelde ongelukkig. Is nu reeds op zichzelve bijna ieder speler met eenig bijgeloof behebt, zoo is zulks de verliezer in nog hoogere mate, en steeds geneigd, zijn ongeluk minder aan begane misslagen of de wangunst der fortuin, dan aan toevalligen invloed van buiten toe te schrijven. Op het hoogst van zijne kwade luim keerde *Don* FELICE zich om, en werd den man, dien hij haatte, achter zich gewaar. De gelegenheid, om ten koste van zijnen vijand aan zijnen wrevel lucht te geven, was te gunstig. „Gij stoort mijn spel, *Don* ALOÏSIO," begon hij op gebiedenden en tegelijk versmadenden toon, „en zoudt mij verpligten, wanneer gij van plaats veranderen wildet." In den Syndicus rees terstond het besluit op, om aan het toeval, hetwelk hem naar die plaats gebragt had, den schijn van opzet te geven. Derhalve, verre van een vingerbreed terug te wijken, boog hij zich veeleer op den rietstoel, waarop hij leunde, voorwaarts, mat *Don* FELICE met een' koud verachtenden blik, en wierp zwijgend het hoofd een weinig achterwaarts, alsof hij zijne tegenpartij geen antwoord waardig keurde. „Hoort gij niet, wat ik u zeg, *Don* ALOÏSIO?" herhaalde LONGOBUCO met stijgende grimmigheid; „uwe nabijheid is mij lastig. Gij staat mij in den weg — hier als overal elders." — „Ergert u mijne nabijheid," hernam POLIZZI honend, „wel dan, hoop ik, zal God vergunnen, dat het u in de eerste twintig jaren daaraan niet ontbreken moge!" — „Misschien zou die tijd wel te bekorten zijn," was het antwoord. Deze woordenwisseling werd luid genoeg gevoerd, om door ieder der aanwezigen gehoord te worden; doch de vijandschap der beide stamhoofden was te bekend, en botsingen tusschen hen hadden te veelvuldig plaats gehad, dan dat deze nieuwe vijandige ontmoeting bijzonder opzien gebaard of oplettendheid gewekt zou hebben.

Den volgenden morgen reed de Heer POLIZZI naar zijn vijf *migliën* van de stad gelegen landgoed *Monfelice*. De met laag muurwerk omzoomde weg voerde hem door een olijvenbosch bergopwaarts. Het was in het midden van den zomer. Heinde en ver zag men geen levend wezen; alles had zich voor den gloed der hooger en hooger stijgende zonneschijf verborgen, en alleen het verdoovend geluid der krekels, dat uit de mirte- en andere struiken gehoord werd, brak de algemeene stilte af. In gedachten verzonken en door

de hitte neérgedrukt, had de ruiter den teugel van zijn lusteloos bergop klimmende paard uit de hand laten flippen, toen hij zich eensklaps bij zijnen naam hoorde roepen, met fchrik uit zijne mijmering fchoot, en eenen wilden, ruiggebaarden kerel, wiens fpitfe hoed met bonte linten verfierd was, van achter den muur het geweer op hem zag aanleggen. *Don* ALOÏSIO greep fnel naar zijne karabijn; een wapen, zonder hetwelk geen *Kalabrees* zich ook flechts een kwartier uurs verre op het veld waagt, en fpande den haan. „Weg met den fnaphaan!" riep de bandiet. „Maak geen noodeloos gerucht! Wij zijn met ons tienen."

Werkelijk rees ook van achter de fteenen en de aloëplanten een half dozijn door de zon verfchroeide, van top tot teen gewapende kerels, als borgen voor het woord des fprekers, in de hoogte. Het oog van den *Sindaco* vloog fnel over de bende. Een oogenblik weifelde hij, of hij niet zijn fchot losfen, zijn paard omwerpen en zijn heil in de vlugt wilde zoeken; doch, eer hij dit met zichzelven eens werd, was de roover den muur overgefprongen, en, met trotfche gerustheid zijn geweer over den fchouder werpende, greep hij het paard in den teugel. „Verfta rede, *Don* ALOÏSIO!" zeide hij; „ftijg af; leg de wapens neder, en vrees niet: wij zijn *galantuomini*." De *Sindaco* begreep nu maar al te zeer, dat wederftand of vlugt even onmogelijk waren, en gehoorzaamde het bevel des roovers. Middelerwijl waren ook de overigen genaderd.

„Ik ken u wel," zei de Heer POLIZZI tot den eerften; „gij heet VALENTINO, met den bijnaam MONOCOLO, en hebt reeds eens, nu twee jaren geleden, wegens ftruikrooverij te *Mifura* in de gevangenis gezeten." — „Kent gij mij zoo goed," hernam de eenoogige, „zoo zult gij ook weten, dat ik van ouds tot het loochenen te trotsch was." — „En gij," keerde ALOÏSIO zich tot den hun het naast ftaande, „zijt MARCO DONNOLA, en tot tuchthuisftraf voor uw leven veroordeeld, wegens ...." — „Wat beteekent dit nutteloos gebabbel, *Signor?*" viel de eenoogige hem in de rede. „Hier houdt gij geen gerigt, en wij ftaan niet voor de balie. Wilt gij u in uw lot fchikken — goedwillig, anders dwingt gij ons geweld te gebruiken." — „Nog flechts ééne vraag," riep de Syndicus. „Gij zijt door LONGOBUCO gezonden?" — „Waarlijk," hernam MARCO, „gij kent den vogel aan zijn gezang!" — „En hoeveel

heeft hij u voor de vangst beloofd?" — „ Weinig, ſpotweinig," gromde MONOCOLO. „ Maar wat helpt het; is de koop eenmaal geſloten, zoo is loven en bieden mosterd na den maaltijd. Tweehonderd *ducati*, *Signor*, brengt gij ons op; geen *quattrino* meer." — „ Ik geef u het dubbele, zoo gij mij vrijlaat." — Een gemor van misnoegen liep door den hoop. „ Wij zijn mannen," riep MARCO, „ en een man houdt zijn woord. Foei, *Signor*, dat riekt weder naar de griffie! Geen ſyllabe meer, en laat u blinddoeken."

Na een half uur lang met moeite bergop geklauterd te hebben, gedurende welken tijd *Don* ALOÏSIO door twee der roovers geleid werd, hield de troep halte. Men nam den gevangenen den blinddoek van de oogen; hij ſtond in eene ruime ſpelonk. Vrouwen, volwasſene meisjes en kinderen waren om een helder vlammend vuur gelegerd, waarop een ketel hing te koken, ſtaarden hem met domme nieuwsgierigheid aan, en fluisterden vervolgens onder elkander. In het achterſte gedeelte van het hol lagen nog meer mansperſonen te ſlapen, half verſcholen in een' hoop dorre bladeren. Een magere grijsaard, met grof uitſtekend gebeente, rees in een hoek overeinde, trad naar den Syndicus toe, en heette hem welkom. *Don* ALOÏSIO knikte, zonder te ſpreken. „ Gij ſchijnt mij niet te kennen, *Eccellenza*," ging de oude man voort. „ Zeker, de oude vos is ſteeds te ſlim geweest, om zich in uwe knippen te laten vangen. Mijn naam, echter, kan u niet wel onbekend zijn; want ik denk niet, dat er velen tusſchen *Napels* en *Reggio* wonen, die nooit van den ouden TRENTA-TRE hebben hooren ſpreken."

ALOÏSIO was juist geen weekhartig, zenuwachtig man; doch toen hij den naam van den roover vernam, en zijne regterhand in deszelfs ijzeren vuist geklemd voelde, liep hem eene rilling door de leden. TRENTA-TRE was de medogenloosſte, de meest gevreesde bandiet in beide de *Abruzzo's* — zijnen naam ontleende hij van de drieëndertig door hem begane moorden. „ Wees niet bevreesd, *Don* ALOÏSIO!" vervolgde de roover; „ zonder noodzaak zal u geen haar gekrenkt worden. Gebied over mij, over de mijnen, over geheel ons huishouden — gij zijt *padrone*."

Het karakter des *Kalabriſchen* roovers is een wonderbaar mengſel van ruwheid en fijner gevoel, van laagheid en eerzucht. De uitoefening van zijn handwerk komt hem niet anders voor, dan als de eervolle ſtrijd der onderdrukten tegen

de magtigen, der behoefte tegen de doode letter der wet; het ſtreelt hem, aan zijn bedrijf eene glansrijke, bijna ridderlijke kleur te geven, jegens armen den grootmoedige te ſpelen, jegens zijne gevangenen den dienstvaardigen gastheer. Hij is roover en moordenaar — doch beide als *galantuomo*. TRENTA-TRE en deszelfs gezellen wedijverden in oplettendheden jegens den Syndicus. Een vorst, die het huis van een' zijner vazallen met zijn bezoek vereerd had, zou niet met grooteren eerbied ontvangen, niet met meer zorg bediend hebben kunnen worden. Wel bevroedende, hoe drukkend hunne nabijheid voor hunnen onvrijwilligen gast moest wezen, ruimden de zonen van het gebergte hun hol voor hem in, en ſloegen zich op een effen bergvlak voor hetzelve neder, waar zij de gelukkige vangst van den dag met wijn en dans begonnen te vieren. Alleen MARCO DONNOLA bleef als ſchildwacht aan den ingang.

Het begon reeds te ſchemeren, toen een vreemdeling het hol binnenkwam, langzaam op *Don* ALOÏSIO toetrad, en met over elkander geſlagene armen voor hem ſtaan bleef. Het was *Don* FELICE LONGOBUCO. De Syndicus zag op, wierp zijnen vijand eenen blik vol van den doodelijkſten haat toe, en rigtte vervolgens zijn oog weder op de in asch verzinkende kolen. Elk hunner gevoelde het gewigt van dit uur, waaraan beider noodlot verbonden was, en begreep, hoe de langdurige ſtrijd thans deszelfs beſlisſing naderde; elk bedacht in zijnen geest de woorden, welke hij zijnen doodvijand wilde toeſlingeren, en peinsde, hoe hij den angel zijner rede ſcherper maken, het knagendſte gif in de wond van den gehaten tegenſtander druppen zou.

LONGOBUCO brak het eerst het ſtilzwijgen: „Gij zijt in mijne magt, POLIZZI! Het lang gewenschte oogenblik is gekomen, waarop ik mijne wraak voldoen, waarop ik u vernietigen kan. En dat wil ik — dat zal ik." — Misſchien," hernam *Don* ALOÏSIO met verachting, „zoo gij er den moed toe hadt." — „Denkt gij dat? Waarlijk, een woord ſlechts van mij, en TRENTA-TRE wordt door u tot TRENTA-QUATTRO." — „Gij hebt mij ſlechts voorkomen." — „Luister naar mij, POLIZZI! Ik ben niet hier gekomen om naar uwe jongensachtige grootſpraak te luisteren, of mijnen wrok, als een wijf, met ſchelden lucht te geven. Wij haten elkander doodelijk — nevens elkander kunnen wij niet leven. Eén van ons moet het veld ruimen

— en die eene zijt gij. Het kost mij flechts eenen wenk, om u te doen vermoorden — geef ik dien niet, zoo geschiedt zulks eeniglijk, om u uw geheele leven lang met het bewustzijn te folteren, dat gij elken ademtogt aan de grootmoedigheid van uwen vijand te danken hebt. Zwijg, zeg ik u! Geen woord. Ik laat u vrij. Daarvoor ftaat gij mij uw landgoed *Monfelice* af — verfta mij wel, regtskrachtig. Een fchijnverkoop moet mij het bezit verzekeren. Gij verkoopt mij voorts huis en hof te *Mifura*. Gij ruimt het land — waarheen, is mij onverfchillig; zoo ver mogelijk — over de grenzen. Het Koningrijk heeft voor ons beide geene ruimte. Antwoord! Wilt gij?" POLIZZI wierp fchamper lagchend het hoofd in den nek. „Ik heb uwe weigering verwacht," vervolgde LONGOBUCO, terwijl hij zijne tegenpartij eene fchrede nader trad. „Ik zou even min als gij den voorflag aangenomen hebben. Hoort dan mijnen tweeden! Overweegt dien wèl! Gij hebt nog flechts de keus tusfchen denzelven en den dood. Uwe dochter VITTORIA is fchoon — geef ze mij tot vrouw!" — „Eerder aan den ellendigften fchurk uit TRENTA-TRE's bende," ftoof de Syndicus op, „dan aan eenen LONGOBUCO!" — „POLIZZI, ik waarfchuw u, terg mij niet; bij de ziel der *Madonna*, gij zijt anders verloren!" — „Liever fterven, dan mijn kind aan den vijand van ons geflacht ten offer geven!" — „Eer eene week verloopen is, oordeelt gij misfchien anders. Zoolang geef ik u nog bedenktijd. Tot wederzien, Heer *Sindaco!*"

Drie dagen waren reeds verftreken, federt POLIZZI verdwenen was. De verflagenheid van zijn gezin nam toe bij den terugkeer van elken naar *Monfelice* gezonden bode. Niemand had, noch daar noch onder weg, den Syndicus gezien. Mevrouw GONEGONDA POLIZZI kende den aard harer landslieden, vooral dien van den vijand haars gemaals, te goed, dan dat zij een oogenblik getwijfeld zou hebben, van welken kant de flag gekomen was. Even goed wist zij echter ook, dat de tusfchenkomst van het openbaar gezag alleen dienen zou, om de wraakzucht der tegenpartij nog meer aan te vuren, en de noodlottige ontknooping te befpoedigen. De verlosfing van haren gemaal hing eeniglijk van *Don* FELICE's welgevallen af; en, hoe weinig ook van dezen kant te hopen mogt zijn, hield *Signora* POLIZZI het desniettemin voor pligt, ten minfte eene poging te doen,

om den vijand van haar huis tot andere gedachten te brengen. In rouwgewaad gekleed, begaf zij zich met hare dochter naar zijn huis, en drong in de kamer van LONGOBUCO's zuster. Daar wierpen beide vrouwen zich op de knieën, en hieven, zonder een woord uit te brengen, fmeekend de handen naar haar op.

MARINA LONGOBUCO deelde in de vijandige gezindheid, welke haar ftam tegen de POLIZZI's koesterde. Het eerfte gevoel der *Kalabreze* was dus dat van eenen triumf over de gehate familie — eerst later deed vrouwelijke zachtheid hare regten bij haar gelden. „*Signora!* gij eene fmeekende, eene knielende, en dat voor mij, voor eene LONGOBUCO? Staat op — fpreekt — wat voert u herwaarts?"

Zwijgende en fchreijende bleven beide in hare demoedige houding liggen. Van haar ftuk gebragt, trad Juffer MARINA een' ftap nader tot de moeder, en verzocht haar dringend, deze voor haar onvoegzame houding op te geven. Zachtere, vriendelijker, haar onwillekeurig ontfnappende woorden bewezen, dat haar hart voor dit fprakelooze treuren niet ongevoelig bleef. Allengskens begon zij, in de ongelukkige, de vijandin te vergeten, en bezwoer haar met aandrang, haar de reden harer tranen te vertrouwen — wat in hare magt ftond, om dezelve te droogen, beloofde zij heilig te zullen doen.

„Mijn' gade — mijn' vader!" riepen de twee vrouwen. „Geef hem ons terug! Uw broeder houdt hem gevangen. Wees barmhartig, *Signora!* Bij de fmarten der *Madonna* bezweren wij u, bid hem vrij!"

MARINA fchrikte hevig. Zij kende den haat en de wraakzuchtige inborst haars broeders te goed, dan dat zij hem niet tot zulk eene hartstogtelijke gewelddadigdheid in ftaat gekeurd zou hebben. De maar van den jongst voorgevallen twist was ook tot haar doorgedrongen: thans eerst bragt zij de raadfelachtige verdwijning van den Syndicus met de bedoelde woordenwisfeling in verband.

„Gij uit daar een verfchrikkelijk vermoeden, *Signora!*" hernam zij met bevende ftem. „Ik weet wel, dat mijn broeder met den Syndicus in vijandfchap leefde; maar zoo gewelddadig, zoo misdadig eenen ftap — neen, neen! Sta op, *Signora!* Oogenblikkelijk begeef ik mij naar *Don* FELICE. Hij moet zich in uwe oogen regtvaardigen; hij is

het u fchuldig, mij, zichzelven. Wacht hier mijne terugkomst!"

Een kwartier uurs daarna keerde MARINA van haren broeder terug. Hij was met harde woorden tegen haar uitgevaren, haar verwijtende, dat zij zich tot voorfpraak maakte van leden uit dit gehate geflacht. Van den *Sindaco*, zeide hij, wist hij niets. Was hij verdwenen, des te beter. Hij, wat hem betrof, had daaraan geene fchuld. — De hevigheid, nogtans, waarmede hij weigerde deze verzekering aan de twee vrouwen te geven, ja haar flechts te willen zien, was zijner zuster verdacht voorgekomen, en had haar in het vermoeden, dat hij wel niet zoo geheel fchuldeloos aan de zaak kon wezen, nog verfterkt. Met ongehuicheld leedwezen gaf zij moeder en dochter van den onvoldoenden uitflag harer voorfpraak kennis. Anderen troost, dan hare opregte deelneming, vermogt zij haar niet te verleenen.

Weder verliepen er vijf dagen, en nog altijd had men van den Syndicus geen fpoor kunnen ontdekken. De overige leden en aanhangers der familie POLIZZI deelden in het vermoeden van Mevrouw GONEGONDA, en gaven dit onbewimpeld te kennen. Geen hunner, echter, wilde den eerften ftap wagen, en den gevreesden tegenftander rekenfchap afvorderen. Hunne zedelijke overtuiging, dat LONGOBUCO het hoofd van hunnen ftam uit den weg geruimd had, kon het gebrek aan geregtelijk bewijs niet vergoeden. In dezen toeftand befloten GONEGONDA en VITTORIA nog eene tweede poging voor hunnen man en vader te doen, en zich regtftreeks tot *Don* FELICE zelven te wenden. Zij namen het oogenblikkelijk waar, dat hij den trap afkwam, vielen hem te voet, en omklemden, eer hij er zich aan kon onttrekken, fchreijende en fnikkende zijne knieën.

Vergeefs trachtte de bedremmelde LONGOBUCO zich los te maken en zijne blijkbare verlegenheid onder den fchijn van toorn te verbergen. „Wat wilt gij van mij, krankzinnig vrouwvolk!" riep hij met onvaste ftem en afgewend gezigt. „Laat mij los! Waarom hangt gij aan mijne kleederen, VITTORIA? — Laat mij los, zeg ik — ik kan niets meer doen — gij komt te laat!"

Toen Mevrouw GONEGONDA deze onwillekeurige bekentenis en de vreesfelijke bevestiging van haar vermoeden hoorde, gaf zij een' luiden fchreeuw en viel in onmagt. An-

dere huisgenooten fnelden ter hulpe toe. — Getuige van LONGOBUCO's woorden was echter niemand geweest.

Op den ochtend van denzelfden dag was de *Marchefe* SANTASPINA, een der rijkfte goedbezitters van *Mifura*, ter jagt gereden. De honden waren reeds ontkoppeld en doorkruisten het kreupelhout, toen de Markies het met geblaf vermengde gehuil van een' zijner brakken vernam. In het denkbeeld, dat de hond een, in dit gebergte niet zeldzaam, wild zwijn had opgeftooten en door hetzelve met de flagtanden gekwetst geworden was, beval hij zijnen onderhoorigen toe te fnellen, drong zelf in het hout, en kwam, de ftem van den hond volgende, aan eene kleine grasplek, waar geene boomen ftonden. Hier ftond het dier voor eenen nog rookenden aschhoop, fprong, toen het zijnen heer zag, tegen hem op, trok hem naar de brandplaats toe, en begon weder klagend te janken. Met ijzing bemerkte de *Marchefe* in de asch half verbrande beenderen. Een nog volkomen kenbaar bekkeneel ftelde het buiten kijf, dat dit gebeente tot een menfchenligchaam behoord had. Vol vermoeden, dat hier eene affchuwelijke gruweldaad bedreven was, gelastte de *Marchefe* zijnen bedienden, de geheele plek met de naauwkeurigfte zorgvuldigheid te doorzoeken, en op elk teeken te letten, dat eenig fpoor van het gebeurde kon leveren. Eindelijk zag een der jagers op de asch een' kleinen fleutel liggen. *Marchefe* SANTASPINA nam denzelven in zijn bezit, en deed, naar de ftad teruggekeerd, oogenblikkelijk bij de regering aangifte van hetgeen hij in het bosch ontdekt had. De fleutel werd door Mevrouw POLIZZI als eigendom van haren man herkend, en opende elk zonder moeite de *chatouille*, waarop hij, volgens hare verklaring, moest pasfen. Er bleef geen twijffel meer over, of de Syndicus was vermoord en zijn lijk verbrand geworden. De weduwe klaagde *Don* FELICE LONGOBUCO aan als moordenaar van haren gemaal. De befchuldigde werd in hechtenis genomen, en het regtsonderzoek begon.

Een geitenhoeder uit den omtrek kwam vrijwillig als getuige op, en verklaarde hetgeen volgt: „ In den loop der vorige week heb ik *Don* FELICE herhaalde malen in het gebergte gezien, en wel eenmaal in gefprek met den mij welbekenden ouden roover TRENTA-TRE. In de morgenfchemering van den dag, op welken de *Marchefe* de overblijffels van den vermoorde gevonden heeft, dreef ik mijne kudde

het bedoelde boschje voorbij. Op eene kleine opene plek tusſchen het kreupelhout zaten verſcheidene mannen om een geweldig groot vuur, waaruit de wind mij een' walgelijken brandreuk toewaaide. Toen ik digt bij de verdachte plaats gekomen was, ſprongen twee dier mansperſonen overeind, en, mij hun ſchietgeweer voorhoudende, geboden zij mij oogenblikkelijk van daar te gaan. Beide deze lieden nu behoorden tot de bende van TRENTA-TRE."

Op bevel van den *Governatore* werd de *Guardia civica* onder de wapenen geroepen en het gebergte omſingeld. Twee roovers vielen in handen der *Gendarmen:* het waren de eenoogige en MARCO DONNOLA. De eerſte bekende oogenblikkelijk, dat TRENTA-TRE van LONGOBUCO den last gekregen had, om den Syndicus gevangen te nemen. „Wij volvoerden het bevel," dus luidde verder deze bekentenis, „en bragten *Don* ALOÏSIO naar de ſpelonk. LONGOBUCO verſcheen des avonds van dien zelfden dag, en hield een geſprek met den Syndicus. De woordenwisſeling was luid genoeg, om buiten door ons verſtaan te worden. *Don* FELICE vorderde van zijne tegenpartij afſtand van deszelfs vaste goederen en verwijdering uit het Koningrijk, en vervolgens, toen deze dien eerſten voorſlag verwierp, de hand van deszelfs dochter. Toen *Don* FELICE onverrigter zake uit het hol trad, hoorde ik hem aan TRENTA-TRE zeggen, dat hij den volgenden morgen de beloofde tweehonderd *ducati* kon doen afhalen. Mijne vrouw ging hierop naar *Miſura*, ontving op ſtaanden voet het geld in klinkende munt uit LONGOBUCO's handen, en nog daarenboven een' aardigen *buon' mano.* Onzen gevangene hebben wij ſteeds wèl behandeld — waarlijk, hij heeft geene reden van klagen over ons gehad. Na verloop van vier dagen kwam LONGOBUCO weder, en hield andermaal een geſprek met zijnen vijand, zonder het echter met hem eens te kunnen worden. Na drie andere dagen verſcheen hij voor de laatſte maal. Hun geſchil werd heviger dan ooit. Met een gelaat bleek van gramſchap trad *Don* FELICE het hol uit, en zeide tegen TRENTA-TRE: „De ſtijfkop wil niet buigen. Zijn bloed kome over hem! Ik geef hem aan u over. Maak het kort! Alle ſpoor van hem moet vernietigd worden." — Nog eenmaal vroeg de oude fluisterend iets wegens den prijs. *Don* FELICE ſnaauwde hem ongeduldig toe: „Ik heb het u immers reeds gezegd — vierhonderd!" Waarop TRENTA-TRE,

tevreden gesteld, zich afwendde, en LONGOBUCO, te paard springende, naar huis ijlde. Kort daarna ging onze hoofdman naar den gevangene, en verkondigde hem, dat hij sterven moest. Hij liet hem nog twee uren tijd, om zich met den Hemel te verzoenen, waartoe hij hem ook zijnen eigen' gewijden rozekrans leende. Na verloop van dien tijd volvoerde hij het hem gegeven bevel. Wij droegen het lijk in het bosch, waar wij het op een' stapel rijshout wierpen en verbrandden. Eenen nieuwsgierigen herder heb ik zelf met den kogel bedreigd, zoo hij zich niet wegpakte."

MARCO DONNOLA's verhoor leverde in het wezenlijke dezelfde uitkomsten. Beider verklaringen, als ook die van den geitenhoeder, werden aan LONGOBUCO voorgelegd, en door de twee roovers hem in het aangezigt herhaald, zonder dat hij daardoor tot bekentenis te brengen was. Men herinnerde hem zijne eigene tegen de weduwe gesprokene woorden: „dat het thans te laat was." Hij ontkende, immer iets dergelijks gezegd te hebben; de verklaringen der vrouw en dochter van den vermoorde hadden, volgens de *Napolitaansche* wetten, geene kracht, en andere getuigen hadden de woorden niet gehoord.

De Koning, nadat hem van de zaak berigt gegeven was, beval, dat voor dezelve een buitengewoon crimineel geregtshof ingesteld zou worden. Zulk een geregtshof mag, zonder beroep, over leven of dood beslissen, mits eene volstrekte meerderheid zich voor of tegen verklare. LONGOBUCO werd naar *Napels* gevoerd. Aldaar bewoog hij *Don* AURELIO TOSTA, den bekwaamsten Advocaat der hoofdstad, zijne zaak in handen te nemen, en beloofde hem 5000 *ducati*, ingeval hij zijne vrijstelling wist te bewerken. Hierop voerde *Don* AURELIO aan: dat de verklaringen van twee bloedverwanten ongeloofwaardig, die van twee roovers onregtskrachtig waren, en die van den eenigen geitenhoeder tot veroordeeling wegens eene halsmisdaad ontoereikend was; voorts, dat het vinden van den bewusten sleutel niets bewees, omdat dezelve door de verwanten van den Syndicus, uit wraakzucht tegen zijnen cliënt, later op de brandplaats kon neêrgelegd zijn, iets dat scheen te blijken, aangemerkt hij *op* en niet *in* de asch gelegen had. De stemmen der leden van het criminele hof werden door deze, 5000 *ducati* wigtige, redenering genoegzaam verdeeld, dat het geding aan het hof van appèl moest overgaan. Nog is het eindelijke

vonnis niet geveld; maar niemand twijfelt er aan, of LONGOBUCO zal, op grond van ontoereikend bewijs der beschuldiging, vrijgesproken worden.

OP EEN' VROEGEN MORGEN IN DE LENTE, TE HEEMSTEDE.

(*Aan een' slaapgragen Vriend.*)

Slaap dan voort, gij Zevenslaper!
Nog uzelven naauw bewust;
Druk uw hoofd weêr in de vêren;
Druil en dommel naar uw' lust;
Droom u, als ge kunt, zoo zalig,
Als ik wakend mij gevoel:
Waar ik werklijk mag genieten,
Schijnt de schoonste droom mij koel.
'k Heb uw bijzijn niet van noode,
Me anders dierbaar t' elken stond:
't Onderhoud, mij thans geboden,
Vloeit uit een' gewijden mond.
't Is Natuur, die met mij spreken,
Die mij leeren wil op aard',
't Hart te heffen naar den Hemel,
Die in haar zich openbaart.
'k Hoor den leeuwrik, in den hoogen
Reeds mijn starend oog ontsneld,
't Lied, dat zij hem leerde, zingen,
Dat den lof haars Scheppers meldt;
'k Hoor de nachtegalen fluiten
En den vink zoo lustig slaan....
Mijn gedachten zijn gebeden;
't Oog ontrolt een dankb're traan!
Heerlijk staat het veld te prijken,
En de boomgaard rijk in knop;
't Vischje dartelt in de stroomen,
't Vogeltje in der linden top;
't Vee, den somb'ren stal onttogen,
Huppelt in het malsche gras;
Zelfs 't insekt geniet zijn aanzijn,
En de kikvorsch in zijn' plas.

Meimaand! ja, een zoet verlangen
Stort ge in alwat leven heeft.
Liefde teelt gij, liefde deelt gij;
Liefde is 't, waar het all' naar ftreeft.
Liefde nestelt in de boomen;
Liefde fpartelt in den vloed;
Liefde blaakt de logge rund'ren,
Als het wormpje aan onzen voet.
Ook de Mensch gevoelt uw' invloed;
Maar, wat heel de fchepping viert,
Door een bloot inftinkt gedreven,
Heft hem boven al 't gediert'.
Liefde zij voor 't reedloos fchepfel
Niets dan doelloos zingenot,
Zij, zij voert het reedlijk wezen
Tot iets hoogers op — tot God!
Tuigt het, gij, wien de eigenfte aandrift
Eens den rang van echtgenoot —
Tuigt het, gij, wien reine liefde
Dien van vader, moeder bood!
Liefde, 't doel der fchepping, was het,
Die het all' te voorfchijn riep;
Liefde ook is de naam des Scheppers,
Die Natuur zoo heerlijk fchiep!
o! Ik dank U, goede Vader!
Die mij eens het aanzijn fchonk;
U, wiens grootheid, magt en liefde
Mij weêr fchitt'rend tegenblonk!
o! Ik dank U voor den zegen
Van deez' fchoonen morgenftond,
Mij gelijk een blijde bode,
Dien Gij uit Uw' Hemel zondt!
'k Zag dien bode in ieder voorwerp,
Dat mijn' geest tot U verhief;
En mijn aanzijn werd mij dierbaar,
En het leven mij meêr lief.
'k Heb als aan diens hand gewandeld
In Uw heerlijke Natuur;
'k Voelde mij in Uw nabijheid....
God! ik dank U voor dit uur!

DE BIERBROUWERIJEN TE LONDEN.

Niets treft eenen vreemdeling te *Londen* zoo zeer en wekt bij hem zoo veel verbazing, als de ontzettend groote brouwerijen met derzelver onmetelijke ketels en vaten. Op dit gezigt dringt zich bij hem steeds de vraag op, wie toch al dat bier drinkt, daar men bezwaarlijk gelooven kan, dat eenig hoe groot aantal van menschelijke kelen, zoo dorstig zij ook wezen mogen, in staat kan zijn, deze oceanen van bier even snel te verzwelgen als zij hier voortgebragt worden. Elf der grootste *Londensche* brouwerijen verbruiken jaarlijks vijfmaalhonderdduizend *quarters* mout, en menige brouwerij geeft jaarlijks voor mout en hop meer dan vijf millioenen guldens uit. Veel gelds kosten ook de voorraadvaten, die meer naar huizen dan naar vaten gelijken. In WHITBREAD's brouwerij zijn dertig zoodanige vaten aanwezig, die tusschen de twintig en dertig voet hoog zijn en eenen naar evenredigheid grooten diameter hebben. Zij zijn met sterke ijzeren hoepels digt omslagen; want kwam een zoodanig vat aan stukken te springen, zoo zouden de gevolgen niet zonder gevaar zijn. Vóór eenige jaren is dit gebeurd, en de daardoor te weeg gebragte schade was vrij aanmerkelijk, om nu niet eens er van te spreken, dat het naar buiten stroomende bier in een naburig huis een gezin letterlijk de deur uit spoelde. De grootste brouwerij is die van BARCLAY PERKINS EN COMP., welke jaarlijks tusschen de drie- en viermaalhonderdduizend tonnen bier levert. Geene der aanmerkelijke brouwerijen van *Londen* levert er minder dan honderdduizend. Deze inrigtingen stellen zich met tappers en herbergiers in verband, aan welke zij het vereischte geld, om zich neder te zetten, voorschieten, en die nu het bier, dat zij noodig hebben, van den geldschieter moeten nemen. Zij hangen diens schild boven de deuren van zulke bierhuizen; en in welk eene uitgestrektheid dit stelsel gedreven wordt, moge de lezer daaruit afleiden, dat eene eenige brouwerij te *Londen*, alleen voor zulke brouwersschilden, bij de tweemaalhonderdduizend guldens uitgegeven heeft. Wel is waar zijn ook deze schilden meestal zoo breed, dat zij van het eene eind van het huis tot het andere reiken; heeft een huis twee fronten aan de straat, zoo zijn beide met zoodanige schilden versierd, van welke geen onder de honderd à tweehonderd guldens te krij-

gen is. Eene andere merkwaardigheid dezer groote *Londensche* bierbrouwerijen zijn de paarden, die het bier in de stad rondbrengen, de sterkste, dikste, grootste en glimmendste trekdieren hunner soort, welke men met oogen zien kan, wezenlijke reuzen onder het paardenras. Vele der grootere brouwerijen bezitten meer dan honderd zulke geweldig groote paarden op hunne stallen; elk derzelven heeft eene eigene standplaats en naam, welke met groote letters boven die standplaats te lezen is en dien het paard naauwkeurig kent.

DE TWEE ARTSEN.

Bij het krankbed eener jonge vrouw, die ijlende koortsen had, werd een tweede Arts in consult geroepen. Deze, na alvorens van den eersten de noodige inlichtingen omtrent den loop der ziekte te hebben bekomen, begaf zich dus met hem derwaarts. Zoodra de patiënte den vreemden Doctor ontwaarde, riep zij, te midden van haar ijlen: „Die daar zit, „is een ezel!" Nu wendde zich de Huisarts zeer hoffelijk tot zijnen kunstgenoot, zeggende: „Gij ziet, Collega, dat „het is zoo als ik u reeds zeide: de zieke heeft ook hare „heldere oogenblikken."

DEFINITIE VAN EENEN ARTS.

Voltaire omschrijft eenen Arts als een ongelukkig mensch, van wien men dagelijks vordert, dat hij een wonder doen zal; te weten: gezondheid met onmatigheid te verzoenen.

VROEG OPSTAAN.

Het tijdsonderscheid tusschen het opstaan ten zes en dat ten acht ure, bedraagt in veertig jaren 29,200 uren, of *drie jaren eenhonderd-negenentwintig dagen en zestien uren*, of ook acht uren daags tien jaren lang; zoodat ten zes in plaats van ten acht ure op te staan, met betrekking tot hetgeen men in zijn leven verrigten kan, even zoo goed is alsof men tien jaren langer leefde.

GEDACHTE VAN BULWER.

Zeg niets van uzelven, noch goed, noch kwaad, noch iets onverschilligs. Geen goed, want dat is verwaandheid; geen kwaad, want dat is gemaaktheid; niets onverschilligs, want dat is vervelend.

MENGELWERK.

PUBLIUS,

OVER HET RECENSEREN.

In alles hebbe ik alleen ghesocht te believen de waerheydt, die my wel beschermen sal teghen de haet van die, welcke met leugentael ende pluymstrijcken haer self ende andere soecken te behaghen, maer met der daedt bedrieghen.

M. Z. BOXHORN,
Voorr. voor de Chronijk van Zeeland, D. II.

CAJUS.

Vind ik u, mijn waarde PUBLIUS, dan altijd in uwe studeerkamer, omschanst met een paar stapels boeken, de pijp in den mond, de pen in de hand, en verdiept in uwe letteroefeningen?

PUBLIUS.

Is het bij toeval of met opzet, CAJUS, dat gij daar zulk eene fraaije woordspeling bezigt?

CAJUS.

Hoe meent gij dat?

PUBLIUS.

Met uwe uitdrukking *letteroefeningen*. Daaraan was ik in eene dubbele beteekenis werkzaam, toen gij inkwaamt.

CAJUS.

Letteroefeningen — zoo, dan waart gij vast weder bezig aan het *recenseren;* een arbeid, dien gij nog al gaarne en dikwijls schijnt te verrigten, schoon ik mij niet kan begrijpen, dat gij zoo vele kostelijke uren kunt zoek maken, met u te vernederen tot dat ellendig werk.

PUBLIUS.

Ik kan gemakkelijk aan uwe wrevelige uitdrukkingen hooren, mijn vriend! dat gij op uwen uitgegeven' letterarbeid aanmerkingen gehad hebt, die gij niet wederleggen kondet. Dat het *recenſeren* juist zulk een vernederend werk zou wezen, kan ik nog niet inzien. Ellendig is het — wanneer het ellendig wordt gedaan. Het komt mij voor, mijn CAJUS, dat gij in het algemeene vooroordeel tegen dit werk niet weinig deelt. Het is zeer jammer, dat dit beſtaat.

CAJUS.

Ja wel is het jammer, dat het beſtaat, namelijk dat heele hatelijke *recenſeren!* Zie, de weinige goede niet te na geſproken, zijn de meeste *Recenſenten* gelijk aan de ſpinnekoppen, van welke men verhaalt, dat zij vergif zuigen uit dezelfde bloemen, waaruit de bij honig haalt. En is het geen ellendig werk, een boek te gaan lezen met het bepaalde oogmerk, om er grootere of kleinere gebreken in te zoeken, die te meer worden *gevonden*, naarmate men ze ſcherper *zoekt?* Hoe vele verdienſtelijke Schrijvers, die anders eer konden inleggen en nut ſtichten met het uitgeven hunner werken, worden nu daarvan teruggehouden door vrees voor eenen *Recenſent*, die u niet in het open veld aan durft, maar als een ſluipmoordenaar zijn' dolk in het duister rigt! Bovendien, gij moet mij mijne rondborſtigheid niet kwalijk nemen, PUBLIUS, maar ik vind er ook eenige verwaandheid in, zich alzoo tot regter over den letterarbeid van anderen op te werpen. Het zou eens te bezien ſtaan, wat vele *Recenſenten* voor den dag brengen zouden, als zij zelve een onderwerp moesten behandelen, dat zij in een' ander' zoo diep vernederen. *La critique est aiſée, mais l'art est difficile.* En dan, hoe partijdig meestal!

PUBLIUS.

Ik moet zeggen, dat gij den *inventaris* van oude en nieuwe grieven tegen het *recenſeren* goed in uw hoofd hebt. Vergun mij echter u te doen opmerken, dat gij

mifschien wel anders zoudt gefproken hebben, indien uwe woorden niet voortkwamen uit vooroordeel en gekwetfte eigenliefde; en behalve dat, uwe *recenfie* van het *recenferen* liep, naar ik merken kon, over het misbruik, dat toch het gebruik niet wegneemt.

CAJUS.

Het is waar, ik ben een paar keeren over iets, dat ik in het licht gegeven had, fchandelijk mishandeld uit partijdigheid, en dat kennelijk door iemand, die van de zaak zie zooveel niet wist; maar het is toch noch uit gekwetfte eigenliefde, noch uit vooroordeel, dat ik zoo fpreke.

PUBLIUS.

Ik wil gaarne gelooven, dat gij, zonder het zelf te weten, bevooroordeeld zijt. Zoo zijn er velen. De gansche wereld klaagt over het *recenferen;* en toch, de Schrijver zendt zijne werken aan de *recenferende* Tijdfchriften toe. De lezende wereld zit op het *recenferen* te hakken, en te klagen, dat men er niet op afgaan kan; en toch, *recenfiën* zijn de bakens van de lezende wereld. Is dat nu geen vooroordeel en napraten? Men moest ons veeleer dankbaar zijn; want goede *recenfiën* hebben een uitftekend nut.

CAJUS.

Nu ja, het groote nut, daarover willen wij nu geene lans breken. Het is ook van u niet te vergen, dat gij uw eigen werk voor nutteloos verklaren zult; en wat het *goed recenferen* aangaat, daar heb ik u!

PUBLIUS.

Ik kan niet hopen, u van het nut te overtuigen, als wij het er niet vooraf eens over zijn, wat wij eigenlijk door *recenferen* te verftaan hebben. Er loopt, gelijk bij alles in de wereld, natuurlijk kaf onder het koren; maar van dat *recenferen*, waarin gij het geheel acht gelegen te zijn, daarvan fpreek ik niet. Onbewezene magtfpreuken op te disfchen; zich met fchelden en perfoonlijke beleedigingen van eenen Schrijver af te maken; buiten noodzaak den geefel van fcherpe *fatyre* te zwaaijen; van den

eenen Schrijver nooit iets goed, van den anderen nooit iets kwaad te vinden; de aankondiging van een boek tot een ſchotſchrift te vernederen, — van dat alles ſpreek ik niet; dat is bij mij geen *recenſeren.*

CAJUS.

Nu moet ik waarlijk lagchen, PUBLIUS! Gij zondert zoo verbazend veel uit, dat er nagenoeg niets overſchiet.

PUBLIUS.

Van het ſcherpe, dat gij den *Recenſenten* te laste legt, moet gij waarlijk uzelven niet uitſluiten; want naar uwe meening zouden er nagenoeg geene andere dan ſcheeve, oppervlakkige en partijdige *recenſiën* zijn. Doch dit daargelaten. Gij zult misſchien van uwen overdreven afkeer van het *recenſeren* wel terugkomen, als wij er nader over geſproken zullen hebben.

CAJUS.

Gij kent mij ten minſte genoeg, om te weten, dat ik, overtuigd zijnde, mijzelven gaarne gewonnen geve.

PUBLIUS.

Wij ſpreken ook alleen over hetgeen men in eenen engeren zin *recenſeren* noemt. Eigenlijk zijn alle kunſtvoortbrengſelen voorwerpen van beoordeeling. Hier geldt het algemeene: die timmert aan den weg, moet lijden alle mans gezeg. Maar er zijn ook gewrochten, hetzij van beeldende kunſten, hetzij van geſchriften, om alleen deze te noemen, die eene *opzettelijke* beoordeeling ondergaan; gelijk b. v. alles, wat ter behaling van eenigen geſtelden prijs wordt geteekend, vervaardigd, geſchilderd, geſchreven, wordt onderzocht en beoordeeld door bevoegden, hiertoe opzettelijk aangeſteld. Doch ons geſprek loopt alleen over aankondigingen en beoordeelingen van uitgegevene boeken, en dat wel in daartoe opzettelijk ingerigte Tijdſchriften.

CAJUS.

Ik heb aan geene andere gedacht. Maar juist door hetgeen gij daar zegt, PUBLIUS, geeft gij mij gelegenheid, om terug te komen op iets, dat gij ſtraks met

t .. flim ftilzwijgen zijt voorbijgegaan. In de gevallen, die gij daar fteldet, was de fprake van beoordeelaars, opzettelijk tot het onderzoek door de bevoegde *autoriteiten* (om het zoo te zeggen) aangefteld. Het Genootfchap, of wat het dan wezen moge, kiest perfonen, van welker kunde en gefchiktheid het zich overtuigd houdt. Deze hebben, om het eens in *juridifche* termen te zeggen, *titel*, waaruit zij hun oordeel uitbrengen. Gansch anders is het met den boeken-*recenfent*. Vanwaar ontleent die zijnen *titel?* Van niets. Hij heeft zichzelven opgeworpen.

PUBLIUS.

Ik zou u kunnen antwoorden, dat de boeken-*recenfent* zijnen titel ontleent van het Tijdfchrift, waaraan hij arbeidt. De *Redactie* van hetzelve ftelt vertrouwen in zijne kunde, in zijn doorzigt, goeden fmaak, en wat dies meer zij. Maar dan zoudt gij mij misfchien naar den *titel* van het Tijdfchrift vragen. Ik zeg dus liever, dat de *Recenfent* van boeken volftrekt geenen *titel*, of *commisfie*, of noem het zoo als gij wilt, evenmin als het Tijdfchrift, noodig heeft.

CAJUS.

Hij werpt zich dus eigendunkelijk op.

PUBLIUS.

Dat zij zoo; maar niemand kan hem het regt daartoe betwisten; of, zoo als ik ook zou kunnen zeggen, de Schrijver erkent dit ftilzwijgend, wanneer hij hem zijn werk tot dat doel toezendt.

CAJUS.

Dit laatfte zegt alles; fchoon ik buitendien ook gevoel, dat hij, die eenig gefchrift in het licht zendt, daarmede aan *elk* vrijheid geeft, om er zijn oordeel, natuurlijk altijd onder voorwaarde van algemeene regelen van gegrondheid en befchaafdheid, over te zeggen.

PUBLIUS.

En dus ook te *fchrijven*. De *Recenfent* heeft daartoe geene nadere aanftelling noodig. Maakt hij misbruik van dit zijn regt, zulks is voor *zijne* verantwoording: ook

zijne recensie heeft hij in openbaren druk gegeven, en het staat zoowel den, zoo deze meent, miskenden Schrijver, als ieder' ander' vrij, dezelve aan de *kritiek* te onderwerpen. Wat de verantwoordelijkheid van de *Redactie* aangaat: dit is eene overeenkomst tusschen haar en den *Recensent*, die verder niemand aangaat. Ik heb ook niet onopgemerkt gelaten, dat gij er zekere verwaandheid in hebt gemeend te vinden, zich tot openbaar beoordeelaar op te werpen. Wat het *openbare* aangaat, drukt deze uwe beschuldiging meer het Tijdschrift, dan den steller der beoordeeling. Het eerste uit zijn gevoelen over eenig uitgegeven boek. Dat mag hetzelve vrijelijk doen. Ook maakt het geene aanspraak op eenig *monopolie* in het leiden van het *algemeene* oordeel. Een ander Tijdschrift heeft hiertoe hetzelfde regt. En behalve dat, *wil* het *publiek*, *wil* de Schrijver in *mijn* oordeel berusten, *mijn* oordeel uitlokken, op *mijne* woorden afgaan; wie zal dit beletten? Maak ik van dit *crediet* misbruik, welnu! dan zal ik het spoedig kwijt zijn. Aan dat gevolg onderwerp ik mij uit den aard der zaak. Ik heb niemand genoodzaakt, mij als hoogsten regter in het gebied der Letterkunde te erkennen. Wil iemand er mij voor zichzelven voor houden, dit is buiten mij. Ik uit slechts *mijn* gevoelen. Aan anderen laat ik het hunne. Kan ik dat wederleggen, men mag het op zijne beurt ook het mijne. De waarheid kan bij wrijving van denkbeelden nooit anders dan winnen.

CAJUS.

Maar als nu *uw* gevoelen den Schrijver krenkt, beleedigt, ten toon stelt?

PUBLIUS.

Dat kan mijne meening nooit, wel de uiting van dezelve; en dan nog ligt de schuld bij hem, of bij mij, naarmate van de zijde, aan welke de waarheid ligt.

CAJUS.

Dat begrijp ik niet regt.

PUBLIUS.

Gij ſtelt het geval, dat ik eenig werk ongunſtig heb beoordeeld. Is nu dat oordeel naar waarheid, dan heeft de Schrijver het niet mij, maar zichzelven te wijten. Heb ik daarentegen ongelijk: ik *pretendeer* niet, onfeilbaar te wezen, en men mag mij op zijne beurt teregtwijzen.

CAJUS.

Maar alvast heeft de mishandelde Schrijver de neep beet, en is voor het publiek ten toon geſteld.

PUBLIUS.

Heb ik ongelijk gehad, en *weiger* ik dit, *caſu quo*, te erkennen, dan heb ik mijzelven ten toon geſteld. En ligt het aan den toon, heb ik ſcherp b. v. en op *ſarcastiſchen* toon beſtreden, hetgeen waar is, dan ben ik door de *publieke opinie* het zwaarſte geſtraft.

CAJUS.

Dus is een Tijdſchrift met regt veroordeeld, zoodra het ſlechts eenmaal een verkeerd oordeel heeft uitgeſproken.

PUBLIUS.

Wanneer het, overtuigd zijnde, zou *weigeren* zulks te erkennen, ja; anders niet, want ik kan op één punt dwalen, en overigens de gansche waarheid aan mijne zijde hebben.

CAJUS.

Maar wie is hier dan de eigenlijke beſlisſer, wat *waarheid* zij?

PUBLIUS.

Het gezond verſtand; het oordeel van alle deskundigen; de regelen van goeden ſmaak, b. v. in de voortbrengſelen van fraaije letterkunde.

CAJUS.

Op de uitſpraak *daarvan* beroept gij u dus. Daarnaar gaat gij dus te werk. Maar wie is die *gij?* Iemand, die in het donker, achter de ſchermen zit. Is het niet veel edelmoediger, wanneer gij uwen vijand in het open veld aantast?

PUBLIUS.

Het veld is waarlijk open genoeg, wanneer ik in openbaren druk mijn oordeel zeg. En wat edelmoedigheid aangaat; ik kan nog niet inzien, dat deze hier juist zoo bijzonder te pas komt. Bovendien fpreekt gij van eenen *vijand*. Gij onderftelt alzoo, dat Schrijver en *Recenfent* in eene meer of min vijandelijke houding tegenover elkander ftaan. Dit is het geval niet. De laatfte *beoordeelt* (daarom nog niet *ver*oordeelt) het werk des eerften; kan hij met grond gebreken aanwijzen, noemt gij dat vijandfchap? Hij zou dan met den Apostel PAULUS moeten vragen: ben ik uw vijand geworden, u de waarheid zeggende?

CAJUS.

Gij ontwijkt fluw een regtftreeksch antwoord op mijne, vrij duidelijk uitgedrukte bedenking.

PUBLIUS.

Ik heb zeer wel opgemerkt, dat gij het *nameloos receenferen* veroordeelt, en kan dit vooralsnog niet verdedigen.

CAJUS.

Zoo als gij wel nooit zult kunnen. Trouwens het verwondert mij in geenen deele, dat gij dat namelooze eenigzins in uwe befcherming neemt. Zij moeten wel in het duister fchuilen, die aan de lettervruchten van anderen zitten te knagen, en eenen Schrijver mishandelen, tot wien zij niet zouden durven zeggen: *ik* ben de man.

PUBLIUS.

Uw fpreken over het *recenferen* fchijnt mij toe te kennen te geven, dat gij zeer verkeerde denkbeelden van hetzelve hebt. Waartoe meent gij, dat het dient?

CAJUS.

Die vraag heeft naauwelijks antwoord noodig. Om op alles te vitten, wat niet naar de wrevelige luim van Mijnheer den *Recenfent* gefchreven is; om naar willekeur, of misfchien vriendfchap, of mogelijk eigenbelang, den eenen hemelhoog te verheffen, en den anderen te

behandelen als een citroen, dien men uitperst tot den laatften droppel, en dan verachtelijk wegwerpt.

PUBLIUS.

Gij fpreekt weder van misbruiken, die toch gelukkig veel minder algemeen zijn, dan gij het wilt doen voorkomen. Het doel der openbare boekbeoordeeling is, uitgegevene fchriften te doen kennen in hunnen inhoud, ftrekking en waarde. Hieruit volgt dus, als eerfte pligt van eenen *Recenfent*, dat hij den inhoud van het boek volledig opgeve. Ik verfta daardoor niet, dat hij het in alle deelen en onderdeelen ontlede, den gang van des Schrijvers denkbeelden naauwkeurig volge, kortom een uittrekfel van het werk geve. Dit is meestal niet noodig, en zou zelden doeltreffend wezen. Met geringe uitzonderingen, mag hij zich meer tot het algemeene bepalen, zoodat de lezer zijner *recenfie* een algemeen begrip hebbe, *wat* hij in het werk aantreffen zal. Van dit denkbeeld behoort men, als ik niet geheel verkeerd zie, uit te gaan; en de toepasfing van hetzelve verfchilt hemelsbreed, naar den aard van het werk zelf. Eene wetenfchappelijke verhandeling eischt meer uitvoerige ontwikkeling van den gang der redenering en het hoofdbeloop des werks. Bij eene gefchiedenis mag men zich vergenoegen met het tijdvak en het onderwerp, dat behandeld wordt, en den geest, waarin dat gefchied zij. Van eenen bundel leerredenen of redevoeringen kent men den inhoud, wanneer men tekften en onderwerpen vindt opgegeven. Den aard en de ftrekking van een woordenboek ken ik, wanneer men een paar artikelen heeft medegedeeld. Regtsgeleerde en geneeskundige boeken vorderen veelal niet meer, dan mededeeling van het onderwerp en de beginfelen, vanwaar de Schrijver uitgaat; aangaande het laatfte b. v. of hij der fchole van BROWN of van HAHNEMANN toegedaan zij, en zoo meerderen. Van Romans is het zelden geraden, het hoofdbeloop aan te wijzen, daar de verdienfte van deze foort van fchriften meestal in het verrasfende van de uitkomften ligt. Kortom, gezond verftand en kennis van za-

ken behooren hier te beslissen, hoeverre men te gaan hebbe, hetgeen ook grootendeels van den aard van het Tijdschrift afhangt. Is hetzelve aan eene of andere wetenschap bij uitsluiting gewijd, dan kan men meer tot bijzonderheden afdalen. Een algemeen Tijdschrift moet doorgaans meer bij het algemeene blijven.

CAJUS.

Ik zou het veel doelmatiger vinden, dat men zich dan ook bij die inhoudsopgave bepaalde, en den lezer zelven oordeelen liet.

PUBLIUS.

Men heeft het beproefd: somtijds is het voldoende, er zich toe te bepalen; maar meestendeels is het niet genoegzaam. Voor wie worden de *recensiën* geschreven?

CAJUS.

Als men de Heeren zelve hoort, zeggen zij, voor de Schrijvers zelve en voor het *publiek*.

PUBLIUS.

En zoo is het ook. Dat inhoudsopgave alleen voor de eersten niets beteekent, vordert geen betoog. Nu stel ik mij geenen verwaanden *auteur* voor, die meent dat zijn arbeid volmaakt en op denzelven niets aan te merken zij; maar iemand, wien het niet ongevallig is, te vernemen, of hij de taak, die hij op zich genomen heeft, met eenen goeden uitslag hebbe volvoerd; in welke opzigten zijn werk aanprijzing verdient; wat er aan ontbreke; of het hem geraden zij, meerdere vruchten van zijnen geest aan het lezend *publiek* aan te bieden; in hoeverre hij op den ingeslagen weg kunne voortgaan; welke gebreken hij in denkbeelden, in voorstelling, in stijl te vermijden hebbe; en dergelijke dingen meer.

CAJUS.

Daarvoor is het openbare *recenseren* althans in het geheel niet noodig; want meent gij, *Recensent*, dat te kunnen doen, en gevoelt gij roeping er toe, dan kunt gij het den Schrijver even goed afzonderlijk mededeelen, zonder hem openlijk aan de kaak te zetten.

PUBLIUS.

Maar, mijn goede CAJUS, noemt gij dit dan aan de kaak zetten? Waarlijk, gij moet wel eene goede *dofis* Schrijvers-eigenliefde bezitten, om befcheidene en gegronde aanmerkingen op uwen arbeid dien naam te geven! Ik ken groote geleerden, die het niet beneden zich hebben geacht, dankbaar te erkennen, dat zij van de openbare beoordeelingen hunner fchriften veel nut voor zichzelven gehad hadden. En hoe ongerijmd, zulks bij afzonderlijke brieven te doen! Zou ook de Schrijver in dat geval alle aanmerkingen, op zijnen arbeid gemaakt, niet *kunnen* voor *notificatie* aannemen, zonder er zich aan te ftoren? Maar zijn hem in het openbaar gegronde opmerkingen gemaakt, dan kan hij er niet van tusfchen, er in 't vervolg gebruik van te maken. Elk deskundige en het ganfche *publiek* heeft hem te befchuldigen, wanneer hij die openbare ftem niet hoort. Die ftem kan ook voor andere Schrijvers nuttig zijn; kan ook hun wenken geven, van welke zij bij voorkomende gelegenheid zich bedienen. Drukkers en Uitgevers kunnen er almede het hunne van nemen. Dit alles wordt niet bereikt, wanneer ik mijnen Schrijver mijne aanmerkingen tusfchen vier oogen make.

CAJUS.

Dat zij dan zoo; maar het *publiek*, namelijk de lezers hebben genoeg, wanneer men hun eenvoudig zegt: dit en dat kunt gij in dit boek vinden. Laten zij zelve oordeelen.

PUBLIUS.

Het is over het algemeen misfchien onmogelijk, altijd te *refereren*, zonder eenigzins te *recenferen*. En *waartoe* wil de lezer vooraf iets van het werk weten? Bijna altijd, om te weten, of hij het zal koopen of lezen, ja dan neen. Zonder eene *recenfie* voor onfeilbaar te houden, vraagt hij haar daarin raad, en rigt zijn befluit naar hetgeen zijns oordeels eene goede, gegronde beoordeeling is.

CAJUS.

Maar men kan er de helft van den tijd niet op aan. Er loopt zoo oneindig veel partijdigheid onder, en niet zelden ondervindt men bij het lezen, dat de *Recenſent* het glad mis heeft gehad, of opzettelijk heeft willen misleiden.

PUBLIUS.

Dat is nu weder overdreven geſproken. Ook heeft de *Recenſent* zich geene onfeilbaarheid aangematigd. En wat partijdigheid aangaat, men klage daarover niet te zeer. Zij moge, gelijk alle menſchelijk werk onvolmaakt is, nu en dan plaats hebben; gij zult mij wel toeſtemmen, dat dit zeldzamer geſchiedt, dan gij het wilt doen voorkomen, en dat, in allen gevalle, duizend tegen één, die partijdigheid zich zeer gemakkelijk laat onderſcheiden.

CAJUS.

En waaraan dit?

PUBLIUS.

Mij zou eene beoordeeling van den kant der onpartijdigheid verdacht zijn, wanneer men op eenen bijtenden toon den Schrijver doorhaalde in algemeene uitdrukkingen, zonder voor de afkeuring eenige reden aan te voeren óf bewijzen te leveren. Dan worden het magtſpreuken, die niets om het lijf hebben, en waarmede het geene kunst is, elk boek in een verkeerd of belagchelijk daglicht te ſtellen. Geeft echter de *Recenſent* duchtige bewijzen, dan kan de lezer oordeelen, of hij regt hebbe; gelijk in het algemeen die *recenſie* wel de beste is, die, door het opgeven van gronden voor en tegen, ieder in ſtaat ſtelt, om de ſlotſom des oordeels zelf op te maken. En bij dat opmaken zal, gelijk ik zoo even zeide, de lezer zich zelden vergisſen in het oordeel over de meerdere of mindere onpartijdigheid der beoordeeling. Waarlijk, mijn vriend! haat, wrevel en afgunst, waarvan men ons zoo dikwijls beſchuldigt, hebben betrekkelijk zeer zelden deel aan het *recenſeren*, en laten zich zoo moeijelijk verbergen. Ook wacht men er zich in dezen

tijd te behoedzamer voor, naar mate de verſchijning van meerdere Tijdſchriften geenen *Recenſent* zeker ſtelt, dat hem het toegeven aan deze onbetamelijke hartstogten niet bitter in de oogen druipe.

CAJUS.

Zoo behoort het ook; men beoordeelt het werk, niet den Schrijver, en dat oordeel moet zonder aanzien des perſoons geſchieden.

PUBLIUS.

Met onderſcheid. Zoo heilig de verpligting is van den openbaren boekbeoordeelaar tot onpartijdigheid, zoo weinig is het onbepaald waar, dat hij niet den Schrijver, alleen het boek in aanmerking neme. Dit wél te doen, is een wezenlijk beſtanddeel zijner onpartijdigheid.

CAJUS.

Dit komt mij zoo *paradox* voor, dat ik het u wel eens zou willen hooren aantoonen.

(Het vervolg en ſlot in het andere No.)

RUSSISCHE ZEDEN EN GEWOONTEN, GESCHETST DOOR LINA REINHARDT.

Langs de breede hoofdwegen van *Rusland* rolt het rijtuig van den reiziger, die waarnemen en zijne waarnemingen in het licht geven wil. Vlugtig beziet hij het voorkomen des lands en dat van deszelfs bewoners, hetwelk overal ſlechts éénen en denzelfden ſtempel ſchijnt te dragen, en vormt al te ſnel zijn oordeel ook ſlechts naar éénen ſtempel, dien van den algemeenen indruk. Zij daarentegen, die door de betrekkingen des levens in het binnenſte der hutten en huizen van dat groote land gevoerd worden en deszelfs bewoners in hunne eigenheden en gewoonten leeren kennen, hebben zelden lust tot eigenlijke waarnemingen, en nog minder, om datgene, hetwelk zij opgemerkt mogten hebben, aan het publiek mede te deelen. Zonder diepen indruk te maken, gaat het

geziene hun voorbij, wijl zij te zeer met zichzelven, of met datgene, waarnaar zij ſtreven, bezig zijn, of wel zij gewennen zich ſnel aan de hun aanvankelijk vreemde zeden en gebruiken.

De Schrijfſter, welke de volgende kleine *Rusſiſche* ſchetſen ontworpen heeft, vertoefde, eene reeks van jaren, zoo te *Petersburg*, als in de binnendeelen des rijks. Meer nog neiging tot de natie, die bij nadere kennis inderdaad beminnenswaardig blijkt te zijn, dan eenig ander belang of doel, voerde haar in de hutten des volks, gelijk ook in de woningen dergenen, aan welke hetzelve toebehoort. Ook hare ziel, wel is waar, ontving destijds hetgeen zij opmerkte ſlechts als een voorbijgaand verſchijnſel, waaraan zij geen gewigt hechtte; maar het was daarom niet verloren. Na hare terugkomst in het vaderland trad het beeld van hetgeen zij gezien had, ſcherper geteekend en haarzelve meer bevreemdend, in de herinnering voor haren geest. Wanneer zij nu hare opmerkingen vergelijkt met hetgeen anderen over hetzelfde onderwerp wereldkundig gemaakt hebben, mag zij nog altijd hopen, tot de kennis van een merkwaardig land wederom iets bijgedragen te hebben.

Geboorte. Doop. Eerſte levensjaar.

Alwat leeft en onderworpen is aan het gebod der natuur, om voor het behoud van zijn geſlacht te zorgen, volgt dat gebod met of zonder bewustzijn. Ook de zoon der ſteppe vindt het plaatsje gereed, waar liefde en zorg hem zijn eerſte leger geſpreid hebben. Dit leger is zoo eenvoudig, als eenmaal zijn geheele leven worden zal. De vriend, die hem dat geheele leven door zal verzellen, ontvangt hem, wanneer hij het intreedt. Die vriend is de ſchapenpels, van welke een lap op den bodem van een' trog of houten bak ligt: ziedaar zijn bed. Deze trog hangt aan vier touwen, vastgemaakt aan de zoldering der ſtoof of kagchelkamer, waarin hij het levenslicht gezien heeft. Niet verre van daar is de legerſtede der ouders of der geheele familie, wanneer deze reeds

uit meer leden beſtaat. Een ligte ſtoot brengt den trog aan het ſchommelen en maakt dien tot eene wieg.

Het familie-ledikant, waarvan wij zoo even ſpraken, is niet anders dan eene ruw getimmerde breede bank, welke gewoonlijk eene der zijwanden van het vertrek beſlaat. Verſletene pelzen vervullen de plaats van bed en kusſens. Bevonden er zich nog meerdere gemakken op, zoo zou dit reeds een begin van rijkdom aanduiden. Op dit leger werpt zich de vermoeide *Rus*, zoo als hij gaat en ſtaat; op zijn hoogst trekt hij den pels, dien hij juist aan het lijf mag hebben, uit, en bedekt zich daarmede geheel, ook het gezigt. De waarſchijnlijk gebrekkige wijs, waarop die ſchapenvellen bereid en tot kleeding ingerigt worden, doet dezelve zoo walgelijk eenen reuk verkrijgen, dat zij voor een' min of meer kieſchen neus. bijna ondragelijk worden. Deze lucht deelt zich mede aan het ligchaam van den drager, en is, gepaard met het gewone voedſel der *Rusſen*, voorzeker de oorzaak van den onaangenamen dampkring, welke een' ieder uit de lagere volksklasſe omgeeft. Doch hiervan elders nader.

Keeren wij tot onzen pasgeborene terug. Naakt, maar in eenige grove lappen oud linnen gewikkeld, ligt hij in zijnen trog. Bij eenige meerdere welvaart der ouders ziet men dezen wiegebak met een ſtuk katoen omhangen, hetgeen daaraan het voorkomen van eene niet volkomen toegeſlagen paraplui geeft.

De eerſte en dringendſte zorg der ouders is vervolgens, hun kind te laten doopen. Dit gebeurt ſteeds op den tweeden dag na de geboorte, ja, zoo de tijd het veroorlooft, op den geboortedag zelven. Men kiest een paar peten of doopgetuigen. Zulk een peetoom heeft te zorgen voor de betaling van den geestelijke, voor een klein kruis van metaal, voor ettelijke kannen brandewijn en eenige lekkernij, die meestal ſlechts in taaije honigkoeken beſtaat. Derhalve bekostigt hij het doopmaal. Hoe meer ſmoordronken geheel het gezelſchap wordt, de kraamvrouw niet uitgezonderd, des te luisterrijker

heeft hij zijne taak vervuld. De petemoei brengt een mutsje, een hemd en een ftuk linnen van eenige ellen. De beide eerfte ftukken liggen, nevens het kruisje, op een kusfen, hetwelk in de nabijheid van ieder doopbekken gevonden wordt; het linnen houdt de petemoei over den arm, tot dat de priester, nadat het kind driemaal tot over het hoofd in het ijskoude water gedompeld is, den dus gedoopten daarop legt. De behendigheid, waarmede hij, het kopje des doopelings in de palm zijner hand nemende, met twee vingeren hem de ooren en met den derden neus en mond bedekt, is verwonderenswaardig; met de hand, welke hij vrij heeft, onderfteunt hij zachtelijk het ligchaam. Een weinig buiten adem, een weinig onthutst, gaat de jonge wereldburger van zijnen watertogt in de armen zijner petemoei over. Weldra gevoelt deze, door het natte linnen heen, zijne terugkeerende, verfterkte levenswarmte. Genoegelijk kijkt hij daarbij meestal in het rond en fchijnt zich regt wél te bevinden.

Is nu vervolgens het kind van den arm der petemoei op dien des peetooms overgegaan, zoo begint deszelfs zinnebeeldige levensgang driemaal rondom het doopbekken. Zij, die het verzellen, dragen brandende kaarfen in de handen. Gezegend is deze weg, wanneer geen gefchreeuw, geen toeval het gezang des priesters daarbij ftoort. Daarna wordt het kind door dezen, onder fteeds voortdurende ceremoniën, met mutsje en hemdje bekleed, en het kruis, als teeken van deszelfs wijding, aan een lederen riempje, bij rijkeren aan een roodzijden lintje, hem om den hals gehangen. Nu wordt het aan de vroedvrouw teruggegeven; doch wee de petemoei, wanneer zij, deze naderende om haar een gefchenk te geven, het kind met welgevallen aanziet, of, dat nog erger is, prijst. Zij zou moeten gedoogen, dat de wijze vrouw haar regtftreeks in het gezigt fpoog, om de booze geesten, welke die lof kon aangelokt hebben, te verjagen, of de werking van den blik, door welken dit welgevallen te kennen gegeven werd, te verminderen.

De peetoom heeft, met de bekostiging van het doopmaal, al zijne verpligtingen jegens het kind vervuld; die der petemoei duren langer, ja, onder zekere omſtandigheden, het geheele leven lang. In de eerſte plaats zal zij na eenige dagen de kraamvrouw andermaal komen bezoeken en behendig een klein geſchenk aan geld, of ook wel nog daarenboven een' doek of een ſtuk ſtof, in het bedje van het kind ſchuiven. Elk bezoeker, die omſtreeks dezen tijd in huis komt, is gewoon eenige kopeken te geven; gemoedelijke ouders koopen voor dit geld het kind een heiligenbeeld. Dit wordt in eenen hoek der woning opgehangen, waar er, zelfs in de armſte hutten, ſteeds eenige voorhanden zijn. Op elken avond voor eenen zon- of feestdag brandt er eene kleine lamp voor deze huisgoden.

Menigmaal vindt men in de eenige kamer, welke een huis bevat, tot vier gezinnen bijeen, waarvan elk een vierdedeel van het vertrek bezet, en die in vrede naast elkander huizen; elk gezin heeft zijne eigene huishouding, en alsdan hangen er even veel wiegen, als er familiën zijn, aan de zoldering. Zoodra echter een zuigeling zich vrij en met meer kracht begint te bewegen, waarbij hij ligt uit zijne hangmat zou kunnen vallen, krijgt hij eene plaats naast zijne moeder. Op deze wijze, helaas! wordt er, bij de engte der legerſteden, menig kindje doodgelegen. Is daarentegen, wanneer de oogsttijd komt, het kind zijnen ſlaaptrog nog niet ontwasſen, zoo trekt het mede naar het open veld. Wanneer men in vlakke landſtreken het oog laat rondweiden, omvat menigmaal die gezigteinder de bezittingen van eenen eenigen landheer niet. Indien nu de arme boer, die tot het bearbeiden dezer onoverzienbare velden gehouden is, in de gloeijend heete dagen van den oogsttijd zich naar zijne hut zou moeten terugſpoeden, om er te gaan eten, ſlapen of voor de zijnen te zorgen, alsdan zouden de beste werkuren met heen en weder loopen voorbijgaan. Derhalve neemt ieder bijna geheel zijn huishouden mede. Op den kleinen wagen worden de

kinders, een kookpot, een ſchotel, een zak met boekweiten-gort, eene waterkruik van akker tot akker voortgeſleept. Het ruigharige paardje mag, van den wagen geſpannen, doch met aan elkander geboeide voorpooten, op het ſtoppelland weiden. Aan drie in den grond geſtokene, van boven tot elkander gebogene ſtokken wordt de kookpot opgehangen; even zoo de wieg van het kleinſte kind aan den disſel des wagens. Hier nu, naauwelijks een ſpan hoog van den grond verheven, leert de kleine met meer gemak en zonder gevaar uit zijnen trog klouteren, en, op de wijs der dieren des velds, handen en voeten tot voortbeweging gebruiken. Men ziet deze kleine menſchenkinders als torren, in het ſtof van den grond, tusſchen de ſtoppels rondkruipen. De zon heeft hun teeder vel reeds verſchroeid; hoogrood of bruinachtig ſchemert het zelfs door het ongeordend nederhangende haar, waarmede hunne hoofdjes ſpaarzaam bedekt zijn. De ſtempel der menschheid is dikwijls ter naauwernood op de met vuilnis overdekte gezigtjes te herkennen. Hier evenwel verkrijgt het kind der wildernis krachten. Doorgaans is hetzelve, om dezen tijd, nog evenzeer zonder eenige bekleeding, als toen het voor de eerſte maal in zijn wiegje gelegd werd. Schenkt de petemoei een kleedje, zoo worden de heldere kleuren van hetzelve weldra onkenbaar, en daar het nooit uitgetrokken wordt, zoo valt het niet lang daarna aan lappen en rafels van het lijf. Het grove linnen hemd, hetwelk anders, zoo lang het kind niet volwasſen is, deszelfs eenige ligchaamsdekſel blijft, ſchijnt, daar de benedenzoom er weldra van afſcheurt, onregelmatig met graauwe aardkleurige franje bezet. De *Rusſiſche* vrouwen, namelijk, weten nieuwe kleedingſtukken vrij goed, ja zelfs ſierlijk te vervaardigen; maar een, dat ſtuk geraakt is, te verſtellen, hiervan hebben zij geen begrip. Het genoegelijke beeld van onderhoudende vrouwelijke zorg ontmoet men bij haar nergens.

Kinderſpelen. Jeugdvermaken.

Rust, het hemelſche niets doen, die hoogſte lust der beide ouders, wordt ook weldra de wensch en grootſte vreugde van het kind. Deze erfelijke neiging verlamt de wieken der jonge ziel, eer zij zich nog bewogen hebben. Daar ziet men geen' bal, in een' hoop vrolijk juichende kinderen, van hand tot hand vliegen; in de eenzame ſtraten van het dorp ſnort geen draaijende tol; geen rieten fluitje kweelt, en even min oefent zich ſpelend eenig meisje in de aanſtaande pligten harer beſtemming. Hoe toch ook zou die wereld in het klein, ſpeelgoed en poppen, in de *Rusſiſche* ſteppen doordringen? Verdwaalde al een kunstproduct van deze ſoort daarhenen, zoo zou het kind, in welks handen het viel, naauwelijks gebruik daarvan weten te maken. Waarſchijnlijk zou het iets zoo ongewoons en heerlijks als zijne heiligenbeelden vereeren. Doch de natuur is altijd en overal de leermeesteres der menſchen. Zij vormt ook voor de kleine *Rusſiſche* meisjes haar liefelijkst ſpeelgoed, bloemen, en wekt daarmede, ook bij haar, liefde en ſmaak voor kunst. Zij weten inzonderheid de op hare akkers zoo menigvuldig groeijende korenbloemen tot aardige tuiltjes te vlechten, en haar gladgeſtreken haar daarmede te verſieren. Dus getooid, oefenen zij zich vroegtijdig in hare volksdanſen, doch zijn hierbij, gelijk bij alwat zij doen, van de knapen harer jaren afgezonderd. Dezen ziet men menigmaal rondom een hoopje witgebleekte beenderen, uit kalverpooten losgemaakt, op de hurken zitten. Sommigen drijven een eenvoudig ſpel, door deze beenderen in verſchillende figuren te ſchikken; de overigen trekken, terwijl zij toekijken, hunne armen uit de mouwen hunner hemden, iets, hetwelk een zeer onaangenaam gezigt oplevert, daar zij er alsdan uitzien, alsof zij in het geheel geene armen hadden.

Beide, jongens en meisjes, leeren evenwel vroegtijdig een paard te berijden, het uit de weide te halen, voor den kleinen wagen te ſpannen en te mennen. Heeft ech-

ter een knaap het veertiende of vijftiende jaar bereikt, zoo denkt zijn vader er reeds aan om hem uit te huwelijken, en van hem, gelijk men het daar noemt, eenen tweeden waard of huisvader onder zijn dak te maken. De heerendienſten, namelijk, worden naar het getal der huizen omgeſlagen. Hoe meer huisouders, aan welke men den naam van waarden geeft, in eene hut bij elkander wonen, des te meer deelt zich het getal der arbeidsdagen, en des te meer tijd houdt de boer over ter bebouwing van zijnen eigen' akker, die altijd voor het werk van den landheer moet achterſtaan, of ook tot zijne geliefde rust. Dikwijls kiest ook de heer van het dorp, onder de aankomende knapen, de ſchoonſten tot zijne hem nader omgevende dienaren, gelijk mede de landvrouw uit de meisjes kameniers, naaiſters en borduurſters neemt. Maar vrees voor de dienst op het ſlot is onder beide de kunnen even groot, hoezeer zij het er beter hebben dan in hunne hutten. De aanhoudende, ſlechts weinig rusturen overlatende, arbeid is het vooral, wat hen afſchrikt.

Het Huwelijk.

Zonder toeſtemming van den landheer of van deszelfs beambten is het, wel is waar, geenen boer geoorloofd, zijnen zoon te laten trouwen, edoch poogt men menigmaal die bewilliging door list te verkrijgen en het oog van den ambtenaar te verblinden. Wil een vader zijnen zoon met zulk een oogmerk voor den heer of diens gelastigde brengen, alsdan rust hij hem op zulk eene wijze uit, dat hij ouder ſchijnt, dan hij is. Men trekt hem 's vaders grootſte laarzen aan, en omwikkelt daarbij zijne voeten zoodanig met lappen, dat zij de ruimte vullen en den drager langer doen voorkomen. Hij zet hem een' zeer hoogen hoed op het hoofd; om den nog dunnen hals wordt hem het haar minder kort afgeſneden of afgehakt, want deze kappersverrigting geſchiedt gewoonlijk met de houtbijl. Evenwel ſlechts onder bijzondere oogluiking kan deze kunstgreep gelukken, want

een blik in de geboortelijsten is genoeg om dien te verijdelen. Slaagt hij echter, alsdan is ook zeker de vrouw, die de vader zijnen zoon geeft, eens zoo oud als de bruidegom. Ook hierbij is eene berekening in het spel, die den speculanten weinig eer doet, en een blijk is van den lagen trap van zedelijke beschaving, op welken het volk nog staat.

Hetgeen wij tot hiertoe gezegd hebben, geldt voornamelijk van de armere boeren. De gegoede laat zijnen zoon meer vrijheid en eigene keus. Vertrouwt deze zijnen vader, dat hij het oog op eenig meisje geworpen heeft, zoo wordt hij in de eerste plaats gelast eene wijl geduld te hebben, vermits de zaak een rijp overleg vereischt. Daarna verlangt de vader, den eenen of anderen morgen, (meestal kiest hij hiertoe eenen zondag) dat de zoon hem zijne laarzen, en wel een voor een, zal brengen. Te voren echter heeft hij in eene derzelve eene handvol haver verborgen; brengt nu de zoon de laars met haver het eerst, alsdan strekt zulks ten teeken, dat het huwelijk goed uitvallen en gezegend zal zijn. In dit geval gaat de vader zelf op weg, om voor zijnen zoon bij de ouders der uitverkorene aanzoek te doen; vindt hij gehoor, zoo zendt hij kort daarop den minnaar in persoon. Het meisje heeft middelerwijl de bij hare ouders gedane aanvraag weten af te luisteren, en reeds hare speelnooten bijeengeroepen. Bij de komst van den bruidegom is zij door dezelve omringd, en zij pogen op allerlei wijze te verhinderen, dat hij bij zijne liefste gerake. Eindelijk moet hij wel, om in zijn oogmerk te slagen, de bruid van haar koopen. Dit doet hij, door eene handvol kopeken onder de meisjes te strooijen. Terwijl zij dezelve opzoeken, grijpt hij zijne bruid.

Zulk een huwelijk bij keus heeft, gelijk ik zeide, alleen bij gegoede boeren plaats; de armere hangen meer af van de willekeur hunner landheeren, en hebben nog minder plegtigheden in acht te nemen. Heeft echter de zoon des rijkeren boers, van de twee profetische laarzen, de ledige genomen, zoo is daardoor de uitspraak van het noodlot geschied, dat de door hem gekozene de zijne niet worden kan. Hij moet naar eene andere omzien, en het laarsorakel wordt andermaal geraadpleegd.

Heeft de jongman op de bovenvermelde wijs zijne bruid gekocht, en is hij door hare ouders als zoon aangenomen, zoo worden nu in de daarop volgende week — men kiest

tot al deze aangelegenheden liefst den zondag — aanstalten tot de bruiloft gemaakt. De moeder zoekt, onder hare vol en rond gestopte vederbedden, datgene uit, hetwelk zij aan hare dochter ten huwelijk wil geven. Dit wordt nieuw en met de bontkleurigste stoffe overtrokken; hierbij wordt eenig linnengoed gevoegd; eene met gouden passementwerk bezette muts van rood fluweel wordt aangeschaft, en somwijlen ook eene nieuwe *sarafan*, dat is de wijde vrouwerok van rood katoen. Het gebruik wil, dat deze rok niet onder, maar boven den boezem toegegord worde, hetwelk de volle borst der *Russinnen* niet weinig misvormt. Den bruidsluijer heeft het meisje, zoodra zij aan het weefgetouw heeft leeren arbeiden, zelve vervaardigd. Hij is uit dunne linnen draden ijl geweven, en vormt dus eene soort van grof gaas. Veroorlooft het familievermogen, dit weefsel met een smal goud-passement te bezetten, zoo acht zich de jonge *Russin* getooid als eene Koningsdochter. Ongegoede meisjes kunnen zich dezen pronk, hoe eenvoudig ook, niet aanschaffen; zij dekken zich derhalve hoofd en aangezigt bij het trouwen met den eersten den besten, dikwijls reeds half versleten doek, dien zij bezitten, of leenen er een. Maar voor de gelukkige, die met den boven beschreven sluijer naar het trouwaltaar treedt, wordt hij tot een heiligdom, hetwelk zij haar geheele leven lang trouw en ongebruikt bewaart. Zorgvuldig ingerold ligt hij in eene ruwe houten kist, schier het eenige stuk huisraad, hetwelk zij bezit; zij bekijkt hem dikwijls, toont hem aan hare dochters, spoort deze aan en leert haar mede zulk een tooisel voor zichzelve te weven; en heeft zij nu eindelijk hare eenvoudige levenstaak ten einde gebragt, zoo legt men haar, voor de tweede maal het gezigt met dien sluijer bedekt, in hare laatste rustplaats.

Onder de toebereidselen tot het bruiloftsfeest behoort het bakken van vele koeken, uit tarwemeel, melk en eijeren beslagen, van de grootte eens tafelbords, en van de dikte eener vlakke hand. Het zijn de bruid en hare speelnooten, die deze lekkernij bereiden. De eene zoekt hierbij de andere, in het versieren van de oppervlakte des koeks met bloemen, sterren en krullen uit hetzelfde deeg, te overtreffen. De fraaist uitgevallene worden, daags na de bruiloft, aan de landvrouw en andere bekenden gebragt. Een eigen geweven handdoek, waarvan de beide einden met breede roode strepen of met borduurwerk van roodkleurig garen uitgemonsterd zijn, wordt

als geschenk bij den koek gelegd, doch gewoonlijk met denzelven teruggegeven, terwijl nog een geschenk, beide stukken in waarde overtreffende, er nevens gevoegd wordt. Op deze wijs kuijert een en dezelfde koek menigmaal naar verscheidene huizen, en wordt tot eene wigchelroede, die verborgene schatten voor den dag brengt.

Bruid en bruidegom kiezen voor den bruiloftsdag een' bruidsmoeder en bruidsvader. Op dezen gaan, voor dien dag, alle regten der wezenlijke ouders over; zij hebben zelfs min of meer voor het uitzet der jonggehuwden te zorgen. Nevens deze aangenomene ouders is er ook nog een bruidsleider en bruidsleidster, uit het midden hunner speelnooten gekozen. Deze twee laatsten gaan en staan steeds achter bruid en bruidegom, en houden, hoog boven derzelver hoofden, het brandende kaarsje, hetwelk gedurende de trouwplegtigheid niet mag uitgaan.

Zoodra het jonge paar voor den priester treedt, overhandigt het hem een paar katoenen doeken, van welke hij er een' op den grond spreidt en er hen op doet stappen; met den anderen bindt hij hun de armen zamen. Deze doeken behoudt hij, na de verrigte trouwing, als toegift. Alvorens hij ze uit elkander vouwt, heeft hij niet vergeten, daarmede het teeken van het kruis over de verbondenen te maken. Deze kussen hem daarvoor de hand, en hetzelfde wordt bij al de afdeelingen der plegtigheid herhaald. Na het uitspreken van eenige gebeden, wordt aan het bruidspaar een beker met water gereikt. Hij is het beeld van al het lief en leed, dat zij voortaan met elkander moeten deelen; en aandoenlijk is het, te zien, hoe ieder hunner zijne pogingen inspant, om den laatsten droppel, als 't ware den droesem des levens, voor zijn aandeel te nemen. De priester siert vervolgens elk met de bruidskroon. Zij bestaat uit karton met goudpapier overplakt; een desgelijks van goudpapier geknipt kruis is daarop te zien. Over het algemeen wordt dit zinnebeeld des Christendoms overal, in eene niet zeer eerbiedige overmaat, gebezigd.

De ringen worden mede door 's priesters hand aan de echtelingen toegereikt, en het nu vereenigde paar, onder gebed en gezang, driemaal rondom den lessenaar, waarop het boek der Evangeliën opengeslagen ligt, geleid. Bruidsleider en bruidsleidster volgen de nieuw verbondenen op dezen gang, die al-wederom den levensgang verbeelden moet. De vlam

der hoog opgehoudene kaarsen, welke zij dragen, waait in den togtwind heen en weder. Angstig zijn de blikken van al de verwanten der echtelingen daarop gevestigd; want diegeen van beide, achter wien op dezen weg het kaarslicht uitging, zou vroegtijdig moeten sterven. Het zigtbare teeken der verbinding, de doek, waarmede zij aaneengehecht waren, is hun nu afgenomen, en elk gaat op zichzelven. Bij den derden omgang wordt voor den bidlessenaar stilgehouden. Eerst de jonge man, daarna de vrouw, kust het Evangelieboek driemaal, werpt zich na iederen kus ter aarde, en raakt den grond driemaal met het voorhoofd aan. Tegenover het heilige boek omarmen zij hierop elkander, en zijn nu voor geheel hun leven vereenigd.

De eerste zorg van alle aanwezige vrouwen is thans, de nieuwelinge in het kleed van haren stand te brengen, dat is haar de vrouwemuts op te zetten. Zij omsingelen haar, leiden haar ter zijde, beletten met in de hoogte gehouden en uitgespannen doeken of schorten elk mannelijk oog, de geheimenissen te ontwijden, waarmede zij zich nu gaan bezig houden. De sluijer wordt der bruid van het hoofd genomen; hare met vele linten gesierde haarvlecht wordt losgemaakt en in twee kleinere verdeeld; deze, na om het hoofd geslingerd te zijn, worden door middel van een met goud versierd bindsel vastgehecht; de muts, die in eenige streken den vorm van een diadeem heeft en zeer goed staat, volmaakt dit nieuwe hoofdtooisel. Nog wordt zij weder met den sluijer bedekt. Terwijl deze verandering met de jonge vrouw gebeurt, moet zij, zoo sterk zij met mogelijkheid kan, schreijen. Zij werpt echter, wanneer zij eindelijk de kerk uittreedt, den doek, waarin hare tranen gevloeid zijn, verre van zich. Daarmede acht zij alle verdrietelijkheden van haar volgend leven weggeworpen te hebben en alleen de vreugde te gemoet te gaan. Ware dit toch een middel, dat steek hield!

De bruidsmoeder ontvangt haar met zout en brood aan de deur harer ouderlijke woning, de bruidsvader met een heiligenbeeld, onder hetwelk zij zich buigt. De beste pels, die in huis was, is voor de deur gespreid. Dit moet beduiden, dat het jonge paar zacht en gemakkelijk door het leven moge treden.

De bruiloftsdisch is met veel varkensvleesch, gevogelte, met melk en witte kaas, met hard suikergoed en noten bezet, en nog overvloediger met den geliefden brandewijn.

Hier komt de donkere zijde der *Russische* feestmalen weder te voorschijn. Wanneer de vader der bruid zich zoo veel van dien beminden drank heeft aangeschaft, dat het gezelschap op de plaats blijft liggen en eerst op den tweeden of derden dag tot bewustzijn terugkeert, om weder te beginnen waar men het gelaten heeft, alsdan hoort men den lof: dat was eene welingerigte bruiloft! Even zeer strekt het aan het feest tot eer, wanneer de grond der kamer, als ook het plein voor het huis, geheel met notendoppen overdekt zijn.

Terwijl de mannen drinken, vermaken de vrouwen en meisjes zich met zang en dans. Zij scharen zich in eenen digten kring, binnen welken twee harer zich bewegen. De passen, welke deze maken, worden door de overigen met handgeklap op de maat en met meestal voor de vuist gedichte liederen begeleid. De tweede dag wordt, eer nog de mans te diep in het glas gekeken hebben, met rijtogtjes begonnen. Vele hunner kleine wagens worden met wapperende doeken behangen, de manen en staarten hunner borstelige paarden, nevens het stroo en de klissen, die er in verward zijn, met bontkleurige linten doorvlochten. Zoo jaagt met luid gejuich het bruiloftsgezelschap door verscheidene dorpen. Op den derden dag trekt het jonge paar naar den vader van den bruidegom. De vrolijkheid is uit, en het ernstige leven begint.

Rijke goedbezitters trouwen hunne armste onderdanen bij dozijnen tevens uit. Zij zijn gewoon, aan hunne dochteren en zonen verjarings- en naamdagsgeschenken met menschenparen te doen. Te dien einde worden zoo vele jonge meisjes en knapen, als de heer verlangt, door deszelfs beambten tegen eenen bepaalden dag op het slot ontboden, aldaar op het binnenplein ten toon gesteld, bekeken, en hun verlof gegeven, zonder verwijl een' levensgezel te kiezen. Zelden blijft een meisje over; elk vindt de zijne, zonder twist of moeijelijkheid. Het benoodigde huwelijksgoed wordt aan deze arme lieden door den beambte, ten deele ook door de gebiedster zelve, geleverd. Ook hiertoe is de tijd eener week toereikend.

De jonge man ontvangt een' dier kleine wagens, aan welke alles van hout en zelfs niet een eenige spijker of stukje ijzer gebezigd is, voorts eene ploegschaar, een paard, eene bepaalde hoeveelheid graan tot zaaikoren, een *kaftan* van grof grijs laken, een *kuschak*, dat is een lang stuk wollen,

katoenen of zijden ſtof van ligte kleuren, met hetwelk hij den *kaftan* omgordt, eindelijk een paar laarzen en een' hoed. De geheele kleeding zal bezwaarlijk meer dan vijfentwintig koperen roebels (tusſchen de *f* 11 en *f* 12) waard zijn. De bruid bekomt ſlechts alle ſtukken tot een volledig pak kleederen, waartoe insgelijks laarzen behooren, welke de *Rusſiſche* vrouwen liever dan ſchoenen dragen. De laarzen behoeven haar niet te pasſen; zijn zij, gelijk doorgaans, te ruim, dan wikkelen zij allerlei lappen om hare van natuur kleine voeten, tot dat zij de laarzen vullen. Linten, bonte kralen, ringen en oorringen mogen even weinig ontbreken, als ook niet een *kaftan* van grijs laken, die, hij moge naar zoo lomp eene ſnede vervaardigd zijn als hij wil, evenwel het ſchitterendſte ſtuk is van alles, wat zij krijgen. Zij kunnen niet ophouden hem te bekijken, aan te doen en elkander weêrkeerig daarin te bewonderen.

Goedaardige gebiedſters zijn gewoon, wanneer zij deze zes of twaalf bruiden in het bad gezonden en haar den nacht op het ſlot hebben laten doorbrengen, haar op den morgen van den bruiloftsdag eigenhandig op te tooijen. De volksdragt der *Rusſinnen* doet zich in dat geval bevalliger voor, dan wanneer zij die zelve aantrekken. De plegtigheden bij het trouwen zijn geheel en al dezelfde als bij een enkel paar, met dit eenig onderſcheid, dat het er bijna fabrijkmatig toegaat. De verrigting van het mutsopzetten gebeurt in een nabij de kerk gelegen huis met digt behangen venſters. Jonge, ligtzinnige mansperſonen of buitenlanders, die toevallig bij den goedbezitter aanwezig mogen zijn, veroorlooven zich hierbij wel eens menige, de gebruiken kwetſende ſcherts. Al de paren trekken, door hunne ouders en bloedverwanten verzeld, weder naar het heerenhuis, waar gedurende het fraaije jaargetijde tafels in de open lucht gedekt en met hunne lievelingsſpijzen en dranken rijkelijk bezet zijn. De bedienden en koks van het huis zijn daarbij werkzaam. Een driemaal herhaald *hurrah*, ter eer van het huis des landheers aangeheven, beſluit het maal. Ieder jonge man tilt alsdan zijne wederhelft op den hem geſchonken wagen, rijdt eenige malen het balkon voorbij, waarop het gezin van den heer getuige van het bruiloftsfeest geweest is, en vervolgens al juichende naar de hut zijner vaderen.

De plegtigheden bij het trouwen en de wijs van huwelijksaanzoek verſchillen niet alleen in ſtad en land, maar zijn

ook in de verfchillende Gouvernementen onderfcheiden. In de hoofdfteden, met name te *Petersburg*, brengt eene openbare wandeling op eenen bepaalden dag de huwbare maagden ter bezigtiging. — De beroemde wandeltogt te *Catharinenhof* op Hemelvaartsdag fticht vele huwelijken. Niet dat men elkander daarbij juist leert kennen; het komt er flechts op aan, dat men zie en gezien worde. De in de hoofdlanen wandelende menigte vrouwen en meisjes is zoo groot, dat zij niet gaan, maar letterlijk door de volgenden voortgefchoven worden. De jonge lieden, die gekomen zijn om eene keus te doen, ftaan ter wederzijden van den weg. De hoogere ftanden bewegen zich in rijtuigen of te paard door de zijlanen. Het behoort tot den goeden toon, op dien dag naar *Catharinenhof* te rijden. Nieuwe toiletten en nieuwe equipaadjen worden er insgelijks ten toon gefteld.

Heeft, onder de zoo fraai en modern mogelijk opgetooide dochters van ambtenaars en kooplieden, een huwelijkskandidaat het meisje gevonden, waaraan hij hart en hand zou willen bieden, zoo wordt haar dit des anderen daags door een zinnebeeldig teeken, hetwelk eene vertrouwde vrouw haar overbrengt, verkondigd. Dit teeken beftaat in een doosje met pomade en een ander dergelijk met blanketfel. Wordt dit gefchenk aangenomen, zoo mag de vrijer hoop voeden. Alsdan kan hij het wagen, perfoonlijk het huis der uitverkorene te betreden; zijn bezoek is door de vertrouwde aangekondigd. Komt hem het meisje zijner keus reeds met wangen, hooger gloeijende door het gebruik zijner gaven, en met daarvan glimmend haar te gemoet, zoo kan hij met een vol vertrouwen op de verhooring zijner wenfchen rekenen.

Te *Petersburg* inzonderheid, waar het volkseigen zich meer en meer uitwischt, beweert men, dat deze gebruiken allengskens voor kiefcher zeden plaats maken; niettemin brengt de overhaasting, met welke doorgaans de huwelijken gefloten worden, ook daar niet zelden treurige voorvallen te weeg. Jonge lieden veroorlooven zich ook daar, en thans zelfs menigvuldiger dan voormaals, vóór zij nog den lust of de middelen hebben om een eigen huisgezin te ftichten, verbindtenisfen aan te gaan en ligtzinnig weder te verbreken.

Zulk eene verbindtenis onderhield een jong Officier met de onbemiddelde zuster van een' zijner vrienden en krijgskameraden. De betrekking bleef niet zonder gevolgen.

Vruchteloos maande hem zijn vriend van tijd tot tijd, de eer zijner zuster door een huwelijk te herſtellen. De dringendſte ſmeekingen, ja zelfs uitdagingen, werden met verwijzing op te verwachten bevordering van de hand gewezen. Middelerwijl zocht de verleider eene rijke bruid, en wees ook nu nog de uitdaging van zijnen beleedigden vriend van de hand. Door een ſnel voltrokken huwelijk dacht hij alle tegenkanting te verijdelen. Ook was hij reeds met zijne echtgenoote op den terugweg uit de kerk naar huis; aan den ingang van hetzelve ſtonden, volgens gebruik, de verwanten van het jonge paar hen op te wachten. Toen echter de jonge man, uit den wagen geſprongen, zich omkeerde om zijne bruid er uit te helpen, trof hem met eene doodelijke wond het ſtaal van zijnen gewezen vriend. Deze vlood niet; hij ſtelde zich vrijwillig voor het geregt en ontving een zacht vonnis, wijl de lafhartigheid en ſlechtheid van den vermoorden hem zeer verontſchuldigden. Dit is een bekend geworden voorval onder het groot getal van die, welke in ſtilte voorbijgaan.

Eene ſoortgelijke vrijster-tentoonſtelling, doch naar landsmanier gewijzigd, heeft in het Gouvernement van *Nowogorod* plaats. In haar zestiende jaar is er het meisje rijp toe. Reeds twee jaren vroeger heeft zij begonnen zich er op voor te bereiden. Gedurende dien tijd is zij verpligt, zich aan het oog aller mans, zelfs harer naaste bloedverwanten, te onttrekken. De inrigting der huizen maakt aldaar die afzondering gemakkelijker; een planken ſchot loopt van het midden der gemetſelde kagchel dwars door het woonvertrek der familie, en deelt het in twee gelijkelijk verwarmde helften. Het meisje houdt zich, in deze tweejarige eenzaamheid, met naaijen en borduren bezig. Hare ſmalle linnen ſchorten, de ſchouderſtukken en mouwen harer hemden, hare handdoeken en beddelakens, dit alles zijn voorwerpen, waaraan zij haar geduld en hare kunstvlijt kan oefenen. Zij doorſtikt dezelve met roodkleurig garen en borduurt er dieren en bloemen op.

Met den Zaturdag der groote vasten eindigt hare gevangenſchap. Zij wordt door hare moeder naar de kerk gebragt, om er te biechten, en ontvangt den daarop volgenden zondag het avondmaal. In de eerstkomende week worden toebereidſelen gemaakt om haar ten toon te ſtellen; hiertoe is de volgende zondag beſtemd. Door de moeders allerzorg-

vuldigst getooid met het beste van hetgeen zij, gedurende hare afzondering, zelve vervaardigd hebben, ſtaan de meisjes op lange rijen in de kerk der plaats; de jonge lieden, die tot eene huwelijkskeus beſloten hebben, ſtaan tegen haar over. De tempel wordt tot eene vrijſtermarkt.

Achter elk meisje gluurt eene makelares of onderhandelaarſter, en kijkt oplettend uit, of de blikken der tegenoverſtaande koopers of kiezers zich ook op de harer zorg bevolene hechten. Het hart dezer oude klopt even bang of ongeduldig, als dat van haar, wier belangen zij behartigt. Belooft aan deze de verwijlende blik eens mans verzorging, liefde, ja zelfs vrijheid, zoo knoopt het eigenbelang van gene daaraan de hoop op een' goeden oogst, die in het tegenovergeſtelde geval met misgewas bedreigd zou worden. Wat de koppelaarſter te hopen of te vreezen heeft, blijkt reeds bij het uitgaan der kerk. Hij, wiens keus op hare beſchermeling gevallen is, zal haar naderen en haar, door eenig geſchenk, voor zijne belangen trachten te winnen. Naauwelijks heeft nu de in oogenſchouw genomene, mede tusſchen hoop en vrees, haar eenzaam kamertje weder betreden, of een zacht geklop aan haar venſtertje verwittigt haar, dat zij niet onopgemerkt gebleven is. Sidderend ſchuift zij het kleine luikje open, waarachter het orakel harer toekomst haar verwacht. Maar zal haar nu wel de regte man, de naam van dengenen genoemd worden, op wien haar blik bij het ſnel doorloopen der tegenoverſtaande rij het liefst vertoefd heeft en als door eene geheime tooverkracht vastgehouden werd? Heil u, jeugdig hart, wanneer de fluisterende ſtem uwer ſchikgodin voor het venſter u de uitverkoren geſtalte beſchrijft, u den naam noemt, dien gij gaarne hoort! wanneer als 't ware één bliksemſtraal beide harten in vlam gezet heeft! Het uur der vrijheid heeft voor u geſlagen; aan de hand desgenen, welken uw hart op de heilige plaats gekozen heeft, zult gij die plaats weldra weder betreden; daar zal de priesterlijke zegen u aan den man verbinden, met wien gij den levensweg zoo gaarne bewandelen wilt; een lentetuin vol bloemenpaden ontſluit zich voor u. Maar wee! eene winterwoestenij of eene nieuwe gevangenis opent zich voor u, wanneer uw hart van hem, die u genoemd wordt, niets weet, wanneer het op zijn aanzoek geen antwoord heeft. Even gelijk gij droevig het kleine ſchuifvenſter ſluit, zoo ſluit zich op nieuw voor een jaar lang de

deur van uwen kerker. Nog eenmaal moet gij beginnen te weven en te borduren. Reeds doet gij dit met minder blijden moed; zorgen en tranen zullen uwe oogen daarbij menigmaal verdonkeren; en is eindelijk de met tranen bevochtigde draad van het lange jaar afgehaspeld, verfchijnt de vurig verlangde, vrijheid belovende dag ten tweeden male, met welk gevoel moogt gij, verjaarde bloem, dan wel in de rij van jonge knopjes ftaan, die voor het beluste oog der befchouwers datgene nog befchaamd verbergen, wat een jaar vol zorgen flechts flaauw op uwe wangen, in uwe geftalte ontwikkeld heeft! Tweevoudig wee echter, als ook deze dag voorbijgaat, zonder dat de regte, zelfs wel misfchien zonder dat iemand doet aanvragen, of hij u bevallen heeft! Wel is waar, begint nog een tweede genadejaar; maar donkere, zware wolken trekken over hetzelve heen; uit den kring der genen, tot welke gij behoort, ftijgen onweérsftormen op; reeds vertoont zich het voorfpook der verachting, die u wacht, wanneer ook de derde dag der tentoonftelling voor u zonder gevolg voorbijgaat. Gij zijt verloren, voor geheel uw leven zijt gij ter eenzaamheid gedoemd.

Vrouwenkloosters bieden, wel is waar, eene wijkplaats voor deze niet gekozenen; maar zulke kloosterlingen brengen haren zielebruidegom een verbitterd hart. De van hare hooge, ftijve, naar den bol van eenen manshoed gelijkende muts, nederhangende fluijer verbergt de groeven niet, welke wrevel over verijdelde wenfchen, ja zelfs nijd, in het vroeg verwelkte aangezigt gegraven hebben. Het voorkomen dezer geestelijke zusters is doorgaans onaangenaam, zelfs terugftootend. Daar tevens gebrek aan alle verftandelijke befchaving bij haar heerscht, daar al haar weten en godsdienftigheid zich tot de kennis en waarneming van uiterlijke ceremoniën bepaalt, en de ftrenge oefening derzelven ligtelijk het geloof aan hare heiligheid doet ontftaan, zoo maakt zich daarenboven meestal eene onverdragelijke trotschheid van haar meester.

Vele dier over het hoofd geziene, of uit eigene keus — hetgeen toch zelden het geval is — ongehuwd geblevene meisjes, verlaten, wel is waar, den kring harer verwanten niet, maar zijn en blijven er het voorwerp eener verachting, welke haar nog het laatfte overblijffel van zedelijke waarde ontneemt, die ook de in lagen ftand geborene vrouw kan

bezitten. Zij zijn, behalve in hare kamertjes aan haar weefgetouw, voor het leven onbruikbaar.

(*Het vervolg en ſlot in het andere No.*)

HERINNERINGEN AAN EEN' TIENDAAGSCHEN REISTOGT LANGS DEN RIJN, IN SEPTEMBER 1838.

(*Vervolg van bl.* 343.)

Wij zijn te *Rolandſeck* aangekomen. Wij ſtaan verſtomd over de hooge, dreigende bergruïne, teregt *de hoek van* ROLAND heetende, want als een puntig voorgebergte ſteekt de ſteile rots, op welker top zij ſtaat, naar de rivier vooruit. Daar zuchtte in den ouden riddertijd held ROLAND om zijne geliefde; hij had, verbeeld u! die Engel al den dag in de diepte voor zich, maar kon niet tot haar genaken, haar zelfs niet te zien krijgen. Te weten, tot zijn ongeluk was hij eerst lang na de andere kruisvaarders uit het heilige land teruggekomen, en moest nu hooren, dat zijne jonkvrouw, voor den drang van hare aanverwanten bukkende, zich in het klooster op het eiland *Nonnenwerth*, vlak voor den berg in den *Rijn* liggende, had begeven. Om der voorbarige hare ontrouw gevoelig te verwijten, en de gedachtenis derzelve tot de nakomelingſchap over te brengen, ſticht zich de Ridder een kasteel, van waar hij elken morgen op de cel zijner rampzalige non nederblikt, die van hare zijde met vruchteloos naberouw het trotsch gevaarte boven haar aanſtaart. Doch zijt gij op de legenden en *Sagen* wegens de door mij bezochte of en pasſant geziene ruïnen belust, lees dan — want ik zal er u hier geene meerdere, die alle lang zoo romantisch niet zijn als deze, gaan opdisſchen — een onlangs uitgekomen werkje van WHITE, *the ruins of the Rhine, their tales and traditions.* Maar gij houdt, niet waar? nog vrij wat meer van de ontvouwing der groote gewrochten van de almagt des Scheppers, en aan de andere zijde van belangrijke reisavonturen. Nu, zoo beijver ik mij dan, om ook in het laatſte gedeelte van mijn journaal hierop bijzonder te letten. Daar komt mij al aanſtonds eene ontmoeting voor den geest, op zichzelf wel geheel niet van de zeldzaamſten, maar die toch uwe opmerk-

zaamheid boeijen zal, wijl zij voor mij eene aangename verrasſing was. Vol van onuitſprekelijke gewaarwordingen bij den aanblik van alles, wat ons hier omringde, gaan wij den trap van ons logement op, en — de eerſte, die mij aldaar in den weg treedt, is een aangehuwde bloedverwant, de Heer VAN H....., dien wij te *Dusſeldorp* te vergeefs aan zijn huis opgezocht hadden, daar hij met zijne van daar oorſpronkelijke *Frau liebſte* eenige weken in dit *Elyſium* was gaan doorbrengen. Na lange verwijdering toch dadelijk mij herkennende, begon hij, de half verduitschte man, tot mijne bevreemding, met te betuigen, dat het hem ſoms zóó veel moeite gaf, om het regte Hollandſche woord te vinden, als ik gevoelde, dat mijn geval was met het Hoogduitsch. Doch ook hier zag ik, dat de moedertaal door het geſprek met landgenooten over geliefde vaderlandſche onderwerpen terſtond weêr gemeenzaam wordt. Ik hoorde mijnen *Rotterdammer*, nog even vlug als voorheen, in den tongval zijner vaderſtad kouten; en, hoe ingenomen ook met het betooverende van de natuur en de aangenaamheden des gezelligen levens in zijn vrijwillig gekozen tweede vaderland, ja zelfs nu niet meer VAN, maar VON H..... heetende, terwijl men hem om dat woordeken vóór zijnen naam daar vrij algemeen voor eenen adellijken Heer houdt! — toch ſprak hij nog met groote hartelijkheid van onze groene beemden, en ſtrekte mij tot een versch voorbeeld er van, dat het Neêrlandsch bloed elk, wien het hart welgeplaatst is, ſteeds krachtig door de aderen bruist, al is het ook, dat hij overigens met eenen vrijen, kosmopolitiſchen geest kan zeggen: *patria ubi bene!* Wij hadden van dit zamentreffen het bijkomend voordeel, dat onze onvermoeide beklimmer dezer ſteilte en der naburige hoogten ons in den tempel der natuur, dien wij met eene eerbiedige huivering ingetreden waren, eenigzins orienteerde, en den geſchiktſten weg naar boven aanduidde, om van onzen ſtouten klim het meeste genot te hebben. Hier en daar in de helling des bergs, tusſchen het kreupelhout en in grotten, ontmoeteden wij aêmechtige wandelaars, en op den top weder anderen, wien als op het gelaat ſtond te lezen: wat is Gods ſchepping ſchoon! Dat woord, Amice! uit het Dagboek van L. C. W. hebt gij eens zoo treffend gevonden: „ Heden ſtond mijn vriend N. gelaarsd en geſpoord voor mijne oogen. Ik ga *Duitschland*, *Zwitſerland*, *Italië*, *Frankrijk* zien, zeide

bij, en denk over *Engeland* weder t' huis te komen. — Als gij uwe gezondheid en een goed geweten terugbrengt, antwoordde ik, zal ik u geluk wenſchen. Ik nam daarop mijn dagboek en ſchreef tot mijne herinnering: ik reize naar de eeuwigheid!" Nu, als gij dan de ſituatie op het eenige *Rolandſeck* aanſchouwd hadt, gewis zoudt gij een' anderen Schrijver in diep gevoel des harten hebben nagezegd: „ Is deze aarde reeds zoo ſchoon, o God! hoe heerlijk moet dan niet uw hemel zijn!" Wanneer men op die plekjes ſtaat, die het ons gebeuren mogt te betreden, dan verſtaat men het zoo regt, waarom de oudheid de hoogten der aarde tot de plaatſen koos, om van daar het harte hemelwaarts te heffen, ja waarom wij zelfs den Eeniggeborenen des Vaders dikwijls op de bergen aantreffen, en hij van een' der ſchoonſten des lands opvoer naar de woningen der onſterfelijkheid!

Na dan deze zielverrukkende tooneelen op den linker oever genoten te hebben, dankten wij onzen *Kutſcher* af, en huurden den veerman van eene der *Kahnen*, die hier ſteeds gereed liggen, om ons naar de overzijde te roeijen, bij een gehucht onder het dorp *Honnef*, aan den voet van den *Drachenfels*. Ook dit was een verrukkelijk watertogtje. Wij voeren hier een eindweegs ſtroomaf in hetzelfde vaarwater, dat wij in den avond van dezen dag met het dampſchip weder hoopten op te ſtoomen. Hoe vriendelijk lachte ons *Nonnenwerth* aan, waar nu, in plaats van het oude klooster, een fraai logement ſtaat! De *Gasthofe* zijn in deze oorden over het geheel de gebouwen, die zich het deftigst en bevalligst voordoen: een gevolg van het drukke reizen aan den *Rijn* door allerlei, meest welgeſtelde en dikwijls voorname vreemdelingen. Wij hadden niet noodig op het eilandje, waar wij vlak bij langs ſcheerden, voet aan wal te zetten, daar het in zijne geheele uitgeſtrektheid voor ons lag, en meer aan zijne zeldzaam ſchoone ligging, dan aan zichzelf zijne vermaardheid te danken heeft. Wij reikhalsden naar de in al hare heerlijkheid voor ons ſtaande *Drakenrots*. Zij is niet de allerhoogſte, maar de ſchoonſte en merkwaardigſte van al de toppen van het *Zevengebergte*; maar, ik verzeker u, men moet het klimmen gewend zijn, om haar, vooral van gene zijde, die wij opkwamen, te beſtijgen; en wilt gij het ons te eeniger tijd nadoen, ik raad u dan, om ook eerst op de Gelderſche heuvelen, of elders,

u een weinig in deze soort van beweging te oefenen. Niet zonder verbazing staarden wij onzen schuitevoerder, nu onze leidsman en pakkedrager geworden, aan, hoe hij, met al onze goederen beladen, toch vlug voor ons uitging, en nog telkens zijne welsprekendheid aan ons uitkraamde, uitgezonderd op ééne plaats van reeds aanzienlijke hoogte, die bijzonder steil was, en waar men werk had, om op de been te blijven. Eindelijk waren wij, na reeds onder het opklimmen regts en links onze blikken in de diepte geworpen te hebben, tot het plat genaderd, waar een monument voor eenen edelen vaderlander, voorts een goed logement en een paar kleinere woningen staan, en wij een gewemel van allerlei welgekleede menschen vonden, alsof het kermis was op den *Drachenfels*. Ons verlangen was zoo groot, om het hoogste punt te bereiken, en daar de ruïne van het oude ridderslot van nabij te bespieden, dat wij, zoodra de van zessen klare *Führer* onze bagaadje aan den waard in bewaring gegeven en een' *Schnapps* gebruikt had, ons terstond weder, onder zijn geleide, op marsch begaven, en, na nog ruim 30 voet hooger gestegen te zijn, het gewenschte doel bereikten. Wat wij hier zagen? Neen, ik zal het, om de genoemde redenen, niet ondernemen u af te schetsen! Wij gingen, dit moet ik er toch van aanstippen, door een' naauwen doorgang tot in de ruïne, op den rand des afgronds, — als ik er hier, bij de kagchel gezeten, weder regt inkoom,

. . . . . *gelidus subit ossa tremor!* —

maar in dat oogenblik volgde ik zonder wijders mijnen, met dergelijke duizelingwekkende gezigten vertrouwden voorganger. En daar stonden we nu met ons beiden midden in de bouwvallen van het overoude kasteel! De enkele heeren, die met hunne dames tot bij dezelve doorgedrongen waren, wierpen jaloersche blikken op ons. Het huiveringwekkende van het tooneel werd nog verhoogd door het verhaal van onzen gids, hoe vóór geruimen tijd een Bonnsche student, nadat zijne *commilitonen* reeds weder naar beneden gegaan waren, de ruïne zelve was opgeklauterd, maar, zoo als het gaat, tegen het afstijgen als tegen den dood opziende, zich gered had door zijnen toestand met potlood op een stuk papier te schrijven. Dit met iets zwaars belast naar omlaag geworpen hebbende, werd het gelukkig door de lie-

den van het logement gevonden, die hem daarop met behulp van ladders er weder afbragten. Al dit ontzaggelijke en fchrikbarende, waar dan de Draken-historie ten overvloede nog bijkomt, werd intusfchen door den indruk afgewisfeld, dien de menigvuldige groote en aanmerkelijk hoog foms gefielde naamteekeningen op deze oude fleenklompen bij ons voortbragten. Het is of men, vooral op dezen beroemden bergtop, zijnen naam eene foort van onfterfelijkheid heeft willen bezorgen, en onwillekeurig dacht ik:

Nomina ftultorum cet.

en: *il n'y a qu'un pas du fublime au ridicule!* Het was eene invallende gedachte, zeg ik, die ik in geenen deele op deze ganfche mij onbekende menigte van fcribenten wil hebben toegepast. Den engen pas naast de fteilte gelukkig, doch, zooveel mij betreft, niet zonder eene foortgelijke gewaarwording als die des Duitfchen Akademieburgers op zijne hoogte, weder doorgekropen zijnde, verwijlden wij niet lang op den bergrug, dien ik zoo even aangeroerd heb; hoewel daar bij dat *Gasthof* plekjes waren, waarop wij gewenscht zouden hebben, na eene korte rust in MORPHEUS armen, AURORA bij hare wederkomst te verwelkomen: maar wij hadden noodig, vóór de avondfchemering de wandeling tot daar te volbrengen, waar wij ons weder in de ftoomboot begeven zouden. De andere zijde derhalve van den berg, die nog fraaijer en door langzamer helling veel gemakkelijker is, afdalende, werden wij van nieuws onthaald op de heerlijkfte natuurfchoonheden. Te gelijkertijd vermaakte ons het gezigt van vele fraai gezadelde ezels, waarop Engelfche *ladies* met haar kroost, alsook enkele heeren, wie de pasfive beweging beter dan wandelen voegde, zich langzaam lieten voortrijden. Om kort te gaan; onder de verhevenfte en tegelijk genoegelijkfte gewaarwordingen, kwamen wij te half 7 in het reeds boven om zijne gelukkige ligging door mij geroemde ftedeken *Königswinter*, waar wij, na ons behoorlijk gerestaureerd en onder aangenamen kout, ook met het aanwezige gezelfchap, wat uitgerust te hebben, nevens een groot gedeelte van hetzelve om 9 ure in het *Dampffchiff* plaats namen.

Welk eene afwisfeling van tooneelen! Over dag gereden en de bergen beklommen; den nacht op eene ftoomboot

doorgebragt! Hierin evenwel zou ik u niet raden ons na te volgen, zoo gij anders over genoegzamen tijd te beſchikken hadt, dat nu bij ons het geval niet was. De kajuit dezer vaartuigen is wel, ſchoon niet voor nachtverblijf opzettelijk ingerigt, toch uitnemend gemakkelijk en tot het genot van den ſlaap uitlokkend; maar, zoo als het dikwijls gebeurt, wij vonden al de beste plaatſen door onze medepasſagiers ingenomen. Uit het paveljoen verſchafte mij de conducteur toch twee tabouretjes, waarop ik mijne beenen plaatſende, zóó nog eene geſchikte liggende houding kon aannemen, en na de groote beweging van den dag eene zoete nachtrust genoot. Maar mijn goede B. heeft tot 5 ure op het dek gebivakkeerd, daar met de beambten van het vaartuig over hun vak geredeneerd, en voorts heen en weêr geloopen, alsof hij de *hondewacht* had! In den vroegen morgen vernam ik, wat heerlijke tooneelen, alles verre te boven gaande, wat we in de vaart van *Keulen* naar *Bonn* nog gezien hadden, hij, met zijne zeemansoogen, midden door de duisternis heen, aan de wederzijdſche oevers van den ſtroom had mogen ontdekken. In geſpannen verwachting dus van het ſchoone, dat ons op de terugreis, en ook op den volgenden dag bij de verdere opvaart, verbeidde, kwamen wij den

14 Sept., 's ochtends ten 5 ure, te *Koblentz.* Wij dachten in het *Gasthof zum Rieſen* onzen intrek te nemen; maar die Reus zelfs kon ons in zijne talrijke vertrekken niet opnemen, daar reeds alles bezet was. Beter ſlaagden wij in het daarnaast, voor de *Rijn*-brug, tegenover *Ehrenbreitſtein* gelegene *Hôtel de belle vue.* De kommisſionair, die ons naar eene der voorkamers op de vierde verdieping geleidde, zeide ons, toen wij daar eindelijk aankwamen, wat hij misſchien dikwijls bij dergelijke gelegenheden zegt: „*Eh bien, Mesſieurs! ne trouvez-vous pas, que c'est ici une belle vue*"? Nu, de man had het volkomenſte regt, en diep gevoelden wij dien ganſchen dag de gepastheid der benaming, aan deze niet alledaagſche herberg gegeven. En toch hebben we niet gemerkt — hier evenmin als elders bij ſchoone liggingen — dat voor het genot van het majestueuze gezigt op *Ehrenbreitſtein* onze rekening veel zwaarder belast was. Weldadig was, inzonderheid voor mijnen nachtwandelaar, de eerſte verrigting, waartoe wij ons hier begaven, het uitſtrekken onzer, door het voorafgegane in de laatſte 24 uren vermoeide

ledematen op het zachte donsleger, waar wij gelukkig nog de bedgordijnen vonden, die ons later te *Frankfort* reeds begonnen te begeven; *gelukkig*, zeg ik, wijl AURORA reeds lang bij ons door het venſter keek. Neen, het is toch niet alles goud, wat er blinkt! Gij weet misſchien de reden niet, evenmin als ik het toen wist, waarom men in genoemde ſtad, en verder op, die bij ons als onontbeerlijk beſchouwde middelen ter bevordering der nachtrust niet meer aantreft, en in de logementen aan deze zijde altijd *witte* gordijnen heeft. Het is om een afſchuwelijk inſekt, welks zwarte ligchaam op de lichte ſtof des te gemakkelijker ontdekt zal worden! Men moet in *nieuwe* huizen zijnen intrek nemen, wijl oude het meest door dit afzigtelijk geſpuis bezet zijn.

Een ander gevoel, dan 't welk ik door deze, misſchien niet geheel nutteloozе uitweiding, in uwen geest opwekke, bezielde bij het ontwaken den onzen. Daar roept B., van zijn ledekant naar buiten ziende, met geestdrift, terwijl hij uit hetzelve ſpringt, de woorden, door HELMERS van den reiziger aan den *Rijn* gebezigd, uit:

Van *Ehrenbreitſtein's* top ziet elk zijn ſlangenloop,
En groet hem van die hoogte als hoofdvloed van *Europ!*

Hier dan reeds, waar het trotsch gezigt der onwinbare vesting zulk een' geweldigen indruk op het gemoed maakt, konden wij berekenen, wat het zijn zou, als wij ſtraks die hoogte zelve beklommen. Wij beſloten daarom dit vóór alles te doen, en in het overige van den dag, onder meer ander, ook eene *tournée* naar *Ems* te maken. De Heer HOCHE voorzag ons onder het *Frühſtück* van de lieve afbeelding zijns logements met deszelfs ongemeene omgevingen; en wij, na de onderſcheidene *Zeitungen* en *Journaux* doorſnuffeld, en ook nog een belangrijk discours op het papier met een' doofſtommen Franſchen landſchapsſchilder gehouden te hebben, ſtelden ons in beweging, om het gewenschte doel te bereiken. — De brug, die naar het rotsgevaarte henen leidt, in eene kromme lijn zich van *Koblentz* naar het ſtadje *Ehrenbreitſtein* uitſtrekkende, is door hare aanzienlijke lengte, het druk gewoel van voetgangers en rijtuigen op dezelve, en het ſchoone uitzigt op land en water, reeds op zichzelve opmerkenswaardig; maar wat was dit, ja alles, wat we tot

nu toe op onze reis gezien hadden, nog in vergelijking van het in zijne soort eenige *Ehrenbreitstein!* Men komt door het stedeken van dien naam, 't welk, even als alle, die wij doortogen, op eene breede schaal aangelegd is, niet dan spade aan den voet der rots. Hier bewondert men den breeden en steilen weg naar boven, ziet met verbazing nu op-dan weêr nederwaarts, met name ook naar het heen en weder rijden der vrachtwagens, die kunstmatig in hunne vaart gestuit moeten worden, of loomelijk zich naar boven bewegen. Wij schuilen soms onder de gewelven en poorten, die we door moeten, voor den stortregen, die, gelijk ik reeds vroeger aanroerde, ons hier juist overviel en den gezigteinder benevelde; wij komen, al hooger en hooger stijgende, aan het verblijf van den Kommandant der vesting, den Kolonel STOSCH; erlangen ons toegangsbiljet, en gaan daarmede, toen wij den top des bergs, voor exercitiën enz. bestemd, bereikt hebben, regt op den schildwacht aan, die ons naar een' Officier wijst, wien wij hetzelve overhandigen. Van hem ontvangen wij een' Onderofficier tot geleide, aan wiens geschiktheid voor deze dienst wij eene naauwkeurige en omstandige uitlegging van alles, wat uit een krijgskundig oogpunt als anderzins hier belangrijk is, te danken hebben. Hij wijst ons de andere vestingen in den omtrek van *Koblentz* aan, de forten *Alexander* en *Frans*, de *Klemens-* en *Napoleons*-bronnen, de brug over den *Moezel*, daar, waar deze rivier zich in den *Rijn* stort; voorts de ruïnen *Stolzenfels* en *Lahneck*, het stadsslot, de oude burgt, het *Casino*, theater, eenige kerken, en andere, zich trotsch boven de huizen der stad verheffende gebouwen. Maar meest van alles boeit ons de verwonderlijke hoogte, waarop wij staan, en die hij ons zoo verre rondvoert als zulks vergund wordt. Wij hooren met belangstelling, hoe hier 2000 man garnizoen ligt, welk getal bij eene niet te verwachten belegering tot 13000 kan worden opgevoerd; wij staan huiverende stil voor de staatsgevangenis, waarin zich thans een vijftal belangrijke gedetineerden bevindt, zoo als de zoon van den bekenden Generaal GNEISENAU, die door de genade des Konings afslag van eenige jaren op zijne zware gevangenisstraf heeft of zal ontvangen, en een Engelsch Edelman, wijl zijne Lordschap, toen de policie omtrent zijnen reispas bedenkingen maakte, tegen haar opstond en ze grovelijk beleedigde! Ja, zoo zijn de *Engelschen!* mompelde B., die door veelvuldige

aanraking die *Gentlemen* nader kent; en wij verblijdden er ons zonder zelfverheffing over, dat wij, terwijl onze pasfen ftrikt genomen ook niet in *optimâ formâ* waren, bij een mogelijk *pourparler* deswege, ons als handelbare *Hollanders* houden en gedragen zouden. Eene verrasfing verbeidde ons nog bij het verlaten der vesting: een foldaat van het ftrafbataillon biedt ons, op bekomen verlof van onzen leidsman, elk een' aardigen ring ter gedachtenis aan, waarop de naam *Ehrenbreitftein* te lezen ftaat.

Regt voldaan over ons onbetaalbaar vermaak, 't welk we evenwel gratis, voor flechts eenige fooijen, genoten, daalden wij af; ik nog daarenboven mij in het denkbeeld verlustigende, dat Kapitein B. nu ook eens, tusfchen de gefchutpoorten van *Ehrenbreitftein*, op zijn terrein geftaan had, gelijk ik een paar dagen vroeger in de Akademieftad *Bonn*. En hier begon nu weder een genot, waarvan wij beiden evenzeer en volkomen ons deel kregen, de wandeling door het aanzienlijke, luchtig en hier en daar prachtig gebouwde *Koblentz*, — want bij hetgeen wij, op onzen terugtogt naar die ftad, in *Nieder-Ehrenbreitftein* al zagen, zal ik, om niet te uitvoerig te worden, u maar niet ophouden. Maar *Koblentz* mag ik niet zonder loffelijke vermelding verlaten; te minder, omdat gij ligt een gering denkbeeld van deze plaats hebt, zoo gij er niet meer van zaagt en hoordet, dan die botte maar fterke vrouwen, die, met hare potten en pannen op het hoofd, jaarlijks *Vriesland* afloopen; of de fchepelingen, die, met de lading van dit aardewerk den *Rijn* afgezakt zijnde, hunne ligte vaartuigen te *Sneek* en elders voor brandhout verkoopen. Een onderzoek *in loco* moet er gedaan worden, om zijn oordeel over dezen zetel van een Pruisfisch Opperregeringspresidentfchap anders te wijzigen. In het koffijhuis bij FATTLER *erholen wir uns ein wenig mit Kirschwasfer*, eene cigaar, het zien naar het biljart, het nader lezen der couranten; en daarop wordt ons fchoonheidsgevoel geftreeld door het aanfchouwen der hoofdftraten, die wij doorkruisen, en ftaan we nog meer opgetogen, toen wij buiten de poort onze oogen over *Rijn* en *Moezel*, over bergen en landouwen laten weiden. Vermoeid, maar in vrolijke gemoedsftemming, laten wij ons het dinétje, dat we tegen half 6 voor ons doen aanregten, wél fmaken, en gaan daarna alweêr eenen *Spatziergang* doen, en wel thans buiten de poort, die naar de *Moezel*-brug leidt, waar

de vereeniging van beide, bij de liefhebbers des Duitschen wijns zoo aangename gedachten opwekkende rivieren, ons wederom nieuwe *pleasures of imagination* bereidt.

Gij denkt: de dag is nu gedaald, en dus de bedoelde *Abstecher nach Ems* er bij ingeschoten. En inderdaad, het overschoone, dat we hier vonden, deed ons tot het verlies der kennismaking met die badplaats besluiten; te meer, omdat we toch het beroemdste aller lustoorden van dien aard, *Wiesbaden*, in het oog hadden. Gij kunt intusschen ook uit deze omstandigheid proeven, dat ik mijne rede niet met te veel zeggende *epitheta* kruid, wanneer ik het hier en elders door ons geziene doorgaans lief, schoon, ja verrukkelijk en zielverheffend noem. De gezigten boeijen inzonderheid den *Nederlander* op eene onweérstaanbare wijze, door hunne afwijking van 't geen hij op zijnen vlakken bodem ontmoet; ja wat meer is, zelfs als men twee- en meermalen de *Rijn*streken bezocht heeft — ik heb het uit den mond van deskundige en smaakvolle reisgenooten — dan nog aanschouwt men die oorden telkens weêr met nieuw genoegen. Trouwens dit is het kenmerk van het waarlijk schoone, dat het nooit vermoeit of verveelt. Doch wat ik hier zeg, is inzonderheid toepasselijk op de tooneelen, die ons den volgenden dag ziel en zin zouden betooveren. Eene stad toch, hoe fraai gelegen en gebouwd ook; eene brug, hoe reusachtig en kunstig, en twee rivieren, hoe lieselijk ook daarhenen en in elkander vloeijende, kunnen dat niet op gevoel en phantasie uitwerken, wat het *ensemble* der gezigten doet, die de vaart van *Koblentz* tot *Bieberich* en verder oplevert. Men noemt reeds eene der stoutste partijen op het gelderfche *Rozendaal*, de Zwitsersche partij: met hoeveel regt mogten dan sommigen van onze *Dampfschiffs-Gefährten* de tafereelen, die ik nu ga schetsen, als Zwitsersch, ja als de Zwitsersche hier en daar overtreffende, roemen! Vergun mij hier echter twee dingen: vooreerst, dat ik, onder eene flesch *Frauenmilch*, in het salon van ons Hôtel, bij een talrijk gezelschap, mij wat verpooze; en daarna, op de verhevene slaapkamer, van den balsem der natuur nog langer en beter genot hebbe, dan in den voorgaanden nacht. Derhalve

Nox erat et placidum carpebant membra soporem;

en inmiddels werd tegen het krieken des daags het stoom-

fchip in gereedheid gebragt, dat ons, ten half 7 ure in den morgen van den

15 Sept., hooger op zou voeren. Wat we dien dag gezien en ondervonden hebben, ja, dat is ook al weder op een paar bladzijden zoo niet te befchrijven; en echter, ik voel meer en meer, dat ik mij moet bekorten. Weet ge wat ik ga doen? *Varietas delectat;* zoo geef ik u dus een klein uittrekfel van mijn reisjournaal op deze plaats: dan ontvangt gij tegelijk eene proeve van den eerften indruk, dien de voorwerpen op mij gemaakt hebben. „Het vaartuig," zoo fchreef ik op den gemelden dag, „vol van Duitfche, Franfche, Engelfche nevens Belgifche, Rusfifche en andere reizigers. Prof. SACK van *Bonn* en familie. Nuttige en aangename redewisfelingen met onderfcheidene vreemde heeren en dames; doch bovenal rijk genot door het gezigt der verhevenfte en fraaifte natuurtooneelen. Aaneenfchakeling van floute, met eerwaardige bouwvallen hier en daar prijkende berggevaarten, gevariëerd door fchilderachtige, op korte affianden als langs den oever gezaaide dorpen en fteden, gelijk *Ober-Lahnftein*, *Rhens*, *Boppard* (ik fpring een 25 à 30 tal min bekende namen, die hier in mijn zakboekje ftaan, over, wijl gij er minder aan hebt, en ze op de kaart vinden kunt); voorts *St. Goar*, en daartegen over *St. Goarshaufen*, *Oberwefel*, *Kaub*, *Bacharach*, *Rheindiebach*, *Trechtlingshaufen*, *Rüdesheim*, *Bingen*, het flot *St. Johannisberg* van Prins METTERNICH, *Geifenheim*, *Oestrich*, *Ellfeld*, *Büdenheim*. Tusfchen *St. Goar* en *Kaub* nu en dan van de ftoomboot kanonnen gelost en op de trompet geblazen, om de echo der bergen te hooren. Salutfchoten van den wal op bepaalde afftanden, wegens het voor de eerfte maal in de vaart komen van ons nieuwe vaartuig, *Agrippina* geheeten. Half 4, aankomst te *Bieberich;* het kasteel van den Hertog van *Nasfau* opgenomen; met eenen *Eilwagen* van 24 perfonen op de *Imperiale* naar *Wiesbaden* gereden; 4 ure aldaar; de ftad bezigtigd en bewonderd, inzonderheid het Badhuis, de *Kurfaal* enz. Overgang van Pruisfifche tot Nasfaufche munt. Half 7 rijtuig genomen naar *Frankfort;* half 10 aldaar afgeftapt *im weisfen Schwan*, *Gasthof* met omftreeks 100 logeerkamers."

Deze fchets moogt gij nu, wat de natuurtooneelen betreft, met behulp van meer omftandige reisbefchrijvingen commentariéren; want ik voor mij wil hier zeer gaarne kort zijn, daar ik mij tot eene fchildering *en détail* van de heerlijke ge-

zigten, die de genoemde plaatſen in het voorbijvaren opleveren, niet bekwaam vind. Belangrijk, zeidet gij mij eens, is u de Homeriſche *Ulysſes* vooral daarom, dat hij

Πολλῶν ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα, καὶ νόον ἔγνω·

zoo wil ik u dan liever nog een klein proefje — het zij *sans comparaiſon* gezegd — van mijne op dezen tiendaagſchen reistogt opgedane menſchenkennis, bijzonder in het *genre*, dat voor u en mij het meest belangwekkend is, mededeelen. „ Ik durf wedden," zeide ik, toen wij eenige oogenblikken aan boord geweest waren, „ dat die lange heer daar in zijne *alma-viva*, met dat golvende haar en indrukwekkende gezigt, alweêr een Profesſor is." Glimlagchende, wijl mijne verbeeldingskracht mij zoo ligt vermoeden deed, wat ik gaarne wenschte, ſtemde B. mij evenwel, op grond van zijne nu ook in dit vak opgedane ondervinding, toe, dat een Duitsch Hoogleeraar er zeer wel dus kon uitzien. Terſtond daarop zie ik een' jongen heer met dezen in druk discours. Ik ſpreek vervolgens den eerſten aan. Hij noemt zich ſtudent in de medicijnen aan de nieuwopgerigte Akademie te *Londen*. En dus, hervat ik, is die heer, met wien gij ſpraakt, misſchien een Profesſor in uw vak? „ *No, Sir! in Divinity*," is het antwoord. „ *It is the Profesſor* SACK *from Bonn*." Ik behoef u niet te zeggen, hoe dit berigt mij verraste. Zoo had ik dan al de meest bekende en hedendaags beroemde leden der faculteit gezien. Dadelijk ga ik op den man af, wiens voorkomende en liefſtalige redenen geheel aan zijne innemende en zachte gelaatstrekken beantwoorden; ja, ik kan u betuigen, dat deze kennismaking eene der genoegelijkſte herinneringen van mijne ganſche reis uitmaakt. Gedurig aan had ik in dien heerlijken voormiddag op het dek van de ſtoomboot gelegenheid, om over al de onderwerpen, die gij u zoo verbeelden kunt, dat onder ons ter ſprake moesten komen, met den Hoogleeraar te handelen; terwijl ik daarbij in zijne echtgenoote eene lieve vrouw vond, vol godsdienſtig gevoel, die onder anderen, toen ik FLIEDNER's *Collecten-Reiſe* aanroerde, met hartelijken ernst hare overtuiging te kennen gaf, dat een oordeel, als het door hem over de Hollandſche Godgeleerden gevelde, in verband met de weldaden, hier, ook van velen hunner, genoten, geheel onbeſtaanbaar is met den geest des echten Christendoms, en op 's mans godsdienſtige

ſtellingen eene donkere ſchaduw werpt. Tevens bemerkte ik met genoegen, hoe deze jonge dame ook met GIESELER's gezegde in de *Studiën und Kritiken*, dat de genoemde geleerden voor hunne eigene verdediging zoo goed berekend waren, dat hij dezelve niet op zich nemen zou, zeer wel bekend was.

Op het gerucht van SACK kwam een bleeke en zwakke, doch levendige *Gentleman* op ons af, die zich bekend maakte als een *clergyman*. „ Dus een man als ik," liet ik er onmiddellijk op volgen. „ Ja maar," hernam hij, „ die waarſchijnlijk minder gelukkig is dan gij." Hij had, namelijk, zijn predikambt voor een aantal jaren er aan gegeven, moetende, tot genezing van zijne borst, andere luchtſtreken opzoeken. Zoo had hij den vorigen winter op *Madera* doorgebragt, en zou den aanſtaanden in *Italië* ſlijten. Met welgevallen merkte ik op, hoe Prof. SACK, die den Engelſchen ſtudent reeds had doen gevoelen, dat hij wél zou doen, om, in een vreemd land reizende, zich de taal van hetzelve eigen te maken, afwisſelend in het Hoogduitsch, Fransch en Engelsch, tot onzen beklagenswaardigen geestelijke het woord rigtte. Toen echter het discours wat hooger liep, b. v. over den godsdienſtigen geest, in SHAKESPEARE's en GÖTHE's drama's doorſtralende, met betrekking tot welke de Hoogleeraar de partij des Engelſchen Dichters, de *Brit* daarentegen die des Duitſchers trok, was ik getuige van een geſprek, gelijkſoortig aan dat van NIEMEIJER met HERINGA, 't welk eerstgenoemde in zijne *Waarnemingen op Reizen enz.* heeft opgeteekend: de Profesſor en de Predikant redekavelden elk in zijne moedertaal!

Nog andere geestelijke perſonen waren er aan boord, en wel katholieke, die zich aan hunne kleeding dadelijk lieten kennen. Met een hunner echter was dit het geval niet. Ik kwam namelijk te ſtaan bij een klaverblad van heeren. De kleine zwartrok onder hen, die overigens alles van een' *Weltmann* had, was onlangs, op reis, met ALEXANDER DUMAS in kennis gekomen, en verhaalde van diens geestdrift voor de kerken, derzelver reliquiën en verſierſelen; „ maar," voegde hij er, half ſchertſend, half klagend, bij: „ *Il n'est pourtant pas bon catholique*; wat hem in de plegtigheden der Godsdienst zoo aantrekt, is het aesthetisch ſchoone en anders niets. Hij is niet als een geloovige in aanbidding opgetogen." Later werd ik door een' uit het drietal in mijn

vermoeden bevestigd, dat de reisgenoot van DUMAS een Duitsche pastoor was, en ik maakte van 's mans rede, *mutatis mutandis*, de toepassing op onze eigene Godsvereering. Nog hoorde ik van dezen priester en zijne beide Fransche geloofsgenooten de eene en andere juiste opmerking over hunne respective moederspraken: zoo gevoelde ik bij voorb. diep de waarheid van het door hen beweerde, dat het Fransch zich veel gemakkelijker, dan het Duitsch, zuiver en vlug laat spreken, en het mede om deze gemakkelijkheid in zamenstel en vorming de algemeen gangbare taal van *Europa* geworden is. Intusschen, dacht ik, blijft het toch ook waar, dat het Hoogduitsch voor eenen *Nederlander*, wegens de groote verwantschap der beide zustertalen, in vele opzigten weder minder zwarigheden oplevert.

Navita de ventis, denkt mijn vriend, terwijl ik nogmaals over dingen, die misschien in het reisverhaal konden gemist worden, begin uit te weiden: ik dacht hetzelfde, toen ik B. om dezen tijd met een paar zeevaartkundige *Engelschen* in druk gesprek gewikkeld vond, en hem daarna lang met den Kapitein van de boot op de raderkast heen en weêr zag wandelen, met de groote *Rijn*-kaart in de hand, en over de ondiepten in de rivier en verwante onderwerpen ijverig redenerende. Waarlijk dit togtje had voor den zeeman op de groote wateren, niet minder dan voor mij, iets van eene ontdekkingsreis!

Terwijl wij *Hollanders* — om dit toch nog van het bezigtigde op dezen dag te zeggen — tusschen een' *Belg* en *Rus* en tegenover een' *Franschman* en *Duitscher*, beneden zaten te dinéren, (het etensuurtje was nu geschikt naar de localiteit der oorden, die we doorvoeren, zoodat het plaats vond op een terrein, waar betrekkelijk minder te zien was, dan vóór en na) kwamen wij tegenover den boven vermelden *Johannisberg*. Dit deed ons toch, in weerwil van den, door het gezonde en aangename van onzen watertogt zeer opgewekten eetlust, met velen van onze zitplaatsen oprijzen, om door de vensters nog beter dat vorstelijk lustslot van *Oostenrijks* wereldberoemden Staatskanselier te kunnen opnemen. Het bevindt zich meer van den oever verwijderd, dan de meeste andere kasteelen, die men voorbijvaart, maar doet ook op dien afstand eene treffende werking. Men ziet de kerk naast 's Prinsen woning prijken, en den berg, die eene langzame helling heeft, alomme met de vermaarde druif be-

plant, wier ſap wij hier, even als de overige meestgezochte *Rijn*-wijnen, voor een' zeer matigen prijs gedronken hebben. De overige *Rijn*-ſtreken intusſchen, waarin de ſtraks door mij opgetelde dorpen en ſteden liggen, zijn veel merkwaardiger nog, dan de omtrek van den *Johannisberg*. Het eene ſtoute gezigt volgt daar, met onbeſchrijſelijk ſchoone variatiën, het andere onmiddellijk op; en men vaart bijkans onafgebroken tusſchen hooge granietrotſen en wijnbergen henen, die door de vele kronkelingen der rivier nog treffender uitkomen.

Te *Bingen* verlieten twee *Zwitſers*, gewezen Bonnſche ſtudenten, de eene, volgens Prof. SACK, een bekwaam Oosterling, de boot, na met al de levendigheid, aan den landaard eigen, en de grootſte hartelijkheid, van dezen hunnen leermeester afſcheid te hebben genomen. Nu was de door ons gekozen plaats, om het vaartuig te verlaten, de reſidentie van den Hertog van *Nasſau*, ook niet verre meer. Wij ſloten ons nog nader aan onzen lieven Profesſor en deszelfs echtgenoote aan; ſcheidden met eenige moeite; ſtapten op de zeer groote diligence; hadden gedurende het ridje een aangenaam onderhoud met onzen *Rus* van *Novogorod*, en nog aangenamer gezigt op *Wiesbaden*, dat, ſtraalregt vooruit aan de ſchoone *Landſtrasſe* in de laagte gelegen, zich vriendelijk voordeed, en genoten ruimſchoots, naar gelang van den korten tijd, dien we hier konden toebrengen, de voornaamſte ſchoonheden, die deze vorſtelijke badinrigting van de zijde van natuur en kunst den beſchouwer oplevert. Zoudt gij het gelooven? Zelfs met het aanſchouwen van het faro- en rotonde-ſpel vermaakte ik mij voor eene poos, wijl het voor mij iets nieuws was; ſchoon anders het denkbeeld genoeg ſtuitends voor mij had, inzonderheid daar ik eene bejaarde dame met al den hartstogt der ongelukkige ſpelers gedurig weêr haar goud en zilver zag opzetten, totdat zij, met een vuurrood gelaat, gelijktijdig met ons de zaal verliet. Toen wij in den grooten tuin bij de *Kurſaal*, na dien zelven eerst met het grootſte genoegen te zijn rondgegaan, onder eene fleſch *Nierſteiner*, den zwerm wandelaars, waaronder vele zigtbaar reconvalescenten, ons lieten voorbij patrouilleren, zagen wij onze ſpeelſter weder naar de noodlottige plaats heendwalen, waar zij misſchien ziel en beurs verder in de war zou brengen.

Doch haasten wij ons, om hier van daan te komen!

(Het vervolg en ſlot in het andere No.)

GRACE.

Eene ware Gebeurtenis.

GRACE MAC-ORTHY verloor, op het toppunt van een tot nog toe steeds door het geluk begunstigd leven, met éénen slag alles, wat waarde aan dat leven had bijgezet, — de zaligheid, door liefde gelukkig te zijn en gelukkig te maken. Haar echtgenoot, een *Schotsch* Zeekapitein, een man hare genegenheid en keus ten volle waardig, met wien zij zes jaren van een' gelukkigen echt doorleefd had, verging met zijn schip, hetwelk hij naar *Barbados* moest voeren, in een' vreesselijken orkaan; een lot, op hetwelk alle vrouwen bedacht moeten zijn, die haar levenslot aan dat van mannen knoopen, welke zich aan dit onzeker en gevaarvol beroep gewijd hebben. Doch Lady MAC-ORTHY, door het al te milde geluk verwend, had aan de mogelijkheid van zulk eene ramp nimmer gedacht. Derhalve, geheel door hare smart ter nedergeslagen, zonk zij op het ziekbed, en langen tijd vreesde men voor haar leven; eindelijk echter behield de kracht van haar gestel de overhand, en aan den trouwen ijver van eene vriendin harer jeugd gelukte het, haar in een leven te behouden, dat voor de zoo zwaar getroffene eene vreugdelooze woestenij geworden scheen. Slechts éénen troost had het lot haar gelaten; zij was moeder, en moederliefde is een sterke band, die ook de ongelukkigste aan het leven vasthecht.

De kleine vierjarige GRACE was een kind van aanminnige gestalte en van heerlijken aanleg; uit hare donkere zielvolle oogen scheen de geest des geliefden vaders de moeder aan te zien, en het lieftallige lachje, hetwelk om de teedere lippen van het kind zweefde, beschouwde zij als zijne nalatenschap. De trouwe Miss CALTHORPE was het, die hare troostelooze vriendin op dit alles oplettend maakte, en, het kind in hare armen voerende, alle welsprekendheid van haar deelnemend hart in het werk stelde, om voor MAC-ORTHY's dochter het pligtgevoel eener wanhopende moeder te wekken.

Eindelijk gaf de diepbedroefde gehoor aan de heilige stem, die nimmer vruchteloos tot een vroom en aandoenlijk hart gesproken heeft: hare geheele teederheid, het volle van haar

gevoel rigtte zij nu op haar aanminnig kind, dat met elken dag liefstalliger en verstandiger werd.

Het aanzienlijk vermogen, hetwelk thans op MAC-ORTHY's weduwe en dochter was overgegaan, en dat door eene erfenis nog vermeerderd was geworden, maakte het voor de Lady volstrekt noodwendig, zich naar *Edimburg* te begeven. Ook had Mifs CALTHORPE, die in bezigheden van eenen ernstigen aard een vermogend tegengif zag tegen het innerlijke hartzeer harer vriendin, hetwelk thans wel dieper in haar gemoed besloten scheen, maar toch niet zonder kenteekenen eener bedenkelijke werking op hare gezondheid bleef, niet opgehouden, op deze heilzame plaatsverandering aan te dringen.

Zoo kwam de Lady dan met de kleine GRACE, die door de moeder alleen en uitsluitend aan hare vriendin werd toevertrouwd, te *Edimburg* aan; en inderdaad scheen het, alsof de reis, de nieuwheid der indrukken, de gang der werkzaamheden, en de verstrooijingen, tot welke de Lady zich ongemerkt liet wegslepen, haar gewond hart troost en heeling aanbragten. Voornamelijk echter waren het de zich gedurig heerlijker ontwikkelende ziels- en ligchaamsgaven van haar kind, die een' verzachtenden balsem in hare wonden goten. Doch dit kind was ook van eene zoo uitnemende schoonheid, dat het aller blikken tot zich trok, en zelfs schilders hetzelve als een voorwerp, hun talent waardig, beschouwden. Volgaarne veroorloofde de daardoor gevleide moeder, dat men haren lieveling tot een modèl voor de schoonste engelenkopjes nam; en slechts de verstandige Mifs CALTHORPE misbillijkte deze het gemoed der arme vrouw zoo streelende vergoding. „Het is niet wèl gedaan," zei zij menigmaal, „GRACE tot het voorwerp eener zoo algemeene oplettendheid en bewondering te maken; het liefelijkst en het veiligst bloeit het rozeknopje, even als het viooltje, verborgen onder het beschermend omhulsel der bladeren; daar kan de verzengende zonnestraal het niet treffen; daar grijpt het geene ruwe hand, om het aan den steel te ontrukken, uit welken het wasdom en leven trekt: even zoo is het met de kindschheid gelegen, die hare bekoorlijkheden in het geheel niet behoorde te kennen, om nog gedurig bekoorlijker te worden."

Edoch, hetwelk de meeste moeders in haar geval gedaan zouden hebben, de Lady gaf aan deze welmeenende waar-

fchuwing geen gehoor; want het was haar trots en hare vreugde, met haar fchoone dochtertje te pronken. Daarom nam zij het allerwegen met zich, vertrouwde het aan niemands geleide, dan aan haar eigen, en flechts wanneer de kleine vermoeid was, mogt een bediende het nevens hare zijde op den arm dragen.

Op zekeren morgen keerde de Lady met hare dochter van een toertje, hetwelk zij gemaakt hadden, terug; langzaam liet zij het rijtuig volgen, en, door twee bedienden verzeld, ging zij met het kind aan de hand te voet vooruit. Plotfeling geraakte zij in een' dier volksoploopen, die even onverwacht als onftuimig zamenftroomen, offchoon dikwijls de onbeduidendfte omftandigheid daartoe aanleiding geeft; en, eer zij er op bedacht was, werd, in het gedrang, het kind haar van de hand gerukt. Zij gaf een' luiden fchreeuw; met levensgevaar wierp zij zich in het golvende gewoel; niemand gaf acht op haar; niemand luisterde naar haar; flechts met de grootfte moeite gelukte het aan hare trouwe bedienden, haar uit den digten hoop te redden en in onmagt naar het rijtuig te brengen; het kind was weg, en — bleef verloren.

Geene fchildering is in ftaat, een denkbeeld van de aan krankzinnigheid grenzende fmart der arme moeder en van de ontzetting harer vriendin te geven! Die zijn geheele aardfche geluk, met afgodifche liefde, op het hoofd van een eenig voorwerp gezet heeft, moet den doodflag ontvangen, wanneer dat voorwerp hem ontrukt wordt.

Toen alle middelen van navorfching, welke men bedenken kon, en alle politie-maatregelen tot wedervinding van het verloren kind uitgeput waren, toen Lady MAC-ORTHY vruchteloos voor den geen, die het zou wederbrengen, tienduizend pond fterling had uitgeloofd, en nu zelfs de laatfte hoop, welke anders in zoo menigen lijdenskelk overblijft, verdwenen was, verviel de beklagenswaardige vrouw in eene ongeneeslijke zwaarmoedigheid, floot haar hart voor alle troostgronden van Godsdienst en van vriendfchap, en, daar haar buitendien zwakkelijk geftel reeds eenmaal onder eene groote zielefmart bijna bezweken was, werd zij thans zonder tegenftand het offer daarvan; — dit tweede fchrikkelijke verlies vermogt zij niet te overleven. Met onuitfprekelijken rouw ftond de trouwe vriendin bij het lijk van haar, welke zij zoo innig bemind had, doch was fterk genoeg om de goedheid van den Allerhoogften te prijzen, die de ongeluk-

kige niet in razende wanhoop, maar natuurlijk en zacht haar lijdend leven liet eindigen. Evenwel ook op de vriendin had dit groote en onherstelbare verlies een' zoo diepen en zoo onuitwischbaren indruk gemaakt, dat zij van alle vreugden dezer wereld en van alle verbindtenis afstand deed, op welke hare beminnenswaardigheid en haar niet onaanzienlijk vermogen haar aanspraak gaven. Zij trok zich in de diepste eenzaamheid terug, en hield zich nog alleen met nasporingen naar het verloren kind bezig; want in hare op God vertrouwende ziel bleven hoop en voorgevoel van het eenmaal weder te zullen vinden, hoe onwaarschijnlijk dit ook was, nog altijd leven. Te dien einde vertoefde zij te *Edimburg*, naardien zij het onraadzaam achtte, het tooneel der gebeurtenis te verlaten.

Alles, wat haar van hare vriendin was overgebleven was een forsche hond, *Friend* geheeten, die inzonderheid met groote genegenheid aan het kind gehecht geweest was, en het van deszelfs wieg af niet verlaten had. *Friend* was de wachter, geleider en speelkameraad der kleine, en zijne liefde en trouw had hij haar bijna uitsluitend gewijd. Hij zat naast haar, wanneer zij sliep, en bewaakte haar met zijn schrander oog; hij droeg haar op zijnen breeden rug, en scheen nimmer gelukkiger, dan wanneer haar teeder handje met zijne lange ooren speelde of hem het fluweelzachte haar streelde. Toen GRACE verdwenen was, had hij haar, onder gehuil en gekerm, langen tijd gezocht; en menigmaal kon Mifs CALTHORPE zich niet van schreijen onthouden, wanneer *Friend* met weemoedige blikken in de leege kamers rondzag, haar dan met zijne sprekende oogen als vragende aankeek, en eindelijk zijne van haar voorwerp beroofde genegenheid op haarzelve overdroeg en aan hare voeten zich nedervlijde. En zeker, ware *Friend* bij het ongeval tegenwoordig geweest, het arme kind was behouden gebleven.

Op deze wijs waren zes lange jaren voorbijgegaan, waarin men geen spoor van GRACE MAC-ORTHY had kunnen ontdekken; zoodat Mifs CALTHORPE eindelijk met smart gedwongen werd, alle hoop te laten varen. Velen geloofden, dat het schoone kind de buit van eenen avonturier geworden en naar een vreemd land vervoerd was. Deszelfs groot vermogen werd, naar den wil van het ouderlijke testament, door de Overheid beheerd. De bepaling der 10,000 p. st. voor dengeen, die GRACE mogt wedervinden, en de

nasporingen naar haar, bleven dezelfde, en werden beide in *Europa* en in *Amerika* voortgezet.

Na verloop van genoemde zes jaren dwong, op zekeren morgen, eene zaak, welke zij te verrigten had, Miss CALTHORPE uit te gaan, en zij koos alleen den trouwen hond tot haren geleider, daar zij wist, dat zij onder diens bescherming volkomen veilig was.

Een kunstvol werkstuk hield haar voor een winkelvenster op; zij bleef het eenige oogenblikken met bewondering bezien, en bemerkte niet, dat *Friend* zich van hare zijde verwijderd had. Plotseling zag zij hem al springende terugkomen, en, onder allerlei bewegingen van blijdschap, ongewone toonen slaken. Zij werd oplettend, en volgde den hond met hare blikken, die op gelijke wijs, als hij gekomen was, in eene kraam aan de overzijde der straat terugsprong, vervolgens weder bij haar kwam, al blaffende om haar henen sprong, haar aan het kleed greep, en, den kop nu eens naar haar, dan weder naar de kraam wendende, alle pogingen deed, om haar met zich voort te slepen. Zij volgde hem nu terstond, en werd, toen zij in de kraam trad, een bijna tienjarig, slank, schoon, lieftallig en welgekleed meisje gewaar, tegen hetwelk de hond opsprong, deszelfs handen likte, en zich met uitgelaten vreugde voor deszelfs voeten op den grond wenteldé.

Met eenen oogopslag had Miss CALTHORPE het verloren kind herkend, en, op hetzelve toe vliegende en het met de armen omstrengelende, riep zij: „GRACE! GRACE MACORTHY! gij hier!"...

Algemeene verbazing maakte zich van al de aanwezigen meester; GRACE — want zij was het werkelijk — zag haar een oogenblik aan, sloeg vervolgens de armen om haren hals, en riep: „O, CALTHORPE! breng mij naar mijne lieve moeder!"

In de dronkenschap der verrukking, welke op deze ontdekking volgde, bij de algemeene verrassing en deelneming, had men den man niet in het oog gehouden, bij wien GRACE zich bevond, en hij had de verwarring te baat genomen om zich weg te maken, zoodat er geen spoor meer van hem te ontdekken was.

Volgens GRACE's opgaven moet hij een *Griek* geweest zijn, en had hij haar, op zijne onophoudelijke zeereizen, die hem als roover deden kennen, steeds met zich genomen.

Zijne behandeling was niet onzacht geweest, en hij had niets onbeproefd gelaten, om haar troost en afleiding te verschaffen; maar GRACE had hare moeder en de verzorgster harer kindschheid niet kunnen vergeten. Vermoedelijk had de zeeroover het schoone kind voor den *Harem* van den een' of anderen *Ottomannischen* groote willen opvoeden, want menigmaal had hij haar geroemd, welk een gelukkig leven de *Odalisken* er sleten. Korteling eerst, waarschijnlijk zich nu voor alle ontdekking veilig achtende, was hij naar *Schotland* teruggekeerd, om er eenige buitgemaakte waren te slijten. GRACE kende hem slechts onder den naam van Kapitein ROB. De vlugt op zijn element had hem aan alle navorschingen onttogen.

Juichend, en tevens vol van de vurigste dankbaarheid jegens den Goddelijken Albestuurder, die het meisje beschermd had, bragt Mifs CALTHORPE hare geliefde vondeling naar het hôtel terug, hetwelk zij nog altijd bewoonde; en hier ontwaakte nu, bij elken tred, de herinnering der jonge weeze, vooral op het gezigt van eene ten voeten uit geschilderde beeldtenis harer moeder, wier verlies zij met innige smart beweende.

Aan wien nu anders kwam het loon van vinder toe, dan aan den trouwen *Friend?* Maar deze was, bij zijne onbaatzuchtigheid, daarmede niet te beloonen, daar hem eene liefkozing zijner kleine meesteres, van welke hij thans niet meer te scheiden was, boven alle belooning ging. Men wees derhalve de 10,000 pond aan Mifs CALTHORPE toe, die in hare dankbaarheid de helft dier som aan een gesticht van liefdadigheid schonk, en wier eenige bezigheid het nu weder werd, zichzelve en haar leven aan de opvoeding van het geliefde kind te wijden, den ochtend van welks leven eene zoo schrikkelijke ramp verdonkerd had, en bij hetwelk zij thans de plaats der verlorene moeder poogde te vervullen, door het tot een sieraad van deszelfs geslacht te vormen.

EEN BEROEMD BOTANICUS, DOOR EEN' DORPSSCHOUT GEËXAMINEERD.

Een beroemd Kruidkundige, buitenslands reizende, werd op zijne botanische wandelingen door den nacht overvallen. Te ver van zijne woning verwijderd, ziet hij zich genood-

zaakt, in het nabijgelegen dorp een nachtverblijf te zoeken. Bij het inkomen in de herberg, wordt hem zijn pas afgevraagd. Deze had hij natuurlijk niet bij zich. „ Zonder pas mogen geene vreemdelingen hier overnachten," verzekerde niet flechts de waard, maar ook de aanwezige Dorpsfchout, die reeds met eenige veldwachters was aangekomen. De Botanicus, door deze afwijzing in verlegenheid gebragt, vroeg: „ Is hier geen geestelijke in het dorp?" Daar deze vraag toeftemmend werd beantwoord, verzocht hij den Schout, hem tot denzelven te laten brengen, en hem te vragen, of hij niet eenen Hoogleeraar van dien naam kende, dien hij bij het inkomen in de herberg als den zijnen had opgegeven. De Pastoor werd uit zijn bed geklopt, en, uit het venfter kijkende, hem deze vraag voorgehouden. „ Perfoonlijk," antwoordde de geestelijke, „ ken ik dezen geleerde niet; maar ik bezit een werk, door hem gefchreven. Dat wil ik naar beneden werpen. Daaruit kunt gij hem examineren, om u zoo te overtuigen, of hij dezelfde is, voor wien hij zich uitgeeft. Tevreden keert de Schout met het boek terug, en begint het onderzoek aldus: „ Hebt gij het boek gefchreven, dat ik in de hand heb?" De Botanicus, vermoedende welk boek het zijn kon, hernam: „ Als het den titel — hier noemde hij denzelven — voert, dan is het door mij gefchreven." — „ Regt zoo," zeide de Schout, die nu verder vroeg: „ Wat ftaat op de eerfte bladzijde?" De Botanicus: „ Voorrede." Schout: „ Waarover handelt het eerfte hoofdftuk van uw werk?" Gelukkig ftond den Botanicus de volgorde voor den geest, en hij noemde: „ het *rijk der natuur*," als het hoofdftuk, waarmede zijn boek aanving. De Schout: „ Goed zoo!" Nu bladerde hij het boek door, en vroeg: „ Wat ftaat er op bladzijde 15?" De Botanicus: „ Dat weet ik zelf niet meer. Zoo moet gij ook niet ondervragen. Gij moet de pagina zoeken, op welke een nieuw hoofdftuk begint, en dan zal ik u zeggen, wat er ftaat." De Examinator volgde nu deze manier, en de ondervraagde hield gelukkig vol en — bekwam niet flechts een goed, uit het planten-, dieren- en mineralenrijk, daar het aan geen zout ontbrak, wél toebereid avondeten, maar ook een nachtverblijf in een zacht en gemakkelijk bed.

PLIGTPLEGINGEN VAN EEN' GOEDHARTIGEN SLAGTER.

In het oorlogsjaar 1813, toen vele steden bij aanhoudendheid zware inkwartiering hadden, liet de Burgemeester van zekere stad eenen, van wege zijn goed vleesch bekenden, Slagter bij zich roepen. „Wij zullen buiten twijfel nog meer troepen ingekwartierd krijgen," zeide hij; „zorg zooveel mogelijk om de stad van goed rundvleesch te voorzien." — „Ja, Hoogedel Heer Burgemeester," hernam de Slagter, „zoolang ik Slagter ben en gij Burgemeester zijt, zal het hier aan ossen niet ontbreken."

Deze in het complimentmaken ervaren Vleeschhouwer had voor den koninklijken ambtman een twistgeding hangende. Na eenigen tijd werd de afloop en uitspraak hem bekend gemaakt. Hij wilde zich aanvankelijk daarmede niet tevreden stellen; de ambtman zette hem echter ter neder en de zaak wat nader uiteen, hem tevens beduidende, dat hij er niets mede winnen, maar wel bij verliezen zoude, wanneer hij zich met deze uitspraak niet vergenoegde. De nu eenigzins tevreden gestelde eischer antwoordde hierop: „Goed, Edel Heer ambtman, dan moet het er maar bij blijven. Mijn handwerk versta ik, maar in het krakeelmaken ben ik vrij wat dommer dan gij."

Onze complimentmaker bevond zich eens op eene publieke plaats. Onder de aanwezigen zag hij een' persoon, klein van gestalte, die zich met de hem omringenden gemeenzaam en vriendelijk onderhield. Als deze zich eene wijle uit de kamer verwijderd had, zocht onze Slagter van de gasten te vernemen, wie toch dat kleine manneken was. Men berigtte hem, dat het Professor V. uit het Hertoglijk Saksisch dorpje *A.* was. Daar valt hem in, dat hij dezen naam ergens gehoord of gelezen had. Weldra bezint hij zich, denzelven op de onderste regels van een vel druks gelezen te hebben. Naauwelijks was de Professor in het vertrek teruggekeerd, of de praatzieke Vleeschhouwer wendde zich tot hem met te zeggen: „Ik heb de eer nog niet u te kennen; maar het verheugt mij zeer, dat ik heden Professor V. ontmoeten mag." — „Hebt gij," vroeg deze, „welligt een van mijne werken gelezen?" — „Gelezen in 't geheel niet, maar — worst er in gepakt."

Dat deze goedhartige man geen doel had, anderen opzet-

telijk te beleedigen, blijkt daaruit, dat hij van zichzelven met dezelfde wellevendheid ſprak. Zich eens in dezelfde herberg bevindende, liet zich plotſeling eene ſtem hooren, welke als van de kamerdeur ſcheen te komen, en die een daar zijnde ſmid bij den naam riep. Deze ſtond dadelijk op, met de gedachte, dat hij door een' zijner kalanten geroepen was, om een ſlot open te ſteken of iets anders in zijn beroep te verrigten. Hij keerde echter dadelijk terug, daar er niemand te vinden was. Meermalen werd thans eene ſtem gehoord, nu buiten, dan binnen het vertrek, waardoor de aanwezigen, door het geraas of geroep gewekt of verbaasd, zich naar buiten of binnenshuis begaven, doch vruchteloos rondzagen en hoorden, daar zij niets gewaar werden. Ook onze Slagter werd op deze wijze misleid en buiten geroepen. Eindelijk helderde zich de zaak op, en de buikſpreker, die deze ſtemafwisſelingen gebezigd had, overtuigde den naast hem zittenden Slagter, dat hij de ſprekende en roepende was geweest; waarop onze vriend, van zijn vleeschhouwersverſtand en doorzigt bewust, vol verwondering uitriep: „Zulke dingen gaan mijn osſenverſtand ver te boven!"

AAN MIJNEN VRIEND, DEN WELEERW. ZEER GEL. HEER L. VROOM, BIJ ZIJN VERTREK NAAR ZWOLLE.

Heeft uw welbeſpraakte mond
'T Laatst *vaarwel* nu uitgeſproken,
Neen, de band is niet verbroken,
  Die, mijn vriend! u hier verbond.
Nog, nog zult ge in aller harte
  Blijven leven op den duur,
En men denkt, met diepe ſmarte,
  Dikwerf aan dat afſcheidsuur.
Velen zullen 't nooit vergeten,
  Wat al goeds gij hebt geſticht,
  Die ge weêrbragt tot hun pligt,
Of, in druk ter neêr gezeten,
  's Levens zorgen hebt verligt.
O! hoe hingen we aan uw woorden,
  Als ge, in heilig vuur ontgloeid,
  Aller harten hieldt geboeid;
En wij 't van uw lippen hoorden:
  „ Hoe ook, hoe met ſchuld belaân,
  „ Jezus neemt de zondaars aan." —
Ruimer werkkring moge u beiden,
  Eervol zij uw roeping meê,
Droevig toch valt ons het ſcheiden,
  En het misſen doet ons wee.
Dikwijls zal ik nog herdenken,
  Wat genot, zoo menig uur,

Ons het ſchoon der kunst mogt ſchenken,
Of het ſchoone der natuur:
Als wij dwaalden door de dreven,
En, door vriendſchaps hand geleid,
Steeds, in blijde eenſtemmigheid,
't Zoete ſmaakten van het leven;
Of bij 't koestrend haardſteêvuur,
Als ons 's Dichters zangen boeiden,
Voor het ſchoone en goede ontgloeiden,
In het winteravonduur. —
Deze band blijft ons verbinden,
Onverminderd ſteeds als nu;
Gij gedenkt aan uwe vrinden,
En de vriendſchap denkt aan u.

Almelo, G. TEN BRUGGENCATE, HZ.
6 Mei 1839.

ONTBOEZEMING WEGENS EENE AANGEDANE GRIEVE.

Dat men ſoms met ſmart en grieven
In dit leven kampen moet;
Dat miskenning en verachting
't Bloed vaak opwaarts ſtijgen doet, —
Dit zal vast geen mensch betwisten,
Evenmin de Jood als Christen,
Scyt, Barbaar of Ottoman;
Welk een' rang hij moog' bekleeden,
Rijk, of arm in kundigheden,
Ieder krijgt zijn deel er van.

Maar niet altijd drukt de ſmarte
Van miskenning even zwaar;
Ieder voelt zichzelven 't beste;
'k Werd dit onlangs nog gewaar.
'k Wil het daarom niet verhelen,
Maar het andren mededeelen;
Dit vermindert ſteeds ons leed;
'k Weet ook zeker, dat mijn ſmarte
Ieder zeer zal doen aan 't harte,
Als hij ſlechts mijn grieve weet.

'k Oefende in mijn kindſche jaren
Mij in wetenſchap en kunst,
En ik deelde, door mijn vordring,
Spoedig in mijns meesters gunst.
Bij 't vermeerdren mijner jaren
Werd ik vlugger, meer ervaren;
'k Zag mijn werkkring uitgebreid;

'τ Werk van onderfcheiden takken,
Velerhande kennisvakken
Werden mij nu voorgeleid.

'k Mogt daarin naar wenfchen flagen;
'k Werkte ftaag met nieuwen lust,
En verzuimde bij mijn ftudie
Menigmaal een uurtje rust.
Ik doorkroop de wijsheidszalen,
Wroette in onderfcheiden talen;
Hoog- en Neêrduitsch, Fransch, Latijn,
Engelsch, Spaansch, niets werd vergeten;
Grieksch, Hebreeuwsch zelfs moest ik weten,
Vreemd niet in 't Arabisch zijn.

Nu hield Godsdienst, Wijsbegeerte,
Regtsgeleerdheid, Medica,
Dan Gefchied- en Aardrijkskunde
Mij onledig, vroeg en fpâ;
Zou ik al de kundigheden,
Waar 'k mijn' tijd aan ging befteden,
Noemen, ik had nooit gedaan;
Dus genoeg, zoo is mijn leven,
Onder werken, zwoegen, ftreven,
Tot op heden heengegaan.

Zou men nu ook niet verwachten,
Dat men eerbied voor mij had,
Mijn verdienften hoog waardeerde?
Ach, niets minder toch dan dat!
Hoor, hoe men mij onlangs eerde,
Mijn geleerdheid recenfeerde,
Schoon wel negen talen rijk!
'k Was — het floeg mijn' moed te pletter —
(Mijn beroep is *Letterzetter*)
Een *machine* flechts gelijk!

Sneek, J. K.
19 Maart 1839. *Letterzetter*.

KINDERLIJKE NAÏVETEIT; EEN WENK VOOR OPVOEDERS TEGEN TE VROEGTIJDIGE INSPANNING.

„ Vanwaar dat gij zoo klein voor uwe jaren zijt?" —
Vroeg men aan zekren knaap; zijn antwoord was gereed:
„ Daar ik den ganfchen dag in vaders werk befteed,
„ Heb ik tot groeijen nooit den tijd."

MENGELWERK.

PUBLIUS,

OVER HET RECENSEREN.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 381.)

PUBLIUS.

Twee boeken over hetzelfde onderwerp kunnen zeer in waarde verſchillen en nogtans *betrekkelijk* volkomen gelijk ſtaan. Het eene kan geſchreven zijn door eenen man, die in dat vak ſedert jaren eenen welverdienden roem heeft verworven, en het andere door eenen voor het eerst optredenden jongen Schrijver. Is het nu niet de grootst mogelijke partijdigheid, in het geheel de perſonen niet in aanmerking te nemen? Geſteld eens: VAN DER PALM geeft eene leerrede in het licht, en een jeugdig Predikant, om bepaalde redenen, insgelijks. Ik onderſtel voor een oogenblik, dat beide ſtukken in innerlijke waarde nagenoeg gelijk ſtaan. Nu *recenſeer* ik beide, en zeg, dat beide ongeveer even nabij komen aan hetgeen de regelen der kunst mij als het *ideaal* eener doeltreffende leerrede doen kennen, zoodat beide Schrijvers zich even verdienſtelijk gemaakt hebben. Zoo moet het nu zijn, want — ik heb zonder aanzien des perſoons geoordeeld.

CAJUS.

Neen; ik gevoel, dat de jonge Predikant in dit geval *betrekkelijk* meer lof verdient, dan onze groote Kanſelredenaar. Deze heeft ſlechts eene nieuwe proeve geleverd van hetgeen men ſedert lang wist, dat hij in den grond verſtaat; terwijl de ander, door het bereiken of nabij komen van het werk eens ervaren meesters, op buitengewoon hoogen lof aanſpraak heeft.

PUBLIUS.

TOLLENS geeft eenen bundel gedichten in het licht; een, niet onverdienſtelijk, aankomend beoefenaar der poëzij insgelijks. Beider verzen verſchillen zeer in waarde. Wat zoudt gij van de onpartijdigheid mijner beoordeeling zeggen, wanneer zij inhield, dat, ja, het werk des laatſten eenigen, zelfs eenen goeden aanleg verraadde, maar toch verre beneden dat van onzen Puikdichter ſtond, en noch in denkbeelden, noch in zuiverheid van taal en *verſificatie* daarmede kon vergeleken worden?

CAJUS.

Ik zou zeggen, dat gij wel degelijk hadt moeten in aanmerking nemen, dat men van eenen eerstbeginnenden Dichter niet de hoogte van TOLLENS verwachten kan; dat het nog eenigzins minder partijdig zou geweest zijn, wanneer gij den dichtbundel in *quaestie* vergeleken hadt met den *eerſten* van TOLLENS, maar dat het nu een zeer onbillijk oordeel was.

PUBLIUS.

En evenwel een oordeel zonder aanzien des perſoons.

CAJUS.

Ik gevoel, dat gij gelijk hebt. En hetgeen gij als denkbare gevallen ſteldet, daarvan meen ik mij een voorbeeld te herinneren. De reis naar de Noordpoolſtreken, vóór eenige jaren gedaan, werd afzonderlijk beſchreven door Kapitein PARRY en den Scheepsdoctor FISHER; waarbij *Recenſenten*, en dat zeer naar waarheid, opmerkten, dat, ſchoon beider werk in algemeene waarde nagenoeg gelijk was, dat van PARRY daarom minder moest gerekend worden te zijn, vermits van hem, als het *hoofd* der *expeditie*, een naauwkeuriger verſlag kon *verwacht*, en alzoo het zijne betrekkelijk *lager* moest geſteld worden, zoodra het ſlechts met anderen *gelijk ſtond*.

PUBLIUS.

Die beoordeelaars hadden volkomen gelijk; en gij ziet alzoo, dat de perſoon van den Schrijver wel degelijk in aanmerking komt, en tot *onpartijdige* niet minder

dan tot *juiste* beoordeeling wel degelijk in aanmerking moet genomen worden.

CAJUS.

Volgens de *Latijnsche* spreuk: *si duo faciunt idem, non est idem.* Maar gij spreekt daar van eene *juiste* beoordeeling. Die te geven, is toch waarlijk ieders zaak niet.

PUBLIUS.

Niemand wordt gedwongen, *Recensent* te zijn. Die het dus wezen wil, behoort de vereischten te bezitten, die tot dat belangrijk werk worden gevorderd. Heeft hij die niet, dat neemt niemand hem kwalijk, maar dan wage hij zich ook niet aan eenen arbeid, voor zijne krachten te zwaar. Elk moet weten, om ook eens *Latijn* te spreken, *quid valeant humeri, quid ferre recusent.* Dat is op elken openbaren Schrijver, en dus ook op den *Recensent*, van toepassing.

In het begin van ons gesprek gaaft gij, meen ik, te kennen, dat, naar uw gevoelen, niemand eenigen arbeid moest beoordeelen, dan die in staat zou geweest zijn, om hetzelfde onderwerp beter en vollediger te behandelen. Die vordering is evenwel, hoe dikwijls ook gedaan, onbillijk en overdreven. Men kan zeer wel in staat zijn, om over eens anders werk een juist, in allen deele ontegensprekelijk oordeel te vellen, zonder dat men daarom iets even goeds hadde kunnen leveren. Ik zal nu niet zeggen, dat, volgens deze vordering, ieder, die het in zeker vak tot groote hoogte gebragt heeft, op die wijze buiten of boven de *kritiek* zou geraken, schoon deze opmerking de ongerijmdheid der vordering voldoende aantoont; ik zal evenmin vragen, of dan een Dichter alleen door eenen Dichter zou kunnen worden *gerecenseerd*, omdat men zeer wel de regelen van goeden smaak (en aan deze moet *ieder* dichtstuk beantwoorden) kan kennen, zonder daarom een *Dichter* in den eigenlijken zin te zijn; ik zal ook niet zeggen, dat men in het gestelde geval geene reisbeschrijving zou mogen *recenseren* over een land, dat men zelf niet naauwkeurig heeft be-

zien, 't welk, indien het een vereischte ware, niet alleen reizen naar *Kamſchatka* of *Japan* zou vorderen, maar verre de meesten eene vlag zou verleenen, om ſchootvrij tusſchen de vuurmonden der Tijdſchriften heen te varen. Maar ik bemerk, reeds gezegd te hebben, wat ik zeide niet te zullen zeggen. Moet ik er nog meer bijvoegen?

CAJUS.

Gij hebt mij reeds overtuigd, dat de opgegevene vordering wel wat al te ſterk is; maar dit neemt niet weg, dat men uitgebreide kundigheden moet bezitten, om goed te kunnen *recenſeren*, dat is dan niet, na eene doodoppervlakkige lezing, eene *dito* beoordeeling op het papier te werpen, en zich van een werk luchtigjes af te maken, misſchien in zoo vele *minuten*, als het den Schrijver *dagen* gekost heeft.

PUBLIUS.

Dat ontken ik niet. De openbare boekbeoordeelaar moet ongetwijfeld eene grondige kennis bezitten van het vak van wetenſchap, waarin hij *recenſeert*; zonder dat kan zijn oordeel niet anders dan oppervlakkig zijn. Hij moet eene uitgebreide belezenheid hebben, om te kunnen onderſcheiden, welke denkbeelden oud en welke nieuw zijn, of, meer in het algemeen, in hoeverre de Schrijver een oorſpronkelijk werk hebbe geleverd. En toch zal de *Recenſent* met diepe geleerdheid en grondige wetenſchap alleen geene geſchiktheid hebben voor zijne taak. Ik heb geleerden gekend, die het in 't vak hunner ſtudie tot eene verbazende hoogte gebragt hadden, en die toch als *Recenſenten* vrij wat minder waren dan anderen, die niet het tiende gedeelte van hunne kundigheden bezaten.

CAJUS.

En welk is dat vereischte?

PUBLIUS.

Een zekere *kritiſche* blik; hoe zal ik het anders noemen? Een fijn en bovenal vlug oordeel; eene gemakkelijkheid, om zich in eenen kring van denkbeelden te verplaatſen, en daarin aanſtonds als te huis te zijn; een

zekere *tact*, moeijelijk, misſchien geheel niet aan te leeren; eene ſnelheid van bevatting, om het ware van het valſche als op den eerſten blik te kunnen onderſcheiden. Beter weet ik het al niet uit te drukken. Begrijpt gij mijne meening?

CAJUS.

Gij bedoelt dan ſcherpzinnigheid; want ik zou u in het geheel niet moeten kennen, om aan te nemen, dat gij aan zeker *mystiek*, donker gevoel in dezen meerdere waarde hechten zoudt, dan aan *ſolide* kennis en gezond verſtand. Echter ſchijnt mij uwe redenering het eerſte eenigzins ten koste van het laatſte te verheffen.

PUBLIUS.

In geenen deele. Maar om in ſtaat te zijn tot het leveren van eene goede *recenſie*, acht ik het niet genoeg, het werk naauwkeurig te hebben gelezen, des noods met de pen in de hand; de zaken, waarover het handelt, te kennen, en noch voor, noch tegen Schrijver en boek ingenomen te zijn. Dat alles moge eene geleerde boekbeoordeeling leveren, die van de diepe kennis des ſtellers getuigt — het ware ontbreekt er nog aan. Wilt gij een *Recenſent* kunnen zijn, gelijk ik hem mij voorſtel, dan moet gij eene gemakkelijkheid hebben, om ſnel en vlug tot den geest van uw boek door te dringen; gij moet u in den loop der denkbeelden van den Schrijver zonder moeite kunnen verplaatſen; gij moet, ter toetſing van zijnen arbeid, *kameleontisch*, om het zoo te zeggen, nu uit *uw*, dan uit *zijn* ſtandpunt de zaak kunnen beſchouwen. Dan kan men zien, dat gij uwen Schrijver niet ſlechts begrepen, maar dat gij hem doorgrond hebt. Bijkans zoudt gij in ſtaat zijn, het werk te vervolgen. Gij *identificeert* u met uwen *Auteur*. En dat doet gij vlot en vlug, zonder dat het u dagen peinzens kost. Zoo toegerust, brengt gij uwe *recenſie* ten papiere, zonder dat gij ééne pen behoeft aan ſtukken te knagen. Uw ſcherp oordeel, uw vlugge geest geeft u woorden, ſtijl, denkbeelden; en al ware het, dat gij geene bladzijde in haar geheel liet in het ganſche

werk — als de Schrijver een man is van gezond, onbeneveld verstand, en vrij van eigenliefde, dan kan hem uwe beoordeeling niet kwetsen, ook al overtuigt gij hem niet volkomen, want hij gevoelt, dat gij hem niet hebt willen beleedigen; dat gij geene aanmerkingen op zijn werk *gezocht* hebt, maar dat het u onmogelijk zou geweest zijn, een ander oordeel, of hetzelfde ook slechts anders, uit te brengen.

CAJUS.

Gij spreekt zeer aannemelijk, PUBLIUS; het ware wel te wenschen, dat er zoo meerdere *Recensenten* waren.

PUBLIUS.

Versta mij wél. Ik beweer niet, dat men geen onpartijdig, bevoegd *Recensent* zou kunnen zijn zonder hetgeen ik daar noemde: ik *recenseer* zelf, en gevoel levendig, hoeverre ik sta beneden den *Recensent*, dien ik u schetste, en toch worden mijne beoordeelingen doorgaans nog al goedgekeurd. Maar zoo zou, naar mijne overtuiging, een volmaakt *Recensent* moeten zijn.

CAJUS.

Gij toont, er hooge denkbeelden van te koesteren. Op zulk eene wijze zou een *Recensent* een *Genie* moeten wezen, en zijne beoordeelingen minder naar de studeerlamp rieken, dan anders wel eens het geval is.

PUBLIUS.

Uwe aanmerking brengt mij tot iets anders. De *tact*, waarvan ik sprak, wordt vooral eenigermate gevorderd bij elken beoordeelaar in een gemengd Tijdschrift.

CAJUS.

Ik zou gedacht hebben dáár het minste, omdat de menigte van uitkomende boeken, die zoodanig een Tijdschrift *recenseren* moet, kortheid gebiedt, en vele *recensiën* niet veel meer dan aankondigingen kunnen zijn.

PUBLIUS.

Maar *welke?* Welke boeken vorderen eene meer opzettelijke beoordeeling? Van welke behoort men een uitvoerig verslag te geven? Bij welke is het mededeelen eener proeve een volstrekt vereischte? Welke kan men

korter, op eene eenigzins *joviale* wijze behandelen? Welke hebben genoeg, als zij slechts aangekondigd worden?

CAJUS.

Hierover wil ik gaarne uwe denkbeelden eens hooren.

PUBLIUS.

Zulks tot in de bijzonderheden na te gaan, zou — niet ons te verre afleiden, want het behoort regtstreeks tot ons onderwerp, maar — zou ons al te lang ophouden. Van werken, die eene algemeen nuttige strekking hebben, welker kennis voor vele standen der maatschappij van onmiddellijk belang is, inzonderheid wanneer zij van eenige uitgebreidheid en kostbaarheid zullen worden, acht ik een min of meer breedvoerig verslag doorgaans noodig. Vlugschriften, gelegenheidsboekjes, stukjes van den dag behoeven — even als *doorgaans* vervolgwerken — slechts eene korte aanmelding, tenzij derzelver strekking eene opzettelijke toetsing volstrekt noodig maakt, om *of* eenige zaak aan te prijzen, *of* het lezend publiek te waarschuwen tegen stellingen, die ik voor verderfelijk meen te moeten houden. Een vertaald boek kan, het overige gelijk staande, met minder af, dan een oorspronkelijk. Aan een' aankomend' Schrijver, die onderrigt *wil* worden, zal doorgaans eene opzettelijke beoordeeling van zijn werk ook dán welkom zijn, wanneer hem meer dan weinige aanmerkingen gemaakt worden. Gedichten vorderen eene proeve. Doch in het algemeen moet juist die besprokene *tact* de keus beslissen. Verbeeld u eens eene breedvoerige *kritische* beschouwing van eenen alledaagschen, uit het *Hoogduitsch* vertaalden Roman! Zoo ook ten aanzien van den toon. Denk u eens eene luimige aankondiging van eenen bundel leerredenen!

CAJUS.

Dit laatste springt zoo duidelijk in de oogen, dat men niet veel smaak of *tact* behoeft te hebben, om het onvoegzame in te zien. Doch zoo is het niet met alles, en gij hebt het mij zeer duidelijk gemaakt, dat bij kennis ook oordeel en zekere gemakkelijkheid van begrip ko-

men moet tot eene goede *recensie*. Ik weet het ook niet beter te noemen, dan *tact*. De beoordeeling moet alzoo op eene aan het onderwerp evenredige wijze ingerigt zijn, en de blijken dragen van die *humaniteit* in den opsteller, welke men van elken beoefenaar der letteren verwachten mag.

PUBLIUS.

Dit laatste stem ik u in het algemeen insgelijks volkomen toe. En daartegen strijdt het nog niet, wanneer men, *of* onbekookte, *of* reeds duizendmaal wederlegde stellingen, vooral ten aanzien van gewigtige waarheden, neem eens godsdienstleer, wijsbegeerte, staatkunde, vindende voorgedragen, aan zijne verontwaardiging in eene warm geschrevene *recensie* lucht geeft; of wanneer men een hartig woord bezigt tegen iemand, die meermalen bewezen is een Schrijver van *prullaria* te wezen, en die echter, op nieuw optredende, verklaart zich aan geen „ geblaf van *Recensenten*" te zullen storen. Hier mag, meen ik, de snaar wel wat sterker aangespannen worden, schoon de goede smaak ook hier beter, dan duizend regelen, de grenzen aanwijst.

CAJUS.

Nu ja, met uwe *clausule* van goeden smaak brengt gij het al vrij ver: ik zou anders nog wel eens lust hebben, de schouders op te halen, en met luider stemme: *ne quid nimis!* te roepen. Evenwel vrees ik, dat alle uwe *exclamatiën* en *tirades* weinig zullen helpen. De Schrijver lacht er om, of wordt boos, en werpt u op nieuw de gewone scheldwoorden tegen uw gilde naar het hoofd.

PUBLIUS.

Ik geloof nog niet, dat dat lagchen veel verschilt van dat van iemand, die kiespijn heeft. En wat boos worden aangaat — ik zou kunnen zeggen: *qui se fâche a tort*. Maar alleen onverbeterlijke eigenwaan kan zoo spreken. De Schrijver, wien het waarlijk om onderrigt te doen is, zal doorgaans eene grondige, welgestelde *recensie* in dank aannemen en er zich naar rigten, meer

ſomtijds, dan hij ronduit zou willen erkennen. En wat het *publiek* betreft; goede *recenſiën* zijn van veelzijdig nut, gelijk ik ſtraks reeds met een woord zeide. Zoo wordt de boekenwereld nog eenigermate bevrijd van talloze prulſchriften; men weet nog eenigzins te kiezen tusſchen den zich eindeloos verdringenden kost b. v. voor leesgezelſchappen en leesbibliotheken, terwijl ook uit een letterkundig oogpunt de *recenſiën* haar nut hebben.

CAJUS.

Het eerſte ſchenk ik u, als gij mij het laatſte wat nader ontwikkelt.

PUBLIUS.

Gelijk de onwetendheid, hoog ingenomen met zichzelve, door dit middel tamelijk (ſchoon nog niet half genoeg) wordt teruggehouden van het overſtroomen met onrijpe herſenvruchten, zoo is het niet te betwijfelen, dat meermalen aankomende Schrijvers door de beoordeelingen van de eerſte hunner werken gezien hebben, wat zij tot hunne verdere vorming in het oog te houden en te vermijden hadden. Het zou althans ondankbaar zijn, indien velen dit niet wilden erkennen. Zulks te doen, en gegronde wenken in acht te nemen, houde ik voor vrij wat beter, dan bij de minſte aanmerking, met welke men niet ten volle inſtemt, een zuur gezigt te trekken, de alarmklok tegen de *Recenſenten* te luiden, en te ſchreeuwen, eer men geſlagen wordt. Uit dit oogpunt alzoo kan een *Recenſent* eenen weldadigen invloed uitoefenen op den bloei, zelfs eenigzins op den gang der letterkunde. Bemerkt hij, dat deze eene verkeerde rigting dreigt te nemen, dan is het zijn pligt, met ernst te waarſchuwen. Gelukt het hem niet, den inſluipenden wanſmaak onmiddellijk te beſtrijden, hij brengt den magtigen hefboom van het eigenbelang in beweging, wanneer hij de Uitgevers ſchroomvalliger maakt in het drukken van hetgeen niet ſchijnt *gegoûteerd* te wezen.

CAJUS.

En bepaalt zich daartoe, wat gij den hoogklinkenden naam geeft van letterkundig belang der *recenſiën?*

PUBLIUS.

Is het u niet genoeg? Laat er mij dan bijvoegen, dat *recensiën* eene uitnemende bouwstof opleveren voor de letterkundige geschiedenis. Wil men weten, wat in zeker tijdvak over de eene of andere kunst of wetenschap geschreven zij, dan heeft men toch waarlijk aan eene bloote *nomenclatuur* niet genoeg. Deze mag *titels* leeren kennen, daarbij blijft het. Alles lezen en bestuderen — een fraai *Utopia!* SALOMO klaagde, eeuwen vóór de uitvinding der Drukkunst, reeds over de veelheid van boeken; wat zou de *Prediker* in onzen tijd wel zeggen? Recensiën zijn het, die met het verlangde eenigzins bekend maken, en aanleiding genoeg geven, om, wat men voorts van bijzonder belang heeft leeren rekenen, opzettelijk na te slaan. Zoo herinner ik mij onder anderen, dat een man, wien het in de letterkunde, en allerminst in die van ons Vaderland, op verre na niet schemert, onze door en door kundige WILLEM DE CLERCQ, voor zijne prijsverhandeling *over den invloed der vreemde letterkunde op de onze* (een boek, tusschen twee haakjes, dat wel te weinig, maar nooit te veel kan gelezen worden) erkend heeft, vele hulp van de *recensiën* in de *Letteroefeningen* te hebben gehad (*).

CAJUS.

Zulke voorbeelden gelden voor duizend redeneringen. Maar, als uw gilde dan zulke nuttige werken doet, waarom stopt gij u dan in onkenbare mantels en doet zoo zorgvuldig een masker voor het gelaat?

PUBLIUS.

Om ons vrij te kunnen bewegen. Men moet de menschen nemen, gelijk zij zijn. En 't is nu eenmaal zoo, dat in ons land met duimen en vingers zou worden nagewezen, wie met zijnen naam *recenseerde*. Dat is *in abstracto* niet goed; maar verander het eens! Beter, dat de *Recensent anonym* schrijft, dan dat hij, door zich te noemen, zich aan spot en smaad blootstelt.

(*) Bladz. 288, aant. III.

CAJUS.

Mij dunkt toch, dat niets billijker is, dan dat hij, die de lusten heeft, ook de lasten hebbe.

PUBLIUS.

Met de lusten zit het zoo hoog niet. Letterkundige roem is er bitter weinig mede te koopen; en wat het voordeel aangaat, de naam is mij ontſchoten van den *Delvenaar*, die met dertig guldens een jaar kon rondſchieten; maar ook voor dien man zou het heele *recenſeren* nog eene ſobere kostwinning zijn geweest. (*)

CAJUS.

Mij dunkt dus, dat gij alleen ten gevalle der *publieke opinie* het nameloos *recenſeren* in uwe beſcherming neemt.

PUBLIUS.

Ook buiten deze. Wat doet de naam tot de zaak? De ganſche wensch van onderteekende boekbeoordeelingen gaat uit van de verkeerde onderſtelling, dat Schrijver en *Recenſent* meer of min in eene vijandelijke *poſitie* tegenover elkander ſtaan. Ik zeide reeds, dat die onderſtelling verkeerd is. Niemand heeft den Schrijver genoodzaakt, zich te noemen — niemand kan het van zijnen *Recenſent* vergen. Gelijk nergens, zoo hangt ook in de letterkundige wereld de waarheid niet af van den perſoon, die ze zegt. Het *publiek* heeft geen regt, er naar te vragen.

CAJUS.

Maar de Schrijver?

PUBLIUS.

Deze heeft het ganſche *publiek* tot *Recenſent*. Verkiest iemand zijn oordeel over 's mans werk onder woorden te brengen en openbaar te maken, dat is zijne zaak. De Schrijver gaf daartoe vrijheid, toen hij zijn geſchrift

(*) Men vatte dit niet *letterlijk* op. De Steller van dit Vertoog is te heusch om te ontkennen, dat wie op eenigzins vasten voet bijdragen aan een goed Tijdſchrift levert, zijnen arbeid ook naar verdienſte erkent ziet. Hij beweert ſlechts, en dit ſtemt de Redactie gaarne toe, dat de lusten van het *recenſeren* de lasten niet opwegen. *Red.*

in het licht zond. Ik zou u voorbeelden genoeg kunnen bijbrengen, dat het zelfs *raadzaam* is, dat de boekbeoordeelingen nameloos worden in het licht gezonden; maar — *nomina ſunt odioſa.*

CAJUS.

Heb ik dan, als Schrijver, geen regt, om van u te vorderen, dat gij toont, *bevoegd* te zijn, door kunde en onpartijdigheid, om mij te *recenſeren?*

PUBLIUS.

Mijn goede CAJUS! Als mijne *recenſie* dat niet bewijst, hoe zal het dan mijn naam? Ik heb misſchien zelf nooit een werk in het licht gegeven. Waaraan zult gij mijne bevoegdheid toetſen? Aan mijne *recenſie;* aan niets anders. Ook moet gij niet vergeten, dat het, juist door mijne onbekendheid, u te gemakkelijker moet vallen, het *publiek* te overtuigen, wanneer ik getracht mogt hebben, hetzelve onwaarheden op de mouw te ſpelden.

CAJUS.

Nu, als gij de denkbeelden, die gij over het *recenſeren* hebt geuit, in *praktijk* brengt, is mij uw naam vrij onverſchillig.

PUBLIUS.

Dat hoop ik altijd te doen.

De ſteller van het bovenſtaande geſprek is niet dwaas genoeg, om het voor meer dan losſe denkbeelden te houden over een veel beſproken, en zulks ook waardig, onderwerp. Hij *recenſeert* in dit Tijdſchrift, en doet dit ſedert eenige jaren, zoo hij gelooft, niet zonder eenige goedkeuring. Hij wil niemand beleedigen, niemand beneden zich ſtellen. Integendeel, vele medewerkers, ook aan andere Tijdſchriften, ſtelt hij gaarne boven zich. Hij verheugt zich over het goede, dat, over het algemeen, te dezen in ons land gevonden wordt, meer misſchien dan elders, waar men elke boekbeoordeeling *of* onderteekent, *of* met een kenbaar merk voorziet, en

wenscht hartelijk, dat de denkbeelden van PUBLIUS ſteeds — en meer en meer — mogen in het oog gehouden worden. Het is der moeite waardig, een kort, maar geestig ſtukje, *over de politie der letterkundige wereld*, na te ſlaan. Men vindt het in dit Tijdſchrift voor 1822, *Mengelw.* bladz. 75.

RUSSISCHE ZEDEN EN GEWOONTEN, GESCHETST DOOR LINA REINHARDT.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 399.)

De Woonverblijven.

Van de hutten der armere klasſe hebben wij hierboven reeds geſproken. Zij bieden, behalve de eenige, bewoonbare, niet bevloerde ſtoof of kagchelkamer, de daarin geplaatſte ſlaapbank, de vier familietafels, de groote, in de gedaante van eenen bakkersoven gebouwde kagchel, eenige heiligenbeelden en hangende wiegen, volſtrekt niets, dat opmerking verdienen kan, of het moest de dikke rookwolk wezen, die de lage kamerruimte meer dan half vervult. Zelden wordt in zoodanige hutten een ſchoorſteen gezien: de rook moet zelf zich eene opening zoeken. De venſters, door welke hij zulk eenen uitgang tracht te vinden, zijn ſmalle, tusſchen de balken open gelatene plekjes, gevuld met eene eenige, reeds voorlang als tot het waarnemen eener zonsverduistering behoorlijk berookte glasruit, of wel met lappen toegeſtopt, die in geval van nood er uitgenomen kunnen worden, om den dwalm naar buiten te laten. In kleur gelijken zoodanige hutten naar die, welke men in de dennebosſchen tot bereiding van harst en zwartſel opgeſlagen vindt.

Laat ons nu het huis van een' gegoeden, ja in zijne ſoort rijken boer, al is hij dan ook lijfeigen, betreden. In de eerſte plaats merken wij op, dat het aanzienlijkſte gedeelte daarvan naar de opene binnenruimte gekeerd is. Men kan zien, dat de bewoner gepoogd heeft, zijnen

welſtand zoo veel mogelijk voor, het oog der voorbijgangers te verbergen. 't Was het gevoel der ſlavernij, welk hem deze handelwijze ingegeven heeft. Hij wil arm ſchijnen, om zich over zijnen ondergeſchikten toeſtand niet te moeten ſchamen; of wel hij vreest, door het aan den dag leggen zijner gegoedheid, zich zwaardere heerendienst op den hals te laden.

In vrije dorpen ziet men de gevels der huizen naar de wegzijde gekeerd, met houtſnijwerk verſierd en van bontgeſchilderde venſterluiken voorzien. Niet aldus op plaatſen, waar de lijfeigenſchap nog niet opgeheven is. Zij drukt haren ſtempel op menſchen en woningen. Eene hooge omtuining omgeeft de boerenwerf, ja zelfs den naar den weg gekeerden wand van het huis. Breede afdakken loopen de werf in het rond. Alle huisdieren kiezen naar welgevallen onder dezelve hunne plaats. Niet een eenig derzelven is vastgebonden, maar ook niet een eenig, het gevogelte uitgezonderd, vertoont de behagelijke ſporen van menſchelijke zorg, of van eenige door deze verkregene beſchaving. Integendeel ſchijnen de *Rusſiſche* huisdieren, door in aanraking met den mensch gekomen te zijn, van hunne oorſpronkelijke ſchoonheid verloren te hebben. Het wilde paard, de buffel, de wilde geit zijn geheel andere wezens, dan deze misgroeide, ongehavende vertegenwoordigers hunner geſlachten. Vreesſelijk, ja ontzettend is het gezigt der varkens, die in grooten getale in de dorpen rondloopen; gewoonlijk zijn zij zoo rood als vosſen. De *Rus* gebruikt, om dit tusſchenbeiden te zeggen, blootelijk hun vleesch tot ſpijs, werpt al het overige, waarvan de kunstvlijt der andere natiën partij weet te trekken, als nutteloos weg, en brandt de borſtels af, zonder ze uit te trekken of weg te ſchrapen. — Nog ziet men op elke boerenwerf een klein, op zichzelf ſtaand huis, hetwelk men geneigd zou zijn voor eenen ſtal der hier boven vermelde dieren te houden; maar het bevat den jaarlijkſchen voorraad aan boekweitengort, welke de geliefkoosde ſpijs en het dagelijkſche tafelgeregt der *Rusſen* is.

Als wij ons nu tot het woonhuis keeren, zoo zien wij een op zuilen rustend uitſtek, waaronder banken om te zitten geplaatst zijn. Het huis zelf binnengetreden zijnde, ontmoeten wij in de eerſte plaats eenen trog, over welken een aarden vat, in gedaante als een trekpot met twee tuiten, opgehangen is. Dit is de waschtoeſtel voor geheel het huisgezin. Elk, die zich van denzelven bedient, neemt uit een dier tuiten een mondvol water, ſpuwt dit in zijne holle handen, en wascht eerst deze, dan zijn gezigt. Het afdroogen laat hij aan lucht en zon over, offchoon in de familiekamer, boven den tusſchen de twee venſters aangebragten kleinen ſpiegel, een lange, aan beide de zijden rijk geſtikte handdoek hangt.

Gewoonlijk vindt men ter regter en linker zijde van de huisdeur kamers. In eene daarvan zijn de weefgetouwen der vrouwen, benevens al het overige daartoe noodige gereedſchap, geplaatst; ook is daar de kook- of baköven. Het tegenoverliggende vertrek zou men, in vergelijking met dit eerſte, de pronkkamer kunnen noemen. De kagchel is uit bonte tigchelſteenen opgebouwd; eene rij van heiligenbeelden bekleedt den muur, die tegenover de deur is, en voor dezelve hangt eene ſierlijke lamp. Men ziet er een glazen kastje met beſchilderd en verguld porſelein. Nevens de kagchel ſtaat de groote theemachine (*ſamovar*, dat is zelfkoker, genaamd); zij is van geel koper, en heeft niet zelden de grootte van eene kleine kagchel, gelijk dezelve in ſommige ſtreken van *Duitschland* gebruikelijk zijn, maar is door de werking van het overkokende water zoodanig met ſpaanschgroen bedekt, dat zij meer vrees dan vertrouwen inboezemt. Aan vergiftiging door onzindelijkheid of veronachtzaming van dien aard gelooft de *Rus* niet. Gebeurt er iets zoodanigs, dan denkt hij, het is Gods wil, waartegen toch niets te doen is. Naast deze kamer is er nog eene, waar geſtookt kan worden, en waarin minst genomen één hoog opgeſtapeld bed ſtaat. Dit is gewoonlijk een pronkſtuk, met rood en blaauw geſtikte beddelakens, dekens en zoo vele, al kleiner en

kleiner wordende kusſens voorzien, dat zij zich tot aan de zoldering der kamer verheffen; het ligt daar onaangeroerd en is ſlechts een getuige van den vederen-rijkdom der bezitters. Deze ſlapen liever, even als hunne armere landslieden, op de ſlaapbank in het woonvertrek, of kiezen de breede oppervlakte der geweldig groote kagchel tot rustplaats. Ook ſomtijds wel over dag ziet men de moeder met de jongſte kinderen, als Godheden van den *Olimp*, van deze warme legerſtede naar beneden kijken. Aan wolken om hun ten troon te dienen, te weten aan kusſens en peuluwen, welke zij mede naar boven nemen, ontbreekt het niet.

De weefgetouwen, aan welke de vrouwen ſlechts des zomers arbeiden, zijn, even als hunne rijtuigen, geheel zonder ijzer ineengevoegd. Het linnen, 't welk zij daarop weven, is ſchaars drie kwart el breed. Het garen, tot dit weefſel noodig, ſpinnen zij van vlas of hennep des winters met het ſpinrokken. Zij wikkelen het vervolgens op groote kluwens, van welke zij het regtſtreeks zonder verdere voorbereiding verweven. Daarom is ook het *Rusſiſche* linnen zoo weinig duurzaam; wat uit hetzelve gemaakt wordt en in gebruik komt, houdt het zelden langer uit dan van het eene jaar tot het andere.

Sloten zijn zeldzaam, en ook aan de deuren dezer betere huizen niet te vinden. Eene houten klink, die met een touwtje opgetrokken wordt, bekleedt er de plaats van. In dorpen, door welke een drok bereden reisweg loopt, is bijna ieder huis eene herberg; dat is te zeggen in elk derzelven kan men voor geld logies bekomen. Laat zich des avonds eene reiskoets, of meer dan eene (want men reist gaarne bij karavanen) hooren, zoo ſchieten, als blaffende honden, uit alle deuren mannen en vrouwen naar buiten. Er verheft zich een algemeene kreet van elkander overſchreeuwende ſtemmen: „Komt bij mij, bij mij! Ik heb de mooiſte kamer, de beste haver, het theewater kookt bij mij reeds!" enz. De reiziger doet wèl, als hij zich door dit geſchreeuw niet uit den hoek zijner koets of van de kusſens zijner *pritsch-*

ka laat weglokken; het zou hem toch niets baten, want hier beslist de stem van den voerman. Deze, nadat hij een tijdlang bedaard geluisterd heeft, heft zich langzaam van zijnen zetel, en stapt naar een der huizen, om de zoo hoog geprezen haver te bezigtigen. De kist, waarin deze besloten is, bevindt zich buitenshuis, ja op den weg zelf. De deugd van dit paardenvoeder beslist over het lot van den reiziger. Betreedt deze nu eindelijk de zoo geroemde kamer, dan ontmoet zijn verschrikte blik een' vlammenden, zwarten rook uitgevenden spaan, die in een' midden in het vertrek geplanten stok ingeklemd is. Een man of jongen, de wachter dier duister brandende vlam, zit er nevens, want de snel zich vormende kool moet gedurig afgesnoten en de ras verteerde spaan door een' nieuwen vervangen worden. Langs de wanden in het rond zitten de vrouwen en spinnen. De onbruikbare draden vlas of hennep werpen zij op den grond; daarheen werpt de hoeder der vlam ook het dikwerf nog gloeijende verkoolsel van zijn' lichtspaan. Dit ziende, kan de vreemdeling de vrees niet van zich weren, dat hij, den nacht in het hem aangeprezene, slechts door een houten beschot van het overige gescheiden slaapvertrek doorbrengende, met geheel het huisje eene prooi der vlammen kan worden. Hij verkiest dus, nadat hij zich aan de heete bron van den theeketel verwarmd heeft, binnen zijn rijtuig terug te wijken. Dit is reeds onder het afdak gebragt. De huisdieren, daardoor in hunne rust gestoord, geraken in beweging en omringen het vreemde voorwerp. De kalkoen, de fiere huishaan, die gaarne hoog zitten, maken van de onverhoopt zich aanbiedende gelegenheid gebruik; zij nemen op het verhemelte plaats. Het varken kiest onder het lage rijtuig zijne legerstede. De geit bemint bovendien de nabijheid van den mensch, en zoekt nieuwsgierig den aangekomene op. De paarden, die hem herwaarts gesleept hebben, staan nabij den disselboom, van welken men hen losgemaakt heeft, en stooten van tijd tot tijd tegen denzelven; hun menner

ligt vertrouwelijk in hun midden en ſlaapt hoorbaar. Houdt het ongewone van zulk eene buurſchap den reiziger niet wakker, zoo wordt hij zeker door de bewegingen der boven en onder hem ſlapenden mede in ſlaap gewiegd. Hierbij behoeft hij niet te vreezen het uur van het vroegtijdige vertrek te zullen verſlapen. Het wiekengeklap, het ſchelle morgenlied van den boven hem troonenden wachter wekt hem onmisbaar tegen den aankomenden dageraad. In weinig oogenblikken is alles rondom hem in beweging, en hij verwondert zich, het huisje, waarin hij met eene vernielende hoofdſtof zoo onachtzaam heeft zien omgaan, nog onverlet voor hem te zien ſtaan.

Met dat alles zijn branden in de *Rusſiſche* dorpen niets zeldzaams. Of zij verre voortſlaan, of niet, hangt eeniglijk van den wind af. Wat, te rekenen van het huis, waar de brand ontſtaat, beneden den wind ligt, is reddeloos verloren. De *Rus* acht het eene inbreuk op het raadsbeſluit van God te zijn, wanneer hij eenen uitgeborſten brand te keer gaat; want ook blind vertrouwen is de bron zijner achteloosheid. Waar ſlechts ooit *Rusſiſche* krijgslieden, ten tijde van den bevrijdingsoorlog, verſchenen zijn, weet men gewis nog te verhalen, hoe men, met niet geringen angst, ſtukken brandende ſmeerkaars aan de wanden der huizen, ja zelfs der ſtallen, gekleefd vond. Op deze wijs verſchaft zich de *Rus* overal een' geïmproviſeerden kandelaar of blaker.

Wanneer een dorp in brand ſtaat, ſlepen, wel is waar, de mans alwat roerbaar is uit de bedreigde huizen en jagen ook het vee naar buiten; maar menigmaal hebben zij daartoe bezwaarlijk den tijd; de ruige ſtroodaken, het uitgedroogde balkwerk vatten in een oogenblik vlam. De vrije dochter der natuur, echter, wordt in haren loop niet geſtuit, maar men vergenoegt zich met haar het onheil te verwijten, 't welk zij aanregt. „Waarom doet gij mij dit?" vragen, op een' zingenden klaagtoon, de rondom ſtaande vrouwen aan het noodlot, aan God, of aan het ontketende element. „Deze hut had mijn

vader gebouwd; zoo en zoo veel jaren heeft hij er in gewoond. Waarom ontneemt gij ze ons? Wat hebben wij u dan toch gedaan?" Verbrandt hun huisraad of zelfgesponnen linnen, zoo vertellen zij deszelfs levensgeschiedenis, en berekenen het ellental in het aanschijn van het vuur, dat dit hun goed verteert. Het is niet de hut zelve, want deze wordt, met hulp van den landheer, weldra weder opgebouwd, maar de zoete gewoonte, om in haar, zoo als zij was, te leven, die zij beklagen.

De openbare badstoof is in ieder *Russisch* dorp den vreemdeling, vóór dat hij hare bestemming kent, een voorwerp van schrik. Aan den oever van een' waterplas of riviertje ziet hij een gebouw staan, dat uit alle reten en voegen dampt en rookt. Angstig hecht zijn blik zich er aan; hij verwacht elk oogenblik de helle vlammen naar buiten te zien slaan. In plaats daarvan wordt hij weldra een naakt mensch gewaar, die, rood als een gekookte kreeft, uit de deur rolt, zich in het nabijzijnde water werpt en onderduikt. Welgemoed verschijnt hij spoedig weder aan de oppervlakte, en keert, na eene korte wijl, andermaal in het zweetbad terug. Hoogst zonderling, zoo dat men het naauwelijks gelooven zou, is daarbij het voorkomen der vrouwen, die zelfs onder het baden hare mutsen met gouden boordsel niet afleggen. Men ziet haar menigmaal, met kleine kinderen op de armen, tot aan den hals in het water rondkuijeren, schertsen en zingen. Deze wandelende, bemutste hoofden zijn, daar het troebele water de ligchamen verbergt, allerkluchtigst om te zien.

Handel.

In vele dorpen wordt des zondags markt gehouden. Zulk een dorp heeft steeds een' kleinen *bazar*, dat is ettelijke steenen winkelkramen, waarin de kooplieden hunne waren uitstallen. Kramers uit de naburige stadjes bieden er menigerhande kleine weelde-artikelen te koop, linten, kralen, blinkende steentjes, helkleurige doeken,

kortom allerlei voorwerpen, die de begeerte van vrouwen en meisjes gaande maken. De man wendt zich naar die kramen, waar lompe, grof gewerkte laarzen, dikke lederen wanten, hooge mutſen en hoeden, zweepen, touwen enz. hem aanlokken. Als bijen omgonzen kinderzwermen de tafeltjes, waarop honigkoeken of ſlechte, halfbedorvene vruchten opgeſtapeld liggen. Met honig aaneengebakkene papaver- of hennepzaden, ook opgekookte erwten, ſmaken den begeerlijken *Rus*, die uiterst gaarne ſnoept, regt lekker. Wie overigens iets te verkoopen of te verruilen heeft, draagt het onder den arm rond. Men ziet er geſlagte ſpeenvarkens, hoenders, kalkoenen, en koopt die voor zeer geringe prijzen; gelijk dan over het algemeen vleesch en gevogelte in de binnenlanden zoo goed als niets kost. Eene vette gans, een geweldig groote kalkoenſche haan is met zeventig tot negentig *kopeken* (ongeveer een gulden Hollandsch) goed betaald. De duif is in *Rusland* zeldzaam, en wordt, daar de Heilige Geest onder hare gedaante afgebeeld is, als deszelfs zinnebeeld vereerd. Ondanks deze ſparing en zorg vermenigvuldigt zij zich ſlechts tragelijk; de talrijke heerlegers van raven, die huizen en velden bedekken, vernielen misſchien het broedſel der vreedzame duif. — Het bonte gewemel der zondagsmarkt loopt echter reeds met de helft van den dag ten einde. Koopers en verkoopers hebben hunne kleine wagens in de nabijheid gehouden en in eenen kring gezet, binnen welken de paarden beſloten zijn.

Merkwaardig zijn de punten, waar jaarlijks eene ſoort van kermis of koopmarkt gehouden wordt. Buiten dien tijd zijn het ſchaarsbewoonde, doodſche plaatſen, met half vervallene, doorzigtige huizen, in welke ſlechts gedurende den kermistijd deuren en venſters ingehangen worden. De nabijheid van eenig klooster, eene daaraan verbondene gebeurtenis, heeft gemelde plaatſen gewoonlijk die beſtemming gegeven.

Dit is onder anderen het geval met de aanzienlijke koopmarkt, welke in het Gouvernement *Kursk* nabij

deszelfs hoofdſtad gehouden wordt. *Karenoe* heet het plaatsje, hetwelk daardoor alle jaren verlevendigd wordt. Alhier vond onder het kruidenzoeken een monnik het heiligenbeeld, 't welk tot den bouw des kloosters aanleiding gaf. Het beeld zelf wordt te *Kursk* bij de ordesbroeders bewaard, tot welken ook de gelukkige vinder behoorde; maar jaarlijks droeg en draagt men het nog, onder een talrijk geleide, naar de plaats, waar het ontdekt werd. Maar al te gaarne ſluit zich de handel aan kerkelijke plegtigheden; zoo ontſtond de jaarmarkt, en heeft in den loop des tijds gedurig toegenomen.

Daar aan gemeld beeld de wonderdadigſte genadewerkingen toegeſchreven worden, ja daar men beweert, dat een eenige blik op hetzelve toereikend is om geheel eenen levensloop gelukkig te maken, zoo gaat de toeloop dergenen, die het op deszelfs zomerreis ontmoeten willen, alle beſchrijving te boven. Van achthonderd, ja duizend werſten in het rond ſtroomen bedevaartgangers derwaarts. Hoe demoediger de pelgrim of de pelgrimme is, des te goedgunſtiger zal het beeld hun zijn. Derhalve ziet men vrouwen, die de reis in eigen rijtuig en met bedienden omgeven zouden kunnen afleggen, onder den hoop der pelgrims in een grof linnen gewaad te voet gaan.

Desniettemin ſpreidt, nevens al die ſchijnbare eenvoudigheid, de uitgezochtſte weelde zich ten toon. Wat *Frankrijk*, *Engeland*, *China* en *Indië* kunnen aanbieden, is daar in groote hoopen opeengeſtapeld, in nog grootere hoeveelheid zijn het de voortbrengſelen van het land. IJdelheid, zucht naar tooi en naar vermaken vinden er ruimſchoots hunne rekening; geloof of bijgeloof reikt haar de hand. De ter plaatſe, waar het wonderbeeld gevonden is, ontſprongene bron is met metſelwerk omvat, en over dezelve is eene kapel gebouwd. Aan het water worden vele heilzame krachten toegeſchreven. Niemand, die de markt bezocht heeft, vertrekt, zonder eenen kleinen voorraad van hetzelve mede te nemen. Hij bekomt het echter niet voor niet, maar moet het koopen; uit deze ſoort van belasting trekt het klooster zijne inkomſten. Voor de oogen van den monnik, die aan de bron wacht houdt, wordt dit geld in het bekken geworpen, waarin het water zich verzamelt. Men zegt, dat er menigmaal acht- tot tienduizend roebels aan goud, zilver en koper in bijeen liggen. De arme, die zich ook zelfs geen *kopek* weet te verſchaffen, om het zegenrijke water te koopen, vangt het bij de uit-

ſtrooming van het bekken op, wanneer het reeds al de de daarin geworpene geldſtukken afgeſpoeld heeft.

Het getal huizen van het kleine dorp reikt bij lange niet toe, om de derwaarts ſtroomende menigte te bevatten. Het grootſte gedeelte daarvan brengt de nachten in de open lucht of onder de kleine rijtuigen door, die een' uitgeſtrekten wagenburg vormen. De rijke huurt, voor twee of drie dagen verblijfs, eene dier half verzonkene, met deuren en venſters ſlechts proviſioneel voorziene en meestal onbevloerde hutten, tegen ongehoord hooge prijzen. — Het eigenaardigst van deze jaarmarkt is misſchien de klokkenhandel. Klokken van alle kaliber worden in onbedenkelijke menigte derwaarts gebragt en aan ſterke ſtellaadjen opgehangen. Klokkenklanken behooren onder de meest ſtreelende geluiden voor het oor van den *Rus*. Op hooge feesttijden worden zij, in dorpen zoo wel als in ſteden, zonder de geringſte tusſchenpoos, dag en nacht geluid. Nadert te *Karenoe* de procesſie met het beeld, zoo worden al de ter markt gebragte klokken in beweging gezet. Wie alsdan in de nabijheid van de klokkenmarkt is, loopt gevaar zijn gehoor te verliezen.

Volksvermaken en Volksgeloof. Ouderdom, Dood en Begrafenis.

De *Rus* is beleefd en vriendelijk van aard; hij is dit zelfs jegens de hem dienende dieren. Wil hij zijne kleine paardjes aandrijven, zoo geeft hij hun de zoetſte namen. In den nuchteren toeſtand hoort men hem bijna nimmer ſchelden of vloeken. Ook het leelijkſte meisje zal hij zelden anders dan *mijne ſchoonſte* noemen. Voor den ouderdom heeft hij bijvoegelijke woorden, die zijne achting jegens denzelven te kennen geven; *eerwaardige grijsaard*, *lief moedertje*, of *oudje*, zijn de gebruikelijkſte. *Genadige heer* of *genadige vrouw* noemt hij alle vreemden. Wel is waar legt men aan ſommige ſtreken te last, dat vreemdelingen, die de landstaal nog niet verſtaan, er niet reizen kunnen, zonder gevaar te loopen van beroofd en doodgeſlagen te worden; dat het gevoelen er heerscht, dat ettelijke aan hun heiligenbeeld of aan de kerk vereerde waskaarſen de kracht hebben, ook zelfs eenen moordenaar te ontzondigen. Het ontbreekt niet aan voorbeelden, welke de gegrondheid dezer beſchuldiging ſtaven; maar zij worden dagelijks zeldzamer. Integendeel is over het algemeen ook de geringſte *Rus* dienstvaardig en onderdanig jegens

buitenlanders. De woorden, welke hij, die de taal nog eerst ſtamelend ſpreekt, poogt uit te brengen, worden als 't ware geraden en hem in den mond gelegd. Het kleinſte verzoek draagt de *Rus* met vele buigingen voor; menigmaal werpt hij zich op den grond, en kust den genen, dien hij aanſpreekt, de voeten; voor het geringſte geſchenk dankt hij op het demoedigst. Tot alle dienſten is hij bereid; alleenlijk moet men ze niet oogenblikkelijk van hem verlangen. Zucht tot orde is hem moeijelijk aan te leeren, en nog minder gaarne laat hij zich tot werkzaamheden van uiteenloopenden aard gebruiken. Het is hem genoeg, als hij door oefening en gewoonte den ſlag van éénen arbeid verkregen heeft. Wil men bekwaamheid in velerlei vakken door het voorbeeld van andere natiën bij hem aanprijzen, zoo beweert hij, dat deze met beteren aanleg dan hij geboren worden. Desniettemin heeft hij gaven en bekwaamheid tot alles; zijne aangeboren vadzigheid alleen belet hem, van zijne vatbaarheid gebruik te maken. Deze is het ook, gelijk wij reeds gezegd hebben, die hem belet, zijne ſtuk geraakte kleederen te verſtellen. Alles, wat hij, van het hoofd tot de voeten, aanheeft, valt hem ſtukswijs van het lijf, tot dat hij eindelijk gedwongen is, de overblijvende lappen weg te werpen.

Muzijk en gezang zijn zijne vreugd, offchoon hij in beide zich ſlechts in en naar weinige toonen beweegt. Zijne vierſnarige citer (*balalaika*) vermaakt hem uren lang in eene en dezelfde melodie. Zijne gezangen ſluit hij bijna altijd in halve toonen. Door gezang ſpoort hij zijne paarden tot ſneller loopen aan.

Beide ſekſen hebben verſchillende ſoorten van vermakelijkheden, en zijn daarbij menigmaal van elkander afgezonderd. Wanneer de jonge man aan den zoom eener weide, of tegen den deurſtijl zijner hut geleund, zijne *balalaika* laat klinken, houden de meisjes eenen rijendans door het dorp. Dit gebeurt vooral op feestdagen en het meest op het paaschfeest. Zijn zij in geen genoegzaam getal, om, elkander bij de hand houdende, de breede ſtraat te beſlaan, zoo vullen zij de ledige tusſchenruimte met doeken, welke zij twee aan twee vasthouden. Wie haar ontmoet, moet den doorgang voor eenige *kopeken* koopen. Op paaschtijd houden zij hem roodgekleurde eijeren te gemoet; hij haalt er een dergelijk uit den zak; beide worden tegen elkander geſtooten; dat, hetwelk breekt, wordt de buit des overwinnaars: list doet hierbij val-

ſche eijeren van onverbrekelijke ſtof uitvinden, en er dus eene menigte werkelijke veroveren.

Alle hunne vreugden ſchijnen echter, daarin gelijk aan hun land, zonder eenig uitſtekend hoogtepunt, plat en vlak voorbij te gaan. Nimmer ziet men hen door eenigen bijzonderen lust bewogen. Hun hoogſte genot ſchijnen zij nog, even als het voor meer omvattend zinnenleven ongevoelige kind, in datgene te vinden, wat hunne ſmaakzenuwen prikkelt. Met dat al is ook hetgene zij aan dit zintuig bieden kunnen hoogst armelijk en voor fijner geſtemde verhemelten niet zelden walgelijk. Alle olieachtige vruchten zijn hun lekkernijen. Gaarne dragen zij een handvol hennepzaden bij zich, welke zij van lieverlede opeten.

De boterweek, dat is de eerſte der zevenweekſche vasten vóór Paſchen, is een licht punt van hun leven, hoezeer zij hun reeds eenige ontberingen voorſchrijft. Slechts boter, melk en eijeren, maar geene vleeschſpijzen, zijn nog geoorloofd. Na deze week van lekker leven vervangt in hutten en huizen olie de plaats der boter. De rijke, welke buitendien de verordeningen der kerk op velerlei wijzen weet te ontduiken, verſchaft zich de fijnſte olieſoorten; het volk heeft geene andere dan hennepolie. Deze gebruikt het dan ook in zoo groote mate, dat men beweert, dat, in den langen vastentijd, zijn vel er eene groenachtige tint van krijgt. In de boterweek zwelgt ieder nog in dierlijk vet. Verbazend is het getal der pannekoeken, *plini* geheeten, welke gedurende deze dagen in geheel *Rusland* gebakken worden. Rijk en arm eet dezelve van den vroegen ochtend tot laat in den nacht. Zij worden uit boekweitenmeel, melk en eijeren bereid en rijkelijk met boter overgoten. De rijke beſtrijkt ze nog daarenboven met kaviaar. Op de dorpen loopen vrouwen en meisjes in groote drokte met hoog opgeſtapelde ſchotels van dit gebak heen en weder, om daarvan aan hare bekenden te brengen. Elke harer vleit zich, de beste bereiding te verſtaan; er zijn echter eenige meesters in de kunst. Zoodanig een was de koetſier van zeker groot heer, en daarom trad deze ook gaarne, door vele gasten omgeven, in het huisje van zijnen bediende. De rosſenmenner ſtond dan, met den wijden *kaftan* opgeſlagen, eene witte ſchort daarover gebonden, en het gloeijende gezigt hoogrood van uit den langen baard ſchitterende, voor de heete kagchel, en bakte zoo vlijtig bij kon. Midden in de ruime

bergplaats, waar paardentuigen en dekkleeden opgehangen zijn, was de tafel aangeregt. Men kon zich verbeeld hebben in eene ridderzaal te zijn, waar aan muren en zuilen afgelegde wapenſtukken in het rond hingen..

De voor ieder dorp opgerigte ſchommels zijn gedurende deze week in aanhoudende beweging. Ook zijn er om dezen tijd des jaars nog natuurlijke ijsbergen, van welke eene drokke menigte onder vrolijk getier naar beneden glijdt. In de ſteden worden, gelijk bekend is, groote toebereidſelen tot deze dolle week gemaakt. Het groote, onoverzienbare *Izaksplein* te *Petersburg* is alsdan met ſtellaadjen overdekt, die tot verlustiging van het volk moeten dienen. Kleine tooneelen, carrousſels, Rusſiſche bergen, ſchommels van allen aard worden er opgerigt. Reeds eene maand te voren begint men dit lustperk, hetwelk ſlechts eene eenige week moet dienen, op te bouwen. De oprigters van kramen en tenten betalen zware huur, zoo voor den grond als voor het hout, hetwelk zij behoeven. Eene menigte werkvolk arbeidt er aan. Wel is waar, beſtaan die ſtellaadjen ſlechts uit ligt balk- en bindwerk met daarop geſpijkerde planken, doch poogt men daaraan van buiten de ſierlijkſte gedaante te geven. Nu eens verbeelden zij Gothiſche kerken, dan Chineſche tempels, dan weder kasteelen met eene menigte torentjes. Al die gebouwen zijn, naar gelange van hetgeen zij beteekenen moeten, eigenaardig beſchilderd. In deze kortſtondige ſchouwburgen kosten de plaatſen de helft van hetgeen, waarop de entrée van zulke voorſtellingen op andere tijden te ſtaan komt. Alle vertooningen, paardenrijders- of koordendanſersoefeningen, goochelaarskunſten en vuurwerken, beginnen met de eerſte uren van den dag en herhalen zich tot middernacht toe. Ook in alle grootere ſchouwburgen volgt, gedurende dezen tijd, de eene voorſtelling onafgebroken op de andere; bij elke derzelve kunnen de ruime zalen de kijkgrage menigte ter naauwernood bevatten.

In eene dier houten tenten op de *Izaksplaats* was het, dat, op den eerſten dag der boterweek van het jaar 1836, bijna vijfhonderd menſchen verſtikten en verbrandden. Hoe verderfelijk de weldaad der wetten bij al te letterlijke en ſlaafſche inachtneming worden kan, bleek in dit geval. Verſcheidene toegeſnelde timmerlieden ſtonden klaar, om de wanden door te ſlaan, en op deze wijze aan de daarin opgeſlotene ongelukkigen lucht en uitkomst te verſchaffen;

maar volgens de *Russische* wet mag niemand de hand aan een brandend gebouw leggen, dan de beambten bij het bluschwezen. Hoe voortreffelijk nu de bluschinrigtingen te *Petersburg* ook zijn, kwamen zij ditmaal toch te laat, om aan velen het leven te redden. De hulpvaardige timmerlieden werden, toen het nog tijd was, door de militairen streng teruggewezen, en het vreesfelijke hulpgeschreeuw der slagtoffers was reeds verstomd, toen de officiële redders aankwamen!

Bijna zou men de, na deze dolle week, als door eenen tooverslag ontstaande stilte ook eene soort van vermaak kunnen noemen, hetwelk de belijders der Oostersche Godsdienstleer met die eener Westersche gemeen hebben. De plotseling begonnen strenge vasten, met het daaraan verbonden geloof in het verdienstelijke dier onthouding, het ijlen naar kerken en biechtstoelen, het bewustzijn van geboete en vergevene schuld, verschaft een gevoel, hetwelk te na aan vreugde verwant is, dan dat men er deze niet zelve in zou vinden. Na de nu volgende zeven strenge weken komt er daarenboven weder eene van zwelgerij, die als een nieuw begin van het leven met al deszelfs genietingen beschouwd kan worden. Deze genietingen worden reeds vooruit door vermeerderend ontberen verhoogd. De echt gemoedelijke *Rus* nuttigt, in de laatste week vóór Paschen, in het geheel geene warme spijs meer. Zuurkool, gezouten agurken en raauwe uijen vormen uitsluitend zijn voedsel. Van den goeden vrijdag af ontzegt hij zich ook deze, en neemt niets meer tot zich vóór den eersten paaschdag ten twaalf ure. Eerst nadat hij alsdan ter kerke geweest is, en de door hem derwaarts medegenomene spijzen, aan welke hij zich verkwikken wil, door den priester gezegend zijn geworden, proeft hij er van, dat is te zeggen hij bezigt ze in overmaat. Bij eene gemoedelijke dienstmaagd, die onder deze wijs van vasten bijna bezweek, putte ik eens, uit medelijden, alle beweegredenen, welke ik bedenken kon, ja zelfs bijbelplaatsen, vruchteloos uit. „Bedrieg ik mij," sprak zij, „is de wijs, waarop ik God poog te dienen, Hem, gelijk gij zegt, niet welgevallig, zoo ziet Hij ten minste mijnen goeden wil, om het Hem naar den zin te maken, en alle ontberingen te dragen, om Hem welgevallig te zijn."

Maar deze plotseling elkander afwisselende uitersten van ontberen en genieten moeten op het anders sterke ligchaams-

gestel van den gemeenen *Rus* onmisbaar nadeelig werken. Hij wordt menigmaal door tusschenpoozende koortsen aangetast. Ongaarne, en slechts door den landheer gedwongen, gaat hij naar den arts. Ongelukkiglijk bemoeijen zich ook daar te lande vele oude wijven met de geneeskunde, en wenden de zonderlingste middelen aan. De natuurlijke kinderpokken woeden in de binnenlanden nog steeds moordend en misvormend. Eene weldadig gezinde landvrouwe wilde den weêrzin harer onderdanen tegen de koepokken op de zachtste wijze overwinnen. Zij leerde zelve het inënten, en oefende die kunstbewerking met goed gevolg, zoo ver dit van haar afhing. Doch, hoe moeijelijk was het haar niet, de ouders te bewegen, hun kind daartoe aan haar over te laten! „Het is weêrspannigheid tegen den wille Gods," zeide men ook hier. „Wil Hij niet, dat ons kind de kinderziekte krijgt of er aan sterft, zoo gebeurt het ook niet." Bij zulk eene wijs van denken kon geweld geen goed doen. De brave edelvrouw bedacht dus eenen omweg, om tot haar doel te geraken. Zij begon de moeder, welke haar kind bij haar bragt, met bonte linten te beschenken; aan het kind zelf gaf zij een fraai mutsje. Thans bragt men de kinders bij dozijnen, en weldra die, welke er reeds geweest waren, voor de tweede maal, bewerende dat de stof niet gewerkt had. Men ontdekte, dat zij de *lympha* afwieschen, om twee- en driemalen geschenken te krijgen. Zoodra hiertegen middelen aangewend werden en zij hare kleine list niet meer konden oefenen, kwamen er veel minder.

Menigmaal is ook voorzeker een zieke, bij wien de natuur eene krisis had aangebragt, die ontegenzeggelijk naar doodskamp geleek, doch na welke hij genezen zou zijn, door afbreking derzelve den dood met geweld in de armen geworpen. Zulke beslissende toestanden worden door de omstanders ligtelijk voor het naderende levenseinde genomen, en de zieke wordt alsdan meêdoogenloos uit zijn bed gerukt; want er heerscht een geloof, dat de mensch, zoo als hij sterft, voor Gods regterstoel treedt, en dat hij daar zoo ordentelijk het slechts zijn kan behoort te verschijnen. Daarom wordt hij nog half levend gewasschen, het beste, wat hij bezit, hem aangetrokken, en, daar hij gewoonlijk onder deze behandeling den geest geeft, uitgestrekt op eene tafel gelegd. Deze gewoonte is des te zonderlinger, daar de *Rus*, gedurende zijn leven, geene de minste zwarigheid maakt, bij

godsdienstverrigtingen zoo morsig en ongehavend te verschijnen, als hij altijd is.

Een zeer jong meisje, dat aan de tering stierf, maar op den ochtend van haren sterfdag nog krachts genoeg had om zich het haar in orde te brengen, wilde men, toen zij van deze inspanning dood vermoeid ter neder zonk, uit het bed trekken, om haar aan te kleeden. Dringend smeekte de kleine, dat men haar zou laten rusten, daar zij zelve reeds begonnen had zich op te sieren. Zij bedekte hierbij het hoofd met beide de handen; hare ijdelheid, namelijk, vreesde, dat dit gedeelte van haar tooisel minder net hersteld zou worden, als zij het reeds geordend had. „Wilt gij mij dan tot de zonde verleiden, u, mijn kind, voor Gods troon te laten verschijnen, zonder dat mijne handen u gekamd en gewasschen hebben?" Dit zeggende, trok de moeder de nog levende naar eene bank, deed haar tegen den kouden wand leunen, en begon haren arbeid. Het arme kind stierf onder hare handen; maar gerustgesteld, doordien het haar gelukt was haar toch het witte feestkleed over te werpen, schoenen en kousen aan te trekken, droeg zij haar naar de gereed staande tafel. Hier eerst, nadat zij het lijkje in de vereischte ligging gebragt en deszelfs handjes als tot een gebed gevouwen had, begon zij de gebruikelijke doodsklagt: „Waarom hebt gij mij verlaten? Beviel het u niet langer in de wereld, waar de korenbloem bloeit, waarvan wij kransen maken, waar de hennep wast, waaruit wij lange draden trekken, die door de zon gebleekt worden? Eenzaam zit ik nu aan het weefgetouw! Gij vervangt er mij niet, om u den bruidssluijer te weven! Ach, zoo men u maar niet naar het slot geroepen had, dan waart gij nog bij mij, de dood ware niet uw echtgenoot, het graf niet uwe bruidskamer geworden!" Zoodra echter iemand van het slot, waar het meisje onder de bedienden opgenomen geweest was, verscheen, sloot slaafschheid den mond aan de klagende moeder, of deed haar op eene andere wijze voortgaan. — Zoo lang tot dat een priester en deszelfs medehelpers geroepen zijn, die alsdan onafgebroken gebeden oplezen en opzingen, is, volgens hunne meening, de gestorvene in de magt der booze geesten, die eerst door dit priesterlijk gebed verdreven worden. Eerst wanneer het lijk met aarde bedekt is, hebben zij de magt, om hem te schaden, verloren.

Even gelijk bij 's menschen geboorte met den doop, zoo

wordt bij deszelfs dood met de begraving in *Rusland* bijzondere haast gemaakt, beide door dezelfde beweegreden, om hem aan de werking der booze geesten te onttrekken. Het kleine, smalle planken huisje, het laatste rustbed aller aardbewoners, wordt niet eer gebragt, vóór dat alles gereed is, om hem daarin weg te dragen. Hij wordt er onbedekt ingelegd. Over het lijk van rijke lieden worden wel kostbare, niet zelden met goud en zilver doorwerkte dekkleeden gespreid, maar het aangezigt blijft op dien laatsten weg zonder eenig bedeksel. De zon bestraalt nog eenmaal zijne geslotene oogen; slechts de trouw bewaarde bruidssluijer der vrouwen hangt ligt, nu en dan door den wind eens opgeheven, boven het stille gelaat, dat van des levens vreugden en lijden uitrust. Priesters, reukvaten zwaaijende, volgen de kist. De kaarslichten, die, zoo lang het lijk in de hut stond, aan deszelfs hoofdeneind brandden, als ook een schotel in melk gekookte, rijkelijk met kaneel en suiker bestrooide en met rozijnen belegde rijst, welke, terwijl het lijk ten toon lag, niet mag ontbreken, worden het achterna gedragen. Zoodra het in het graf nedergelaten is, en elk der aanwezigen een handvol aarde in hetzelve geworpen heeft, wordt de schotel rijst, benevens een eenige lepel om te eten, in het rond gereikt. Ieder nuttigt daarvan eenige lepels vol. Hetgeen aan het graf niet gebruikt is, wordt des avonds, wanneer aan het sterfhuis weder eene soort van lijkmaal plaats heeft, opgegeten. Telkenmaal reikt men den schotel het eerst aan de naaste bloedverwanten.

Gegoeden, die er iets voor betalen kunnen, laten hunne dooden niet terstond in het graf, maar voor een' of meer nachten in de kerk brengen. Daar, meenen zij, hebben de onreine geesten geene magt over dezelve. Dit brengt somwijlen gelukkige uitwerkselen te weeg, waarop echter geene acht ter waarschuwing geslagen wordt. Één voorbeeld onder honderd moge bewijzen, hoe vele schijndooden er ontwijfelbaar in *Rusland* begraven worden. Een voetganger zocht, gedurende een' stormachtigen nacht, eene schuilplaats tegen het weder in het voorportaal eener dorpskerk. Weldra verbeeldt hij zich, in de kerk eenig gedruisch te hooren, en is op het punt om de vlugt te nemen, toen een luide schreeuw en een daarop volgende val hem roerloos aan de plaats geboeid houden. Het door een venster schemerende licht geeft hem eindelijk den moed, om in de kerk te treden. Hij ziet eene

omgevallen doodkist, een van onder dezelve te voorſchijn kruipend, bleek meisje, en een van ſchrik verſtijfd mansperſoon, aan wiens handen eenige inſtrumenten ontvallen ſchijnen te zijn. De zaak helderde zich in dezer voege op. Onder de *Rusſen* beſtaat het bijgeloof, dat een tand, aan eene reine maagd uit den mond gebroken, oogenblikkelijk alle tandpijn ſtilt. Toen nu hij, die zich dit toovermiddel verſchaffen wilde, het ſchijndoode meisje den mond openbrak en zijn aan haar gebit gebragt werktuig eene zeer gevoelige zenuw pijnlijk aandeed, ontwaakte zij.

Slechts eenvoudige kruiſen van hout kenmerken de rustplaatsen hunner dooden; doch in oorden, waar ijzergieterijen gevonden worden, als in het Gouvernement *Tula*, ziet men grafteekens van gegoten ijzer. Vlierſtruiken, wier zaden door ſnoepende vogels geſtrooid zijn, of witſtammige treurberken, die echter de plaats, waar zij ſtaan, alleen aan den herfstwind te danken hebben, overſchaduwen deze ſtille verblijven. Slechts de klaagſtemmen der vrouwen en moeders, welker geliefde panden er rusten, verlevendigen dezelve ſomwijlen. Met deze kerkhoven hebben de *Rusſiſche* bijentuinen veel gelijkheid. De eene zoo wel als de andere vindt men aan den zoom van jonge bosſchen. De graauwe, verweerde boomſtronken, waarin men de opgevangene bijenzwermen plaatst, die er terſtond in beginnen te bouwen, gelijken naar lijkbussen, en derzelver gezigt is niet minder droefgeestig, dan de werkelijke doodenakker. In het algemeen, hoe eenzelvigheid vaak verveling en deze weder hare zuster zwaarmoedigheid wekt, ondervindt men in *Rusland* menigmaal. Een breede en bleeke, als wegſtervende kleurtoon omſluijert met zijn ſloers de meeste voorwerpen, die zich voor de blikken vertoonen, en deze ſombere ſluijer gaat ongemerkt van het beſchouwde op den beſchouwer over.

HERINNERINGEN AAN EEN' TIENDAAGSCHEN REISTOGT LANGS DEN RIJN, IN SEPTEMBER 1838.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 413.)

Met ons afgehuurd rijtuig reden wij in ruim drie uren naar *Frankfort*, en verloren, na al het belangrijke, dat de *Rijn* en *Wiesbaden* ons hadden opgeleverd, er maar weinig bij,

dat wij, in deze meer vlakke ftreken, *Epftein*, *Hofheim* en *Höchst* doorkwamen, zonder er door de duisternis veel van gewaar te worden. Na in de vrije Rijksftad onze pasfen afgegeven te hebben, waaromtrent in iedere logeerkamer van ons *Gasthof* eene gedrukte aanwijzing nevens nog andere, waarbij de reizigers belang kunnen hebben, ten toon hangt, fliepen wij, ook zonder ledekantgordijnen, uitmuntend wél, en bevonden ons dien ten gevolge Zondag ochtend, den

16 Sept., zeer goed gefteld, om aan onzen vurigen wensch te voldoen, en het belangrijke *Frankfort* in der ijl, maar zoo naauwkeurig mogelijk, op te nemen. „ Welk eene ftad!" riepen wij uit, toen wij 's morgens 7 ure den voet in hare hoofdftraten zetteden; „ wat regelmatigheid van bouworde, en impofant aanzien van het geheel! Zou dit niet het *non plus ultra* zijn der fteden, die we op onzen tour ontmoet hebben, en *Frankfort* met de deftigfte en fraaifte, met *'s Cravenhage* en *Rotterdam*, te gelijk mogen genoemd worden"? Wij konden de *curiofités de la ville*, die het van den kastelein ontvangen lijstje bevatte, zoo als de openbare boekerij, het kabinet van natuurlijke historie enz., laat ftaan de daarop aangewezene environs, met name den tuin van Baron ROTHSCHILD enz., onmogelijk met vereischte aandacht bezigtigen, maar moesten ons meest met eene uitwendige aanfchouwing van de gelegenheid der ftad, van haar talrijk garnizoen, merkwaardige gestichten, ftraatgewemel, en bovenal ook met het bezoek van eenige kerken en bijwoning der godsdienstoefeningen aldaar, tevreden ftellen. En inderdaad zou het, naar ons gevoel, onverantwoordelijk geweest zijn, zoo wij de weinige uren, waarover wij befchikken konden, anders dan op deze wijze befteed hadden. Zoo volge ons dan mijn groote reiziger in 't hoekje van den haard, terwijl wij daar op 's heeren ftraten in het wijde *Francofurtum ad Moenum* zonder *Führer*, wijl alles zich gemakkelijk wijst en wij ook iets aan onszelven wenschten te danken te hebben, rondkruifen. Om ons te beter te oriënteren, en terftond iets ongemeens te zien, zetten wij regtftreeks koers naar den *Main*; wandelen over de lange en breede fteenen brug naar de voorftad; flaan de Pruisfifche en Oostenrijkfche wachtposten gade; (de laatstgenoemde uniform had ik zelden of nooit aanfchouwd); vergasten ons nogmaals op het verheven-fchoon panorama, dat de frisfche *Main*-ftroom ons bij het terugkeeren aanbiedt; vinden het

ſtadsgewoel aanmerkelijk toegenomen; zien inwoners en vreemdelingen met oogenſchijnlijk zeer uiteenloopende bedoelingen in hunnen zondagsdos over ſtraat zweven; voegen ons bij diegenen, die tegen 9 ure naar de bedehuizen toeſtroomen, en — bevinden ons in de grootſte der ſtadskerken, den katholieken Dom. Hier hooren we het voorſpel der godsdienstoefening, zijn voldaan over de netheid en het eerbiedwekkend aanzien van het gebouw, maar reikhalzen naar eenig voedſel voor geest en gemoed, en ſtevenen dus met eene harde vaart naar de *St. Pauluskerk*, een nieuwerwetsch en allerfraaist gebouw, eene rotonde, iets hebbende van de Nieuwe Lutherſche kerk te *Amſterdam*. Wij zingen eerst met de kleine ſchaar, die de hoofdkerk van deze afdeeling der Protestanten bezet, een lied, dat op het Predikantenbriefje ſtaat opgegeven; hooren daarop den *Pfarrer* KÖNIG, die plotſelijk uit eene verborgen deur achter in den kanſel te voorſchijn treedt, eene uitvoerige en vrij drooge inleiding tot zijn onderwerp uitſpreken; verlangen naar zoo mogelijk nog betere zieleſpijs, en landen alzoo bij de niet ver van hier gelegene Fransch-Gereformeerde kerk aan. Vergeleek ik zoo even de voornaamſte Lutherſche bij eene in ons Vaderland; om u eenige aanſchouwelijke voorſtelling van dit gebouw te geven, herinner ik u aan het Amſterdamſche *Nut van 't Algemeen*, of het *Trippenhuis*, thans het *Muſeum*. Er had dus wel een bordje mogen voorhangen, gelijk men in vroeger jaren vond, met het opſchrift: *Ici on adore Dieu; citoyen qui que vous soyez, reſpectez ce culte.* Maar binnen getreden, zagen wij al het uiterlijke eener Christelijke Godsvereering, en dat in eenen hoogbeſchaafden trant, ja zóó, dat ik het in geene Waalſche gemeente van ons vaderland in ſterker graad gezien heb. De ſtilte, die hier heerschte, was ongemeen. De verzoeking niet kunnende wederſtaan van mij omtrent den perſoon des predikers, zoo ongemerkt mogelijk, door den heer, die naast mij ſtond, te onderrigten, trok ik reeds eenige groote oogen tot mij, maar had daarvoor dan ook het genoegen te vernemen, dat de Heer BONNET een *celèbre prédicateur* was, van *Genève*, die nu ſinds 11 jaren de aanzienlijke ſtandplaats hier ter ſtede bekleedt. Zijne voordragt beantwoordde aan dezen lof. Schoon zich de leeraar door het verhevene of roerende van zijn godsdienſtig voorſtel geenszins onderſcheidde, was alles gepast, ordelijk en zaakrijk, ſoms puntig, ja verrasſend; terwijl een gekuischte

ſtijl en onderhoudende leertoon het zijne tot verheffing der aandacht bijdroeg. Het deed ons leed, dat er *periculum in mora* was, en wij dus de *application* misſen moesten; te meer, omdat wij gewenscht hadden te hooren, dat onze geloofsgenoot, na zijne ſchrandere ontwikkeling van de zedelijke waarheid, die hij op den tekst, *Matth.* VI: 22, 23, bouwde, ook wat nader tot de kern van het Evangelie zou doordringen, en de ſnaar des harten treffen. Minder voldeed ons de dienst in de Lutherſche *St. Catharinen-Kirche* bij Dr. FRIEDERICH, eenen meer bejaarden, maar uit volle borst krachtig ſprekenden geestelijke. Hij las ten ſlotte het liturgie-gebed zeer rabbelend voor, zoodat de ſlotgalm der Frankforter Godsvereeringen geen' aangenamen naklank in onze harten achterliet. Overigens meenden wij toch over ons kerkbezoek hier ter ſtede, waarin wij ons reeds bij voorraad verheugd hadden, voldaan te kunnen zijn. Wij wisten trouwens vooruit, dat het ons niet zou mogen gebeuren, eene volledige dienst bij te wonen, en evenzeer, dat het tien tegen een was, dat wij eenen uitſtekenden kanſelredenaar zouden hooren. *Rari quippe boni!* Ook het laatſte kerkgebouw nog, hoe weinig het woord des geleerden Doctors, die in hetzelve declameerde, het gemoed trof, was zeer belangrijk voor ons; want wij zagen hier, wat wij nimmer aanſchouwd hadden, en in tegenſtelling met de *St. Paulus-Kirche*, de ſchilderijen, de waskaarſen en andere verſieringen, waarmede vele heiligdommen onzer Lutherſche broederen in andere landen prijken.

En zoo traden wij uit het huis Gods de wereld weêr in. Ik zeg met nadruk *de wereld*, want het krielde op de ſtraten van menſchen, wie men het aan alles kon aanzien, dat het niet het groote doel van dezen dag was, dat hen in zoo ijverige beweging bragt. De winkels, waarvoor, met geweldig groote letters ſoms, te lezen ſtaat: *Niederlage von* enz., ſtonden open; het ging er uit en in. Neen! dan is het toch in onze groote koopſteden beter, zeiden wij tot elkander, en wipten, om eens op eenen beroemden handelaar eene proeve te nemen, waardoor wij tevens aan eene literariſche behoefte zouden voldoen, de *Hermann'ſche Buchhandlung* in, maar vonden hier toch de deur en winkelvenſters ſlechts even open, en den bediende weinig *au fait*, om met ons over boekhandelsaangelegenheden te ſpreken; terwijl hij er bijvoegde, dat *der Herr* HERMANN *nach der*

Kirche was, en hij ons op morgen terug verzocht. Wij maakten intusschen, nu we dit verste punt van onzen voorgenomen' togt bereikt hadden, dat we de groote wereldstad, die ons anders nog wel dagen lang zou hebben kunnen boeijen, tijdig genoeg verlieten, om 's anderendaags van *Maintz* de tehuisreize weder te kunnen aannemen. Derhalve, na al de sedert het ontbijt van 6 ure afgelegde voetstappen, alweêr trap op naar de vierde *étage du Cygne*, waar men, naar loffelijke gewoonte, ons heengetroond had, en waarbij wij meer dan in de stad eenen gids zouden noodig gehad hebben, waren er niet aan de trappen bordjes geplaatst, die naar de onderscheidene cellen in dit groote klooster geleiden, en waaronder wij eindelijk een vonden met het opschrift: *von* 63 *bis* 94. Ah, dachten we, daar is de onze bij! Gezwind de plunje gepakt; beneden eenen knecht bevolen, alles van boven te brengen, en op een der retour-rijtuigen naar *Maintz*, die voor het logement gestationeerd waren, te laden; onze passen gevisseerd terug ontvangen; *etwas gegessen und getrunken*; den waard voldaan, en zoo op den middag de poort uitgereden, onder de aangenaamste herinneringen en de vrolijkste vooruitzigten.

Het schoone weêr bleef ons bij; de rid over *Höchst*, *Hattersheim* en *Hochheim* was regt lief; en eene jonge dame van *Maintz*, die met nog een' heer ons gezelschap uitmaakte, wijdde ons voorloopig in de kennis harer woonplaats in, prees zeer de Oostenrijksche boven de Pruissische Officieren der bezetting, (zij was katholiek) en — stortte een' traan van vreugde, toen zij, na nu eenige weken te *Frankfort* gelogeerd te hebben, van eene hoogte der *chaussée* nabij *Kostheim*, eensklaps haar dierbaar *Maintz* weêr in 't oog kreeg. Wij deelden in hare verrukking, weggesleept door het heerlijke *Main*- en *Rijn*-gezigt, en door dat van de belangrijke Bondsvesting, die wij dan nu ook eens zouden intreden. Kort te voren waren wij verlustigd geworden zoowel door het gezigt van den grootschen aanleg der ijzerbaan voor den *Taunus*-spoorweg, als door dat van het te regt dus genoemde *Hochheim*, welks hooge ligging heerlijke perspectiven aanbiedt, en waar wij midden door de plantsoenen der vermaarde druif, die anders wegens het misgewas van dit jaar weinig uitlokkends op zichzelve had, met belangstelling henen reden. Ik herinner mij, hoe wij op deze velden van BACCHUS er ons een genoegen van maakten, om elkander

de meest befaamde kweekplaatfen van zijn edel vocht, die wij nu van nabij of van verre aanfchouwd hadden, — *Hochheim*, *Nierftein*, *Laubenheim*, *Geifenheim*, *Johannisberg*, *Bacharach* — te binnen te brengen.

Het eerfte, dat ons bij de aankomst op de *Rijn*-brug voor *Maintz*, een weinig over 4 ure, bejegende, was de vraag naar de pasfen. Wij reden daar door drommen van militaire en burgerlijke perfonen heen; gelijk ons vroeger op den weg van *Frankfort* naar hier talrijke pleizierrijtuigen ontmoet waren, en ftapten af aan het *Gasthaus zum Rheinifchen Hof von* HAENLEIN *feel. Wittib*, *dem Landungsplatze der Dampffchiffe gegenüber*; welk *tegenover*, op ons kaartje vermeld, echter niet te zeer moet gedrukt worden. Overigens verdient het Hôtel dezer weduwe, niet minder dan de *witte Zwaan* van RÖDER en KÜHNER te *Frankfort*, alle aanbeveling. Wij erlangden van onze *Gastgeberin* terftond een' uitmuntenden Franfchen geleider, die ons in den namiddag vóór de donkerheid door de ftad rondgevoerd en bij al het opmerkelijkfte in dezelve gebragt heeft. Zoo gingen wij al aanftonds langs fraaije, breede ftraten, door ganfche rijen van welgekleede wandelaars, naar het Stads-Mufeum van Romeinfche oudheden, fchilderijen en andere rariteiten. *Veni et vide!* roep ik mijn' vriend toe; en om dier roepftem eenigen nadruk bij te zetten, zeg ik alleen, dat we hier THORWALDSEN, den beroemden Noordfchen beeldhouwer, uit den *Letterbode* en misfchien van elders u bekend, zagen, *in effigie* namelijk, reusachtig groot door een' Medicus van *Maintz* en volkomen gelijkend, naar men ons verzekerde, gefchilderd. De aanleiding hiertoe komt u gereedelijk te binnen; en vindt ge het dus niet aardig, dat wij eerst de beeldtenis van den kunftenaar, en kort daarop het pronkftuk zelf van zijne hand op de markt, aanfchouwd hebben? Het modélbeeld van GUTENBERG, en de verdere voorwerpen van fchilderkunst, even als de antiquiteiten van het oude *Moguntium*, die hier anders zeer merkwaardig zijn en u misfchien het meest van alles zouden boeijen, met ftilzwijgen voorbijgaande, ftip ik, om het hoogst zeldzame, nog de modélbrug van NAPOLEON, en inzonderheid het kunstrijke Planetarium, waaraan een vernuftige kloosterbroeder den fchat van zijnen ledigen tijd befteed heeft, aan, om er u een denkbeeld van te geven, dat men wel uren zonder verveling, ja onder gedurige fchokken van bewonde-

ring en verbazing, op deze tentoonftelling van merkwaardigheden zou kunnen doorbrengen. Dit was ten minfte het geval met iemand, dien wij vóór eenige dagen gedacht hadden, voor het eerst en laatst in ons leven gezien te zullen hebben. „ *Ah, Herr Prediger! mag ich Sie hier wiederfinden*" ? was het aanftonds, toen Prof. KAPP, van wien ik vroeger gewaagde, onverwachts binnen trad, terwijl wij met alle aandacht naar de uitlegging van onzen *Cicerone* luisterden: en als wij vervolgens zamen het kunstftuk, waarin al de hemelligchamen van ons zonneftelfel in verbazend kleinen omtrek, en daardoor nog met veel meer kunst van vinding en bewerking, dan in het fchoone Planetarium van EISINGA te *Franeker*, in hunne loopbanen omwentelen, bewonderd hadden, riep hij, als een *begeisterde Duitfcher*, waarin ik tevens den *Hegeliaan* meende te proeven, uit: „ *Da fehen Sie nun die Allmacht des Menfchen; er kann alles machen was er nur will*" ! Namaken welligt, hernam ik, maar dan toch op verren afftand blijven; terwijl ik voor 't overige niet nalaten kon, bij deze ganfche kunstbefchouwing des Ex-profesfors artistifche kennis en geestrijke opmerkingen te waarderen.

Het ftandbeeld van GUTENBERG, waar we vervolgens heenfnelden, met gepaste, maar tegen de overtuiging van ons *Hollanders* gedeeltelijk aandruifchende Latijnfche opfchriften voorzien, is inderdaad indrukwekkend. Van eene andere zijde is zulks de om oudheidkundige gedenkwaardigheden en fraaije bouworde belangrijke Domkerk. Ook daar hebben wij een half uur doorgebragt, om vlugtig den fchat van bijzonderheden, hier voorkomende, op te nemen. Het Hôtel van den bekenden Generaal VON MÜFFLING, tijdelijk' bevelhebber der Bondsvesting, trok mede door deszelfs grootte en pracht onze aandacht. Wij zagen hier in de nabijheid een gedeelte van het zware garnizoen, uit 5000 *Oostenrijkers* en evenveel *Pruisfen*, nevens 60 *Hesfen-Darmftadtfchen*, beftaande. Eene armhartige figuur maken de laatften, zijnde meest beftemd tot gevangenbewaarders. Dat wij op het grondgebied des Groothertogdoms waren aangekomen, werd ons terftond door de veranderde kleur der ftrepen op de *barrières* enz., kennelijk. Dit was dan nu de vierde regering, wier Staten wij binnentraden; en ik moet betuigen, dat zoowel deze, als de Pruisfifche, de Nasfaufche en die der vrije Rijksftad, door den geest van orde,

de liberale inſtellingen en voorkomendheid jegens vreemdelingen, die wij gelegenheid hadden alomme op te merken, den besten indruk bij ons hebben nagelaten.

Finis coronat opus! Onze laatſte wandeling, vóór dat wij weder *nach unten* voeren, om *in die Heimath* terug te keeren, was nog eene der heerlijkſten. Het ging tegen den avond, en de ſtad zelve kon ons, vooral daar het Zondag was, niet veel meer ter bezigtiging opleveren. Daarom ſloeg onze *guide* eene *promenade magnifique*, gelijk hij zich uitdrukte, op de ſchipbrug voor, waarvan wij dan ook erkennen moesten, dat zij onbetaalbaar was, ſchoon zij ons geenen *Kreutzer* gekost had. Om namelijk den ſtadbewoners en vreemdelingen het genot van dezelve volop te doen ſmaken, wordt de tol eerst aan de overzijde bij den wachtpost geïnd, zoodat duizende menſchen tot daaraan toe op de brug heen en weêr *ſpatzieren*, en de *elegante Welt*, de Officieren der bezetting enz. hier, vooral in den Zondagachtermiddag, parade maken. De door het *Rijn*-water dag en nacht onophoudelijk, zoowel op Zon- en feest- als op werkdagen, voortgeſtuwde koornmolens op de rivier, in de nabijheid der brug, maken op iemand, die zulks voor het eerst ziet en hoort, een' bijzonderen indruk; maar alles overtreft het uitzigt, dat men van hier op den *Rijn* geniet, die ook te dezer plaatſe wel de aanſpraak op den dichterlijken titel van *Grootvorst van Europa's ſtroomen* mag laten gelden. De breedte van zijne oevers, de ſchoonheid van deze, het *coup d'oeil* op de belangrijke grensvesting, — alles, alles loopt zamen, om het gemoed beurteling te verteederen en te verheffen. In zulk eene ſtemming, door de gedachte aan alwat deze dag voor den godsdienſtigen en aesthetiſchen zin goeds en groots had opgeleverd, en door het ſtreelende vooruitzigt op den volgenden verhoogd, kwamen wij in ons logement terug, waar wij met talrijk, deels aanzienlijk gezelſchap, onder hetwelk de bekwame kasteleines aan het hoofd, tusſchen twee bejaarde heeren in, gezeten was, *à la carte* ſoupeerden, en ons onder meer anderen ook met een' Indisch' ambtenaar, *Duitſcher* van geboorte, maar zoo goed Nederduitsch ſprekende, als ik het nog nimmer van zijne landslieden gehoord had, aangenaam onderhielden.

Den 17 Sept., 's morgens 6 ure, op de ſtoomboot, om den terugtogt te aanvaarden, al wederom onder goede voor-

teekenen. Ook de nevel, die ons eerst belemmert, en om welks wil wij ons dubbel in onze gedane wandeling van den vorigen avond verheugen, klaart na een half uur geheel op. Dit doet ons de voor ons nu nog nieuwe *Rijn*-tooneelen tot *Bieberich* op het laatst volkomen genieten. Zeer fpoedig zijn wij echter aldaar, en aanfchouwen, wat er tot *Koblentz* toe op volgt, thans weder met hetzelfde genoegen als twee dagen vroeger, al is het ook, dat ons de voorwerpen, door den fnellen gang van ons waterkasteel, als in eene tooverlantaren voorbij zweven. Om niets te verliezen, moeten we dus geene vijf minuten het oog afwenden. Intusfchen maken wij toch weder vele belangrijke kennisfen van onderfcheidene natiën. Van uur tot uur komt er een loods aan het roer, om der ondiepten wil, die nu bij het afvaren dubbel gevaarlijk zijn. Gij merkt, beste Vriend! ik begin alweêr aphoristisch te fchrijven. Het is, omdat ik uit mijne aanteekeningen een paar volzinnen woordelijk overnam, naar het einde verlangende. Ja inderdaad, zelfs op het gevaar af, dat gij gemelijk in uzelven zegt: *Exitus alget!* wil ik u nu verzocht hebben, om het, even als boven nog eens, met de volgende ruwe omtrekken en flaauwe wenken voor lief te nemen. Vele reizigers — zoo luidt het dan verder hier in mijn dagboekje — worden uitgezet en ingenomen. Allen ftaan op het dek, verzonken in natuurbefchouwing. Een paard wordt in zijn' bijzonderen toeftel voor op het fchip geplaatst. Andermaal *Koblentz* en *Ehrenbreitftein!* Moeijelijk fcheiden van deze ftad en vesting. Vergoeding in de gezigten van *Koblentz* tot *Königswinter*, waarvan bij het opvaren de duisternis, en in die van *Königswinter* tot *Bonn*, waarvan vroeger het reizen met rijtuig ons beroofde. Wij ftaren achtervolgens met opgetogenheid van geest op tooneelen, als die, welke ons de dorpen, fteden, kasteelen en eilanden *Neuendorf*, (ook in deze lijst heb ik, om boven gemelde redenen, een twaalftal namen overgeflagen) *Vallendar*, *Kesfelheim*, *Bendorf*, *St. Sebastian*, *Weisfenthurm*, *Neuwied*, *Teufelshaus*, *Andernach*, *Ober- und Nieder-Hammerftein*, *Rheineck*, *Schlofs Argenfels*, *Sinzig*, *Linz*, ruïne *Okenfels*, *Erpel*, *Remagen*, *Apollinarisberg*, *Unkel*, *Oberwinter*, *Nonnenwerth*, *Rheinbreitbach*, het *Zevengebergte*; voorts nogmaals *Rolandfeck*, *Mehlem*, *Königswinter*, *Plittersdorf*, *Dollendorf*, *Ober-Kasfel* en anderen, in heerlijke groepen aan beide de oevers gefchakeerd, door derzelver

zeldzaam prachtige ligging, ieder oogenblik opleveren. Van *Bonn* tot *Keulen* minder verhevene en niet zoo gevariëerde, maar toch altijd ſchoone gezigten. Hier gaat men meer zich zamen onderhouden, en de reisboekjes en kaarten inzien. Half 5 te *Keulen*. Dus de groote afſtand van *Maintz* tot daar in 10½ u. afgelegd.

„ *Langſam an — ſtop*" ! riep onze Kapitein gedurig den machinisten toe, wanneer de ſchel voor op onze boot, of op eene landingsplaats, werd getrokken voor het uitzetten of innemen van pasſagiers en goederen. „ Stop eens voor een oogenblik in het luchtig en vlugtig relaas uwer vliegende terugvaart naar *patria*" ! hoor ik mij hier insgelijks toeroepen, „ daar *Keulen* ons een bekwaam rustpunt geeft." En nu dan, ja veel, zeer veel is er van de plaatſen, die wij door de vereenigde kracht van ſtroom en ſtoom voorbijgeſtuwd werden, te zeggen; maar — eilieve, wie geeft de gewaarwordingen weder, door de aanſchouwing van oogenblikken verwekt, en de eene de andere zoo pijlſnel opvolgende en verdringende? Eene andere pen, dan de mijne, wordt althans hiertoe vereischt; en waarom ik geene merkwaardigheden van landſtreken, bergruïnen enz., die wij begeerig aanſtaarden, mededeel, heb ik reeds vroeger gezegd. Slechts een paar bijzonderheden wil ik nog aanſtippen. Tot het verrukkende van deze grootſche en in hare ſoort eenige ſpeelvaart draagt ook het gezigt op de *Landſtraſſe* bij, die bij wijlen achter de bergen loopt, maar dan op eens weder voorwaarts ſchiet, en door hare Hesſiſche karren en ander voertuig ſchilderachtige groeperingen op den oever veroorzaakt. Gij laast voorts op mijn lijstje onder andere namen den u zeer bekenden van *Neuwied*. O ja! voor dat lieve plaatsje hebben we ſtil gelegen, maar te kort om het in oogenſchouw te nemen. Een verlies, ik beken het, voor iemand, die, rijk in zonen, het Inſtituut der Broedergemeente had moeten bezigtigen; al ware het alleen, om, door de aanſchouwing van een voortreffelijk voorbeeld, wat pedagogiſche wijsheid voor nu en het vervolg op te doen. — Nog heb ik de reisboekjes, die men op het laatst openſloeg, aangeroerd; en de ondervinding, daaromtrent *in loco* opgedaan, moge u en mij bij volgende reizen tot waarſchuwing dienen. Verbeeld u; daar leest een Engelsch reiziger uit een' nagelnieuwen *Tourists Guide*, *London*, 1838, waardoor de Schrijver de kosten van zijnen *Rijn*-togt in den vorigen

zomer veel meer dan gedekt heeft, ons zoo het een en ander voor, waaromtrent onze zinnen en gezond verſtand ons vlak het tegendeel leeren. Een met de Willems-orde gedecoreerde Haagſche Heer, *Duitſcher* van geboorte en met deze omſtreken door en door bekend, vraagt aan B., of de 1500 voet hooge klip van *Gibraltar* niet oogenſchijnlijk haast driemaal zoo hoog als gindſche *Drachenfels* is, welken de kostelijke *Reizigers wegwijzer* meer dan 1000 voeten toeſchrijft. Op dezelfde bladzijde doet onze grootſpreker zich als ſcheeven beoordeelaar kennen. Hij was met eenige luchthartige Bonnſche ſtudenten op de ſtoomboot geweest. Van derzelver woorden en daden, die blijkbaar door hem overdreven worden, trekt hij nu een gevolg tot het geheele korps; waartegen dan *Oxford's*, *Edimburg's* en *Londen's* ſtuderende jongelingſchap heerlijk in al den glans harer beſchaving en goede zeden overſtaat. Om onzen goeden *Brit* van het onrigtige van deze en andere oordeelvellingen zoowel, als berigten van zijnen *countryman*, te overtuigen, had nog al moeite in, offchoon de *Hagenaar* zulks op elke bladzijde van het *uitwendig* ſchoone boek met den vinger hem aanwees. Intusſchen, ook hier was het: *mala mixta bonis*; en, *ex Ennii ſtercore aurum quaerens*, moest ik den *Itinerator* daarin bijvallen, dat de Duitſche nachtlegers voor hem, die er niet aan gewend is, gansch niet aangenaam zijn. Als hij dat ſomtijds weggeſchoven dekbed, wegens de koude, die hij dan leed, weêr over zich heen trok, was het hem, zoo als hij in zijnen luimigen trant zegt, alsof de nachtmerrie op hem viel; zoodat hij het ten laatſte nogmaals van zich moest afwerpen, en aldus vele ſlapelooze nachten had doorgeworſteld. Nu, ook dit is alweder *cum grano ſalis* op te vatten; en de krachtſpraak, zoo als de *Duitſchers* zeggen, die bij de *Engelſchen* en *Franſchen* niet minder dan bij hen (ook bij onzen landaard?) aan de orde van den dag is, en waardoor hunne Schrijvers zich opgang verwerven, maakt, dat aan de waarheid en billijkheid dikwijls veel te kort gedaan wordt. Althans die zoo vertroeteld is, dat hij op een togtje aan den *Rijn*, na allerlei vermoeijenis van rijden en wandelen, zich met een donsleger in de beste logementen aldaar niet behelpen kan, of door ruggeſpraak met zijnen gastheer het hem ondragelijke niet weet veranderd te krijgen, doet beter te huis te blijven.

Et haec quidem hactenus! Wij zijn dan te *Keulen* terug-

gekomen. Daar nemen wij (ook PAULUS heeft van den reismantel, door hem te *Troas* gelaten, gewaagd) den rotting van het postkantoor, die mij nog veel dravens door de flecht geplaveide ftad kostte, nevens kistjes *extrait d'eau de Cologne double*, bij MARIE FARINA zelven gekocht, voor onze dames mede. Van de *Agrippina* worden onze zaken op de boot der *Düsfeldorfer Gefelfchaft*, waar wij plaats genomen hebben tot *Arnhem*, overgebragt; en we varen, na een uur oponthoud in en bij de ftad, tegen 6 ure met eene volgepakte ftoomfchuit, terwijl de *Keulenaars* in digte drommen van de kaai en den fteiger ons naoogen, af, om eenen tweeden nacht op dergelijk vaartuig door te brengen. Het grootfche gezigt over den *Rijn* op het trotfche *Keulen* is het laatfte, dat we genieten; want vervolgens doet ons de koude lucht en avondfchemering, het min belangrijke der oevers, die wij nu langs varen, als ook de zorg, om eene zoo goed mogelijke flaapplaats voor den nacht te erlangen, naar beneden gaan, waar we dan ook zeer goed tot half 5 in den morgen gerust hebben. Eerst nog moest de boot twee uren te *Dusfeldorp* toeven. Wij gingen dus foupeen, waar we het op de heenreis zoo wél gehad hadden, en namen ook nu eenen goeden indruk van *de drie Rijkskroonen* mede naar *Holland*. Half 10 weêr verder, en den

18 Sept., 's ochtends half 5, te *Emmerik*. Hier losfen, laden enz. Eerst half 7 van daar naar het *Lobith*. Op deze grensplaats aangifte der lading. Een vijftal ambtenaren der in- en uitgaande regten langen tijd aan boord. Niet vóór half 9 van deze plaats der verveling, en voor fommigen van beangftiging, verder naar *Arnhem*. O! hadden we dat geweten, dat de winst van fnelheid door oponthoud weder dusdanig verloren zou gaan, wij hadden vast het laatfte gedeelte van ons pleiziertourtje nog wat anders ingerigt. *Sed nemo mortalium omnibus horis fapit!* De blijdfchap over het goed geluk en genoegen, dat ons ook tot nu toe bleef vergezellen, had verre de overhand, en wij hebben ons op alle de dagen van onzen togt letterlijk geen uur verveeld. Te *Arnhem* zelfs moesten we anders ook nog een' tijdlang wachten naar de ter vifie ons afgehaalde pasfen. Om 11 ure zitten we weêr in *het Zwijnshoofd*. Bij de *Velper*-poort, thans *barrière*, zeggen we elkander vaarwel; terwijl ik beloof mijne aanteekeningen uit te breiden, en dan mijnen geliefden reisgenoot, ter lezing voor hem en de zijnen, toe te

zenden. Gij, Vriend! moest mij nog een' ftoot geven, opdat aan die verpligting eindelijk wierd voldaan. Aan de *Steeg* nam ik het middagmaal bij familie, en vond 's avonds de mijnen te *Dieren* in goeden welftand terug, even als B. de zijnen te *Ede*.

Kan dit reisverhaal nu iets tot het vermenigvuldigen uwer genoegelijke uurtjes in den winter op het land bijdragen; ik gevoel het, gij zult dit niet zoozeer aan mijne fchrijfwijze, noch aan het ongemeene der befchrevene ontmoetingen, als wel aan dien wereldburgerlijken geest, die u bezielt, te danken hebben, waardoor niets, wat de menschheid en het groote fchouwtooneel, waarop zij zich vertoont, betreft, u onverfchillig is; terwijl de vriendfchap, zoo ik vertrouwen mag, den fteller gereedelijk verfchoonen zal, overal waar zij ontwaren mogt, dat hij den tol aan de menfchelijke zwakheid heeft betaald. Wanneer mag ik uwe aanmerkingen op mijn gefchrijf ontvangen? Ik hoop eerlang mondeling. Intusfchen *vale et fave*, en geloof enz.

KEIZER NICOLAAS.

Met regt beweert een *Engelsch* reiziger, BREMNER, (uit wiens onlangs uitgegeven werk de fchets van Keizer NICOLAAS is ontleend, welke wij hier willen mededeelen), dat de Keizer van *Rusland* een der merkwaardigfte perfonen is, op wie de aandacht van geheel *Europa* als onwillekeurig moet gevestigd zijn. Hij is de man, van wiens wil en wenk grootendeels vrede en rust, niet enkel in ons werelddeel, maar ook in *Azië* afhangen, en die de brandftoffen, maar al te rijkelijk voorhanden, gemakkelijk en vreefelijk zou kunnen ontfteken.

Volgens hem bezit de Keizer wel niet datgene, wat hem als eenen man van buitengewone talenten zou kunnen onderfcheiden. Maar onvermoeide werkzaamheid van ziel en ligchaam (in eene mate, die bij den Vorst ligtelijk den naam van genie verkrijgt) kan hem niet ontzegd worden. Zijne meest uitftekende eigenfchappen zijn vastberadenheid, grootheid, om bij den onverwachten en onvoorzienen nood van het oogenblik maatregelen te beramen, en ftandvastigheid, om deze door te zetten. Daarmede is zijne buitenfporige zucht verbonden, om alles tot zekere militaire eenvormigheid

terug te brengen. Die zucht wordt fchier eene zwakheid bij hem. Zijn lievelingsdoel is, het geheele Rijk het voorkomen te geven van een groot kamp. Deze zucht is zoo wél bekend, dat zelfs de kinderen op de ftraat eene militaire houding aannemen en deftig voortftappen, op het hoofd eene witte muts dragende met een' rooden band *à l'Empereur.* Wanneer men eene fchool binnentreedt, rijzen knapen en meisjes bij gelederen overeind, om u op militaire wijze te begroeten, en zij verlaten de fchool, als marcheerden zij op het geluid van de trom. Ook in de gevangenisfen ziet men nog fporen van des korporaals tucht, en zelfs in de hospitalen zou men fchier zeggen, dat de ziekenoppasfers de keizerlijke lijfwacht naäpen.

Des Keizers huisfelijke levenswijze is zeer eenvoudig. Een bijzonder genoegen fchept hij in het bijzijn van zijne kinderen. Zij, die het Keizerlijke gezin in deszelfs huisfelijke afzondering hebben aanfchouwd, als de leden bevrijd waren van de praal en ftatigheid, wier flaven de Vorften zijn, zoodra zij in het openbaar verfchijnen, fpreken over hen met hoogen eerbied. Een *Engelschman*, die vele gelegenheden had, om dien hoogen kring binnen te treden, zegt, dat men zich onmogelijk meer geluk, meer liefde, meer eenvoudigheid kan voorftellen. De ongedwongene en onfchuldige vermakelijkheden, waarmede de avonden worden doorgebragt, vormen een aangenaam kontrast met datgene, wat men zich gewoonlijk van vorftelijke familiekringen verbeeldt. Met één woord, in alles, wat hij zag, bleek het, dat er geen teederder echtgenoot of liefderijker vader beftaat, dan NICOLAAS. De Keizer, te fcherpzigtig om niet te bemerken, wat er in de ziel van den bezoeker omging, zeide op zekeren avond, terwijl hij bij de onaangename gedachte op zijne tanden knarfte en op den grond ftampte: „ Ik weet, dat ik in *Engeland* miskend word. Men haat „ mij, omdat men mij een dwingeland acht. Men moest mij „ zien in den fchoot mijner familie."

De wijze, waarop het Keizerlijke gezin op fommige der zomerpaleizen leeft, is ook bij uitftek eenvoudig, gelijk blijken kan uit de volgende anecdote. Een vreemdeling, die rondzwierf langs de kusten nabij *Peterhof*, betrad een park, dat, zoo hij meende, behoorde tot het buitenverblijf van dezen of genen aanzienlijke, die aan de dienst van het nabijgelegen paleis verbonden was. Hij vond nergens eenigen

hinderpaal bij zijne wandelingen, ftrekte dezelve naar alle rigtingen uit, en poogde eindelijk de andere zijde van het landhuis te bereiken, waar hij een uitgeftrekt zeegezigt hoopte te vinden. Ten einde dit oogmerk te volvoeren, was het noodig, dat hij digter bij de venfters kwam, dan hij wel gewenscht had. Bij een derzelven, hetwelk geopend was, en waarin een kostbare bloempot ftond, zat eene dame, zeer eenvoudig in het wit gekleed, met een boek in de hand, hetwelk gelukkig hare aandacht zoo boeide, dat de vreemdeling gelegenheid had, om zich te verwijderen, zonder haar te ftoren. Voor dat hij bij de fchildwacht kwam, die hij vroeger niet had opgemerkt, vermoedde hij niet, dat de dame, in wier nabijheid hij aldus ongehinderd was doorgedrongen, en die volftrekt van geene pracht of ftaatfie omringd was, niemand anders was geweest, dan de Keizerin.

De Keizer is lang en welgemaakt. Weinige mannen van zijne lengte vertoonen in hun voorkomen zooveel bevalligheid en gemakkelijkheid. Inderdaad is dat voorkomen zoo gunftig, dat velen hem den moeijelijk te wederleggen lof hebben gegeven, als ware hij de fchoonfte man in *Europa*. Daar hij een van de beste ruiters van onzen tijd is, ziet men hem nooit gunftiger, dan wanneer hij zijn geliefd paard heeft beftegen. Gewoon te gebieden en zijne bevelen met kruipende onderdanigheid te zien volbrengen, heeft hij, meer dan eenig Vorst, in zijne geheele houding en in zijnen blik de uitdrukking van vorftelijke majesteit. Zijn oog heeft eene bijzondere kracht; deszelfs fiere blik temt den oproerige, en heeft, gelijk men zegt, den fluipmoordenaar ontwapend. Zijne manieren intusfchen hebben niets van die van eenen despoot, en niets is innemender, dan zijne oplettendheden, wanneer hij wenscht te behagen. Niemand fchijnt in hoogere mate de gave te bezitten, om bij hen, die tot hem worden toegelaten, de vooroordeelen te verbannen, die zij vroeger tegen hem mogten hebben opgevat. De *Rusfifche* Grooten, zegt men, zien weinig van deze betooverende gave; jegens hen kan hij niet gemeenzaam zijn, zonder naijver op te wekken, die fchadelijke gevolgen voor het Rijk zou kunnen hebben. Aan vreemdelingen en doortrekkende bezoekers verfpilt hij zijne vriendelijkheid; want jegens hen kan hij zoo handelen zonder gevaar, en hij ftelt er te veel prijs op, om ook buiten zijn Rijk te worden gefchat, dan dat hij eenen vreemdeling met eenen ongunftigen indruk zou laten ver-

trekken. Nooit bereikte zelfs de Keizerlijke vleijerij beter haar doel. De hooge lof, waarmede allen, die tot hem naderden, spreken over zijne voorkomendheid, openheid en vriendelijkheid, schijnt aan te duiden, dat het niet enkel de Keizer, maar ook de mensch is, die zulk eenen goeden indruk maakt.

Bij de gemeene soldaten is hij bijzonder gezien, maar vooral bij de *Mooziks*, de goedhartige kerels met de baarden en schapenvellen, in andere woorden, bij het groote ligchaam des volks is hij bemind. Hij verschijnt nooit in het openbaar, of hij wordt met verrukking en geestdrift begroet, zoodra men hem ziet. Zorgvuldig spoort hij de nederige verdienste op, en beloont haar edelmoedig. Bij alle openlijke gelegenheden is hij vriendelijk en gemeenzaam jegens het volk; en bij het groote zomerfeest op *Peterhof*, waar duizenden van het volk verzameld zijn, danst en springt hij onder hen, even vrolijk en ongedwongen, als een van allen.

Zijne gezondheid is van de sterkste natuur, en wordt ongetwijfeld nog geoefend door zijne werkzaamheid en levendigheid van aard. Hij telt het weinig, om in een paar weken eene reis te doen, waartoe anderen zoo vele maanden zouden gebruiken. In het algemeen komt de afstand bij de *Russen* weinig in aanmerking, als zij zullen reizen. Wanneer hij dus eene reis van een paarhonderd uren onderneemt, alsof hij tot een *diner* uitgaat, doet de Keizer niets, dan wat zijne meeste onderdanen ook zouden doen. De inwoners van *Petersburg* weten altijd, of de Keizer in de hoofdstad is, indien zij slechts opletten, of de vlag van het paleis waait of niet; zij wordt slechts geheschen, wanneer de Keizer aanwezig is. Somtijds hoort men des morgens, wanneer de vlag is verdwenen, dat hij reeds uren en uren ver is, daar een onverwachte tijding hem midden in den nacht heeft doen vertrekken. Na de wapenschouwing te *Kalisch* snelde hij *Silezië* en *Bohemen* door, en was in de vertrekken der Keizerlijke familie te *Weenen*, voordat een koerier de tijding van zijne aanstaande komst had kunnen overbrengen. Hij is de eenige *Russische* Keizer, wiens reislust in verhouding staat met de uitgestrektheid van zijn gebied. Hij rijdt letterlijk *ventre à terre*, en legt zelden minder af, dan twaalf *Engelsche* mijlen in het uur, zelfs op de ongebaande wegen van het zuiden zijns Rijks. Bij dergelijke togten is hij nooit

van gevolg of geleide vergezeld; zijne eigene ligte *droschky* met zes paarden en een dergelijk rijtuig met eenen *aide de camp* maken den ganſchen Keizerlijken ſtoet uit. Zijne levenswijze op reis is zeer eenvoudig. Hij eet weinig en altijd den meest dagelijkſchen kost. Het bed, dat hij met zich medevoert, is verre van weelderig. Het beſtaat, even als de bedden in de ſlaapkamers van zijne paleizen, eenvoudig uit eene harde matras, rustende op eene naauwe ijzeren rustbank.

In het geſprek laat hij zich ligtelijk door drift vervoeren, zoodat hem de woorden dikwijls geheel ontbreken. Hij vult het ontbrekende intusſchen op zijne wijze aan. Bij eene zamenkomst met den *Franſchen* Ambasſadeur werd de woordenwisſeling zoo hevig, dat de Keizer, door tegenſpraak in drift geraakt, eindelijk, geene woorden meer kunnende vinden, zijne bewijsredenen zeer krachtig beſloot, door met groot geweld met zijne hand op de tafel te ſlaan. Bij eene andere gelegenheid vloog hij naar het venſter, wierp het open, en veelbeteekenend wijzende op eenige regementen, die daar exerceerden, trok hij zijne redenering zamen in de woorden: *Voilà ma garde; ce n'est que la vingtième partie de mon armée.*

Offchoon hij niet afkeerig is van letterkunde of letterkundigen, onderſcheidt hij zich echter niet door bijzonderen ſmaak voor letteren. In alle nuttige vakken van wetenſchap, geſchiedenis en talen heeft hij zich echter eene groote mate van kennis eigen gemaakt. Zijn eerbied voor de Godsdienst is, naar het uitwendige te oordeelen, zeer groot.

Deze beſchrijving uit den mond van eenen *Engelschman*, die met het *Rusſiſche* Rijk en beſtuur niet bijzonder is ingenomen, ſtelt Keizer NICOLAAS in een beminnelijk licht voor, en zal zeker niet te partijdig te zijnen voordeele zijn. De edele Vorst heerſche nog lang!

VOOR U!

Er leefde eens op een burgtſlot een Graaf, een onverlaat,
Van ziel en zin boosaardig, en uitgeleerd in 't kwaad;
En wat hij ſoms ook varen liet,
Het misdrijf en de zonde niet.

Geen voorwerp was zoo heilig, dat ooit hem heilig bleef;
't Was regt en deugd en onfchuld, waar hij den fpot meê dreef,
En altijd peinsde hij en zon,
Of hij ook iemand fchaden kon.

Zoo had hij zich bezoedeld met tranen en met bloed,
Zoo fluw zich toegeëigend der weeuwen geld en goed,
En altijd zat hij op het flot
Verzonken in dat helsch genot.

En nimmer hadden tranen zijn wangen nog befproeid;
Geen beê van wees of arme had ooit zijn oor geboeid,
En nimmer bragten dood of graf
Zijn ziel in angst voor 's Hemels ftraf.

Doch eenmaal knot de pijnboom, fchoon hij ook eeuwen ftond,
En flot en poort, hoe fterk ook, ftort, gruizelt eens te grond,
Zoo ook, hoe ftout zij zich vertoon',
Ontvangt de boosheid eens haar loon.

En juist was heel de flotberg bedekt met dikke fneeuw,
En onder 't ftormenloeijen klonk aaklig 't raafgefchreeuw,
En onder 't bang en buldrend weêr
Stort digt en fcherp de jagtfneeuw neêr.

Zag men op 't flotplein buiten, wit waren wal en poort,
En altijd loeide feller de ftorm en fneeuwvlaag voort;
En fchaatrend zag de Graaf het aan,
En bleef voor 't open venfter ftaan.

Bij al zijn zwarte beelden ftond fchoon die witte grond,
En 't hart, beftormd door driften, was blijde in dezen ftond;
En vloek en fpot bij 's Hemels ftem,
Die te uiten, dat verheugde hem.

En hoor! wat klinkt en klept daar, bij zilvren toon en klank,
Zoo als in 's Heeren tempel der vromen lof en dank
Bij 't driemaal *Sanctus* opwaarts rijst,
Als men den Christus eer bewijst?

„ Wat wil dat fpook?" zoo prevelt de Graaf en ftaart in 't rond;
De ftormwind zwijgt; de fneeuwvlaag verdunt op d' eigen ftond,
En lieflijk lacht van 's hemels baan
Het zonlicht woud en flot weêr aan.

En van den gindfchen heuvel naakt, over fneeuw en ijs,
Met koor- en kerkfieraden een Priester, oud en grijs;
En zachtkens klingelt voor hem uit
Het zilvertoonend belgeluid.

En onder 's Graven venfter blijft de achtbre Priester ftaan,
En wijst, bij 't plegtig heffen, het *Sacrament* hem aan,
En houdt zich, fprekend taal noch woord,
Als moest hij thans niet verder voort.

„ Wat wilt gij ?" riep de Burggraaf, wiens moed, naar 't fcheen, bezweek;
„ Geen ftervende is op 't burgflot, — voor wien toch komt gij? fpreek!"
De Priester hief de blikken nu,
En fprak met ernst en klem: „ Voor u!"

„ Voor mij?" zoo fpot de fnoodaard; „ ga, dweeper, 'k ben u moê!" —
„ Ontfluit voor mij de flotpoort," fprak hem de Priester toe;
„ Een ftervende is er, — hoor naar mij, —
„ De ftervende, die 'k meen, zijt — gij!"

„ Een ftervende?" zoo fchimplacht en fpreekt de booswicht weêr;
„ Ik leef, en zal 't u toonen; mijn hand velt u ter neêr,
„ Vloeit nog een woord van dood of graf,
„ O oude! u van de lippen af!"

„ Doe op!" roept weêr de Priester; „ hoor naar de ftem van God!"
„ Daar grijpt de Graaf zijn jagtroer, en laadt het, lacht en fpot;
Het vlamt, en 't knallend fchot valt neêr, —
De vrome Priester is niet meer.

En van de bergen klonk fteeds 't: „ voor u!" verfchriklijk voort,
Tot dat de zon haar ftralen weêr wierp op wal en poort; —
't Werd, kort na 't rijzend morgenrood,
Op 't burgflot ftil, — de Graaf lag dood.

Naar het Hoogduitsch van SEIDL. J. VAN HARDERWIJK, RZ.

DE BEVRIJDING DER NEGERSLAVEN.

(Eene ware Gebeurtenis.)

Blanke man!
Kunt gij Christus naam belijden,
En meêdoogenloos ons wijden
Aan het wreedst, onmenschlijkst plan?
Durft ge ons, koud als ijs van zinnen,
Henensleuren, als het vee,
Van alwat wij minnen?

Vreugd noch rust
Mogt gij, arme zwarten, vinden;
Ver van huis en ver van vrinden,
Kwijnt gij hier aan vreemde kust.
Smart en kommer moest gij leeren,
En alleen zijn met uw smart;
Elk genot ontberen.

Nat bezweet,
En offchoon ze ons bloed zien vloeijen,
Mag bij hen geen deernis gloeijen
Met ons onverdraagbaar leed.
Mogen we eens een poos verâmen,
Van het dierbaar Vaderland
Zingen wij dan zamen:

„ Vaderstrand,
Met uw geurige bananen
Ach, gij ziet niet onze tranen
Stroomen in het vreemde land!
Mogten wij, in 't zwoele lommer,
Nederliggen op uw' grond,
Vrij van smarte en kommer!

„ Hemelzoet
Zoude ons in uw' schoot verzaden;
Onder frissche palmenbladen
Schroeide ons dan geen zonnegloed;
Iedere ochtend, iedere avond
Was voor ons een vreugdvol uur,
Met genot ons lavend.

„ Hier, o ſmart!
Hier kastijdt men wreed uw kindren;
Niets, niets kan hun lijden mindren,
Of verzachten 's Christens hart;
Vruchtloos was 't, dat tranen vloten:
Ver van 't dierbaar huisgezin
Zijn wij afgeſtooten."

Droef geween,
Dof weêrkaatſend, volgt dit zingen,
En in digt geſloten kringen
Staan zij hopeloos bijeen,
't Hoofd bedrukt naar de aard' gebogen.
Eensklaps ſtaat een jongling op,
Vonkelend van oogen:

„ Broeders, moed!
Wilt gij mijn beſluit thans weten,
Langer knelt ons dan geen keten,
Nimmer vloeit dan meer ons bloed."
Aanſtonds ſtaken ze allen 't weenen,
En de jongeling meldt het luid;
Elk dringt om hem henen.

Vrij van rouw;
Straalt de hoop uit aller oogen;
Allen, ſtarend naar den hoogen,
Zweren zij elkander trouw.
Vlug van voet, geſterkt door 't hopen,
IJlt hij tot den ſlavenheer,
Legt zijn plan hem open:

„ Magtig Heer!"
Spreekt de tolk der arme ſlaven,
„ Wilt gij niet uw knechten laven,
Wanhoop ſtort hen dan ter neer;
Sta hun toe om zich te kranſen,
Slechts één' avond blij te zijn,
Vergenoegd te danſen."

En verbaasd
Blikt de ſlavenheer in 't ronde,
Peinst en overweegt een ſtonde;
Gouddorst, ſchoon ze op meerder aast,
Wijkt een poos voor 't medelijden,
En hij gunt zijn' ſlavenſtoet
't Feestelijk verblijden.

Snel omhoog
Schiet de vlam der vreugdevuren,
Waar de ſlaven blijde op turen;
'ʼt Lied ſtijgt naar den hemelboog;
Vrolijk klinken aller zangen,
Want de hoop belooft hun dra:
Vrijheid, hun verlangen.

„ Spoedig, ja!
Slaken wij de ſlavenbanden;
Tot der vadren vrije landen
Reizen wij bevrijd weldra;
Morgen groeten wij uw zoomen,
Overdierbaar vaderland!
En uw kokosboomen."

Hoog en rood
Rijst de vlam bij 't jubelzingen;
Onder blijde liedren ſpringen
Allen in des vuurgloeds ſchoot;
Knettrend lekt de vlam hen allen;
Nog één juichtoon wordt gehoord,
En hun ketens vallen.

Naar het *Deensch* L. T.
van H. A. BJERREGAARD.
Rotterdam, 11 Mei 1839.

DEFINITIE VAN EEN' FILOZOOF.

Een drooge Filozoof (tegenwoordig vindt men er niet meer, op wie dit adjectief past; ze zijn converſabel geworden, en ſchrijven zelfs Romans) een drooge Filozoof dan, van weleer, op eenen maaltijd genoodigd bij een' man van aanzien, was aan tafel naast eene ſchoone jonge Dame geplaatst. Toen het onderhoud, na het nieuws van den dag, eene wijsgeerige wending ſcheen te nemen, wendde zich de jonge Juffer op eens, op naïven toon, tot haren gebuur: „ Maar, mijn lieve Heer, als ik zoo vrij mag zijn dit te vragen, wat is toch Filozofie?" — „ Filozofie, Mejufvrouw," antwoordde onze Wijsgeer, eenigzins bedremmeld op deze onverwachte vraag; „ Filozofie, Filo...." Hier viel hem zijn zwager eensklaps in het woord: „ Filozofie is, wanneer men, naast eene ſchoone Dame gezeten, Filozoof blijft." — Het ganſche gezelſchap, ook onze Geleerde, borst in een ſchaterend lagchen uit, en het kwijnend tafelgeſprek werd levendig.

DE LIJDER, DIEN DE DOKTER VERLAAT.

Ten tijde toen alle gilden en beroepen te *Parijs* in verſcheidene kerken dankgebeden voor het herſtel des Konings (LODEWIJK XIV) deden houden, zei BENSERADE, in zijne door hem bij de Akademie uitgeſprokene lofrede op dien Vorst: „ De koopman verlaat zijn kantoor, om zich ſmeekende voor de altaren neder te werpen; de ambachtsman zijne werkplaats, de arts het ziekbed en de zieke voelt zich beter."

EEN BRIEF VAN FREDERIK DEN GROOTEN.

In het jaar 1784 droeg Profesſor MULLER eene uitgaaf van het *Lied der Nibelungen* aan FREDERIK II op, en ontving, toen hij zijn werk aan den Koning inzond, het volgende antwoord: „ Hooggeleerde, lieve, getrouwe! Gij oordeelt veel te gunſtig over de gedichten uit het 12de, 13de en 14de *ſeculum*, waarvan gij den druk bezorgd hebt, en welke gij tot het verrijken der Duitſche taal zoo bruikbaar keurt. Mijns erachtens zijn zij geen ſchot buskruid waard, en hadden niet verdiend aan het ſtof der vergetelheid onttrokken te worden. In mijne boekverzameling ten minſte zou ik zulk prullengoed niet dulden, maar het er uit ſmijten. Het mij toegezonden exemplaar mag derhalve zijn lot in de groote bibliotheek afwachten. Veel navraag belooft aan hetzelve echter niet uw anderzins u genadige Koning

„ *Potsdam*, den 22 Febr. 1784. FREDERIK."

RECIPROCITEIT.

Een arme poëet had een gedicht op eenen pasteibakker gemaakt en het hem toegezonden. Deze noodigde hem aan zijnen disch. In den beginne at de dichter met goeden appetijt; doch weldra verging hem deze, toen hij de ſpijt had te bemerken, dat het papier, waarop eene groote voorgediende pastei gebakken was, het handſchrift zijner verzen was. Zijne ontevredenheid was zoo ſterk, dat hij die zelfs voor zijnen gastheer niet verbergen kon, maar zich over deszelfs handelwijze beklaagde. „ Wel, dat kunt gij mij toch niet kwalijk nemen," zei de pasteibakker; „ gij hebt verzen op mijne pasteijen gemaakt, en ik pasteijen op uwe verzen."

No. VII. *Meng.* bl. 329. reg. 11 v. o. leze men, in plaats van *anders*, *elders*.
Bl. 343. reg. 11. v. o. moeten achter *trekken* de " eindigen.
Bl. 348. reg. 11. moeten voor den nieuwen regel „ ſtaan.
——— reg. 17 v. o. leze men: *ſchepſel.*
Bl. 353. reg. 16 v. o.: *reeds.*
Bl. 361. reg. 15 v. o.: *haren.*

MENGELWERK.

NOG IETS OVER DE DOODSTRAF.

Soll man nicht auch im unglücklichen Sträflinge den Menschen achten; ist man ihm nicht Gerechtigkeit und Liebe schuldig?

Dr. MULLER, *Erbauungsbuch.*

In de *Vaderlandsche Letteroefeningen* voor Januarij 1839 N°. 1. vangt het *Mengelwerk* aan met eene zeer bescheidene Twistrede, gevoerd door den Heer W. H. WARNSINCK, BZ., tegen het stukje van den Weleerw. Heer B. VAN WILLES, getiteld: *Iets over de Doodstraf.*

Maar dat woord *Twistrede* bevalt mij niet. Het is nog te scherp. Het zou veeleer eene vriendelijke teregtwijzing genoemd mogen worden; eene ontleding van het onbepaalde oordeel, waarmede de Heer VAN WILLES de tegenstanders van de doodstraf beschouwd en bestreden heeft. Deze worden nu door den Heer WARNSINCK in drie divisiën onderscheiden en hunne verschillende beginselen uiteengezet, waarvan hij de laatste *gematigde* tegenstanders noemt, zich zelf daaronder plaatst, en poogt aan te toonen, dat ook de Heer VAN WILLES onder dezelfde divisie behoort, indien men maar de wederzijdsche beginselen toetst; waaruit dan van zelve volgt, dat het doel, waarnaar men streeft, bij beide de Schrijvers hetzelfde is. Het ware te wenschen, dat elke tegenspraak altoos op dien toon werd gestemd. Dan bleven de hartstogten buiten het spel, en men zou, door bescheidene wisseling van denkbeelden, veel spoediger de waarheid vinden.

Ik meen echter te mogen beweren, dat er nog eene vierde divisie van tegenstanders tegen de doodstraf, be-

ſtaat, waaronder ik mij zelf, ruim twaalf jaren verleden, gerangſchikt heb; waarvan het beginſel, zoo als ik mij laat voorſtaan, veel eenvoudiger in de toepasſing en, bij meer volkomene veiligheid vóor de Maatſchappij, vrij wat menschlievender is, dan den misdadiger, bij de ſtraffen naast of nabij den dood, voor lange jaren in eene gevangenis op te ſluiten. — Met hoe veel genoegen ik het ſtukje van den Heer WARNSINCK ook las, zoo gevoelde ik mij toch wel wat geërgerd, dat mijne denkbeelden, welke in den tijd, zoo ik waande, nog al bijval vonden, reeds zoo geheel vergeten waren, dat men niet eens ter vermelding er aan gedacht had. Ik ging dus (ja, het hooge woord moet er uit) met een weinig gekwetſte eigenliefde, in het volgende ſtukje, *over de herſenen der Negers*, ſtuderen, om aan de ergernis eenige afleiding te geven, waartoe een zoo geheel aan het vorige heterogeen onderwerp volkomen geſchikt was.

Vier maanden zijn ſedert verloopen, en die vier maanden waren nog al crimineel. Zelfs heeft men in dien tusſchentijd een problema van wél hangen of niet hangen gezien, waarbij dan eindelijk de patiënt, *proviſioneel* voor zijn leven, in eene gevangenis werd opgeſloten. Daardoor ontwaakte weder die gekwetſte eigenliefde, die ik te voren door zelfverloochening zoo moedig had beſtreden; zoo neemt dat booze *eigen ik* zijn' ſlag waar, om maar weêr een' vinger tusſchen de deur te krijgen! Na nog eenige tegenworſteling, ben ik bezweken, en tot het beſluit gekomen, om het groot verlof van mijne vierde diviſie van tegenſtand tegen de doodſtraf te doen eindigen en haar weder onder de wapenen te brengen. Liever zie ik haar dan openlijk (mits op den heuſchen toon van WARNSINCK) beſtrijden, dan begraven in de vergetelheid. Ik laat haar terſtond oprukken.

In het jaar 1826 vond ik in het tiende Deel der *Verhandelingen van het Bataviasch Genootſchap van Kunſten en Wetenſchappen* eene *Schets van Benkoelen* (*Bencoolen*) op de westkust van het eiland *Sumatra*, door

den Heer NAHUYS (thans Raad van *Indië*) aan dat Genootschap medegedeeld. Ik vond die schets zoo belangrijk, dat ik besloot, om ze met eene Voorrede en Aanteekeningen uit te geven, waartoe het een en ander in het *Magazijn voor Wetenschappen, Kunsten en Letteren* (6den Deels 1ste Stuk) van wijlen den werkzamen en te vroeg gestorven Prof. VAN KAMPEN werd geplaatst.

Ik vond onder anderen in deze *Schets* het navolgende verhaal:

„ Het gebrek aan menschen, en vooral aan nijvere, werkzame menschen, tracht het (toen nog Engelsche) Gouvernement te vergoeden door den invoer van Bannelingen uit de west van *Indië*. *Sumatra* is voor deze lieden, hetgeen *Nieuw-Holland* voor den boosdoenden *Brit* is. Hetzelfde plan van Administratie, als dat van *Port Jackson*, wordt, zoo als het mij voorkomt, hier opgevolgd.

„ De Heer Luitenant-Gouverneur heeft de Bannelingen in deze drie klassen verdeeld:

„ Tot de *eerste* behooren de zoodanigen, die onophoudelijk en gedurende eenen zeer langen tijd bewijzen van beterschap gegeven hebben. Zij hebben, behalve kleeding, voeding en tabak, éénc Spaansche mat 's maands, genieten alle regten, even als de vrije Inlanders, staan voor de inlandsche Regtbanken te regt, en kunnen getuigenis der waarheid voor dezelve afleggen. Niet zelden worden zij geheel van den arbeid ontslagen, krijgen verlof om zich te vestigen en voor eigene rekening te werken, met vrijheid om zich aan den Landbouw toe te wijden, waartoe hun dan gratis eenig land wordt afgestaan.

„ Tot de *tweede* klasse behooren de zoogenaamde *twijfelachtigen*, dat zijn dezulken, die slechts gedurende eenen korten tijd blijken van goed gedrag en hoop op beterschap gegeven hebben; zij genieten, behalve kleeding, voeding en tabak, eene halve Spaansche mat 's maands.

„ Onder de *derde* klasſe worden gebragt, de pas aankomenden van de west van *Indië*, en dezulken, welke, uit hoofde van ſlecht gedrag, uit eene hoogere klasſe zijn gedegradeerd. Dezen wordt, buiten tabak, voeding en kleeding, niets te goed gedaan. — De geheel onverbeterlijken worden onder geene klasſe gebragt, in ketenen geklonken, tot zwaren arbeid, als het maken van wegen enz. te *Marlborough* of op het *Ratteiland*, beſtemd. Ook zelfs onder de Bannelingen, vooral onder die van de eerſte en tweede klasſe, is eene ſoort van welvaart zigtbaar, het gelukkig gevolg van orde en ſpaarzaamheid. Verſcheidene Bannelingen garen kleine ſommen op, welke zij, niet zelden tot ongehoorden woekerïntrest, onder den Inlander uitzetten. Volgens informatiën, die ik alhier van eenen *Radeen* (inlandsch Opperhoofd, kleine Vorst) bekomen heb, is de gewone rente tusſchen de eenigzins vermogende Inlanders vijf perc. in de maand.

„ De meeste Bannelingen hebben een, twee en drie koebeesten, en enkelen brengen het ſoms tot twaalf, waarvan zij de melk en boter aan de Europeſche ingezetenen ſlijten.

„ Tot aanmoediging van nuttigen arbeid, en vooral van landbouw, ſtaat het Gouvernement aan de planters een gering getal Bannelingen gratis af, onder voorwaarde, dat de planters op hunne plantaadjen woonachtig zijn, en er een wakend oog en goed toezigt over dezelve wordt gehouden.

„ Ik zoude u nog lang met dit volkje kunnen bezig houden, indien ik in het breede al de wijze, doelmatige en philantropiſche bepalingen, daar omtrent gemaakt, wilde ontwikkelen; maar ik zal nu over dit alles niet verder uitweiden.

„ Na den Banneling, welke den planter zoo nuttig is, komt eene tweede, hem niet minder dienſtige, ſoort van menſchen in aanmerking. Ik bedoel den *Manghiri*, dat is de ſchuldenaar, wiens arbeid voor ſchulden ver-

bonden is; wij zouden op *Java* zeggen den *Pandeling*," enz. enz.

Ik heb hier flechts uitgetrokken, wat ik op mijn doel toepasfelijk oordeelde. Daarop (en hetgeen te dezer zake t. a. p. nog breeder en zeer belangrijks volgt) heb ik aldaar, onder letter *h*, eene Aanteekening gemaakt, welke ik hier laat volgen:

„ Ziedaar een wenk voor het *Nederlandsch Genootfchap tot zedelijke verbetering der Gevangenen!* Wie juicht deszelfs edel doel niet toe; maar wie ook twijfelt niet, of hetzelve wel tot eene aanmerkelijke hoogte, zonder buitengewone hulpmiddelen, bereikt zal worden? — Hier worden die hulpmiddelen aangewezen!

„ Wij betwisten het niet, dat de ftandvastige en onvermoeide pogingen van de leden des Beftuurs, en die volijverig met hen medewerken, niet wel eens hier en daar eenen ongelukkigen, door hoogen nood, door overijling of onvoorziene verleiding tot eene ftrafbare misdaad vervoerd en daardoor in gevangenfchap geraakt, op het regte fpoor terug zal voeren en wedergeven aan een eerlijk bedrijf in de Maatfchappij. Misfchien zelfs wordt daardoor wel het laakbaar vooroordeel onzer natie overwonnen, dat zulk eén ongelukkige, in weerwil der onwraakbaarfte bewijzen van verbetering, voor altoos uit het gezellige verkeer van uitwendig onberispelijke menfchen behoort te worden uitgefloten. Ook dan zelfs zou het Genootfchap reeds veel gedaan hebben, en het was nog altoos deszelfs oprigting waardig. Maar bij al de volharding van deszelfs lofwaardige Stichters zullen zij de bron van het kwaad niet ftoppen. Altoos zullen deze te worftelen hebben tegen de aankweeking van nieuwe leerlingen uit de fchool van hen, die bij het misdrijf zijn opgevoed, in hetzelve zijn verhard, en, in weerwil van herhaalde ftraffen en gevangenfchap, tot in eenen hoogen ouderdom hun doemwaardig handwerk beoefenen en daarin zijn uitgeleerd. Sedert de invoering van zachtere criminele wetten, door welke maar zeldzaam de doodftraf wordt toegepast, vermindert het

aantal van deze diepgezonkenen niet. Aan de ſtraffen naast den dood is doorgaans wel eene lange gevangenis verbonden; maar het ontbreekt hun niet aan list, om, door ſchijnbare geſchiktheid, misſchien wel betoond berouw, in de gevangenis, een gunſtig rapport van hen te weeg te brengen, ter beweging van 's Konings goede hart, dat zoo gaarne tot verligting van het lot der ongelukkigen neigt; en zoo keeren zij dan, helaas! dikwerf te ſpoedig, in de Maatſchappij terug, om hun ſchandelijk bedrijf onverwijld te hervatten. Weten het niet de *Juſtitie* en *Politie*, en zijn zij niet bijzonder waakzaam, wanneer 's Konings goedheid een aantal van die ellendigen ontſlaat? en hoe dikwerf zijn er dan velen, binnen weinige dagen, weder in handen?

„ Daardoor leeren de Regters nogtans de uitgebreidheid begrooten van dit uitgeworpen geſlacht, wanneer zij bij herhaling de oude kennisſen weder voor zich zien verſchijnen! Een bedreven Regter ter Inſtructie, uit de Hoofdſtad, heeft ons verklaard, dat hij het getal van deze volſtrekt onverbeterlijke menſchen (die gevaarlijke ſchoolmeesters van eene onbedorvene jeugd!) niet boven de *driehonderd* perſonen begrootte. Hoe gering, in vergelijking van het bederf, de onveiligheid en het gevaar van de Maatſchappij! Wij willen hunne vernietiging en dood niet; integendeel: zij moeten ſlechts afgeleid worden van het tooneel van hun misdrijf en hunne ſchande. De weg wordt ons hier, door het reeds zoo lang met goed gevolg beproefde Engelſche voorbeeld, aangewezen. De verdeeling in klasſen is gemaakt, en de belooning naast de ſtrengere behandeling voorgeſchreven. Wie van hen den goeden weg op wil, kan, door eerlijken arbeid en goed gedrag, een vrij, gezeten man worden. Nader aan den natuurſtaat teruggebragt, verwijderd van de getuigen huns misdrijfs en van het vooroordeel, dat tegen hen was opgevat, ſtaat, naast de beteugeling van onwil, meer onbelemmerd de weg tot hunne zedelijke verbetering open, en zoo wordt welligt

voor velen, bij een rustig levensgenot, ook nog een rustig ſterfbed bereid.

„ Door zulk eene verwijdering van de Hoofdbewerkers krijgt dan het Genootſchap de handen ruim, en kan zijne prijswaardige pogingen met de bedrijvers van ligte misdaden en van eene ſlechts afgedwaalde, maar nog niet bedorvene, jeugd voortzetten. Dan kan Z. M. ruimer botvieren aan Hoogstdeszelfs menschlievende gezindheid, om het lot van ongelukkigen te verzachten, en beſpaart eenen ſchat van onkosten voor eene altoos in beweging zijnde *Juſtitie* en *Politie* en voor het onderhoud in de gevangenisſen; terwijl, bij de veiligheid der Maatſchappij, een aantal niet volſtrekt bedorvene menſchen waarlijk kan verbeterd worden."

Aanvankelijk werden deze opgeworpene denkbeelden, bijzonder bij vele leden van het *Genootſchap tot zedelijke verbetering der Gevangenen*, niet ongunſtig opgenomen. Men onderzocht in *Engeland* naar de inrigtingen en het meer of minder welſlagen met de naar *Botany-baai* overgevoerde misdadigers aldaar. De uitkomst van dat onderzoek bevestigde wel de gepastheid van het doel, maar men had ook tegenſpraak ontmoet. De toenmalige Preſident van het voorz. Genootſchap bragt die tegenwerpingen mij ter kennisſe. Ik meende dezelve op te losſen, en wij kwamen overeen, die tegenſpraak met mijne wederlegging, in den gemeenzamen vorm van briefwisſeling, aan het publiek oordeel te onderwerpen. Hij plaatſte daartoe zijne tegenwerpingen in het Tijdſchrift *Liefde en Hoop*, (*) hetwelk destijds onder den invloed van dat Genootſchap werd uitgegeven. Eer mijn antwoord gereed was, werd dat Tijdſchrift, onder dezelfde Redactie, vervangen door een ander met breedere ſtrekking, onder den titel: *de Menſchenvriend*, waarin mijn antwoord is te vinden, in het navolgende *Frag-*

(*) D. II. Dewijl deze tegenwerpingen in het antwoord worden opgenomen, kan men de mededeeling, om ruimte te ſparen en herhalingen te vermijden, hier tot de aanwijzing bepalen.

ment van eenen Brief, behelzende een antwoord op de bedenkingen van Mr. J. J. UYTWERF STERLING *over het koloniseren van Gevangenen:*

„ Gij houdt in uwe bedenkingen, mijn Vriend, gedurig het denkbeeld vast van eene *afzonderlijke kolonie.* — Aan zoodanig afgedwaalde menſchen eene ſtreek lands met eene geregelde volkplanting te ſchenken, die ongezellige wezens tot eene Maatſchappij te willen vormen, hierin vindt gij honderd ſtruikelblokken. — „ Ja „ maar, zegt gij: dat deden toch de *Engelſchen*, en „ die zich aan een' ander' ſpiegelt" . . . . . — Ja wel, die ſpiegelt zich zacht. Maar wie zegt ons, dat het vervoeren naar een ander gedeelte des aardbols, en het aldaar aan den landarbeid brengen van anders ingekerkerde misdadigers, juist eene *maatſchappij* van die menſchen moet ten gevolge hebben? Het is juist op *dat* ſpoor niet, dat ik de *Engelſchen* wilde navolgen. Neen, zij hebben ons een beter ſpoor aangewezen; daar liggen alle die ſtruikelblokken niet, en dien kant wilde ik op. Ik noodig u dan, *dezen* weg eens met mij af te wandelen: wij willen de door u opgenoemde bezwaren in gedachten houden, en dan zal ik u aan het einde van onze wandeling vragen: „ Hebt gij één dezer bezwaren „ ontmoet?"

„ De wakkere en kundige Kolonel Mr. G. H. NAHUYS, lid van het Bataviasch Genootſchap van Kunſten en Wetenſchappen, had in den jare 1823 het eiland *Sumatra*, toen nog onder Engelsch beheer, bezocht, en van hetzelve, en bijzonder van het Etablisſement *Bencoolen*, op de westkust van dat eiland gevestigd, eene *Schets* ontworpen (*) en aan dat Genootſchap briefswijze medegedeeld. (†) Ik beſchouwde die beſchrijving

(*) Deze herhaling werd bij deze beſchouwing in den *Menſchenvriend* noodig geacht voor zoodanige Lezers, welke de *Schets* van *Bencoolen* niet gelezen hadden.

(†) Zoo als dezelve naderhand is opgenomen in deszelfs uitvoerig werk over de *Indiën*, getiteld: *Brieven over Ben-*

zoo belangrijk, (vooral, daar toen het eiland *Sumatra* onder de Nederlandsche Bezittingen, bij Tractaat van 17 Maart 1824, was teruggekeerd) dat ik dezelve overwaardig achtte, haar meer onder de bijzondere aandacht mijner Landgenooten te brengen. Onder de vele zeer belangrijke bijzonderheden las ik onder anderen in die beschrijving het volgende merkwaardige berigt. (*)

„ Toetsen wij nu alle de daar vermelde daadzaken en resultaten aan het doel van ons vaderlandsch Genootschap; vinden wij dan hetzelve niet in zijn geheel bereikt op eene wijze, als in *Nederland* niet mogelijk is? — Hier, op den grond, waar de misdaad bedreven en de infamerende straf ontvangen is, zit het vooroordeel tegen deze ongelukkigen wortelvast, en duldt niet, ook bij den meest schijnbaren wil tot verbetering, dat zij weder in de maatschappij worden opgenomen. Gelukt het al eens aan de ijverige pogingen der Bestuurders, om een of ander individu, op hetwelk de wet der schande, hoewel hij slechts ééns op het dwaalspoor geraakte, moest worden toegepast, sluikswijze in een' dienstbaren kring te doen opnemen, altoos ducht hij, dat zijn treurig lot ontdekt en hij door zijne gezellen verworpen zal worden; of ook, al komt hij eens weder tot een vrij en onafhankelijk bestaan, overal vervolgt hem dezelfde vreeze en angst; en — wat kunnen de gevolgen zijn! Onze WARNSINCK heeft die vraag in het verschrikkelijk voorbeeld van WILHELM (†) zoo roerend beantwoord, dat ik er niets behoef bij te voegen. Stap nu met mij over op het tooneel van *Sumatra.* Niets van deze belemmeringen, om den afgedwaalden, maar zich beterenden misdadiger in het gezellige leven terug te voeren, vindt ge daar. Men weet het, dat de arbeider, dien men aldaar in het land, even als

---

coolen, *Padang*, *het Rijk van Menangkabau* enz. in den jare 1826 te *Breda* bij HOLLINGERUS PIJPERS uitgegeven.

(*) Wij deelden hetzelve hier boven mede.

(†) *Liefde en Hoop*, D. II. bl. 92.

hier elken boerenknecht, ziet werken, zich elders, op eenige duizend mijlen afſtands, vergrepen heeft tegen de wet, welke tot veiligheid der Maatſchappij was ingeſteld. Hij is aan de draaikolk der verzoeking ontrukt, en op eenen door hem niet bevlekten grond verplaatst, om, zoo hij wil, aldaar aan de maatſchappij door nuttig en eerlijk bedrijf te vergoeden, wat en waarin hij haar elders beleedigd had. Zij heeft het regt dit van hem te eiſchen, zal zij hem in de regten van haren kring herſtellen. Hij beantwoordt aan dien eisch gedwee en opregt, en nu neemt zij hem ook liefderijk weder op. Wil hij dat niet, zoo wordt hij op hooger proef geſteld, en zijne taak met meerderen, maar altoos eerlijken arbeid verzwaard en door ſlechts wat ſchraler verdienſte beloond. Blijft hij nu evenwel hardnekkig zich tegen zulk eene zachte en eerlijke beſtemming, en tegen de nog zachtere indrukken van zedelijk en godsdienſtig onderwijs, verzetten, dan wordt hij wel van de maatſchappij verwijderd, maar nog niet aan het genot der heerlijke ſchepping ontrukt. Neen, kan de harde pligt, welke hij nu zichzelven heeft opgelegd, zijne verſtokte ziel alsnog vermurwen en tot weemoed brengen, dan blijft nog het boek van Gods wijsheid en goedheid voor hem open, en de ſlagboom, die hem het terugkeeren beletten zou, valt op zijn levenspad aan deze zijde van het graf nimmer voor hem neder. Die hoogte kan het Genootſchap op den vaderlandſchen grond nimmer bereiken, en althans met den reeds bij herhaling in het kwade geoefenden misdadiger op geenerlei wijze.

„ Beproeven wij nu het gewigt der bezwaren, door u tegen het ſtelſel van *koloniſatie* aangevoerd, met betrekking tot *deze* wijze van exportatie, op de ſchaal der onpartijdigheid.

„ Ik kan mij ontſlaan, om die bezwaren op zichzelve te beſtrijden; hoewel ik wel durf onderſtellen, dat zij daarvoor niet geheel ſchootvrij zouden zijn. Maar ik heb het ſtelſel der Engelſche koloniſatie nooit voorgeſtaan, en dus behoef ik het ook niet te verdedigen. Dit

alleen zal ik daarvan zeggen, dat de Heer NAHUYS zou gedwaald hebben in het vermoeden, dat hetzelfde plan van adminiſtratie op *Port Jackſon* wordt gevolgd, wat op *Sumatra* werd in praktijk gebragt, of dat de reſultaten aldaar, waarop uwe bezwaren zijn gegrond, geen ſteek zouden houden. En nu dan de bezwaren zelve.

„ *De ſtichting van Botany-baai is te kostbaar.* — Wel nu: de ſtichting op *Sumatra* brengt voordeel aan; men heeft aldaar aan handen voor den arbeid gebrek! Indien dat niet het geval ware, waarom zou dan de Engelſche Gouverneur de Bannelingen uit de west van *Indië* hebben laten overkomen? Hij had immers de menſchen kunnen laten blijven, waar zij waren? En hij had er nog niet genoeg aan; want nog werden er *Pandelingen* (d. i. ſchuldenaars, die zichzelven te pand geven, tot dat de ſchuld door hunnen arbeid vernietigd is) aan het werk geſteld, en onder den naam van dezen, omdat er nog meer handen noodig waren, ſlaven van de kust van *Bali* aangevoerd en als Pandelingen geregiſtreerd. *Nederland* is, God dank! zulk een boevennest niet, dat het ooit zulk een aantal misdadigers uit kan voeren, als alleen *Sumatra* noodig heeft; (*) zonder nog van het ontginnen der Tinmijnen op *Banka*, noch van het dóórdringen tot de Diamantmijnen op *Borneo* te ſpreken; in welk laatſte bedrijf wij nu geheel van daar uit hun Vaderland overgekomene *Chinezen* afhankelijk zijn. (†)

„ Dit laatſte is tevens mijn aanvankelijk antwoord op een ander uwer bezwaren: „ Men brengt de misdadi„ gers in maatſchappij bij elkander en ſticht daardoor

(*) Allerbelangrijkst is hierover te lezen het doorwerkt Rapport over *Borneo*, door wijlen den kundigen Raad van *Indië*, MUNTINGH, aan de Hooge Regering op *Java* uitgebragt, en geplaatst in de *Bijdragen* van den Graaf VAN HOGENDORP.

(†) Zie de belangrijke mededeelingen in het *Handelsblad* 19 Mei 1830, onder het opſchrift: *Statistiek der Gevangenisſen in de Nederlanden.*

„ eene *zedelooze* maatſchappij." — Het ſtaat niet vrij, wanneer men ernſtige zaken behandelt, aan den inval der luimen bot te vieren; anders zou ik hier grooten lust hebben om u te antwoorden: „ Wel nu, dan kunnen zij hunne kunstgrepen op en tegen elkander beoefenen, en beproeven, tot welke hoogte zekere volkomenheid bereikbaar zij!" Maar liever blijve in ernst herhaald, dat uit het gering aantal, door *Nederland* aan te voeren, nimmer eene *maatſchappij* zou kunnen worden zamengeſteld. Het aantal der *ſoort*, in mijne aanteekening bedoeld, (hetwelk wij zoo aanſtonds nader moeten uiteenzetten) werd, naar aanleiding van een toevallig onderhoud met een in deze zaak zeer ervarenen man, (een uwer voorgangers tot de *Inſtructie*) door mij op ſlechts driehonderd perſonen begroot. (*) Dat waren de Hoofdonderwijzers in het vak, en hoe vele jaren zouden er noodig zijn, eer zij waren bijeenverzameld! En wil men dan nu eens tien jaren daarvoor genoegzaam achten, en voegen er nog zoo vele gevorderde leerlingen bij, wat beteekent het dan, om, op zulk een uitgebreid veld, 60 menſchen in het jaar op verſpreide plaatſen aan het werk te houden? Waarlijk, zulk een geringe aanvoer zou de dienst der Pandelingen nog geen afbreuk doen!

„ Zoo zal het dan ook wel niet noodig zijn, de bijdragen van vermogende *Nederlanders* op te roepen tot het goedmaken der kosten van transport of onderhoud. Het eerſte is bijna niet noemenswaardig. Onder zoo vele koloniale troepen en Negers van de Guineſche kust, als jaarlijks worden overgevoerd, kunnen toch per ſchip wel 5 of 6 zulke monden medeëten. — „ Toch niet

(*) Van waar, volgens uwe, van den Heer BIDDGE overgenomene opgave, in 6 jaren tijds, 12000 veroordeelden, (dat is, dooreen, 2000 hoofden in het jaar!) uit *Engeland* naar *Nieuw-Holland* overgevoerd, verzameld zijn, betuige ik niet te vatten. Ik onthoude mij, moet ik het voor waarheid aannemen, om uit zulk een verbazend aantal misdadigers eenig gevolg af te leiden tot de gehalte der nationale zedelijkheid.

„ onder de Militairen?" — Nu, nu, mijn Vriend! dat behoeft immers niet? Hoewel er onder die manschap ook wel eens lieve kinderen zijn, op welke het vaderlijk gezag niet altoos mogt gelden, zoo wil ik den rok der eere wel eerbiedigen. Maar indien gij zoo vele kamers en hutten aan boord hadt laten maken, als ik wel eens uit elkander getooverd heb, welligt hadt gij dan die vraag overbodig geacht. Ik heb wel troepen en buskruid te zamen overgevoerd, zonder dat het een aan de anderen leed aanbragt; dat was toch nog erger! (*) — En wat dan verder het aanvankelijk onderhoud aan boord en in *Indië* betreft, waarlijk, zij zullen, bij beter voedsel, daar vrij wat minder kosten, dan in uwe Gasthuizen in *'s Bosch*, of op den Heiligenweg en elders te *Amsterdam*, hoe goed het hun daar en overal ook mag worden gegeven. En dan behoeft dat onderhoud, na hunne aankomst aldaar, nog maar weinige dagen te duren, wanneer het reeds door hunnen handenarbeid wordt vergoed.

„ Zoudt ge het durven wagen, om de kosten der gevangenissen en het onderhoud, naar den tijd der actuele detentiën hoofdzakelijk berekend, met dat der op deze wijze geëxporteerden te vergelijken? Waarlijk, ik vreeze, dat, al rekent men de kosten der vracht en voeding aan boord als voor eenen Militair betaald, men bij geen Bestuur van gevangenissen, hoe economisch ook, tegen de geringe toelage op *Sumatra* zou kunnen uitzuinigen.

„ Zoo komen wij van zelve tot uw groot bezwaar van de zijde van *het regt;* en zeker uwe vraag: „ Is het daarmede en met de *billijkheid* bestaanbaar?" verdient behoorlijk onderzoek. Wat de billijkheid betreft, vraag ik, of dan het lot van een' vaderlandschen Boer of Landbouwer, aan eenen misdadiger geschonken, onbillijker behandeling zijn zou, dan dat ge hem tusschen vier muren, (ik wel nog niet eens zeggen, *vochtige*

(*) En hoe vele schepen in het jaar zendt de Handelmaatschappij, zonder eenige passagiers, naar de *Indiën* uit!

muren) opſluit, en aldaar, onder het gemis van lucht en beweging, zijne gezondheid laat vergaan? Wat zou Menschlievendheid daarop antwoorden, wanneer men dit pleit voor hare vierſchaar bragt? — „Ja, maar dan moet de *Wet* zulks toeſtaan.” — Gij hebt gelijk; maar dan ſchrijve ik ter gelegener ure, daar de Wetgèver juist aan de bepaling der Strafwet bezig is. (*) Zoo weet het dan immers de misdadiger vooraf, (zoo als hij thans, met het *Code* in den zak, onder de toehoorders voor het *Cour d'Asſiſes* vermengd, ook wel eens bezig is af te meten) welk lot het misdrijf te wachten heeft. — „En welke zal dan de maatſtaf zijn?” is op dit punt uwe laatſte bedenking. — Voor het heil van die ongelukkigen onder het menschdom zou ik wel willen antwoorden: *Voor allen, die tegen de maatſchappij gezondigd hebben.* Maar ik beken, dat er dan vele uitheemſche clasſificatiën en uitzonderingen hier zouden vallen, waarvan niet altoos eene evenredige toepasſing zou mogelijk zijn. Dan, dien onverminderd, zal het dan toch niet zoo moeijelijk zijn, eenige bepaling daarvan voor te ſtellen.

„Zoo zou ik dan uit het Vaderland exporteren, bij voorbeeld:

„1°. Allen, dien de doodſtraf wordt opgelegd, maar voor wien de Koning termen van *gratie* meent te vinden.

„2°. Alle gecondemneerden tot de ſtraffe naast den dood.

„3°. Allen, die ten tweedemale of bij herhaling in handen der Juſtitie vallen en reeds vroeger tot infamerende ſtraffen zijn gecondemneerd geweest.

„4°. Allen, die thans in de termen vallen, boven *eene openbare ſchandſtraf*, van langdurige gevangenis of bannisſement.

„Bij deze bepalingen zou ik dan alle duurzame kenmerken van ſchandſtraf, zoo als het *brandmerk*, (hetzij op openlijke of gedekte plaatſen des ligchaams) afſchaffen,

(*) 1830, weinige maanden vóór den Belgiſchen opſtand.

en de openbare ſtraf, voor zoo verre de zwaarte der misdaad deze boven het expatriéren vorderde, alleen tot tentoonſtelling en (des noods) geeſeling bepalen, of, zoo aan het bedrijf der misdaad geen geweld tegen perſonen of goederen was gepaard, hun de openbare ſtraf geheel kwijtſchelden.

„ Ik kenne, mijn Vriend, uwe neiging tot zachtheid in het criminele regt, en deze is eer voor uw hart; maar indien ik deze bepalingen, zonder eenig Pleitbezorger, op de Regtbank der zachtmoedigheid overlegde, zou men ze dan wel als crimineel kunnen veroordeelen? Ik weet wel, dat men op de laatstgenoemde remisſie zou kunnen antwoorden, dat men dan dikwerf den indruk van het *exempel* misſen zou; maar vooreerst ſtaat die indruk bij mij niet zeer hoog aangeſchreven, wanneer men onder den geeſelpaal den aanſchouwer de beurs ziet liggen, en ten andere zult gij het met mij toch ook wel eens zijn, dat, wanneer het openlijk voorbeeld krachtig zal werken en diepe ſporen drukken in het zedelijk gevoel, het dan niet te dikmaals moet worden herhaald.

„ Zoo zal dan ook, aan den anderen kant, de Wetgever toeſtaan, dat vele bezwaren, welke beſchaving en verlichting meermalen tegen de overblijfſelen van hardheid, om niet te zeggen onmenſchelijkheid, aanvoerden, (waarvoor de gronden niet altijd, zonder kieschheid en gevoel te kwetſen, konden worden wederlegd) hier van zelve zouden wegvallen; en dit zal, bij natuurlijk gevolg, den Wetgever minder ſchroomvallig maken in het vastſtellen eener beſtemming voor den afgedwaalden, ook zeer verre verbijsterden mensch, wanneer hij daarbij tevens onder de beſcherming van Godsdienst, zedelijkheid en menschlievendheid wordt geſteld, dan wanneer hij in de kerkers en holen, aan kluisters geklonken, der verharding en verbittering moet worden prijs gegeven. De bekwaamſte en hartelijkſte Christenleeraar beproeve eens den invloed van zijne vermaningen en onderrigt in beide toeſtanden, en zie eens, of hij onder het genot van vrije lucht en werkzaamheid, dan bij den werkeloozen

man, in den ſomberen kerker verſuft of verhard, den meesten indruk zal verwekken.

„ Men bewere niet: „ Het Genootſchap tot zede„ lijke verbetering kan op zulk eenen afſtand deszelfs „ pogingen, om door godsdienſtige toeſpraak en onder„ rigt deugd en pligtbetrachting in te prenten, niet doen „ gelden." — Waarom niet? De Bijbel- en Zendeling-Genootſchappen werken wel op grootere afſtanden in geheel onbekende talen en op volſtrekt onkundige menſchen. En getuigen niet hunne onophoudelijke berigten van de voortgangen, welke hunne onvermoeide pogingen door de geheele bekende wereld reeds gemaakt, en van het heerlijk licht en beſchaving, welke zij, onder zelfs woeste volken, reeds verſpreid hebben? Hoe veel gemakkelijker zou dan de taak zijn, om op een bepaald punt, onder een klein aantal niet allen geheel onkundige menſchen, die onder een bepaald burgerlijk opzigt ſtaan, in de eigene taal des Vaderlands, dien heilvollen invloed met vrucht en zegen te doen werken? Zou niet het Gouvernement, dat met hooge goedkeuring de edele bedoeling van het Genootſchap vereert, ook gaarne dezelve onderſchragen? Zou niet het Gouvernement, ten behoeve der alsdan volgens Rijkswetten geëxporteerden, gaarne de voordragt van het Genootſchap, hoedanig die pogingen zouden behooren te worden ingerigt, van hetzelve ontvangen, en waarſchijnlijk wel onder een nuttig verband met de altoos werkzame maatregelen van de beide genoemde Bijbel- en Zendeling-Genootſchappen helpen in werking brengen? Zou hetzelve die ontwerpen niet bij de *adminiſtratie* der overgevoerden in *Indië* door deszelfs gezag doen gelden? Hoe vele ruimte daarentegen zou aan de pogingen des Genootſchaps hier te lande worden gegeven; daar alsdan degenen, bij welke toch hier het minſte nut tot herſtelling hunner betrekking in de Maatſchappij kan worden uitgewerkt, verwijderd zijn? Men zou zich daardoor van hun ſchadelijk voorbeeld op jonge kweekelingen der ondeugd hebben ontſlagen; en alzoo zoude toch de trap en mate der misdaad en zede-

loosheid moeten verminderen, en wij allengs de gelukkige ervaring mogen beleven, dat, zoo al niet het uitbrekend misdrijf van den Nederlandschen grond *geheel* werd uitgeroeid, hetzelve nogtans zoo aanmerkelijk gelenigd en beteugeld werd, dat geen der misdadigen voor verbetering en beschaving meer onvatbaar of onberekend zou worden gevonden. In dezelfde evenredigheid zou dan ook onfeilbaar het vooroordeel tegen deze ongelukkigen van zelve afnemen, en het daardoor allengs minder moeijelijk worden, om hen in den kring der Maatschappij wederom met goedwilligheid te doen opnemen, de bedrevene afwijkingen te doen vergeten en vergeven, en hun wederom te doen deelen in alle hare vrijheden en voorregten, onder beveiliging en bescherming der Wet.

„ Ik zou mij gelukkig achten, mijn Vriend, indien ik U door deze beschouwing tot mijn gevoelen mogt overreed hebben. De tijd, dien ik aan het omtrekken dezer schets besteed heb, is mij, om het hooge belang der zaak, tot eene aangename verpoozing geworden. Konde ik mij vleijen, dat dit denkbeeld, door eene bevoegde hand opgevat, eenmaal tot eene, het zij geheele, het zij gedeeltelijke, uitvoering mogt geraken, en het belang der Maatschappij, in een zoo gewigtig opzigt, eenigermate bevorderlijk zijn, dan zeker genoot ik eene belooning, die mijne zwakke, maar welgemeende poging oneindig zou te boven gaan."

Zoo heb ik dan mijne verspreide gevoelens te dezer zake eens weder opgedolven, verzameld en in het licht gesteld. Ik heb geen *plagiaat* bedreven, want ik heb uit mijne eigene bezittingen geroofd; maar ik heb mijne oude gedienden eens wederom onder hunnen standaard gerangschikt en in rijen geschaard, tot eene vierde divisie, bij de drie van den Heer WARNSINCK, vereenigd. Steeds zal zij slagvaardig blijven staan en op den voorgrond aanrukken, tot verdediging van dit systema, zoo dikwerf zich daartoe de gelegenheid aanbiedt. Al mogt dan ook meermalen mijne roepstem zich in de

woeſtijn verliezen, zij zal herhaald worden, even als WILBERFORCE de zijne herhaalde tot vernietiging der ſlavernij. Eenmaal welligt vindt de ſtem der menschlievendheid gehoor, al zou dan ook eerst de maatſchappij mijner nakomelingen, even als de *zijne*, daarvan de vruchten plukken.

Zeist, VAN OUWERKERK DE VRIES.
den 18 Mei 1839.

DE WATERKUUR TE BOPPART A. R.

Onder die onderwerpen uit het gebied der Geneeskunde, welke het niet geneeskundig publiek belang inboezemen, behooren voorzeker de baden. In de kringen, waar men op middelen peinst, om het leven *fashionable* en in uitwendig geluk voorbij te doen vliegen, vervangen dikwijls de plannen voor eene reis naar het bad de, door de lente afgebroken, ſchakel der winteramuſementen, nu eens als vervolg, niet zelden echter als gevolg van dezelve. De badkuur, ziedaar de lichtende ſtraal der hoop, op welke de lang in de ziekenkamer opgeſlotene het oog nog vestigt. Geen wonder, dat deze vereeniging van genoegen en nut aan de baden het burgerregt in den converſatietoon gegeven, ja dezelve tot heerſchende mode opgevoerd heeft. Men vindt die vereeniging dan ook aan de baden zelve weder. Zeer toch dwaalt de eenvoudige man, die meenen zoude, dat men zich aan eene badplaats als in een groot hospitaal bevindt, door niet dan ziekelijke menſchen omgeven, voor wier langdurig lijden de kunstvolle Geneeskunde al het mogelijke had gedaan, en die, thans hier van alleen door de Natuur bereide middelen het zoo lang vergeefs gehoopte herſtel wachten. Die hier de kalme rust van de gezondheidstempels der *zieken* te *Kos* en *Knidos* zocht, waar de eenvoudige genoegens zoo wijſelijk tot herſtel medewerkten, maar ook alleen dit beoogden, was zeker een met den tijdgeest onbekende ideälist. Die tentoonſtellingen van ſmaakvolle kleedingen, die vereenigingen in eet-, dans- en ſpeelzalen, dat geheel op de hoogte zijn van alles, wat tot weelde en verfijnd levensgenot uitgedacht werd, waarin de verſchillende badplaatſen wedijveren, doen

aan niets minder denken, dan aan eene plaats, alleen door lijdenden bezocht. Eigenaardig genoeg vond ik onlangs de opening van het badſaizoen te *Baden-Baden* aangekondigd door het verhaal van de opening der ſpeeltafel, en de opgave der perſonen, welke bij die kuur geadſiſteerd hadden.

Te eenemale hiervan verſchillende, ſtaan de koudwater-inrigtingen in hare natuurlijke eenvoudigheid daar, zoo als de man, die dezelve het eerst daarſtelde, een eenvoudige boer was. Vóór weinige jaren had een oplettend waarnemend, verſtandig landman te *Gräfenberg* in *Opperſilezië*, met name PRIESSNITZ, opgemerkt, dat het gebruik van het bergwater op de gezondheid der menſchen eenen zeer heilzamen invloed had, en, in meer dan gewone hoeveelheid gedronken, zonder andere middelen, langdurige ongeſteldheden genas. Zijne ondervinding hieromtrent werd ſteeds rijker, naar mate hij zich op deze geneeswijze meer toelegde en zijne inrigtingen meer volmaakte. De gelukkigſte uitkomſten deden het getal der hulpzoekenden, 't welk zich in den beginne ſlechts tot enkelen uit den omtrek bepaalde, ſteeds toenemen, zoodat het thans na 9 jaren reeds tot 6 à 7000 jaarlijks geſtegen is. Geene luxe voert hen naar de, vooral in vergelijking met andere badplaatſen, weinig uitlokkende landſtreek; naar de niets minder dan weelderige logementen, welke te klein zijn, om het getal der badgasten te bevatten, die zich ſoms met eene plaats in den ſtal moeten behelpen; naar de ſpaarzame, de tong weinig ſtreelende tafel; naar de gedwongene, minder behagelijke, veelvuldige wandelingen: alleen de levendige hoop, door zoo vele voorbeelden verſterkt, om van langdurig kwellende ziekten bevrijd te worden, kan tot zoo vele ontberingen doen beſluiten, en zich dezelve met genoegen getroosten.

Niet te verwonderen was het, dat men op vele plaatſen in *Duitschland*, waar overvloedig bergwater hiertoe de gelegenheid aanbood, het door PRIESSNITZ gegevene voorbeeld navolgde; ſinds de laatſte jaren klom het aantal dier koudwaterkuur-inrigtingen tot vijftien. Vóór eenige weken begeleidde ik eenen melancholicus naar eene derzelve te *Boppart* aan den *Rhijn*. De daar volkomen gevestigde overtuiging van het heilvolle dezer geneeswijze, en het minder algemeen bekende dezer inrigtingen, deden mij beſluiten, mogelijk in het belang van lijdenden, iets daaromtrent mede te deelen.

Boppart is een klein ſtadje, 4 uren boven *Coblentz*, gelegen aan den linkeroever van den *Rhijn*, welke zich van daar tot *Bingen*, waarvan het 8 uren verwijderd is, door zijne korte ſlingeringen tusſchen 1400 à 1600 voet hooge, zich onmiddellijk uit de rivier opheffende, met wijnſtokken overdekte bergen en rotſen, in zijne geheele Goddelijke ſchoonheid vertoont. Door deze bergen van rondom ingeſloten, ligt het ſtadje aan den voet derzelven, als aan den oever van een meer. Zoodra men het, even als alle *Duitſche* ſtadjes en dorpjes, ſombere, bouwvallige plaatsje, waarin echter een zeer goed logement is, in de breedte is doorgegaan, voert de weg naar de, boven hetzelve, in het hangen van den berg gelegene badinrigting *Mariënberg*. Dit voorheen adellijk damesſtift is een ruim, groot gebouw, geſchikt tot verblijf van 300 badgasten, dienstboden en rijtuigen. 'Schoon dan het vrolijke van het uiterlijk vooralsnog wel iets te wenſchen overlaat, heeft het echter niets kloosterachtigs. Integendeel, zoodra men door de lange beneden-corridors langs den breeden ſteenen trap op de eerſte verdieping komt, hebben alle gangen en kamers iets vrolijks, luchtigs, en van uit de meeste een heerlijk gezigt op de omringende bergen, door geene ijzeren traliën daarin gehinderd. Schoon het ameublement netjes en voldoende is, wachte men hier echter niet het *comfortable* van een druk bezocht logement. Alles ademt eenvoudigheid.

Aan het hoofd der ſedert Maart dezes jaars geopende en thans reeds zeer bloeijende inrigting ſtaat de Heer Dr. SCHMITZ, een man van middelbare jaren, van een innemend en vertrouwen inboezemend uiterlijk, en zachte, deelnemende wijze van omgang, vrij van alle ostentatie, maar natuurlijk-eenvoudig. Hij regelt de geheele kuur en leefwijze. Het innerlijk beheer der huishouding, tafel en wasſchen is aan een paar ondergeſchikte perſonen opgedragen.

Wat de kuur, geheel in navolging van de *Priesſnitzſche*, betreft, deze rust op de natuurwet, dat in het ligchaam zelve eene heelkracht beſtaat, welke tracht de ziekte te herſtellen. In langdurige ziekten ſluimert deze, of is te zwak, en vandaar, dat de vijand niet verdreven wordt. Verſterkt men nu het ligchaam, worden deszelfs functiën natuurlijk opgewekt, en nadeelige invloeden verwijderd, dan herkrijgt het organisme deszelfs veerkracht, en kan weder natuurlijk werken. Ziedaar het hoofddoel dezer kuur: opwekking en ver-

ſterking der levenskracht langs den meest natuurlijken weg. Zij is dus vooral dáár aangewezen, waar het lijden beſtaat in algemeene, plaatſelijke of zenuwzwakte, kenbaar aan wankelenden gang, ſpoedige vermoeijing, duizeling, onrustigen ſlaap, beklemming der borst, melancholiſche ſtemming, vermindering van denkkracht en geheugen, groote gevoeligheid en pijnlijkheid van verſchillende deelen; of waar de langdurige ziekte het gevolg is dier verzwakte heelkracht, b. v. bij obſtructiën in het darmkanaal, water- en bloedvaten, klieren, verouderd rheumatisme, min edele ziekteſtoffen enz. Van uit dit oogpunt gezien, zal het den deskundigen wel niet bevreemden, dat bijna alle zieken nagenoeg eene en dezelfde kuur ondergaan, met inachtneming natuurlijk van den voor de *geheele* kuur nog te zwakken, gevoeligen toeſtand; terwijl dit evenmin uitſluit het bijzonder gebruik van plaatſelijke douches en baden bij plaatſelijke gebreken of pijnen. De middelen uit den Apotheek zijn hier ten eenemale ter zijde geſteld. Alleen *koud* water in- en uitwendig, vele beweging en ſpaarzame, gezonde diëet, ziedaar de éénige, maar geheel aan de natuur ontleende en gepaste middelen, welke, door verſterking van het organisme, deszelfs zenuwen en functiën, zulke boven verwachting gelukkige uitkomſten te weeg brengen!

Oordeelt de Geneesheer den zieke in ſtaat de geheele kuur te doen, dan wordt hij des morgens ten 4 ure gewekt, ontkleedt zich geheel, en wordt door den Heer SCHMITZ zelven naauwkeurig in eene dikke wollen deken tot aan het aangezigt vastgebakerd, en met eene tweede deken en bed bedekt. Om het al ſpoedig vrij ſterk uitbrekend zweet te bevorderen, wordt aan de van zuurſtof rijke lucht de vrije toegang door het geopende raam gegeven, terwijl men elk kwartier koud water te drinken krijgt, tenzij men ſlaapt, hetgeen, wanneer men na eenige ochtenden hieraan gewoon is, meestal gebeurt. Heeft men aldus gedurende 3 uren liggen *oplosſen*, (want waarlijk dezen naam verdient bijna het geweldig zweeten) dan wordt men van zijne bedekking verlost. In eene wollen deken gewikkeld, begeeft men zich ſnel naar de badkamer, waar men de 5 voet diepe, met ſteeds ſtroomend kil bergwater gevulde baden vindt, in welke men zich oogenblikkelijk geheel ontbloot en druipend van zweet werpt, waarbij men zorgen moet, gedurende 2 à 3 minuten, telkens met het hoofd onder te dompelen. Dit gevoel heeft

niet het ijzingwekkende, (om het uitwerkfel te kunnen beoordeelen, heb ik er zelf de proef van genomen) hetgeen men zich mogelijk zoude voorftellen. De gelijkmatige afkoeling van het geheele ligchaam fluit de vergelijking, volgens welke wij doorgaans over den graad van koude oordeelen, buiten. Dadelijk na de afdrooging en aankleeding ontwaart men een alleraangenaamst gevoel van warmte, innerlijk welzijn en vlugheid. Den zeer warmen dag, waarop ik des morgens op deze wijze gezweet en gebaad had, was ik, op eenen togt over *Asmannshaufen* en het *Niederwald* naar *Bingen*, 12 uren achtereen nagenoeg altijd in beweging, zonder hinderende vermoeidheid. Het fchijnbaar nadeelige der plotfelinge verkoeling vervalt, als men in aanmerking neemt, dat deze wijze van uitwafemen veel verfchilt van, en minder nadeelig is, dan die door zweetdrijvende middelen of loopen wordt te weeg gebragt. De bloedsomloop wordt zeer weinig verfneld, (ik nam zelf mijnen pols waar) de ademhaling is geheel vrij, 't geen bij andere verhitting niet het geval is; hierdoor kunnen niet die gevaarlijke bloedophoopingen ontftaan, welke men anders bij plotfelinge verkoeling te vreezen heeft, om welke geheel te ontgaan, men telkens het hoofd moet onderdompelen; daarenboven wordt er, door het fteeds befloten liggen, zooveel natuurlijke warmte in de huid opgehoopt, dat de poriën, welke het koude water opzuigen, dadelijk na de afkoeling weder geopend worden. De ondervinding van vele duizenden, zonder eenig ongelukkig voorbeeld, moet hier alle vrees verdrijven. Men kan zich geen denkbeeld maken van het hoogst zuiverende, verfterkende van deze wijze van baden. Tijdens mijn bezoek waren er onder anderen twee dames, welke deze kuur deden, en mij verzekerden, dat, wanneer zij eene enkele maal deze kuur hadden moeten nalaten, zij zich den ganfchen dag niet zoo aangenaam als anders gevoeld hadden; en zoo was het ook met de overigen, bij welke men het fpoedig toenemen der krachten en gevoel van frischheid en verlevendiging hoofdzakelijk moest toefchrijven aan deze uitdrijving van ziekelijke ftoffen, het verfterken der huid, en het opflurpen van het koude water door dezelve.

Na dit bad doet men eene kleine wandeling, en alle gasten vereenigen zich ten 8 ure in de ruime eetzaal aan het ontbijt, 't geen uit goed brood, een glas melk en koud water beftaat. Men wandelt vervolgens, waartoe hier vele en uit-

lokkende gelegenheid bestaat, tot half elf, wanneer elk zich naar de hem aangewezene badkamer begeeft, om daar een algemeen koud (andere heeft men hier niet) regen-, waarbij het water door honderde kleine openingen van alle kanten op het ligchaam springt, of een plaatselijk stort- of douche-bad, waar dit slechts uit ééne wijdere opening komt, te nemen, 't geen naar de behoefte der lijders door den Geneesheer bepaald wordt. Telkens na de aanwending van het koude water ontwaart men hetzelfde gevoel van behagelijke warmte en welbevinden. Hierna wandelt men weder, en begeeft zich ten 1 ure aan de eentoonige, maar goed toebereide tafel, waaraan de Doctor presideert, die zich ongezocht van den toestand zijner zieken overtuigt, en zeer veel bijdraagt tot den vrolijken gezelschapstoon. Het is aardig op te merken, hoe overeenstemming van lijden en doel alle deze elkander vreemde menschen te zamen voegt, en elkander al spoedig als bekenden doet naderen. Bij meest allen verdwijnt zeer schielijk die teruggetrokkene, neêrgedrukte gemoedsstemming, aan langdurige melancholische zieken zoo eigen. Zij vergelijken zich hier niet met gezonden, die hunnen toestand niet gevoelen, maar met lotgenooten; het gezigt der herstellenden en hunne verhalen wekken de hoop van herstel op, en deze morele invloeden werken onwillekeurig veel meer weldadig, dan de bondigste redeneringen. In meerder of minder aantal zijn ze altijd te zamen, wijl de een behoefte aan den anderen gevoelt, en op deze wijze het min aangename der kuur zeer verligt wordt. Aan tafel is, zoo als trouwens den geheelen dag, *Mariënberger*, versch uit den berg geweld, de volstrekt éénige drank. Dit aanhoudend gebruik van koud water heeft vooral op lijders met verzwakte ingewanden eenen zeer voordeeligen invloed; hetzelve heeft geenen eigenaardigen smaak, en bevat ook geene bijzondere mineralische zelfstandigheden. Na het eten wandelt men; terwijl om 5 ure het regen-, douche-, stort- of zit-bad den zieke weder wacht, na het gebruik waarvan men op nieuw te voet, te paard of op eenen ezel de heerlijke schepping intrekt. Ten half 9 ure vindt men elkander aan het eenvoudig souper weder, en na eenen dag, aldus doorgebragt in het overvloedig genot van 't geen de natuur het allermildst aanbiedt tot onderhouding des levens, lucht en water, is het bed te half 10 zeer welkom, op hetwelk de slaap zich doorgaans niet vruchteloos doet verlangen.

De prijs van het verblijf te *Mariënberg* is verfchillend naar het vertrek, 't welk men bewonen wil, en het daarop verlangde meubilair. Alles te zamen genomen, betaalt men voor tafel, bediening, de kamer, bed en bedekking, (welke men zich uit het magazijn aankoopt, wijl men natuurlijk het bed, enz. waarin men de zweetkuur gedaan heeft, niet aan eenen anderen zieke geven kan) het wasfchen, voedfel, baden en geneeskundige behandeling, naar evenredigheid, van *f* 10-80 tot *f* 27-: in de week.

De vaste overtuiging, op theorie en ervaring gevestigd, van het uitftekend heilrijke dezer koudwaterkuur in veronderde ziekten, gepaard met of voortfpruitende uit gemis aan prikkelbaarheid en veerkracht of uitputting van het zenuwleven, doet mij dezelve met ernst dergelijke lijders aanbevelen. Met de ftoomboot reist men, op eene zeer gemakkelijke, aangename en weinig kostbare wijze, in ruim twee dagen van hier tot *Boppart.*

Mogt ik door deze mededeeling foms iets bijgedragen hebben tot herftel van eenen ongelukkigen lijder, dan zal ik mijn doel bereikt hebben.

Nijmegen, Junij 1839. RÖELL, *M. D.*

INDIAANSCH LEVEN AAN DEN MISSISIPPI.

Een reiziger, die naar den *Amerikaanfchen* Staat *Illinois* op weg was, vertoefde een paar uren in zeker dorp, om eenige kleinigheden in te koopen. Hier trok zijne opmerkzaamheid een man van omftreeks de vijftig jaren, wiens voorkomen iets bijzonders had, dat zijnen blik aan hem geboeid hield. Zonder bedenken zou men op den moed, op de eerlijkheid van dien man vertrouwd hebben, voor zoo verre namelijk beide hoedanigheden zich in blik en woord aan den dag leggen, maar evenwel zou men ook om geen' prijs ter wereld den man hebben willen belgen.

Juist terwijl de reiziger hem dus van top tot teen ftaat aan te ftaren, komen er eenige *Indianen* aanftappen, en treden in den winkel, aan welks deur de man met het zonderlinge voorkomen en de reiziger ftonden. Bevreemdend was de indruk, dien zij op den eerften maakten. Hij fcheen geheel en al te vergeten, waar hij was; zijn oog rolde wild

in het rond; zijn blik glinsterde zoo grimmig als die des panters, wanneer het roofdier in de struiken loert en gereed staat op zijne prooi los te schieten. De holle, magere wang begon te gloeijen; alle spieren trokken zich krampachtig zaam; onwillekeurig tastte zijne hand naar een groot mes, hetwelk hij droeg; slechts één woord, en moord en doodslag scheen van hem te wachten te zijn. Overigens echter verzette hij geen' voet, maar hield het vonkelende oog vast op de *Indianen* in den winkel gerigt. Deze, van hunne zijde, zagen elkander insgelijks aan, en wisselden bezorgde blikken, hetzij dan dat eene innerlijke stem hen waarschuwde, of dat eigene opmerking hun zeide, dat in deze trekken voor hen niets goeds te lezen was. Zij schenen althans met den man niets te doen te willen hebben en verwijderden zich. De woudman (*) van zijnen kant maakte eene beweging, alsof hij hen op staanden voet achterna wilde, waarin hij echter door verscheidene der omstanders verhinderd werd, die hem terughielden, hem levendig toespraken, zonder dat de reiziger het verstaan kon, en hem naar een' tegenovergestelden kant henenleidden, terwijl de *Indianen* zich wegspoedden. Den reiziger kwam dit alles zonderling en onverklaarbaar voor. Hij begaf zich op weg, verzeld door eenen landman, die dezelfde rigting had ingeslagen, en natuurlijk viel het gesprek weldra op hetgeen beide zoo even gezien en bijgewoond hadden.

„Die man daar zag er toch geheel bijzonder uit," zeide de vreemdeling. „Het moet of een regt goede, of een regt booze knaap zijn."

„O, ik ken hem goed! SAMUEL is een zeer goede buurman," betuigde de reisgenoot. „Zeker...."

„En wat zeker? Gij zegt dit op eenen toon, die schijnt aan te duiden, dat er op uwen zeer goeden buurman toch misschien wel wat aan te merken zou zijn."

„Nu ja, zeker! maar evenwel — ik, wat mij betreft,

(*) *Backwoodsman*, man achter uit de Bosschen. Aldus worden de laatste kolonisten genoemd, die zich in de nog onontgonnen grenswouden nederzetten, of meer eigenlijk die lieden, die hunne pas ontgonnen gronden aan anderen afstaan, en telkens dieper het land intrekken, deels om winst te doen, deels omdat zij in zulk eene levenswijs genoegen scheppen.

zou voor mijn' perfoon niets kwaads van hem te zeggen weten."

„ Maar dan toch andere menfchen?"

„ Och, de menfchen — die fpreken fomtijds meer, dan zij bewijzen kunnen! Van zijne buren moet men niets kwaads zeggen, en, zoo als ik reeds zeide, SAMUEL is een goede buurman."

„ Maar toch geen goed mensch, als ik u wél begrepen heb."

„ Neen, neen! juist het tegendeel, een zeer goed mensch; behalve alleen, dat misfchien — och — onder ons — de menfchen zeggen, dat hij wat al te knap met zijne buks bij de hand is."

„ Hoe dat? Stroopt hij wel eens op den grond zijner buren?"

„ Neen, foei! aan zulk eene flechtheid maakt hij zich even min fchuldig als een ander."

„ Dan begint hij misfchien wel gaarne twist?"

„ O! gij flaat den bal verre mis. Geen mensch heinde en ver in het rond is zoo zachtzinnig en vredelievend als hij. Maar — ik moet het u maar zeggen — in den laatften oorlog met de *Indianen* was hij een duchtige fcherpfchutter. Toen heeft hij menigmaal jagt op hen gemaakt, en nu nog, zoo zegt men, neemt hij er wel eens een' voor de tromp."

„ Dat begrijp ik niet. Ik meen, de *Indianen* houden zich thans volkomen rustig en vreedzaam."

„ Volkomen rustig en vreedzaam. Men ziet er geen een', of het moest zijn zoo als daar even, wanneer nu en dan een paar, om handel te drijven, tot ons komen."

„ En zij doen niemand leed?"

„ Niemand. Dat zij ons fomwijlen een varkentje wegfchieten — wel, wie zou daarop acht willen flaan? Wij weten immers, dat de arme wilde het met alles voor lief moet nemen, wat hem in zijne wildernis onder het fchot komt."

„ Wat heeft dan deze SAMUEL met hen te maken?

„ Heb ik gezegd, dat hij iets met hen te maken had? Och neen! Maar met de zaak is het dus gelegen. Somtijds raakt er wel eens een *Indiaan* weg; men vindt nu en dan een' *Indiaan* dood in het bosch liggen, en dan praten natuurlijk de menfchen daarover en meenen zoo het een en ander, en menigeen is er, die dan ook veel van SAMUEL fpreekt."

„ Maar, hoe kunnen zij dan juist hem zulk eene daad te last leggen?"

„ Ja, vriendlief, hier te lande, begrijpt ge, kennen wij alleen elkanders geweer! Ziet ge, SAMUEL's buks schiet een' kogel, van welken er juist tachtig stuks in een pond gaan (*). Nu wordt in de wonden der op deze wijs gedoode *Indianen* altijd zulk een kogel gevonden, en wij weten dus, uit welke buks hij gekomen is. Daarenboven heeft men het spoor van het paard gezien. Altijd zag men den hoefijzervorm van een zeker paard, dat wij kenden, en nu wisten wij verder, dat een zeker man, dien wij ook kenden, om dien en dien tijd uitgereden was; en wanneer nu al deze dingen zoo bijeenpasten, dan had men niet noodig, eerst naar *Philadelphia* bij een' advocaat te gaan, om te weten, hoe het met de zaak gelegen was. Menigmaal is SAMUEL eensklaps verdwenen, en laat zich een paar weken lang te huis niet zien; en dan verzekeren de menschen, dat hij in de bosschen zwerft en op de *Indianen* loert. Hij ruikt het spoor van een' roodhuid als de beste truffelhond, en dien hij voor het vizier neemt is weg."

„ Maar in een beschaafd land kan toch een planter zijne medemenschen zoo maar niet als wilde dieren doodschieten. Dit kan onmogelijk geoorloofd zijn."

„ Geoorloofd is het zeker wel niet; maar evenwel, wij weten toch niet zoo precies, wie het doet. En wie van ons is dan ook verpligt, zulks aan te geven? Daarenboven, vele planters denken er nog altijd aan, hoe hunne vrienden voormaals door de wilden omhals gebragt zijn; ieder, die zich echter in het bosch neêrzet, is nu nog zeer bang vóor hen en haat hen. SAMUEL is een eerlijke kerel; hij werkt onvermoeid, betaalt wat hij schuldig is, doet iedereen vriendschapsdiensten; waarom zou men dan met zulk eenen buur-

(*) Zulke kleine kogels gebruiken de *Indianen* en ook de blanke grensbewoners bij voorkeur, omdat uit eene goede buks ook een kleine kogel ver genoeg draagt, en het er, bij lange togten, voornamelijk op aankomt, geenen te zwaren last aan lood met zich te voeren. Een groote kogel heeft bijna geen ander voordeel, dan dat het wild sneller verbloedt. Met minder goed schietgeweer ondertusschen is meerdere zwaarte van kogel noodig. Militaire geweren schieten kogels van 16 tot 20 in het pond.

man, om een' *Indiaan* of zoo wat, in onmin willen geraken?"

„ Maar het is toch fchrikkelijk, alle regt, alle menfchelijkheid, alle Christenpligt zoo met voeten te treden!"

„ Ja zeker, gij hebt gelijk! Het is zonde, groote zonde! Ik wilde ze niet gaarne op mijn geweten hebben. Maar evenwel, menigeen denkt, dat het op een paar *Indianen* meer of minder niet aankomt; een ander vreest, dat zij toch wel eens weder een' inval zouden kunnen doen; een derde zegt, dat het de Regering aangaat, en dat zij het is, die zich de *Indianen* moet aantrekken; en zoo gebeurt het, dat SAMUEL altijd ongemoeid blijft. Wil men ook de zaak op de keper befchouwen, dan heeft hij reden genoeg om de *Indianen* te haten. Velen, die hunne handen niet in het bloed der *Indianen* zouden willen doopen, zouden niettemin liever fterven, dan hem verraden; want weinigen onzer kunnen de hand op het hart leggen, en zeggen, dat zij in zijn geval niet eveneens zouden handelen."

De weg liep thans in verfchillende rigtingen uiteen; de planter en onze reiziger namen affcheid van elkander. Laatstgemelde huurde eenen *Indiaanfchen* gids van den *Pottowatomi*-ftam, die een weinig Engelsch fprak, met de wegen door het wilde land volkomen bekend en de dienstvaardigfte man van de wereld was. Hij maakte vuur aan, wanneer halt gehouden werd; hij bereidde de legerfteê; hij bouwde eene hut van takken, wanneer de zon brandde of het weder regenachtig werd. Belette eene rivier den voortgang der wandelaars, zoo vlocht hij fnel een vlot, om den reiziger en deszelfs pakkaadje naar de overzijde te brengen, terwijl hij zelf met het paard achterna zwom. Kortom, de wilde deed meer, dan alle loon, hetwelk hij voor zijne dienften te verwachten had, immer kon vergoeden.

Op deze wijs verliepen vijf dagen, zonder dat de reiziger eene menfchelijke woning gezien had. Thans echter kwam hij aan den *Wabash*, waar weder eenige verftrooide plantershoeven in het rond lagen. Des te woester zag het er op andere punten uit. Inzonderheid was er een kreupelbosch, zoo vol van warrelruigte en zoo zeer doormengd met puin, met overblijffels van eene haardfteê en fchoorfteen, dat men wel zag, hoe het vuur hier eenmaal eene menfchelijke woning in de asch gelegd had, offchoon men moeijelijk begreep, waarom zij op deze anders welgelegene plaats niet

weder opgebouwd geworden was. Nieuwsgierig bezag de reiziger deze verwilderde plek. Plotfeling viel er een fchot; zijn gids, de *Indiaan*, gaf een' fchreeuw en — ftortte neder. Vervolgens kwam hij weder een weinig bij, en wierp den reiziger eenen veelbeteekenenden blik toe. Deze was van fchrik en verbazing zelf halfdood, en poogde, zooveel hij vermogt, hem bij te ftaan. Doch de ongelukkige wrong zich van pijn, en, naar het bosch wijzende, ftamelde hij, met eene ftervende ftem: „ Booze — booze — blanke man! Neem u in acht!"

De reiziger wist niet, of hij moest blijven of vlieden. Van fmart en angst overmeesterd, zonk hij naast het lijk zijns trouwen geleiders neder. Eensklaps deelden zich de ftruiken, en uit dezelve trad — de ons welbekende SAMUEL. Noch vrees noch fchaamte was op zijn gelaat te lezen. Hij naderde het lijk, en, zonder op den reiziger acht te ſlaan, ftond hij naast hetzelve op zijne buks te leunen.

„ Daar ligt er dan weder een van dat vervloekte ras!" zeide hij half binnensmonds. „ Het is de eerfte niet, en zal ook niet de laatfte zijn! Ik heb eene oude rekening te vereffenen; maar zij zal tot den laatften penning betaald worden!"

Hierbij knarfte hij op de tanden, en zijn oog vonkelde van voldanen wraaklust. Thans wendde hij zich tot den reiziger, dien afgrijzen voor zijne daad als 't ware in fteen veranderd had.

„ Niet waar, vreemdeling, zulk een ftuk werks bevalt u niet?"

„ Ellendeling! moordenaar! fchurk!" riep deze eindelijk uit; „ kom mij niet te na, of....." Hij rukte een piftool uit den gordel; maar de boschbewoner fprong fnel toe, en wrong het hem uit de hand. Zeer bedaard fprak hij vervolgens: „ Dat is een bedroefd fchietgeweer; elders op reis mag het nog tot iets nut zijn, maar hier in het bosch is het geen fchot buskruid waard!" — „ Schurk, gij zult uwe daad toch nog boeten!" dreigde de vreemdeling, wien het gevoel zijner geregte zaak moed gaf.

„ Schurk? — Jongman," hernam de planter kalm, „ ik ben geen fchurk! Gij dwaalt; gij kent mij niet."

„ Maar toch een moordenaar! Wees verzekerd, uwe daad zal niet ongeftraft blijven, of gij moest ook mijn leven vernietigen!"

„ Vrees niet! Geen haar zal u gekrenkt worden. Daartoe zult gij mij niet brengen. Nog heb ik nimmer een' Christenmensch eenig leed gedaan! Maar, zie eens hier!" Hij wees naar het omgestorte muurwerk in de struiken. „ Daar heeft, nu reeds lang geleden, mijn huis gestaan. Daar had ik met mijne handen eene woning gebouwd. In het zweet mijns aangezigts had ik menigen boom geveld, en allengskens was alles in het rond open, helder en licht geworden. Daar leefde ik, met mijne vrouw, mijne kinderen, mijne moeder. Wij werkten te zamen, vrolijk en vergenoegd. Op zekeren nacht, — de oogst was juist binnengebragt, de zware arbeid van het jaar ten einde; ik had overvloed van alles. Daar hoor ik plotseling een geschreeuw. Vrees is mijn geheele leven lang mij vreemd geweest; maar deze kreten kende ik, en ik schrikte. Ik zie mijne vrouw en mijne kinderen aan, die nevens mij bij het vuur zitten; eene koude ijzing rilde mij door al de leden; mijn hartebloed scheen stil te staan. Ik spring naar de deur; de geheele werf staat rondom in vlam. Nu neem ik mijn geweer, en op hetzelfde oogenblik dringt een geheele zwerm *Indianen*, onder aanheffing van hunnen moordkreet, als huilende wolven naar binnen. Ik druk los; een valt er; ik grijp de bijl, en werp mij onder de roode duivels, zoodat in een oogenblik de kamer leeg wordt. Maar alles rondom ons staat in brand. Wat moet ik doen? Mijne oude moeder, mijne vrouw, mijne kinderen kunnen niet vechten. Ik poog mij aan hun hoofd er door te slaan; de onmenschen drijven ons naar de vlammen terug. Reeds storten de balken in elkander. Mijne vrouw valt mij in de armen, en smeekt, dat ik slechts de kinderen zal redden. Mijne oude moeder bidt. De wilden brullen en lagchen en spotten met ons. Met de bijl in de hand vlieg ik nogmaals op hen in; verscheidene sla ik er neêr; de overigen werpen mij eindelijk ter aarde, knevelen mij, en dwingen mij getuige te zijn van den folterdood van allen, die mij dierbaar waren. Alle kwamen voor mijne oogen in de vlammen om het leven. Ik zag hunnen doodsangst; ik hoorde hun geschreeuw, — hoorde, hoe zij om vader, zoon, moeder riepen! — God! God! hoe zou ik dit immer kunnen vergeten?".... Hier zweeg hij, geheel uitgeput. Eindelijk barstte hij in heete tranen uit en vervolgde: „ Mij sleepten zij als gevangen mede; ik was gekwetst, en zoo geheel vernietigd, dat ik als een hulpeloos kind bleef liggen. Eindelijk

ontwaakte in mijn hart het gevoel der wraak en gaf mij krachten; de touwen, waarmede mijne handen geboeid waren, reet ik met de tanden los, en zoo gelukte het mij gedurende den nacht te ontsnappen. Weldra kwam het tot eenen oorlog met de *Indianen;* ik voegde mij bij elken togt, die tegen hen ondernomen werd, was steeds de eerste in den strijd, en leschte gedurig mijnen dorst naar wraak in het bloed dier gedrogten. Eenen duren eed had ik gezworen, dat ik hun nimmer vergeven zou; dat ik, al wierd er ook vrede met hen gemaakt, mijnen eigen' oorlog tegen hen zou voortzetten. Ik maakte het mij tot pligt, elken roodhuid, dien ik ontmoeten zou, neêr te schieten, en zoo lang ik eene buks kan voeren, zal ik op deze duivels jagt blijven maken! — Ga gij uwen weg, en laat mij den mijnen gaan! — Hebt gij vrouw en kind, of nog ouders, zoo wordt gij, als gij te huis komt, vrolijk door hen verwelkomd. Ik sta alleen. Met mij treurt niemand; niemand verblijdt zich, als ik te huis kom. Wanneer u eenmaal alles, wat u lief is, in één oogenblik ontrukt wordt, spreek dan het oordeel over mij, maar niet eerder! Ga! Deze weg brengt u bij eene planterswoning, en daar zult gij eenen anderen geleider kunnen bekomen."

Hij verdween; de vreemdeling zag hem langen tijd na; toen volgde hij zijne aanwijzing, maar hij deed geene aangifte van het gebeurde, en zeide zuchtend: „Heer, leid ons niet in verzoeking!"

AVONTUUR BIJ DE WALVISCHVANGST.

In den namiddag van eenen dag, die buijig en stormachtig geweest was, (zoo luidt het verhaal van den Heer BEALE, die als Chirurgijn de reize ter walvischvangst medemaakte) verscheen er eene school van jonge mannetjes-walvisschen digt bij het schip, en daar het weder eenigzins was opgeklaard, gaf de Kapitein dadelijk bevel aan den tweeden stuurman, om zijne boot te water te brengen, terwijl hij ook zijne eigene deed bemannen, ten einde de jagt te ondernemen. De twee booten waren in een oogenblik neêrgelaten; het was onmogelijk, om er meerderen uit te zenden, dewijl op den vorigen dag twee anderen waren verbrijzeld. Spoedig waren zij de walvisschen genaderd, maar werden onge-

lukkig door deze bemerkt, vóór dat zij met eenige hoop op eenen goeden uitflag de harpoenen konden gebruiken. Het gevolg was, dat de fchool uiteenging en zich met groote fnelheid in verfchillende rigtingen verfpreidde. Één echter, nadat hij verfcheidene wendingen had gemaakt, zwom ten laatfte regt op de boot van den Kapitein aan. Zoodra deze dit bemerkte, wachtte hij hem in ftilte af, zonder éénen enkelen riemflag te doen, zoodat de jonge walvisch op eenen kleinen afftand bij de boot kwam en den harpoen digt bij den bult op zijnen rug kreeg, waar het wapen diep in het vleesch drong, gelijk ik zelf kon zien, daar de jagt vlak bij het fchip begon. De visch fcheen eenige fekonden als door verbazing verftijfd; vervolgens plotfeling zich bezinnende, fchoot hij weg met de fnelheid van den wind, en deed de boot zoo fchielijk wenden, toen de lijn geheel gevierd was, dat het fchier een wonder fcheen, dat het vaartuig niet dadelijk kantelde. Maar nu werd de boot voortgefleurd, vlak tegen den wind in, met eene vaart van twaalf tot vijftien Engelfche mijlen, in het uur en eene hooge zee, die tegen en over den boeg met vreefelijk geweld ftoof, zoodat zij van tijd tot tijd als door het water fcheen te ploegen en van weerskanten door eene hooge branding omringd was.

De tweede ftuurman, die de rigting van de boot en den walvisch had waargenomen, wist zóó te fturen, dat hij met de andere boot den vlugteling in den weg kwam, en toen de visch hem genaderd was, hetgeen fpoedig gebeurde, fchoot hij een' tweeden harpoen, en beide booten werden nu bijna met dezelfde fnelheid voortgefleept, waarmede vroeger des Kapiteins boot alleen was voortgetrokken.

Ik zag nu den Kapitein de fpeer op den walvisch afwerpen, terwijl het dier bijna door het water fcheen te vliegen. Maar het was alsof de worp zonder eenige uitwerking bleef, daar de fpoed van den walvisch volftrekt niet fcheen te verminderen, en binnen korten tijd verdwenen walvisch en booten en waren op eenen te grooten afftand, dan dat men ze van het dek met het bloote oog langer kon zien. Ik klom nu in den mast, en kon, met behulp van eenen verrekijker, uit den top de drie voorwerpen nog even befpeuren, als ftippen op de oppervlakte des oceaans en op eenen verontrustenden afftand. Ik kon nog even de beide booten zien, terwijl de kop van den walvisch van tijd tot tijd zich vóór dezelve vertoonde en eene menigte fchuim ze omringde, het-

geen mij overtuigde, dat de walvisch nog voortzwom. Ik ſloeg hen met den kijker gade, tot dat er geen ſpoor meer was te ontdekken, en toen riep ik den matrozen op het dek toe, dat zij op het kompas de rigting moesten gadeſlaan, in welke ik hen uit het oog had verloren, opdat wij met het ſchip derwaarts koers zouden kunnen zetten.

Het was nu een half uur vóór zonsondergang, en alles voorſpelde eenen onſtuimigen nacht. De wind ſtak met ieder oogenblik meer en meer op, en de zee begon hooger en hooger te golven. Ik bleef in den mast, tot dat ik de zon aan den ontſtoken gezigteinder had zien ondergaan, en ſtond juist gereed, om naar beneden te klimmen, toen ik hevig ontſtelde door het geroep: „Een man overboord!" hetgeen langs het geheele dek weêrgalmde. Ik keek achter het ſchip, en zag een' onzer matrozen, BERRI geheeten, met de golven worſtelende en luidkeels om hulp roepende. Het ſchip wendde ſpoedig; maar daarmede verwijderde het zich onvermijdelijk een goed eind van den armen zeeman, die zich nog boven hield, door het water met zijne armen te ſlaan, offchoon hij de regte kunst van zwemmen niet verſtond. Verſcheidene riemen werden, zoodra hij in zee geſtort was, overboord geworpen; maar hij kon ze niet bereiken, hoewel ze digt bij hem dreven. Naauwelijks had het ſchip gewend, of een *Sandwich*-eilander, die tot de manſchap behoorde, ſprong in zee en zwom naar hem toe, terwijl te gelijker tijd het volk op dek de eenig overgeblevene boot te water bragt, die altijd voor dergelijke gelegenheden bewaard wordt. Ik kon geen hulp toebrengen, dan door hen tot ſpoed aan te ſporen; want alles gebeurde in weinige minuten. De goede *Sandwicher* zwom eerst moedig voort; maar weldra ziende, dat hij op eenigen afſtand van het ſchip geraakte, en BERRI door de deining der zee niet meer beſpeurende, keerde hij bevreesd terug. De matrozen in de boot roeiden uit al hunne magt, en naderden met ſpoed den verdrinkenden jongen man, die van tijd tot tijd door het hevig rollen der golven geheel voor hun gezigt was verborgen. Eene angſtige en benaauwende ſpanning overviel mij, terwijl ik met mijne gedachten de boot wel had willen voortjagen naar de plaats, waar de matroos ſtuipachtig greep naar de wijkende wateren. De boot vloog over de onſtuimige golven, zoo ſnel mannenkrachten haar konden bewegen; maar zij kwam eene halve minuut te laat, om onzen armen

fcheepsmakker van den dood te redden. Ik zag hem tot het laatst met de golven worftelen, tot dat het fchuim over hem heenbruiste en hem voor altijd deed verdwijnen. De boot roeide de noodlottige plaats rond en weder rond, tot dat de duisternis viel, en de matrozen treurig en mismoedig naar het fchip wederkeerden. Intusfchen flingerden de baren hen op en neder, en deden de boot dreunen van den flag der golven, die tegen haren boeg braken.

Zoodra de ongelukkige matroos verdween, vloog een groote vogel van het geflacht der albatrosfen toe, en zette zich op het water neder op dezelfde plaats, waar de drenkeling zich het laatst had vertoond. Dat gezigt vermeerderde ons afgrijzen, en herinnerde ons de menigte van haaijen, die wij in den laatften tijd hadden gezien, en aan wier vraatzucht wij naauwelijks durfden denken.

Toen de boot was ingezet, was het geheel duister geworden; de wind was tot eenen halven ftorm aangewakkerd, van tijd tot tijd vergezeld van hevige rukvlagen, zoodat wij genoodzaakt waren, onze topzeilen dubbel te reven. Onze geheele ziel was vervuld van de gedachte aan onzen treurigen toeftand. Wij hadden een' onzer matrozen verloren, die met ons uit *Engeland* was gezeild, en het enkele denkbeeld daaraan riep eene geheele menigte van hartbrekende herinneringen op. Onze Kapitein en de tweede ftuurman, benevens tien man van het volk, waren ook verdwenen en waarfchijnlijk reeds vergaan of moesten vergaan in den ftormachtigen nacht, die nu was ingevallen; zij waren verfcheidene honderd mijlen van het land verwijderd. Wij bleven intusfchen tegen den wind opzeilen, voerden zoo veel zeil als flechts mogelijk was, en laveerden met korte ftreken, ieder kwartier het over den anderen boeg wendende: federt het vallen van de duisternis hadden wij blaauwe lichten ontftoken, en hielden ook een vat met olie en losgerafeld touw brandende, hetgeen een groot en helder licht gaf. Maar, offchoon aller oog onophoudelijk naar de booten tuurde, geen fpoor was van dezelve te vinden; en toen het half negen des avonds was geworden, gaven wij alle hoop verloren. Terwijl de wind door het want gierde, en de golven woest tegen het fchip beukten, meenden fommigen het gefchreeuw van den armen BERRI boven den ftorm uit te kunnen hooren; anderen verbeeldden zich foms de ftem van den Kapitein te vernemen, die beval bij te draaijen, terwijl men meer dan vijf-

tig malen de booten meende te zien, als het ftaroogen het gezigt bedroog en fchijnbeelden deed aanfchouwen. Er waren weinigen aan boord, die in dien nacht niet aan huis en haard dachten; weinigen, die de zee en het zeeleven niet verwenschten. Maar op het oogenblik, toen de wanhoop ons dreigde te overvallen, riep de man in den mast op den uitkijk, dat hij een licht befpeurde vlak voor den fteven van het fchip. Het was juist op het tijdftip, dat wij gereed waren het over den anderen boeg te wenden, waardoor wij ons van het licht zouden hebben verwijderd. Wij ftaarden allen in de aangewezene rigting, en binnen weinige minuten konden wij het duidelijk zien. Weldra waren wij tot op eenen kleinen afftand genaderd, en vonden tot onze groote vreugde den Kapitein en al het volk in de booten, liggende aan lij van den dooden walvisch, die hen eenigermate voor de woede van de zee had beveiligd. Zij hadden eerst nu licht kunnen ontfteken, omdat al hun tonder door de geweldige beweging omvergevallen en nat geworden was, en zij eerst na langdurige vruchtelooze pogingen geflaagd waren, om de vonk vuur te doen vatten; anders hadden zij terftond na zonsondergang de lantaarn aan eenen riem opgehangen, de gewone manier van doen, als de booten zich in dergelijke ongelegenheden bevinden. — Nadat de walvisch aan de zijde van het fchip was vastgemaakt, keerden allen aan boord terug, en vernamen het ongelukkige lot van BERRI, terwijl hunne eigene redding een' ftraal van vreugde over onze droefheid verfpreidde.

IS DE OVER-BETUWE ALLEEN HET VERBLIJF VAN TOOVENAARS EN HEKSEN?

Mijn Heer zal toch wel weten, dat het geflacht der toovenaars en hekfen op eene zeef over de *Waal* is gekomen?

Wandelingen ter opfporing van Bataaffche en Romeinfche Oudheden, Legenden, enz. door O. G. HELDRING, 1fte St. bl. 66.

Uit de boven vermelde mededeelingen van den zoo gunftig

bekenden Leeraar O. G. HELDRING zoude men ligtelijk in het vermoeden kunnen geraken, dat het vooral de *Over-Betuwsche* bodem was, welken de toovenaars en heksen bij voorkeur tot hun verblijf gekozen hadden, en dat, sedert zij over de *Waal* gekomen zijn, zij bij uitsluiting dezen bodem tot het tooneel hunner bedrijven, om mensch en vee lastig te vallen, gunstig bevonden hebben. Ik heb mij sedert eenigen tijd als Plattelandsheelmeester in eene andere provincie gevestigd, waar ik moet zeggen, dat de toovenaars en heksen van tijd tot tijd tot dusverre niet minder bedrijvig zich vertoonen; het zij dat niet allen in der tijd over de *Waal* gegaan zijn, het zij dat zij somwijlen nog een uitstapje herwaarts doen, opdat het geloof aan hen of haar niet verloren ga. Het schijnt bij ons te gaan, zoo als de oude slager den Heere HELDRING zeide: „ Offchoon de geslachten voor „ een gedeelte uitgestorven zijn, aan welke die geheime kun- „ sten vroeger eigen waren, zoo zijn er toch nog. Maar „ nu eens levendiger, dan stiller, gaat het met deze ver- „ borgene en geheime dingen. Ik heb al meer zulke tijden „ van stilstand in mijn leven gekend, doch zij hielden plotselijk op, en dan was de gansche streek wederom opge- „ vuld met allerlei wonderverschijnselen." Dat de slager, met meer anderen, gerust kan wezen over het bij ons vooral niet teruggaan in zulk geloof, daarvan strekke het mij onlangs gebeurde ten bewijze.

Het jaargetijde was reeds verre gevorderd; de dagen waren kort, de nachten lang geworden; het weder was ruw; de stormwind huilde rondom mijne woning; aan den donker bewolkten hemel blonk geene ster, en de maan had ons wederom voor eenigen tijd verlaten. Het uur van middernacht was reeds geslagen, en mijne lieve vrouw had zich reeds ter rust begeven; ik was echter nog bij den haard blijven zitten, want de Heer MELCHIOR OKER, voornaam boek- en plaatdrukker, had mij eenige afleveringen gezonden van eene door hem uit te geven *Anatomie pittoresque.* Om den ongestoorden voortgang dezer nuttige onderneming, zoo hem dacht, te verzekeren, wenschte hij haar door een zeker getal inteekenaren gedekt te zien. Mij, van wiens veelvermogenden invloed op andere kunstbroeders hij zich meende verzekerd te houden, viel daarom vooral de onderscheiding dezer toezending te beurt. Offchoon ik doorgaans liever behoor tot de genen, die *eerst wenschen te zien vóór dat*

zij koopen, kon ik mij nu niet wel onttrekken, omdat ik voor 't minst ten deele kon zien. Eenige voordeelen, den inteekenaren vergund, zoo als de Heer OKER zich uitdrukte, *omdat de onderſteuners eener onderneming toch iets dienen vooruit te hebben boven dezulken, die, om welke redenen dan ook, niet inteekenen*, moesten mij des te eerder bewegen. Terwijl ik nu eensdeels overwoog, welk een genoegen het mij zoude verſchaffen, wanneer ik onder de inteekenaren zoude prijken als HARMEN HARPERTSZ. VLIJM, *Genees-, Heel- en Verloskundige te* ***, anderdeels als opgetogen was over de kleine fraaije beeldjes, welke de platen ſchilderachtig in zulk een groot getal vervulden, dat ik berekenen kon, dat menig afgebeeld praeparaat nog geen ⅛ cent zoude kosten, werd er hard en haastig op de deur geklopt. Ik moet bekennen, dat ik mij eenigzins wrevelig gevoelde, nog zoo laat in zulk eene zoete mijmering geſtoord te worden; want de *Pennys-* en *Cents-Magazijnen*-ſpeculatie ook tot mijn vak zich te zien uitbreiden, beloofde de kunst met reuzenſchreden te zullen doen vorderen. Wie weet, hoe lang, ondanks de eerſte aanmaning, ik nog zoude voortgedweept hebben, indien een wezenlijk beſtormen mijner deur met den klopper mij niet met ſpoed aan de deur gebragt had?

BAREND, de welbekende knecht van eenen eenigzins afgelegen wonenden ſchipper, kwam mij met overhaasting noodigen, bij zijnen meester te komen, die, gisteren laat te huis gekomen, dadelijk ongeſteld was geworden, en nu op het onverwachtst een toeval had gekregen.

Ik beloofde, hem onverwijld te zullen volgen, en bedankte hem voor zijn mij aangeboden gezelſchap. In het voorbijgaan gezegd, ik ga doorgaans liever alleen; men heeft dan zoo ruime gelegenheid tot beſpiegelingen enz. Reeds weder op weg zijnde, keerde hij zich nog haastig om, en zeide: „ Meester! vergeet toch niet, u midden op „ den weg te houden! Het hek, dat 's nachts nooit geſloten kan blijven, ſtaat wederom wijd open; een witte keeshond zit onbewegelijk midden op het pad, en in den „ watermolen, dien gij ook voorbij moet, waar de oude „ GUURT woont, gaat het aan, of er twintig raderen te „ gelijk werkten, terwijl nogtans de wieken onbewegelijk „ ſtaan. Maar blijft gij midden op den weg, zoo kan u „ noch hond, noch molenaarswijf een hair krenken; zij mag „ eenige uilen om u heen laten zwieren, — ſtrak van u

„ af gezien, en gij zult er veilig doorkomen." Ik bedankte BAREND voor zijne waarſchuwing en welmeenenden raad. Het om ons heen zwieren van uilen, dacht ik bij mijzelven, is inderdaad toch geen zoo geheel vreemd verſchijnſel. Na mij tegen het weder wél bezorgd te hebben, ſpoedde ik mij dus naar den lijder, langs den verdachten weg, zonder dat ik iets mogt hooren of zien. Des te meer beweging heerschte er in het huis van den lijder. PIETER KLAAS lag nog altijd ſtuiptrekkende op eene rustbank, en de toegeſchotene vrienden hadden tusſchenbeiden de handen vol, om den ſtevigen gast, die wild en woest om zich henen ſloeg, vast te houden.

Offchoon niet ligt vervaard, ben ik ſteeds wonderlijk te moede, wanneer ik eenen man in ſtuipen zie liggen. Ik ben, hoewel met medelijden vervuld, niet half zoo bezorgd, wanneer ik het ontredderde zenuwſtelſel eener vrouw door mijne kunst moet trachten tot bedaren te brengen. Ieder Geneeskundige, die geen vreemdeling is in de werken van GELLERT, RABENER en JEAN PAUL, kan weten, hoe ligt het vrouwelijk zenuwſtelſel in beweging en wanorde kan geraken. Maar de ondervinding van die geestige Zielenartſen, met die van iederen, niet geheel onervaren Arts, leert, dat de gereede middelen ſpoedig en ſoms geheel onvermoed bij de hand zijn, om, als olie in de baren geſtort, de branding der hartstogten tot bedaren te brengen. Mag het in vele gevallen ſlechts gelukken, dat, even als de kracht van het onweder ſomwijlen door regen gebroken wordt, een ſtroom van tranen uit de oogen ſchiet, dan lenigen zij op eene wonderbare wijze de woeste trillingen der anders zoo teedere koorden, de zenuwen, door welke de vrouwelijke ziel de zachtſte en teederſte accoorden doet hooren. Komt het bij den man zoo verre, dat oog en vuist krampachtig naar buiten woelen, het gelijkt hier meer naar de uitbarſting van eenen vuurſpuwenden berg: het heeft reeds lang in het ingewand gewoeld; woest bruist eindelijk de lava naar buiten..... Doch laat ik mij in gedachten alsnog op mijne nachtwandeling niet toegeven; het leven van eenen Dorpsheelmeester is veel te prozaïsch, om eenen romantiſchen ſtijl te veroorloven. Eene wijsgeerige beſpiegeling, terwijl men de kalanten werktuigelijk van den ſteeds aangroeijenden baard ontdoet, kan er mede door; want openbaart zich wezenlijk de menſchelijke ziel, als een geheel met het ligchaam, in en door

hetzelve naar buiten, dan heeft het baardfcheren toch iets van het telkens kortwieken der ziel. Zoude het fcheren foms er ook iets toe kunnen bijbrengen, om haar tot krachtiger werking op te wekken, even als men het gras maait, om het te beter te doen groeijen? — Welligt kom ik hierop nog eens nader terug, bij het uitgeven mijner *zaturdagfche overdenkingen uit den fcheerwinkel.* (*)

Ik fchudde dus eenigzins bedenkelijk mijn hoofd, en krabde mij driemalen achter het regteroor; eene onwillekeurige beweging, wanneer ik mij niet op mijn gemak gevoel. Door het nemen van een fnuifje, hetwelk ik, voorbedachtelijk zeer afgepast, met herhaalde bewegingen van de doos naar den neus bragt, gevoelde ik mij van den fchrik iets bekomen, en dacht zulks zelfs geheel ongemerkt gedaan te hebben.

Maar ziet, een der omftanders, die mij meer had gadegeflagen, dan ik vermoedde, zeide: „Wel, meester, wat ben „je toch een doorziend man! Ik fta er verfteld van!" — „Hoe zoo, WOUTER-buur?" hernam ik met eenig gevoel van verheffing. — „Omdat je zoo in eens ziet, hoe je kunst, „ondanks je goeden wil, hier zal blijven ftilftaan." Mijne zich uitzettende borst kromp wat zaam, en ik zag den fpreker vragend aan. „Ja, meester, de kwade hand, die op „onzen KLAAS ligt, is voor u niet verborgen — dat zag je „in eens! In een wip hadt gij onlangs ook bij onze TRIJNTJE-„buur gezien, dat zij aan de hiep in hare kuit niet op den „regten weg gekomen was. Laat ik je nu eens zeggen," terwijl hij mij op zijde trok, „onze KLAAS is een onver„fchrokken kerel, en hoe donkerder de nacht, hoe liever, „en hoe woester het weêr, hoe beter; dan gaat KLAAS zijn „bijwerk het best van de hand, en KLAAS ftaat in elk geval „zijn' man. Een paar weken geleden heeft Dominé over „het Xde gebod gepreekt, en toen was hij eens ter kerke,

(*) Vergel. intusfchen *Athenaeum*, 2de Jaarg. Maart 1837, N°. 3. bl. 254—57, waar men onder anderen leest: „Van „een verband, van een onverklaarbaar verband, tusfchen het „psychifche en phyfifche in den mensch, en van eene ver„wonderlijke harmonie tusfchen beide, kan hier geen rede „zijn. Beide zijn geene grootheden van hetzelfde gehalte; „ons ligchaam vertoont niet zich zelf, niet *het ligchaam* als „zoodanig; dat doet hetzelve flechts bij het dier; maar in „ons vertegenwoordigt of verwezenlijkt hetzelve *den geest*" enz.

„hetwelk anders niet dikwijls gebeurt. Offchoon hij zich „dergelijke zaken niet zeer aantrekt, en vooral niet, of dat „gebod ook van eenige toepasfing op het fmokkelaarsbedrijf „kon wezen, KLAAS fcheen toch federt dezen dag niet „meer de oude KLAAS van voorheen. Nu ben ik er achter „gekomen, dat KLAAS, wederom op avontuur uit zijnde, in „een kreupelbosch eenig geridfel hoorde. KLAAS dacht, „of het ook een loerende kommies of veldwachter kon zijn, „trok zijn mes en ging er ftout op af; maar in plaats van „zulk een' hem ook niet welkomen gast, komt er een pik- „zwarte hond, met vurige oogen, en een' ftaart wel zoo dik „als twee ftaarten, op hem af, zet hem de pooten tegen „de fchouders; KLAAS laat het mes vallen, — en wat er „verder met hem gebeurd is, weet KLAAS zich niet meer „te herinneren, zelfs niet hoe hij te huis gekomen is. Sedert „heeft KLAAS geen gerust oogenblik meer gehad. Zoo'n „fterke kerel KLAAS is, zoo'n ftevige drinker is hij tevens. „Hij heeft wel getracht door menigen borrel zich wat te „verzetten; maar 't is of het fpul fpreekt, KLAAS is hoe „langer hoe benaauwder geworden, en federt hij te bed is „gaan liggen, zag hij niets dan rotten, vleermuizen en katten „om hem heen zwieren." (Onder dit verhaal begon het mij als uit de verte te fchemeren.) „Op eens riep hij, dat de „Duivel als eene flang op hem affchoot; toen werd KLAAS „woedend, beet in de mouw van zijn' hemdrok, dat het „kraakte, of hij den Duivel in den nek beet, en federt heb- „ben vier fterke mannen de handen vol om hem te houden."

„Ja, buur," zeide ik, „wel valt de Duivel op hen aan, „die God en zijn gebod verlaten! Ik geloof intusfchen, dat „er raad in de Apotheek is, om het ontredderd brein van „KLAAS tot rust te brengen; en mag mij dat gelukken, dan „moge onze brave Leeraar, hiertoe eene goede gelegenheid „vindende, later het zijne doen."

„Ik wou, meester, dat je waarheid fpraakt, en ik heb groot „op met je kunst; we hebben bij ons er proef van gehad, „meester. Maar al de buren zeggen, dat, evenmin als er in „je winkel kruiden tegen den dood te koop zijn, jij even „min de *kwade hand* kunt optillen, die als lood op KLAAS „ligt. Ik zou haast zeggen, meester, waag er je geves- „tigde faam niet aan; maar in geen geval waag ik er onzen „Dominé aan."

„Dank, buur, voor je belangftelling in mijne faam; maar

„wat zou onzen Dominé kunnen terughouden ter zijner tijd „zijnen pligt te vervullen? en waarom zouden wij dat willen „tegenwerken?"

„Pas op, meester! die hondenpoot, dat is de kwade hand, „zoo een hond, weerwolf, of hoe je dat gebroedfel geliefc „te noemen, neemt allerlei gedaanten aan, en die dat kan — „*groet ze, die je te magtig zijn!* Intusfchen ze zeggen, „dat er in de buurt iemand is, die flag van 't onttooveren „heeft, en als het dien man of wijze vrouw eens lukte, waar „Dominé te kort moest fchieten, wat zou dat voor den man „een krenking wezen! Ik heb hem veel te lief, om hem aan „zulk een affront bloot te ftellen."

„Hoor, buur! het is nu tijd noch gelegenheid om den „Dominé te laten komen; — nu zou hij zeker, met alle „pogingen ten goede, bij zulke verbijsterde herfenen niets „kunnen uitregten en voor uw oog te kort fchieten. Laat „mij begaan; eer wij een dag verder zijn, zult gij KLAAS „beter zien, al ben ik ook met geen helm op zondag gebo„ren, zoo als ze zeggen van dien vroeden man, met wien gij „zoo veel fchijnt op te hebben."

KLAAS leed aan de *ijlhoofdigheid der dronkaards*, gelijk men deze ziekte noemt. Reeds lang aan den drank verflaafd, had hij in de laatfte dagen getracht zijn knagend geweten door nog grooter hoeveelheid te bedwelmen. De alcohol verdoofde hem voor eenigen tijd, maar overprikkelde gelijktijdig de reeds ziekelijk geftemde herfenen. Eene toevallige omftandigheid bragt het reeds ontftelde brein van KLAAS verder van het fpoor, en de geheele ziekelijke toeftand was niets anders dan een niet ongewoon uitwerkfel, met de gewone verfchijnfels, van het misbruik van fterken drank, geholpen door zielsangst, het gevolg van een niet altijd tot zwijgen te brengen verontrust geweten.

Het gelukte mij zelfs boven verwachting, binnen zeer korten tijd aan het ligchamelijk lijden paal en perk te ftellen. Hij herftelde naar het ligchaam. Of de Leeraar even gelukkig heeft mogen flagen, om hem op eenen beteren weg terug te brengen, en hem, bij aandrang tot eene eerlijker levenswijze, tevens tot matigheid te bewegen, zoo verre reiken mijne befcheiden tot nog toe niet.

De ondervinding leert maar al te dikwijls, dat, hoe moeijelijk het ook zijn moge, eenen zedelijk verdoolden terug te brengen op den weg des levens, de zwarigheden bijna onover-

komelijk zijn, om den dronkaard tot matigheid te doen wederkeeren. Mogten zoo vele pogingen, als daartoe federt eenigen tijd worden aangewend, niet ongezegend blijven; en, wanneer ook de vele arbeiders nog niet vele vruchten inoogften, de gedachte blijve elk bemoedigen, dat alleen de tijd goede vruchten bezorgt!

BUONAPARTE OP DE ROODE ZEE.

Op den 26 December 1798 kwam BUONAPARTE te *Suez*; den volgenden dag befteedde hij om de ftad en haven te bezigtigen. Den 28 beflooc hij de *Roode Zee* over te trekken, om naar de *fonteinen van Mozes* te gaan. Des morgens ten acht ure, toen de vloed geweken was, ging hij door het bed der zee en bevond zich in *Azië*.

Terwijl hij bij de bronnen zat, ontving hij het bezoek van eenige *Arabifche* opperhoofden van *Thor* en deszelfs omftreken, die hem hunnen dank kwamen betuigen voor de befcherming, welke hij aan hunnen koophandel met *Egypte* verleende. Maar weldra fteeg hij weder te paard, om de overblijffelen van eene groote waterleiding te bezigtigen, gebouwd gedurende den oorlog tusfchen de *Portugezen* en *Venetianen*, na de ontdekking van de *Kaap de goede Hoop*, welke den handel der laatstgenoemden met den ondergang bedreigde.

Na dit bezoek befloot BUONAPARTE, om naar *Suez* terug te keeren. Het was nacht geworden, toen hij den oever van de zee wederom bereikte. De tijd van den vloed naderde, en men ftelde voor, om op het ftrand het nachtverblijf te houden; maar BUONAPARTE wilde daarvan niet hooren. Hij riep den gids en beval hem vóór te gaan. De gids, onthutst over dit bevel, onmiddellijk ontvangen van den man, wien de *Arabieren* als een profeet befchouwden, koos een verkeerd punt uit, om in het bed der zee af te dalen, waardoor de overtogt een kwartier langer duurde. Men was naauwelijks ter halverwege gekomen, toen de eerfte golven van den vloed de hoeven der paarden begonnen nat te maken. Men wist, met welk eene fnelheid het water wies. De duisternis maakte het onmogelijk, om den afftand te meten, dien men nog had af te leggen, en de Generaal CAFFARELLI, die door zijn houten been onvast in den

zadel zat, riep iemand tot hulp. Dit roepen werd als een noodkreet befchouwd; de kleine ftoet was oogenblikkelijk in wanorde; ieder nam de vlugt, en dreef zijn paard naar den kant, waar hij het eerst vasten grond hoopte te vinden. BUONAPARTE alleen bleef bedaard den *Arabier* volgen, die voor hem uitging. Intusfchen wies het water meer en meer; zijn paard fchrikte, werd fchichtig en weigerde voort te gaan. Zijn toeftand werd vreefelijk; de minfte vertraging was de dood. Een *guide* van het *escorte*, een foldaat van hooge geftalte en buitengewone fterkte, fprong in zee, nam den Generaal op zijne fchonders, en, den ftaart van het paard des *Arabiers* vastgrijpende, droeg hij BUONAPARTE weg, als een kind. Na verloop van weinige oogenblikken kwam het water hem tot onder de armen, en hij was op het punt, om van de been te geraken. De zee wies met eene ontzettende fnelheid; nog vijf minuten, en de dood van den *Franfchen* Generaal had het lot der wereld eenen geheel anderen loop gegeven! Eensklaps gaf de *Arabier* eenen fchreeuw; hij had den oever bereikt; de *guide*, uitgeput, viel op zijne knieën; hij had zijnen Generaal gered, en zijne laatfte krachten begaven hem.

Niemand kwam bij dezen togt om het leven, en alleen het paard van BUONAPARTE verdronk.

HET KLAVIER VAN KONINGIN MARIA ANTOINETTE.

Een kanonier der *Parijfche* Nationale Garde nam den 10 Augustus 1792 met zijne talrijke medegenooten bezit van het flot der *Tuileriën*. Te midden dezer gebeurtenis komt hij in de muzijkzaal, en ziet, hoe een andere ingedrongen hoop zich beijvert, om het klavier der Koningin MARIA ANTOINETTE uit een der ramen in den tuin neder te werpen. Reeds was het inftrument opgetild en in den hoek van het venfter gefchoven, zoodat het flechts zijn evenwigt te verliezen had, om bij het nederftorten aan duizend ftukken verbrijzeld te worden, toen de burgerfoldaat nog tijds genoeg had om ho! ho! te roepen. — „Laat ons begaan!" fchreeuwde de moorddadige horde; „het regt van het fouvereine volk moet zijnen loop hebben. En waarom ook dit ftuk te verfchoonen, daar reeds alle andere meubelen den gevaarlijken fprong gedaan hebben? De opruiming moet volkomen zijn; de fpiegels zijn ftuk gefla-

gen, de tapijten losgescheurd; waartoe deze vergulde kast gespaard?" — „Maar deze kast, wier goud- en schilderwerk u een steen des aanstoots is, bezit kostelijke eigenschappen, die ik u zal leeren kennen. Zij klinkt, en geeft geluid. Haar binnenste bevat alle onze patriottische liederen, en ik wil u helpen, om ze u daaruit te laten hooren. Zet het instrument slechts weêr op de vier pooten neder. Als het eerst eens zal gezongen hebben, dan houde ik mij overtuigd, dat het genade bij u vinden zal." En dadelijk speelde de kanonier op het koninklijke muzijkinstrument het *Ça ira*, den Marseillaanschen marsch en de *Carmagnole*, en de opgetogene bende begon te zingen, te springen en te dansen. Het was vreeselijk om te zien! Onder dezen bloedgierigen en woedenden hoop bevond zich ook eene vrouw, eene afschuwelijke *Megaera*. Nu durfde men het instrument, hetwelk de dierbare volksliederen hooren liet, geen letsel meer aandoen, en de gansche menigte huldigde het kostbare klavier, welks toonen men ontstemd had. Door bidden en smeeken bragt het de kanonier eindelijk zoo ver, dat de dansers, toen hun ballet geëindigd was, aftrokken. Hij sloot nu de zaal, en wierp den sleutel in den tuin, om het klavier niet bij vernieuwing aan plunderzieke aanvallen bloot te stellen.

Onder dezen wilden en bloeddorstigen hoop bemerkte men een welgekleed en bedaard man, wiens ernstig uitzigt en angstige bezorgdheid den kanonier niet ontglipt was. Toen het klavier in het vensterkozijn geschoven stond, strekte hij er zijne handen tot behoud naar uit, terwijl tranen van innige belangstelling zijne oogen ontvloeiden. De kanonier wendde zich nu ter sluik tot dezen man, wiens kleeding en houding zoo zeer afstaken bij het gewaad en de verwoede wezenstrekken der overigen. „Wat doet gij hier?" vraagde hij. — „Ach, mijnheer, duidt het niet ten kwade! Gij ziet er zoo wél en goed uit! Ik ben DOUBLET, de klavierstemmer der Koningin. Na den moord aan de *Zwitsers* heb ik mij onder den hoop begeven en ben zoo de zaal binnengekomen, om, zoo mogelijk, voor het behoud van het klavier te zorgen, dat uw vurige ijver nu gered heeft. Nu wil ik zien, hoe ik mij weder wegmake. Mijn dierbaar instrument baart mij geene zorgen meer; het is in veiligheid." — „Maar hoe? Gelooft gij dan zoo geheel en al in zekerheid te zijn? Het is niet gemakkelijk om hier weg te komen, en gij zoudt wel gevaar kunnen loopen, om, gelijk het klavier, nog eens

uit het venster te kuijeren. Kom, volg mij; ik zal voor uwe vlugt zorg dragen." De Artillerist geleidde DOUBLET naar buiten, terwijl hij zelf door de corridors zich, zoo dra mogelijk, van de schouwplaats der moorders verwijderde. De stemmer en de kanonier kwamen eindelijk behouden van daar.

Eenenveertig jaren na den aanval, de verdediging en de zegepraal des klaviers, in het jaar 1833, hield een mijner vrienden het middagmaal bij den Generaal DES CHAMPEAUX in het hotel der Invaliden. Na den maaltijd zeide deze tot hem: „Gij zijt een beminnaar der muzijk. Nu wil ik u toch eens een' Invalide toonen, dien wij hier hebben. Het is een zonderling wezen. Ik ben verzekerd, dat zijne kennismaking genoegen geven zal." Zij gingen naar eene andere verdieping en kwamen in eene zaal. Hier zagen zij een' grijsaard met zilveren kruin, een' oud' krijgsman, die op een schoon, met goud ingelegd klavier speelde. Mijn vriend, die niet regt wist, of met den aangekondigden Invalide het instrument, dan wel de virtuoos, die het bespeelde, bedoeld werd, riep uit: „Dat klavier ken ik! Het is het klavier van Koningin MARIA ANTOINETTE. Ligt het deksel op, en gij zult van binnen herders en herderinnen zien, die in een landschap bij schalmei en doedelzak dansen." — „Juist zoo!" antwoordde de Heer DES CHAMPEAUX. Maar hoe hebt gij het herkend? Gij hebt mij den tijd niet gelaten, u zijne merkwaardige afkomst te ontdekken."

„O, ik begrijp zeer wel, dat die Heer het herkend heeft!" hernam daarop de oude Officier, die daarbij in tranen uitbarstte. „Hij heeft het gered; hij heeft het aan de handen der barbaren ontrukt, en mij ook, zoo als ik thans voor hem sta. De 10 Augustus is een hoogstmerkwaardige dag, en ik zal denzelven in mijn gansche leven niet vergeten. Dat is mijn brave kanonier van de Nationale Garde, mijn burgersoldaat, mijn bevrijder, mijn beschermengel, de redder van het geliefde klavier; door zijne edelmoedigheid is het, dat ik het nog bespelen en de vreugde mijns ouderdoms smaken kan. Ik ben DOUBLET, de klavierstemmer van de schoone en goede Koningin MARIA ANTOINETTE."

De herkenning was roerend. De beide medgezellen van den 10 Augustus omarmden elkander in verrukking, en mijn vriend nu en dan ook het klavier, hetwelk door zoo vele staatsstormen eerbiedigljjk was verschoond gebleven. Hij zette zich er nu dadelijk voor, en liet weder den Marseillaanschen

marsch, het *Ça ira* en de *Carmagnole* hooren, die hij ook niet vergeten was, en wier toonen bij de beide muzikale krijgers zoo vele herinneringen opwekten.

Ik fluit dit verhaal niet zonder te melden, dat deze kanonier ALEXIS SINGIER heet, die federt lang de krijgsdienst verlaten heeft. Hij is een leerling van MEHUL, den pianist en componist. Het klavier van de Koningin van *Frankrijk* kon in geene betere handen gevallen zijn.

Ik moet nog mededeelen, hoe DOUBLET en het klavier in het Invalidenhuis gekomen zijn. Toen DOUBLET na den 10 Augustus begon te begrijpen, dat men te *Parijs* nu om gansch andere zaken dacht, dan om klavieren en muzijkinftrumenten te laten ftemmen, liet hij zich bij het permanente Bureau ter infchrijving van vrijwilligers aanwerven. Hij was in de krijgsdienst niet ongelukkig geweest. In 1814 ontving hij als Bataillonschef zijn ontflag en eene plaats in het Invalidenhuis. Het toeval bragt hem bij de verkooping bij opbod van het meubilair van Koningin HORTENSIA. Stelt u zijne verwondering en blijdfchap voor, toen hij zijnen ouden bekende, het klavier, het voorwerp zijner innige en vurige genegenheid, aan de meestbiedenden geveild zag! Behoef ik er bij te voegen, dat hij kooper werd?

MOZART'S GRAF.

Den 7 December 1792, op eenen ftormachtigen winteravond, werd MOZART's lijk, zonder eenige praal, te *Weenen* naar het *Matzleindorfer* kerkhof gebragt. Niemand volgde de kist, dan een arm muzikant, een grijsaard, die zich door fneeuw en vorst niet terughouden liet, om den grooten meester deze laatfte eer te bewijzen. Kort daarna overleed ook deze man; en daar hij de eenige was, van wien men met zekerheid, onder de groote menigte grafheuvels op dat kerkhof, de juiste rustplaats van MOZART zou hebben kunnen vernemen, zoo is, ondanks alle latere navorfchingen, de aardfchol, die het gebeente van den grooten toonkunftenaar dekt, onbekend gebleven. Thans, na verloop van bijna eene halve eeuw, en nadat geheel *Duitschland* zich beijverd heeft, door ruime bijdragen, het ontwerp, om MOZART's nagedachtenis door een gedenkteeken te verheerlijken, te verwezenlijken, heeft eindelijk ook *Wee-*

nen een blijk van deelneming gegeven. Den 29 Mei dezes jaars 1839 is op het Burgtheater, onder eenen ontzaggelijken toevloed, voor het eerst GOETHE's *Faust* ten tooneele gevoerd. De muzijkſtukken waren bijna alle uit compoſitiën van MOZART gekozen, en de opbrengst van den avond is als bijdrage tot zijn monument te *Salzburg* beſtemd geworden.

BIJ HET DAGEN VAN EEN' ZOMERMORGEN, ONDER HET VERLATEN DER STAD.

Stil en eenzaam, als de graven,
Doodsch en naar is 't om mij heen!
Is de Hoofdſtad uitgeſtorven?
Denk ik, leef ik dan alleen?
Dof en hol klinkt elke ſchrede
Op den geplaveiden grond;
Niets, dat ergens in het ronde
Menschlijk aanzijn mij verkondt!
Overleefde ik mijn geſlachte?
Roeide een pest het menschdom uit?
Ben ik in Pompeji's muren?
Viel 't den lavaſtroom ten buit?....
Neen! de Dood niet, maar diens broeder,
Maar de Slaap voert hier 't gebied;
Door verdoovend heulſap wierp hij
Alles in een ſchijnbaar niet.
Honderdduizend menſchen ſlapen!
Tweemaal honderdduizend ligt!
Is het leven — ach, zoo vlugtig!
Hun zoo luttel van gewigt?
Gaat hun droomen boven waken?
Is hun lot zoo droef en bang?
Kwelt hen lediggang of weelde?
Valt de ſchoone dag hun lang?
Hoort, gij, ledekantbewoners,
Dan den milden leeuwrik niet;
Zingt hij, voor geſloten ramen,
U vergeefs zijn morgenlied?
Wekt u, wreeden, 't arme vinkje
Door zijn' ſchellen gorgel niet,

Dat, met uitgeblakerde oogjes,
Ge in een halfvoets kooitje ſtiet?
Hoort gij, in zijn' ſomb'ren kerker,
Niet den kwartel rustloos ſlaan?
Zijn ze u vruchtelooze boden,
Dat de zon is opgegaan?
Slaapt dan voort, gij ſtedelingen,
Die niet haakt naar vrijer lucht!
Wien geen heimwee drijft naar buiten,
Kost ook dat gemis geen' zucht.
Vaart, vaartwel, gij doodſche muren!
Tuigen van uw handelvlijt;
En gij, trotſche ſteengevaarten!
Die mij thans zoo nietig zijt.
'k Ruk mij los van aardſche zorgen,
In dit heerlijk morgenuur;
'k Wil mij aan haar boei ontheffen;
Buiten wacht ge mij, Natuur!
Buiten ga ik u ontvlugten,
Zielverdrukkend ſtadgewoel!
Buiten ga ik mij vermeijen,
In het zaligſte gevoel. —
Gij, wien 't lot zoo ſtug bedeelde,
Dat gij armoê lijdt en nood,
Hebt ge handen om te werken,
Op het land vindt gij uw brood;
't Water, dat ge moet betalen,
Schept ge er zelf uit wel of bron;
Mint ge reinheid, — lucht en weide
Te over, en Gods lieve zon;
Bloeijen zullen uwe kind'ren; —
Voor een' vunzen kelderſtank,
Schenkt elke ademtogt den kleinen
Dáár een nieuwe levensſprank.
Doch gij allen, wien beroepspligt
Boeit aan ſteedſchen druk en drang;
Die met weêrzin, ſchoon gelaten,
Zwicht voor 's noodlots harden dwang, —
O! mijn wensch blijft u verzellen,
Dat ge, drang en dwang ontgaan,
Eerlang zelve moogt ervaren,
Wat mij 't hart zoo blij doet ſlaan!

N°. VIII. *Meng.* bl. 413. reg. 28. faro-ſpel.
— IX. —— bl. 435. noot, reg. 4. erkend.
Bl. 452. reg. 12. *dan* voor *als*.
Bl. 466. reg. 5. v. o. *gevatheid* voor *grootheid*.

MENGELWERK.

AAN DOMBURG.

O vlek aan Walchrens noorderkust,
Weleer als ſtad vermaard!
U zij voor 't eerst, na lange rust,
Op nieuw mijn lier beſnaard!

O Domburg, dat daar needrig ſchuilt
Aan uwer heuvlen voet,
En dat, (ſchoon vaak de wind er blaast en loeit en huilt,
Terwijl, bij d' opgezetten vloed,
De golfſlag bruist en woedt)
Beveiligd door uw duinenrij,
Den ſtorm, de zee braveert,
En met dier duinen dam orkaan en baren keert:
O Domburg, duld, dat ik mijn' hulde u wij!
Want gij,
O vlek, zoo ſchoon, zoo blij!
Eerwaardig zijt ge mij.

Gij zijt me eerwaardig, ja! Of was, in vroeger eeuwen,
Hier niet het heiligdom der vaadren van de Zeeuwen?
Het heiligdom eens volks, dat zelf, in 's nabuurs oog,
Den Goden dierbaar was, die uit den hemelboog
Op Zeelands ſtroomen, ſtranden, kusten,
Zijn duinen, akkers, weide en woud,
(Een oord, zoo wild, zoo grootsch, zoo ſtout)
Den blik volgaarne lieten rusten?

O ja! 't was aan dat hellend ſtrand,
Door ſtorm en zee geſtaag beſtreden,
Het was aan Walchrens noorderkant,
Dat Nehalennia geloften en gebeden
Van 't zaamgevloeide volk ontving,
Dat in haar tempelhal eerbiedig lag gebogen,
Terwijl de priesterſchap de mildſte zegening,
In Godgewijde maat, verkondigde uit den hoogen.

En ginds verhief zich 't ruw altaar,
Waarop God Walchers beeldtnis prijkte;
Daar visſchersgast en handelaar,
Na reis en doorgeſtaan gevaar,
Met offergaaf zijn' tempelſchat verrijkte:
Het beeld diens Walchers, naderhand
Door Christen-heldenmoed verbroken,
Toen Willebrord, ter Westkape aangeland,
Jehova's eer op de Afgoôn heeft gewroken.

En, mindre Geesten zonder tal,
Vermeende zee- en ſtroom- en windbedwingers!
Wat ſmeekgebeên, wat lofgeſchal
Doorklonk voor u de lucht, als teedre maagdenvingers
U vlochten 't jeugdig bloemfestoen
Tot kranſen om uw ruwe beelden;
Of blijde reijen in het groen,
En in der bosſchen ſchaâuw, op uwen feestdag kweelden;
Of maagd met jongling, hand aan hand,
Het duin beſteeg, en hijgend nederdaalde,
Tot waar, aan 't u gewijde ſtrand,
Men u den tol der hulde in blijden zang betaalde.

Maar, bij dat eigen duin verrees 't aloud geſticht,
De *Doemburg* zoo geducht, waar achtbre priesterſcharen,
Bij offer, bede en plegtgebaren,
En met hunn' Vorst aan 't hoofd, vaak hielden 't hoog gerigt,
In ſchoonen maatklank hunne orakelſpreuken zongen,
Hun wetten gaven, en 't onwetend volk bedwongen,
Dat in dien Priestervorst, in plegtgewaad gehuld,
Daar hem de Bardenſtoet omſtuwde
En aan de harp den zangtoon huwde,
Een' aardſchen Wodan zag, wiens woord geen weêrſpraak duldt.

Niet ſlechts uit Walchrens akkergronden,
Uit ieder eiland, dat daar opblaauwt uit den vloed,
Waar visſcher ſlechts of jager werd gevonden,
Of herder, die zijn kudde hoedt:
Uit ieder plekje gronds, van zee en ſtroom omgeven,
Vloot hier de ſchare zaam, om over dood en leven,
Bij wisſeling van hoop en vrees,
Te hooren 't vonnis, dat de priesterkaste wees;

Om wet en regelmaat voor regt en pligt te ontvangen,
En eerbiedvol te luistren naar de zangen
Der Barden, tot den lof van 't ſtrijdbaar voorgeſlacht,
En van God Wodan, die de Reuzen te onder bragt.

* * *

Hoe is uw heerlijkheid verduisterd!
Hoe viel de kroon u van de kruin!
Hoe werd uw majesteit ontluisterd,
Vorſtin van 't zilverblanke duin!

Hoe achtloos golven thans uw lokken,
Waarop geen diadeem meer rust,
En van geen' balſemgeur doortrokken,
Van Zefirs adem ſlechts gekust!

Uw praalgewaad is uitgetogen.
Uw hand, zij zwaait geen' ſchepter meer.
Als Landmaagd ſtaat gij voor onze oogen,
O Domburg, Koningin weleer!

En toch, hoe diep gij zijt vernederd,
Nog zijt ge ſchoon, o Herderin!
Terwijl uw aanblik ons verteedert,
Gij lieve kweekſter van de min!

Nog bloeit de jeugd op uwe wangen;
De vreugde zetelt in uw hart:
En, ſiert u kroon noch gouden ſpangen,
Gij mist uw tooiſel zonder ſmart.

De blijdſchap en de liefde wonen,
O Domburg! op uw heuvelkling;
En Walchrens dochtren, Walchrens zonen,
Zij dartlen dáár in losſen kring.

Het feestlied rolt langs de effen ſtranden,
Door duin en boschje vaak herhaald;
Terwijl men, vrij van hoofſche banden,
Naar lust, hier rust of ommedwaalt.

* * *

Wat op d'eeuwſtroom zij ontgleden,
Niet verdwenen zijn tot heden
Nog de zeden
Van den overouden tijd.
Wie er lach en ſcherts wil wraken,
Aan de gulle landvermaken
Blijven duin en ſtrand gewijd.

Zie ſlechts al die lieve paren,
In den bloei van 's levens jaren,
Zamenſcharen,
Domburg is het doel der reis.
Moge 't meisje ſoms eens blozen,
Boerten, lagchen, kusſen, kozen
Stelt eene oude wet ten eisch.

Om voor feestgenot te zorgen,
Heeft men, in den vroegen morgen,
Reeds geborgen
In het rijtuig, wat de mond
Tot ververſching kan verlangen.
Onder ſcherts en blijde zangen
Rijdt men tot den avond rond....

Treffend beeld van 's jonglings leven!
Die zich ſteeds, in ſchoone dreven,
Voor ziet zweven
Beelden van geluk en vreugd;
Die, van ſmart noch vrees gemarteld,
Los en lucht daarhenen dartelt
In den lentebloei der jeugd.

Maar hoe zal hij 't haast ervaren,
Dat de rustelooze jaren,
Als de baren,
Henenſtuiven in 't verſchiet!
Zingenot is ſtroomgeklater;
't Leven zelf een handvol water,
Dat bij 't grijpen reeds ontvliet.

Doch, bij 't zorgeloos genieten,
Denkt men ſchaars aan 't henenſchieten
En vervlieten

Van de golfjes in dien vloed.
Ook de jeugd, bij 't minnekozen,
Ziet alleen en plukt de rozen,
Die ontluiken voor den voet....

Gij ook, blijde ſpeelgenooten!
Hebt den dag, zoo ras ontſchoten,
Ruim genoten,
Daar nog de avond u verheugt.
Lang nog zullen knaap en meisje
Over 't hartverrukkend reisje
Snappen, kouten met geneugt'.

Meermaal was men afgeſtegen
Aan de hoekjes van de wegen,
Zoo gelegen
Voor een' uitſtap in het groen.
Volgeſchonken, leêggedronken,
Heeft het wijnglas ſtaag geklonken,
En geroofd werd vaak een zoen.

Tuigt het, boschjes! tuigt het, ſluizen!
Waar de Minnegoodjes huizen,
Bij het ruiſchen
Van het windje door 't geboomt'.
Tuigt het, hoe dan in het lommer,
Vrij van zorgen, vrij van kommer,
Zich de jeugd hier zalig droomt.

Maar geen plek, zoo uitgelezen,
Is voor iemands oog verrezen,
Kan er wezen
In heel Walchrens welig oord,
Of door Domburgs duin en ſtranden,
Dalen, boschjes en waranden,
Wordt de blik het meest bekoord.

't Sierlijk badhuis, fraai gelegen,
Lacht van 't glooijend duin ons tegen,
Waar de wegen
Naar gebaand zijn door het zand;
En nog hooger heuvlen lokken,

Wie, naar Domburg heengetrokken,
De oude vreugde zoekt aan ſtrand.

Zie de ſpeelnoots worſtlen, hijgen,
Rust en adem eerst herkrijgen,
Na 't beſtijgen'
Van dien gindſchen ſteilen top!
Zie met huppelende treden
Allen ſnellen naar beneden,
't Langzaam hellend zeeſtrand op!

Zie hen dartlen, ſtoeijen, woelen,
Aan de Noordzee zich bekoelen,
Bij het ſpoelen
Van de voeten in den plas!
Zie hen weder opwaarts ſtreven,
Om ter landzij' neêr te zweven
En te rusten in het gras! —

Rust er, meisjes! rust er, knapen!
Wilt er ſchuldloos vreugde rapen!
Ingeſchapen
Is de zucht naar vrolijkheid.
Bij het badhuis neêrgezeten,
Heb ik, langs der duinen keten,
Onderwijl den blik geweid.

* * *

Hoe heerlijk praalt ge in 't licht der zon, o zilvren heuvelrijen!
Die, als de baren aan uw' voet, de jaren heen ziet glijen;
Ja! eeuwen zelfs na eeuwen zaagt als golven henenſtuiven,
Die ſchuimend breken op uw ſtrand de ſchittrend witte kuiven.

O Noordzee, deel des Oceaans! o moeder onzer kusten,
Die rezen uit uw' milden ſchoot! het is mij zoet te rusten,
Waar u het opgehoopte zand een' gordel vlecht van bergen,
Die, hoe verwisſlend ſtaag van vorm, toch ſtorm en golven tergen.

Ja! duinen! vaak aanſchouwdet gij die golven in haar woede.
Des Zeegods drietand ſchijnt u dan eene opgeheven roede;
Zijn ſtem gelijkt des donders knal; zijn blik jaagt ſchrik in de aadren,
En al wat leeft in veld en woud beeft op zijn brullend naadren.

Het oog ziet nergens uitkomst meer bij 't buldren der orkanen;
Die door het weggeflagen duin de zee den doortogt banen.
Reeds overftelpt de zoute plas en weide en akkergronden,
En naauwlijks heeft nog mensch en vee op terpen fchuil gevonden.

Maar zie! bij 't ebben zwicht de vloed. De zilte baren vlugten,
En lieflijk fchijnt het zonlicht weêr uit opgeklaarde luchten.
De orkaan verftomt; de vrede keert, en tegen 't woên der ftormen
Wist later eeuw voor 't ftuivend duin een borstweêr zich te vormen.

Dat duin, met groenend helm beplant, weêrftaat het ftormend loeijen,
En keert de hooge golven af, fchoon die tot bergen groeijen.
Ja, zegepralend blikt dat duin op zijnen vijand neder,
En Walchrens afgefloten dal ziet geen verwoesting weder.

Thans is het vreedzaam om mij heen. De zee, de ftormen rusten.
Een luchtig windje koelt alleen den wandlaar langs de kusten.
Men ziet flechts hier en daar een fchip, dat dobbert op de baren,
Maar op dat vriendlijk element fchijnt lustig fpeel te varen.

O kielen, die daar henendrijft, zoo vèr mijn oog kan dringen!
Vaart allen veilig! weest gegroet! brengt al de zegeningen,
Die vlijt of handel ons belooft, van volk tot volken over!
Dat zoo het menschdom overvloed bij vrede en heil verover'!

Befchaving en verdraagzaamheid, verlichting, vrijheid, orde,
Dat zulk een rijkdom, fchatten waard, alom geboren worde!
O Handel, die de fcheepvaart kweekt, verfprei ook zulk een' zegen!
Het heil der menschheid lacht ons meer dan 't goud van Peru tegen.

O walchren, aan de zuiderzij der blanke duinen pralend,
Hoe gaarne toeft op u mijn blik, op uwe vlakte dalend!
Deel in den zegen van heel de aard'! Dat mild u tegenvloeije
Het aandeel in dien besten fchat! Uw vrede, uw welvaart groeije!

O welige akkers, groenend veld en fraaije wandelbanen!
O Lusthof, dat aan lusthof grenst! o lommerrijke lanen!
O vreedzaam vlek! o fchoon verfchiet! verrukkelijke dalen!
't Is lieflijk, als men nederftijgt, in uwen kreits te dwalen.

O Domburg, wees van mij gegroet! Vaartwel, geliefkoosde oorden!
Schoon ik mijn' tred naar 't zuiden wend, keert vaak mijn blik naar 't noorden,

Ik zie van ver, bij de avondzon, uw heuvlenrij nog blinken,
En, langzaam zwichtend, meer en meer ten effen bodem zinken.

Vergulde toppen fieren nog de weggeweken ftranden,
Verfcholen achter 't needrig duin, dien zoom der akkerlanden.
Zoo vlugt het alles van ons af, wat ons bekoort in 't leven!...
Neen! door ons zelven worden wij geftadig voortgedreven.

Wij ijlen van het ftandpunt af, waar wij zoo gaarne ftonden,
En trekken naar een ander oord, dat ras weêr is verzwonden.
Een rustplaats wacht toch allen ééns: zij moge een lustoord wezen,
Aan 't einde van de levensbaan voor onzen blik verrezen!

Die blijde ftreek ligt hoog en vrij; maar, bij het nederfchouwen
Op d'afgelegden levensweg, zal nooit het ons berouwen,
Dat we uit des aardrijks dal den top des fteilen bergs beftegen:
Daar lacht ons zalige eindloosheid in al haar volheid tegen.

Middelburg, 1839. A. F. SIFFLÉ.

IETS OVER DE CAMERA OBSCURA, VOLGENS DE UITVINDING VAN DAGUERRE, MEDEGEDEELD DOOR DR. NÜRNBERGER.

De, onder den naam van *Camera obfcura* bekende, nuttige en leerrijke toeftel kan, wat deszelfs uitgebreider en meer doeltreffend gebruik aanbelangt, in dezen tijd, door de uitvinding van den *Franfchen* natuuronderzoeker DAGUERRE, voorzeker een hoogstbelangrijk werktuig worden. Wij willen onze lezers met die uitvinding eenigermate bekend maken.

De theorie der *Camera obfcura* is over het algemeen genoeg bekend. Men geeft in de optifche wetenfchappen dien naam aan iedere bepaalde ruimte, in welke van buiten geen ander licht kan doordringen, dan door eene zeer kleine opening. De werking van zulk een' toeftel beftaat daarin, dat de buiten zijnde voorwerpen, wanneer zij overigens daartoe genoegzaam verlicht zijn, zich op een tegenover de kleine opening geplaatst wit fcherm,

of eenig daar tegenover gehouden papier, in hunne natuurlijke kleur en verlichting, *in omgekeerde rigting* echter, vertoonen. Kon men nu zulke afbeeldingen flechts op het papier behouden, dan behoefde men het vel eenvoudig om te keeren, om te gelijk eene juiste en getrouwe afteekening der bedoelde voorwerpen te bezitten. Het behouden nu der afgebeelde voorwerpen maakt de uitvinding van DAGUERRE uit.

Waarom de voorwerpen zich omgekeerd voordoen, kan op deze wijze duidelijk worden. Men ftelle voor de opening, die men zich zoo klein als een punt denkt, een zeker voorwerp, b. v. een kruis, dan werpt ieder punt van dat voorwerp een' lichtftraal naar de opening; welke lichtftralen zich zóó in dezelve kruifen, dat op den achterkant van de *Camera obfcura* het hoogfte punt van het voorwerp het laagfte, het laagfte het hoogfte wordt. Een weinig teekenkunde kan dit volkomen ophelderen.

Plaatst men nu in die opening, die men wat grooter maken kan, een bolrond glas (eene lins), dan worden, op bekende gezigtkundige gronden, de beelden aanmerkelijk duidelijker. Zal de behoorlijke verduidelijking hierbij plaats hebben, dan moet de achterkant, of het papier, juist op zulk een' bepaalden afftand van het glas verwijderd zijn, als welke, voor zeer afgelegene voorwerpen, met het brandpunt in verband ftaat, om ze aan te trekken en grooter te doen worden. Staan nu de over te brengene voorwerpen op verfchillenden afftand van het glas, zoo kunnen zij zich niet allen te gelijk duidelijk afbeelden, en men moet alsdan zoodanige beelden op een bewegelijk raam opvangen, of eene andere wijze van behandeling uitkiezen. — Al deze opmerkingen zijn noodzakelijk, om aan te toonen, dat men, door middel van zulk eene *Camera obfcura*, wel is waar flechts *temporair*, maar toch altoos zulke getrouwe afbeeldingen van ieder voorwerp verkrijgen kan, als geen fchilder ooit in ftaat is te leveren, dewijl iedere afbeelding van

het voorwerp, door de van elk zijner punten uitgaande lichtſtralen, als 't ware zelve gemaald wordt.

De tot dusver gegevene beſchrijving vooronderſtelt, dat de verdonkerde kamer groot genoeg zij, om de zich afbeeldende voorwerpen in derzelver ruimte op te nemen. Tot doelmatiger gebruik heeft men dus naderhand ook draagbare *Camera's obſcura* vervaardigd. In plaats namelijk van eene geheele kamer te verdonkeren, en de lichtſtralen ſlechts door de opening van het venſter in te laten, heeft men twee holle kasten (de onderſte van binnen zwart geverwd) boven elkander geplaatst. De bovenſte, kleinere, is aan de eene zijde open, om de lichtſtralen te doen binnenvallen, en heeft in hare diagonale vlakte eenen, tot 45 graden naar den horizon gebogenen, vlakken ſpiegel. Eindelijk komen alzoo de afbeeldende lichtſtralen van het af te teekene voorwerp veel naderbij, en worden door een bolvormig glas, dat zich in het dekſel van de onderſte overigens donkere kast bevindt, op een op den grond liggend wit papier overgebragt. De eene zijde van de onderſte kast is echter door een gordijn zóó afgeſloten, dat de teekenaar, zonder de donkerheid in de kast eenigzins te verminderen, hoofd en hand in de ruimte brengen kan, om de voorwerpen af te teekenen. Zulk eene teekening wordt natuurlijk altijd eene gebrekkige afbeelding van het door de lichtſtralen en het voorwerp zelve daargeſtelde origineel, hetwelk, in naauwkeurigheid en juistheid, ſlechts met de afbeelding in den vlakken ſpiegel gelijkſtaat.

De onmogelijkheid nu, om de natuur door penſeel of ſtift volkomen nabij te komen, gaf den bovengenoemden *Franſchen* natuurkundige DAGUERRE aanleiding, om na te denken, of er geen middel kon worden uitgedacht, dergelijke in de *Camera obſcura* ontſtaande, doch met de verwijdering der voorwerpen verdwijnende afbeelding, in hare, door menſchelijke kunst nu eenmaal volſtrekt onbereikbare, volkomenheid, naauwkeurig en onmiddellijk op het papier te doen bevestigd blijven. Zulk een middel heeft hij, na lang en onophoudelijk onderzoek,

werkelijk ontdekt, door het voor de *Camera obſcura* beſtemde papier met eene zekere ſtof (waaruit dezelve beſtaat, houdt de kunſtenaar nog geheim) te doorweeken, waardoor het papier eene zoo buitengewone gevoeligheid voor de daarop vallende, van de uitwendige voorwerpen afkomende, lichtſtralen verkrijgt, dat de opgerezene afbeelding, wel is waar niet met hare natuurlijke kleuren, (waarin de ſpiegel-afbeelding alleen den voorrang heeft) maar overigens met haar licht en ſchaduw, en met eene volkomenheid zoo juist en duurzaam geteekend worden, als geen teekenaar in ſtaat is te verrigten, en welke buiten twijfel alle verwachting zeer verre overtreft. De afbeelding is in de *Camera obſcura* volkomen duidelijk, wanneer de aangebragte lins ſlechts goed (bijzonder acromatisch) is; diezelfde kantig- en duidelijkheid wordt in DAGUERRE's afbeelding bewaard, zoodat zelfs alle, voor het bloote oog anders onzigtbare, kleinigheden aanwezig zijn, wanneer men de afbeelding door eene loup beſchouwt. Het is bekend, dat de allerzuiverſte en kunſtigſte afteekeningen of ſchilderijen, wanneer men dezelve door eene loup beziet, grof en onooglijk worden; dat men de afgeſcheidene kleurdeeltjes en de door het inzuigen van het papier veroorzaakte vlekjes enz. in dezelve waarneemt: DAGUERRE's bevochtigingsmiddel van het papier moet daarentegen voor de volkomenſte oplosſing vatbaar zijn, en op een zoo volmaakt daarmede bereid papier zijn het vervolgens de lichtſtralen zelve, die het beeld des voorwerps, waarvan zij afkomen, in eene eenkleurige teekening daarſtellen; terwijl al die deelen en punten van het blad, welke zij aanraken, en naarmate van de ſterkte, waarmede zij zulks doen, aangedaan worden, doch de overige geheel wit blijven.

Hoe veel tijd nu is er noodig, om eene zoo, door het glas van de *Camera obſcura*, door de lichtſtralen geworpene en zelf alleen uitgevoerde afbeelding, geheel voltooid, op het papier te bezitten? Hierop antwoordt de Heer ARAGO, die van wege de Akademie van *Parijs*

in commisſie was geſteld, om deze uitvinding te onderzoeken: „onder onze luchtſtreek en bij gewoon weder 8 tot 10 minuten.” In heetere luchtſtreek of bij ſterkere werking van het licht zouden misſchien ſlechts een paar minuten toereikend zijn, om de meest zamengeſtelde teekening in hare onnoemelijke *détails* uit te voeren. ARAGO herinnert bij deze gelegenheid aan de bekende *Franſche* Expeditie in *Egypte*, aan de door *Franſche* ſchilders aangewende ongehoorde inſpanning tot afteekening der *Egyptiſche* werken van bouwkunst, aan de groote onvolkomenheden, die deze afteekeningen kenmerken, en laat daarop de aanmerking volgen, hoe al deze moeite door middel van DAGUERRE's uitvinding geſpaard en deze een' oneindig beteren en volkomener uitſlag zoude hebben opgeleverd. Inderdaad wij bevinden ons in de eeuw der wonderen! En toch is de ganſche zaak nog eerst in hare kindschheid. Men heeft b. v. tot nu toe ſlechts natuurlijk licht aangewend; wat zal het uitwerken, wanneer men de af te beeldene voorwerpen met het allerſterkſte kunstlicht, met het ook nu eerst uitgevondene *ſideraal*-licht verlicht, hetwelk het zonlicht zelf in glans overtreft, en over hetwelk men te allen tijde en zoo lang men verkiest beſchikken kan? Denkt u den ſchoonſten zóó verlichten RAFAËL voor DAGUERRE's *Camera obſcura* geplaatst, terwijl het licht van alle andere voorwerpen wordt teruggehouden, en gij zult de allergetrouwſte kopij op deze wijze verkrijgen. Waarmede heeft dan nu verder zulk eene *Daguerreſche* afbeelding door de lichtſtralen, wanneer men ze met eene tot hiertoe bekende manier vergelijken wil, wel de meeste overeenkomst? Met *aquatinta*-manier, of die van het wasſchen met O. I. inkt. Daarmede wil ik ſlechts een voorloopig antwoord geven: want de afbeeldingen van DAGUERRE zullen, bij de ongehoorde vermenigvuldiging, welke met de volkomene gemakkelijkheid harer daarſtelling in verband ſtaat, ontegenzeggelijk wel bij velen bekend zijn.

Wij hebben boven aangemerkt, dat DAGUERRE de

ſtof, waarmede hij zijne ſchermen beſtrijkt, nog geheim houdt. Echter zij hier opgemerkt, dat het hoornzilver (zoutzuur, — chlorzilver) uiterst gevoelig voor het licht is, en door deszelfs invloed zijne oorſpronkelijke witte kleur, naarmate van de ſterkte van het licht, zeer ſpoedig tegen blaauw en zwart verwisſelt; ik kan mij dus voorſtellen, dat zich een met deze of andere daarmede overeenkomende zelfſtandigheid bevochtigd en daarbij altijd nog wit blijvend papier, wanneer het in de *Camera obſcura* eene ſterkere lichtwerking verkrijgt, op de bijzonder geraakte plaatſen ook bijzonder zwart wordt en alzoo eene afbeelding des voorwerps geven kan, uithoofde dat de lichtſtralen in eene bepaalde rigting in dezelve vallen. Daarmede zij echter niet gezegd, dat DAGUERRE voor zijne teekenſchermen werkelijk bereid papier gebruikt: dit zoude, wegens de goedkoopte der ſtof, reeds eene nog grootere volkomenheid der bewerktuiging zijn; men meldt ons veel meer, dat hij tot hiertoe metalen platen gebruikt, welke zeer digt met de door ons aangeduide vloeiſtof beſtreken, en, als zich de verlangde afbeelding daarop gehecht heeft, met een vernis overdekt worden, om de verdere werking van het licht te verhinderen. Men noemt dergelijke platen *Daguerrotypen.* De ſtof echter, die hij op dezelve brengt, en die het eigenlijke geheim zijner uitvinding is, ter opheldering hier met het chlorzilver vergeleken, is nog oneindig gevoeliger voor het licht als dat zoutzure zilverpreparaat, en maalt donkere tinten voor de ſchaduwen, heldere en lichtere voor de helderſte en lichtſte partijen, en geheel lichte voor de geheel lichte plaatſen af. Deze zoo onbegrijpelijke licht-gevoeligheid van DAGUERRE's *reagens* waarborgt ook nog het uitzigt op eene proeve van lichtſterkte-bepaling, waarvan men tot hiertoe volſtrekt geen denkbeeld had. Men weet, b. v., dat het maanlicht 300000 maal zwakker is dan het zonlicht, en in den grootſten brandſpiegel niet eens eenige warmte uitwerkt, ja zelfs op chlorzilver, al wordt het op het brandpunt van de grootſte lins gebragt, geene de minſte kleu-

rige uitwerking te weeg brengt. DAGUERRE bekwam daarentegen, bij de aanwending van eene veel zwakkere lins, op de plaat zijner *Camera obſcura*, in nog geen volle 20 minuten, eene witte afbeelding van de maan. Herinnert men zich nu het boven gezegde, dat namelijk op zulk eene *Daguerreſche* afbeelding, als de aan de Natuur getrouwſte, iedere bijzonderheid van het afgebeelde origineel met het mikroskoop onderſcheiden kan worden; dan begrijpt men de mogelijkheid, om, door deze zoo eenvoudige en gepaste hulpmiddelen, maan- of in 't algemeen astronomiſche ontdekkingen te doen, bij welke de reſultaten van alle onmiddellijke beſchouwingen nul en van geene waarde worden. Mogelijk ziet men de zaak nog met te opgetogene blikken in; maar wáár ſchijnt het, dat zich door dit wonder van uitvinding eene nieuwe wereld aan onze oogen opdoet. Voorwerpen b. v., welke zich aan de alleen aan de maan aan te wenden 300malige vergrooting geheel onttrekken, zullen toch nog lichtſtralen op DAGUERRE's platen werpen, en alzoo op dezelve eene afbeelding vormen, welke men met het mikroskoop zal kunnen waarnemen.

Tot hiertoe kende men ſlechts een enkel voor de maan gevoelig ligchaam; het is het menſchelijke oog, welks pupil zich door den invloed van de ſtralen der maan toeſluit. Met de kunſtigheid en gevoeligheid van dat meesterſtuk des Scheppers mag men dan, in menſchelijken zin, DAGUERRE's uitvinding vergelijken; en met regt drukt ook de *Franſche* natuuronderzoeker BIOT (medelid van de Commisſie van Onderzoek bij de *Parijſche* Akademie) zijne bewondering over dezelve dus uit, dat hij ze met eene ſoort van natuurkundige *retina* (netvlies) onzer oogen vergelijkt, op hetwelk, gelijk bekend is, zich even zoo alle voorwerpen afbeelden.

Nog moeten wij aanmerken, dat een der beroemdſte nog levende *Parijſche* kunſtenaars, PAUL DEBOROCHE, over de kunstwaarde van DAGUERRE's platen een even voordeelig en gunſtig oordeel velt. Hij vermeent, dat deze manier van teekenen den kundigſten

ſchilder zelfs nuttige leering over den aard en de wijze geven kan, waarop men, door middel van licht en ſchaduw, niet alleen de vormen der ligchamen, maar zelfs de lokale kleuren uitdrukken moet. Hetzelfde bas-relief in marmer en pleister zal zich op deze platen zoo onderſcheidend vertoonen, dat men aanſtonds in ſtaat zal kunnen zijn te onderkennen, welke afbeelding van het eene of van het andere is. Ja, op deze teekeningen zal men den tijd van den dag kunnen waarnemen: hetzelfde gezigt des morgens, des middags en des avonds genomen, zal zulks door de verſcheidenheid van verlichting aanſtonds kenbaar maken. Het eenige gebrek, dat deze wijze van voorſtelling met zich brengt, beſtaat daarin, dat de af te beeldene voorwerpen gedurende den tijd der afſpiegeling onbewegelijk blijven moeten, dewijl natuurlijk anders de lichtſtralen geene gelegenheid hebben, om een en ander duidelijk te ontwerpen. Zoo vallen b. v. op deze platen de bladeren der boomen, die door den wind bewogen worden, ſteeds onnaauwkeurig uit.

Vraagt men, welk eene belooning de uitvinder voor eene zoo hoogstbelangrijke ontdekking bekomen heeft? Graaf DEMIDOFF, de bekende *Rusſiſche* Creſus, heeft hem zijn geheim willen afkoopen; DAGUERRE echter heeft hem geantwoord, dat hij niet begeerde, dat het eene monopolie van een' enkelen, maar het eigendom der wereld zijn zoude. Waarſchijnlijk zal het *Franſche* Gouvernement er nu zelve kooper van worden. De zaak moge overigens bij hare openbaarmaking welligt blijken zeer eenvoudig te zijn; zij is echter daarom niet minder wonderbaarlijk in onze wonderbare eeuw.

DJANDI MUNDUT IN 1839.

In het 7de N°. van het *Tijdſchrift voor Nederlandsch Indië* vindt men nopens dezen Tempel eenige bijzonderheden, (*) welke de Schrijver wenscht, dat als uitnoo-

(*) Deze bijzonderheden luiden als volgt: „De ſchoone

diging tot eene nadere, naauwkeurige beſchrijving van denzelven mogen beſchouwd worden.

---

tempelruïnen te *Borobodor*, zonder tegenſpraak onder de fraaiſte te rekenen, welke uit den ouden *Hindoe*-tijd zijn overgebleven, hebben door de beſchrijvingen van RAFFLES en CRAWFURD eenen algemeen verbreiden naam verkregen. Dezelve zijn nogtans in later jaren door de zorg van den ijverigen Reſident van *Kadoe*, den Heer HARTMANN, nog meer opgedolven, zoodat daardoor nog vele *bas-reliefs* aan het licht zijn gebragt, wier aanwezen men vroeger niet kende. Eene nadere, naauwkeurige beſchrijving dus dezer Oudheden door een bekwame pen ware wel te wenſchen.

„ Het is waarſchijnlijk, dat deze Tempel, in vroeger tijden, door eene uitbarſting van den *Merapi* gedeeltelijk overdekt, en daardoor voornamelijk in den tegenwoordigen bouwvalligen ſtaat gebragt is. Dit vermoeden wordt geſtaafd door het ontdekken van eenen anderen kleineren, doch niet minder fraaijen Tempel, op ſlechts een en een half of twee palen afſtand van *Borobodor* gelegen, die naast dien van *Borobodor* als eene der ſchoonſte bouwvallen uit den *Hindoe*-tijd op *Java* te beſchouwen is, en wel verdient nader bekend te zijn.

„ Deze Tempel, *Djandi Mundut* genaamd, is vóór twee of drie jaren door den Reſident HARTMANN, aan wiens ijverige pogingen tot het herſtellen en onderhouden dier ſchoone Oudheden niet genoeg lof kan worden toegezwaaid, opgedolven, en beſtaat, even als die van *Borobodor*, uit cubisch gehouwen ſteenen van *trachitiſche* lava, die van talrijke kleine poriën doortrokken is. Het is een achthoekig, met eene ſoort van koepel en vier inſpringende hoeken voorzien, gebouw, omgeven van eene gracht of uitgediepte hofruimte, insgelijks uit cubiſche lavaſteenen opgemetſeld. Een trap leidt tot dit voorplein en tot den ingang van den Tempel in het westen. De façaden en hoeken des gebouws zijn met vele keurig bewerkte nisſen en uitſpringende kroonlijsten, beelden en *bas-reliefs* voorzien, tafereelen uit de *Hindoe-Mythologie* voorſtellende. De ſpits of het koepelachtig uiteinde van den Tempel loopt *piramidaal* toe. De inwendige ruimte van den Tempel, in welken men langs zestien trappen opklimt, is vierkant *piramidaal*, en wel zoo, dat de bovenſte ſteen altijd buiten den benedenſte uitſpringt; eene bewonde-

Dezen wensch echter, hoe hartelijk ik ook met denzelven inſtemme, kan ik niet vervullen; maar wat ik

---

renswaardige bouworde, welke men voor het overige aan vele der *Hindoe*-Tempels op *Java* aantreft. Deze ruimte is donker, en ontvangt alleen door den ingang eenig licht. Aan de zijde tegenover den ingang en de beide overige kanten ziet men drie koloſſale beelden, de beide laatstgemelden iets kleiner dan het middelſte, verſierd en uitgedost met halsketenen en zoogenaamde hoofdſieraden (*tiares*). De gelaatstrekken zijn vrouwelijk en zacht; de houding van beiden is zittend, met één been ondergeſlagen, en wel bij het beeld aan de regterzijde het regter-, en bij dat aan de linkerzijde het linkerbeen. Het middelſte beeld ſchijnt eene voorſtelling van BHUDDA zelf te zijn; deszelfs zachte en peinzende gelaatstrekken en het hoofdtooiſel komen ten minſte volkomen overeen met die der voor BHUDDA's gehoudene beelden te *Borobodor*. Dit beeld is van geheel koloſſalen omvang, veertien voet hoog, en op de Europeſche wijze met nederhangende beenen zittend daargeſteld. Het is uit één ſtuk ſteen gehouwen, en geheel naakt; ook de vormen van dit beeld zijn zacht en meer vrouwelijk, regelmatig, de oogen geſloten, de handen en vingers zoo aan elkander gebragt, als bij een perſoon, die, in diep nadenken verzonken, over iets te peinzen of iets uit te rekenen ſchijnt. De beide beelden aan de zijden ſchijnen die van aanbidders van BHUDDA te wezen, zoodat de geheele groep zou kunnen beſchouwd worden als eene voorſtelling der negende *incarnatie* van VISCHNOE, — BHUDDA namelijk, de volmaakte, verhevene, aanbiddelijke, aangebeden door twee zijner vereerders. De ingang tot de ruimte, waar deze beelden ſtaan, is ſlechts acht voet hoog, en levert alzoo een bewijs, dat het Tempelgebouw eerst na het plaatſen der beelden voltooid en gedekt is geworden. Het beeldhouwwerk behoort onder het beste, dat van dien aard op *Java* gevonden is, althans het middelſte beeld mag voor het ſchoonſte en koloſſaalſte in zijne ſoort gehouden worden. De beide beelden aan de zijden zijn volkomen in den oorſpronkelijken toeſtand gebleven; terwijl het middelſte waarſchijnlijk bij de *catastrophe*, die den Tempel overſtelpte, van zijne vroegere plaats

van dit merkwaardig gedenkftuk der oudheid gezien en aangeteekend heb, waag ik op het door den geëerden *Anonymus* medegedeelde te laten volgen.

De *Bramin̈fche* Tempel *Mundut*, (hetwelk *opnemen* beteekent) of eigenlijk *Mendoot* of *Mendet*, (*verzoek, eisch*) ligt in het distrikt *Probolingo*, tusfchen den *Ello* en *Pabélan*, dáár waar zich deze beide rivieren in den *Progo* ftorten. Deszelfs afftand van *Magelang*, de Hoofdplaats van de Refidentie *Kadoe*, is ongeveer 14 palen, of 2 palen van den vermaarden Tempel van *Probodor*. De binnenruimte, die van den grond af tot bijkans aan het midden *kubiek* is en dan *piramidaal* toeloopt, bevat 9 fchreden in het vierkant, en heeft op den achtergrond, aan de oostzijde, eene verhevenheid, van het Noorden naar het Zuiden, van omftreeks 1 voet hoogte, met uitfpringende lijsten, uit groote fteenen gehouwen. Zes ledige nisfen, vier aan de westzijde, ééne aan den noord- en ééne aan den zuidkant, met bloemwerk en beelden gekroond, en voorzien van fteenen voetftukken, in den vorm van een ftoelkusfen, welke er los in gefchoven zijn, en waarop weleer kleine beelden fchijnen geftaan te hebben, zijn het eenige, dat de wanden verfiert. Op den verheven achtergrond, aan de regter- en linkerzijde van den ingang, ftaan tegen den muur twee groote, 2 voet hooge, vierkante fteenen voetftukken met hooge leuningen, in de gedaante van

---

iets ter zijde naar beneden gezakt is: overigens zijn alle drie volkomen onbefchadigd.

„ Deze Tempel ligt aan den linkeroever van den *Ello* in overal bebouwd land, een of anderhalve paal oost-noordoost van *Borobodor*, en verdient, als een der fchoonfte en best bewaard geblevene ftukken van dien aard, wel eene nadere opname en befchrijving. Deze weinige trekken dienen alleen om deze ontdekking meer algemeen bekend te maken, en reizigers tot het bezoeken, en zoo mogelijk befchrijven, daarvan uit te lokken; waartoe de Redactie van dit Tijdfchrift ieder, die daartoe in de gelegenheid is, ten fterkfte uitnoodigt."

een' ouderwetſchen Europeſchen ſtoel, waarop een ſteenen kusſen ligt met van voren afhangende plooijen. De leuningen zijn aan de beide zijden van bloemwerk, olifants- en drakenkoppen, en regt overeind ſtaande tijgers, boven, in het midden en beneden, voorzien. Op deze twee monſterachtige ſtoelen zitten twee kolosſale beelden, ſchijnbaar van het vrouwelijk geſlacht, met den ſtoel, deszelfs kusſen en voetſtuk of troon, uit één' ſteen gebeiteld. Deze beelden hebben eene lengte van niet minder dan 8 voet; zij zijn zoo wèl geproportioneerd, en er heerscht eene zoo juiste ſymmetrie in dezelve, dat een kunſtenaar van onze dagen er welligt niets op zal aan te merken hebben. Beiden ſchijnen tot een koninklijk geſlacht van den alouden *Hindoe*-tijd te behooren. Het beeld aan de linkerzijde heeft eene prachtig gewerkte *tiara* op het hoofd en keurige ſieraden in de ooren, om de heupen, om de enkels, polſen en boven de ellebogen. Van den linker ſchouder hangt een bandelier, 2 à 3 vingeren breed, tot aan de regterheup. Het bovenlijf is naakt, doch van den middel hangt een *kâjin* of *ſarong*, ter hoogte van de heupen rijk geſtikt, tot aan de voeten af. Het beeld aan de overzijde is op dezelfde wijze gekleed en getooid, maar heeft, in ſtede van den bandelier, een' zwaren ketting, vermoedelijk van paarlen, van den linker ſchouder af, over den ſchoot, tot achter de regterheup, en een' dergelijken ketting, even beneden de borst, om het ligchaam. Beiden zitten ter regter- en ter linkerhand van een 13 voet groot mansbeeld, in genoemde Tijdſchrift beſchreven, met een der beenen onder het lijf geſlagen, — dat aan de regterzijde van den ingang het regterbeen, en dat aan de linkerzijde het linkerbeen, en met het andere been op een kusſen rustende. Het beeld aan de linkerzijde heeft den linkerarm opgeligt ter hoogte van den middel, en, drie vingers der hand uitſtrekkende, houdt het den top van den voorſten vinger tegen den duim, als iemand, die eenig onderwerp naauwkeurig en fijn uitpluist. Het ſtrekt den regterarm een weinig vooruit,

en, de hand, waarvan de vingers afgebroken zijn, iets achterover of benedenwaarts open en vlak houdende, ſchijnt het te zeggen: *ziedaar de waarheid!* Het beeld ter regterzijde houdt den regterarm tot den middel omhoog, als iemand, die aan het geſprek levendig deel neemt; maar heeft den voorſten of wijsvinger, door den val van een' der vele ingeſtorte ſteenen, verloren. De linkerarm lijnregt langs de zijde des ligchaams uitgeſtrekt zijnde, ligt de vlakke hand, bij den pols achterwaarts gebogen, op het ſtoelkusſen, zoodat het ligchaam op den arm rust, gelijk ook deszelfs links overhellende houding genoegzaam bewijst. Wat eindelijk het derde beeld betreft, hetwelk een' man van reusachtige grootte en in de kracht der jaren voorſtelt, — dit beeld, in gemeld Tijdſchrift reeds naauwkeurig beſchreven en afgebeeld, is van den middel tot de voeten met een *kâjin* of *ſarong* gekleed, het hoofd met kort krullend haar, gelijk aan dat der bewoners van *Papoe*, bedekt, en de kin geheel baardeloos. De gelaatstrekken der twee vrouwelijke beelden zijn, even als die van het mansbeeld, nadenkend, zacht, regelmatig en ſchoon. Het hooge voorhoofd, de fraai gebogen wenkbraauwen, en de in Griekſchen trant gevormde neus boeijen het oog, en vragen de hulde des aanſchouwers voor den kunſtenaar, wiens ſtoute en vermetele geest het houwen van zulke verbazend groote beelden durfde ondernemen, en wiens geoefende beitel dit werk zoo meesterlijk volvoerd heeft. Of de ganſche groep BHUDDA moet voorſtellen, die door twee zijner vereerders wordt aangebeden, durf ik niet beſlisſen. Men zegt, dat BHUDDA nog nergens is voorgeſteld gevonden, als de eer der aanbidding ontvangende, en ook de houding der vrouwenbeelden is niet die van in ootmoed, eerbied en aanbidding verzonkene menſchen. Het geheel heeft alle aanzien van een familietafereel, waar de man en zijne gade met hunne dochter huiſelijk bij elkander gezeten en in een belangrijk geſprek gewikkeld zijn. En deze omſtandigheid is het welligt, die aanleiding gegeven heeft tot

de volgende Legende der *Javanen.* „ Zekere Koning van de XIVde eeuw, genaamd DÉWO KOESOEMO, tweede Zoon van den Hoogepriester van *Soero Loyo*, had eene dochter, die hem twee jaren na hare geboorte door een' bediende ontstolen werd. Twaalf jaren daarna eene wandeling doende van *Borobodor* naar de *dessa*, waar thans *Mundut* ligt, zag de Koning een schoon meisje van 14 jaren, en nam ze tot bijzit. De bediende, die haar voor zichzelven bewaard had, ging, door jaloerschheid gedreven, den Koning openbaren, dat dit meisje zijne eigene dochter was. Zijn misdrijf met schrik ontwarende, deed de Koning aan de Priesters zijner Godheid (BUDDHA, DURGA, SIWA, BRAMA of eene andere) de vraag, wat de man, die zich hieraan vergrepen had, doen moest, om zijne schuld te boeten. Daar de Koning niet had beleden, dat hij zelf de wandaad bedreven had, zeiden de Priesters, dat die man met zijn gansche geslacht tusschen vier muren moest gemetseld worden, en door het dak zijn voedsel, bestaande uit rijst en water, moest ontvangen; of dat hij, binnen den tijd van tien dagen, een' Tempel bouwen moest met 1000 Maagdenbeelden. Dit laatste geschiedde; maar toen de vastgestelde tijd om was, waren er slechts 997 beelden gereed, en kwamen er dus drie aan het bevolen getal te kort. Daarop verklaarden de Priesters, dat de Koning, zijne bijzit en de vrucht hunner schande versteenen zouden; en sedert dien tijd had men dit drietal nimmer meer gezien." — Toevallig is het, dat de Tempel van *Borobodor*, die door den ongelukkigen Koning gebouwd is, juist 997 beelden geteld heeft, en dat de drie beelden van *Mundut* eerst onlangs door den Resident HARTMANN opgegraven zijn, na misschien 500 jaren te zijn verborgen geweest.

Mundut heeft zijn' naam van de ongelukkige Koningsdochter, welke MUNDUT heette, ontleend. De ingang, waardoor de Tempel eeniglijk licht ontvangt, bestaat uit twee poorten zonder deuren, welke op zeven schreden afstands van elkander staan, en door een' gang, vier schreden breed, vereenigd zijn. De eerste poort, aan het begin van den gang, is boven open, doch die aan het einde van denzelven is overdekt, en heeft eene hoogte van 8 voet. De beide wanden van dezen gang zijn van bloem- en lofwerk en zeer bevallige voorstellingen *en bas-relief* voorzien. Aan den linkerwand ziet men eerst, in een vierkant vak, drie figuren, in de gedaante van eene eironde vaas, naast elkander, en met een'

fraai gewerkten band om den middel versierd. Uit de middelste vaas rijst eene soort van kunstmatigen boom- of bloemstam, met eene groote en breede kroon van takken en bladeren, omhoog. Hieronder zitten, aan weêrszijden van den boom, twee gehurkte vrouwen, die beiden iets in de hand houden, de eene eene soort van vrucht en de andere een slakhoorn. Boven beider hoofden hangt eene soort van guirlande, aan de takken bevestigd, en in de bovenhoeken van het vak vliegen twee vogels, naar *Kakatoea's* gelijkende. In een tweede vak ziet men twee vruchtboomen, en eene vrouw met zeven kinderen, bezig om de vruchten te plukken, waarvan er een reeds in den boom zit en een tegen den stam opklimt, door een ander kind en de moeder geholpen; terwijl de vier overige kinderen een spel spelen, dat bij ons *Haasje over* genoemd wordt. In den anderen boom klimmen drie kinderen, die door twee vrouwen ondersteund en geholpen worden. In het derde vak zit, op een voetstuk, onder het lommer van eenige boomen, waarboven vijf zoogenaamde *boerong bètèts* (eene soort van kleinen Papegaai) fladderen, eene vrouw, met de beenen onder het lijf geslagen, en een kind aan de borst, en nog een ander kind aan hare zijde. Boven dit vak is nog een vierde, hetwelk vier feestelijk uitgedoste vrouwen bevat, die allen eenige figuur (bloem, paarelsnoer enz.) in de hand houden en vrolijk te moede schijnen.

De wand aan de overzijde behelst dezelfde voorstellingen, met uitzondering van het derde vak, waarin men, in stede van eene vrouw, een' man ziet, met twee kinderen, en slechts twee vogels, die om de boomen vliegen.

De Tempel heeft twee omgangen of galerijen, elk van 8 voet breedte, waarvan er een 14 steenen trappen hooger is dan de andere, doch binnenwaarts inspringende, zoodat de bovenste niet over de onderste heenloopt. Eene der binnenzijden van de bovenste galerij is, aan den kant van het Tempelgebouw, geheel bekleed met festoenen, bloemranden en allerlei kunstig gebeiteld lofwerk, waartusschen *Sawa*-vogels, (*Koentoel's*, *Bangoe's* en *Tjanga's*) herten, tijgers, geiten, karbouwen, olifanten, duiven, apen en boomen, en onder anderen ook een aap, die op een' kaaiman rijdt, afgebeeld zijn.

Het gebouw is van buiten achthoekig en heeft drie façades, ten Z. ten N. en ten O. In de hoeken aan den westkant en aan weêrszijden van den gang ziet men, in vierkante

lijsten van keurig bloemwerk, vier menſchenbeelden van beide geſlachten, doch die zeer beſchadigd zijn. In elk der drie genoemde façades zijn breede vierkante vakken, van ongeveer 20 voet hoog en 8 voet breed, met fraaije randen of lijsten van bloemen en figuren *en bas-relief* omgeven. In het vak aan den zuidkant ſtaat, onder het lommer van een' boom, een rijk verſierd beeld, met twee kleineren aan de regter- en linkerzijde, die naar de woorden of lesſen van het middelſte groote beeld ſchijnen te luisteren. De groep wordt van boven door eene figuur, naar een' *payong* of troonhemel gelijkende, beſchut en als 't ware overdekt. Aan weêrszijden van dit vak ſtaan, elk in eene kleinere lijst van bloemen, twee mansbeelden, boven welke een kunſtig gewerkte troonhemel geſpannen is.

In het vak aan de oostzijde ſtaat, mede in eene lijst van bloemen, een groot vierarmig beeld, op welks nek een ander beeld gezeten heeft, maar er door den val van een' ſteen afgeſlagen is. Aan weêrszijden van hetzelve zit, elk onder het lommer van een' boom, een vrouwelijk, en boven elken ſchouder, in een' bloemrand, een mannelijk beeld. Ter regter- en ter linkerzijde van dit vak ſtaat weder, in afzonderlijke bloemlijsten, een mansbeeld, met een' troonhemel boven zich.

In het vak ten noorden is, naar Oosterſche wijze, op een voetſtuk, een achtarmig beeld gezeten, dat door twee kleineren met uitgetogen zwaard, naar het ſchijnt, bewaakt en beſchermd wordt, en boven hetwelk nog twee andere menſchenbeeldjes te zien zijn. Aan beide zijden van dit vak ſtaat weder, in afzonderlijke lijsten, een mansbeeld, waarvan dat aan de linkerzijde drie *papaya*-vruchten in de hand houdt.

De boven gemelde ſteenen trap is aan beide kanten van een' ſchuins afloopenden muur voorzien, en aan de buitenzijde van elken muur ziet men vijf kleine vakken of groepen van lieve landelijke tafereelen. Op een dezer vakjes ten noorden ziet men in de lucht twee arenden, die met eene ſchildpad omhoog vliegen. Op het veld, naast een' grazenden karbouw, ſtaan zes kinderen, waarvan er drie, met pijl en boog gewapend, op de arenden ſchieten, terwijl een der knapen eene andere ſchildpad tegen een' mogelijken tweeden roof der arenden met beide handen bedekt houdt, en twee andere knapen verſchrikt en bevreesd, of misſchien gewond, rondzien. Op de vier andere vakjes aan dien kant ziet men

beelden zitten, liggen en ſtaan onder *payongs* of de ſchaduw der boomen.

De vijf overige vakjes ten zuiden vertoonen groepen van vrouwen en mannen, onder welke laatſten er zijn met baarden en kroonen of *tiara's*; voorts boomen, vruchten, vogels en een olifant. Op een dezer vakken ſtaan twee kampioenen in athletiſche houding en met wapentuig toegerust, dreigende en gereed elkander aan te vallen.

Aan weêrszijden dezer groepen ziet men nog vele ſoorten van fijn en keurig gebeiteld bloem- en lofwerk, waarmede ook de geheele buitenſte ringmuur verſierd is. Het uiteinde van den trap wordt bewaakt door gedrogtelijke leeuwenkoppen, in wier opgeſpalkte muilen kleine leeuwen, allerkunſtigst, uit één' ſteen met de groote leeuwenkoppen, gehouwen zijn.

De Tempel is 97 voeten hoog, geheel uit trachytiſche lavaſteenen gebouwd; de muren der galerijen loopen in een' vierhoek om den Tempel heen, hebbende die der benedenſte galerij een' omvang van 404 voeten, en die der bovenſte van 282 voeten.

Het blijkt ten duidelijkſte, dat dit gebouw weleer hooger geſtaan heeft, dan het zich nu nog vertoont. Men ziet in deszelfs onmiddellijken omtrek drie lagen aarde, van elkander verſchillende in kleur en hoedanigheid, waarmede, bij verſchillende uitbarstingen, de naburige *Merapie* den voet van den muur begraven en een gedeelte van den Tempel aan den westkant verwoest heeft.

En hiermede hoop ik den Lezer eenig denkbeeld van den merkwaardigen *Mundut* gegeven te hebben. Nooit heb ik het talent van teekenen meer gemist, en van dat gemis meer gevoel gehad, dan toen ik deze halve ruïne bewonderde. Hartelijk hoop ik, dat eene bekwamer pen dan de mijne eenmaal mijne taak overwerken, en hare beſchrijving door de vermogende taal der teekenkunst ophelderen zal.

Batavia, 1839.

S. A. BUDDINGH,
Th. Dr. en Predikant te Batavia.

DE SLOTENMAKER VAN PHILADELPHIA.

Eene ware Gefchiedenis.

In de vreedzame ftad *Philadelphia* leefde, nog niet vele jaren geleden, een eerlijk en behendig werkman, AMOS SPARKS geheeten, en flotenmaker van zijn ambacht. De natuur had hem met eene meer dan gewone gefchiktheid tot het beroep, dat hij omhelsd had, begiftigd. Niet alleen was hij ervaren in het vervaardigen en herftellen der onderfcheidene werktuigen, die in *Amerika* gewoonlijk befchouwd worden als tot den flotenmakers arbeid te behooren, maar, aangevuurd door eene zucht, om de moeijelijkheden van dezen tak der handwerkskunften volkomen te doorgronden, had hij zich met zoo veel ijver er op toegelegd om die te boven te komen, en was daarin zoo uitnemend geflaagd, dat zijne fchrandere behendigheid een voorwerp van bewondering geworden was. Niet alleen voor de bewoners zijner nabuurfchap, ter dienst van welke hij gewoonlijk werkte, maar ook voor allen, die in de omliggende fteden belang ftelden in de vorderingen der werktuigkunde. Op zijne toonbank lagen ter bezigtiging de kunstrijkfte, voor vreemde handen onopenbare fluitingen van deuren, kisten en kasten. Daarentegen had geen flot, door een' ander' vervaardigd, immer zijn geheim aan het fchrander en navorfchend oog van AMOS kunnen onttrekken, noch was onder zijne behendige vingeren ongeopend gebleven.

Even als zoo vele andere mannen van bekwaamheid in de onderfcheidene handwerken en beroepen, was AMOS, vergelijkenderwijs, arm. Hoezeer het nijver en verftandig hoofd van een niet talrijk en in matigheid opgevoed gezin, hadden al zijne pogingen het niet verder kunnen brengen, dan dat hij aan hetzelve een onbekrompen onderhoud verfchaft had, zonder dat hij daarbij eenig vermogen had kunnen overwinnen. Het zij hij niet tot die geldwolven behoorde, die, door aangeboren dorst van opleggen gedreven, zich weinig omtrent het eerlijke of oneerlijke der middelen bekommeren; het zij de tijd, welken hij tot het opfporen van nieuwe ontdekkingen in zijn geliefkoosd kunstvak, of tot gefprekken met de genen, die de voortbrengfelen van zijn genie kwamen bezigtigen en bewonderen, befteedde, de oorzaak zijner ar-

moede was, genoeg, AMOS was niet rijk. Evenwel, gelijk gezegd is, zijn handenarbeid voorzag in de behoeften van zijn gezin en in de zijne; hij ftudeerde dus, arbeidde, en leefde vergenoegd.

Het gebeurde, dat, in den loop van den herfst des jaars 1800, een koopman uit de ftad, die in zeer uitgebreide betrekkingen ftond, en den ochtend met het doen van zaken, zoo aan de haven als aan boord zijner fchepen, had doorgebragt, naar zijn kantoor terugkeerde, om eene aanzienlijke betaling te bewerkftelligen, welke hij dien dag nog aan de bank van *Philadelphia* moest doen, toen hij eensklaps, tot zijn' fchrik, ontdekte, dat hij den fleutel zijner geldkist niet meer had, en denzelven of verloren of verlegd moest hebben.

Na lang maar vruchteloos zoeken moest hij zich eindelijk aan het denkbeeld houden, dat hij dien met het uithalen van zijn' zakdoek op ftraat verloren of ook misfchien in het water had laten vallen; maar, wat nu te doen? Het was een ure, de bank floot ten drie; de tijd ontbrak hem, om met vrucht eene advertentie te doen bekend maken, of ook om zich de benoodigde fom van elders te verfchaffen. In deze verlegenheid dacht hij aan onzen flotenmaker. Menigmaal had hij de behendigheid van AMOS SPARKS hooren roemen. Hij oordeelde dus, niet beter te kunnen doen, dan zich tot hem te wenden, in de hoop, dat de kunst van dien werkman flagen mogt de kist te openen, en alzoo zijn crediet voor den floot, waarmede het bedreigd werd, te bewaren. Derhalve zond men in allerijl eenen bediende naar AMOS, die weldra met zijn bos werktuigen verfcheen.

Weinige minuten duurde het, of het moeijelijke flot der geldkist was opengeftoken, en de verbaasde koopman kon zijne oogen over de zakken dollars en de pakken banknoten, welke zij bevatte, laten weiden; terwijl de pendule van het kantoor hem aanwees, dat hij nog drie kwartier uurs tot het doen zijner betaling over had: hij toonde ook de blijdfchap van iemand, die plotfeling, door een onverhoopt geluk, aan den neep eener kwellende verlegenheid ontkomen is, en de overtuiging erlangt, dat zijn crediet zelf boven de fchaduw van verdenking verheven is.

„Hoeveel ben ik in uwe fchuld, AMOS?" vroeg hij, terwijl hij de hand in den zak ftak.

„Vijf dollars, Mijnheer," antwoordde SPARKS.

„Vijf dollars! Lieve hemel, mijn goede man, zijt gij

razend geworden? Gij hebt immers ter naauwernood vijf minuten aan dat werk besteed. Ziedaar, (een terugkeer van kramer-deunheid had in hem reeds alle aandoening van dankbaarheid verstikt) daar hebt gij vijf schellingen, en dat is wèl betaald."

„Het is waar," hernam de handwerksman, zonder zijne bedaardheid te verliezen, „dat ik niet veel tijd noodig gehad heb om de kist te openen; maar wees zoo goed en bedenk, hoe veel jaren ik noodig gehad heb, om zulk een werk in vijf minuten te leeren doen. De visite van een' Docter behoeft er soms maar eene enkele te duren, en de waarde van zijn dienstbetoon kan hem, evenzeer als mij, betwist worden, wanneer men hem niet meer noodig heeft; ondertusschen zou, zelfs in dat geval, zijn honorarium zoo groot zijn als het werkloon, dat ik vorder, en ik heb u de eer gered, die andere gezondheid van den handelaar. 'Ik zie het, gij zoudt den prijs mijner behendigheid, waarvan de beroepsoefening, ik erken het, niet tot de hooggeschatte behoort, ten naauwste willen bedingen, even als dien eener waar op de markt, en wel naar de waarde, welke zij in uwe oogen mag hebben."

„De waarde, welke zij in mijne oogen hebben mag!" hernam de koopman met een' versmadenden grimlach, „wel nu! ik denk, dat die met vijf schellingen ruim betaald is; voor dien prijs had ik een' nieuwen sleutel kunnen hebben, of men had er mij den mijnen voor teruggebragt."

„Ja," hernam de ambachtsman; „maar hadt gij ook den eenen kunnen doen maken, of den anderen terug erlangen, vóór dat de bank sloot? Kon iets u uit uwe verlegenheid redden, dan mijne duur verkregene kunstkennis? En indien ik, van die verlegenheid misbruik makende, u geld had willen afpersen, zou ik alsdan niet eene veel grootere som hebben kunnen bedingen, en zoudt gij, daar gij geen ander redmiddel hadt, niet nog blijde geweest zijn, indien ik mij met het dubbele van hetgeen ik thans vraag vergenoegd had?"

„Het dubbele van hetgeen hij thans vraagt! Waarachtig, het schort den kerel in zijn hoofd! Ziedaar hebt gij uwe vijf schellingen," zei de koopman, terwijl hij ze hem op de vlakke hand voorhield, met die hoogheid van den rijke, wanneer hij denkt, dat de arme voor hem buigen moet. „En verkiest gij ze niet te ontvangen," vervolgde hij, toen de smid nog altijd het geld bleef weigeren, „zoo kunt gij mij,

voor hetgeen gij meent dat u toekomt, doen dagvaarden; want mijn tijd is te kostbaar, om dien met zulke beuzelachtige kibbelarijen te verſpillen."

„ Ik heb in al mijn leven nog niemand doen dagvaarden," hernam SPARKS, „ en ik heb veel verloren, omdat ik veel heb weten te verdragen; máar," voegde hij er bij, (daar zijne gewone zachtaardigheid, onder het gevoel van het geleden ongelijk, min of meer voor drift begon te wijken) „ gij zijt rijk; gij zijt in ſtaat om te betalen; en daar gij de dienst, die ik u gedaan heb, op deze wijs erkent, zoo zult gij, al dagvaard ik u dan niet, evenwel geven, wat billijk is."

Met deze woorden liet hij het dekſel der kist plotſeling nedervallen; men hoorde de ſchotels van het ſpringſlot met een' luiden' knap in de ſluiting ſchieten, en geld en banknoten waren, even als het kwalijk verkregen goed in het tooverſprookje, van voor het gezigt des bezitters verdwenen.

De koopman ſtond als verſteend. Eerst keek hij AMOS aan, en daarna de pendule; de wijzer, die tevens tien minuten over half drie wees, ſcheen hem met meer dan gewone ſnelheid voortgevlogen. Wat nu te doen? Eerst had hij lust om boos te worden; maar wat zou het hem gebaat hebben? AMOS zei hem nu op zijne beurt, dat, zoo hij over eenig ongelijk te klagen had, hij, indien hij zulks verkoos, hem kon doen dagvaarden, want dat, wat hem betrof, zijn tijd te kostbaar was, om dien met zulke beuzelachtige kibbelarijen te verſpillen. En met de onverſchilligſte houding keerde hij den koopman den rug toe, en ging naar de deur van het kantoor.

De koopman riep hem terug; tijd van beraad was er niet; het oogenblik drong; zijn krediet liep gevaar; men zou in de ſtad gezegd hebben, dat hij het verlies van zijn' ſleutel ſlechts voorwendde, omdat zijne geldkist ledig was. Hij zag zich dus gedwongen, nederig te buigen voor den nooddwang van zijnen toeſtand.

„ Daar," zei hij tot SPARKS, hem de vijf dollars aanbiedende, „ neem dan uw geld, en laten wij elkander niets hatelijks meer zeggen."

„ Neen, nu moet ik tien dollars hebben," hernam de ſmid; „ anders zoudt gij boven een arm man te veel vooruit hebben. Daarenboven geef ik u, bij het andermaal openen dezer kist, eene les, die wel eene kleine belooning waard is. Niet alleen was uwe bedoeling, mij mijn wettig verdiend

loon te verkorten, maar gij zoudt zonder aarzelen mij in een regtsgeding gewikkeld hebben, waarvan de waarfchijnlijke uitkomst geweest zou zijn, mij met de mijnen tot den bedelzak te brengen. Voortaan zult gij, in uwe betrekkingen met minder gegoede lieden, nimmer weder op uwen rijkdom trotsch zijn, of gij zult aan AMOS, den flotenmaker, denken, en de vijf dollars meer, die ik u nu doe betalen, en die ik aan de armen zal uitdeelen, zullen, zoo het u niet aan geheugen ontbreekt, u in het vervolg menigen misflag en dus menigen grond tot naberouw befparen."

Deze foort van zedepreek, die, op den bedaardst mogelijken toon gefproken, in den geest van den koopman geene hoop op eenig vergelijk overliet, had weder een minuut of twee van den thans zoo kostbaar geworden tijd weggenomen. In driftige haast en met verbeten wrevel telde hij de tien dollars neder, welke AMOS nu een voor een zorgvuldig bekeek, alsof hij zich wilde verzekeren, dat zij wel van goed allooi waren, en dezelve toen in zijn' broekzak ftak.

„ Spoed u! fpoed u!" riep de koopman; „ om Godswil, fpoed u! want om vijftig dollars zou ik niet willen, dat de bank floot, alvorens ik er mijne betaling doen kon."

„ Ik geloof u," was alles, wat de fmid op een' ernftigen toon ten antwoord gaf. Maar de goede man was noch boos, noch wraakgierig, en de ftraf, welke hij den geldzuchtigen koopman had opgelegd, toereikend oordeelende, draalde hij niet langer, maar opende de kist, aan den eigenaar juist den tijd latende, om de fom daaruit te nemen en naar de bank te fnellen, waar hij flechts eenige minuten vóór de fluiting aankwam.

Ongeveer eene maand na dit voorval werd er, in die zelfde bank van *Philadelphia*, een dieftal ter fom van vijftigduizend dollars gepleegd: de ijzeren tralieftaven van een venfter waren doorgezaagd geworden, en men had zich eenen toegang gebaand op eene wijs, welke duidelijk deed zien, dat de dief te gelijker tijd eene groote ftoutheid en eene meer dan gewone behendigheid moest bezeten hebben. Er werden zelfs in de manier, waarop hij binnen geraakt was, ontwijfelbare blijken ontdekt, dat hij tot eenig werktuigkundig ambacht behoorde, waarin hij zeer geoefend moest zijn. De policie zond hare fpoorhonden door geheel de ftad en derzelver omtrek uit; doch nergens deed zich iets op, dat eenigen draad tot ontdekking van den fchuldige kon aan de

hand geven. Diegenen der ingezetenen van *Philadelphia*, die iets te verliezen hadden, begrepen, dat voor hen het bezoek van ftoute en behendige boeven, die waarfchijnlijk in den omtrek verborgen waren, te vreezen ftond: allen gevoelden dus een gezamenlijk belang, om, zoo veel zij konden, de opfporing van den boosdoener te bevorderen. Eindelijk begonnen eenige vermoedens over AMOS SPARKS te zweven; maar zijne zoo bekende minvermogende omftandigheden en eerlijkheid verdreven dezelve aanvankelijk. Ondertusfchen werd de gefchiedenis van de geldkist en derzelver opening, welke de koopman uit fchaamte en AMOS uit goedhartigheid tot nog toe verzwegen hadden, ruchtbaar. De koopman, van wien dit gerucht zijnen oorfprong nam, had, door helfche wraakzucht gedreven, zijne maatregelen zoodanig genomen, dat hetzelve ter oore van de directeurs der bank moest komen, verzeld met allerlei hatelijke bijvoegingen en overdrijvingen.

Na eenigen tijd meende AMOS te bemerken, dat verfcheidene zijner buren hem op eene zonderlinge wijze aanzagen, en dat een zeker vreemd en onverklaarbaar iets doorftraalde in alwat zij met hem te maken hadden. Het ontging zijner oplettendheid ook niet, dat een of twee dier buren, die gewoon waren alle namiddagen in zijn huis een praatje te komen houden, er federt ettelijke dagen niet verfchenen waren. Maar, niet kunnende onderftellen, dat er eenige ernftige reden beftond, die hen noopte dus ftilzwijgend met hem te breken, dacht hij niet verder over hetgeen hij had opgemerkt.

In foortgelijke gevallen is de meest belanghebbende perfoon altijd degeen, die het laatst de tijding verneemt, welke hem bedroeven moet. Ook werd het eerfte berigt, hetwelk onze werktuigkundige van de tegen hem gerezen verdenking ontving, hem gegeven door eenen policie-beambte, die op zekeren dag, gevolgd van een' talrijken drom dienaars, bij hem binnentrad, om huiszoeking bij hem te houden. Verbazing en verflagenheid waren dien dag het deel van AMOS en van de zijnen. Welk een flag voor een gezin, dat, te midden van deszelfs nederigen ftaat, zulk eene zoete voldoening gevonden had in het bezit van eenen goeden naam; een' fchat, dien het, gelijk ligtelijk te begrijpen is, boven alle aardfche goederen waardeerde! Ook zelfs een' halven fchelling aan eenen buurman te ontvreemden, zou in het oog dier brave lieden eene laagheid geweest zijn, waartoe

geen hunner in ftaat was. En nu vijftigduizend dollars! Het overgroote dier fom voegde bij de fmart van zich het voorwerp van verdenking te zien de zwaarte van eenen fchrik, welke die arme lieden geheel ter aarde boog. Wie zou zijn hart niet van medelijden doordrongen gevoeld hebben bij het zien van hun angftig en fchier bijsterzinnig voorkomen, zoo lang de huiszoeking duurde? Digt opeengedrongen, kwamen zij eerst eenigermate tot zichzelven, toen de beambte, die het onderzoek beftuurde, verklaard had voldaan te zijn en niets gevonden te hebben, hetwelk de tegen hen gerezene vermoedens bevestigde. Toen eerst geraakten zij in ftaat, min of meer met bedaardheid de omftandigheden te overwegen, welke misfchien voor altijd de rust en het levensgenoegen zouden verftoren, tot op het oogenblik van dat noodlottige bezoek door hen genoten.

„ Moed, mijne lieven!" riep SPARKS, die het eerst van allen die helderheid van ziel herkreeg, welke den grond van zijn karakter uitmaakte; „ moed gevat, en alles zal wèl gaan; het is onmogelijk, dat zulke vermoedens tegen ons niet weldra vervallen. Een werkzaam en eerlijk leven moet fpoedig zijn loon vinden. Er ligt misfchien in de foort van mijn beroepsbedrijf en in de behendigheid, welke eene lange beoefening mij daarin gegeven heeft, iets, hetwelk natuurlijkerwijs de ligtgeloovigen, de niet doordenkenden, en vooral de boozen, indien deze de hand in dit onderzoek gehad hebben, het oog naar onzen kant heeft doen wenden. Maar waarfchijnlijk zullen de werkelijke bedrijvers van dezen dieffial weldra ontdekt worden, want zoo affchuwelijk eene daad moet aller oogen open houden; en zelfs in het niet vermoedelijke geval, dat de misdadiger nog een tijdlang onbekend bleve, zullen onze buren, wanneer zij ons naar gewoonte met onzen arbeid bezig zien, zonder dat of onze kleeding of onze levenswijs het bezit van meerderen rijkdom verraadt, en zij ons geene uitgaven zien doen, die onzen ftand te boven gaan; onze buren, zeg ik, die zich herinneren zullen, hoe wij jaren lang in dien zelfden ftaat van arbeid en fpaarzaamheid hebben doorgebragt, zonder dat een zweem van wangedrag of van oneerlijkheid, zelfs in de kleinfte dingen, eene vlek op ons geworpen heeft, zullen tot betere denkbeelden terugkomen, en geheel de ftad zal ons de achting wedergeven, welke wij nimmer opgehouden hebben te verdienen."

Deze redenering, zoo vol van gezond verſtand, drupte balſem in het hart dezer ongelukkigen; ook was er in het vooruitzigt van den ſmid niets, dan hetgeen men met reden verwachten kon; en evenwel was hetgeen hij nu ondergaan had ſlechts het begin van eene reeks van wederwaardigheden en beproevingen, van verijdelde hoop en zich vernieuwende kwellingen, waarvan hij bezwaarlijk, zoo niet onmogelijk, den duur en de uitgeſtrektheid had kunnen voorzien.

Teleurgeſteld door de uitkomst der huiszoeking, vaardigden de bankdirecteurs nu een' doorſlepen perſoon, en wel juist den man van de kist, aan AMOS af, om met hem te onderhandelen. Zij deden hem door dien man eene aanzienlijke geldſom aanbieden, en hem daarbij de verzekering geven, dat geene verdere regtsvervolging tegen hem begonnen zou worden, mits hij het geſtolene teruggaf, en zijne medepligtigen, zoo hij er had, bekend maakte.

Vruchteloos betuigde AMOS in de ſterkſte bewoordingen zijne onſchuld, en legde al den afſchuw aan den dag, welke het denkbeeld alleen van zulk eene daad hem inboezemde; de afgevaardigde ſpotte met zijne voorgewende eerlijkheid, en bedreigde hem met de gevolgen, welke de zaak noodwendig voor hem hebben moest. Alstoen werd de verontwaardiging van den handwerksman, wiens ooren niet gewoon waren eene taal te hooren voeren, welke hem zonder grond of reden in zijne eer beleedigde, gaande; hij beval zijnen vijand, oogenblikkelijk zijn huis te verlaten, en deed zulks met de uitdrukkingen en gebaren van eenen man, die, hoezeer arm, beſloten had zich te doen eerbiedigen, en het heiligdom zijner woning tegen den overmoed van den rijke te beſchermen.

Met beſchaming ging de koopman heen, terwijl hij AMOS met zijne wraak bedreigde. Aan de bank werd nu raad gehouden, en men beſloot, SPARKS te doen gevangen nemen en in hechtenis zetten, in de hoop, dat hij, van zijn gezin en zijne gewaande medepligtigen geſcheiden, en verſchrikt door al den toeſtel van een lijfſtraffelijk geding, vroeg of laat tot het doen eener bekentenis gebragt zou worden.

Dit was weder een geduchte ſlag voor het arme huisgezin! Vereenigd gebleven, wat zouden zij dan niet in ſtaat geweest zijn te verduren? Weêrkeerige raad en deelnemende vertroosting verminderen de ſmart en verligten de ellende. Maar geſcheiden! maar bewust, dat hun hechtſte ſteun, de-

geen, rondom wien zij gewoon waren zich in hunne zwakheid te verzamelen, in ketenen geflagen, in eenen kerker zuchten moest, en dat op eene onregtvaardige befchuldiging! (*) O, dit was meer dan zij verdragen konden, vooral te midden van den verpesten dampkring der verdenking, die nog altijd hunne woning omgaf, en tot zelfs de lucht, welke zij inademden, bedierf!

Evenwel verdroegen zij zonder morren de ontberingen, welke het afwezen van hunnen broodwinner hun deed ondergaan; ja zij vonden nog middel, om van het weinige, dat zij met moeite verdienden, iets over te houden, om hem in zijne gevangenis eenige verkwikking te doen toekomen.

Reeds waren maanden verloopen, en nog had SPARKS geenerhande bekentenis gedaan; niets had nog het geringfte licht in het duistere der befchuldiging verfpreid; maar zij, die hem vervolgden, waren nu gedwongen, het geding, in den ftaat, waarin het door hen gebragt was, zijnen loop te laten nemen. De eenige materiéle bewijzen, welke zij tegen den befchuldigde konden inbrengen, beftonden in zekere floten van zonderling zamenftel en ettelijke vreemd gevormde ftukken van werktuigkunde, die in de werkplaats van den armen gevangene gevonden waren. Die werkftukken, van welke voor het oog der oningewijden een deel der beftemming en dienst verborgen bleef, fchenen, zoo al niet de fchuld, ten minfte de uitftekende gefchiktheid van den werkmeester tot medepligtigheid te doen blijken. Kortom, men befpeurde daarin zulk eene verfcheidenheid van aanleg, zulk een' voortreffelijken arbeid, dat er onder de regters, de gezworenen of het publiek weinigen waren, die zich overreden konden, dat een zoo onbemiddeld man als AMOS zoo veel tijd en vlijt befteed zou hebben, met het eenige doel om zijne kunst te vervolkomenen.

Zijne vrienden en buren legden de getuigenis af, welke van hunne waarheidsliefde verwacht kon worden, en in al de verhooren verklaarden zij uit éénen mond, met hoeveel liefde onze fmid aan zijne beroepskunst gehecht was.

De advokaat, die ten behoeve der bank de befchuldiging moest onderfteunen, droeg de middelen daartoe met de uitftekendfte pleitkunst voor. Hij trok dezelve meestal uit den

(*) Oneindig erger ware het toch nog geweest, bijaldien de befchuldiging grond hadde gehad. *Vert.*

ſtaat der openbare meening en uit den invloed, welken de verſpreide vermoedens, gevoegd bij de in het oog loopende behendigheid van den werkman, op den geest van den Jury konden oefenen; met arglistige vasthoudendheid de kwaadaardige gevolgtrekkingen voorſpinnende, waartoe het naauwkeurig onderzoek van elke ſchroef en elke veer in het ter tafel liggende ijzerwerk hem aanleiding gaf; bij elke gelegenheid terugkomende op hetgeen er, bij het openſteken der geldkist, tusſchen den ſmid en den koopman voorgevallen was; op het ontegenzeggelijk onvermogen van AMOS, waaruit hij het denkbeeld eener waarſchijnlijke verzoeking tot het booze deed opwellen; op het tijdverlies, hetwelk de man, in zijne omſtandigheden, zich klaarblijkelijk nutteloos moest getroost hebben, zoo hij niet daardoor bedoeld had, eindelijk tot de verwezenlijking van eenig overgroot plan te geraken. In één woord, omdat AMOS arm was, moesten zijne vlijt, zijn geduld, zijne liefde tot zijne kunst, kortom al zijne deugden, tegen hem pleiten. De advokaat eindigde zijne rede met te verklaren, hoe hij dacht, dat de uitſpraak van een veroordeelend vonnis oogenblikkelijk door eene bekentenis gevolgd zou worden, want dat hij, wat hem betrof, in zijne ziel en geweten, AMOS voor ſchuldig hield.

Op deze wijs gelukte het hem inderdaad, de meesten zijner toehoorders tot deze meening over te halen. Zelfs eenige leden van den Jury, genegen om op de waarſchijnlijkheid eener bekentenis te rekenen, en door den ſtroom der vermoedens medegeſleept, waren niet vreemd van het beſluit, om, zonder genoegzaam bewijs, hun *ſchuldig* uit te ſpreken, zich in het geheim vleijende met de verwachting, dat de uitkomst naderhand voor aller oog hun doorzigt zou regtvaardigen. Maar, zóó kon de zaak in een *Amerikaansch* geregtshof niet afloopen, zelfs niet op den tijd, toen de door ons verhaalde gebeurtenis zich toedroeg.

Het overzigt, door den regter gegeven, was duidelijk en beſlisſend. Hij deed zien, dat er, wel is waar, grond van vermoeden beſtond; dat eenige omſtandigheden der bijzondere wijze van zijn en handelen van den beſchuldigde inderdaad met deszelfs gewonen ſtaat van bekrompenheid moeijelijk overeen te brengen waren; maar dat het desniettemin der beſchuldiging aan ſtellige bewijsgronden volſtrektelijk ontbrak; en dat, eindelijk, niet alleen de draden, die tot het begaan der misdaad moesten leiden, op onderſcheidene pun-

ten afgebroken waren, maar dat men er zelfs niet een eenige vinden kon, die verder ging dan het huis van den handwerksman. — Ten gevolge dezer zoo ware en billijke uiteenzetting werd AMOS vrijgefproken.

Doch hoezeer, in het dus geëindigde regtsgeding, zich niets had opgedaan, hetwelk de verdenking tegen hem kon bevestigen, bleef zij nogtans, als het zwaard van DAMOCLES, boven zijnen fchedel zweven. De wraakgierige koopman en de directeurs der bank fchroomden niet, om, in de fpijt hunner teleurftelling, te verklaren, dat zij, zelfs ondanks de regterlijk gedane vrijfpraak, nog altijd geen oogenblik aan de fchuld des flotenmakers twijfelden. Deze meening, opzettelijk onderhouden, ging in den geest van zeer vele lieden over, die, gelijk gewoonlijk, tot eigen onderzoek der waarfchijnlijkheden te vadzig, ligtelijk overhelden, om in den vrijgefproken kunftenaar niets anders te zien dan een' aan de galg ontfnapten fchelm. Waarlijk, hoe zou ook de goede naam van een arm man onbezwalkt hebben kunnen blijven onder de arglistig berekende aanvallen van zoo vele vermogende lasteraars?

AMOS verheugde zich over zijne door de regtbank erkende onfchuld, in de vertroostende overtuiging, dat de gezworenen hunnen pligt volgens hun geweten vervuld hadden; en de proef, welke hij doorftaan had, had zijn vertrouwen op de wetten van zijn land eer verfterkt dan verzwakt. Hij ontving de omhelzingen van zijn gezin als een man, ontheven van den last eener geduchte verantwoordelijkheid en ontkomen aan een gevaar, dat eer en leven bedreigde; en toen zij des avonds weder voor het eerst rondom dien huifelijken haard, de getuige van hun voormalig geluk, vereenigd waren, ftortte zijn hart zich uit in een vurig dankgebed aan dien God, die de waarheid had doen zegevieren.

Niettemin gevoelde AMOS, fchoon door het verdict van den Jury vrijgefproken, dat hij dit in de openbare meening nog niet was. Hij was te fchrander, dan dat hij zulks niet op het aangezigt van eenigen der gezworenen en van de meesten der toehoorders zou gelezen hebben. Hij befloot echter, met gelatenheid de kans eener ontdekking van den waren dader af te wachten, en getroostte zich voort te leven onder den last der ongerijmde fchuldvermoedens, welke de Voorzienigheid, in hare voor hem nog ondoorgrondelijke wijsheid, goedvond op zijn hoofd te laten drukken.

[illegible]

heeft. Kortom, verplaatſing is het *panacée* in alle hagchelijke of wanhopige gevallen.

Reeds vroeger zouden ook de SPARKS dit hulpmiddel te baat genomen hebben; maar in het diepst van hun hart glom nog een overblijffel van hoop, dat de ſchuldige ontdekt en alles opgeklaard zou worden; daarenboven dachten zij, dat vlugten min of meer op de tegen hen heerſchende verdenking het zegel drukken zou. Indien zij zoo langen tijd hunne vreeſelijke ellende verduurd hadden, was zulks in de hoop, dat de achting en het vertrouwen hunner oude vrienden en buren tot hen terug zouden keeren, wanneer eenmaal de Voorzienigheid aan dezelven de oogen geopend en den ſluijer, die nog de waarheid bedekt hield, weggenomen zou hebben. Thans echter was een langer vertoeven te *Philadelphia* voor hen onmogelijk geworden, en het troosteloos gezin maakte dus aanſtalten tot zijn vertrek. Het vervoeren hunner pakkaadje belemmerde hen niet; en daar, ſedert zij onſchuldig verklaard waren, niemand hun meer crediet gaf, kon ook geen ſchuldeiſcher hun den aftogt beletten, toen zij nu eindelijk met bedrukten geest hunne vaderſtad den rug toekeerden.

Zij gingen op een der talrijke vaartuigen ſcheep, die de rivieren van *Noord-Amerika* doorkruiſen, voeren *Schuylkill* voorbij op het water, dat dien naam draagt, en traden aan land te *Norristown*, zeven mijlen noordoostwaarts van *Philadelphia*. Aldaar hadden hunne minzaamheid en hunne vlijt hen weldra in ſtaat geſteld, om uit hunnen armoedigen toeſtand te bekomen, en een tijdlang vonden zij een leven bijna gelukkig, hetwelk niet meer door de ijskoude bejegening en de beleedigende blikken van vooringenomene buren geſtoord werd. Doch ook hier waren zij niet beſtemd eene ongeſtoorde rust te genieten; zij waren nog ſlechts op de eerſte pleisterplaats hunner pelgrimaadje van ellende.

Een koopman, die uit de hoofdſtad naar de *Blaauwe Bergen* in *Nieuw-Hampſhire* op reis was, en bij het doortrekken van *Norristown* SPARKS herkende, zeide al ſpottende aan eenige inwoners der ſtad, zijne kennisſen, dat hij hen met hunnen nieuwen ſtadgenoot, den wijdberuchten ſlotenmaker van *Philadelphia*, geluk wenschte. Het zoo kwaadaardig gegeven berigt verſpreidde zich als een loopend vuur, en ſpoedig zagen zij zich aan die zelfde verachting blootgeſteld, waarmede lieden, die hen zoo veel langer kenden dan de

goede inwoners van *Norristown*, hen in hunne eigene ſtad zoo ligtvaardig overhoopt hadden. Zij waren dus andermaal in den treurigen tweeſtrijd gebragt van of honger te lijden of heen te gaan. Zij vertrokken, en ditmaal zonder aarzelen, want hier ten minſte hielden hen geene herinneringen terug. Zij trokken de bergen over, en na in de vallei van de *Susquehannah* afgedaald te zijn, was het te *Sumbury*, dat deze zwervende ſtam, welken het noodlot als op het ſpoor vervolgde, voor de tweede maal zijne tent opſloeg.

Daar deed eene even ſnel en even gelukkig herlevende welvaart als te *Norristown* dezelfde hoop in hun hart herleven, om even ſpoedig onder den adem van den laster de verwelken, die, van het eene einde tot het andere der Vereenigde Staten voortloopende, hun eindelijk de vrees deed opvatten, dat zij nergens eene ſchuilplaats zouden vinden. Overbodig zou het zijn, hier de namen der talrijke ſteden en dorpen op te geven, waar zij vruchtelooze pogingen deden, om het onderhoud voor hun ellendig leven te winnen, en van waar zij ſteeds door achterdocht, verachting en kwellingen verdreven werden.

Zij waren de Vereenigde Staten bijna in derzelver geheele breedte doorgetrokken, en reisden langzaam westwaarts aan, toen zij, op de bergvlakte aangekomen, welke zich boven *Middleton* verheft, er ſtil hielden, twijfelende of zij wel hunne door den marsch gewonde voeten met veiligheid op de ſtraten dier ſtad zouden kunnen zetten. Zij aarzelden, de zoo dikwerf mislukte proef nog eenmaal te ondernemen. Vader SPARKS ging aan den voet van een' wilden vijgenboom op eenen ſteen zitten, en zijn gezin hurkte rondom hem neder op het gras. Hunne dagreis was lang geweest; zij waren uitgeput van vermoeidheid. Eensklaps, zonder elkander een woord gezegd te hebben, ontmoetten zich hunne blikken onderling, en daar elk in des anderens oogen de uitdrukking las der diepe zieleſmart, welke een zoo langdurig lijden en eene zoo veelvuldig bedrogen hoop in hunne harten verwekten, borſten zij in een gezamenlijk zuchten en ſchreijen uit, waarbij SPARKS zelf zich niet onthouden kon zijne tranen te voegen, terwijl hij zijn aangezigt in de blonde lokken van zijn dochtertje verborg, wier hoofd op zijne knieën rustte.

Na eenigen tijd aan zijne droefheid den teugel gevierd te hebben, vermeesterde hij met eene krachtige poging de ſmart, die zijnen boezem nog deed zwellen, droogde zijne tranen

af, en zeide: „Gods wil gefchiede, kinderen! Al zijn ons, ondanks onszelven, tranen uit de oogen geweld, hoeden wij ons ten minfte tegen Hem te morren, die ons deze lange beproeving doet ondergaan! Ongetwijfeld is het met eene voor ons verborgen bedoeling zijner genaderijke Voorzienigheid, dat hij deze vervolging gedoogt. Zijn wij ook nog zwervende en als ballingen op deze aarde, wij moeten daarom zijne beloften niet vergeten, die ons eene altoosdurende wijkplaats toezeggen in een gewest, waar de booze niet langer fchaden zal en waar de moede rust zal vinden. — Misfchien," vervolgde hij, na eene korte wijl gezwegen te hebben, en terwijl hij zijne verduisterde oogen ten hemel opfloeg, „misfchien heb ik te veel op mijne kunstvlijt gebouwd; misfchien ben ik te zeer genegen geweest, mij daarom boven anderen te verheffen, die minder ruim begaafd waren; misfchien heb ik, laatdunkend, de verdienfte daarvan aan mijzelven toegefchreven, in plaats van de eer te geven aan Hem, die 's menfchen geest gevormd heeft om een veld te doorloopen, hetwelk wij wanen zonder grenzen te zijn, omdat onze trots die niet kan onderfcheiden. Mijne dwaling is die van grooteren en wijzeren dan ik geweest, welke, even als ik, bevonden hebben, dat hetgeen wij gelooven het kostbaarfte der aardfche goederen te zijn, menigmaal juist dat is, hetwelk meest toebrengt om ons te verderven."

Op dit oogenblik floeg de huismoeder, met teedere zorg de wolk willende verdrijven, waarmede zij het voorhoofd harer geliefden verdonkerd zag, en trachtende hun eene afleiding te verfchaffen gedurende de weinige oogenblikken, waarin zij rust genieten konden, eene te *Philadelphia* uitgekomen courant open, welke iemand haar gedurende den loop harer reis gegeven had, en vestigde de aandacht van het gezin op de lijst van huwelijken en fterfgevallen, om te zien, welke veranderingen voorgevallen waren onder de inwoners eener ftad, waarvan het aandenken hun nog waard was, hoezeer zij voor altijd uit haren omkring verbannen waren. Naauwelijks had zij het blad geopend, of hare oogen bleven aan een artikel gehecht, dat zij gretiglijk en met eene aandoening begon te lezen, die gedurig toenam, en allen, welke haar omringden, met verbazing trof. En waarlijk, zij had daartoe ook maar al te veel reden! Amos, verwonderd over de ontroering, welke zij deed blijken, greep met teedere drift het papier, dat op het punt was aan hare handen

te ontglippen, en las er in het volgende opfchrift: *Diefftal ten nadeele van de Bank.* SPARKS *heeft dien niet bedreven.*

De indruk, welken deze woorden op hem maakten, was niet minder fterk, dan dien de wakkere vrouw ondervonden had; maar zijne zenuwen, beter gefchikt om den fchok te weêrftaan, veroorloofden hem, het ongeduld zijner lieve toehoorders te voldoen. Hunne ooren fchenen als 't ware het geluid van elken lettergreep der heilrijke tijding in te zuigen, welke eindigde met het relaas der bijzonderheden van het te *Albany* aan eenen boosdoener ten uitvoer gelegde doodvonnis, die, onder verfcheidene andere ftoutelijk uitgevoerde wanbedrijven, ook bekend had, dader van den diefftal der vijftigduizend dollars te zijn. Verder had de ware fchuldige onzen SPARKS, dien hij verklaarde nimmer gezien te hebben, ook nog van alle blaam van deelneming aan de daad ontheven, door naauwkeurig op te geven, hoe hij over de geheele fom befchikt had.

Men kan denken, welk eene verrukking de harten der arme reizigers, die onder het lommer van den boom bijeen waren, vervulde! Hunne aangezigten ftraalden van dankbare geestvervoering, toen zij zich met eenparige drift op de knieën wierpen, om hun gemoed uit te ftorten voor den Albarmhartige, die hun de krachten verleend had, om hunnen last tot daartoe te dragen, en hen daarvan had ontheven, alvorens het gewigt voor hunne uitgeputte krachten te zwaar werd.

Zij beflooten op ftaanden voet naar hunne geboorteftad terug te keeren; en geene week was verloopen, of zij naderden haar reeds blijmoedig op den weg, die er henen leidde.

Middelerwijl was er onder de inwoners van *Philadelphia* eene bijna wonderdadige verandering voorgevallen. De couranten en tijdfchriften, die gewoonlijk maar al te flaaffche nabaauwers der publieke vooringenomenheden, te voren door hun brommend gezwets tot de veroordeeling van den mechanicus gedreven hadden, bazuinden thans niet minder hoogdravend zijne door de bekentenis van den fchuldige aan den dag gekomen onfchuld uit, en verbaasden zich met eene fchijnbare naïveteit, dat de vermoedens niet reeds in rook verdwenen waren voor de klaarblijkelijkheid, die zeer ontegenzeggelijk uit het regtsgeding was voortgekomen. Zij gingen zelfs zoo verre, dat zij het aandoenlijkfte tafereel ophingen van het huifelijk geluk, hetwelk de SPARKS geno-

ten hadden, tot op het oogenblik, dat het onzalige proces over hun hoofd was losgeborsten, niet vergetende, als contrast, hierbij te voegen de deels uit de wezenlijkheid, maar nog meer uit hunne verbeelding geputte, tot in de kleinste bijzonderheden loopende omstandigheden van het *ongehoorde lijden*, de *alle geloof te boven gaande ontberingen*, de *onuitsprekelijke folteringen*, welke zij doorgestaan hadden op den noodlottigen pelgrimstogt, dien zij hadden moeten ondernemen, om zich aan de gevolgen eener *zoo onbillijke* en *zoo heillooze* beschuldiging te onttrekken. Bij dit couranten-rumoer voegde geheel de stad haar gejuich. De oude vrienden en buren van de SPARKS, die de eersten geweest waren om hunnen goeden naam aan stukken te scheuren, kondigden zich thans overluid aan als hunne onverzettelijkste voorvechters. Niemand was er, of hij vernam er met bezorgdheid naar, in welk oord der wereld zij zich wel bevinden mogten. De een beweerde, dat zij in het diepst der bosschen het leven verloren hadden; de ander, dat zij tot asch verteerd geworden waren midden op eene in vlammen staande *prairie*. Niet weinigen helden over, om te gelooven, dat SPARKS, in eenen aanval van razende wanhoop, na zijne vrouw en kinderen vermoord te hebben, de handen aan zichzelven geslagen had. Al deze gissingen, al deze sprookjes hadden tot uitwerksel gehad, de gemoederen tot hetzelfde punt van gisting te brengen, waartoe weleer de zaak van den diefstal dezelve had opgewonden, met dit onderscheid, dat nu de stroom der meening juist den tegenovergestelden loop genomen had.

Nu werden SPARKS en de zijnen, die nog kort geleden als verachtelijke boeven uit de stad verdreven waren, toen zij thans bij hunne wederkomst de voorsteden naderden, met feestgejuich en blijde gelukwensching door duizenden hunner medeburgers ingehaald, voor welke hunne plotselinge lotsverwisseling hen tot het voorwerp der levendigste belangstelling maakte, en die hun daarvan om strijd de luidruchtigste blijken toebragten. Hunne intrede in de stad was eene zegepraal, en de honderdstemmige mond des publieks, dat altijd een slagtoffer hebben wil, riep hun van alle kanten toe, dat zij den bankdirecteuren eene aktie van schadeverhaal moesten aandoen; dat men eene luisterrijke vergoeding aan dit arme huisgezin schuldig was.

Aanvankelijk wilde SPARKS zich geenszins tot de stappen

leenen, welke zulk eene vordering vereischte. Hij vond zich in de openbare meening door die meening zelve hersteld; zijne nering herleefde; hij zag zich weder in zijnen winkel, waar hij zijnen geliefkoosden arbeid hervat had; zijn huisgezin, tot deszelfs nederige levensgewoonten teruggekeerd, was tevreden en gelukkig. SPARKS verlangde niets meer; maar de publieke stem was zoo ligtelijk niet voldaan. Geheel de stad *Philadelphia* had in hare hooge magt beslist, dat de bankiers boeten zouden. Een vermaard advokaat bood zich aan, om de zaak te besturen, verklarende van alle honorarium af te zien, zoo er geen verdict, gelijk men het billijk oordeelde, gegeven wierd. Alstoen bedacht onze mechanicus zich ernstig. Wat hemzelven betrof, was hij geneigd genoeg, om alle hem aangedaan ongelijk te vergeven en te vergeten; maar hij overwoog, dat men, ter bevordering der belangen eener rijke compagniefchap en ter vernieling van al het tegenwoordig en toekomstig levensgeluk van een arm en eenvoudig hankwerksman, eene drift en hardnekkigheid getoond had, die, om het welzijn der maatschappij, niet ongestraft behoorden te blijven. Hetgeen hem zijn besluit deed nemen, was het denkbeeld, dat dit geding eene heilzame zedelijke uitwerking zou hebben; dat het eene waarschuwing voor den rijke zou zijn, zich niet al te zeer te verhoovaardigen op den invloed, dien hij aan zijn geld verschuldigd is; terwijl het eene hartsterking voor den arme zou wezen, die onder den druk eener onregtvaardige vervolging mogt zuchten. Het proces begon dan, niettegenstaande de herhaalde aanbiedingen der bank, om in schikking te komen. De pleitrede der wederzijdsche advocaten was, de eene zoo wel als de andere, van uitstekende verdienste; maar de regtsverdediger van den smid had een onderwerp, waarin hij al de vermogens zijner welsprekendheid met het grootste voordeel kon doen schitteren. Ook zag men, na een wegslepend pleidooi, geheel het aanwezige publiek, datzelfde publiek, hetwelk vroeger, zonder eenig bewijs, AMOS SPARKS onmeêdoogend veroordeeld had, in tranen smelten bij de beschrijving van het lijden, hetwelk de ongelukkige handwerksman had moeten verduren; en het verdict der Jury, hetwelk de bank tot eene schavergoeding van 10,000 dollars verwees, was niet zoodra bekend, of AMOS SPARKS zag zich door de menigte omsingeld, van den grond geheven en in zegepraal naar zijne woning gedragen, te midden van het ge-

juich en het vreugdegeschreeuw des volks; welks stem ditmaal inderdaad de stemme Gods was.

EENE BIJDRAGE TOT DE DWINGELANDIJ VAN NAPOLEON BONAPARTE.

(Getrokken uit de Gedenkschriften van BERRYER, Deken der Advocaten te *Parijs.*)

—— Het tweede regtsgeding, waarin ik in zeker opzigt met den Colossus zelven of tegen zijnen oppermagtigen wil had te worstelen, had plaats in 1812 en 1813, tijdens den veldtogt van *Dresden.* Ik bedoel het crimineel regtsgeding, door den eersten spion der Politie van BONAPARTE aan den Burgemeester van *Antwerpen* berokkend. De instructie van hetzelve had plaats voor het Hof van Assises van *Brussel,* en moest door de Jury beregt worden.

De Burgemeester van *Antwerpen* en drie andere ambtenaren waren beschuldigd van ontvreemding van penningen in het beheer van de inkomsten der stad *Antwerpen.*

De acte van beschuldiging, zeer lijvig, was met bijzonderen ijver en zorg door den Procureur-Generaal bij het Hof van *Brussel* bewerkt, die den arbeid, aan het opstellen verbonden, met den dood bekocht.

Ik deed, ten einde den Burgemeester te verdedigen, eene eerste reis naar *Brussel,* en volgde er de debatten op den voet, die reeds ver gevorderd waren. In den loop van dezelve, toen de Jury, zamengesteld uit mannen van den aanzienlijksten stand in de maatschappij, te zeer de gevoelens, die hen bezielden, lieten uitkomen, had het Openbaar Ministerie, ten einde de zaak naar eene andere zitting te doen verwijzen, het gewaagd, eene beschuldiging van valsche getuigenis op te werpen tegen twee geëmploijeerden, die ter ontlasting van den Burgemeester verklaring hadden afgelegd.

Bij de volgende zitting bestond de Jury uit *Franschen,* voor het grootste gedeelte openbare ambtenaren, allen gekluisterd aan de zegekar van den Keizer, welke gezworen had den Burgemeester ten val te brengen. Deze Burgemeester, wien hij vroeger veel genegenheid toedroeg, was een aanzienlijk, rijk en achtbaar man; hij was het hoofd van zulk eene talrijke familie, dat hij vierenzestig zoo kinderen

als kleinkinderen telde. Algemeen geëerd, meer nog om zijn gedrag, dan wel om zijnen ouderdom, was hij in het regtsgeding het ſlagtoffer van eenen twist, ontſtaan tusſchen zijne laatſte vrouw, die nog jeugdig was, en de vrouw van den Commisſaris-Generaal van Politie, ter zake van eene loge in den ſchouwburg. Het was deze Commisſaris van Politie, welke, om zijne echtgenoot te wreken, door valſche aantijgingen BONAPARTE geheel tegen den Burgemeester had weten voorin te nemen.

Ik deed eene tweede reis naar *Brusſel*, waar ik voor de Jury dit geheele weefſel van ongeregtigheden ontwikkelde. De gunſtige uitſlag van het incident van valſche getuigenis, dat ſlechts verzonnen was, om zich van de eerſte Jury te ontſlaan, diende mij uitmuntend tot wederlegging van de getuigen ten laste van den beklaagde, 't welk daarom des te glansrijker mogt geacht worden, omdat er geen enkel ſtuk van overtuiging overgelegd werd. Na verſcheidenè teregtzittingen, werden de Burgemeester en zijne drie medebeſchuldigden door de Jury vrijgeſproken.

De geheele ſtad *Brusſel* juichte met vervoering het arrest van vrijſpraak toe. Het volk omringde in menigte den zegevierenden Burgemeester en zijne talrijke nakomelingſchap; het ſpande zich voor diens rijtuig, en voerde hetzelve tot aan zijn verblijf. Den geheelen avond bragt men door onder trompetgeſchal, 't welk nog voortduurde, toen ik mijn rijtuig beſteeg, om *Parijs* te bereiken, waar dringende zaken mij terugriepen.

Toen het berigt van deze beſlisſing der Jury en van de geestdrift, die zij verwekt had, te *Dresden* was gekomen, werd BONAPARTE woedend, en ſchreef aan zijne Ministers te *Parijs* eenen hevigen brief, waarin hij gelastte, andermaal den ongelukkigen Burgemeester, zijne zoogenaamde medepligtigen en des noods de Jury zelve in regten te betrekken.

Op het ontvangen van dezen last doet de Minister van Juſtitie aan den Prefect te *Antwerpen*, den Heere D'ARGENSON, de uitdrukkelijke order van den Souverein weten. Het antwoord van den Heer D'ARGENSON is, dat de beſlisſing der Jury hem niet veroorlooft te gehoorzamen.

De Staatsraad wordt bijeengeroepen, om de tusſchenkomst van den Grootregter te onderſteunen. De Heer D'ARGENSON, zich niet bekreunende om het beſluit van den Raad, dat de telegraaf hem overbrengt, blijft volharden in zijne

weigering, om de hand aan den perſoon des Burgemeesters te ſlaan.

De Keizerlijke Raadkamer ſchroomt niet, hare toevlugt te nemen tot den Behoedenden Senaat (*Senat conſervateur*), welke eene Commisſie benoemt. Onderrigt van 't geen er broeide, begeef ik mij ſchielijk naar het *Luxembourg*, en krijg daar een der leden van de Commisſie te ſpreken, aan wien ik de verderfelijke gevolgen van zulk eene verkrachting der wet op de Jury doe gevoelen. Hij is het met mij eens; maar, meer bevreesd voor de gevolgen van 's Keizers onbevredigden toorn, roept hij met ſmart uit: „ Wat wilt gij, „ mijn vriend! de kar zoude omſtorten."

Op een verſlag van BOULAY DE LA MEURTHE wordt het ongeloofelijke Senaatsbeſluit genomen, weldra voor de leus gevolgd van een arrest van casſatie, waardoor andermaal de Burgemeester en zijne medebeſchuldigden voor het Hof van Asſiſes van *Douai* moeten te regt ſtaan.

Vóór dat de telegraaf het berigt van het Senaatsbeſluit naar *Antwerpen* overbragt, werd ik daarvan onderrigt, opdat ik den tijd mogt hebben, diegenen der ſlagtoffers, welke zich te *Parijs* mogten bevinden, te waarſchuwen. Verſcheidene der Gezworenen van *Brusſel* hadden zich herwaarts begeven, om mij te raadplegen, wat zij in dezen konden te vreezen hebben van de gruwzame dagorder van *Dresden*. Twee van de medebeklaagden van den Burgemeester, zijne vermeende medepligtigen, waren desgelijks te *Parijs*; ik deed hen tijdig waarſchuwen, om zich uit de voeten te maken.

Te *Antwerpen* had het pligtgevoel van den Heer D'ARGENSON door het Senaatsbeſluit een' derden aanval te verduren; hij beantwoordde zulks door zijn ontſlag te nemen.

De Burgemeester, door de andere bedienden van de Prefectuur andermaal gevat, werd naar de gevangenis van *Douai* gevoerd, waar het regtsgeding op nieuw moest dienen.

Maar vóór dat dit ongehoorde ſchouwſpel aan de beſchaafde wereld werd gegeven, was de man, welke de zinneloosheid had dit plan te koesteren, geſtort van den troon, die het openbaar vertrouwen verbeurd had.

De Burgemeester van *Antwerpen* was in zijne gevangenis onder den last van kommer en ziekelijkheid bezweken.

[illegible]

nig eene verwarring zag overgegeven, dat men de vertooning van het ſtuk na dien tijd nimmer heeft durven herhalen. Ook is, naar men gelooft, het opſtel nooit in druk verſchenen; en wij meenen dus onzen lezeren geene ondienst te bewijzen, wanneer wij daarvan hier eene flaauwe ſchets laten volgen.

De Gevangene.

(Het tooneel verbeeldt het inwendige van eenen toren, zware traliedeur, ijzeren bouten en ringen, ketenen; van boven eene opene galerij, over welke men naar dit en andere kerkerholen afſtijgt.

Langzame treurmuzijk. De gevangene zit, geketend, in de houding der diepſte neerſlagtigheid; haar oog ſtaat ſtrak, zonder aandoening; hare handen liggen in elkander gevouwen.

Na eene wijl ziet men den cipier, met eene lamp in de hand, de boven-galerij overgaan. Hij komt aan het traliehek, ontſluit het, en ſtoot het voor zich open. Het gekras der ijzeren deur op hare hengſels wekt de gevangene met eene rilling uit hare gevoelloosheid. Gretig ſlaat zij den blik in het rond, en ſtrekt de armen uit; maar op het gezigt van den cipier laat zij ze weder zinken en vervalt in hare vorige onaandoenlijkheid.

Inmiddels vult de cipier een grof aarden drinkvat met water en legt een ſtuk brood nevens de gevangene. Daarna maakt hij zich gereed den kerker te verlaten; maar plotſeling ſpringt de geketende vrouw van haar ſtrooleger op, vliegt naar hem toe, grijpt zijne hand, en valt voor hem op de knieën. De muzijk zwijgt.)

De Gevangene: O, neen! neen! verlaat mij niet aldus, gij ſtrenge wachter! hoor mijne klaagſtem! Geen zinnelooze is het, die hier voor u geknield ligt. Ik weet, wat ik ben en wat ik behoorde te zijn.... Doch vrees niet; ik zal u niet meer in wanhoop en in woede verwenſchen; kalm wil ik wezen, hoe zielsbedroefd ook.... Maar evenwel, ik blijf het u zweren, eerlijk, met ſtrikte waarheid u zweren, ik ben niet krankzinnig, geloof mij toch! (*zij kust hem de hand*) ik ben niet krankzinnig.

(De cipier doet eene poging om heen te gaan; zij houdt hem vast, en vervolgt met hartstogtelijke zucht om te overreden:)

Het is een hardvochtig gemaal, een dwingeland, die het

verdichtſel heeft uitgedacht, dat mij op deze verſchrikkelijke plaats gevangen houdt. Mijne verwanten ſchreijen over mijn lot, dat hun onbekend is.... O, goede man, wees barmhartig en doe het hun weten! Haast u, mijnen ouden vader gerust te ſtellen. Uw treurberigt zal hem hoop en geluk hergeven, wanneer gij hem verzekert, dat ik wel hier opgeſloten, maar niet krankzinnig ben, — niet krankzinnig! neen, niet krankzinnig!

(De muzijk heft weder aan; haar kenmerk is ſtrengheid. De cipier, met een' grimlach van verachtend ongeloof, breekt zijne hand uit de handen der vrouw, die haar omklemd houden, en gaat heen. De ijzeren traliën en grendels worden met een akelig gerammel geſloten.)

O, lach zóó niet!... Hij gaat heen!... daar draait de ſleutel!... Het is voorbij; vruchteloos heb ik mij voor hem vernederd. Maar, zijne lamp zie ik nog; nog zie ik haar ſchemeren!...

(Naarmate de cipier zich verwijdert en naar de boven-galerij opklimt, verzwakt de muzijk; de gevangene volgt met een angſtig oog het verſlaauwend licht, dat eindelijk verdwijnt.)

Uit is het! alles is weder donker!

(Zij rilt, en wikkelt zich in de overblijfſels van haar geſcheurd en verſleten gewaad.)

O, hoe koud! hoe nijpend koud!... geen licht! geen warmte!... Ach! vroeger had ik het, had ik al de gerijfelijkheden, al de genietingen des levens.... en nu, in den donker, in de winterkoude, vastgeketend als een dier, en evenwel (*met hevige drift*) niet krankzinnig! neen, neen, neen, niet krankzinnig!

(Eenige maten van eene treurmuzijk, welke zij afbreekt door den uitroep:)

Maar immers, het is maar een droom, eene begoocheling van mijn verſtand. (*Met fierheid.*) Ik, de dochter uit een adellijk, uit een rijk geſlacht, ik ben het immers niet, die dezen ketting doe rammelen? ik gevangen! ik lijdend! ik hulpeloos! het is niet mogelijk.... Denk ik om mijn verloren, voor altijd verloren geluk, dan wordt het hart mij zaamgenepen, mijn brein kookt (*zij zwijgt plotſeling, tast zich naar het hoofd en drukt het tusſchen hare handen*); maar evenwel, krankzinnig ben ik niet, niet krankzinnig!

(Zij blijft in die houding, met verſchrikte en verwilderde

blikken, tot dat de muzijk, van kenmerk veranderende, aanduidt, dat eene zachte, maar droevige gedachte door hare gepeinzen henen zweeft.)

Mijn kind! hebt gij misschien niet reeds de gedaante, de stem van uwe moeder vergeten? O, zij zal nooit vergeten, hoe zoet uw laatste kus was (*zij glimlacht*), hoe uwe lieve armpjes zich om haren hals strengelden, hoe gij uwen vader badt, dat zij bij u blijven mogt, hoe hij het weigerde, en hoe hij, o God! (*wanhopig*) geweldadig, met eigene handen.... (*in vreeselijken angst.*) O, weg met die herinnering! weg! (*half binnensmonds, met bevende en door schrik afgebroken stem*) zij zou mij krankzinnig maken, krankzinnig!

(Zij zwijgt eene poos; daarna gaat zij met een' droeven glimlach voort:)

Zijne roode lipjes lachten mij zoo vriendelijk toe! de glans zijner helder blaauwe oogjes was zoo zuiver.... men kon geen liever kopje zien!

(In plotselingen aanval van overstelpende smart:)

En zijt gij mij dan voor altijd ontrukt? Zal ik u nooit wederzien, mijn lief, mijn aanvallig, mijn zielsbemind kind? (*Met onstuimigheid.*) Ik wil vrij zijn!

(Zij poogt de traliedeur te doen waggelen, welke al hare kracht naauwelijks in beweging brengt.)

Ik ben niet krankzinnig! Ik ben niet krankzinnig!

(Door onmatige woede uitgeput, laat zij zich langs het hek nederzijgen, aan welks staven zij als met de handen blijft hangen. Eene wijl is alles stil; eensklaps hoort men woest geschreeuw en ketengerammel.)

Luister! luister! wat beteekent dat geschreeuw, dat vreeselijk gebrul?

(Het gedruisch nadert en wordt duidelijker.)

Een dolleman heeft zeker zijne keten gebroken.

(De razende loopt, met eene brandende toorts in de hand, de boven-galerij over.)

Hij komt; ik zie zijne oogen glinsteren!...

(De dolle bereikt het traliehek, hecht er zich aan vast, en schudt het geweldig. De gevangene geeft een' gil.)

Daar is hij! daar is hij! De deur bezwijkt! Hulp! hulp!

(Door haar geschreeuw verschrikt, laat de razende het hek los en rent langs de galerij weder naar boven. Wachters met toortsen snellen toe, en na een oogenblik worstelens slepen zij hem voort.)

God dank! hij is weg. O, welk een vreefelijk lot is het mijne! Zulk gefchreeuw te moeten hooren, zulke tooneelen te moeten zien! O, mijn hoofd! mijn hoofd! Ik weet, ik weet, dat ik niet krankzinnig ben; maar zal ik altijd weêrftaan kunnen? Neen.... fpoedig.... want zie, terwijl ik fpreek, grijnst mij daar niet, uit dien hoek, die duivelskop aan? Wat glinfteren zijne oogen! hij hecht ze op de mijne! hoor, hoe hij brult! hij flingert mij eene adder toe, juist op mijn hart;... daar, daar voel ik de tanden van het gedrogt! Met hoongelach jagen mij de furiën.... O, ik voel het.... geen twijfel meer.... het is zoo (*met een' doordringenden fchreeuw*): ik *ben* krankzinnig! ik *ben* krankzinnig!

(Zij werpt zich op den grond, rukt handen vol ftroo uit haar leger, en vermaalt het met de tanden.)

Op dat oogenblik verfchijnen de twee broeders der gevangene, te harer bevrijding, op de galerij, den cipier met zich flepende; vervolgens een bediende, welke met eene toorts de waggelende fchreden van den ouden vader der gevangene voorlicht, terwijl een meisje, zijne jongere dochter, hem onderfteunt. Dienaars met toortfen. De broeders komen aan de traliedeur, en dwingen den cipier, die te openen. Hunne zuster op den vochtigen grond uitgeftrekt ziende, fchijnt een van beiden door fmart overfielpt, terwijl de ander met gebaren den cipier bedreigt, die zich, desgelijks met teekens, verontfchuldigt. Middelerwijl zijn de vader en de zuster der gevangene haar genaderd en willen haar opbeuren; maar zij herkent hen niet, en ftoot hen met gebaren van fchrik en afgrijzen terug; vervolgens, hunne tegenwoordigheid als vergetende, begint zij zich van ftroo een' krans te vlechten. Onder dit werk valt haar blik bij toeval op den cipier; zij geeft een' gil, en verbergt haar aangezigt in de handen. De cipier vertrekt. De vader poogt de oplettendheid zijner ongelukkige dochter te wekken; doch, al zijne pogingen vruchteloos ziende, bedekt hij zijn gelaat met zijn' zakdoek. Deze beweging fchijnt de krankzinnige te verbazen; zij ftaat op, nadert, fchuift den zakdoek ter zijde, en bedient zich van hare haren, om de tranen van den grijsaard af te droogen. Alles is vol verwachting. De hoop herleeft op het gelaat van al de aanwezigen. Eensklaps barst de gevangene, die hare haren betast en nat gevonden heeft, in een ftuiptrekkend gefchater uit, neemt den ftrookrans weder ter hand, en begint daaraan op nieuw met kinderachtige vlijt te wer-

ken; daarna werpt zij haar werk weg, en blijft onbewegelijk, met het oog op den grond gevestigd. Elk fchijnt nu aan haar herftel te wanhopen. De muzijk zwijgt.

Na eene paus van eenige oogenblikken, treedt een oude dienaar in den kerker met een kind aan de hand, dat, eerst verwonderde blikken in het rond geworpen hebbende, de gevangene gewaar wordt, in haar zijne moeder herkent, de hand van den bediende los laat en de hare grijpt. Zij ziet het aan, eerst met verbazing, doch weldra verfpreidt zich vreugd en verrukking over hare trekken. Met den kreet: *Mijn zoon!* zijgt zij op de knieën, terwijl zij het kind aan haar hart drukt. Algemeene blijdfchap. Onder eene ftatige dankmuzijk valt het fcherm.

WEDDENSCHAP MET MARIA THERESIA.

Keizerin MARIA THERESIA, zich zwanger bevindende, vroeg eens een' harer Hovelingen: „Wat dunkt u, zal 't een zoon of eene dochter zijn?" — „Gewis een zoon!" was het haastige antwoord van den man, die den wensch der *Vorftin* wilde vleijen. — „Ik geloof 't niet," hernam zij: „willen wij wedden? Om twee dukaten! Eene Prinfes zal 't *zijn.*" — De Hoveling, zich hoogelijk vereerd achtende door deze fcherts, nam de weddenfchap aan, en — verloor die. Nu was goede raad duur, hoe der Keizerinne de twee dukaten ter hand te ftellen! De Hoveling ontmoet, in zijne verlegenheid, den Dichter METASTASIO, en vertelt hem het netelig geval. Op ftaanden voet krabbelt deze, met potlood, navolgende vier regels, die de Hoveling affchrijft, en er de twee dukaten inwikkelt:

Ho perduto; l'augusta figlia
A pagar m'ha condannato;
Ma f'è vero ch'a voi fimiglia,
Tutto il mondo ha guadagnato. (*)

(*) Verloren heb ik 't; uw doorluchte Telg heeft mij
Verwezen tot betalen; maar mag zij
Op U gelijken, dan (vergeef den onbezonnen'!)
Heeft heel het wereldrond door mijn verlies gewonnen.

OP ZEKERE DAME, WELKE MIJ NAAR DEN PRIJS VAN HARE SHAWL LIET RADEN.

'T Is mij niet mooglijk, dan bij gisſen,
Den prijs van uwe *ſhawl* te raân;
Maar, waar ik minder in zou misſen,
Is die, waarop ze u kwam te ſtaan!

DE PODAGRIST EN ZIJN GENEESHEER.

De Podagrist.

Mijn podagra heb ik te danken, naar ik gis,
Aan 't ſlechte water, dat hier is.

De Doctor.

Gij hebt gelijk, mijn vriend: want, om dit kwaad te ontgaan,
Zag men u wijn als water binnenſlaan.

DE KOORD.

Wat ſchilderijental! — Dit blijkt een held te wezen,
Doch die mijn hart niet boeit, maar huiverend doet vreezen;
Die koord om zijnen hals, (het ſchijnt een man van ſtaat)
Ei, zeg mij, zoo gij 't weet, waartoe toch dit ſieraad?
„ 'k Voldoe gereed aan uw verlangen:
„ Om hem in beeldt'nis op te hangen!"

HET OORDEEL DER MENSCHEN.

Een Rus kwam uit het veld weêrom,
En ſtofte op zijne heldenſtukken;
Hoe, in één' ſlag, zijn wakker heir
Tienduizend man voor 't zwaard deed bukken;
Hoe hij-alleen een heel dozijn,
Als hoenders, in de pan mogt hakken;
En hoe, toen leeftogt hem ontbrak,
Hem een ſtuk menſchenvleesch, gebakken,
Als 't keurigst wildbraad had geſmaakt.
„ Foei!" riep men, „ wat barbaarſche zeden!
„ Een menſcheneter!".... *Ei, hoe dwaas!*
Sprak onze held, (mij dunkt met reden):
Eet ſlechts één' man — gij heet barbaar;
Slagt duizenden — men ſticht u een altaar!

MENGELWERK.

OPVOEDING EN VADERLANDSLIEFDE.

Vele verpligtingen hebben wij voorzeker in den kring, waarin wij geplaatst zijn, te vervullen. Voor deze en eene andere wereld is menige moeijelijke taak ons op de schouders gelegd. Te voldoen aan hetgeen de maatschappij van ons, als hare leden, vordert; te volbrengen, wat de hoogste zedewet van ons eischt, ziet daar, wat wij, uit liefde voor het hoogste Wezen, uit liefde voor onze medemenschen, uit liefde voor ons zelven, op de verschillende wegen, die tot onze bestemming leiden, te doen hebben. Maar te midden van al die kringen, waarin wij ons, ter vermeerdering van onze tijdelijke welvaart, of tot heil van anderen, of tot uitbreiding van verlichting, waarheid en deugd bewegen, is er geen belangrijker, geen edeler, geen aangenamer, dan de kring des huiselijken levens. Hij is die bloemhof van den echt, waarin zoo vele rozen ontluiken, die eenmaal den tuin onzes levens moeten versieren; hij is die akker, waarop het goede zaad moet worden uitgestrooid, en wiens bebouwing aan onze zorg is toevertrouwd. Opvoeding, opkweeking, vorming van geest en hart, opwekking van edele beginselen is het dagwerk, ons aanbevolen. Wij zien ze om ons henen dartelen, de kleinen, die eens onze plaats zullen innemen; en, zelven het land, dat wij bewonen, den stand, dien wij bekleeden, beminnende, wenschen wij niets vuriger, dan dat zij regtgeaarde vaderlanders en verdienstelijke burgers der maatschappij zullen worden. Daarom, ouders, moet, bij zoo vele lessen, die gij hun voorhoudt, bij zoo vele levensregelen, die gij hun ten gidsen geeft, de deugd der vaderlandsliefde niet onderaan staan op de lijst dier eigenschappen, welke het menschelijke hart en karakter ten sieraad verstrekken. De aankweeking derzelven moet

in uw geheele plan van opvoeding ingeweven, opvoeding en vaderlandsliefde moeten onaffcheidelijk met elkander vereenigd zijn. Is die opvoeding gegrond op de voorfchriften van zedelijkheid en Godsdienst, dan zal ook de opwekking der vaderlandsliefde bij dezelve door u niet vergeten of verwaarloosd worden; neen, gij zult het kinderlijke hart reeds vroeg ftemmen, om het vaderland, deszelfs bloei en welvaart te beminnen en te bevorderen. Het kan voorzeker in onze dagen niet genoeg gezegd worden, hoe noodzakelijk het is, der jeugd ware en edele beginfelen van vaderlandsliefde in te boezemen. Niet zulke beginfelen, welke zouden leiden, om uit blinde verkleefdheid aan het land, waarin wij geboren en opgevoed werden, gehecht te zijn, of om, door een' te ver gedrevenen nationalen hoogmoed, met verachting op andere natiën neder te zien. Zulks zoude, buiten twijfel, onregtvaardigheden omtrent andere volken veroorzaken, en tot zulke twisten en wederregtelijke oorlogen voeren, die het welzijn van eigen en anderer vaderland ondermijnen zouden. Het zoude die kwalijkbegrepene vaderlandsliefde worden, waardoor verfchillende volken der oudheid zich voor een groot gedeelte der wereld eenmaal hoogst gevaarlijk hebben gemaakt. Neen! vaderlandsliefde moet onze jeugd ingefcherpt worden uit dat echt Christelijke beginfel, dat ons verpligt, alles aan te wenden, wat het welzijn onzer medeburgers, den bloei der maatfchappij en de inwendige orde van den Staat bevorderen kan. Vooral moet men haar opmerkzaam maken op de voorregten, zoo wel burgerlijke als godsdienftige, die het land, waarin zij woont, boven andere landen geniet; op al die takken van nijverheid, die, op geoorloofde wijze uitgebreid en vergroot, de betrekking des lands tot andere natiën verbeteren of bevestigen kunnen, en waardoor orde, inwendige voorfpoed en hoogfchatting van buiten aangekweekt en opgewekt worden. Een geest van ligtzinnigheid, van bedilzucht, van ontevredenheid en waanwijsheid overmeestert te ligt de jeugdige gemoederen; onwetendheid en on-

bezonnenheid ſcherpen maar al te ſpoedig den hekel, om de inrigtingen van vaderland of Staat te bedillen. Wij zien het, helaas! nog te veel in onze dagen, hoezeer de verblinde jeugd, in naburige landen, er als 't ware trotsch op is, zich te laten medeſlepen in die vereenigingen, die de omverwerping van alle maatſchappelijke orde ten doel hebben; of zijn het, om zoo te ſpreken, niet hier en daar kinderen, die de toongevers van opſtand en omwenteling willen zijn? Waar geene vaste beginſelen van regt en gezag, van Godsdienst en deugd aanwezig zijn, daar is het hart gelijk de onbezette vesting, die, bij den eerſten aanval, zonder ſlag of ſtoot wordt ingenomen: de liefde tot het vaderland moet uit zulke edele beginſelen ontſpruiten, of het is gedaan met rust, welvaart en gehoorzaamheid aan de beſtaande wetten.

Ouders, die uwe kinderen vormen, hun verſtand ontwikkelen, hen voor de menſchelijke zamenleving, voor eene hoogere beſtemming nuttig maken wilt, vergeet uwe verpligtingen in dezen niet!

In den huiſelijken kring, waar deze als grondwet geëerbiedigd worden, zal de knaap reeds vroeg met de geſchiedenis des vaderlands, met de bedrijven der helden, die voor den roem en het behoud van hetzelve geſtreden hebben, worden bekend gemaakt. In de Nederlandſche huisgezinnen zal het niet ontbreken aan zoodanige leerzame en nuttige geſchriften voor de jeugd, waaruit zij, door moederlijke teederheid geleid, door vaderlijke teregtwijzing voorgelicht, zoo vele heerlijke voorbeelden van heldendeugd, moed en zelfopoffering zal leeren kennen. Het ware en groote doel, dat onze voorouders, wars van het uitbazuinen hunner bedrijven, uit gevoel van pligt voor oogen hadden, zal men haar voorhouden; afkeer van dwingelandij, liefde voor vrijheid, niet voor eene vrijheid, die regeringloosheid ten gevolge heeft, maar voor eene vrijheid, die, anderer regten eerbiedigende, eigene inſtellingen en voorregten hoogſchattende, ſteeds onbelemmerd voorwaarts ſtreeft, om het goede daar te ſtellen. Daar zal men reeds vroeg eerbied voor

wet en overheid den kinderen inſcherpen; daar zal het wijzen op naburen, die veel van woorden en beloften verwachtten, en, door geestverhittende léeringen duizelig gemaakt, van betere regeringsvormen en doeltreffender wetgeving in hunne wijsheid droomden, doch die jammerlijk in hunne uitzigten werden teleurgeſteld, gelukkig kunnen werken, om de gehechtheid aan het in het vaderland beſtaande goede te vermeerderen; en hoezeer onder ons zoodanige geest vàn aanranding en miskenning van rust en orde, en van brooddronkenheid niet heerscht als elders, en die van zoo vele Europeſche omwentelingen oorzaak was, zoo kan men toch niet ernſtig genoeg de nog onberaden jeugd waarſchuwen tegen al zulke openbare geſchriften of plaatſen, die zedelijkheid en Godsdienst uitroeijen, en waardoor het welzijn des vaderlands op het ſpel wordt gezet.

Het leeren hoogſchatten van eigene taal en letterkunde zal, ter aankweeking van ware vaderlandsliefde, niet worden verzuimd. De ſchoonheid en rijkdom derzelve zal der jeugd in zoo vele kostbare geſchriften, als onze Dichters, Redenaars en Geſchiedſchrijvers geleverd hebben, worden aangewezen. Met den inhoud bekend, zal haar ſmaak verfijnd en het echte ſchoonheidsgevoel bij haar worden opgewekt; en, zich niet latende bedwelmen door het wonderlijke en vreemde, geheimzinnige en onverſtaanbare, en in het verborgene zeden en deugd ondermijnende en verpestende, dat van elders ons toeſtroomt, zal onze jeugd die voortbrengſelen blijven waarderen, welke door alle tijden heen den toets van waarheid en eenvoudigheid, dat is van ſchoonheid en verhevenheid, dragen kunnen: door de begeerte naar het vreemde en nieuwe gaat de voorkeur voor eigene zeden en eigene letterkunde al zeer ſpoedig verloren.

In de Nederlandſche huisgezinnen zal men vooral, niet alleen met geestdrift, maar ook met godsdienſtige dankbaarheid, die dagen gedenken en vieren, die voor het vaderland belangrijke uitkomſten hebben opgeleverd. Met de geſchiedenis van zulke dagen de jeugd bekend te ma-

ken, oorzaken en gevolgen haar voor te ſtellen, haar te wijzen op de wonderdadige tusſchenkomst dier Voorzienigheid, die Haar beſtuur zoo ſchitterend in zoo vele uitreddingen onzes vaderlands heeft doen kennen, zal haar den grond doen op prijs ſtellen, waar zulke tooneelen van ſtrijd, van opoffering, van zegepraal plaats hadden; daar zal hoogſchatting van den roem der voorvaderen en van de zegeningen, door hen den lande aangebragt, het jeugdige gemoed vroegtijdig vervullen, en onze kinderen, niet bedorven door begrippen en beginſels van wufte en ongodsdienſtige naburen, zullen, door geene herſenſchimmen misleid, of door magtſpreuken en brommende taal opgewonden, niet aarzelen, om, ter beſcherming van haardſtede en altaren, goederen en leven veil te hebben.

In het huisgezin moet de ware vaderlander worden gevormd. Het is reeds gezegd: „Men bemint niet, men bemint ook het vaderland niet, hetgeen men niet kent." Kennis dus aan de bronnen van welvaart, van volksvlijt, aan de pogingen tot uitbreiding van verlichting, onderwijs en beſchaving, die in het eigen vaderland vloeijen en aangewend worden, zal ook onzer jeugd voordeelig kunnen zijn, om na te denken over het loffelijk doel, waartoe dezelve beſtaan of uitgebreid worden. Dat bezit ons vaderland; dat zijn onze inrigtingen; dat zijn de werkzaamheden en gedenkteekenen onzer natie. Die gedachte, de ziel onzer kinderen, overtuigd van het heilzame en nuttige derzelven, vervullende, zal hen op dezelve roem doen dragen, en het vaderland, om derzelver beſtaan en aanbrengend heil, doen beminnen. De voortbrengſelen van eigen grond zullen bij voorkeur gewaardeerd worden, al misſen zij dan ook eenigermate die eigenſchappen, die eene voor velen hoogst verderfelijke mode in ſtof en vorm van elders aanbiedt. De ſlaafſche navolging van die gebiedſter, die uit het rijk der weelde hare wetten geeft, doet eindelijk niet alleen eigene inrigtingen van vlijt en nijverheid minachten, duizende ingezetenen de middelen van beſtaan ontrooven,

verdere volmaking van uitvindingen of aanmoediging van volksvlijt den bodem inslaan, maar met haar neemt de jeugdige mensch al te zeer die ligtzinnigheid en losheid van beginselen aan, die het volk kenmerken, van hetwelk dat vreemde en soms bespottelijke ons te overvloedig toevloeit. Waarschuwen wij er bij de opvoeding onze kinderen ernstig tegen: het is de eerste schrede, die niet zelden tot een zeer groot kwaad, tot verheffing boven onzen stand voert, en die, hoe schitterend in het eerst, te dikwerf in blinkende ellende eindigt. Zóó, de waarde, den roem, den rijkdom des vaderlands leerende kennen, zal in de huisgezinnen ongemerkt toenemend volksgeluk bevorderd worden; opgeblazenheid en waanwijsheid zullen minder onze jeugd bezoedelen; geen beuzelpraat zal dan bedillen, geene bekrompenheid beslissen, geene ontevredenheid opruijen, en de wijsheid van zoo vele, naar ligchaam en ziel kleine en nietswaardige, betweters hare stem niet verheffen daar, waar bedaard overleg en schrander beleid het oordeel niet durven wagen.

Dat wij in de huisgezinnen dan onzen kinderen, door eensgezindheid, door belangstelling in elkanders geluk, door huiselijke tevredenheid, voorbeelden geven, die naar buiten, in de maatschappij, heilzaam werken. Te vroeg uit het oog, op plaatsen, waar men de moederlijke raadgeving belacht, de vaderlijke vermaning in den wind slaat, waar niets ter veredeling en leiding van den volksgeest gevonden wordt, dit legt den grond tot die vrijdenkerij in staatkunde en Godsdienst, welke de zaden doet ontkiemen, waaruit de boom oprijst, wier vruchten bitter en doodelijk zijn. Uitspanningen ook ter opwekking van vaderlandsliefde zijn wij in de gelegenheid onzen kinderen te bezorgen. Of kan het zien opvoeren van zoo vele voortreffelijke tooneelstukken, waarin de moed en trouw, de beradenheid en wijsheid onzer voorvaderen uitblinken, hiertoe niet medewerken? Kunnen zij de liefde voor den grond en voor den Vorst en zijn Huis, wiens voorzaten zoo veel voor de vrijheid en het

behoud van dezelve hebben aangewend, niet vermeerderen en veredelen? Niet zulke vertooningen, welke, gelijk wij in de hoofdzaak elders lazen, alleen dienstbaar zijn, om het gezigt en het gehoor te ſtreelen, of, wat nog erger is, het zedelijk gevoel te kwetſen, en losbandigheid en misdrijf, als van geen gewigt, ja zelfs als behagelijk te doen beſchouwen. Godsdienst en zedelijkheid alleen kunnen dezer verkeerdheid paal en perk ſtellen. Zij zijn het, gelijk de voortreffelijke VAN ALPHEN zegt, die zorge dragen, dat de welſprekendheid geene wilde vervoering voortbrenge, geene volksdrift, of volkswoede veroorzake; dat dicht- en ſchilderkunst niet aan de LAÏSSEN of PHRYNE's gewijd zijn; maar dat alle kunſtenaars hunnen wierook ontſteken op het altaar der deugd.

Treffend is het denkbeeld, dat zij, die aan onze zorg zijn toevertrouwd, eenmaal onze plaats zullen innemen. Aan hen zal het verbleven zijn, mede te werken tot den bloei des vaderlands, tot de verlichting en beſchaving van anderen. Hebben wij niet gezaaid, hoe zullen er dan vruchten gezien worden? En hoe zou het ons niet grieven, waren wij ſlechts eenigermate ingenomen geweest met het goede, dat wij in ons vaderland zagen en genoten, te laat te bemerken, dat een modegeest, eene te groote toegevendheid, oorzaak van ons verzuim ware geweest, en dat wij de onzen die verpligtingen niet hadden ingeſcherpt, welke zij moeten volbrengen, om zelve, en met het vaderland, gelukkig te zijn. Zoo er ooit veel van heeft afgehangen, thans voorzeker onbeſchrijfelijk veel, daar men elders zoo ſtout de dierbaarſte belangen met voeten treedt, door valſchen roemzucht geprikkeld, door dwaze begeerten verblind, inwendige beroerten aanregt, en het vuur van wanorde en oproer alomme poogt te verſpreiden. Sterk werkt de invloed van het voorbeeld. Dat dan dat voorbeeld onzer jeugd ten ſpiegel verſtrekke, waarin zij al het afſchuwelijke der rampen en onheilen, uit ongeregeldheden en menſchelijke hartstogten ontſtaande, zich voor oogen

gesteld zien, en het zachte beeld van orde en vrede aller oogen en harten inneme!

Opvoeding vorme den mensch tot een nuttig lid der maatschappij, ten zegen voor zichzelven, ten zegen voor anderen. Vaderlandsliefde doe hem, als waardig burger van den Staat, het vaderland met geestdrift beminnen; hoogachting voor hetzelve beziele hem, en betoone hij met belangstelling en ijver. Bij de eerste wordt de aankweeking der laatste niet over het hoofd gezien. Wij zullen alzoo het heerlijkst doel bereiken. Volkswelvaart en voorspoed zullen bevestigd worden en toenemen. Goede burgers en goede Christenen zullen de onderdanen des Konings zijn, en het land onzer vaderen, den grond, ons door zoo vele herinneringen, voorregten en weldaden heilig, zullen wij, in eene gehoorzame, zedelijke, vaderlandlievende jeugd, een sterker bolwerk schenken, dan vesting en legermagt vermogen; want het onzinnig vrijheidsgeschreeuw, door eigenbelangzoekers en ontevredenen aangeheven, zal beantwoord worden door de taal van orde, wet en regt; de pogingen tot omwenteling zullen schipbreuk lijden op de kracht, standvastigheid en volharding van welgezinde burgers, die weten, dat miskenning van eigene waarde de voorbode van overheersching is; terwijl regeringloosheid, de bron van alle onheilen, het graf van alle deugden, het hoofd zal stooten tegen eene jeugdige en krachtige geestontwikkeling, die, geene andere wet eerbiedigende dan die van Godsdienst en zedelijkheid, met goed en bloed behouden wil, wat den naam en den roem, den voorspoed en den bloei van volk en Staat verhoogen en duurzaam maken kan.

Mogten deze vlugtige aanmerkingen, in het belang der jeugd en des vaderlands ter neêrgesteld, voor ouders, opvoeders en kinderen eenig nut stichten, en de eersten vooral indachtig blijven aan het schoone gezegde van den verlichten en godsdienstigen VAN ALPHEN: Daar is geen tijd, geen goud, geene moeite zoo wél besteed, als die tot vorming van het opkomend geslacht in huisgezinnen en scholen wordt aangewend. Godsdienst en staatkunde beide zeggen dit eenstemmig.

HET HOF TE SOURAKARTA.

Op den 7 October 1838 woonde ik, in den *Kraton* van Z. H. den Keizer van *Sourakarta*, eene plegtigheid bij, waarvan ik alleen ter voldoening der nieuwsgierigheid van hen, die zulks nimmer gezien hebben, eene beſchrijving beproeve.

In den namiddag van dien dag, ten half vier ure, begaf ik mij, onder het geleide van den Reſident aan het Hof van *Sourakarta*, die de goedheid had mij hiertoe uit te noodigen, en in gezelſchap van den Adſiſtent Reſident en eenigen der voornaamſte militaire en civiele ingezetenen der ſtad, naar den Kraton.

Dit gebouw gaat men des daags binnen door verſcheidene poorten van inlandſche bouworde, die op eenigen afſtand van elkander geplaatst zijn; terwijl men gewoonlijk des avonds een' anderen weg neemt, welke tusſchen twee hooge, ſterke muren heenloopt. Beide ingangen komen uit op een groot binnenplein, op welks achtergrond zich het eigenlijke woonhuis van den Keizer, in Europeſchen ſmaak gebouwd, verheft, offchoon het door eene menigte kleinere gebouwen voor het oog verborgen is. Midden op dit middenplein ſtaat eene *Pondoppo*, wier roode zoldering met goudverwige ſtrepen doorſneden is, en in wier midden eene glazen kroon van bijzondere grootte is opgehangen. Dit was de plaats, waar de plegtigheid, de voltrekking van het huwelijk van twee Prinſen van het Keizerlijk huis, met name ARIAT MODJO en NOUTONAT MODJO, gebeuren moest. Aan het eene einde derzelve zat de Keizer op eene ſoort van breede tabouret, met roode zijde overtrokken. Z. H. was, naar Javaanſche wijze, gekleed met een goud gebloemd zijden baaitje met juweelen knoopen, en een Soloſche *Kâjin* of *Sarong*. Onder het baaitje vertoonde zich eene ſoort van wit vest, mede met juweelen knoopjes bezet. Op de linkerborst droeg hij de Kommandeursorde, en om den hals derzelver juweel. Op het hoofd

had hij een zwart, glimmend, gewoon Javaansch mutsje, in de gedaante van den bol van een' Europeſchen hoed, met breed gouddraad op de naden verſierd, terwijl zijn haar glad naar achteren gekamd en daarin een' knoop, met paars lint geſtrikt, vereenigd was. Aan de bloote voeten droeg hij rood fluweelen muilen, waarop een paauw met gouddraad geſtikt was. Naast hem, aan zijne regterhand, ſtond, op een klein tabouretje met franje, zijne gouden *ſirie*-doos, met een rood zijden kleedje overdekt. Achter hem ſtond, in een voetſtuk, een *poeſaka*-lans, (d. i. eene *erfelijke* lans) met goud gemonteerd, waarnaast drie vrouwelijke bedienden op den grond gehurkt zaten, van welke de eene zijn ſchild hield en de andere zijn' degen. De derde was een vrouwelijke dwerg van een terugſtootend voorkomen, die op dat oogenblik geen bepaalde dienst te verrigten had. Aan 's Keizers linkerhand zat de Reſident, en op de linker rij ſtoelen zaten de Kroonprins in het hofcostuum (d. i. het bovenlijf geheel naakt) en de Oom van den Keizer, benevens nog twee Prinſen. Achter deze rij ſtoelen zaten zes *Pangherans* (Prinſen) op den grond gehurkt, met de beenen onder het lijf geſlagen, mede in hofgewaad, met mutsjes van de boven beſchrevene gedaante, doch wit gekleurd, op het hoofd. Op de regter rij ſtoelen zat de onafhankelijke Prins, PRANG WEDONO, in Kolonels montering, en voorts de Europeſche militaire en civiele ingezetenen van *Sourakarta*, boven genoemd. Achter deze rij ſtond nog eene rij ſtoelen, waarop onder anderen de Broeder van PRANG WEDONO, de Majoor der Huzaren, Prins SOERIO MATARAM, en de Ritmeester RADEEN MAAS-POE-MO-DIE-VINGRAT, benevens een Luitenant van het legioen van PRANG WEDONO, gezeten waren. Links achterwaarts van den Keizer zat een driehonderdtal vrouwen, mede in hofkleeding, d. i. de armen en ſchouders bloot, op den grond gehurkt. Schuins-regts van Z. H. ſtonden twee corpſen muzikanten, het eene in Turkſche kleeding, en eene Compagnie van Z. H^s. eigene ſolda-

ten, gekleed naar de wijze der oude Oostindifche Compagnie-foldaten, met uitzondering van den hoofddoek en de *Sarong*, die zij allen, van eene grootgebloemde kleur, over hunne montering omgeflagen hadden. Hunne handgrepen en exercitiën waren mede die van de zoo even genoemde foldaten der Oostindifche Compagnie.

Na verloop van een uur verfcheen de Hoogepriester, verzeld van vier Priesters en de twee vorftelijke bruidegoms, en hurkten op verren afftand van den Keizer neder. Op een' wenk van Z. H. kropen zij allen eenige fchreden nader; op een' tweeden wenk weder nader; op een' derden weder, tot dat zij aan de twee trappen van de *Pondoppo* gekomen waren. Toen riep de Keizer hun toe: *Sela mat malaikum! (heil zij ulieden!)* waarvan de laatfte klank door de Priesters herhaald werd. Daarop wenkte de Keizer weder, en weder, en nog eens, tot dat zij aan zijne voeten gekomen waren. Toen zette zich (op een' wenk van Z. H.) de Hoogepriester dwars voor den Keizer neder op het tapijt, dat aan deszelfs voeten lag, met de beenen onder het lijf geflagen. Dezelfde beweging deed de eerfte bruidegom, Prins ARIATMODJE, in eene tegenovergeftelde rigting, zoodat hij regt over den Hoogepriester zat. Toen boog de Hoogepriester zich voor den Keizer, de handen tegen elkander plaatfende, die tot het aangezigt omhoog heffende en weder latende zinken, en vervolgens een oogenblik de regterhand des bruidegoms tusfchen zijne beide handen genomen hebbende, begon hij het trouwformulier der Mahomedaanfche kerk uit te fpreken, en gaf daarna den huwelijkszegen in de volgende bewoordingen: „O „God! vereenig het nieuwe paar door den band des „huwelijks, gelijk gij het water met den dauw vereenigt; want Gij, o liefderijke God! fchenkt uwe liefde „aan degenen, die U beminnen." Daarop deed de Hoogepriester eenige vragen, die door den bruidegom beantwoord werden, en na afloop hiervan deed een tweede Priester nog eene korte aanfpraak of zegenwensch. Voorts den bruidegoms door hunnen Vader, den Prins

ARIO MATARAM, de *Kris* afgenomen zijnde, (omdat de Keizer niet door een gewapend man mag aangeraakt worden) trok de Keizer zijn' regtervoet uit de muil, en boog zich de bruidegom ter aarde, om dien, onder aan de voetzool, ten teeken van eerbied en gehoorzaamheid, te kusfen. Dit kusfen duurde verfcheidene feconden, en toen opftaande, bood hij, op een' wenk des Keizers, de hand aan den Refident, en, den *kris* terug ontvangende, vertrok hij op dezelfde eerbiedige wijze, als hij gekomen was. Met den tweeden bruidegom werden dezelfde vormen van priesterlijke inzegening en ceremoniéle gebruiken in acht genomen. Beide hadden een wit hoog mutsje op het hoofd, het haar langs den rug in twee ftrengen gevlochten, een' goudgeftikten pantalon, een fraaije Solofche *Sarong* met bevalligen zwier om de lenden, eene gele zijde fjerp met neêrhangende ftrikken om de middel, en een' met brillanten omzetten *kris* tusfchen de fjerp ingeftoken. Het naakte bovenlijf was met eene foort van lichtgele verw beftreken. — Een zonderling gebruik is het, dat bij deze geheele plegtigheid de bruiden niet tegenwoordig zijn, en dus niets van 's Priesters zegen en vermaning wegdragen. — Toen nu alles afgeloopen was, vertrokken de Priesters, en ftonden wij op, om den Keizer geluk te wenfchen, die daarvoor met een' handdruk bedankte. Weder gezeten zijnde, werd er roode en witte wijn ingefchonken, en ftelde de Refident de gezondheid van den Keizer in, waarop door het gefchut van den Kraton en het geweervuur van bovengemelde Compagnie een faluut gegeven werd, terwijl de muzikanten zich bij afwisfeling lieten hooren. Dit faluut werd herhaald, toen de Keizer de gezondheid inftelde van den Refident, en nog eens, toen deze de gezondheid dronk der twee Keizerinnen. Daarop gaven wij den Keizer de hand, en verlieten den Kraton. Den ganfchen middag duurden de eerefchoten voort, en des avonds kwam de eerfte bruidegom met zijne bruid, begeleid door eenige Prinfen en eene menigte bedienden, waaraan zich een talrijke

volkshoop, van brandende fakkels voorzien, aanfloot, bij den Refident een ftaatfiebezoek afleggen. De bruid was niet fchoon uitgevallen. Klein, mager, met hooge, puntige, geelgeverwde fchouders, armen en bovenlijf, en in hare prachtige *Sarong* als verwrongen, het voorhoofd van het onbevallige aangezigt met breede zwarte ftrepen, als neêrhangende franje, befchilderd, de oogen ftijf op den grond gevestigd, zonder die te mogen opflaan, (dewijl dit de zedigheid eener bruid naar Javaanfche zeden verbiedt) had zij geene de minfte bekoorlijkheid, toen zij uit haren rijk met goud verfierden *Tandoe* (draagftoel) in de galerij verfcheen. Na verloop van een kwartier uurs eindigde het bezoek, en vertrok het jonge paar naar de woning van den Rijksbeftuurder, alwaar eene groote inlandfche partij de plegtigheid van den dag befloot, en waar de bruid gedurende vijf dagen, volgens gebruik, moest verblijven, om daarna aan haren echtgenoot te worden overgegeven.

Batavia, 1839. S. J. BUDDINGH,
Theol. Dr. en Predikant te Batavia.

OUVRARD, DE GROOTE LEVERANCIER.

Terwijl men de meer edeldenkende mannen in de *Franfche* revolutie, hoe dwalend ook de begrippen van fommigen mogen geweest zijn, hun leven met geestdrift op het fpel ziet zetten, om de ftaatsbeginfelen, welke zij voorftonden, te doen zegevieren, of de grenzen van hun land tegen den vijand van buiten te verdedigen, doet zich van den anderen kant, gedurende die omwenteling, eene klasfe van lieden aan ons op, die in den grooten worftelkamp niets anders zagen dan een middel, om fneller rijk te worden. Terwijl al verder een DANTON, DESMOULINS, CARNOT en hunne waardige medeftanders al hunne heerschzuchtige of eergierige blikken op de zaal der Conventie gerigt hielden, — terwijl de natie den hongersnood en het bankroet nabij was, en

aan de legers niets anders meer overbleef, dan het besluit, om, des noods, in de verdediging huns vaderlands te sterven, — was de beurs de verzamelplaats van lieden, die op de ellende hunner medemenschen speculeerden en door derzelver verarming rijk werden. Velen hunner gingen, wel is waar, in de algemeene verwarring ten onder, maar anderen overleefden dezelve, tevens met hunne daarin verkregene schatten. Onder deze laatsten was een der merkwaardigsten de beruchte OUVRARD, die zich later als leverancier of aannemer tijdens NAPOLEON en na de restauratie onderscheidde. Deze man heeft, eenige jaren geleden, zijne levensbeschrijving in het licht gegeven, en uit eene, ons onder het oog gekomene, uitvoerige opgave betrekkelijk dat werk ontleenen wij de volgende belangrijke daadzaken.

OUVRARD was de zoon eens eigenaars van groote papiermolens aan de grenzen van *Bretagne* en *Poitou*. Bij het uitbarsten der omwenteling voorzag zijne schranderheid, dat eene ontzettende vermeerdering van papierbehoefte een der zekerste gevolgen van dezen staatkundigen strijd moest wezen, en hij begon dus zijne loopbaan, met al het papier, dat door een aantal papierfabrijken in de laatstvorige twee jaren vervaardigd was, op te koopen. Eene overmatige winst was het loon dezer speculatie, en nu begaf OUVRARD zich naar *Parijs*, waar hij eenige jaren lang in de hoogste revolutionaire kringen verkeerde. BONAPARTE was een zijner kennissen; en van hem verhaalt hij de volgende anecdote: Een decreet van het Committé van Algemeen Welzijn had aan ieder' officier in active dienst zoo veel laken toegekend, als tot eene uniform vereischt werd. BONAPARTE kwam ook op, om zijn aandeel te halen, maar werd door den gevolmagtigden Commissaris afgewezen, onder voorwendsel dat zijne brigade thans niet bij de voorhoede stond. Hij wendde zich hierop tot Madame TALLIEN, welke hem eenen aanbevelingsbrief gaf aan den beambte, dien de zaak betrof, en, met dit schrijven voorzien, meldde de man, die weldra

het lot van *Europa* regelen zou, zich andermaal aan, en ontving nu zoo veel laken, als noodig was om zich het *habit et culotte d'uniforme* te laten maken. Bij deze anecdote moet men echter herinneren, dat er destijds te *Parijs* aan bijna al de behoeften en gerijfelijkheden des levens gebrek was, en dat dus BONAPARTE's angstige poging, om aan een' rok en broek te geraken, nog geen bewijs was van volstrekte armoede.

Ten tijde toen het Directoire aangesteld werd, had OUVRARD reeds een groot vermogen verzameld, en was dus in staat, om aan de Regering eene som van tien millioenen francs te leenen. Daaraan was toe te schrijven, dat hij voor het Directoire partij koos, en BONAPARTE's heerschzuchtige ontwerpen, na deszelfs terugkomst uit *Egypte*, niet begunstigde. Maar de val dier Regering was niet te verhinderen. Op den ochtend van den 18 Brumaire hield OUVRARD bij BARRAS, den presiderenden Directeur, het ontbijt. De tafel was voor dertig gasten gedekt, want zoo velen kwamen er gewoonlijk bijeen; maar op dien ochtend bleven al de plaatsen onbezet. OUVRARD en BARRAS zaten, juist niet in de beste luim, bij elkander, toen TALLEYRAND binnentrad en van laatstgemelden zijn ontslag verzocht, hetgeen hem ook terstond verleend werd. Weinige dagen daarna wendde zich BONAPARTE tot OUVRARD om een voorschot van twaalf millioenen francs. In plaats van hierin te bewilligen, wilde deze weten, hoe het met de tien millioenen stond, welke hij aan het Directoire geleend had. Het gevolg hiervan was, dat hij een deel dier som verloor, en dat er, wegens zijne leverantiën ten dienste der Marine, een onderzoek tegen hem ingesteld werd. Bij deze gelegenheid vernam men, hoe hoog zijn vermogen gestegen was: het ging de som van negenentwintig millioenen francs te boven. Overigens was hij, offchoon een uitgemaakte geldwolf, in het huiselijke en gezellige leven niets minder dan een gierigaard. Op zijn landgoed te *Raincy* hield hij open tafel, onverschillig of hij er tegenwoordig

was of niet, en gaf er de fchitterendfte feesten. Hier werd hij door eenige der aanmerkelijkfte perfonen van den tijd, onder anderen, in den korten vrede van 1802, door Lord ERSKINE en FOX, bezocht. De vervolgingen, aan welke hij van den kant der Regering van BONAPARTE blootftond, verhinderden niet, dat men groote zaken met hem deed. In het jaar 1800 nam hij de leverantiën voor de armee van *Marengo* op zich, en in 1802, toen er gebrek aan koorn ontftond, kreeg hij den last, om eene groote hoeveelheid daarvan in te voeren. In 1803 nam hij op nieuw de leverantiën voor de Marine, voor eenen tijd van zes jaren, op zich. In het volgende jaar verfchafte hij eene aanzienlijke leening, en terftond daarop werd hij door BONAPARTE naar *Madrid* gezonden, om over het fubfidie van 62 millioenen francs, hetwelk *Spanje* aan *Frankrijk* betalen moest, te onderhandelen.

Uit de *Spaanfche* fchatkist geld te krijgen, was toen reeds voor een' gezant eene gansch niet gemakkelijke taak, en het eerfte antwoord van den *Spaanfchen* Minister op OUVRARD's voordragt verdient opmerking, als de beknoptfte formule, waarmede men zich van zulke vorderingen ontflaan kan: „Mijnheer, wij hebben den besten wil, maar bezitten geen duit." De Heer OUVRARD evenwel, die overal naar gunftige gelegenheden, om geld te verdienen, uitzag, befloot, in het land voor eigene rekening zaken te doen. Hij voerde, in eenen tijd van groote droogte, eene ontzaggelijke hoeveelheid tarwe in, deed voorflagen tot leeningen, tot kanalen en andere publieke werken, en eens fcheen het zelfs alsof hij voornemens was geheel *Spanje* te koopen. Hij nam, voor eene reeks van jaren, de leverantie van alle fcheeps- en krijgsbehoeften van den Staat op zich, en floot met Koning KAREL IV, voor den geheelen handel van deszelfs *Zuid-Amerikaanfche* koloniën, eenen koop, van welken het voordeel tusfchen zijne Katholijke Majefteit en den leverancier gedeeld moest worden. Dit ontwerp, waarvan OUVRARD in zijne *Mémoires* als

een *acte sans exemple* spreekt, „ als de grootste commerciéle en politieke onderneming, welke immer bedacht of beproefd geworden is," werd door een decreet van NAPOLEON in de geboorte verstikt. Tot zijne verdediging zegt OUVRARD, dat de uitvoering van dit project *Spanjes* krachten gewekt, en het eenigermate in staat gesteld zou hebben, om aan den van wege de *Fransche* Regering gedanen voorslag te voldoen. Maar BONAPARTE vertrouwde geenen leverancier; allen met elkander hield hij hen voor plunderaars, en, over OUVRARD's plan verbitterd, deed hij hem gevangen nemen en te *Sainte Pelagie* in hechtenis zetten. Van dezen tijd af bragt onze speculant, verscheidene jaren lang, zijnen meesten tijd in de gevangenis door; maar hij verloor daarbij niets van zijn ontzaggelijk vermogen, en werd ook, even als te voren, in groote zaken gebruikt. BONAPARTE en deszelfs Regering haatten hem uit den grond van hun hart, maar konden hem niet ontberen. Derhalve liet men hem bij onderscheidene gelegenheden een weinig vrijheid. In het begin des jaars 1812, toen te *Parijs* met betrekking tot het aanschaffen van voorraad eenige zwarigheden ontstonden, kwam de Baron PASQUIER, destijds Prefekt van Policie, bij hem in zijnen kerker, om daarover raad bij hem in te nemen, en terstond daarna rigtte OUVRARD uit de gevangenis eene Memorie aan den Keizer over de verzorging der armee bij den op handen zijnden *Russischen* veldtogt, en bood aan, om, onder zekere voorwaarden, de leverantiën op zich te nemen. In dit geschrift voorspelde hij de nadeelen en gevaren, welke uit NAPOLEON's plan, om „ den oorlog van den oorlog te laten leven," dat is overal vrije proviand te nemen, ontstaan moesten. In eenige zamenkomsten, welke hij, nog als gevangene, met den Keizer had, poogde hij dezen van de gegrondheid zijner meening te overtuigen, doch vruchteloos. In October 1813 kwam de Hertog van *Rovigo* (SAVARY) bij OUVRARD in *Sainte Pelagie*, en bood hem zijne vrijheid aan, onder voorwaarde, dat hij een nieuw

finantiestelsel ondersteunen zou. Deze aanbieding wees hij van de hand, en kort daarna, toen de Geallieerden naderden, werd hij op vrije voeten gesteld.

Het geld is geen aanhanger van deze of gene staatkundige stelsels of dynastiën. Zoodra de BOURBONS in *Frankrijk* hersteld waren, sloeg OUVRARD hun een plan van finantie voor, waaraan men het oor begon te leenen, toen BONAPARTE van *Elba* terugkeerde. Deze knoopte terstond onderhandelingen aan met den rijken man, dien hij in *Sainte Pelagie* als gevangene had achtergelaten. OUVRARD liet zich overhalen, om, tegen een aantal nieuwe renten, vijftig millioenen francs te leveren. Hoe ver deze zaak gevorderd was, toen de slag van *Waterloo* voorviel, weten wij niet; maar bij de terugkomst van den geslagen' Keizer naar *Parijs*, toen deze zich gedwongen zag afstand te doen en *Frankrijk* te verlaten, bad hij OUVRARD om eene groote som in *Zuid-Amerikaansch* papier, waartegen hij hem zijne persoonlijke goederen en die zijner familie tot onderpand aanbood. OUVRARD voelde, hoe onzeker dit was, en weigerde de leening. Hij weigerde zelfs een aantal kisten in bewaring te nemen, welke de gevallen Keizer in vertrouwde handen wenschte te laten. Dit alles is echter geen bewijs van gebrek aan dankbaarheid in onzen speculant; want NAPOLEON had hem nooit anders behandeld dan als een' schelm, wiens geld men nu en dan goed gebruiken kon, doch dien men zonder schroom kon opsluiten, kwellen en met scheldwoorden overhoopen.

Nadat hij de verwarringen van het tijdsgewricht gelukkig doorgeworsteld was, deed OUVRARD den BOURBONS gewigtige diensten. Verscheidene jaren lang was hij de hoofdonderhandelaar aller staatsleeningen — in één woord, de ROTHSCHILD van *Frankrijk!* Toen de *Fransche* armee onder den Hertog VAN ANGOULÊME naar *Spanje* trok, had men de behoorlijke voorzorgen tot proviandering der troepen niet genomen. OUVRARD, wien de toestand des legers in dit opzigt

bekend was, bevond zich juist te *Bayonne*, toen de armee toebereidfelen maakte, om over de *Bidasfoa* te gaan. Alles was in verwarring; er waren geene rations, geen fourrage, geene magazijnen, geene vervoermiddelen aanwezig. Het liet zich aanzien, dat er drie maanden zouden moeten verloopen, om den vereischten voorraad bijeen te kunnen brengen. Koorn was er voor tien dagen tijds, maar geene molens of builzeven, om het tot meel te maken; ook ovens noch bakkers. De artillerie had noch paarden noch voerlieden. Nooit was er voor den Heer OUVRARD eene gunftiger gelegenheid geweest, om zijne bekwaamheid te toonen. Reeds op den eerften dag zijner aankomst deed de Hertog VAN ANGOULÊME hem bij zich komen, en verlangde van hem, dat hij de gezamenlijke leverantiën voor de behoeften der armee op haren togt zou op zich nemen. OUVRARD bewilligde hierin, daar hij, zoo als hij zegt, het vertrouwen koesterde, dat men met geld ook in vijands land voorraad bijeen zou kunnen brengen. Wij willen de maatregelen, welke hij tot dit oogmerk bij de hand nam, zoo veel mogelijk met zijne eigene woorden opgeven.

Naauwelijks was het contract getëekend, of de armee ontving bevel, over de *Bidasfoa* te gaan, terwijl OUVRARD's leverantiën eerst vier dagen later beginnen moesten. „Den eerften dag leefden de troepen zoo goed of kwaad zij konden, hetgeen niet zonder nood en moeite in zijn werk ging; de maatregelen der regeringsagenten gaven geenen hoogen dunk van hunne bekwaamheden, en bij de armee vertoonde zich reeds ontevredenheid. Den tweeden dag ontveinsde niemand meer zijne bezorgdheid. Generaal TERLET was naauwelijks in ftaat, om voor de weinige artilleriepaarden, welke hij bezat, voeder aan te fchaffen. De foldaten fpraken in hunne bivouaks overluid van den flechten toeftand der zaken, en de oude troepen, die vroeger reeds in het Schiereiland gediend hadden, zeiden ronduit: „Zoo is dan *Spanje* altijd onze ondergang geweest en zal het blijven! Daar

zijn wij nu weder nog flechts éénen dag in dat vijandige land, en reeds hebben wij te eten noch te drinken!"

„ Thans bevonden wij ons te *Tolofa* — des anderen daags zouden de leverantiën beginnen. De krijgsraad vergaderde; ik werd ontboden, en men vroeg mij: „ Waar zijn uwe magazijnen — welke hulpbronnen hebt gij?" — „ Morgen zal de armee hare geregelde leveringen erlangen." — „ Wij moeten, voor het tweede korps, tien dagen proviand in eens hebben." — „ Morgen zal het tweede korps voor tien dagen van proviand voorzien zijn." — „ Goed; maar wij hebben meer dan bloote beloften noodig. Waar zijn uwe magazijnen, uwe *dépôts?*" Ik weigerde hierop te antwoorden, omdat ik wist, dat men in mijne maatregelen geen vertrouwen gefteld zou hebben. De Raad adjourneerde zich, kwam weder bijeen, adjourneerde zich andermaal, en vergaderde op nieuw.

„ Ik had te *Tolofa* alle regeringsbeambten zaamgeroepen, de priesters, de kooplieden, kortom alle perfonen van invloed en vermogen. „ Mijne Heeren," zeide ik tot hen, „ onze armee is hier; zij wil op uwe kosten niet leven; maar leven moet zij, dit begrijpt gij: helpt mij den troepen heden proviand te verfchaffen, opdat zij u morgen het uwe niet wegnemen. Wij hebben brood, vleesch, groenten, voeder, paarden, wagens noodig. Gijlieden kent uw land en deszelfs hulpbronnen; fnelt allerwegen in den omtrek, en deelt dit aan uwe bloedverwanten, uwe vrienden, aan ieder, dien gij ziet of ontmoet, mede. Alles, wat gebragt wordt, zal ik op ftaanden voet in klinkende munt betalen. Ik zal nog meer doen; voor alles, wat mij morgen vroeg, vóór acht ure, gebragt wordt, zal ik de tiendubbele waarde voldoen, de negendubbele voor alles, wat vóór negen ure komt; de achtdubbele voor hetgeen er vóór tien ure is, en zoo vervolgens. Hier is voor alles geld vooruit; en nu, fpoedt u en verliest geen tijd!"

„ Men kan er zich op verlaten, dat de menfchen hun eigen belang nooit verzuimen zullen. Vóór zonsopgang

van den volgenden dag waren de toppen der heuvels met menfchen van allen ouderdom en beider kunne bedekt, die wedijverden om den hoogften prijs te verdienen. Evenwel gebeurde er een voorval, waarop ik niet gerekend had. De foldaten, die te ongeduldig waren om hunne rations af te wachten, vielen over dezen hoop heen, eer hij mijne magazijnen bereiken konde, en plunderden hem uit. Alles fcheen verloren. De boeren kwamen tot mij geloopen: „Monfieur, ik was er vóór acht ure; maar zij hebben mij mijne goederen afgenomen." — „Hoe veel waren zij waard?" — „Zoo veel." — „Goed, hier is het geld; haalt meer; als gij wederkomt, zult gij niet meer geplunderd worden." Kortom, de armee werd volkomen voorzien. Dit ftelfel heeft mij in den beginne veel gekost; maar fpoedig was het algemeen bekend, dat wij alles en daarenboven zeer goed betaalden. Dus kwamen er waren van alle kanten, en naar mate de voorraad overvloedig werd, vielen ook de prijzen."

Uit dit enkele voorbeeld ziet men, hoe veel fchranderheid de Heer OUVRARD bezat, en hoe zijn ontzaggelijk vermogen misfchien niet zóó wederregtelijk verkregen kan zijn, als het wel fchijnt. Zijn leven verfchaft een opmerkelijk bewijs van den invloed, dien geld op de menfchelijke aangelegenheden uitoefent, en van het gewigt, hetwelk het aan diegenen bijzet, die het in groote hoeveelheden bezitten. OUVRARD werd door BONAPARTE bijna als een misdadiger behandeld, en desniettegenftaande dwong zijn vermogen niet alleen de eerfte Ministers van den Keizer, maar den Keizer zelven, om tot zijnen raad en bijftand hunne toevlugt te nemen. Tevens echter zien wij hieruit, hoe men de bezitter van onmetelijke rijkdommen zijn en als zoodanig de gewigtigfte rol in de wereld kan fpelen, zonder zooveel achting te genieten als menigen arme te beurt valt.

IETS OVER HET OPENBAAR EN HUISELIJK LEVEN DER TURKEN.

(Fragment uit het Reisverhaal van Dr. VICTOR MORPURGO.)

Een zeer laakbaar misbruik is het volslagen gebrek aan opvoeding bij de *Turksche* vrouw. Eene *Turksche* vrouw, die lezen en schrijven kan, wordt voor een wonder gehouden. De arme vrouwen bemoeijen zich met haar huishouden; maar zij, die beter gesteld zijn, stellen er eene eer in, om haar geheele leven in eene volstrekte ledigheid door te brengen. Het is echter onwaar, dat zij een goed gedeelte van den dag aan de zorg voor haar toilet besteden. De overdreven smaak, dien men vermeent dat zij voor welriekende oliën of wateren hebben, is bloot eene dichterlijke vinding. De Oostersche vrouwen slapen geheel gekleed, en zijn vreemd van die verwisseling van toilet, die te *Londen* en te *Parijs* de fatsoenlijke vrouwen zoo zeer bezig houdt. Haar hoofd is altijd gedekt door eene kleine roode muts; terwijl zij het haar steeds in kleine trossen zamensnoeren. Haar opschik is somtijds schitterend en kostbaar, maar de mode oefent noch op den vorm der kleederen, noch op de soort der stoffen eenigen invloed uit. Wanneer zij uitgaan, zijn zij gedekt door een *feredjée*, eene soort van mantel met mouwen, waar zij zich geheel in kunnen wikkelen, en die de gansche gestalte bedekt. De aanzienlijke vrouwen onderscheiden zich alleen door de fijnheid der cachemirs en door de hoeveelheid edele gesteenten, waarmede zij zich, meer kwistig dan met smaak, opsieren; maar aan haar toilet zelve besteden zij over het algemeen toch zeer weinig tijd. Behalve de oogenblikken, die zij aan eenig tapijtwerk, waarin zij uitmunten, toewijden, brengen de aanzienlijke vrouwen verscheidene uren van den dag door, uitgestrekt op hare divans of sofa's, minneliederen zingende, begeleid door het eentoonige geluid van de *mandoren* harer slaven! Het overige van den tijd besteden zij aan het bad, aan de wandeling, of aan bezoeken.

Ik zal niet spreken van de badplegtigheid, die voor de jonge *Turkinnen* plaats heeft den dag vóór de bruiloft: verschillende reizigers hebben reeds hiervan gewag gemaakt. Tot dezelve worden de ouders en nabestaanden toegelaten, en de herinnering er van blijft onuitwischbaar in het geheugen

der vrouw gegrift. Deze plegtigheid zet het zegel op hare intrede in de wereld. De *Turksche* vrouwen, die wij gewoonlijk als arme kloosterlingen beklagen, hebben het genot eener volkomene vrijheid; zij gaan alleen uit, of ter naauwernood vergezeld van eene oude vrouw, die veeleer als eene volgster dan als eene opzigtster kan worden aangemerkt; zij doorkruisen de straten, wandelen buiten, bezoeken de winkels, en dikwijls ook de wijken, die door de *Europeanen* worden bewoond; te *Konstantinopel* ziet men haar menigmalen den *Bosphorus* met *Europeërs*, of *Raya's*, overvaren, zonder dat hierop door den *Muzelman* eenige aanmerking wordt gemaakt. Slechts de vrouwen uit de Keizerlijke Harems en van den Grootvizir zijn de eenige, die niet zonder een geleide van gesnedenen uitgaan; de andere genieten inderdaad de onbepaaldste vrijheid.

Dikwijls gaan de *Turksche* vrouwen gezamenlijk eene familie van hare kennis bezoeken. De partijen, *jembouch* genaamd, duren slechts één dag in den winter; maar zij vermenigvuldigen zich zeer dikmaals in den zomer, wanneer zij op het land zijn. De uittogt gelijkt geheel naar eene reis. Des morgens verlaten de vrouwen hare huizen met geheel haar gezin, de mannen uitgezonderd; zij zijn vergezeld van een' troep spelers en zangers. De grootste hartelijkheid heerscht bij de ontvangst, en de uren vervliegen onder het genot van den disch, den dans en de muzijk. Het is onnoodig te zeggen, dat de heeren van het huis van deze vereenigingen zijn uitgesloten. Eens, zonder gezien te kunnen worden, woonde ik zulk een feest bij, waar echter veel plaats had, dat met betamelijkheid en goede zeden strijdig was.

Men heeft gezegd en herhaald, dat de *Turksche* vrouwen geene Godsdienst hebben: dit is eene grove dwaling. Hoewel zij niet gewoon zijn de Moskéën te bezoeken, is haar echter de toegang niet verboden. Zij doen verscheidene malen op den dag hare gebeden, even gelijk de mannen. Zij hebben zoo wel regt op de eeuwige belooningen, als zij bedreigd worden met de vreeselijke straffen der hel, en de onsterfelijkheid is bij haar een welgevestigd geloof. Onder de roerende opschriften, die op de grafsteden der *Muzelmannen* te vinden zijn, kies ik er een, dat het aangevoerde bevestigen zal. Dit opschrift wordt gevonden op het groote kerkhof te *Pera*, en het is van een' man, die het op de grafzerk zijner vrouw beitelen liet: „Haar ligchaam is hier,

maar hare ziel in den hemel. Dierbare vrouw, mogt gij mijne *houri* (*) zijn in de gewesten der gelukzaligheid!" Eene andere daad, voor welker echtheid ik insta, getuigt, hoe naauwgezet de *Muzelman* is in het houden en doen zijner gebeden: Eene gehuwde vrouw ging op zekeren tijd haren beminde, dien zij teederlijk lief had, te *Konstantinopel* bezoeken. (De Koran veroorlooft de *polygamie* of veelwijverij.) De jonge man, gewoon aan deze bezoeken, stond zeer verwonderd, dat zij zijne liefkozingen afwees, en vroeg haar deswege de reden. „Mijn vriend," zeide zij, „het uur is verloopen, en het moet mij niet onmogelijk gemaakt worden, mijne avondgebeden te doen, die bij mij vóór alles gaan."

Wat ik van het bijzonder leven der *Turken* gezegd heb, geeft slechts eene flaauwe schets van hunne zeden. Er blijft mij over, van hun openbaar leven iets te zeggen, hetwelk nog eenige belangrijke opmerkingen kan aan de hand geven.

Het beginsel van gelijkheid straalt in *Turkije* in alle handelingen, in alle vermaken, in alle gewoonten door. De Godsdienst verpligt den *Muzelman*, de baden te gebruiken. Hier verdwijnen alle rangen; de kruijer en de arme *Raja* staan met de aanzienlijkste personen gelijk. Die het eerst komt, wordt het eerst geholpen; voor allen heeft men dezelfde zorg en oplettendheid. Bij het bestaan der *Janitsaren* zoude iedere openbare daad van geweld, door hen gepleegd, als heiligschennis zijn aangemerkt geworden.

Na de baden komt de koffij. Daarbij verdwijnen ook alle rangen en onderscheidingen. Men dient op die plaatsen niets anders voor, dan de koffij en de pijp. De prijs is dezelfde voor al de komenden. Aan ieder, die inkomt, van welk een rang hij wezen moge, biedt de jongen, den zoodanigen vriendelijk groetende, eene pijp aan. De intredende vergeet niet, de aanwezigen te groeten. Men groet hem niet dadelijk terug; maar de gewoonte brengt mede, dat elk der aanwezigen zulks in het bijzonder doet, en dat zulks door den nieuwaangekomenen aan ieder afzonderlijk wordt beantwoord. De grootste stilte heerscht onophoudelijk op deze plaatsen, en zoo al eenige gesprekken worden aangeknoopt, geschiedt het met zachte stem, daar niemand zijnen buurman zoude

(*) Bij de *Mahomedanen* een der 72 jonkvrouwen, wier jeugd en schoonheid nimmer verwelken, en die in het Paradijs de geloovigen beloonen. *Vert.*

durven hinderen. Somtijds doen eenige *Boheemfche* zangers zich hooren, hunne minneliederen of riddergevallen uit de historie der *Déré-Beys*, magtige leenheeren van *Klein-Azië*, aanheffende. Op andere tijden verhalen openbare vertellers de daden van Kalifs, of van roemrijke en weldadige Sultans; terwijl anderen, ter gelegenheid van de avondtijden van *Mamaran*, de groote daden en wonderen van den Profeet verhalen.

De baden en de koffij, ziedaar de voornaamfte uitfpanning der *Muzelmannen*. Ik moet echter van een ander vermaak gewagen, dat als eene fchande voor het Oosten en als eene plaag voor vele familiën kan worden aangemerkt; het is de dans der *Kioschtés*. De *Kioschtés* zijn danfers, wier baardeloos gelaat, wier lange en gekrulde hairen, wier onkuifche manieren en wellustig leven aan geene fekfe eigen moest zijn. De Godsdienst verbant ze, de wet ftraft ze, de zedelijkheid brandmerkt ze; maar het zedebederf befchermt en beloont ze. Zij leven bij troepen, en bewonen bekende wijken. Zij worden fomtijds in paleizen toegelaten, om doorluchtige gasten en grooten te vermaken, en geven zich beurtelings aan de walgelijkfte danfen en fchandelijkfte vertooningen over. Het is waar, de vrouwen zijn nimmer hierbij tegenwoordig; maar wordt de openbare zedelijkheid toch niet gekwetst door deze onteerende vermakelijkheden, die zich niet alleen binnen de muren der paleizen beperken, maar die de openbare plaatfen en kruiswegen voor hun tooneel uitkiezen?

Bij dit tafereel van het openbare leven der *Muzelmannen* moet ik de godsdienftige gebruiken niet vergeten. Op het geluid van den *Muerzijn* (*) begeven zich, gelijk men weet, de geloovigen naar de Moskéën. Vóór zij binnentreden, moeten zij tot de wasfching overgaan. Te midden van het koor, vóór den tempel, bevindt zich eene prachtige marmeren fontein, gewoonlijk van digt geboomte omringd. Een opfchrift in den fteen herinnert aan den vromen ftichter. Om zich te houden aan de voorfchriften van den Koran, putten de *Muzelmannen* het water uit de fontein, gieten het op het hoofd, over de handen en voeten, en zuiveren de onreinhe-

(*) Heilige roeper, die zich dagelijks vijfmaal op de Minarets of torens der Moskéën vertoont, om de *Muzelmannen* aan het gebed te herinneren. *Voyage de* HODGES, T. 2. p. 183. *Vert.*

den van het ligchaam. Zij, die door wroegingen des gewetens zich verontrust gevoelen, gieten water op de handen, en laten het langs de ellebogen loopen, uitende, met berouw over hunne zonden, tot driemaal toe de woorden: *Tob-estafer-Allah*; woorden, die geheel met het: *Peccavi, Domine, miserere mei*, overeenstemmen. De formaliteit der wassching volbragt zijnde, gaan de geloovigen in de Moské, en schikken zich tot het gebed, in stille aandacht en overpeinzingen verzonken. De tempels zijn met geen enkel sieraad verrijkt. Alleenlijk herinneren Arabesken, op de muren geschilderd, aan de voorschriften van den Koran. Eene hoogte, waarop de Priester zich bevindt, verheft zich aan het einde van het gebouw, aan de zijde, die naar *Mekka* uitziet; eenige lampen zijn aan het gewelf opgehangen, en tapijten of matten bedekken de vloersteenen. Hier, gelijk op de openbare plaatsen, zijn heeren en slaven, rijken en armen ondereen gemengd: er zijn noch banken, noch eergestoelten. De *Iman* betreedt den stoel, legt een vers van den Koran uit, en predikt, in eene korte toespraak, de zedelijkheid en de liefdadigheid, in den naam van den almagtigen God. De leerrede geëindigd zijnde, keert de priester naar de hoogte terug, rigt het aangezigt naar het Oosten, en begint het gebed; hij telt de eigenschappen Gods, zijne bevelen en barmhartigheden op, en knielt neder voor de majesteit van den Allerhoogsten. Met hem vallen de geloovigen op het aangezigt, lovende den Heer en zegenende zijnen Profeet. De plegtigheid is nu geëindigd; de geloovigen verlaten met opgewektheid den tempel, en geven hunne aalmoezen aan de grijsaards en verminkten, die hen in het voorportaal van het heiligdom afwachten.

Ik ben menigmaal bij deze godsdienstplegtigheden tegenwoordig geweest, en ik moet bekennen, dat onze kerken mij zelden zulk een indrukwekkend tooneel hebben opgeleverd. De *Muzelmannen* hebben geene heilige dagen; dat wil zeggen, zij hebben geen dag, waarop de arbeid hun verboden is. De Vrijdag is hun feestdag; maar de geloovigen, die denzelven wenschen te vieren, zijn niet gehouden dan om de middaggebeden in de Moskéën bij te wonen. Het overige van de week is hun deze verrigting niet als een pligt opgelegd, en het is genoeg, wanneer zij te hunnent driemaal daags het gebed opzenden. De vromen gaan eenmaal naar de Moské en bidden vijfmaal; met het krieken van den

dag, des middags, ten drie ure, des avonds, en een uur na het ondergaan der zon.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

EEN BEZOEK BIJ DE TOONEELKUNSTENARESSE RACHEL TE PARIJS.

Er zijn kunſtenaars en geletterde mannen, die nooit iets ondernemen, zonder zich van recommandatiën te voorzien. Ik voor mij heb nooit veel van zulke aanbevelingen gehouden. Twee naauwe vrienden recommanderen elkander zelden eenen derde, en koopmansaanbevelingen zijn ſlechts voor het gemeen, dat zich reeds geſtreeld gevoelt, wanneer het tot een middagmaal genoodigd wordt. Doch hij, die er naar ſtreeft, om de kennis van eenig kunſtenaar of ander man van verdienſte te maken, en ſlechts eenige menschkunde aan een beſchaafd voorkomen paart, behoeft voorzeker zoodanige aanbevelingen niet. Zoo hadden mij verſcheidene huisvrienden van *Demoiſelle* RACHEL aangeboden, mij aan haar voor te ſtellen; terwijl zij mij verzekerden, dat het in geenen deele moeijelijk was, op zulk eene wijze, en in hoedanigheid als letterkundige of journalist, toegang tot haar te verwerven. Na eenige naauwkeuriger ingewonnen berigten zag ik echter het tegendeel hiervan in, en beſloot nu, op mijne eigene hand eene poging te doen, om de zwarigheden te overwinnen, daar de proeve, zoo zij al niet gelukte, toch voorzeker der moeite wel waard was. Er zijn lieden, die zich met grootſpraak op de vriendſchap van voortreffelijke mannen beroemen, en die, wanneer men hen bij het woord vat, moeten blozen. Treurig is het, dat men zelfs onder kunſtenaars zulke lieden aantreft; maar inzonderheid is zulks het geval bij eenige dagbladſchrijvers van ondergeſchikten rang, die van alle uitſtekende mannen in wetenſchap en kunst als van gemeenzame boezemvrienden ſpreken, en zich ſchuil houden, zoodra men naar het huisnommer dier halsvrienden vraagt. (*)

(*) Slaat deze uitval van den, zoo 't ſchijnt, door zulke verzekeringen te leur geſtelden ſchrijver ook misſchien op degenen, welke hij hierboven als huisvrienden van Mejuffer

Ik maakte mij dus op weg, om de woning van Mejuffer RACHEL uit te vinden. De portier van den schouwburg, dacht ik, zal het wel het best weten; doch ook deze bedroog zich in zijne opgaaf, want sedert zij 20,000 francs bezoldiging en twee maanden verlof heeft, die er hier nog 40,000 francs bij opbrengen, woont zij niet meer in de *Rue Traversière*, maar in het *Passage Vero-dat N°.* 33. Eindelijk! dacht ik, toen ik de plaats bereikt had, en trok vol verwachting aan de schel. Eene magere, maar zeer zindelijk gekleede vrouw opende de deur. „ Wat is UEd. begeerte?" — Is 't mogelijk! dacht ik, die vraagt ook nog! Ondertusschen, antwoorden moest ik. „ Ik kom uit *Duitschland*," hernam ik, „ waar men veel van Mejuffer RACHEL spreekt." — „ Ik ben hare moeder," viel zij mij, met eene neiging, in de rede. — Dit was reeds een goed teeken. — „ UEd. spreekt Duitsch," ging zij, zelve Fransch blijvende spreken, voort; „ kom dan morgen ten vier ure hier, en spreek met den Papa, want die is blijde als hij eens Duitsch kan praten." — „ En UEd., Madame?" hernam ik in het Duitsch. — „ Och, ik spreek het slecht." — Aan deze weinige woorden had ik de *Elzasserin* herkend. Er zijn zekere provinciale accenten, welke men nimmer vergeet. Gaarne zoude ik haar reeds terstond gezegd hebben, dat wij landslieden waren; maar dit genoegen hield ik nog voor haar in petto. Ik ging heen, en verzuimde des anderen daags het opgegeven uur niet. Men riep den Papa; een klein, mager mannetje, met fijne Joodsche trekken. Wat doe ik met den vader, dacht ik, wanneer ik de dochter niet te zien krijg; doch misschien is hij de brug, om tot haar te geraken. Derhalve besloot ik, mij hem aangenaam te maken; met een' druppel honig toch vangt men meer vliegen dan met een geheel vat vol azijn, en, wat nog het beste is, ook wespen en horzels laten er zich mede vangen. Wij geraakten dus in gesprek. De man spreekt Duitsch, dat is waar, maar niet veel beter dan zijne vrouw; men hoort echter, dat hij in *Duitschland* geweest is, en zich vroeger vrij vlug van de taal bediend moet hebben. — „ UEd. komt regtstreeks uit *Duitschland?*" — „ Ja, Mijnheer! Wel is waar, speel ik

---

RACHEL heeft voorgesteld? De zaak zelve is intusschen ook hier te lande, zelfs in gedrukte reisverhalen, niet geheel onbekend. *Vert.*

aldaar geene eerste rol; doch daar ik Fransch spreek en Duitsch schrijf, kon ik de vrienden uwer dochter misschien een genoegen doen, wanneer ik haar een weinig naauwkeuriger mogt doen kennen." — „Inderdaad, UEd. scheen mij al aanstonds toe, een Duitsche letterkundige te zijn. Hoe dikwijls hebben niet de Duitsche tijdschriften reeds herhaald, dat mijne dochter eene *Jodin* is!" — De uitdrukking verbaasde mij. „Is dat dan eene schande?" hernam ik; „ik dacht het tegendeel." — „Het is geene schande," hernam hij; „en evenwel verzeker ik u, dat, zoo ik in *Duitschland* gebleven ware, hetwelk ik arm en ellendig, maar met dat al ongaarne verliet, mijne dochter nu nog eene in de herbergen rondgaande harpspeelster geweest zou zijn, en zulks enkel omdat zij eene *Jodin* is." — „Gij doet den *Duitschers* onregt," zeide ik; „ook daar worden talenten erkend." — „O! laat ons daarvan zwijgen. Ik verzeker u, dat ik even zoo veel talent tot een' tooneelkunstenaar gehad heb als mijne dochter, en ware het Fransch mijne moedertaal, zoo zou de wereld zich niet verwonderen, dat de dochter van Heer ABRAHAM FELIX zoo goed declameert. Wat ook de dagbladen hier mogen schrijven, geloof het niet; *ik* heb mijne dochter opgevoed, *ik* heb haar onderwijs gegeven en haar tot deze loopbaan bestemd." — „Dit alles geloof ik gaarne, maar — kan men haar niet spreken?" — „Neen." — Dit *neen* drong mij diep in de ziel. — „Mijne dochter heeft zeer veel bezigheid," ging hij voort; „daarenboven spreekt zij zeer weinig; haar geheele leven is meer naar binnen gekeerd, denkend; ter naauwernood geeft zij antwoord. De menschen zeggen, het is bedeesdheid, beperktheid; ik weet, wat het is, want juist zoo ben ik geweest. Maar ik was een arme drommel, zonder kundigheden, en een Joodsch koopman; zoo heb ik wel praten moeten leeren. Voor het overige, Heeren ontvangt zij in het geheel niet, en het minst van allen zou zij het Journalisten doen." — Ik poogde nu eene andere snaar aan te roeren. — „Is UEd. een geboren *Duitscher?*" vroeg ik. — „Neen, ik ben een *Elzasser.*" — „Even zoo als UEd. vrouw." — „Hoe kunt ge dit weten?" — „Omdat ik ook een *Elzasser* ben." — „Dus," zeide hij met plotselinge verbazing, want ik had een' Joodschen tongval laten hooren, „dus zijn wij landslieden en . . .?" — „Nu ja, en *Joden.*" — Het scheen alsof hij vrijer adem schepte. Dit be-

viel mij niet. „ Voor de vuist gesproken, vervolgde ik, „ het komt mij voor, alsof gij de Duitsche *Christenen* vreest. Ik ben een *Jood*, dat is waar; maar in mijne grondstellingen ben ik eer *Christen* dan *Jood*, en zoo het woord *doopen* of *bekeeren* niet bestond, zou ik reeds lang dien naam niet meer voeren, offchoon ik dien nimmer verloochenen zal en er zelfs trotsch op ben." — „ Ja, thans mag het misschien in *Duitschland* anders zijn, maar in mijn' tijd,..." Hierop verhaalde hij mij zijne levensgeschiedenis en die zijner dochter.

Heer FELIX, zoo heet hij, en inderdaad als vader kan hij zich gelukkig noemen, reisde, nadat hij een Joodsch meisje uit *Gerst*, bij *Straatsburg*, gehuwd had, uit den *Elzas* naar *Duitschland*. Van het eene oord naar het andere geworpen, vond hij eindelijk te *Leitershausen*, niet ver van *Heilbron*, een rustpunt, waar hij als onderwijzer in eenige Joodsche huisgezinnen zijn brood verdiende. Te *Frankfort* nam hij eene proef, om als Acteur het tooneel te betreden; hij werd er, zonder dat men hem gehoor verleenen wilde, uitgelagchen, ja zelfs, om zoo te spreken, de deur uitgeworpen. Te *Stutgard* bejegende men hem vriendelijker, doch merkte aan, dat zijne uitspraak te Joodsch was. „ De toorn maakte mij razend," zeide hij. „ Wat moest ik nu beginnen? Daar ik eene vrij goede stem had, werd ik voorzanger, beestensnijder en onderwijzer te gelijk. In mijne verbittering verwisselde ik somwijlen het eene beroep met het andere, en ik geloof ik heb ossen onderwezen en kinders als vee behandeld. Toen ik huisvader werd, was mij deze broodwinning niet toereikend meer; ik wilde koopman worden. Ik had mij zoo zeer aan *Duitschland* gewend, dat ik aan *Frankrijk* niet meer dacht; doch toen de *Franschen* geslagen werden en NAPOLEON wijken moest, vreesde ik in mijne domheid, dat ik nu een *Duitscher* zou moeten worden, en vlood kort daarop weder naar den *Elzas*. Mijne vrouw was destijds hoogzwanger van RACHEL; ik had geen *sou* in den zak, en wist er ook geen te verdienen. Ik kwam te *Mumpf* aan, een dorp, dat thans tot *Zwitserland* behoort, maar toen onder den *Elzas* geteld werd. Daar werd RACHEL, het wonderbare meisje, geboren. Dit gebeurde juist op den Joodschen vastenavond, op dien dag, toen ESTHER geheel haar volk uit de moorddadige handen van HAMAN redde; — *Mademoiselle* CLAIRON is ook op dienzelfden dag geboren. Van eenen Oostenrijkschen officier won

ik ettelijke francs, en met dit geld redde ik mijn pasgeboren kind. — Ik reisde vervolgens naar *Parijs*, begon eenen kleinen handel, en won mijn brood, zoo goed het gaan wilde. Toen RACHEL vijf jaren oud was, ging zij zeer dikwijls peinzend in de kamer op en neêr. „Zie eens," zeide ik menigmaal tot hare moeder, „gang en houding van dit kind; het heeft toch iets zeer zonderlings." Reeds toenmaals besloot ik, haar aan het tooneel te wijden, vooral daar zij eene welluidende heldere stem had en buitengewoon veel gevoel aan den dag legde. Opmerkelijk is het, dat zij nooit een woord Duitsch sprak, offchoon ik en hare moeder het spraken. Zij verstaat het; maar nooit kon ik er haar toe brengen, zich van die taal te bedienen, en toen zij vijf jaren oud was, leerde zij mij goed Fransch spreken en plaagde mij met mijn Duitsch accent. In haar achtste jaar toonde zij reeds veel declamatorisch talent. Daar ik gedurig op reis was, kon ik mij niet veel met hare opvoeding bemoeijen, en ook beweerde zij, dat zij zich alleen opvoeden kon. Wat de dagbladen over dit tijdvak uit het leven van mijne dochter verhaald hebben, is gelogen. Zij zong, wel is waar, bij de harp, gedurende mijne aanhoudende afwezigheid; maar van haar elfde jaar was zij reeds in eene kostschool. Zij gaf overigens in dit opzigt weinig om hare leermeesters noch om mij; zij liet mij preken, zweeg, en deed wat zij wilde. (*) In haar veertiende jaar was zij reeds een groot meisje, en in het vijftiende speelde zij in den schouwburg *du Gymnase*, — maar slechts uit nood, want genegenheid had zij slechts voor het treurspel.

Na dit gesprek herhaalde ik mijn verzoek, om haar te mogen zien; maar Heer FELIX, offchoon haar vader, durfde mij dit met geene zekerheid beloven; niet zoo zeer dat RACHEL te trotsch is, maar omdat zij niet gaarne bezoeken ontvangt, en in het gewone gesprek zoo bedeesd is als een kind. Nogtans bescheidde hij mij tegen den volgenden dag. Toen ik kwam, sloeg hij mij eene wandeling in de *Champs Elysées* voor. „Mijne dochter," zeide hij mij onder weg, „heeft zich heden geërgerd en ontvangt niemand." — Aha, dacht ik, zij ergert zich reeds; zij is verloren. — Hierop vernam ik, dat zekere Graaf zijne koets met vier paarden

(*) Dit strookt kwalijk met de vroegere grootspraak van den Papa. *Vert.*

en drie knechts gezonden had, om haar en hare moeder tot het doen van een toertje in het *Bois de Boulogne* af te halen. Aldaar gekomen, kreeg RACHEL het rijtuig van *Mademoiselle* MARS in het gezigt; zij beval den koetſier, ſterker aan te rijden, wijl zij haar groeten wilde; doch *Mlle* MARS, die het merkte en niet door RACHEL gegroet wilde wezen, gaf aan haren koetſier hetzelfde bevel. Het werd een wedloop, waardig door de pen van eenen HOMERUS beſchreven te worden! Beide rijtuigen werden door meer dan honderd cabriolets met jonge Heeren gevolgd, die nieuwsgierig waren, den uitſlag van den kampſtrijd te zien. RACHEL's koetſier was op het punt om de zege te behalen, toen de equipaadje van *Mademoiſelle* MARS eenen zijweg inſloeg en RACHEL langzaam en vol ſpijt naar huis reed. Jufvrouw MARS, namelijk, is jaloersch op de zegepralen van RACHEL; want, toen zij zelve onlangs ſpeelde, waren er ter naauwernood 500 menſchen in de zaal. Ondertusſchen doet het de jonge Actrice leed, dat de oude kunstheldin zich zoo trotsch jegens haar gedraagt; en juist dit ſtrekt haar tot eer.

Den volgenden dag, eindelijk, zou ik het geluk hebben, de kunſtenares te zien. Haar vader ging haar halen, en zij kwam, doch ſlechts om zijnentwille. Ik had ook zijne eigenliefde en ijdelheid in het ſpel pogen te brengen. „Een vader," had ik hem gezegd, „behoeft immers maar te ſpreken, en de dochter, hoe groot zij ook is, moet gehoorzamen." — Terwijl ik alleen in de kamer was, dacht ik onwillekeurig aan de *Lady* in *Kabaal en Liefde*, bij welke FERDINAND op last zijns vaders een bezoek aflegt. Bijna zou ik haar in den ſteek gelaten hebben, toen zij verſcheen. Op mijne kamer had ik reeds domme zinſneden genoeg geſmeed, met welke ik haar wilde aanſpreken; b. v. deze: *Mademoiſelle, ſi votre corps était ausſi grand que votre talent, Paris vous ſerait trop étroit*, en andere van gelijke waarde; maar toen ik haar zag, was ik zoo ontroerd, dat ik haar naauwelijks danken kon. Ik zal deze gelegenheid waarnemen om haar af te ſchilderen, daar ons kort geſprek voor mededeeling te onbeduidend was; ofſchoon zij zich verheugde, toen ik haar vertelde, dat men in *Duitschland* zoo veelvuldig van haar ſpreekt. „*Papa m'a dit bien des choſes de l'Allemagne*," zeide zij. Ofſchoon nu *bien des choſes* in het Fransch veel goeds beteekent, zoo moest ik, die mij terſtond herſteld had, met dat al glimlagchen, want voor eenen *Duit-*

ſcher blijft het altijd dubbelzinnig. — RACHEL is van middelbare geſtalte, maar ſlank en men zou bijna zeggen poëtisch gevormd. In haren gang ligt werkelijk iets geheimzinnigs, eene tooverkracht, voor welke ik geenen naam weet, of het moest die van de Gratiën der Ouden wezen. (*) In hare wezenstrekken gelijkt zij naar haren vader. Haar gezigt is mager, haar neus eenigzins lang, maar fraäi gevormd, haar oog zwart maar zacht, haar haar mede zwart, maar hare wenkbraauwen lichter dan het haar. De geheele RACHEL herkent men aan haren mond, en aan de wijs, waarop zij het hoofd draagt. Haar mond mag niet ſchoon genoemd worden; integendeel heeft hij iets Joodsch; maar in de golvende liniën dezer lippen ſpeelt een lachje, dat onbeſchrijſelijk is. Het is echter meer ſpot dan hartelijkheid. Men kan het haar aanzien, dat zij een kind der natuur is en geene geleerde vorming bezit. Zij leeft meer innerlijk dan uitwendig, ſpreekt weinig, merkt veel op, maar bezit ook weinige of zoo goed als geene verkregene kundigheden. Daar men zich hier overal *à la Rachel* kleedt, zoo veroorloof ik mij, voor de Duitſche vrouwen, haar toilet te ſchilderen. RACHEL draagt gewoonlijk een zwart, of zijden of fluweelen kleed. Haar haar is glad gekapt, en op haar voorhoofd glinſtert eene *ferronière*, die in het midden een' diamant heeft. Op de borst draagt zij ſteeds eene roos; de hals is vrij. Zoo kleedt zij zich ook, wanneer zij op *ſoirées* verſchijnt. En nu een woord over RACHEL de tooneelkunſtenares.

In de eerſte plaats doen zich twee vragen op: Waarin ligt hare voortreffelijkheid? en: Zou RACHEL, zoo zij eene *Duitſche* ware, eene even groote kunſtenares wezen? Misſchien kan de beantwoording der eerſte vraag ook voor de tweede gelden.

RACHEL's verdienſten beſtaan in hare onvergelijkelijke uitſpraak en declamatie, en voorts in de ſchakeringen der toonbuiging en in de contrasten, welke zij daardoor te weeg brengt.

Men moet weten, hoe onbegrijpelijk dit ſchijne, dat on-

(*) Welke majeſteit vooral de Ouden oordeelden in den gang gelegen te zijn, blijkt uit eene menigte hunner uitdrukkingen. Men denke ſlechts aan het *Divûm incedo regina*, het *vera incesſu patuit Dea* van VIRGILIUS, enz. *Vert.*

der een millioen *Franſchen* naauwelijks een eenige geacht wordt als model eener goede uitſpraak te kunnen gelden. RACHEL is de uitverkorene onder 32 millioenen, die een Fransch vers onberispelijk kan opzeggen. Een voorbeeld, hoe naijverig de *Franſchen* omtrent hunne uitſpraak zijn, moge hier zijne plaats vinden. Den 28 Februarij gaf men *Esther*, waarin RACHEL voor de eerſte maal optrad. BEAUVALLET, die de rol van *Haman* ſpeelde, moest het volgende vers reciteren:

Malheureux j'ai ſervi de héraut à ſa gloire.

Het publiek meende in den beginne, dat het *héros* zijn moest: het ware mogelijk geweest. (*) Daar nu in dat geval niet een *t* maar een *s* op de volgende vokaal moest overklinken, ontſtond er plotſeling zulk een fluiten, kloppen en ſtampen, dat de Acteur niet verder ſpreken kon. Wee hem, zoo hij mis gehad had! Maar nu verhieven zich eenige ſtemmen uit het parterre en riepen: *C'est juste, c'est héraut et non héros,*" en op ſtaanden voet moest BEAUVALLET de pasſage herhalen. RACHEL ſpreekt de verzen zoo zacht uit, en doet daarbij met zoo veel kieschheid elken bijklank der woorden uitkomen, dat de op zijne taal zoo trotſche *Franschman* in verrukking uitroept: *Voilà du français!* en tranen van vreugde ſchreit.

De tweede bijzonderheid, welke haar eigen is, is de wijs, waarop zij hare ſpraak als ſchaduwt. RACHEL doet dit volgens een haar aangeboren ſchoonheidsgevoel. PLATO kon haar als bewijsgrond voor de ingeſchapene denkbeelden bijbrengen. Kortom, met elk harer woorden ſchildert zij. Zij ademt, als 't ware, de phraſe aan, doet den toon trapswijs klimmen, drijft dien, met eene wegſlepende kracht, welke men bij het zwakke meisje niet als mogelijk onderſteld zou hebben, tot het hoogſte toppunt, en laat dien dan plotſeling tot eene hartverſcheurende diepte vallen, zoo dat den toehoorder eene rilling door de ziel gaat. Hierin onderſcheidt zij zich van de overige Franſche Acteurs, die al hunne kunst in het regelmatig zwellen en dalen der ſtem

(*) Het ware onzin geweest. De Anecdote kan dus nog als voorbeeld van iets anders dienen, dan van den naijver der *Franſchen* op eene juiste uitſpraak hunner taal. *Vert.*

doen bestaan. RACHEL schreeuwt niet; zij is steeds eenvoudig; haar opzeggen gelijkt naar de Duitsche wijze, en is, zoo als wij zeggen, naïf-gemoedelijk, maar toch niet hartelijk, want altijd zweeft zij in eenen kring van ironie, steeds in het midden tusschen licht en duister. Woedt zij, zoo gilt zij niet; eene inwendig bedwongene, gedempte stem klinkt dan als het geluid van eene echo; het geheele meisje, zoo aanvallig het was, verandert in eene furie, maar in geene wild woedende, want een hoog gevoel van smaak en kunst doet haar eene zekere kalmte vasthouden, en hoe verre zij de hartstogtelijkheid ook drijft, nimmer *overdrijft* zij. Voorts legt zij ook in de woorden een' zekeren toon, en geeft aan dezelve eene beteekenis, waaraan de toeschouwers in het geheel niet gedacht hadden. In eene harer rollen komt driemaal achter elkander het woord: *Rome*, *Rome*, *Rome enfin!* voor. Nu moet men RACHEL dit vers hooren zeggen. Al hare voorgangsters deden bij elk *Rome* de stem rijzen; RACHEL niet. *Rome* spreekt zij sterk, *Rome* herhaalt zij met half gesmoorde stem, en het derde, *Rome enfin!* met eene als verpletterende satyre, die onbeschrijfelijk is. Men zal naauwelijks gelooven, dat zij dit driemaal heeft moeten herhalen. Wat baat het? Al laat men het haar tienmaal herhalen, niemand doet het haar toch na.

Alles zaamgenomen, blijkt ontegenzeggelijk, dat RACHEL een Genie van den eersten rang is, en desniettegenstaande zou zij in *Duitschland* geen' zoo grooten opgang maken; want in de eerste plaats telt haar Fransch voor zeer veel mede, en in de tweede is *Parijs* de eenige stad, die eene glorie om den kunstenaar weeft.

Het kan, geloof ik, buitenslands niet geheel onbelangrijk zijn, te hooren, hoe men hier, aan het *Théâtre français*, *queue* maakt, om RACHEL te zien. Ik had, door gunst van haren vader, een logebillet gekregen, om *Esther* bij te wonen. Het zij onkunde, het zij galanterie, ik stond het aan eene Dame af, en besloot *queue* te maken. Ten drie ure moest men reeds op de plaats zijn, en ten half zeven ging de kas open. Onder het portaal van den schouwburg wordt men drie aan drie ingeperkt en opgesloten. De gang heeft voor 500 menschen plaats. Men verdeelt de *queue* in eigenlijke *queue*, in *tête de la queue*, en *queue de la queue*. De *tête* of het vooreind der *queue* vormen gewoonlijk arme drommels; deze staan tot vijf ure, en geven alsdan hunne

plaats voor een of twee francs over. Langs de *queue* ftaan municipale Garden; voor elk, die intreedt, moet een ander uittreden. Denk echter niet, dat men er zich verveelt. In de eerfte plaats komen er al de uitventers van nieuwsbladen. Daar de namen der Acteurs niet op het aanplakbiljet ftaan, moet men de kleine Journalen koopen, die het *repertoire* van al de fchouwburgen bevatten; vervolgens verfchijnt er muzijk, en eindelijk ook nog hoort men er duizende der kluchtigfte discusfiën. Een kapper en een ftudent b. v. disputeerden naast mij over RACHEL. De frifeur fprak niet alleen met den mond, maar ook met handen en voeten, met neus en haren. Gelijk aan een fteenen Neptunus-beeld, dat overal henen water uitfpuit, flingerde hij met elke beweging eenen ftroom van woorden weg, als ware hij onuitputtelijk. Hij beweerde, RACHEL had wel leermeesters gehad, maar had hen allen overtroffen. De ander hield ftaande, dat zij aller baan verlaten had en haren eigen' weg gegaan was. „*Je vous dis, moi, qu'elle les a dépasfés.*" — „*Et moi je vous dis qu'elle f'en est écartée.*" — „*Vous n'y comprenez rien.*" — „*Plus que vous.*" — „*La garde!*" riep een fpotboef. Er kwamen twee Gendarmen. „*Qu'est-ce qu'il y a?*" — Overluid gelach. — „*Enfin!*" — „*Qu'est-ce que cela vous regarde?*" zei de frifeur; „*nous parlons des élections. Est-ce défendu?*" — De anderen echter verzekerden den Gendarme, dat het over RACHEL was. Hernieuwd gelach. De Gendarme zelf lachte mede; hij toch ook was een *Franschman.* „*La Garde!*" roept men op eene andere plaats. — „*Qu'est-ce?*" — „*Ne voyez-vous pas que j'étouffe?*" — Nieuw gefchater. — „*Etouffez!*" roepen anderen. — De wacht, echter, maakt ruimte, want meer dan drie perfonen mogen niet op eene rij ftaan. Ik wil wel bekennen, dat de *queue* hier dikwijls meer verlustigt dan het theater zelf. Doch zeker, zoo erg als thans, gaat het zelden toe. Slechts ten tijde van TALMA moest men er reeds ten drie ure zijn, even als thans bij RACHEL.

RACHEL heeft nog drie zusters. De oudfte, SARA, is te *Rouaan* geëngageerd; zij komt RACHEL in geenen deele nabij. De jongfte, REBEKKA, heeft meer talent. Haar broeder, dien ik verzen heb hooren reciteren, kan ook een groot tooneelist worden.

DE VERZOENING.

(Een Verhaal uit het werkelijke leven.)

„O, Sir, fchenk mij toch een penny!" Dus fprak mij een in lompen gekleed knaapje aan, terwijl ik eene deur voorbij ging, aan welke het zat.

Er lag in den toon en het geheele voorkomen van den kleinen fmeekeling zoo weinig van den gewonen bedelaar, dat ik in den zak taste.

Opkijkende, zag ik den jongen in het gezigt, en ook hier vertoonde zich reeds zoo veel verftand, dat ik nog opletten-der werd. Terwijl ik hem het geldftukje in de hand gaf, vroeg ik, waar hij woonde.

„In een' gang, daar over de brug," antwoordde hij.

„Met uwe familie?"

„Ja, Sir, met moeder, vader en mijne zusters."

Ik trad hem nader, om nog meer te vernemen, en in weinig minuten had ik zoo veel gehoord, dat ik befloot, den knaap naar huis te verzellen. Wij gingen *Black-friards*-brug over, door verfcheidene fteegjes, en bleven eindelijk voor een kluisje ftaan, dat reeds van buiten als het verblijf der nijpendfte armoede en diepfte ellende herkend moest worden. Het knaapje opende de deur, en wij traden binnen. In het midden der kamer, of eigenlijker der door vier muren ingefloten ruimte, zat op den grond, op het overfchot van een karpet, eene jonge vrouw, zoo het fcheen van vijf- of zes-entwintig jaren. In hare armen lag een zeer jong kind, en in een' hoek zaten, op den grond gehurkt, nog drie anderen, wier fchreijen mijn binnentreden ten deele tot zwijgen gebragt had.

De moeder rigtte haar aangezigt van den zuigeling op, toen ik binnentrad. Er was iets in haar gelaat, dat mij tot eene verontfchuldiging noopte, voor de vrijheid, welke ik genomen had, om bij haar in te dringen en hare ellende als 't ware te komen opnemen. Zij antwoordde niet, maar barstte uit in tranen. Ik bood haar de hand, om haar te helpen opftaan, doch zag vergeefs in het rond naar bank of ftoel. Van zwakte kon zij niet op de been blijven. Ik ging dus in het naaste huisje, trad er in eene kamer, en, eene halve kroon op de

tafel leggende, verzocht ik, of men mij daarvoor den eenigen ouden ſtoel wilde leenen, dien ik in het vertrek bemerkte.

Toen de arme vrouw op denzelven gezeten was, vroeg ik haar, waarmede ik haar het eerst van dienst kon zijn.

„ Ach, Mijnheer," zeide zij, „ mijne arme kinderen lijden honger!"

Ik gaf den knaap, die mij herwaarts gebragt had, geld, en belastte hem, brood en vleesch daarvoor te halen. Hij vloog naar buiten. Zoo veel ik vermogt, troostte ik nu de vrouw, die het bezwijken nabij ſcheen te zijn, verhaalde haar, hoe het toeval mij tot haar gevoerd had, en beloofde, haar allen bijſtand toe te brengen, die in mijn vermogen zijn zou. Zij wilde mij hare dankbaarheid te kennen geven, maar hare kracht was reeds door de weinige woorden uitgeput, welke zij te voren geſproken had. De kinderen, die bij mijnen vriendelijken toon moed ſchepten, kwamen achter elkander uit hunnen hoek te voorſchijn en gingen om mij heen ſtaan. Het zouden ſchoone, bloeijende kinderen geweest zijn, had de ellende hen niet als verteerd; hunne wangen ſtonden hol, hunne oogen diep in het hoofd gezonken, en de lippen waren dun en blaauwachtig. Men kon zien, de honger doorknaagde de arme kleinen. Mijn hart ontroerde op hun gezigt, en ik kon de tranen, die mij in de oogen drongen, niet terughouden; zij drupten op het oudſte der kinderen, een meisje, dat mij genaderd was, en nu opzag. Daar het bemerkte, dat ik ſchreide, vroeg het medelijdend: „ Hebt gij *ook* honger?"

Arm kind! Bij haar waren de tranen ſteeds een gevolg van den honger geweest.

„ Neen," antwoordde ik, „ hongerig ben ik niet; maar gij zijt het, en ſpoedig zult gij iets te eten hebben."

„ Ik ook? — Ik ook? — Ik ook?" vroegen de overigen, en hunne oogen ſchitterden daarbij van blijde verwachting.

„ Ja, gij allen," gaf ik ten antwoord.

Er was reeds een geruime tijd verloopen, en nog altijd kwam mijn kleine boodſchapper niet terug. Ik werd ongeduldig, want het arme gezin had krachtiger hulp noodig dan bloote woorden. Derhalve ging ik naar buiten, om naar hem uit te zien. Op het pleintje, waar het huisje ſtond, leunde hij tegen eenen muur, en ſchreide bitter; toen hij mij zag, bedekte hij zijn gezigt met de handen.

„ Wat fchort u?" vroeg ik; „ waar hebt gij het geld gelaten, dat ik u gegeven heb?"

„ Vader zag mij," fnikte de knaap, „ en nam het mij af, toen ik er mede bij den bakker in den winkel wilde gaan."

„ Waar is uw vader?" vroeg ik weder.

„ Daar over, in het wijnhuis," antwoordde hij; „ hij was dronken, en omdat ik begon te fchreijen, heeft hij mij geflagen."

Mijne eerfte aandrift was, in het wijnhuis te gaan; maar toen ik bedacht, in welk eenen toeftand ik het gezin verlaten had, ftapte ik zelf naar den bakker, en kocht zoo veel, dat de ongelukkigen er zich vooreerst aan verzadigen konden. Ik zelf vergastte mij op het gezigt, hoe allen begeerig over het hun verfchafte voedfel als henen vielen, en toen ik eindelijk affcheid nam, liet ik hun het geld, dat ik bij mij had, en beloofde terug te zullen komen.

Na een paar dagen wilde ik inderdaad mijn bezoek herhalen, maar werd daarin door de volgende omftandigheid verhinderd.

Des anderen daags deed een bejaard Heer, met wien ik op eenen vertrouwden voet ftond, offchoon onze kennis nog niet zeer oud was, mij halen. Hij was ernftig ziek, en wenschte een testament te maken. Op zijn verzoek nam ik de pen op, en wachtte, wat hij mij zou voorzeggen.

„ Ik geef en vermaak," dus begon de zieke, „ mijn geld, mijne huizen, goederen, en alwat ik verder bij mijnen dood mag bevonden worden te bezitten....." Hier hield hij op, alsof hij nadacht. Zijn aangezigt verried een' geweldigen innerlijken ftrijd; het fcheen, dat hij zich hoogst onaangename herinneringen, welke hem beftormden, uit de gedachten wilde bannen. Ik legde de pen neder.

„ Schrijf! Schrijf!" vervolgde hij: — „ aan den Heer HENRY MASTERS."

Verbaasd ftond ik op: het was mijn eigen naam.

„ Dat kan uw wil niet zijn," zeide ik; „ ik heb regt noch aanfpraak op uw vermogen."

„ Aan den Heer HENRY MASTERS," herhaalde hij langzaam en duidelijk.

Ik trad aan zijn bed en zeide: „ Mijn lieve vriend, ik heb gehoord, dat gij een kind hadt. Behoorde niet...."

Hij legde zijne hand op mijnen arm. „ Kind? Ach, ja! ik weet het, maar tot op dit oogenblik had ik het vergeten.

Jaren lang heb ik het vergeten. Waarom moet ik er juist nu aan denken? Ik *wil* nu niet aan dat kind denken!" riep hij heftig. Vervolgens zonk hij achterover, herstelde zich echter spoedig, en herhaalde met nog vaster besluit dan te voren: „Den Heer HENRY MASTERS."

Ik kon niet over mij verkrijgen, de woorden te schrijven, die een kind voor altijd deszelfs erfgoed ontnemen moesten. Nogmaals wendde ik alles aan, wat ik aan welsprekendheid vermogt; maar hij viel mij in de rede, en zijn blik en toon daarbij zal ik nooit vergeten.

„Omtrent het gewigtigste deel dezer zaak," zei hij, „heb ik, op goede gronden, reeds voorlang mijn besluit genomen, toen ik nog gezond, sterk en in het bezit mijner volle verstandsvermogens was. Het is van u niet wél gedaan, dat gij thans poogt mijn besluit te doen wankelen, nu ik een oud, aan geest en ligchaam zwak geworden man ben."

Alwat ik verder zeide, was vruchteloos; hij herhaalde steeds mijnen naam, als dien van zijnen erfgenaam, en in weerwil van mijzelven schreef ik dien op het papier.

Eenige dagen lang bleef hij bedlegerig, en ik was steeds bij hem. Somwijlen geraakte hij aan het ijlen, en dan had zijn half luid gemurmel — want meer was het niet — blijkbaar betrekking op de laatste daad, welke hij, nog bij zijn verstand zijnde, verrigt had, te weten op de beschikking over zijn vermogen. Smartelijke uitroepingen over zijn kind, zijne dochter, toonden duidelijk, dat zij, offchoon verstooten, niet vergeten was. Een- of tweemaal werd hij bedaard en kreeg zijn volle bewustzijn terug; elke dezer gelegenheden greep ik aan, om hem aan te sporen, den stap, dien hij gedaan had, nogmaals rijpelijk te overwegen; doch alles te vergeefs: dit was het eenige onderwerp, waarover hij mij volstrekt geen gehoor wilde geven. Van den arts, die hem behandelde, vernam ik, dat aan zijn herstel niet te denken viel, offchoon de ziekte nog lang kon duren.

Ik was uiterst begeerig, mijn armoedig huisgezin weder te zien, en op zekeren morgen, toen mijn zieke in een' diepen slaap gevallen was, nam ik mijnen hoed, sloop de kamer uit, en snelde naar de woning mijner beschermelingen. Het gezin bevond zich naauwelijks in beteren toestand, dan ik het de eerste maal gezien had. De man der vrouw, een uitgemaakte dronkaard, had uit de spijs, welke hij in huis vond, terstond besloten, dat er van den eenen of anderen

kant onderfteuning moest gekomen zijn, en aan zijne in fchrik gejaagde vrouw de bekentenis daarvan, als ook het nog overige geld, afgeperst; daarna was hij uitgegaan en in al dien tijd nog niet weder te huis gekomen. Ik verzorgde de ongelukkigen nogmaals van het noodige, en, daar het ftillen van hunnen honger alleen niet genoeg was, poogde ik de troostelooze moeder door toefpraak gerust te ftellen.

Zij verhaalde mij met korte woorden hare gefchiedenis; het was eene zeer treurige.

Zij was van eene zeer goede afkomst, en leefde, vóór haar huwelijk, bij hare ouders in zeer ruime omftandigheden te *Nieuw-York*. De ouders wenschten haar aan eenen man uit te huwelijken, met wien zij achtte niet gelukkig te kunnen zijn, en wiens hand zij daarom weigerde. In het geheim had zij zich aan eenen ander verloofd, die bij haren vader niet in huis mogt komen. Haar vader beval, hare moeder fmeekte; alles vergeefs. Hare liefde was zoo fterk, dat noch drangredenen noch dreigementen haar deden wankelen. Zij trouwde den man harer keus, en werd door hare ouders verftooten. Hierdoor floot zij zich nog inniger aan den uitverkorene van haar hart, en, offchoon de dochter treurde, juichte de vrouw. Doch, helaas! zij fteunde op eenen broozen rietftaf. Hare liefde, namelijk, had haar voor gebreken, ja, voor ondeugden blind gemaakt, die het oog van koelbloediger befchouwers niet ontfnapt waren. Weldra begon haar man haar te veronachtzamen, en fpoedig was zij niet veel meer dan eene gehuwde weduwe. Nogtans kwamen er kinderen; doch deze waren als vaderloos. Hare eigene moeder had haar teederlijk bemind, en het ongeluk der geliefde dochter brak haar het hart; zij ftierf. Haar vader was van grovere ftof; den dood zijner vrouw befchouwde hij als eenen moord, en verhardde zich nu dubbel fterk tegen zijn onnatuurlijk kind, gelijk hij zijne dochter noemde. Alstoen verliet zij in volle wanhoop haar vaderland; iets, waartoe haar man haar reeds lang had aangefpoord, terwijl hij beweerde, dat hij aldaar geene aanftelling verwerven kon, en plegtig beloofde, in een ander land een geheel ander leven te zullen leiden, de plaatfen van verkwisting en verderf te zullen fchuwen, en heilig de gelofte te zullen houden, die hem verpligtte flechts ééne aan te kleven en elke andere betrekking te laten varen.

Het gelukte hem ook, te *Londen* aangekomen, eene tame-

lijk winstgevende aanstelling te erlangen, en gedurende eene korte wijl ging alles goed; doch eerlang had de booze geest der dronkenschap hem weder in zijne klaauwen, en nu was hij onherstelbaar verloren.

De vrouw worstelde thans, alleen en zonder vrienden, tegen den stroom der ellende; maar spoedig ontvielen haar krachten en gezondheid, en zij zonk met hare kinderen in de diepste armoede, gelijk ik haar gevonden had.

Zoodanig was de schets van hare treurige levensgeschiedenis, en na dezelve voleindigd te hebben, barstte zij in bittere tranen uit. In zulke oogenblikken pijnigen alle woorden van troost, en woelen in wonden, die niet te heelen zijn; ik onthield er mij dus van. Eindelijk bedaarde hare gemoedsbeweging min of meer, en ik maakte mij gereed, om met haar te overleggen, wat ik voor hare kinderen zou kunnen doen, toen wij eerst verscheidene stemmen buiten het huis zacht hoorden spreken, en er vervolgens aan de deur geklopt werd. Ik stond oogenblikkelijk op, en drie mannen traden binnen, die eenen vierden droegen.

Zonder eenige pligtpleging wilden zij hunnen last op den vloer nederleggen, en terstond weder weggaan.

„Halt!" riep ik, terwijl ik een' hunner bij den arm vatte. „Wie is dat? en wat is er gebeurd?"

„Het is mijn man, mijn arme man!" riep de ongelukkige vrouw, op hem toesnellende.

„Ja, en smoordronken, zoo als gewoonlijk," zei de een op eenen ruwen toon, terwijl allen heengingen en de deur achter zich toesmeten.

Ik wierp eenen blik op het gezigt van den man, die voor mijne voeten lag. Al zijne gelaatstrekken waren verwrongen.

„Om Godswil!" riep ik de lieden na, die juist het huis verlaten hadden, „haalt toch een' Dokter! Hier is geld."

Het geld gaf hun medelijden, en zij liepen heen, om te doen, wat ik van hen verlangd had. Ik trad in het huis terug. Op den vloer lag, in volstrekte bewusteloosheid, de diepgezonken man, en over hem heengebogen, in den smartelijksten angst, de verlaten vrouw, die zooveel ondergaan had.

„Henry! Henry!" riep zij. „O, spreek slechts een enkel woord tot mij! spreek! slechts één woord!" Maar hij sprak niet; zijn mond was vreeselijk vertrokken, zijne lippen blaauw en met bruis bedekt.

„ Zie mij aan!" ging zij voort, terwijl zij zijne handen drukte; „ zie mij aan!" En dit ſprak zij op eenen zoo liefdevollen toon, dat de man, indien hij zijn bewustzijn gehad had, haar niet zou hebben kunnen weêrſtaan; maar zijn oor hoorde, zijn oog zag niet.

Er kwam een Chirurgijn, die den man bezag, eenige vragen deed over den tijd, gedurende welken hij in dezen toeſtand gelegen had, en toen terſtond verklaarde, dat men alle hoop moest opgeven. Hij opende hem niet te min eene ader aan den arm, en zette hem zoo ſnel mogelijk koppen in den nek. Bij deze laatſte kunstbewerking toonde de man eenige blijken van terugkeerend gevoel, en zag daarbij zijne in ſmart verzonkene vrouw, met een half verſtijfd oog, verwilderd aan. Dezen blik te beſchrijven, vermag geene taal! Men kon daarin zien, dat het leven, hetwelk hij geleid had, in ſnelle beelden voor zijnen geest voorbijtrok, — dat leven, waarin zij, die thans als een Engel nevens hem geknield lag, het offer van zijne veronachtzaming en wreedheid geweest was; ook ſcheen uit dien blik het beſef te ſpreken, dat hij zijne oogen voor de laatſte maal geopend had. Het was eene zwakke vonk van liefde, die in den nacht van het naberouw ſchemerde. Zijne vrouw bleef hem onafgebroken woorden van troost en liefde toefluisteren. Ik weet niet, of dezelve tot zijn hart doordrongen, maar vrees, dat, na dien eenigen blik, zijne ziels- en ligchaamskrachten geheel gebroken waren, zoodat hem de troost van haar te verſtaan geweigerd gebleven is. Ik wil deze ſchildering niet voortzetten. Nog dien zelfden achtermiddag, weinige uren nadat hij in huis gebragt was, ſtierf hij.

Ik huurde nu iemand, om bij het lijk te blijven, tot dat ik ſchikkingen zou hebben kunnen maken, om het ter aarde te beſtellen. De weduwe en de kinderen wilde ik, tot dat de begraving voorbij zou zijn, naar eene mijner bloedverwanten laten brengen. Eer ik afſcheid nam, verzocht ik de troostelooze weduwe, mij haren geſlachtsnaam te noemen, opdat ik over haar aan hare vrienden in *Amerika* zou kunnen ſchrijven.

„ Vrienden heb ik niet," antwoordde zij. „ Mijne moeder was mijne eenige vriendin, en zij is dood."

„ Hebt gij dan geenen vader meer?" vroeg ik.

„ Dat weet ik niet," zei zij ſnikkende; „ ſedert jaren heb

ik niets van hem gehoord. Hoogst waarschijnlijk is hij ook reeds gestorven."

„In allen gevalle zal ik schrijven."

„Slechts niet naar *Amerika*," viel zij mij in de rede; „want toen mijne moeder stierf, verliet mijn vader zijn vaderland, zoo veel ik weet met het voornemen, om nooit daarheen terug te keeren."

„En zijn naam?" vroeg ik aan de treurende; „zijn naam?" — „JACKSON."

Waarom deed dit eenige woord mij trillen? waarom vroeg ik haar met angstige drift naar zijnen doopnaam? waarom sidderde ik over mijn geheele ligchaam en kon ik mijn hart hooren kloppen, toen zij den naam ADAM — ADAM JACKSON uitsprak? — „O God!" dacht ik bij mij zelven, „mogt hij het wezen!"

Ik zond om eene koets, hielp de nog steeds schreijende vrouw, benevens den knaap, dien ik het eerst gezien had, in het rijtuig klimmen, en gelastte den koetsier, naar het huis van mijnen stervenden vriend in *Mortimer*-straat te rijden. Hier deed ik moeder en zoon in een benedenvertrek treden en snelde naar boven in de ziekenkamer. Ik was reeds eenige uren langer afwezig geweest, dan ik eigenlijk gewild had. Toen ik het bedgordijn zachtjes ter zijde schoof, sloeg de oude man zijne oogen naar mij op; zij lagen diep in het hoofd gezonken, en hadden een glasachtig aanzien; ook zijne trekken, hoezeer het aangezigt reeds lang geheel vermagerd was, zagen er uit als die van een lijk. Ik verbaasde mij over de voortgangen, welke de ziekte in zoo kort eenen tijd gemaakt had.

Mijn vriend zag mij eenige minuten lang strak aan, zonder door eenig teeken hoegenaamd te doen blijken, dat hij mij herkende. Ik sprak, en mijne stem scheen hem tot zich zelven te brengen. Hij greep mij bij de hand met eene krampachtige kracht, zoodat hij mij letterlijk zeer deed.

„Ik dacht," zei hij, terwijl hij zich vergeefs in het bed poogde op te rigten, „ik dacht, dat gij mij verlaten, in mijnen laatsten doodstrijd verlaten hadt. Zet u nu hier digt naast mij. Ik heb geslapen — lang, lang geslapen, en ik heb een' droom gehad, zoo duidelijk, zoo vreeselijk, dat het waken, al moest ik sterven, daarmede vergeleken, een geluk zou zijn! Schuif nog wat nader bij mij," ging hij, na eene korte verpoozing, voort; „ik zal beproeven, u alles te verhalen. Ik waande mijne overledene vrouw te zien; treurig kwam zij mij te gemoet, en hield onze verlorene, verstootene dochter in de armen. Zij poogde te spreken, maar vermogt het niet; herhaalde malen beproefde zij het op nieuw, maar steeds werden hare woorden door hare groote droefheid verstikt. Zij nam ons kind bij de hand, en voerde het mij toe; maar ik wendde mij van beiden af. De berouwheb-

bende viel mij te voet, maar ik ſtiet haar van mij. Ik verhardde mijn hart, doch kon mijne ooren voor haar ſmeekend bidden niet ſluiten. Het waren de uitboezemingen van een door wroeging verteerd gemoed; maar zij bewogen mij niet. In doodsangst ſprak zij van hare kinderen, van hare hulpelooze kleine kinderen — en ik lachte, ik lachte over hare ellende! Zij bad en ſmeekte ſteeds voort; zij beſproeide mijne voeten met hare tranen; zij hief hare handen naar mij op, en wilde mij aanraken; maar ik trad terug, en gebood haar meêdoogenloos, zich te verwijderen. Op eenmaal zweeg hare ſtem; geen ſnikken, geen zuchten hoorde ik meer. Ik luisterde, maar vernam zelfs niet eens den zwaar gaanden adem der lijdende borst. Een oogenblik nog volhardde ik in mijn norsch misnoegen — toen zag ik op — zij was weg! Ik zocht en riep overluid naar mijne vrouw; doch ook deze had mij verlaten."

Hier hield de oude man op; vervolgens legde hij zijne hand op mijn' ſchouder, om mijn half afgewend gezigt nader bij hem te brengen. „Gij beeft!" zei hij; „gij beeft en verbleekt!"

Het was inderdaad zoo; ondanks al mijne pogingen, om rustig en bedaard te ſchijnen, kon ik mijne aandoening niet verbergen. Hij legde den vinger aan de lippen, als wilde hij mij ſtilzwijgen opleggen, en ging voort: „Gij zijt nu reeds bewogen; maar ijzen zult gij, wanneer gij alles gehoord hebt. Nadat ik alleen gebleven was, ſcheen het mij, als of eene ijskoude rilling mij doordrong, het naderen van den dood — dit wist ik. Ik zag om mij heen naar hulp, en kon er geene vinden. Ik bad, dat iemands hand mij bijſtaan, iemands ſtem mij in mijn laatſte levensuur mogt troosten; maar ik bad vergeefs: niets hoorde ik, dan de weêrgalmen mijner eigene klagten, en bleef alleen, om verlaten in het graf te zinken!"

Andermaal hield hij op met ſpreken, en zijne gemoedsbeweging was zoo ſterk, dat ik naauwelijks gelooven kon, dat hij de kracht zou hebben om voort te gaan. Na eenige minuten echter deed hij dit met de volgende woorden: „Ik ontwaakte, maar in eene andere wereld, of liever nadat deze wereld voorbijgegaan was. Toen ik mij uit mijn graf verhief, had ik ſlechts één denkbeeld, ſlechts één gevoel — te weten, *dat ik voor Gods regterſtoel ſtond te treden*. Elke gedachte, elk woord, elke daad uit mijn leven was met mij opgerezen, en ſtond tastbaar, ligchamelijk als levend beeld voor mij. Mijne laatſte ontmoeting met mijn kind was er de donkerste vlek in. Bij het gezigt daarvan ijsde ik, en poogde, helaas, te vergeefs! die vlek uit te wisſchen. Een alverterend vuur brandde reeds in mij de ontzettende overtuiging, dat dit mijn eeuwig heil benadeelen zou. Plotſeling klonk een toon, gelijk geen menſchelijk oor er immer vernomen had, over de bevende myriaden ſchepſelen in het rond. Het was een toon, die de ganſche ſchepping doordrong, allen,

die immer bestaan hadden, op nieuw in het leven riep, en hen daagde om te naderen en het woord te hooren, dat hen of zegenen of in het verderf zonder einde storten zou! Millioenen na millioenen waren voor den Regter verschenen, en ik meende, toen ik nader trad, den troon der genade voor mij te zien. Barmhartigheid lachte mij toe, en ik zag op naar de gezaligde geesten, die vóór mij vergiffenis gevonden hadden. Reeds wilde ik hen volgen, toen eene getuige tegen mij optrad, bij wier gezigt ik in wanhoop nederzeeg, — mijne dochter! mijne verstootene en verlorene dochter! Geene stem van aanklagte liet zich van haar hooren; ik zag geen' verwijtenden blik; maar stil en zonder beweging, neerslagtig, gelijk ik haar de laatste maal gezien had, verhaalde zij, hoe mijne wraak haar vóór den tijd van hare ouders beroofd en in armoede gestort had. Ik beefde onder deze beschuldiging, en poogde mijne oogen naar mijn kind op te heffen, om deszelfs voorspraak af te smeeken; maar ik had geene kracht meer, om de oogen te bewegen. Ik wilde spreken; mijne tong kleefde aan mijn gehemelte! Hoe toch, hoe zou ik om genade hebben kunnen smeeken, die zelf geene genade bewezen had? Voortgedrongen door de digte drommen, die mij volgden, ging ik verder, alsof ik den weg der zaligen betreden wilde; maar ik werd teruggewezen. Een Engel met een toornig voorkomen wenkte mij naar de tallooze schaar dergenen, die zoo ongelukkig waren als ik. Eene wolk trok over ons heen en benam ons zelfs den schijn der hoop. Het kwam mij voor, alsof wij steeds dieper en dieper wegzonken. Mijn oor vernam weegeklag en verwenschingen; boven ons verspreidde zich ondoordringbare duisternis, en onder ons verwachtte ons de hel! Ik schreeuwde, alsof ik krankzinnig was. Duizendmaal greep ik naar voorwerpen in mijne nabijheid, om mij daaraan vast te houden en niet dieper te vallen; doch allen bogen als was voor mijne hand en hielden mij niet terug. Een altoosdurend lijden, zonder hoop, wachtte mij. Nog één val, en eene zee met vurige golven, met golven van onbluschbaar vuur, die ik onder mij zag woeden, moest mij voor eeuwig verzwelgen!"

De oude man werd door het verhaal dier ingebeelde verschrikkingen zoo geweldig geschokt, dat ik hem met moeite in mijne armen kon vasthouden. Zijn geheele ligchaam sidderde, en zijn oog vonkelde in onnatuurlijken glans. Om hem neêr te zetten, wilde ik hem toespreken. „Nog hoor ik het jammergeschrei!" riep hij; maar bijna onmiddellijk daarop voegde hij er bij: „Ik ontwaakte; ik ben wakker!" Hij drukte hierbij zijne magere handen in elkander, hief zijne oogen ten hemel, en zei met vuur: „Ik dank u, o God! het was slechts een droom!"

Bijna terstond daarop zonk hij, geheel uitgeput, op zijn kussen terug. Daar ik zoo gaarne nog eenmaal met hem had willen spreken, om hem eene eenige vraag te doen, sloeg ik

hem met angftige bezorgdheid gade, om te zien, of niet zijne oogen zich nog eenmaal openden, zijne lippen zich op nieuw bewogen; doch hij lag fchijnbaar in volftrekte bewusteloosheid. Ik vreesde, dat hij nimmer weder eenig levensblijk zou geven. Toen deze ftaat een tijdlang geduurd had, werd ik nog angftiger, en haastte mij naar de benedenkamer. Hier zat de weduwe op eene fopha, en hield haar gezigt met hare handen bedekt; haar zoontje zat aan hare voeten. Zoodra zij mij zag, riep zij: „ Om Godswil, waar ben ik? Hier dit oude boek heeft aan mijnen vader behoord; het was zijn Bijbel. Daar ftaat zijn naam, dien ik, zeven jaren geleden, er in gefchreven heb."

Thans was mijn vermoeden ten volle bevestigd, en op hare herhaalde vraag antwoordde ik: „ In het huis van ADAM JACKSON."

Onmagtig zonk zij neder, en eerst na geruimen tijd kon ik haar tot bewustzijn terugbrengen. Toen bragt ik haar in de ziekenkamer. Ons binnenkomen wekte den ouden man, en hij vroeg naar mij. Ik trad aan zijn bed, op zulk eene wijs, dat hij zijne dochter niet zien kon: „ Mijn kind! mijne dochter!" ftamelde hij; „ God zegene haar, gelijk ik haar vergeef!" — Haastig trok zij de gordijnen open, en de arme vrouw werd de uitgeteerde gedaante van dien vader gewaar, dien zij gedacht had nimmer weder te zullen zien. Hare oogen waren zonder tranen — zij geleek meer naar een ftandbeeld der wanhoop, dan naar een levend mensch. Nooit zal ik dit gezigt vergeten. Hij maakte eene beweging, en keerde zich om, als wilde hij met mij fpreken; zijn half gefloten oog viel op haar — zijn oogappel werd wijder; met verbazing ftaarde hij haar aan, en deed eene poging om overeind te rijzen. Een paar malen hoorde ik een rogchelend geluid in zijne keel, alsof hij fpreken wilde; maar hij vermogt het niet. Eindelijk echter verzamelde hij al zijne krachten en riep: „ Dat is geen droom! Het is mijne RUTH — mijne dochter!" Hij breidde zijne armen uit. De dochter zonk hem aan het brekende hart.

Na weinige oogenblikken verfcheen de Arts. Ik zeide hem, wat er gebeurd was. Zachtkens traden wij aan het bed. De oude man was dood. Zijne armen lagen nog om zijne dochter henen geflagen, die met moeite door ons uit eene diepe bezwijming werd bijgebragt. — Mijn verhaal is ten einde.

MIJNE KINDSCHHEID.

(*Da jeg war lille.*)

Er was een tijd, dat ik niet meer
Dan drie voet lengte had;

Roep ik dien zaalgen tijd mij weêr,
Dan wordt het oog mij nat.

'k Reed paardje op d'arm van vaderlief;
Ik speelde op moeders schoot;
Ik wist van droefheid, leed noch grief,
Van liefde noch van dood.

De wereld lachte kleiner toen,
Maar minder boos me ook aan;
Ik zag de gouden starren gloên,
En wou ze plukken gaan.

De maan zonk neêr op 't verre strand,
En 'k dacht: „ ô was ik dáár!"
'k Betastte dan haar met mijn hand;
'k Mat in den omtrek haar.

'k Zag, hoe de zon in 't Westerzout
Ter neêr dook, schittrend rood,
En 's morgens rees, omkleed met goud,
Weêr uit der baren schoot.

En 'k dacht aan God, zoo groot als goed,
Die mij geschapen heeft,
Als ook die zon, zoo vol van gloed,
En al wat aâmt en leeft.

Mijn kindermond sprak dan 't gebed,
Door moeder me ingeprent:
„ Heer, maak gehoorzaam me aan uw wet,
En dat mijn harte U kent!"

'k Bad toen, bij 't rijzen van de zon,
Voor 't dierbare ouderpaâr;
'k Bad voor den Vorst, dien ik niet kon;
'k Bad voor den bedelaar.

Hij vlood, die zaalge tijd der jeugd,
Mijn rust met hem, daarheên.
De erinring rest slechts van die vreugd;
God, dat zij nooit verdween!

Naar het *Deensch* van JENS BAGGESEN.

Rotterdam, 26 Mei 1839. L. T.

MENGELWERK.

VERHANDELING OVER HET NATIONALE IN ONZE DICHTKUNST.

Door

Mr. JERONIMO DE VRIES. (*)

Onlangs, na het hooren van een tweetal belangrijke Verhandelingen door te regt beroemde en hoog geſchatte Mannen, (†) en na het lezen van een paar ſcherpe Dichtſtukken, kwamen bij mij de vragen op: Wat is toch wel het eigenaardige of nationale in onze Dichtkunst? Is dat hoogverheven Heldendicht van vreemden, waarin bovenaardſche wezens zoo zeer gemengd zijn en

(*) Eerst voorgedragen in eene zitting van de tweede klasſe van het *Koninklijk Nederlandsch Inſtituut*, op den 28 Junij 1838; daarna in de Maatſchappijen *Felix Meritis* en *Tot Nut van 't Algemeen*, en, op bijzonder verzoek, in de *Amſterdamſche* Afdeeling van de *Hollandſche Maatſchappij van Fraaije Kunſten en Wetenſchappen*.

(†) Een dezer was de Hoogleeraar VAN KAMPEN. (Zie zijne Verhandeling in dit Tijdſchrjft voor 1837. N°. I.) Deze waardige en edeldenkende Man moedigde de herhaalde voorlezing dezer Verhandeling niet alleen aan, maar deed, als Voorzitter bij de *Amſterdamſche* Afdeeling van de *Hollandſche Maatſchappij van Fraaije Kunſten en Wetenſchappen*, haar zelfs voorafgaan van eene hartelijke en loffelijke vermelding, betuigende openlijk, dat hij mij tot de mededeeling had aangemoedigd. Hij verklaarde mij echter, even openhartig, in het bijzonder, dat hij in ſommige opzigten over de zaak eenigzins anders bleef denken. Zoo edel was en handelde deze brave en door mij diepbetreurde Vriend!

op den voorgrond treden als handelende perfonen, wel voor onzen landaard zeer gefchikt? Is in het algemeen de bepaling eener hoogfte dichtfoort, de verheffing van derzelver beoefenaars en de vernedering van anderen niet onbillijk? — Ik dacht hierover na, en kon mij niet wederhouden, iets hierover vlugtig op het papier te ftellen, hetgeen ik u gaarne thans wil mededeelen, niet als beflisfende uitfpraken, maar als losfe invallen van mij in het bijzonder, die ik gaarne geef voor betere. Hoort ze en neemt ze op, Toehoorders, zoo welmeenend en vriendfchappelijk, als ik ze hier, vol belangftelling in uw oordeel, voordraag.

Ik zal dan fpreken over het eigenaardige of nationale in onze Dichtkunst; bijzonder in het oog houdende de beantwoording der zoo even gemelde vragen.

Maar is dan eigenaardig en nationaal hetzelfde? Mijns oordeels zal het wel niet veel verfchillen. Het is waar: een volk kan een' eigenaardigen trek hebben om *niet* nationaal te zijn, en onze natie is er waarlijk niet vrij van. De fcherpzinnige Schrijver over *de opkomst en den bloei der Vereenigde Nederlanden* ontkent niet alleen onze blinde bewondering en navolging van vreemden niet, maar betuigt de hoogfte verwondering over dezen trek van onzen landaard, waardoor wij, tegen onze natuur, beuzelaars en belagchelijk worden. Het is inderdaad niet te ontkennen; wij, met de meeste volken, proefden maar al te willig van de vrucht van den boom der kennisfe, verzaakten dikwerf den grondtrek van ons karakter en bedierven onzen fmaak en aanleg, zonder ons te fpiegelen aan hen, die, door gemis van zelfftandigheid, de gevolgen van vreemde naäping, maar al te zeer en dikwerf voor altijd, moesten ondervinden. Het goede van het kwade te fchiften, het enten van ander gewas op eigen' grond of ftam, het overhalen van vreemde vochten, om er den waren geest voor ons uit te trekken, en dien met eigene beftanddeelen weder aan te vullen, ter nationalifering, is ieder niet gegeven. Het is dikwerf nuttig, wij ontkennen het niet, dat, door het

bestuderen, overbrengen, vooral verstandig navolgen, van het goede bij vreemden, het eigene gelouterd, verbeterd worde; dat de stilstaande wateren hier, door inlating van helderder stroomnat van buiten, zuivering, doorspoeling, nieuwe verfrissching tot meerdere gezondheid erlangen; maar er moet geene geheele vermenging of overstorting beproefd worden of plaats hebben, want de natuur zal dit tegenwerken en straffen; eene gebrekkige en wanstaltige zamenvoeging zal voor het minst het gevolg zijn. Gelijk ieder mensch iets eigenaardigs heeft, zoo is het ook bij de volken; de natuur gaat boven de leer. Alleen het verstand en oordeel kunnen en moeten wikken, kiezen en toepassen. Alle volken, ook wij, hebben ons nationaal. Gunnen wij dan aan Noorden en Zuiden het hunne; onttrekken wij niets aan het nationale van *Oosterlingen*, *Italianen*, *Franschen*, *Duitschers* of *Engelschen*, maar laat ons de eigene, gezonde, voedende vruchten uit den *Hollandschen* Tuin kweeken en in waarde houden, bijzonder ook ten aanzien der Dichtkunst.

Maar, wat is nationaal of eigenaardig in betrekking tot ons en onze Dichtkunst?

Het karakter van den *Nederlander* is Godvreezend. Hij is vast, kalm, verstandig, in meer dan één opzigt wijsgeerig. Overdrijving, hooge bespiegeling, zich buiten het geopenbaarde vermetel te wagen, zich in eene speculative Geestenwereld te verdiepen, menschen met geestelijke wezens te vermengen, Gode al te menschelijke eigenschappen toe te dichten, te treden in, of uit te weiden over ongekende zaken, door stoute en gewaagde onderstellingen, valt niet zoo zeer in zijn karakter. Hij is godsdienstig, maar verstandig tevens. Zijn pligt, zijn werkkring, zijn huis is hem heilig. Zijn hemel en zijne engelen zijn, om zoo te spreken, rondom hem. Hij vindt ze in zijne naauwste betrekkingen. In dien omvang beweegt hij zich het liefst en gemakkelijkst; en echter verlaat hij dien, doch niet zonder innigen weedom en opoffering, wanneer het dat

Vaderland geldt, waarin al de huiſelijke en familiebetrekkingen als begrepen zijn. Daarom ligt het Vaderland hem ook ten naauwſte aan het hart. Vrijheid is hem boven alles dierbaar; en wat is den mensch heiliger en dierbaarder, dan vrijheid? De *Nederlander* is der overheid en den vorst houw en trouw; maar de liefde voor vrouw en kinderen, de eed aan Godsdienst, Vaderland en Vrijheid gezworen, is hem nog heiliger. Veel kan hij dragen; maar zijne geestdrift, eens geprikkeld en opgewekt, is niet wuft, niet ras voorbijgaande; zij is vast in haar wezen, omdat vastheid een grondtrek is van het *Nederlandſche* karakter. Onze landaard wil zich ook gaarne uitſpannen, verlustigen, maar verbindt liefst het nuttige met het vermakelijke. Het ernſtige, verſtandige, begrijpelijke, bedaarde, het wezenlijke zijn hem meer eigen dan het losſe, onderſtellende, denkbeeldige en gewaagde.

Maar wat is, of liever wat verſta ik dan door nationaal in de Dichtkunst? Is het, dat de nationale geſchiedenis, vaderlandſche onderwerpen en wat daarmede in verband ſtaat in dicht behandeld worden? Voorzeker is er dit niet van uitgeſloten; maar ik verſta er hier bepaald door: dat de Dichter den geest, het karakter van zijnen landaard, den zin, den ſmaak, de ſtrekking, het eigenaardige, met één woord het beſtaan, wezen en de gevoelens der natie eerbiedigt, behartigt, volgt, uitdrukt.

Laat ons dit bijzonder op den zin tot het godsdienſtige bij ons toepasſen. Maar wat verſtaan wij door Godsdienstzin bij den *Nederlandſchen* Dichter? Is het: dat juist godsdienſtige onderwerpen, voorvallen uit de gewijde geſchiedenis, of wat daarmede in verband ſtaat, ten grondſlag der gedichten liggen? dat de Dichter daarin bijzonderen zin en lust heeft; dat Gode en onzen Verlosſer ter eere de ſnaren geſtemd zijn? dat de waarſchuwende vinger en ſtem des Dichters worden opgeheven tegen zonden en overtreding? dat zijne lier klinke ter afſchrikking of bemoediging bij dood of graf? Het is zoo; Godsdienstzin, zonder dit alles, laat zich, ook bij den

Dichter, naauwelijks denken, en al het voormelde is er niet alleen niet van uit-, maar wel degelijk er mede ingefloten. Maar wij verftaan er hier door: dat de Dichter den nationalen zin voor Godsdienst, den diepen, eerbiedigen, heiligen, alles doorftralenden, verhelderenden en verwarmenden geest van verftandige en niet overdrijvende Godsvereering niet verwaarlooze; dat deze, bij hem diep uit het hart geweld, zigtbaar in zijn werk doorftralen; dat het blijke, hoe hij aan deugd en zeden, als uitvloeifels van dien Godsdienstzin, nooit te kort doe. Hij mag, ja; het oog overal laten rondgaan tot het kiezen van allerlei onderwerp, tot het opvangen van allerlei beelden; maar oog en hart moeten als ten hemel geflagen en geftemd zijn, om de uitvloeifels daarvan uit en over te ftorten, waar en hoe het pas geeft, als een waardige priester Gods in het heiligdom der eeuwige waarheid.

Uit het bovenftaande zal dus blijken, dat wij iets anders door nationaliteit, en die op Godsdienstzin toegepast, verftaan en vorderen dan een hoog nationaal heldendicht of treurfpel, waarin paradijs en vagevuur, hemel en hel, engel en duivel, God en godmensch, de verzoeker met den Verlosfer worden overhoop gehaald, of, gelijk in een onlangs uitgekomen gedicht van een beroemd *Fransch* Dichter, (*) de boomen Gods lof breedvoerig zingen, of men met een fchip door de lucht zeilt. Wij *Hollanders* misfen ze, en kunnen ze blijven misfen, zulke dichtwerken, al ware elders de hoogfte, de edelfte naam, de eerfte rang of klasfe van Dichter daar aan verbonden. Wij gunnen het heldendicht, het treurfpel hunnen hoogen rang, maar achten ook het lierdicht grootsch, edel en verheven, hebben diepen eerbied voor het leerdicht, als ftichtend en nuttig; ook het huis-, familie-, ja kinderdicht zelfs is ons lief en waard, en een VAN ALPHEN behoeft, in het dubbele vereischte van te ftichten en te vermaken, voor geen Heldendichter hoegenaamd, zoo ik meen, te wijken. Men gunne

(*) *Chute d'un Ange* van DE LA MARTINE.

ſlechts ieder zijne vrijheid, naar zijnen aanleg, lust en genoegen. Het is door een' der hierboven bedoelde Verhandelaars (*), te regt, gezegd: „Sommigen ſtellen de Dichters te hoog, anderen te laag." Inderdaad zij zijn noch Godheden noch pesten der Maatſchappij; en zoo zij al iets bijzonders of eigenaardigs, dikwerf wel iets vreemds en lastigs hebben, zij zijn en blijven menſchen als anderen, ſlechter noch beter; zij hebben hunne goede en kwade zijde. Maar, vraag ik u en mijzelven: waarom dan van hen zoo iets bijster hoogs, zoo uitſtekends, zoo geheel bijzonders ook altijd gevergd? Hebben zij dan juist eene zoo geheel andere roeping, beſtemming en magtiging, bij uitſluiting, tot het allerverhevenſte, opdat ik niet zegge tot het ondenkbare of onmogelijke? Zijn zij dan werkelijk geroepen en bekwaam, om wilde dieren te temmen, of ſteenen te bewegen om ſteden op te bouwen, of vrouwen uit de onderaardſche wereld terug te halen, of, in zee geworpen, op een' visch te gaan zitten en alzoo aan land te varen? (†) Zijn zij dan zoo geheel verſchillend van andere ſchrijvers, van andere kunſtenaars? Heeft ieder onder- of voorwerp niet zijne eigenaardige behandeling en toepasſing? Kan, mag en moet alles juist zóó meesterlijk zijn? Zijn meesterſtukken uit hunnen aard en natuur zelve niet zeldzaam en voor weinigen geſchikt? Is het niet natuurlijk en eigenaardig, dat iedere trant en ſoort van kunst als 't ware zijnen hoogeren en lageren trap of ſtand heeft? Waarlijk, het zeggen: *mediocribus esſe Poetis non licet* (Dichters mogen niet middelmatig zijn) heeft men al te ſtreng toegepast. Alle taal, alle kunst is toch niet voor allen, of voor ieders begrip, verſtand of ſtemming geſchikt. Steeds heeft mij gehinderd, en ik verklaar het mits dezen ſtellig tegen onzen

(*) De kundige en hoog door mij geachte Schrijver W. DE CLERCQ, in zijne Verhandeling: *de ware Dichter beſchouwd als de vertegenwoordiger van zijn Volk en van zijnen leeftijd.* Zie Nederl. Stemmen, Deel VI, bl. 210–214.

(†) ORPHEUS, AMPHION, ARION.

nationalen geest, dat ftreng doorhalen en onmeêdoogend hekelen van Dichters van den tweeden of derden rang. Ook deze zijn in hunnen ftand nuttig en noodzakelijk. Men moet hen niet affchrikken, befchimpen of verwerpen, maar het goede in hen, vooral als zij nog jeugdig en buigzaam zijn, aanmoedigen, en het verkeerde, in liefde, zacht en minzaam hun aantoonen, en dus hen, ten onzen en ten algemeenen beste, verbeteren. Men moet ieder zijn genoegen, zijnen lust, zijne keus en ftemming laten. Verfcheidenheid, meerdere of mindere voortreffelijkheid is goed voor het geheel, en het mindere, ter waardering van het meerdere en betere, zelfs onmisbaar. Ziet, dat noem ik liefderijk, nationaal en godsdienftig tevens!

Verwaarloozing van nationaliteit is eene aanfteekende ziekte, vooral bij ons, die met het vreemde al te ras wegloopen. Gelijk lang de *Franfche* Letterkunde, foms de *Duitfche* te veel invloed op onze Dichtkunst gehad heeft, zoo heeft het, mijns oordeels, thans de *Engelfche*. Wij wraken het niet, dat, gelijk vroeger een VIRGILIUS HOMERUS, onze VONDEL VIRGILIUS, anderen weder anderen volgden, men zoo ook nu dezen of genen *Engelfchen* Dichter volge; maar in den geest van ons nationaal dichtkarakter moet men blijven; manke, vreemde overneming, bonte en harde zamenmenging moeten de plaats van onze eigenaardigheid en oorfpronkelijkheid niet innemen, de eigene nationale denkkracht niet verwringen, verlammen, veel min vervangen; of het product wordt een koud afgietfel van voorwerpen, die elders te huis behooren, en men omhelst fchaduw in plaats van het wezen. Door al dat flaafsch navolgen en gedurig het onze al te zeer op die leest te fchoeijen, raakt het nationaal en eigen gevoel der Dichters, de ware bron, de echte fpringveder, verlamd en verloren. Hiertegen mag en moet men te velde trekken; deze zaak, dit bederf mag men hekelen en tegengaan, al is het des noods in vinnig fchimpdicht; maar menfchen, mededichters, levenden aan de kaak te zetten, is onmeêdoogend, eigenlijk het werk van eenen fcherpreg-

ter, of voor 't minst zich op eenen regterſtoel ter veroordeeling van anderen te ſtellen, waartoe men noch geroepen, noch geregtigd is, tenzij men de leer ten eenemale vergete van anderen zóó te behandelen, als men zelve zou wenſchen door anderen behandeld te worden.

Het is met de Dichters als met de Toonkunſtenaars en Schilders. Zij behoeven juist niet allen volſtrekte meesters in de kunst te zijn. Ieder hanteere ſlechts zijn eigen inſtrument of penſeel met eenige kunst en genoegen voor zich en anderen. De liefhebberij voor de muzijk, ſchilder- en teekenkunst zal er des te algemeener door zijn en werken.

Het mystieke en mysterieuze had vroeger hier en overal de bovenhand. Er had eene wonderlijke vermenging plaats van waarheid en logen, zinnebeeld en wezen, geſchiedenis en fabel; maar met het affchudden van het *Spaanſche* juk, en bij betere Godsdienst-kennis en vereering, zag men het gewaagde daarvan in, en onthield er zich van, of bezigde het met meer omzigtigheid. De Hervormde Godsdienst gaf uit haren aard aan geestelijke voorſtelling minder voedſel, en, gelijk de afgeſchafte beelden en ſchilderijen in de meeste kerken voor zekere ſoort van beeldhouw- en ſchilderkunst, voor grootſche historiele voorſtellingen niet voordeelig waren, zoo was ook de Hervorming aan zekere ſoort van ſpeculative dichtkunst, aan geestelijke en zinnebeeldige perſoonsverbeeldingen van God en Goddelijke eigenſchappen, niet bevorderlijk; maar de landaard, toch aan kunst en kunstoefening gehecht, bragt ſchilderkunst en dichtkunst op eenen anderen, ſchijnbaar lageren, maar inderdaad meer verſtandigen en vasteren grond over, zonder iets van het eigenaardig vermogen van voorſtellen, uitdrukken, treffen en veredelen te verliezen. Onze ſchilderkunst werd hierdoor echt nationaal, edel, eenig, natuurlijk, hoogstverdienſtelijk en eigenaardig, zoo dat de *Nederlandſche* ſchool, door hare eenvoudige, nationale ſchoonheid, nog de meest bewonderingwekkende en

de meest prijshoudende ter wereld is. Hij, die dichter, hij, die ſchilder is, in hart, ziel en uitdrukking, vraagt minder naar het onderwerp, dan men wel meent; de kunst — dat is het *kunnen*, het vermogen — is het eerſte, hoogſte, de groote zaak; het onderwerp is meer toepasſing; maar daarom behoeven wij dat kunnen of vermogen nog niet te verkwisten aan een al te laag of verachtelijk voor- of onderwerp. De uitſtorting van een innig, diep en fijn gevoel, uit het hart geweld, geeſt van zelf verheffing, ſtroomt vrij en ongedwongen dáárheen, waar aandoening, wil, kieschheid en neiging haar leiden; zij behoeft geene bonte verf of woordenpraal, om te ſchitteren. Hij, die ſlechts den Historieſchilder van geestelijke onderwerpen als ſchilder van den eerſten rang huldigt en de overige minacht, is onregtvaardig; hij doet aan de algemeene nationaliteit, lust, behoefte en ſmaak nadeel; zoo ook in de Dichtkunst. De ondergang der eerſte en der laatſte wereld, hel en hemel, duivels, engelen en hun omgang en vermenging met aardſche wezens, aanval van reuzen op den hemel of het paradijs, terwijl zij, of zoo gezegde godmenſchen en Engelen wederzijds met bergen kaatſen, mogen ſommigen bekoren, anderen zullen ze met mij vreemd vinden aan onzen kring, onze bevatting, onze kennis; zij gaan onze wereld te zeer te buiten; zij doen ons ſlechts ſchrikken en duizelen. Ik beken het gaarne: die ſoort van hemelſche of helſche poëzij heeft mij nooit bekoord, en ik zeg het hier openlijk, al ware het tot mijne ſchande, en al wekte het een' kreet tegen mij van al mijne vrienden, van alle hoogachters met mij van den eenigen BILDERDIJK, dat ik dien nooit volprezen Dichter liever één of ander oud-vaderlandsch onderwerp uit onze kronijken of eerſte grafelijke tijden gegund had, dan den ondergang der eerſte wereld en de vermenging van hemelſche met aardſche wezens. Zij, die BILDERDIJK, als ik, van nabij gekend hebben, zullen niet kunnen loochenen, dat niet zoo zeer hij aan het onderwerp als het onderwerp aan hem ontviel; het was of

[illegible]

den zaken, veel gefcherm het gevecht, veel geraas den wezentlijken donder, veel wilds, vreemds en onzinnigs den eigenlijken waren zin, meening en bedoeling. — Doch laten wij één en ander wat nader en kortelijk uit de Gefchiedenis onzer Dichtkunst ophelderen.

Het is eene zeer juiste aanmerking, dat alle kunstwerken onzer voorvaderen over het algemeen een' kennelijken trek tot het godsdienftige hebben. Alwat zij fraai en kunftig achtten en maakten, moest den afdruk hebben en dragen van hun vroom gemoed. De opfchriften van penningen en munten, de gevels der huizen, de ftevens der fchepen getuigden er niet minder van, dan het werk van eenen MAERLANDT vroeger en het *Wilhelmuslied* later.

De ondervinding finds de oudfte tijden heeft mede bewezen, dat vreemde taal, vreemde zeden, al te willige navolging van anderen de echte nationale Dichtkunst ondermijnden en bedierven. Van MAERLANDT, wiens taal en dichttrant zuiver waren, tot op COORNHERT, die drie eeuwen later geboren werd, heerschten *Franfche* geest en trant. Toen was het de tijd der Rederijkers; het mythologifche, het zinnebeeldige van vreemden was eerst en lang het kenmerkende van al hun bedrijf; ook hunne kamerfpelen waren er vol van; zij waren en fpeelden geestelijke perfonaadjen en hadden ftichtelijke vermakelijkheden; lang floeg de Overheid de maat; maar de affchudding van vreemden dwang was dáár; de Overheid kon en mogt de maat niet langer flaan of houden. Vrijheid van geweten, liefde tot het Vaderland waren der *Spaanfche* tuchtroede ontwasfen. Verlichte Godsdienstzin en nationaliteit zegevierden ook in de Dichtkunst. COORNHERT, SPIEGHEL, VISSCHER, MARNIX, FRUITIERS, HOOFT en anderen, om met den geestigen BREDERÔ te fpreken, fchaften de noodelooze pogcherij op ééns af, pakten in en zonden terug den troggelzak met al de bedelbrokken naar *Frankrijk* en elders, waar ze te huis behoorden. En nu volgde VONDEL, wien, gelijk BRANDT zegt, men wel in ftaat is te berispen, maar in geenen deele

in hoogdravendheid te evenaren. VONDEL had een diep verſtand, fijnen ſmaak, maar een zeer prikkelbaar, melancholisch geſtel. Hij had dit gemeen met den eenigen Feniks van onzen tijd. Zij werden daardoor wel eens ſcherp en bitter. Zij waren geene lieden, om in ſtaats- of Godsdienstzaken koud of koel te blijven. Zij kozen onderſcheidene wegen of partijen; maar, het zij de één of de ander het dwaalpad of regte ſpoor geacht kan worden te hebben ingeſlagen, Kerk, Vaderland, Vrijheid lagen beiden zeer naauw aan het hart. Te groote ijver prikkelde hen welligt tot uiterſten; maar beiden handhaafden in taal en dichtkunst eene edele nationaliteit. Wie over den éénen of zijnen *Ondergang der Eerſte Wereld* ſpreekt, mag van den ander of zijnen LUCIFER niet zwijgen, of heeft ten minſte den ſchijn van partijdigheid tegen den edelen verdediger van den *Nederlandſchen* PALAMEDES. VONDEL, voor wien BILDERDIJK eerbiedig boog en zijne minderheid erkende, bragt de mystieke en mysterieuze kamerſpelen allengs op een beter en voor zijnen tijd meer berekenden voet over, en, ſchoon hij, in zijn ADAM *in Ballingſchap*, NOACH, JOSEPH *in Dothan* en *in Egypte*, en in zijn PETER *en* POUWEL, den vorst des afgronds, hemelſche en helſche geesten, zeſs in zijn eerſte gedicht, *Paſcha*, God den Heer zelven ſprekende invoert, hij doet het ſpaarzaam, en liet het daarna, of verplaatſte (wat in zijnen tijd ten minſte niet vreemd was) eene enkele maal, gelijk in den LUCIFER, het tooneel geheel over in den Hemel, zonder vermenging van aardſche of tweeſlachtige wezens. Het is waar, ook in den LUCIFER ontbreken niet de dolle trom, klinkende trompet, eene wolk van ſchichten, gloeijende hagel, knods, hellebaard, dolk, ſpeer, ſabel en rondas, in enkele regels; maar VONDEL bouwt, als een beroemd vreemd (*) Dichter, toch geen brug van zonde en dood over den Chaos uit de hel naar de aarde, of laat, met eenen anderen,

(*) Vergelijk de verhandeling van den Heer VAN KAMPEN voormeld.

den Satan eene visite in de Zon afleggen en daar zijne artillerie zetten, ten einde door gloeijende kogels uit zijn helsch geschut de nieuwe wereld aan God te onttrekken. Het berigt vóór den LUCIFER bewijst, hoezeer VONDEL zelf de zwarigheid gevoelde, om het gordijn van voor het heilig treurtooneel, dat den Hemel afbeeldt, op te heffen, LUCIFER, MICHAËL en Aartsengelen die stellaadje te doen stofferen, van wapenen te voorzien, met bijbelstof en heilige zaken spel te spelen. En wat behaagt ons toch nog het meest in dat verheven Treurspel? Is het niet de beschrijving van het onvermogen van menschen en engelen, ten aanzien van God? Is het niet de nooit volprezen Engelenzang, de grootsche vraag: Wie is het die zóó hoog gezeten? enz. Is het niet de eerbiedige, eenvoudige en toch boven alles verheven Tegenzang: dat's God, oneindig, eeuwig wezen, van alle ding dat wezen heeft, wiens naam nooit is uit te spreken of te noemen, tot wiens orakel niemand gewijd is, die alleen is, die Hij is, zich zelfs bekend en niemand nader, wiens naam te noemen door engelen, zelfs ontheiliging is en schennis?

Hoog, zeer hoog, ja boven allen hoog acht ik VONDEL, maar daarom veracht of verlaag ik geen CATS, van eene geheel andere stemming, roeping en trant, die onderwerpen en stoffen behandelde, waarop hoogdravendheid even min gepast zou hebben, als fluweel, goud en diamant op het kleed van eene keukendienstmaagd, gelijk de *Nederlandsche Spectator*, een Schrijver, dien onze tijd maar al te zeer behoeft, zich uitdrukt. Betweters van dezen en vroegeren tijd mogen met den eenvoud en de gerektheid in de poëzij van eenen CATS spotten, BILDERDIJK verhief ook hem, en te regt, naar waarde. Mij is en blijft hij een echt nationaal zanger, tot bevordering van braafheid, pligt, zedelijkheid, stichting en vermaak uitnemend gestemd. Ziet, wanneer iemand het zoo ver gebragt heeft, dat men zijn dichtwerk, als een echt nationaal huisboek, naast den Bijbel plaatsen kan, gelijk onze Voorouders CATS

werk deden en men nog wel doen mogt, ziet, zeg ik, dan geldt zulk een Dichter bij mij iets meer, dan de vervaardiger of overbrenger van fictief, fantastisch of vreemd kunst- en vliegwerk.

CATS was een aanzienlijk en veelwetend man; zoo was een KASPAR VAN BAERLE, KONSTANTIJN HUIGENS, DANIEL HEINSIUS, zoo een HUGO DE GROOT, die ſpiegel van alle brave verſtanden, dat wonder van letterwijsheid, die bron, waaraan alle onbevooroordeelde herders zich en hunne kudden nog mogen laven, die voor vrijheid in godsdienſtige en ſtaatkundige gevoelens zoo veel deed en zoo veel leed. Alle die geleerden hanteerden de *Nederlandſche* lier, ieder op zijne wijze, en niemand kwam het in den zin, eenen HUIG DE GROOT het ten kwade te duiden, wanneer hij zich vernederde, — wat zeg ik! veredelde en verhoogde, — om, ten dienſte van eenvoudige zeelieden, de waarheid der Christelijke Godsdienst in een leerdicht te handhaven, of eene heldhaftige echtgenoote voor zijne verloſſing te danken, bij het toezenden van zijne taart in een gul, hartelijk en treffend verjaardicht.

Het huiſelijke, de gehechtheid, de innige deelneming en hartelijkheid voor onze dierbaarſte betrekkingen, en de uitvloeiſels van dat fijn en diep gevoel in beden voor haar welzijn, de dank en wensch bij de geboorte van een kind, de hulde, gul en welmeenend aan eene echtgenoote toegebragt op haren verjaardag, de uitdrukking der droefheid bij het afſterven van gade, ouders of kinderen, zijn naauw aan Godsdienst verbonden. Is niet Liefde de grondſlag van het Christendom? Die maatſchappelijke, die huiſelijke verbindtenisſen met hen, die ons op aarde meest lief en waard zijn, zij ontvonkten meermalen den echt *Nederlandſch* nationalen zanger; zij waren niet zelden de bron, de kiem van hoogere poëzij; maar nooit konden de *Franſchen* dat losſe en verfijnd wellustige, dat hen zoo zeer kenmerkt, bij ons overplanten; nooit waren regt nationaal bij ons die weelderige, verlokkende, der verleiding en ontucht gewijde

toonen, die enkele vroegere en latere Dichters, zij mogten ook van hun kunsttalent getuigen, ontſierden. Hiertegen ijverden te regt, in vroegere dagen, een CAMPHUYZEN en DE DECKER. Godsdienſtigheid, met diep gevoel voor zedelijkheid, maatſchappelijke en huiſelijke deugden, zijn, Gode zij dank, nog trekken van onze nationale Dichtkunst; en de toonen, vroeger door eenen DE DECKER, CAMPHUIZEN, VOLLENHOVEN, ANTONIDES, POOT, SMITS en anderen aangeheven, waren aan geenen KANTELAAR of NIEUWLAND, om deze hier alleen te noemen, later vreemd. Maar een DE DECKER, VOLLENHOVEN, ANTONIDES, SMITS, VAN WINTER en vele anderen bepaalden zich niet bij het huiſelijke; hunne nationaliteit bleek in hunne aan God en het Vaderland gewijde zangen, hetzij het lijden des Heilands, de Kruistriomf of BELLONA aan band, de aankomst van het lijk van DE RUITER of wel de vaderlandſche *Rotte- IJ-* of *Amſtelſtroom* hun dichtvuur ontvonkten. VOLLENHOVEN en ANTONIDES, die VONDEL zijne zonen noemde, ijverden met warmte tegen het inkruipen der *Franſche* beſmetting, die toen de Dichtkunst, inzonderheid het edele Treurſpel, tot welks godsdienſtige en vaderlandſche ſtemming de groote VONDEL den eerſten ruwen grondſlag in zijnen nooit volprezen' GIJSBRECHT VAN AEMSTEL gelegd had, ondermijnde.

Met het indringen der *Franſchen* hier te lande in dien tijd, met het plaatſen van onzen Prins op den *Engelſchen* troon, met het menschlievend inlaten van verdrukte vlugtelingen kwijnden en vervielen de nationaliteit, de zelfſtandigheid dezer landen, en ook die onzer Dichtkunst. Een landman als POOT, hoe verdienſtelijk, een eenvoudige burger, maar van echte beſchaving ontbloot, als LANGENDIJK, konden het niet ſtuiten. De HUIGENSEN, de HEINSIUSSEN, de DE GROOTS, de raadslieden en de wegwijzers ontbraken, of hielden zich ſchuil. Er was een ſtilſtand of liever een achteruitgaan in onze Dichtkunst; maar wat week of verviel, de verſtandige Godsdienstzin, dank der Voorzienigheid

en onzen braven Voorouders, week niet, ja vulde als 't ware veel ledigs aan, en een HOOGVLIET en eene VAN MERKEN verworven zich te regt grooten lof en algemeenen bijval met eenen *Abraham* en *David.* Het ſtrekt tot ſchande van onzen waanwijzen en zich zelven bijna alleen verheffenden tijd, dat men dichtwerken en leerboeken als deze, minder verheffend naar hunnen aanleg, zoo geheel en al beneden zich acht. Maar wat beviel, toen en bevalt nu nog meest b. v. in den *Abraham?* Is het, het pleitgeding onderling der verperſoonlijkte eigenſchappen der Godheid? Geenszins; dat was en bleef ſtuitend voor hen, die weten, dat God een onbegrijpelijk, heilig, onverdeeld geheel is, een volmaakte, verhevene geest, boven aardſche uitpluizing en toedichting van menſchelijke deugden zelfs verheven; maar de morgenſtond, de optogt, de toeſpraak, de worſteling van den vader en Godsvriend bij de offerande des vromen Aartsvaders van zijnen ISAAK, hoe ſtuitend anders voor het ouderlijk gevoel, was allen dierbaar, alleen om het allerheiligst geloof en vertrouwen op God.

Gelijk in de natuurlijke wereld ſoms op eens, bij eene dikke benevelde lucht, donkere wolken wegdrijven en heldere zonneſtralen doorbreken, zoo was het met de gebroeders VAN HAREN in het midden der vorige eeuw in onze Dichtkunst. Van en met hen kwam er nieuw licht en nieuwe gloed. Nationaliteit, Godsdienstzin, vaderlandsliefde, uitdrukking van het tederſte gevoel der liefde kregen nieuw voedſel, warmte en verheffing. De *Geuzen*, de FRISO, beider Lierzangen zijn er de bewijzen van. De FRISO is een echt nationaal Heldendicht, dat, op de leest van HOMERUS en VIRGILIUS, maar met verſtand en oordeel, geſchoeid, in onzen letteruin geënt, op onzen bodem te huis behoort. Had WILLEM VAN HAREN zich minder aan den Dichter der *Henriade* geſpiegeld en verbonden, zijn werk niet aan de maar al te vermaarde likkers en vitters dier dagen onderworpen, het zou er welligt nog anders, ten aanzien van kracht en verheffing, uitgezien hebben; maar ook thans

nog is het eene fchatkamer der edelfte gedachten, echte ftaatkunde, ware vaderlandsliefde, geheiligden Godsdienstzin. Met den verheven lierzang: *Het menfchelijk Leven*, een proefftuk van onze Dichtkunst, zal het fteeds geëerd en gewaardeerd worden. En hoe overtreft ONNO ZWIER VAN HAREN nog zijnen broeder WILLEM! Ik laat ze twisten die twisten willen: of de *Geuzen* een heldendicht of losfe lierzangen zijn, maar houde vast, dat de geheele aanleg, de houding, de uitvoering, de afwisfeling van verhevenheid en eenvoud, de nooit volprezen lofzang aan God, de heerlijke epifodes, vooral die der ftille, huifelijke, godsdienftige en echt nationale *Rozemond*, om niet van *Thomas* met zijne *Keetje*, of in het gemeen van de tooneelfpelen of de afzonderlijke lierzangen des Dichters te fpreken, bewijzen zijn, dat ONNO ZWIER VAN HAREN was doorgedrongen tot die, onzen landaard eigenaardige, fchakering en ftemming van een echt *Hollandsch* Dichter, welke, om zoo te fpreken, voor onze natuur behoefte is. De ware Dichter toch moet den geest, het ware karakter des volks, waartoe hij behoort, uitdrukken, deszelfs aanleg, fmaak en gevoel vertegenwoordigen; en dit heeft ONNO ZWIER uitnemend gedaan. *Rozemond* en *Thomas* — ziet, dat zijn andere, meer eigenaardige Epifodes, dan die beroemde (*) *Franfche* van dezen tijd, duizende verzen lang, waarvan de ééne uit de wording der wereld, de andere uit de *Franfche* Revolutie genomen is; en het, deze en alles te zamen verbindende, dichtftuk zelve nog verre te zoeken is. *Rozemond* en *Thomas* doen mij aan het *Roosje* van den vaderlandlievenden BELLAMY denken. Zulke onderwerpen, uit onze nationale bron geput, moeten en zullen ons fteeds behagen boven dat bonte, wilde, van vreemden geleende Romantifche van dezen tijd, hetwelk in de akelige en donkere holen van vreemde Sibyllen, niet bij ons, te huis behoort.

(*) DE LAMARTINE, in zijn *Jocelyn* en *La Chute d'un Ange.*

Het licht, door de VAN HARENS in het midden der vorige Eeuw ontstoken, werd later opgevangen, de fakkel overgenomen, opgeheven, tot eene nieuwe verlichting vooruitgedragen, door BILDERDIJK en FEITH. BILDERDIJK! — wie huldigt, wie eerbiedigt, wie ziet niet met de hand boven het oog op naar die schitterende en koesterende zon onzer Poëzij? VONDEL en BILDERDIJK zijn groot, om den rijkdom hunner denkbeelden, de verhevenheid, kracht en eenvoud hunner woorden en uitdrukkingen, om hun dichterlijk alvermogen. Zij zijn en blijven groot en eerbiedwaardig, kunstenaars van den eersten rang, schoon de eerste zijn' CONSTANTIJN DEN GROOTEN, de laatste zijn' *Ondergang der eerste Wereld* niet voltooid heeft; maar, om BILDERDIJK naar waarde te verheffen, behoef ik den Dichter der *Odes* aan God, aan den *Verlosser*, de *Onsterfelijkheid* en DE RUITER, den voor Godsdienst, Vaderland, deugd en zeden gestemden zanger van *Ouderdom* en *Graf* niet te vernederen. Het is waar, aan FEITH was in den beginne iets *Duitsch*, antinationaals, sentimenteels, overspannen gevoeligs eigen; maar dat was toen misschien noodig, om den kouden toon, die in zijne jeugd in de Dichtkunst heerschte, te verbannen, alles meer en meer te verwarmen en te bezielen. Hij was een waardig, vaderlandsch Dichter. Hem volgden een NIEUWLAND, KANTELAAR, HELMERS, LOOTS, B. KLIJN, Mevrouw BILDERDIJK en anderen, ieder op zijne wijze. Wij treuren over hun verlies; wij roemen nog op Dichters van den eersten rang, wier zedigheid, door hen te noemen, wij niet willen kwetsen; maar daarom is het niet noodig, andere en daaronder sommige, in hunnen kring en rang achtingwaardige, nuttige en werkzame Dichters te hekelen, te verguizen, en jonge verdienstelijke Dichters niet te regt te brengen, maar af te schrikken. Zijn hier en daar de ware verhevenheid en eenvoud, oorspronkelijkheid voor vreemde navolging, opgeblazenheid, woor-

denpraal, donker- en akeligheid geweken; heerscht in enkele deelen eene al te groote uitpluizing van de meest gewone handeling, uitgedrukt in al te groote keur van gezochte en uitgerekte woorden en voorſtelling; is in het algemeen het geheele ligchaam onzer Poëzij niet zoo geheel doordrongen van den waren nationalen, *Hollandſchen* geest; nog is die geest inwendig goed, voor deugd, zeden, maatſchappelijk en huiſelijk geluk wélgeſtemd; en, zoodra het den roem van eenen tiendaagſchen veldtogt, de opoffering van het leven van eenen held voor de vaderlandſche vlag geldt, zoodra Vorst en Vaderland de ſtem des nationalen Dichters vorderen, verheffen zich velen tot eene bewonderenswaardige en buitengewone geestdrift. Het is waar, wij ontkennen het niet, veel rijmelarij wordt voor poëzij uitgevent; de ſtroom is welligt te breed, naar de verhouding en de uitgebreidheid van onze taal en ons land; hij is niet overal ſnel genoeg vlietend en verheffend. Hooge roem komt onzen Hoofddichters, die men mag en moet eeren en huldigen, toe; maar niet ten koste van anderen, die ook wel mogen genoemd en aangemoedigd moeten worden, om, naar hun beste vermogen, en mits naar welgemeenden vriendenraad luisterende, óf voort te gaan, óf zich te verbeteren. Volſtrekte rijmers alleen mogen wij, maar op eene fijne en beſchaafde wijze, afſchrikken; niemands genoegen moet men, zonder volſtrekte noodzakelijkheid, ſtoren; aan geen zoogezegd verhevene dichtzucht al te zeer en als bij uitſluiting hangen; de wereldberoemde dichtſtukken van andere natiën mag en moet men eeren, eerbiedigen en in hunne waarde laten; maar het bonte, ſchrik- en angstverwekkende, den tuimelgeest van onzen tijd bij anderen, neen, dien moeten wij niet huldigen, veel min navolgen. De geheele Kunst- en Letterwaereld ſchijnt wel thans met een zwart, treurig en akelig floers overdekt. (*) Het

(*) Vergelijk hetgeen SPONTINI over de Toonkunst dezer dagen; zie de *Vaderl. Letteroefen.* voor Julij 1838, bl. 479, en andere over andere kunſten elders gezegd hebben.

is opmerkelijk, dat het verval der ware Kunst zich steeds kenmerkt door afwijking van het gezond verstand, van zuivere gedachten en kiesche voorstelling. Rede en gevoel moeten altijd in een behoorlijk evenwigt gehouden worden. Elke voorstelling, die niets anders is dan een spel der verbeelding, eene hersenschim, een gewrocht van hooge overspanning, vervliegt met den wind en spat uitéén als een waterbel. Door al te groote opwinding verwarren zich de denkbeelden van wezenlijkheid en schijn; dan wordt het moeijelijk, zich vrij te waren van verkeerde begrippen; zuiverheid en helderheid worden dan beneveld en overschaduwd; heethoofdigheid kweekt verkeerden smaak, ijdele schittering en wanstaltigheid en zoo wordt alles moeijelijk en pijnlijk; de waarheid daarentegen ontwikkelt zich gemakkelijk, eenvoudig en krachtig. IJsselijkheden en monsters zijn ook in de Kunsten en Letteren, als afwijkingen van het natuurlijke, stuitend. Indien door moord, brand en schrikverwekking, letterkundige roem te behalen is, dan verdient waarlijk onze tijd hoogen lof. Dat de Dichtkunst ook hiermede besmet is, wien kan het verwonderen? Zij heeft het gemeen met Schilder- en Toonkunst, om deze alleen te noemen. De vernielende geest van omwenteling, de stelselzucht, de onstuimige opbruising der driften, de verkeerde lust tot het buitengewone en treffende, de dwarlwind van het hartstogtelijke hebben eene opgeblazenheid, vermetelheid buitensporigheid, eene geestopwinding, en daardoor geestverwarring, zwelling en verbijstering hier en daar veroorzaakt, die alle Kunsten aanranden en ontsieren.

Wachten wij ons dan, voor dezen, aan onze natuur en onzen landaard vreemden afgod te knielen of dien te bewierooken, en alzoo onze kieschheid te kwetsen, onzen smaak, ons nationaal gevoel te bederven! Vastheid, kalmte, godsdienstigheid, verheffing zonder overdrijving, die grondtrekken van ons eigenlijk en waar karakter, moeten wij voorstaan en handhaven; dan, maar ook dan alleen kunnen en zullen wij echte Vaderlanders, ware *Hollanders*, ook ten aanzien der Dichtkunst, zijn en blijven.

Landgenooten! leent geen ooren,
Leent geen hart aan valsch gebrom;
Laat een eedler maatzang hooren,
Uit uw eigen heiligdom.
Hoedt u, hoedt u voor die toonen,
Valsch en vol van bastaardij,
Die gevoel en reden honen,
Affchrik voor de Poëzij.
Laat uw ftem bevallig klinken;
Holt niet buiten fpoor en maat;
Laat uw zangen rijzen, zinken,
Naar de pols der rede flaat.
Ver van u de vuige bastert,
Die aan vreemden wanklank kleeft,
En den moederboezem lastert,
Die hem Godennektar geeft! (*)

(*) Vergelijkt BILDERDIJK, in het gedicht *het Hollandsch;* zie *Winterbloemen*, D. I. bl. 94.

IETS OVER HET OPENBAAR EN HUISELIJK LEVEN DER TURKEN.

(*Vervolg en flot van bl.* 603.)

Onder de feesten, die door de *Muzelmannen* gevierd worden, behoort de dag der geboorte van MAHOMED, of *Baïram*, welk feest drie dagen duurt, en invalt op het einde van de maand *Ramazan*, of onthoudingsmaand, alsmede het *Corban-Baïram*, of het geheiligd Paaschoffer, dat plaats heeft drie maanden na *Baïram. Ramazan* herinnert het tijdftip, waarop MAHOMED, vervolgd door zijne vijanden, verpligt werd de vlugt te nemen. De dag is aan vasten toegewijd; des nachts nemen de geloovigen hunnen maaltijd, en houden zich met hunne zaken bezig. *Corban-Baïram* is een der voornaamfte feesten. In elk gezin wordt op dat tijdftip een fchaap geflagt; men geeft elkander gefchenken; men verlicht de Moskéën, en men deelt onder de armen liefdegaven uit. De *Muzelmannen* kiezen dit feest uit, om de gevaarlijke bedevaart naar *Mekka* te ondernemen. De Koran gebiedt ieder en geloovige, deze bedevaart eenmaal in zijn leven te doen, en niet dan zeer gewigtige redenen geven de vrijheid

hiervan af te wijken. In dat geval is het den geloovige bevolen, een' behoeftige in zijne plaats te zenden, en hem te voorzien van al het noodige voor de reis. De plegtigheden van deze pelgrimaadje zijn slechts ten deele bekend, want de *Muzelmannen* maken er voor de ongeloovigen een geheim van. Ondertusschen heb ik deswege eenige inlichtingen te danken aan zekeren DOSTAN-BEY, vromen en ijverigen *Turk*, wiens geneesheer ik was, en wiens godsdienstige opgewondene geestdrift reeds van verre in mijne nieuwsgierigheid mijne bekeering meende te zien. — Verscheidene karavanen, uit verschillende oorden, waar de *Mahomedaansche* Godsdienst heerschende is, reizen telken jare naar *Mekka*. De belangrijkste zijn die, welke van *Konstantinopel* en *Caïro* vertrekken. De eerste brengt de geschenken van den Sultan naar de heilige plaatsen (*Mekka* en *Medina*). Zij wordt bestuurd door een' van de grooten des rijks, die door den Sultan met die waardigheid bekleed wordt en dezelve tot zijne wederkomst behoudt. Op den avond vóór het vertrek begeeft zich de Sultan met het gansche Hof naar *Scutari*, en woont het gebed bij, hetwelk door den Groot-Muphti zelven verrigt wordt. Des anderen daags reist de karavaan af; zij vervolgt den weg van *Klein-Azië* en moet *Syrië* en de woestijn doortrekken. De karavaan, die van *Caïro* afreist, is niet minder in getal en luister, dan die van *Konstantinopel*. Een kameel, de rijke tapijten torschende, die door den Pacha naar *Mekka* en *Medina* worden gezonden, wandelt, gedurende een' dag, door de straten van *Caïro*, omringd door eene eerewacht, en gevolgd door *Hadjis* (bedevaartgangers). De karavaan gaat de stad uit door de poort, die naar *Suez* geleidt, en overnacht in de nabijheid van eenen vijgeboom, bij welken, gelijk de overlevering verhaalt, de Maagd MARIA, op hare vlugt, zoude zijn aangehouden; den volgenden dag zet zij hare reize door de woestijn voort. Op zekeren afstand van de heilige plaatsen zijn al de geloovigen verpligt van hunne lastdieren af te stijgen. Er wordt echter eene uitzondering gemaakt op de genen, die, uit hoofde van ouderdom of gebrekkelijkheid, niet gaan kunnen. Allen moeten het laatste gedeelte van den togt blootshoofds afleggen. Deze daad van boete kan echter vervangen worden door het geven van rijke aalmoezen aan de behoeftigen. Te *Mekka* aangekomen, legeren al de *Hadjis* zich om de *Kaaba*, onder tenten, op kleinen afstand van elkander opgerigt, en maken

zich gereed om het feest door onthouding en gebed te heiligen; de vijf gebeden, door de Priesters bij de wet voorgeschreven, zijn hierbij van kracht. Het beginsel van broederschap en gelijkheid ontvangt te *Mekka* de grootste ontwikkeling; alle bedevaartgangers behandelen elkander als broeders, en de talrijke behoeftigen, die deze lange reis ondernemen, worden ruimschoots van het noodige voorzien door de giften, die zij dagelijks ontvangen. Men moet, tot eere van den *Muzelman*, getuigen, dat de liefdadigheid door hem met geene ijdele pralerij verrigt wordt; zij vernedert hem niet, die ontvangt; zij verhoovaardigt hem niet, die geeft; het is een pligt, dien men vervult, en de linkerhand weet nimmer, wat de regter doet. — Op den avond vóór het feest slagt het hoofd van ieder gezin een schaap; het is eene ware herdenking van de oude Godsdienstplegtigheden. Het offer is in geene andere omstandigheid door MAHOMED voorgeschreven. Des anderen daags wonen alle bedevaartgangers het gebed bij, dat in den tempel plaats heeft. Eene ontelbare menigte bedekt de vlakte. Al de geloovigen knielen in datzelfde oogenblik op het zand der woestijn neder. Gedurende drie dagen vereenigen zich de bedevaartgangers iederen avond bij drie putten, die zich in de nabijheid van de *Kaaba* bevinden. Ieder neemt een' steen in de regterhand, en werpt dien over den linker schouder in een' der putten, waar hij zich met den rug naar toe keert. De steenen waren allen opgeruimd en de putten in weinige jaren er mede gevuld, zoo de *Imans* zich niet bezig hielden met ze er uit te halen en de steenen weder op hunne plaats te brengen; de *Muzelmannen* geven voor, dat het de Engelen zijn, die zelve zich met deze bezigheid belasten. Nimmer heb ik het doel of den zin dezer geheimzinnige plegtigheid kunnen te weten komen. — De *Kaaba* was, ten tijde van MAHOMED, een tempel bestemd voor de dienst der Afgoden. De groote wetgever wijdde dezen heidenschen tempel aan zijne Godsdienst. De bijgeloovige *Muzelmannen* verzekeren, dat de *Kaaba* zóó uit den hemel is neêrgedaald, als men denzelve thans aanschouwt; zij voegen er bij, dat zijne plaats van eeuwigheid af door een' zwarten steen was aangewezen, — den steen, op welken ABRAHAM zijn' zoon ISAAC offeren moest.

Wanneer de plegtigheden van *Corban-Baïram* geëindigd zijn, gaan alle bedevaartgangers *Medina* bezoeken; het is in

deze ſtad, dat MAHOMED werd geboren. Zij bekleedt den tweeden rang onder de heilige ſteden; *Mekka* is de eerſte, want zij bezit het graf van den Profeet, en *Damascus* behoort tot den derden rang. De *Muzelmannen* geven voor, dat JEZUS CHRISTUS, op eenen Vrijdag, door een der torentjes in de groote Moskee van *Damascus* zal nederdalen, voor al de geloovigen zal verklaren, dat MAHOMED de grootſte der Profeten is, en vervolgens zich zal te rusten leggen in de *Kaaba*, in het graf, dat voor hem bewaard is naast dat van den wetgever der geloovigen. De *Muzelmannen* worden, na hunne terugkeering van *Mekka*, *Hadjis*, of bedevaartgangers, genoemd. Deze bijnaam is een ware adellijken titel, dien men niet vergeet achter hunnen naam te voegen, het zij men tot hen ſpreekt of aan hen ſchrijft, en welke hun alle aanſpraak geeft op den eerbied en de hoogachting der geloovigen.

Uit hetgeen wij gezegd hebben, moet men niet afleiden, dat alle *Muzelmannen* dezelfde eenvoudigheid in hunne Godsdienst bewaren: Gedurende de nachten van *Ramazan* ziet men de bijgeloovigen zich verzamelen op de openbare plaatſen of voor de Moskéën. Dáár, in kringen zaamgeſchaard, of op eene rij geplaatst, winden zij zich op door hunne overdenkingen; en als zij genoegzaam meenen ingegeven te zijn, beginnen zij links en regts golvenvormige bewegingen te maken, die zij hoe langer hoe meer verſnellen, ſprekende met kracht, doch met eene hijgende ſtem, te gelijker tijd de woorden: *Allah ou!* uit, die letterlijk beteekenen: *God hem!* Allengskens vermindert hunne ademhaling; hunne gelaatstrekken worden ſtrak; ſomtijds ſpringt hun het bloed uit de longen, en zij houden niet op, vóór dat zij, uitgeput van vermoeijenis en buiten kennis, in bezwijming nedervallen. Deze dweepers oefenden vroeger een groot gezag onder het onwetende volk uit; men geloofde hen in ſtaat te zijn om wonderen te verrigten; zij hebben nu hunnen begoochelenden invloed verloren, en men beſchouwt ze niet anders dan als gewone menſchen. Het godsdienſtig geloof verbindt zich bij de *Muzelmannen* met het bijgeloof; zij vreezen het booze oog, en telkenreize, wanneer zij eene loffpraak op de ligchamelijke of zedelijke hoedanigheden van een mensch afleggen, een dier of eenig voorwerp van waarde roemen, beginnen zij met den uitroep: *Masch Allah!* (dat God het behoede!) Men vooronderſtelt booze bedoelingen bij den

genen, die van dit beschermingsformulier geen gebruik maakt. Het is om die zelfde reden, dat men aan de hoofden der vrouwen en der kinderen en om de halzen der paarden amuletten of ook gekleurde steenen hangt. De eersten bevatten verzen uit den Koran, of kabbalistische spreuken; de tweeden zijn geschikt, om de aandacht van de voorwerpen, die ze dragen, af te trekken. — Bij de verschijning der nieuwe maan ziet men de *Turken* dikwijls op de wandelwegen of in de straten stilstaan, de beurs uit den zak trekken, en, terwijl zij de oogen op de maan vestigen, het geld betasten, dat dezelve bevat. Deze handeling laat zich verklaren door den volgenden wensch: „Mogt mijn rijkdom alzoo vermeerderen, gelijk de maan dagelijks in grootte toeneemt!"

De *Muzelmannen* vereeren in den Sultan den opvolger, den wettigen Stedehouder van MAHOMED en den Hoogepriester van het Islamismus. De *Muphti* is de hoogste Regter, de oppermagtige uitlegger van de wet: hij bekleedt den tweeden rang in de hierarchie; hij kan echter van zijnen post ontzet worden, en de Souverein heeft over hem het regt van leven en dood. De Sheriff van *Mekka* is Hoogepriester der heilige plaatsen. Hij is een der aanzienlijkste ambtenaren des rijks, maar zijne hooge waardigheid alleen verschuldigd aan de plaats, waar hij zijne bediening bekleedt. De Sultan benoemt bovendien drie Opper-*Mollahs* of regters; de een heeft zijn verblijf te *Caïro*; de twee anderen verlaten *Konstantinopel* niet, en verdeelen de hooge regtsmagt in *Europisch* en *Aziatisch Turkije*. Ieder landschap heeft bovendien nog een' *Mollah* en iedere stad een' *Cadi*. Ziedaar de regterlijke magt. De betrekking van Pleitbezorger bestaat in *Turkije* niet; het woord is zelfs in de taal onbekend. Iedere partij behandelt en verdedigt hare eigene zaak; beklaagden en beschuldigden worden gehoord, en de regter vonnist naar de wet van den Koran. De Koran is het burgerlijke, staatkundige en godsdienstige wetboek der *Muzelmannen*; hieruit volgt, dat de regters een wezenlijk priesterschap vervullen. Nu volgen de *Imans*. Deze zijn de priesters, die de gebeden in de Moskéën doen, en die, bijgestaan door de *Kodjas*, of ondermeesters, de kinderen in de openbare scholen onderwijzen. Deze scholen belenden aan de Moskéën.

De *Dervisch* zijn, gelijk men weet, *Turksche* monniken. Er zijn in deze orde verschillende klassen: de *huilers*, de *dansers* en de *bedelaars*. De dansers en huilers hebben tot

onderfcheidingsteeken een' hoed van grijs vilt, zonder rand, in den vorm van een fuikerbrood. Deze *Dervisch* bewonen de *tékes* of kloosters. Ieder heeft zijne cel. Verfcheidene leven in den ongehuwden ftaat; anderen zijn getrouwd, leven met hunne vrouw, en komen niet buiten het klooster, dan tegen het uur des gebeds. Er zijn er, die eenig handwerk uitoefenen, of handel drijven; er zijn er ook, die zich met de beoefening van wetenfchap en letteren bezig houden. Ik was altijd zeer over deze menfchen te vreden, zoo dikwijls, ik met hen in eenige aanraking geweest ben. Men moet de *Dervisch* van deze klasfe niet met die der bedelaars verwarren. Deze zijn de ellendigen, die God meenen te dienen met in onwetendheid en ledigheid het leven door te kruipen. Men ontmoet ze in de ftraten en op het land, fomtijds naakt, fomtijds met lompen gedekt, of de lenden met eene beestenhuid omgord. In de eene hand houden zij eene lans, in de andere eene drinkfchaal. Deze lieden gaan blootshoofds, en kammen nimmer hair of baard; hun gelaat is verbrand door de zon, en hun uiterlijk inderdaad affchuwelijk. Gewoonlijk vallen zij niemand lastig; maar het woeste leven, dat zij leiden, en de afzondering, waartoe zij zich zelven veroordeelen, maakt, dat zij foms geheel verbijfterd van verftand, en voor anderen zeer gevaarlijk worden. Eens van *Caïro* naar *Aboufabel* gaande, ontmoette ik een' dier uitzinnigen, die mij langen tijd met de fnelheid en woede van een' tijger achtervolgde. Zonder den fnellen draf van mijn paard zoude ik het flagtoffer geworden zijn, daar ik geen enkel wapen, en de *Dervisch* eene lans had.

Het geloof aan het Noodlot, men verlieze dit niet uit het oog, maakt een deel van het godsdienftig leerftelfel der *Muzelmannen* uit. „Zoo was het befchreven, God heeft het gewild," deze zijn bij hen heilige woorden, woorden, die geene tegenfpraak dulden. De *Muzelman* toont te midden van het ongeluk meer wijsbegeerte, dan de ftrengfte Stoïcijn der oudheid, en moet men bekennen, dat zulk eene onderwerping aan den wil van God een edel karakter openbaart: tot ulterften gedreven, ontaardt zij, en wordt eene berispelijke zorgeloosheid. De pest woedt ieder jaar in *Turkije*. Men fpreke de inwoners van hunne ontvolking; men doe hun opmerken, dat deze geefel den *Europeaan* niet treft, wanneer hij zich aan de wet der quarantaine onderwerpt: „Gij behoort tot de ongeloovigen," zeggen zij; „het is eene mis-

daad, zich tegen den wille Gods te verzetten." Het is waar, dat zij omtrent onze voorzigtigheidsmaatregelen, somwijlen tegenwerpingen maken, waarop weinig kan worden geantwoord. „Gij beschaafde mannen", zeide mij eens een *Turk*, „gijlieden hebt geen medelijden. Wanneer de pest een der uwen aantastte, zoudt gij allen de vlugt nemen, en de ongelukkige, door de ziekte overvallen, zoude weldra, van zijne betrekkingen verlaten, aan de zorgen van vreemden worden toevertrouwd. Bij ons, het zij hij geneze of sterve, blijft de zieke altijd omringd en geen oogenblik verlaten van de genen, die hem beminnen en dierbaar zijn." — De *Muzelmannen* strekken de verachting van het gevaar nog verder uit. Wanneer een door de pest aangetastte sterft, wasschen en kleeden hem zijne vrienden, en vergezellen hem naar de grafplaats. Op het kerkhof gekomen, werpen zij de zakdoeken op zijn lijk, laten dezelve er, zoo lang het gebed duurt, opliggen, en nemen deze er niet af vóór dat men de kist in het graf nederlaat. Deze wijze van eer- en liefdebetooning aan den afgestorvenen kost aan vele honderden het leven. — De *Muzelman* is overtuigd, dat God niets doet zonder doel; en hij looft daarom den Vader aller barmhartigheid en MAHOMED, zijnen profeet.

VAN AMBURGH, DE DIERENTEMMER.

Men heeft in onze dagen enkele buitengewone menschen gezien, die moed met kracht, tegenwoordigheid van geest met beleid vereenigden, die het verscheurendste gedierte zich wisten te onderwerpen, en leeuwen en tijgers dwongen, de heerschappij van den mensch te erkennen. In *Engeland* is VAN AMBURGH de opvolger van MARTIN geworden, en heeft geheel *Londen*, gelijk thans *Parijs*, in verbazing gebragt door de bewijzen van het gezag, hetwelk hij over de wilde dieren uitoefent.

Reeds in ouden tijd heeft men, volgens het getuigenis der geschiedenis, de kunst verstaan, om het wild gedierte te temmen. De *Romeinen*, die onverzadelijke vernielers, die dikwijls op éénen openbaren feestdag duizend tijgers en leeuwen opofferden, wisten ook middel, om ze aan zich te onderwerpen. MARTIALIS spreekt van eenen tijger, dien men geleerd had de hand van zijnen meester te lekken. Maar wat

bij hem de grootſte verwondering opwekte, het ſchouwſpel, hetwelk de leeuwen van DOMITIANUS opleverden, in wier geopenden muil men levende hazen ſtak, zonder dat zij verſcheurd werden. Intusſchen, deze langmoedigheid der leeuwen was niet duurzaam; een van hen tot op dat oogenblik zeer mak, verſcheurde twee kinderen, die bezig waren, om het zand in het bloedige ſtrijdperk te effenen.

In *Amerika* vindt men insgelijks ſporen van de kunst, om het wild gedierte te temmen; het was eene der geheimenisſen van de *Mexicaanſche* priesters. Om het geheim te bewaren, maakten zij gebruik van allerlei vreemde en geheimzinnige verrigtingen. Zij vervaardigden eene zalf uit de asch van venijnige ſlangen, die aan den voet der Afgoden waren verbrand; deze asch werd met pek, zwartſel, tabak en andere *narcotiſche* planten vermengd. Zij beweerden, dat deze zalf hun de magt schonk, om zich door leeuwen en tijgers te doen gehoorzamen.

In het Oosten heeft men deze kunst ſedert lang uitgeoefend, en nog in Junij van dit jaar zond MEHEMED-ALI aan het *Fransch* Gouvernement eenen tammen leeuw.

Het voorbeeld van MARTIN heeft getoond, tot welk eene hoogte zelfs de wildſte dieren kunnen getemd worden. Niet alleen tartte hij in zijne menagerie leeuwen en tijgers, maar hij had in zijn huis een' kleinen tijger, die, vrolijk ſpringende, de handen van zijne verſchrikte bezoekers kwam lekken, en met een kind van zes jaar ſpeelde, het aangenomen dochtertje van den huisheer. Het beroep van MARTIN ſcheen zoo gevaarlijk, dat de dagbladen bijna alle maanden het berigt mededeelden, dat hij door een van zijne kweekelingen was verscheurd. Gelukkig rust MARTIN wel te vreden op zijne lauweren.

VAN AMBURGH is zijn opvolger, en heeft zich in den laatſten tijd niet minder naam gemaakt door de heerſchappij, welke hij over het wild gedierte voert. Wij ontleenen eenige bijzonderheden aangaande dezen man uit eene geloofwaardige levensbeſchrijving, die door eenen koopman uit *New-York*, EPHRAÏM WATTS, is zamengesteld.

ISAAC VAN AMBURGH werd geboren in Julij 1811 in een klein ſtadje van het Graafſchap *Duchess*, een van de vierenvijftig Graafſchappen van *Kentucky*. In dezen ſtaat, niet verre van de ſtad *Lewiston*, hebben zich de *Tuscarora Indianen* nedergezet, en vormen, in verbindtenis met de over-

blijffelen van andere ftammen der inboorlingen, eene foort van Republiek. VORBOYS VAN AMBURGH, de grootvader van onzen held, was een *Tuscarora-Indiaan*; zijn eigenlijke naam was TANGBORGON D'OOM hetgeen beteekent *de groote koning des wouds*. Hij nam den naam van VERBOYS VAN AMBURGH aan, naar dien van eenen planter, wiens leven hij gered had, toen deze door twee jagers in de bosschen werd aangevallen. De *Indiaan* vestigde zich in *Kentucky*, liet zich doopen en huwde. Zijn eenige zoon, de vader van den beestentemmer, had een' onoverwinnelijken affchrik voor alle foorten van dieren.

De jonge ISAAC, daarentegen, openbaarde reeds in zijne vroege jeugd eene groote liefde voor de dieren. Als kind fpeelde hij met wespen, kevers, muskito's en anderen infekten. Toen hij grooter werd, fpeelde hij met muizen en ratten van eenen naburigen koren zolder, en men zag hem daar dikwijls zitten, omringd van ratten, muizen en hagedisfen, met welke hij zijn befcheiden maal deelde. Toen hij zeven jaren oud was, zat hij zoo ftevig te paard, dat fprongen noch fteigeringen hem uit den zadel konden ligten, en reeds op zijn twaalfde jaar vond hij een onafhankelijk beftaan in het dresferen van onhandelbare paarden, die men uit geheel *Kentucky* tot hem bragt.

In *Zuid-Amerika* zijn de wilde paarden buitengewoon woest, zij bijten geweldig en flaan met hunne voor- en achter pooten. Men vangt ze op deze wijze: een geoefend ruiter rijdt midden onder een troep wilde paarden, werpt om den hals van een dezer dieren een ftrik en om een zijner pooten een touw met looden kogels aan het einde, waarmede hij het op den grond trekt. Hij fpringt vervolgens van zijn eigen paard en werpt zich op den rug van het wilde, dat hem door de uitgeftrekte vlakten wegvoert. Niets is in ftaat om den onverfchrokken ruiter te doen vallen, het wilde ros, door ftem, zweep en fporen voortgedreven, holt voort, houdt eindelijk ftil en ftort neder, uitgeput van vermoeidheid. Van dat oogenblik is het voor altijd getemd en laat zich ruftig naar den ftal brengen. De vindingrijke geest van VAN AMBURGH ontdekte deze wijze van temmen als van zelve, en paste haar toe op de paarden aan zijne zorg toevertrouwd.

Doch het was hem niet genoeg, aldus de weerspannigfte paarden gedwee te maken. Door zijne moeder godvruchtig opgevoed, las hij op zekeren dag in het eerfte hoofdftuk des

Bijbels, waar de heerfchappij over al het gedierte der aarde aan den mensch wordt toegezegd. De jonge VAN AMBURGH dacht over deze woorden na. „Indien de mensch," zeide hij bij zich zelven, „heerfchappij heeft over al het gedierte, van waar komt het dan, dat hij vlugt bij het zien van eenen tijger? waarom laat hij zich verfcheuren door eenen leeuw? Het wild gedierte is flechts te vreezen, omdat wij kleinmoedig zijn. Wij behoorden niet voor de dieren te beven, maar zij moesten voor ons beven. Ondanks hunne kracht en woestheid zijn zij zwak en vreesachtig, en wij behoeven ze flechts ftoutmoedig aan te zien en de oppermagt van het verftand en den menfchelijken wil te doen gevoelen, om hen aan hunnen natuurlijken heer te zien gehoorzamen."

VAN AMBURGH bragt de theorie weldra in praktijk. In zijne vrije uren zwierf hij in de bosfchen van *Kentucky* rond, en oefende zich in het temmen, van wolven, vosfen, flinkdieren, hijena's, wilde zwijnen en buffels. Niet alleen temde hij er velen, maar hij verkreeg een groot gezag over deze dieren en werd als 't ware hun opzigter. Wanneer een wonddier konijnen, fchapen of gevogelte had weggeroofd, vervoegden zich de pachters bij VAN AMBURGH, en droegen aan hem op, om den fchuldige te ftraffen of hun over te leveren. Het eenparig getuigenis van de bewoners dier ftreken ftelt deze daadzaak boven bedenking. Zij verzekeren, dat VAN AMBURGH meermalen het fchuldige dier opfpoorde, en ongefchonden ganzen en fchapen teruggebragt, die verdwenen waren.

Een groot wild zwijn zwierf in een bosch rond, ongeveer twintig mijlen van de woonplaats van VAN AMBURGH. Dit dier verfcheen dikwijls op de pachthoeven, verwoestte de moestuinen, beroofde kastanjeboomen van hunnen bast en verfpreidde overal vernieling. Men nam zijne toevlugt tot VAN AMBURGH, en binnen eene week hadden de verwoestingen door het wilde zwijn opgehouden.

VAN AMBURGH temde het wild gedierte maar hij ftortte hun bloed niet. Hij had tot wapentuig verkozen een ijzeren ftok, waarmede hij hen op een zeker punt des ligchaams op de ruggegraat floeg, zonder hen ooit zwaar te wonden. Hij achtte het ook niet noodig, hen van de vrijheid te berooven maar befpiedde ze in hunne fchuilhoeken, verraste ze in hunne holen en temde ze in hunne eigene woonplaatfen.

Eene ontmoeting, waarbij hij minder medelijden had met

de menfchen dan met de beesten, dwong VAN AMBURGH, zijn vaderland te verlaten. Er waren bijenkorven geplunderd, en verfchillende teekenen bewezen, dat de roover geen tweevoetig dier was. VAN AMBURGH werd geraadpleegd, en bemerkte weldra, dat de fchuldige een beer was van zijne kennis, een van zijne beste kweekelingen en het voorwerp van zijne bijzondere zorgen. Hij wilde den pachter wel het verblijf van dezen lievelingsbeer aanwijzen, maar op voorwaarde, dat de ftraf zich bepalen zou tot eenige ftokflagen. De pachter nam met zich drie kerels, met geweren gewapend, doodde den beer, fneed hem de pooten af, die nog geel en kleverig van den honig waren, en keerde met deze zegeteekenen naar huis terug. Onderweg ontmoeten zij VAN AMBURGH, die hen met hevigheid hunne ongetrouwheid aan hun woord verweet. De twist werd vuriger, en daden volgden op woorden; VAN AMBURGH, woedend aangevallen, verdedigde zich dapper, wierp den pachter en een van zijne trawanten overhoop en liet hen voor dood op de plaats. Vreezende, dat hij hen inderdaad gedood had, nam hij de vlugt, fpoedde zich naar de kust, en ging aan boord van het eerfte fchip, dat hij vond. Het zeilde naar *Bombay*, en vertoefde op den togt een tijd lang aan de *Kaap*. VAM AMBURGH ging aan wal, en zijne fcheepsmakkers waren zeer verbaasd, toen zij hem des avonds zagen terugkeeren met een beer, dien hij in de bosfchen bij het ftrand had gevangen, en dien hij voor zich uitdreef, hem met zijnen ijzeren ftok dreigende.

VAN AMBURGH bepaalde zich in zijne proefnemingen niet bij het onderwijzen van zijnen beer, aan wien hij den naam van JOB gaf, en dien hij leerde, zich op den eerften wenk van zijnen heer in het water te werpen. Hij dresfeerde zeekalven op het visfchen, en deed hen apporteren, bijna gelijk de beste hond. Niet tevréden met deze zeker reeds verwonderlijke uitkomften, wilde hij beproeven, zich door eenen haai te doen gehoorzamen, en volhardde in dit voornemen, ondanks den raad van den Kapitein. Op zekeren morgen was hij met zijnen beer bezig om te ontbijten, toen een monfterachtige haai zich vertoonde. Zijnen ijzeren ftok grijpende, werpt VAN AMBURGH zich over boord, en zwemt naar het vreefelijke ondier toe. De Kapitein ftuit de vaart van het fchip, en de matrozen loopen op den voorfteven te zamen. VAN AMBURGH bereikt den haai. Deze

grijpt den ijzeren ftok met zijne tanden, en fleept zijnen vijand onder water. Na vruchtelooze pogingen, om zijn wapen los te rukken, is VAN AMBURGH genoodzaakt het in den fteek te laten en weder boven te komen. De haai vervolgt hem. Voordat onze held een reddend touw heeft kunnen grijpen, ziet hij het monfter vlak bij zich, en ontwijkt het enkel door plotfeling naar de diepte te duiken. Hij komt weder boven, vraagt een harpoen, die hem wordt toegeworpen, wacht bedaard den aanval van den haai af, werpt hem den harpoen in den rug en flingert het touw, waaraan de weerhaak zit, aan boord. Terwijl de matrozen zich beijveren, om den kop van het ondier boven water te houden, beveelt VAN AMBURGH aan JOB, om zich in zee te werpen. De beer gehoorzaamt dadelijk, zwemt naar den haai, en, door zijnen meester beftuurd, fmoort hij het ftervende zeemonfter met zijne pooten. De waarheid van dit voorval is bevestigd door verfcheidene matrozen, die er ooggetuigen van waren.

Weinige dagen later verloor het fchip in den ftorm zijne masten, en was genoodzaakt, om de eerfte haven de beste op te zoeken. Daar ontmoette VAN AMBURGH een van zijne landslieden, en vernam van dezen, dat de pachter en zijn knecht herfteld waren. Hij befloot dus naar zijn vaderland terug te keeren, en fcheepte zich op het eerfte fchip in, dat naar *Noord-Amerika* zeilde. Na eenen korten tijd bij zijne moeder te hebben doorgebragt, verbond hij zich met zekeren TITUS, die de kostbaarfte verzameling van dieren in *Amerika* bezit. Het is een zonderling fchouwfpel, haar vooral bij nacht bij fakkellicht te zien reizen. Zij wordt vervoerd op zestig wagens, en het gehuil, gebrul en gefchreeuw vormt zulk een' vreefelijken wanklank, dat menfchen en dieren op een' grooten afftand daardoor worden verfchrikt.

VAN AMBURGH onderfcheidde zich weldra in de menagerie van TITUS. De eerfte opzigter was geftorven, ten gevolge van de wonden, die hij had gekregen bij zijne pogingen, om eene woedende leeuwin van het eene hok in het andere te doen overgaan. Twee andere opzigters, daarbij behulpzaam, hadden insgelijks veel geleden. VAN AMBURGH bood aan, haar te temmen, en begaf zich alleen in haar hok, gewapend met zijnen ijzeren ftok. Drie dagen later gaf hij voor de eerfte maal aan het publiek het fchouwfpel, dat een mensch zijn hoofd ftak in den muil van een

verscheurend dier, en het was diezelfde leeuwin, met welke hij deze kunst verrigtte.

VAN AMBURGH had hooren zeggen, dat de leeuw, wanneer hij bloed geroken of geproefd had, tot zijne vorige woestheid terugkeerde. Besloten hebbende, zelf daarvan de proef te nemen, doopte hij zijnen arm tot aan den schouder in bloed, en stak dien in den muil van den leeuw; vervolgens ging hij met een lam en zelfs met een kind in het hok. Hij herhaalde deze proefneming verscheidene malen in *Kentucky* en elders.

Tegen het einde van 1838 zond TITUS, VAN AMBURGH naar *Engeland* met het schoonste gedeelte van zijne verzameling. De eigenaars van den *circus* van *Astley*, te *Londen*, haalden hem over, tegen betaling van eene wekelijksche som van driehonderd pond sterling, om in hun gebouw zijne vertooningen te geven, en weldra zag men hem daar omringd van tijgers en leeuwen, die, aan zijne voeten uitgestrekt, zijnen minsten wenk gehoorzaamden. Hij maakte verbazenden opgang, werd in de eerste kringen toegelaten, door de beroemdste schrijvers en geleerden bezocht, en sprak met hen over zijne kunst, om wilde dieren te temmen. Hij gaf zelfs les in deze kunst, en won groote sommen, door haar aan jongelieden van den eersten rang te leeren. (*)

VAN AMBURGH is vijf voet, tien en een halve duim (*Engelsche* maat) lang. Hij is van een' stevigen ligchaamsbouw; maar, offchoon hij zeer veel kracht bezit, zijn zijne spieren toch niet buitengewoon ontwikkeld. Zijne trekken hebben eene bijna vrouwelijke zachtheid, maar zijne oogen eene groote en ongewone uitdrukking. De oogappel is buitengemeen vooruitspringend, en het is alsof hij de gave bezit, om regts en links af te zien, bijna zonder zijn hoofd te verdraaijen. Hij heeft geene schitterende oogen; zij hebben iets kouds en mats, en zouden naar die van een lijk zweemen, indien zij zich niet onophoudelijk in hunne kassen bewogen, als om alles te gelijk te zien. In zijne oogen ligt de magt van VAN AMBURGH; de wilde dieren kennen

(*) Er wordt niet vermeld, dat een van hen die lessen in praktijk gebragt heeft. Waarschijnlijk bepaalden ze zich tot het temmen van onhandelbare paarden, of gewone huisdieren. — *Vert.*

en vreezen ze, en hij doet daarmede eene onbegrijpelijke werking.

Merkwaardig zijn zijne denkbeelden over de dieren. Men vraagde hem eens, hoe hij over de wolven dacht. „Wanneer ik er over nadenk," zeide hij, „dan fchaam ik mij over den mensch. Het zijn de verftandigfte en zachtaardigfte dieren, als men ze weet te vangen, en toch zijn de menfchen bang voor dezelve! De *Indianen* bedienen zich van wolven, even als van honden, en ik heb eenen wolf van droefheid zien fterven op het graf van zijnen meester."

„Gij zoudt dus niet vreezen," ging men voort, „om u te midden van een troep uitgehongerde wolven te bevinden?"

„Dat zou een gevaarlijk gezelfchap zijn," antwoordde hij. „Een hongerige wolf is niet in zijnen natuurlijken ftaat. Hij is krankzinnig."

Men fprak over hyena's. Hij lachte. „Dat zijn laaghartige, vreesachtige dieren," zeide hij, „die u van achteren aanvallen. Maar ik zou er vijftig te gelijk ftaan, indien ik een muur in den rug had."

Men heeft foms beweerd, dat hij de dieren vóór de vertooning met fpijs oppropte, en dat verzadigdheid de oorzaak was van hunne gedweeheid. „Dat is niet waar," zeide hij. „Slechts eenmaal daags, en wel *na* de vertooning, krijgen zij voedfel. Ik geef hun altijd uitgezochte ftukken, en zij zijn eer keurig dan verflindend. Wanneer zij ongehoorzaam zijn geweest, onthoud ik hun het voedfel, en zij moeten zich met een klein ftukje tevreden ftellen."

Hij neemt de fchoonfte dieren, waar zij hem flechts voorkomen, en temt ze alle, zonder onderfcheid van ouderdom. Zijn fchoonfte tijger is uit den *Zoölogifchen* tuin te *Surrey*, en was na de eerfte proeve reeds getemd. Geen dier is, volgens zijne meening, ongefchikt, om aldus getemd en geleerd te worden, zelfs niet de rhenocéros, het domfte en logfte van alle fchepfelen. De tijd zal leeren, of zijne meening inderdaad grond heeft, dan of ook VAN AMBURGH flechts eene uitzondering maakt op de gewone menfchen.

Uit *Engeland* is VAN AMBURGH naar *Frankrijk* overgeftoken, en geeft thans zijne voorftellingen in het *Théâtre de la Porte Saint Martin*. Opzettelijk is een ftuk vervaardigd, onder den titel van *la fille de l'Emir*, waarin hij zijne kunften kan vertoonen. Offchoon men den man moet bewonderen, die met zooveel ftoutheid de heerfchappij van den mensch

over de dieren handhaaft, is er toch van den anderen kant iets huiveringwekkends en onbetamelijks in de wijze, waarop hij aldus zijn leven tot een fpel maakt en het noodeloos waagt. Is er niet iets waars in het gezegde van een der *Franfche* dagbladen: [4] „ Hoedanig is het gevoel, dat het hart der toefchouwers en toefchouweresfen doet kloppen? Het is de fpanning, waarin zij zijn, als VAN AMBURGH zijn hoofd fteekt in den muil van eenen tijger of leeuw, hoe dat tooneel zal afloopen. Een *Engelschman* zeide, om zijne herhaalde tegenwoordigheid bij de vertooningen van VAN AMBURGH te verklaren: „ Ik hoop te eeniger tijd het te treffen, dat de leeuw den man opeet." Dat is het geheim dezer vreefelijke nieuwsgierigheid. Men moge het zich ontveinzen, iets dergelijks ligt ten grond. Men *hoopt* juist niet, dat de leeuw den man zal opeten; maar men fchept behagen in het gevoel van vrees, van onzekerheid, of het dier den vermetele ook zal verfcheuren, en het verfchil tusfchen deze beide gewaarwordingen is misfchien minder groot, dan men denkt.

In één punt verdient *Parijs* hier de voorkeur boven *Londen*. Daar trad VAN AMBURGH het hok binnen met een kind in zijne armen; te *Parijs* heeft hij een lam moeten nemen, omdat geene moeder haar kind wilde afftaan. Eere zij het moederlijk gevoel! Het is te bejammeren, dat de zucht naar het ijsfelijke, die onzen tijd fchijnt eigen te zijn, den kunftenaar verleidt, om het publiek op dergelijke vertooningen te vergasten. Wij moeten ze misprijzen, maar kunnen daarom toch onze bewondering niet ontzeggen aan den moedigen en ftouten beestentemmer.

BUONAPARTE TE MODENA.

Spoedig, na het binnenrukken der *Franfchen*, werd, op bevel van den Generaal BUONAPARTE, de vrijheidsboom te *Modena* geplant, en bij proclamatie de gelijkheid van ftanden en bezittingen afgekondigd. Men kan ligt nagaan, hoezeer zulk eene fchoone hoop door het gemeen werd toegejuicht! Hierna werd een algemeen volksfeest op het flotplein verordend, waarbij niemand, op bedreiging van zware ftraf, afwezig mogt blijven. Zelfs ouderdom of krankheid fchonken geene redenen ter verfchooning. De meest gegoeden moesten de kosten van dit feest voor hunne rekening nemen, en hun

zilverwerk leveren tot verfraaijing van den maaltijd. Voor den Generaal was eene hooge tribune opgerigt, omringd van eene overgroote menigte fpijstafels. — Onder het jubelgefchreeuw van de heffe des volks, en de kwalijk bedwongene tranen van hen, die dit bedriegelijk fpel aanfchouwden, brak de feestdag aan. Het bevel hield in, dat bij de tegenwoordige gelijkheid der ftanden, allen bont onder eengemengd plaats zouden nemen; dan desonaangezien begaven zich, over het algemeen, de bedienden in den omtrek hunner heeren, ten einde het zedeloos gepeupel terug te houden, dat zich nevens hunne meesters wilde plaatfen. Bij elke toast, onder het gefchal van pauken en trompetten, den Generaal gebragt, knikte deze, den hoed op het hoofd, van zijne hooge tribune, op de menigte neder. Eindelijk verloste een plasregen de welgezinden van de bijwoning van dit fchandmaal; dan nu ftrekte het gemeen, om de republikeinfche gelijkheid in praktijk te brengen, de handen naar het zilveren tafelgereedfchap uit. *Dit* was echter geenszins de meening des Generaals, en Franfche foldaten ftootten de verbaasde zaamverbondenen terug, die van begrip waren hier hun beroep te mogen uitoefenen, terwijl al het zilver op eene andere, onmerkbare wijze verdween.

DE TEMPEL SELO GRIO.

De tempel *Selo Grio* in de *desfa Setro wetjannan* in het distrikt *Bandongan*, Refidentie *Kadoe* is in 1835 het eerst ontdekt door den Refident HARTMANN. Na dezen en den Controleur PETÈL was ik de eerfte *Europeër*, die denzelve bezigtigde, en zal ook, naar ik meen, de eerfte zijn, die zich aan eene befchrijving er van waagt.

Het gebouw moet in fchoonheid en fierlijk voorkomen verre achterftaan bij die van *Borobodoz Mundut* en het *Diëngfche* gebergte, offchoon het met deze laatfte de meeste overeenkomst heeft. Het is 7 palen afftands noordwaarts van *Magelang*, tusfchen hooge bergfpitfen gelegen, die het tot aan het jaar 1835 bijkans voor aller oog verborgen hebben. De binnen ruimte is vierkant, en heeft tien voet lengte, even zooveel breedte en ongeveer 30 hoogte. Dezelve loopt piramidaal toe, op dezelfde wijze als de tempel van *Mundut*, d. i. de bovenfte fteen fpringt altijd boven de onderfte

binnenwaarts uit, met dit onderfcheid echter, dat hier elke uitfpringende fteen afgerond is, en dus geen' fcherpen, maar ftompen of ronden hoek maakt. In de twee hoeken naar den oostkant is, op 10 à 12 voet van den grond, een driehoekige fteen in den muur bevestigd, die zou hebben kunnen dienen, om er eene lamp, of offerfchaal, of offervuurtest op te zetten. Terzelfder hoogte in het midden van het gebouw, fpringt aan weêrszijden nog een fteen uit den muur, welke tot hetzelfde einde zou kunnen ftrekken. Overigens is de tempel van binnen zonder nisfen of verfierfelen, en geheel ledig; doch in den grond vond ik een' gebeitelden fteen van geelachtige kleur, vierkant, en eene lengte hebbende van 4½ voet, en even zooveel breedte, met eene dikte van 6 duim. Beneden en aan beide zijden was eene foort van handvatfel, terwijl een piramidaal hoofd van 1½ voet lengte de bovenzijde verfierde. Naar het gebruik van denzelven heb ik vruchteloos gegist en onderzoek gedaan, hoewel een digt aan de randen, rondgaande gebeitelde voor of fleuf aanduidt, dat dezelve op een' vierkanten bak of iets dergelijks zal gelegen en gefloten hebben. In het midden van dezelven was eene cirkelvormige opening van ongeveer een voet diameter.

De ingang van het gebouw is, aan den oostkant, geheel afwijkende van de bouworde der overige tempels, die ik gezien heb. Dezelve beftaat uit eene foort van gang, die een weinig vooruitfpringt, en 3½ voet lang en 2½ breed is, met eene hoogte van ongeveer 5 voet. Aan den zuid-noord-, en westkant ziet men drie beelden, welke in eenvoudige uitfpringende, vierkante nisfen, met dubbele kroonlijsten, geplaatst zijn. Aan den westkant, ter wederzijde van den gang ziet men twee mansbeelden, die denzelven als wachters fchijnen te bewaken. Deze hebben *tiara's* op het hoofd, en zijn verder met oor- arm- en voetverfierfelen getooid. Ook aan den bovenarm en om den middel zijn zij met gewerkte banden en kettingen verfierd, terwijl een bandelier van den linkerfchouder afhangt. Zij zijn wijders met een *farong* of *kajin* gekleed, die zij aan de linkerzijde een weinig opligten. Hunne kin is zonder baard, en aan hunne regterhand ftaat een lang drietand. Ter linkerzijde van den ingang, aan den hoek, ziet men nog een *mondoliko*, d. i. een beeld met vier armen en een' olifantskop; dat aan den regterhoek is verdwenen.

In de nis ten zuiden ſtaat een mansbeeld, met een' langen priesterlijken baard. Het is op de gewone wijze verſierd, maar heeft, door toeval of moedwil, beide armen verloren. In de nis ten westen zit weder een *mondoliko*, wiens ſnuit gebroken is, op een voetſtuk. Ten noorden ziet men een vrouwenbeeld met acht armen. Het ſtaat op een' liggenden karbouw, en houdt in de regterhanden, onder anderen, eene ſlang, een' ring en den ſtaart van den karbouw. In de linkerhanden houdt zij een kind bij de haren omhoog en een *pedoepaän* of offervuurtest.

Voor het overige is de tempel uit lavaſteen gebouwd, en heeft 14 voet in den buitenſten omvang. De koepel is voor een gedeelte ingeſtort, zoodat men deszelfs oorſpronkelijke hoogte juist niet bepalen kan. Rondom denzelven zijn eenige ſtukken van een *Gamblang*-ſpel uit afzonderlijke ſteenklompen gehouwen, als vier zoogenaamde *Gongs*, vier *Kromongs* en vier *Gedemongs*, en voorts een ander ſpel, bekend onder den naam van *Dakon*. De Legende van dezen tempel is de volgende: De Hoogepriester BAMBANG SOMBO, zoon van DOROWATTIE, afkomſtig van *Soemowono* in de *Kadoe* (alwaar nog negen tempels aanwezig zijn, onder de benaming van *Gadong Songo*) vroeg de dochter van een' minderen Priester ten huwelijk. De vader van het meisje, tot dit huwelijk ongenegen, doch zijn' Hoogepriester niet durvende afwijzen, wilde hem ten minſte in zijn voornemen dwarsboomen, en eischte, dat de man, die haar trouwen wilde, binnen den tijd van zeven dagen een' tempel moest bouwen, daarin blijven wonen, en beloven, dat hij denzelven, na de voltrekking van het huwelijk, met beelden verſieren zou; voorgevende, dat hij dit bij hare geboorte gedroomd had. De Hoogepriester ſtemde in de voorwaarde, volvoerde het werk, trouwde de dochter, en begon met elk jaar een beeld voor den tempel te vervaardigen. In het eerſte jaar maakte hij zijn eigen beeld, en plaatſte het in de nis ten zuiden van den tempel. In het tweede jaar maakte hij het beeld zijner vrouw en van zijn kind, en plaatſte het ten noorden. In volgende jaren maakte hij de beelden ten westen en ten oosten van het heiligdom, en beſloot zijne dagen, nadat hij een *Wiendoe*, dat is acht jaren, was getrouwd geweest. De *Javanen* ſchatten den ouderdom van deze halve ruïne op 600 jaren, en hebben dezelve nimmer durven bezoeken, doch nu een *Europeër* dit gedaan heeft, gaan zij er gerust

binnen, geloovende, dat door dezen het kwaad, dat op hun bezoek zeker zou gevolgd zijn, is weggenomen.

Batavia, 1839. S. A. BUDDINGH, *Theol. Dr. en Predikant te Batavia.*

HET TEGENWOORDIGE LEVENSLOT DER VERMAARDE, OOK ONZEN TOONEELMINNAARS NIET ONBEKENDE, FRANSCHE TREURSPELSPEELSTER, MLLE. GEORGES.

Mlle. GEORGES, de eertijds zoo beroemde Actrice, welke keizers aan hare voeten zag, tot het kabinet van een' NAPOLEON in de *Tuilerieën* den toegang had, door hare schitterende schoonheid al de overige Tooneelspeelsters verduisterde, blijft thans van al dien luister, al die glansrijke kroonen, en, wat meer zegt, al haar opgehoopt bankpapier, niets over, dan — de herinnering. Men ziet haar thans, met valsche juweelen, kommerlijk in de provinciesteden rondzwerven. Nooit bestalen haar, gelijk de rijke Mlle. MARS, *Fransche* gaauwdieven. Nog troont een spoor van schoonheid op haar grootsche voorhoofd, thans als 't ware een puinhoop uit vroeger eeuwen. Op de smerige planken van het Theater *St. Martin* treedt nu de ongelukkige kunstenaresse, te midden van ellendige medespelers, op, huilende en weeklagende, zich overschreeuwende, ja overbrullende, verlaten van de fortuin, van alle tooneel-zegepralen, van het publiek, en in eene schamele woning huizende. *Semiramis* is niet meer; de diadeem is verbroken, en met medelijden aanschouwt men deze koningin des Treurspels, die nog voor het laatst in de tegenwoordige *Fransche* Melodrames, als in *den Toren van Nesle*, *Maria Tudor*, *Lucretia Borgia* en soortgelijke overdrevene wanschepsels des overspannen gevoels, opflikkerde en toen uitdoofde, dat is, tot leedwezen der ware kunst, met hare kolossalen gestalten nog nu en dan over de ruwe planken der Boulevards-theaters waggelt; want Mlle. GEORGES heeft haren fieren tred, hare stem den betooverenden klank, hare spraak de wegslepende declamatie niet meer; zij sleept zich voort, schreeuwt op heschen toon, of woedt of brult. Eens leefde zij in glans en overvloed, de schoone, waarlijk antiek-schoone vrouw, met haar edel voorhoofd, weelderig hoofdsieraad, bedekt met echte paarlen en juweelen, de fiere

leest gehuld in de kostbaarste zijden en cachemiren stoffen, de kleine welgevormde handen schitterende van de kostbaarste en zeldzaamste gesteenten, geschenken der magtigste Vorsten en aanzienlijkste bewonderaars. Maar al die weelde des oogenbliks werd, zonder zorg voor de toekomst verspild, de beker der vreugde op eens geledigd, zonder aan de heffe op deszelfs bodem te denken. Met het Keizerschap viel ook Mlle. GEORGES.

DRIE AVONDEN.

Een leerzaam verhaal voor jonge dochters.

Het was avond. Aan den haard flikkerde de heldere vlam eens houtvuurs en verlichtte het binnenste van een vertrek, hetwelk, door de netheid, orde en rust, welke alles daarin ademde, een' ieder, die het betrad, met welbehagen vervullen moest. Op eenen leuningstoel aan den schoorsteen, met de voeten op de vuurijzers, zat een bejaard heer. Van tijd tot tijd legde hij de afvallende houtsprokkels op den gloed; iets, hetwelk hij echter blijkbaar geheel werktuigelijk verrigtte, en dat het diepe nadenken niet afbrak, waarin hij verzonken scheen. De opgeruimdheid, die anders op het opene, door de zon donkerbruin gebrande gezigt te lezen was, verborg zich op dit oogenblik onder eenen trek van zwaarmoedigheid, misschien ook slechts van overpeinzing. Van tijd tot tijd streek hij met de vlakke hand over het hooge voorhoofd, om de enkele grijze haren, die er op nederdaalden, weg te schuiven; dan weder stampte hij, als uit ongeduld, met de tang, welke hij in de hand hield, op den grond, en vervolgens verviel hij op nieuw in zijne diepe mijmering, welke hij slechts afbrak, om een' snellen blik op een jong meisje te werpen, dat aan den anderen hoek van den haard in eene demoedige houding tegenover hem stond. De zaamgevouwen handen, het zwoegen van haren boezem, dat elken slag van haar kloppend hart duidelijk vernemen deed, hierbij de smeekende uitdrukking van haar met onbeschrijfelijke zachtheid op den oude gevestigd oog, lieten in haar gemakkelijk iemand raden, die de uitspraak van den tegenover haar zittenden met hoop of vrees te gemoet zag. Nog een derde persoon, insgelijks eene vrouw, was tegen-

woordig; zij zat in eenen leuningſtoel voor de in het midden der kamer ſtaande tafel, en de daarop brandende lamp wierp een hel licht op de nog ſchoone, hoezeer reeds de ſporen des ouderdoms dragende gelaatstrekken eener vrouw, die den uitſlag van het tooneel aan den haard met angst ſcheen te verwachten. Het theeſervies op de tafel, een opgeſlagen boek, eenig uit de hand gelegd vrouwelijk werk deden zien, dat het aan den gang zijnde, zoo al niet regtſtreeks onaangename, nogtans pijnlijke geſprek het gezin in deszelfs dagelijkſche, rustige gewoonten verrast en geſtoord had. Het eenige levende wezen, hetwelk zich, behalve de drie genoemde perſonen, nog in de kamer bevond, was een fraaije jagthond van Engelsch ras, die voor de voeten van den ouden heer aan den haard lag uitgeſtrekt, en met opgeheven kop en geſpitſte ooren zijnen meester ſcheen gade te ſlaan, even alsof hij de oorzaak van diens hem anders ongewone mistroostigheid wilde raden. Langen tijd werd de ſtilte ſlechts door het knapperen der vlammen afgebroken, en de toeſtand moest allengskens, en wel bovenal voor de beide vrouwen, hoogst pijnlijk worden, toen eindelijk de oude man, als uit eenen droom ontwakende, of plotſeling een beſluit nemende, een' langen, doordringenden blik op het tegenover hem ſtaande meisje wierp, dat gedwongen was voor denzelven de oogen ter aarde te ſlaan; daarna zeide hij: „Gij gelooft dus, EMILIA, met zekerheid uw geluk in deze verbindtenis te zullen vinden?"

„O mijn vader!" gaf de dus aangeſprokene ten antwoord; „hoe zou ik nog kunnen twijfelen?"

En alles zonk weder in het vorige ſtilzwijgen terug. Eindelijk kon naar het ſcheen, de bejaarde dame dit niet langer uithouden; met eene zachte ſtem riep zij: „EMILIA! o mijne EMILIA!"

Dit roepen had iets zoo liefdevols en tevens zoo treurigs, zoo tot het hart ſprekends, zoo hoogst aandoenlijks, dat het ſcheen alsof het aan den geheelen gang van EMILIA's denkbeelden eene andere rigting gegeven had. In tranen uitbarſtende, vloog zij aan de borst harer moeder, die haar teederlijk in de armen ſloot.

„Slechts bedaard, mijn kind! ſlechts bedaard! alles kan immers nog goed worden," zeide zij.

„Maar denkt gij dan, mijne dochter, mijne geliefde EMILIA," viel de oude man haar in de rede, „dat ik niet even

veel, misschien meer nog dan gij, er onder lijde, nu ik u mijne toestemming op den eersten, gewigtigen wensch, dien gij uit, moet weigeren? Vertrouw de ondervinding van uwen ouden vader, kindlief, die de wereld heeft leeren kennen, en die, gelijk gij zelve gewisselijk overtuigd zijt, niet anders wil dan uw geluk; geloof mij stellig, LOUIS DE FOLANGES is geen man voor u."

„Maar om 's hemels wil, vader," snikte EMILIA, „wat kunt gij dan toch met mogelijkheid op hem aan te merken hebben? Jong, rijk, beminnelijk, van goeden naam, uit een aanzienlijk geslacht ontsproten, vereenigt hij dan niet alles in zich, wat de stoutste wenschen slechts verlangen kunnen?"

„Ja zeker! ja zeker! In alwat gij zegt hebt gij, in zeker opzigt, gelijk, mijn kind. Maar de blik van hartstogt, waarmede gij het goede in hem ziet, ontdekt niet de gebreken. Gij ziet de liefelijke bloem; maar haar gezigt boeit uw ongeoefend oog te zeer, dan dat het de daaronder verborgene slang ontwaren kan."

„Maar gij," waagde de moeder hier tegen te werpen, „van waar hebt gij dan deze zekerheid? Kunt gij het ook niet zijn, die u vergist? Van waar toch deze schrikkelijke, vastgewortelde argwaan tegen eenen jongen man, dien ieder achting bewijst, van wiens lof aller monden overvloeijen?"

„Vanwaar! Vanwaar? Omdat ik hem heb gadegeslagen, niet door het kaleidoscoop van hartstogt, van phantasie, hetwelk, men mag het draaijen zoo als men wil, steeds glinsterende kleurspelingen, vertoont, maar door het microscoop van verstand en ondervinding, aan hetwelk de angel van het giftige insekt onder deszelfs met goudstof overdekte vleugels niet ontgaat; — omdat ik weet, dat zijne beminnelijkheid, zijne dienstvaardigheid, eigenschappen, die vooral in vrouwen, zoo ligt en zoo sterk boeijen, slechts dunne korsten zijn, waaronder de gloeijende lava van alverterende driften kookt. Laat slechts een kleine aanstoot van buiten de dunne schors doen bersten, en vernielend rukt de vuurstroom alles met zich voort, wat zich tegen deszelfs loop verzet. Gij vraagt mij, vanwaar? Omdat ik zijne geweldige, alles buiten hem vergetende zelfzucht doorzien heb, ten gevolge van welke zijn eigen ik, zijn eenige persoon de spil is, rondom welke hij meent, dat al de hem omgevende personen bestemd zijn zich te draaijen; — omdat ik zijne onzalige zucht, om te pronken, te schitteren, bemerkt heb; eene zucht, die op

zichzelve, wel is waar, onfchadelijk is, maar bij een karakter als het zijne de kiem van alle ellenden, ja van alle misdaden in zich draagt. Valt mij niet in de rede! Ik weet zeer wel, dat deze hartstogtelijkheid bij u, vrouwen, gevoel, deze pronklust eerzucht, dit egoïsmus bewustheid van eigen waarde heet; maar ik weet ook even zeer, dat deze neveldrank der phantafie fnel vervliegt, en dat het koude, naakte verftand, de prozaïfche wezenlijkheid, alsdan vreefelijk wraak nemen, dat men hen zoolang miskend en vergeten heeft."

„Maar, vader," hernam EMILIA bevreesd, „fchildert gij dan ook niet met al te zwarte, al te harde kleuren? Maakt uwe angstige bezorgdheid voor mij u niet te zeer tot partij, dan dat gij een onvooringenomen regter zoudt kunnen wezen? Neen! ik voel het, mijn LOUIS kan geen verachtelijke Egoïst zijn; het is onmogelijk! Sla hem vrij gade! Zijn deze edele gelaatstrekken, is zijn goedhartige blik, zijn open vrij oog, de lieftalligheid en innemendheid zijner manieren, zijn dat alles teekenen van een liefdeloos, zielverdoovend egoïsmus? Of was het misfchien ook egoïsmus, dat hem bewoog, zich, gelijk mij verhaald werd, bij den jongften brand in de vlammen te werpen, om het kind eener jammerende moeder te redden; eene daad, welke hij mij uit befcheidenheid geheel verzweeg? Was het egoïsmus, dat hem aandreef, onlangs gelijk mij een ooggetuige verteld heeft, den blinden muzikant, weet gij, vader, dien armen ouden man, die zoo dikwerf ons medelijden gewekt heeft, toen hij door het paard van Graaf M*** omvergeworpen en bijna overreden was, zijne geheele beurs te geven, en, eer men hem nog regt herkend had, weg te fluipen, om aan den dank van den arme te ontkomen? En dan, o mijn vader, kan dan de ftem wel geheel logenachtig zijn, die in mijn binnenfte zoo luid, zoo innig voor hem fpreekt? Kan het mogelijk wezen, dat God het vaste geloof aan hem, als mijn grootfte geluk, in mijne ziel gelegd zou hebben, wanneer dat gevoel zoo geheel en al bedrogen moest worden? Waarmede had ik het dan verdiend, reeds bij mijne intrede in het leven, aan eene zoo bittere, zware, geheel dat leven bedervende mistasting onderworpen te worden?"

Hare heete tranen, welke zich met die harer moeder vermengden, beletteden haar verder te fpreken. De goede vader fcheen door het gezigt zijner in tranen fmeltende dochter

van zijn ſtuk gebragt, en bijna zichzelven te verwijten, die tranen veroorzaakt te hebben. Met moeite bedwong hij zijne aandoening; op zijn wezen, in zijne trekken kon men lezen, welk eene overwinning het hem kostte, aan het ſmeeken, aan het ſchreijen van zijn eenig, zijn vurig bemind kind weêrſtand te bieden. Maar, het zij overtuiging, uit het verledene geput, het zij een blik van voorgevoel in de toekomst, nog altijd poogde hij ſtandvastig te blijven. Hij beijverde zich, om zijn overvloeijend hart ſtilzwijgen te gebieden; en welke drangredenen het verſtand, geprikkeld door vaderlijke bezorgdheid, nog *kon* aanvoeren, zeker, hij voerde die aan. Doch alles was vergeefs! — En was dit dan niet ook, althans voor een gedeelte, zijne eigene ſchuld? Had hij niet zelf den ſtaat der dingen, welken hij thans zoo gaarne zou hebben willen veranderen, te weeg gebragt? Had niet reeds lang geleden het bezorgde moederoog EMILIA's neiging jegens den jongen FOLANGES, voor wien, krachtens de langdurige betrekkingen tusſchen de beide familiën, haar huis openſtond, bemerkt gehad? Zij had haren echtgenoot hierop aandachtig gemaakt; doch zijn eenigst antwoord was een glimlach geweest en de aanmerking, dat EMILIA immers nog ſlechts een kind, en dat er aan dergelijke dingen nog in lang niet te denken was. — En thans, nu die neiging zich geopenbaard had, nu EMILIA, achtende ſtrijdig met haren kinderpligt te handelen, wanneer zij den toeſtand van haar hart langer voor hare ouders geheim hield, hen met denzelven bekend gemaakt had; thans, nu een lange, vertrouwelijke omgang met FOLANGES geheel haar onervaren hart voor hem had ingenomen, zoodat zij het voor trouwbreuk aangezien zou hebben, wanneer zij hunne wederzijds gewisſelde geloften niet vervuld hadden, al ware zelfs de wil harer ouders, harer geliefde ouders, welken zij anders in alles gehoorzaamde, het beletſel geweest; thans wilde haar vader dezen zoo vurigen, zoo geweldigen hartstogt op eenmaal door koude redenering demden! Dacht hij dan inderdaad, dat het gevoel zich in EMILIA's hart liet uitwisſchen als potloodſchrift op parkement, waarover men ſlechts met den vinger behoeft heen te ſtrijken, om de vlugtige trekken te zien verdwijnen? Onmogelijk! Met een jeugdig, vertrouwend gemoed, met een hart, voor welks behoefte om te beminnen zelfs vader en moeder niet meer genoeg waren, had zij zich aan dengenen gehecht,

dien zij het meest gelijk aan het ideaal gevonden had, hetwelk haar van de vroegere jeugd af aan, wakend en in hare droomen, fteeds had voorgezweefd. Bij het liefdevolle, het zachtzinnige, hetwelk zij van hare moeder had aangenomen, poogde zij zich de vastheid, de zielskracht haars vaders, die haar met bewondering vervulde, eigen te maken. Op deze wijs was haar karakter eene mengeling van kracht en zwakheid geworden, in welke de ongelijkflachtigfte beftanddeelen fomwijlen op hetzelfde tijdftip in aanraking kwamen.

Hoe ftandvastig de vader ook anders zijn mogt, in dit geval vertoonde zich deze hoedanigheid bij hem geenszins in hare gewone fterkte. Weldra flaagde het fmeeken zijner dochter, hare door de gloeijendfte liefde gewekte welfprekendheid, gepaard aan de zachte, indringende voorftellingen harer moeder, voor welke niets ondragelijker was, dan hare geliefde EMILIA te zien lijden, zijnen weêrftand te overwinnen, en eindelijk, ondanks al zijne bezorgdheden en voorgevoelens, zijne toeftemming te verwerven. Misfchien echter zouden deze, ware hem het bedaarde nadenken gedurende den nacht vergund geweest, hem evenwel nog bewogen hebben, den volgenden morgen zijn woord weder in te trekken; maar naauwelijks had hij hetzelve, tot EMILIA's onbefchrijfelijke vreugde, gegeven, of het voorwerp van het zoo langdurige, in deze toeftemming geëindigde gefprek, LOUIS DE FOLANGES zelf, trad de deur binnen. EMILIA was te zeer aangedaan, in te hevige gemoedsbeweging, om den uitroep: „O, vader, daar is hij zelf!" te kunnen weêrhouden. Op hetzelfde oogenblik echter, ook zonder den ftrengen blik, dien haar vader haar toewierp, gevoelde zij het ongepaste van haar gedrag, en, van fchaamte blozende, verborg zij haar gelaat in den boezem harer moeder. Doch weldra wist LOUIS, die wel zag wat er gaande was, zijn fmeeken zoo dringend met dat der beide vrouwen te vereenigen, dat de vader, niet langer inftaat hetzelve te weêrftaan, de handen van het jonge paar in elkander legde, en, met van aandoening bevende ftem, zijnen zegen en hoop over hen uitfprak. Ook bij LOUIS fcheen de aandoening zoo innig, de eeden, waarmede hij zwoer flechts voor EMILIA te zullen leven en zijn geluk alleen in het hare te zullen zoeken, zoo plegtig, dat de oude heer al zijne donkere voorgevoelens vergat. — Eindelijk ging de familie uiteen; LOUIS en EMILIA, om van elkander en van eene rozekleurige toe-

komst te droomen; de oude lieden om zich onderling over verfcheidene, die toekomst betreffende, dingen te beraden. Spoedig wist hierbij de goede moeder haren echtgenoot zijne grillen, gelijk zij die noemde, bijna geheel uit het hoofd te praten, zoodat hij met deze woorden het gefprek eindigde: „ Als onze EMILIA zich maar niet door hare al te groote liefde heeft laten verblinden! Nu, God geve flechts, dat zij nooit in het geval kome, met fmart aan den avond van heden terug te denken en over mijne te groote toegeeflijkheid te zuchten!"

(Het vervolg hierna.)

DE TIJD.

(Naar de Franfche Ode *le Temps* van THOMAS.)

Gij onbekende, wien geen fterflijk oog ooit zag,
O Tijd! wien flechts 't gevoel der ziel omvatten mag,
Onzigtbre breede ftroom van eeuwen en van dagen!
Ik wil, terwijl uw magt mij naar den grafkuil voert,
Eer mijn gebeente 't ftof beroert,
Een' enklen oogenblik aan uw befchouwing wagen.

Wie, wie ontdekt mijn' geest uw wordingsuur? wat oog
Klimt tot de bronnen van uw aanzijn naar omhoog?
Gewis zijt ge aan de grens der Eeuwigheid geboren!
Niets was er, niets beftond; in duisternis gehuld,
Die d' afgrond van het niet vervult,
Lag daar uw kiem, maar nog in werkloosheid verloren.

Één wenk — de bajert deed haar poorten opengaan,
Der zonnen blinkend vuur weêrkaatfte langs haar baan;
Gij werdt: en de Eeuwige, om Zijn wet u voor te fchrijven,
Sprak tot Beweging: „ Wees de maatftaf van zijn' duur,
„ En," klonk Zijn magtwoord tot Natuur:
„ De Tijd is uw; voor Mij moet de Eeuwigheid verblijven!"

Zoo is Uw wezen, God! Der jaren oceaan
Doet onder Uwen voet Uw handenwerk vergaan,
Maar Uwen troon kan hij niet naderen of deren;

Millioenen dagen, waarvan de een den andren floopt,
En eeuwen, tot een' berg gehoopt,
Zijn als een ijdle damp, een niet, in 't oog des Heeren!

Maar ik, geplaatst op dezen hoop van ftof en flijk,
Ik zoek hier te vergeefs een fchut, een veilge wijk:
De fnelle vaart des Tijds vervolgt mij op mijn fchreden;
'k Befla eene enkle ftip van 't uitgeftrekt gebied,
En mijne ontroerde ziele ziet
Mijn' wankelenden voet die ftip bijna ontgleden.

Waar ik mijn oog, door fchrik verbijsterd, heen mag flaan,
'k Zie niets dan beelden der verwoesting voor mij ftaan:
Hier oude graven, onder 't mos bijna verloren;
Dáár zuilengangen, door de jaren omgekeerd;
Ginds fteden, door den brand verteerd;
Alom den voet des tijds met onuitwischbre fporen.

Geene aarde of hemel, niets weêrftaat of keert zijn magt:
Hij ondermijnt, in eeuwge ftilte, als van den nacht,
De pijlers, die 't gebouw der fchepping doen beklijven;
Alleen mijn denkkracht zweeft, de wereld uit het oog,
Op vuurge wieken naar omhoog,
En ziet de wrakken der vernieling henendrijven.

Gij eeuwen, die eens waart en die nog worden moet!
Ik roep u op; verfchijnt te zamen aan mijn' voet;
Vereenigt u voor mij in 't oogenblik van 't heden;
Ik ftap met vasten tred door elken afftand heen;
Niets, niets verhindert mijne fchreên;
'k Leef in de toekomst en terug in 't diepst verleden.

Eens ziet de zon, allengs van licht en kracht beroofd,
Gelijk een flaauwend vuur haar glanfen uitgedoofd,
En werelden, veroud, uit hare naven horten;
Als rotfen, van de kruin der bergen afgefcheurd
En in de velden neêrgefleurd,
Zal eens het ftarrenheir verbrijzeld nederftorten.

Dan is het Eeuwigheid, — en in den oceaan
Van hare heerfchappij, waar alles is vergaan,
Is ook de Tijd, gelijk een beekje, weggegleden;

't Onsterfelijke alleen, de ziel wordt niet geveld,
Maar zal, ontkomen aan 't geweld,
Al juichend op het graf der wereldbollen treden.

Gij zet der zee haar perk, die zij niet overschrijdt,
O God! zoo steldet ge ook de grenzen van den Tijd!
Wat zal het zijn, die stond, die d' eeuwgen nacht doet zinken?
Gij weet het, Gij alleen! 't Is voor het gansch Heelal
Verborgen; eerst vergaande zal
Der schepping dit geheim ontsluijerd tegenblinken.

O stervling, die zoo vaak den Tijd verhaasten wilt,
Beef, als het klokgedreun langs uwe woning trilt,
Der uren snelle vlugt u plegtig klinkt in de ooren!
Dan, dan ontwaakt mijn ziel; zij luistert met ontzag;
Zij telt met weemoed elken slag,
En meent in ieder klank de stem des doods te hooren.

Wat dwaling, Menschdom! doet het spoor u bijster gaan?
Een' enklen oogenblik duurt hier slechts uw bestaan,
En nog is u die stond een last! Naauw kent ge u zelven,
Of gij, die gierig op uwe aardsche schatten zijt,
Verspilt uw aanzijn en uw' tijd;
Gij roept den dood en tracht uw eigen graf te delven.

Dees heeft nog nooit geleefd, schoon honderd jaren oud;
Die däár verpandt zijn eerloos wezen om het goud;
Een derde geeft aan 't spel zijn ziels- en ligchaamskrachten;
Ginds heeft een rijkaard al zijn schatten toegewijd
Aan 't dooden van den sombren tijd:
Niet leven is het doel, waarnaar zij allen trachten.

Zweer, zweer die dwaling af, eer ze al uw hoop verniel'!
Uw ziel is 't leven, Mensch! en de gedachte uw ziel.
Zij mete uw' tijd, zij blijve u langs uw pad verzellen!
Leer leven met u zelv', uw eigen hart verstaan,
Kweek deugd en ware wijsheid aan,
Zoo kunt gij zonder schrik uwe oogenblikken tellen.

Zegwaart. VAN DER POORT.

DE VOETWASSCHING.

In de *Herinneringen van een verblijf te Rome*, onlangs door eenen *Engelschen* reiziger uitgegeven, komt ook eene niet onbelangrijke beschrijving voor van de groote kerkplegtigheden gedurende de dusgenaamde *heilige week*. Ten slotte derzelve geeft hij een verslag van die der voetwassching, hetwelk wij, om eene eigenaardige daarbij voorkomende bijzonderheid, hier willen overnemen:

„ Ik was, toen ik de kapel verliet, in de hoogste verrukking. (De reiziger had namelijk het *Miserere* van ALLEGRI in de *Sixtijnsche* kapel gehoord.) Op den terugweg hield ik mij een half uur lang in de Pelgrimskerk op. Aldaar worden verscheidene honderden dier vrome reizigers, in pelgrimsgewaad, met sandalen aan de voeten en schelpmantels om de schouders, uit alle oorden van het vaste land naar *Rome* gekomen, drie dagen lang om niet geherbergd en gevoed; terwijl leden van den *Romeinschen* Adel hun de voeten waschen en aan tafel bedienen.

Ongeveer honderd dier bedevaartgangers, van allerlei soort, jong en oud, mager en zwaarlijvig, waren in de eetzaal bijeen, en deden met voorbeeldigen spoed de soepen en moesgroenten verdwijnen, welke hoogadellijke handen hun nederig voordienden. De tafels stonden, in de lengte van het vertrek, op twee rijen geplaatst, en in den middelgang tusschen dezelve wandelden de nieuwsgierigen rond, in de verhouding van ten minste vijf aanschouwers tegen één gast. Een zonderling schouwspel voorzeker, te zien, hoe menschen, door op deze wijs hun ligchaam te goed te doen, den hemel denken te verdienen, en hoe adellijke onderdrukkers een geheel jaar van onbuigzamen trots meenen te boeten en te vergoeden door eenen enkelen avond van onnoozele schijnvernedering. Het tooneel herinnerde mij de oude *Saturnalia*, waarbij de meester den slaaf bediende, als ook het bijgeloof der Keizers, die de fortuin poogden te bevredigen, door éénen dag in het jaar aan de poort van hun eigen paleis te staan bedelen.

Ik trad in de badzaal; ik hoorde de stem eens priesters in misgewaad, die gebeden, bij de omstandigheid passende, opzegde, en ik zag zes, dienzelfden dag aangekomene, mor-

ſige en in lompen gekleede pelgrims, welke bezig waren hunne ſchoenen en kouſen uit te trekken, om zich de voeten te laten waſſchen. Men bragt de waschbakken, en de edele *Romeinen* gingen aan hun werk. Mijn oog bleef aan een der leelijkſte en haveloosſte pelgrims hangen, en daalde van daar op den grooten heer, die vóór hem op de knieën lag. Deze laatſte droeg eene ſoort van kerkelijk kleed; zijn gelaat was ſchoon, maar zwarte en ſombere oogen deelden aan al zijne trekken eene ſchrikwekkende uitdrukking mede.

„ Mijnheer," vroeg ik aan iemand, die naast mij ſtond, „ zoudt gij mij ook kunnen zeggen, wie de Edelman is, welke daar vóór ons dien bedelaar de voeten droogt?"

„ Welken Edelman meent gij, Mijnheer? Dien, welken de Duivel op het gezigt geteekend ſtaat?"

„ Denzelfde."

„ Het is Don MIGUEL, de ex-dwingeland van *Portugal*."

WIE VAN DRIEËN REDDE ZICH HET BEST UIT DE VERLEGENHEID?

Een ſtudent te *Oxford* leidde eens een gezelſchap heeren en dames in de zaal van oudheden dier hoogeſchool rond. „ Dit hier," zeide hij, op een aldaar hangend zwaard wijzende, „ is het zwaard, waarmede BILEAM zijne ezelin wilde dooden." — „ Zoo ik meen," hernam eene bijbelvaste dame, „ heeft hij er zich ſlechts een gewenscht." — „ En dit is ook juist het zwaard, dat hij zich wenschte," was het ſnelle antwoord van den gids, die niet den geringſten zweem van verlegenheid liet blijken.

Na het onthoofden van den ongelukkigen Koning KAREL DEN I, in 1649, verklaarde zich *Engeland* tot een Gemeenebest, en de republikeinſche geestdrift ging zoo verre, dat eenige Ultra's der zegevierende partij zelfs in het Onze Vader, in plaats van de woorden: uw Koningrijk kome, baden: uwe Republiek kome.

De listige OLIVIER CROMWELL wierp zich in 1653 op tot Beſchermheer van het nieuwgevormde Gemeenebest. Zekere Dichter WALLER, die mede door de republikeinſche ijlhoofdigheid aangegrepen was, want dweeperij in ſtaat-

en godsdienstzaken fteekt evenzeer aan als befmettende ligchaamsziekte, werd door zijne geestdrift tot het vervaardigen van een lofgedicht op den Lord-Protector gedreven.

Nadat nu CROMWELL overleden en deszelfs zoon RICHARD, acht maanden lang het ftaatsbewind gevoerd hebbende, vrijwillig afgetreden was, beklom KAREL DE II, zoon van den ter dood gebragten Vorst, in 1660 den troon, voornamelijk door toedoen van den zoo fchranderen als dapperen Veldheer MONK. De te voren zoo driftig republikeinschgezinde Dichter WALLER was nu in eenen Royalist veranderd, en overhandigde, in perfoon, den nieuwen Koning een ook op dezen vervaardigd lofgedicht. De Vorst, het gelezen hebbende, zeide: „ Het gedicht is fraai; maar mij dunkt, dat hetgeen gij op CROMWELL gemaakt hebt, nog beter was." Zonder van zijn ftuk te geraken, antwoordde de Dichter: „ Uwe Majefteit heeft waarfchijnlijk gelijk, want ons Dichters gelukt het fteeds beter, wanneer wij ons aan de vlugt onzer verbeeldingskracht overgeven, dan wanneer wij de eenvoudige waarheid volgen."

Den 15 Augustus 1706 hield PETER DE GROOTE het maal bij den Archimandriet ROMAN KOPE te *Kiew*. Monniken bedienden de tafel. Een bejaarde kloosterling vervulde bij deze gelegenheid den post van fchenker, maar zoo onbehendig, dat hij een geheel prefenteerblad vol gevulde wijnkelken den Czaar over het lijf liet vallen. De bijna doornatte PETER fpringt van zijne zitplaats en ligt de vuist op, om, volgens zijne gewoonte eigenhandig het loon voor den ontvangen wijndoop te betalen. Eer hij dit echter doen kan, verheft de monnik plegtiglijk zijne ftem, en fpreekt overluid: „ Niet dropsgewijs, maar in overftroomenden overvloed, als deze wijn, moge 's Hemels zegen zich over het hoofd van onzen geëerden Keizer uitftorten! O Heer, dat uwe vijanden voor uw aangezigt verbrijzeld worden, als deze glazen!" — De door deze geestige zinfpeling op het gebeurde verraste Czaar omhelsde den monnik, en benoemde hem op ftaanden voet tot Archimandriet van *Petfcherek*.

DE VIJFDE DECLINATIE.

„ Gij zijt aan uwe laatſte declinatie, Papa!" voegde een verwaand jongeling, op ſpottenden toon, eenen eerwaardigen Grijsaard toe. „ Ja, mijn zoon," hernam deze, met kalm en opgeruimd gelaat, „ en gelukkig, dat daartoe het woord „ *ſpes* [hoop] behoort."

LEVENSVRAAG.

„ Wat hebben wij te vreezen, oorlog of vrede?" vroeg vóór eenigen tijd een *Luxemburger*. Een *Limburger* antwoordde: „ Beide."

DE RING.

„ Geef *mij* dien gouden ring, lief kind!" zeide een jeugdig landjonkertje tot een bevallig boerinnetje uit zijne nabuurſchap; „ hij is het zinnebeeld mijner liefde voor u: beide „ zijn zonder einde." — „ Neen, laat mij hem maar houden, Jonker!" was het antwoord; „ hij is toch even goed „ het beeld mijner liefde voor u: beide zijn zonder begin."

DE TUSSCHENWERPSELS.

Een ijverig beoefenaar der letteren had eene zeer knorrige huisvrouw, welke hem den ganſchen dag door met verwijtingen en ſcheldwoorden overlaadde. Een zijner bekenden, hem zeer afgetrokken en treurig ziende, maar de oorzaak daarvan niet kennende, voegde hem met hartelijkheid toe: „ Lieve vriend, de letteren zullen uwe gezondheid nog ondermijnen." — „ Ach neen, vriend!" gaf onze geplaagde Geleerde ten antwoord, „ niet de letteren, maar de tusſchenwerpſels!"

N°. XI. *Meng.* bl. 558. r. 5. leze men: voortſpinnende.
——— bl. 566. r. 18. ——— handwerksman.

MENGELWERK.

PROEVE, OVER DEN AARD EN DE GRENZEN DER ZEDELIJKE VRIJHEID, IN VERBAND BESCHOUWD MET ANDERE, VOOR DEN MENSCH ONMISBARE, WAARHEDEN.

Door

Mr. A. F. SIFFLÉ. (*)

Over weinig onderwerpen is zoo veel en zoo bitter, niet zelden ook door volstrekt onbevoegden, getwist geworden, als over de vraag, *of er eene vrijheid van wil bestaat, en zoo ja, in hoe verre?*

Zonder eene tot onze verantwoordelijkheid toereikende vrijheid laat zich geene zedelijke verpligting denken, en verliest dus alle Godsdienst en Zedeleer haren onmisbaren grondslag. Want, indien ik deugdzaam handel, omdat ik door eene Magt, aan welke ik geenen tegenstand bieden kan, daartoe word gedreven en aangezet; of, indien ik zondig, omdat ik in de volstrekte onmogelijkheid ben, anders te doen; dan bestaat er geen ander onderscheid tusschen den redelijken mensch, die goed of verkeerd handelt, en den boom, die, door de werking van albeslissende natuuroorzaken, daar groent en verdort, dan het ellendig verschil, dat de mensch, met volle bewustheid, maar zonder vrije verkiezing, werkzaam zijnde, de aangename of onaangename gevolgen zijner daden gevoelen zou, zonder eenige billijke aanspraak op dat geluk, en zonder dat ongeluk eenigzins te hebben verdiend.

Aan de andere zijde is het waarheid, dat er zich geen

(*) Voorgedragen in het Perpetueel Committé van het *Zeeuwsch* Genootschap der Wetenschappen te *Middelburg*, den 2den van Louwmaand, 1839.

Opperbeſtuur van God laat denken, zonder invloeijing op de geſchiedenis der menschheid in het algemeen, en op de ontwikkeling van elken mensch in het bijzonder; dat, vermits kleinigheden ſoms de gewigtigſte gevolgen hebben, eene bemoeijing, alleen met het groote, onmogelijk is, zonder achtgeving op het geringe; ja, dat men zich geen Godsbeſtuur, hetwelk onfeilbaar zijn doel bereikt, kan voorſtellen, of men moet het gelooven als alles omvattend, alles regelend, en nergens van uitgeſloten, hoe nietig zulk eene zaak den oppervlakkigen beſchouwer ook ſchijnen moge.

Maar, *hoe* laat zich nu de erkentenis van zulk een Albeſchikkend Wereldbeſtuur vereenigen met het geloof aan eene zedelijke vrijheid bij alle redelijke wezens?

De beantwoording dezer vraag is het doel mijner tegenwoordige *Proeve, over den aard en de grenzen der zedelijke vrijheid, in verband beſchouwd met andere, voor den mensch onmisbare, waarheden.*

Wij zullen *eerst* het denkbeeld der vrijheid, inzonderheid der zedelijke vrijheid, in de verſchillende opvattingen daarvan, ontwikkelen; *ten tweede*, den aard en de grenzen der zedelijke vrijheid naſporen; en eindelijk, *ten derde*, de alzoo, in haren aard en binnen hare grenzen, erkende zedelijke vrijheid in verband beſchouwen met andere, onloochenbare waarheden.

Wij beginnen met het *eerſte* punt van onderzoek: *wat is vrijheid in het algemeen, en zedelijke vrijheid, naar de verſchillende opvattingen daarvan, in het bijzonder?*

I. Vrijheid is, in het algemeen, of een *vermogen*, of een *regt* tot iets. Men onderſcheidt haar in *natuurlijke*, *burgerlijke*, *ſtaatkundige* en *zedelijke* vrijheid.

Natuurlijke vrijheid is de *magt*, om te doen, wat men wil, zonder door ſtoffelijke hinderpalen te worden belet. Zij is dus meerder of minder, naar mate men meerder of minder in de uitoefening belemmerd wordt. Zij is gemeen aan menſchen en dieren. Een man, die niet gevangen of gekluisterd, noch van het volle genot van gezondheid en krachten verſtoken is, en een vogel,

die de lucht doorklieft, of een haas, die nog geene prooi van jager of honden is geworden, ſtaan in dat opzigt gelijk.

Burgerlijke vrijheid is het *regt*, om alles te verrigten, wat door de wetten van den Staat en de openbare zedelijkheid niet verboden is. Zij wordt, zelfs in onbepaalde Alleenheerſchingen, genoten door ieder, die geen ſlaaf, noch van het gebruik der burgerlijke regten ontzet is.

Staatkundige vrijheid is het *regt*, om aan geen gebod, dan van de bevoegde Magt en in wettigen form uitgegaan, te gehoorzamen, mitsgaders tot beſtuur en wetgeving mede te werken, zoo veel de Staatsregeling toelaat. Die vrijheid beſtaat, in meerdere of mindere mate, in alle landen, waar het Uitvoerend Bewind, onder welken titel ook daargeſteld, onderworpen is aan de Wet, en dus, in de uitvaardiging en tewerkſtelling zijner bevelen, daaraan gebonden is.

Zedelijke vrijheid, eindelijk, is, in den *geregtelijken* zin, de *magt*, om met bewustheid en uit verkiezing te doen of te laten, hetgeen men gelooft nuttig en pligtmatig, of wel ſchadelijk en ongeoorloofd te zijn. Zij ligt alleen in *redelijke* wezens, maar houdt op in geval van ſtoffelijken nooddwang, en in dat van bedwelming of verlies der redelijke vermogens, voor zoo lang namelijk de dwang of de zinsverbijstering duurt.

Doch in de *Wijsbegeerte* kan men de zedelijke vrijheid in *tweederlei* beteekenis opvatten, *vooreerst*, in de reeds opgegevene, en dan noemt men haar *ondervindelijke* of *empiriſche* vrijheid; *ten tweede*, in dien zin, dat de mensch, of het redelijk wezen in het algemeen, niet ſlechts de vrijheid zou hebben, zijn doen en laten, voor zoo veel geene ſtoffelijke hinderpalen zulks beletten, met bewustheid van het betamelijke of onbetamelijke daarvan, te regelen naar zijnen wil, maar ook de magt, om dien wil zelven, niettegenſtaande alle uitwendige aanlokſelen en innerlijke drijfveren, naar verkiezing te bepalen, en dus te *willen omdat men wil*.

Die tweede foort van vrijheid, vermits, ook dán wanneer zij beftaan mogt, zij allenthalve buiten het bereik der zinnelijke waarneming en buiten de mogelijkheid van redekunftig betoog vallen zou, noemt men de *buiten de grenzen des kenvermogens liggende* of *tranfcendentale* vrijheid.

Beiderlei zedelijke vrijheid, doch in meer eigenlijken zin de laatfte of *tranfcendentale*, beftempelt men ook met den titel van *vrijheid van* WIL.

De eerfte of *empirifche* foort wordt echter eigenaardiger *zedelijke vrijheid van* HANDELEN geheeten.

Ten einde het onderfcheid tusfchen de *empirifche* en de *tranfcendentale* vrijheid meer in het oog te doen vallen, en tevens dadelijk iets aan te grijpen, dat ftof kan leveren tot ons verder onderzoek, nemen wij hier vertaald over, uit (*) VOLTAIRE's *Dictionnaire Philofophique*, het Artikel: *De la Liberté*, of *van de Vrijheid*. Het is eene zamenfpraak. Zij luidt als volgt:

A. Ziedaar eene batterij, die voor onze ooren afvuurt. Hebt gij de vrijheid, het bulderen der kanonnen te hooren of niet te hooren?

B. Buiten twijfel kan ik niet vermijden, dien knal te hooren.

A. Wilt gij, dat dit kanon uw hoofd, en de hoofden van uwe gade en uwe dochter, die daar met u wandelen, wegneme?

B. Welk voorftel doet ge mij daar! Zoo lang ik wel bij mijne zinnen ben, kan ik dergelijke zaak niet willen; dat is mij onmogelijk!

A. Goed! Gij hoort dus *noodwendig* dat ftuk gefchut, en gij voelt u *noodwendig* genoopt, om niet zelf met uw huisgezin, onder de wandeling, door een kanonfchot te *willen* fneven. Gij hebt zoo min de magt om *niet* te hooren, als de magt om hier te *willen* blijven.

B. Dat is duidelijk.

A. Gij zijt daarom een dertig fchreden verder gegaan,

(*) *Londres*, 1764, page 229—233.

om buiten het bereik van het ſchot te zijn. Gij hebt dus wel de magt gehad, om dien kleinen afſtand ver met mij te wandelen.

B. Ook dit is zeer duidelijk.

A. En indien gij lam waart geweest, dan zoudt gij het niet hebben kunnen vermijden, blootgeſteld te zijn aan het vuur dezer batterij; gij zoudt de magt hebben gemist, om te komen, waar gij *nu* zijt. Gij zoudt *noodzakelijk* het kanonſchot gehoord hebben, en gij zoudt er even *noodzakelijk* door getroffen en geſneuveld zijn.

B. Niets is meer overeenkomſtig de waarheid.

A. Waarin beſtaat dan uwe vrijheid, als het niet is in de magt, welke uwe perſoonlijkheid heeft uitgeoefend, om datgene te doen, hetwelk uw wil van u vorderde, krachtens eene volſtrekte noodzakelijkheid?

B. Gij brengt mij in verwarring. De vrijheid is dus niets anders, dan de magt, om te doen, wat ik wil!

A. Denk er eens op na, en zie zelf, of de vrijheid wel anders kan worden begrepen.

B. In dat geval is mijn jagthond even vrij als ik. Hij heeft noodwendig den wil, om een' haas achterna te ſnellen, zoo ras hij hem ziet; en hij bezit de magt, om te loopen, als hij geen gebrek aan de pooten heeft. Zoo heb ik dan niets vooruit boven mijnen hond. Gij doet mij afdalen tot den ſtaat der dieren!

A. Ziedaar nu de ellendige drogredenen van die ellendige drogredenaars, die u onderwezen hebben! — Daar zijt ge nu wel over verſtoord, dat ge vrij zijt gelijk uw hond. Maar, gelijkt gij dan uwen hond niet in duizend dingen? Zijn de honger, de dorst, het waken, het ſlapen, de zintuigen, u niet gemeen met hem? Zoudt gij den reuk ergens elders willen hebben, dan in den neus? — Waarom wilt gij de vrijheid op eene *andere* wijze bezitten, dan hij?

B. Maar *ik* heb eene ziel, die verbazend veel redekavelt, en mijn hond redeneert zelden. Hij heeft bijna

niet dan eenvoudige denkbeelden, en ik daarentegen, ik heb wel duizend begrippen van bovennatuurkundigen aard.

A. Wel nu! gij bezit dus duizendmaal *meer* vrijheid dan uw hond; dat is te zeggen: uwe magt, om te denken, is duizendmaal *grooter*, dan de zijne. Maar gij zijt geenszins vrij *op eene andere wijze*, dan uw hond.

B. Hoe! ik ben dan niet vrij, om te willen, wat ik verkies!

A. Wat verſtaat gij daardoor?

B. Ik verſta daardoor, wat geheel de wereld er door verſtaat. Zegt men niet dagelijks: *de wil is vrij.*

A. Een ſpreekwoord is geen bewijs. Verklaar u beter.

B. Ik meen, dat ik vrij ben te willen, gelijk mij behagen zal.

A. Met uw verlof, dit heeft geenen zin. Ziet gij niet, dat het beſpottelijk is te zeggen: *ik wil willen.* Gij wilt *onvermijdelijk*, ten gevolge der denkbeelden, die in u zijn opgekomen. — Wilt gij in het huwelijk treden? ja, of neen?

B. Als ik nu eens antwoordde, dat ik zoo min het eene als het andere wil?

A. Dan zoudt gij juist doen, als zeker iemand, die zeide: ſommigen gelooven, dat de Kardinaal MAZARIN dood is; de overigen gelooven, dat hij nog leeft; maar *ik* geloof zoo min het eene als het andere.

B. Wel nu dan! ik wil trouwen.

A. Ha! dat heet ik antwoord geven. Doch waarom wilt gij trouwen?

B. Omdat ik verliefd ben op een meisje, jong, ſchoon, zachtaardig, wel opgevoed, niet onbemiddeld, en eene uitmuntende zangeres. Hare ouders zijn zeer fatſoenlijke lieden. Ik vlei mij door haar te worden wederbemind, en zeer welkom te zijn in hare familie.

A. Ziedaar dan afdoende reden. Gij ziet wel, dat gij niets kunt willen, of gij hebt er een' grond voor. Ik verklaar u, dat gij de vrijheid hebt, in het huwelijk te treden; dat is te zeggen, dat gij de magt hebt, het contract te teekenen.

B. Hoe! ik zou niet kunnen willen zonder genoegzame reden? Wat wordt er dan van dat andere ſpreekwoord: *ſit pro ratione voluntas!* Mijn wil is mijne reden; ik wil, omdat ik wil.

A. Dat is ongerijmd, mijn vriend! Er zou bij u eene uitwerking plaats grijpen zonder oorzaak.

B. Hoe! als ik wed even of oneven, heb ik dan eene reden, om even boven oneven te verkiezen?

A. Ja, buiten twijfel.

B. En welke is die reden, als het u gelieft?

A. Dat het eene denkbeeld zich vóór het andere, daar tegenover ſtaande, aan uwen geest heeft voorgeſteld. Het zou wel kluchtig zijn, dat er gevallen zouden beſtaan, waarin gij iets wilt, omdat gij eene oorzaak van die verkiezing hebt, en andere, waarin gij iets willen zoudt zonder oorzaak, die uw beſluit bepaalde. Als gij in het huwelijk wenscht te treden, gevoelt gij klaarblijkelijk de reden, die uwe keus beſlist; gij gevoelt haar niet, wanneer gij wedt om even of oneven. En echter, eene reden moet er zijn.

B. Maar nog eenmaal, ik ben dan niet vrij?

A. Uw *wil* is niet vrij, maar uwe *daden* zijn vrij. Gij hebt vrijheid, iets te doen, wanneer gij de magt hebt, om het te verrigten.

B. Maar al de boeken, die ik gelezen heb over de vrijheid van keus, bij onverſchilligheid omtrent de zaak?...

A. Zijn zotheden. Er is geene vrije keus uit onverſchilligheid; het is een woord zonder zin, uitgevonden door lieden van bekrompen verſtand.

Met deze niet overdachte magtſpreuk breekt VOLTAIRE zijne overigens voortreffelijke en zinrijke zamenſpraak af.

II. Overgaande tot het *tweede* deel onzer rede, de *naſporing van den aard en de grenzen der zedelijke vrijheid*, merken wij alvorens aan, dat men juist geen *dwaas* behoeft te zijn, om te gelooven, dat iemand, moetende kiezen uit hetgeen hem onverſchillig is, dien ten gevolge eene onverſchillige keus zou kunnen doen.

Maar echter ben ik met VOLTAIRE overtuigd, dat er altijd eene reden voor onze keus is, al ware het flechts, bij voorbeeld, als men raadt om even of oneven, of als men verzocht wordt eene kaart of een getal te denken; dat men nu eens gemakshalve verkiest hetgeen het eerfte, ftraks weder, uit vrees, dat de tegenpartij dat fpoediger gisfen zou, hetgeen daarna voor den geest kwam. Maar niet altijd kan men zich volkomen rekenfchap van dergelijke verkiezingen geven; even min als van de reden, waarom wij, zoo het fchijnt zonder aanleiding, fomwijlen aan iets denken, of waarom ons het eene onwillekeurig vóór het andere te binnen fchiet. In elk geval kan men daaruit geen bewijs voor eene wilsbepaling zonder oorzaak, en dus voor eene *tranfcendentale* vrijheid, afleiden; daar hetgeen *onwillekeurig* in ons opwelt geen gewrocht onzer *verkiezing* is, maar noodwendig het gevolg eener ons zelven onbekend geblevene ftrekking van onzen geest, hetzij uit eigenen aanleg alleen, hetzij door bijkomende werking van iets buiten ons op de ftemming van ons gemoed.

Wat dus de hoofdzaak betreft, of wij namelijk iets kunnen willen, alleen *omdat* wij het willen, dat is zonder daartoe bepalende reden, en dus met eene *tranfcendentale* vrijheid, dan wel, of onze wil door iets in of buiten ons, of ook door de vereenigde werking van iets in en iets buiten ons op zijn befluit voor het oogenblik, telkens noodzakelijk bepaald wordt, en aldus onze vrijheid, als louter *empirisch* zijnde, zich oplost in de magt, om, zoo dikwijls geene natuurlijke beletfelen dit verhinderen, al datgene te doen, waar onze ondervindelijke wil onvermijdelijk toe bepaald is: op dat hoofdpunt moet ik mij ftellig voor het gevoelen van VOLTAIRE, en dus voor de louter *empirifche* vrijheid, verklaren.

De fcherpzinnige KANT erkent de onbetoogbaarheid eener *tranfcendentale* vrijheid van wil. Hij fchijnt er echter aan te gelooven, als *postulaat* der *beoefenende Rede*, en dus als iets, dat men, zonder afdoend be-

wijs, om den eisch der zedelijkheid, voor waar moet houden.

Maar wij moeten met het aannemen van ſtellingen, *alleen* in het belang der zedelijkheid, voorzigtig zijn.

Is eene waarheid voor de *beſpiegelende Rede* geenszins tegen alle bedenkingen bewijsbaar, maar heeft zij echter zeer vele gronden voor zich; is er niets in, waarom zij, als tegenſtrijdig in zichzelve of met andere onmisbare en onloochenbare waarheden, zou moeten verworpen worden; en is *dan* het geloof er aan eene behoefte voor den mensch, als redelijk en zedelijk wezen: dan late men zich nooit wederhouden door eenige zwarigheden, ontſtaan uit de bekrompenheid onzer bevatting, uit de zinnelijkheid der, uit de vormen van tijd en ruimte zich ontwikkelende, *categoriën* van ons verſtand, hetwelk, bij bovenzinnelijke navorſching, telkens in noodwendigen tweeſtrijd geraakt met de zuivere, ſteeds het aan de beperking van tijd en plaats niet onderhevige, het zoogenaamd *Abſolute*, zoekende Rede; en men geloove hetgeen onze menschheid als zielsbehoefte vordert, dewijl er buitendien de valschheid niet van bewezen is, ja zelfs de waarheid er van de meeste kanſen voor zich heeft. Op zulken grond erkenne men dan ook het voor de louter beſpiegelende Rede hoogst waarſchijnlijke, maar nooit met wiskunſtige juistheid bewijsbare, beſtaan van een éénig volmaakt Opperwezen, Schepper, Beſtuurder en Regter van allen; men belijde eene zedelijke vrijheid onzer handelingen, toereikend om ons daarvoor aanſprakelijk te ſtellen; en men hope de onſterfelijkheid van onzen geest, door deszelfs voortduring na den dood, in een thans nog door het dierlijk ligchaam omhuld, doch bij het ſtervensoogenblik zich daaruit losrukkend fijner omkleedſel, onmisbaar tot 's menſchen blijvende werkzaamheid in elke mogelijke, en dus ook in verhevener ſcheppingsorde.

Maar, tegen het aannemen der *tranſcendentale* vrijheid van onzen wil rijzen gewigtige bezwaren op; en de zedelijkheid heeft dit geloof niet noodig.

VILLERS (*), de helderdenkende aanprijzer der *Critische* Wijsbegeerte, is zeer welsprekend over 's menschen zedelijke vrijheid; maar hij trekt zijne redekavelingen zamen in de slotsom: *de mensch is vrij in de* UITOEFENING *van zijnen wil.* Hij zelf erkent dus, in waarheid, slechts eene *zedelijke vrijheid van* HANDELEN.

Dit ééne vermogen echter: *vrijheid in de uitoefening van onzen wil*, of anders gezegd *zedelijke vrijheid van handelen*, is voor onze verantwoordelijkheid, in dit en in een volgend leven, genoeg. De stem van ons geweten zegt het onwedersprekelijk: *De mensch is een vrijwerkend, en daarom voor zijne bedoelingen, woorden en daden, aan God, zijne naasten en zichzelven, verantwoordelijk wezen.* Eene *meerdere* vrijheid hebben wij dus niet noodig. De *transcendentale* vrijheid van den wil is, volgens den grooten KANT zelven, onbetoogbaar. Bovendien is zij in strijd met de gewigtigste waarheden; ja! in het Opperwezen zelve laat zulk eene vrijheid zich niet denken.

Trouwens, hoe zou er met mogelijkheid een Godsbestuur zijn, indien de wil van redelijke wezens niet noodzakelijk bepaald wierd, door de zamenwerking van eigenen aanleg en uiterlijke omstandigheden? De Voorzienigheid zou dan geene onfeilbaar werkende middelen kunnen bezigen. Zij zou zich in het vooruitzigt der toekomst kunnen vergissen: want elk redelijk schepsel zou het dan in zijne magt hebben, allen invloed van eigene zielsgesteldheid en bijkomende omstandigheden krachteloos te maken; geheel anders te handelen, dan naar de wet der oorzakelijkheid gebeuren moest, en alzoo het weldadig plan der Godheid te verijdelen. Zoo ras nu God-*zelf* onzeker zou zijn, of Hij wel zijne oogmerken zou bereiken, zou ook *ons* persoonlijk vertrouwen op zijn Albestuur allen grond en steun verliezen.

De *Identiteitsleer* van SCHELLING kan ons niet

(*) *Philosophie de* KANT, 2de part. p. 117—120 de la 2de édit. *Utrecht*, *chez* N. VAN DER MONDE, 1833.

zelden ten dienfte ftaan, ter oplosfing van de *Antinomiën* der zuivere Rede bij KANT. Ook hier komt hare hulp, onder de noodige wijziging, ons te ftade.

Noodzaak en *Vrijheid* worden in het *Volftrekte Zijn*, in het *Abfolute*, gelijk men het noemt, vereenzelvigd; en hoe grooter de noodzakelijkheid is, des te onbepaalder wordt de vrijwilligheid.

De heiligheid van het Opperwezen bepaalt noodzakelijk Deszelfs wil tot hetgeen goed en billijk is; het is voor God onmogelijk, het kwade te willen.

Maar is nu daarom de Eeuwige niet vrij? Is niet, juist om *die* reden, Zijne gewilligheid in het betoon Zijner liefde ontheven van alle beperking, omdat Zijn Wil, door de volmaaktheid zijner Natuur, noodwendig ten goede bepaald is, en er dus in Hem geen ftrijd tusfchen twee beginfelen plaats heeft?

Is omgekeerd het redelijk wezen, waarin het booze beginfel heerfchende geworden is, niet juist daarom zoo veel te bereidwilliger kwaad doende, omdat zijn wil door eigenen, ten kwade vervormden, aanleg bepaald wordt?

En waar beide beginfelen in nagenoeg gelijke verhouding tot elkander ftaan, (gelijk bij het meerendeel der menfchen) is men ook dáár niet volkomen vrij in de *uitoefening* van zijnen wil, welk beginfel ook, bij den inwendigen ftrijd, zegeviere, en den ondervindelijken wil ten goede of ten kwade bepale? Men doet immers altijd datgene, hetwelk men, voor het oogenblik, boven de tegenoverftaande handeling verkiest.

De *vrijheid* beftaat dus alleen in de *magt*, om iets te doen of te laten, naar mate de *wil* des daders onvermijdelijk tot het eene of andere bepaald is.

In één punt echter verdient VOLTAIRE's ontwikkeling van het denkbeeld der vrijheid berisping. Hij maakt, namelijk, geen duidelijk onderfcheid tusfchen *natuurlijke* en *zedelijke* vrijheid.

De man en zijn hond (om bij het door VOLTAIRE gegeven voorbeeld te blijven) ftaan met elkander gelijk in de wijze van uitoefening der *natuurlijke* vrijheid.

Maar de hond kent de *zedelijke* vrijheid niet. Deze is het uitfluitend eigendom van *redelijke* wezens; en, fchoon wij haar flechts als *empirisch* kunnen aannemen, en dus alleen als eene magt om te doen hetgeen ons noodzakelijk het meeste behaagt, is datgene, wat ons het meeste behaagt, niet altijd hetgeen zinnelijkheid of hartstogt verlangt, gelijk bij de dieren het geval is.

Het gedierte heeft, bij de zucht naar genot en de hartstogtelijkheid der ziel, alleen het *verftand*, waardoor het, naar mate van zijne behoeften, datgene tracht te bereiken, waar zijne zinnelijke begeerte, of zijn onbeteugeld gevoelvermogen, naar uitgaat. Het bezit geene *Rede*, het kenmerkende van den *Geest*, en daardoor ook geen onderfcheidend begrip van hetgeen in het rijk der zeden geoorloofd en ongeoorloofd is. Bij gevolg kent het dier geenen ftrijd tusfchen een *zedelijk* en een *zinnelijk* beginfel. — Het redelijk fchepfel, daarentegen, bezit, behalve de natuurlijke neiging tot genot en het zinnelijk verftand met de hartstogtelijkheid der ziel, ook den onfterfelijken *Geest*, waardoor het der Godheid verwant is. Tot den Geest behoort de Rede, of het vermogen, om een rigtig befluit uit voorafgaande ftellingen af te leiden; welk Redevermogen fteeds ftreeft naar hetgeen geen verder vragen, wenfchen of pogen toelaat, de volftrekte waarheid, de volftrekte fchoonheid, de volftrekte deugd, het volftrekte Zijn. Tot den Geest behoort het begrip van onderfcheid tusfchen goed en kwaad, regt en onregt. Tot den Geest behoort ook de *zuivere wil*, die alleen den naam van *wil* verdient, en (volgens hetgeen onze diepdenkende landgenoot, de Hoogleeraar KINKER, ergens betoogd heeft) als Wetgever altijd het betamelijke vordert, gelijk het Geweten, als Regter, ons gedrag naar dien regel beoordeelt.

Die *zuivere wil des Geestes* ftaat dus over tegen het *zinnelijk beginfel der Ziel*, hetwelk wij met de dieren gemeen hebben, en dat flechts de bevrediging van natuurbehoefte en hartstogt zoekt. Tusfchen den eisch dier beide beginfelen hebben wij, zoo vaak zij met el-

kander in ſtrijd geraken, te kiezen; en onze keus wordt telkens noodzakelijk bepaald, door het overzigt, hetwelk eigen aanleg en uiterlijke omſtandigheden, voor het oogenblik, waarop de keus geſchieden moet, aan één dier twee beginſelen onvermijdelijk geven.

Dat overwigt, hetzij van den zuiveren wil des Geestes, hetzij van het begeervermogen der Ziel, bepaalt alzoo telkens den *empiriſchen* wil, die over ons doen of laten beſlist, en het Uitvoerend Bewind der Menschheid is.

Doch dit leidt ons van zelve tot het onderzoek naar den oorſprong der zonde, in betrekking gebragt met het Albeſtuur en de heiligheid van God, benevens de zedelijke vrijheid van elk redelijk wezen; en dus tot het *derde* of laatſte deel dezer Proeve, waarbij wij de thans, *in haren aard en binnen hare grenzen, erkende zedelijke vrijheid* zullen beſchouwen *in verband met andere onloochenbare waarheden.*

III. Vooraf merken wij aan, dat de Wijsgeer, als zoodanig, niet vraagt: „Onder welke omſtandigheden is de zonde onder de *menſchen* ontſtaan?" Die vraag is geſchiedkundig, maar niet wijsgeerig van aard. De Wijsgeer, als zoodanig, onderzoekt alleen: „*Hoe heeft de giftige plant der zonde, in het zedelijk gebied der Godheid, kunnen ontluiken?*" Of dit nu het eerſte was bij menſchen, bij Engelen, of bij welke andere ſoort van redelijke ſchepſelen, doet niets ter zake. Maar aldus kan men de mogelijkheid van het ontſtaan des zedelijken kwaads *in het algemeen* zich verklaren.

In het Opperwezen ſmelt noodwendig, gelijk wij reeds hebben aangeſtipt, de hoogſte vrijheid met de hoogſte noodzakelijkheid zamen. Heilig zijnde, wil het niets dan hetgene goed is, en alleen het goede *kan*, maar ook al het goede *moet* uit God oorſpronkelijk zijn.

Maar buiten God beſtaat er niets uit zichzelf, en ieder ſchepſel bezit dus ſlechts datgene, wat God er aan gegeven heeft. Nu vereenigt het Grondwezen der Godheid in zichzelf, (daar het anders geenszins de hoogſte

volmaaktheid, het *Abfoluut Volkomene*, zou wezen) buiten twijfel, bij het oorfpronkelijk *Zijn*, ook het redelijk *Denk-* en het fcheppend *Wilvermogen*.

In fommige, door zijnen albezielenden *Wil*, tot aanzijn geroepene wezens blinkt *alleen* de door Hem medegedeelde *Beftaanskracht* uit; in andere *tevens* de van Hem afftralende *Denkkracht*. Maar in eenige der laatften heeft het Denkvermogen, in andere daarentegen de Levenskracht den boventoon. In niet weinige weder, waaronder wij *Menfchen*, ftaan Levenskracht en Denkvermogen in nagenoeg gelijke verhouding.

Levenskracht en Denkvermogen, beide van God oorfpronkelijk, zijn ook beide goed in zichzelve; maar, zal het fchepfel kunnen beftaan, dan moet het van God zijn afgefcheiden, en dus vervreemd zijn van het zoogenaamd *Abfolute*, of van dat Volftrekte, dat Grenzenlooze, hetwelk uitbreiding, voltooijing noch beperking toelaat, en Gode alleen eigen is.

Ieder fchepfel moet, dien ten gevolge, aan *zinnelijken* vorm gebonden zijn, of, door onvermijdelijke oplosfing in het *Abfolute*, in den boezem der Godheid dus, verliest het zijn afzonderlijk aanwezen, hetgeen (gelijk de Hoogleeraar BORGER, *de Mysticismo*, te regt heeft aangemerkt) met vernietiging gelijk ftaat.

Tijd en *ruimte*, welke den zinnelijken vorm daarftellen, zijn derhalve de noodzakelijke voorwaarden, niet flechts van onze onderwerpelijke waarneming, maar ook in het algemeen (offchoon altijd flechts zinnelijke vorm blijvende) van aller fchepfelen *leven*. Dit is waarheid, ook met betrekking tot alle redelijke wezens, zoo hier op aarde als overal elders, en voor ons menfchen zoo wel in dit, als in een volgend aanzijn; niettegenftaande in een' volmaakter toeftand eene zekere overmagt van het geestelijke over het ftoffelijke, gelijk hier van het ftoffelijke over het geestelijke, waarfchijnlijk, ja bijna zeker is. Want, bij *geheele* wegvalling van den zinnelijken vorm, zou het redelijk wezen met het *Abfolute*

hereenigd worden, en derhalve zijne perfoonlijkheid moeten derven.

Doch daardoor ontftaat dan ook onvermijdelijk, in elk redelijk wezen, tweederlei beginfel, gelijk wij hiervoren zulks erkend hebben: eenerzijds, het in den Geest wonende *redelijk* beginfel, waardoor deze, niet in grenzenloosheid van vermogen, maar in grondkarakter, Gode gelijk is; en anderzijds, het wel in de Ziel zetelend, maar door het Ligchaam den afdruk der buitenwereld ontvangend, en dien weder aan den Geest voorfpiegelend *zinnelijk* beginfel, dat ook in de dieren is, die wel eene *ziel*, maar geenen *geest* hebben.

Het *zinnelijk* beginfel, fchoon van alle redelijkheid verftoken en derhalve voor geestelijke waarheid onvatbaar, was echter tevens onzondig, dewijl hetgeen redeloos is zoo min kwaad als goed, in zedelijk opzigt, kan genoemd worden; maar het werd, uit den aard der zaak, de tegenpartijder van het goede beginfel en de verleider ten kwade, ja, de eerfte en éénige oorzaak van den val van alle naderhand zondige fchepfelen, zoodra flechts die zinnelijke zielsneiging naar geluk met den zuiveren deugdgebiedenden wil des geestes in ftrijd geraakte, en de aanlokfelen ter afdwaling magtiger werden, dan de zedelijke kracht van het pligtbefef, in het alzoo medegefleept wordende redelijk wezen.

Of dus, in ieder bijzonder zich opdoend geval, het *boosgeworden zinnelijk*, dan of het *pligtminnend redelijk beginfel*, bij den zielekamp, zal zegepralen, hangt alleenlijk af van het overwigt, hetwelk één van beide beginfelen, hetzij uit oorfpronkelijke verhouding bezit, hetzij uit bijkomende hulpmiddelen erlangt. Niets kan ook hierin gefchieden, zonder toelating van het Opperwezen, dat aller lot, met wijsheid, onpartijdigheid en liefde, regelt; en zoo dikwijls de Regeerder der Wereld eene overwinning aan het *boosgeworden* beginfel toeftaat, heeft Hij daarmede een weldadig en onfeilbaar doeltreffend oogmerk. Ook heeft Hij, ten minfte naar mijne perfoonlijke overtuiging, bij zijne regtftreekfche of zij-

delingſche invloeijing op de geſchiedenis der menschheid, zoodanige middelen verordend, zoodanige gebeurtenisſen voorbereid en doen geſchieden, als uit den aard der zaak het zedelijk beginſel, in den ſtrijd tegen de zinnelijkheid, ſterken moesten, en aan het goede in den mensch gelegenheid geven tot overwinning van het kwade.

Zoodra men de vorenſtaande algemeene grondſtellingen aanneemt, volgt daaruit, dat het Opperwezen de bron is van al het goede; dat alles aan het Godsbeſtuur is onderworpen, en afloopt naar Zijn verheven en liefderijk oogmerk; dat het kwade, in gegevene omſtandigheden, buiten toedoen des Allerhoogſten, maar onder Zijne toelating en leiding tot de beste einden, uit het den ſchepſelen noodzakelijk eigen zinnelijk beginſel ontſtaat; eindelijk, dat elk redelijk wezen zijnen wil wel door eigenen aanleg en invloed van buiten, bij zamenwerking daarvan, bepaald ziet, maar in de *uitoefening* van dien wil ongedwongen te werk gaat, en daarom daarvoor aanſprakelijk is.

Op deze wijze vinden wij zamenhang en regel in de geſchiedenis der menschheid, der volken en der perſonen. De eisch van ons geweten en de hoop van ons hart worden bevredigd; en, ſchoon wij onze vrijheid en verantwoordelijkheid erkennen, blijven wij aan een allesomvattend, heilig en weldadig Wereldbeſtuur onderworpen; waaraan te gelooven toch zoo wel eene vordering is der zedelijke Rede, als zulks waarheid is ten opzigte eener toereikende vrijheid, en verantwoordelijkheid dien ten gevolge. (*)

Mogten wij, door zulk eene troostrijke beſchouwing, tot ijverige pligtsbetrachting, dankbaarheid aan den Eeuwigen, en vertrouwen op zijn voorzienig Beſtuur, meer en meer worden opgeleid, en mogt daartoe de geleverde Proeve, hoe gebrekkig in zichzelve, insgelijks dienstbaar wezen; dan zou ik mijnen arbeid rijkelijk zien beloond, en, na het wijsgeerig, ook het zedelijk doel mijner Verhandeling hebben bereikt.

(*) Zie de Aanteekening achter deze Verhandeling.

Aanteekening van den Schrijver.

Reeds vroeger heb ik mij, in dit Tijdschrift, offchoon nameloos, over het hiervoren behandelde onderwerp eenigzins uitgelaten, en wel bij de beoordeeling van H. L. SPIEGHEL's *Hartspiegel, in nieuwer Taal en Dichtmaat overgebracht door Mr.* W. BILDERDIJK, te vinden in de rubriek *Boekbeschouwing* voor 1832, bl. 685 en vervolgens; en wel, wat de bedoelde plaats betreft, bl. 686 aan het einde tot op bl. 689 ingesloten. Het zij mij vergund, het dáár door mij geschrevene alhier, tot toelichting, als juist bij deze Verhandeling te pas komende, met bekorting te herhalen. Het luidt als volgt:

„ De aandacht van Recensent viel, in den vierden zang, „ onder anderen op deze plaats:

„ Maar, wat is dan de wil (die vrije wil!) in mij? —
„ Gebonden slaaf der drift? — Geen slaaf, maar ook niet vrij.
„ *Daar is geen vrije wil;* 't zijn tegenstrijdigheden,
„ Die valsch vernuft in 't hart met hoogmoed samensmeden,
„ *'t Bepaalde in richting hangt aan 't geen het dus bepaalt,*
„ Wat duister wanbegrip daar tegen woelt of smaalt.
„ *Ja, oorzaak is hij van 't bestemde, door zijn werken,*
„ *Maar zelf ook uitkomst, en bepaald in enge perken.*
„ *De wil wordt door verstand en neiging voortgebracht;*
„ *Maar keur hebt ge in den strijd van lust en redenkracht.*
„ Dan voelt men neigingen zich wederzijds bevechten,
„ En 't hangt aan uwe keur, hoe gij 't geschil zult slechten;
„ En deze keur heeft plaats bij 't *schijnbare* evenwicht
„ Voor 't (dikwerf al te stomp of achtloos) zielsgezicht.
„ Zoo wordt de *keur* tot *wil, naar de aandacht wordt gebogen,*
„ *En 't een of ander wel of kwalijk afgewogen.*
„ Hier dwalen we altijd rond. — Alwijs en vrij is God;
„ Dwaalzuchtig, dwalende en afhanklijk is ons lot.

„ Recensent herinnerde zich hier VOLTAIRE's Artikel: *De* „ *la Liberté (Dictionnaire Philosophique portatif, Londres,* „ 1764. p. 229 etc.) Aldaar zegt B. tegen A." enz. (zie het *geheel* hiervoren medegedeelde gesprek.)

„ Gaarne (dus gaat mijne beoordeeling voort) stemmen wij „ VOLTAIRE en BILDERDIJK toe, dat het onzin is te „ beweren, dat de wil door niets noodzakelijk zou bepaald

„ worden; en wij gelooven even min, als VOLTAIRE en „ BILDERDIJK, aan die *metaphysische* [of *transcendentale*] „ vrijheid van wil, welke KANT schijnt te *postuleren*. En „ toch gelooven wij, dat men beter zegt: *onze wil is vrij*, „ dan: *onze daden zijn vrij*. Juister nog is de stelling: *De* „ *mensch bezit eene zedelijke vrijheid, genoegzaam om hem*, „ *voor zijne bedoelingen, woorden en daden, verantwoordelijk* „ *te maken aan zijn geweten*.

„ *Vrijheid* en *noodzakelijkheid* zijn tegenstellingen, die wij „ vormen in ons begrip, doch die geenen grond hebben in „ het wezen der dingen [in het *Absolute*]. God is wel ze„ker ten hoogste *vrij* in de uitoefening Zijner magt; maar „ Zijn wil wordt *noodzakelijk* bepaald door Zijne wijsheid en „ heiligheid. God kan geen onregt doen, want Hij wil het „ niet; en Hij kan het niet willen, omdat Hij heilig is. Zoo „ gaat onbeperkte vrijheid met volstrekte noodzakelijkheid „ gepaard; ja, vrijheid en noodzakelijkheid zijn bij God het„zelfde. Maar wij menschen noemen *noodzakelijk*, wat door „ stoffelijken nooddwang — *vrij* daarentegen, wat uit onge„dwongene keuze geschiedt. In onze *daden* zijn wij *zelden* „ *vrij*; maar geen stoffelijke hinderpaal kan ons beletten, „ niets *buiten* ons kan ons verhinderen, te *willen* doen, wat „ ons behaagt. Niets *buiten* ons kan onzen heimelijken „ *wensch* onderdrukken. Voor zoo ver een wensch onwille„keurig opwelt, is hij wel een bewijs van onze neiging tot „ iets, doch tevens niet vatbaar voor zedelijke belooning of „ straf. De *keus* alleen maakt ons aansprakelijk; de gevorm„de wil, of het voornemen, om den wensch te verwezen„lijken, zoodra de gelegenheid zich aanbiedt, verzwaart „ onze verantwoording; de uitvoering zelve voltooit haar.

„ De strijd over de vrijheid van den wil is dus veelal een „ woordenstrijd. Men moge den kunstterm behouden of niet, „ er bestaat geen verschil, wanneer men met BILDERDIJK „ den menschen eenvoudig toeroept:

„ *De wil wordt door verstand en neiging voortgebracht;*
„ *Maar keur hebt ge in den strijd van lust en redenkracht.*

„ De eerste regel bevredigt ons verstandsbegrip van *noodza*„*kelijkheid*, en de tweede ons zedelijk begrip van *verant*„*woordelijkheid*. Voorts kan men onderscheid maken tus„schen den *zuiveren wil*, die altijd zedelijk is, en den *zet*-

„ *valligen* [ondervindelijken of *empirischen*] *wil*, die het ge-
„ wrocht is van verstand of neiging, of wel van beide.
„ Recensent kan zich niet verdiepen in hetgeen de Wijsgeer
„ KINKER en anderen daarover denken; maar hij herhaalt
„ het: *Er is meer verschil over de terminologie, dan over*
„ *het wezen der zaak.*"

Tot dusver gaat de plaats in mijne vorengezegde beoordeeling, die dan weder overgaat tot verdere beschouwing des vierden zangs van het daar aangekondigde dichtwerk.

DE OUDE ARTS.

(Een Verhaal, Dr. STRAHL nageschetst, door H. A. S.)

Er musz als Arzt ein Hokuspokus machen,
Damit der Saft dir wohl gedeihen kann.

GÖTHE, FAUST.

Vóór vele jaren stond ik, op eenen somberen Novembermorgen, verdrietig aan mijn venster, en zag, niet zonder smartelijke gewaarwordingen, de fraaije equipagiën mijner Collega's voorbijrollen; zij bezochten rondom in mijne buurt hunne zieken, terwijl ik, hoewel sedert bijna zeven jaarkringen practisch Geneesheer, zelden geroepen werd. De kring mijner bekenden en vrienden had zich steeds meer en meer uitgebreid. Met achting en wellevendheid behandelde men mij; in vele voorname gezelschappen had ik den vrijen toegang, maar het getal mijner patiënten vermeerderde niet. Zeer dikwijls gebeurde het, dat voorname mannen of rijke vrouwen mij in een vensterbank voerden, en daar gedurende een' halven avond met het verhaal hunner ziekten pijnigden. Terwijl ik met het meêwarigste en medelijdendste gelaat toehoorde, om door mijne deelneming het vertrouwen te winnen, besloten zij het gesprek met de woorden: „ Niet waar, lieve Doctor! eene regt onaangename, hardnekkige ziekte, waartegen welligt alles vruchteloos zal zijn?" Wilde ik alsdan troosten, van de groote hulpmiddelen der kunst, van nieuwe gezigtspunten, ontdekkingen enz. spreken, dan viel men mij in de rede: „ Ach! geloof mij toch, de Heer N. N. mijn gewone Doctor, is zulk een lief, zulk een voortreffelijk man; voorzeker heeft hij al het mogelijke reeds

beproefd; hij geeft zich zoo veel moeite, en, daar hij mijn gestel naauwkeurig kent, zou ik om alles ter wereld er niet toe kunnen overgaan, om een' anderen Geneesheer te kiezen."

O jammervolle tijd! ver, zeer ver zijt gij reeds achter mij; thans behoor ook ik tot de uitverkorenen, die in het gevoel hunner waarde snel door de straten heenjagen, door hunne komst reeds zegepralen, en met dezelve troost en kalmte aan huisgezinnen schenken, van welke een dierbaar lid in doodsgevaar verkeert. Maar nog heden, nadat eene lange reeks van jaren over mijn hoofd en mijne werkzaamheden is heengegaan; nadat ik rijkelijk schadeloos ben gesteld voor de ontberingen, de smart, de onverschilligheid en den hoon, die den Geneesheer bij den aanvang zijner loopbaan zoo onvermijdelijk treffen, kan ik niet zonder de pijnlijkste gewaarwording een' tijd voor den geest terugroepen, uit welken ik thans eene kleine schets wil ophangen.

Treurig stond ik alzoo aan mijn venster. Een in liverei gedoste bediende las opmerkzaam en navorschend de nommers der huizen in de straat mijner woning, en scheen iemand te zoeken. Toen hij tot mijn huis genaderd was, en het kleine bord, waarop *Med. Doctor* stond, aan de deur gelezen had, nam hij, zoo 't scheen geheel bevredigd, een' brief uit den zak en trad binnen. Zoo onverschillig mij thans de uitnoodiging van een voornaam persoon toeschijnt, zoo belangrijk was zij mij toenmaals. In gespannen verwachting luisterde ik aan de kamerdeur, ten einde te hooren, of het bezoek van den geluksbode mij mogt gelden, want er woonde nog een jonge Advocaat in hetzelfde huis. Doch de brief was werkelijk aan mij gerigt, en spoedig had ik hem in handen. Haastig werd hij opengebroken. Hij was van een' mijner ambtgenooten uit eene der provinciën, die eene zeer ziekelijke Dame, welke in de Residentie hulp zocht, aan mijne geneeskundige bekwaamheden aanbeval. De Dame was reeds aangekomen en verbeidde in het *Hôtel de Rome* mijn eerste bezoek. De bediende in eene rijke liverei, eenige uitdrukkingen van mijnen vriend, en het beroemde Hôtel, 't welk de zieke zich had gekozen, lieten mij niet langer twijfelen, of mijne lijderes was overvloedig met de gaven der fortuin gezegend. Men lache niet over de vreugde, die zich bij deze ontdekking van mij meester maakte! De jonge Geneeskundige toch heeft bij den aanvang zijner praktijk bijna uitsluitend met lieden uit de lagere volksklasse te doen, die zijne

pogingen en moeite dikwijls in het geheel niet, maar altijd zeer karig kunnen beloonen. Dit ondertusschen is niet de ergfte zijde der opgenoemde praktijk. De voortdurende omgang met onbefchaafde lieden maakt den Geneesheer onverfchillig in zijne uitwendige wijze van doen, en is niet zelden in ftaat, de krachten en gaven, die hij bezit, te doen insluimeren. Hoe fmartelijk is het niet voor den veelbelovenden, maar nog jongen man, die, met eene veelzijdige vorming en befchaving verfierd, eenige levende talen magtig, uitmuntende door gezellige talenten, welfprekend en gekuischt, in 't kort, bezitter van al die middelen, waardoor men in den meest verfijnden kring welkom zoude zijn, zich in eene ruimte te moeten bewegen, waardoor hij nimmer gelegenheid erlangt, zijne voornaamfte eigenfchappen te ontplooijen, ja, waarin hij zelfs gedwongen is, deze te verloochenen! En eindelijk, dit alles daargelaten, moet de ondervinding niet fmartelijk vallen, dat meer befchaafde perfonen bedenking maken, om de zorg voor hunne gezondheid aan een' man toe te vertrouwen, wiens ftreven, gedurende eene reeks van jaren, daarheen gerigt was, zulk een vertrouwen gerust op zich te durven nemen? De hoogfte en fchoonfte triomf des Geneesheers, dat wil zeggen, door eene menschkundige en fijne wending, het wantrouwen in eene familie te keeren, door een' geheel geestigen invloed het vertrouwen des lijders te boeijen, door teedere wellevendheid, hartelijke deelneming, innig medelijden en voortdurende bereidwilligheid hoogere belangen op te wekken, in één woord, de magt en invloed zijner intellectuele perfoonlijkheid, dat alles gaat voor hem in de lagere klasfen geheel en al verloren, omdat in dezelve de zin, het wezen voor die meer fijne en teedere betrekkingen des levens ganfchelijk ontbreekt, en er flechts bij wijze van uitzondering menfchen worden aangetroffen, bij welke een gelukkige natuurlijke aanleg datgeen vergoedt, wat hun aan ware vorming en ontwikkeling ontbreekt.

Spoedig maakte ik mijn toilet, en, waarom het verheeld? met meer zorg en naauwgezetheid dan gewoonlijk; en ik bedacht onderwijl, wat toch wel beter en raadzamer zou zijn, of om mijne nieuwe lijderes terftond te bezoeken, of nog eenige uren te wachten. In het laatfte geval verkreeg ik het voorkomen van eenen met drukke bezigheden overladen Arts, en zou met eene zekere foort van *fufficance* moeten optreden;

iets, hetwelk, zoo als bekend is, een gunſtig vooroordeel opwekt. Aan den anderen kant werd in aanmerking genomen, dat mijne ſpoedige komst als eene beleefdheid, als een bewijs van belangſtelling zou opgenomen worden, hetwelk Dames ook dàn nog verlangen, — wie weet zulks niet? — wanneer zij oud en ziekelijk zijn. Alles wèl en goed overwogen, ſcheen het mij beter toe, om liever als een hoffelijk, dan wel als een met bezigheden overladen perſoon te verſchijnen, en ik ijlde alzoo naar mijne vorname vreemdelinge in het *Hôtel de Rome*.

Eene elegant gekleede, maar reeds in jaren gevorderde Dame ontving mij tamelijk trotsch, niettegenſtaande ik mij deed voorkomen als haren vermoedelijken levensredder. Haar gelaat vertoonde dien ſtrakken, geſpannen trek en de vale, fletſe kleur, die wij bij ſommige zenuwziekten zoo menigvuldig waarnemen, en helaas! de ziektegeſchiedenis, die zij mij met eene ongemeene woordenrijkheid en vlugheid van tong mededeelde, en die mij aan GALL's herſenorgaan, *Loquacité* deed denken, bevestigde al ſpoedig mijn vermoeden aangaande den aard der ziekte. Zij ſcheen gekweld te worden door eene dier zenuwaandoeningen, van welke de Geneesheeren bijna evenveel lijden als de zieke zelf, dewijl zij veroordeeld zijn, om, buiten ſtaat het lijden op te heffen, dagelijks nieuwe *lamento's* met het kalmſte aangezigt en met de altijd hernieuwde belofte, hulp te zullen verſchaffen, te moeten aanhooren. Naauwkeurig won ik berigten en ophelderingen in, betrekkelijk de leefwijze mijner nieuwe patiënte, en bevond al ſpoedig, dat, zou er althans eenige verbetering te wachten zijn, een doelmatig diëet ſtreng moest in acht genomen worden, dewijl mijne zieke, aan elken lust in ſpijs en drank toegevende, te dien aanzien veelvuldig zondigde. Beleefdelijk gaf ik haar alzoo te kennen, dat voortaan eene menigte van geregten, die zij dagelijks at, van de ſpijskaart moesten geſchrapt worden. Maar mijne vorname lijderes wilde van zulk eene reforme harer leefwijze niets weten, en gaf, gevoelig geraakt, te kennen, dat hare eenige ſchadeloosſtelling voor zoo veel lijden, als zij droeg, daarin beſtond, om nu en dan eenig genot in de bevrediging van haren eetlust te zoeken; en dit genot zou zij zich niet laten ontnemen, al wilden alle Artſen der wereld, met God AESCULAAP en den Oudvader HIPPOCRATES aan het hoofd, haar daartoe bewegen. Nu deed ik pogingen, om den ge-

prikkelden en opgewekten ſtaat van haar zenuwgeſtel en geestig leven, door eene met de natuur meer overeenkomende verdeeling van waken en ſlapen, te bedaren; te meer, daar het mij gebleken was, dat zij zeldzaam vóór middernacht ter ruste ging, maar dan ook den ſlaap tot nabij den middag voortzette. Maar ook die pogingen bleven vruchteloos. Mijne nieuwe en, zoo als men ziet, zeer aangename en beminnelijke zieke beweerde, dat zij zich laat in den avond zeer wel bevond, en verzekerde, toen ik mijne beſcheidene aanmerkingen wilde doen gelden, zeer ſtellig, dat zij het nimmer aan een' Arts zou veroorloven, iets aan hare leefwijze te veranderen, omdat ieder toch uit eigene ondervinding het beste diende te weten, wat hem nuttig, wat ſchadelijk zij. Onder deze omſtandigheden moest ik mij vergenoegen, met het voorſchrijven eener krampſtillende mixtuur, dewijl de patiënte voor het oogenblik door eene hevige hoofdpijn gefolterd werd.

Bij mijn bezoek van den volgenden dag vond ik de lijderes nog te bed; zij ontving mijnen groet met een ſomber, beneveld aangezigt, en beantwoordde dien geenszins. — „Hebt gij wèl geſlapen Mevrouw?" vroeg ik deelnemend. — „Geſlapen?" hernam zij ſchamper; „geen oog heb ik geloken." — Ach! ik beklaag u zeer. Is uwe hoofdpijn niet verminderd? — „Zij is zoo woedend als ooit," antwoordde zij mij morrend. — „Mijn drankje ſchijnt u alzoo geene verzachting verſchaft te hebben?" ſprak ik verlegen en vreesachtig. — „Dat drankje," viel zij uit en lachte hatelijk; „ik geloof zeker, dat ik reeds dood zou zijn, had ik nog ſlechts één' lepel er van genomen." — „Hoe dat?" vroeg ik verſchrikt. — „In uw geneesmiddel moet gif zijn," ſprak zij kalm en bedaard; „want naauwelijks had ik een' halven lepel er van genomen, of ik ondervond de allerhevigſte hoofdpijn, zoo dat ik geheel zinneloos meende te worden." — „Maar, Mevrouw!" hernam ik, en was op weg, om zelf mijne zinnen te verliezen, „gij hadt gisteren vóór het gebruik van mijn drankje reeds zeer hevige hoofdpijn, en....." — „Lieve Doctor," viel zij mij in de rede, „dat geneesmiddel past in het geheel niet voor mijn' toeſtand; ik moet u dringend verzoeken, mij een ander voor te ſchrijven." — Terwijl ik mijn' inktkoker en zakboek te voorſchijn haalde, en het papier in den gewonen receptvorm vouwde, zeide mijne beminnelijke zieke: „Ik heb u vergeten te zeggen,

dat ik de valeriaan volstrekt niet verdragen kan; ook hoop ik, dat gij mij met de afschuwelijke *asa foetida* niet zult lastig vallen; hofmansdroppels staan mij geweldig tegen, en opium, ach! het doodt mij reeds, wanneer ik het ruik." — Onder het slaken van een' gesmoorden zucht, beloofde ik, de genoemde geneesmiddelen in mijn recept te zullen vermijden, en schreef eene mixtuur voor, die slechts onverschillige ingrediënten bevatte, en ten hoofddoel had, om de smaakwerktuigen mijner lijderes, die zeer delicaat schenen te zijn, niet te krenken, in de hoop alzoo eindelijk hare gunst te winnen. Toen ik afscheid nam en mij beleefdelijk aanbeval, verzocht mij de zieke angstig, haar toch niet te vergeten, en in allen gevalle stellig nog heden eens naar haar te komen zien.

Toen ik des namiddags mijn bezoek herhaalde, zat de zieke, zoo 't scheen veel verkwikt en kalmer, in eene fauteuil, en voor haar stond het kleine overschot eener *paté de foie gras de Strasbourg*, waarvan de arme lijderes hare kleine portie van hoogstens een half pond, zoo als zij verzekerde, tot zich genomen had. „ Ach, goede God!" zeide zij al steunende, „ ik kan niets meer verdragen; alles, om het even wat dan ook, bezwaart mij geweldig." Onwillekeurig moet ik zeker een zeer bedenkelijk gezigt vertoond hebben, want zij vroeg mij: „ Wat dunkt u van de *Paté de foie gras?* Niet waar, een zeer onschuldig voedseltje?" Ik wilde juist antwoorden, doch de zieke nam terstond weder het woord: „ Maar, à propos, lieve Doctor, eer ik het vergeet, wat hebt gij mij toch heden voorgeschreven? Was daar geen *ipecacuanha* onder?" Ernstig verzekerde ik het tegendeel, en vroeg met bevreemding, hoe Mevrouw op dat denkbeeld gekomen was. „ Ik werd vóór een half uur zoo kwalijk, ach zoo kwalijk!" zeide zij met eene klagende uitdrukking des gelaats, „ even alsof ik braakwortel had ingenomen en de werking spoedig volgen zou." De leverpastei! dacht ik, maar zweeg, en, om mijne innerlijke boosheid en geraaktheid te verbergen, zeide ik lagchende: „ Inderdaad, Mevrouw! ik moet u betuigen, nimmer eene Dame ontmoet te hebben, die zulk eene vertrouwde bekendschap met de *Pharmacopoea* en geneesmiddelleer aan den dag legt, als zulks met u het geval is, zoodat....." — „ Ach ja!" viel zij in, terwijl zij nog een klein gedeelte der pastei trachtte te nuttigen; „ ik meen een en ander van *materie*

medica te verſtaan; ik laat mij niet zoo gemakkelijk om den tuin leiden." — „Dat wil dan toch ook niemand, Mevrouw!" antwoordde ik gevoelig. — „Nu, nu, Doctor, dat wil ik dan ook niet zeggen; maar mijn broeder is voogd over een jong mensch, die ſedert twee jaren in de groote apotheek van onze ſtad als kweekeling werkzaam is, en die heeft mij vele zaken leeren kennen. Neem u in acht, Doctor!" voegde zij ſchalks, met den vinger dreigende, er bij, en, Hemel! at toen de rest der ganſche leverpastei op.

Doch, waartoe dit beeld in deszelfs ſtootende trekken nog verder afgemaald? Dagelijks herhaalden zich dergelijke tooneelen; dagelijks wilde ik aan die lastige Dame verklaren, dat zij zich liever den Droes tot Arts moest kiezen; en toch hield ik het uit, omdat ik er trotsch op was, dat mijn huurrijtuig dagelijks voor het *Hôtel de Rome* ſtilhield, en de hoop voedde, daardoor den naam van een wijd en zijd geroepen Arts te erlangen.

„Waar de groote hoop gaat, gaat het individu;" dit geldt van geen ſtand meer, dan van den geneeskundigen. Het volk maakt het beſluit, dat hij, die het vertrouwen van *velen* bezit, *veel* vertrouwen moet waardig zijn; en zoo nemen de uitgebreide werkkring en het vertrouwen dikwerf toe, zonder dat het meerendeel in ſtaat is, zichzelven van den grond en de oorzaak des vertrouwens rekenſchap te kunnen geven. Maar al te dikwerf ondervindt men, dat de vermaardheid van een' Geneesheer met zijne waardigheid in eene omgekeerde rede ſtaat, en veelal is de gezochte Arts een fijngeſlepen *homme du monde*, maar bij lange na niet altijd de beste Practicus.

Na eene behandeling zonder verbetering van vijf weken gaf mij de zieke op zekeren dag te kennen, dat zij van onderſcheidene vrienden en vriendinnen, Mevrouw A., Freule B. en C., de Kamerheer D. enz. den raad gekregen had, de hulp van Dr. E., lid van de Commisſie *die*, van het beſtuur *dat*, en wat niet al titulaturen meer, in te roepen, en zij moest ronduit bekennen, dat zij, de wonderkuren, die deze buitengewone man zou verrigt hebben, in aanmerking nemende, en dewijl men zijn Ed. eenſtemmig voor den eerſten ziektekenner van zijnen tijd verklaarde, brandde van verlangen, om zijne kennis te maken. „Overigens blijven wij, Doctortje-lief, de beste vrienden," zoo voegde zij vertrouwelijk er bij; „gij gaat voort met mij te behandelen;

ik verg van ù flechts, om het geneesplan van den Heer E. in werking te brengen." Ik boog, en beloofde, op haar verzoek, den wonderman van den geuiten wensch zelf berigt te zullen geven.

Den volgenden morgen flond ik in de *antichambre* van den Heer E., ten einde het overgroote getal zijner patiënten te helpen vermeerderen. De oude Arts had reeds aan eenen lijder toegang verleend, en, daar buitendien de kamer met eenige hulpzoekenden gevuld was, won ik tijd genoeg, om alles, wat mij omgaf, opmerkzaam in oogenfchouw te nemen. Ik meende inderdaad, mij in het vertrek van een' Vorst te bevinden. Een kostbaar tapijt bedekte den vloer, voortreffelijke fchilderijen verfierden de wanden, en aan beide zijden der fchitterende venfterpenanten flonden twee vazen van Cararisch marmer, die de fchoonfte pronkkamer geene oneer zouden hebben aangedaan. De zware groenzijden meubelgordijnen temperden den invallenden dag; een zacht licht verfpreidde zich in de tooverachtig verfierde kamer, die met welriekende geuren geheel en al doortrokken was. Vijf of zes lijders, die op het eerfte gezigt als zoodanigen te erkennen waren, verwachtten, zoo als ik, reikhalzend het oogenblik, waarop zij den ouden Medicus eenige minuten zouden kunnen fpreken. Op de prachtige fopha zat een krijgsman van een belangwekkend, ontzag inboezemend uiterlijk, wiens borst met verfcheidene ridderorden verfierd was, en wiens gele, min of meer in het zwarte fpelende gelaatskleur, in overeenftemming met de fombere, bijna wrokkende uitdrukking van het oog, een diep verborgen lijder der buiksorganen verried. Aan zijne zijde flond een flank man met eene fmalle borst en blond haar, die zeer dikwijls hoestte, en, zeer angftig het opgehoeste in den zakdoek opvangende, de bloedftreepjes als telde, die er in bevat waren. — „Hoe gaat het, Heer Majoor?" vroeg de flanke, bleeke man zachtkens aan den foldaat; „zijt gij iets beter? Hoe is *Karlsbad* u bekomen?"

„Ach, Mijnheer," antwoordde de Majoor, „*Karlsbad* even weinig in dit jaar, als *Kisfingen* en *Töplitz* in de vorige jaren; mijn lijden is bijna onveranderd gebleven; de hevigste pijnen kwellen mij dag en nacht, en, wat het ergfte is, mijne fpijsvertering is zoo zwak, dat de zachtfte voedfels mij de hevigfte toevallen veroorzaken; van daar ben ik zeer droef-

geestig, ja, ik heb oogenblikken, dat ik mij voor den kop zou kunnen fchieten."

„ Arme man!" fprak de andere; „ maar voor welke aandoening houdt de Heer E. uwe ziekte dan toch?"

„ Volgens zijne verzekering lijde ik aan eene verharding der lever, die zeer hardnekkig fchijnt te zijn, daar alle tot heden aangewende middelen geheel en al vruchteloos zijn geweest; ik gebruik nu reeds federt drie maanden denzelfden drank, van welken mij de Heer E. de beste gevolgen beloofde, die echter tot op den huidigen dag geheel uitgebleven zijn. Aan het opvolgen der geneeskundige voorfchriften heeft het waarlijk niet ontbroken; ik maakte mij daarvan eene gewetenszaak, en wij foldaten," zoo ging hij voort, „ zijn immers gewoon aan gehoorzaamheid en pareren in de ftriktfte en ftrengfte order op een bevel. — Maar zeg mij, hoe gaat het u? Is het bad te *Reinerz* u dit jaar wel bekomen?"

„ Zeer goed," antwoordde de flanke man; „ ik heb de voortreffelijkfte appetijt, ben altijd opgeruimd, en zou volmaakt wel zijn, wanneer ik flechts van dat fatale hoesten bevrijd was, dat mij dikwerf daarom angftig maakt, dewijl er niet zelden bloedophoesting bij plaats heeft, hetwelk reeds meermalen in eene werkelijke bloedfpuwing overging. Dr. E. ftelt mij echter gerust, en verzekert mij eene fpoedige en algeheele herftelling. De pillen, die ik thans gebruik, bekomen mij zeer goed, en ik wil zijn Ed. aanftonds vragen, of ik met het gebruik daarvan moet voortgaan." — Bij deze woorden nam hij een recept uit zijne brieventasch, om het aan Dr. E. te vertoonen en zijn herinneringsvermogen alzoo te hulp te komen.

Met opmerkzaamheid had ik het gefprek aangehoord, en uit het voorkomen en de vertelling des laatften lijders de overtuiging verkregen, dat hij aan eene ongeneeslijke tering leed, die zich onmiskenbaar door erfelijke voorbefchiktheid bij hem ontwikkeld had. Tot mijne leering wenschte ik het middel van den ouden AESCULAAP te kennen, en verzocht alzoo beleefdelijk den teringlijder om verlof, zijn recept een oogenblik te mogen inzien. Tot mijne groote verwondering vond ik een mengfel van artfenijen, die mij in dit geval zoo veel te minder aangewezen fchenen te zijn, dewijl ik de verhittende eigenfchappen derzelven te regt vreesde. Ik fchaamde mij ondertusfchen voor mijzelven over dit beflis-

fend oordeel, en een blik op al het glinfterende en prachtvolle, wat mij omgaf, deed mij fpoedig gevoelen, hoe veel hooger en dieper tevens de inzigten van den ouden Arts dan de mijne moesten zijn.

De beurt, om bij den Medicus toegelaten te worden, was thans aan den Majoor gekomen. Haastig ftapte hij in het heiligdom, en reeds na verloop van weinige minuten trad hij weder uit hetzelve, gedachteloos een ftukje papier, hetwelk hij in de hand hield, befchouwende, terwijl zijn edele trekken teleurftelling, ja, verontwaardiging te kennen gaven. Het broze der menfchelijke natuur is mij nooit levendiger in het oog gevallen, dan wanneer ik een' krachtigen, bijna tot volkomenheid fchoonen, den APOLLO *van Belvedère* naderenden mannenvorm, die eene niet geheel te vernietigen en immer ftrijdende levenskracht fcheen te bewaren, in den bloei der jaren door eene flepende ziekte langzaam zag verwoesten. Ik naderde den lijder met deelneming, en veroorloofde mij, naar de hoop te vragen, die de beroemde Dr. E. hem gegeven had.

„ Zoo als gewoonlijk fcheepte hij mij zeer fnel af," zeide de krijgsman met eene bewogen ftem, „ en dit" op het recept wijzende, „ is alles, wat ik van hem, na eenige vlugtige vragen, verkregen heb. Ik had hem federt acht dagen niet gefproken," voegde hij er bij; „ ik had mij voorbereid, alles te kunnen mededeelen, wat mij voor den Arts belangrijk te weten toefcheen, en dat wel zoo veel te meer, daar ook de laatfte door mij gedane bezoeken even kort, als dat van heden, afliepen. Maar hij brak elke phrafe, die ik wilde beginnen, kort af, met de verzekering, dat hij mijnen toeftand naauwkeurig kende; en, terwijl ik nog fprak, fchreef hij dit recept, hetwelk hij mij met een zeer dubbelzinnig gebaar, dat op mijne verwijdering aandrong, overgaf."

Begeerig nam ik het recept aan. De fchoone man had mij, door de gelatenheid, waarmede hij zijn lijden fcheen te dragen, eene buitengewone deelneming ingeboezemd. Maar hoe groot was mijne verwondering, toen ik het recept van den bejaarden Geneesheer las! Het was nagenoeg hetzelfde als dat van den teringlijder. — Onwillekeurig werd ik aan dien *Zwitferfchen* Geneesheer herinnerd, van wien ZIMMERMAN verhaalt, dat zijne kamer dagelijks door eene menigte hulpzoekenden belegerd werd. Op een bepaald uur verfcheen hij, en rangfchikte zijne zieken, na weinige vragen, in drie

rijen: de eerfte rij moest braken, de tweede rij zweeten, en de derde werd adergelaten.

De opmerkingen, welke ik in de *antichambre* van Dr. E. maakte, fchenen mij zoo belangrijk toe, dat ik gaarne aan nog eenige zieken mijne beurt van binnentreden in zijne fpreekkamer afftond; eindelijk trad ik zelf binnen.

De oude Arts zat, met den rug naar de deur gekeerd, in een' prachtigen armftoel. Op eene groote tafel ftonden vele kostbare phyfifche en metereologifche werktuigen. Offchoon hij den binnentredenden duidelijk moest hooren, bleef hij toch bedaard en rustig zitten, zonder eenige notitie daarvan te nemen. Nadat ik eenige minuten ftilzwijgend had gewacht, hoorde ik een eigenaardig klinkend: „ Nader!" en ftond nu voor den ouden Geneesheer, dien ik van zoo nabij voor de eerfte maal zag. Ik noemde mijnen naam, en verwachtte, dat hij mij, als een Collega, met eenige oplettendheid zou bejegenen; maar hij verroerde zich niet, en zeide zeer droog en zonder zelfs mij aan te zien: „ Wat wilt gij?" Ik trachtte de onaangename gewaarwording, die mij door merg en been ging, zoo goed mogelijk te verbergen, en begon aldus: „ Ik behandel federt eenigen tijd eene Dame, die reeds door andere Artfen verzorgd werd, doch zonder het geringfte gevolg. Die Dame hoopt, dat het u, door de uitgeftrekte ondervinding, waarop gij bogen kunt, mogelijk zal zijn, haar lijden te verzachten, zoo niet geheel en al weg te nemen. Ik heb op mij genomen, u, Mijnheer, in haren naam, om uwen bijftand te vragen, en verzoek u beleefdelijk, het uur te bepalen, waarop gij de lijderes wilt komen zien."

„ Wat fcheelt die Dame?" vroeg de oude AESCULAAP, terwijl hij voor de eerfte maal zijn' blik naar mij opfloeg.

Nimmer heb ik zulk een oog gezien; zijn blik was dooren doorborende te noemen, en fcheen in het binnenfte mijner ziel te willen dringen. Hoewel de trekken van zijn gelaat verwelkt en flap waren, en geene andere uitdrukking dan die van een' langdurigen en afmattenden hartstogt deden blijken, fprak het oog met eene kracht en levendigheid, die verbazen moest.

„ Eene bijzondere zenuwaandoening geloof ik, dat de hoofdziekte en grond der verfchijnfelen is; terwijl er echter ook toevallen voorhanden zijn, die tot het aannemen eener ontaarding van een edel werktuig des ligchaams regt geven,

zonder dat ik het echter durf wagen, hetzelve naauwkeurig aan te duiden."

„ Ik ken dat, ik ken dat," zeide de oude Arts op een' beslissenden toon. Niet weinig was ik door dit antwoord getroffen. Ik had de lijderes een' geruimen tijd met de grootste opmerkzaamheid behandeld, zonder den aard der ziekte nog geheel en al te kunnen doorgronden; en mijn oude Medicus kent dezelve op eens, nadat ik hem het beeld der ziekte slechts in vlugtige omtrekken heb aangeduid! Inderdaad, dat was eene bewonderenswaardige vlugheid voor ziekteönderzoek!

De oude Arts brak de kleine panze, die door mijne verlegenheid ontstaan was, af, door te vragen: „ Heeft de zieke veel kommer, veel zorgen?" — „ Zeer vele," gaf ik ten antwoord; „ zij is moeder van zeven kinderen, vroeg weduwe geworden, en heeft de inspanningen en verdrietelijkheden der opvoeding in ruime mate ondervonden."

De oude bezon zich een oogenblik, en liet zich toen aldus hooren: „ Ik ben thans inderdaad zoodanig met bezigheden overladen, dat ik mij bezwaard gevoelen moet, om nieuwe zieken op mij te nemen, wanneer eene veeljarige betrekking mij daartoe niet verpligt. Gij weet overigens zeer goed, Heer Doctor, hoe weinig onze kunst bij zulk een vergevorderd lijden vermag. Behandel uwe zieke alleen, zoo goed en kwaad gij kunt, ik moet u waarlijk betuigen, dat mijne overkropte bezigheden niet toelaten, dat ik dezelve door onnutte ziekenbezoeken vermeerder."

„ Vergeef mij, zeer geleerde Heer! wanneer ik bij mijne uitnoodiging blijf, en dringend mijn verzoek om uwen geneeskundigen raad en bijstand herhaal. Reeds uw naam, die in ons gansche land met bewondering genoemd wordt, zal op mijne lijderes als tooverkracht werken, en gij weet, hoe veelvermogend opwekking van den geest, hoopvolle stemming der ziel bij zenuwziekten zijn. Mijne patiënte spreekt met zulk eene achting, eerbied en bewondering van u, dat ik het niet zou durven wagen, haar een ongunstig antwoord van uwe zijde te komen brengen."

„ Hoe oud is dan toch wel de zieke?" vroeg de Arts, met eene slechts aan hem eigene wijziging der stem, en niet zonder ironie. — „ Ik geloof, nabij de veertig jaren." — „ Laat haar hertrouwen," zeide hij, vuilaardig lagchende; „ de verstrooijing des huwelijks helpt dikwerf zulke zenuw-

zieken." — „ Mijnheer," antwoordde ik op ernstigen toon, „ die Dame heeft mij wel tot haren Geneesheer, maar niet tot haren huwelijksprocurator gekozen." — „ Nu ja, nu ja," gaf hij gemelijk ten antwoord; „ ik kan haar niet in behandeling nemen."

Ik had verwacht, dat de oude Arts de vleijende uitdrukkingen over zijn' persoon zou afwijzen, of althans dankzeggend aannemen; hij scheen echter niet de geringste notitie daarvan te nemen, en herhaalde gemelijk en onbeleefd: „ Ik moet u inderdaad verzoeken, mij niet langer lastig te vallen; ik heb waarlijk wel wat beters en gewigtigers te doen, dan de klaagliederen eener oude melancholica aan te hooren. Men kan bij zulke zieken slechts door de grootste en opmerkzaamste verpleging iets uitvoeren, en daarbij slechts uitwendige omstandigheden, bekrompene geldmiddelen enz.; de eerste voorwaarden tot eene gelukkige kuur ontbreken, zoodat....." — „ Wat dat betreft, Mijnheer," viel ik hem in de rede, „ zoo kunt gij volkomen gerust zijn; mijne zieke bezit een zeer aanzienlijk vermogen, en is bereid, voor hare gezondheid de grootste offers zich te getroosten; zij heeft haar verblijf in het *Hôtel de Rome*, en, daar zij verscheidene mannelijke en vrouwelijke bedienden bij zich heeft, zullen uwe voorschriften en bevelen punctueel opgevolgd worden."

Terwijl ik deze woorden sprak, rigtte de oude Arts een' zijner eigendommelijke blikken op mij, en luisterde tot het einde zeer opmerkzaam toe.

„ Morgen ten een ure, lieve Collega," zeide hij nu op eens zeer vriendelijk, „ zal ik in het *Hôtel de Rome* verschijnen, en het zal mij regt aangenaam zijn, u bij onze lijderes te ontmoeten, die ik met mijnen raad gaarne behulpzaam wil zijn." — Bij deze woorden stond hij op, drukte mij de hand, en begeleidde mij, met veel voorkomendheid, tot aan de deur van zijn kabinet, die hij geopend hield, tot dat ik voor zijne blikken verdwenen was.

Groote God! zoo dacht ik, huiswaarts keerende, is het wel mogelijk! Men schat het inkomen van den ouden Geneesheer op *f* 30,000 jaarlijks, en hij schijnt zich in zijne handelingen door eenige ellendige goudstukken te laten leiden! Hoezeer beklaag ik mij, in stille uren, over het vernederende en toch onvermijdelijke van onzen maatschappelijken stand, waarin wij voor pogingen, die uit de meest vrije en geniale werkdadigheid ontspruiten, die ons hart geheel en al

vervullen en wegens derzelver twijfelachtig gevolg en uitkomst dag en nacht onzen geest in onrust en ſpanning houden, betaling in klinkende munt moeten aannemen! En die man, die, naar zijn vervallen voorkomen te oordeelen, reeds met den eenen voet in het graf ſtaat, ſtelt den Mammon zoo hoog, dat hij eene rijke lijderes met voorkomende beleefdheid zijne dienſten wijdt, terwijl hij dezelfde vrouw, toen hij haar nog arm waande, met minachting zijnen bijſtand weigerde!

Reeds ten half een ure bevond ik mij, op den volgenden morgen, bij mijne lijderes in het *Hôtel de Rome*. Zij verbeidde met het grootſte ongeduld den ouden *zoon van* GALEEN. Ik had mij natuurlijk voorbereid, om hem in eenige woorden den loop der ziekte uiteen te zetten, en het geneesplan vóór te leggen, hetwelk ik tot hiertoe gevolgd had. Ik hoopte, dat hij van zijne zijde het denkbeeld zou vermelden, volgens hetwelk hij de geneeskuur wijzigen wilde, en was er van overtuigd, dat de techniſche uitvoering, zoo als zulks bij conſulten altijd gebruikelijk is, aan mij zou worden overgelaten.

Weinige minuten na een ure rolde de rijke koets van den hooggeroemden Arts voor, en mijne patiënte ging hem tot aan de deur van haar vertrek te gemoet; eene onderſcheiding, die zeker nog geen Arts van haar ondervonden had. De oude geleidde de Dame naar de ſopha en nam aan hare zijde plaats. Juist wilde ik mijne weldoordachte ziektegeſchiedenis voordragen; maar hij lette zoo weinig op mijne tegenwoordigheid, en zette het geſprek met de lijderes zoo levendig voort, dat ik, na verſcheidene mislukte proeven, om aan het woord te komen, tot zwijgen gedwongen werd. Ik had intusſchen ruimſchoots gelegenheid, de wijze van doen des Doctors waar te nemen, en deze was in waarheid bewonderenswaardig, ten aanzien van het vertrouwen, dat door dezelve moest opgewekt worden. Zeer hoffelijk deed hij zich voor. Mét een' krachtvollen, diep in het binnenſte doordringenden blik beſchouwde hij onafgebroken de lijderes, die zich door zulk eene opmerkzaamheid evenzeer geſtreeld als gerustgeſteld gevoelde. Op eene fijne, maar toch beſlisſende wijze ſneed hij de gezegden der Dame ſcherp af, en met het grootſte zelfvertrouwen vroeg hij naar verſchijnſelen, die ſtellig eene eerſte plaats moesten innemen. Hij won het vertrouwen der lijderes volkomen, toen hij, zonder de ge-

rîngfte beperking, hare leefwijze goedkeurde, en, nadat hij zich, zoo 't fcheen, zorgvuldig, aangaande de gebruikt wordende geneesmiddelen, door reuk en fmaak inlichting verfchaft had, fchreef hij een recept, zonder zelfs in het minfte op mij te letten. Juist wilde hij de zieke verlaten, en ftond reeds aan de deur, toen haar te binnen fchoot, dat zij een tijdlang ook *homöopathifche* geneesmiddelen gebruikt had. Een bittere hoon blikfemde uit de verwelkte, ik zou kunnen zeggen verlamde trekken des ouden Geneesheers; de gelaatsfpieren fchenen op nieuw hare zamentrekkingskracht te erlangen, en zeer ernftig verzekerde hij, dat door hem reeds meermalen de hevigfte pijnen op de borst, waaraan de patiënte zoo veel leed, na het gebruik van *homöopathifche* geneesmiddelen waargenomen waren. De Dame merkte, wel is waar, aan, dat die *homöopathifche* behandeling reeds jaren geleden was; maar de oude Arts kwam van het eenmaal geuite gevoelen niet terug, en gaf beflisfend te kennen, dat de *homöopathifche* giften onbegrijpelijk lang nawerken.

Onwillekeurig moest ik lagchen, en, dit bemerkende, zeide hij zachtjes en mij bij de hand vattende: „ Kaatst men den bal naar ons, wij kaatfen hem terug;" en zoo nam hij affcheid. Dit waren de eenige woorden, die hij gedurende zijn ganfche bezoek tot mij fprak. Ik gevoelde, dat ik eene zeer treurige rol had gefpeeld, en vond het zelfs der moeite niet waard, mijn verdriet te verbergen. Ik had, wel is waar, veel over de koele en onbefchofte wijze, waarop Dr. E. zijne jongere Collegen gewoon was te behandelen, hooren fpreken; maar zulk een grof uit het oog verliezen van alle beleefdheid had ik mij naauwelijks kunnen voorftellen. De Dame bezat fijn gevoel genoeg, om mij door eene grootere opmerkzaamheid, dan gewoonlijk, eenige fchadeloosftelling te bezorgen, en bij mijn affcheid verzocht zij dringend, haar toch den volgenden dag, zoo als gewoonlijk, te komen bezoeken. Toevallig trof ik den ouden Arts weder bij de Dame aan; hij verheugde zich mij te zien, maar gaf tevens te kennen, dat hij onze patiënte in het vervolg op de uren, die hem het beste gelegen kwamen alleen zou bezoeken, dewijl zijne veelvuldige bezigheden hem niet veroorloofden, een uur te bepalen, waarop wij te zamen bij de lijderes zouden zijn. Na alles, wat den vorigen dag gebeurd was, bevreemdde mij deze trek van humaniteit weinig.

Nadat Dr. E. zich verwijderd had, verklaarde mij de lijderes, dat hij met veel lof over mijn' perfoon had gefproken. Hij had de ftellige verzekering gegeven, dat ik een zeer vlijtig jong mensch was, en veel, zeer veel in boeken fnuffelde. „ Men moet het echter bejammeren," had hij daarbij gevoegd, „ dat de boekenwijsheid aan het ziekbed zoo weinig beduidt." Hij voedde echter de hoop, dat ik, na veeljarige ondervinding, het bedriegelijke der theoriën geleerd hebbende, zeker een zeer gezocht Arts zou worden. Men gevoelt ligtelijk, dat deze zeer dubbelzinnige lof niet gefchikt was, om het vertrouwen der lijderes mijwaarts zeer te vergrooten.

Gedurende eene behandeling van verfcheidene weken, door Dr. E. voortgezet, zag ik hem in het geheel niet meer, en wist flechts door tusfchenkomst der patiënte, welke voorfchriften hij voor noodig hield. Men zal zeker dit gedrag niet zeer collegialiter vinden. Bitter liet ik mij dan ook desaangaande tegen eenigen mijner kunstgenooten hooren, die weinig bevreemding aan den dag leiden; ja een derzelve verhaalde mij het volgende *pendant*. Hij had in zeker huisgezin den vader in eene belangrijke ziekte, die met den ergften uitgang dreigde, behandeld. De angftige huisgenooten riepen de hulp van den ouden Arts in, die ook toen een uur bepaalde, waarop hij komen zou. Hij kwam. Mijn kunstgenoot ftond aan het ziekbed, en wilde den ouden Collega de noodige inlichtingen geven; doch te vergeefs waren zijne pogingen, om het woord te verkrijgen. Doctor E. fprak flechts met de omftanders, fchreef terftond een recept, en vroeg aan de hem uitgeleidende huisvrouw, bij het afgaan van den trap, op een' honenden toon: „ Wie was dat jonge mensch aan het ziekbed? Ook al een Doctor?"

Mijne voorname Dame ondervond al fpoedig, dat een beflisfende en ftoute toon en een fcherp doordringend oog niet toereikende zijn, om een verouderd zenuwlijden te genezen. Nadat zij twee maanden lang de voortreffelijke geneesmiddelen des Heeren E. gebruikt had, waaronder zich ook het mengfel bevond, hetwelk aan den Majoor en den teringlijder zulke heerlijke dienften bewezen had, was zij zoo ziek als ooit te voren. Familieäangelegenheden vereischten plotfelijk hare tegenwoordigheid in de ftad harer woning, en deze regtvaardigden het op eenmaal afbreken der kuur genoegzaam, zonder van een nieuw geneesplan gebruik te maken, hetwelk

de beroemde Heer E. binnen weinige dagen wilde aanvangen. Zij verzocht mij dringend en beleefd, hare verontſchuldiging wegens deze plotſelinge afreis perſoonlijk bij den Heer E. te willen maken, daarbij eenen aan zijn Ed. geadresſeerden brief met eene rol goudſtukken mij overhandigende. Waarſchijnlijk zal men zich verwonderen, dat ik daartoe bereid was; maar de jonge Geneeskundige heeft ſlechts éénen wensch, — werkzaam te zijn; in dezen gaan alle overige verloren. Ik zag daarenboven, dat vele mijner jonge kunstbroeders de impertinente behandeling van den ouden Arts gelaten duldden, en door zijne protectie langzamerhand praktijk kregen, dewijl zij verlof erlangden, om zich *met de broodkruimeltjes te voeden, die van de tafel des rijken afvielen.* Zwaar viel mij die zelfverloochening; maar toch belastte ik mij, om het *welverdiende honorarium* te bezorgen, ten einde niet geheel en al op den achtergrond zijner herinnering te geraken.

Voor de tweede maal ſtond ik dan op een' vroegen wintermorgen in de voorkamer van den ouden Arts. Ditmaal was ik echter al te vroeg gekomen. Een lompe knecht, die mijn' morgengroet niet eens beantwoordde, gaf mij te verſtaan, dat Doctor E. nog niemand toegang verleende, en las, terwijl hij nu en dan met mij ſprak, de trouw-, geboorte- en ſterfberigten in een pas afgegeven nieuwsblad. Langzamerhand werd de kamer zoo als gewoonlijk gevuld, tot dat de klanken eener ſchel het oogenblik verkondigden, waarop de poorten van het heiligdom des ouden Medicus zich openden.

Ik trad binnen, hoorde het ſchelle: „Nader!" en ſtond weder voor hem. De wijze, waarop hij mij ontving, was nu veel hoffelijker; want al dadelijk vroeg hij: „Ha! waarin kan ik u van dienst zijn?" Ik berigtte hem, dat onze — ik had eigenlijk moeten zeggen zijne — patiënte plotſeling de Reſidentie had moeten verlaten, en ik mij wel had willen belasten met hare verontſchuldiging bij zijn Ed. te maken, en de tolk harer dankbaarheid (hier gaf ik den brief en de rol goud over) voor zijne onvermoeide pogingen te zijn. Tot hiertoe was hij niet van houding veranderd; maar toen hij, met de gebaren van een uitſtekend kenner, de rol goudſtukken in zijne hand woog, verhief hij zich zeer vriendelijk op den mollig gevulden en rijk geſtikten armſtoel. De brief en rol werden haastig opengebroken, en, terwijl ik hem, om met den Dichter VAN DER HOOP te ſpreken,

„ *Zijn gloënde blikken op het goud zag nederslaan,*"

zeide hij onder een sarcastisch lagchen: „ Inderdaad eene zeer interessante Dame! Ik bejammer het, dat zij ons reeds verlaten heeft. Ik ben u zeer verpligt, Heer Collega, voor de aangename kennismaking, die gij mij verschaft hebt." Met een zeer vriendelijk lagchend gelaat geleidde hij mij naar de deur, en beval zich met overgroote beleefdheid in mijn aandenken.

Eenige maanden later behandelde ik in eene voorname familie een kind, hetwelk, naar mijne volkomene overtuiging, alle verschijnselen eener reeds zeer ontwikkelde hersenontsteking vertoonde. Het spreekt van zelf, dat ik in deze gevaarlijke ziekte de krachtigste middelen aanwendde. Intusschen waren bloedzuigers enz. enz. zonder gevolg gebleven. Onder deze omstandigheden talmde ik niet lang, om het krachtigste middel uit onzen artsenijschat, hetwelk door alle Artsen geprezen wordt en werkelijk in deze ziekte onontbeerlijk is, de *calomel*, voor te schrijven. Met dezen naam bedoelt men eene zekere kwikzilverbereiding. Toen echter het gevaar nog steeds toenam, klommen het ongeduld en de angst der ouders dermate, dat ik menigen beleedigenden uitval moest aanhooren. Ik onderdrukte intusschen mijne gevoeligheid over dit alles, dewijl ik het voor billijk hield, al dit onregtvaardige aan de groote smart, die zij ondervonden, te moeten toeschrijven. In den vroegen morgenstond van zekeren dag werd, zonder mijne voorkennis, dewijl het lijdertje in den loop van den nacht verergerd scheen, de hulp van den Heer E. ingeroepen. Men zeide hem, dat ik de ziekte voor eene hersenontsteking hield. „ Wat dat volkje toch altijd van ontstekingen droomt, en niets anders dan bloed ontlasten wil! Echte bloedzuigers, onze jonge Geneeskundigen!" zeide de oude Arts, en, toen hem mijn recept vertoond werd, viel hij uit: „ Wat? *Calomel!* Wat die jonge menschen toch onvoorzigtig met het kwikzilver omgaan! Het is ongehoord!" Hij schreef een ander poeder voor, en verklaarde de ziekte voor maagkoorts met rheumatische verschijnselen.

Toen ik op den gewonen tijd mijn morgenbezoek maakte, vond ik de ouders in de grootste verlegenheid. Onder menigerlei wringen en draaijen vertelde men mij, dat de ziekte in den nacht merkbaar was geklommen, en dat men in den

angst om den Heer E. had gezonden; deze had volſtrekt niets van eene herſenontſteking willen weten, hetwelk de ouders gerust ſtelde, maar ook het kwikzilver zeer afgekeurd, hetwelk, naar zijn gevoelen, veel te onvoorzigtig was toegediend, dewijl de giftige werking van dit middel dikwijls het teedere maakſel van het ligchaam eens kinds, nog na verloop van vele jaren, geweldig ſchokt en ondermijnt. Ik bloosde van ſchaamte, en eene geweldige moedeloosheid vervulde geheel mijne ziel, op dit berigt. „Wat heeft de Heer E. dan voorgeſchreven?" vroeg ik verbijsterd; en wie ſchetst mijne verbazing, toen ik las, dat de oude GALENUS-zoon *Hydrargyrum muriaticum mite* toegediend had? Dit, namelijk, is volkomen hetzelfde middel, hetwelk reeds vroeger door mij was aangewend, te weten *Calomel.* Men verkiest echter, gemakshalve, algemeen den laatſten naam boven dien, welken de Heer E. had gekozen. Door een kleurgevend bijvoegſel had hij de ware beſtanddeelen zijner poeders onkenbaar gemaakt.

Gelukkig bieden niet alle oude Artſen het hatelijk beeld aan, hetwelk ik in vlugtige trekken trachtte af te malen. Men vindt er, die, waarlijk edel en onbaatzuchtig zijnde, bij de kroon der braafheid en deugd nog die van eenen welverdienden ouderdom dragen. Aan dezen heeft de rijke ervaring van een rusteloos leven eenen hoogeren maatſtaf voor de betrekkingen dezer aarde geſchonken. Het zijn mannen, die de nietigheid van den glans en pronk, het verterende vuur der hartstogten en begeerten, het verderfelijke en belagchelijke van te ver gedrevene eerzucht, in 't kort de vergankelijkheid van ons aardsch beſtaan en onze aardſche bezittingen, in zoo veelvuldige vormen aanſchouwd en gekend hebben, dat zij in den avondſtond van hun leven eenig en alleen doordrongen zijn van de waarde van hun ſchoon beroep. De dingen, die den gewonen dagelijkſchen mensch zoo gewigtig toeſchijnen, achten zij gering; de ſtipte en onbaatzuchtige vervulling hunner pligten is hun eene gewetenszaak; zij helpen den jongeren kunstbroeder, en bieden hem vriendelijk de hand op zijn doornig pad; zij zijn een waardig voorbeeld ter navolging, en een zegen voor de menschheid. Om geen ellendige handvol goud, die zij werkelijk niet behoeven, benadeelen zij den jongen ambtgenoot; veeleer bedekken zij zijne feilen. In de borst, die dikwerf

door een kruis of ſter verſierd is, klopt ook een edel hart, dat vreemd is aan de lage begeerlijkheden des levens; het *virtus nobilitat* behoorde op die borst te prijken. Arm en rijk zijn voor hem één, wanneer het op helpen aankomt. Op zulk een' grijsaard vestigen zich aller blikken met welgevallen. Wanneer de teedere moeder zachtkens over het wiegje de ademhaling van den zieken lieveling angſtig beluistert; wanneer de trouwe gade, bij het ſomber ſchijnſel van een nachtlicht, aan de ſponde van den aangebeden man waakt; wanneer de man, door zielsbenaauwdheid gepijnigd, de koortſig brandende hand der dierbare levensgezellin drukt; wanneer de bloeijende bruid voor het leven haars verloofden ſiddert; wanneer de jongeling uit de kranke borst zijn bloed in golven ſtroomen ziet, die door hoest op hoest worden voortgejaagd, en de ſchoone, teedere vrouw hare aanlokkende vormen ziet wegkwijnen; wanneer de dappere krijgsman bloedend daar neder ligt, of de ſtaatsman, de geleerde, de koopman alle aardſche ſchatten voor de verloren gezondheid veil heeft,

„Dan komt ge, weldoende Arts! de Hoop treedt aan uw zij',
En laaft den veegen mond met heilzame artſenij.
Zoo komt een Engel Gods, wanneer hij de aarde zegent,
Het dorſtig land verheugt en 't op de halmen regent;
De hitte gloeit niet meer, maar koelt in ſluimring af,
En de afgematte keert, genaderd tot aan 't graf." (*)

Dan voelt de edele en brave, zoo wel oude als jonge Geneesheer, de waarde van zijnen ſtand. Geen goud beloont hem. Eene andere gewaarwording dan gouddorst ſchenkt belooning; het is die van wèl gedaan te hebben. „Eene burgerkroon (zoo ſchreef de aan de menschheid zoo vroeg ontrukte JACOBUS LANDT) ſiert hem het hoofd, die zelfs den luister tanen doet van den meest eervollen lauwer, voor het Vaderland op het oorlogsveld geplukt: want door verdelging en dood wordt de laatſte verkregen; de lauwer des Geneesheers door behoud des levens en herſtelling der gezondheid."

(*) A. SIMONS, *de waarde van den Mensch*, tweede Zang.

IETS OVER TENERIFFE, UIT EENEN BRIEF AAN ZIJNE ZUSTERS VAN IEMAND, DIE, ZICH NAAR SURINAME BEGEVENDE, ZIJNEN EERSTEN ZEETOGT DOET.

Aan boord van Z. Majesteits-Corvet van Oorlog *Amphitrite*, zeilende in den Atlantifchen Oceaan, Junij 1839. (*)

Van alles, wat ik in den brief aan onze ouders gefchreven heb, zal ik hier maar niets herhalen; gij hoort dit van zelf; ik begin dus maar dadelijk bij *Teneriffe*.

Vooraf moet ik u evenwel zeggen, dat gij u hier niets bijzonders van voorftellen moet; want vooreerst heb ik niet de gaaf, om veel en juist op te merken, en ten tweede nog veel minder, om het op het papier te brengen. Ook zijn drie dagen, om eene plaats op te nemen, veel te weinig.

Wij lieten dan den 13 Junij, op de reede van *Santa Cruz*, eene zeeftad aan de oostzijde van *Teneriffe*, het anker vallen, en gingen den daaraan volgenden dag naar den wal, om dat ftadje te bezien. Ik amufeerde mij dan ook daarmede zeer goed; alles was zoo nieuw, zoo vreemd voor mij, menfchen, huizen enz., dat ik geene oogen genoeg had, om te zien; en toch was het, op de keper befchouwd, weinig bijzonders. *Santa Cruz* is een net ftadje; de ftraten zijn wel geplaveid, maar naauw en doodsch door de bouworde der huizen, die zeer weinig ramen aan de ftraat hebben, en die ramen zijn nog bijna den geheelen dag met jaloufiën gefloten. De huizen zijn gebouwd van zware fteenen uit rots gehouwen en van buiten met witten kalk bepleisterd; dit geeft wel, vooral in de verte, een vrolijk gezigt, maar ik kon er niets prachtigs in vinden, en, vergeleken bij onze *Hollandfche* huizen, zouden zij bijster afvallen. Men vond er enkelen nog van *Moorfche* bouworde; deze hadden voor het uiterlijke ook weinig, maar van binnen des te meer. Den ingang doorgaande, kwam men op eene binnenplaats, waar alle ramen der vertrekken op uitkwamen; boven zag men rondom galerijen, en gevoelde overal eene frischheid, die

(*) De Redactie neemt met vermaak deze kleine bijdrage in haar Tijdfchrift op, in hope van daarvoor weldra iets min vlugtigs van dezen jeugdigen Correspondent te ontvangen.

voor ons zeer aangenaam was. De vertrekken waren hoog, ruim en voor de luchtigheid ingerigt, met witte gekalkte muren, geene tapijten en zeer eenvoudig gemeubileerd.

De omſtreken digt bij de ſtad leveren niets belangrijks op; men vindt er niets dan dorren rotsachtigen grond, waarop niets groeit; ſlechts ééne wandeling was er onlangs aangelegd, die zeer kort en ſtijf was; aan weêrszijden ſtonden twee rijen boomen, met bloemen tusſchenbeiden.

Wij hadden dien dag nog gelegenheid, om ook eene kerk te zien, en wel de hoofdkerk. Uiterlijk vertoonde zij zeer weinig, maar het innerlijke trof mij des te meer. Het was een ruim en luchtig gebouw, rustende op pilaren, rondom met kostbare draperiën behangen. Overal in het rond waren altaren, allerprachtigst verſierd, en gewijd aan CHRISTUS, de Heilige Maagd, PETRUS, JOHANNES, ST. ANTONIO, den patroon der ſtad, en anderen; voor ieder altaar zag men een ſchilderſtuk, den Heilige, aan wien het gewijd was, in eene zijner daden voorſtellende. Ofſchoon ik geen kenner ben, kwam het mij voor, dat zij ſchoon waren, en vooral voor het volk zeer indrukwekkend moeten zijn.

Na den hoogen toren beklommen en ons verlustigd te hebben met een heerlijk gezigt op de ſtad en reede, keerden wij, tamelijk vermoeid, naar het koffijhuis terug, om de ſloep af te wachten.

Den 15 Junij ging ik, in gezelſchap van zes anderen, ten vijf ure naar den wal, om een toertje naar *Laguna*, de hoofdſtad van het eiland, te doen. Wij hadden daartoe ezels afgehuurd, daar de weg over eenen hoogen bergrug loopt, rotsachtig en voor den vreemdeling niet gangbaar is. Ik verwachtte weinig van die ezels, en had ze mij voorgeſteld, zoo als ik ze in *Holland* gezien had; maar ik werd aangenaam verrast, toen ik een mooi zwart beestje kreeg, dat driftig genoeg was. Deze dieren doen hier veel meer dienst dan paarden; zij worden even als deze getoomd en gezadeld, kunnen met minder voedſel toe, en loopen met het grootſte gemak over de ongebaandſte wegen, die men zich bedenken kan. Zij rijden zeer gemakkelijk, ten minſte ik heb er dien dag eenige uren op gezeten, gedraafd of gegaloppeerd, en er den minſten hinder niet van gehad. Van dat uitſtapje kan ik u evenwel weinig zeggen; de tijd was te kort, en wij hadden een te groot gezelſchap, om veel te kunnen profiteren. Wij kwamen, 21 in getal, de hoofdſtad *Laguna* bin-

nen, namelijk 7 heeren van boord, 7 ezels en 7 drijvers. Ik had met mijnen vriend afgesproken, om dat toertje te zamen te doen; maar toen dit gehoord werd, wilde ieder mede, en wij amuseerden ons meer met elkander, dan met het vreemde te zien. Stelt u maar eens in mijne plaats, en verbeeldt u, dat gij uwen langoor doet stilstaan, om u met een schoon natuurtooneel te verlustigen, en zoo rondom u ziet. Terwijl gij nu, buiten uzelven van verrukking, u langzaam op poëtische vleugelen verheft, en hoopt, eindelijk in het volle genot van uw schoonheidsgevoel u te verzadigen, hoort gij plotseling eene stem achter u: *Zeg, geef me je sigaar ereis;* en ziedaar in een oogenblik alle illusie verdwenen, en u in het gevoel der dorre wezenlijkheid teruggeworpen. Daarom, zoo gij ooit genot wilt hebben van zoo iets, doet dan niet zoo als wij, maar neemt eene vriendin mede, die stilstaat als gij niet verkiest voort te gaan, die weet te zwijgen als gij stom van verrukking zijt. Zoodat ik u van *Laguna* niets weet te vertellen, dan dat het eene doodsche, akelige stad is. Het eenige, waar ik nog een weinig genot van had, was een toertje naar buiten. De grond was hier overal bebouwd met maïs of *Turksche* tarwe, aardappelen enz. Hier en daar zag men vijgeboomen, palmboomen en wijnstokken, en op de bergen aloës in het wild bij duizenden.

Den 16 Junij. Den laatsten dag, dat wij nog hier waren, ging ik 's namiddags weder aan wal, en eene wandeling over den naastbijgelegen hoogsten berg doen. Dit was de belangrijkste, maar ook de vermoeijendste dag van allen; wij moesten soms op handen en voeten klimmen langs steile afgronden, op ruwe rotsen enz., maar zagen onze moeite dubbel beloond door de trotsche, overheerlijke gezigten en het vreemde en belangwekkende, vooral toen onze weg door eene naauwe, duistere spelonk liep.

's Avonds werd er te *Santa Cruz* eene voorstelling in den schouwburg gegeven; om toch niets over te slaan, ben ik ook daar geweest, maar vond er niets vreemds en alles even zoo als in *Holland.*

Ik had mij zulke goede voornemens gevormd, om alles eens juist op te nemen en aan te teekenen, waarin het weinigje *Spaansch*, dat ik geleerd heb, mij bijzonder wel te pas kwam, daar alleen de Consul en de logementhouder *Fransch* en *Hollandsch* spraken; maar ik vond mij zeer bedrogen,

eensdeels omdat alles, wat ik zag, mij te vreemd voorkwam, en anderdeels omdat ik geen kans zie, om, wat ik in het hoofd had of gevoelde, naar wensch uit te drukken.

Al zoo veel van *Teneriffe*, en nog niets van de Piek? vraagt gij. De eenvoudige reden is, dat ik die niet gezien heb, dan zeer flaauw en in de verte. De Piek ligt meer binnenwaarts, en wij hadden geen tijd, om die te bereiken.

En nu nog iets ten flotte, over de bewoners van *Teneriffe*. De eigenlijke inboorlingen zijn geheel uitgeroeid, en men vindt er niet dan *Spanjaarden*. Vooral op de vrouwen viel bijzonder mijne aandacht. Men zag zonder onderscheid bij allen eene schoone flanke gestalte, fiere houding en gang, kleine voeten en handen, mooi donker haar, groote donkerbruine of zwarte oogen, met eene expressie, met eenen gloed, die alle beschrijving te boven gaat, en zonder te zeggen, dat ik hier meer, dan elders, regelmatige schoonheden zag, hadden zij allen eene bevalligheid, die alles overtreft. Jammer maar, dat zij eene bruine tint over het gelaat hebben, die natuurlijk het klimaat medebrengt, want wij waren hier al tamelijk in de warmte; in onze hut stond de thermometer op 78 graden.

Van de bevalligheid der vrouwen sprekende, heb ik alleen die van meisjes en jonge vrouwen bedoeld, want nog nimmer zag ik afzigtelijker ouderdom; het schijnt, dat, zoodra zij 40 jaren bereiken, alle bevalligheid verloren gaat, ja voor het walgelijke plaats maakt.

De kleeding was zeer smaakvol; zij droegen een' zwarten fluijer over het hoofd, en eene zwart zijden mantille; het overige zoo als in *Holland*, behalve dat zij waaijers gebruiken, en daarmede met eene *aimable nonchalance* weten om te gaan. In de komedie waren zij ook zoo als gij en anderen gekleed, met opgestoken haar, blooten hals enz.

Van de mannen kan men grootendeels hetzelfde zeggen, wanneer gij voor bevalligheid een forsch mannelijk gelaat en edele houding in de plaats stelt.

De 17 Junij was de dag van ons vertrek. Wij gingen, met goeden wind en weder, 's morgens ten 8 ure, onder zeil, liepen langs de kust van het eiland, zagen ten 12 ure flaauw de Piek, die wij tot nog toe niet hadden kunnen zien, omdat zij te ver het land in ligt en altoos met wolken omgeven is, en ten 4 ure was er van *Teneriffe* niets meer te zien.

Ss

DRIE AVONDEN.

II.

(*Vervolg van bl.* 670.)

Het was avond. Honderden van waskaarſen verſpreidden haren glans in de prachtige zalen van het hôtel G***, waarin eene ſchitterende menigte zich verdrong. Het was eene dier vereenigingen, gedurende de laatſte tijden zoo zeer in de mode geraakt, waar men zamenkomt, minder om er zich te vermaken, dan om te zien en gezien te worden, eene dier *asſemblées*, bij welke het doel van den gastheer is, dat men den volgenden morgen zeggen moge: Wat heeft N. N. gisteren eene prachtige *ſoirée* gegeven! Die man moet toch een enorm vermogen bezitten! — en het doel der gasten, den volgenden dag te kunnen vertellen van het geſprek, hetwelk zij met den eenen of anderen der hun aldaar ontmoet zijnde vermaarde perſonen van den dag gehouden hebben, die zich misſchien, wegens eene wat al te harde aanraking in het gedrang, bij hen verontſchuldigd heeft.

Op deze zoogenaamde *routs* heerscht eigenlijk volſtrekt geen toon hoegenaamd, noch de lieftallige, het gemoed zoo aangenaam ſtreelende, der familievereenigingen, noch de luisterrijk ſtijve der *asſemblées* van de oude aristocratie. Het is eene ſoort van tentoonſtelling, waarop de vrouwen hare bekoorlijkheden, de mannen hunne talenten doen ſchitteren; alleenlijk krijgt zij te zeer het voorkomen eener handelbeurs, daar overal het zuiver mercantiele of liever pecuniéle belang doorſchemert. Wilde men de geſprekken der enkele groepen beluisteren, zoo zou men ſpoedig hooren, hoe deze over de beuzelachtigſte, onbeduidendſte kleinigheden liepen, en hoe gewoonlijk achterklap en kwaadſpreken daartoe het hoofdthema leverden. Beter verzorgd dan het oor, wordt er het oog, aan hetwelk de kostbare verſiering der vertrekken, de tooverglans van derzelver verlichting, de rijke tooi der dames een inderdaad heerlijk ſchouwſpel bieden. — Juist was men bezig tot een' nieuwen dans zaam te treden, en de genen, die de onderſcheiden quadrilles omgaven, vonden rijke ſtof tot gispen en laken aan de danſers en danſeresſen, uit welke dezelve beſtonden.

„ Zie eens, GUSTAAF," zeide een jong mensch tot een ander, die naast hem ſtond, „ wie is toch die dame daar ginds, met dat kleed van zeegroene atlas en die halve maan van brillanten in het haar? Welk eene ſchoone vrouw!"

„ Wel, mijn vriend, men kan zien, dat gij eerst kersversch naar *Parijs* teruggekeerd zijt, anders zoudt gij toch waarlijk de fameuſe Gravin ULCHESINI kennen, die dezen winter de *femme à la mode* is."

„ En wat is zij dan voor eene dame?"

„ Ja, mijn goede jongen, dat kan ik u nu zelf zoo niet met juistheid zeggen! Zoo veel weet ik ſlechts, dat zij eene *Italiaanſche* Gravin is, wier gemaal in de omwenteling het leven verloren heeft, en wier goederen ergens in *Kalabrië* of *Sicilië* moeten liggen. Sedert eenige maanden houdt zij zich te *Parijs* op, bewoont het kostbare, voormaals *M...ſche* hôtel, en wordt, dank zij de introductie van den *Napelſchen* gezant, in de beste *cercles* ontvangen, waar zij zelfs zeer gezien is; iets, hetgeen hare ſchoonheid en ſchitterend vernuft zeer begrijpelijk maken. Ziedaar alles, wat ik weet, en nadere bijzonderheden zal u niet ligt iemand geven kunnen, of het moest de heer zijn, die zich daar juist met haar in den dans plaatst, en die, naar men algemeen zegt, met haar op een' zeer vertrouwden voet leeft."

„ Mijn hemel! zijn gezigt komt mij zeer bekend voor."

„ Dat wil ik gaarne gelooven. Gij zult u toch nog wel FOLANGES herinneren?"

„ Wat? Dezelfde FOLANGES, die met ons op het collegie *Louis le Grand* geſtudeerd heeft?"

„ Juist zoo. Dezelfde."

„ Hoe! is die de *Cicisbeo* der ſchoone *Italiaanſche*?"

„ Zoo ſchijnt het; en waarlijk, al nam ik dit aan niemand anders kwalijk, zoo zou ik het toch aan hem doen. Gij weet, dat ik geen ſtrenge zedepreker ben; maar, reeds in het tweede jaar van zijn huwelijk, zijne vrouw, die toch inderdaad in ſchoonheid en goedheid een Engel is, zulk een hartzeer aan te doen, dat is onvergeeflijk."

„ Wat zegt gij daar? Is FOLANGES gehuwd? En ſedert wanneer? Met wie?"

„ Sedert ruim een jaar, met EMILIA DE NERAC, de dochter van den Kolonel NERAC, dien gij u, als een der levende gedenkſtukken uit den ouden tijd, nog wel herinneren zult."

„ Ja, ja, volkomen! En dat wonderfchoone meisje?"....

„ Is die bleeke jonge vrouw daar ginds, die met de bejaarde, in 't zwart gekleede dame in een zoo druk gefprek gewikkeld fchijnt; ziet gij ze?"

„ Zeker, zie ik ze! Maar, mijn hemel, hoe veranderd is zij! Wel dezelfde trekken; maar hoe bleek!"

„ Ik geloof het wel! 't Is waarlijk geen wonder! Als gij wist, hoe bitter het arme fchepfel, dat door fchoonheid, jeugd, rang en rijkdom op de heerlijkfte verwachtingen aanfpraak had, in al hare uitzigten bedrogen geworden is!"

„ Eilieve, hoe dan?"

„ Ach, het is eene lange, droevige gefchiedenis, die daarbij niet eens het belangwekkende der nieuwheid heeft, want zoo iets is toch wel te *Parijs* niets ongewoons. EMILIA beminde LOUIS, misfchien minder om zijne fchitterende hoedanigheden, dan wel omdat hij de eenige jonge man van beduidenis was, die in het anders voor heel den drom der jonge mansperfonen gefloten huis harer ouders toegang had. Dit is het gewone gevolg eener al te groote, niet op genoegzame wereldkennis gebouwde, ouderlijke voorzigtigheid, welke de dochters in eene bijna volflagene eenzaamheid doet opvoeden, om haar voor de valftrikken der verleiding te behoeden. Doch, wat is hiervan de uitkomst? Vroeg of laat ontwaakt desniettemin dat verlangen, dat gevoel van leegte in het hart, hetwelk naar een voorwerp haakt, gefchikt om dezelve aan te vullen; en wee dan het jeugdige gemoed, wanneer het geene gelegenheid heeft om te vergelijken, en de waarde van het gekozene voorwerp, waarop die keus dikwijls flechts uit gebrek aan een ander viel, te toetfen. In weerwil dat de oude NERAC, gelijk ik weet, zich meermalen alles behalve gunftig over het karakter van FOLANGES had uitgelaten, kwam het huwelijk evenwel, waarfchijnlijk op het dringend fmeeken der geliefde dochter, tot ftand. Zoo lang de oude lieden nog leefden, ging de zaak goed; maar toen NERAC en kort daarop zijne vrouw aan de cholera geftorven waren, toen EMILIA's bekoorlijkheden, na een uiterst moeijelijk kraambed, waarvan een doodgeboren zoon de vrucht was, derzelver vroegere frischheid en bloei eenigermate verloren hadden, begon LOUIS allengskens laauwer te worden. Gaarne ftap ik over het tusfchentijdperk heen, hetwelk flechts de gewone, in zulke gevallen fteeds zich vertoonende, verfchijnfelen aanbood; maar federt

de aanwezigheid der Gravin ULCHESINI alhier heeft LOUIS zich zoo openlijk als haar minnaar verklaard, en behandelt zijne vrouw met zulk eene achteloosheid, dat de arme EMILIA, behalve de fmart eener gekrenkte liefde, ook nog den hoon van een bijna openlijk fchandaal te dragen heeft. Het verwondert mij, dat zij heden hier verfchenen is, daar zij toch wist, dat zij er ULCHESINI zou aantreffen, welke zij anders op alle mogelijke wijzen vermijdt."

Inderdaad was deze laatfte aanmerking van den jongman niet ongegrond, en wie flechts eenigzins een' zelfs oppervlakkigen blik in het huifelijke leven der FOLANGES geflagen had, moest zich verbazen, Mevrouw DE FOLANGES hier ter plaatfe te ontmoeten. Edoch hij, die het pijnlijke van verfmade liefde, de folteringen van knagenden minnenijd, welke zich gedurig dieper in het verfmade hart woelt, heeft leeren kennen, zal het zeer begrijpelijk vinden, dat EMILIA tot het befluit kon komen, om in perfoon op dit feest te verfchijnen, ten einde met eigene oogen te zien, in hoeverre het gerucht, hetwelk haar dagelijks hartverfcheurende bijzonderheden aanbragt, al dan niet de waarheid gefproken had. Zij wilde haren lijdenskelk geheel, met éénen teug, niet dropsgewijs ledigen; zij verkoos de, aan het fnijdende eens zwaards gelijke, zekerheid boven dat ongewisse flingeren, hetwelk haar, als 't ware, duizenden van naalden in het gedurig op nieuw gewonde hart drukte. Zij wilde zich tegenover die vrouw bevinden, die de toovermagt bezat, om haren gemaal alles, hare liefde, hare pogingen om elk' zijner wenfchen hem uit de oogen te lezen en ze te voorkomen, te doen vergeten; die vrouw, die in ftaat was hem zoo vele eeden te doen fchenden, door hem als vurig jongeling aan het beminnende meisje gezworen, als gelukkig echtgenoot der teederlievende gade hernieuwd. Zij wilde de vrouw zien, voor welker aanblik zelfs die onvergetelijke avond uit het geheugen van haren LOUIS verdwenen fcheen; die avond, toen hij, bleek, uitgeput, met angstzweet bedekt, in wanhoop te huis gekomen was; toen zij hem angftig was nageflopen, aan de deur van zijn kabinet geluisterd, en hem verrast had, terwijl hij bezig was, de percusfiefloten zijner piftolen te onderzoeken; toen zij met bidden niet opgehouden, niet gerust had, vóór dat hij zijn zwijgen brak en haar beleed, dat hij zich door ongelukkig fpeculeren, of, om de zaak bij haren waren naam te noemen, door

schandelijk beursspel, om de weelde van zijn huis nog hooger te doen stijgen en daarin met sommigen zijner bekenden te wedijveren, als tot den bedelzak had gebragt; dat hij ontzaggelijke sommen verloren had, nog zware sommen schuldig, en, zoo hij die niet binnen twee dagen betaalde, volstrekt onteerd was; toen zij hem op hare knieën gesmeekt, en hem eindelijk de belofte had afgeperst, slechts nog tot den volgenden morgen geduld te hebben, op welken morgen zij hem de gedurende den nacht opgemaakte akte van schenking van haar geheel vermogen (alzoo de wil haars vaders in het huwelijkscontract de scheiding van goederen had doen bepalen) had ter hand gesteld; — zij wilde, gelijk wij gezegd hebben, de vrouw zien, die haren man dit alles kon doen vergeten. Misschien ook had zij, terwijl zij ditmaal haar toilet zorgvuldiger gemaakt had, dan zij in lang gewoon was, bij eenen blik in haren spiegel, met een gevoel van zelftevredenheid tot zichzelve gezegd, dat een wedstrijd toch niet zoo geheel hopeloos was. Kortom, zij had hare mededingster willen zien. En zij zag ze!

Zij zag ze, in de volle, weelderige bekoorlijkheid der verleidelijke *Italiaansche* schoonheid; zij zag dien onbeschrijfelijken blik van het groote zwarte oog, waarin zich de wellustädemende hemel van het zuiden spiegelde; zij hoorde die sirenenstem, aan welke te ontkomen voor den eenmaal daardoor aangelokte schier onmogelijk scheen, en zij voelde met eene schrikwekkende gewisheid, dat haar huwelijksgeluk voor altijd verdwenen was! — De droom van geluk, rust en liefde, dien zij zoo lang gedroomd had, verkeerde plotseling in eenen anderen droom, in eenen droom, bij welken het nachtspook der wanhoop haar met zijn loodzwaar gewigt benaauwde, en uit welken zij niet eer hopen kon te ontwaken, vóór dat de geheele droom des levens uitgedroomd zou zijn!

Eene dier bedrijvige dames, die het zich tot eene studie gemaakt hebben, de in den boezem woelende hartstogten op de aangezigten harer bekenden te lezen, niet om dezelve te stillen of te verzachten, neen, alleen om gedurig nieuwe stof tot achterklap te erlangen, en wier grootste wellust is, het een of ander ergerlijk *éclat* te weeg gebragt te hebben, had zich in EMILIA's gezelschap gedrongen, en, met de aan zoodanige schepsels eigene gaaf van overreding, haar den raad weten smakelijk te maken, om zoodanig op te treden,

dat het den Heer DE FOLANGES, zoo hij niet het ijselijkste schandaal verwekken wilde, onmogelijk zou zijn, zich bij ULCHESINI te houden, en om zich alzoo, ten minste voor dien avond, eene zegepraal over haar te verschaffen. — EMILIA, die, wanneer zij LOUIS slechts van hare mededingster verwijderd en aan hare zijde mogt zien, alles meende gewonnen te hebben, volgde dien raad. Naauwelijks was de quadrille ten einde, of zij ging, in gezelschap van Madame D'A...., die haar het ontwerp had aangeraden en die haar gedurig moed bleef inspreken, op den kring van bewonderaars toe, welke zich, als gewoonlijk om de stralende zon van den avond, Gravin ULCHESINI, gevormd had. De dame zelve zat, of liever lag, achterover gebogen op eene fauteuil, in eene houding, die haar veroorloofde, hare weelderige vormen, haren kleinen voet en hare sierlijke leest ten toon te spreiden. De eene hand hing, van den handschoen ontbloot, waarschijnlijk om het fraaije en blanke derzelve nog meer te doen uitkomen, over de zijleuning naar beneden. Achter haar, half over haar heen gebogen, stond LOUIS DE FOLANGES, zoo zeer in den aanblik harer oogen en de bekoring van haar gesprek verdiept, dat hij niet eens door het gedruisch gestoord werd, hetwelk de overige heeren veroorzaakten, door voor de beide naderende dames plaats te maken. EMILIA tikte hem op den schouder, zonder dat hij ook dit bemerkte, zoodat de Gravin zelve hem daarop oplettend moest maken.

„Lieve hemel, FOLANGES, wat zijt gij toch weinig galant! U niet eens om te keeren, wanneer eene dame met u spreken wil!"

LOUIS keerde zich om, en bevond zich nu vlak tegenover zijne vrouw. Doodsbleekheid wisselde op zijn gelaat met vuurgloed, en naauwelijks was hij zichzelven genoeg meester, om EMILIA zijnen arm aan te bieden, welks beven haar zijne innerlijke gemoedsbeweging te kennen gaf. Zij kon zich den triomf niet ontzeggen, om zoo, aan den arm haars gemaals, een' verachtend trotschen blik op ULCHESINI te werpen, welke deze met een' beleedigenden glimlach van medelijden beantwoordde.

Weldra gevoelde EMILIA zich zoo zwak, zoo afgemat, en LOUIS zoo kwalijk geluimd, ja, men mag wel zeggen, zoo woedend over de hem belemmerende tegenwoordigheid zijner vrouw, dat beide gelijktijdig den wensch te kennen

gaven, om naar huis te keeren. Zwijgend plaatſten zij zich in het rijtuig naast elkander. Een blik op het gelaat van LOUIS deed EMILIA gelooven, dat zijne trekken het kenmerk dier ſoort van kalmte droegen, welke het zekere voorteeken is van den naderenden ſtorm, en zij vreesde het uitbarſten daarvan bij hunne tehuiskomst. Zij vergiste zich; te huis gekomen, wilde LOUIS zich, zonder een woord te ſpreken, naar zijn vertrek begeven.

EMILIA riep hem bij zijnen naam; een woord meer kon zij niet uitbrengen.

LOUIS zag koel en verwonderd om.

„ LOUIS!" herhaalde zij, op eenen toon, met eene uitdrukking, die zich niet beſchrijven laten.

„ Mevrouw?" vroeg hij met dezelfde koelheid.

„ O, LOUIS! niet dezen ijſelijken toon, niet deze vreeſelijke koelheid! Doe mij verwijten! Stort uwen toorn over mij uit! Maar niet zoo! o God! niet zoo!"

De arme vrouw ſmolt weg in tranen. Zij beminde te zeer, te innig, om alle ſchuld alleen op haren man te werpen; zij poogde zichzelve tot medeſchuldige, zoo niet tot eenige ſchuldige te maken; zij zocht in haar vroeger gedrag ijverig naar het een of ander, waarin zij ongelijk mogt gehad hebben, en dat zij zich mogt kunnen verwijten, om de handelwijze van haren LOUIS te verſchoonen. Zij poogde zich te overreden, dat hare geestvermogens te gering waren, haar uiterlijke niet ſchitterend genoeg was, om aan datgeen, waarop een man als LOUIS met regt kon aanſpraak maken, te voldoen. Maar dit wilde zij uit zijnen eigen' mond hooren; zij kon de ijskoude beleefdheid, de inderdaad ſchrikwekkende bedaardheid, welke LOUIS haar, even als nu weder op dezen avond, reeds bij onderſcheidene gelegenheden getoond had, niet langer verdragen.

LOUIS verdiende, met dat alles, nog in geenen deele den naam van volſtrekt ſlecht; hij was alleen verregaande ligtzinnig. Maar grooter nog, dan zijne ligtzinnigheid, was zijne zucht om te ſchitteren, zijn ijver, om, zoo door zijn perſoonlijk voorkomen, als door alwat hem bijzonder eigen was, ieder, die hem nabij kwam, te verduisteren. Aan dit rampzalig ſtreven had hij zijn vermogen, zijne rust geofferd; hieraan offerde hij ook de rust zijner vrouw, zoodra een ander vrouwelijk wezen voor hem was opgetreden, in ſtaat om door haar uiterlijke zijne EMILIA in de ſchaduw te ſtellen;

en dat deed hij, zonder in het minst aan de zielverscheurende smart te denken, waaraan hij de hem zoo teeder beminnende vrouw ter prooije gaf.

Ook was er slechts een blik op EMILIA noodig, die als het ware beeld des lijdens daarstond, er was slechts een blik in dat hemelsche oog noodig, dat angstig naar het zijne zocht, om het beeld der Gravin bij hem geheel te verdringen, en aan EMILIA, althans voor het oogenblik, de volledigste zegepraal over hare mededingster te verzekeren. Juist was LOUIS op het punt, om haar te voet te vallen, haar zijne schuld te belijden, van hare engelachtige goedheid zijne vergiffenis af te smeeken, en haar de plegtigste eeden te zweren, dat de toekomst haar vergoeding voor de veelvuldige teleurstellingen en verongelijkingen van het verledene zou verschaffen, toen hun *tête-à-tête* gestoord werd door het binnentreden van zijn' bediende. Ontevreden vroeg hem LOUIS, wat hij wilde, en rukte hem een biljet uit de handen, hetwelk de knecht hem met de boodschap overgaf, dat de grootste spoed bij de bezorging aanbevolen geworden was. Naauwelijks had LOUIS een' blik op het opschrift geworpen, of een vuurgloed overtoog zijn geheele gezigt. Haastig brak hij het biljet open, en zijn blik doorvloog den inhoud. Van tijd tot tijd zag hij onder het lezen naar EMILIA op, die sidderend, met de oogen strak op hem gevestigd, tegenover hem stond. Nog een blik op den brief, en een plotseling besluit scheen zich meester van hem gemaakt te hebben.

Met de woorden: „Eene onvoorziene zaak vereischt mijne tegenwoordigheid," vloog hij, zonder EMILIA te woord te laten komen, de kamer uit. Zij hoorde de huisdeur openen en sluiten, en den bediende, die hem den trap afgelicht had, weder naar boven komen; hare kamenier trad binnen, om haar te ontkleeden; — van niets had zij bewustheid. Eindelijk vielen hare oogen werktuigelijk op de tafel, waarop LOUIS, in zijne haast en verlegenheid, den ontvangen brief had laten liggen. Krampachtig greep zij het papier, kreukelde het tusschen hare bevende vingeren, en eerst na herhaalde vruchtelooze pogingen erlangde zij bedaardheid en moed genoeg, om het open te vouwen. Trillende las zij hetgeen volgt:

„Mijn geliefde LOUIS!

„Indien mijne oogen inderdaad de magt hebben, welke

gij menigmaal in teedere uren aan dezelve toegefchreven hebt; wanneer uw hart nog liefde voor mij, voor roem, voor eerzucht gevoelt, liefde, die gij mij zoo dikwerf toegezworen, eerzucht, waarvoor gij zoo dikwerf gedweept hebt, o, zoo fpoed u, om in de armen van uwe LAURA het loon der eerfte te ontvangen, uit haren mond de voldoening der laatfte te vernemen. Ik heb met den gezant gefproken, alles gaat naar wensch. Hebben echter kinderachtige vooroordeelen kracht genoeg, om uwe verhevene ziel geboeid te houden, zoo zal mij uw niet verfchijnen op dezen brief als antwoord dienen, hetwelk mij voor het overfchot mijns levens tot tranen veroordeelen zal. Gedeelde liefde verdraagt LAURA niet, al draagt ook hare mededingfter den ftempel der legitimiteit. Haar of mij, roem of onbeduidendheid, kies!"

En hij had gekozen!

EMILIA ftortte in eene heete koorts, die haar aan den rand van het graf bragt. Hare herftelling was langzaam.

Zes maanden later was het voorwerp der gefprekken van den dag de vlugt van den Heer DE FOLANGES met de Gravin ULCHESINI.

FOLANGES werd van bedriegelijk bankroet befchuldigd en door de policie vervolgd.

De zoogenaamde Gravin ULCHESINI was eene door het *Napelfche* hof gezondene befpiedfter, en, om haar eerloos handwerk te beter te kunnen drijven, door den gezant in de voorname gezelfchappen ingeleid.

EMILIA was bijna tot den bedelftaf gebragt, en moest van harer handen arbeid leven.

Menigmaal herdacht zij nu met fmart den avond, op welken haar vader in hare verbindtenis met FOLANGES bewilligd had.

(*Het vervolg en flot hierna.*)

DE NOODLOTTIGE HANGKLOK.

(*Tooneelänecdote.*)

MÜLLNER'S *Schuld* (*) was reeds op alle *Duitfche* fchouwburgen gegeven, behalve op dien van *Pesth*. Eindelijk be-

(*) Een vermaard, ook bij ons niet onbekend gebleven

floot de toenmalige Directeur, de Heer GRIMM, op dringende uitnoodiging, dit voortreffelijk Drama desgelijks te vertoonen. De rollen waren verdeeld, de repetitiën gehouden; de avond der uitvoering was daar, het gebouw opgepropt, en de verwachting zeer gefpannen. De vier eerfte bedrijven werden treffelijk afgefpeeld, misten alzoo hunne werking niet, en, de ontzettende ontknooping verbeidende, was het publiek geheel gehoor, toen de gordijn ten vijfden male werd opgehaald, en het ijzingwekkende tooneel aanving, waarin HUGO en ELVIRE beide zich, ten flotte, den dood geven. Bij het naderen van het beflisfende oogenblik ontdekt de Acteur, die de rol van HUGO vervulde, dat het uurwerk ontbrak, hetwelk het middernachtsuur, beider doodklok, moet verkondigen. „De klok is er niet," fluistert hij angftig in de zijfchermen. Het berigt gaat van mond tot mond onder het ganfche perfoneel rond; niemand weet zoo fchielijk raad te fchaffen; daar fpringt op ééns de tooneelkapper, die zijn woonverblijf in den fchouwburg heeft, voor den dag, met het zoo welkome berigt, dat hij een ftaand uurwerk heeft. „Ga het halen; maar oogenblikkelijk!" roept de Directeur. Binnen weinig oogenblikken is de man terug, naar den adem hijgende, met zijne doodklok, die nu haastig op flag van 12 wordt gezet, en heimelijk van uit een zijfcherm op hare plaats gefchoven, met den wenk, dat zij op het eerfte door den Acteur te geven teeken flaan zou. 't Was hoog tijd, want de beide fpelers hadden de fcene reeds te lang gerekt; maar thans, door de aanwezigheid van het onontbeerlijke uurwerk als van nieuws bezield, varen zij met vertrouwen voort. Zoo verfchijnt het door al de aanfchouwers met angftig verlangen verbeide oogenblik; alles is dood ftil; naauwelijks haalt men adem; elks hart klopt; het hoogfte tragifche effect is op het punt van zijne verwezenlijking; daar klinkt de eerfte flag van middernacht, maar wordt — o fchrik! — te gelijk van een luid: *koekoek!* verzeld; één — *koekoek!* twee — *koekoek!* drie — *koekoek!* en zoo vervolgens, tot twaalf toe. Men verbeelde zich den fchrik van de ongelukkige HUGO en ELVIRE, de gramfchap des Directeurs, en het fchaterende gelach, dat eensklaps het ganfche publiek vermeesterde, en zoo geweldig en aanhoudend was,

---

Treurfpel. Wie den inhoud zich herinnert, zal deze Anecdote nog piquanter vinden.

dat men de gordijn moest laten vallen, zonder het ſtuk ten einde te kunnen brengen.

MENSCHELIJKE SPIERKRACHT.

Ter gelegenheid van de onbehagelijke proef van ſpierkracht, onlangs door zekeren Heer ROZET, bijgenaamd *de Lyonſche Herkules*, te *Amſterdam* gegeven, herinnerden wij ons de volgende bijzonderheid, door ons vroeger opgeteekend, welke aan dit *krachtwonder* vrij wat van dat wonderbare ſchijnt te ontnemen.

ROBERT FRANÇOIS DAMIENS, de moordenaar van LODEWIJK XV, in 1757, na de ongehoordſte pijnigingen te hebben ondergaan, was verder veroordeeld, om, door vier paarden, in vier ſtukken te worden geſcheurd; maar, offchoon deze al hunne kracht aanwendden, en, gedurende *vijftig minuten*, in vier verſchillende rigtingen, aan zijne ledematen trokken en rukten, de ſpieren waren niet van derzelver verbindingen los te ſcheuren; de ongelukkige leefde nog! — Hetzelfde was het geval bij RAVAILLAC, den moordenaar van HENDRIK IV; de paarden waren niet in ſtaat, het ligchaam des rampzaligen vaneen te ſcheuren.

DE DIPLOMAAT KOK.

Een *Deensch* Officier heeft het volgende voorval bekend gemaakt, van hetwelk hij ooggetuige geweest was. In het jaar 1794, toen TALLEYRAND binnen vier en twintig uren tijds *Londen* had moeten verlaten, was hij aan boord van een *Deensch* koopvaardijſchip gegaan, dat hem naar *Amerika* zou overbrengen. In volle zee ontmoette dit ſchip een *Engelsch* fregat, welk oorlogsſchip den koopvaarder beval bij te leggen, en alstoen eene boot met eenen Officier afzond, om het, gelijk men zulks noemt, te viſiteren; want men weet, dat de *Engelſchen* nimmer in oorlogstijd den grondſlag laten gelden, dat de neutrale vlag de waar dekt. TALLEYRAND wenschte om geen geld ter wereld naar *Engeland* teruggebragt te worden, en ſmeekte den *Deenſchen* Kapitein allerdringendst, niet te openbaren, wie hij was. Deze ontveinsde hem niet, in welk eene verlegenheid zulk een verzoek hem

plaatste, en zei eindelijk, dat hij geen ander redmiddel zag, dan dat de *Fransche* passagier zich voor den scheepskok zou uitgeven. In het eerst toonde TALLEYRAND zich over zulk een voorstel uiterst gebelgd, en wees het als eene beleediging van de hand; maar toen nu het gevaar met elk oogenblik dringender werd, en de *Engelsche* boot nog slechts een snaphaanschot van het schip verwijderd was, moest de Bisschop van *Autun* wel zijn besluit nemen; hij maakte dus van den nood eene deugd, getroostte zich, het schorteldoek van den kok om het lijf te doen, eene slaapmuts op het hoofd te zetten, en het groote spekmes in den gordel te steken. Toen de *Engelschman* vernam, dat er geen andere *Franschman* aan boord was, dan een arme drommel van een' lammen kok, dien men met zijne braadpan in de hand deed voorkomen en die er jammerlijk genoeg uitzag, bewilligde hij gaarne, hem aan boord te laten. De Heer VAN WALTERSDORF, *Deensch* Gezant tijdens BONAPARTE, kende deze anecdote, en vertelde die steeds, wanneer hij zich over TALLEYRAND te beklagen had.

ANECDOTE, RAKENDE KLOPSTOCK.

De voormalige rijke Boekdrukker en Boekhandelaar HEMMERDE, te *Halle*, wiens waardige opvolger de nog leven de tegenwoordige bezitter dier boekhandeling, de Heer SCHWETSCHKE, werd, was een uiterst gierig en hierbij niets minder dan wetenschappelijk gevormd man. Ten gevolge daarvan betaalde hij ook zelfs aan den beroemden Dichter KLOPSTOCK, voor deszelfs *Messiade*, een zoo gering honorarium, dat Professor MEIJER, die, een leerling van BAUMGARTEN, destijds te *Halle* de Aesthetica onderwees en eene voortreffelijke kritiek der *Messiade* geschreven had, daarover luide zijne verontwaardiging te kennen gaf, en aan HEMMERDE zelven verklaarde, hoe onredelijk hij zulk eene handelwijs vond. HEMMERDE, nogtans, liet zich hierdoor niet in het minste bewegen. Na eenigen tijd evenwel kwam KLOPSTOCK zelf te *Halle*; en nu verkreeg de Boekhandelaar over zich, om iets *meer* voor hem te doen. Doch waarin bestond dit meerdere? Hij deed hem een nieuw pak kleederen maken, hetwelk KLOPSTOCK, uit goedaardigheid, niet van de hand wees. Op HEMMERDE's dringend verlan-

gen moest hij daarin zijne bezoeken bij de destijds te *Halle* aangestelde Professoren afleggen. HEMMERDE zelf vergezelde hem, daarbij tegen al zijne kennissen roemende: „Alles, wat hij aan het lijf heeft, rok, vest en broek, is van mij."

IETS, WEGENS GELLERT.

Als honorarium ontving GELLERT voor zijne *Fabelen*, die nog steeds in achting zijn, 60 thalers; voor de *Troostgronden bij een ziekelijk leven* 8 thalers. Daarentegen had de uitgever van GELLERT's werken, bij zijnen dood, door die werken alleen, een vermogen van 30,000 thalers verkregen!

DE DIEF COMPÈRE.

Een goochelaar, die, nog niet lang geleden, op den Boulevard te *Parijs*, zijne kunststukjes vertoonde, heeft daarbij, door eenen gelukkigen inval en sparende menschlievendheid, eenen verdoolden jongeling, zoo wij hopen mogen, van den weg des verderfs teruggebragt. Het voorval was als volgt: De goochelaar verlangt van iemand uit den kring zijner aanschouwers een stuk gelds, om daarmede een kunstje te doen. Een min of meer van hem verwijderd staande boer trekt een vijffranken-stuk uit den zak tot het aangekondigde oogmerk. Het stuk gaat door verscheidene handen, alvorens in die van den goochelaar te geraken; en intusschen bemerkte deze, met zijnen scherpen blik, dat een der middelpersonen het bij dien overgang verwisselt. Toen het hem nu toegekomen is, treedt hij midden in den kring en roept: „Welk een geldstuk hebt gij mij gegeven?" — „Een vijffranken-stuk," herneemt de boer. — „Nu, zie eens, wat mijne kunst vermag! Vóór het mij nog in handen kwam, heb ik het in een tweefranken-stuk veranderd, en dat jonge mensch daar (op den dief wijzende) zal het vijffranken-stuk in zijnen zak vinden." De dader werd nu bleek, dan rood, en sidderde aan al zijne leden; hij haalt het ontvreemde geldstuk voor den dag, en de goochelaar bleef zich houden, alsof *hij* het kunstje verrigt had. Nadat echter de voorstelling ten einde was, trok hij den jongen man ter zijde, en zei hem: „Gij

zijt geen gevaarlijke mededinger; gij hebt weinig talent voor het beroep; ik raad u, kies een *ander* handwerk." De jongman drukte hem de handen en beloofde het met tranen in de oogen.

TOETSSTEEN VAN REIN EN ONREIN GENOT.

Men kan het reine genot hierdoor van het onreine onderscheiden: dat het laatste meer belooft dan het geeft, het eerste meer geeft dan het belooft; dat het laatste ons overzadiging zonder voldoening, het eerste voldoening zonder overzadiging verschaft; dat het laatste ons op onszelven ontevreden, het eerste ons met onszelven tevreden maakt; dat het laatste voor ons of anderen nadeelige, het eerste voor ons of anderen voordeelige gevolgen heeft; eindelijk, en vóór alles, dat men de herinnering aan het eerste, niet die aan het laatste, met de ernstige gedachte aan God en eeuwigheid verbinden kan.

DE GROOTE HEILIG.

Iemand was ten hoogste verwonderd, dat zeker Practizijn, die algemeen voor een zeer vroom en gemoedelijk man gehouden werd, eene schreeuwend hooge declaratie inleverde. „Ik dacht," zeide hij, „dat die man zulk een groot Heilig „was?" — „Dat kan ook wel zijn," ontving hij ten antwoord; „de grootste Heiligen moeten ook het grootste was- „licht hebben."

GRAFSCHRIFT.

Hier rust, in 's aardrijks donkren nacht,
Hij, in wiens borst geen zelfzucht woonde,
Die, steeds op mijn geluk bedacht,
Tot in den dood zijn trouw mij toonde. —
Een zeldzaam mensch! roept ieders mond. —
Ach! 't was geen mensch; het was... mijn hond!

Mengelw. N°. XIII. bl. 643. reg. 11 v. o. *lees:* dichtfoon.

MENGELWERK.

REDEVOERING,

OVER

DE WIJSHEID EN LIEFDE DES SCHEPPERS, ZIGTBAAR IN DEN HULPBEHOEVENDEN TOESTAND VAN DEN MENSCH IN HET EERSTE TIJDPERK ZIJNS LEVENS.

Door

L. V. LEDEBOER, AZ.

V. D. M. te Kolhorn.

Niet dan te regt verklaarde een dichter der grijze oudheid: de dwaas zegt in zijn hart, daar is geen God (*Ps.* XIV: 1); want wij behoeven toch slechts, naar den wil van eenen anderen zanger uit ver vervlogene eeuwen, het oog ten Hemel te heffen, om te zien, wie alle deze dingen geschapen heeft. (*Jez.* XL: 26.) Wanneer de zon uit hare slaapkamer te voorschijn treedt, de aarde koesterende en verwarmende, leven gevend en bezielend tegenlacht; wanneer de zilveren maan met flaauwere tint verlicht, met stillen weemoed het duister van den nacht verbreekt; wanneer millioenen sterren voor het oog tintelen en ons onszelven in het onmeetbare verliezen doen; dan moet eene redenering, kouder dan de koude des doods, het menschelijk hart met eene ijskorst, harder en ondoordringbaarder dan het hardste metaal, omgeven hebben; om hier niet de hand der scheppende en onderhoudende Almagt te zien en te eerbiedigen. Wanneer de donder zijne stem verheft en den aardbewoner in de ooren klinkt, dan predikt hij: daar is een almagtig God, Heer van hemel en aarde; wanneer de bliksem het luchtruim klieft, dan schrijft hij aan des hemels transen met

vlammend ſchrift: God, de Almagtige, leeft. Voorwaar, de ſchepping verheft hare ſtem, en alwat beſtaat, zoo wel de wereldbol, wiens licht eene reeks van jaren doorloopt eer het ons oog treft, als de graankorrel, die verrottende ontkiemt, om zichzelve wegſtervende te vermenigvuldigen, ſtemmen zamen, om ons, redelijke bewoners van dezen wentelenden wereldbol, deze ééne waarheid zonder ophouden te doen hooren: een almagtige Wereldgeest, dien wij God noemen, is de oorſprong van alles, wat beſtaat; houdt de teugels der ſchepping in handen. — De ons omringende ſchepping, welke alzoo als tegen wil en dank bij derzelver Schepper bepaalt, diens grootheid en almagt predikt, ſtemt ter zelfder ure eenen zachteren toon, welke bezielt en leven geeft, waar de ſtem, die den Almagtige aankondigt, als verplettert. De groote almagt Gods blijkt den nadenkenden beſchouwer der natuur, zich te paren aan wijsheid, welke geene grenzen heeft, en op te losſen in liefde, wier verzorgende goedheid ondenkbaar is. Wat ſchijnbaar wanorde is, lost zich, bij nader onderzoek, in de heerlijkſte harmonie op. Wat verſtoring ſchijnt te zijn, is herſtelling van het verloren evenwigt. Waar behoeften geſchapen zijn, dáar zijn de middelen nabij om dezelve te vervullen. Spaarzaamheid bij den rijkſten overvloed predikt luide: God is groot en goed.

Hiermede beweer ik echter geenszins, noch ben ik begeerig, door het geſtelde, u, M. H., te willen diets maken, dat alle geheimen der natuur in hare volkomenheid voor ons ontſluijerd en bloot liggen, dat wij overal den diepen en onuitputbaren rijkdom van Gods wegen zouden kunnen gadeſlaan. Dat zij verre! Dan, offchoon menig vraagſtuk voor ons kortzigtig verſtand nog onopgelost blijft; offchoon wij menigmalen het *waarom* onbeantwoord moeten laten; offchoon wij niet altijd wijsheid en liefde in de ſchepping kunnen opmerken, ja dikwerf het tegendeel meenen te zien; zoo moeten wij evenzeer van al het wijze en goede, dat wij mogen gadeſlaan, eene gevolgtrekking maken tot hetgeen als zoo-

danig nog niet begrepen wordt, als wij zonder ophouden er naar ſtaan moeten, om ook hier, waar het ons nog duister is, naar licht te zoeken. En telkenreize waar wij dan, uit ſchijnbare wanorde, orde; uit dwaasheid, wijsheid; uit liefdeloosheid, liefde; uit zwakheid, almagt zien te voorſchijn treden, moeten wij zulks als eene wezenlijke vermeerdering onzer kennis aanmerken, als eenen kostbaren ſchat waarderen. Op grond hiervan dacht het mij, in eene vergadering als deze, (*) dan ook niet ongepast, ul. eenige oogenblikken onledig te houden met het gadeſlaan van het wijze en weldadige in een natuurverſchijnſel, hetwelk het tegendeel ſchijnt te prediken. Ik heb hier het oog op den pasgeboren wereldburger, den mensch in het eerſte tijdperk van zijn beſtaan, tegenover het redelooze dier; terwijl ik ul. in eenige trekken wenschte te doen opmerken, hoe ook hetgeen hier min wijs en goed ſchijnt te zijn, echter de wijsheid en liefde des Scheppers luide verkondigt. Wij zullen, bij de beſchouwing van dit een en ander, op deze wijze te werk gaan, dat wij, I°., den mensch in het eerſte tijdperk van zijn beſtaan gadeſlaan; waarna wij, II°., bij het wijze en weldadige van dien toeſtand in betrekking tot hemzelven als redelijk wezen willen ſtilſtaan; om dan, III°., eindelijk de waarde van dien toeſtand in betrekking tot de menſchelijke maatſchappij ter toetſing te brengen. — Ik waag het met eenige vrijmoedigheid, uwe aandacht in te roepen, niet op grond mijner verdienſten of de voortreffelijke voordragt van bij allen bekende en zeker bij velen beter bekende zaken, maar op grond van het gewigt des onderwerps en het eigenaardig belang, hetwelk wij allen bij hetzelve hebben.

I. Wanneer wij onzen blik vestigen op den pasgeboren mensch, welke zijn daarzijn met een onbeſtemd geſchrei aanvangt en te kennen geeft, dan zullen wij in

(*) Deze Redevoering werd uitgeſproken in eene vergadering van het Departement der Maatſchappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, te *Schagen*.

den nieuwgeboren wereldbewoner zwakheid als grondtrek aantreffen. Wanneer wij hem vergelijken met den volwasfen mensch; dat wezen, hetwelk de groote HERDER, in zijne *Ideën over de Gefchiedenis der Menschheid*, tegenover het dier in zijne goede zoowel als kwade hoedanigheden teekent met de woorden: „ De mensch heeft in het oogvallende eigenfchappen, welke geen dier bezit, en verrigt handelingen, welke zoo wel in het goede als booze hem eigen zijn en blijven. Geen dier vermoordt zijn geflacht op het bevel van eenen derden, terwijl het daarbij koud blijft. Geen dier bezit de fpraak, gelijk de mensch dezelve heeft, en nog minder fchriftoverlevering, Godsdienst, willekeurige inftellingen en regten. Geen dier, eindelijk, heeft die befchaving, die kleeding, die woning, die kunften, die onbepaalde levenswijze, die onbeteugelde driften, die wispelturige gezindheden, waardoor zich bijna elk individu der menfchen kenmerkt.” Wanneer wij, zeg ik, hem met dat volwasfen wezen vergelijken, vinden wij niets van die ontwikkeling, zoo min van het booze als goede. Wat zijne vermogens naar ligchaam en ziel betreft, zij zijn nog ten eenemale verborgen, ja fchijnen te ontbreken. Wat zijne eigenfchappen, om zijne behoeften te vervullen, betreft, ook van deze is hij ontbloot. Waar is bij het pasgeboren wicht de juiste evenredigheid der deelen, dat fieraad van het menfchelijk ligchaam? Het hoofd alleen heeft eene meerdere ontwikkeling; alle andere deelen zijn zwak en gebrekkig. Waar is die opgeregte houding, die gang, welke zijn bijzonder eigendom zijn? Armen noch beenen zijn in ftaat om den pasgeboren mensch in dezen hulp te bieden. Waar is zijne fpraak, die eigenfchap van het ligchaam, waarmede het beftaan van den mensch als redelijk wezen in het naauwfte verband ftaat? Een klagend eentoonig geluid of gefchrei is alles, wat ons oor doordringt. Wij weten het, de ondervinding heeft het ons geleerd, dat zwakke ligchaam, fchier van alle vermogens beroofd, kan en zal een menfchelijk ligchaam worden, met dezelfde ei-

genfchappen toegerust als wij in onze ligchamen omdragen. Zonder deze ftem der ervaring zouden wij, op den pasgeboren wereldling ziende, zoodanig iets als eene ongerijmdheid moeten verwerpen.

Deze onvolmaakte toeftand van den mensch bij zijne geboorte is bovendien niet kort van duur; terwijl de opheffing uit denzelven moeite en infpanning vordert. Jaren fnellen voorbij, voordat de mensch zijne ligchamelijke ontwikkeling geheel bereikt. In de eerfte van die jaren blijft alles zwak en onvolkomen; ja, zonder de tusfchenkomst der van buiten aangebragte hulp en onderfteuning zoude hij niet eens zijne ligchamelijke ontwikkeling verkrijgen. Offchoon het onbetwistbaar de kenmerkende eigenfchappen van ons ligchaam zijn, regt op te gaan en te fpreken, zonder menfchelijke hulp verkrijgt ons ligchaam daartoe de vereischte vaardigheid niet, en deze hulp is daarenboven niet gering. Hoe lange moet het geduld zich niet oefenen, om den zwakken en onbedreven voet tot den eerften ftap te leiden! Hoe lange blijft de gang onbeftemd en zwak! Hoe veel moeite en infpanning, herhaalde proeven vorderen de eerfte verftaanbare klanken, en hoe gebrekkig, hoe onvolledig blijft ook dan nog de kindertaal! Naast dezen zoo zeer onvolkomenen toeftand des ligchaams, hetwelk tot het bereiken van deszelfs ontwikkeling zoo veel hulp behoeft, ftaat de toeftand der ziel. In het pasgeboren wicht woont reeds eene redelijke ziel; dat zegt ons de ervaring. Waar echter zijn hier de bewijzen? In lateren leeftijd kan de mensch zich niets van dat eerfte beftaan in het geheugen terugroepen. Hij is zichzelven en zijn beftaan als onbewust. Hoe groot, hoe verheven de menfchelijke ziel zich ook openbaren moge, in den hulpbehoevenden toeftand van den mensch is niets van dat groote en verhevene. Om daartoe te geraken, heeft hij ook hier weder de hulp, van buiten aangebragt, volftrekt noodig; de mensch moet van zijnen medemensch alles leeren; zelfs de eenvoudigfte begrippen heeft hij niet uit zichzelven. Zijne ziel heeft vatbaarheden; dan zij is tevens als het

wit papier. Hij moet eerst indrukken van buiten ontvangen, zal hij ze kunnen bemerken. Wat de menschelijke ziel is en blijft, aan zichzelve overgelaten, leeren ons de enkele treurige voorbeelden van menschen, buiten de menschelijke zamenleving opgegroeid.

Onze toestand dan in het eerste tijdperk van ons bestaan is zoodanig, dat wij, zoowel naar ligchaam als ziel, zoo zeer hulpbehoevende zijn, dat wij zonder menschelijke hulp nimmer menschen worden kunnen; dat is, die vermogens en eigenschappen openbaren, welke het menschdom eigen zijn. En echter, dit wezen, zichzelven onbewust, zoo verre verwijderd van hetgeen het zijn moet en zijn kan, heeft behoeften; behoeften, welker voldoening geen uitstel gedoogt, zonder welker vervulling zijn bestaan weldra ophoudt. De behoeften van voedsel en deksel staan hier op den voorgrond. De mensch moet zijn bestaan door voeding onderhouden; moet zijne gevoelige en naakte huid door hulpmiddelen der kunst voor hetgeen schadelijk en onaangenaam is beschermen. Wat vermag hier echter de nieuwe wereldburger? Eene prooi des hongers, vermoogt gij niets, dan jammerlijk te kermen. Gij zijt daarbij niet eens in staat, gelijk het meest hulpbehoevende dier, de moederbron van uw onderhoud zelve te zoeken. Onvermogend eenige willekeurige beweging aan uw ligchaam te geven, moet gij het oogenblik verbeiden, dat men u ter plaatse brengt, waar uwe behoefte kan voldaan worden. Verre is het er van af, dat gij, hetgeen gij in dezen behoeft, voor uzelven zoudt kunnen verzamelen. Ja, offchoon gij eene redelijke ziel bezit, zijt gij niet eens in staat, te onderscheiden, wat voor u goed of kwaad, voor- of nadeelig is; zelfs moet, bij het ontwikkelen uwer vermogens, streng toeverzigt u beletten uzelven niet te verderven, daar gij even gretig de hand naar vergif als voedende spijze uitstrekt.

Dat wezen, dat dus vreemd is van de middelen om zich te voeden, hoe zou het zich zonder vreemde hulp kunnen dekken en verplegen? Moet hier de kunst niet de

plaats van het dierlijk instinct vervullen? Maar, hoe zullen wij kunst vinden bij een schepsel, dat zichzelven niet bewegen kan, dat zelfs geene willekeurige beweging zijner leden heeft; bij een schepsel, hetwelk zichzelven onbewust is? Kunst moet geleerd worden; maar het heeft nog niets geleerd, het moet nog alles leeren. Ziet daar de mensch bij zijne komst op de wereld! Welk een verschil tusschem hem en het dier! Teregt zeide dan ook boven genoemde wijsgeer: „Het menschenkind komt zwakker op de wereld dan wel eenig dier. De mensch alleen blijft lange zwak." Hoe nietig, hoe gering vertoont zich dan hier de mensch, in vergelijking van het dier! De spin komt ter wereld, weeft haar web, vangt hare prooi en voedt zich. De bij bouwt hare zeshoeken en vergadert zelfs voor den winter spijze. Het schaap kent zelfs het hem schadende kruid aan zijnen reuk, terwijl het, naast de moeder huppelend en dartelend, reeds in de eerste levensdagen zich in de malsche weide verheugt. Geen hunner echter heeft hier hulp of onderrigt tot het daarstellen van dat alles of het verkrijgen dier kundigheden genoten. Hoe veel minder is dan hier niet de mensch! Hoe veel voortreffelijker zoude hij zijn, indien hij van zijne eerste oogenblikken af aan minder hulpbehoevende ware! Dan neen, de wijze Schepper heeft het anders gewild, en wij, het gewrocht zijner Almagt, behoeven ons niet stomp te peinzen, om het *waarom* hier vruchteloos te zoeken. Neen, de alleen Goede doet ons bij eenig nadenken ligtelijk opmerken, hoe goed en hoe wijs Hij jegens ons handelde, toen Hij ons alzoo hulpbehoevende deze wereld betreden deed.

II. Dit nu, M. H., zal ons zeker dan het meest in de oogen blinken, wanneer wij opmerken, dat elke andere toestand, welken wij bij de geboorte van den mensch zouden kunnen denken, min goed, min wijs ware. Hebben wij gezien, hoe de wezenlijkheid den mensch naar ligchaam en ziel hulpbehoevende daarstelt, doordien hij bij zijne geboorte niet ontwikkeld is; wij moeten dan nu

de toestanden daar tegenover stellen, welke als mogelijk zouden kunnen gedacht worden, en deze zijn die van eene geheele en gedeeltelijke ontwikkeling. Zoude dan de mensch met een geheel ontwikkeld ligchaam en eene ziel, welke alle hare vermogens en eigenschappen bezat, voortreffelijker zijn, dan de mensch, zoodanig als hij nu geboren wordt? Zoude het weldadiger voor den mensch zijn, indien hij bij eene ziel, gelijk hij nu bezit, die alles leeren moet, een ligchaam ontving, hetwelk geheel ontwikkeld was? Dit toch zijn wel de denkbare toestanden welke hier in aanmerking komen kunnen. Welaan, brengen wij ze ter toetsing!

De mensch met eene gevormde ziel en ontwikkeld ligchaam had geene hulp meer noodig, gelijk thans het pasgeboren kind; want hij kende dan, door de eigenschappen zijner ziel, hetgeen nuttig of schadelijk, goed of kwaad voor hem was; hij konde dan zijne krachten bezigen tot verkrijging van hetgeen hij noodig heeft. Maar dan ook had hij het toppunt van zijn bestaan bij zijne geboorte reeds bereikt; al zijne kennis was hem dan ingeschapen; wat van buiten aangebragt zoude kunnen worden, zoude dier ingeschapene wetten en voorstellingen in den weg staan; nieuwe begrippen zouden verwarren, meerdere kennis hinderlijk zijn. De mensch zoude dan bij het eenmaal ontvangene bepaald moeten blijven. Hij zoude, gelijk het dier, naar eene bepaalde natuurdrift werken; hij zoude, in één woord, dier zijn. Ziet, M. H., eeuwen en eeuwen zijn voorbijgegaan, sedert deze aardsche schepping aanving te bestaan; maar noemt mij het dierengeslacht, dat nu wijzer is, dan vóór duizende van jaren. Ziet, dat zoude ook dan de mensch zijn. De lessen der ondervinding en ervaring hadden voor hem geene waarde meer; eeuwig bleef hij, wat hij was. De bever bouwt nu gelijk vóór duizende jaren zijn huis, en het is fraai; dan, één en duizende van dezelve zijn elkander gelijk. Zoo ook zoude dan de mensch en zijn werk daar staan. Dan neen, voor hoogere bestemming schiep ons de Alvader. Wij weten niets, maar moeten

alles leeren, en, in ftede van eene bepaalde kennis bij onze geboorte te ontvangen, gaf Hij ons alleen het vermogen, het onbepaaldfte vermogen, om te kunnen leeren kennen, en daardoor worden wij *redelijke* wezens; daardoor gaan wij, indien wij onze vermogens gebruiken, van de wieg tot aan het graf onafgebroken voorwaarts; daardoor bouwen geflachten hunne ontwikkeling op de lesfen der ondervinding van vroegere geflachten; daardoor drongen wijsgeeren tot de geheimen der Godheid door; daardoor drongen de NEWTONS en BUFFONS in de fchatkameren der natuur; daardoor meeten menfchelijke berekeningen de afftanden van wereldbollen, welke zij nimmer bereiken konden; daardoor ontftonden de gewrochten der kunst, die ons het werk van menfchenhanden doen bewonderen, als de gewrochten van eenen fchier fcheppenden geest; daardoor wordt het doek bezield, om na eeuwen nog tot ons te fpreken, en de tafereelen uit vervlogene jaren als door een tooverflag voor den geest te plaatfen; daardoor worden fnaren bewogen, om ons tot weenens toe te roeren en te treffen. Zoude de mensch worden, wat hij geworden is, dan moest zijne ziel kunnen voortgaan. Voortgaan konde zij niet, indien zij voor leering niet vatbaar ware. Voor leering konde zij niet vatbaar zijn, indien zij in eenen bepaalden kring van weten en handelen beperkt ware. Neen, het is wijs en goed, dat wij bij onze geboorte geen gevormd, maar dan ook voor altijd beperkt kenvermogen in een reeds ontwikkeld ligchaam omdragen.

Is nu zulk eene geheele ontwikkeling ftrijdig met ons beftaan als redelijke wezens, welligt zal men oordeelen, dat dan eene gedeeltelijke ontwikkeling meer weldadig zijn zoude. De ziel zij dan gelijk de ziel van den mensch, die nu geboren wordt; maar het ligchaam moest ontwikkeld, ten minfte meer gefchikt zijn, om dadelijk in eigene nooddruft te kunnen voorzien. — Eilieve, zegt mij, wat wordt er van het fchip, hetwelk wél uitgerust in zee fteekt, terwijl een onervaren knaapje het roer in handen heeft? Voorwaar, zal men zeggen, op de ge-

vaarvolle baren zal wel niemand een ſchip aan een kind toevertrouwen! Ziet dan, zoo dwaas zoude de Schepper gehandeld hebben, indien wij bij onze komst op aarde een volwasſen ligchaam met eene redelijke ziel zonder kennis en ervaring hadden. Ja, dan hadden wij op de groote levenszee een wél toegerust ſchip; maar ook dan had een kind het roer in handen. Rampzalig zoude ons lot op aarde zijn. Wilt gij er eene proeve van? Gaat dan tot de holen des ongeluks, waar ontſtelde herſenen en zenuwen der redelijke ziel tot geene geſchikte werkplaats zijn! Ziet daar volwasſene, krachtvolle ligchamen met ten eenemale onontwikkelde zielen! Ziet daar krankzinnigen, en kent den mensch met een volwasſen ligchaam en eene ongevormde ziel! Ja, het is waar, ons oog moet leeren zien, ons oor hooren, onze hand grijpen, eer onze voet beginnen kan te gaan; dan nu ook leert onze voet niet gaan, voordat onze ziel het begrip heeft, hem te doen gaan, en het vermogen bezit, om reeds den afſtand te bepalen, dien hij doorgaan en bereiken moet. Wanneer wij, M. H., op onze kinderen acht geven, dan zullen wij ontdekken, dat, bij elke nieuwe ontwikkeling van het ligchaam, de ziel ook reeds de vatbaarheid verkregen heeft om er gebruik van te maken; ja wij zien zulk eene gelijkmatige ontwikkeling, dat het dikwerf moeijelijk ſchijnt te bepalen, wat zich het eerst ontwikkeld heeft. Is het, gelijk wij hier boven zagen, volſtrekt noodig, zullen wij redelijke wezens zijn, hier op aarde eene ziel te hebben, die alles leeren moet; het is niet min gelukkig, dat wij een ligchaam bezitten, daaraan geëvenredigd. Wij laten dan gaarne aan het dier zijne ſpoedige ligchaamsontwikkeling. Bij zijne beperkte zielsvermogens heeft hij geene behoefte aan eene langzame opvoeding; voor ons, redelijke bewoners der aarde, is dezelve een geſchenk van Goddelijke liefde, en wij moeten het hier eenen HERDER nazeggen: „Werd er van den kinderlijken leeftijd af aan kunstbekwaamheid of inſtinct bij den mensch, gelijk bij de dieren, gevonden, dan bleef de mensch een dier;

dan zoude hij, daar hij reeds alles kende voordat hij het leerde, niets menfchelijks leeren. Of hem moest de rede als een inftinct aangeboren zijn, hetwelk ons dadelijk als eene tegenftrijdigheid voor den geest moet ftaan; of hij moest, gelijk het nu is, zwak op de wereld komen om *rede* te leeren. Van de kindschheid af aan leert hij dezelve, en wordt, gelijk tot eenen kunftigen gang, zoo ook tot haar, tot vrijheid en menfchelijke fpraak door kunst gevormd. De zuigeling wordt aan de borst der moeder gelegd. De vrucht, die zij onder haar hart droeg, wordt de zuigeling harer armen. Zijne fijnfte zintuigen, oog en oor, ontwaken het eerst, en worden door gedaanten en klanken geleid. Wel hem, bij wien ze goed geleid worden! Allengs oefent zich zijn gezigt, en hangt aan het oog der menfchen om hem heen, gelijk zijn oor aan der menfchen fpraak hangt, en door hare hulp de eerfte begrippen leert onderfcheiden. En zoo leert zijne hand allengs grijpen. Nu eerst ftreven zijne leden naar eigene oefening. Hij was eerst een leerling der twee fijnfte zintuigen: want het kunftige inftinct, dat in hem ontwikkeld zal worden, is *rede*, *menfchelijkheid* en *menfchelijke levenswijsheid*, welke geen dier bezit of leert. Ook de tamme dieren nemen op eene dierlijke wijze iets van de menfchen over; nimmer echter worden zij *menfchen.*"

Welligt echter zal na het herinnerde nog ééne bedenking bij dezen of genen overblijven. Men kan het toegeven, dat het, op grond van hetgeen de mensch worden moet, een vrijwerkend redelijk wezen, wijsheid en goedheid mag geheeten worden, dat hij min ontwikkeld, dan de dieren, op deze aarde aanvangt te beftaan; wanneer men echter op den gewonen duur van zijn beftaan let, nog geene eeuw; bedenkt, hoe de laatfte jaren van dat leven meestal wegfterving zijn; bedenkt, hoe een groot deel van dat leven door den volftrekt gevordend wordenden flaap als weggenomen wordt; bedenkt, hoe weinig tijds alzoo den mensch rest, om waarlijk in het volle genot zijner krachten en vermogens te leven; be-

denkt, hoe velen ſterven, zonder dat genot ten volle bereikt te hebben, ja, wegſterven, nadat zij naauwelijks aanvingen zich te ontwikkelen; dan ſchijnt het ligtelijk, dat het meerder wijsheid en liefde wezen zoude, wanneer de hulpbehoevende toeſtand van den mensch ten minſte verkort ware; dan ſchijnt het, alsof die lange duur en trage gang der ontwikkeling bijna van wijsheid en liefde ontbloot zij. En ja, M. H., deze bedenking heeft grond, zoodra wij in de grens van het aardſche leven de grens van het menſchelijk beſtaan zien, wanneer wij den mensch als 't ware zien leven om te ſterven. Dan, hetgeen ons gedurig ſtreven naar hooger en meerder, het verlangen naar de toekomst, het haken naar geluk ons doet vermoeden; hetgeen de wijzen der Heidenen, een SOCRATES en PLATO, al niet als volkomen zeker, echter als meer dan waarſchijnlijk predikten en vasthielden, dat weet de Christen als eene onwankelbare waarheid. De mensch vangt, in de tegenwoordige eeuwe, op deze wereld aan te leven, om in de toekomende, eene andere wereld, voort te duren. De dood verandert zijne werkplaats; vernietigt zijn beſtaan niet. En is het nu opgemerkt, dat die dieren zich het langzaamst ontwikkelen, welke hier het langst durende beſtaan hebben; wie zal dan klagen kunnen over den tragen gang der menſchelijke ontwikkeling? Het is niet de vorming en ontwikkeling voor ééne of voor twee eeuwen, maar voor een beſtaan, aan hetwelk de tijd geene grenzen zet. Als redelijk wezen ontvangt de mensch, met den aanvang van zijn beſtaan, den aanvang van een leven, hetwelk eeuwig is. Hoe wijs, hoe liefderijk was dan wel de hand der Almagt werkzaam, toen zij den langzamen voortgang der menſchelijke ontwikkeling daarſtelde, en daardoor te meer en te beter gelegenheid aanbood tot *wèl* ontwikkelen!

Hiermede vermeen ik nu, naar doel en tijdsbeſtek, genoeg gezegd te hebben over de waarde van den hulpbehoevenden toeſtand voor den mensch zelven als redelijk wezen, om u nog eenige oogenblikken te be-

palen bij dien toeſtand in betrekking tot het maatſchappelijk leven.

III. De mensch is een gezellig wezen. De eene mensch behoeft zonder ophouden den anderen. Alleen door de vereeniging van menſchen is het menschdom zoo groot, zoo menſchelijk geworden, als de geſchiedenis der menschheid ons hetzelve doet kennen. Voor zulk eene maatſchappelijke betrekking der menſchen mag datgene wel bijzonder belangrijk en goed geacht worden, hetwelk de banden tusſchen menſchen en menſchen te vaster zamenſnoert. Hoe groote waarde heeft hier dan niet de hulpbehoevende toeſtand van den pasgeboren mensch, zoo wel wanneer wij onzen blik op hem, als lid der menſchelijke zamenleving, werpen, als wanneer wij op zijne verzorgers zien!

Wanneer wij ons den mensch nog eenmaal voor den geest brengen, met volkomene ontwikkeling zijner ligchamelijke en redelijke vermogens geboren; hem ons (hoezeer wij zulks eigenlijk eene ongerijmdheid zagen te zijn) als eenen geheel gevormden mensch, d. i. redelijk vrijwerkend wezen, denken; dan kan het ſchijnen, dat hij voor zijne medemenſchen meer nuttig zoude zijn, dan wel nu, daar hij de eerſte jaren van zijn beſtaan hulpbehoevende is, en zelfs nog jaren daarna niets tot welzijn van het geheel kan bijdragen. Dat, ja, M. H., kan zoo ſchijnen; dan waarlijk het is niet meer dan ſchijn; want daar, waar geene maatſchappelijke betrekkingen gevonden worden, daar immers zijn de vermogens, om maatſchappelijk werkzaam te kunnen zijn, van geene waarde. En ziet, hoe zoude het zijn, indien de mensch met volkomene krachten en vermogens ter wereld kwame. Hij zoude zichzelven alles kunnen en willen zijn. Hij had dan geene betrekking op zijne medemenſchen. Hij had hun niets te danken. Wilt gij bewijs voor deze ſtelling? Ziet de huishouding der dieren; hoe daar het dier, dat zijne ouders niet kent, ook op geene wijze aan hen verbonden blijft. Ziet het dier, dat eigene krachten met zich ter wereld brengt, geene

bijzondere hulp behoeft, op zichzelven ſtaan. — Neen, de dieren kennen geene maatſchappelijke zamenleving in dien zin, waarin dezelve onder menſchen gevonden wordt; en ook wij zouden dezelve niet kennen, indien de mensch niet hulpbehoevende geboren werd, zoo lange hulpbehoevende bleef. Bij zijne ontwikkeling gevoelt hij dagelijks, dat hij, aan zichzelven overgelaten, het rampzaligſte ſchepſel op aarde zoude zijn. Nu ziet hij in hen, van wie hij hulp en onderſteuning ontvangt, zijne weldoeners. Gevoel van hulpbehoevendheid wordt de bron der dankbaarheid. Hij ziet zich als met eenen onverbreekbaren band aan het menschdom verbonden. Hij gevoelt zich lid der menſchelijke zamenleving, en als zoodanig verpligtingen opgelegd, welke hij niet verbreken kan, zonder der menſchelijkheid den hartader af te ſteken. Het kind, dat aanvangt zich te ontwikkelen, ziet in zijne ouders zijnen God. Van hen gaat al het goede tot hem uit. Hij leeft door hen. Hij beweegt zich onder hunne beſcherming. Hij heeft hunne hulp, hunne liefde en onderſteuning gedurig van noode. Wat is eigenaardiger, dan dat het zich aan hen aanſluit, dat het betrekking op hen verkrijgt, zoodat het gedurende zijn geheele beſtaan het bewustzijn blijft behouden: naast God heb ik alles aan mijne ouders te danken. Heilig, ſterk en onverbreekbaar mag deze eerſte band dan wel geheeten worden. En deze band, deze eerſte verbindtenis uit gevoel van hulpbehoevendheid, is de grondſlag voor alle andere banden. Van uit het ouderlijke huis treedt de meer ontwikkelde mensch de wereld in; dan neemt nu ook het bewustzijn met zich: de menſchen, onder welke ik verkeer, zouden allen voor mij geweest zijn, wat mijne ouders waren, indien ik hun kind ware geweest. Hij heeft in zijne ouders de menschheid leeren eeren, achten en beminnen. Hij gevoelt: de menschheid heeft door zijne ouders de grootſte weldaden aan hem bewezen. Hij heeft verpligtingen jegens de ganſche menschheid. Gevoel van dankbaarheid moet de bron van liefde en welwillendheid worden.

Zietdaar de fteun der maatfchappijen in den mensch zelven en zijn zedelijk gevoel gevonden; maar ziet daar dan ook de waarde van den hulpbehoevenden toeftand van den mensch in het eerfte tijdperk zijns levens, om hem tot het menschdom in de naauwfte vereeniging te brengen. Neen, wij fpreken hier niet te fterk. Of heeft de ondervinding en de gefchiedenis van het menfchelijk hart ons niet geleerd, dat dan eerst de maatfchappelijke banden door menfchenhaters en booswichten verbroken zijn geworden, wanneer zij zich door fchijn- en drogredenen hadden zoeken op te dringen, dat zij van hunne medemenfchen, in ftede van goed, kwaad ontvangen hadden? Zoolang dan bij den mensch het bewustzijn levendig is: ik heb van het menschdom wezenlijke weldaden ontvangen, zoolang blijft hij aan hetzelve verbonden. Zegenrijk is dan voor den mensch de hulpbehoevende toeftand in het eerfte tijdperk van zijn beftaan; want nu moet hij zijn geweten verkrachten, de waarheid in het aangezigt liegen, of hij moet gevoelen, hoe veel hij zijnen medemensch te danken heeft, hoe naauw hij aan hen verbonden is.

Dan, ook van de zijde van hen, die den hulpbehoevende verzorgen moeten, heeft die toeftand van den mensch eene wezenlijke waarde, om de maatfchappelijke banden aan te kweeken en te verfterken. — Waardoor worden wij tot het pasgeboren wicht getrokken? Is het zijn bevallige vorm, zijn het de behagelijke toonen, in één woord is het zijne lieftalligheid? Voorzeker neen; want veeleer het tegendeel van dat alles treffen wij immers bij den pasgeboren en zoo weinig ontwikkelden mensch aan. En echter hij houdt ons bezig, hij wordt verzorgd, geliefd en verpleegd. Zijn gefchrei zoeken wij te ftillen, zijne behoeften te vervullen. Zouden wij zoo aan hem verbonden zijn, indien hij minder hulpbehoevend ware? Wat zoude ons dan de wereldburger aangaan, welke reeds bij zijne komst op de wereld alle vermogens bezat, om zich te voorzien van hetgeen zijne behoefte vordert? Werd hij tot ons niet geleid, wij

zouden evenmin ons hart tot hem neigen; hij zoude ons onverſchillig zijn. Nu hooren wij het hulpeloos geſchrei, dat klagende onze meerderheid erkent, van onze vermogens onderſtand vraagt, en deelneming in den hulpbehoevende, medelijden met zijnen toeſtand drijft ons tot hem, verbindt ons aan hem. Wij gevoelen het, hij behoeft hulp; hulp, welke wij alleen hem aanbrengen kunnen. Wij ſtellen belang in het wezen, hetwelk van ons en onze beſcherming afhangt. Wij gevoelen: wat het is, is het door ons; wat het worden moet, moet het door onze hulp worden, en wij beminnen het hulpbehoevende wezen als het werk onzer handen, als het gewrocht van onze zorg en belangſtelling.

Ja, M. H., de hulpbehoevende toeſtand van den jongen mensch doet eene betrekking geboren worden en tusſchen deszelfs verplegers en hem onderhouden, welke innig en naauw is, ja, de naauwſte, welke er op aarde gevonden wordt. Of wie kent de kracht der kinderliefde niet? Ouderliefde heeft wonderen gedaan. Gevoel, wat men door de zorg en liefde zijner ouderen geworden was, heeft zich menigmalen in de ſchitterendſte en zielroerendſte daden geopenbaard. Kinderliefde heeft grootere krachten ten toon geſpreid. Het geldt den ouderen weinig, rust en gezondheid op te offeren voor de welvaart hunner kinderen. Het is haar geene zelfopoffering, wanneer de hongerende moeder *hare* bete broods aan weenende kinderen ronddeelt. Het bewustzijn, het hulpbehoevend wicht heeft onze beſcherming van noode, deed ouders het leven prijs geven, om hunne kinderen te redden en te behouden.

Dit gevoel, hetwelk eigenaardig hier bij de naaste verzorgers het levendigst is, gaat het vandaar niet uit over het geheele menschdom? Elk mensch ziet nu in den pasgeborene eenen broeder, die zonder zijne menſchelijke hulp niet worden kan, wat hij wezen moet; eenen broeder, die, op grond zijner onvermogendheid om zich te helpen, aanſpraak heeft op zijne hulp, zijne belangſtelling en mededoogen.

Alzoo mogen en moeten wij het dan wel de liefde en wijsheid des Scheppers heeten, dat Hij den mensch hulpbehoevende op deze aarde te voorſchijn doet treden. Ja, het is de hoogſte wijsheid en goedheid, hetzij wij op den mensch zelven, hetzij wij op zijne betrekking tot de menſchelijke zamenleving zien. Deze overtuiging moet bij ons levendig zijn, wanneer wij ons het herinnerde voor den geest brengen. Dan, waar wij nu ook den hulpbehoevenden mensch in het eerſte tijdperk van zijn leven gadeſlaan, daar moeten wij gevoelen, hoe wij aan denzelven door de naauwſte banden verbonden zijn; banden, welke de wijze Schepper zelf daargeſteld heeft. Wij moeten gevoelen, hoezeer wij diens wil wederſtreven, wanneer wij vergeten, wat wij het menschdom verſchuldigd zijn, en ons van hetzelve durven losrukken, om op onszelven te ſtaan. Steeds moet ons der ouderen liefde heilig zijn; in hen moeten wij aanvangen de menschheid te beminnen, die ons eens verzorgde, toen wij geen onzer nooden vervullen konden.

Ouders! ſteeds moet gij gevoelen, hoe gij bij uwe kinderen, naar het plan van God, de plaats der menschheid vervult, opdat gij in naam derzelve ze zoudt verplegen, opdat gij, ze aan u verbindende, hen met onverbreekbare banden aan de menschheid vast zoudt ſnoeren. Ouders! ſteeds moet gij, wat meer zegt, gevoelen, dat uwe hulpbehoevende kinderen u in den naam der Godheid zijn toevertrouwd, opdat gij ze tot redelijke wezens zoudt vormen en opvoeden. Heilig en eerwaardig moet ons dan ſteeds de ouderpligt zijn, kinderliefde het zinnebeeld der liefde Gods!

Ja, vooral gij, Moeders, die, met uwe zuigelingen, welke gij onder het harte gedragen hebt, aan de borst, ons met de krachtigſte ſtem predikt, wat er van den nieuwen mensch zonder menſchelijke hulp worden zou; gij vooral, zinnebeelden der liefde Gods, gevoelt ſteeds: het is een redelijk wezen, dat de hoogſte liefde en wijsheid aan u in de eerſte tijden van deszelfs beſtaan heeft toevertrouwd om te verplegen! Gevoelt het, voor uwe

kinderen moet gij de liefde Gods openbaren, opdat zij in u God en de menſchen leeren beminnen! Maar weet ook, indien gij uwe liefde en zorg, naar het plan der eeuwige wijsheid, aan den hulpbehoevenden mensch gewijd hebt, dat gij alsdan het voorname deel uwer aardſche beſtemming hebt bereikt; dat gij menſchen aan menſchen verbonden hebt, en dat de band, die uwe kinderen aan hunne natuurgenooten verbindt, in u den onverbreekbaarſten knoop vindt! Weet, dat de moedernaam het kind het heiligſte kleinood is; dat moederliefde bij het kind in onvergetelijk aandenken en eeuwige zegening blijft; terwijl kinderbeden u zelfs in de laatſte rustplaats vergezellen, waar kindertranen uwe asſche beſproeijen!

Dan vooral, M. H., mogten wij allen, aan het einde van deze onze beſpiegeling, Hem leeren roemen als den alleen Wijzen en Goeden, die ook hier zoo kenbaar zijne wijsheid en liefde openbaarde, toen Hij den mensch meer en langer hulpbehoevende dan de dieren dezen aardbol betreden deed!

MERKWAARDIGHEDEN VAN HET DIEËNGSCHE GEBERGTE, OF DE TANKOUBAN PRAHU.

Uit de afdeeling *Ledok* komt men in het vermaarde *Dieëngſche* gebergte, hetwelk geen reiziger over *Java* onbezocht mag laten.

Het eerſte natuurverſchijnſel, dat ik in hetzelve beſchouwde, is het meer van *Mindjir*, hetwelk ongeveer 4500 voet boven de oppervlakte der zee gelegen, en zelfs alleen hierdoor in ſtaat is, de verbeelding te doen ſtijgen. Volgens oude overleveringen ſtond hier weleer een krater, die, na verloop van jaren uitgebrand zijnde, eindelijk is ingeſtort en dit meer gevormd heeft. Deszelfs ronde gedaante, in den vorm van eene kom of bekken geeft aan deze overlevering historisch gezag, en deszelfs ſteile oevers, welker hoogte men gerustelijk op ruim 300 voet ſtellen kan, doen al dadelijk het vermoe-

den ontſtaan, dat deze diepte eene der neêrgeploſte bergſpitſen van den *Dieëng* in haren breeden ſchoot bewaart.

Het meer is vrij aanzienlijk van omtrek: een bamboezen vlot heeft derdehalf uur noodig, om het langs de oevers rond te varen. Deszelfs diepte is onpeilbaar, doch wordt door ſommigen geſchat op 45 vademen in het midden, en aan de kanten op 27. In deszelfs bedding zijn vele wellen, en het water is zoet, wit van kleur, helder en goed van ſmaak. Biezen of andere watergewasſen vindt men er niet, maar, volgens ingewonnen berigten, eene menigte kleine visſchen.

Het gebergte langs een' moeijelijken, ſchoon in fraaije uitzigten rijken, weg tot op 6000 voet boven de zee beklimmende, komt men aan *Tlogo Warna*, of *het veelkleurige Meer*, waarvan het water hier wit, daar blaauw, elders groen en ginds zwart is; hetwelk waarſchijnlijk veroorzaakt wordt door de verſchillende aard-, ſlijk-, ſteen- en zwavelgronden, waaruit de bedding is zamengeſteld, zoowel als door derzelver verſchillende diepte, en de ſchaduwen, die van de bergen op het water vallen. Het meer ligt in eene diepe vallei, waarin men niet dan met de uiterſte moeite zou kunnen afdalen; en het is hieraan zeker te wijten, dat anderen, voor zoover mij bekend is, evenmin als ik, hetzelve van naderbij hebben kunnen onderzoeken. Een paal afſtands voortgaande langs een ſteil, links afgelegen voetpad, hetwelk langs een klein meer voert, bereikt men tusſchen de bergſpitſen *Kawakkidang*, alwaar men, op de plaats, waar weleer een krater ingeſtort zou wezen, thans vele zwavelwellen vindt, waarvan ſommige ſterk dampen, andere warme zwavel, en eenige kokende zwavel bevatten. De grond beſtaat geheel uit harde zwavelbrokken, welke alle vegetatie beletten, en in het midden ziet men door een' tak de plek aangewezen, waar de ongelukkige Controleur BRONNEKAMP inzakte, en zich zoo jammerlijk brandde, dat hij aan de gevolgen overleed.

Van *Kawakkidang* terugkomende, biedt zich *Gadong* BIMO (de woning van BIMO) ter befchouwing aan. Dit is eene foort van kleinen tempel, geheel gebouwd uit trachytifche lavafteenen, die ftuk voor ftuk afgebeiteld en daarna, zonder kalk of cement, op elkander gelegd zijn, en waarin verfchillende beelden, in *alto-* en *bas-relief*, van menfchen, planten en dieren, allerlei fnij-, lijst- en bloemwerk, guirlandes en festoenen, (die grootendeels, zoo niet geheel, tot de voorouderlijke *Hindoefche* Fabelleer betrekking hebben), zoo fierlijk en zoo kunstmatig uitgehouwen zijn, dat men onwillekeurig eerbied en bewondering gevoelt voor de werkmeesters, wier hand een' beitel beftuurde, welke, ook na verloop van misfchien 500 of 600 jaren, den aanfchouwer verbaast. Het tempeltje beflaat ruim 20 fchreden in den omtrek, en is ruim 25 voeten hoog. Het is vierkant, doch loopt ter halver hoogte piramidaalsgewijze toe, en heeft een' vooruitfpringenden ingang ter hoogte van eene manslengte, welke flechts aan één' perfoon te gelijk doortogt verleent. Van binnen is het puntig gewelfd, donker en ledig; doch eenige vierkante nisfen fchijnen weleer beelden bevat te hebben, die er naderhand door de beminnaars van die kunstgewrochten der oudheden zijn uitgenomen. Links en regts van het hoofdgebouw ziet men twee kleine vierkante, mede uit lavafteen vervaardigde, ruim 12 voet hoogte en even zooveel omtrek hebbende gebouwen, bijkans in denzelfden bewonderingwekkenden ftijl opgetrokken, in welke het oog een vrij diepen waterloozen kuil of hol ontdekt, die daarin opzettelijk fchijnt gegraven te zijn, doch waarvan het gebruik met geene zekerheid kan opgegeven worden. — Een derde gebouw, in denzelfden vorm en trant als de twee evengemelden, is bijkans geheel ingeftort.

Mag men geloof hechten aan het volksverhaal der *Javanen*, dan zou *Gadong* BIMO weleer zijn bewoond geweest door zekeren PLAKOEDHORO, broeder van SAMIADJI, Koning van *Ngamerto*, en zouden de bedoelde kleine gebouwen *Wachthuisjes* geweest zijn. Daar

het nu zeker ſchijnt, dat de tempel gebouwd is ten tijde dat de Godsdienst van BUDDHA op *Java* bloeide, komt het mij waarſchijnlijk voor, dat in de ledige binnenruimte of een *Buddha-beeld*, of een Altaar geſtaan hebbe, waarop men der Godheid offerde, en dat de kleine gebouwen tot verblijf gediend zullen hebben van tempelwachters, welke elkander evenwel telkens afwisſelden, dewijl derzelver binnenruimte naauwelijks meer dan één mensch, en dit nog ſlechts ſtaande of zittende, bevatten kan, en tot eene vaste woning ten eenemale ongeſchikt en onbruikbaar is. Het kan echter zijn, dat PLAKOEDHORO, die ook BIMO heette, (naar welken laatſten naam de tempel *Gadong Bimo* genoemd wordt) hetzij bij zijn leven, wegens zijn aanzien en magt, of wegens den reuk zijner heiligheid, vergood is, hetzij na zijn dood eene *apothéoſe* ondergaan, en het volk hem ter eere eenen tempel gebouwd heeft.

Een ander volkverhaal zegt, dat deze tempel en nog vele andere (waarvan er ſlechts negen meer aanwezig zijn, en die men linksaf aan den voet van eene der bergkruinen en in het midden eener groote vlakte, en regtsaf op eene aanzienlijke hoogte beſpeurt) gediend zouden hebben tot *Droomhuizen*. De *Javanen* namelijk hebben, ook nu nog, gelijk uit het voorbeeld van DIEPO NEGORO gebleken is, de gewoonte, om in gewigtige aangelegenheden, of bij groote en belangrijke ondernemingen, op eene of andere heilige plaats of op heilige graven te gaan ſlapen, geloovende dat zij daar een' droom zullen hebben, en dat die droom eene Goddelijke ingeving en raad is, wat zij doen en hoe zij zich gedragen moeten.

De groep der negen andere tempels, waarvan wij zoo even gewag maakten, en die allen bijkans van gelijke grootte zijn als de boven beſchrevene, worden aan verſchillende perſonen toegekend, die allen tot elkander in eenige betrekking ſtonden. Een dezer tempels heet *Gadong* SAMIADJI of DERMO WONGSO, Koning van *Ngamerto*. De tweede heet *Gadong* SAMAAR, volgeling van SAMIADJI. De derde *Gadong* RETJOE-

NO, broeder van SAMIADJI. De vierde *Gadong* SIMBODHRO, vrouw van RETJOENO. De vijfde *Gadong* SIRIKANDI, tweede vrouw van RETJOENO. De zesde *Gadong* PRABOEKIRSNO, Koning van *Doerowatti.* De zevende *Gadong* NGÉKOLO SEDÉWO, jongfte broeder van RETJOENO. De twee anderen, aan den voet van een' der bergtoppen gelegen, hebben in de Javaanfche Legenden geene vermaardheid. Onder Plaat 6 van de Franfche vertaling van het werk van RAFFLES, *History of Java*, door MARCHAL, vindt men een' dezer tempels afgebeeld, welke hij op bl. 16 vergelijkt met de voortbrengfels der Griekfche bouwkunde; doch wij moeten verklaren, dat in laatstgenoemde meer fmaak en ftoutheid heerschte, dan in al de tempels op *Java* wordt waargenomen.

In drie dezer tempels, van welke wij nu fpreken, vindt men nog een Altaar, of midden in het gebouw, of halverwege in een' der hoeken gemetfeld. Het is flechts uit één' grooten fteen gehouwen, en heeft eenige gelijkenis met een fmits-aanbeeld. Aan wederzijden van een' der tempels ziet men aan den buitenkant een fraai gebeiteld regtftandig beeld met zachte en innemende wezenstrekken, en met hoofd-, hals- en armfieraden getooid. Het houdt in de regterhand de maan en is omringd van groote fterren, terwijl in de twee hoeken van den bovenften rand, waarin het beeld geplaatst is, twee Engelen zweven. In eenige andere tempels vindt men vrij diepe kuilen, en in een' derzelven een' gemetfelden put, waarin 7½ voet water ftond. De ganfche vlakte is hier met gehouwen trachytifchen lavafteen als bedekt, en in derzelver midden vindt men de fundamenten van vele breede, mede van lavafteen gebouwde muren, gemetfelde waterputten en fteenen palen, die nog voor een klein gedeelte overeind ftaan. De overlevering zegt, dat hier drie groote gebouwen geftaan hebben, allen met een' ringmuur omgeven, en dat zij gediend hebben tot een *Kraton* of Slot van vroegere Koningen. — Hoe dit ook zij, men ftaat hier opgetogen van verbazing over den

arbeid en het geduld, aan zulk een' bouwtrant en aan het bewerken van zulke materialen besteed, en wie weet, hoeveel tijd er noodig geweest is, om slechts een' dezer tempels op te rigten! Alwie gevoel heeft voor kunstgewrochten van aloude dagen, beseft dat hij hier bij meesterstukken staat, die de naneef waarschijnlijk nimmer zal kunnen nabootsen, en dat de eeuw der Godsdienst van BUDDHA de gouden eeuw van bouw- en beeldhouwkunde op *Java* geweest is; hoewel het uitwendige en innerlijke der gebouwen eer een gedrukt, onbevallig en zwaarmoedig, dan een grootsch en verheven aanzien heeft.

Overigens zou men hier aanleiding meenen te vinden, om te denken, dat de leeuw en de olifant, wier beeldtenis in zooveel steenen is uitgehouwen, voorheen op *Java* niet vreemd geweest zijn, wanneer het niet geschiedkundig zeker ware, dat vele beelden of afbeeldingen van dieren, tegelijk met de Godsdienstleer, uit *Hindostan*, of het Westen van *Indië*, zijn overgebragt. Het zittend menschenbeeld toch, GONO of MONDOLIKO genaamd, met den olifantskop en vier armen, is eene der incarnatiën van WISCHNOU.

Wijders vond ik op den *Dieëng* twee uit één' steen gebeitelde dieren in liggende houding, waarvan het eene een' Karbouw en het andere eene *Bengaalsche* koe voorstelde. Afbeeldingen van SIWA en DURGA heb ik daar niet aangetroffen; offschoon BUDDHA veelal wordt uitgebeeld als een wijze, die SIWA huldigt. Misschien behoort echter tot het vernielend drietal der *Hindo*-Godsdienst een in *Ledok* aanwezig beeld in *relief* uitgehouwen, hetwelk regt overeind staat, en met een *tiara* op het hoofd, een ordekoord of bandelier over de borst, en vele sieraden aan hals, armen, beenen en om de middel uitgedost is. Dit beeld houdt in de linkerhand eene zware knods, in de regter een kris, en staat met ontbloote tanden en opgesperde oogen in eene dreigende en woedende houding, niet ongelijk aan den HERKULES der *Grieken*. Eene soort van mantel, welke om de heu-

pen geslagen is en een weinig achteruit waait, en met welken een bandelier, van den linker schouder afhangende, zich vereenigt, is mede rijk met kleinooden en kostbaarheden versierd, en geheel verschillende van den *sarong* der hedendaagsche *Javanen*, zoowel in vorm en snede, als in de wijze van dragt. Dit beeld, of liever deze persoon, was weleer goedig en zachtmoedig van aard, en werd genoemd PERMOENIO; doch naderhand wreed en vreeselijk geworden zijnde, heet het nu BATARI DURGA. Een ander dergelijk standbeeld stelt eene soort van NEPTUNUS voor, met een' drietand in de regterhand gewapend, en in de linker iets, dat te zeer geschonden is om het duidelijk te onderscheiden, maar dat naar een afgeslagen menschenhoofd gelijkt, bij de haren omhoog houdende; hoewel een *Javaan* mij zeide, dat dit een bos zeewier of ander gewas moest beteekenen, en dat zoowel dit beeld, als het evengenoemde, *vrouwen* moesten voorstellen. — Nog zag ik een rijk met kostbaarheden getooid beeld, hetwelk op een' paauw gezeten is en SERIE genoemd wordt, met de knieën omhoog en met de regterhand op de regterknie rustende, terwijl de linkerhand den hals van den paauw digt bij de borst omvat houdt. — Een ander beeld wekte door deszelfs zonderlingheid mijne aandacht in hooge mate. Het heet SINTO, en stelt voor een zittend mensch, op wiens nek een ander beeld gezeten is, met vier armen en vier hoofden, naar de vier windstreken gekeerd en met *tiara's* versierd. Onder het borstbeen van dit vierhoofdig en vierarmig wezen komt een slangenkop te voorschijn, die den diadeem van het onderste beeld in den bek neemt, terwijl het onderste beeld de voeten van het bovenste in de handen houdt. Al deze beelden zouden, naar het oordeel der *Javanen*, kinderen van BUDDHA zijn. Eindelijk was er nog eene afbeelding van den kop en hals eener groote slang of draak, ter dikte van een' voet diameter. De muil van dit monster, NOGO GINI genaamd, is wijd opgespalkt, en de breede hals met groote schubben bedekt. De kunstenaar heeft in de hersenpan van hetzelve eene kleine vierkante holte gehouwen, waarvan ik het oogmerk niet kan raden, tenzij dezelve mogelijk tot eene lamp in een' der tempels gediend hebbe.

Wijders vindt men hier een aantal twee- en vierarmige grootere en kleinere, staande of zittende beelden, en soms twee naast elkander in denzelfden steen gebeiteld, allen met

tiara's getooid, met fieraden aan den hals, armen en beenen rijk behangen, en in de handen eene of andere figuur (ring, flakhoorn, bloem of vrucht) vasthoudende.

In de vlakte, waarop de meeste dezer tempelgebouwen ftaan, ontdekt men eindelijk nog den oorfprong der rivier, *Kalie toelies* genaamd, die de Afdeeling *Ledok* van de Refidentie *Banjoemaas* affcheidt, en op eenigen afftand van daar den oorfprong der rivier *Serayoe*, die in de *Banjoemaas* in zee ftort.

Den *Dieëng* naar den kant dezer Refidentie afdalende, komt men langs een' zijweg, regts van den grooten weg, te *Tlogo Lerie*, aldus genaamd, dewijl uit het grootfte deel der zwavelwellen, welke men hier aantreft, eene foort van witachtig water opborrelt, niet ongelijk aan *rijstwater*, zoo als ook door den naam *Lerie* wordt aangeduidt. Weleer zou hier een krater geweest zijn, in ftede waarvan men thans eene witte vlakte ziet, uit welke op verfcheidene plaatfen een warme rook opftijgt, terwijl hier en daar groote en breede wellen zijn, waaronder er een is, in welke het vrij heldere water ziedend kookt. In andere wellen is de vloeiftof heet, en in andere weder gematigd warm, zoodat men de hand er in kan houden. Een weinig naar het midden der vlakte heeft men onlangs eene kleine modderwel ontdekt, waarin de modder langzaam kookt. Bij elken tred op dit zwavelveld trilt de grond, niet ongelijk aan de moerasfige of veengronden in *Nederland*. Overal, waar men gaat, voelt men eene warmte tegen de voeten opflaan; en het zou geenszins te verwonderen zijn, wanneer, na verloop van eenigen tijd, deze ganfche vlakte in één' enkelen grooten zwavelpoel verkeerde.

Van *Tlogo Lerie* voortgaande, komt men, langs een fteil bergpad, aan een plekje gronds van, naar gisfing, ruim 100 voeten middellijn, waarover de Natuur haren vloek fchijnt te hebben uitgefproken, en hetwelk een' ieder, die het voor de eerfte maal nadert, met huivering en benaauwdheid vervult. Ik bedoel dat onzalig vlek, hetwelk tusfchen hooge bergfpitfen rondom is ingefloten, waarop geen plant of kruid wil groeijen, waar alles kaal en dor is, en verdelging en verwoesting wonen; — ik bedoel de zoogenaamde *Stikvallei*, of liever de *vallei des Doods*. Het is de Dood, die daar zijne zwarte tente opgeflagen en zijne rouwbanier ontrold heeft. Eene klamme en koude huivering vaart door de leden, en eene kille fiddering flaat om het harte, als het oog in de

wordt, dat men langs denzelfden weg terug moet, dien men afgekomen is. Tegen het vermoeden, dat hij vermoord en vervolgens derwaarts gesleept zou zijn, strijdt *en* de wijze, waarop hij lag, *en* de zekerheid, dat de moordenaars, door tot midden in de vallei te gaan, zich in doodsgevaar zouden begeven hebben; hoewel deskundigen beweren, dat de uitdamping dezer plek niet hooger rijst dan 2 à 3 voet, en dus voor een mensch, die zich regt overeind houdt, niet doodelijk kan wezen. Volgens de gissingen mijner Javaansche geleiders zou de ongelukkige, aan amfioen en spel verslaafd, en bij het laatste veel verloren hebbende, uit wanhoop zijn' dood gezocht hebben. Daar echter zelfmoord bij deze Eilanders ongewoon is, zou het eer denkelijk zijn, dat hij *of* in zinneloosheid *of* in dronkenschap derwaarts gegaan is, en er zijn einde gevonden heeft. Geheel echter met de Javaansche zeden overeenkomstig is het gevoelen van anderen, dat de doode welligt een koopman geweest is, die, zijne koopwaren verdobbeld hebbende, in de Stikvallei zijn geluk heeft willen beproeven, denkende, naar de bijgeloovige wijze zijner landslieden, dat, zoo hij behouden uit dezelve kwam, zijn geluk in de toekomst zeker zou zijn; terwijl het tegengestelde geval onbetwistbaar bewijzen zou, dat zijne volgende dagen toch rampspoedig en ongelukkig zouden geweest zijn, en het dan beter was, het leven maar te verliezen, of, met andere woorden: *Kom ik er uit, dan zal ik weder gelukkig zijn; — zoo niet, — in Gods naam dan! — beter dood, dan ongelukkig!* Vóór 35 jaren, ten tijde van den *Bantamschen* oorlog, en toen de berg *Sindoro* gesprongen is, heeft een Prins van *Mataram* hetzelfde gedaan, dewijl hij de verheffing zijner broeders met jaloersche oogen aanzag. De plaats, *Goa-Upas* genaamd, heet dan ook sedert dien tijd *Perkarawan*, d. i. *plaats van het taedium vitae*, of van *levensmoeden*. Uit een onderzoek van nabij, of eene schouwing van het lijk des ongelukkigen, welke een reiziger, die zich in dit *dal der schaduwen des doods* durfde wagen, gehouden heeft, is het duistere raadsel opgelost, en overvloediglijk gebleken, dat de doode geenszins vermoord is geworden, maar zijn einde uit vrije beweging gezocht heeft, en daartoe een tijdstip gekozen, waarop de vallei zijn' giftigen adem uitdampte, en dat hij zich noodwendig op den grond moet neêrgebogen of neêrgevlijd hebben, om den moordenden invloed der uitdamping te kunnen ondervinden.

Voor het overige zou de ervaring geleerd hebben, dat de vallei zoo ſterk niet meer werkt als in vroeger jaren, en dat na gevallen regen de ſtiklucht ſterker is, dan bij droog weder. Waardoor nu die ſtiklucht veroorzaakt wordt, en uit welke beſtanddeelen de bodem dezer vallei is zamengeſteld, of welke ſtoffen in den grond verborgen zijn, is eene vraag, waarop deskundigen het volgende antwoord geven: dat de grond derzelve geen andere is dan verweerd *trachyt-geſteente*, met verſchillende aardſoorten bedekt en vermengd, en dat de uitwaſeming beſtaat in *koolzuurgas*, hetwelk voor de inademing ongeſchikt is, en, naar gelange van deszelfs *intenſiteit*, meer of minder ſpoedig de aan hetzelve blootgeſtelde levende wezens doet bezwijken. Dit gas wordt veelal in de nabijheid van Vulkanen gevonden, en ook op den berg *Ngebil*, een' arm der *Willis*, in de *Madioen*, beneden den *Telaga Bedas* in het Regentſchap *Garoeth*, en aan den voet van den berg *Lawoe*, bij *Karang Pandang*, niet ver van *Soerakarta*, en elders waargenomen.

Twee palen verder, langs een' uiterst moeijelijken, doch wegens berg- en dalgezigten hoogst bekoorlijken weg, voortgaande, wijst eene zware wolk van rook en damp de plaats aan, welke in het Javaansch *Kawak Driengoe*, of *Kalmoeskolk*, heet. Wat men hier aanſchouwt, gaat in grootschheid en ſchrikbarende trotschheid alle overige tooneelen der Natuur ver te boven. Aan de linkerzijde van eene, door hooge bergtoppen hoekig gevormde, kom of bekken kookt een zwavelpoel met zoo veel woede en zoo veel verbolgenheid, dat de rotſige grond rondom denzelven dreunt, en een pijnlijk gevoel de borst beklemt. Het ſchijnt een groote, wijde ketel van, naar gisſing, 16 voeten omvang, in de werkplaats der Natuur geſmeed, welks wanden uit groote rotsſteenen geſlagen zijn, en waaronder een onzigtbaar, maar ontzettend vuur zijn' gloed en vlammen braakt. Met een fel en vreeſelijk gebrul, gelijk aan dat der zee na den ſtorm, bruist de, met modder vermengde, zwavel op, en zoo heet en van zoo veel kracht is het vuur, hetwelk de afgrond er onder ſtookt, dat de ziedende vloeiſtof 6 à 7 voeten hoog boven de oppervlakte geworpen wordt, en, naauwelijk weder neêrploffende, met nieuw geweld en al zwalpend en golvend weder wordt omhoog geſlingerd. Een ſteen of aardkluit in den krater vallende, verdubbelt de woede en grimmigheid, en, eene dikke, grijze rookwolk uitſtootende, brult de getergde en vertoorn-

de zwavel met nieuwe razernij. — Zoo ergens, het is hier, vooral, aan den rand van dezen kleinen omtrek, waar de bergſpitſen geen ander gezigt dan dat der wolken aan den hemel vergunnen; het is hier, dat men al de grootheid van den Bouwheer des heelals en al de kleinheid van den mensch gevoelt. Jaren zijn er reeds verloopen, ſedert deze onderaardſche haardſtede der Natuur, deze geheimvolle kookplaats der benedenwereld ontdekt is, en nog heden duurt het ſchouwſpel voort, dag en nacht, en met dezelfde onſtuimige drift en dezelfde ontzagwekkende en ijsſelijke plegtigheid. Hier trekt zich het bekoorlijk gelaat des aardrijks in dreigende rimpels zamen; hier verbleekt de rooskleur der ſchepping en de glans der ondermaanſche dingen, — en een nacht van onverklaarbare ramp en rouw ſchijnt hier zijne ravenvlerken over het lot der wereld uit te ſpreiden. Zal zij eens door vuur vergaan, het ontbreekt daar in het hart der aarde niet aan brandſtof, en het is, als had de groote Schepper dezer planeet in haren donkeren ſchoot het tonder harer toekomſtige verwoesting weggelegd, en in haren zwarten afgrond de werktuigen geborgen, waarmede zijne geduchte vuist haar eenmaal uit haar aspunt rukken, en uit den kreits der wereldbollen verdringen zal.

Batavia, 1839. S. A. BUDDINGH,
Theol. Dr. en Predikant te Batavia.

IETS OVER DE ZOOGENAAMDE TONGZIEKTE VAN HET VEE.

Meermalen worden onze nuttige Landhuishoudelijke Huisdieren, door verſchillende ziekten en ongemakken gekweld. Aan ongeſteldheden van allerlei aard onderhevig, treft bovendien ſomtijds eene beſmettelijke ziekte dezelve, en regt alsdan niet zelden eene groote ſlagting onder die onmisbare dieren aan. Sedert een zestal jaren toch heeft de beſmettelijke Longziekte duizende runderen geveld; en hoezeer die verwoestende kwaal thans niet meer zóó hevig en vernielend woedt, maar merkelijk ſchijnt af te nemen, zoo is zij daarom toch op verre na nog niet geweken, en eischt welligt nog menig offer. En naauwelijks is deze verderfelijke veeplaag eenigzins aan het bedaren, of er vertoont zich weder eene andere, niet minder beſmettelijke veeziekte, die zich,

op eene fchier ongeloofelijk fnelle wijze, in alle rigtingen heinde en ver verfpreidt. Ware ook deze ziekte zoo vernielend en doodelijk als de eerfte, dan voorzeker ware de toeftand van den veeman allerbedroevendst en noodlottigst; maar dit is gelukkig het geval niet. Wel valt het den veehouder, wiens runderen, fchapen en varkens door de Tongziekte worden aangetast, natuurlijk zeer fchadelijk; maar bij goede verzorging en oppasfing herftellen de dieren toch binnen weinige dagen in zoo verre, dat zij weder in ftaat zijn, het noodige zelve te kunnen zoeken.

Men noemt dit ongemak nu algemeen *Tongziekte*, omdat de tong grootendeels als de zitplaats der ziekte wordt aangemerkt, hoezeer ook de geheele mond fterk door dezelve wordt aangedaan. Meer verkieslijk evenwel is de benaming van *Mondzeer*, of wel, zoo als de Hoogleeraar Dr. A. NUMAN, in zijn uitmuntend *Handboek der Genees- en Verloskunde van het Vee*, deze ziekte noemt, *het heerfchend bederf in den mond*. Dikwijls komt in fommige dagbladen deze ziekte ook voor onder den naam van *Tongblaar*; eene kwaal, met welke zij wel veel overeenkomst heeft, en waarfchijnlijk vroeger dikwijls is verward geworden, maar waarvan zij trouwens ook zeer wel is te onderfcheiden, gelijk zulks in genoemd Handboek zeer duidelijk wordt aangetoond. Het is intusfchen zeer wel mogelijk, dat er, gelijktijdig met het Mondzeer, in fommige provinciën, of wel op enkele boerderijen, zich wezenlijke Tongblaar hebbe vertoond: voor zoo verre ik echter heb kunnen nagaan, is de nu algemeen heerfchende Tongziekte dezelfde, die Prof. NUMAN befchrijft onder den naam van *bederf in den mond*, en die wij dus wél moeten onderfcheiden van de eigenlijke Tongblaar.

Blijkens een berigt, voorkomende in de *Verhandelingen der Maatfchappij ter bevordering van den Landbouw*, heerschte in de jaren 1786 en 1787 in ons land zoo wel, als in onderfcheidene Staten van *Duitschland*, inzonderheid onder het rundvee, de Tongblaar. Volgens een *Duitsch* Schrijver van dien tijd, tastte ook toen, even als nu, de ziekte niet alleen koeijen, maar ook fchapen en varkens aan: het komt mij diensvolgens niet onwaarfchijnlijk voor, dat de door genoemden Schrijver behandelde *Tungen-Krebs* geen Tongblaar, maar veeleer Mondzeer is geweest.

In de jaren 1686, 1731 en 1732 fchijnt althans in *Holland* ook eene dergelijke ziekte onder het rundvee te hebben ge-

heerscht. Zoo heeft men ook in 1764 te *Nordhaufen* en deszelfs omftreken het Mondzeer onder de huisdieren waargenomen, en nopens de melk dier koeijen verfchijnfelen opgemerkt, waarvan men thans door fommigen ook vindt gewag gemaakt.

In het gebied der regering van *Frankfort* heerschten in 1820 het Mond- en Klaauwzeer onder de huisdieren.

In den herfst des verleden jaars en gedurende den verloopen winter heeft men in het regeringsdistrikt van *Minden* het Mondzeer ook onder het rundvee waargenomen; terwijl in Mei en Junij l. l. hetzelfde ongemak zich in het Graaffchap *Bentheim* allerwegen vertoonde. Men hield het er voor, dat de ziekte daar, door rundvee uit de hoogere ftreken van *Duitschland*, was aangebragt.

Ook in ons land fchijnt alreeds eenigen tijd de dusgenoemde Tongziekte in onderfcheidene provinfiën te hebben geheerscht. Sedert eenige weken heeft deze ziekte zich in verfchillende gedeelten van *Noordholland*, insgelijks zeer fnel voortgeplant; zoodat nu reeds verfcheidene duizenden runderen, behalve nog de fchapen en varkens, dit ongemak hebben gehad.

Hoezeer natuurlijk, zoowel om het fchadelijke en onaangename, als van wege ongewoonte en onkunde betrekkelijk deze zonderlinge ziekte, aanvankelijk de vrees voor dezelve inderdaad niet gering was, zoo blijkt evenwel, dat dit ongemak nu niet meer diezelfde ongerustheid inboezemt. De fterfgevallen toch, die men wil, dat op rekening der Tongziekte gefteld moeten worden, zijn waarlijk hoogst zeldzaam; en lette men genoeg op velerhande bijkomende omftandigheden, dan zou dit getal ongetwijfeld nog minder wezen.

Dat het Mondzeer, even als de Tongblaar, het vermogen of de eigenfchap bezit, om zich door befmetting bij gelijkfoortige dieren voort te planten, is wel aan geen twijfel meer onderhevig. Met dat al zal men het even min kunnen ontkennen, dat er zeer vele runderen door de ziekte zijn aangetast geworden, zonder evenwel voorafgaande befmetting te kunnen vooronderftellen. Wat men evenwel als de meest waarfchijnlijke oorzaak dezer ziekte hebbe te achten, fchijnt wel niet zeer gemakkelijk te kunnen worden aangewezen; terwijl de aard of het wezen der ziekte zelve misfchien voor velen ook nog wel veel raadfelachtigs zal blijven opleveren.

Zoodra het Mondzeer bij het rund tot zekere hoogte is

oppasſing grootendeels verzuimen. De meesten intusſchen kennen hun belang te wél en achten hun vee te zeer, dan dat zij het van zich zouden kunnen verkrijgen, hetzelve de noodige hulp en onderſteuning te weigeren.

Hetgeen ſommigen omtrent de nadeelige eigenſchappen der melk van zoodanige aan Tongziekte lijdende koeijen meenen te hebben opgemerkt, en hetwelk men in enkele dagbladen en geſchriften vindt medegedeeld, berust, mijns inziens, goeddeels op vooroordeel of vooringenomenheid tegen dezelve. Wij willen hiermede niet loochenen, dat er gevallen plaats hebben, waarin de melk van mondzeere koeijen niet geſchikt werd bevonden, om er goede kaas en boter van te maken, veelmin willen wij dezelve tot dadelijk gebruik gebezigd hebben. Maar deze gevallen komen niet zeer dikwijls voor, en kunnen dus niet als van algemeene toepasſing worden beſchouwd. Bovendien ligt deze melkontaarding, wat derzelver oorzaak betreft, ongetwijfeld meer in bijkomende omſtandigheden, dan wel in de eigenlijke Tongziekte zelve. Immers kan ſlechte verzorging, gemeen voeder, plaatſelijke beletſelen, of ziekelijke geſteldheid der melkafſcheidingswerktuigen, zeer veel bijdragen tot die ſlechte hoedanigheid der melk, althans zekere voorbeſchiktheid bij het dier daartoe ontwikkelen. Den opmerkzamen eigenaar van zulk vee valt natuurlijk de min deugdelijke geſteldheid dier melk al zeer ſpoedig in het oog, vermits zulks gemakkelijk aan dezelve zigtbaar is; hij zal voorzeker geen oogenblik aarzelen, die weinige bedorven melk van de overige af te zonderen en geheel buiten gebruik te ſtellen, dewijl hij zeer wel begrijpt, dat het tegendeel hem voorzeker veel meer ſchade dan voordeel zou aanbrengen. Want dat de melk van enkele aan het Mondzeer lijdende koeijen, bijaldien dezelve in groote hoeveelheid zoo *versch van de koe*, of nog laauw, genuttigd wordt, het vermogen bezit, om ook bij den mensch eenigermate gelijkende verſchijnſelen op de tong te verwekken, is wel mogelijk. Koud geworden, zoude ik achten, dat het beſmettend vermogen te gelijk met de dierlijke warmte vervlogen is. Voorzigtigheid en kieschheid beide vorderen echter het wegdoen van dusdanige melk.

Te gelijk met het Mondzeer vertoonen er zich bij vele melkgevende koeijen insgelijks blaren aan den uijer, of wel inzonderheid aan de ſpenen, waarop ſpoedig ontvelling volgt. Veelal eenige dagen, of ſoms weken, na de volkomene

herftelling van het Mondzeer, worden fommige koeijen nog door het Klaauwzeer gekweld; een ongemak, waaraan enkele dikwijls geruimen tijd kunnen lijden. Of men het Klaauwzeer als eene verplaatfing der ziekteftof, dan wel als door ééne en dezelfde oorzaak als het Mondzeer voortgebragt hebbe te befchouwen, zal ik onbeflist laten. Alleen wil ik er dit van gezegd hebben, dat het Klaauwzeer, zoo als het thans bij vele koeijen en fchapen wordt waargenomen, zoo het mij voorkomt, minder als befmetting, dan wel door gemeenfchappelijke oorzaak ontftaande kan worden aangemerkt.

Ook de fchapen en varkens zijn aan het Mondzeer onderhevig, maar inzonderheid bepaalt zich de ziekte bij deze dieren meer tot de pooten. Hoezeer ook de tong en het binnenfte van den mond ontvelt, kunnen zij zich daarom nog al behelpen; maar het is treurig, te zien, hoe gebrekkig en moeijelijk zij zich bewegen: het opftaan en loopen is hun fchier ondoenlijk; hunne pooten zijn dikwijls zoo pijnlijk en onbuigzaam, dat zij dezelve naauwelijks kunnen bewegen.

Bij paarden heeft men tot dusverre hier flechts enkele malen het Mondzeer waargenomen. Bij dezen ging zulks ook met ftramheid der ledematen vergezeld.

Sommigen willen, dat koeijen, die eenmaal de Tongziekte hebben gehad, voor geen tweeden aanval meer vatbaar zijn; velen evenwel betwijfelen zulks; terwijl weder anderen voorbeelden ten bewijze aanvoeren, waaruit het ten klaarfte zou blijken, dat er werkelijk runderen zijn, die *reeds meer dan eenmaal* deze ziekte hebben ondergaan. Ik voor mij betwijfel nog altijd de waarheid en echtheid dier bewijzen, hoezeer daarom geenszins de onmogelijkheid der zaak beweerende. Het zoude inderdaad geene onbelangrijke zaak zijn, hieromtrent nader onderzoek te doen, ten einde allen twijfel te doen ophouden.

Beemfter, 18 Oct. 1839. J. BOUMAN.

IETS BELANGRIJKS RAKENDE DE KOEPOK-INENTING.

Een Arts te *Ailesbury*, de Heer CEELEY, heeft bewezen, dat menfchen- en koepokken denzelfden oorfprong hebben, naardien koepokken het refultaat van der koe medegedeelde menfchenpokken zijn. Dr. CEELEY entte koeijen met kin-

derpokſtoffe in, en het daardoor voortgebragte blaasje had de volkomenſte gelijkheid met de koepok. Ten einde daaromtrent beſlisſende overtuiging te erlangen, entte hij nu wederom kinderen met deze aan dusdanig ingeënte koe ontleende ſtoffe in, en het gevolg daarvan was een ſchoon en echt koepokblaasje. Die kinderen werden vervolgens aan de inenting der menſchenpokken onderworpen; en het bleek, dat zij door de vroegere inenting voor die kwaal geheel onvatbaar waren. Sedert werden achtervolgens 25 inentingen met deze nieuwe ſtoffe, welke men in waarheid *variola vaccina* noemen kan, volbragt, die alle de meest geruststellende blaasjes opleverden. Ook te *Bristol* werd zulks met hetzelfde goede gevolg verrigt. — Deze ontdekking is, in zeker opzigt, van overgroot aanbelang. Dikwijls toch vertoonen zich de kinderpokken in ſtreken, waar geen koepokſtoffe te bekomen is. Men behoeft dan nu ſlechts eene koe met menſchenpokſtoffe in te enten, en het voor het menſchelijk ligchaam zoo verderfelijk gif verkeert in eene weldadige, voor de verſchrikkelijke kwaal beveiligende vloeiſtoffe.

DRIE AVONDEN.

(Vervolg en ſlot van bl. 727.)

III.

Het was avond. Het flaauwe licht eener aan het gewelf hangende lamp verſpreidde zijn ſchijnſel door een klein vierkant vertrek, welks naakte, hier en daar met opſchriften bedekte muren, welks hoog geplaatst, van ſterke kruistraliën voorziene venſter, de dikke eiken-, met geweldige ijzerplaten beſlagen deur, geenen twijfel omtrent deszelfs treurige beſtemming overlieten. Eene ſoort van brits, met een' ſtroozak vol gaten en eene grove wollen deken bedekt, eene ruw getimmerde tafel, volkomen bij het overige pasſende, op dezelve, nevens eene waterkruik zonder handvat, een opengeſlagen Bijbel, eén bankje tot zitplaats, ziedaar de eenige voorwerpen, welke de bewoner van dit jammerlijk verblijf tot zijn gebruik bezat. Het voorkomen van dien bewoner, de vermagerde trekken van zijn bleek gelaat, hetwelk hij van tijd tot tijd in de handen verborg, zijne geheele houding, waarin zich de hoogſte trap van troostelooze wanhoop, van

matte moedeloosheid vertoonde, konden noodwendig niet anders dan den treurigen indruk vermeerderen, welken ieder, die hier binnentrad, gevoelen moest. Het doffe, uitgedoofde oog, flechts nu en dan door een' ftraal verlevendigd, die, men kon niet regt zeggen of woede of vertwijfeling te kennen gaf; het kale, hooge voorhoofd, op hetwelk enkele lokken van het zwarte, doch reeds naar het grijze neigende haar zich vertoonden; eene tint, anders flechts aan hoogen ouderdom eigen, maar welke misfchien zorgen, misfchien buitenfporigheden den eerst achtendertigjarigen man op het gelaat gedrukt hadden; de verwilderde, ongehavende baard, eindelijk, gaven aan geheel de gedaante iets affchrikkends, offchoon men in het oog zelf en in de, wel is waar thans gedrukte, houding een zeker iets, een *je ne fais quoi* ontdekte, hetgeen den fatfoenlijken man, die uit hoogeren ftand, in dezen laagften menfchelijken ftaat verzonken was, niet liet miskennen. Nu en dan ftreek de gevangene zich met de hand over de oogen, wierp verwonderde blikken rondom zich heen, en dan, wanneer dezelve op de ijzeren ftaven van zijn tralievenfter en op de overige blijken van zijnen droevigen toeftand vielen, betastte hij zich, als 't ware om te onderzoeken, of hij werkelijk wakker was, dan of hij flechts door de fchrikbeelden van eenen benaauwenden droom gekweld werd. En inderdaad, wèl mogt hij het voor eenen droom houden, gelijk ook ieder, die hem vroeger gekend, ja hem flechts gezien of van hem gehoord had, de wezenlijkheid van zulk eene wisfeling in twijfel moest trekken. Want wie toch zou in dezen man, met zijn bleek, vermagerd gezigt, met den ftrakken, wanhopigen blik, met het wild verwarde haar, in de meer dan armelijke kleeding, den fchitterenden, eleganten LOUIS DE FOLANGES gezocht hebben; FOLANGES, de bloem, de kroon der modeheeren, den bezitter van een aanzienlijk vermogen, den gemaal van eene der beminnenswaardigfte vrouwen uit *Parijs*, den vorst aller bals en *foirées?* Wie zou FOLANGES hier zoeken, wanneer men de treurige katastrophe niet kende, die hem herwaarts verplaatst had? Door de listige ULCHESINI bijna geheel geruïneerd, zag hij het weinige, dat hem overbleef, van dag tot dag verfmelten. Hij poogde door allerlei fpeculatiën, die niet altijd binnen de grenzen bleven van hetgeen de wet veroorloofde, zich te redden, en zijnen zoo zorgelijken toeftand te verbeteren. Werkelijk was het hem gelukt, niet alleen

nog een tijdlang het hoofd boven te houden; maar zelfs toen hij, daar de fchandelijke ULCHESINI, zoodra zij van zijne verachterde omftandigheden onderrigt was, hem verlaten had, om met een' rijken *Mexikaan*, dien zij te *Rome* had leeren kennen, naar zijn vaderland te vertrekken, te *Parijs* teruggekeerd was, kon men hem, nadat hij zijne fchulden betaald had, niets anders te last leggen, dan voortgezette ligtzinnigheid, hernieuwde verkwisting, beide ondeugden, welke in die wereldftad zoo zeer aan de orde van den dag zijn, dat zij bijna ophouden als ondeugden befchouwd te worden. Maar tot zijn arbeiden in den duister, tot zijn visfchen in troebel water had hij handlangers, medepligtigen noodig. In den perfoon van zekeren ARNAULD, een dier wezens, welker leven en middel van beftaan voor degenen, die hen omringen, fteeds een onoplosbaar raadfel blijven, had hij een' waardigen deelnemer gevonden, en hem, onder den titel van zijnen fecretaris, bij zich in huis gebragt. In de borst van dezen fielt, anders flechts een poel der laagfte dierlijke begeerten, wekten EMILIA's, wel is waar eenigzins verwelkte, maar toen nog fteeds aantrekkelijke bekoorlijkheden welhaast eene geweldige drift. De verklaringen, welke hij waagde, werden met verachting en verontwaardiging afgewezen, en alleen omdat zij de gevolgen van zulk eene openbaarmaking vreesde, onthield EMILIA zich, de hem gedane bedreiging te vervullen, dat zij zich over de ondergane beleediging bij haren echtgenoot beklagen zou. Binnen kort echter had ARNAULD den Heer DE FOLANGES zoo zeer van hem afhankelijk gemaakt, dat hij dacht te kunnen wagen, hemzelven zijne liefde voor deszelfs vrouw te ontdekken, en hem daaromtrent de onteerendfte voorflagen te doen. Hoe diep gezonken LOUIS ook was, glom in hem nog eene vonk van beter gevoel, eene herinnering aan zijnen vroegeren ftand en aan de begrippen van eer, welke zelfs den genen, die dezelve dagelijks met voeten treedt, nog bijblijven. Hij verwierp den aandrang van den fchurk met toorn en afgrijzen.

Er volgde een geweldige twist. ARNAULD dreigde alles te ontdekken; hetgeen hij ook veilig doen kon, daar hij fteeds zorg gedragen had zoodanig te handelen, dat alle verantwoordelijkheid op LOUIS alleen terugviel. Woord lokte wederwoord; de gemoederen werden gedurig fterker verhit. LOUIS, door toorn, angst en wanhoop geflingerd, zichzel-

ven naauwelijks meer meester, en nog daarenboven door de ſmaadredenen van ARNAULD, welke deze hem met koelbloedigen hoon toeduwde, in eene woede gebragt, die bijna aan krankzinnigheid grensde, grijpt naar een op de tafel naast hem liggend mes, ſtoot toe, en ARNAULD zwemt in zijn bloed. Het gedruisch van den twist had de buren opmerkzaam gemaakt; zij ſchoten toe; LOUIS ſcheen het gebruik zijner zinnen verloren te hebben. Men haalde geneeskundige hulp voor den gekwetſte. Vergeefs! Hij had nog ſlechts zoo veel tijd, om de vragen der toegeſnelde geregtsperſonen te beantwoorden. Dit deed hij op eene wijs, dat LOUIS daardoor in verdenking moest geraken, hem gedood te hebben, om het menigvuldige bedrog en de zwendelarijen, welke zij te zamen gepleegd hadden, te verheimelijken. Toen ſtierf hij; een dood, zijn leven waardig, dat dus met eene logen beſloten werd. LOUIS werd in hechtenis genomen. Zijn geding was kort. Het vonnis des doods werd tegen hem geveld, en door den Koning niet verzacht, omdat de ſedert eenigen tijd gedurig weder voorkomende gevallen van ſoortgelijken aard een afſchrikkend voorbeeld vorderden. De avond, waarop wij den lezer de gevangenis van LOUIS hebben binnengeleid, was die, welke den dag voorafging, die tot de uitvoering van het vonnis beſtemd was.

In den kerker heerschte de diepſte ſtilte, ſlechts nu en dan afgebroken door den tred van den ſchildwacht in den gang, waarop die uitkwam. Nog ſteeds bleef LOUIS in den ſtaat van diepe ſmart verzonken, waarin hij zich reeds verſcheidene uren lang gedompeld vond. Een voor een trokken zijne levensdagen in zijnen geest voorbij, — een leven, welks bloeſems zoo veel beloofden, en dat thans geene vrucht zou dragen, daar de bijl der guillotine beſtemd was, hetzelve nog in den bloeitijd te vernietigen. Niet alleen het denkbeeld van den volgenden dag en het ſchrikkelijke oogenblik, hetwelk hem wachtte, vervulden hem met ijzing, maar ook de folterende overtuiging, tot welke hij nu gekomen was, dat hij zijn levensgeluk, en veelligt zijne toekomende zaligheid, aan herſenſchimmen had opgeofferd. Uit deze benaauwende gedachte werd hij door geruisch aan zijne deur gewekt. Schreden naderden dezelve; de ſleutels rammelden; de deur ging open, en, verzeld door den cipier, trad eene in het zwart gekleede, in eenen ſluijer gehulde vrouw binnen. Offchoon deze laatſte omſtandigheid LOUIS belette

haar aangezigt te zien, zeide hem een onbedriegelijk gevoel, dat hij zich tegenover diegene bevond, die van hem het geluk haars levens had verwacht, hetwelk hij haar met de duurfte eeden had beloofd, en die in hem niets anders gevonden had, dan den veroorzaker harer bitterfte tranen, harer hartverfcheurendfte fmart.

EMILIA fcheen kalm en bedaard. Verdriet, langdurig hartzeer hadden hare gelaatstrekken ontfteld; in den bloei harer jaren fcheen zij als door ouderdom neêrgebogen; lijden was de verwoestingen van den tijd vooruitgeloopen. Zij beminde, gelijk zij waande, haren LOUIS niet meer. Zij had leeren inzien, dat blinde hartstogt het voorwerp niet mag aanduiden, naar hetwelk het onervaren hart der jonge maagd behoort heen te neigen, en menigmaal had zij met bittere tranen beweend, dat zij het koele maar verftandige oordeel haars vaders verfmaad had. Zij voelde, dat ware liefde te zeer de tweelingzuster der achting is, dan dat de eerfte zonder de laatfte zou kunnen beftaan. Het was dus, zoo zij meende, geene liefde, die haar herwaarts voerde; het was de heilige, haar door de hoedanigheid van echtgenoote opgelegde pligt, om den genen, dien zij haren gade genoemd, over wien zich, met haar vereenigd, de zegenende handen van vader en moeder opgeheven hadden, zijne laatfte oogenblikken, zoo veel in haar vermogen was, te verligten. Zij dacht, dat hare vergiffenis hem met de hoop op eene andere, verhevener vergiffenis uit dit leven zou laten fcheiden. Ware zij moeder gebleven, zij zou zulk eenen ftap misfchien niet ondernomen hebben, althans niet, zoo zij hare krachten daartoe ontoereikend geacht had, want bij zulk eenen echtgenoot zouden haar de moederpligten het meest gegolden hebben. Nu echter ftond zij alleen, en haar befluit was genomen. Maar toen zij hem, eertijds zoo bloeijend en zoo fchitterend, in den toeftand der diepfte menfchelijke ellende en hulpeloosheid voor zich zag, braken alle hare voornemens van bedaardheid, en luid fnikkende viel zij hem om den hals. Lang hielden de echtgenooten elkander zwijgend in de armen. Eindelijk wierp LOUIS zich aan EMILIA's voeten. „Vergiffenis! o, vergiffenis!" riep hij. EMILIA was niet in ftaat hem te antwoorden. Liefderijk trok zij hem aan haren zwoegenden boezem. En deze, meer dan met woorden hem toegefprokene vergiffenis, deed hem zoo wèl, dat

hij voor de eerste maal weder tranen vond, tranen, die aan zijn geprangd hart verligting verschaften.

„O, Engel uit den Hemel!" riep hij onder het storten dier tranen; „verdien ik mijn lot dan niet reeds duizendmaal, daar ik u het geluk van uw leven, dat gij zoo zeer verdiendet, ontstolen heb?"

Slechts door haar snikken kon EMILIA antwoorden. Plotseling bezielde haar een nieuw denkbeeld, het denkbeeld om haren man te redden, door met hem van kleederen te wisselen, en hem op deze wijs, onder begunstiging van de halve duisternis, die in den gang heerschte, te doen ontkomen. Met weinige woorden ontwikkelde zij hem haar plan; maar gebeden, tranen, niets was in staat, hem daarin te doen bewilligen. „Neen!" sprak hij, „neen, mijne EMILIA! Ik herken hierin nogmaals uwe hemelsche goedheid, die alles vergeven en vergeten heeft; maar neen! geloof mij, de eenzaamheid heeft mij tot nadenken over mijzelven gebragt. O, ik heb mij ontleed, doortast tot in mijn binnenste, en niet met het bedriegelijk glas der zelfverblinding, neen! met den scherpzienden blik der door ondervinding, lijden, eenzaamheid en overpeinzing verkregene zelfkennis heb ik het beschouwd. Waartoe zou ik op de wereld langer verwijlen? Niet, dat ik geene liefde tot het leven gevoel, die allen menschen eigen is; maar, waarheen zou ik mij keeren? En dan, wie weet, of mijn temperament niet weder de overhand zou krijgen, of de tijd, die mij zoo menige bittere ondervinding deed vergeten, mij niet ook deze, in het oogenblik der verzoeking, uit het geheugen zou wisschen? Wie weet....."

Het binnentreden van den cipier brak hier zijne rede af. De tijd, bij de wet tot EMILIA's bezoek veroorloofd, was verstreken. De echtgenooten moesten scheiden. Dit tooneel te schilderen, hiertoe is de pen te zwak; het moet gedacht, het moet gevoeld worden. Gelukkig de lezer, wien het noodlot niet met eene zoo harde vuist heeft aangegrepen, dat hij er zich een denkbeeld van kan maken; doch die zulks kan, zal met mij twijfelen, wie van beide de gaden in dit oogenblik meer te beklagen was, hij die sterven, of zij die hem overleven moest.

Den volgenden morgen was eene onoverzienbare menigte zaamgestroomd, om de uitvoering van het doodvonnis bij te wonen, de heffe des volks, die in dit tooneel geen afschrik-

kend voorbeeld zocht, gefchikt om van het kwaad terug te houden, maar alleen een fchouwfpel, om de nieuwsgierigheid te bevredigen. Geheel het drama werd dan ook in deszelfs bekende, bloedige aantrekkelijkheid afgefpeeld; het hoofd van LOUIS viel onder de bijl.

Zes weken daarna las men, op een' eenvoudigen grafsteen van het kerkhof van *Père la Chaife*, dit opfchrift:

Hier rust EMILIA DE NERAC. Vrede zij hare asfche!

EEN NACHT UIT HET LEVEN VAN EEN' JONGEN ARTS.

(Uit het *Hoogduitsch.*)

MORITZ had zijne ftudiejaren met ingefpannen vlijt ten einde gebragt; hij was der geneeskunde van harte toegedaan, en had elk geneeskundig onderzoek, waaraan zich de jonge Arts, aan het einde van de akademifche loopbaan gekomen, moet onderwerpen, glansrijk doorgeftaan. Het was dus ook vooruit te zien, dat MORITZ niet minder fchitterend al die zwarigheden zoude te boven komen, die aan het leven van een practisch geneesheer verbonden zijn; terwijl hij, bij en boven dat alles, in het lot der menschheid het hoogfte belang ftelde.

Een jong practisch geneesheer is een der ongelukkigfte wezens. Hij voelt in zijn binnenfte het gewigt zijner goddelijke roeping; hij voelt, bij het veelvuldig gemis aan kennis, dat zijn geest niet ledig is gebleven, en wordt door den vurigften lust aangefpoord om zijn werkzaam leven in te treden, om te helpen en te genezen; hij heeft vertrouwen op zichzelven, doch het ontbreekt hem aan vertrouwen van anderen. De menfchen willen flechts door eenen bekenden Arts genezen of niet genezen worden, en bedenken zelden, dat tot bekend worden toch de gelegenheid behoort.

Menig jonge Arts is aan het ziekbed oplettender, bedachtzamer en zorgvuldiger, dan menig oude, die, de fleur volgende, gewoonte voor ervaring, een fpoedig oordeel voor een geoefend ziekteöog gelden laat.

Eindelijk zet zich dan zulk een jong Doctor, als hij zich aan oude en nieuwe werken en tijdfchriften moê heeft gele-

zen, waarbij hij angſtig naar elk gedruisch luistert, dat aan zijne deur hem welligt tot eenen hulpbehoevende zoude kunnen roepen, na lang en vergeefsch wachten voor zijn venſter neêr, en ziet den eenen Doctor na den anderen onder hetzelve voorbijgaan, of vele oude eerwaardige gebieders over dood en leven in de rijke equipagiën over de ſtraat langs zijne woning rollen.

De aan het venſter gezeten Doctor denkt in dien oogenblik noch aan de rijke inkomſten zijner Collegen, noch aan de veelbeteekenende betrekking, die menig Arts, als geneesheer van rijken en aanzienlijken, bekleedt; maar benijdt ze om den kranken daglooner, wien hij gaarne zes maal daags zoude willen bezoeken, wanneer hij hem gekozen had om zijn Doctor te zijn.

Zoo ging het MORITZ. Reeds vier weken was hij gepromoveerd en in zijne betrekking beëedigd; vier weken prijkte reeds aan den post van zijne deur het helder blinkend naamplaatje met de uitkomende letters: MORITZ, *Doctor in de Genees-, Heel- en Vroedkunde*, en naast hetzelve de ſchitterende glad gepolijste koperen ſchelknop; en nog had niemand op deze veelbeteekenende woorden acht geſlagen; nog was de ſchelknop niet door eene angſtige hand des daags of des nachts in beweging gebragt geworden.

De klok had op den negenentwintigſten dag van zijne doctorale loopbaan tien ure des avonds geſlagen, en geen bezoek noodzaakte hem uit te gaan, toen MORITZ zich verdrietig te bed legde, met GARVE's *Opmerkingen over het Geduld* en ZIMMERMANN's voortreffelijk werk, *over de Ervaring*, op zijn bedtafeltje nevens zich; in welke boeken hij bij afwisſeling las. Hij dacht na, hoe lang hij nog geduld zoude moeten hebben, eer hij tot de ervaring van ZIMMERMANN zoude geraakt zijn, die eens in eene maand vierhonderd conſultatiebrieven te beantwoorden had en de geneesheer van bijna alle *Duitſche* grooten was; en wierp eindelijk geduld en ervaring van zich, in de hoop van te zullen inſlapen.

Het wilde hem, in zijne moedelooze ſtemming, niet ſpoedig gelukken. Eindelijk viel hij in ſluimering, en — was het waarheid of bedrog? — lang dacht MORITZ er niet over na — hij had aan de bel hooren ringelen, en was met een' ſprong uit het bed en aan het venſter, waaruit verſcheidene ruiten rinkelend naar beneden vielen, door de kracht, waarmede hij het had opengeſtooten. Maar ach! er ſtond niemand

beneden; flechts in de verte vernam hij het fpottend gelach van eenige ruwe knapen, die er zich eene aardigheid van gemaakt hadden, de deurfchel zoo heftig te doen klinken.

Het venfter werd weder toegetrokken; de togt drong ongehinderd door de gebrokene glasruiten ter kamer in; MORITZ ging, gelijk een filozoof, met afgemetene pasfen weder naar zijn bed, zich bezig houdende met eenige overdenkingen over — teleurgeftelde verwachtingen.

Op nieuw begon MORPHEUS zijne oogleden toe te drukken, en naauwelijks had hij eenige van zijne maanbollen over hem uitgeftrooid, of — daar wordt op nieuw aan de bel getrokken. Nu ftond de jonge Doctor met al de waardigheid op, die eenen Arts betaamt. Word ik weder bedrogen? dacht hij mistroostig. Doch er werd op nieuw gebeld. — Ho! ik wil mij toch niet weder laten uitlagchen! — Hij drong zich tegen de venfterftijlen aan, en zag van ter zijde af, zonder opgemerkt te kunnen worden, door de gebrokene glasruiten. Hij befpeurde een' ftroohoed, die zich, door de maan romantisch verlicht, voor zijne huisdeur op en neêr bewoog. Nu was op hetzelfde oogenblik het venfter ook opengedaan.

„Lieve Heer Doctor!" fluisterde eene fmeekende vrouweftem van beneden hem toe, „neem mij niet kwalijk, dat ik u zoo laat lastig val."

„Volftrekt niet, mijn kind! Moet ik met u medegaan? Ik ben oogenblikkelijk bij u."

„Ach neen, Heer Doctor! Ik ben de kamenier van de Gravin, die hier mede in huis woont; ik heb met mijn' beminde, den Kamerhuzaar OLREWSKY, eene kleine wandeling gedaan, en wij hebben het, bij het fchoone weder, zoo als het, gelijk gij weet, met gelieven gaat, nu wat laat doen worden. Nu heb ik de vrijheid genomen, bij u aan te bellen, om u te bidden, mij den fleutel van de deur naar beneden te willen werpen; ik zal hem u morgen in dank vroegtijdig terug bezorgen."

De Doctor kon van fpijt geen woord uiten, haalde den huisfleutel, wierp hem naar beneden, zoodat hij op den ftroohoed der nachtwandelende kamenier vrij onzacht neêrkwam, deed het venfter weder digt, en leide zich te bed.

Nu fcheen het met flapen geheel gedaan te zijn; hij wentelde zich om en om, dacht aan de ziektegevallen, waarover hij in de nieuwfte geneeskundige Journalen gelezen had;

doch niets hielp; hij ſtak het licht weder aan, las op nieuw over geduld en ervaring; doch de geest dezer werken had op hem geen invloed, en welk werk hij ook in handen nam, geen was in ſtaat, hem weder te doen inſluimeren. Nu blies hij het licht dus maar uit, en leide zich op zijn hoofdkusſen neder. Daar — o kwelgeest in den nacht! — daar wordt bij vernieuwing gebeld; doch het was nu zoo zacht, alsof eene bevende en vreesachtige hand daaraan had getrokken.

Wonen er dan nog meer met de liefde en de maan dweepende kameniers in dit huis? — dit was zijne eerſte gedachte. Zijne tweede: het kon toch mogelijk zijn, dat eindelijk het lot en een zieke zich zijner erbarmd hadden. Voor eene derde gedachte had hij den tijd niet — hij was reeds uit het bed en aan het venſter.

Weêr zag hij eene vrouwelijke gedaante onder het venſter ſtaan.

„Wat wilt gij?"

„Woont hier niet een Doctor?"

„Om u te dienen."

„Wees zoo goed en ga met mij mede! Mijne moeder lijdt aan de hevigſte kramppijnen."

Medegaan — hevige kramppijnen — deze woorden electriſeerden onzen Arts.

„Dadelijk! dadelijk!" riep hij, en hij zou binnen eene minuut aangekleed zijn geweest, ware ook hier de overijling niet de moeder der verwarring geworden. Daardoor trok hij de regter laars aan den linker voet; daardoor deed hij zijn vest met de voorpanden naar achteren aan; daardoor verzuimde hij andere kleinigheden, en toen hij eindelijk naar zijn' hoed tastte, greep hij in de haast eenen ſchedel, die hem, door het flaauwe maanlicht beſchenen, grijnzend aanſtaarde. Wrevelig zette hij het beenig hoofd neêr, en liep zonder hoed naar beneden. Hij vloog de trappen af; reeds ſtond hij aan de deur, reeds had hij den knop gegrepen en drukte aan denzelven, toen hem inviel, dat de deur geſloten, en de ſleutel van het huis in handen van de met de liefde en de maan dweepende kamenier gebleven was.

De Doctor was buiten zichzelven.

„O noodlot! O geluks- en ongeluksnacht!" riep hij uit.

Gelijk SIMSON aan de pijlers van het gebouw der *Philiſtijnen*, zoo rukte hij aan de deur; maar het ijzeren ſlot

knarſte ſlechts, alsof het ſpotte met zijne vergeefs aangewende poging.

„Kom toch ſpoedig, Heer Doctor! Heb medelijden; haast u!" Zoo jammerde luid de teedere ſtem, terwijl hem het hart van medegevoel brak, en altijd knarſte en kraakte de deur, zonder te willen opengaan.

Na lange en vruchtelooze pogingen zag hij dan toch eindelijk in, dat men met het hoofd niet door den muur kon loopen, en hem niets anders overbleef, dan het ſlaapvertrek van de kamenier op te zoeken, ten einde van haar zijnen huisſleutel terug te vragen.

Het huis, waarin hij woonde, had drie verdiepingen, die allen bewoond waren. Op iedere verdieping was eene rij van deuren. Uit deze moest hij die zoeken, waarachter het kamermeisje, dat hij als eene kwade Schikgodin beſchouwde, van de maan en de liefde droomde.

Hygiea, ontferm u over uwen zoon, en leid hem op het regte pad!

Hij klom de trappen weder op, ging langs de muren zachtkens heen, bevreesd voor nog ergere tooneelen, en begon met aan de eerſte deur de beste, eerst zacht, vervolgens al harder en harder, te kloppen. Niemand deed zich hooren. Hij legde het oor aan het ſleutelgat; alles was binnen ſtil. Eindelijk vat hij den knop, het ſlot gaat over, de deur ſpringt open, en hij zag in de kamer, waar hem van den grond, door het bleeke maanlicht beſchenen, een ſchedel aangrijnsde. Welk een ongelukkig oponthoud! Hij had in zijne verſtrooijing zoo lang aan zijne eigene kamerdeur geklopt.

Vol ſpijt liet hij de deur open, en tastte weder rond. In het eind kwam hij aan eene deur, door welke een zeer luid hoesten hem in de ooren drong. Ziekelijke toeſtanden hebben voor den Arts altijd bijzondere aantrekkingskracht. MORITZ klopte dan ook zachtkens aan deze deur.

Een hond begon te blaffen, verſcheidene uit den ſlaap gewekte katten begonnen te maauwen, terwijl een hol en geweldig hoesten zich daaronder mengde.

„Wie klopt daar?" riep eene vrouweſtem.

De Doctor ſtotterde van angst en verlegenheid: „Slaapt ook in dit vertrek de kamenier van de Gravin?"

Op nieuw bulderde een geweldig hoesten door de kamer, en daartusſchen klonken de woorden: „Wat onbeſchaamde waagt het, om in den nacht het ſlaapvertrek van mijne ka-

menier te gaan opzoeken, en daarbij ſtoutweg mij dan nog te durven wekken? Wacht, ik zal u lichten, en mijnen koetſier roepen, dat hij u den weg wijze!"

De Doctor poogde deze alles behalve beleefde en vleijende toeſpraak af te breken; dan, hij was niet in ſtaat, één woord er te kunnen tusſchenvoegen.

Daar klepten een paar pantoffels in de verte, en weldra kwam van den boventrap de kamenier, die het geluid van de genadige vrouw had gehoord, en meende, dat zij haar geroepen had.

„ Dieven! dieven!" riep het meisje, toen zij den Doctor aan de deur harer meesteresſe zag, en wilde de vlugt nemen.

De Doctor liep haar na, om haar de oorzaak van het voorval mede te deelen; maar het meisje ſchreeuwde: „ Moord! moord!"

Daar dondert van boven eene diepe basſtem: „ Wat is dat daar beneden voor een getier? Wie maakt daar zulk een ſpektakel?"

„ JOHAN, kom af!" riep de Gravin uit hare kamer.

„ Hij grijpt mij aan!" gilde de kamenier.

De Doctor was ten prooi aan angst en woede.

„ Hoor mij dan toch, in 's Hemels naam!" riep hij luidkeels; maar het meisje ſchreeuwde voort, en wilde niets van hem hooren.

Weldra hoorde hij vaste mannelijke voetſtappen, die de trappen opkwamen. Om niet in de ruwe vuisten der ſtalknechts te vallen, liet hij het beangſtigde kamermeisje los, en zocht een toevlugtsoord, dat hij dan ook gelukkig, door de opengeblevene deur, in zijne eigene kamer vond. De deur werd door hem op de zekerſte wijze gegrendeld.

De koetſier kwam beneden. „ Wat is hier gaande?"

„ Ach!" ſchreeuwde de kamenier, „ hij heeft mij aangegrepen!"

„ Hij wilde bij u zijn, onbeſchaamde meid!" riep de Gravin. „ Gij hebt het wel met hem afgeſproken."

„ Maar wie dan?" vraagde de koetſier; „ er is niemand hier."

„ Hoe! Is hij weg? O Hemel! misſchien eene geestverſchijning! Ach, welligt de geest van mijn' zaligen rentmeester, die van verdriet geſtorven is, omdat ik hem den zak had gegeven. Ach! nu vervolgt hij mij."

Nu trad de Doctor met licht uit zijne kamer. Daar hij wel inzag, dat het, bij de tragisch-komiſche wending der

zaak, best ware, den ſchijn aan te nemen, alsof hij van het ganſche voorval niets wist, zoo verwonderde hij zich zeer over het gebeurde, en vroeg te gelijker tijd, in ſtilte, den ſleutel van de kamenier terug, zich verheugende, dat het toeval hem eindelijk in ſtaat ſtelde dien te bekomen.

„ Den ſleutel," fluisterde het meisje, „ heb ik, Heer Doctor, in dank weder aan den ſtijl van de deur opgehangen."

De Doctor greep naar den ſleutel, en vloog naar beneden.

Haastig rukte hij de huisdeur open; er was niemand. Hij keek buiten, en zag, even voorbij zijne deur, eenen in zijne buurt wonenden Collega met een meisje, dat nog de woorden hooren deed: „ Ik heb mij daar aan de deur van dien Doctor, die mij zoo onmeêdoogend heeft laten wachten, zoo lang opgehouden; hoe zal mijne arme moeder zich toch bevinden?"

Zeer, zeer langzaam klom de Doctor de trappen weder op, en verwenschte, in zijne mismoedigheid, alle kameniers, de ſchuldigen, die met de liefde en de maan dweepen, en de onſchuldigen, die met de liefde en de maan niet dweepen.

AAN DEN LANDMAN. (*)

Ware ik meester in het dichten,
  Landman, ik bezong uw' lof;
Maar, hoe ik de ſnaren ſpanne,
  Altijd zijn haar toonen dof.

Doch, hoe kunstloos ook gezongen,
  Gij, gij wraakt dat zingen niet:
's Is een landman, 't is een broeder,
  Die u zijne zangen biedt.

Moog de ſteed'ling u verachten,
  Die uw zalig lot niet kent;
Gun hem vrij zijn ſchitt'rend leven;
  Zijne vreugd ware uwe ellend'.

'k Spreek hier van den eed'len ſteed'ling,
  Van den braven rijke niet;

(*) Voorgedragen in het Departement *Westlandſche Dorpen* der Maatſchappij *Tot Nut van 't Algemeen.*

'k Spreek van hem, die met verſmading
Op den Landman nederziet.

Gun dien vrij zijn trotſche zalen;
't Is geen goud, al wat er blinkt.
Weet, dat men uit gulden bekers
Niet de zoetſte teugen drinkt.

Gun hem vrij zijn rijke tafel,
Bal, Concert en danspartij;
Hij is bij dien ſchijn van vreugde
Zoo gelukkig niet als gij.

Gij ontwaakt bij 't eerſte ſcheemren
Van het lieve morgenlicht;
Hij ſchuift voor de zonneſtralen
Nog zijn bedgordijnen digt.

Gij vangt bij het morgenkrieken
Vlijtig uwen arbeid aan,
En het is voor u haast middag,
Eer 't hem lust om op te ſtaan.

Zie hem uit zijn ſlaapzaal treden
Waar 't ontbijt reeds lang hem wacht;
O, hoe dikwijls moet hij klagen
Om een' ſlapeloozen nacht!

Gij hoort reeds, als hij nog ſluimert,
In het vroege morgenuur,
Het gevederd zangkoor zingen
In den tempel der natuur.

O, hoe zoet is 't buitenleven!
Buiten leeft men naar zijn' wensch,
Buiten heft zich 't hart naar boven;
Buiten is men beter mensch.

Buiten ziet men meer Gods ſchepping,
Hemelliefde en majesteit,
Leidt men een geruster leven,
Smaakt men aardſche zaligheid.

Schoon de zon in zomerdagen
U de bruine kaken ſchroeit,

Zie, hoe op der kind'ren wangen
  't Blosje van gezondheid gloeit!

Hoe veel schooner zijn uw schoonen!
  Ja, ik heb het meer gezeid,
Zoo ik nog eens rond mogt kussen,
  'k Zoende 't eerst een boerenmeid.

Woeden storm- en hagelvlagen
  Snerpend om uw dak van riet,
Bij een knappend vuur gezeten,
  Ruilt gij met den steedling niet.

O, hoe zoet is 't dan, te kouten
  Met een gade en minnend kroost,
Dat de vreugd door vreugd verdubbelt,
  En in tegenspoed u troost!

Of wanneer, bij hoogtijd vieren,
  Eens de gulle beker klinkt,
Vrij van dwang is 't, dat de landman
  Dan de zoetste teugen drinkt.

Neen, het is geen schijn van vriendschap,
  Dien gij dan elkander biedt;
Neen, men kent in uwe kringen
  Dat gekunsteld veinzen niet.

'k Weet, dat menig halfgeleerde
  U een' dommen kinkel noemt;
Maar ik weet ook, dat de wijze
  Dikwerf uw beschaving roemt.

Waar men naar veredling streve,
  Gij ook slaat de hand ineen;
Gij ook helpt dan medewerken
  Tot het nut van 't algemeen.

Landman, 'k heb uw' lof bezongen;
  'k Wijdde u, ja, een kunstloos lied;
Maar het was de taal mijns harte;
  And're zangen heb ik niet.

Naaldwijk, — J^s. VAN DUYN,
April 1839. — *Landbouwer.*

DE OORSPRONG DER TONTINE-MAATSCHAPPIJEN.

Het woord *Tontine* is afgeleid van een' Italiaanfchen familienaam. Zekere LORENZO TONTI, een befchermeling van den Kardinaal MAZARIN, befpeurende dat de Franfche bevolking zeer onvergenoegd over het beftuur zijner Eminentie was, meende haar tevreden te kunnen ftellen door een middel, om de inwoners, zonder moeite of infpanning, in korten tijd rijk te kunnen maken. Zijn plan beftond in eene loterij van jaarrenten, met de kans van overleving, en hij droeg het, met toeftemming van het Hof, in 1653 voor, maar het Parlement weigerde zijne goedkeuring er aan te hechten. Drie jaren later poogde hij op nieuw zijn plan in werking te brengen tot het bouwen van eene brug over de *Seine*, en toen werd het zoowel door het Hof als door het Parlement, onder den titel van *Koninklijke Bank*, goedgekeurd; maar het mislukte andermaal, omdat iemand er den naam van *Tontine* aan gegeven had, en niemand te *Parijs* zijn geld in eene loterij wilde wagen, die een' Italiaanfchen titel droeg. De laatfte poging, welke TONTI aanwendde, was, zijn plan fmakelijk te maken aan de Geestelijkheid, om hare fchulden te betalen; maar, offchoon deze er de fchranderheid van prees, verwierp zij het, als ongefchikt voor het doel.

Toen later LODEWIJK XIV door de *Augsburgfche Coalitie* in zijne oogmerken teleurgefteld was, en meer geld behoefde, dan de inkomften van het Koningrijk konden opleveren, nam hij de toevlugt tot de ontwerpen van TONTI, die, offchoon lang ter zijde gelegd, nog niet vergeten waren, en rigtte in 1689 eene *Koninklijke Tontine* van 1,400,000 livres jaarlijkfche renten op, verdeeld in veertien klasfen. De actiën waren van 300 livres, en de aandeelhouders zouden 10 ten honderd ontvangen, met eene kans van overleving in iedere klasfe. Dit plan kwam zeer onvolledig ten uitvoer, want in geene der klasfen werd voor meer dan 25,000 livres ingefchreven, in plaats van 100,000, zoo als de ftatuten medebragten, niettegenftaande de jaarrenten zeer ftipt betaald werden. Eenige jaren daarna, toen het volk beter voor foortgelijke ondernemingen geftemd was, werd eene andere *Tontine*, op bijna dezelfde voorwaarden, opgerigt; maar ook deze infchrijving geraakte naauwelijks half vol.

Beide Maatſchappijen beſtonden nog ten jare 1726, toen de Regering de dertiende klasſe der eerſte met de veertiende der tweede vereenigde, al de actiën van welke door zekere CHARLOTTE BONNEMAY, weduwe van LOUIS BARBIER, een' wondheeler te *Parijs*, bezeten werden, die in den ouderdom van zesennegentig jaren overleed. Haar man had 300 livres in elke *Tontine* gewaagd, en in het laatſte jaar van haar leven had zij een inkomen van 73,000 livres aan jaarrenten.

NAAUWKEURIGHEID VAN EEN' REIZIGER IN HOLLAND.

Na een verſlag (?) gegeven te hebben van de burger- en godsdiensttwisten in ons Vaderland in 1619 en de volgende jaren, gaat de reiziger van 1839 voort: „ Het is veelligt „ niet overtollig hierbij te voegen, dat de Arminiaanſche „ ſekte nog heden beſtaat. Hoezeer men de kerk, die de „ *Arminianen* in het Noord-Einde (in *den Haag*) geſticht „ hebben, duldt, is het er echter ver af, dat zij bij de me„ nigte welgezien zijn. De Leeraars BRUMELERKAMP „ en SCHOLTEN, die vóór drie jaren voor de Hollandſche „ regtbanken vervolgd werden, kleefden de leer van ARMI„ NIUS aan, en begeerden de vrije belijdenis van dezelve."

Dit fraaije berigt vindt men in een Fransch werkje van THEODORE JUSTE, (zoo 't ſchijnt een geſingeerde naam) getiteld: *Un Tour en Hollande* 1839, *Bruxelles* 1839. De Schrijver ſchijnt een jonge *Belg* te zijn, die van den thans geſloten Vrede gebruik maakte, om *Holland* te leeren kennen. Onze thans voor de *Belgen* zoo beleefde Boekhandelaars, die ook het fraaije Proſpectus van *Les Belges peints par eux-mêmes* (welk een ſchoon tafereel zal dat zijn!) overal verſpreiden, zullen ook zeker dit belangrijk en leerrijk werkje met veel genoegen door ons geheele Vaderland verzenden. Reeds zagen wij er een exemplaar van met den naam eens Amſterdamſchen Boekhandelaars op den gedrukten omſlag.

LOON NAAR VERDIENSTE.

In een klein ſtadje, dat men toch inderdaad niet te vergeefs op de landkaart zou zoeken, brak eens iets aan het rijtuig

van een doorreizend Minister. De Regering der plaats wilde volſtrekt niet gedoogen, dat Mijnheer de Minister de nieuwe koord, waarmede men de breuk tijdelijk herſtelde, betalen zou, en deze, van zijnen kant, wilde daartoe niet verſtaan. Eindelijk maakte de Burgemeester met deze woorden aan dien wedſtrijd van edelmoedigheid een einde. „Hoe gering is het offer, dat wij uwer Excellentie brengen!" ſprak hij: „Waarlijk, gij had aan onze goede ſtad meer dan eene koord verdiend!"

KÄSTNER IN DE ANTICHAMBRE.

KÄSTNER had bij iemand, die als een laatdunkend mensch van zeer beperkte geestvermogens bekend was, zaken te verhandelen. De wakkere Dichter wordt in een vertrek gelaten, waar twee portretten aan den muur hingen, den heer des huizes als kind en als volwasſen man verbeeldende. Deze, die er zich op toelegde, de verkeerdheden van voorname lieden na te apen, liet onzen Dichter lang op hem wachten. KÄSTNER verdreef zich de verveling en gemelijkheid daarmede, dat hij zijn potlood nam, en onder de eene beeldtenis ſchreef:

Zoo zag de kleine gek er in zijn kindschheid uit.

en onder de andere:

En zie, dees groote gek werd eindelijk daaruit!

HOE DE GROOTEN TE BEHANDELEN.

DIOGENES geeft den raad, dat men met de Grooten moet omgaan als met het vuur: digt genoeg er bij, om zich te warmen; niet te digt, om zich niet te branden.

TOEGENEGENHEID EN OPREGTHEID.

HENDRIK IV, van *Frankrijk*, droeg aan d'AUBIGNÉ op, zijne levensgeſchiedenis te ſchrijven. „Ik ben," gaf deze den Koning ten antwoord, „uwe Majeſteit te zeer toegedaan, om die geſchiedenis te kunnen ſchrijven."

MENGELWERK.

WELKE TITEL KOMT DEN PREDIKANTEN TOE?

(Uit eenen Brief aan den Weleerw. Heer H.)

Veelgeachte Vriend en Medebroeder!

Het opſchrift van mijn antwoord lezende, vindt gij het zeker vreemd, dat ik u den titel van „*zeer geleerd*" onthoude, waarmede uw brief mij vereerde, en waarop gij wederkeerig een onbetwistbaar regt ſchijnt te hebben. Welligt ſtijgt zelfs die bevreemding ten top van verontwaardiging, als ik u in vollen ernst betuige, zulks *met opzet* te hebben nagelaten, omdat de titel van *zeer geleerd* u, immers vooralsnog, niet toekomt. Verre zij echter (en dit ſtrekke tot een' voorloopigen afleider uwer verbolgenheid) de allerminſte verdenking van uwe uitſtekende kunde, en niets wil ik afdingen op den hoogen en welverdienden lof, welken uwe belangrijke ſchriften, bij deskundigen, verworven hebben en nog ſteeds blijven wegdragen.

Doch dit geeft mij nog geene vrijheid, om u, als Predikant, *zeer geleerd* te noemen. Ik weet wel, dat ſchier *alle* Predikanten, in de *Boekzaal* en bijzondere brieven, met dien eeretitel pronken; maar, mijns inziens, zonder grond. Mij dunkt, wij moesten al zeer tevreden zijn, dat men ons, wegens den aard onzer bediening, *eerwaardig* of zelfs *weleerwaardig* noemt. En ik zie niet, hoe het *zeer geleerde* in ons algemeen uithangſchild te pas komt. Een Evangeliedienaar behoort wel niet *ongeletterd* te wezen, maar als hij volſtrekt *zeer geleerd* moest zijn, dan ben ik zeker, dat men mij nimmer tot de predikdienst zou hebben toegelaten. Gelukkiglijk echter hebben mijne keurmeesters in *Duitschland* en *Nederland* (*) het niet zóó naauw genomen. En hoezeer,

(*) Te *Duisburg aan den Rijn* (mijne vaderſtad) werd ik,

ſedert de nieuwe inrigting van ons kerkbeſtuur, de keur doorgaans ſcherper is dan vroeger, (wanneer wel eens brekebeentjes, die veeleer *ſchapen* konden wezen dan *herders*, uit al te groote barmhartigheid toegelaten werden) ſchijnt men echter, ook heden nog, met eene zeer *middelmatige* geleerdheid te kunnen volſtaan. Trouwens een Candidaat, of Predikant, behoeft juist geene *Doctorale* geleerdheid te bezitten, en bij de meesten zal die ook wel ontbreken. Doch zelfs aan hen, die in dezen eene gunſtige uitzondering maken, (en daaronder reken ik ook *u*) komt geenszins de titel van *zeer geleerd* toe, zoo lang zij niet, als zoodanigen, *gekeurd* en *geijkt* zijn. — En wie zijn de wettige *keur-* en *ijkmeesters*? Niet elk bijzonder perſoon, zelfs niet het algemeen gevoelen; maar de *aangeſtelde gezagvoerders*. De *kerkbeſturen* doen uitſpraak over iemands geſchiktheid tot de predikdienst, en dienvolgens over het regt, om *weleerwaardig* genoemd te worden. En vandaar dan ook, dat zij, die van de predikdienst ontzet worden, den eeretitel van *weleerwaardig* dadelijk verliezen. — Maar de *Akademiſche Faculteiten* zijn de keur- en ijkmeesters van de *zeer geleerde* mannen; hetzij ten gevolge van een Doctoraal examen, of *eershalve*. Alwie nu *deze* keur mist, kan, naar mijn inzien, al bezat hij wezenlijk de zeldzaamſte geleerdheid, geene aanſpraak maken op den eeretitel van *zeer geleerd*.

Er zijn, inderdaad, Predikanten van uitſtekende geleerdheid, die zelfs een' *Profesſoralen* leerſtoel waardiglijk zouden kunnen bekleeden; maar zoolang zij tot het Hoogleeraarſchap niet dadelijk aangeſteld zijn, noch de Doctorale keur hebben, zou ik, door hen als *hoog-* of *zeer geleerd* te begroeten, mij onvoegzaam vermeten, in de regten der wettige keurmeesters te vallen. En ziedaar, Vriend! waarom ik ook u, ondanks uwe grondige geleerdheid, den titel van *zeer geleerd* onthoude.

---

in 1794, zoogenaamd *praeparatoir*, en te *Nijmegen*, in 1797, *peremptoir* geëxamineerd.

Voldoet u mijne redenering niet, en vreest gij zelfs, dat ook anderen mijn voorbeeld zullen volgen; welnu, dit bezwaar kan gemakkelijk verholpen worden. Wend u slechts aan het bekende kantoor; of, zoo ge de kosten en moeite van het examen ontziet, ga dan maar voort met uwen letterkundigen arbeid, en vergeet ook niet, een bewijs te geven, dat de *praecepta styli bone Latini* u geenszins vreemd zijn. Welligt vereert men u dan weldra met het Diploma van Doctor in de Godgeleerdheid of Wijsbegeerte. En gebeurt dat, dan zal ik de *eerste* zijn, die u als *zeer geleerd* begroet. Doch, zoo lang ge mij niet, met goede gronden, van het tegendeel overtuigt, houde ik vol, dat de eeretitel van *zeer geleerd* u evenmin, als mij en andere ongegradueerde Predikanten, toekomt, en gij dien nimmer, ten zij op de zoo even genoemde voorwaarde, van mij te wachten hebt. En in allen gevalle — hoe gij ook zelf daarover moogt denken — verzoek ik u stellig, mij voortaan van die onverdiende eere, welke ik ligt voor *spotternij* zoude houden, ganschelijk te verschoonen.

Dikwijls kwam bij mij de wensch op, dat wij van de *Franschen* — in stede van hunne wufte moden en zedelooze gebruiken na te apen — de loffelijke gewoonte van *eenvoudige* titels overnamen. (*) Maar zoo lang dit niet geschiedt, dient men elk een, naar stand en betrekking, onderscheidenlijk te bedeelen; en zou het dus even zeer onvoegzaam zijn, de gewone Predikanten met de *Doctorale* mannen op gelijke hoogte te plaatsen, als de ongegradueerde Notarissen enz., tegelijk met de *Meesters* in de Regten, *weledelgestrenge* Heeren te noemen. Of behooren de laatstgenoemden niet iets vooruit te hebben? (†)

(*) Men weet, dat de *Franschen* — hoe onuitputtelijk ook in allerlei pligtplegingen enz. geene andere titels gebruiken, dan: *Monsieur*, *Mademoiselle* en *Madame*, behalve hunne begroetingen van hoogaanzienlijken met *Monseigneur*, *Excellence*, *Eminence*, *Altesse* enz.

(†) In *Duitschland* noemt men de Candidaten *weleerwaardig*, de Hulppredikers *hoogweleerwaardig*, de Predikanten

Vroeger heb ik mogelijk zelf wel eens *ongeijkte* Predikanten — gij weet, wat ik er door versta — schriftelijk aangesproken als *zeer geleerd*; maar dan geschiedde zulks óf uit inschikkelijkheid omtrent het vrij algemeen gebruik, en om eene ongunstige verdenking voor te komen, óf wegens onzekerheid omtrent hunnen Doctoralen graad. Trouwens, in het laatste geval, acht ik het beter, iets *te veel*, dan *te weinig*, te geven. Doch, met uitzondering van dit laatstgenoemde geval, heb ik vast besloten, aan geene andere dan *geijkte* Predikanten den titel van *zeer geleerd* te geven, al overtreffen zij de *graadbezitters* in uitbundige geleerdheid.

En zoo weet gij dan, Vriend! mijne gedachten over de onderhavige zaak. Mogten ook anderen zulks vernemen, opdat, in voorkomende gevallen, niemand mij te onregte verdenke. Doch, hoe gij en anderen er over mogen denken, ik voor mij begeere geenszins met onverdiende paauwenveêren te pronken.

---

hoogeerwaardig, (zonder bijvoegsel van *zeer geleerd*, ten zij aan *gedoctoreerden*) de hoogere Geestelijkheid *hoogwaardig*, en de Professoren in de Godgeleerdheid *hoogwaardig en hooggeleerd.*

Laren, bij *Zutphen*, Nov. 1839. J. G. C. KALCKHOFF.

EENIGE AANMERKINGEN OP DE PROEVE OVER DE ZEDELIJKE VRIJHEID VAN MR. A. F. SIFFLÉ.

Aan de Redactie der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Weledele Heeren!

In N°. XIV van uw geacht Tijdschrift vond ik eene Verhandeling van den Heer Mr. A. F. SIFFLÉ, *over den aard en de grenzen der Zedelijke Vrijheid* enz., die mijne bijzondere aandacht trok. Er is misschien op het uitgebreide veld der menschelijke wetenschap geen

belangrijker onderwerp dan dit. Ik herinner mij, niet veel minder dan eene halve eeuw geleden, mij daarmede reeds te hebben bezig gehouden, en, na een collegie over de Metaphyſica te hebben gehoord, gelezen of nageſlagen te hebben, wat zeer verſchillende, toen vooral in zwang zijnde Auteurs, BEATTIE, (*) VILLAUME, (†) het *Systême de la Nature*, KANT, (§) SPINOZA (⁎) en anderen daarover hadden. En gelijk de eerſte mij niet bevredigde, zoo leerden mij de tweede en derde, dat er zoo iets, als vrijheid, inderdaad niet beſtond. SPINOZA ſcheen dezelve evenmin toe te laten; en daarom kwam het mij ook voor, dat het Pantheïsme van dezen boven het Materialisme van MIRABEAU of DIDEROT, in den grond, niet zoo veel vooruit had. KANT behaagde mij beter, omdat deze, ſchoon hij de vrijheid onbewijsbaar achtte, nogtans beweerde, dat wij dezelve gelooven moeten. Inderdaad, dit komt mij volſtrekt noodig voor, zullen zedelijkheid en Godsdienst

(*) *Grondbeginſelen der Zedelijke Wetenſchappen.*

(†) *Uber den Urſprung und die Abſichten des Uebels.* (Brieven over het Kwaad.)

(§) De beide Kritieken.

(⁎) *Theologus Politicus.*

Wanneer ik zoo verſchillende Auteurs naast elkander plaats, dan houde men in het oog, dat ik alleen van derzelver reſultaat ten opzigte der zedelijke vrijheid ſpreek, en daaruit voor geen hunner, zoo min als voor onzen Schrijver der Proeve, eenigerlei kwaad gevolg wil getrokken hebben. Met de latere ſtelſels, van SCHELLING, HEGEL, den jongeren FICHTE, enz. heb ik mij zoo diep niet ingelaten, maar meen toch, althans omtrent de twee eerſten, zoo veel gunſtiger niet te mogen denken.

Trouwens, ik zeg met den welſprekenden EICHSTAD (*in oratione de ancipiti aetatis nostrae genio. Jenae die I Septembris A.* 1838.) „*Tenuisſima quaedam inducitur philoſophandi ratio, velut ex araneolorum filis contexta, de cujus argutiis et obſcuritate ipſe fortasſis, ſi adhuc viveret, Heraclitus conquereretur — caligo in bonis numeratur ſtudiorum, et doctoris in laude ponitur.*"

is, onverſchillig — wij bezitten het; geene verwildering of verbastering roeit het geheel uit. En wij kunnen deze onveranderlijke, onafhankelijke wet volgen of niet. Geene verlokking is zoo groot, die dit pligtgebod (als het gewigt op eene ſchaal) opweegt, of deszelfs regt van eiſchen vernietigt. Ziedaar de vrijheid! ziedaar den mensch op den kruisweg geplaatst, niet tusſchen twee krachten, die hem, naarmate van derzelver meerder of minder gewigt, hier- of daarheen trekken, maar als een vrij man, om zijnen pligt te doen of te zondigen!

Ik weet wel, dat dit pligtbeſef, in de doorgaande handelwijze der menſchen, vaak met andere drijfveren op gelijken voet geplaatst wordt; dat het hier zwaarder, daar ligter bij hen weegt; dat de minſten onzer daden geheel alleen en zuiver door hetzelve worden beſtuurd, en dat de omſtandigheden van onberekenbaar gewigt zijn, om den mensch het pad der deugd of der ondeugd te doen bewandelen. Doch, zij dwingen hem niet. En kenden wij de ganſche geheime geſchiedenis van den man, die geheel het ſlagtoffer van zijn lot en toeſtand ſchijnt te zijn, wij zouden ligt ontdekken, dat hij het toch eigenlijk zelf was, die, zoo niet den eerſten ſtoot aan deze noodlottige omſtandigheden gaf, toch op zekere punten, na beraad en met aarzeling, of met zeker woest geweld en ſtellig opzet, als in dien ſtroom ſprong.

Dan, nog eens, ik geef het toe, dat wij veelal het maakſel van ons levenslot zijn; dat wij, voor een groot, wie weet hoe groot gedeelte, in vrijwillige ſlavernij verkeeren, en dat er voor den Alwetende, den Schepper, Onderhouder en Beſtuurder van alles, niet veel meer dan eene middellijke kennis noodig is, om elks handelwijze te voorzien; waardoor dan ook zijn beſtuur van alle belemmering door de menſchelijke vrijheid gereedelijk zou ontſlagen zijn. Doch, ſchoon ik toegeef, bezwaarlijk eene andere dan deze middellijke voorwetenſchap te kunnen denken, ik meen daarom geen regt te hebben, om den Onbegrijpelijke binnen zoodanige grenzen te beperken. Gewis, Hij weet alles en Hij beſtuurt alles. Ook 's men-

ſchen *daden* en derzelver gevolgen ſtaan in zijne magt. Hij leidt ons, den een' langs deze, den ander' langs gene paden. En zijn oordeel zal regtvaardig zijn.

Deze gedachten bied ik UEds. aan, om ze, indien gij het goedvindt, te plaatſen, den geachten ſteller van genoemde Verhandeling ter beproeving, maar vooral ook, om de verkeerde gevolgtrekking, die ligt door dezen of genen daaruit zou kunnen worden afgeleid, naar vermogen tegen te gaan, en dat bolwerk van alle deugd en godsdienſtig vertrouwen, gelijk ik achte, de zedelijke vrijheid van den mensch, tegen alle gevaar, vooral van nieuwere wijsgeerige begrippen, te helpen verdedigen.

Ik ben met de meeste hoogachting

A........., UEds. beſtendige Lezer
19 Nov. 1839. S.

MERKWAARDIGE OVEREENKOMST VAN MAAT EN SNELHEID DES MENSCHELIJKEN LIGCHAAMS MET DIE VAN ONZEN AARDBOL.

(*Uit* SCHUBART'S *Lehrbuch der Menſchen- und Seelenkunde.*)

Opmerkelijk ſcheen reeds der vroegſte Oudheid de afſpiegeling van den omvang en den voortgang onzer planeet op hare baan in de hoegrootheid en gemiddelde ſnelheid der beweging van den mensch, krachtens welke de gewone ſtap van dezen in eene opmerkenswaardige evenredigheid tot den loop van aarde en zon ſtaat. Want een man van middelbare grootte en middelbare rapheid der beenen kan, te voet gaande, in denzelfden tijd een even groot gedeelte van den omtrek der aarde afwandelen, als de zon van de lengte harer baan: in 24 uren 24 mijlen of uren gaans; in den tijd van een jaar den ganſchen omtrek der planeet, welke in denzelfden tijd hare baan afloopt. De gewone maat des levensduurs van een mensch wordt met regt op 70 jaren bepaald, of, bij eene toe-

naderende opgave, op 25920 dagen. Doch deze tijd is het 365ste deel der groote natuur-periode van onze planeet, welke den voortgang der nachteveningen door den ganschen dierenriem omvat, want deze wordt op 25920 jaren berekend: de menschelijke leeftijd is juist één dag van dat groote wereldjaar. Hierbij is het ook der opmerkinge waardig, dat het gemiddelde getal der ademhalingen van ons levend ligchaam in een' dag 25920 bedraagt.

VERNIELING VAN ARCHIVEN GEDURENDE DE FRANSCHE OMWENTELING.

Reeds meermalen is gewag gemaakt van de onherstelbare verliezen, welke de verzamelingen van staatspapieren en andere bescheiden, in *Frankrijk* en in *Italië*, van het Vandalismus der *Fransche* omwenteling te lijden gehad hebben. Thans vinden wij, in het tweede deel van het *Zwitsersche Museum voor geschiedkundige wetenschappen*, op nieuw een aantal merkwaardige opgaven, van welke wij er eenige, getrokken uit het gedrukte berigt van den Heer MAILLARD DE CHAMBURE, te *Dyon*, willen overnemen.

Bij de wet van 5 November 1790 was bevolen geworden, dat alle aan godsdienstige corporatiën behoorende geschriften in de hoofdplaats van elk distrikt bijeengebragt zouden worden. Destijds leverde de abdij *Moustier St. Jean*, in *Bourgogne*, alleen elf vaten en zes kisten vol van zoodanige oorkonden. Men ging echter hierbij met zulk eene onachtzaamheid te werk, dat, bij voorbeeld, van de abdij *Molesine* naauwelijks het twintigste gedeelte der gezondene stukken te *Dyon* aankwam. Onder dagteekening van den 10 Augustus 1793 beval het departementale bestuur, dat alle aanteeken-, hand- en cijnsboeken der Edellieden verbrand moesten worden. Den 17 November van het genoemde jaar trof ditzelfde lot alle papieren van den Adel, waarin bewijs der heerlijke regten gevonden werd; evenwel is nog veel aan

diefſtal van 300 pond tot het Archief behoorende papieren, zonder dat de navorſchingen den dader vermogten kenbaar te maken. Eerst de tegenwoordige Prefect had de verdienſte, aan deze verwoestingen een einde te maken, en den grond te leggen tot een welingerigt Archief.

OPMERKINGEN OVER EN ONDER HET WANDELEN.

Van mijne jeugd af aan ben ik een liefhebber van wandelen geweest, en weinig dagen gaan er voorbij, dat ik niet eene groote of kleine wandeling doe. Daar ik dan het meest en ongeſtoordst over het een of ander denk, zoo volgt van zelf, dat ik dan ook wel eens onder het wandelen over het wandelen zelf gedacht heb. De plaats N°. 22 uit het eerſte Deel der *Gedachten van* JEAN PAUL ſpreekt over de verſchillende ſoorten van wandelaars. Ik dacht wel eens over dezelve na, en zij kan ons nu gevoegelijk als tekst dienen, om eene zekere eenheid in den loop der opmerkingen te brengen, die ik al wandelende over het wandelen gemaakt heb.

„ Een man van verſtand en redeneerkunde zou, mijns oordeels, (zegt JEAN PAUL) alle wandelaars, even als de bewoners van *Indostan*, in vier *Casten* moeten verdeelen." Dit kwam mij voor meer geestig gezegd, dan waar te zijn. De Casten der *Indianen* zijn onherroepelijke afdeelingen onder het menschdom, door BRAHMA zelv' bepaald, en het is onmogelijk voor een van eene lagere ſoort, zich ooit tot eene hoogere te kunnen verheffen. Daar nu de wandelaars de vier Casten uitmaken, behooren de niet wandelenden, en dit zijn verreweg de meesten, tot de verworpene *Paria's*. Zij loopen wel in alle rigtingen, als de mieren, door elkander, maar zij wandelen niet, en de meer voortreffelijke wandelaar zou verontreinigd worden, zoo hij bij ongeluk een' niet wandelenden *Paria* aanraakte, of een' bedelaar, die zeker nooit wandelt, eene aalmoes toereikte. Zij, die dus voor het wandelen niet in de wieg gelegd zijn,

zouden eigenlijk nooit de vermetelheid moeten hebben om zulks te doen, namelijk: om een uur of een gedeelte daarvan op hun gemak zonder wezenlijk doel eens rond te loopen, omdat zij dan op de voorregten der hoogere Casten inbreuk zouden maken. Maar wie zou hun, die in de week geene gelegenheid tot wandelen hebben, des Zondags een toertje met meisje of vrouw en kinderen misgunnen? Een oppervlakkig beschouwer zou dit voor wandelen kunnen aanzien; maar hij zal straks wel tot andere gedachten komen, en overtuigd zijn, dat dit rondloopen er wel iets van heeft, zonder zulks in den eigenlijken zin te zijn. Éénc aanmerking zal vooreerst genoeg zijn, om zijn voorbarig oordeel te doen wankelen. Des Zondags blijven de wandelaars *ex-professo* op de uren van dat drukke rondloopen even buiten de stad te huis, of zij strekken hunne wandelingen wat verder uit, om niet in het wandelen gestoord te worden. Zoo dus de menigte wandelde, zou zulks immers niet het geval kunnen zijn.

JEAN PAUL vervolgt: „In de eerste Caste loopen de erbarmelijksten, die het uit ijdelheid of mode doen, en of hun gevoel, of hunne kleeding, of hunnen gang willen doen zien." Dit is zeker eene ellendige soort van wandelaars, bijna dien naam onwaardig. Ik vergelijk ze bij lastige hommels, die soms de meer verhevene wandelaars om de ooren snorren, en wier ontmoeting zij zoo veel mogelijk schuwen. De laatsten vermijden wel zorgvuldiglijk de zoo stijve als vervelende wandelplaatsen der *beau monde;* het *Prado*, *Longchamp*, het *Haagsche bosch*, wanneer de zoogenaamde fatsoenlijke lieden dit komen bezoeken, zonder het te zien, zijn hun eene hel, die zij zoo spoedig mogelijk trachten te ontvlieden. Zij wandelen niet om elkander te zien en gezien te worden; zij verbeuzelen hunne zoete oogenblikken niet met gesnap, waaronder het wandelen zelf geheel vergeten wordt. Ten opzigte van deze soort van wandelaars, of liever rondloopers of slenteraars, heeft JEAN PAUL volkomen gelijk; maar dat zij allen onherroepelijk tot die lage

Caste moeten blijven behooren, klinkt wat hard. Zoo eenigen het maar van zich kunnen verkrijgen, om op de *favorite* uren van de groote wandelplaatſen weg te blijven, hebben zij een' grooten ſtap tot verbetering gedaan, en er is hoop, dat zij eenmaal tot eene hoogere orde van wandelaars zullen opklimmen.

„ In de tweede Caste," zegt JEAN PAUL al verder, „ rennen de geleerden en de vetten, om zich beweging te verſchaffen, en minder om te genieten, dan wel om te verteren, hetgeen zij hebben genoten. In deze alleen lijdelijke klasſe moet men ook die rangſchikken, welke het zonder oogmerk en zonder genot doen, of als *begeleiders*, of uit een dierlijk welbehagen aan het ſchoone weder." Dit zijn dan ook nog maar wandelende *automaten*, hoewel ſommigen vrij hard loopen, die weinig belang inboezemen, doch niet zeer talrijk zijn, en de hoogere ſoort van wandelaars weinig hinderen. Geleerden, die daar zoo gedachteloos henen draven, zijn er immers maar zeer dun gezaaid. Vetten, die beweging nemen om dunner en magerder te worden, zijn weldra zoo dik, dat zij wel genoodzaakt zijn om eindelijk te huis te blijven; en die zonder oogmerk en genot wandelen, vinden het weldra vervelend, en loopen ſpoedig alleen naar eene digt bij de ſtad gelegene pleisterplaats, om eens uit te rusten, zonder dat zij vermoeid zijn. Die lastige ſoort van *begeleiders*, die den echten wandelaar met hunne weinig beteekenende geſprekken afleiden en vermoeijen, zijn dikwijls genoodzaakt ſpoedig tot hunnent terug te keeren, als zij niemand ontmoeten, dien zij kunnen aanklampen; en hij, die niet alleen kan wandelen, is voorzeker eene armhartige ſoort van wandelaar. Zij, die ſlechts rondkuijeren om het ſchoone weder te genieten, komen voorzeker de deur niet uit, als het winderig, guur of regenachtig is, en wanneer de lucht eenigzins broeijend of met wolken is bezet, kan men gerust zijn dezulken niet te ontmoeten. En hoe weinig dagen zijn er, dat zij het weder regt mooi noemen; het geringſte zomerwindje is eene voldoende reden om hun

hunne wandeling te doen uitſtellen, waarvoor zij gretiglijk het eerſte het beste voorwendſel aangrijpen, omdat bij hen de lust tot wandelen niet zeer ſterk is. Het is hun ſpoedig te heet, of te koel, vooral wanneer de wind noordelijk is.

„ De derde Caste bevat die weinigen," vervolgt JEAN PAUL, „ in wier hoofden de oogen der landſchapſchilders ſtaan, in wier hart de groote omtrekken der zigtbare wereld dringen, en die op de onmetelijke ſchoonheidslijn ſtaren, welke klimopranken om de gedaante van al het geſchapene buigt, — die de zon, den bloeddruppel en de erwt rond maakt, en alle bladeren en vruchten tot cirkel en eirond knipt. O! hoe weinig zulke oogen rusten op de bergen, op de ondergaande zon en op de gebogen bloem!" Het is tot weinigen, dat JEAN PAUL zoo dichterlijk als welſprekend het woord voert; het is tot de wandelaars, die gevoel, verbeeldingskracht, en niet alleen goede oogen in het hoofd, maar tevens een hart bezitten, dat door het ſchoone kan aangedaan en daarvoor ontgloeid worden; men vindt die niet bij menigte op den weg. Eenzaam en verſpreid zijn zij op den aardbol verdeeld. Zelden is het hun vergund, het vuur, dat hen verwarmt, bij anderen te kunnen opwekken. Zulke aesthetiſche wandelaars leven niet alleen in de natuur, maar de natuur leeft in hen. In hun gemoed is de hemel immer azuur, de zon goud en de aarde met het liefelijkſte groen geſchakeerd. In hun oog is de ſchoonheidslijn, die zij om alle de voorwerpen ſlingeren, die zij op hunne wandelingen ontmoeten. Zij weten het armſte landſchap door hunne levendige verbeelding te veraangenamen, en hetgeen de gewone mensch gedachteloos voorbijloopt, is dikwijls voor hen het voorwerp van de duurzaamſte bewondering. Men zal mij hier toevoegen dat het oord, dat wij bewonen, de kring, dien wij al wandelende moeten doorloopen, weinig ſchilderachtig is; dat, om de grootſche omtrekken der Schepping, de klimopranken der onverwelkbare ſchoonheid van de natuur te aanſchouwen, men een' anderen hemel, eene

andere luchtſtreek, de kronkelingen van den *Rijn*, de reusachtige *Alpen*, de heerlijke landſchappen van *Italië*, en wat al niet, bezoeken moet. Zoo men de ſchoonheidslijn niet in den boezem omdraagt, en niet altijd gereed is, die om de gewrochten der natuur te ſlingeren, kan men gerust te huis blijven; en al had men al die oorden doorkruist, zou men echter gelijk zijn aan hem, die, om mij van een bekend ſpreekwoord te bedienen, te *Rome* geweest zijnde, toch den Paus niet had gezien. De voor het natuurſchoon gevoelige wandelaar behoeft niet zoo ver te loopen, om de ſchepping te bewonderen. Hier is de zon (JEAN PAUL zegt: de bloeddruppel; ik zoude liever hiervoor den dauwdruppel in de plaats ſtellen) rond, en de bladeren zijn ook hier in oneindig verſchillende vormen van cirkel en eirond geknipt. Zoo ons oog op geene ſcherp geteekende bergruggen rust, dwaalt het onbelemmerd over onafzienbare water- en landvlakten rond, die allen op de aangenaamſte wijze geſtoffeerd zijn, of wordt aangetrokken door breede ſtroomen, die kalm zich met den Oceaan gaan vereenigen. De zon gaat overal onder, hier zoo wel als in *Duitschland*, *Zwitſerland* en *Italië* en waar niet al, tot in *China* en *Othahite* toe, en wij behoeven daar niet naar toe te reizen om zulks te zien. Het is aardig, en ik geloof, dat het met de meeste wandelaars het geval is, dat zij meer naar het ondergaan, dan naar het opkomen der zon gezien hebben. Eindelijk hebben wij ook hier ſchoone en gebogene bloemen, waarop wij met welgevallen kunnen ſtaren en wier liefelijke geuren wij kunnen genieten. De weinige gevoelige wandelaars behoeven dus geene reizigers te worden. SOCRATES verwijderde zich zeldzaam ver van *Athene* en van de boorden van den *Ilisſus*. Misſchien was *Delium* het verſte oord, dat hij bezocht; en daar was hij als ſoldaat genoodzaakt naar toe te gaan, zoo als de ſoldaten wel meer op plaatſen gezonden worden, waarnaar zij uit eigen verkiezing niet henen zouden wandelen. Toen hij wijsgeer geworden was, mogt hij eens enkele keeren naar het voorgebergte

van *Sunium* en de haven van *Pireus* gaan, maar dit ſchijnt uiterst zeldzaam geweest te zijn. KANT verwijderde zich in zijn wandelen nooit buiten het gezigt van *Koningsberg*. Ook is er een hemelsbreed onderſcheid tusſchen zulke wandelaars en een reiziger. Eene beſchrijving van den laatſten zal het ons aanſtonds aanſchouwelijk maken, dat men een echt wandelaar en een rusteloos of zelfs een bedaard reiziger voor twee tegenovergeſtelde perſonen te houden heeft. Een reiziger, die door de hedendaagſche reiswoede bezeten, en door de menigvuldige gelegenheden, om ſpoedig te reizen, wordt aangelokt, is iemand, die zich te huis verveelt, die afwisſeling wil hebben en zich aangenaam wil verſtrooijen. Indien hij een gevoelig wandelaar ware, zou hij die verveling niet gevoelen, en afwisſeling met aangename verſtrooijing genoeg vinden, zonder hiervoor op eene diligence of ſtoomboot te gaan zitten. Altijd ten hunnent te blijven, is voor hen zoo eentoonig; de eene dag glijdt even zoo als de andere voorbij. Zou het misſchien bij velen niet daaruit voortkomen, dat ſlechts één toon, en dat wel een valſche, hun altijd in de ooren klinkt? Zij zullen die dan ook wel in *Wiesbaden*, *Parijs*, *Londen*, *Gelderland* hooren klinken, omdat hunne ziel een verſleten muzijkinſtrument met ééne ontſtemde ſnaar is. Zij zoeken nieuw gezelſchap, andere menſchen, andere boomen, alsof hier geene genoegzame verſcheidenheid van menſchen en fraaije boomen te vinden ware. Het gezelſchap, dat men op reis aantreft, is dikwijls veel minder beduidend dan dat, wat men op den weg onder het wandelen ontmoet. Bij het eerſte is men genoodzaakt eenigen tijd zelfs tegen wil en dank te blijven, alle lastige vragen van hetzelve beleefdheidshalve te beantwoorden, en hunne ſoms nog lastiger geſprekken aan te hooren. Op de wandeling ſtapt men zulk gezelſchap zonder onbeleefdheid voorbij, of laat het vooruitgaan. De reiziger verveelt zich dus te huis; de wandelaar verveelt zich dikwijls op reis, en als deze de lieden met pak en zak driftig de ſtad ziet verlaten, om een zoogenaamd plei-

ziertogtje te doen, wenscht hij hun veel vermaak, en gaat kosteloos eene wandeling maken. Een reiziger is niet zelden iemand, die, door nieuwsgierigheid gedreven, alles te gelijk wil bezien, en zich geen tijd gunt, om de voorwerpen op zijn gemak te bezigtigen. Schoone gezigten, merkwaardige gebouwen, schouwburgen, *Vauxhals*, Museums, alles beschouwt hij haastig, alles bezoekt hij vlugtig, slechts bedacht zijnde om toch niets merkwaardigs te vergeten; en na dat men alles bekeken heeft, vraagt men nog ongeduldig: „ Is hier nog iets interessants, want om twee uren vertrekt de snelwagen en wij moeten nog verder op?" — Reizigers te voet zijn, zegt men, hierop eene uitzondering; het zijn wandelaars, die slechts eenen verderen togt doen; zij hebben den tijd, om alles op hun gemak te bezien, en zijn van het lastige reisgezelschap ontslagen. Maar hoeveel onaangenaamheden hebben zij niet te verduren, van regen, wind, brandende zonneschijn, honger en dorst, waaraan de wandelaar zich niet behoeft te onderwerpen. De wandelaars hebben echter eene groote achting voor wetenschappelijke reizigers; want deze stellen hun in de gelegenheid, om des winters aan het hoekje van den haard te reizen. Het tafereel der wereld ontvouwt zich dan voor hun oog. De wandelaar ziet dan *Londen*, *Parijs*, zonder genoodzaakt te zijn in een, dikwijls alles behalve zindelijk, logement zijn' intrek te nemen. De overblijfsels der oudheid, de Gothische kerken der Middeleeuwen ziet hij voor zijn oog oprijzen; het *Coliseum*, het *Pantheon* van *Rome*, de *Propyleën*, het *Parthenon* te *Athene*, de bouwvallen van *Thebe* en *Palmyra* vertoonen zich voor zijne verbeelding, verheven en met het waas der eeuwen bedekt; terwijl de reiziger dikwijls niets dan ruwe steenklompen gezien heeft. Hij is met BELZONI in de rotstempels van *Ipsamboul* en de *Egyptische* koningsgraven, zonder gevaar te loopen, om hierin, zoo als deze, bijna te verstikken. — Eindelijk, om van de reizigers af te stappen, deze ontmoeten soms menschen, met wie zij gaarne vriendschapsbetrekkingen zouden wil-

eeuw in eeuw uit, altijd groen. Dan denkt de wandelaar dikwijls, dat ook hij eenmaal van deszelfs ranken, hetzij door ſtormwind, hetzij door verdorring, op den grond zal nederzweven en door zijne opvolgers zal vertreden worden. — Neen! dan verheft zijne ziel zich boven de aarde, en hij hoort de ſtem van den Genius: „ Daar is hier boven een talloos heir van werelden en ſterrekringen, als zoo vele woningen, voor den geest bereid, die voor eene eindelooze volmaking is in het aanzijn geroepen." Hij rigt dan het oog op tot het flikkerend uitſpanſel, en het raadſel der ſterfelijkheid is voor hem opgelost. De ſchepping wordt voor hem de tempel van den heiligen God, en is niet alleen ſchoon, maar met een zedelijk doel aanwezig. Naarmate zijn hart ontgloeid wordt, worden zijne oogen verhelderd, en iedere beſchouwing der Natuur is voor hem een ſtap verder gedaan op den heilweg van Godsdienst en deugd. O! mogt ik eenmaal zulk eenen wandelaar ontmoeten, ik zou mij beſtendig aan zijne zijde voegen, om veel van hem te leeren gevoelen; zoo mij dit eenmaal mogt gebeuren, zoude ik mij haasten, om zijne geſprekken en opmerkingen aan ulieden mede te deelen.

LONDEN DOOR EEN' DUITSCHER BESCHOUWD EN BEOORDEELD.

Ik heb het merkwaardigſte gezien, dat de wereld oplevert — ik heb het gezien, en ben nog altijd verbazing; — nog altijd zweeft voor mijnen geest dat ſteenen woud van huizen, en die ſtortvloed van levende menſchen, met hunne kruiſende driften; en de woeste begeerlijkheden des vermaaks, van den honger en den haat; — ik ſpreek van *Londen*.

Zend eenen wijsgeer naar *Londen*; eenen wijsgeer, maar geen dichter. Plaats hem op den hoek van *Cheapſide*. Hij zal daar meer leeren, dan uit alle boeken der laatſte *Leipziger* mis. Als de golvende menigte om hem heen ruischt, zal er ook eene zee van nieuwe denkbeelden in hem oprijzen; de eeuwige geest, die daarboven zweeft, zal in hem werken;

en hem de verborgenste geheimenissen der maatschappelijke orde openbaren; — hij zal den polsslag der wereld hoorbaar vernemen; hij zal dien zigtbaar zien; want, is *Londen* de regterhand der wereld, de werkzame, magtige hand, dan is deze straat, die van de beurs naar *Downingstreet* (*) voert, de polsader der wereld.

Maar zend toch geen dichter naar *Londen!* Die koude ernst van alle dingen, die kolossale eentoonigheid, die machinale beweging, dat stroeve van de vreugde zelve, alles beklemt in dit *Londen* de verbeelding, alles schroeit het hart toe. Zend er voor alle dingen geen' *Duitschen* dichter heen; geen droomer, die voor elk huis, elk mensch blijft gapen. De sukkel raakt overal in het gedrang, en kust den grond weldra onder een *God dam*, want dit volk heeft al te veel te doen. Het leeft op een' hoogen voet; het wil, hoewel kost en kleeren daar te lande duurder zijn dan bij ons, evenwel beter gevoed en gekleed zijn dan wij; en, zoo als het bij voorname lui hoort, heeft het ook groote schulden; als echte opsnijders werpt het ook soms zijne guineas ten venster uit, en betaalt andere volken, opdat zij tot zijn genoegen onder elkander plukharen — en daarom heeft *John Bull* dag en nacht te werken, om geld voor zulke verteringen bijeen te krijgen, dag en nacht de hersens af te beulen, om nieuwe werktuigen uit te vinden. Hij zit en cijfert in het zweet zijn aanschijns, en loopt en draaft, zonder om zich te zien, van de haven naar de beurs, van de beurs naar het strand; en dan is het hem toch wel te vergeven, als hij, op den hoek van *Cheapside*, een' armen *Duitschen* poëet, die bij een paar prentjes staat te treuzelen, wat hardhandig op zijde werkt.

De prent, die ik op den hoek van *Cheapside* aangaapte, was de overtogt der *Franschen* over de *Beresina*.

Toen ik, van deze beschouwing afgerukt, weder naar de woelige straat keek, waar een bont kluwen van mannen, vrouwen, kinderen, paarden, postkoetsen, en onder de hand ook een lijkstoet, gonzend, krijschend, knarsend en zuchtend zich op en neêr bewoog, — toen kwam mij dit *Londen* als eene soort van *Beresina*-brug voor, waar elk, in dollen angst, om zijn armzalig leven te redden, het eerst doordringen wil, waar de vermetele ruiter den voetganger vertrapt, en hij die valt, voor altijd verloren is; waar de beste ka-

(*) Ministerie van buitenlandsche zaken.

meraden gevoelloos over elkanders lijk heenſnellen, en duizenden, die, tot ſtervens toe afgemat, zich te vergeefs aan de planken der brug willen vastklemmen, in het ijskoude graf nederſtorten.

Hoe veel zoeter en huiſelijker gaat het in ons lieve *Duitschland* toe! Gemakkelijk als in den droom, rustig als op den Sabbath, is hier de loop der zaken. Vreedzaam trekt de wacht op; in het zonnetje glinſteren de uniformen zoo wel als de huizen; de musſchen huppelen over de ſteenen, en in de luchtige ſtraten is overal ruimte; de honden kunnen elkander naar goedvinden, in de hun eigene taal, hunne gewaarwordingen mededeelen, de menſchen bij elkaar blijven ſtaan praten over het weêr en de komedie, en groeten, ter aarde toe groeten, wanneer een voorname ezel of vice-ezeltje, met een lintje aan den glimmenden rok, of een gepoederd, verguld hofmaarſchalkje, hen, genadig wederom groetend, voorbijfladdert!

Ik had voorgenomen, mij over de grootheid van *Londen*, waarvan ik zoo veel gehoord had, niet te verwonderen; maar het ging mij even als dien ſchooljongen, die plan had, om de ſlagen, die hem wachtten, niet te voelen. Hij had namelijk de gewone ſlagen met den gewonen ſtok, en als gewoonlijk op den rug gewacht, maar kreeg daarentegen eene ongewone dragt, op eene ongewone plaats, met ſnerpende roeden. Ik wachtte paleizen, en zag niets dan kleine huizen, maar die juist door hunne gelijkvormigheid en onoverzienbare menigte den diepſten indruk maakten. Deze tigchelſteenen huizen krijgen door de vochtige lucht en den damp der kolen eene gelijke kleur, te weten donker olijfgroen. Zij zijn allen eveneens gebouwd, doorgaans twee of drie venſters breed en drie hoog, en van boven met kleine, roode ſchoorſteenen verſierd, die er als bloedige uitgetrokkene tanden uitzien. De breede, regelmatige ſtraten, die zij alzoo vormen, hebben het voorkomen van twee oneindig lange kazernen. Elke *Engelſche* familie, al beſtaat zij ſlechts uit twee perſonen, begeert toch eene afzonderlijk huis, waarin zij alleen baas is, en rijke ſpeculanten hebben, om in deze behoefte te voorzien, in dier voege ganſche ſtraten gebouwd, die zij weder in afzonderlijke huizen afdeelen. In de hoofdſtraten der *City*, den zetel van handel en fabrijken, waar men nog aloude gebouwen tusſchen de nieuwe verſtrooid vindt, en alwaar de voorgevels der huizen met ellenlange namen en

getallen, veelal verguld, tot aan het dak toe bedekt zijn — aldaar is die eentoonigheid in den bouwtrant niet zoo hinderlijk; te meer, daar het oog des vreemdelings telkens bezig gehouden wordt door het aantal nieuwe en fraaije dingen, die overal aan de winkelramen prijken. Niet alleen, dat deze voorwerpen zelve eene groote uitwerking doen, want alwat de *Brit* vervaardigt, levert hij in de meestmogelijke volkomenheid; maar ook de kunst, waarmede alles ten toon gesteld wordt, de schikking der kleuren en de verscheidenheid, geven aan de *Engelsche* winkels het behagelijkste voorkomen; zelfs over de dagelijksche levensbehoeften ligt een tooverglans verspreid; de meest gewone eetwaren lokken uit door de wijze, waarop zij voorgedaan worden. De raauwe visch behaagt ons door de regenboogvormige schikking der schubben; het versche vleesch ligt, als geschilderd, op zuivere, gekleurd porseleinen borden, met frissche peterselie omkranst. Inderdaad, alles is eene schilderij, en doet denken aan het keurige penseel van VAN MIERIS. Alleen de menschen zijn niet zoo vergenoegd als op die *Hollandsche* tafereelen; met de ernstigste gezigten verkoopen zij de aardigste dingen, en de vorm en kleur van hun gewaad stemt met die hunner huizen overeen.

Aan de andere zijde van *Londen*, die men het *Westeind* noemt, en alwaar de voorname en minder bezige wereld haar verblijf houdt, is de eentoonigheid wel het meest in het oog vallend. Overal ziet men hier ongemeen lange en breede straten, waarin alle huizen, groot als paleizen, zich overigens door niets bijzonders onderscheiden, behalve dat, even als bij alle tamelijk fatsoenlijke huizen van *Londen*, de vensters der eerste verdieping met getraliede ijzeren balkons voorzien zijn, en men ook gelijkvloers een zwart traliewerk vindt, waardoor de kelders afgescheiden worden en licht ontvangen. Daarenboven zijn in dit gedeelte der stad *squares*, vierkante, geheel met huizen van de voorschrevene soort omgevene pleinen, in wier midden zich een met een zwart ijzeren hek afgesloten tuin bevindt. Op al deze pleinen en straten wordt het oog des vreemdelings nergens beleedigd door de bouwvallige hutten der armoede. Overal staart men op rijkdom en aanzien, en zaamgepakt in afgelegene stegen en donkere, vochtige gangen woont de armoede met hare lompen en hare tranen.

De vreemdeling, die de groote straten van *Londen* door-

kruist, en met de eigenlijke kwartieren van het gemeen niet te maken heeft, ziet derhalve niets, of maar zeer weinig, van de menigvuldige ellende, die in *Londen* gevonden wordt. Slechts hier en daar, aan den ingang van een donker ſtraatje, vertoont zich zwijgend eene in lompen gehulde vrouw, met een zuigeling aan de uitgemergelde borst, die met de oogen bedelt. Wanneer deze oogen ſchoon zijn, werpt misſchien deze of gene nog een blik naar die zijde, maar deinst terug van de wereld van ellende, die hem daar getroffen heeft. De gewone bedelaars zijn oude menſchen, meestal Negers, die op de hoeken der ſtraten ſtaan, en, 't geen in het morſige *Londen* van groot nut is, een pad voor voetgangers vegen, en daarvoor eene kleinigheid begeeren. De armoede, in gezelſchap der ondeugd en van de misdaad, treedt eerst des avonds uit hare ſchuilhoeken te voorſchijn. Zij ſchuwt het daglicht te zorgvuldiger, hoe afzigtelijker hare ellende afſteekt bij de overdaad des rijkdoms, die overal haren trots openbaart; ſlechts de honger drijft haar ſoms ook op het midden van den dag uit hare donkere holen, en dan ſtaat zij daar met ſtomme en toch ſprekende blikken, en ſlaat het oog ſmeekend op den rijken koopman, die, tot over de ooren in geldſpeculatien begraven, haastig voorbijſnelt, of op den gemakkelijken *Lord*, die, als een hooger wezen, op zijn hoog ros daarhenen rijdt, en op het menſchengewemel rondom hem ſlechts nu en dan een' onverſchilligen, trotſchen blik werpt, als waren het gonzende bijen, of ten minſte ſchepſels van een minder ras, wier genietingen en wier lijden met zijne gewaarwordingen niets gemeen hebben; want boven het menſchengepeupel, dat aan de aardkluit gehecht is, zweeft *Engelands probility*, als een wezen uit hoogeren ſpheren, dat het kleine *Nederland* als zijn afdalingskwartier, *Italië* als zijn zomertuin, *Parijs* als zijne asſemblée of gezelſchapszaal, en de geheele wereld als zijn eigendom beſchouwt. Zorgeloos en bandeloos zweven zij daarhenen, en het goud is de talisman, die hunne ijlhoofdigſte wenſchen verwezenlijkt.

Arme armoede! hoe folterend moet uw honger zijn, daar, waar anderen in baldadigen overvloed zwelgen! En werpt men al met eene onverſchillige hand eene korst brood in uwen ſchoot, hoe bitter moeten de tranen zijn, waarmede gij haar doorweekt!

DE TOLBEÄMBTE OP DE PROEF.

Eene Vertelling.

Geheel anders dan de Keizersſtad *Weenen*, die, als een reusachtige, te midden der heerlijkſte omſtreken geplaatſte bijenkorf, ook buiten hare liniën (*) een groot gedeelte harer beste vreugden aan de naar buiten zwermende inwoners biedt, omvat de goede ſtad *Parijs* binnen hare barrieren eene geheele wereld op zichzelve; vanwaar dan ook vele duizenden der ingezetenen in hun geheele leven den voet niet buiten hare muren zetten. Vooreerst vinden de lediggangers daarbinnen alle afwisſelingen, welke elders uren ver uit elkander liggen; want noch drukke handelplaatſen, noch in eenzamen trots prijkende paleizen, noch genoegelijke woonhuizen, noch morſige armoedshutten, noch vrolijke tuinen, noch landelijk groenende wandelpaden onder het lommer van overoude boomen ontbreken er. Ten andere hebben de vlijtigen en bedrijvigen tijd noch lust, om ſteden op te zoeken, waar zij het niet ruimer en levendiger; dorpen, waar zij het niet liefelijker en ſtiller; lucht, licht en lommer, die zij nergens frisſcher en verkwikkelijker vinden kunnen. Voor al deze lieden begint, aan gene zijde der laatſte omwalling van *Parijs*, de *provincie*, en die ſtrekt zich uit tot de uiterſte eindpolen hunner aardrijkskunde, tot *Petersburg* en *Conſtantine!*

Waar, aan de grenzen dier wonderlijke wereld vol pracht, rijkdom, eer, deugd en hoop, en vooral niet minder vol morſigheid, armoede, ſchande, ondeugd en vertwijfeling, de wegen uit de provincie in dezelve uitſtroomen, zitten met argusoogen wachters van velerlei ſoort. Den reiziger, hetzij hij met rijtuig, te paard of te voet aankomt, ontvangt de vraag naar zijnen, onderweg, door het onophoudelijke vertoonen, reeds bijna verſleten reispas; want de Gendarmes, wier gele bandeliers op alle wegen prijken, en wier drom vermeerdert naarmate men de hoofdſtad naderbij komt, laten zelden een rijtuig voorbij, zonder het doorzocht te hebben, en nimmer, zonder hem uit te vragen, den beſcheiden voet-

(*) Liniën noemt men te *Weenen*, hetgeen te *Parijs* barrieren heet: de buitenſte omſluiting en grenskring der ſtad en voorſteden.

ganger, die met den bundel op den rug en den wandelſtaf in de hand zijns weegs gaat. Niet verre van hem, die er voor waken moet, dat geen eerlijk man en geen dief zich, zonder in orde zijnde papieren, in het gewoel der wereldſtad komt ſtorten, zitten er anderen, die onophoudelijk loeren, dat niet ſtad en land in hunne tolinkomſten verkort worden; zij verzellen diligence en vrachtwagen naar de plaats van derzelver beſtemming, doorſnuffelen elke andere rijmachine, vragen den ſtadwaarts keerenden jagtliefhebber naar zijn *port-d'armes*, dat hij pas weder in zijne brieventasch geſloten heeft, en kijken vlijtig uit, of ook de eerzame burgerman, de in haar zondagspak uitgedoste *griſette*, niet misſchien hier of daar eene fleſch wijn pogen binnen te ſluiken.

Tot de uitkijkers dezer laatstgemelde ſoort behoorde ſedert lange jaren de oude GROSSOT, die, met zijne kleine, grijze katoogen, nu den eenen, dan den anderen ingang der ſtad getrouwelijk bewaakte, en daarbij een' zoo geoefenden, zekeren blik verkregen had, dat hij, reeds van verre, gemaakte ſtoutheid van natuurlijke onbedeesdheid wist te onderſcheiden, en ook onmisbaar den ſchalk herkende, die door ſchijnbare vrees hem poogde te ſoppen, ten einde hem met vruchteloos zoeken zijnen tijd te doen verliezen. Maar ondanks de vele moeite, welke de gemoedelijke waarneming van zijnen ambtspligt hem veroorzaakte, en in weerwil der zorgen, waarmede zijne dochter MELANIE hem vervulde, had GROSSOT, na eenen langdurigen weduwenaarsſtaat, nog lust en moed genoeg in zich gevonden, om aan eene jonge, ſchoone en eenigzins *coquette Parijzenaarſter*, voor den beambte van den burgerlijken ſtand en voor den pastoor van het kerſpel, de hand te reiken, en zich daardoor een nieuw en nog veel moeijelijker wachtersambt op te leggen, waarin zijne oplettendheid des te minder verſlaauwde, daar hij na jaar en dag nog niet het geringſte ſpoor van eene verboden waar ontdekt had; want het lag én in zijnen aard én in zijne gewoonten, nooit op den ſchijn te vertrouwen. Derhalve hield hij zijne blonde LISETTE ook ſteeds onder de hoede van zijne eigene blikken, zoodat zij zonder hem zich naauwelijks tien ſchreden van het tolhuis mogt verwijderen; ja, niet zelden moest zij harde woorden hooren, wanneer het ongeluk wilde, dat het oog van eenen voorbijganger een weinig te lang op haar gevestigd bleef, of wanneer een ambtgenoot en nabuur van den geſtrengen heer gemaal een woord

van troost of deelneming aan de *petite femme* had toegefluisterd. Nog bezwaarlijker echter werd voor papa GROSSOT het bewaken zijner dochter, waartoe, naar zijne meening, het opzigt harer tante, eene eerzame beddewinkelierfter in de *rue du temple*, bij lange na niet genoegzaam was. Daarom had hij dan ook befloten, haar eenen hoeder toe te voegen, gelijk LISETTE er een' in hem gevonden had, en hiertoe had hij zijnen ambt- en ouderdomsgenoot PAITREX uitverkoren. MELANIE echter meende, dat er voor haar geen betere hoeder zijn kon, dan een dergenen, voor welke zij gehoed moest worden; even als niemand beter gaauwdieven weet op te fporen en te vangen, dan die zelf tot het genootfchap behoord heeft; en naauwelijks had, op eenen fchoonen zondagmorgen, GROSSOT zijnen wil aan zijn dochtertje verkondigd, of des namiddags, terwijl hij met PAITREX, op de bank onder de bloeijende acacia voor het huis, in ijverig gefprek verdiept zat, trad op hem toe een blozend, welgevoed jong mensch, met den hoed fchuins op de kroeze lokken gedrukt, den zwarten knevelbaard in de hoogte geftreken, het ftaalblaauwe jasje netjes afgefchuijerd, bruin lederen handfchoenen aan de handen, van welke de eene het wandelftokje met de zijden kwasten en den vergulden knop, naar eisch der mode, horifontaal tusfchen de vingers droeg. Met een ftout vertrouwen ftelde deze Adonis zich, aan de daarbij van ergernis bleek en van toorn weder rood wordende beide oudjes, als MELANIE's bewonderaar en begunftigden vrijer voor. Het antwoord, waartoe GROSSOT allengskens woorden vond, was niet van de hoffelijkfte; maar de afgewezen vrijer liet zich daardoor niet van zijn ftuk brengen, bleef zoo vriendelijk en daarbij zoo ftandvastig, dat de door hem uitgekozen fchoonvader en zelfs zijn bedaagde medevrijer, overwonnen door de goedaardige en onweêrftaanbare trouwhartigheid van den onbekende, eindelijk bewilligden een verftandig woord te fpreken, en hem tusfchen hen beiden op de bank lieten nederzitten. „In de eerfte plaats dan tot u, vader GROSSOT," zeide hij; „want voor alle dingen ben ik gehouden u te zeggen, hoe ik heet en wie ik ben. Mijn naam is ARTHUR CYRINHAC; en zoo ik al vooralsnog niets anders ben dan een ouderlooze knaap uit *Gascogne*, zoo heb ik niet te min goede aanbevelingen en uitzigten, gelijk, bij voorbeeld, hier dezen brief van uwen begunftiger en departementshoofd, den heer Directeur der

Douanen, in welk fchrijven hij mij eene aanftelling belooft, mits gij mij daartoe gelieft voor te flaan en mij uwe dochter ten huwelijk wilt geven." — „ Ja, dan zult gij lang moeten wachten, jonge heer," hernam GROSSOT fmadelijk; „ want het is eene mijner grondftellingen, niemand immer tot een ambt aan te bevelen, die de zaak, waarvoor hij fcheep komt, niet in den grond verftaat; en niemand verftaat regt op fmokkelaars te pasfen, die niet zelf, met behendigheid en geluk, fmokkelhandel gedreven heeft. Overigens geef ik mijne dochter aan niemand, dan aan eenen tolcommies." Zonder hierop te antwoorden, keerde nu de *Gascogner* zich naar PAITREX: „ Wat u betreft, mijn eerwaardige heer medevrijer, zoo zijt gij oud genoeg...." — „ Wat heeft die melkbaard mij mijnen ouderdom te verwijten!" viel hem met boosheid de aangefprokene in de rede; de ander ging gelaten voort: „ Zoo zijt gij oud genoeg, om te weten, hoe gevaarlijk het is, eenen beminden medevrijer in zijnen omtrek te hebben. Bedaard gebleven, vriend, en laat mij uitfpreken; gij zult met het flot mijner rede beter tevreden zijn, dan met den aanhef. Ik wil u eenen voorflag doen; en wanneer gij dien aanneemt, en alsdan in de vrijaadje de overhand blijft behouden, zoo wil ik u op mijn woord beloven, nimmer eene poging te doen, om de rust van uw huishouden te ftoren."

PAITREX nu meende, dat hij ook buitendien mans genoeg zou zijn, om alle onverlangde bemoeijing met zijn huiswezen af te weren, en wilde dus van niets dergelijks hooren, tot dat GROSSOT aanmerkte, dat rust voor de toekomst toch wel waard was, dat men zich verledigde, den voorflag in overweging te nemen. Derhalve bewilligde hij dan eindelijk, CYRINHAC te laten voortfpreken; en deze bood nu kort en goed de beide anderen eene foort van weddingfchap aan, hierin beftaande, dat hij, binnen den tijd van drie weken, driemaal hunne waakzaamheid zou verfchalken, en, bij klaar lichten dag, in eigen perfoon, verboden waar, bij hen voorbij, de ftad zou binnenvoeren; gelukte hem zulks, zoo moest GROSSOT hem voor een' behendigen fmokkelaar, en derhalve als zeer bruikbaar tot tolcommies, erkennen, en PAITREX geene aanfpraak meer maken op zijne bruid; gelukte het hem niet, zoo zou hij zich verwijderen en niet weder laten zien. Bij dezen voorflag pinkte GROSSOT listig met de kleine oogen; en offchoon PAITREX driftig te-

genſprak, en beweerde, dat zulk een avontuurlijk grapje lieden van hunne jaren niet paste, verzekerde de ander daarentegen, dat het al hoogst moeijelijk vallen zou hen éénmaal te bedriegen, daar zij immers den ſmokkelaar nu van aangezigt tot aangezigt kenden, en dat zij in het ergſte geval hem de tweede maal zeker betrappen zouden; hun aandeel in de dus zeker te verwachten aanhaling en boete zouden zij dan tot het bekostigen der bruiloft aanwenden, en hem, die ze dus voor hen betaalde, eens duchtig uitlagchen. Na lang aanhouden ſtemde ook PAITREX eindelijk toe, doch alleen onder voorwaarde, dat CYRINHAC hetzelfde kunstſtukje niet tweemaal zou herhalen, maar integendeel, na het gelukken, daarvan hen oogenblikkelijk van het gebezigde middel zou onderrigten; waartegen zij, op verlangen van den *Gascogner*, plegtiglijk beloofden, dat zij hem geene vervolging van den kant der Policie zouden berokkenen, zoodra hij eenmaal, na doorgeſtaan onderzoek, buiten het eigenlijke bereik hunner ambtswerkzaamheid geraakt zou zijn. In dezer voege kwam dan eindelijk het zonderlinge verdrag tot ſtand. CYRINHAC verliet hen, welgemoed een liedje neuriënde; en GROSSOT, terwijl hij hem achterna zag, zeide, de handen wrijvende, tot zijnen buurman: „Die knaap ſteekt tot aan den hals toe vol ſtreken en knepen; gij moogt blijde zijn, vriend PAITREX, dat hij zelf u de middelen aan de hand gegeven heeft, om hem zoo goedkoop kwijt te raken."

De beide tolcommiezen namen nu voor, hunne oplettendheid te verdubbelen, en den volgenden dag was de morgengroet, dien zij van een' hoogen koetsbok ontvingen, niet noodig geweest, om hun te doen bemerken, dat het ditmaal CYRINHAC was, die, in een' blaauwen voermanskiel gedost, de drie aan drie voor elkander geſpannene zes paarden van de naar *Chartres* beſtemde diligence beſtuurde. Deze omſtandigheid zou hen reeds alleen daarom verwonderd hebben, daar de gewone koetſier hun even goed bekend was als het gele rijtuig en de zwarte paarden. Met ongeduld zagen zij den dag en het uur te gemoet, waarop de koets terug moest komen, die, door plotſeling ingevallene regens vertraagd, later dan anders kwam opdagen, en door GROSSOT en PAITREX zelven, verzeld door eenen Gendarme, naar de losſingsplaats begeleid werd, tot groote verwondering der reizigers, die gewoon waren, dat ſlechts een commies medereed. Onderweg zei CYRINHAC, dat voor ditmaal hunne

moeite vergeefs zou zijn, want dat hij niet had willen wagen, den eigenaar der diligence aan verantwoordelijkheid bloot te ftellen; doch dit diende flechts, om de gehate ambtsverrigting nog des te ftrenger te doen volvoeren; niemand mogt van de plaats; geen koffer, geen reiszak bleef ondoorzocht; de paardenmenner moest zich de naauwkeurigfte vifitatie zijner kleedingftukken getroosten, en de kwade luim der aangekomenen, die in den natkouden wind zoo lang moesten wachten, begon zich reeds in luid gemor te openbaren, toen het eindelijk den tolbedienden behaagde, hunne vergeeffche nafporingen op te geven. „ Gij hebt ons nutteloos eene verkoudheid bezorgd," zei GROSSOT, die bleek en bibberend ter zijde ftond, en zag, hoe de reizigers zich allengskens verwijderden, de wagen in de remife getrokken en de paarden door den ftalknecht weggeleid werden. Tot zijne verbazing antwoordde CYRINHAC hem met de vraag, of de contrebande, welke hij binnengefmokkeld had, dan nu vrij was? „Grappenmaker, zóó zult gij ons niet beet hebben!" klonk eerst het wederantwoord, en, toen de vraag in ernst herhaald werd, de verzekering: „ Nu, ja dan, in 's hemels naam!" Hierop verzocht de *Gascogner* beiden met de uiterfte beleefdheid, hem te willen volgen, en leidde hen, een paar ftraten ver, in eenen ftal, waar hij voor hunne oogen, uit de lange ftaarten zijner welbekende paarden, de kunftig daarin gevlochtene rollen *Amerikaanfchen* knaster-tabak loswikkelde. PAITREX rukte zich van woede het dun gezaaide grijze haar uit het hoofd, terwijl GROSSOT de zaak beter opnam, den bekwamen fmokkelaar de hand fchudde, en flechts van hem de erkentenis begeerde, dat zonder het fterke regenen de list bezwaarlijk gelukt zou zijn. CYRINHAC ftond dit gaarne toe, zei er geen woord van, dat hij, wanneer het niet geregend had, de uitvoering uitgefteld zou hebben, en zoo fcheidden zij als goede vrienden van elkander, doch niet zonder dat de tollenaar bij hoog en laag gezworen had, dat hij bij eene volgende gelegenheid de ondergane fchande hem met woeker betaald zou zetten. En daar nu op een' der eerstvolgende dagen ARTHUR, onder vrolijk zweepgeklap, hen weder voorbij de ftad uitreed, dreigden de twee oude vosfen hem met opgeheven wijsvinger, en de bitterzoete grimlach om hunne lippen fprak van correctionele policie, geldboete en gevangenis, waarover ook weldra hunne losgeraakte tongen zich, in vrolijke verwachting op de te-

rugkomst der postkoets, onderhielden, toen de heldere, warme namiddag de buren op de bank onder de acacia bijeengebragt had; evenwel namen zij zich zorgvuldig in acht, om noch in de tegenwoordigheid van LISETTE, noch in die hunner ambtsmakkers, van hunne betrekking tot den *Gascogner* gewag te maken.

Niet dikwijls braken zij hun gesprek af, daar weinigen der voorbijgangers hun die oplettendheid waardig schenen, tot eindelijk eene sterke boerenmeid kwam aanwandelen, welker forsche trekken onzen beiden commiezen min of meer bekend voorkwamen, en bij hen eene duistere herinnering wekten, alsof zij deze dorpschoone reeds vroeger op verbodene wegen betrapt hadden. Ook vertoonde zich in het gedrag der boerin eene zekere verlegenheid, en eene zoo angstige ijlvaardigheid, toen hare mand met groente, boter en eijeren doorzocht en de regten daarvan betaald waren, dat GROSSOT dienstig oordeelde haar te bevelen in huis te komen, en dat hij aan zijne vrouw, als de hem door de wet toegevoegde medehelpster in zijn ambt, opdroeg, hetgeen haar in zulk een geval te doen stond, te verrigten. De deern werd gloeijend rood; en deze kleur der verlegenheid week niet van hare wangen, ook toen zij zich in het afgelegen kamertje met de schoone tollenaarster alleen bevond, die van haren kant nog zoo weinig aan hare ambtsverrigting gewoon was, dat zij levendig en diep de vernedering gevoelde, waaraan zulk een tooneel beide de deelnemende partijen onderwerpt; waarom zij dan ook het meisje vermaande, haar vergrijp maar liever zonder dralen te erkennen. „Voorzeker ga ik een' verboden weg," zei de boerin verlegen en fluisterend. — „Zoo kom dan met de contrebande, welke gij hebt, maar goedschiks voor den dag, kind!" — „Wanneer gij mij zulks veroorlooft, Jufvrouw, zal ik het doen; maar vooruit moet gij mij uwe vergiffenis verzekeren." — „Ik vergeef het u van harte, en mogen uwe regters even genadig met u handelen!" — „O! als gij mij vergeeft, dan heb ik niets te vreezen." — „Hierin bedriegt gij u, want mijne stem geldt hier niets. Kom, geef de waren over, en dwing mij tot geene onaangename stappen." — „Uw bevel is mij eene wet," riep nu de schuldige, wierp zich op beide de knieën, greep LISETTE's hand, en overdekte die met kusfen. — „Wat moet dat beteekenen?" vroeg deze verbaasd, en deed vruchtelooze pogingen om zich los te rukken. — „Hoor mij aan, schoone

vrouw! daar gij zelve mij bevolen hebt mijne schuld te erkennen, en mij daarbij uwe vergiffenis hebt toegezegd. De verboden waar, welke ik bij mij draag, heeft met 's Konings tolregten niets te maken." Het was een man, die dus sprak. LISETTE werd bleek, wilde om hulp roepen, maar vermogt het niet, en hoorde, als bedwelmend, eene liefdesverklaring aan, die in vleijende welbespraaktheid van de lippen des indringers stroomde. Hij verhaalde, hoe hij geen ander middel gevonden had, om de waakzame jaloezij van den ouden GROSSOT te verschalken, en een geheim gesprek met haar, die hij aanbad, te erlangen, dan de verkleeding, welke hem nu zoo gelukkig tot het vurig gewenschte doel geleid had. Gedurende deze rede bedaarde wel LISETTE's gramschap, wijl geene vrouw in ernst op den man verstoord kan blijven, die, door hare schoone oogen betooverd en door zijnen toomeloozen hartstogt weggesleept, de grenzen der gewone zamenlevingswetten overschreedt; tevens echter keerde hare zelfbeheersching terug, en het gevoel harer beleedigde vrouwenwaarde gaf haar eene strafpredikatie in, bij welke zij den jongen man ronduit verklaarde, dat zijne verlokkingen, zoo wel als die van ieder ander, bij haar verloren waren, want dat zij haren man liefhad en achtte, en dat zijne zeker menigmaal zonder eenige sparing aan den dag gelegde jaloezij haar nog geen regt gaf, om zijn mistrouwen te verdienen en te regtvaardigen.

En aldus gebeurde, wat hij verwacht had: de gevleide ijdelheid en de beleedigde deugd van LISETTE deden haar den ambtspligt van tollenaarster vergeten; van de *Brusseler* kant, welke hij werkelijk bij zich droeg, werd geen woord meer gerept, en de binnensluiking daarvan kwam zonder verder gevaar tot stand. Na verloop van een half uur bragt een knaap een briefje, hetwelk GROSSOT uitnoodigde, naar een daarin aangeduid huis te willen komen; en toen hij nu aan deze uitnoodiging voldeed, ontving hem aan de deur dier woning, tot zijne hoogste verbazing, de *Gascogner*, welken hij toch dien zelfden morgen naar *Chartres* had zien afrijden. Midden in de kamer hing, regt in het oog vallend, op een' kleederstok het gewaad van een landmeisje; en toen hij den geen, die hem thans begroette, naauwkeuriger aanzag, herkende hij, in CYRINHAC's thans glad geschoren gelaat, de trekken der boerin. Hem woedend met beide de vuisten bij de borst pakkende, riep hij: „Ongelukkige, wat hebt gij

gedaan?" ARTHUR had de grootſte moeite, om den oude te doen bedaren, die beurtelings raasde, ſchreeuwde, vloekte, huilde en de handen wrong, tot dat gebrek aan adem en krachten hem eindelijk dwongen, den ſtouten vrijer van MELANIE het oor te leenen, terwijl deze de nog menigmaal afgebrokene vertelling van het in de binnenkamer van het tolhuis voorgevallene ten einde bragt. Nu eens ongeloovig het hoofd ſchuddende, dan tevreden glimlagchende, begon GROSSOT een kruis-verhoor, waarvan de eindelijke uitkomst hem ſcheen te voldoen, want hij bleef eene geruime wijl in diepe mijmering zitten, ſprong toen plotſeling op, greep CYRINHAC's beide handen, en zeide bedaard: „Alles wél overlegd, wil ik u het derde kunstſtuk maar kwijtſchelden, en u ook zonder hetzelve mijne dochter geven." Een gloed van blijde verrasſing kleurde ARTHUR's wangen; evenwel vroeg hij ſchroomvallig, wat PAITREX daarvan wel zeggen zou? „Ieder is zichzelven het naast," hernam vader GROSSOT; „en ik weet LISETTE voor uwe listen niet beter te beveiligen, dan door haar tot uwe moeder te maken." — Aldus gebeurde het dan ook, en, terwijl de tollenaar op deze wijs zich, reeds na het tweede proefſtuk, door de ondernemende list des *Gascogners* overwonnen verklaarde, ontging hij wijſelijk de beſchaming en benaauwdheid, welke hem een derde zou hebben kunnen berokkenen.

Van den *Amerikaanſchen* knaster en de *Brusſeler* kant heeft men niet weêr gehoord; GROSSOT en PAITREX waren hartstogtelijke liefhebbers van den eerſten, en de kanten tooiſels van LISETTE getuigden weldra van hare vergevensgezindheid omtrent den ſluwen ARTHUR, die in zijne MELANIE het rijkſte loon vond voor zijne herhaalde *fraude*, welke de Liefde verſchoonen moge!

DE TOONEELSPELER FROGÈRES.

FROGÈRES, Acteur aan het *Franſche* tooneel te *Petersburg*, was een der gunſtelingen van PAUL I. Dezen Vorst, dien men als een' wreeden en onzinnigen dwingeland heeft afgeſchilderd, ontbrak het echter niet aan geest of kunde; hij had de *Franſche* letterkunde beſtudeerd, en vond veel behagen in de meesterſtukken des *Franſchen* tooneels. PAUL I was bij de *Rusſiſche* grooten niet gezien; hij had hunne ver-

achting en beleedigingen moeten dulden vóór hij den troon beklom: als Keizer betoonde hij zich erkentelijk jegens hen, die hem in zijne jeugd eenige dienst bewezen hadden; doch wraakzuchtig en gestreng omtrent hen, over wie hij zich te beklagen had. De eerste dagen zijner regering kenmerkten zich door talrijke vonnissen ter verbanning, en zelden liet hij de gelegenheid voorbijgaan, om den *Russischen* Adel te vernederen.

Een *Fransche* goudsmit te *Petersburg*, DUVAL geheten, had voor den Keizer verschillende goudwerken van groote waarde vervaardigd. Nadat de Keizer hem had laten betalen, liet hij hem tot zich roepen en zeide: „Mijnheer DUVAL, ik ben zeer over u tevreden; gij hebt u jegens mij als een eerlijk man gedragen. Ik heb u laten betalen, wat gij gevraagd hebt; nu wilde ik wel iets voor u verrigten, dat u genoegen zou kunnen doen; wat begeert gij? laat hooren!"

„Uwe Majesteit zoude mij eene groote dienst kunnen bewijzen."

„Welke? spreek!"

„Het zoude deze zijn, dat uwe Majesteit geliefde te zorgen, dat ik door de Heeren van uw Hof betaald werd."

„Zijn ze u veel schuldig?"

„Belangrijke sommen, en ik kan geen roebel krijgen."

„Gij zult betaald worden, ik beloof het u."

Des anderen daags vernietigde de Keizer, bij eene ukase, het voorregt, dat de *Russische* Edellieden genoten, namelijk, om voor schulden niet vervolgd te mogen worden, en bedreigde openlijk ieder zijner hovelingen met zijne ongenade, wanneer zij niet betaalden, wat zij schuldig waren.

PAUL was den *Franschen* zeer genegen. Hoezeer hij zich van tijd tot tijd tegen hunne omwentelingszucht verhief, behandelde hij echter zoowel reizigers als uitgewekenen met dezelfde toegenegenheid. FROGÈRES, een geestig en vrolijk man, stond ook hoog bij hem in gunste, zoo zelfs, dat de grooten en staatslieden er naijverig op werden. FROGÈRES beminde het geld, niet om het te besparen, (hij is arm gestorven) maar om het te verteren. Dagelijks was hij op middelen bedacht, om zich geld te bezorgen, en, hoewel niet alle van even kieschen aard waren, was hij toch in den grond een goedhartig mensch, die dikwijls zijnen invloed bij

den Keizer gebruikte, om daden van geftrengheid voor te komen en onregtvaardigheden te herftellen.

FROGÈRES begaf zich fteeds, zonder zich te laten aandienen, in het kabinet des Keizers; en wanneer PAUL in de tuinen van het paleis wandelde, nam hij dikwijls FROGÈRES onder den arm, zijne Edellieden op eenigen afftand achter zich latende.

Eens zag PAUL den Acteur in eene treuriger houding, dan hij van hem gewoon was, zijn kabinet binnentreden.

„ Wat deert u, FROGÈRES? Gij fchijnt mij toe zoo verdrietig te zijn."

„ Gij hebt gelijk, Sire!"

„ Is het uw alledaagsch verdriet? Betreft het nog al het geld?"

„ Neen, Sire; 't is nog veel belangrijker."

„ Kan ik iets voor u doen?"

„ Misfchien."

„ Spreek dan!"

„ Welnu, Sire, uwe Majesteit heeft nog al eenige magt, en ik heb veel invloed; ik geloof, dat wij voor ons beiden eene goede zaak zouden kunnen doen."

„ Ik wil wel."

„ De Graaf R..... is gebannen in *Siberië*. Indien ik mijn' invloed gebruikte, om voor hem genade te vragen, en uwe Majesteit uwe magt, om het toe te ftaan, dan zoude onze goede zaak verrigt zijn."

PAUL lachte hartelijk en teekende. De Graaf was dan ook geen flecht mensch.

FROGÈRES veroorloofde zich tegen *Rusfifche* grooten, tegen de Grootvorften zelfs, vrijheden, die den Keizer dikwijls vermaakten, maar niet altijd behaagden aan hen, die er het voorwerp van waren. De Grootvorst CONSTANTIJN, zich eens op dezelfde wijze willende wreken, en voorgevende, na eenige boert en aardigheden, op FROGÈRES zeer vertoornd te zijn, liet vier zijner wachters binnenkomen, en gelastte hun op gebiedenden toon, den Acteur uit het venfter te werpen. Zonder verwijl werd het bevel uitgevoerd, en FROGÈRES viel op een' ontzettend hoogen ftapel van matrasfen neder.

De Keizer wilde nu FROGÈRES ook eens eene poets fpelen, en ziehier hoe hij daarin te werk ging.

In de tuinen van het paleis wandelende, zeide hij tot FRO-

GÈRES: „Laat ons hooren, FROGÈRES, wat zult gij morgen ten tooneele voeren? Ik verwittig u bij voorraad, dat ik wil lagchen."

„Ik ben voornemens, voor uwe Majesteit de rol te vervullen, die mij toefchijnt u te bevallen, die van den fchilder in de *Intrigue epistolaire*."

„Alweêr dat ftuk van uwen dollen revolutionair, FABRE D'EGLANTINE!"

„Het is toch zeer onderhoudend."

„Nu, wij zullen zien; maar ik zeg u, dat ik lagchen moet, en lach ik niet, dan zend ik u naar *Siberië*."

FROGÈRES zag in deze bedreiging niets anders dan eene aardigheid, zoo als de Keizer hem dikwerf toevoegde. Hij beloofde intusfchen zijne krachten te zullen verdubbelen en al zijn talent aan te wenden, om den Keizer te vermaken.

Den volgenden avond, bij het opgaan van de gordijn, rigtte hij natuurlijk zijne blikken naar de keizerlijke loge. PAUL zat er, maar koel en ernftig. De Acteur bevlijtigde zich om te behagen, maar PAUL bleef onbewegelijk; het geheele ftuk werd afgefpeeld, zonder dat een glimlach het gelaat des Keizers ontplooide. FROGÈRES begreep er niets van.

Des anderen daags, bij het aanbreken van den dag, wordt hij met fchrik uit den flaap gewekt. Een officier van 's Keizers huis komt hem aanzeggen, dat hij zich op ftaanden voet moet gereed maken om naar *Siberië* te vertrekken. Tot overmaat van ontfteltenis ontvangt FROGÈRES op eenige gevraagde opheldering geen antwoord; hij fmeekt, dat men hem zoude toeftaan den Keizer zelv' te fpreken; nieuwe weigering; de order is ftellig; zij moet zonder verwijl worden uitgevoerd. De Acteur kleedt zich in vertwijfeling aan, gaat naar beneden, en vindt aan de deur een *kibiek*, het gewone rijtuig voor tot ballingfchap veroordeelden; hij klimt er met den officier in, en ijlings fnellen de paarden voort.

Na eenen ganfchen dag reizens, komt men in eene ftad, vier en twintig uren van *Petersburg* gelegen, aan. FROGÈRES wordt bij den Gouverneur gebragt, die hem beleefdelijk ontvangt, hem zeer beklaagt over de geftrengheid, waarvan hij het flagtoffer is, hem zijne dienften aanbiedt, en hem ten avondmaaltijd noodigt; inmiddels laat hij FROGÈRES, in eene groote fombere zaal, met zijne treurige overdenkingen alleen.

Er verloopt alzoo een goed uur. Eensklaps openen zich twee buitengewoon groote deuren; FROGÈRES, een oogenblik verblind door den fchitterenden glans, die hem omringt, herkent weldra den Keizer, aan eene tafel gezeten, te midden van een vijftigtal genoodigden.

„ Wel nu, FROGÈRES," riep PAUL, „ wat zegt gij er van? Is deze klucht nu ook niet gefpeeld zoo als 't behoort?"

De *Franfche* Acteurs genoten in *Rusland* zeer aanzienlijke jaarwedden, maar die onregelmatig betaald werden. Prins NARASKIN, een der Kamerheeren van den Keizer, had het hoofdbeftuur over de fchouwburgen, en het geld, voor de Acteurs beftemd, als ook de opbrengst der dagelijkfche ontvangften, ging gewoonlijk door zijne handen. NARASKIN had veel gezag; de Acteurs durfden niet klagen. Slechts één, de danfer DUPORT, had moeds genoeg om zich tegen den Prins te verzetten, en weigerde te danfen, toen hij hem eene groote fom op zijn jaargeld fchuldig was.

DUPORT moest, op zekeren tijd, in een ballet, het theater van het Hof betreden; hij had eene achterftallige fchuld van 7 à 8000 roebels in te vorderen: vindende, dat deze fom nu hoog genoeg was, liet hij Prins NARASKIN weten, dat hij niet eerder danfen zoude, vóór dat dezelve hem betaald zoude zijn. Onthutst over dit befluit, hetwelk den Keizer opheldering van zijn beftuur zoude kunnen geven, werd NARASKIN genoodzaakt, zijn' kamerheers-fleutel en zijne diamanten te verpanden, ten einde DUPORT betaald werd en danfen zoude. De overige Acteurs, de geestkracht van DUPORT misfende, en overigens in de aanzienlijke huizen te *Petersburg* wel behandeld en met gefchenken overladen wordende, droegen hun leed, zonder een woord te durven fpreken.

PAUL I was niet meer, en FROGÈRES genoot onder ALEXANDER niet diezelfde gunst, welke hij van zijnen vader had mogen verwerven. Hij was het echter, die zijne medegenooten uit ongelegenheid hielp.

De Keizer was, volgens oud gebruik, naar *Moskou* gereisd, om zich te laten zalven. Het Hof droeg nog rouw over PAUL I, en de fchouwburgen bleven gefloten. Verfcheidene *Franfche* Acteurs waren te *Moskou* gekomen, om er de plegtigheden der zalving bij te wonen; FROGÈRES was onder dat getal. ALEXANDER alleen, te voet, door de ftraten van *Moskou* wandelende, werd hem gewaar en riep hem.

„ Goeden dag, FROGÈRES; waarom zijt gij mij niet eens komen opzoeken?"

„ Sire, het is omdat ik het adres niet wist van uwe Majesteit."

De Keizer lachte hartelijk over dit kluchtig antwoord en hernam: „ Waarlijk? Welnu, dan moet gij het vragen; men zal het u zonder moeite aanwijzen. Gij wandelt dan zoo door de ſtraten van *Moskou*; 't is wel: gij vindt goed, niet waar, om al ledigloopende hier geld te verdienen?"

„ Op mijn woord, Sire, zoo het geld, dat wij met niets te doen winnen, ons niet meer bezwaarde dan dat, wat wij winnen met te werken, uwe Majesteit zoude dan zeker kunnen zijn van ons eerlang den hongerdood te zien ſterven."

„ Hoe zoo?"

„ Wel, het is bijna een jaar, Sire, dat wij van ons jaargeld geen roebel ontvangen hebben."

Zoodra de Keizer in het paleis was teruggekeerd, gelastte hij, dat alles, wat men ſchuldig was, op denzelfden dag nog aan de Acteurs zoude worden uitbetaald. Hij liet Prins NARASKIN bij zich ontbieden, deed hem zeer ſcherpe verwijtingen, zeide hem aan, zich te verwijderen, en tevens, dat hij zijne eigendommen in beſlag zoude doen nemen, om te dienen tot uitbetaling dier ſommen, welke hij zoo onwaardiglijk verkwist had.

ZEGEPRAAL DER DANSERES TAGLIONI.

Op de volgende wijs wordt, in een' gedurende de maand Mei dezes jaars uit *Weenen* geſchreven brief, de intogt dier kunſtenares in gemelde hoofdſtad beſchreven.

Weinige dagen geleden zijn wij hier van een zonderling ſchouwſpel getuigen geweest. Des avonds ten half elf ure, een' tijd, waarop in de meeste ſtraten van *Weenen* gewoonlijk anders reeds doodſtilte heerscht, zag men met bevreemding in eene der hoofdſtraten eene talrijke menigte menſchen verzameld, die vol verwachting de eene of andere gebeurtenis te gemoet ſchenen te zien. Plotſeling kwam er leven in deze wachtende masſa's, en onder woest geſchreeuw begonnen zij langs de ſtraat voort te dringen. Nieuwe drommen ſnelden hen na, en gedurig wilder werd het rumoer. Met ſchrik opende men allerwegen de venſters, om zich van de

kwamen hare aanbevelingen aan de *crème de la haute volée.* Dit alles verzekerde haar de medewerking en gunst der aristocratie. Toen zij de eerste maal optrad, liet zij, wel is waar, het gros van het publiek koel; maar uit de loges klapten de glacé-handschoenen haar onafgebroken een voornaam *brava!* toe; het parterre verbaasde zich. Nu moet men echter met den aard van het *Weener* publiek bekend zijn, om te weten, dat de ligtst aangegeven toon der aristocratie onder den grooten hoop een' gretigen weêrklank vindt, die steeds luider en schreeuwender wordt, naar mate hij dieper naar beneden dringt. De *Weener* kluchtspel-taal heeft voor dezen geest van naäping eene treffende uitdrukking gevonden: „*Nur nobel!*" De blik der *Weeners* is altijd naar de hoogte gerigt; de wetstafelen der mode komen uit de gewesten der *noblesse.* Op de hooge aristocratie des Adels volgt de rijke financier, die gretig en angstig naar al de groote en kleine modeluimen dier klasse staat te loeren, om ze zonder verwijl te kunnen kopiéren. Achter den financier komt de duizelende beursspeculant, en neemt de openbaring uit zijne handen over; achter den speculant staat de kantoorbediende; achter dezen de handwerksman, en zoo vervolgens. Steeds volgt de achterman den voorman op den voet, om hem te kopiéren; en zoo wordt, hetgeen aanvankelijk ligt glimlagchen was, allengskens afzigtelijk bekketrekken; hetgeen boven luim was, beneden karrikatuur. En dus ging het ook met TAGLIONI. Om niet in smaak voor de *noblesse* onder te moeten doen, om niet het schrikkelijke woord: „kaviaar voor het volk!" op zich te zien toepassen, beijverde zich ieder, in eene gekunstelde verrukking te geraken; en deze steeg des te meer, naar mate de natuur haar geene grenzen zetten kon, en ontaardde eindelijk in den Silenendans, welken de *noblesse*, die er de eerste aanleiding toe gegeven had, met voornamen en spottenden grimlach uit hare vensters beschouwde. Genoeg er van!

OP HET SCHAATSRIJDEN.

De winter lokt uw' voet op 't broos kristal der baren;
Een afgrond, wufte jeugd, gaapt onder uwe schreên; —
Het beeld van 't zingenot, waarop uw lusten staren:
Mistrouw ze beide, en glijd er vlugtig over heen!

WIE KAN HIERBIJ AAN TOEVAL DENKEN?

Het *Duitsche* blad *der Christenbote* verhaalt uit *Groot-Botwar*, in het *Wurtembergsche*, het volgende opmerkelijke voorval: „Het was een heldere, door de maan verlichte nacht, toen

twee echtgenooten, in het nabijgelegen dorp *H.* woonachtig, te middernacht door een klokgelui ontwaakten, hetwelk van den kant der ſtad hun in de ooren drong. Onderſtellende, dat er ergens brand ontſtaan moest zijn, rezen zij ijlings uit het bed, en ſnelden naar het venſter, om te ontdekken, waar die zijn mogt. Naauwelijks hadden zij het venſter bereikt, of zij hoorden achter zich een geweldig gekraak en gerommel. De zoldering en het balkwerk boven het ledekant was ingeſtort en had het gehemelte daarvan verbrijzeld. Ware de man met zijne vrouw te bed gebleven, zoo zouden zij ontwijfelbaar door eenen plotſelingen dood verrast geworden zijn. Doch wat was nu de oorzaak van het klokgelui, hetwelk hen, op het oogenblik des gevaars, met ſnelwerkenden ſchrik uit den ſlaap gewekt had? Eene zonderlinge oorzaak was het. Onze ſtads-klokluider was dien nacht wakker geworden, juist toen zijne kamerklok twaalf ure ſloeg; hij had echter met volle bewustzijn ſlechts de zes laatſte ſlagen gehoord. Daar het hem nu voorkwam, dat hij uitgeſlapen had, en bij den maneſchijn voor het aanbreken van den dag hield, zoo ſpoedde hij zich, zonder verder op den uurwijzer te zien, naar den kerktoren, om de ochtendklok te luiden; en dit gelui was het, dat de twee echtgenooten op het nabijgelegen dorp gehoord hadden." — *Wie kan hier aan toeval denken?*

RAAD.

Dat geene denkbare ſmart of teleurſtelling u tot eene moedeloosheid brenge, die u uwe verdere belangen doet minachten of verwaarloozen. Want, zijn die ſmart, ramp en teleurſtelling u ſchier ondragelijk, zoo voegt het u te zorgen, dat geene nieuwe daaruit voortſpruiten.

HAGEDORN'S RONDBORSTIGHEID.

HAGEDORN was een groot liefhebber van een goed glas wijn, en was dikwijls en gaarne in gezelſchappen, waar Bacchus offers gebragt werden. Hij wilde dit ook wel weten. Toen hij eens ziek lag, vroeg hij den beroemden Geneesheer CARPSEN, wat toch wel zijne kwaal mogt wezen. De Arts antwoordde: „ De waterzucht, vrees ik." — „ Onmogelijk," hernam HAGEDORN; „ mijn geheele leven lang heb ik ſlechts de wijnzucht gehad."

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google